Anul III
nr. 117
7-13 aprilie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

IGIENĂ ȘI CURĂȚENIE

pe-un picior de plai...

EDITOR:
FUNDAȚIA
CULTURALĂ ROMÂNĂ

Un martor al realismului socialist (V)

Cele dintîi semne prevestitoare ale apariţiei unei noi atitudini critice, concretizată în limbajul corespunzător, au devenit evidente începînd cu al doilea semestru din 1947 şi continuînd mai apăsat în ultimele două luni ale acestuia; ele au vizat cu precădere domeniul literar, nu cel artistic. Afirmaţia are în vedere manifestările scrise - pentru moment încă destul de rare - consemnate în presa epocii, cele desfăşurate oral, în şedinţe de tot felul, fiind probabil mai frecvente, însă foarte greu de reconstituit în lipsa unor arhive sau mărturii memorialistice care să le pună în lumină. În ce priveşte artele plastice s-a căutat un pretext minor, de natură să nu lezeze într-un mod prea şocant orgoliul şi demnitatea celor vizaţi, partidul adresîndu-li-se de o manieră mai curînd indirectă, prin mijlocirea criticii profesioniste. Datorită avantajelor tactice pe care le oferea, situaţia momentului - împletită cu metodele uzuale de partid ţinute pînă atunci în umbră - a făcut ca primul critic de artă luat în primire să fiu eu, în două numere din ianuarie 1948, ale ziarului **Scînteia**, apărute la scurt interval unul de celălalt*. Aşa cerea procedeul, să se înceapă cu oamenii de partid; nu însă cu cei rezultaţi din fuziunea comuniştilor cu social-democraţii, din rîndurile cărora provenea de pildă N. Argintescu-Amza; cu aceştia din urmă admonestările se operau mai curînd în tăcere, nu public, şi fără recunoaşteri de bună purtare; erau pur şi simplu înlăturaţi.

Deocamdată am fost certat, ca să spun aşa, "cu duhul blîndeţii", cu oarecare menajamente, cu luarea în considerare a "poziţiilor mele juste"; bruscările, deşi neplăcute, erau încă acceptabile, nu grav jignitoare. Prilejul l-a constituit articolul meu din primul număr al revistei **Flacăra**, organul Uniunii Sindicatelor de Artişti, Scriitori şi Ziarişti (U.S.A.S.Z.), articol intitulat "Temă socială şi reprezentare în desenul şi pictura românească actuale" şi o recenzie la numărul 3-4, din 1947, al revistei trimestriale de litere şi arte **Arcades**, editată pentru străinătate în limba franceză. Cel dintîi era o scurtă notă nesemnată (deci angaja oficial ziarul), al doilea purta semnătura lui Nicolae Corbu. Nu mă voi opri asupra acestor articole de care astăzi mă ruşinez şi care în epocă îmi apăreau foarte "pe linie", pentru că, de fapt (şi asta o spun cu judecata mea de azi), erau infestate copios cu ideologia partidului, chiar dacă erau scrise pe un ton civilizat şi într-un stil lipsit de contondenţă. Dar este interesant de urmărit ce mi se reproşa şi în ce termeni, cum de la o intervenţie la alta reproşul acesta creştea şi se dezvolta, tot mai apăsat, mai dur, conţinînd în germene întreaga agresivitate vremelnic "edulcorată", menită să demoleze îndeosebi cultura şi arta contemporană pătrunse de spiritul Occidentului. Semnalul fusese dat de **Scînteia** (ca urmare directă şi imediată a articolului lui V. Kemenov şi a "sarcinilor" trasate de Iosif Chişinevschi în discursul amintit) încă la sfîrşitul lui octombrie 1947, cînd din porunca partidului - respectiv a lui Leonte Răutu şi Sorin Toma - apăruse sub semnătura lui Nestor Ignat un text care, animat de zelul combaterii "formalismului" şi "decadentismului", ataca şi condamna cu sarcasm pictura lui Picasso şi Chagall şi poezia lui Ion Barbu, invocînd printre altele şi amintita atitudine luată recent de Lucian Grigorescu.

Începutul se făcea cu mine, persoană prea puţin însemnată. Serveam la scoaterea castanelor din foc prin intermediul unei critici adresate în principal mie, dar care îi viza în mult mai pronunţată măsură pe artişti. Era mijlocul cel mai comod pentru formularea unor exigenţe care duceau la instituirea în domeniul scrisului despre artă a militantismului strict ideologic şi a limbajului de lemn, singurul care convenea cu adevărat partidului spre a-şi desăvîrşi opera de aservire a artei.

În operele pe care le criticam surprindeam o inadecvare între subiectul ales şi soluţiile interpretării lui plastice, între tematica socială şi reprezentarea inteligibilă, clară, a realităţii în cauză. Partidul însă - prin pana lui Nicolae Corbu - era de părere că procedam la "o greşită discriminare a temelor artei în sociale şi nesociale", la "o nejustificată despărţire a formei de conţinut". De fapt - aşa cum încă nu-mi dădeam seama atunci - îmi cerea o situare brutală pe poziţiile luptei de clasă; de aici şi demascarea în scrisul meu a "unei rămăşiţe a concepţiei şi terminologiei burgheze despre artă". Pe un ton apodictic mi se preciza că "arta nu este decît fie realistă, şi atunci toate temele (...) care slujesc realităţii în dezvoltare se (...) deschid artistului, fie antirealistă şi atunci desigur (este) şi antisocială". Prin formaţia mea intelectuală nu eram pregătit să desluşesc într-o reducţie atît de simplistă întregul program barbar şi pervers pe care îl conţinea. Dar, deşi explicabilă, incapacitatea aceasta de promptă sesizare a răului nu mă face mai puţin vinovat în ochii mei!

Partidul denunţa critica mea ca fiind "moale şi călduţă", ca recurgînd la "formule ocolite şi întortocheate în care nu se spune lucrurilor pe şleau, cocoloşindu-se adevărul". Nu era aşa! Critica mea era - şi avea să rămînă întotdeauna - pătrunsă de respect pentru artist şi valoarea talentului său; afirmam că opera lui e desigur discutabilă, că viziunea sa avangardistă e depăşită, dar de aici nu rezulta pentru mine că trebuia aruncată la gunoi, că virtuţile ei calitative ar fi fost inexistente! Or, despre un desen al lui Kazar, **Birjarul** - după judecata mea de azi foarte onorabil, dar pe care, crezînd că ştiam ce aşteaptă partidul de la mine, îl criticasem destul de sever - Nicolae Corbu, mai bine dresat căci direct de la sursă, se exprima în termeni de o degradantă brutalitate, referindu-se la "monstruoasa figură a unui birjar, putînd fi mai bine (sic!) figura unui degenerat", şi vorbea de "influenţele cubismului şi ale suprarealismului incomplet **extirpat**" (subl. mea - R.B.).

Cel de al doilea reproş - exprimat în nota nesemnată şi reluat ulterior cu o îndîrjire sporită, de Corbu - viza limbajul meu pasămite "preţios" şi "metoda" mea care "lăsa o poartă deschisă formalismului", vigilentul organ al C.C.-ului invocînd ca exemplu tocmai atributele calitative menite să-mi susţină cu pertinenţă argumentarea critică: "acurateţa şi siguranţa liniară, justa proporţionare grafică, armonia şi mai ales potenţa sugestivă". La rîndul său, numitul Corbu decela - cu aceeaşi inebranlabilă suficienţă -, chipurile în scrisul meu, ceea ce socotea a fi "verbalism, fugă de claritate şi precizie (...), înlocuirea lor prin vag şi confuz, folosirea unui ermetism pseudo-savant", declarînd peremptoriu că "aceasta e metoda criticilor burghezi, a criticilor care-şi maschează golul în spatele unei atitudini docte" şi concluzionînd sentenţios că "din acest limbaj păsăresc a cărui preţiozitate însemna consacrarea în materie, artistul nu putea descifra nici o îndrumare, (...) nu putea să afle nici o clarificare ideologică".

Vreau să cred că nu am coborît niciodată la nivelul unei atît de compromiţătoare deprofesionalizări.

Radu BOGDAN

---

* v. **Scînteia**, 12 şi 25 ianuarie 1948

Inutila gîlceavă cu alte generaţii

Am făcut în mai multe numere din **Dilema** referiri la situaţia generaţiei anilor '30, cum o numeşte d.Z. Ornea, mai exact la opţiunea politică a unor tineri eseişti şi oameni de gîndire care, înainte de a-şi începe activitatea şi a da probe justificative de merit, s-au manifestat zgomotos, agresiv, mai mult decît eruptiv şi în spiritul unei surprinzătoare negaţii, neobişnuite climatului cultural anterior din ţara noastră. Să precizez însă dintru început că delimitarea pe "decenii", care să încapă în acelea calendaristice ale veacului, nu mi se pare adecvată. Vestirea "noii generaţii" s-a făcut prin pana extrem de precoce a lui Mircea Eliade încă din 1927, cu primul său **Itinerariu spiritual** (în **Cuvîntul**, 6 IX 1927), şi atinge punctul maxim prin **Manifestul "Crinului alb"** (redactat de P. Pandrea, S. Pavel, I. Nistor, în **Gîndirea**, 8/9, 1928), desfăşurîndu-se mai ales în perioada marei crize economice şi stingîndu-se la mijlocul "anilor '30", prin 1936. Aş marca finalul prin apariţia lui **Nu** al lui Eugen Ionescu în 1934, şi disputa iscată de pamfletul lui Zaharia Stancu, **Generaţia în pulbere** (**Floarea de foc**, 2 mai 1936) şi de replica lui Mircea Eliade, purtînd acelaşi nume şi apărută imediat în **Vremea**.

Limitarea propusă de mine are în vedere şi lichidarea societăţii "Criterion", cel puţin în formele-i de manifestare publicistice (revista cu acest nume apărînd între 1934-1935), dar cred că îşi are explicaţia în maturizarea prea juvenililor eseişti (M. Eliade se îndreaptă din ce în ce mai hotărît spre erudiţie şi spre tonul mult mai moderat de comentator din **Insula lui Euthanasius**, pe care-l va ilustra pînă la moarte, iar Petre Pandrea, plecat şi el la studii la Berlin, va evolua spre ştiinţă, chiar dacă nu va părăsi cu totul tonul vehement din eseistica lui abruptă anterioară, mult apropiat de al celuilalt). Aşa că înainte de 1930, pe vremea cînd aceştia, dar şi alţi "tineri" începuseră prin a se manifesta pe un ton de suprem orgoliu ("Aşadar, NOI" scria M.E.) ei nu aveau la activ nici o operă şi manevrau prezumţios în gol. Dar asta nu-l împiedica pe un M. Sebastian (nu cel mai excesiv dintre ei, dar poate cel mai tînăr) să condamne generaţia bătrînilor în termeni duri şi să conchidă: "Vechile orientări îşi purtau moartea în sîn. Au pierit de moarte naturală (...) Ar fi exagerat, ba chiar inexact, să spunem că prezenţa acelor noi veniţi a determinat această perimare" (**Document...** în **Azi**, martie 1932). Aşadar nu era vorba de un "- Păzea, că venim noi!", ci de "- Daţi-vă la o parte, cadavre, deşi nici măcar nu ne încurcaţi drumul!" Orgoliu, prezumţie, certitudine a victoriei; mai era nevoie de o simplă bagatelă: opera, sau operele care se doreau dezvăluite şi care vor rămîne încă multă vreme aşteptate...

"Noua generaţie era o realitate. Nu numai de virtualitate. Începuse rodul", scrie d.Z.O. în **Noua generaţie a anilor treizeci**, v. **Dilema**, 75. Şi înşiruie o serie întreagă de opere, care-l confirmă. Dar ele cad nu numai în anii '30, ci mai ales în partea finală a epocii, atunci cînd tinerii noştri furioşi nu mai erau chiar tineri. Să se vadă deci diferenţa între **Romanul lui Mirel** sau **Izabel şi apele diavolului** şi ce au realizat mai tîrziu Anton Holban şi Mircea Eliade. Sau între primele cărţi ale lui Mihail Sebastian şi **Jocul de-a vacanţa** sau **Steaua fără nume**, scrise aproape un deceniu mai tîrziu. Ce să mai spunem de **Elegii pentru fiinţe mici** (1931) şi adevărata operă a lui Eugen Ionescu! Pe vremea cînd făceau cele mai războinice declaraţii, toţi aceştia nu-şi puteau susţine pretenţiile cu nici o operă efectivă. (Pentru definirea unei epoci şi a stării sale de spirit, să nu uităm trecutele azi complet cu vederea **Negativismul** de Mihail Ilovici şi **În genul tinerilor** de N. Steinhardt, tot cam atunci apărută.)

Curios, dar şi grav semnificativ, este că bătrînii, deja desfiinţaţi de propria lor neputinţă, nu au replicat polemic, ci cu o uluitoare cantitate de opere, o adevărată avalanşă de capodopere. M. Sadoveanu a publicat **Hanul Ancuţei,** 1928, **Zodia cancerului,** 1929, **Baltagul,** 1930, E. Lovinescu, primele două volume de **Memorii**, 1930 şi 1932, Hortensia Papadat Bengescu ciclul **Halippilor** (1926-1934), Camil Petrescu cele două romane (1930 şi 1932) şi capodopera lui dramatică **Danton**, 1932. În sfîrşit, dar nu şi în ultimul rînd, Ion Barbu face să apară tocmai în anul de mijloc al marei zarve, 1930, volumul epocal **Joc secund**, scris, e drept, ceva mai de mult, iar un Arghezi, ca să încheiem cu el, inundă momentul istoric respectiv cu seria marilor lui capodopere: **Cuvinte potrivite**, 1927, **Alte cuvinte potrivite, Flori de mucigai,** 1931, **Icoane de lemn,** 1930, **Poarta neagră**, 1930, **Ce ai cu mine vîntule?**, 1937. Să conchidem deci că toate acestea dar şi **Răscoala** lui Rebreanu, 1933, sau **Rusoaica** lui Gib Mihăescu, 1933, reprezintă realizări pe lîngă care productele vestite cu trompeta de "scriitorii tineri" fac cea mai palidă figură, chiar atunci cînd vor ieşi la iveală.

Şi e, de asemenea, curios, dar şi semnificativ, că nu scriitorii orientărilor "perimate" au reacţionat la toate aceste obrăznicii stupide şi nu ei s-au ridicat din lînţolii pentru o clipă spre a replica aşa cum s-ar fi cuvenit, ci o altă serie, intermediară, aceea născută în preajma lui 1900 şi care prenumără spirite mai ales filosofice, oameni în tot cazul informaţi în acest domeniu cu precădere şi care, dacă ar fi să-i punem într-o enumerare, nu ar ceda cu nimic "tinerilor" veniţi după ei. (Mă gîndesc la T. Vianu, M. Ralea, G. Călinescu, I.D. Gherea, Şt. Lupaşcu, dar mai ales Camil Petrescu). Dintre aceştia se vor ridica unele voci indignate. Cea mai vehementă a fost a viitorului autor al **Istoriei literaturii române** (şi aş adăuga la intervenţiile sale citate de Z.O. pe cea intitulată **Fronda copiilor** din **Viaţa literară**, febr. 1928). De altminteri şi el şi ceilalţi, fără declaraţii şi ameninţări, s-au afirmat masiv tocmai în acei ani (**Estetica** lui Vianu datînd din 1934-36, iar **Viaţa lui Eminescu** din 1930).

Toată agitaţia se stinge la sfîrşitul deceniului patru; infirmaţi de realitate, maturizaţi, chiar fără voia lor, de trecerea anilor, tinerii noştri furioşi au sfîrşit prin a-şi pune în surdină vehemenţa iniţială. În plus, sfîrşitul regimului democrat-liberal în ţara noastră, atît de detestat de ei (1937-1938), a făcut loc unor regimuri din ce în ce mai autoritare, care au introdus cenzura, apoi suprimarea treptată a libertăţii cuvîntului, ceea ce schimbă radical stilul oricăror dezbateri publice. Radicalismul, fie el doar verbal, devenise o imposibilitate în noul climat, dictaturile, de toate felurile, fiind, după cum se ştie, "constructive", ele asigură ordinea, liniştea cetăţenilor, mobilizează în scopuri generale, suprainduviduale, energiile, pun capăt haosului şi bineînţeles libertăţilor. Dintre acestea, dreptul la opinie, la critică sau măcar la refuz este anulat şi sancţionat ca o fărădelege.

Generaţia anilor '30, dacă e să-i zicem aşa, a fost lipsită iniţial de definiţie politică, singura ei atitudine constantă şi fermă fiind antiliberalismul. Impetuozitatea, individualismul o duceau la anarhism, la subversiunea intelectuală, apoi la cea politică, în spirit bolşevizant, aşa cum bine observa un "burghez" ca E. Lovinescu în răspunsul la ancheta citată de d. Z. Ornea. Abia mai tîrziu apele se separă şi unii intelectuali îşi precizează atitudinea în favoarea "stîngii", dar mai ales a "dreptei". În tot acest timp, reprezentanţii direcţiilor "perimate", dar mai ales cei ai seriei intermediare, Vianu - Călinescu, n-au încetat să se afirme într-o formă care trebuia să forţeze oricui stima. (Un document caracteristic în această privinţă rămîne articolul lui Mircea Eliade publicat în **Revista Fundaţiilor** la moartea lui P. Zarifopol, tartorul cel mai negru, ilustratorul cel mai detestabil al spiritului critic şi care şi el făcuse să-i apară o carte tocmai în acei ani, **Pentru arta literară**.) Gîlceava dintre generaţii nu a dus la nici o victimă; astăzi noi o judecăm după ce a făcut efectiv şi ce a lăsat, nu după virtualităţi, promisiuni şi declaraţii acerbe de principii.

Alexandru GEORGE

Note, stări, zile

1993, Kyoto - Chiko Komatsu, stareţa templului Jakko-In are, la prima vedere, simplitatea, seninătatea şi pragmatismul oricărei călugăriţe. Viaţa canonică produce un tip uman care e dincolo de confesiuni şi dogme: aceleaşi ritmuri, aceeaşi asumare **firească** a disciplinei, aceeaşi ospitalitate arhaică. Şi totuşi, pe măsură ce stăm de vorbă, cerul dintre noi se despică. Ceea ce **actul** religios uneşte, **ideile** separă. Comunicăm de pe două planete diferite. "Creştinii vorbesc mult despre iubire" - îmi spune stareţa. "Care e semnul distinctiv al iubirii creştine?" Răspund oarecum stereotip: e o iubire care se împlineşte cu adevărat ca iubire a duşmanului. Maica Chiko Komatsu surîde monahal: "Pentru noi o asemenea iubire e imposibilă; din perspectivă buddhistă, conceptul "duşmanului" e lipsit de sens!" Are dreptate: e curios să întemeiezi o doctrină a iubirii abia după ce, mai întîi, ai împărţit lumea în prieteni şi duşmani. Dar şi creştinul are dreptate: el refuză saltul metafizic (adică retragerea într-un teritoriu în care distincţia "prieten-duşman" e caducă) înainte de a încerca să integreze drama - fie ea şi iluzorie - a realului. Creştinul acordă un credit riscant contingentului: vrea să înceapă cu o **soluţie în imediat.** Ucenicul lui Buddha suspendă imediatul ca pe o eroare, nerăbdător să plonjeze în neantul luminos al desăvîrşirii. Amîndoi au dreptate, ca două statui perfecte, care nu pot însă să stea decît **spate în spate**...

"**Cui** vă rugaţi?" - întreb, la rîndul meu. "Cum vă puteţi orienta mental către o instanţă impersonală?" "V-aş putea răspunde că nu mă rog la soare, ci la rază. Mi se pare mai cuviincios. Dar dacă dumneavoastră ştiţi atît de bine **cui** vă rugaţi, daţi-mi voie să vă întreb dacă ştiţi la fel de bine **cine** se roagă?" Iarăşi avem dreptate amîndoi, o simetrică dar ireductibilă dreptate. Creştinii - halucinaţi de abisul dumnezeiesc, buddhiştii - halucinaţi de abisul sinelui. Stăm spate în spate, dar în pacea sincerităţii noastre, Dumnezeu stă faţă-n faţă cu El însuşi.

* * *

26 aprilie 1977, Bad Godesberg: Într-o emisiune despre tensiunile vieţii conjugale, o gospodină oarecare vine cu o soluţie "piramidală": "Orice nevastă inteligentă va învăţa, cu timpul, să-şi admire bărbatul **fără motiv**".

* * *

Marcel Granet, La pensée chinoise: "... nici un act omenesc nu comportă atîta evlavie ca dansul în stare de beţie..."

* * *

De cîte ori trec pe lîngă un tablou de Renoir, simt miros de săpun.

* * *

1976, British Museum, "Assyrian Saloon": reliefuri din secolul IX î. Chr. cu scene de război şi de vînătoare. De fapt, numai de vînătoare, pentru că şi scenele de luptă se reduc, pînă la urmă, la un fel de pasiune cinegetică. Învingători şi învinşi, hăituiţi şi hăituitori, toţi se dizolvă, laolaltă cu o sumedenie de cuneiforme, într-o uriaşă reţea decorativă, într-un cocktail de ritmuri. Masacrul e ritualizat. Victimele par doborîte pentru a corespunde unei exigenţe compoziţionale. De departe, totul pare o scriere indescifrabilă, o pajişte de semne fără istorie. Relieful plat surdinează cruzimea şi transformă evenimentele în peisaj. Un peisaj care n-are nevoie de vegetaţie pentru a fi resimţit ca atare. Cînd un grup de gazele aleargă destins pe un fundal abstract, ele produc - din însăşi goana lor - cîmpia şi orizontul... Şi fiecare din ele e modelată ca o variantă patrupedă a Afroditei. Asirienii sînt grecii proporţiei animale. Şi tragedienii ei: parcurgînd aceste scene de vînătoare, am numărat douăzeci de feluri în care pot muri leii...

Andrei PLEŞU

Singurătatea lui Paul Goma

Cea dintîi reacţie politică la intenţia lui Paul Goma de a candida, eventual, la funcţia de preşedinte al României a venit dinspre opoziţie, nu dinspre reprezentanţii majorităţii. Pentru Corneliu Coposu, preşedintele PNŢCD, Paul Goma ar fi lipsit de şanse, fiindcă a trăit prea mult în străinătate şi nu cunoaşte realităţile din ţară. Venerabilul politician judecă, desigur, după criteriile de specialitate ale profesiei sale - şi, probabil, nu se înşeală.

Argumentele invocate au însă un ce misterios. De ce, se poate întreba un profan, nu a ţinut seama Corneliu Coposu de aceste norme (trăitul în străinătate, cunoaşterea realităţilor din ţară etc.) şi în 1990, cînd partidul pe care îl conduce a susţinut candidatura lui Ion Raţiu? Preşedintele PNŢCD este cunoscut ca monarhist militant, devotat ideii de readucere pe tron a fostului suveran al României, Regele Mihai; în acest caz, oare, nu funcţionează criteriul prezenţei în ţară şi al cunoaşterii realităţilor? Care va fi fiind, apoi, unitatea de măsură a "cunoaşterii realităţilor?" Şi asigură, oare, "cunoaşterea realităţilor" victoria în alegeri? De aceea a cîştigat alegerile din 1990 şi din 1992 preşedintele Iliescu, pentru că a "cunoscut" mai bine "realităţile" decît adversarii săi? Este drept, însă, că logica politicienilor scapă adesea înţelegerii comune.

Iar Paul Goma nu este politician, nu este nici măcar "analist politic", el este scriitor; numai scriitor, "scriitor de cărţi", cum şi precizează, cu orgoliu, într-o paranteză a dramaticului său apel. Dacă va fi într-adevăr sau nu candidat la preşedinţia României, dacă va fi avînd şanse ori nu, sînt - înclin să cred - ultimele întrebări pe care şi le va fi pus Paul Goma. Dacă şi le va fi pus. Gestul lui are nevoie de alte criterii şi de alte unităţi de măsură decît cele curente în politică - şi mai ales în politica românească de azi.

Este un gest de revoltă şi disperare, în totul similar celui de la începutul anului 1977. Paul Goma rămîne consecvent cu el însuşi, refuzînd să accepte fatalitatea neputinţei clamoroase şi micul realism al aranjamentului oportunist, cele două feţe ale unei realităţi de fapt omogene. Apelul "către concetăţeni", prin care Paul Goma îşi face cunoscut "programul" de ipotetic prezidenţiabil, nu are nimic dintr-un proiect politic. Este răsfrîngerea aproape lirică a constatării unei prăbuşiri. Pentru Paul Goma, România se află într-o "groapă", iar apelul lui are funcţia unui strigăt de avertisment şi trezire. Este crud acest diagnostic? Este inexact? Exagerează Goma? În intimitatea conştiinţei lor, mulţi români gîndesc asemenea lui. Aşa cum şi în 1977 au fost mulţi cei care gîndeau la fel ca Paul Goma; şi, poate, încă mai sistematic şi mai articulat decît el; dar el a fost, atunci, singurul care şi-a exprimat deschis gîndurile, singurul care a spus cu voce tare ceea ce alţii ascundeau în fundul minţii şi al sufletelor.

Dar Paul Goma este la fel de incapabil acum ca şi atunci să solidarizeze. A fost ca şi singur în România anului 1977, este încă mai singur acum, în 1995, cînd trimite, din Parisul unde trăieşte ca un Robinson ursuz, o scrisoare ce ar trebui să zguduie şi care este privită ca o trăznaie. Scriitor, nicidecum politician, artist impulsiv şi capricios, Paul Goma şi-a îndepărtat şi alungat toţi prietenii, toţi apropiaţii, toţi aliaţii potenţiali. Dacă Panait Istrati, ilustrul său predecesor întru revoltă şi neîmpăcare, avea cultul prieteniei, Paul Goma are mistica rupturii. Articolele şi interviurile lui, de cîţiva buni ani încoace, sînt pline de violenţe şi nedrepte reproşuri făcute mai cu seamă celor care, în mod natural, au cu el ceva în comun, fie măcar numai aspiraţia spre o altă Românie decît cea ieşită din fumegosul decembrie '89. Atît de stăpînit de această pornire spre nimicirea pe hîrtie a celor alături de care, totuşi!, se află este Paul Goma, încît pînă şi anunţarea intenţiei de a fi candidat la preşedinţia României are ca prolog o nouă răfuială cu Nicolae Manolescu. Nu

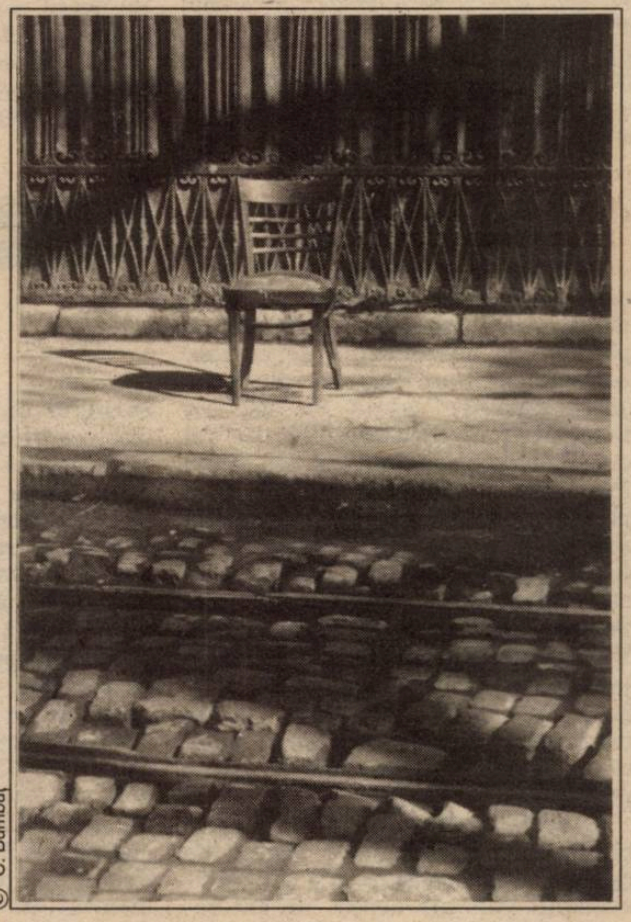

este prima şi nu cred că va fi ultima; lista proscrişilor este de altfel lungă, Nicolae Manolescu nu este decît unul dintre cei pe care Paul Goma îi urmăreşte cu o insistenţă egalată doar de veritabilii inamici ai acestora. Traumatizat, probabil, de lumea literară a anilor '60 şi '70, a cărei amintire îi stăpîneşte şi lui, ca şi altora, memoria, Goma cheltuieşte o imensă şi deseori tulbure energie pamfletară pentru a se război cu ea, zadarnic şi zgomotos.

Apelul lui nu este însă mai puţin răscolitor. Furie îndurerată, strigăt exasperat şi amar: în singurătatea lui de la Paris, Paul Goma încearcă să lupte, ca toţi românii, cu disperarea şi neputinţa. Dar timpurile s-au schimbat: nici măcar strigătele nu se mai aud. Căci azi toată lumea ţipă.

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Televiziunea ca arhaism

© C. Bumbuţ

Există societăţi de consum şi societăţi ale consumării; societăţi care consumă, deci produc, au grija, obsesia producţiei şi a acumulării, trăiesc cu teama penuriei, a crizei, şi societăţi care **se** cónsumă, care, deci, sînt preocupate nu (atît) de producţie (cea de bunuri), cît de reproducere (nu atît strict biologică, cît mai cu seamă larg istorică). Pe cele dintîi, capitaliste şi puritane, G. Bataille (de la care am împrumutat disocierile de mai sus) le consideră terne, meschine, avare, **nespectaculoase**. Pe cele din a doua serie, în schimb, le-ar caracteriza gustul („luxùl") **spectacolului** şi al **sacrificiului**. Relaţia dintre **spectaculos** şi **sacrificial** este fundamentală: societatea se reproduce asistînd/participînd la spectacolul sacrificiului. Numai victimele rituale pot fi date în spectacol. „Ales" este cineva numai în vederea morţii glorioase.

Societatea românească pare a se încadra – cu un anume brio, care se cere remarcat, dacă nu chiar aplaudat, şi care nu este de azi, de ieri – mai degrabă în cea de-a doua categorie. „Camuflată", această trăsătură garantă a constanţei este, totuşi, cît se poate de evidentă. De exemplu, în evenimentele petrecute în ultima vreme (aflate, de fapt, în curs de desfăşurare): greva foamei din televiziune şi tragicul accident (să-l numim aşa pînă la proba contrarie) de avion. Spre deosebire de societăţile „genuin" capitaliste (cele occidentale), unde televiziunea a apărut pe „soclul arheologic" al unui **spaţiu public** strict delimitat şi unde hegemonia ei, de ultimă oră, intruziunea ei în spaţiul privat este considerată o „derivă" periculoasă, părerea mea este că, în ceea ce priveşte societatea românească, televiziunea a „prins" de la bun început pe latura ei de „exces" al spectaculosului, al **spectaculosului sacrificial**, adică. La noi nu se poate vorbi de o „derivă" în cazul televiziunii, căci sîntem deja o societate a victimelor date în spectacol. Toleranţa mult lăudată a sociabilităţii româneşti pare, din această perspectivă, un simplu efect de sistem: rolurile se pot în orice clipă inversa între cel care rîde şi cel de care se rîde. Teama cea mare a românului este **teama de ridicol**, şi tocmai de aceea (paradox numai aparent) ridicolul este la noi atît de abundent ilustrat. Eroismul este minat din proiect de umbra ridicolului, astfel încît, de multe ori, el este de la bun început „ridicol", nepotrivit adică. Liderul Sindicatului Liber din TVR este gata să se sacrifice pentru o idee, să zicem, **formal** eronată, însă **fundamental** adevărată. Deficitară, la noi, este doar **contextualizarea**; **textul**, însă, este de cele mai multe ori purtător de adevăr, e autentic. Moartea nu poate avea un scop. Sacrificiul nu poate fi decît **gratuit**. Greva aceasta **limită** (a foamei) – care face din Dumitru Iuga o **victimă spectaculoasă**, subiectul unui sacrificiu aporetic, ce nu întrerupe o continuitate, ci o întăreşte –, adăugată grevei **spontane**, neîncadrate sindical, a lucrătorilor de la metrou constituie o criză nu, local, a vieţii noastre politice din momentul de faţă, ci o blocare a politicului însuşi, care se vede, în astfel de ocazii, pus în faţa dublului său vrăjmaş, în sfîrşit exteriorizat, ameninţîndu-l din afară, care îi devine limită. Autorităţii statului, care e o violenţă disimulată, reglementată formal prin „ficţiuni juridice", i se opune o violenţă nudă care, la rîndul ei, denudează, dă de gol, denunţă. Lipsa de răspuns – atît în cazul D. Iuga, cît şi în acela al grevei de la metrou (de la „metroul bucureştean", cum am auzit spunîndu-se la televizor – unde altundeva? –, ca şi cum acest mijloc de transport urban nu ar fi, în ţara noastră, şi unicul) – nu reflectă o imposibilitate ocazională a autorităţilor române, ci exprimă o fragilitate de structură, care, însă – aceasta abia este culpa –, este lăsată să se instaleze, cu efecte evident distructive. A **aplica** legea se spune, în engleză, **to enforce the law**: legea este forţa însăşi, violenţa însăşi.

În ceea ce priveşte catastrofa aviatică de la Balotesti, aceasta reprezintă, pentru televiziune, **evenimentul** însuşi. Frenezia concurenţială care a cuprins diferitele posturi de televiziune autohtone, chiotele de „exclusivitate" care nu încetează a se face auzite sugerează faptul că televiziunea – succesoarea romanului-foileton şi a „faptului divers" de secol XIX şi, la noi, a bîrfei (vezi numărul din **Dilema** dedicat acestei teme) şi a zvonului – nu are, orice altceva ar prezenta ea, alt conţinut decît, mascat sau, ca acum, nu, **spectacolul morţii**. Care, în cazul societăţii româneşti, se altoieşte firesc, fără soluţii de continuitate, pe trunchiul viguros al unei imemoriale **societăţi a spectacolului sacrificial**.

Televiziune, moarte, spectacol, vitalitate. Şi rîs, mult rîs.

Bogdan GHIU

Economie

Efectul Caritas

Inventatorul „Caritas"-ului în stil mare, un oarecare domn Stoica, a depăşit deja faza cercetării penale. Procesul lui va fi urmărit cu interes de sute de mii de păgubiţi şi de milioane de curioşi. Anchetat în stare de arest, dl. Stoica şi-a împărţit celula cu un alt inventator, dl. Popilean. Tot un fel de „Caritas" plămădise şi dl. Popilean, numai că lucra cu valute şi promitea prosperitate de anvergură mondială. Acesta a fost nucleul. De jur-împrejur, mici incubatoare cloceau şi scoteau pe piaţă pui. La Focşani, la Piteşti, la Petroşani, la Turnu-Severin şi în multe alte localităţi. Hora s-a încins şi în iureşul jocului s-au prins parlamentari, funcţionari de stat, judecători, simpli cetăţeni. Apoi a urmat prăbuşirea.

Nu ne vom referi, în aceste rînduri, la consecinţele penale pe care le vor suporta cei ce au clădit sistemul. Un alt aspect ne interesează, în cadrul acestei rubrici. Cel economic.

Vă amintiţi? În februarie 1992, societatea românească a fost anunţată oficial că, în două-trei luni, se va deschide... bursa de valori. De atunci au trecut trei ani. Şi ne găsim tot în stadiul în care ni se promite că, în sfîrşit, la începutul verii vom avea bursă de valori. Tot în 1992 ni s-au dat carnetele de proprietate. Atunci ni s-a spus: în cîteva luni aceste carnete vor putea fi schimbate pe acţiuni la societăţi comerciale: fabrici, magazine, unităţi de turism. Ceea ce ar fi însemnat să dobîndim hîrtii de valoare. De atunci au trecut tot trei ani. Acum vin Corpurile Legiuitoare şi ne spun: carnetul din sertar (cu toate cele cinci certificate) costă 25.000 de lei. Urmează să vină, de la guvern, o compensaţie: cuponul de 850.000 lei. Şi de la Fondul Proprietăţii de Stat lista celor trei mii de întreprinderi ce vor fi privatizate. Pînă una-alta, F.P.P.-urile au făcut un pas înainte: au anunţat oferte publice pentru unele întreprinderi socotite rentabile, în schimbul acţiunilor fiind primite certificate. În acest schimb, un certificat valorează 175.000 lei, un carnet – 875.000 lei. Bietul om e derutat, nu ştie dacă să accepte oferta F.P.P.-urilor ori să aştepte cuponul de la guvern. Aici s-a ajuns. Ceaţa s-a aşternut însă în 1992, moment în care populaţia avea un disponibil monetar de 400 miliarde lei, bani aflaţi la C.E.C. ori la ciorap. Oferta de mărfuri, pe piaţa de consum, continua să fie restrînsă, opţiuni de plasament nu existau în condiţiile în care anunţata bursă de valori întîrzia să apară, iar inflaţia îşi desfăşura spirala şi ameninţa să devalorizeze drastic micile economii. Acestea erau împrejurările ce au favorizat apariţia „Caritas"-ului în 1992.

Dl. Stoica ne-a propus un joc . Un joc pe care l-a numit ingenios „de într-ajutorare". Cerea să i se încredinţeze o sumă de bani: zece mii, o sută de mii sau un milion. Chiar şi mai mult. Depunătorul era asigurat că, după trei luni, va reprimi o sumă de opt ori mai mare. La început jocul a mers. Depunătorii s-au înmulţit, la fel şi cîştigurile. Ceea ce nu au reuşit trei guverne – adunarea surplusului monetar de pe piaţă, care constituia o presiune inflaţionistă! – au reuşit dl. Stoica şi sistemele satelit din jurul „Caritas"-ului său. După ce economiile s-au epuizat, sărmanii oameni au început să vîndă maşini, frigidere, mobilă din case ori chiar să deschidă ipoteci pentru case, ori alte bunuri cu întrebuinţare îndelungată şi să se împrumute la bănci. Cum s-a stins tot acest iureş? Aşa cum, pretutindeni în lume, s-au stins atîtea şi atîtea sisteme bazate pe capital fictiv. Totul s-a prăbuşit în clipa în care oamenii au devenit suspicioşi iar apoi şi-au pierdut încrederea. Depunerile au început să se rărească, pe urmă aproape că au încetat. Dincolo de acest aspect, de ordin general, mai este un motiv specific societăţii româneşti: disponibilităţile băneşti ale populaţiei au fost şi sînt limitate. Nici primul aspect, nici al doilea nu au fost luate în calcul de autorii jocului. Şi încă un fapt: dacă banii depuşi ar fi fost plasaţi în afaceri rentabile, cu viteze mari de rotaţie a capitalului, ar fi cîştigat şi economia, ar fi obţinut un oarecare beneficiu şi depunătorii. Chiar dacă sumele depuse nu ar fi fost înmulţite cu opt, cum li s-a promis. Numai că, probabil, dl. Stoica, atunci cînd s-a aruncat în această afacere, n-a avut în cap o idee întreagă, ci numai o jumătate de idee.

Ca şi dl. Popilean, de altfel. A adunat valută, de pe la cine avea, cu promisiunea că oferă un cîştig garantat de 110 la sută. Venea omul la MONDOPROSPER, depunea 1000 de dolari, iar după un an primea înapoi 2.100! Ideea avansată era viabilă. Dolarii aruncaţi în joc erau trimişi firmelor domnului Popilean din Extremul Orient, acolo unde se găsesc mărfuri pentru care se bate Occidentul. Mărfurile cumpărate ar fi urmat să fie revîndute la Viena şi în alte ţări din vestul Europei, tot de către firme ale domnului Popilean. S-ar fi cîştigat bani mulţi, din care urmau să fie achitate şi dobînzile fabuloase aşteptate de bieţii români legănaţi de visul îmbogăţirii. Numai că dl. Popilean a construit ideea, nu însă şi reţeaua comercială care să multiplice dolarii. Sistemul a căzut.

Efectul Caritas? Cîteva sute de mii de oameni îşi plîng, acum, leii pierduţi la jocurile de întrajutorare. Alţii – autorităţile nici nu ştiu cîţi sînt, pentru că listele cu depunători n-au fost descurcate – plîng valuta pierdută la MONDOPROSPER. Şi mai sînt cei împotriva cărora băncile au trecut la executarea silită. Li se vînd case, autoturisme, alte lucruri, pentru că nu-şi pot achita datoriile. Să nu vă grăbiţi să concluzionaţi că-şi plătesc impozitul pe prostie. Pentru că plătesc un alt impozit: pe încetineala cu care se mişcă reforma.

Adrian VASILESCU

Cvorumul de spectacol

La un moment dat - adică pe 29 martie -, toată suflarea politică se arăta convinsă de "necesitatea soluţionării crizei de la Televiziune în regim de urgenţă". Grupurile parlamentare au intrat în agitaţia specifică perioadelor premergătoare adoptării deciziilor de interes naţional, declaraţiile "la temă" au început să inunde piaţa, birourile permanente şi comisiile de cultură, artă, mass-media s-au întîlnit după încheierea programului Camerelor, partidele din arcul guvernamental au ţinut sfaturi de taină la miezul nopţii. Plenul legislativului a fost convocat în mare grabă şi cu mari speranţe. Dar pentru că aleşii noştri înţeleg ce vor ei prin "necesitatea soluţionării crizei în regim de urgenţă", dezbaterile au durat trei jumătăţi de zi pentru a transforma "tema" Consiliului de Administraţie din Televiziune într-un scandal politic şi într-o "legitimă" bătaie de joc la adresa electoratului telespectator, a forurilor internaţionale şi a celor aflaţi în greva foamei. În cele trei "acte" ale comediei, grija pentru viaţa lui Dumitru Iuga a scăzut progresiv, locul ei fiind luat de obsesia "spectacolelor de procedură", de sfînta datorie a blamării diplomaţilor străini care se amestecă în treburile interne şi de etalarea cunoştinţelor în materie de proverbe, zicători ori parabole. Consensul în privinţa urgenţei a căpătat, după primele ore de tatonări, semnul contrar, majoritatea şi minoritatea fiind la fel de interesate de amînarea cît mai mult posibil a găsirii unei soluţii. Pentru formaţiunile din coaliţia guvernamentală, tactica tergiversării trebuia îmbrăţişată, de această dată, măcar din orgoliu: cum să se grăbească Puterea să rezolve un conflict pe care ea însăşi l-a creat, doar pentru că aşa doresc opozanţii? Ca de obicei, însă, partidele care formează şi susţin Guvernul nu aveau din start un punct de vedere comun asupra "(i)legalităţii alegerilor şi validărilor pentru Consiliile de Administraţie". Aliaţii au nevoie, de fiecare dată, de "stimulentul" luărilor de cuvînt ale taberei adverse: ele îi mobilizează şi îi unesc aproape instantaneu, îi fac să uite micile ori marile rîci (contra)revoluţionare, îi conving că alcătuiesc o echipă imbatabilă, în care unii ridică la plasă, alţii înscriu spectaculos, unii lovesc fulgerător la gleznă şi alţii strîng mîna arbitrului. Discuţiile preliminare i-au "împăcat" deci, şi în şedinţa Camerelor reunite din 30 martie, pe Adrian Năstase cu Adrian Păunescu, pe Ioan Gavra cu Adrian Păunescu, pe Floarea Calotă cu Ioan Coja, pe Bebe Ivanovici cu Vadim Tudor. Aceleaşi discuţii preliminare au semănat discordie printre reprezentanţii taberei adverse: Gabriel Ţepelea a trecut prin "zona minată" a bănuielii de colaboraţionism cu majoritarii, membrii Partidului Democrat au încercat să împace şi capra şi varza cu o propunere neconvenabilă ţărăniştilor, liberalii civici s-au ţinut la distanţă de "argumentele" senatorului PAC Ştefan Augustin Doinaş. Ca şi coaliţia aflată la putere, coaliţia partidelor opoziţie are nevoie să-i vadă şi să-i audă pe ceilalţi atacînd năpraznic şi fără scrupule pentru a se convinge că e nevoie de un răspuns măcar coerent, dacă e sortit oricum ineficienţei. Singura "şansă" pentru adversarii politici ai Cabinetului Văcăroiu ar fi fost deci jocul la ofsaid: o amînare "riscantă" a votului, transferul responsabilităţii "cazului Iuga" în contul Puterii (dar mai mult al preşedintelui Iliescu decît al majorităţii parlamentare), internaţionalizarea conflictului în speranţa că el va deveni atît de grav încît guvernanţii îşi vor şifona iremediabil imaginea care se tot strică de doi ani încoace fără vreo consecinţă politică internă.

Şi dintr-o parte şi din cealaltă, "demonstraţia de forţă" a început deci cu pase prelungi, cu alunecări în afara "terenului" propriu-zis, cu învinovăţirea reciprocă pentru întîrzierea tranşării crizei. După o repriză de tatonări procedurale, a urmat una a dezvăluirilor compromiţătoare: am aflat că opozanţii din comisiile de specialitate au făcut un troc politic pe seama Televiziunii cu duşmanii lor majoritari, că ţărăniştii l-au votat pe Şoloc pentru ca naţionaliştii să-l voteze pe Arachelian, că Liiceanu a fost acceptat de PUNR dar respins de reprezentanţii Convenţiei Democratice, că la precedenta grevă a foamei făcută de Dumitru Iuga, preşedintele Asociaţiei Deţinuţilor Politici i-a cerut ajutorul preşedintelui României Mari "Pentru a-i da grevistului o satisfacţie şi a-i salva viaţa", că Legea nr. 41 a fost încălcată de cîteva ori la rînd de către ambele grupări care acum reclamă cu vehemenţă respectarea ei. Meciul a căpătat - ca de atîtea alte ori -, caracteristicile unui spectacol de circ şi preşedintele de şedinţă a amînat deznodămîntul pînă după week-end-ul de rigoare. Luni, partidul de guvernămînt făcea el însuşi uitată "înţeleapta propunere" a cîntăreţei Calotă, care solicitase - obţinînd acordul majorităţii - repetarea alegerilor buclucaşe nu doar la Televiziune, ci şi la Radio. La rîndul ei, opoziţia pierduse pe drum siguranţa argumentelor anti-Şoloc şi convingerea utilităţii grevei parlamentare: cu banderolă albă sau fără, reprezentanţii partidelor antiguvernamentale s-au aflat în sala de şedinţe pentru a se mai produce din cînd în cînd la microfon, dar nu şi pentru a vota vreuna dintre cele trei variante propuse "în mod democratic" de majoritari. "Dorinţa sinceră" de a depăşi blocajul şi de a "instaura legalitatea" la Televiziune trebuia însă mimată pînă la capăt şi, ca atare, s-a apelat patetic la soluţia pauzei pentru consultări. A cerut-o o dată vicepreşedintele PUNR Gavra şi a doua oară tînărul liberal Ghişe. Orele petrecute pe hol sau în sălile unde se întîlnesc de obicei liderii grupurilor parlamentare n-au folosit decît la subţierea cvorumului şi la convocarea unei reprize suplimentare. Cum se va sfîrşi toată această luptă pentru pierderea timpului şi a credibilităţii - care ne-a fost prezentată, cu cinism, drept dezbatere politică menită să repună legea în drepturi şi să împiedice sacrificiul lui Dumitru Iuga? La drept vorbind, rezultatul final nici nu mai contează. Felul în care s-a ajuns la el, neruşinarea (sau tîmpenia) cu care aleşii noştri cred în veşnicul avantaj al trişeriei, al minciunii, al "tîrgului" şi al capcanelor ne-au mai lecuit încă o dată de idealisme şi de partizanat. Şi totuşi, dacă în '96 s-ar răsturna situaţia şi partidele aflate astăzi în minoritate ar cîştiga procentul cîştigat în 1992 de PDSR, cu cine s-ar alia ele, cum s-ar constitui "cvorumul de lucru", cine pe cine ar sabota şi cine cu cine ar merge pînă în pînzele albe?

Elena ŞTEFOI

Presa despre...

„Cutia neagră" a propriei imagini

Impresionaţi dar frenetici, înmărmuriţi de grozăvia priveliştii de lîngă gara Băloteşti dar inventivi în plan lingvistic şi furaţi de clasicele „fixităţi funcţionale" la capitolul interpretări, ipoteze, certitudini – reporterii, editorialiştii şi „judecătorii" reprezentanţi ai gazetelor centrale ori ai studiourilor Radio TV n-au pierdut nici de data aceasta prilejul să se împăuneze cu „merite" care după cinci ani de libertate ar trebui să li se pară şi să ni se pară normale. „Prezenţi la faţa locului imediat după catastrofă", trimişii cotidianului **Adevărul** transmit: „Ici-colo, cîte o mînă, un picior, cranii zdrobite". O „Ediţie specială", îndoliată şi pusă pe insinuări aşeza pe trei coloane, în chiar ziua catastrofei, „datele problemei" sub titluri uşor de transformat în arme politice ori în sîmbure de conflicte interstatale: „Istoricul unei afaceri controversate. Achiziţionarea aparatelor Airbus; Airbus – un avion european impus de concurenţa americană; Airbus – un coşciug zburător?". Redactorii **Curierului naţional** „au ajuns la faţa locului la ora 9.45"; din „tabloul de coşmar" ei au reţinut mult mai multe „detalii semnificative" decît concurenţa de la **Adevărul**: „intestine, membre sfîrtecate, bucăţi de carne, o mînuţă de copil, resturi incinerate erau amestecate cu bucăţi din aeronava spulberată care, cu mici excepţii, nu aveau o suprafaţă mai mare de 50 centimetri patraţi". Aceeaşi publicaţie ne oferă – sîmbătă, 1 aprilie – fotografia unei femei care „locuieşte la 350 metri de locul în care s-a zdrobit avionul" şi care „doreşte să-şi păstreze anonimatul", împreună cu declaraţia ei de „martor ocular": „Am auzit o explozie. Flăcări coborau din cer. Apoi – a doua explozie". **Evenimentul zilei** a prins din zbor şansa spălării propriilor păcate. „În numele bunului simţ şi al respectului faţă de cei morţi", bulina roşie „protestează împotriva transformării acestei tragedii în prilej de răfuială politică" şi „refuză să publice orice declaraţie a unui politician sau partid referitoare la aceasta". **Cronica română**, ai cărei reprezentanţi au „ajuns la Băloteşti la circa 45 de minute după producerea catastrofei" au constatat că acolo „Ningea peste un cîmp de lacrimi". Cotidianul galben n-are însă motive să se arate preocupat de reinstaurarea legilor bunului-simţ, poate tocmai pentru că n-a dovedit niciodată măiestria **Evenimentului zilei** în încălcarea lor. Ca atare, **Cronica română** publică şi „Poziţia Partidului România Mare în legătură cu tragedia aviatică de la Băloteşti", şi o relatare pe larg de la Conferinţa de presă a aceleiaşi formaţiuni: „Vinovatul moral al acestei tragedii este fostul premier Petre Roman, care a importat aceste sicrie zburătoare în urma unei afaceri necurate, din care cîştigul lui personal a fost de 9 milioane de dolari".

După trei zile de la prăbuşirea aeronavei de tip Airbus A-310 „Muntenia", starea de şoc a făcut loc filosofării pe tema morţii şi a „destinului naţional": în ediţia de luni 3 aprilie, **Adevărul** îi încredinţează sarcina editorialului iubitorului de science-fiction şi de tradiţii geto-dacice Cristian Tudor Popescu: „A pătruns astfel în această ţară, parcă scurs din cablurile televizoarelor pe care se rostogolesc imaginile Euronews şi CNN, un rău care nu-i de aici, rece şi nepăsător ca ochiul de reptilă, zămislit de religia ce începe să le copleşească pe toate celelalte în acest sfîrşit de mileniu: religia morţii (...) Ceva s-a schimbat iremediabil pe pămîntul nostru, îmbibat cu sîngele celor 61, apele şi-au schimbat gustul, culoarea cerului românesc nu va mai fi niciodată cum a fost". În **Jurnalul naţional** ("singurul ziar prezent în preajma comisiei de anchetare cînd s-a ascultat înregistrarea înregistratorului de voci"), Sorin Holban trece şi el de la obsesia recordurilor propriei gazete la aceea a „locului nostru în lume": „Aud că unii ziarişti de peste hotare acuză în bloc piloţii din estul continentului, inclusiv din România, că n-ar fi capabili să conducă avioane de tip Airbus. Asemenea comentarii sînt pe cît de stupide, pe atît de rău intenţionate". Horia Alexandrescu transmite „comentatorilor de televiziune francezi şi belgieni care s-au grăbit să arunce cu noroi pe obrazul aviatorilor români" mesajul-somaţie intitulat „Nu trageţi în piloţi!". Petre Mihai Băcanu apără dreptul nostru – al tuturor – de a învăţa să evităm „nenorocirile provocate din prostie şi indolenţă". „Cutremurele nu avem cum să le prevedem. Dar să construim ca lumea – putem. Seceta, la fel, dar să facem să funcţioneze sistemele de irigaţii, da (...). În fond, totul este chestie de educaţie, care ar putea să ne facă să nu ne mai găsim refugiul în nenorociri". Dar pentru că, de obicei, ce „ne este dat" e mai întîi prevăzut în **Evenimentul zilei**, la prima oară a primei săptămîni din prima lună de după primul accident în care a fost implicată agenţia TAROM putem citi pe pagina întîi a celui mai plin de lauri dintre toate ziarele. „Primele date confirmă ipoteza lansată de «Evenimentul zilei». Catastrofa Airbus-ului a fost provocată de o explozie la bordul avionului. Ambasadorul Franţei a primit un telefon anonim prin care se revendica atentatul."

Înfrumuseţarea propriei „feţe", exagerarea propriilor „contribuţii", afişarea propriilor sensibilităţi (populiste au ba!) şi a întîietăţilor de tot felul fac parte din „ştiinţa" oricărei publicaţii de pe mapamond de a exploata la maximum un eveniment. Cu cît tragedia este mai mare, cu atît mai bine pentru mass-media – iată ce au descoperit, alergînd de la Băloteşti la Institutul Medico-Legal şi de la o familie atinsă de nenorocire la reşedinţele ambasadorilor din ţările natale ale victimelor, gazetarii noştri din presa scrisă şi audio-vizuală. Dar pe lîngă rapiditatea cu care compania Tarom şi consorţiul Airbus Industries au fost obligate să-şi învingă tristeţea, teama şi complexele şi să se arunce într-un război feroce pentru imagine şi pentru păstrarea locului pe piaţă, „lecţia" de abecedar înghiţită de presa noastră de tranziţie pare simplă şi demnă de ignorat. Morţii cu morţii, viii cu „machiajul" chipului public, întru apărarea intereselor imediate ori veşnice – electorale, financiare, naţionale, continentale... (**E.Ş.**)

De jur împrejur...

Remuşcările unui alcoolic

Ţările Americii Latine oferă pilde pline de învăţăminte în privinţa accidentelor pe calea sincronizării mecanismelor democratice cu cele ale economiei de piaţă. În fond, criza mexicană, cu ecouri dureroase pe pieţele mondiale, a pornit din decalajul între imaginea Mexicului şi situaţia reală, economică şi politică, din ţară. Mexicul era considerat un model de evoluţie, dar semnele exterioare de sănătate au fost supra-apreciate: revolta din Chiapas a cîtorva sute de indieni analfabeţi a zguduit nu doar conservatorismul structurilor de la putere de peste şase decenii, ci şi fragilul echilibru economic al Mexicului. Într-o succesiune de evenimente în care cauzele s-au combinat cu efectele, devalorizarea dramatică a monedei naţionale a antrenat fuga masivă şi impanicată a capitalului străin, încă o devalorizare, o spirală economică descendentă a cărei dinamică a fost oprită printr-un împrumut de urgenţă acordat de preşedintele Clinton, în condiţiile în care Congresul Statelor Unite a refuzat să-l susţină neavînd încredere în capacitatea liderilor mexicani de a-l folosi eficient. Preşedintele Zedillo a fost nevoit să accepte condiţiile draconice ale salvatorilor, impunerea unor măsuri de austeritate, care nu vor fi acceptate fără murmur de populaţia săracă a ţării. Înţelepciunea şi priceperea lui de tehnocrat s-ar putea să nu aibă prea mare importanţă pentru populaţia nevoiaşă. Sărăcirea e mai greu de suportat decît sărăcia. Fără o reformă politică de structură, convalescenţa Mexicului va fi ratată şi nici un fel de imagine nu-l va putea salva.

O altă poveste care părea un succes - aceea a Argentinei - se împiedică în remuşcările unui fost ofiţer: Adolfo Francisco Scilingo. Secretul pe care el l-a dezvăluit unui gazetar se referă la fapte vechi, petrecute în urmă cu 18 ani, în timpul dictaturii militare (1976-1983). Opinia publică din Argentina a protestat necontenit împotriva amnistiilor succesive care i-au exonerat de cercetări şi de la cuvenita pedeapsă pe militarii care au purtat "războiul murdar" împotriva opoziţiei reale sau presupuse. Organizaţiile civice, ba chiar şi comisiile guvernamentale au strîns documente care demonstrau fără putinţă de tăgadă că la originea celor 30.000 de "dispariţii" din acei ani se află crimele şi torturile executate de armată. La procesul conducătorilor juntei s-au adus şi probe în acest sens. Dar preşedinţii democraţi ai Argentinei - Alfonsin, iar acum chiar Carlos Menem (el însuşi fost deţinut politic) - au făcut tot ce le-a stat în putinţă pentru a realiza "consensul", "concordia naţională". Nici un conducător de stat - oricare ar fi sentimentele lui personale - nu este favorabil unor acţiuni juridice care ar putea destabiliza un element de siguranţă a statului cum este armata, aşa că în Argentina acuzaţiile opiniei publice n-au fost niciodată coroborate cu mărturiile celor care au participat direct la crime. Şi acum, Scilingo, ofiţer trecut în rezervă în urma unor fraude şi furturi de automobile, alcoolic şi consumator de droguri, îşi face publice remuşcările. El povesteşte misiunea lui dintr-o zi de miercuri a anului 1977, cînd 17 prizonieri politici au fost îmbarcaţi în avionul său sub pretextul că vor fi transferaţi la altă închisoare. Li s-a făcut o injecţie, un pretins vaccin care le-a anihilat orice reacţie, apoi au fost dezbrăcaţi şi, cînd avionul a ajuns deasupra Atlanticului, au fost aruncaţi în ocean. În cea de a doua cursă de miercuri, aceeaşi soartă au avut-o alţi 13 deţinuţi ai Şcolii mecanice a marinei - considerată a fi fost unul din principalele centre de detenţie şi tortură. Aceste zboruri - susţine Scilingo - s-au desfăşurat timp de doi ani în fiecare miercuri. Nu se discuta despre ele, toţi ofiţerii erau implicaţi într-un fel sau altul. Mulţi dintre ei, încă activi, sînt protejaţi de legile de amnistie şi îl consideră pe Scilingo un trădător care face rost de bani trădîndu-şi foştii camarazi. Oricît de contestată ar fi persoana celui care a călcat legea tăcerii, nimeni nu spune că minte. Doar că există oameni care n-au nevoie de adevărurile lui. "Sînt răni vechi, n-are rost să le deschidem", afirmă un ofiţer superior în rezervă. "Rănile nu se vindecă, pentru că sînt infectate", avertizează preşedinta Asociaţiei Mamelor care şi-au pierdut copiii în acest război murdar. În urma declaraţiilor lui Scilingo, se pot relua acţiunile judiciare ale celor pe care rănile încă îi dor. Uneori e suficientă mărturia unui om, fie el şi hoţ, alcoolic şi drogat, pentru a declanşa mecanismul apropierii de adevăr; fără acest proces, democraţia rămîne o vorbă printre altele cum ar fi "consens" şi "împăcare naţională".

Un popor optează la un moment dat pentru un sistem democratic deoarece consideră că adevărul este preferabil imaginii de cadavru fardat. Or, în Argentina, adevărate au fost trupurile goale, încă vii, aruncate ca nişte saci în ocean. E greu să ceri unei mame, care bănuieşte că aceasta a fost soarta fiului sau fiicei ei, să fie la fel de înţeleaptă ca preşedintele Menem.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Dacă ne-am uita prin dicţionare - dar cu "Duru", săpunul ideal, în mînă, cine mai stă s-o facă? -, dacă am căuta prin lexicoane - dar cu "Tide" totul este atît de curat că nu-ţi prea mai vine să te umpli de colbul bucoavnelor! -, dacă am cerceta, am afla că **igiena** este "un ansamblu de reguli şi măsuri practice pe care cineva le respectă pentru a-şi păstra sănătatea", cît şi acea "ramură a medicinei care elaborează norme de apărare a sănătăţii pe baza studierii interdependenţei dintre om şi mediul înconjurător, a condiţiilor de trai şi a relaţiilor sociale". Cît despre **curăţenie**, acelaşi DEX - a cărui formulare aţi recunoscut-o, desigur, fiind la fel de inconfundabilă ca sticla de Coca-Cola - ne spune că ea, cînd nu-i purgativ, care ne curăţă, pe dinăuntru, precum "Anitra" closetele, atunci, pur şi simplu, este "calitatea de a fi curat", adică (en roumain, dans le texte), "lipsit de murdărie, de praf, de pete etc." - asta la propriu, dar şi la figurat. Pînă aici nici o dilemă. Toată lumea ştie înţelesul cuvintelor şi nici inscusitul domn Gaiţă n-ar putea găsi vreun clenci cu care să ne înfunde. Ba pînă şi "micuţa mea Ioana" - acum uscată şi curată, căci foloseşte "Pampers" - ar simţi un "Impuls" - deodorant efectiv - de a-i rîde în nas - cu Wringley Spearmint prospeţimea durează atît de mult.

Mai greu este cînd vine cazul, la o adică, mă-nţelegi, să vedem cu realitatea cum stăm. Aici, curăţenia moft!, iar igiena e după facultăţi. Şi cum le are - pe facultăţi, adică -, redacţia, unită-n cuget şi-n simţiri, s-a mobilizat exemplar, fiind şi tema atît de... tonică, şi a cutreierat pe străzi, la sat şi oraş, prin şcoli, prin foc, prin spăngi, prin mii de baionete, printre pubele, gunoieri şi tomberoane, printre fereşti murdare, prin WC-uri... Criză teribilă, monşer!

Şi dacă ne-am mai uitat, dragă cititorule, şi prin grădina franţuzului - azi şi de-a lungul secolelor -, şi dacă i-am mai întrebat pe unii şi pe alţii despre curăţenia morală - o vorbă de dînşii inventată - e doar ca să mai dregem busuiocul... şi-ncetul să te-apropii. (I.C.)

Dieta vulpii

Vechii greci puneau la baza oricărei educaţii (**paideia** sau **agoge**) muzica şi gimnastica. Aşa cum aflăm din **Republica** lui Platon, aceste discipline complementare se adresau în egală măsură trupului şi sufletului şi erau absolut necesare în formarea omului desăvîrşit, **kalokagathos**, şi a bunului cetăţean. Cum e lesne de înţeles, ambii termeni aveau o semnificaţie cu mult mai cuprinzătoare decît echivalentul lor modern. Astfel, gimnastica se desfăşura sub îndrumarea unui **paidotrib**, care era mai mult decît un profesor de educaţie fizică; el era, totodată, un fel de medic şi igienist, în a cărui sarcină cădea nu numai pregătirea fizică, ci şi regimul alimentar şi de viaţă al celui ce practica gimnastica. Aşadar, o igienă totală, căci acest magistru se ocupa de **tà hygieiná**, adică de tot ce defineşte un mod de viaţă sănătos, conform unor principii care contribuie la buna dezvoltare şi la întreţinerea sănătăţii trupeşti, dar şi spirituale (**hygieia**). În ciuda aspectului fonetic atît de diferit, acest termen aparţine etimologic familiei lui **bios** şi **zoé**.

Aşadar, graţie unei asemenea educaţii, orice om de bine, întreg la minte şi la trup, se supune unui anume regim care se reflectă în hrana, locul şi modul în care trăieşte, o **diaeta**, care îi asigură sănătatea. Căci dieta, înainte de a fi un regim prescris de medic omului suferind, este un mod de întreţinere şi dezvoltare a celor mai bune calităţi fizice şi mentale, adică ce-l ajută pe orice individ să fie **hygies. Mutatis mutandis** - termenul trimite la ceea ce se va înţelege mai tîrziu prin **mens sana in corpore sano**. Motiv pentru care unul din epitetele Atenei, zeiţa înţelepciunii, a cumînteniei, este **Hygieia**. Întrucît adevăr grăieşte Socrate cînd spune: "Nu cred că un corp vrednic ar putea produce, prin puterea sa proprie şi un suflet bun; dimpotrivă, cred că un suflet bun poate produce, prin puterea sa, un trup cît se poate de bun".

Pentru aceasta, cum e şi firesc, e nevoie de igienă. Aşa credeau vechii greci şi, pe urmele lor, romanii. Dar, dacă descoperirea importanţei gimnasticii le aparţine grecilor, asocierea palestrei, unde se mlădiază corpurile, cu băile, unde acestea se curăţă de impurităţi, este specific romană.

Romanul se scula cu noaptea-n cap, adică odată cu răsăritul soarelui, ba chiar mai devreme. Urma îmbrăcatul, o operaţie foarte simplă, constînd în tragerea la iuţeală a veşmîntului de deasupra (**toga**) peste cel de dedesubt, pe care omul nu şi-l scosese la culcare, şi a încălţărilor. Toaleta de dimineaţă (**cura corporis**) se încheia cu spălatul, care, cum cuvîntul **sapo** nu desemna decît un colorant, iar folosirea săpunului era încă necunoscută, consta doar din spălarea pe faţă şi pe mîini (uneori şi pe dinţi) cu apă proaspătă.

O nimica toată, care era însă continuată la bărbier, pentru depilat, tuns şi, mai ales, ras, operaţie care, în secolul I. î.Chr., devenise o adevărată datorie de stat. **Cura** culmina cu baia, pe care cei înstăriţi o puteau face în propria casă, iar cei mulţi în numeroasele terme amenajate peste tot, în fiecare oraş. Cît de importantă era abluţiunea zilnică pentru un roman rezultă cu prisosinţă din faptul că austeritatea republicană, care-l oprea pe Cato censorul să facă baie în faţa fiului său şi să îngăduie înfiinţarea de băi în afara cercului familiei, a fost înfrîntă de aplecarea, tot atît de austeră, către curăţenie. Odată cu termele, poporul roman a pus igiena pe ordinea de zi a Cetăţii şi la îndemîna vulgului; şi, în decorul feeric în care le-a încadrat, el a făcut din exerciţii şi din îngrijirea corporală o plăcere gustată de toţi, o destindere accesibilă şi celor mai sărmani. Deoarece, spre deosebire de gimnaziile elene, termele romane cuprindeau, pe lîngă sălile de gimnastică, felurite încăperi pentru formele de băi cele mai diverse, săli de masaj, grădini şi promenade, stadioane şi săli de odihnă, biblioteci şi muzee. Adică tot ce poate duce la **sanitas corporis animique.** Cultura fizică, asociată curiozităţii intelectuale, a fost mai puternică decît aversiunea faţă de "exhibiţiile imorale" şi "nudismul atletic", importate de la greci, acestea ajungînd să fie practicate pentru ele însele, termele izbutind astfel să îndeplinească rolul concursurilor olimpice eşuate la Roma. Căci baia, cu tot ce ţine de ea, contribuia în egală măsură la deprinderea serioasă şi virilă a meşteşugului războiului, unul din atributele bunului cetăţean roman.

Poate de aceea preţul băii a rămas neschimbat secole de-a rîndul, în ciuda devalorizării monedei naţionale şi a tuturor inflaţiilor. (Aviz celor care vor să "însănătoşească" o naţiune!). El reprezenta cea mai mică sumă cu putinţă, un **quadrans**, adică un sfert de as (în sistemul nostru monetar, 25 de bani), termenul ajungînd să desemneze metaforic lipsa totală de valoare, fleacul, nimicul.

În urma operaţiilor migăloase la care era supus la baie, cetăţeanul apărea nu numai **lautus** "lăut", ci şi **nitidus, politus** "polizat", deci sclipitor, pleznind de curăţenie şi sănătate, **purus** "curat" la trup şi la suflet, **mundus**. Realizăm astfel de ce numai un practicant al băii zilnice putea spune că "a mirosi frumos înseamnă a nu mirosi a nimic".

Cum puritatea religioasă era asociată celei trupeşti, romanul **purus, mundus**, ca şi grecul **katharós**, avea curăţenia cerută pentru îndeplinirea ritualurilor religioase. El se supusese unei **diaetetica**, din care ieşise **purgatus** "curat" (dar şi "scuzat, justificat, disculpat", dacă va fi fost pătat de vreo vină). Căci **diaeta**, ca sănătate mentală, reprezintă totodată o bună judecată, un arbitraj corect. Şi, începînd cu latina medievală, termenul denumeşte şi adunarea legislativă, menită să stabilească ce e rău şi ce e bine, ce e sănătos şi ce e bolnav într-o societate.

Uneori însă, trupul poate ajunge **invalidus** şi mintea, sufletul - **insanus.** Întrebîndu-se **Dacă afecţiunile sufletului sînt mai nocive decît cele ale corpului,** Plutarh, pe urmele lui Democrit, Platon şi mulţi alţii, le consideră mai dăunătoare pe primele. Mai întîi, pentru că sînt produse chiar de suflet, apoi, pentru că nu sînt evidente ca acelea aşe trupului. În plus, ele pot fi înşelătoare. Şi apoi, dacă sufletul e bolnav, cum poate fi trupul?

Să ne amintim legenda povestită de Platon în **Gorgias**: După moarte, sufletele sînt judecate de Minos şi Rhadamante după urmele insanităţii lor din timpul vieţii, după cum sînt sau nu zebrate de biciul ticăloşiilor. În ciuda unui trup curat şi sănătos, ele portă semnele maculării, cicatricele rănilor şi bolilor spirituale.

Esop ne spune că vulpea şi pantera se luaseră la întrecere în privinţa frumuseţii. Pantera îşi lăuda petele de pe blana bălţată. Însă vulpea i-a răspuns: "Ia aminte cu cît sînt mai frumoasă decît tine eu, care nu sînt bălţată la trup, ci pestriţă la suflet".

Oare dieta trebuie să spele pantera sau să constrîngă vulpea să-şi dea duhul?

Florica BECHET

Lavaboul sau covata

În adolescenţă aveam o prietenă „bine născută" şi bine crescută care s-a nimerit într-o vară la o stînă în Bucegi. Ciobanii anilor '60, mai primitori decît cei de astăzi, s-au grăbit să le umple castroanele cu balmuş. Dar fata despre care vorbeam era învăţată să se spele pe mîini înainte de masă, aşa că a pronunţat întrebarea memorabilă, „bade, unde-i lavaboul?". Şi badea n-avea.

Tot o prietenă, de data aceasta o femeie care cunoştea bine satul, a poposit într-altă vară la casa unui moşneag, într-un sat. După ce s-a interesat de fîntînă, de una, de alta, a întrebat firesc şi direct, „moşule, unde este W.C."? El i-a făcut semn să-l urmeze, au străbătut curtea toată, au trecut de grajd şi de porc şi au ajuns la un gard după care se făcea o livadă. Acolo moşul i-a arătat cum se deschide o poartă în gard şi i-a spus arătînd cu mîna, „ia aşa, doamnă dragă, de aici cît vezi cu ochiul e numai veceauă". Cineva, cîndva, a scris un studiu despre „retirata" la români. Nu-mi amintesc dacă a pus în evidenţă suficient dimensiunea ei cosmică. În locurile pe unde am umblat prin ţară construcţiile precare avînd această destinaţie pledau pentru o utilizare secundară, marea veceauă se afla în altă parte şi nu era făcută de mînă de om.

Eram odată în Maramureş. Stăteam la o gazdă zgîrcită despre care satul spunea că ar fi în stare să-şi mănînce şi untul de pe pieptene. Mă hrănea deci prost. Avea însă o mamă milostivă care prinsese drag de mine şi, ce făcea?: se ducea şi trăgea pe şest sertarul mesei unde, lîngă cutia de detergent, figura un fel de prăjitură, o tabla de cocă galbenă şi dulce. Tăia din ea o curea, se uita în jur, o strecura în sîn, mai foia puţin ca să pară că a avut treabă şi căuta un moment cînd eram numai noi două ca să scoată dintre ţîţe prăjitura cu miros de Deval. „Ia, domnucă, şi mănîncă!" Se uita la mine cu ochi albaştri pînă cînd înghiţeam ultima fărîmitură.

Voi relua exemplele, dar într-o ordine inversă celei în care le-am prezentat. Deci, bătrîna care ascundea prăjitura în sîn. Mîncam de fiecare dată foarte greu. Dificultatea n-avea nici o legătură cu locul unde stătuse cuibărită prăjitura înainte de a îmi fi oferită, mă înnebunea mirosul de detergent. Şi, dacă mă gîndesc bine, în sat, principalele surse de greaţă au fost produsele oraşului utilizate în mod neadecvat. De pildă, pot să beau din căni de tablă atîrnate în cui la fîntînă pentru călători, am băut din ploscă după nu ştiu cîţi nuntaşi, dar cînd trebuie să beau din sticlă după altul, îmi pare rău. Iar proba de foc, ca etnolog, am trecut-o cu recipientele de medicamente folosite ca pahare de ţuică, modă mare în Dobrogea anilor '70. Parcă le văd. Erau scoase cu respect din sertar şi puse pe masă. Fiecare bea din recipientul lui. După ce băutul se încheia, recipientele de plastic, odată străveziu, îşi luau locul înapoi în sertar. N-am îndrăznit niciodată să întreb pentru ce nu le spală. De fiecare dată am închis ochii şi am băut.

Povestea cu veceaua cosmică, de cîte ori îmi revine în minte, mă face să mă jenez de meschinăria soluţiei noastre de apartament. Evident, avem scuze, sîntem obligaţi să rezolvăm problema în acest fel pentru că trăim în spaţii mici, frecvent unii peste alţii. Dar ar fi regretabil să ajungem să credem că prin vasul de porţelan am depăşit cu nu ştiu cîte stele modul în care trăia moşneagul. Trăim pur şi simplu diferit.

În fine, absenţa lavaboului la sat mi se pare neglijabilă. Satul are covata. În covată frămîntţi pîine, legeni copilul, speli rufe, te speli. Lavaboul te ajută să scapi de murdăria acumulată între un spălat şi alt spălat. Covata este locul unde trupul, prin spălare, se regenerează. Dacă lavaboul devine astfel emblematic pentru ceea ce a ajuns să fie higiena oraşului, cu tot cortegiul de deodorante, periuţe, bureţi şi bureţei, covata trimite la o curăţenie de alt semn, mai aproape de ceea ce numim puritate. Idealul acestei curăţenii poate fi rezumat în cuvintele: curat, luminat, ca argintul strecurat. Pînă în prezent, reclamele de spray nu-şi asumă făspunderea de a produce trupuri de argint.

Irina NICOLAU

Spune maică-adevărat, cu ce apă m-ai scăldat?

Multă vreme n-am înţeles. Citeam şi ascultam despre curăţenia ţăranului, nu ca **igienă**, ci ca **primenire**, despre căutarea şi dobîndirea purităţii în lumea satului. Dar eu vedeam altceva în jur, chiar poveştile auzite în copilărie spuneau altfel...

Mama îmi povestea despre satul de cîmpie în care se născuse, frînturi de viaţă care creau imaginea unei lumi întoarse cu susul în jos. Acolo, zicea, ţăranii erau săraci, prost îmbrăcaţi, munceau desculţi şi murdari. Trăiau în case joase de pămînt, de fapt într-o singură încăpere, cu liota de copii la un loc, cu pisica, cu bunica, ba chiar şi cu găinile. Schimbau cămaşa cu care munceau şi dormeau, cel mai des o dată pe săptămînă, cînd nu mai era albă de mult. Mîncau din acelaşi blid, femeile nu-şi pieptănau părul sub basma cu zilele, ba uneori îl mai ungeau şi cu unt sau cu zer de brînză, ca să nu facă păduchi. Copiii n-aveau nume, erau "Ţîcă", sau "A lu'Veta", sau "Al lu' Gheorghe". Receptam poveştile astea ca pe un amestec de mirosuri grele, lene şi nesimţire.

În schimb, spunea mama, îşi contruiau cu mari sacrificii grajduri de zid pentru vite. Le păstrau foarte curate, zilnic scoteau gunoiul, măturau şi chiar turnau apă pe jos, după ce schimbau paiele. Vitele erau grase şi frumoase, aveau nume - Joiana, Lunilă - ba chiar nume de alint - Floricica sau Frumuşica. Îşi amintea amuzată cum un ţăran care avea doi boi cam leneşi la jug, îi pedepsise botezîndu-i Stalin şi Molotov. Cea, Stalin, hăis, Molotov, şi îi mai ardea cu biciul. În schimb pe calul Suru îl cunoşteau toţi copiii. Era bătrîn şi orb, nu mai putea fi de folos nimănui. Şi totuşi, ţăranul îl scotea zilnic la plimbare în jurul grajdului.

Nu înţelegeam. De ce atîta grijă pentru sănătatea şi curăţenia vitelor şi atîta îngăleală la oameni? Tîrziu am înţeles. Păi, oamenii mergeau în fiecare duminică la biserică. Se spălau cu apă proaspătă luată de la fîntînă după răsăritul soarelui. Îmbrăcau cămăşi care fuseseră albite după spălare, de razele soarelui. În biserică copiii redobîndeau numele primite la botez. Numele lor era destăinuit la fiecare împărtăşanie de către preot lui Dumnezeu. Acolo şi morţii aveau nume din nou, dovadă nesfîrşitele pomelnice, moştenite peste generaţii şi înşirate cu glas de litanie la fiecare sărbătoare de pomenire. O dată pe an sătenii luau de la biserică aghiazmă, pentru primenirea sufletului şi a casei. Uneori chiar, femeile beau apă prelinsă pe icoana Maicii Domnului, ca să aibă mulţi copii sănătoşi.

În restul săptămînii îngrijeau de vite, singurele fiinţe neajutorate din gospodărie. Ei, ţăranii, nu mai aveau nevoie decît să se lase în mîna lui Dumnezeu. Erau curaţi.

Ioana POPESCU

Igienă şi purgativ

În fiecare seară mă spăl pe dinţi cu **Colgate**. Dimineaţa, mă spăl pe faţă cu **Palmolive**. Pe creier mă spăl pe tot parcursul zilei.

Igiena morală este, domnule, aceea care nu e. Cînd vii şi zici "E legal să candidez din nou la Preşedinţie", uitînd că în urmă cu cinci ani ai proclamat solemn că nimeni nu poate deţine mai mult de două mandate, nu te salvează nici **Protex**-ul întregii familii. E legal, dar cu igiena morală cum stai? Dezastru! Singura ţară unde s-a făcut ceva pentru ieşirea din criză este Cehia, culmea, acolo unde problema s-a pus mai întîi pe plan moral. (**Mihai Bădici, student**)

Manipulare şi agresiune

Igiena morală a însemnat pentru mine, din '92, să nu mai citesc nici un fel de presă, să evit orice discuţie pe teme politice în cadrul strict profesional, orice sugestie sau aluzie la problemele sociale - fiindcă există şi săraci foarte mîndri, şi bogaţi foarte susceptibili. Oamenii cred că atunci cînd intră într-un cabinet trebuie să ofere un cadou. Am avut ocazia să observ că, în momentul în care constată că nu sînt obligaţi să dea tradiţionalul ciubuc, devin extrem de suspicioşi. Cine nu cere şi, mai grav, cine nu primeşte mica atenţie a pacientului îşi recunoaşte astfel, într-un mod implicit, lipsa de competenţă profesională. Pe de altă parte, refuzînd ceea ce ţi se oferă trezeşti bănuiala că aştepţi, de fapt, mai mult. E foarte greu să păstrezi un anumit climat de puritate, de curăţenie morală în relaţiile cu cei cu care vii în contact. E un deziderat dificil de realizat. E aproape penibil, dacă nu chiar tragic, să pui problema unei sănătăţi morale într-un context în care - o spun cu toată convingerea - există o manipulare la nivel de colectivitate pentru a ne urî unii pe alţii, pentru a nu comunica între noi - inclusiv pe plan profesional.(**C.E., logoped**)

Bietul om sub vremi

Cum să vorbeşti de igienă morală cînd te întrebi îngrozit unde vei lucra mîine, cu ce bani îţi vei putea întemeia o familie, cu ce bani îţi vei putea cumpăra un apartament? Omul de rînd, ocupat să se tîrască de azi pe mîine, nu mai are timp pentru morală. Vorba cronicarului, bietul om e sub vremi. Şi vremurile sînt grele. (**Iulia Belu, studentă**)

Asepsia individuală

Prima exigenţă a igienei morale este asepsia individuală. Trebuie să mă păstrez pe mine curat, fără să mă contaminez de la ceilalţi şi fără să contaminez, la rîndul meu, pe alţii. Numai că autoasepsia nu este atît de uşor de realizat, mai ales cînd există "microbi" atît de seducători ca banul şi puterea... (**Laura Bunescu, studentă**)

Culese de
Simona BASARAB

Curăţăm poporul/cu televizorul

Ajung acasă frîntă după o zi încărcată şi pot bifa, cu îndreptăţită mîndrie patriotică, încă nişte reuşite: nici astăzi nici unul dintre cei 71 de cîini vagabonzi, vechi prieteni ai blocului, n-a dat semne de turbare şi n-a sfîrşit sub roţile camioanelor; am fost în stare să rezist miasmelor din metrou; am nimerit o sticlă de Pepsi-Cola în care nu fusese, în prealabil, verde de Paris; am scăpat nestropită din cap pînă în picioare de maşinile celei mai înnoroiate capitale europene şi, culmea norocului, nici nu mi-a sărit nici un şobolan în faţă. Evident că nu-mi pot spăla mîinile care, după orice ieşire în oraş, arată ca după praşilă, întrucît nu curge apa. Sînt în fond tot mai mîndră de mine, pentru că nimic din toate astea nu mă mai revoltă sau enervează, ci le iau cu seninătate ca pe nişte blînde fatalităţi pre- şi post- decembriste ce ţin de specificul nostru naţional. Nu-i nimic, bine că avem curent, îmi spun, şi deschid iute televizorul. Este imposibil să nu nimeresc peste o îmbietoare reclamă care îmi va reda repede încrederea într-o lume mai bună şi mai dreaptă.

Am devenit cu toţii victimele unei agresiuni publicitare de care românii nu sufereau înainte de Revoluţie (căci firavele cuplete penibile de tipul: "Azi la CEC un leu de pui. Mîine el va scoate pui" n-au prea făcut vogă, cu o singură excepţie notabilă: "E omul cu toneta/Un mic magazin, foarte mic..." - devenit şlagărul tuturor brigăzilor artistice). E agresiunea pufoasă a kitsch-ului dulceag, cu chipuri zîmbitoare şi culori vii, cu ploaia obligatorie de superlative şi de exclamaţii, cu muzici şi texte năroade. Un Kitsch publicitar importat odată cu produsul ce ne îmbie într-o lume idealizată cu care a noastră e compatibilă cam în măsura în care sînt compatibile piscinele albastre din reclama la săpunul Palmolive cu băltoacele negre ce ne înconjoară. Dar senzaţia de străin, de şchiop, de nereuşit o avem nu numai din pricina scenariilor debile pe care sînt construite aceste reclame, ci şi din pricina eşecului dublării în română a replicilor traduse lamentabil, cu repetiţii supărătoare, cu calcuri ("woops!" "Încercaţi Ariel!") şi stîngăcii sinctatice ("Cînd un bărbat pe care nu l-ai văzut niciodată îţi oferă pe neaşteptate flori înseamnă IMPULS!").

În fond, la ce fac acum reclamă televiziunile române? Mai întîi la produse alimentare de strictă necesitate: acadele Topi-Top, napolitanele Sultana, batoanele de ciocolată ROKO de pe dulap şi bomboanele Boni-Bon pentru băieţi corijenţi, la care se adaugă hrana pentru cîini şi pisici recomandată de crescătorii de elită. Apoi la televizoarele Samsung (elastice), Goldstar (cu peşti exotici) şi Freedom Star (cu cravate tăiate). Urmează în ordine reclamele la răzătoarea Wörner, la cuţitele Sollingen pentru tăiat mocheta şi cabluri electrice şi la Tarom, cînd numai cerul e mai sus decît ei. Dar oricît de rapid aş schimba canalele, nu am cum rata plutonul masiv al publicităţii la detergenţi, săpunuri, paste de dinţi, prafuri de curăţat, deodorante şi Pampers. Dacă tot e să **nu** fie curat, atunci să fie măcar reclame. Totul să strălucească: mobila cu Pronto, vasele cu Axion, dinţii cu Aquafresh în trei culori/protejează de trei ori, faţa cu Protex antibacterial, WC-urile cu Anitra la atac. În ciuda evidentei discordanţe dintre blîndele performanţe subculturale de pe ecran şi adevăratul standard igienic al populaţiei, reclamele, prin obsedanta lor repetitivitate, reuşesc de cele mai multe ori să se cuibărească în mintea noastră. Cunosc copii de un an şi jumătate din al căror vocabular de bază nu lipseşte noţiunea de TIDE. Aşa cum astăzi întrebarea de bază a gospodinelor ieşite după cumpărături este: "Ariel albastru aveţi?" căci...! din subconştient o voce le şopteşte "Noule Ariel, arată-ne ce ştii!" Un singur lucru e sigur pentru orice telespectator năucit: că atît ALFA, cît şi ARIEL, sau OMO, sau TOMI PLUS, sau ABC, sau Noul Ajax Clor, sau PERSIL verde şi albastru, sau TIDE, toate cu "dublu potenţial biologic de curăţire", au ca unic inamic nu atît murdăria, cît **vechiul detergent,** sau **detergentul obişnuit**, o entitate pe cît de sigură, pe atît de idefinibilă. Pînă şi în cele mai ascunse gînduri mă simt urmărită de formulele sacrosancte de pe ecran. Aş lua masa sau doar o gustare, dar îmi vine în minte jumătatea netratată a oului cu BLEND-A-MED şi mi-e teamă că valoarea PH-ului din gura mea scade. Aş mesteca Orbit fără zahăr ca să-mi protejeze smaltul dinţilor, dar guma originală se află numai în pachetul cu săgeată. (Au dat, în fine, drumul la apă!) Să mă spăl cu Vel, săpun-detergent fără concurent? Cu Palmolive - noua senzaţie de se scrie catifelare şi se citeşte catifea? Sau mai degrabă cu Protex, întrucît familia mea este deosebită? Mai bine să ascult părerea Doamnei McDonald din Canada, care îmi recomandă voalul bunicii ca să-mi poarte noroc.

Dacă nu sting televizorul în cîteva secunde, o să ajung să nu mai văd cum cerneala penetrează creta, kurdistanul, tiraspolul şi cotroceniul în ediţia a doua a telejurnalului.

Oana SĂLIŞTEANU-CRISTEA

Curăţenia românească faţă cu reacţiunea

A fi curat, sau a afirma disponibilitatea naţiunii spre curăţenie, este un act de suprem patriotism. Şi asta, nu de azi, de ieri, ci din timpuri imemoriale, din vremea cînd existau purici, pe care să-i poţi potcovi cu 99 de oca de fier, iar ei să-şi vadă liniştiţi de treabă, ţopăind nestingheriţi pe imaginea noastră în lume.

De-a lungul vremii, marile figuri istorice au fost tratate cu deosebită grijă de cei ce s-au ocupat cu transformarea în literatură a agitatei istorii româneşti. Aproape că nu există roman sau film istoric în care să nu apară, ca o temă secundară, e drept, ideea că sîntem un popor familiarizat cu igiena. De multe ori, după o expediţie îndrăzneaţă împotriva tătarilor, dînd pagina, descoperi pe Măria-Sa într-un poloboc, savurînd avantajele unei băi fierbinţi. Discuţiile filozofice purtate din poloboc cu diverşi sfetnici nu fac decît să ne asigure că prin mintea unui corp curat, deci sănătos, nu pot trece decît gînduri înţelepte, de care ar fi mîndri şi reprezentanţii şcolilor filozofice care şi-au format tradiţia în scunde taverne mohorîte, şi nu pe bideul purificator. Ieşirea din poloboc şi intrarea în istorie se face în momente de cumpănă, cum ar fi acela al primirii trimisului Înaltei Porţi, sau vizita la grajdurile domneşti, aliniate, încă de pe atunci, la standardele europene.

Faptul că spălatul putinii devine deseori înaltă strategie militară nu face decît să întărească ideea că spălatul era o practică dintre cele mai obişnuite la un popor mic, dar curat.

Singura desincronizare cu această istorie pusă în slujba igienei apare de-abia pe la sfîrşitul secolului trecut, începutul secolului actual, cînd ţăranii încep a fi descrişi ca trăind într-o mizerie cruntă. Aici de-abia intervine reacţiunea în bunul mers al igienei populare. Dar, la scara istoriei şi pentru un popor ce a moştenit de la strămoşii romani cîte-o termă la prefectură, una la primărie şi două la şcoala de fete, nu mai contează cincizeci de ani în care SANEPIDUL ar fi aplicat amenzi usturătoare, bineînţeles, dacă monarhia i-ar fi permis existenţa.

Igiena, respectiv curăţenia, îşi reintră în drepturi cam prin anii '50, cînd înţeleptul sistem de guvernare a avut curajul să le repună în drepturi. Drepturi ce n-au fost abolite nici în ziua de azi.

Patrick André de HILLERIN

Din Parlament

Există "curăţenie morală" în politica românească şi cum au contribuit foştii deţinuţi politici, ajunşi în Parlament, la promovarea acesteia?

Vasile Vetişanu (senator PNŢCD)

Ca fost deţinut politic nu pot spune că sînt mulţumit de gradul de moralitate al politicienilor care ne conduc şi faptul că mulţi dintre ei consideră etica drept ceva facultativ, ba chiar dăunător în politică, mi se pare o crimă. Noi am stat în puşcării tocmai din cauza ştergerii de pe faţa pămîntului românesc, timp de 50 de ani, de către comunişti, a oricărei urme de morală, nu numai în politică, dar şi din toată viaţa noastră publică şi nu numai. S-a urmărit scoaterea credinţei, a moralei creştine, din fiinţa poporului român, reeducarea fiind una din cele mai cinice mutilări a omului. Dar tocmai asta nu au reuşit să facă comuniştii, cu toate "victoriile" de paradă şi de moment - nu au avut niciodată acces în sufletele noastre. Ca preşedinte al Comisiei pentru aplicarea Legii 42, pentru drepturile şi cinstirea revoluţionarilor şi urmaşilor celor căzuţi în decembrie '89, constat că legea s-a votat de ochii lumii şi că, pe măsură ce trece timpul, revoluţionarii devin chiar incomozi, apar o mulţime de certificate false, urmărindu-se discreditarea acestor oameni şi a revoluţiei ca act de supremă curăţenie de păcate a românilor.

Sabin Ivan (senator PNL-CD)

Dacă nu ar fi existat morala creştină, ne-am fi mîncat între noi încă de acum două mii de ani. Noi, care am fost în puşcăriile comuniste, ştim asta pe pielea noastră. Acolo nu se putea rezista fără morală, generaţia care a trecut pe la Canal şi Piteşti nu concepea minciuna, mai ales cînd era vorba de viaţa publică, dar oricum totul pleca de la viaţa de familie, unde adevărul era religie. Noi nu ştiam ce-i aia să minţi din interes. Dar azi, după 50 de ani de murdărie, oamenii s-au obişnuit să-şi mintă concetăţenii, copiii, părinţii. Opoziţia este dezbinată tocmai pentru că mulţi dintre cei apăruţi în politică peste noapte şi care se cred mari democraţi, nici n-au avut şi nici nu ar fi trecut în viaţa lor oportunistă vreun test de cinste, de caracter. Fie veleitarii, fie băieţii de meserie, infiltraţi în rîndurile noastre, au dus la harababura asta doctrinară şi de alianţe de azi pe mîine din opoziţie. Pe ăi de la putere îi uneşte firesc morala osului. Din păcate, deşi noi, foştii deţinuţi politici, am pornit cu entuziasm, în 1990, am fost în mare parte decepţionaţi de indiferenţa celor din jurul nostru. Cred că am făcut o mare greşeală, noi foştii deţinuţi politici, că nu am înfiinţat în 1990 un partid al nostru. Dar mulţi au zis că trebuie să rămînem un for moral suprem care să nu se implice. Aiurea, nu se uită nimeni la noi, nu le pică nimic de aici. În Parlament, eu personal am încercat, la Comisia decembrie '89, să impun o conduită corectă, dar din păcate nici colegii mei din opoziţie nu au considerat importantă latura asta şi se vede unde s-a ajuns. Minciuna acoperă în continuare memoria morţilor din decembrie '89. Chestia cu foştii deţinuţi care nu se pricep la politică e o gogomănie, ca să ne discrediteze pentru că de noi le e cel mai frică ăstora de la putere. În viaţa politică, trecerile de la un partid la altul ar putea să ducă la oarece curăţenie civică.

Tănase Tăvală (senator PNŢCD)

Foştii deţinuţi politici sînt oameni care au fost preocupaţi de onestitatea crezului lor politic şi moral încă de la începuturile regimului comunist. Ei s-au plasat cu toată responsabilitatea în situaţii de adversitate faţă de regimul comunist, suportînd cu luciditate prigoana puterii totalitare. Au fost rupţi brutal de familie şi societate, dar nu au putut fi reeducaţi şi transformaţi în "oameni noi". După 1989, foştii deţinuţi politici au fost în fruntea mişcărilor de stradă, ca mai apoi, odată ajunşi parte din ei în Parlament, să devină lianţii formaţiunilor de opoziţie, partinice şi nepartinice. Nu ştiu dacă foştii deţinuţi au aderat şi la partide aflate acum în arcul guvernamental. Pe de altă parte, eu nu cred că morala nu merge cu politica, cum susţin unii, pentru că cine nu este moral nu este un om politic rezonabil. Soluţiile prezentate în cadrul partidului sau al Parlamentului de unul care a fost închis pentru crezul său sînt fără echivoc. PNŢCD-ul este un exemplu în acest sens, în timp ce PNL-ul a lăsat să intre cu uşurinţă în rîndurile sale diverşi inşi care nu au fost verificaţi moraliceşte şi care au acces pînă în vîrful piramidei cu dorinţa lor de parvenire. De aceea PNL-ul creat în 1990 s-a dezmembrat.

Constantin Ticu Dumitrescu (senator PNŢCD)

Răspunsul meu vine mai întîi să completeze noţiunea de deţinut politic, adăugînd anticomunist. În continuare, desigur, răspunsul meu este afirmativ.

În primul rînd, pentru că oamenii care au înfruntat, cu demnitate şi curaj, teroarea comunistă, fără să cedeze şi nici să accepte "reeducări", lăsîndu-şi între ziduri de temniţe cei mai frumoşi ani -, nu pot astăzi să facă nici renunţări, nici compromisuri.

Cînd ai avut curajul să pui libertatea mai presus de viaţă înseamnă că ai o structură morală puternică.

Astăzi ţara are nevoie, mai mult decît oricînd, de oameni de atitudine - şi abia mai tîrziu de oameni politici. De aceea comportamentul politic al acestor oameni are o consecvenţă şi o rectitudine morală şi patriotică pe care laşii sau cei rău intenţionaţi o "confundă" cu intoleranţa sau cu fanatismul. De fapt, este vorba de un refuz al compromisului politicianist, dovedit a fi inutil (în cel mai bun caz) de lecţiile istoriei. Această atitudine nu înseamnă a fi vindicativ, ci numai convins că nu este drept, nici moral şi nici chiar creştinesc a accepta o împăcare silită între călăi şi victime, cu atît mai mult cu cît marile adevăruri despre crimele şi fărădelegile securisto-kaghebiste sau despre adevărata faţă a comunismului nu au fost cunoscute sau mărturisite.

A consemnat
Petru IONESCU

IMAGINI DIN ŢARA LUI

Pledoarie pentru ieşirea din dilemă

– captatio benevolentiae la un studiu sociologic în premieră –

Multora dintre noi, românii, ni se pare că şezutul în umbra dilemei ar ţine de condiţia mai mult sau mai puţin cosmică a strămoşului nostru comun, ciobanul mioritic. Atitudinea nobilă şi contemplativă a românului în faţa vieţii (transistorismul, atemporalitatea) este o imagine despre noi înşine în care sîntem socializaţi "de mici", continuu şi sistematic.

De ce să acţionezi în planul vieţii sociale cotidiene, de ce să schimbi, dacă oricum e mai nobil să aştepţi şi să contempli spectacolul lumii din ograda ta, sau de pe stănoaga ta, sau de pe alte obiecte destinate şezutului şi cugetatului?

Umbra dilemei creşte pentru românul contemplativ şi singuratic mai ales cînd e vorba să acţioneze în beneficiul public şi nu doar în ograda "privată" din spatele stănoagei.

În sfîrşit, fie din teama de ridicol, fie din alte motive, mulţi dintre noi se decid în final să acţioneze. Trec peste umbrele dilemei, peste neîncrederea în ceilalţi şi acţionează în spaţiul public: candidează pe listele unui partid, îşi deschid un mic magazin, cumpără autobuze noi, iau iniţiativa de a cere bani de la buget pentru a construi ceva.

O astfel de iniţiativă de schimbare a făcut în primele luni ale acestui an obiectul unui studiu sociologic. **Ni s-a cerut să cercetăm dacă şi în ce măsură construirea unor grupuri sanitare moderne într-un liceu bucureştean a avut un "efect educativ" în comportamentele utilizatorilor şi întreţinătorilor lor.** Rezultatele studiului urmau să se constituie într-un argument pro sau contra continuării unui astfel de program de investiţii şi la alte licee sau întreprinderi.

În timpul culegerii "pe teren" a datelor pentru studiu, am avut prilejul să ne convingem că umbra îndoielii nu-i cuprinde pe semenii noştri numai în momentul luării deciziilor, ci tinde să se proiecteze şi asupra rezultatelor acţiunii. Autori sau destinatari ai unei schimbări, sîntem înclinaţi să o privim ca pe o "minune" şi ne aşteptăm, firesc, să "nu ţină mai mult de trei zile".

La liceul cu pricina, minunea rezista deja de cîteva luni, deşi... o uşă fusese spartă, o chiuvetă arsă şi consumabilele dispăruseră imediat după deschiderea noilor grupuri sanitare. Toate aceste evenimente "negative" erau privite atît de iniţiatoarea programului, cît şi de mulţi elevi sau îngrijitoare ca semne "sigure" că nimic nu se schimbase de fapt.

Îndoiala lor tindea să se articuleze în jurul judecăţii că degeaba schimbi decorul unui spaţiu public dacă educaţia oamenilor meniţi să folosească şi să îngrijească acel spaţiu e aceeaşi. E un tip de judecată pe care îl regăsim în zicala chelului cu tichie de mărgăritar, sau în aceea a ovăzului stricat pe gîşte. ("WC-uri noi, WC-uri noi, dar tot elevii le strică. **Asta e nivelul nostru**" - afirma demonstrativ un elev din clasa a XII-a).

Din ancheta noastră "pe teren" rezultă, însă, că destinatarii, elevi ai acestor moderne "private publice", ca şi îngrijitoarele liceului sînt departe de condiţia "chelului" sau a "gîştelor". Şi aceasta nu pentru că ar fi beneficiat între timp de un program de educaţie special, ci pur şi simplu pentru că noul decor al grupurilor sanitare le place, îi face să se simtă "oameni", le "impune respect".

Am reuşit să demonstrăm că decorul modern al unui spaţiu, chiar dacă acesta nu este altceva decît un grup sanitar, este în măsură să schimbe elemente importante în definiţia acelui spaţiu şi să influenţeze schimbări în sens pozitiv în comportamentul celor care îl populează.

Multe comportamente "reprobabile", cu care sîntem, din păcate, prea familiarizaţi în "privatele publice" în care intrăm "la o extremă urgenţă", nu mai sînt de găsit în cazul studiat de noi. Mai mult, am observat că modernizarea unor grupuri sanitare a generat, în interiorul aceluiaşi liceu, o iniţiativă asemănătoare din partea unui grup de părinţi. Schimbările generează schimbări şi acţiunea generează alte acţiuni.

Chiar aşa? Dar uşa spartă? Dar consumabilele dispărute? Dar chiuveta arsă? Dar "nivelul nostru"? Dar lipsa celor şapte ani de acasă? Dar cheloşenia şi gîscoşenia noastră? Cu ele ce facem, domnilor?

Într-adevăr, un studiu nu face doi bani dacă demonstrează că operaţia a reuşit deşi pacientul, ca să-i facă în ciudă doctorului, se încăpăţînează să agonizeze.

Ne-am pus, deci, serios problema să demonstrăm care ar fi conţinutul mult invocatului "nivel al nostru" pentru comunitatea din liceul respectiv. Din păcate, însă, descoperirile noastre nu privesc doar o comunitate şcolară unică şi nici măcar comunităţile şcolare în general. Regăseşti într-o singură şcoală probleme sociale pe care îţi vine să le numeşti "româneşti". Există, spre nemulţumirea autorilor de studii, un "nivel al nostru".

Acesta nu constă în lipsa de educaţie a individului român şi nici într-o ereditate colectivă care ne-ar face incapabili "de mici" să ne adaptăm la forme moderne. Nivelul nostru este în primul rînd o problemă ce ţine de relaţiile sociale şi de percepţia lor. Nivelul nostru e o problemă de lipsă de comunicare cu Celălaltul societal.

De ce "au dispărut" consumabilele din grupurile sanitare moderne? Elevii sînt suspectaţi de îngrijitoare că le irosesc, îngrijitoarele sînt suspectate de director că le fură pentru că ar avea "renumeraţie mică, după buget". Ca epilog, pentru că nimeni nu are bani, se decide desfiinţarea lor.

De ce s-a spart uşa? Îngrijitoarele închid zilnic uşa de la grupurile sanitare înainte de sfîrşitul programului ca să ferească aceste "bijuterii" de "vandalismul" elevilor şi să poată dovedi direcţiunii că şi-au făcut datoria. Direcţiunea, de obicei, nu le crede. Elevii se văd nedreptăţiţi pentru că li se interzice accesul în spaţiul anume construit pentru ei. Într-o noapte de bal, găsesc din nou uşile închise. Unul dintre ei protestează şi sparge uşa în faţa îngrijitoarei. Se ia decizia îndepărtării uşii şi cazul e clasat.

Grupul elevilor se află în conflict cu grupul îngrijitoarelor. Unii sînt "vandali" şi celelalte sînt "animale". De altfel, îngrijitoarele spun despre ele că "strîng mizeria" după toată lumea şi nu că "fac curăţenie". Directorul a renunţat să mai ceară ceva de la nişte femei care nu sînt decît "două mîini" şi "nu ştiu ele însele ce înseamnă curăţenia".

Domnilor, iată ce facem: DESFIINŢĂM colacele, încuietorile cabinelor, consumabilele, pe scurt tot ceea ce a fost deteriorat sau este deteriorabil pe viitor. Într-adevăr, chelului nu-i trebuie tichie de mărgăritar!

Neîncrederea în Celălalt şi refuzul de a comunica folosind canalele existente într-o organizaţie sau comunitate sînt probleme sociale, nu singurele. Ele ar putea face parte dintr-o definiţie a "nivelului nostru", un stereotip care ni se inoculează în familie, la şcoală şi la servici şi se înnobilează mitic. Ne rămîne doar alternativa:

1. de a-l reconfirma în acţiunile, non-acţiunile şi interacţiunile noastre zilnice, meditînd la a lumii faţă trecătoare.

2. de a ne asuma responsabilitatea schimbării formelor din jurul nostru, mizînd pe comunicarea cu semenii noştri şi nu pe uşi închise.

Manuela STĂNCULESCU
cercetător I.C.C.V.
Minerva OCOLIŞAN
studentă Sociologie

Balada gunoiului din Micul Paris

Ca şi literatura, gunoiul e de două feluri: cu autor cunoscut şi cu autor anonim. Primul tip – gunoiul menajer – poartă îndeobşte semnătura unor nefericiţi trăitori la bloc, constituiţi într-o asociaţie de locatari (AL) şi plătitori de taxe în schimbul cărora aspiră să fie descotorosiţi de resturi. Cui plătesc şi cine îi descotoroseşte – cît de cît? Regia Autonomă de Salubritate Urbană Bucureşti (RASUB). Al doilea tip – gunoiul stradal – este al tuturor şi al nimănui. Ambalaje, mucuri de ţigară, bilete de tramvai, frunze moarte, stropi de tină – cad în responsabilitatea Administraţiei Domeniului Public (ADP). Instituţie plătită tot de cetăţean, dar într-o manieră tortuoasă, dragă gestionarilor tranziţiei: ADP-ul e subordonat primăriei de sector, al cărei buget îl alocă Primăria Capitalei, al cărei buget îl cîntăreşte harpagonic guvernul de la bugetul central.

De ce e mizerie în Bucureşti? Simplu: din pricina distincţiei suspomenite, aflate la baza dubletului RASUB-ADP. Căci unde-s două instituţii similare responsabilităţile se pasează, indolenţa creşte şi gunoiul că-mi sporeşte, măi...

Care sînt atribuţiile celor două instituţii ale curăţeniei? RASUB: colectează gunoiul menajer şi îl transportă la groapa numită Ochiul Boului ; regia se ocupă, în plus, şi de gunoiul industrial (sau de producţie); execută dezinfecţii şi dezinsecţii (la cerere) şi deratizări (prin contracte devenite obligatorii cu AL-urile); prinde şi lichidează cîinii vagabonzi (tot la cerere). Canidele şi felinele decedate pe domeniul public intră, evident, în sarcina ADP-ului. Acesta mai e chemat să se îngrijească de spaţiile verzi, să măture străzile, să repare mobilierul stradal (coşuri, bănci, leagăne), să peticească pe ici, pe colo, cînd şi cînd, gropile din asfaltul Capitalei. ADP-istul e, în principiu, „omul cu tîrnul şi cu tomberonul". Maşinile cu perii şi stropitori nu-i aparţin. Sînt închiriate de la RASUB.

Gunoi şi ideal

Cheia de boltă în sistemul gunoiului cu autor este pubela. Dacă n-ai destule pubele la scară, îţi deşerţi găleata, suduindu-l pe Halaicu, direct pe solul patriei. (Dacă indignarea te-a mînat să infectezi domeniul public, nu spera degeaba, ADP nu se va ocupa în veci de gunoiul tău menajer...). De ce nu ai pubele? Din cauza lui Ceauşescu, a lui Iliescu, a gerului şi focului. Odiosul ar fi ordonat să se facă economii şi la tabla de pubelă iar tranziţia lui Iliescu a perpetuat sistemul: s-au fabricat „vase de colectare" prea mici, prea subţiri, în care gerul îngheaţă gunoiul mărindu-i volumul; imposibil de deşertat aşa ceva altfel decît prin metode violente; unde mai pui că vara, locatarii exasperaţi de duhoare incendiază gunoiul îndărătnic tot în sărmana pubelă. Astfel s-a uzat ea moral, văzînd cu ochii, în urma acestor samavolnicii... Mai nou, AL-ul este obligat prin contract să şi-o cumpere şi să o înconjoare cu mai multă gingăşie. Că dacă nu, îl costă. Bun. Iată în continuare circuitul ideal al gunoiului prin urbe. Asociaţia de la blocul A12 (literă emblematică, patriotică, aleasă deoarece e vorba de un ideal) are pubele berechet, are şi o femeie de serviciu viguroasă, ea nu întîrzie la program, cunoaşte la perfecţie graficul de ritmicitate RASUB, luni la 10.00 fix extrage pubelele din ghenă, le rostogoleşte în alee, vine autogunoiera, încărcătorii golesc recipientele, se îndreaptă prompţi spre blocul Â13, unde sînt la fel întîmpinaţi cu plin (e deja 10.15) şi tot aşa... pînă se umple maşina şi-atunci ei merg voioşi pe groapă. Vor face 2-3 astfel de drumuri într-o zi... Şi acum – cruda realitate: toată lumea implicată în acest scenariu idilic „întîrzie", „n-are", „nu face", „nu poate". Mai mult, aflăm de la Primăria Bucureşti că gunoierul e adesea încîntat dacă AL-ul ajunge să-şi depoziteze resturile la sol: poate negocia nişte bănuţi în plus faţă de contract: „Dă-mi ceva să-ţi iau şi astea! Dacă nu – nu!". Dar negreşit că stratagema îl va întîrzia în periplul său pe la Â13, Â14 etc. La capătul traseului din grafic – negreşit că rămîn blocuri „amînate" sine die... Şi tot aşa.

Geneza unui maidan

Cheia de boltă în circuitul gunoiului anonim este coşul stradal, veţi fi tentaţi să credeţi. Ca şi pubelele, coşurile sînt „deficitare", deoarece sînt scumpe, nu sînt bani ş. cl. Ei bine – nu! Altfel stau lucrurile. Însuşi sistemul de curăţenie practicat de ADP pare anume conceput de o minte diabolică încît să genereze şi să multiplice gunoiul în general. Cum? Nedispunînd de utilaje suficiente, măturătorii obişnuiesc să grămădească la capătul străzilor hîrtii şi frunze – „depozite temporare" în limbaj de specialitate – ce ar urma să fie evacuate după o zi, două. Trec zilele. ADP – uită, „nu poate", „nu are" etc. Primum movens: grămăjoara de „stradal" se pricopseşte cu o cuşmă, din coji de cartofi şi ceapă. E de-ajuns: întors o săptămînă mai tîrziu la locul faptei, ADP-istul se va confrunta, uimit, dezgustat, cu ditamai colina de „menajer". Hm, dar ăsta nu-i mai aparţine! Să poftească RASUB-ul să se spele pe cap! Conştiincios, omul măturătorii mai departe calea publică şi-şi presară altundeva „depozitele lui temporare".

Sectorul 6: pahar!

E timpul să intre în scenă eroul pozitiv, apt să dreagă situaţia - adică RGR, societate mixtă româno-germană, care trudeşte deja cu ceva mai mult succes pe o felie din altarul gunoiului bucureştean: sectorul 6. Puţină istorie: în iulie '92, Consiliul Local Bucureşti avizează proiectul GEKO - firmă specializată în staţii de incinerare a deşeurilor în condiţii de vis (ele poluează foarte puţin, furnizează energie termică şi, minune!, prefac gunoiul ars în pietricele folosibile în construcţii). Urma ca Bucureştiul să fie împînzit de staţii mici (pentru 5000 de aprtamente) şi înconjurat de staţii mari (pentru cartiere întregi). Plus un sistem occidental de colectare, maşini puternice, dotări, eficienţă. Prea frumos. RASUB şi RADET (părţi contractuale) sînt sfîşiate de frămîntări interne. Vin şi alegerile. Surpriză: băncile occidentale angrenate în proiect retrag sursele de finanţare - căci România a făcut un pas politic înapoi. Rămîne în cursă GEKO. Activitatea de colectare devine singura posibilă. Adio incineratoare, pietricele, căldură... Iunie '93: se mai încumetă în horă un partener dornic să intre pe piaţa estice - RWE (gigant energetic; cifra de afaceri îl situează pe locul 6 în Germania). Aşa apare „RWE-GEKO-România ecologic service" SRL - pe scurt RGR, împărţit egal între cei doi acţionari germani, RASUB şi RADET. Cristian-Traian Bârcă, directorul general al RGR, explică: firma respectă principiile „teoriei gunoiului" - expunere minimă; plimbare rapidă în mediu; limitarea posibilităţilor de acumulare. Cum izbuteşte? Majoritatea abonaţilor ei s-au lăsat dotaţi cu Europubele. Pubela tipizată în Europa costă în jur de 40.000 lei, importată fiind la mîna a doua. Nouă - ar costa 100.000. Percepînd un tarif de 450 lei/persoană/lună, RGR lucrează cu de trei ori mai puţine maşini şi de patru ori mai puţini oameni decît RASUB, reuşind să ajungă de două ori pe săptămînă la acelaşi bloc. În formula actuală de funcţionare, locatarii invadaţi de gunoaie din alte sectoare nu pot apela la serviciile RGR. În schimb, marile hoteluri şi restaurante, ministerele, centrele comerciale, aeroporturile au putut şi au profitat cu grăbire. Relaţia RGR-RASUB e ciudată: ca asociaţi ei se înţeleg, dar pe teren sînt concurenţi. „Ei au prea mulţi oameni şi nu sînt eficienţi - crede directorul Bârcă. ...Oricum, dacă această concurenţă dintre noi ar fi liberă, şi nu limitată la un singur sector, în jumătate de an aş putea prelua tot oraşul!" Şi maidanele? - întreb timid. „Vai de mine! se curăţă fluierînd!", răspunde C. Bârcă, invocînd experienţa de la Ploieşti, oraş ce a încredinţat RGR-ului curăţenia pe domeniul public. „Le-am luat la rînd, am închiriat buldozere, tot ce trebuie, şi-am făcut bec. Şi-am desfiinţat sistemul de lucru gen ADP. Dacă aplici un sistem care creează dezordine eşti, scuzaţi-mă, idiot, şi te vaiţi pe urmă de pomană. Deci, fără «depozit temporar»! Am pus pubele încuiate pe stradă, din loc în loc; omul meu măturătură, bagă în ea, vine maşina, mi-o goleşte, şi gata! Eu vă demonstrez că dacă iau sectorul 6 complet, şi cu străzile - e pahar!" Şi de ce nu „ia sectorul 6 complet" RGR-ul? Să mergem în vîrful piramidei, la Primăria Capitalei, şi vom afla.

Blocaj instituţional

Şeful Departamentului Servicii Publice din PMB cade de acord: păguboasa dublă răspundere (tu – „stradalul", eu – „menajerul") va dispărea în perspectivă. Responsabilitate unică, bine precizată! Perspectiva e apropiată? Mai degrabă departată, şi iată de ce: Consiliul Local şi-a dat seama că nu deţine nici o pîrghie de control în privinţa Regiei de Salubritate; el desemnează doar Consiliul de Administraţie al Regiei şi aprobă tariful; în rest, RASUB îşi colectează taxele singur şi dispune după cum doreşte. E limpede, crede Primăria: banii trebuie colectaţi de PMB pentru că ea e arătată cu degetul de cetăţean. Apoi, Primăria încheie un contract cu „prestatorii" (RASUB, RGR) şi, dacă aceştia nu „prestează" - nu sînt plătiţi. În plus, RASUB, care a deţinut monopolul gunoiului, va fi reorganizat ca societate comercială (se va chema SALUB). Cine va deţine acţiunile? Bătălie între Consiliul Local şi FPP-FPS, la care se adaugă, oricum, blocarea, în bună tradiţie guvernamentală, de către Prefectură a întregului proiect. Gurile rele din Administraţia locală susţin că fostul director RASUB, destituit de Consiliul Local şi consolat cu un post în departamentul Administraţiei Locale al Guvernului, trage felurite sfori, sprijinindu-i pe RASUB-işti, care se zbat ca peştii pe uscat ca să amîne restructurarea... Oricum, cu toată strategia (bună!), cu toate studiile de fezabilitate şi colaborările internaţionale iniţiate de Primărie (interesante!), peste toată hărmălaia trece în zbor mandatul edililor noştri din opoziţie, aleşi cu entuziasm în '92...

Delia VERDEŞ

„MURDAR, CURAT-MURDAR!”

De la contracte la pubele

Pentru marele şi pestriţul Bucureşti, gunoiul este o realitate pe cît de efemeră, pe atît de durabilă. Ceea ce bucureştenii aruncă le însoţeşte încă multe zile privirile, strîngîndu-i în cercul unui univers familiar, din care nimic nu se pierde, nimic nu se cîştigă. Pentru a determina o parte din cauzele pentru care resturile gospodăriei românului îi merg alături pe străzile oraşului, pentru a schiţa un “portret al gunoiului menajer” şi al celor care se ocupă de el, cît şi posibilele soluţii pentru normalizarea “circuitului” acestuia, am stat de vorbă atît cu **dl. Radu Dumitrescu, şef al Departamentului Servicii Publice din cadrul Primăriei** (Consiliul local al Capitalei), cît şi cu **dl.Teodor Conteanu, şef cu salubritatea pe sectorul 2, reprezentant al RASUB-ului.** Dacă de la **dl. Radu Dumitrescu** aflăm cauzele generale, instituţionale şi juridice, precum şi strategia Consiliului local în chestiunea salubrităţii, cu **dl. Conteanu** intrăm în concretul “micului” RASUB.

Pentru **dl. Conteanu,** tot răul vine din **mentalitatea cetăţenilor**, a aruncătorilor (în limbaj specializat, “producători”) de gunoi: oamenii, nefiind “culturalizaţi”, îşi duc gunoiul propriu la colţ de stradă. E vorba mai ales de gunoiul provenit de la diverse lucrări (curăţenie, construcţii), care îl depăşeşte pe cel de zi cu zi. De asemenea, oamenii nu au întotdeauna cazane stas, aşa cum prevede legea, ci de diverse alte dimensiuni, pe care autogunoierele nu le pot ridica. O altă pacoste pe capul lucrătorilor RASUB-ului sînt **buticarii**, care, deşi au gunoi cu ghiotura, constînd în mare parte din ambalaje, îl cam dosesc pe maidane, ca să nu-şi procure cazane. Cînd gunoiul ajunge pe coclauri, depăşind perimetrul sacru al curţilor particulare (căci în special cu cei de la curte sînt probleme) - sarcina ridicării lui se înscrie, deja, în prerogativele ADP-ului.

Pasele culpabilităţii între ADP şi RASUB sînt deja tradiţionale, ne explică **dl. Radu Dumitrescu.** De aceea, **reforma salubrizării,** pe care **Primăria** o pregăteşte, are drept unul dintre scopuri unificarea celor doi “manageri ai gunoiului”. În privinţa relaţiilor RASUB - consumatori şi aici se creează un arc vicios: sînt zone ale Capitalei în care cetăţenii nu-şi onorează contractele faţă de RASUB (adică nu plătesc taxa de 300-350 de lei pe lună de persoană) - spun lucrătorii regiei în cauză; de fapt - spun, de astă dată, cetăţenii - nu le plătesc pentru că gunoierii nu le ridică resturile menajere. Într-o astfel de situaţie, în care, după formula **dlui Radu Dumitrescu,** “nu ştii care a fost mai întîi, oul sau găina”, încep să curgă reclamaţiile. Multe dintre acestea sosesc la Primărie. Dar Primăria nu este implicată în contractul dintre RASUB (prestator) şi beneficiar (sau producător - de gunoi). Ca atare, nu are baze legale pentru a interveni. De aceea trebuie introdus un **contract de prestaţie între Administraţia locală şi prestator** cu clauze şi răspunderi foarte precise. Pîrghia esenţială va fi, evident, banul: dacă prestatorul nu şi-a făcut datoria, va fi drastic penalizat. Gunoierul nu îşi va mai primi tainul de la RASUB ci de la Primărie, care va percepe ea însăşi taxele. Dacă acestor schimbări instituţionale li se vor adăuga unele financiare, şi anume alocarea unui fond de la buget, se va putea face, oricum, curăţenie şi în zonele în care taxele nu au fost achitate. Deocamdată, însă, RASUB-ul îşi vede, în continuare, de autonomia sa.

Din interiorul RASUB-ului, **dl. Conteanu** recunoaşte această **autonomie**. Singura dependenţă faţă de Primărie, afirmă el, constă în faptul că, de cîte ori trece cîte un consilier şi vede gunoi neadunat, “toarnă” mai departe RASUB-ul; acesta este astfel obligat, în urma sesizării, să ridice gunoiul, chiar dacă în acea zonă taxele nu au fost achitate. Cetăţenii vinovaţi, la urma-urmei, de lanţul de nereguli, nu primesc nici măcar o amendă (deşi legea spune că ar trebui).

Dar să intrăm puţin în treburile interne ale RASUB-ului de sector. Sectorul 2 beneficiază de 93 de oameni şi de 30 de maşini. Pe fiecare maşină sînt doi-trei oameni, care iau în primire cîte o zonă a Capitalei (“canton” în limbajul consacrat), unde se duc de două ori pe săptămînă la blocuri şi o dată la case. Totul este curat şi sistematic, oamenii au palmare (mănuşi cu un deget), gunoiul de jos îl iau cu lopata, iar pubelele sînt ridicate de maşini. **Oamenii care şi-au ales această profesie** sînt, în general, romi, dar veniţi de la ţară, navetişti, cu familii de întreţinut. Cu doar şcoala primară, indiferent cîte clase. Un salariu de gunoier ajunge cam la 160.000-180.000 lei la opt ore zilnice, afirmă **dl. Conteanu.** Meseria se transmite, de obicei, din tată-n fiu. “Degradarea civică”, pentru care “duşmanii gunoiului” primesc şi un spor, nu îi sperie pe aspiranţi. Munca e, de altfel, destul de curată - ei neintrînd în ghenele de gunoi şi nu întotdeauna adunînd resturile de pe jos.

Reziduurile pe care ei le ridică sînt, în general, alcătuite din resturile de cartofi, ceapă, hîrtie, ambalaje. Acesta este gunoiul firesc, căruia **dl. Conteanu** îi acordă întregul său credit. Ce te faci cu bucăţile de frigidere sau aragaze vechi, bordurile de trotuar, ventilele din fontă care mai pot fi găsite, pe alocuri, în cazane? Dacă cel mai periculos gunoi pe care echipele specializate l-au găsit a fost carbitul, din cauza căruia a luat foc o autogunoieră, şi plasticul, fierul sau sticla pot deveni, la rîndul lor, toxice. De aceea, una din soluţiile care se impun, în opinia **dlui Conteanu,** este **selecţia gunoiului** încă din apartamente, ca-n Occident: sticla la sticlă, hîrtia la hîrtie etc.

Aşa s-ar putea ajunge, mai repede, la **gropile ecologice** de care ne vorbeşte şi **dl. Radu Dumitrescu.** Actuala sinistră groapă Glina va fi înlocuită, cîndva, de un fel de deal cu parc care nu va afecta sănătatea populaţiei. De asemenea, actualelor grupe de gardieni publici care păzesc groapa li se va adăuga un cîntar - model japonez - care va ţine o clară evidenţă a ceea ce intră în depozitul de gunoi. Dacă prestatorul nu va avea documentele de intrare, va însemna că a lăsat gunoiul undeva pe drum, şi va fi sancţionat. De asemenea, potenţialul energetic al biogazului rezultat din gunoi nu va mai fi lăsat de izbeliste. Se urmăreşte chiar păşirea pe calea incinerării deşeurilor menajere dar, din cauza necesităţii unor investiţii foarte mari, încă se mai aşteaptă.

Ajungem la capitolul **soluţii** (strîns împletite cu cauzele mai sus enumerate). Pentru **dl. Conteanu** ele constau: la nivel teoretic, în schimbarea mentalităţii cetăţenilor, care ar trebui să-şi trateze spaţiile din jurul blocului ca pe proprietatea lor şi să iasă la muncă patriotică din proprie iniţiativă; la nivel practic - în modernizarea parcului de maşini ale RASUB-ului, şi, evident, în amenzi stricte pentru cei care nu respectă “regimul cazanelor” (1 la 10 persoane, de format Stas, 110 litri).

Pentru **Primărie,** soluţiile se situează la nivel instituţional: pe lîngă reglementarea relaţiei dintre Administraţie şi prestator, prin contractul de care vorbeam mai înainte, un alt pas necesar este **transformarea RASUB-ului din regie autonomă în societate comercială pe acţiuni** şi, de asemenea,**stimularea concurenţei** cu viitorii prestatori privaţi.

Pînă a vedea, însă, cine urmează să deţină acţiunile în această societate comercială, atît Primăria cît şi RASUB-ul sînt de acord în privinţa unui mic, dar european pas: **introducerea Europubelelor** - din plastic, de 240 litri, pe rotile - care reprezintă, atît după părerea dlui Radu Dumitrescu, cît şi după aceea a dlui Teodor Conteanu, **“viitorul pe care îl aşteptăm”.**

Iaromira POPOVICI

Breakfast în autogunoieră

Garajul firmei RGR-Eco Service e pe şoseaua Mihai Bravu, lîngă staţia de metrou. Am intrat dimineaţa devreme în acea curte pătrată, de beton, la ora cînd forfota e în toi. Maşinile de gunoi, aliniate ca la armată, duduiau şi fornăiau. Şoferii încercau motoarele. Cîţiva oameni, cocoţaţi pe parbrize, ştergeau crusta de gheaţă care se formase în cursul nopţii. Din ţevile de eşapament verticale, ieşeau gaze negre, risipindu-se pe cerul plumburiu ca nişte fire de păr bătute de vînt. Într-un cuvînt, aveam înaintea ochilor o imagine neorealistă. Dispecerul m-a luat în primire, arătîndu-mi maşina în care aveam să mă urc. Liaz-ul nou condus de nea Marin (sînt convins acum că pe toţi şoferii îi cheamă “nea Marin”). A trebuit însă să mai aştept, pînă cînd acesta a schimbat o roată. M-am suit apoi în cabină, clănţănind de frig. (Parcă de fiecare dată cînd te urci într-un camion, e dimineaţă şi ţi-e frig). M-au urmat doi oameni în salopete verzi şi m-am strîns să le fac loc. Gunoierii.

Maşina a pornit zvîcnind, pe străzile Bucureştiului, în direcţia perimetrului de lucru: Drumul Taberei. Ca să rup tăcerea, am făcut o remarcă banală, ceva de genul: “Arată bine maşinile astea, nu ca ale RASUB-ului”. Cel din dreapta mea m-a executat însă, imediat: “Dar oamenii nu? Şi noi sîntem mai civilizaţi, domnule”. Abia atunci am întors capul spre el, privindu-l. Trecuse de jumătatea vieţii, blond, uşor încărunţit şi cu un început de chelie, aş spune că avea aerul unui majordom de la un castel englez. Lucrurile deveneau interesante. Mănuşi noi, salopete curate, staţie Motorola la bordul maşinii... Un moment mi-a trecut prin minte că fusesem plasat într-o “autogunoieră de protocol”. Pînă la urmă însă, aveam să mă lămuresc că era un echipaj obişnuit, la fel ca multe altele. Pe drum ne intersectam de multe ori cu maşini surori, verzi cu gri, Mercedes-uri sau Liaz-uri. Oamenii se salutau. Îi auzeam pe cei de lîngă mine: “Asta-i Fane, ăla-i Chinezu... Ei se duc deja la groapă”. Inevitabil, discuţiile lor se leagă mereu de acest loc. La el se raportează normele şi timpii de lucru. Groapa e finişul oricărui tur, aş spune chiar scopul final al meseriei de gunoier.

Prin staţia Motorola se auzeau diverse indicaţii de lucru, date echipajelor. Dirijarea lor se face cu o rigoare nemţească. La un moment dat, însă, am fost frapat de următoarea frază, adresată de dispecerat, cuiva de pe traseu: “Vino la garaj chiar dacă ai maşina plină, ca să te duci apoi acasă, să-ţi iei **paşaportul**”. Nea Marin mi-a explicat că e vorba de cîţiva oameni care pleacă în Ungaria sau Germania... Trebuie să mai aducă nişte camioane de acolo. Nu era ultimul lucru surprinzător pe care aveam să-l aud. Aşa, am aflat, de exemplu, că suma de bani pe care o încasează ei lunar, în mînă (leafă plus sporuri), depăşeşte de obicei pragul de două sute de mii de lei, iar adesea (la mai mult de opt ore lucrate zilnic) ajunge să fie chiar mult mai mare. Am auzit şi că nea Marin locuieşte în Centrul Civic şi că are o fată în Arabia Saudită.

Odată ajunşi în zona de lucru, maşina a început să facă manevre complicate pe aleile dintre blocuri. Încărcătorii s-au dat jos, apucîndu-se de treabă. “Euro-pubelele” de plastic erau trase pe roţi, pînă în dreptul mecanismului de prindere din spatele remorcii. Acesta le ridica automat, răsturnîndu-le şi scuturîndu-le în măruntaiele maşinii, în zgomotul cunoscutelor scrîşneli şi ronţăieli. Multe lucruri se stricaseră. Aparatul electronic din cabină, care comanda descărcarea tomberoanelor, nu mai funcţiona. Antenele îi fuseseră rupte de crengile pomilor de pe aleile înguste. Dar comanda putea fi dată şi din spate. La sistemul mecanic se stricaseră cîteva arcuri. Mai rămîneau însă nişte garnituri care le înlocuiau cu brio, ceea ce-l făcea pe Marin să laude mereu tehnica germană. Văzut la lucru, Pena (majordomul) confirma prima mea impresie. Parcurgea cei cîţiva paşi de la maşină la pubelă, cu o nonşalanţă ieşită din comun. Drept şi cu nasul pe sus, părea ieşit la o plimbare cu căţelul. Cu aceeaşi destindere, chiar fluierînd, trăgea tomberonul după el, pentru a-l fixa în mecanismul de prindere. În ăst timp, şoferul studia “cartonul”, adică schema blocurilor, care trebuia parcursă în acea zi. Eu, absorbit de spectacol şi de gîndul la reportajul ce aveam să-l scriu, m-am dezmeticit brusc, în faţa unei situaţii neaşteptate. O bună cunoştinţă de-a mea tocmai trecea pe lîngă noi. Ba chiar a ridicat ochii spre cabină. Am înlemnit. Nu m-a recunoscut, poate din cauza şepcii verzi pe care o purtam şi care, culmea, era aproape la fel cu ale “încărcătorilor”. Altfel, aş fi zis: “Sărut mîna, doamnă profesoară!”

În sfîrşit, norma celor o sută patruzeci de pubele a fost atinsă şi ne-am început cursa spre groapă. Gunoierii remarcau ce bun e cartierul, comparîndu-l cu orearea din Militari. Spuneau că, acolo, gunoiul e mai mult şi mai mizerabil. Cum îşi explică diferenţa? “Or fi moldoveni pe acolo...” În vreme ce parcurgeam străzile oraşului, mi-am mai satisfăcut unele curiozităţi. Pena lucrase 20 de ani la Electromagnetica şi contribuise la instalarea sistemului grăniceresc de telefonie, la hotarele din nord. Rămas şomer, s-a hotărît să accepte soluţia RGR. Nea Marin avusese şi el altă meserie, fusese matriţer la IOR. Făcuse sisteme de ochire pentru tancuri. Apoi lucrase ca şofer pe şantierele patriei. Hobby-ul lui ca şi al lui Pena, de altfel: pescuitul. Acolo la baltă se eliberează ei de stresurile şi “mizeriile” cotidiene. Despre Ivaşcu, cel de-al treilea, n-am aflat nimic altceva decît că are un frate RASUB-ist. Era mai tăcut. Cît despre primii doi, trebuie neapărat să spun că aveau o exprimare aproape fără cusur. (Ce rele sînt prejudecăţile noastre). Pe ultima parte a drumului nimeni n-a mai scos o vorbă. Ivaşcu dormita, iar Pena era preocupat de citirea **Jurnalului Naţional**. Am trecut de Popeşti Leordeni, comună cu blocuri şi noroi, şi ne-am înscris pe şoseaua de centură. Ne apropiam de “Ochiul Boului”, de groapă. Un nor uriaş de păsări se învîrtejea în zare. Mii şi mii de păsări sure, pescăruşi.

Glina e singura groapă de gunoi a Bucureştiului. Aici se varsă, în fiecare an, un milion de tone de resturi. Tot ceea ce nouă nu ne mai trebuie. Sute de milioane de găleţi de gunoi, pe care le tot azvîrlim pe burlane, în tomberoane şi containere. Dar la groapă mai ajung şi ale lucruri. De exemplu şlamul de la Policolor (un mîl destul de toxic) sau gunoaiele unor spitale. Valea are formă de U. Spectacolul e infernal. Sînt mii de cîini acolo, iar pescăruşii, odată ce se liniştesc şi se aşază cu tot cîrdul lor, produc un fel de colcăială de coşmar. Probabil sînt şi şobolani. Gunoaiele fumegă (gazele de fermentaţie se autoaprind) iar fumul este dus de vînt peste satele din jur. Cînd am ajuns noi, tocmai ninsese. Petice de zăpadă albă şi imaculată acopereau pe alocuri mizeria. Mi-am amintit de filmul lui Wajda **Cenuşă şi diamant**. Pe un mal al văii, printre ceţuri, se zărea biserica din Popeşti, izolată şi parcă suferindă. Pe celălalt, ştiam că sînt abatorul şi fabrica de salam. Între ele, cazanul mizeriilor noastre. Am intrat pe drumul clisos ce ducea spre rampă, avînd în faţă o maşină pîntecoasă a RASUB-ului. Încărcată pînă la refuz, cu gunoaiele atîrnînde, se clătina prin şanţuri ca o raţă. Pena rîdea: “Uite la nenorociţii ăştia de RASUB-işti. Gunoierii!” Rampa era un fel de platou pe marginea gropii, unde maşinile veneau una după alta, deşertîndu-şi conţinutul. Cîteva buldozere lucrau febril, împingînd la vale gunoaiele proaspete. Vreo cincisprezece indivizi stăteau roată în jurul unui foc mare, ca la sfat. Un pitic, aflat ceva mai departe, îşi făcea de lucru cu o bucată de tablă. Un mic drac. În momentul în care noi descărcam remorca, unul din grup a venit repede să se uite cam ce-ar putea găsi interesant în noua grămadă care se forma. Căutătorii în gunoaie vin în general de prin satele din jur. Cei care erau acolo nu sînt chiar pe ultima treaptă a decăderii umane. Ştiam încă din scrierile lui Bogza că mai există o categorie, a acelora care locuiesc tocmai în fundul gropii, în bordeie făcute din deşeuri. Oricît mi-am chinuit privirea n-am reuşit să zăresc aşa ceva. Poate nu sînt decît vara. În orice caz, nu se poate sta prea mult pe rampa aceea. Duhorile acre, pestilenţiale îţi înnebunesc mirosul. Am plecat. De abia de pe malul celălalt, de pe şosea am văzut, din fuga maşinii, ceea ce căutasem. Chiar pe la jumătatea malului abrupt de gunoaie, era un bătrîn cu un sac în spate care-şi croia o potecă piezişă. Părea el însuşi un gunoi mişcător. Munca lui era, de bună seamă, cea mai cumplită. După încetineala cu care se deplasa, am dedus, de la distanţa la care mă aflam, că ieşise la scormonit, la prospectat. Sau nu, probabil că la fiecare pas picioarele i se scufundau în gunoi, pînă la gleznă ori, cine ştie, pînă la genunchi. Ultima treaptă.

Satisfăcut de “excursie”, m-am relaxat. Nu ştiam că avea să mai urmeze un episod. Pe lîngă Popeşti, nea Marin a tras maşina pe dreapta. Băieţii au întins o hîrtie pe banchetă şi, într-o clipită, pe ea au apărut jumări, bucăţele de brînză, ceapă, un borcan cu zacuscă şi o pîine. După ce le-au aranjat pe toate cu un oarecare dichis, au scos linguri şi furculiţe dintr-un loc de deasupra uşii. Eu mă făceam că mă uit pe geam. Îmi rămăsese în nări mirosul acela cumplit. Cabina nu mi se părea destul de aerisită. Dar oamenii au fost politicoşi. M-au poftit la masă. Am mîncat...

Andrei MANOLESCU

Ibrăileanu şi fobia de microbi

Igiena şi curăţenia, semne ale civilizaţiei, pot căpăta, uneori, trăsături negative. Chiar instalîndu-se bine în morbideţe. Să evoc, aici, un astfel de caz limită. E vorba de Ibrăileanu. Marele critic, cu o tinereţe normală, chiar distingîndu-se prin vijelioase acţiuni militante, devine, din martie 1906, sufletul în sens anatomic al nou înfiinţatei reviste **Viaţa Românească**. Era hiperocupat cu scrisul, catedra, întocmirea şi supravegherea revistei. În a doua jumătate a anului 1908 se simţea însă rău de tot, istovit şi insomniac. Acum începe să se manifeste primele semne ale microbofobiei sale. Vedea peste tot microbi în stare să-l îmbolnăvească. Evita să pună mîna pe clanţa uşilor, fumător împătimit îşi flamba, înainte de a aprinde ţigara, cartonul (filtrul de azi), nu strîngea, la salut, mîna interlocutorului, pîndea, peste tot, sursele posibile de curent. Viaţa îi devenise un chin efectiv. În februarie 1909 (la 39 de ani) s-a internat în sanatoriul bucureştean Sfînta Elisabeta (de la Şosea), îngrijit fiind chiar de prof. Gh. Marinescu. Degeaba a fost tot tratamentul. Boala progresa şi microbofobiei aducătoare de primejdia contaminării i se adăugaseră alte fobii: grija de sănătatea fetiţei, cea a unui incendiu posibil. În timpul războiului, cu Iaşul supraaglomerat, a trăit copleşit de frica exantematicului, care chiar potopise capitala Moldovei. Nevroza acută s-a instalat pentru a nu-l mai abandona pînă la sfîrşitul (1936) chinuitei sale vieţi. Nopţile, insomniac incurabil fiind, lucra sau se plimba (ba chiar primea vizitele unor prieteni), dormind cîteva ore în cursul dimineţii. Liniştea trebuia să fie desăvîrşită şi întunericul, în camera lui, total. Ca să nu-l deranjeze în vreun fel, soţia şi fetiţa nu foloseau, pentru a ieşi sau intra în casă, uşa, ci fereastra. Dar degeaba erau toate precauţiunile. Nevroza progresa, microbofobia căpătase forme accentuate şi nimeni sau nimic nu-l putea alina.

De obicei, maniile sale igienice erau ironizate. A găsit, după război, un interlocutor valabil. A fost Paul Zarifopol, el însuşi un nevrotic. Lui i se mai confesa chinuitul Ibrăileanu. Şi asta pentru că, la 13 iulie 1921, Zarifopol, colaborator al **Vieţii Româneşti**, luînd cunoştinţă, dintr-o epistolă a criticului ieşean, de fobiile lui Ibrăileanu, îi mărturisea: „Duzini de pagini dacă mi-ai fi scris despre necazurile care ţi le fac nervii, şi n-aş fi zis: destul! Dintre toate cîte sînt pe lumea asta, «nervii» sînt, din nenorocire, aceea ce pot înţelege eu mai natural şi mai complet. De cînd mă ţin minte, am ştiut ce este nervozitatea bolnăvicioasă şi, din pragul tinereţii, am cunoscut-o în formele ei acute. Şi eu sînt un redus, un sărăcit, fiziceşte şi sufleteşte, de pe urma nervilor. Fireşte, este greu să cîntăreşti bine pe altul... dar, dacă mă gîndesc la dta, îmi amintesc că, dacă n-ai putut face în viaţă cît ai fi dorit, ai scris, oricum, două-trei cărţi bune şi frumoase, ai făcut lecţii bune la un număr destul de mare de tineri. Eu, însă, m-am naufragiat aproape cu totul în dezorientare şi nehotărîre şi cu vai-nevoie am scris, pînă la vîrsta asta, cîteva zeci de pagini... Odată, voi putea, poate, să-ţi povestesc, dacă vei vrea să mă asculţi, de ce n-am făcut nimic din jumătatea dintîi a vieţii mele, şi de ce n-am nădejde că am să fac mai mult în timpul care-mi mai rămîne, probabil, de trăit". Încurajat că a găsit un om care îl înţelege, perfect cunoscător al ravagiilor bolii de care suferea, Ibrăileanu i-a scris lui Zarifopol în aceeaşi lună iulie a anului 1921: „Necazurile se ţin lanţ. Mi-a fost fata bolnavă grav, aproape două săptămîni. Prima diagnoză a fost febră tifoidă. Mai apoi, analiza sîngelui a dat rezultat negativ şi simptomele au luat o formă şi o direcţie, altele decît la febra tifoidă. N-a fost febră tifoidă. Neuroastenizat pînă-n ultimul grad, a mai venit şi boala asta a fetii-n chinul, oboseala şi teroarea mea – şi m-am istovit cu totul. Mă întrebai dacă nu sufăr şi eu de nervi. Sufăr de douăzeci şi cinci de ani de «neuroastenie gravă», cum e scris în certificatele (de care uneori am avut nevoie) emanate de la toţi doctorii de boli nervoase. Iată de ce n-a ieşit nimic din mine, căci cred că putea, altfel, să iasă ceva. N-am putut, toată viaţa, decît să fur un moment, mai puţin rău decît altele, pentru ocupaţiile aşa-numit intelectuale. O veşnică insomnie, o veşnică oboseală, dese nevralgii – şi anxietăţi teribile. De patru luni nu mai sînt măcar restul de mai înainte. Îmi permit să mă lamentez aici pentru că mi-ai scris că şi dta eşti neuroastenizat şi pentru că m-ai întrebat dacă nu sufăr şi eu de nervi. În orice caz, iartă-mă de aceste confidenţe". Prin octombrie 1921 îi scria, într-o epistolă, tot lui Zarifopol: „Mă lupt să scap de starea asta. Se zice că trebuie «voinţă». Voinţa pacientului. Dar un asemenea pacient e lipsit, prin definiţie, tocmai de voinţă". Şi două săptămîni mai tîrziu: „Îţi scriu din Chişinău, unde am venit să mă «refac», la o vie, cu o casă confortabilă, cu baie etc. Nu m-am prea refăcut. Te rog iartă-mi lunga mea tăcere. Am fost şi sînt în momentele cele mai rele ale vieţii mele. Sînt eroul, ridicol şi abject, al unei dureroase tragedii. Neuroastenia a ajuns la culme. Asud necontenit şi necontenit mă tem de pneumonie. Asud de oboseală, de căldură, de emoţii, de frica de a asuda. Asta mă face prizonier în casă. Mîine plec. Cum plec? E frig afară, în tren etc. Vezi în ce hal am ajuns. Îmi permit să-ţi scriu asemenea lucruri pentru că dta le poţi pricepe..." Şi la 15 martie 1922: „Eu mă lupt cu marele meu duşman, adică cu mine însumi. În fiecare zi descopăr alte... primejdii. E teribilă această nebunie lucidă. Dar cum poţi combate această boală? Frica dtale (cînd ţi-a plecat băietul) de tramvai, tren, gripă, scarlatină – e exagerată, dar e raţională. Aici e totul. Tramvaiul, gripa, trenul nu-s halucinaţii, sînt realităţi – la care alţii nu se gîndesc. Odată ce te gîndeşti, te-ai dus. Ce rar deraiază un tren, ori cade din tren un om, că grija nu-l apucă pe oricine – ce are a face? E posibil? Odată ce e posibil... Sănătatea e a nu gîndi la ceea ce-i posibil. Ei, sănătatea asta n-o mai am". Se povestea că, adesea, îl consulta pe C.I. Parhon, profesor la Iaşi. Ipohondru şi bănuindu-se contaminat de toate bolile, îl chestiona, insistent, dacă, după simptomele sale, nu l-ar fi cotropit cutare maladie. Om de ştiinţă, profesorul Parhon răspundea că e posibil, dar s-ar cuveni face investigaţii care să confirme sau să respingă bănuiala. Ibrăileanu intra, mai abitir, imediat în alertă, convins fiind că respectiva boală (de obicei teribilă) e deja bine instalată şi profesorul Parhon evita să se pronunţe pentru a-l linişti.

Mizantrop pînă la morbideţe (odată, în 1992, i s-a confesat tot lui Zarifopol: „ştiu că mizantropia asta e o prostie, că la mine e efectul unei nervozităţi maladive şi al unor experienţe în viaţă nu tocmai obişnuite – dar – dar ce să mai lungesc vorba?"), înţelegîndu-se, totuşi, bine cu cei aproiaţi **Vieţii Româneşti**, Ibrăileanu a trăit într-o alarmă necontenită, ferindu-se, cu înfricoşare, de microbi, întreţinînd în jurul său un regim de igienă aspru respectat, văzînd peste tot boli primejdioase. Viaţa i-a fost efectiv calvar şi e de mirare că a izbutit să scrie – uneori, dicta articolele – totuşi, destul de mult (Ediţia sa de **Opere** cuprinde, împreună cu cursurile universitare, zece volume). Şi e sigur că acea capodoperă care este romanul său **Adela**, cu zbaterea interioară a indecisului Codrescu, îşi are sorgintea în nevroza autorului. Şi tot aici ar trebui căutată sursa multor cugetări din **Privind viaţa**. Fobia lui Ibrăileanu de microbi, cadrul sanitar al igienei care l-a obsedat toată viaţa, iată că s-a convertit şi în lucruri de necontestat mare merit. Preţul cu care le-a plătit a fost însă neomenesc de colosal.

Z. ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Transilvania: iarăşi şi întotdeauna (I)*

Iată-mă din nou la Cluj: ca păsările călătoare, revin la locul care a contribuit atît la deschiderea mea către şi întru lume. Astăzi, politicienii, grupurile de intelectuali, gazetarii din toate direcţiile se agită. Problema minorităţii maghiare reînvie neîncetat ca pasărea Phoenix, ocupînd avanscena. Opiniile radicale se înfruntă, se provoacă, se susţin; o reciprocitate care îşi împrăştie reflexele alimentează declaraţiile cele mai agresive, astfel încît mă întreb uneori dacă "adversarii" nu sînt înţeleşi. Am constatat şi am scris adeseori că oamenii din popor, oamenii simpli, cei care nu vorbesc niciodată în public, întreţin, în general, relaţii mai curînd paşnice, avînd cu totul alte griji. Dacă nu sînt înspăimîntaţi de lozinci revendicative, înfricoşaţi de informaţii manipulate, oamenii din popor sînt ocupaţi printre altele cu supravieţuirea, nu doar într-o stare de mizerie mereu crescîndă ci, mai dramatic, înfruntînd o situaţie care nu oferă nici o speranţă de îmbunătăţire. Desigur, trudnicele negocieri ale tratatului româno-ungar nu sînt străine de o anumită creştere a tensiunii. Şi totuşi, criza este anterioară, ea ţine de o ambiguitate care din 1989 n-a fost niciodată explicitată.

Despre ce este vorba? Despre cererile repetat formulate de UDMR privind o autonomie pentru judeţele Covasna şi Harghita, pe de o parte, şi despre reînfiinţarea Universităţii maghiare (Bolyai) la Cluj, pe de altă parte. Or, în acest vechi contencios doar puţini observatori au izbutit să depăşească prin analizele lor făgaşul creat de un moralism şi o sensibilitate naive (non-politice) sau de sentimente şi resentimente vindicative. Spunînd aceasta, ştiu că unii, aparţinînd ambelor tabere, mă vor acuza că mă amestec în conflictele interetnice, că mă bag unde nu-mi fierbe oala şi că depăşesc statutul meu de profesor invitat la Universitatea din Cluj. Resping cu uşurinţă aceste critici inconsistente şi grotesti, de fapt stupide. Cînd aud aici, la Cluj, critici la adresa politicii franceze, nici nu-mi trece prin cap să-mi acuz interlocutorii că se amestecă în treburile interne ale Franţei, pentru că opiniile lor nu coincid cu opiniile oficialilor francezi: dimpotrivă, criticile pot fi binevenite pentru că se pot ivi puncte de vedere nebănuite pînă acum. Şi dacă intelectualul locuieşte într-o patrie spirituală (Heimat), aceea în care limbajele îi făuresc creativitatea, el nu este într-o mai mică măsură cetăţean al lumii dacă va face efortul să privească dincolo de orizontul habitus-ului său şi al privilegiilor sale. Voi începe deci prin a mă ocupa de autonomia regională, sursă de dezbateri fără sfîrşit.

În unele texte anterioare, publicate în diverse reviste franţuzeşti şi străine, am făcut adeseori aluzie la această problematică. Rezum în cîteva cuvinte: un stat care, de la începutul formării sale, s-a întemeiat pe un centralism puternic nu e niciodată dispus să accepte soluţii administrative centrifuge, oricare ar fi populaţiile care trăiesc în spaţiul suveranităţii sale, recunoscut de comunitatea internaţională. Pentru a lua în calcul asemenea posibilităţi ar trebui să se întîmple ca în Franţa sau în Marea Britanie, unde tradiţia multiseculară a centralismului a fragilizat forţele centrifuge ale regionalismului; sau ca în Italia, unde statul, din diverse motive istorice, nu şi-a putut niciodată impune definitiv autoritatea. Or, ceea ce nu înţelege majoritatea comentatorilor şi publiciştilor este că refuzul guvernului român decurge aparent din originea maghiară a pretenţiei de autonomie, dar că în fondul ei problema e mai gravă, deoarece acest refuz exprimă teama de a crea un precedent care ar putea permite, la un moment dat, formularea unor exigenţe asemănătoare în regiunile în care românii sînt majoritari, sau în cele locuite în totalitate de români. Această stare de spirit se anunţă în judeţele puternic industrializate, cum sînt Hunedoara sau Iaşi, de exemplu. Apare astfel primejdia încheierii unor legături economice privilegiate cu regiuni din alte ţări, nu doar cu regiunile de la frontiera ţărilor vecine, dar chiar cu regiuni ale ţărilor europene mai îndepărtate. Statul se teme că îşi va pierde parţial controlul asupra schimburilor comerciale, industriale şi culturale şi în consecinţă beneficiile materiale şi simbolice pe care le are. Descentralizarea ar lăsa judeţelor, asociaţiilor dintre judeţe, regiunilor, o marjă largă de autonomie. Pentru a se realiza o asemenea descentralizare, în modernitatea europeană, ar trebui ca statul să fie interiorizat ca instanţă simultan abstractă şi concretă a unei voinţe şi a unei virtuţi superioare. Pentru ca acest lucru să existe în România, ar trebui să funcţioneze o puternică identificare a populaţiei cu Statul, considerat realizare a Ideii (pentru a reaminti formularea lui Hegel), sau în termeni sociologici, ca spaţiu al încarnării, dincolo de particular şi individual, al binelui colectiv. Altfel spus, ar trebui ca sentimentul general al simţului responsabilităţii colective să se manifeste puternic. Or, acesta lipseşte: regimul comunist şi hipercentralizarea sa amănunţită şi absurdă au radicalizat tendinţele centrifuge ale unui individualism anarhic care se enunţă perfect în sindromul: "să moară capra vecinului". Nu e foarte greu de constatat această stare de lucruri. E suficient să arunci o privire peste grămezile de gunoi şi carcasele de maşini, prezente şi în centrul Bucureştiului; e suficient să nu fi orb în faţa munţilor de murdărie de pe malul rîurilor care traversează satele sau să le vezi pe cele de la liziera cîmpului şi a pădurii; e suficient, de asemeni, ca într-o zi să fi avut o nevoie urgentă pentru a constata starea jalnică a toaletelor publice, a celor din trenuri de exemplu, pentru a sesiza astfel, într-un mod banal şi cotidian, insignifianţa semantică a binelui colectiv - aceeaşi pentru toată lumea şi care n-are nimic de-a face cu colectivismul socialist. Şi totuşi, sentimentul de spaţiu-Stat ca prezenţă colectivă şi superioară există în România, el se actualizează şi se reactualizează sub imperiul unei singure şi unice cauze: primejdia, reală sau falsă, provocată de unele revendicări politice ale UDMR, sau ale unor partide politice din Ungaria.

Există însă ceva care scapă reprezentanţilor minorităţii maghiare din România, şi de aceea jocurile lor politice sînt departe de a fi transparente. S-au gîndit la următoarea eventualitate? Dacă printr-o întîmplare statul român ar acorda autonomie administrativă judeţelor Covasna şi Harghita, restul populaţiei maghiare din Transilvania s-ar găsi într-o situaţie instituţională şi culturală extrem de precară şi, după părerea mea, mai puţin avantajoasă decît cea de care beneficiază în prezent. De fapt, în restul Transilvaniei, această autonomie ar crea un fel de ghetou care ar lăsa în afara domeniului ei de acţiune oraşele, comunele, satele în care ungurii, deşi minoritari, sînt recunoscuţi juridic ca minoritate. Altfel spus, dincolo de această îngrădiţură, maghiarimea din Transilvania ar fi redusă la o lumpen-maghiarime! Spre asta tinde UDMR? Dacă nu e aşa, îl las pe cititor să tragă concluziile care i se par pertinente.

În ceea ce mă priveşte, aş trage o concluzie provizorie, şi anume că orice ameninţare proferată de UDMR, de guvernul din Ungaria, sau de oricare partid de acolo, cimentează şi întăreşte identificarea unei mari majorităţi a românilor cu Statul, oricare ar fi culoarea politică a guvernului. Or, de aici ţîşneşte şi se dezvoltă antinomia care, după părerea mea, e la originea tuturor tensiunilor. Pentru că, dincolo de legitimitatea revendicărilor culturale ale minorităţii maghiare (garantate de Constituţie şi a căror corectă aplicare trebuie mereu supravegheată cu vigilenţă), politicienii extremişti, intelectualii mediocri, scribii care se joacă de-a ucenicul vrăjitor îşi disimulează intenţiile şi instrumentalizează cultura pentru a-şi alimenta cele mai triviale jocuri politice. Instrumentalizare care funcţionează identic la românii care le seamănă. Astfel, sînt obligat să constat că, în privinţa a ceea ce aş numi "sentimentul românesc al identificării", UDMR este şansa statului român, pentru că astfel se reînnoieşte mereu şi mereu legitimitatea sa de stat centralizat. (**Va urma**: în numărul viitor mă voi referi la Universitatea maghiară.)

Claude KARNOOUH

Cluj, 20 martie 1995

---

* Acest articol datorează mult conversaţiilor amicale, dar fără concesii, pe care le-am avut în ultimele săptămîni cu prietenii mei din Cluj. Profit de ocazie pentru a le mulţumi în mod special profesorilor Pompiliu Teodor şi Andor Horvath şi cineastului Marius Tabacu. Inutil să insist că analizele pe care le propun îmi aparţin în întregime.

IGIENĂ ŞI TABU

© C. Burnbuț

Nu e nevoie de vreo pornire feministă pentru a recunoaşte importanţa operei lui Mary DOUGLAS în bibliografia antropologică a secolului XX. Născută în Italia (1921), elevă a lui E.E. Evans-Pritchard (Oxford), Mary DOUGLAS a studiat apoi tribul Lele - populaţie matriliniară din vechiul Congo belgian (Zair) - căruia i-a dedicat o monografie de multă vreme clasicizată (**The Lele of the Kasai**, Londra, Oxford University Press, 1966). Din 1977, cînd s-a instalat în S.U.A., M.D. a lucrat un timp în cadrul Fundaţiei Russel Sage, obţinînd ulterior un post la Northwestern University (Illinois). Amintesc aici, printre titlurile sale mai recente, **Implicit Meanings. Essays in Anthropology**, Londra, Routledge and Kegan Paul, 1975 şi **Risk and Culture. An Essay on the Selection of Technological and Environmental Dangers**, Berkeley, University of California Press, 1982.

Una dintre intuiţiile sale cele mai fecunde este legată de convingerea că analiza reprezentărilor simbolice poate fi făcută atît în contextul "gîndirii primitive", cît şi în acela al modernităţii, o modernitate pe care autoarea noastră nu încetează să o includă în domeniul legitim al antropologiei. Un exemplu în acest sens este dat de volumul **Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo**, Londra, Routledge and Kegan Paul, 1970. Nu mi-am putut procura decît traducerea franceză a acestui opus (**De la souillure. Etudes sur la notion de pollution et de tabou**, Paris, Editions de la Découverte, 1992), din care am tradus mai jos - în limita spaţiului disponibil - un studiu despre logica "gîndirii igienice" (pp. 49-60).

Religia comparată a fost mereu infestată de materialismul medical. Unii afirmă că pînă şi cele mai exotice dintre riturile arhaice au o sănătoasă temelie igienică. Alţii apreciază că scopul riturilor primitive este într-adevăr igiena, dar nu cred că aceasta este neapărat sănătoasă. Potrivit lor, o lume întreagă separă ideile noastre despre igienă (care sînt sănătoase), de cele, eronate, ale primitivilor. Şi totuşi, asemenea abordări medicale ale problemei riturilor nu sînt utile nici într-un caz, nici în altul, întrucît nu reuşesc să depăşească propriile noastre idei despre igienă şi murdărie. Prima dintre aceste teze presupune că, dacă am dispune de toate datele problemei, am fi capabili să justificăm pe larg fundamentul raţional al ritului primitiv. Ca interpretare, această manieră de a gîndi se vrea cu tot dinadinsul prozaică. Ea bănuieşte că importanţa tămîiei nu ţine de simbolismul fumului de jertfă, ci de faptul că parfumul respectiv face suportabil mirosul unei umanităţi jegoase. Interzicerea cărnii de porc printre evrei şi musulmani s-ar explica prin aceea că e periculos să consumi carne de porc într-un climat călduros.

E adevărat că putem descoperi uneori nişte coincidenţe extraordinare între comportamentele de prevenţie rituală şi acelea menite să evite bolile contagioase. Abluţiunile şi separaţiile care au un scop practic pot să exprime simultan anumite teme religioase. S-a putut astfel susţine că regula care porunceşte evreilor să se spele înainte de masă ar putea eventual explica imunitatea lor faţă de ciumă. Numai că a semnala binefacerile accesorii ale actelor rituale este ceva şi a te mulţumi cu accesoriul pentru a explica fenomenul ca atare este altceva. Chiar dacă prescripţiile alimentare ale lui Moise au fost benefice pe planul igienei, ar fi păcat să-l privim pe acest profet ca pe un simplu administrator luminat al sănătăţii publice şi nu ca pe un conducător spiritual. (...)

Pe măsură ce examinăm aceste prescripţii (şi altele asemănătoare) ne dăm mai bine seama că avem de-a face cu nişte scheme simbolice. Dar este aceasta unica diferenţă dintre întinarea rituală şi ideile noastre despre murdărie? Ideile noastre sînt oare igienice, în vreme ce ideile lor (ale primitivilor) sînt simbolice? Absolut deloc: voi arăta că ideile noastre despre murdărie sînt de asemenea expresii ale unor sisteme simbolice şi că, de la un capăt la altul al planetei, comportamentele noastre faţă de întinare nu variază decît în detalii. (...) Vom observa două diferenţe importante între ideile noastre contemporane şi europene despre întinare şi cele, să spunem, ale culturilor primitive. În primul rînd, noi evităm murdăria din grijă igienică, aşa încît comportamentul respectiv nu are nici o legătură cu religia noastră. Pe de altă parte, concepţiile noastre despre murdărie sînt dominate de cunoştinţele despre organismele patogene. În secolul XIX, am aflat că bacteriile transmit anumite maladii. Această mare descoperire a stat la originea celei mai profunde revoluţii din istoria medicinei. Ea ne-a transformat existenţa într-o asemenea măsură încît ne este greu astăzi să gîndim murdăria fără să evocăm imediat caracterul ei patogen. Cu toate acestea, e evident că ideile noastre despre murdărie nu sînt, toate, la fel de recente. Trebuie să facem un efort pentru a ne aminti ce formă avuseseră ele cu un secol mai înainte şi care fuseseră fundamentele regulilor noastre de curăţenie înainte ca bacteriologia să le modifice. Pe scurt, e nevoie să ne întoarcem la vremea în care nu era încă nesănătos să scuipi într-o scuipătoare. Atunci cînd vom despărţi patologia şi igiena de ideile noastre despre murdărie, vom reveni, în legătură cu aceasta din urmă, la vechea noastră definiţie: (murdăria) este ceva care nu se află la locul său. Iată un punct de vedere foarte fecund. El presupune, pe de o parte, existenţa unui ansamblu de relaţii ordonate şi, pe de altă parte, răsturnarea acestei ordini. Murdăria nu este deci niciodată un fenomen unic, izolat. Acolo unde apare murdăria, există un sistem. În măsura în care orice ordonare antrenează respingerea unor elemente necorespunzătoare, murdăria este subprodusul organizării şi a clasificării materiei. O asemenea interpretare a murdăriei ne conduce direct pe terenul simbolului. Presimţim astfel existenţa unei legături cu anumite sisteme simbolice de puritate, care sînt mai pregnante.

Concepem murdăria ca pe o oarecare adunătură de elemente respinse în afara sistemelor noastre de organizare. Murdăria este o idee relativă. Aceste încălţări nu sînt murdare în sine, dar e murdar să le punem pe masa din sufragerie; aceste alimente nu sînt murdare, dar e murdar să lăsăm ustensilele de bucătărie într-un dormitor sau petele de mîncare pe o haină; obiectele din baie nu-şi găsesc locul în salon; acelaşi lucru se petrece cu hainele abandonate pe un scaun; cu obiectele care se află în interiorul casei pe cînd locul lor este afară; cu obiectele aflate la parter pe cînd locul lor este la primul etaj; cu lenjeria care apare acolo unde te aştepţi să găseşti paltoanele şi aşa mai departe. Pe scurt, comportamentul nostru faţă de murdărie constă în condamnarea oricărui obiect şi a oricărei idei susceptibile de a tulbura sau de a contrazice preţioasele noastre clasificări. Nu trebuie să ne forţăm a concentra totul asupra murdăriei. Definită astfel, ea apare ca o categorie reziduală, aruncată în afara schemei noastre curente de clasificare. Concentrîndu-ne atenţia asupra murdăriei însăşi, mergem împotriva celor mai solid ancorate dintre obişnuinţele noastre mentale. Căci, se pare că orice am percepe, (obiectul) se organizează în schemele pe care, într-o anumită măsură, le-am elaborat noi înşine. A percepe nu înseamnă a permite unuia dintre organele noastre (de pildă auzul sau văzul) să primească de-a gata o impresie din exterior, în vreme ce noi rămînem pasivi, asemenea unei palete pe care se aşterne o pată de culoare. A recunoaşte, a-ţi aduce aminte nu înseamnă a scormoni vechile imagini şi impresii din trecut. Astăzi, se admite în genere că toate impresiile noastre sînt dintru început determinate schematic. Percepînd, alegem dintre stimulii care se oferă simţurilor noastre pe aceia care ne interesează, iar interesele noastre sînt dominate de tendinţa de a crea forme pe care le numim uneori "scheme". În haosul acestor impresii efemere, fiecare dintre noi construieşte un univers stabil, înăuntrul căruia obiectele capătă o formă identificabilă (o stare permanentă) şi se situează într-o perspectivă bine definită. Tratăm indicaţiile ambigue ca şi cum ele ar trebui să se armonizeze cu ansamblul. Avem tendinţa de a respinge indicaţiile discordante. Dacă le admitem, ele ne obligă să modificăm structura propriilor noastre presupoziţii.

Ce să spunem însă despre experienţele posibile, care nu trec însă prin acest filtru? Putem oare să ne forţăm atenţia înspre parcurgerea unor căi mai puţin bătute? Şi este oare cu putinţă să examinăm însăşi mecanismul acestui filtraj? Sîntem desigur capabili să ne impunem observarea unor lucruri rămase în afara tendinţelor noastre de schematizare (...) Vom admite, deci, că sîntem în stare să înfruntăm anomalia, să ne confruntăm cu ea. Atunci cînd, plini de fermitate, desemnăm un lucru ca anomalie, precizăm cu aceeaşi ocazie conturul ansamblului din care acea anomalie este exclusă. Pentru a ilustra această remarcă, voi cita eseul lui Sartre despre materiile lipicioase. După el, vîscozitatea este în sine respingătoare, întrucît ne prilejuieşte o experienţă primară. Un copilaş care îşi afundă mîna într-un borcan cu miere se angajează pe dată în contemplarea proprietăţilor formale ale solidelor şi lichidelor, dar şi ale relaţiei esenţiale dintre ego (a cărui experienţă este subiectivă) şi lume, care face obiectul experienţei. Elementul vîscos se află la jumătatea drumului între lichid şi solid. El pare a fi o secţiune într-un proces de schimbare. E instabil, dar nu curge. E moale, poate fi comprimat şi cedează la atingere. Poţi aluneca pe suprafaţa lui. E lipicios - o capcană - şi se agaţă ca o căpuşă; toate acestea atacă frontiera dintre sine şi mine. Lungile dîre care mi se scurg de pe degete mă trimit cu gîndul la propria mea substanţă care curge într-o băltoacă lipicioasă. A-ţi plonja mîna în apă îţi procură o impresie diferită: eul rămîne atunci solid. Dar a te atinge de ceva lipicios înseamnă a risca să te diluezi în vîscozitate, (...) Aceste reflecţii confirmă ipoteza potrivit căreia sîntem capabili să ne gîndim cu folos la principalele clasificări şi la experienţele care nu se află tocmai la locul lor. În general, reflecţiile de acest tip reuşesc să întărească încrederea pe care o avem faţă de principalele noastre clasificări. Sartre afirmă că, încă de la primele sale manifestări, socotim vîscozitatea fondantă şi lipicioasă ca pe o formă ignobilă de existenţă. Prin urmare, totalitatea primelor noastre aventuri tactile ne învaţă că viaţa nu este întotdeauna conformă cu categoriile cele mai elementare.

Putem trata anomaliile în mai multe feluri. În mod negativ, putem să le ignorăm, să nu le percepem, sau să le percepem şi să le condamnăm. În mod pozitiv, putem înfrunta cu bună ştiinţă anomalia, încercînd să elaborăm o nouă ordine a realului, în care anomalia s-ar putea insera. Nu e imposibil ca un individ să-şi revizuiască schema personală de clasificare. Dar nici unul dintre noi nu trăieşte izolat, aşa încît o parte din schema noastră de clasificare provine de la ceilalţi.

Cultura (dacă înţelegem prin ea valorile publice, valorile standardizate ale unei comunităţi) slujeşte drept mediatoare a experienţei individuale. Ea îi furnizează dinainte anumite categorii de bază, o schemă pozitivă în care se înscriu, ordonat, ideile şi valorile. În sfîrşit, cultura exercită mai cu seamă o autoritate indiscutabilă; fiecare i se conformează pentru că toţi ceilalţi o fac. Dar, în măsura în care sînt obşteşti, categoriile culturale sînt încă şi mai rigide. Un particular îşi poate revizui sau nu sistemul de ipoteze: e treaba lui personală. Însă categoriile culturale sînt chestiuni publice, greu de pus la îndoială. Cu toate acestea, ele nu pot ignora provocarea pe care o constituie formele aberante. Orice sistem de clasificare poate produce anomalii şi orice cultură trebuie să facă faţă, într-o bună zi, unor evenimente care par să desfidă ideile sale preconcepute. Cu riscul de a pierde încrederea investită în ea, orice cultură trebuie să facă faţă anomaliilor care decurg din propriul ei sistem. Iată de ce cred că orice cultură demnă de acest nume îşi ia măsurile necesare pentru a face faţă fenomenelor anormale sau ambigue pe care s-ar putea să le înfrunte.

În primul rînd, cultura încearcă să reducă o ambiguitate, adoptînd una sau alta dintre interpretările posibile. De exemplu, linia de demarcaţie dintre fiinţele umane şi animale este ameninţată ori de cîte ori se naşte un monstru. Ea este însă restabilită de îndată ce lipim deasupra acestui fenomen o etichetă oarecare. Astfel, Nuerii îi consideră pe micii monştri ca pe nişte bebeluşi de hipopotam, care s-au născut întîmplător printre oameni. Odată ce fenomenul este astfel etichetat, ei ştiu ce au de făcut: depun binişor micul monstru la locul său, adică în fluviu.

În al doilea rînd, însăşi existenţa anomaliei poate fi controlată. În anumite triburi din Africa occidentală, gemenii sînt ucişi încă de la naştere: se elimină astfel o anomalie socială, întrucît se consideră că două fiinţe umane nu se pot naşte simultan din aceeaşi femeie. Cît despre cocoşul care cîntă noaptea, aceluia i se poate suci gîtul. Astfel, animalul nu apucă să trăiască destul pentru a pune în discuţie definiţia cocoşului: o pasăre care cîntă în zori.

În al treilea rînd, o regulă care impune evitarea anomaliei consolidează şi confirmă definiţiile cărora anomalia nu li se supune. Leviticul blesteamă tot ce se tîrîie: acest blestem nu este decît reversul negativ al ordinii celor care sînt îngăduite.

În al patrulea rînd, se poate întîmpla ca fenomenele anormale să fie calificate drept periculoase. E adevărat că indivizii confruntaţi cu o anomalie suferă cîteodată de anxietate. Dar am greşi dacă am trata instituţiile ca şi cum ele ar evolua în acelaşi fel ca şi reacţiile spontane ale persoanelor. Aceste tendinţe obşteşti rezultă cel mai adesea din încercarea de a armoniza cele două interpretări, una individuală şi cealaltă generală. Festiger a arătat că, atunci cînd descoperă că ideile sale nu sînt împărtăşite de prieteni, individul ezită, sau poate încerca să-şi convingă prietenii că se înşeală. Atunci cînd calificăm un fenomen drept periculos, îl scoatem din discuţie. Atingem cu această ocazie cel mai înalt grad de conformism.

În al cincilea rînd, riturile recurg uneori la simboluri ambigue cu acelaşi scop cu care poezia şi mitologia le pot utiliza: pentru a îmbogăţi sensul, sau pentru a atrage atenţia asupra altor nivele de existenţă. Riturile încorporează, graţie unor simboluri ale anomaliei, răul şi moartea, ca şi binele şi viaţa, într-o ordine singulară şi unificatoare.

Pentru a conchide, vom spune că, dacă impuritatea este ceea ce nu se găseşte la locul său, se cuvine să o abordăm prin prisma ordinii. Impuritatea, murdăria este ceea ce nu trebuie inclus dacă dorim să perpetuăm o ordine sau alta. Ştiind aceasta, începem oarecum să înţelegem noţiunea de "întinare". Această ipoteză nu ne obligă să deosebim cu strictеţe sacrul şi profanul. Acelaşi principiu este valabil şi într-o parte şi în alta. În sfîrşit, ipoteza aceasta nu ne forţează să diferenţiem omul primitiv de omul modern: şi unul şi celălalt se supun aceloraşi reguli. Însă, în culturile primitive, regula de schematizare a experienţei funcţionează cu o mai mare vigoare şi este mai degrabă totalizantă. În societăţile moderne, ea se aplică în domenii de viaţă diferite şi separate.

Prezentare şi traducere de
Teodor BACONSKY

Bon de lectură

RÉMY LAVILLE

Gellu Naum: poète roumain prisonnier au Château des aveugles

Institut Français de Bucarest
Editions L'Harmattan (Paris), 1994

Cartea de faţă "este o istorisire alertă care poate fi citită pe trei planuri. Este vorba, mai întîi, de prezentarea marelui poet român contemporan Gellu Naum, alcătuită pe baza unor interviuri, dar şi de o istorie a mişcării suprarealiste bucureştene, care, între clandestinitate şi interdicţie - 1941-1948 -, a reprezentat, fără doar şi poate, una dintre cele mai dureroase aventuri estetice ale perioadei comuniste. În sfîrşit, ca filigran necesar acestor două discursuri, cititorului i se oferă un portret istoric şi moral al României, de la începutul acestui secol pînă în zilele noastre".

Am reprodus prezentarea de pe coperta a patra a cărţii. Nu din lene, ci pentru că este exactă. Autorul cărţii, Rémy Laville (tot conform prezentării de pe coperta a patra), "în vîrstă de treizeci şi nouă de ani, este licenţiat în filosofie şi litere. Ataşat lingvistic pe lîngă Ambasada Franţei la Bucureşti, a petrecut şase ani în România, din 1988 pînă în 1994: înaintea, în timpul şi după răsturnarea lui Ceauşescu. Autor al unor scrieri despre mişcarea suprarealistă, el oferă în cartea de faţă rodul cercetărilor sale şi al unei îndelungate prietenii cu poetul român Gellu Naum şi cu soţia acestuia, Ligia".

Acestea sînt, deci, datele. Dintre cele trei planuri avute în vedere de carte şi amintite mai sus, cel de-al treilea - "portretul istoric şi moral al României" - este şi cel mai greu de suportat, cel mai enervant, chiar. Căci, privită din unghiul **eticii libertăţii** ce caracterizează în genere poezia şi care a constituit imperativul explicit al suprarealismului, societatea românească apare sufocantă, neagră, impracticabilă: "opacitatea şi ostilitatea societăţii româneşti, agravate de război, de amputările teritorale şi, în fine, de capacul de plumb sovietic nu au permis o audienţă lărgită şi calmă a mişcării" (p.53). Din punctul de vedere al (istoriei) poeziei, diferenţele dintre perioada de normalitate interbelică şi diferitele absolutisme care s-au ţinut lanţ sînt insesizabile. O societate tînără, confiscată, epuizată de istorie, evoluînd pe "teme" impuse, fără timp, nepermiţîndu-şi "luxul" diferenţierii anarhice, de exemplu prin poezie. Greu de suportat, repet, acest portret atît de puţin darnic în nuanţe. Lumina orbitoare a poeziei a înnegrit complet placa fotosensibilă. Va trebui, totuşi, să ţinem cont şi de astfel de puncte de vedere absolutizante, pe care sîntem tentaţi să le refulăm. Chiar dacă lumina prea puternică produce beznă (aparentă).

Gellu Naum s-a născut la 1 august 1915. Este de aceeaşi vîrstă cu tatăl meu şi din aceeaşi zodie cu mine. Nu ştiam. După cum ignoram aproape totul despre existenţa poetului. Să fie o lege? Viaţa poeţilor (cu atît mai mult cu cît, precum în cazul lui Gellu Naum, ea este protejată de secret) se povesteşte tîrziu, şi este nevoie de străini să o facă. Trebuie să-l aşteptăm pe Străin, cu lumina lui prea puternică. Va veni, Străinul improbabil, şi va povesti ce se mai poate vedea, în limba lui. E ceea ce se întîmplă acum, cu această nouă apariţie din miraculoasa, aproape nemeritata colecţie a editurii pariziene L'Harmattan dedicată României. Ea nu are un echivalent în cultura română, unde vieţile poeţilor (dar nu numai ale lor) nu se prea scriu, deşi aceştia se întîmplă să fie decretaţi "oameni deplini" ai spiritualităţii autohtone.

Istoria vieţii de poet ireductibil, absolut, a lui Gellu Naum este pasionantă. Biograful său francez defineşte specificul poeziei acestuia, dar şi al suprarealismului românesc, în funcţie de trei coordonate: **magia** (albă sau neagră), cultul delirant al **femeii** şi, neexplicitat dar scos în relief de autor, un soi de **păgînism teluric** (de unde "arheologia mediumnică"). În analizarea poeziei lui Naum, Eliade ar fi de mare ajutor: "Armatele lui Traian şi delirurile lui Ceauşescu sînt, de fapt, adevăratele fantome, diafane şi pasagere, ale acestui pămînt care nu a încetat nici o clipă să sufere. (...) Trecutul şi prezentul, Lenin şi Iisus reprezintă nişte accidente aproape contingente" (p. 102).

Nu voi povesti nimic, aici. Nu aş putea alege. Deşi, în sfîrşit scrisă, povestea miraculoasă a vieţii marelui poet român care este, la cei optzeci de ani, Gellu Naum rămîne în continuare "sub pecetea tainei" pentru publicul român. Această carte trebuie de urgenţă tradusă. Măcar atît. O editură cum este Cartea Românească, de pe piedestalul celor douăzeci şi cinci de ani de prestigiu acumulat, ar trebui să nu ezite. Altfel, pînă şi situarea într-o geografie spirituală riscă să ne devină inaccesibilă. Insuportabil, portretul "negru" al României contemporane desenat de autorul francez ar deveni de-a dreptul implacabil, insuportabil de adevărat.

Bogdan GHIU

Vineri, 31 martie, în sala Bibliotecii Eparhiei Armene din Bucureşti, a avut loc lansarea volumului **Schiţă istorică a comunităţii armene din România**, de Sergiu Selian, apărut la Editura "Ararat". Lucrarea este prima de acest gen care se adresează cititorului român, prezentînd originea şi evoluţia uneia dintre cele mai vechi etnii de pe teritoriul românesc. Aşezaţi pe aceste meleaguri încă din sec. X-XI şi atestaţi documentar din sec. XIV-XV, armenii s-au integrat populaţiei autohtone, contribuind, în timp, la progresul civilizaţiei române cu propriile valori materiale şi spirituale. Autorul îi facilitează cititorului contactul cu o temă puţin abordată, introducîndu-l în istoria armeană pe plan universal şi în formarea diasporei armene în lume. Cele mai importante capitole sînt cele centrale, rezervate edificării comunităţii armene în cele trei Principate române, bisericilor armeneşti din România ca mărturii ale prezenţei etniei pe acest pămînt şi ca focare de perpetuare a identităţii naţionale, valorilor materiale şi spirituale laice şi religioase (monumente, edificii, manuscrise, tipărituri, obiecte de cult şi de artă), personalităţilor de origine armeană din societatea română, şcolilor şi periodicelor armeneşti.

Din viaţa unui extremist de centru

Din legendele scriitorului român

Deci, nu-i adevărat că într-o zi, cîndva, în altă viaţă, Petru Dumitriu, Marin Preda şi Eugen Barbu şi-ar fi împărţit, la "Capşa", zonele de inspiraţie ale literaturii, primul "luînd" burghezia, Morometele - ţărănimea, mahalaua revenindu-i celui care tocmai o "pocnise" cu **Groapa**. Noi, puştimea literară, "harnică şi talentată" ca întregul popor, dădeam ştirea drept sigură de la unul care jura că o văzuse cu ochii lui. Petru Dumitriu îi spune azi lui George Pruteanu că nici vorbă: "Pe Preda l-am cunoscut în '49, pe Barbu în '56". N-ar fi un argument - Yalta asta de la "Capşa" putea să se întîmple în '57... Dar dacă una din cele trei puteri - singura rămasă în viaţă - o zice atît de categoric, trebuie crezută.

Nu-i adevărat - tot după dezminţirea categorică a lui "Petru" - că le-ar fi citit, lui Răutu şi Chişinevschi, un capitol din **Drum fără pulbere**, în timp ce elabora cîntarea: "Da' de unde! Nu existau asemenea relaţii. N-am citit în acest mod nici un capitol din **Drum fără pulbere... Drum fără pulbere**, oh (un oftat ca un geamăt) Doamne! (treizeci de secunde tăcere)".

Nu-i adevărat - după aprecierea lui "Petru", la 40 de ani "după", 40 de ani fiind îndeobşte o unitate de timp în care se poate avea ceva încredere - că Arghezi ar fi vorbit într-un mod ieşit din comun la Congresul Scriitorilor din 1956, la prima lui apariţie după recluziunea la care fusese supus, timp de un deceniu: "Exclus. Era prudent. Nu era sinucigaş. Aş fi stupefăcut (uite-aşa) să fie real. Dar nu..." Ba da. Condus la microfon de fiul său, Arghezi a ţinut atunci un discurs bine otrăvit, cum ştia el să secreteze, deloc "uşure" pentru propaganda de partid care vroia să-l recupereze, gata să uite "Putrefacţia" poeziei în schimbul unei "Cîntări a omului" sau a unui articol cu "Partidul" (cel care încheia volumul **Cu bastonul prin Bucureşti**). Cu inteligenţa lui diabolică, Arghezi ne dădu o parabolă despre eterna duplicitate a istoriei de pe aici, înfiorîndu-ne pînă la a ne face subversiv cu cotul: în noaptea de 23 august 1944, s-au tras, prin tipografiile unor ziare bucureştene, două ediţii - una avea pe frontispiciu "Trăiască Stalin!", alta: "Trăiască Hitler!" Era un mesaj foarte transparent pentru confraţi, ca să le deschidă bine ochii asupra lumii în care trăiesc, între Pristanda şi Hyperion. Nu era un sinucigaş, dar "bătrînul" încă ştia cum să aşeze o strîmbă la propaganda de sterp puritanism ideologic şi moral a celor care urau duplicitatea, ca pacoste burgheză, dar nu pe duplicitarii proletari. Poate că după 40 de ani, jocurile duble, dezvăluirea strămoşeştii viclenii şi vitalei şmecherii nu mai stupefiază, sînt locuri comune - mie, în calitate de martor, parabola mi-a rămas pe viaţă şi n-aş zice că am avut condiţii istorice spre a o uita.

În sfîrşit, n-ar fi reală nici povestea despărţirii, la Paris, prin '60, de Eugen Barbu, cînd acesta ar fi căzut, în plîns, pe umărul burghezului fugit şi-ar fi hohotit: "Petru, Petru, cui ne laşi?": "... (Energic): Nu-i adevărat! Barbu să-mi spună mie aşa ceva? Da' de unde?" De unde, de neunde, legenda asta a circulat în şoaptă mare, să nu o afle bucureşteanul, căci cărui scriitor român de renume şi de partid îi convenea să se ştie că e duplicitar, gata să plîngă pe umărul duşmanului? La asemenea "calomnii", bucureşteanul, dacă nu intră în cremenal, măcar ca delator ştie să-şi apere demnitatea şi intransigenţa.

Nu ascund că sînt uşor dezamăgit de căderea acestor legende; ţineam la ele, făceau parte din istoria mea literară, de la origini pînă în prezent, în care un capitol consistent aparţine fascinaţiei secrete şi complicate pe care o exercită acest bărbat falnic, cinic, puternic, capabil să suporte povara unei drame prin care n-au trecut prea mulţi scriitori români din această jumătate de veac. Atîtea păcate la o asemenea forţă literară, atîta dorinţă (pînă la poftă!) de a crea, de a trişa, de a se căi şi de a se mîntui, atîta refuz - nu neîndreptăţit - de a-l ierta, din partea celorlalţi păcătoşi obsedaţi de intransigenţă, nu se întîlnesc la fiece pas în această lume românească a scriitorilor, unde (Breban are dreptate!), mîna, chiar a Celui de Sus, tremură cînd e să fixeze caractere. Dar dacă spulberă legendele născute, ca de obicei, la noi, din can-can şi bîrfă, din bube şi noroi, cartea plină de draci a lui Pruteanu (**Pactul cu diavolul** trebuie luat ca un pasionant interviu - reportaj, "Reportaj fără ştreangul la gît") impune şi definitivează, deloc incompatibilă cu discuţia densă şi laborioasă, tot la Metz, a lui Eugen Simion, o nouă legendă, mai dură, mai rea, mai răsucită, imposibil de tăgăduit în scandalul ei: cu toată prudenţa necesară în manipularea mitului faustic pe Dîmboviţa, nu se poate trece peste faptul că lui Petru Dumitriu pactul cu diavolul i-a fost benefic; dracul "l-a ajutat" să dea opera cea durabilă, i-a asigurat tenacitatea şi, mai ales, inspiraţia; tot ce a scris, după ce l-a rupt, îngrozit, trecînd la un pact fără de Satana şi împotriva ei, propovăduind deschis binele creştin, nu a mai atins expresivitatea şi grandoarea construcţiei din Bucureştii odioşi. Nu-i, totuşi, stupefiant. Există, aici, experienţa nepereche a lui Dostoievski: trudind la **Karamazovi,** el îşi asigura criticii de victoria lui Alioşa asupra lui Ivan, dar se vede clar că nici expertul experţilor nu a izbutit, înlănţuit în pactul său cu arta. Cum legile zilei nu-s şi ale nopţii, nici ale literaturii nu-s ale religiei, libertatea rămînînd enigmatică în ceea ce poate da ca paradis.

Radu COSAŞU

---

retro CINEMA scop

Unde sînt vampirii de altădată?

În goana după senzaţional, ce ar mai fi de intervievat? Un vampir! **Interviu cu un vampir** ne apare ca o reconsiderare a filmelor de gen, o incursiune în acest mit atît de specific Cinematografului; nu neapărat o metaforă. Un vampir e un vampir - eventual, o specie antrenată în lupta pentru supravieţuire. Ar putea fi asociat minorităţilor de orice fel, pus în legătură cu flagelul SIDA, interpretat în cheie (homo)sexuală sau asimilat unui actor ("vampiri-care-se-prefac-oameni-care-se-prefac-vampiri"). De ce să-i topim însă într-o universalitate, bogată în semnificaţii, şi nu să-i izolăm într-o excepţie de-sine-stătătoare? Vampirii lui Neil Jordan sînt cum nu se poate mai fidel reflectaţi de oglinzi, se sustrag clişeelor vampireşti şi pînă şi a noastră Transilvanie e absolvită de acuza răspîndirii "virusului". Din vechea recuzită rămîne numai teama de lumina zilei (naturală), rezolvată elegant de substitutul ei artificial din sălile de cinema - ca în scena, poate cea mai emoţionantă a filmului... Noutatea constă în posibilitatea de a opta între a muri ca om şi a renaşte ca vampir. "Familia disfuncţională" alcătuită din cei doi vampiri (interpretaţi inegal de Tom Cruise şi Brad Pitt) şi vampiriţa cea mică (Kirsten Dunst, excepţională) se destramă, ca orice familie pînă la urmă, însă Mitul nu moare.

Această poveste neobişnuită (filmată rafinat de Philippe Rousselot în decorurile lui Dante Ferretti, scenograful lui Pasolini şi Fellini) e tratată (uneori) în manieră comică, pelicula distanţîndu-se inteligent de umorul involuntar din **Dracula** (Coppola) ca şi de facila abordare parodică din **Balul vampirilor** (Polanski): a se vedea savuroasa elipsă care ne dezvăluie apetitul vorace al micuţei Claudia! Finalul, oarecum tributar canoanelor hollywoodiene, încheie rotund "interviul": trecutul se întîlneşte cu prezentul, volănaşele dantelate ale cămăşii de epocă pe volanul unei maşini sport decapotabile, pe muzică de Guns'N'Roses... **"Please to meet you". (Mihai CHIRILOV)**

Trecerea prin reviste

HOT DOG-HOT DOG. Nou-apăruta revistă de informaţie cinematografică **Cinema-Cinema** îşi propune - chiar dacă numai prin titlu - să aibă ecou în rîndul cinefililor. "Edito" (probabil-rialul) din pag. 2 începe bine, aminteşte ceva de "filmul ca operă de artă", dar aproape instantaneu ochii îţi alunecă pe pagina alăturată, unde subprodusul autohton **Paradisul în direct** e salutat cu bunăvoinţă. E clar că de aici încolo nu trebuie să ne mai mire nimic. **Specialistul** geme de profesionalism şi senzualitate, unica hibă găsită de specialistul GID (!) fiind... muzica lui John Barry, "cam pompieristică şi veşnic aceeaşi"; **Născuţi asasini**, fără prea multe argumente, "naufragiază estetic şi devine (...) o confuzie de neimaginat." Venite din partea aceleiaşi persoane (Ginno Dumitrescu), afimaţiile deconcertează, pentru ca preţ de alte 2 pagini acelaşi G.D. să ne asigure că la machiajul din **Frankenstein** "De Niro, **amabil cum îl ştim** (s.n.), a suferit în liniştе"... Echipa revistei nu se lasă şi ne propune - pe lîngă cronici - şi un interviu: alesul primului număr e - n-o să credeţi! - André de Toth. "Cum, nu aţi auzit încă de André de Toth?" - sună întrebarea. Sîntem tentaţi să răspundem: "Dacă mai auzim o dată, va fi a doua oară, şi asta dacă-ntre timp nu ne pocneşte vreun lapsus!" Noroc cu M. Pantea (coleg cu G.D.) şi inegalabilu-i talent portretistic: "Viaţa lui A.D.T. nu e una obişnuită - ea e plină de sevă" (!) "A.D.T. are un singur ochi, 19 copii (**n.n.: seva!**) şi 7 soţii" (?). Printre altele, a "supravieţuit filmelor pe care le-a făcut" - e ceva, nu? - iar la 84 de ani e convins că oricine poate deveni regizor în doar 2 ore, dar nu spune (doar) de a cîta mînă... Acestui aşa-zis curs-reţetă de artă cinematografică i se adaugă unul de "artă fotografică": "Ilustraţia nu prezintă un star al filmelor sexy (...) Întreaga ambianţă, decorul, lumina şi umbra savant dozate, atitudinea personajului şi chiar costumul său (atît cît există) ne oferă o mostră de ARTĂ FOTOGRAFICĂ." Atît cît există, întreaga ambianţă şi întregul personaj oferă o mostră crasă de kitsch: duduia, sprijinindu-se pe nişte cauciucuri, despuiată (atît cît trebuie!) însă păstrîndu-şi sandalele lamé cu toc (probabil, ca să se asorteze "brîului" de perdea franjurată) este alăturată unui text din care aflăm că: "Fără a fi provocatoare sau agresivă mai mult decît - să zicem - un nud pictat de RENOIR, imaginea fotomodelului nu înfioară privitorul decît prin partea ei artistică." Şi, dacă atîta "Artă" nu ne e de ajuns, tot fotomodelul inspiră şi o "legendă": poemul **Beau vaisseau** de Baudelaire ("un alt francez, contemporan de altfel cu vestitul pictor"), în prezentare bilingvă - cu versiunea românească a lui Ion Pillat!! "Autorii" acestei "performanţe" sînt: Nic Truţă, Monafu Ion, Ginno Dumitrescu, Mircea Pantea, Mariana Rusu, V.N. Ghiuţă. Cum, nu aţi auzit de ei?!

Pentru completarea culturii noastre ni se promit şi două concursuri, în numerele viitoare: **"Miss Cinema-Cinema** (premii în bani) şi **Cea mai bună cronică de film** (premiul constînd în publicarea materialului cîştigător)"! Pînă atunci, vă propunem noi unul: Ce vindea în adolescenţă Sharon Stone? Cum se numeşte "aranjamentul gurmand alcătuit din cîrnăciori introduşi în nişte cornuri cu gîtul gros"? Răspunsurile le-aţi putea afla chiar din revista amintită, numai că pentru asta ar trebui să plătiţi 2500 lei.. O pereche de hot-dogi v-ar scoate mai ieftin. **(M.C.)**

Atenţie: regizor periculos a plecat în afară!

Revăzut la un an după prima vizionare la Institutul Francez, **E pericoloso sporgersi**, debutul în lungmetraj al lui Nae Caranfil (scenarist şi regizor, dar şi co-autor al muzicii filmului) impresionează prin aceeaşi rigoare a construcţiei: nimic nu e lăsat la voia întîmplării în această comedioară aparent dezinvoltă, nici un detaliu, nici un plan, nici o secvenţă... E, cu siguranţă, mai mult decît sîntem obişnuiţi să găsim în filmele româneşti "de gen", unde scenariile sînt proaste pentru că sînt scrise de oameni care, de-atîta "aplecat înăuntru", nu mai strîng decît clişeele...

Nu este cazul lui Nae Caranfil. Primul lucru foarte bun în filmul său de debut este, fără îndoială, scenariul. **E pericoloso sporgersi** vine cu o "modestă propunere" care ascunde, în fapt, un mare orgoliu: acela de a-i reda Poveştii ce i se cuvine. Şi o face cu umor şi inteligenţă. Asta pentru că, aşa ca un fin **connaisseur** ce se află, regizorul ştie foarte bine că nu există genuri minore ci numai autori minori - care, cel mai adesea, sînt cei dintîi interesaţi să facă "filme mari"! Din raţiuni, probabil, şi de economie, N.C. (iniţiale care ne dau alt fel de vertij...) a ales, pentru prima "ieşire" cinematografică, o "felie de viaţă", suculentă ce-i drept, însă nu mai mare decît "orăşelul de pe malurile Dunării" în care se petrece acţiunea. Provincial, subiectul devine repede, în mîinile tînărului regizor, de nerecunoscut: şi nu pentru că autorul nostru ar fi descoperit America (în care personajele sale vor să emigreze...), ci tocmai pentru că aceasta, ei da, a fost (demult) descoperită! Schimbînd unghiurile, alternînd cele trei puncte de vedere asupra aceleiaşi poveşti, N.C. "cinefilizează" o realitate posacă, infuzîndu-i serul subtil al jocului cinematografic. Astfel privită, povestea se transformă într-un "de-a v-aţi ascunselea" amoroso-filosofic, o hîrjoană a sensurilor - ce se cer căutate tocmai pentru că nu sînt deloc "căutate"! - şi a simţurilor. Cele trei personaje principale participă la o "badinerie" a cărei miză este enormă (există ceva mai important decît Dragostea?!), ca şi cum n-ar şti despre ce este vorba şi fermecător de neatenţi la miza/mizele politico-poltroniste din jur... Şi, chiar dacă finalul îl "aruncă" pe fiecare în parte pe un drum ce poate însemna şi o eliberare, amintirea "intrigii" persistă, fie şi numai pentru că regizorul a avut inspiraţia de a lăsa porţiuni din acest drum vizibile dinainte.

Farmecul - "nostalgic", s-a spus "amintind filmele primăverii de la Praga"* - al acestui promiţător început este dat, firește, şi de actorii tineri de care s-a înconjurat regizorul (şi aici trebuie menţionată şi performanţa lui Natalie Bonifay, care nu-ţi dă nici o clipă senzaţia că n-ar fi **de-aici**, "de-a noastră"!). **E pericoloso sporgersi** conţine cel puţin o scenă antologică (cea a "bătăii din tren" dintre Marius Stănescu şi Marius Florea) şi face, totodată, oficiul de mult necesar de a "deconstrui" o anumită retorică actoricească (vezi secvenţele de teatru-în-film) în cîteva scene ce spun mai mult despre falsitatea comunismului decît zeci de filme-metaforă!

De un singur lucru aş avea motive să mă tem în ce-l priveşte pe Nae Caranfil: că ar putea aplica "reţeta" acestui prim succes al său şi filmelor ulterioare... Ca şi la Woody Allen, există riscul ca fiecare film să devină un exerciţiu de compoziţie, impecabil dar şi un pic manierist. Dar dacă doar acest pericol îl paşte pe autorul nostru, atunci abia aşteptăm să ne aplecăm în afară, pentru a vedea din timp ce urmează! (**a.l.ş.**)

*Pozitif, noiembrie 1994.

Josef K. şi Josef Knecht

Fiecare poartă în sine o întreagă bibliotecă şi dacă unii seamănă pe dinăuntru cu British Library, alţii îşi etalează interiorul copertat cu naiva bucurie a expoziţiei de carte de la Căminul cultural. Alţii, iarăşi, degeaba citesc, fie şi din British Library: biblioteca li se refuză.

În cărţile din biblioteca interioară lucrurile se schimbă mai des şi mai repede decît în rafturile de acasă: poziţia triumfală ocupată definitiv şi nepoliticos de cîte o veche carte mediocră sau un nou şi ieftin best-seller în biblioteca la care se ajunge cu mîna nu mai are nici o importanţă în cea la care se ajunge cu mintea. Trucajele sînt aici inutile. La ce bun să falsifici o serie valorică pe care nu o expui nimănui? La fiecare recitire a cărţilor din biblioteca ordonată cu mîna se reordonează marile cărţi ale ierarhiei interioare: asemenea marilor spirite, marile cărţi sfîrşesc întotdeauna prin a se întîlni.

Nu m-aş fi gîndit nicodată să-l plasez - în biblioteca mea interioară - pe Hesse lîngă Kafka, îl aşezasem, ca toată lumea, lîngă Thomas Mann. Mai precis: nu mă gîndisem să pun **Jocul cu mărgele de sticlă** la mijloc, între **Procesul** şi **Castelul**. Şi totuşi, aceste cărţi se cheamă între ele, se caută şi se cunosc. Romanul lui Hesse e început în 1931, la şase ani după **Procesul** şi la cinci după **Castelul.** Va apărea în 1943, într-o perioadă a istoriei care marchează începutul epocii „kafkiene". Lumea lui Hesse e o lume kafkiană în care e reactivat binele - răul doarme. Nu am nici o îndoială că provincia spiritului, Castalia, e legată prin cuvîntul latin **castellum** de **Castelul** lui Kafka. Josef K(necht) e un Josef K. (din **Procesul**) sau un K. (din **Castelul**, în fond acelaşi prototip) cu semnul destinului schimbat. Knecht e un Josef K. ales judecător într-un proces pur teoretic sau un K. a cărui intrare în Castel e sigură. Să-i urmărim.

Kafka: Josef K. se pomeneşte într-o dimineaţă cu nişte necunoscuţi, care, fără a-i spune precis ce vor, se poartă cu el ca şi cum ar fi vinovat de ceva foarte grav. Îl anunţă că trebuie să se considere arestat şi că urmează un proces. Din acest moment tînărul (un oarecare modest funcţionar la o bancă, fără familie) e prins într-un **joc** ale cărui reguli nu le cunoaşte şi nu le înţelege. Pare însă predestinat pentru ceea ce i se întîmplă pentru că nici el, nici cei din jur nu pot ajunge la o explicaţie logică a întîmplării. Personajul lui Kafka nu e nicidecum un om pe care să-l simţi **diferit** faţă de tine, care să **merite** ceea ce i se întîmplă (nu comite nimic care să contrazică legile scrise sau nescrise, nici măcar **hybris**), e un om obişnuit. Reacţionează normal, lucid şi cu o imensă doză de bun-simţ. E intrigat, apoi neliniştit, hotărăşte să nu arate că se teme, îşi face tot felul de planuri ca să risipească „neînţelegerea", caută un avocat, un sprijin, dar e lăsat perfect singur. Singurătate supravegheată! Cînd această singurătate ajunge perceptibilă, evidentă, el devine, totuşi, **diferit**. Jocul l-a înghiţit şi el moare „ca un cîine" şi „ca şi cum ruşinea trebuia să-i supravieţuiască". În jocul kafkian din **Procesul** mai pot fi introduse episoade intermediare. Autorul l-a considerat neterminat.

În acelaşi tip de joc cu reguli ascunse, la care profanul nu are acces, în acelaşi angrenaj e prins şi topograful din **Castelul**. De cînd ajunge în satul care e dominat de castel totul se schimbă în viaţa lui pînă atunci oarecare, începînd cu felul duşmănos, neîncrezător şi veşnic bănuitor în care se poartă sătenii cu el. K. nu va ajunge la castel. Romanul e neterminat.

Hesse: Josef Knecht e, asemenea lui Josef K., un om despre a cărui familie, casă, copilărie nu se ştie nimic, nu lasă nici o urmă. El, spune biograful, „face parte dintre fericiţii ce par născuţi şi predestinaţi anume pentru Castalia..." De ce? De cine? Tocmai asta înseamnă predestinare. Şi el e un om pe care nu-l simţi de la început **diferit**, şi el reacţionează normal şi cu bun-simţ la ceea ce i se întîmplă, şi el e prins într-un joc pe care nu-l ştie şi ale cărui reguli se străduieşte să le înţeleagă. Dar faţă de Josef K. sau de K., Josef Knecht are absolut toate semnele destinului schimbate. Angrenajul îl duce de la sine în Castalia (ajunge în sat şi la „castel"). Nu cere sprijin, nu caută ajutor, nici măcar nu-şi face planuri pentru că e **călăuzit** pas cu pas, are mereu un maestru care să-l îndrume şi să-l corecteze discret. Singurătatea lui e vegheată! Jocul şi lumea în care intră înseamnă echilibru, raţiune, calm, seninătate, **sărbătoare**, regulă şi totodată libertate de creaţie. Ajunge maestru al jocului, **magister ludi**. Nu i se ştie sfîrşitul, dar o legendă există. Extrem de interesant e că, în această legendă, sfîrşitul lui Josef Knecht lasă în urmă, exact ca sfîrşitul lui Josef K., vinovăţie şi ruşine. În **Procesul** vinovăţia şi ruşinea îi sînt date tot victimei, adevăraţii vinovaţi fiind lipsiţi de conştiinţă şi ruşine. În **Jocul**... un nevinovat - discipolul - îşi asumă răspunderea pentru o moarte care nu i se datorează: „O, vai, gîndi el copleşit de oroare, eu sînt vinovat de moartea lui (...). Iar în timp ce, împotriva tuturor argumentelor se simţea copărtaş la vina morţii maestrului, avu, cu un fior sfînt, presimţirea că această vină îl va schimba pe el însuşi şi-i va schimba viaţa, va pretinde de la el ceva mult mai mare decît îşi ceruse sieşi vreodată". Moartea maestrului nu este aşadar altceva decît o **nouă** mutare în jocul vieţii, are sens.

Cîte un Josef K. şi cîte un Josef Knecht există, latent, în fiecare dintre noi. Istoria a arătat, în perioadele totalitariste, cum popoare întregi se transformă în Josef K. Vor exista vreodată şi popoare de Josef Knecht? Thomas Mann numea opera lui Hesse **zukunftsichtig und zukunftsempfindlich**, deschisă spre viitor şi sensibilă la viitor, vizionară şi intuitivă. Poate e un răspuns.

Ioana PÂRVULESCU

Hermann Hesse, **Jocul cu mărgele de sticlă**, RAO International Publishing Company, Colecţia „Opere XX", 508 p., 5500 lei. Traducere şi prefaţă de Ion Roman.

Cronica literară de tranziţie

Celălalt diavol, celălalt pact (II)

Pactul cu puterea comunistă le-a creat supravieţuitorilor (sau "evadaţilor") lucizi şi încă onești ai sistemului un copleşitor lest pe suflet. Aşa s-a întîmplat cu scriitorul sovietic V. Axionov, aşa, cu românul Petru Dumitriu. Zeci de ani după, acesta din urmă nu-şi va ierta trişeria la care şi-a supus conştiinţa. (Firește, nu putem, vai, generaliza. Avem sub ochi cazuri spectaculoase de "seninătate" post-comunistă a unor zeloşi susţinători şi cîntăreţi ai minciunii oficiale - prototip, Adrian Păunescu - cărora nici nu le trece prin minte, ajutaţi şi de funciarul echivoc între continuitate şi schimbare al regimului actual, să-şi facă mea culpa pentru înşelătoria monstruoasă pe care au girat-o şi literarizat-o).

Cu o frapantă simetrie se prezintă lucrurile - aşa cum le aflăm din cartea lui Z. Ornea* - în ceea ce priveşte celălalt pact, mai puţin forţat, cel cu extrema dreaptă a anilor '30. (Din nou o paranteză. Nu trebuie exagerat: nici pactul cu comunismul nu mai era, în ultimele decenii, o chestiune atît de forţată, încît să antreneze viaţă sau moarte, ratare sau realizare. Mărturie stau numeroşi literaţi care s-au ferit să cînte în struna tembelismului totalitar şi, deşi şicanaţi şi obstruaţi, şi-au putut vedea de treabă; citez la întîmplare nume ca: Leonid Dimov, Alexandru George, Mircea Ivănescu, N. Manolescu, Emil Brumaru, Dan Laurenţiu, Angela Marinescu, Şerban Foarţă, Constanţa Buzea, Gh. Grigurcu, Bedros Horasangian, Andrei Pleşu, Adriana Bittel, eu însumi şi probabil mulţi alţii care-mi scapă acum în fuga pixului. Vreau să spun că, pentru a fi scriitor sub Ceauşescu, nu era neapărat necesar să faci ce făceau alde Păunescu, Săraru, Eugen Barbu, C.V. Tudor, D.R. Popescu, I.D. Bălan şcl. Cei bălăciţi în ipocrizie au lansat după '89 lozinca "Toţi au făcut-o, era inevitabil!" E un fals, cu scopul dublu de spălare a propriei conştiinţe, cîtă e, şi, simultan, de murdărire a celorlalţi, spre atenuarea deosebirilor. N-am să uit vreodată stupoarea morală şi intelectuală pe care ne-o provocau, mie şi cercului meu de amici literari, delirantele osanale tipărite constant de scriitori ca A. Păunescu sau D.R. Popescu).

Cioran, spune Z. Ornea, **"tîrziu, după război, cînd s-a trezit, a regretat enorm această rătăcire a tinereţii"** (p. 197). Ce făcuse? Simpatizant al dictaturii în general ("sunt convins că lichelismul autohton ar putea fi înăbuşit dacă nu distrus printr-un regim de dictatură", dec. 1933) şi al lui Hitler în special ("nu există om politic în lumea de astăzi care să-mi inspire o simpatie şi o admiraţie mai mare decît Hitler", iulie 1934), autorul **Schimbării la faţă a României** se lăsase fermecat de C.Z. Codreanu şi de acţiunile legionarilor. În chiar ziua asasinării lui Iorga, Cioran rostea la Radio conferinţa intitulată... **Profilul interior al Căpitanului**, pe care apoi, deşi aflase ce s-a întîmplat, a şi publicat-o într-o gazetă gardistă. Viitorul **sceptic absolut** putea scrie atunci asemenea rînduri oribile: "Pe un plan absolut, dacă ar trebui să aleg între România şi Căpitan, n-aş fi ezitat o clipă... Cu excepţia lui Isus, nici un mort n-a fost mai prezent printre vii... Acest mort a răspîndit un parfum de veşnicie peste pleava noastră umană" etc. etc. (p. 197).

În legătură cu Mircea Eliade ştiam unele lucruri. Citisem broşura lui Claudio Mutti, **Mircea Eliade e la Guardia di Ferro** (Edizioni all'insegna del Veltro, Parma, 1989 - necitată în cartea pe care o glosez), dar sinteza lui Z. Ornea e mai profundă şi mai revelatoare. Mircea Eliade **"înalţă mişcarea legionară la dimensiunea unei revoluţii naţionale"**, scrie Z. Ornea (p. 203). Claudio Mutti susţine (**lucr. cit.**, p. 36) că Mircea Eliade a făcut parte dintr-un **cuib** legionar, iar Z. Ornea arată (p. 207) că s-a ocupat efectiv de **propaganda** legionară în judeţul Prahova. Orbit de înregimentarea sa, extraordinarul intelectual (dar Heidegger? dar Brasillach? dar Céline? dar Hamsun?) putea concepe platitudini sinistre ca: "biruinţa legionară va aduce după sine nu numai restaurarea virtuţilor neamului nostru, o Românie vrednică, demnă şi puternică, ci va crea un om nou" etc. (dec. 1937, p. 205). Cum se vede, sloganul arhi-trîmbiţat de comunişti, al **omului nou**, nici măcar n-a fost creaţia lor. În **Memorii**, şi Mircea Eliade va vorbi, destul de evaziv însă, de "imprudenţele şi erorile săvîrşite în tinereţe" care îl vor "urmări toată viaţa" (p. 210).

Şi Noica a suflat în focul clişeelor legionare: "Legiunea visează pentru ţara românească un alt tip de om" (sept. 1940, p. 217). Şi el agita, parcă de necrezut, goarna deşartei proslăviri a unui criminal: "dăruirea cea mare a Căpitanului era unul din felurile sale de a birui şi de a face neamul românesc să biruiască" (sept. 1940, p. 216). Z. Ornea vorbeşte despre publicistica **"învăpăiat legionară"** a lui Noica din lunile septembrie 1940 - ianuarie 1941 şi constată că **"niciodată el nu a socotit util să se disocieze de legionarismul său din tinereţe (în 1938, cînd s-a convertit la legionarism avea 29 de ani)... Nu s-a disociat critic pentru că o socotea o eroare nesemnificativă de tinereţe sau pentru că, vai, continua să nutrească mai vechile convingeri?"** (p. 219). Z. Ornea optează, citînd în sprijin şi un studiu al lui Adrian Marino cu aceeaşi concluzie, pentru ipoteza a doua: **"Constantin Noica nu s-a disociat de opiniile din tinereţe pentru că de fapt a continuat să creadă în ele. De aceea a fost aproape oficializat de naţionalismul ceauşist... Naţionalismele se regăsesc într-o conciliere de viziune şi credinţă"** (p. 220). Aş obiecta totuşi, aici, că oficializat (ca Roller, Gulian, Tertulian) n-a fost niciodată Noica, ci doar tolerat. Regimul Ceauşescu nu i-a dat mai mult de un apartament mărginaş la bloc sau o chilie în munţi, şi ceva acces la tipar, cu tiraj discret.

Ceea ce nu face mai puţin răscolitoare şi avertizantă cartea lui Z. Ornea.

George PRUTEANU

*) **Anii treizeci - Extrema dreaptă românească**, Ed. Fundaţiei Culturale Române, Buc., 1995, 476 p., 5900 lei.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

GEORGES VIGARELLO

Curat şi murdar

- Igiena corporală începînd cu Evul Mediu -

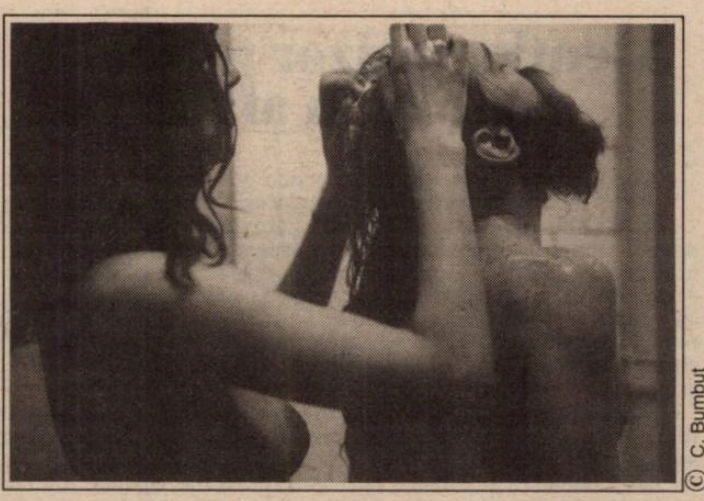

© C. Bumbuţ

Profesor la Universitatea Paris V şi director la Şcoala de Înalte Studii în Ştiinţe sociale, Georges Vigarello este unul dintre cei mai covingători reprezentanţi ai Istoriei mentalităţilor. După ***Le corps redressé****, în 1978, el a publicat în 1985 o istorie a curăţeniei corporale, din care traducem aici cîteva fragmente. Dincolo de valoarea ei documentară, cartea ni se pare interesantă pentru că* ***ne destabilizează*** *într-o privinţă în care avem cel mai mult tendinţa să credem că numai aşa cum facem noi este "normal" şi "bine": numai aşa cum mîncăm şi ce mîncăm noi, numai cum şi cînd ne spălăm noi etc.* ***Tehnicile corpului şi practicile cotidiene*** *constituie domeniul în care absolutizăm cel mai mult miturile propriei culturi, ridicîndu-le la rangul de adevăruri eterne. Dacă mai înţelegem că ideile şi valorile diferă, nu putem înţelege că diferă fapte care ni se par a ţine de natura însăşi. Naturalizarea acestora înseamnă de fapt naturalizarea modului nostru de a vedea lumea şi de a ne comporta în ea, ca şi cum ar fi singurul posibil. Cartea lui Georges Vigarello, oferindu-ne o istorie, pasionantă, ne face să înţelegem că şi practicile noastre ţin de istorie, adică nu sînt decît unele printre altele, datate, trecătoare şi relative.*

***

Curăţenia reflectă procesul de civilizare care a modelat treptat senzaţiile corporale, făcîndu-le mai fine, mai subtile. Istoria schiţată aici este aceea a şlefuirii comportamentului, aceea a măririi spaţiului intim şi a auto-constrîngerii: îngrijirea propriei persoane, legătura mai strînsă între intim şi social. La un nivel mai general, este istoria acţiunii progresive a culturii asupra senzaţiilor imediate. Ea înfăţişează extinderea spectrului acestora. O curăţenie definită prin spălarea regulată a corpului presupune, faţă de aceea care consta în schimbarea şi albeaţa lenjeriei, o mai mare diferenţiere perceptivă şi o mai mare auto-constrîngere.

Pentru a cunoaşte istoria aceasta este însă necesar să reducem la tăcere propriile noastre puncte de reper: să recunoaştem curăţenia în nişte conduite astăzi dispărute. Toaleta "uscată" a curteanului, de exemplu, corespundea unei norme de curăţenie perfect "raţionale" în secolul al XVII-lea. Era gîndită, legitimă. Astăzi ea nu mai are nici un sens: s-au schimbat şi senzaţiile şi explicaţiile. Ceea ce trebuie regăsit este deci sensibilitatea aceasta pierdută. (...)

Curăţenia se leagă, de asemenea, de imaginile corpului; de acelea, mai mult sau mai puţin obscure,

> Copiii îşi vor curăţa chipul cu o pînză albă, care ia murdăria şi lasă pielea şi culoarea aşa cum sînt ele de la natură.

ale învelişului epidermic; de acelea, şi mai obscure, ale mediului fizic. Dacă baia avea un statut foarte specific în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, aceasta se întîmpla deoarece se credea că apa are proprietatea de a se infiltra în corp. Există deci un imaginar al corpului, care are o istorie şi determinări specifice. Şi el alimentează sensibilitatea; normele trebuie să ţină seama şi de el. Corpul nu se lasă niciodată "în mod pasiv" locuit de ele. Trebuie chiar ca imaginile acestuia să se schimbe pentru ca să se poată schimba constrîngerile. Trebuie să se transforme reprezentările latente ale corpului, de exemplu acelea care stabilesc funcţionarea şi eficacitatea lui. Aşa stînd lucrurile, istoria curăţeniei corporale implică o istorie mai cuprinzătoare şi mai complexă. (...)

Oamenii credeau că baia ameninţă să distrugă un echilibru. Ea atacă, invadează, lasă corpul deschis în faţa altor primejdii decît acelea ale aerului infectat de ciumă. Urmările acestea negative se vor întinde în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, se vor înmulţi chiar. Imagini confuze de transmitere contagioasă, precum cea a sifilisului, imagini variate de penetrare de asemenea, precum acelea ale sarcinilor contactate la baia publică, din cauza "impregnării" sexului feminin cu sperma plutitoare în apă: "O femeie poate să rămînă însărcinată în urma folosirii unei băi în care au stat un timp oarecare bărbaţi". Riscurile, în special, se diversifică. Pielea "infiltrată" rămîne larg deschisă permiţînd nu numai intrarea bolii, ci şi a aerului nesănătos, a frigului, a numeroaselor alte rele fără nume şi chip.

Debilizarea temută este confuză; ea este cu atît mai globală şi mai imprecisă, cu cît, de asemenea, se credea că umorile, şi deci vlaga, scapă afară prin pori. Deschiderea funcţionează deci în cele două sensuri. Ca şi cum substanţele interne ar ameninţa să evadeze... Iată cum "debilitează baia". Provoacă o "imbecilizare". "Distruge forţa şi vigoarea". Primejdiile nu se limitează numai la contagiuni. Iar imaginea are un asemenea succes încît depăşeşte cu mult discursul medicilor. Va fi adoptată de mentalităţi pînă la banalizare. Sau măcar se generalizează. Nu se putea concepe baia fără anumite constrîngeri imperative: odihnă, repaus la pat, protecţii vestimentare. O asemenea practică nu putea stîrni decît nelinişti. Numeroasele precauţii necesare, imposibilitatea de a se apăra bine o făceau să fie complexă şi rară. (...)

> Spălarea chipului cu apă dăunează vederii, dă dureri de dinţi şi guturai, dă paloare feţei şi o face mai sensibilă la frig iarna şi la arsuri vara.

Din aceleaşi motive, pielea copiilor mici, mai fragilă decît oricare alta, trebuia să fie tot timpul colmatată: "Pentru a întări pielea şi a o înarma împotriva relelor din exterior care îi pot dăuna şi care o pot răni dată fiind debilitatea ei. Va trebui să presărăm peste pielea copilului cenuşă de scoici, din acelea care se găsesc peste tot prin rîuri şi bălţi, sau cenuşă din corn de viţel, sau de asemeni cenuşă de plumb zdrobită bine şi amestecată cu vin". Pielea se cere saturată cu substanţele cele mai diverse. Sare, ulei, ceară, mai ales, toate sînt bune să astupe porii. Corpul este lustruit precum un obiect neted şi bine îngrijit: "Cînd ies din burtă, copiii trebuie să fie acoperiţi cu trandafiri zdroiţi cu sare pentru a le întări mădularele".

Scutecele strînse tare pe pielea astfel unsă, pe corpul dat în prealabil cu "ulei de trandafiri roşii sau de afine... pentru a închide porii", aveau un rol explicit de protecţie. Trebuie spus de asemenea că raţiunea care îngrădeşte baia prelungită a copilului este aceeaşi. Nu-i aşa că există riscul ca baia să accentueze moliciunea unui organism deja prea umed? Uscarea lentă a cărnii în care constă creşterea ar putea fi împiedicată. Plămada ar rămîne prea moale. Odată ce corpul nou-născutului "se arată neted, durduliu şi rumen", devine aproape nefast să-i mai faci baie.

Picioarele delfinului Franţei, viitorul Ludovic al XIII-lea, nu vor fi spălate înaintea vîrstei de şase ani. Prima cufundare în apă, în afară de aceea, foarte scurtă de altfel, care a urmat venirii pe lume, va avea loc la vîrsta de şapte ani. (...)

Apa devine, mai ales din secolul al XVII-lea, cu atît mai periculoasă cu cît faţa este "fragilă". În tratatele de bune maniere din secolul al XVII-lea este de mai multe ori recomandată frecarea cu o cîrpă uscată şi nu spălarea. Intervin aceleaşi temeri ca şi în cazul băii. Acestea modifică acţiunile şi contextul. Nu mai este vorba de a se "spăla", chiar dacă persistă (şi într-un anume sens chiar se precizează) ideea de curăţire. Un gest îl înlocuieşte pe altul: a stropi cu apă lasă locul lui a şterge. Nici un fel de apă. Curăţirea constă în primul rînd în uscare. Toaleta este în acelaşi timp "uscată" şi "activă"...

În secolul al XVIII-lea baia rece nu va fi numai un procedeu cerut de terapeuţi, care rup cu tradiţia, ci şi un procedeu cerut de igienişti revoluţionari... Miza fundamentală este de fapt culturală. Apa rece este în primul rînd o substanţă austeră. Practica băii reci este în primul rînd o practică ascetică. Întărirea este în aceeaşi măsură morală şi fizică. Trebuie mobilizată energia, trebuie afirmată fermitatea.... Slăbiciunea, delicateţea, efeminarea reprezintă artificialitatea aristocratică. Sensul lor este în mod evident social şi el este acela care face din baia rece opusul băii făcute în locuinţele nobiliare...

Recele nu este decît un indiciu dintr-o vastă deplasare a valorilor. Importantă era ruptura de codurile fizice şi de valenţele morale anterioare. Fundamentală era transformarea reperelor sociale: să fie închipuite forţe acolo unde nu existau, să fie circumscrisă decadenţa la un anume mediu. Referinţa la baie poate să nu fie decît un pretext. Impactul său este mai întîi acela al imaginarului: reverii la forţe vizibile, exemple eroice care să impresioneze spiritele. În multe cazuri noua convingere rămînea pur literară: baia rece nu a invadat brusc practicile burgheze, ca urmare a discursurilor higieniste. A rămas de cele mai multe ori o referinţă retorică, o regulă abstractă, un argument raţional mai mult decît o practică.

Millot, păstrînd încă în 1801 elanul şi utopia anumitor discursuri revoluţionare, are ideea unui aşezămînt "regenerator": un spaţiu în formă de circ pe malurile Senei. Trepte dispuse în amfiteatru urmau să permită cufundarea regulată a copiilor de toate vîrstele şi de toate mărimile. Intrarea repetată în apele rîului le-ar fi asigurat o fortificare progresivă. Nu se vorbeşte despre înot, ci despre "simpla" şedere în apa rece. Aplicarea pedagogică şi publică a băii reci ar fi fost în felul acesta "în sfîrşit" realizată... "S-ar introduce astfel în întreaga Franţă practica băii reci şi, în nici cincisprezece ani, guvernul ar începe să-şi dea seama de efectul bun al acestor băi". (...)

Atunci cînd Kraft inventariază în 1801 planurile a 66 imobile particulare luxoase, construite între 1770 şi 1800, el menţionează 20 de săli de baie. Procentajul acesta de 30% este net superior celui de 6% obţinut la o inventariere identică în 1750. El pune totuşi în evidenţă că numai una din trei locuinţe pariziene bogate poseda o baie în 1800. Creşterea este sensibilă, dar este limpede că ea nu afectează nici pe departe totalitatea locuinţelor bogate. Semnificativă este mai degrabă modificarea produsă în răstimp de cîţiva ani. Ea este suficientă pentru a da martorilor senzaţia unei creşteri... Baia se instalează deci printre practicile elitei în ultimii ani ai secolului al XVIII-lea. (...)

Se va schimba mai tîrziu însăşi imaginea săracului şi mai ales aceea a mizeriei, care devin mai neliniştitoare şi mai ameninţătoare odată cu dezvoltarea industrială a oraşului. Se schimbă de asemenea "pedagogia" destinată nevoiaşilor şi locul ce revine practicilor de curăţenie corporală. Se va impune, cu o stăruinţă necunoscută pînă atunci, următoarea asociere: curăţenia săracului ar fi garanţia moralităţii sale, precum şi garanţia "ordinii". Aceste apropieri se vor confirma mai ales după 1840. Ambiţie complexă şi totalizatoare în acelaşi timp de vreme ce, de la curăţenia străzii şi pînă la aceea a locuinţelor, de la aceea a camerei şi pînă la aceea a corpului, ţinta nu este alta decît schimbarea moravurilor celor nevoiaşi. Prin modificarea practicilor corporale se urmărea alungarea "viciilor" presupuse, latente sau vizibile. Se face o adevărată propagandă împotriva mizeriei, în

> Scăldatul şi băile publice încing corpul şi umorile, slăbesc vlaga şi deschid porii, fiind pricinuitoare de boală şi moarte.

care curăţenia are de-a dreptul o forţă de exorcizare.

Atunci cînd Clerget descria, în 1843, un tomberon conceput pentru a curăţa gunoaiele de pe străzi cu ajutorul unor mături mecanice, el face evidentă importanţa crescîndă a imaginarului maşinistic în secolul al XIX-lea. Interesul proiectului rezidă mai puţin în această maşinărie complexă şi ambiţioasă, cît în comentariul sugerat de autor. Mecanismul acesta al timpurilor viitoare nu este propus numai ca un instrument de sănătate ci şi ca unul de morală: curăţenia urma să cîştige teren, din aproape în aproape, pînă ce va ajunge la conduita intimă a celor umili. O curăţenie cuceritoare, în care, încet şi confuz, trebuia să se unească ordinea cu virtutea. Însăşi gradaţia este exemplară: de la stradă la casă şi de la aceasta la persoană...

Prezentare şi traducere de
Dolores TOMA

„Burghezia avea nevoie de un proletariat curat”

Georges VIGARELLO în dialog cu Yves STAVRIDÈS

Y.S.: După dvs., igiena este un roman de aventuri?

G.V.: Un roman căruia îi lipseşte primul capitol! În acest domeniu există întotdeauna un capitol anterior. Orice civilizaţie se consideră curată. Doar criteriile se schimbă şi în cele din urmă normele, locurile, obiectele... Ca să luăm un exemplu întîmplător, să vorbim despre Evul Mediu. Curăţenia se defineşte prin reglementările din mînăstiri: trebuie spălate mîinile şi faţa; eventual picioarele; de rest nu se atinge nimeni. Aceste reguli monahale depăşesc religia. Formularea lor poate fi găsită şi în poemele epice: înainte de a se aşeza la masă, eroul se spală pe mîini. Şi în cărţile care stabilesc regulile de politeţe se pot găsi indicaţii preţioase: “Spală-te pe mîini înainte de a te aşeza la masă; spală-te pe mîini şi după ce te-ai ridicat de la masă. Dar atenţie: cînd stai la masă, nu-ţi scoate pălăria, deoarece o insectă poate să cadă în mîncare!”. Pe scurt, există norme şi convenţii.

Y.S.: La anul 1000, francezii făceau baie?

G.V.: Pe atunci existau două categorii de băi. Baia terapeutică: cea din mînăstiri, foarte bine descrisă de Umberto Eco în **Numele trandafirului**: acţiunea apei are efecte în interiorul trupului şi căldura permite umorilor să iasă.Şi mai există şi cealaltă categorie...

Y.S.: Formula decontractării?

G.V.: S-ar putea spune şi aşa. Dincolo de preocupările termale, adeseori reale, etuvele - situate în centrul oraşului - combină practicile de curăţenie cu cele ale tavernelor, bordelurilor, tripourilor. Erotica băii depăşeşte percepţia spălatului. Jocul şi voluptatea interesează mai mult decît curăţenia pielii.

Y.S.: Apar restricţii...

G.V.: Primul element: oraşul este împărţit, se organizează, se civilizează. Iar etuvele sînt spaţii ale turbulenţei şi zgomotului. Sînt expediate la periferie. Sînt jenante. Al doilea element: o tendinţă lentă, dar continuă de înăsprire a moravurilor. În aceste condiţii, în 1347, la Marsilia, se declanşează o epidemie de ciumă, care mătură tot în drumul ei. Brusc, apa devine periculoasă. Întîi sînt acuzaţi leproşii, evreii, vagabonzii că au otrăvit fîntînile, rîurile, izvoarele. Apoi apare ideea că apa caldă deschide porii pielii, că intră prin piele - acea apă care a cunoscut otrava aerului! Apa ucide, apa îmbolnăveşte. Etuvele se desfiinţează, cu o acceleraţie în secolul XVI. La Paris existau 30, în secolul XVII - rămăseseră două.

Y.S: Şi începe faza următoare.

G.V.: A “toaletei uscate”. Se impun practici noi: masajul întreţine curăţenia. Şi se schimbă des rufăria de corp. Şi în Evul Mediu cei bogaţi puteau să-şi schimbe cămaşa, dar n-o făceau. În inventarele de după decese, se găsesc două-trei cămăşi, adeseori - una singură... Şi în timp ce apa cedează pasul, albeaţa rufăriei şi schimbarea ei înlocuiesc spălatul. Tratatele de politeţe, cărţile bunelor maniere codifică aceste obiceiuri.

Y.S.: Se spune că Versaille-ul era o cocină.

G.V.: După criteriile noastre... Oamenii îşi făceau nevoile prin colţuri, pe ascuns. Evident - puţea. Dar nu se vedea nimic. Ambianţa era rău mirositoare, dar se obişnuiseră cu ea. Era compensată prin intensitatea parfumurilor. Şi parfumurile erau considerate o modalitate de spălare, de curăţenie.

Y.S.: Baia mai exista?

G.V.: Baia medicală. Baia care oboseşte, slăbeşte. Cînd erau copii, Ludovic al XIII-lea şi Ludovic al XIV-lea stăteau opt zile în pat, după ce făceau o baie! Nu era o glumă. Amintiţi-vă de faimoasa “baie a lui Sully”. A făcut o baie pentru că era bolnav. De la Louvru e chemat de Henric al IV-lea. Sully e în pat la Arsenal. Urmează un schimb de scrisori între cei doi bărbaţi şi între medicii lor. Poate veni? Răspunsul: a făcut baie, nu! Şi Bearnezul îi scrie: “Dragă vere, nu ieşi din casă, rămîi în papuci, e prea periculos...” În ziua în care ministrul său a rămas sub cearşafuri, Henric al IV-lea a fost asasinat.

Y.S.: S-a produs o schimbare în secolul al XVIII-lea?

G.V.: Da. A evoluat modul în care este imaginată funcţionarea şi textura corpului. Pînă atunci el era un ansamblu de saci cu un conţinut lichid mai mult sau mai puţin impur. Acum corpul e considerat prin prisma rolului nervilor, al muşchilor. Lăudată de Rousseau, moda băilor reci pentru copii - cu imersiune completă - se instalează între anii 1750-1760. Nu se vorbeşte despre curăţenie, ci despre tonicitate... Apoi apar practici, care pot fi calificate drept hedoniste: Doamna Tallieu făcea băi de zmeură, doamna de Genlis, băi de lapte. Nu sînt practici dominante, dar sînt totuşi nişte indicii...

Y.S.: Schimbarea se leagă de secolul XIX.

G.V.: Totul se accelerează spre 1820-1830. Pe de o parte se instalează băi în casele de la oraş. Pe de altă parte, băiaşul - care pînă acum era instalat pe malul rîului - a început să se deplaseze la domiciliu. Vine cu sacaua şi calul lui, cu apa gata încălzită în cisternă.

Y.S.: Dar e scump, nu?

G.V.: Desigur, poporul nu-şi poate permite aşa ceva. Dar în zorii revoluţiei industriale, elita are sentimentul că, dacă se doreşte o Franţă muncitoare, eficientă, trebuie schimbate normele pentru cei săraci. Burghezia îndeamnă straturile populare să se spele, deoarece curăţenia te face “rezistent”, asigură o “ordine morală”, o “disciplină”, e o “virtute”... Este actul de naştere al igienei publice. Se lansează anchete, sînt sensibilizaţi învăţătorii... Epidemiile au şi ele însemnătatea lor. Circuitul apei este bănuit a fi cauza holerei din 1832. Cu o întîrziere faţă de englezi, Haussmann revoluţionează sistemul de aprovizionare cu apă şi urbanizarea. La începutul secolului XIX, un locuitor consuma 8-9 litri de apă, la sfîrşitul secolului consumul era de 200 de litri. Elementul cheie a fost cucerirea apei.

Y.S.: Şi Pasteur?

G.V.: Cu el apare domnia “curăţeniei invizibile”, declanşată de alarma microbiană: ca să te aperi, trebuie să te speli. Să te speli pe dinţi, să-ţi perii limba... Pericolul există şi cînd nu există murdărie, şi cînd nu simţi mirosul... După fel şi fel de faze intermediare se trece de la curăţenia parţială, la o curăţenie denumită totală. Se desăvîrşeşte un lung parcurs igienic: de la aparent, la intim.

Y.S.: Şi acum, în 1995, romanul s-a terminat?

G.V.: Cîtuşi de puţin. Baia capătă din nou aspectele plăcerii egotiste, ale abandonului. Evoluează şi spaţiul, şi obiectele. Psihologia se alătură fizicii... Istoria continuă şi este fără de sfîrşit.

L'Express
16 febr. 1995

Diagnostic contemporan

În 1951, revista **Elle**, condusă pe atunci de Françoise Giroud, dădea o puternică lovitură amorului propriu al francezilor lansînd o întrebare scrisă cu litere mari pe copertă: “Este franţuzoaica murdară?” Răspunsul a venit repede şi cu precizie: da, era. În trei pagini, cu ajutorul a 13 întrebări, ancheta a declanşat un ciclon. În ediţia din acel an a **Larousse**-ului medical se dădea următoarea explicaţie pentru cuvîntul higienă: “îngrijirea înfăţişării”, şi se sugera că “duşul şi baia pot fi săptămînale”. Franţa intra în cei 30 de ani de creştere economică pe care acum îi consideră “glorioşi”. A început marşul spre modernitate: paradisul obiectelor sanitare, miracolul căzii de baie la domiciliu, mirajul apei calde la discreţie.

Astăzi cifrele arată o creştere spectaculaosă: 5,2 duşuri sau băi pe săptămînă; 9 din 10 subiecţi se spală pe mîini înainte de a se aşeza la masă; periuţa de dinţi e folosită de 1,8 ori pe zi... Dar, cum zice comentatorul revistei **L'Express**, nu e cazul încă să se cînte Marseieza. “Rezultatele trebuie examinate cu prudenţă. Tot ceea ce priveşte corpul şi un concept atît de valorizat cum este curăţenia într-o societate higienistă favorizează declaraţii uneori departe de realitate, conforme însă cu norma admisă...” spun autorii cercetării.

De altfel, dacă produsele care îndepărtează jegul, sau murdăria, sau mirosul neplăcut se vînd destul de bine, limba franceză a rămas pe poziţii: o prudenţă jovială şi permanentă faţă de igiena corporală. Ea exprimă blamul (“i-a tras o săpuneală”), loviturile (“a fost ca un duş rece”), trădarea (“s-a spălat pe mîini”), ruina (“e curăţat”) etc. Aleşii noştri transpiră doar cînd aud numele operaţiunii **Cu mîinile curate**.

Lingvist, filolog şi autor al unui **Dicţionar al limbii franceze neconvenţionale**, Jacques Cellard explică evoluţia noţiunilor în timp: “Vocabularul legat de curăţenie rezumă o situaţie conflictuală şi recurentă în istorie: Rousseau împotriva lui Voltaire, Sălbaticul împotriva Mondenului, Natura împotriva Culturii, jansenistul împotriva iezuitului... Francezul nu refuză curăţenia. Dar suspectează caracterul ei ostentativ şi represiv: artificiul ascunde un suflet care nu împrăştie parfum de violete...”.

În timpul celei de a III-a Republici, se instalează “teroarea” medicilor igienişti sprijiniţi de învăţători şi profesori. Din cauza tuberculozei, metoda pedagogică trece prin pedepse: linii la palmă, palme răsunătoare. Înainte de a începe orele, învăţătorul face o “inspecţie a curăţeniei” - capul, gîtul, mîinile, hainele, aplicînd buna şi vechea metodă a reproşurilor frecvente şi a pedepselor severe. În azile, spitale, cămine - cei care nu fac duş sînt daţi afară imediat...

La sfîrşitul anilor ‘60 se produce o cotitură. Luc Ferry evocă împrejurările: “Atacurile lui Michel Foucault împotriva medicinii represive au fisurat autoritatea cazonă a higieniştilor...” Statul se desistează, şcoala renunţă la angajamente, igiena devine o preocupare de familie şi, firească, a marketingului, publicităţii, televiziunii, modei. Cercetătorii au constatat eşecul operaţiilor “teroriste”. Clipurile care făceau reclamă pentru deodorante, arătînd cum put cei care nu le folosesc, au fost un eşec sub raportul creşterii vînzării. Tirul a fost corectat, publicitatea a început să se refere la “prospeţime” la “confort” şi piaţa a început să miste.

Au de-venit francezii, în sfîrşit, curaţi? Şi dacă da, cu cine pot fi comparaţi? Şi în ce perioadă? Cuvintele “în sfîrşit” şi “curat” nu prea se leagă. Definiţia curăţeniei evoluează în timp (aşa cum susţine profesorul Vigarello) şi în statisticile comparative trebuie mereu luate în consideraţie tradiţiile, comportamentele determinate de istorie, religie, cultură. Succesul este mai uşor de obţinut prin campaniile prietenoase nerepresive, cele care nu ameninţă cu durerea, suferinţa, flăcările iadului.

În Franţa, funcţionează o organizaţie unică în lume: Uniunea franceză pentru sănătatea buco-dentară. 15.000 de stomatologi voluntari, “cruciaţi ai igienei, apostoli ai acţiunii preventive”, calcă drumurile ţării, vizitează şcoli şi întreprinderi, dau consultaţii chiar şi în parcările supermagazinelor: ei educă şi controlează aproximativ două milioane de copii pe an. Cuvintele lor de ordine sînt: “Să-i obişnuim cu gesturile”, “Să-i incităm pe părinţi să supravegheze cu regularitate dantura copiilor”. Deoarece lupta continuă: 59% dintre francezi prezintă sîngerări şi tartru, 27% au un început de inflamaţie. În materie de consum (periuţe de dinţi, pastă) francezii sînt în urma vecinilor lor din Germania, dar şi a altor ţări europene (Marea Britanie, Spania). Preşedintele Uniunii afirmă: “Imaginile legate de dantură vehiculează frica, durerea, dezagreabilul. Trebuie să le reorientăm spre plăcere...” Nu e uşor. Discursul pedagogic foloseşte benzile desenate, jocurile, videocasetele, posterele. Se consideră că lansarea unei noi periuţe de dinţi pentru copii - Leo - a fost o lovitură de geniu. Un obiect serios, trist şi penibil a devenit o jucărie.

Dar tot statisticile arată că mai sînt 15% din francezi “inconştienţi” în materie de curăţenie. Pe de o parte săracii, cei excluşi din societate, cei fără domiciliu... Cinci milioane de francezi au regresat la pragul de igienă de imediat de după război. În zonele sinistrate sub raport economic, copiii ajung la creşă nespălaţi, cu scutecele murdare. Nu le cresc dinţii pentru că li s-a dat un biberon muiat în apă îndulcită sau alcool ca să tacă... În şcoli, în licee există elevi care nu se spală niciodată, degajînd un miros care doboară.

Se ştie că şi în mediile favorizate, adolescenţii fac mica lor criză de indiferenţă igienică. Dar, susţin medicii francezi, săracii nu trebuie culpabilizaţi, motivul murdăriei este costul relativ ridicat al metrului cub de apă, al şamponului, al săpunului. E vorba de familiile pentru care hrana acaparează tot bugetul. Specialiştii sînt conştienţi că “realitatea crudă a pauperizării se leagă de reapariţia tuberculozei. E inadmisibil să ne comportăm ca şi cum problema n-ar exista. Higiena trebuie introdusă prin abordări concrete, practice, subtile. Şi eliminate verbele: a moraliza, a reprima, a culpabiliza”.

Există Franţa lui “PH neutru”, a “hidrantului activ” şi cealaltă despre care Jules Ferry spunea că “murdăria ei îi dă insomnii”. Mitul progresului şi-a epuizat virtuţile. Începe un nou ciclu.

După **L'Express**
16 febr. 1995

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

un radio actual
In fiecare zi, de luni până vineri, puteţi audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00
TALK-SHOW-uri LIVE
FM 94.2 MHz
RADIO TOTAL
637.37.90; 637.56.45
Luni: Off-side - Ioan Chirilă
Marţi: Câinele de pază - Cornel Nistorescu
Miercuri: Punct şi virgulă - Carmen Bendovski
Joi: Fiţi întreprinzători - Bogdan Teodoriu
Vineri: Taxiul de noapte - N.C. Munteanu

Progresul sub ochii lui Gigi

Perimetrul din care Gigi contemplă realitatea e unul privilegiat: Piaţa Aviatorilor. Din locul unde stă de obicei, dacă face cîţiva paşi la stînga, vede silueta Arcului de Triumf, la dreapta - intrarea în bulevardul Primăverii, iar cînd şi-aruncă ochii peste drum zăreşte aleea principală a parcului Herăstrău. De n-ar exista în imediata vecinătate clădirea Televiziunii şi staţia de metrou din bulevard, peisajul ce i se deschide privirii ar fi acelaşi cu cel pe care-l domina cîndva, cu giganticele sale cizme de bronz, statuia lui Stalin. Este o zonă rezidenţială aprovizionată zilnic de Gigi cu un articol de succes: seminţele de floarea soarelui. Vadul se dovedeşte bun şi afacerea înfloritoare.

Să fi fost prin 1988 cînd micul întreprinzător a ajuns prima oară aici, însoţindu-şi mama - întemeietoarea "societăţii anonime", cu un scăunel şi-un săculeţ de "prăjite, băieţi". Pe acea vreme era elev în clasa a IV-a şi locuia la Otopeni, într-o casă pîndită de sistematizare: nu peste mult, asemeni altor săteni care fuseseră înghesuiţi în blocuri, urma să beneficieze şi el de confortul "tip coteţ", cum povestea distrîndu-se. Vesel, comunicativ, serviabil cu interes şi şmecherie la cozi, băiatul s-a integrat ca personaj obişnuit ariei şi a asistat la toate schimbările ei de atunci încoace.

Seminţele şi rodul lor

Dacă a participat la Revoluţie, nu ştim, dar că beneficiază, în stil propriu, de libertatea post-decembristă nu e nici o îndoială. Mai întîi că nu mai frecventează şcoala. Cînd să mai aibă timp, ocupat cum este toată ziua cu negoţul de legume, verdeţuri şi flori în celofan, pornit de la un simplu săculeţ de răsărită, vîndut cu păhăruţul? Odată cu renunţarea la studii, i-a dispărut şi timiditatea rurală, cu care, la început, strîngea în pumn cojile seminţelor ronţăite cît pîndea clienţii, temător să nu murdărească trotuarul. De ce-ar mai stărui în vechi deprinderi dacă oraşul are alte obiceiuri; nu trebuie şi el să se adapteze? Oricum, mica semilună de coji care arcuia pe lîngă tarabă, se pierde în clipa de faţă în noianul de pachete goale de L.M., Assos sau Kent şi ambalaje de Milky Way ori ciocolată Mars, umflate de ploaie sau duse de vînt de colo-colo, cît vezi cu ochii, pe trotuar sau în părculeţul din capul Căii Dorobanţi. La început, înfloritoarea firmă era prost aşezată, prea aproape de carosabil; patroana, mama tînărului întreprinzător, tuşea sufocată de gazele de eşapament sau se ferea cu greu de noroiul împroşcat de maşini. Acum - o dată cu scoaterea din uz a cîtorva telefoane publice din zonă - prin tăierea firului, dispariţia receptorului etc. - s-a creat un spaţiu propice pentru extindere, aşa că de la o biată măsuţă pliantă s-a ajuns la o tarabă în toată regula, cu produse diverse, aşezată chiar în faţa cabinelor pustii. Păzind-o, Gigi alternează consumul seminţelor cu Croissantele ale căror ambalaje multicolore le răspîndeşte neglijent în natură. Stă de obicei în picioare, contemplînd strada cu pleoapele îngustate, plictisit de ce vede. Alt loc n-are.

În refugiile din staţia de autobuze au fost montate cîndva nişte bănci, dar adepţii unor culte necunoscute (?), aliniate probabil la fachirism, au rupt toate şipcile părţii de şedere, lăsînd intacte doar cadrul metalic şi spătarele. Cu foarte mici excepţii, băncile din Herăstrău sînt întregi. Vasăzică n-ar fi atît vorba despre cheful brusc de distrugere, pur şi simplu, ocrotit de întuneric şi singurătate, ci de dorinţa anume de a face rău la cît mai mulţi oameni cu putinţă; numărul celor care aşteaptă, zilnic, obosiţi, autobuzul este net superior celor care se plimbă în parc. Tot acolo, ca şi în Cişmigiul foarte curat, coşurile de gunoi - multe! - sînt la locul lor, unul-două doar "şifonate" de vreun forţos. Parcă tocmai în scopul de a răspîndi murdăria, pe trotuar, pe tot bulevardul Aviatorilor, pe Dorobanţi, pe arterele mari ele lipsesc. Ca şi ţîşnitorile, la care oricine putea să-şi potolească setea sau să-şi răcorească obrazul. Cu nostalgie, memoria noastră le recompune în amănunt; la bază aveau o mică adîncitură de fontă, unde se puteau adăpa căţeii... De ce au pierit? Pentru economia de apă, în nici un caz; destule conducte sparte întind sub paşii noştri bălţi line şi durabile.

A presupune că lipsa lor prieşte comerţului de sucuri 7Up, Fanta, Pepsi, Sprite, ar fi să judecăm la nivelul unei simple coincidenţe! Poate că meritam şi noi să consumăm în voie Coca-Cola, băutura despre care vreo două generaţii au fost învăţate să creadă că e o culme a decadenţei americane! În fine, nu e de neglijat nici aportul noilor ambalaje la cromatica diversă a gunoaielor: cît de cenuşii erau ele înainte... Dero, Tix, săpunul Oana, ici-colo un celofan de grisine sau o sticlă de ulei spartă, nerecuperabilă. Acum abundă Noul şi Vechiul Omo, Ariel, Persil, Chips - strălucitoare toate... cine să le mai socotească auzindu-le reclama? Mama lui Dănuţ, cel care nu se udă nici el, nu udă nici canapeaua, ne recomandă, de pildă, să depăşim conservatorismul şi să adoptăm scutecele Libero. La rigoare, ar putea fi utile şi pentru clienţii celor 6 puncte de vînzare a răcoritoarelor şi a berii din vecinătatea tarabei lui Gigi; la cofetărie, punctul sanitar s-a desfiinţat, iar la restaurantul "Doi fraţi", apărut în parcul din Calea Dorobanţi, nu pot să intre numai pentru nevoi, consumînd ei lichidele în alte locuri. Cine n-are cum să recurgă la soluţia ecologică, - drumul la copac - aleargă spre parcul Herăstrău, latura dinspre b-dul Constantin Prezan, unde, cîndva, era o toaletă publică: eroare! Ştiindu-se, pesemne, că dorinţa cea dintîi a românului, chiar mai presantă decît urgenţele fiziologice, este automobilul, în locul ei s-a deschis o reprezentanţă Volkswagen - "Midocar". Măcar, slavă Domnului, nu s-a realizat primul proiect, un snack bar!, aşezat pe temelii bizare. Cei mai îndrăzneţi ori mai adaptaţi la viaţa urbană mai au două opţiuni: fie partea din părculeţ ajunsă groapă de gunoi ascunsă de mari panouri albastre, fie prima casă (bloc cu cinci etaje) din bulevard, pe stînga, privind înspre statuia Aviatorilor. Avariată la Revoluţie, s-a lucrat la ea vreo trei ani pentru a o aduce în stare de ruină desăvîrşită. Uşi, calorifere, ferestre, au dispărut treptat - iar de la tabloul electric multe chioşcuri şi dughene din jur s-au alimentat copios în perioada de construcţie. Cînd n-a mai fost nevoie de ea ca pretext de folosire a materialelor sau a forţei de muncă - lucrătorii n-au mai dat pe acolo. Salvatoare, ruina face acum servicii salubrităţii oraşului. De-i trece prin minte, Gigi poate cugeta în linişte ce-nseamnă să fii o "victimă a revoluţiei" fără avantaje. Profiturile strălucesc în jur, placate cu marmură ori cu bolţi de cărămidă roşie şi cu balconaşe, ca multe din vilele apărute între timp. Toate cu tavane joase. Ce mai contează cojile lui de seminţe faţă de gunoaiele oraşului, astăzi răspîndite părcă numai de oameni prosperi? Cei simţiţi să fi rămas doar săracii? Judecînd după numărul lor în creştere, Bucureştii ar trebui s-arate lună.

Cochetăria celor 15 florărese

(Povestirea Ilenei Stănescu – manichiuristă)

"La gară am lucrat 10 ani, pe urmă pe Titulescu, aici, pe str. Rabat, sînt numai de-un an: în total 20 de ani de meserie, manichiură-pedichiură. Fosta unitate de la gară e acum o cofetărie. Vă daţi seama, zona era un du-te-vino toată ziua. Dar aveam şi cliente fixe: dna dr. Mîrza, oftalmolog la Witing - de două ori pe săptămînă îi îngrijeam unghiile, alte doamne, Sofia Vicoveanca, de exemplu, şi... 15 florărese - de la bunică la nepoată - care ţineau tarabele din jurul Gării. Ele veneau numai o dată pe săptămînă: care manichiură, care pedichiură, care epilat, coafură nu, că ele umblă cu părul lung. Toate miroseau a Rexona - şi nu azi, cînd e pe toate drumurile, în '75-'76. Cînd am trecut la Titulescu, altă lume; cele mai stabile cliente erau stewardesele: la 10 zile, la două săptămîni. Una din florărese m-a chemat şi la ea, în Drumul Taberei, să-i fac pedichiura soţului: era sensibil la picioare, fiind ospătar. Ce casă! Nu-mi mai venea să plec de-acolo. Ţigăncile care se preţuiesc sînt mai orgolioase ca ale noastre cînd e vorba de cochetărie. Dar mai zic şi aşa: cum să vinzi frumuseţile alea de flori ale lor cu nişte mîini urîte? Nu?"

Nevoia de vice

(rezumat de lectură)

În 1910, primarul Bucureştilor era Vintilă Brătianu, iar vice-primar dr. Botescu, un om sever care a pornit în inspecţie prin cîrciumile, restaurantele şi bodegile din Bucureşti, "fără consideraţie dacă negustorul era liberal sau conservator" (...). "În special dr. Botescu avea în vedere şi controla grătarele cîrciumarilor care, după obiceiul vremurilor, ocupau trotuarul cu mesele" (...) "avertiza, amenda, închidea temporar şi, de multe ori, confisca uneltele de bucătărie găsite în mare necurăţenie (...). În fiecare noapte ducea astfel o bogată recoltă de grătare la depozitul comunal, unde - la un moment dat - se găseau claie peste grămadă, cîteva mii de asemenea unelte" (...) În colegiul al 2-lea de Ilfov, care număra de la 8000 la 9000 de alegători - dar care în realitate nu erau mai mulţi de 7000, dacă se scădeau morţii şi cei înscrişi de mai multe ori - cîrciumarii reprezentau un contingent electoral de 900 de voturi (...) Printre aceştia erau vechi membri ai partidului liberal, iar unii dintre ei chiar puternici agenţi electorali. Rezistînd atît campaniei de presă, declanşată din opoziţie de Nicu Filipescu, cît şi protestelor din partid, dr. Botescu şi-a continuat cu perseverenţă calea trasată. "În scurtă vreme, situaţia din punctul de vedere sanitar se schimbă cu totul" (Constantin Bacalbaşa, **Bucureştii de altădată**). Contaminaţi de strigătele mari: "Ne trebuie un Havel, ne trebuie un Elţîn, ne trebuie un Iordănescu" ş.a. citite adesea în presă - am lansa şi noi unul mic, din viaţa obişnuită, o propunere poate realizabilă: nu cumva, pînă una-alta, ne trebuie mai ales **un vice** ca la 1910?

Ar putea începe controlul "de sus"; de la bufetul cu autoservire al Camerei Deputaţilor unde, în ziua de 20 martie, "salata verde prezenta o serie de «ingrediente» printre care predominau insecte vii sau moarte" (**Ziua** nr. 235). Sau "de jos": de la staţia de autobuze din Piaţa Romană - 781, 782, 783, 131, 300, 301 - care se întinde pe un spaţiu unde se află două rotiserii cu nume sonore (Holland Imbiss, Deutschland Imbiss) ce-şi vînd produsele afară, şi şapte chioşcuri cu pîine, dulciuri şi fructe. Ea a fost schimbată din faţa ASE, fiindcă polua faţa clădirii...

Casa metaforă

(povestirea Marianei Celac – arhitect)

"Între Gabroveni şi strada ailaltă, cum se cheamă, mai spre Hanul lui Manuc, - ei, da, strada Covaci, chiar vizavi de intrarea la Hanul Gabroveni, este o uşă mare şi-o intrare într-un pasaj, nu mai larg de vreun metru treizeci, hai cincizeci, să zic. Pasajul este pictat de sus şi pînă jos cu nişte imagini de-o fineţe tulburătoare, frescă de la sfîrşitul secolului XIX sau începutul de veac XX. A descoperit-o Paul Gherasim, care n-a luat seamă la miasmele şi necurăţeniile de care-i plin vechiul Centru istoric şi a vrut să vadă cum arată clădirea de-aproape. Nu ştiu a cui a fost casa. După gangul discret urmează o scară de lemn, care răspunde în str. Covaci. Ei bine, ce se întîmplă? Oricît au năclăit casa cei de la ICRAL cu varuri şi culori de apă care de care mai imposibile, acolo are loc regulat un fel de protest al picturii - ce altceva? - imaginile frumoase, vechi răzbătînd de dedesubt şi trecînd prin zugrăveala nouă, care cade şi se cojeşte urît.

Pentru noi, arhitecţii, e un fel de casă-metaforă, gata să ne amintească mereu de valorile ascunse încă privirii de necurăţenii şi gunoaie. Nu-i grozavă povestea? De altfel, oraşul n-are o tradiţie chiar atît de apăsătoare a urîtului; se mai şi exagerează. Asta, poate, şi fiindcă mereu pregetăm la alegerea uneltelor simple cu care să scoatem lucrurile la lumină, armele vechi ale oricărei coane Veta: mătura, fărăşul, bidineaua, cîrpa de praf. Sfinte!"

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Ilieş CÂMPEANU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE : Gabriela ANDREESCU
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

Anul III
nr. 118
14-20 aprilie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

comunicare / comunicații

:-@

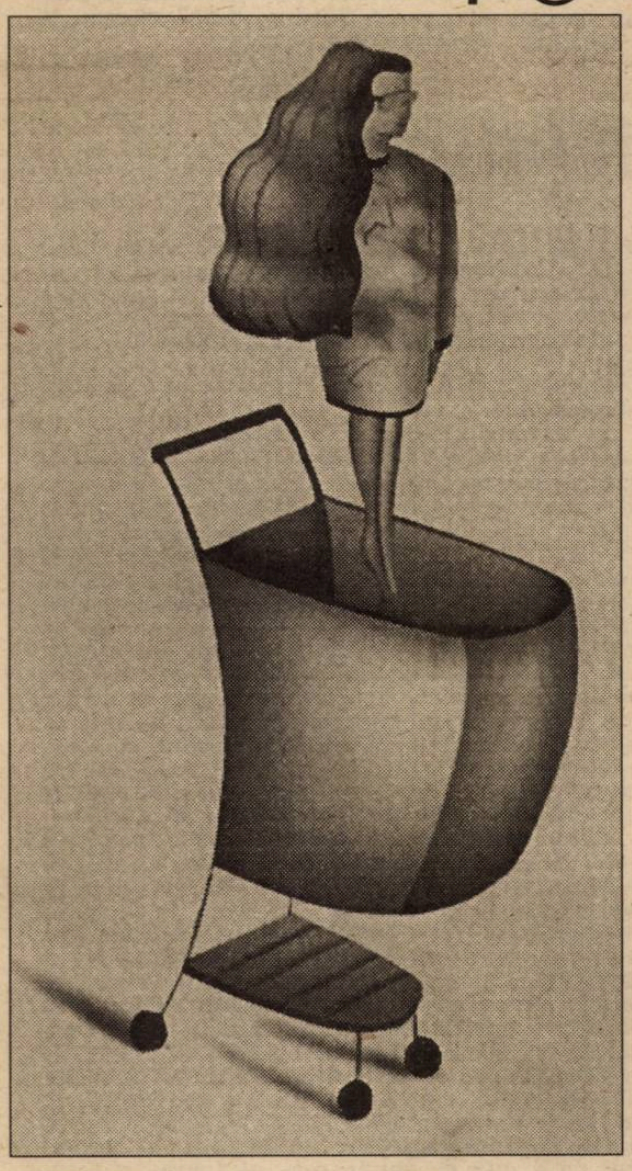

:-i

„Dragă...,

Germania e plină de bibelouri, în care se vede, aproape ostentativ, adunată laolaltă, truda celor care au contribuit la facerea lor. Iar peste activitatea făcătorilor de bibelouri, se suprapune activitatea personajelor „îmbibelouate" căci nici un bibelou german nu-ți oferă „imaginea" statului degeaba. Toți fac ceva: copiii se joacă sau culeg flori, câinii aleargă, bunicuțele croșetează, vînătorii vînează, animalele vînate fug, vizitiii mînă caii în galop, contesele și marchizele fac conversație, bețivii beau etc. (Să te mai miri că la Hamburg există un Muzeu al Muncii - Museum der Arbeit).

PS: Am cunoscut un elvețian care își dă doctoratul în filozofie pe tema „pasivității". Și lucrezi la ea, îl întreb. Nu, zice el, și amîndoi am pufnit în rîs."

„Nu există lucru pe care calculatorul să nu-l poată face : -)"

Înțelepciune soft

>: -< „A dat strechea în calculator?"

Sorin VIERU

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Un martor al realismului socialist (VI)

Un prilej de a-i muştrului mai direct pe artişti "spunîndu-li-se cu fermitate lucrurilor pe nume", l-a oferit expoziţia Grupului plastic "Flacăra", deschisă la Bucureşti între 11-25 aprilie 1948. După cum se vede nu a durat mult. În conştiinţa partidului ea avea semnificaţia unei afirmări numai tranzitorii, a unui prag de trecere spre ceea ce urma să fie curînd, încă la sfîrşitul aceluiaşi an, prima Expoziţie Anuală de Stat. Partidul ştia că trecerea nu se putea opera brusc, de pe o zi pe alta. Era deci dispus să aibă cîteva luni răbdare, iniţiind în prealabil o seamă de acţiuni cu caracter orientativ.

Eram pe vremea aceea - începînd de pe la finele lui ianuarie - deplasat la Sinaia, la Peleş, odată cu întreaga comisie de specialişti care inventaria bunurile artistice rămase după îndepărtarea monarhiei, aşa încît nu am apucat decît o secvenţă scurtă din această perioadă de pregătire. De aceea nu-mi amintesc prea multe în legătură cu componenţa pomenitului grup, iniţiat încă din toamna lui 1947 cu dorinţa vădită de a întruni personalităţi artistice cît mai reprezentative. Din motive care ţin de mentalitatea specific comunistă a epocii, presa de partid este foarte zgîrcită cu invocarea de nume proprii [1]. Am participat însă la o şedinţă în care se făceau recomandări tematice şi se dezbăteau eventualele subiecte în vederea unor apropiate expoziţii, precizîndu-se că e vorba de indicative "venite de sus", date de Iosif Chişinevschi. În această şedinţă Lucian Grigorescu se ridica în apărarea picturii de peisaj, socotită oficial de importanţă minoră, şi nu vroia să audă de teme compoziţionale. Eu, dimpotrivă, pledam pentru renaşterea picturii de compoziţie şi susţineam, la îndemnul partidului, temele inspirate din actualitatea istorico-socială, cum era "lupta revoluţionară a poporului grec", condusă de generalul Marcos. Din această confruntare de opinii m-am ales din nefericire cu ura neîmpăcată a lui Lucian Grigorescu, cu care pînă atunci fusesem în relaţii de caldă prietenie. Cîţiva ani mai tîrziu mi-am dat seama că în fond el avusese dreptate pentru că punctul său de vedere rămăsese fidel picturii autentice, neimpuse şi neviolate, ostil transformării artei într-un instrument de propagandă. Cît priveşte însă prietenia noastră, n-am mai putut salva nimic. Reacţia lui faţă de comandamentele de partid - al cărui membru ţinuse totuşi să fie! - fusese instinctivă şi sănătoasă, aceea a artistului care rămînea credincios sie însuşi, idealului său pictural.

Am relatat acest incident pentru că el ilustrează cu elocvenţă amestecul de opţiuni, practici, sentimente, deprinderi şi năzuinţe contradictorii care animau pe atunci spiritele angajate în bătălia trecerii spre arta de partid, arta realismului socialist. "Flacăra" a fost într-adevăr o expoziţie plină de ambiguitate, care reflecta întocmai zbaterea artiştilor în confruntarea cu propria lor conştiinţă. De aceea pot spune că în ea au figurat (dacă este să dau curs opiniei mele critice de azi, adesea în contradicţie cu aceea din epocă, dar revizuită încă acum patru decenii) destule opere vrednice, într-o măsură mai mare sau mai mică, de laudă. Ele se datorau unor artişti ca Nutzi Acontz, Gheorghe Anghel, Lucia Demetriade Bălăcescu, Marius Bunescu, Alexandru Ciucurenco, Mac Constantinescu, Michaela Eleutheriade, Dumitru Ghiaţă, Lucian Grigorescu, Sorin Ionescu, Ion Jalea, Aurel Jiquide, Vasile Kazar, Zoltan Kovacs, Rodica Maniu, Milita Petraşcu, Mariana Petraşcu, Ion Vlad (ordinea înşiruirii e alfabetică). Ca să dau numai trei exemple, tablourile cele mai bune care au figurat în expoziţie au fost **Portretul actriţei Sonia Cluceru,** de Ciucurenco, **Portretul actorului Valentineanu în rolul lui Hamlet,** de Lucian Grigorescu, **Tîrg de oale,** de Dumitru Ghiaţă.

Ar fi greşit să se creadă că în spiritul ei şi cu atît mai puţin în planul soluţiilor formale, expoziţia "Flacăra" a fost o manifestare realist socialistă. Cu puţine excepţii, încă au mai funcţionat comandamentele artei de calitate, schimbarea operîndu-se doar în cîmpul tematic, al alegerii subiectelor. Dar această expoziţie a marcat oarecum o piatră de hotar în trecerea de la formele tradiţionale ale artei noastre moderne spre ceea ce urmărea să obţină partidul; tocmai pentru că avînd în realitate un caracter hibrid, ea punea în evidenţă o seamă de contradicţii atît din punct de vedere conceptual cît şi de ordin practic (procedee tehnice etc.), oferind astfel prilejul unei dezbateri publice în măsură să permită punerea punctului pe i şi să deschidă drumul pasului decisiv următor. Iată de ce sub raportul atitudinii profesionale adoptate de artişti ca şi sub cel al mijloacelor de intervenţie la care a recurs partidul spre a-i sili la o schimbare de viziune radicală, analiza mai aprofundată a aspectelor evidenţiate de expoziţia "Flacăra" se dovedeşte foarte instructivă pentru înţelegerea a ceea ce s-a petrecut pe moment şi s-a soldat în cele din urmă cu îndreptarea artelor plastice româneşti pe făgaşul nefast cunoscut tuturor. Nu însă fără o rezistenţă demnă şi elogiabilă din partea celor mai mulţi artişti.

Radu BOGDAN

---

[1] Un singur periodic al vremii, care nu făcea parte propriu-zis din presa de partid deşi era sub controlul acestuia - **Naţiunea** din 10 ianuarie 1948, Al. Popovici: **Grupul plastic "Flacăra"** - ne informează, fie şi numai parţial, asupra componenţei grupului, citînd selectiv, "la întîmplare", pe Lucian Grigorescu, Phoebus, Ligia Macovei, Dobrian, Florica Cordescu, Fărîmă, Mac Constantinescu, Paul Miracovici, Eugen Ispir, Rodica Maniu-Nuetzner, soţii Medrea, Ţuculescu, Cici Merlaub, Nutzi Acontz, Perahim şi alţii. Prezenţa unor pictori ca Nutzi Acontz şi Ion Ţuculescu spune mult cu privire la raza de audienţă pe care şi-o cîştigase partidul. Din aceeaşi gazetă aflăm şi componenţa, poate nu citată complet, a juriului expoziţiei: M.H. Maxy, Lucian Grigorescu, Eugen Ispir, Mac Constantinescu, K.H. Zambaccian. Inadvertenţă ciudată, catalogul nu menţionează juriul; în schimb, ne informează asupra "Comitetului de iniţiativă": M.H. Maxy, Lucian Grigorescu, Al. Ciucurenco, Ligia Macovei, Eugen Ispir, Gheorghe Labin, Cornel Medrea, Mac Constantinescu, Boris Caragea, Zoe Băicoianu, K.H. Zambaccian, N. Argintescu-Amza.

Faţă cu dictatura

În mai multe articole publicate după dec. 1990, inclusiv în paginile acestei reviste, am încercat reconstituirea şi analiza „dreptei" româneşti, tocmai pentru că i-am acordat marea importanţă cuvenită. Am socotit că extrema dreaptă românească, recte legionarismul, reprezintă un fenomen cu rădăcini profunde, care a dat expresie radicală unor porniri diverse şi obscure şi, prin aceasta, le-a divulgat mai clar intenţiile şi consecinţele. Am considerat nu chiar fără sens, dar nu de maximă urgenţă „procesul comunismului", deoarece acesta a fost un fenomen tot aberant dar impus: într-o ţară de mici proprietari rurali şi cu o burghezie abia desprinsă din climatul societăţii patriarhale, cu rosturi în afară de „lupta de clasă", marxismul nu putea prinde, nemulţumirile împotriva statului liberal şi a civilizaţiei moderne canalizîndu-se spre „dreapta", în cadrul căreia diferite forme de tradiţionalism (care este o expresie a romantismului istoric şi cultural) au dat o spoială nobilă tendinţelor statice şi retrograde.

Recent, am citit un reproş (care mi s-a adus şi mie) sub pana d-lui Teodor Baconsky, un colaborator asiduu al **Dilemei** şi care, venind vorba de dezvăluirile făcute de d-na Marta Petreu cu privire la izvoarele cursurilor (foarte spontane) ale lui Nae Ionescu, a crezut cuvenit să adopte împotriva acesteia un ton de pamflet (numind-o omul unei singure cărţi) şi s-o acuze că face procesul „dreptei" româneşti, atunci cînd din partea „stîngii" nu se văd semne că cineva are a-i regreta funestele aventuri. Numai că, repet, „stînga" nu mai contează acum pentru lumea intelectuală românească; are vreun rost să analizăm „gîndirea" tov. Gheorghiu-Dej şi N. Ceauşescu, în fine să descoperim şi să supunem analizei concepţia unui C.V.Tudor, Adrian Păunescu sau Ilie Verdeţ? „Dreapta" domină şi atrage prin glasul de mare prestigiu al unor oameni de gîndire şi de litere care, după aventura politică, s-au recules măcar parţial şi au depăşit faza unei tinereţi tulburi şi tulburate. Este însă o fraudă în procedare să invoci situaţia lor de „legionari" pentru a reabilita întreaga mişcare. Căci nici nazismul nu se reabilitează prin adeziunea unui Heidegger sau Ernst Jünger, nici comunismul prin intrarea în mişcare a unui Picasso sau prin faptul că atîţia literaţi de felul lui Sartre sau Simone de Beauvoir s-au bălăcit în apele lui.

Am disociat aderenţa unor tineri intelectuali români cărora li se urîse cu binele la diverse curente totalitare; acestea îi anulau în esenţă şi nici nu aveau nevoie de ei mai mult decît ca de nişte „tovarăşi de drum", din capul locului suspecţi; dar, în acelaşi timp, am pus în valoare nucleul profund antiliberal al tineretului intelectual de după război, mai exact din jurul lui 1930: criza economică mondială, greşit apreciată de ei ca un fel de sfîrşit al lumii democratice şi liberale (cîtă era!) şi căreia un Nae Ionescu îi cîntase cu anticipaţie prohodul. Să nu se uite apoi că în acel moment, capitalismul, democraţia, industrialismul erau apanajul puţinor ţări de pe lume; se putea crede aşadar că ele vor dispărea sau vor rămîne o excepţie pe harta lumii, că sistemul nu se va generaliza. Şi trăiriştii noştri s-au amăgit cu ceea ce le spunea magistrul lor, anume că singura soluţie e dictatura.

Or, indiferent de ce credem noi astăzi despre această eroare, trebuie să o explicăm în mare măsură şi prin naivitate şi prin ignoranţă: societatea românească, tineri sau bătrîni, nu avea experienţa dictaturii, o formulă politică nouă în peisajul european, ce nu trebuie confundată cu regimul autoritarist al monarhiilor tradiţionale şi cu atît mai puţin nu se egala cu regimul monarhiilor absolute de pe vremuri. După aproape un secol de democraţie, de libertate, de regim în mai multe variante liberal, dictatura părea o soluţie atrăgătoare; ea ar fi pus capăt unor neajunsuri şi ar fi mobilizat „energiile în mers", cum se spunea pe atunci... Căci profunda eroare a tinerilor noştri furioşi era ideea că societatea românească se află, graţie democraţiei, într-o stare de paralizie, de marasm, de putreziciune. Funcţia presupus mobilizatoare, dinamică a dictaturii era celebrată împotriva unei lamentabile situaţii de fapt, dar nu pentru a ieşi dintr-o criză de moment, ci pentru a schimba situaţia ţării odată cu modificarea radicală a regimului politic. Şi ce experienţă aveau ei în materie de dictatură? Desigur numai pe cea a Italiei fasciste, prima democraţie europeană care şi-a găsit „soluţia" în abandonarea libertăţii. Numai că regimul lui Mussolini abia se consolida atunci (abia în dec. 1928 parlamentul e înlocuit cu Marele Consiliu fascist, de pildă); el avea laturi atrăgătoare pentru naivii români de diferite categorii: parăzi militare, proiecte spectaculoase, acţiuni propagandistice orbitoare; Mussolini rămăsese un dictator, multă vreme; regimul lui, marcat de histrionism şi avînt verbal, rămîne unul dintre cele mai moderate (comparabil cu dictaturile militare, o specialitate a lumii latino-americane şi subiect de adînc dispreţ în sferele anglo-saxone). Crimele lui au fost minime, departe de milioanele de morţi din Rusia bolşevică şi de perspectivele crunte ale nazismului german, abia mai tîrziu apărut pe scenă. Mussolini ne simpatiza întrucîtva pe noi românii, păstrase vechile alianţe cu Puterile apusene, privea cu suspiciune Germania, pentru ca abia mai apoi să ajungă a face cu Hitler un pact, pe care în prostia lui l-a crezut o alianţă. Regimul lui a alunecat spre totalitarism, dar trebuie precizat că formula „corporatistă" (soldată de altminteri cu un categoric eşec) nu a distrus economia liberă, în genere capitalismul rămînînd intact; fascismul părea deci o formulă acceptabilă...

Nae Ionescu, cel care îşi pusese speranţele în tot felul de personaje politice autohtone, în care a văzut tot atîţia salvatori (Averescu, N. Iorga, Maniu, Carol II, C.Z. Codreanu), a fost decepţionat pe rînd de toţi aceştia; singurul pe care l-a privit pînă la urmă cu o secretă admiraţie, căci îi plăceau autoritarismul lui şi carura personalităţii, a fost Ionel Brătianu. Nu a înţeles că şi liberalismul poate genera asemenea personalităţi, le-a căutat în afara acestei formule politice odioase.

În ultimul număr al **Cuvîntului**, înainte de asasinarea lui Duca, Nae Ionescu publica un articol de maximă indignare, în care, cu majuscule, denunţa o infamie ce trebuia curmată: **România este astăzi singura ţară din lume care are un regim liberal!** (29 dec. 1933). Nu era absolut adevărat, trec peste nuanţe, dar era o realitate rezistenţa democraţiei româneşti faţă de valul copleşitor al autoritarismului din jur (militar, regal, comunist, fascist). Pînă la urmă am cedat şi noi, printre ultimii din Europa (febr. 1938). Ce a urmat se ştie; Nae Ionescu n-a mai apucat toate variatele forme de fericire care ne-au dus pînă la totalitarismul comunist, în ultima lui fază de coloratură naţionalistă. Discipolii lui au plătit cu viaţa, cu libertatea, cu exilul, cu sufocarea spirituală, cu ieşirea din spaţiul românesc; totul a început după ce regimul liberal a fost în sfîrşit înlăturat de la putere.

Aruncînd cele mai violente anateme împotriva noului guvern format atunci, Nae Ionescu nu uita să spună: „... ne putem aştepta la orice. În momentul în care orice se poate întîmpla, am intrat în domeniul imprevizibilului. Care, după cum se ştie, nu mai face parte din politică." Noi, cu vesela amărăciune a românului de pe urmă, după o jumătate de secol de „mişcări inovatoare", cum numea directorul **Cuvîntului** formulele anti-liberale, credem altfel. Căci, într-adevăr, în peisajul politic românesc şi asasinarea lui Duca şi cea a lui Foriş şi cea a lui Armand Călinescu şi cea a lui Iorga, dar şi a lui Pătrăşcanu sau Ceauşescu, ca şi Aiudul, Piteştii, Sighetul şi Galaţii au fost nişte surprinzătoare noutăţi faţă de „marasmul" de o sută de ani în care ne ţinuse cu forţa regimului libertar, parlamentar, cît de cît democratic.

Alexandru GEORGE

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Clasa de mijloc**
- **Dilemele *Dilemei***
- **Modă, mode**

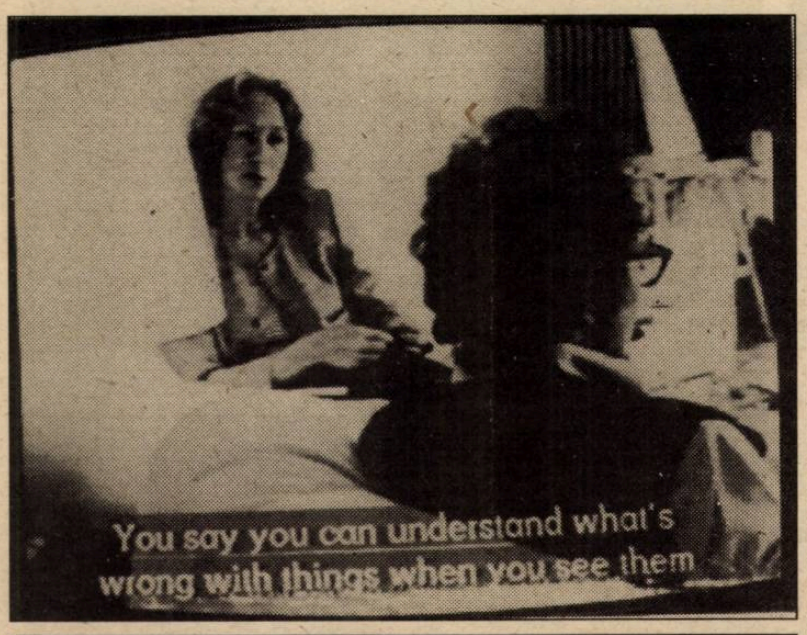

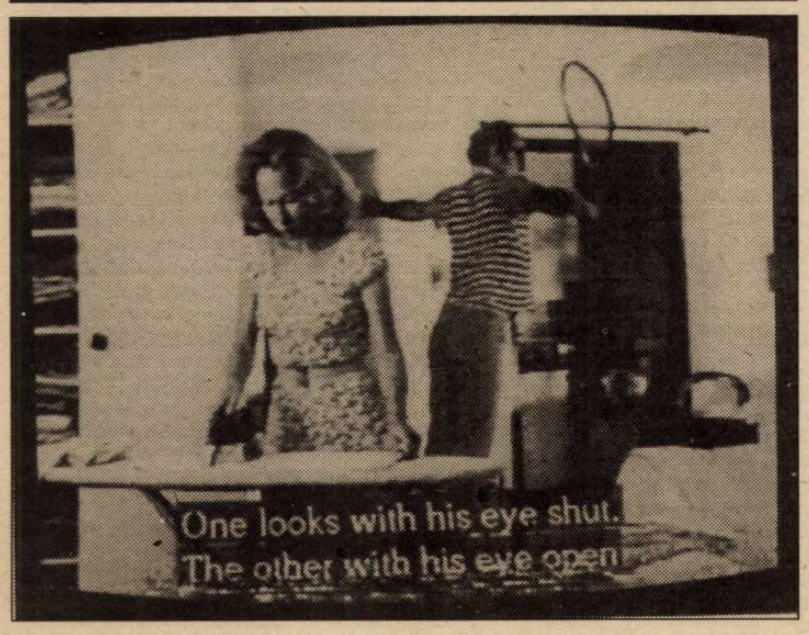

Probleme

În timp ce Dumitru Iuga făcea greva foamei, am difuzat la "Europa Liberă", într-o ediţie a "Actualităţii româneşti", o listă cu vreo cincizeci de nume ale unor persoane din Paris şi Londra care se solidarizau cu el.

A doua zi după transmiterea listei am fost chemat la telefon de o necunoscută. "Mă numesc...", zise necunoscuta, "şi sînt din München. Aţi transmis aseară o listă de persoane care îl susţin pe domnul ăla de la Televiziune, Iuga". "Da", spun, "am transmis". "Era acolo şi o doamnă..." - continuă necunoscuta, rostind unul dintre numele de pe listă. "Da era" - confirm. "Este numele meu", îşi urmă necunoscuta intervenţia. "Nu e", zic, "doar numele de familie este acelaşi".

"Dumneavoastră vă numiţi..., în vreme ce pe listă era...". Într-adevăr, era diferenţă de o literă sau două, cam ca între "Maria" şi "Mariana". "Nu, nu, e chiar numele meu, fiindcă mie mi se mai spune şi...", reluă, calm, necunoscuta, pronunţînd de astădată chiar numele pe care îl transmisesem. "Nu e", îi spun, "este numele unei persoane publice, al unei ziariste, pe care, întîmplător, o şi cunosc personal. Sînteţi şi dumneavoastră jurnalistă? Şi, apoi, am precizat că e vorba de români din Paris şi Londra, iar dumneavoastră sînteţi din München, am înţeles bine, nu?". Cuvîntul "ziaristă" pare să o irite pe interlocutoare. Ridică puţin vocea şi pare hotărîtă să nu se mai încurce în protocol. "Uite ce e, domnule", îmi spune, "eu plec în ţară peste cîteva zile ŞI NU VREAU SĂ AM PROBLEME". "Ce probleme?!", fac pe naivul, "nu înţeleg. Cum adică probleme?! Cu cine, unde?!". "Ba înţelegeţi foarte bine, domnule. Eu asta vreau să vă spun: NU VREAU SĂ AM PROBLEME. Cred că mă înţelegeţi". Vocea necunoscutei tremură de nelinişte.

Înţeleg. Înţeleg foarte bine. N-are nici un rost să mai fac pe idiotul. Sînt aruncat înapoi cu mulţi ani. "NU VREAU SĂ AM PROBLEME". Sînt exact aceleaşi cuvinte pe care mi le-a spus, gîfîind şi transpirat, un coleg scriitor pe la începutul anilor '80. Împreună cu Nicolae Manolescu, Octavian Paler şi Bujor Nedelcovici făcusem un biet memoriu prin care ceream convocarea unei şedinţe extraordinare a Consiliului Uniunii Scriitorilor. Ar fi trebuit semnat de cît mai mulţi membri ai Consiliului. Fiecare dintre noi urma să încerce, discret, să obţină cît mai multe semnături. Ne-am împărţit "zonele de acţiune" şi am început să strîngem adeziuni şi iscălituri. Nu a fost uşor, mulţi se temeau: "NU VREAU SĂ AM PROBLEME". Printre cei care m-au refuzat a fost şi un cunoscut poet, ce avea să devină după decembrie '89 om politic de opoziţie. "Nu semnez - mi-a spus -, nu semnez, am copii". "Şi eu am!". "Nu semnez, eu nu sînt membru de partid!". "E un avantaj, nu un handicap. Membrii de partid pot fi sancţionaţi, ţie tocmai că n-au ce să-ţi facă". Nu, nu semnez. NU VREAU SĂ AM PROBLEME. Dar îţi promit că n-am să spun nimănui că ai încercat să mă convingi". Şi nu a spus. Nu ştiu dacă a fost ori nu întrebat. Dar nu a spus. Îi sînt, şi azi, recunoscător: există şi un curaj al tăcerii. Au trecut, de-atunci, vreo doisprezece ani. Au trecut? Frica persistă.

"Vă înţeleg, doamnă. Vă înţeleg. Ce să fac să nu aveţi probleme?" - întreb, dintr-o dată obosit. Mi s-a părut sau am auzit, într-adevăr, un oftat de uşurare? "Domnule, aţi putea spune, dacă aţi fi întrebat, că n-am fost eu pe lista aceea?" - voce rugătoare. "Da, doamnă, pot spune. Fiţi liniştită, pot spune. Dar n-am să fiu întrebat. Şi nu o să vă confunde nimeni, n-aveţi nici o grijă. Mergeţi liniştită ÎN ŢARĂ". "Domnule, vă mulţumesc. Vă mulţumesc din tot sufletul. Vă mulţumesc mult, mult de tot. Nu vă puteţi închipui cît vă sînt de recunoscătoare".

Mai departe, moraliştii.

Mircea IORGULESCU

Între tigru şi vînător

Împreună cu o echipă de jurnalişti (din care nu înţeleg cum am ajuns să fac parte)* am întîlnit, săptămîna trecută, trei reprezentanţi ai Pactului Nord-Atlantic. Era o întîlnire "de lucru", una din multele, de toate felurile, pe care cei trei le avuseseră sau urmau să le aibă în două zile de program compact, la sfîrşitul căruia trebuiau să-şi facă o idee despre reacţiile diferitelor categorii de români faţă de perspectiva aderării la NATO. Lăudabil scop, şubrede mijloace! O parte dintre noi au tăcut mîlc, cîte unul a vorbit în bobote, abia dacă vreo doi sau trei au putut spune ceva articulat. De fapt, nu eram pregătiţi pentru o discuţie serioasă. Şi nu-mi fac iluzia că celelalte întîlniri ale distinşilor oaspeţi (cu reprezentanţi ai opoziţiei, ai guvernării, ai Bisericii etc.) au fost mai reuşite. Am plecat cu sentimentul inconfortabil că probleme esenţiale ale trebilor ţării, angajamente decisive ale statului, se dezbat într-o atmosferă de protocol diletant. Lucrurile se expediază mecanic, funcţionăreşte, aşa încît totul depinde de vagi directive de cabinet şi de "inspiraţia" întîmplătoare a cîte unui interlocutor mai vioi. În plus, cel mai vioi nu e întotdeauna nici cel mai inteligent nici cel mai plin de tact. E limpede, pe de altă parte, că pînă şi reprezentanţii elitelor politice sau ai personalităţilor publice (ca să nu mai vorbim de "România profundă" cu care ne întristează mereu dl. Gaiţă) sînt rareori informaţi temeinic asupra subiectelor pe care le discută. Ei se bizuie, mai curînd, pe simţul comun şi pe informaţia de primă instanţă livrată de titlurile marilor cotidiane. Pentru un schimb de păreri consistent şi eficace e cam puţin. Mă simt însă obligat să adaug că şi reprezentanţii Pactului Nord-Atlantic mi-au lăsat o impresie stranie. Ei erau, desigur, mai bine instalaţi în pielea lor decît noi. Rutina lor era mai bine distilată, "lemnul" limbajului lor era mai aromat, dexteritatea lor comportamentală - mai bine exersată. Dar ceva în discursul lor suna fals, sau, în orice caz, confuz. Şi asta nu pentru că practicau în mod voit eschiva diplomatică, ambiguitatea prudentă a politichiei subţiri, ci pentru că vorbeau în numele unei instituţii aflate în criză. Problema convorbitorilor noştri era să combine în mod plauzibil argumentele unui proiect militar cu o retorică a păcii universale. Ei se străduiau să construiască o pragmatică a organizării armate pe o teorie a absenţei duşmanului. NATO vrea să asigure securitatea mutuală a membrilor săi împotriva unui inamic pe care, din motive tactice, diplomatice, psihologice, democratice etc., îl descrie ca pe un prieten. Rusia - respectiv CSI - nu mai e pentru noi ceea ce era înainte de Gorbaciov - spun războinicii apuseni. Vedem în ea mai curînd un aliat, un partener, un colaborator la menţinerea echilibrului mondial. Prin urmare NATO nu mai poate fi o alianţă bătăioasă, legitimată de agresiunea latentă a adversarului. Trebuie să fie altceva. Ce? Ajuns în acest punct, discursul nord-atlantic capătă accente de lirism meridional. Wagner devine Rossini. Înarmarea nu mai e o necesitate strategică, ci un soi de coreografie comemorativă. Exerciţiile de luptă, manevrele în teren, mişcările de trupe sînt un joc, o estetică a muşchiulaturii inutile, o gratuitate. Nu se va trage nici un glonţ, nu va curge nici o picătură de sînge. Cititorii noştri îşi amintesc, desigur, că una din formulele scutirii de serviciul militar sună astfel: "inapt în timp de pace, apt necombatant la război". Cam aşa ceva tinde să devină NATO, dacă persistă în "abilitatea" retorică de-acum. Între timp, ruşii nu se irosesc în gesturi ipocrite: ministrul apărării îl înaintează în grad pe Jirinovski care de-abia aşteaptă să mănînce Europa pe pîine, Kozîrev negociază în Iugoslavia de pe poziţii autoritare, de mare putere, oştile lui Elţîn devastează Cecenia, armata a 14-a ocupă Transnistria, ambasadorii ruşi pledează vehement, ori de cîte ori au prilejul, împotriva intrării în NATO a fostelor "surori" de la Varşovia. Pe scurt, noii "prieteni" ai Pactului Nord-Atlantic nu fac eforturi speciale să pară prietenoşi. Ca de obicei, democraţiile occidentale fac piruete galante dinaintea unei stihii brutale, fără prejudecăţi "umaniste". E înduioşător şi ridicol. Cei care au putere se poartă ca şi cînd n-ar avea-o, iar cei care nu mai au putere se poartă ca şi cînd o au. America şi Europa de Vest au trăit decenii întregi sub forţa de intimidare a **structurilor totalitare** din URSS. Acum, ele se pregătesc să trăiască sub teroarea **haosului post-totalitar** din CSI. Un bloc monolitic e înlocuit de un vid exploziv. Dar efectul pare să fie acelaşi. În anii '80, Soljeniţîn a încercat - cu rezultate modeste - să destrame "confortul euforic" în care dormita politologia occidentală. El cerea marilor puteri un spor de intransigenţă faţă de comunism, dublat de un spor de simpatie pentru poporul rus. În anii '90, Soljeniţîn e depăşit: comunismul s-a fisurat, iar el, marele scriitor dizident, s-a putut întoarce acasă. În mod ciudat, vocea lui se aude însă tot mai rar. Minunata, grandioasa, teribila "maică Rusie" pare să-l fi reabsorbit în metabolismul ei geros, în eternul ei viscol istoric. Împotriva lui Soljeniţîn, se afirmă mai curînd dreptatea lui Berdiaev care, în **Ideea rusă**, deosebea comunismul internaţional, de tip marxist, de comunismul leninist şi stalinist care e un fenomen tipic rusesc. Iar ceea ce a dat comunismului tenta inconfundabilă a mesianismului rus nu va dispărea odată cu comunismul, ci va subzista în forme insolite, în anti-comunism, în neo-comunism, în naţionalismul ateu sau în cel ortodox. Faţă de misterul acestei proteice vitalităţi, bunele maniere occidentale păcătuiesc printr-o deprimantă paloare. Cît despre noi, cei aşezaţi de Dumnezeu sub nara chitului, nu putem decît să ne înfricoşăm de calmul, de încetineala, de politeţea "matură" cu care sîntem consultaţi asupra dorinţei noastre de a fi sau nu protejaţi de NATO. Rumegăm mioritic între tigru şi vînător. Preferăm, firesc, vînătorul. Cu condiţia să nu ne explice că tigrul e un pisoi cumsecade, de care trebuie să ne apărăm prin "parteneriat". Din punctul nostru de vedere, între a pieri în război, sau a fi devoraţi în timp de pace, diferenţa e neglijabilă.

Andrei PLEŞU

P.S. (în altă ordine de idei) Cineva îmi semnalează un textuleţ apărut acum vreo două săptămîni în **România liberă**, din care rezultă că inflaţia de "securişti" existentă, astăzi, la Culte şi la Externe mi se datorează. Cînd eram ministrul culturii, am primit, chipurile, un "ordin secret" care îmi cerea să "rotez" cadrele: să scot adică sălbăticiunile de la mine şi să le dau drumul în curţile vecine. Pe acest ordin, aş fi scris, obedient, "cu plăcere!". O asemenea "rezoluţie" a existat, într-adevăr. Am scris-o însă pe cererea de transfer a **unui** funcţionar care, simţind că va fi dat afară, şi-a găsit un post în altă parte (poate la Culte). De-aici pînă la mişcările de masse imaginate de semnatarul notei cu pricina e cale lungă. Inutil să adaug că n-a existat nici un ordin - secret sau nu - de felul celui pomenit, că pe un ordin - dacă există - nu se dau "rezoluţii", că vechiul Consiliu al Culturii nu putea fi sursa de cadre "suspecte" a două ministere, dotate cu propriile lor "resurse" şi că, în consecinţă, tipul acesta de speculaţie e o măruntă potlogărie. Ca de obicei, **România liberă** îşi etalează, de cîte ori are prilejul, virtuţile sale specifice: informaţie corectă, credibilitate, bună cuviinţă şi multă, foarte multă inteligenţă.

---

* De la Camera Deputaţilor mi s-a spus că am fost "cerut" de oaspeţi. Acelaşi lucru s-a sugerat şi altor membri ai grupului. Dată fiind, totuşi, componenţa lui, am motive să pun la îndoială fie veridicitatea acestei motivaţii, fie criteriile oaspeţilor. Dar asta e altă poveste...

TV (totul de vînzare)

Eu şi preşedintele Statelor Unite

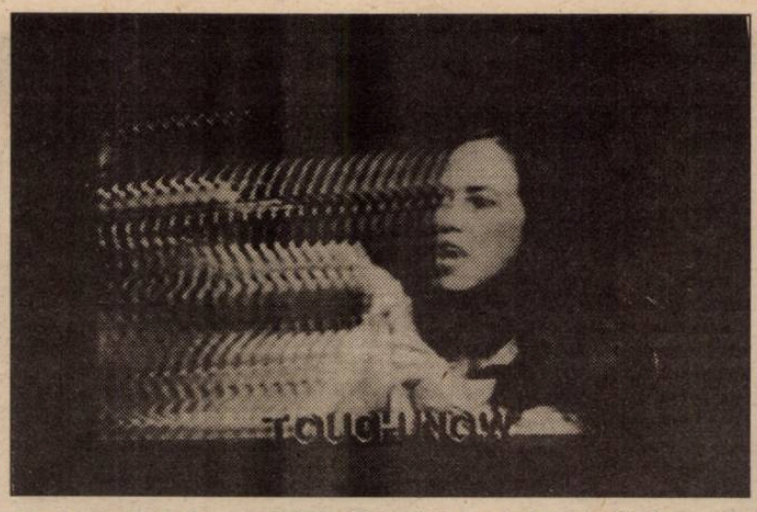

În căutare de "etimoane" funcţionale ale televiziunii, în articolul de săptămîna trecută mi se păruse a identifica unul în **transmiterea de nenorociri**: televiziunea ca fiind structural făcută să comunice un "evenimenţial" eminamente catastrofic. Neajunsul "descoperirii" mele naiv "genealogice" îl constituia, însă, faptul că presa ca atare, în ansamblul ei, structurează realitatea pe calapodul "evenimentelor", decupînd din rumoarea confuză ce ne înconjoară "cuvinte" fatidice, televiziunea nefăcînd, în felul acesta, decît să participe la un gen proxim. Cînd răsfoim un ziar, cînd ne aşezăm în faţa televizoarelor, cînd răsucim butonul unui aparat de radio, noi, fundamental (este, cel puţin, părerea mea) ne aşteptăm înainte de toate la rău, vrem să exorcizăm o stare de presimţire difuză, generică, hrănind-o cu "obiecte", procurîndu-i suporturi precise, delimitate, **îndepărtate**. "Răul, iată, **s-a întîmplat!**" Nu acesta este, deci, propriul televiziunii.

Un fapt divers recent îmi vine, însă, în ajutor. Este vorba de, cum s-o numesc, o repetată (şi deja aşteptată) materializare spectrală, în sălile Muzeului Militar Central din Bucureşti, a chipului lui Mihai Viteazul. Campioana acestei descoperiri este staţia independentă de televiziune **Antena 1**, "unicul canal de film şi ştiri". Din această perspectivă, accidental oferită, specific televiziunii ar fi, prin urmare, **fantomalul, spectralul**. Nu discut aici neverosimila "interpretare" a faptului ca atare: binecuvîntarea de a fi vizitaţi de stafii, fie ele şi glorioase; mai bine bîntuiţi, lugubru, ca în romanele gotice, decît uitaţi de Dumnezeu în pustiul prezentului; miracolul negru al unei prezenţe tutelare etc. Ne supără cînd ni se spune, în faţă, că sîntem poporul lui Dracula! Faptul în sine, repet, a produs mai mult zîmbete. Pentru mine, el este relevant mai cu seamă în ceea ce priveşte televiziunea.

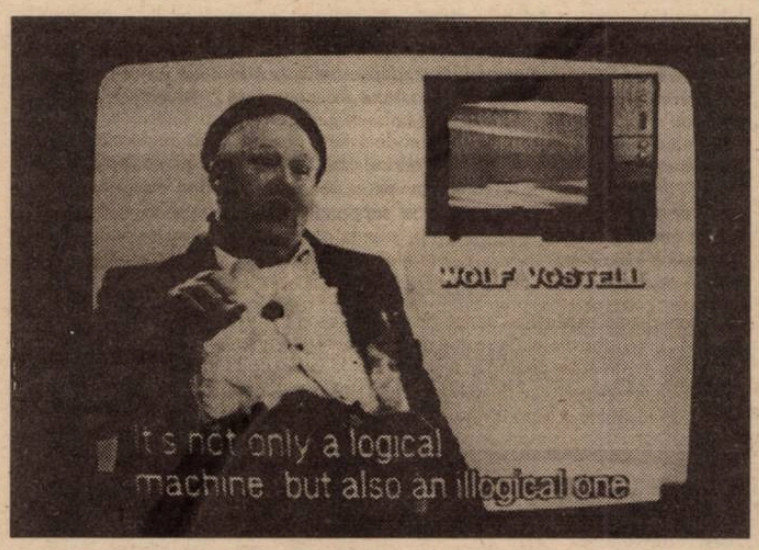

Dacă ne vom aminti o vorbă a lui Heidegger, care spunea, cu aproximaţie, că tehnica (subînţeles: a secolului XX) constituie o împlinire a metafizicii, problemele legate de "esenţa" televiziunii vor începe să-şi dobîndească o gravitate pe care n-am fi îndrăznit să le-o atribuim. Îndeobşte, critica televiziunii se opreşte la un nivel, să-i zicem, sociologic. Televiziune=manipulare. Un pas în plus a fost făcut atunci cînd s-a zis: televiziune=i/de-realizare. Pornită la vînătoarea de "realitate", televiziunea a ajuns, inevitabil, s-o producă. Se vorbeşte (s-a trecut, însă, deja la fapte) de imagini "virtuale", "de sinteză", de televiziune "interactivă". În filmul care a cules, recent, cele mai multe Oscar-uri şi care a rulat, cu succes, şi la noi (**Forrest Gump**), protagonistul este făcut să dea mîna cu John Fitzgerald Kennedy, fiind introdus, în spaţiul unei istorii paralele, într-o scenă în locul unei femei. Să recunoaştem, sîntem, deocamdată, ceva mai cuminţi, mai "tradiţionalişti": stăm cu camera de luat vederi aţintită asupra unei apariţii voievodale. Aşa stînd lucrurile, ce mă împiedică să văd în tot ce trece prin micul ecran un joc al ielelor, o materializare de fantome, o manifestare kitsch a Spiritului în chip de spirite? Spiritele au luat locul Spiritului şi îl maimuţăresc prin intermediul televiziunii, graţie ei, **sub formă** de televiziune. Mai mult decît să ne informeze asupra prezentului, televiziunea (nu una anume) pare a ne pune în legătură cu un trecut care re-vine. La noi, în societatea românească a momentului de faţă, atît de încărcată de fantome şi de presimţiri sumbre, funcţionarea ei este cu atît mai perfectă. Se potriveşte de minune! Prin televizor, ne sîntem unii altora stafii, spirite, ne bîntuim în loc să ne întîlnim. De aici, poate, şi reacţiile noastre somnambulice, de oameni hăituiţi, strigînd unii la alţii ca să ne facem curaj. **Medierea** specifică **mass-media** produce, în realitate, un terţ "virtual", care nu e de pe astă lume: un "străin".

Cu atît mai mult cu cît, în Bucureşti cel puţin, posturile de televiziune nu încetează să se înmulţească. A apărut de curînd unul nou, pe numele său, indecis, **Amerom-Canalul 38**. Deocamdată e la primii paşi. Imaginile - şi vocile - par cu adevărat de pe altă lume. Creşte, deci, numărul de ore de program TV pe cap de locuitor! Am aflat, însă, că sîntem, totuşi, încă în urmă faţă de ţările civilizate. La Roma, de exemplu, ar funcţiona peste cincizeci de posturi! Creşte, proporţional, şi numărul de "străini virtuali", căci toate posturile bucureştene parcurg zilnic, în lung şi-n lat, străzile Capitalei, "hărţuind" populaţia cu întrebări care de care mai "stringente" şi mai "inteligente". În scurtă vreme, bucureşteanul de rînd ar trebui să devină un cetăţean forţat să fie la curent cu tot ce i se întîmplă, gata oricînd să emită o părere proprie coerentă. Ceea ce, în parte, se şi petrece. Cînd nu stăm, stupefiaţi, să ne întrebăm: ăştia să fim noi? Atît de...? Da. Căci efectul de înstrăinare pe care îl provoacă televiziunea şi pe care, poate, l-am "dramatizat" mai mult decît s-ar fi cuvenit, permite, pînă la urmă, dacă nu cunoaşterea, măcar recunoaşterea de sine. Cu cît ne vom simţi mai "spionaţi" în chip public, cu atît, poate, vom deveni mai responsabili. Deşi există şi posibilitatea complacerii, a complezenţei faţă de noi înşine, pericolul de-a ne iubi în chip de personaje "folclorice", "etnologice", "pitoreşti". Blînd, nevinovat pericol, acela de-a fi "denunţaţi" public, în comparaţie cu cel de-a ne trezi puşi în faţa propriului "personaj" într-o sală de tribunal, cum permite, acum, legea. Căci în acel loc n-am mai putea spune: "Acesta nu sînt eu! E un străin!" Degeaba! Puşi în faţa evidenţei, va trebui să ne aducem aminte cînd şi de ce am dat mîna cu preşedintele Statelor Unite ale Americii. Va mai persista, în mintea noastră, o singură nelămurire: "De ce oare nu m-am văzut, totuşi, la Telejurnal?"

Bogdan GHIU

Economie

Dolarii, benzina şi „simpatia preţurilor"

S-a scumpit benzina. Noul preţ (mai mare cu 33% - deci 600 de lei în loc de 450 de lei) ne loveşte pe toţi. Indiferent cu ce umblăm: cu limuzina sau cu tramvaiul. De altfel, guvernul a şi precizat că toate preţurile se vor mişca. S-au făcut chiar şi prognoze: unele voci din cercurile executivului vorbesc de 2,5%, altele de 12%. E firesc să ne întrebăm: Dumnezeule, cum or fi calculat?

Guvernul a motivat saltul de felină al preţului benzinei. Au fost invocate două cauze: scumpirea petrolului pe plan internaţional şi scumpirea dolarului pe piaţa internă. Benzina de 450 de lei nu mai putea rezista în faţa acestui foc încrucişat. S-a impus trecerea la un nou preţ, fapt "acoperit" nu numai de legile pieţei, ci şi de un act administrativ: H.G. nr. 412/1992. Act care prevede că două tipuri de mărfuri - resursele energetice şi materiile prime - se aliniază continuu la doi indicatori: preţul dolarului la bursa interbancară de la Bucureşti şi preţurile internaţionale de consum ale acestor produse. E limpede: benzina se scumpeşte "cu acte în regulă".

Totuşi, mai multe lucruri nu sînt în regulă. Vom nota un paradox: în sistemul nostru administrativ, în care lipsa de transparenţă şi cultul secretului domină toate instituţiile, de la cele locale pînă la guvern, secretele se scurg cu uşurinţă! S-a "scurs" şi secretul cu privire la scumpirea benzinei. Zvonul a apărut cu vreo două săptămîni înainte, timp suficient pentru "aranjamente de piaţă", care au adus cîştiguri fabuloase în conturile unor firme. Nu le vom numi speculaţii pentru că ar fi impropriu cuvîntul. Speculaţia (în sensul corect al noţiunii şi nu în cel caricatural, folosit nu numai în demagogia politică de la noi, dar şi în dicţionarele româneşti) este motorul ce dinamizează piaţa în momentele de împotmolire pe nisipuri mişcătoare. Pe un astfel de teren mereu nesigur, speculantul îşi asumă riscuri imense: el acţionează pentru a cîştiga din diferenţe de preţuri, dar dacă a calculat greşit ori nu l-a ajutat norocul îl aşteaptă prăbuşirea. "Aranjamentul de piaţă", practicat la noi, nu implică nici un risc. După ce a apărut zvonul că se va scumpi benzina, negat la un moment dat de surse oficiale, dar cu jumătate de glas, pînă şi copiii ştiau că într-un caz extrem ar fi fost posibil ca negarea chiar să se adeverească, dar în nici un caz nu putea interveni o surpriză de proporţii uriaşe: ieftinirea benzinei. Deci, firmele care au avut bani i-au plasat în stocuri, fără ca să-şi asume vreun risc. Şi nu numai în stocuri de benzină, ci şi de alte mărfuri ale căror preţuri sînt mai mult ori mai puţin dependente de preţul benzinei. Cele care au avut mărfuri le-au stocat, aşteptînd valul scumpirilor. Inflaţia merge înainte, chiar dacă cu frîna de mînă trasă în aşa fel încît rata anuală să nu treacă de 29%, ceea ce înseamnă că o ieftinire a mărfurilor stocate nu poate fi posibilă. Ruptă, aşadar, de factorul ei cel mai dinamic şi mai important - riscul! - speculaţia nu mai e... speculaţie. Jocul pe diferenţa de preţ rămîne un banal "aranjament" cu o singură miză: cîştigul. Nici măcar nu-i vom şti, nici opinia publică, nici guvernul, pe toţi cei care vor cîştiga din scurgerea informaţiei referitoare la scumpirea benzinei. Nici cît vor cîştiga. Un lucru este sigur: că nimeni n-a riscat şi nimeni nu va pierde. Aici apare diferenţa dintre speculaţie şi "aranjament". Pe o piaţă normală, compensaţiile se fac între speculanţi, în sensul că unii cîştigă în timp ce alţii pierd. La noi, în schimb, cei care se angajează în "aranjamente de piaţă", de felul celui ocazionat de scumpirea benzinei, merg numai la cîştig. Pierderea o suportă consumatorii, în exclusivitate.

Guvernul încearcă să atenueze şocul. Nu cu fapte, ci cu vorbe. S-au făcut în grabă calcule care să demonstreze că influenţele benzinei de 600 de lei nu se vor regăsi dramatic în celelalte preţuri. Va fi, acolo, o oarecare creştere, între 2 şi 12%. Ce mare lucru?! Am trecut noi prin momente şi mai grele, în '93 preţurile au crescut cu 300%, iar în '94 cu 60%!

Ce va fi în '95? Benzina s-a scumpit şi pentru că s-a scumpit dolarul. Noi scoatem 6-7 milioane de tone de petrol pe an, dar capacitatea de prelucrare a rafinăriilor noastre este de... 35 de milioane de tone. Baza o constituie importul de ţiţei. Importatorii vînd lei (care se ieftinesc) şi cumpără dolari (care se scumpesc de la o zi la alta). Dacă se aduce în ţară ţiţei mai scump, este normal ca benzina rezultată să fie şi ea mai scumpă. Dacă se scumpeşte benzina se scumpesc transporturile. Şi cum, de la pîine şi unt pînă la carne, de la papiota de aţă pînă la televizoare şi frigidere, cel puţin în localităţi, mărfurile se transportă cu mijloace auto, va urma o serie de scumpiri la toate produsele. Atît la cele importate, cît şi la cele fabricate în ţară.

Desigur, se pot face unele calcule. Pe baza lor, este posibilă o prognozare cît de cît exactă a creşterii preţurilor. Pînă la un punct însă. De fapt, pînă în acel punct în care se închide linia influenţelor de natură obiectivă, pe care preţul benzinei le va exercita asupra întregului sistem de preţuri. Mai departe se extinde însă linia influenţelor subiective, care nu mai pot fi prognozate. Avem deja experienţă: ori de cîte ori s-a scumpit benzina, influenţele subiective au determinat cele mai mari şi mai neaşteptate creşteri de preţuri.

Un fenomen existent pe oricare piaţă, pe care economiştii îl numesc "simpatia preţurilor", are la noi o forţă de acţiune ieşită din comun. Preţurile care cresc pe baze obiective devin brusc "simpatice" şi le trag după ele pe toate celelalte, punînd în mişcare spirala inflaţiei. Şi chiar dacă salariile nominale cresc, cum se va întîmpla prin aplicarea recentei indexări hotărîte de guvern, cele reale scad. Pentru că scade puterea de cumpărare a leului.

De remarcat că tot acest mecanism se înşurubează pe un alt paradox: dolarul creşte la noi, în timp ce scade pe toate pieţele. Moneda americană a ridicat o clipă capul deasupra apei, după ce Bundesbank a încercat să-i dea o mînă de ajutor printr-o neaşteptată reducere a dobînzilor, apoi iarăşi s-a afundat.

Adrian VASILESCU

Rolul zgomotelor în politica zilei

Ordonanţa guvernamentală nr. 1/1995 scoate sindicatele în stradă şi obligă coaliţia majoritară la reluarea tacticii sale preferate în momente de acutizare a crizei - aceea prin care se dă drept iminentă şi inevitabilă retragerea sprijinului parlamentar de către partidele aliate, deci "destabilizarea cabinetului Văcăroiu". Documentul buclucaş - care scoate practic guvernul în afara responsabilităţii, legiferînd transferul problemei salariale în sarcina celor care controlează producţia - va transforma mişcările sindicale fie în manifestări anarhice dar inutile, fie în revolte legale şi organizate dar uşor de ignorat de către executiv. Prezentată drept "măsură antiinflaţionistă curajoasă şi necesară", Ordonanţa impune de fapt condiţionarea creşterii salariilor de creşterea producţiei, fără să ofere însă cea mai mică idee despre cum ar putea spori productivitatea în marile întreprinderi de stat prost utilate, prost conduse, în care lucrează oameni tot mai speriaţi de reformă şi tot mai dezgustaţi de social-democraţia guvernelor de tranziţie. Din motive electorale şi din ipocrizie structurală, formaţiunile aliate aflate în stînga PDSR au tunat şi au fulgerat împotriva deciziei executivului, dar Ordonanţa a fost votată de Camera Deputaţilor fără ajutorul socialiştilor şi al României Mari, care s-au plasat alături de CDR, PD, PAC şi UDMR. PUNR a jucat şi de data aceasta în "stil clasic", cerînd în schimbul voturilor necesare trecerii Ordonanţei măcar un fotoliu ministerial. PRM şi PSM s-au mulţumit cu "spectacolul de ameninţare", mizînd pe nevoia de autoamăgire a propriului lor electorat, dispus să creadă în intransigenţa declarativă a unor lideri şi să ignore complicitatea acestora cu guvernanţii pe care din cînd în cînd îi judecă "la scenă deschisă". Protocolul "cvadripartit", caracterizat drept o "hîrtie fără valoare", are însă toate şansele să funcţioneze în continuare aşa cum a funcţionat şi pînă acum, pentru că el a fost gîndit în aşa fel încît să dea guralivilor parteneri satisfacţia scandalului politic permanent, dînd "înţelepţilor" majoritari siguranţa rămînerii la cîrmă. Înţelegerea celor patru partide se bazează pe nivele diferite de interes: PDSR aşteaptă ivirea unor efecte pozitive în plan social-economic ştiind că viitorul său politic depinde mai ales de ştiinţa paşilor mici, de măiestria împăcatului verzei cu capra, (extremismul din publicaţiile aliaţilor cu echilibrul din documentele cancelariilor europene, antireformismul aliaţilor cu "terapia de şoc" spre care înclină forurile financiare internaţionale, ultranaţionalismul membrilor săi de rînd cu internaţionalismul şefului statului) PUNR aşteaptă să preia şi să controleze exact acele pîrghii ale puterii care i-ar garanta abordarea viitorului scrutin de pe poziţii de forţă, ştiind că e de datoria lui să pîndească (ori să provoace) momentele în care PDSR se află la ananghie, pentru a mai strînge puţin menghina şantajelor şi a se transforma treptat din cel de-al doilea partid de guvernămînt în partidul de care se teme toată lumea; PRM şi PSM aşteaptă ca erodarea formaţiunii majoritare să lucreze în favoarea lor, în aşa fel încît toţi cei dezamăgiţi de tranziţie şi înfricoşaţi de democraţie să-şi caute un punct de sprijin în programul nostalgic ceauşist al adepţilor dictaturii. Fiecare dintre cele patru formaţiuni e mulţumită, de fapt, şi de lipsa de loialitate a celorlalţi parteneri, şi de provocările publice la duel, şi de periodicele citaţii la divorţ expediate prin agenţii de presă, urmate de împăcări întotdeauna discrete. Fiecare tabără speră să poată demonstra, la momentul potrivit, că n-a fost împreună cu ceilalţi la guvernare decît de nevoie, încălcîndu-şi principiile politice din grijă pentru interesul naţional, acceptînd adîncirea crizei economice pentru a evita dezmembrarea teritorială, amînînd răfuiala cît mai mult posibil pentru că "ţara avea nevoie de stabilitate". Fiecare tabără speră că alegerile îi vor aduce privilegiul unei majorităţi confortabile dar nici una dintre ele nu simte nevoia să se întrebe ce va putea face cu această majoritate: după alegerile din 1996, va fi prea tîrziu şi pentru declanşarea reformei, şi pentru reîntoarcerea la centralismul de altădată. E drept, forţele parlamentare care nu s-au împăcat nici o clipă cu gîndul căderii regimului comunist ne pregătesc zi de zi pentru o nouă formă de dictatură: atentatul pus la cale de Veta Borş la Suceava a atras după sine o Lege a armelor şi muniţiilor aprobată în regim de urgenţă; accidentul aviatic de la Balotesti ne-a dăruit (tot în regim de urgenţă) o Lege antiteroristă conform căreia, ca şi pînă mai acum 5 ani, adevăraţii teroriştii apără "ordinea de stat" iar cel care cîrteşte împotriva regimului poate plăti pentru că "a creat panică în rîndul populaţiei". Codul Penal a fost în aşa fel reactualizat încît, ca o victorie la democraţie, ceea ce vorbim la telefon poate deveni probă pentru justiţie iar delaţiunea trece de la primitivismul scrisorilor anonime la faza superioară a înregistrărilor pe casete video. Reacţiile parlamentare la explozia maşinii-capcană din municipiul Suceava şi interpretările naţionaliste ale prăbuşirii aeronavei Airbus ne-au convins încă o dată că tot ce se întîmplă e în favoarea adepţilor dictaturii şi împotriva celor care cred că democraţia nu e o sursă de nenorociri: pentru că o nevastă recurge la serviciile unui tractorist care confecţionează bombe artizanale, aleşii noştri au ajuns la concluzia că avem nevoie de o drastică Lege a străinilor, ba chiar de o lege a frontierei; pentru că un motor de avion n-a răspuns la comenzile piloţilor români, presa şi politicienii au luat imediat în braţe teoria complotului antinaţional; în scurtă vreme, ne putem trezi că s-a legiferat întreruperea relaţiilor cu investitorii străini care au nume neagreate de majoritari, că s-au interzis călătoriile peste graniţă, că vina pentru creşterea criminalităţii şi a infracţiunilor de tot felul va aparţine "oficial" opoziţiei, pentru că tot ea "este vinovată" şi de radicalizarea mişcării sindicale.

La adăpostul "zgomotelor de fond" (ostentative ameninţări cu "irevocabila" retragere a sprijinului acordat guvernului, periodice reactualizări ale pericolului maghiar, inutile dispute pe seama unei iluzorii integrări în NATO, spectaculoase lupte în jurul Consiliilor de administraţie ale Televiziunii etc. etc.) coaliţia majoritară trecè prin Parlament tot felul de acte normative cu iz totalitar iar opoziţia refuză să se întrebe cum ar fi arătat actualitatea politică dacă PDSR ar fi fost şantajat, ţinut în frîu ori împins într-o direcţie anume nu de triada PUNR-PRM-PSM ci de Convenţia Democratică din România, aşa cum arăta ea după alegerile din '92.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

O sută de zile

Conform tradiţiei publice americane, acest interval de timp este considerat semnificativ pentru determinarea unui om sau a unui grup politic de a-şi înfăptui programul pentru care a fost ales. Votul din noiembrie trecut a fost considerat de unii analişti politici drept semnal al unui fundamentalism conservator şi izolaţionist, dar prima sută de zile a majorităţii republicane din Congresul Statelor Unite a fost saturată doar de declaraţii, de iniţiative care vizează viitoarele alegeri prezidenţiale şi de compromisuri cu preşedintele democrat în exerciţiu, Bill Clinton. Amendamentul la legea bugetului, propus de republicani, care prevedea acţiuni de însănătoşire a finanţelor publice prin reduceri în fondurile alocate calificării, construcţiei de locuinţe, educaţiei, televiziunii publice, dădea de asemeni autorităţilor locale dreptul de a decide asupra acestor fonduri. Senatul a respins amendamentul cu 65 de voturi la 35, însuşi liderul majorităţii, Bob Dole, votînd împotrivă. E o manevră procedurală prin care Dole - eventual viitor candidat la preşedinţie - poate readuce amendamentul în dezbatere, într-un moment electoral mai potrivit pentru sine sau pentru partidul său.

Dincolo de peripeţiile unui vot, pînă la urmă firesti într-o ţară în care omul politic se simte mult mai responsabil în faţa electoratului decît în faţa partidului, dezbaterea vizează o problemă de principiu, cu implicaţii economice, etice, constituţionale extrem de complexe. "Contractul pentru America", platforma electorală a republicanilor formulată de energicul lor lider Newt Gingrich, avea ca punct central redefinirea rolului statului în viaţa americană, renunţarea la prerogativele voluntariste pe care acesta şi le-a asumat începînd din anii '60. Care au fost rezultatele multiplelor programe şi reţele de asistenţă socială, se întreabă Gingrich, pentru a găsi imediat un răspuns pe placul alegătorilor care nu contează decît pe ei înşişi: "Statul providenţial a creat o structură care a dus la fete însărcinate la vîrsta de 12 ani, la crime făptuite la 14 ani, la 17 ani se moare de SIDA şi la 18 ani unii obţin o diplomă pe care nu ştiu s-o citească". Recunoscînd că iniţiativele guvernului central au avut un rol esenţial în eliminarea discriminării rasiale sau în elaborarea unei legislaţii ecologice adecvate, Gingrich pledează patetic împotriva programului democrat de redistribuire a bogăţiei, pe care-l consideră a fi un furt anunţat, favorizînd în schimb stimulentele antreprenoriale, determinîndu-i pe oameni să cîştige bani şi să aibă succes (cuvînt aproape magic pentru vocabularul american). Substituindu-se iniţiativei private, guvernul a creat o birocraţie autosuficientă şi risipitoare, fără contacte cu probleme şi oameni reali: "La departamentul muncii, al comerţului, al educaţiei, funcţionarii se adună în birouri imense şi se aşază în jurul mesei citind rapoarte scrise de oameni pe care nu-i cunosc, despre situaţii pe care nu le-au văzut funcţionînd, din oraşe pe care nu le-au vizitat niciodată".

Preşedintele Clinton este şi el conştient de disfuncţiile create de birocraţia guvernamentală, de faptul că soluţiile adaptate în anii de glorie ai statului providenţă nu mai pot fi valabile acum. Şi în concepţia sa statul trebuie să devină mai flexibil, mai eficient şi mai exigent şi nu să se retragă în faţa unor probleme pe care acum nu le poate rezolva. Modificările economice au determinat scăderea salariilor pentru muncile necalificate şi stagnarea veniturilor clasei mijlocii. Inegalitatea este determinată de diferenţele în educaţie şi guvernul "trebuie să-i ajute pe oameni să-şi îmbunătăţească educaţia şi nivelul de calificare".

Opiniile exprimate de Clinton şi de Gingrich sînt uneori uimitor de asemănătoare şi, chiar cînd soluţiile diferă, analiza este concordantă. Acolo unde Gingrich propune stimularea iniţiativei, Clinton îi atrage atenţia că toate acestea cer timp, iar oamenii sînt mînioşi şi frustraţi pentru că nu toţi cei care muncesc sînt prosperi sau au certitudinea prosperităţii, iar cei care respectă regula jocului au senzaţia că guvernul favorizează interese speciale şi nu toţi se pot bucura de egalitatea şanselor. Dacă statul se retrage din programele pe care acuma le susţine, numărul nemulţumiţilor va creşte. Probabil că se va modifica şi calitatea nemulţumirii.

"Contractul pentru America" a fost o strategie pentru cîştigarea alegerilor, nu un program pentru guvernare. Reducerea taxelor, creşterea beneficiilor, sporirea cheltuielilor militare nu dau în final un buget echilibrat, ci o bombă cu explozie întîrziată: "este de presupus că, chiar dacă se vor adopta toate măsurile nepopulare pe care le propun republicanii, încă nu vom avea un buget echilibrat" - susţine Barney Frank, un senator democrat. Republicanii în general şi liderii lor - Dale şi Gingrich - în special se află în faţa eternei dileme: să-şi ţină promisiunile electorale menţinînd fidelitatea radicalilor din propria tabără sau să încerce colaborarea cu adversarul politic de dragul poporului pe care-l evocă la fiecare a doua propoziţie.

Cele o sută de zile de funcţionare a Congresului republican arată din nou că, dacă sistemul democratic american nu are mijloace de a împiedica extremismul, şansele lui de a se impune rămîn minime.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

UDMR în prag de alegeri

Ori de cîte ori în coaliţia majoritată se trîmbiţează ideea dezmembrării şi la CDR se lansează apeluri la reconciliere cu partidele care au întors spatele politicii ţărăniste, minoritatea maghiară mai face un pas spre radicalizare, contribuind cu "mijloace specifice" la muşamalizarea conflictelor din arcul guvernamental şi la iscarea unor noi dispute în tabăra opoziţiei. În zilele de 7-8 iulie, la Miercurea Ciuc, unde s-au desfăşurat lucrările Consiliului Reprezentanţilor Unionari ai UDMR (C.R.V.), "aripa Tökes" a vorbit şi a decis în aşa fel încît majoritatea parlamentară să-şi poată găsi încă o dată forţa de a rămîne unită în vederea "contracarării pericolului maghiar" trecînd peste micile şi marile neînţelegeri legate de programul social-economic, de Ordonanţa nr. 1/1995, de acordurile cu FMI ori cu Banca Mondială. "Au fost prezentate - scrie Lucian Bitai în **România liberă** din 10 aprilie - 3 variante ale Statutului privind autonomia, pe lîngă cea a comisiei desemnate în acest scop mai avînd proiecte şi dnii Bokk Miklos şi Szilagy Sandor (...) Nu putem să nu remarcăm că, deşi reprezentanţii presei româneşti se aflau într-un număr destul de mare, aceştia nu au beneficiat de traducerea în limba română a celor discutate". În pofida handicapului pe care-l reprezintă faptul de a fi etnic majoritar la o acţiune politică a etnicilor minoritari, trimişii cotidianelor centrale au înţeles o sumedenie de lucruri menite să dea de gîndit cititorilor de limbă română: "Într-un an de zile, maghiarii din România vor fi chemaţi la urne", aflăm deci, la început de săptămînă de pe prima pagină a ziarului **Adevărul**. Silviu Achim descrie cu lux de amănunte principiile electorale adoptate la Miercurea Ciuc şi compară "aceste principii cu prevederile celor două proiecte de regulament de organizare a alegerilor interne dezbătute iniţial". Prin modificările operate - în sensul predominanţei liderilor de partid şi a platformelor politice în defavoarea organizaţiilor teritoriale - au fost excluşi din start independenţii şi îndezirabilii. "Pentru disidenţii doritori să ajungă în Sala Omnia sau în aula Camerei Deputaţilor, rămîne, practic, doar o soluţie - candidatura pe listele unor partide româneşti", constată autorul citat. **Ziua** deplînge faptul că la Miercurea Ciuc "presa românească a fost ignorată cu desăvîrşire" dar publică fotografia episcopului Tökes şi susţine că "la nivel de organizaţii teritoriale el este puternic susţinut". **Cronica română** nu pare să fi decelat semnele unei noi victorii a radicalilor din UDMR. În darea de seamă semnată de Ingrid Şuşu, limbajul de lemn ia locul înfocatelor reproşuri ale confraţilor marcaţi de tratamentul discriminatoriu administrat de vorbitorii de limbă maghiară: "S-a relevat că e nevoie de o foarte bună pregătire atît a primarilor, cît şi a celorlalţi reprezentanţi care urmează să lucreze în structurile respective. S-a subliniat faptul că trebuie avut în vedere ca, în viitoarele structuri ale autonomiei, să facă parte cei mai buni reprezentanţi aleşi de cetăţenii de etnie maghiară". **Curierul naţional** reproduce, cuvînt cu cuvînt, într-o relatare anonimă, unele fraze semnate de Ingrid Şuşu în **Cronica română**, de unde se vede că gazetarii noştri lucrează pe mai multe fronturi dacă le-o cere interesul... naţional. Ceea ce n-a înţeles însă nici unul dintre reporterii de rînd, n-a putut nicidecum scăpa corespondentei speciale a **Evenimentului zilei**, Andra Aurora Manta: "UDMR va avea un candidat propriu la Preşedinţia României. Pentru această onoare se vor lupta senatorul Gyorgy Frunda şi deputatul Dumitru Borbely". Primul este "lider al aripii moderate a UDMR", cel de-al doilea "este nu numai rudă a episcopului Laszlo Tökes, ci şi eminenţa cenuşie a acestuia". Aşadar, "cele două aripi vor lupta pentru desemnarea unui candidat pentru Palatul Cotroceni". Pînă la scrutinul prezidenţial, "radicalii oftează, în continuare, pentru autonomie pe criterii etnice. Autonomia locală şi cea regională urmează a se obţine pe baza modificării a nu mai puţin de 16 legi din actuala legislaţie românească, care se referă la administraţia publică locală. În plus, în zonele în care minoritatea maghiară există într-un anumit procent, (...) trebuie creată posibilitatea ca fiecare nevorbitor de limbă maghiară să poată urma cursuri de însuşire a limbii şi culturii ungare". Noi propunem înfiinţarea unei catedre de limbă maghiară la Facultatea de Jurnalistică pentru că e de datoria noastră, a tuturor, să nu ne lăsăm pradă complexelor de inferioritate pe care ni le cultivă UDMR la reuniunile sale politice desfăşurate în teritoriu. **(E.Ş.)**

Argument

A fost odată un . Într-o bună zi, cineva a din el, și astfel a început istoria comunicării...

Nu știm dacă „Secolul XXI va fi Apple sau nu va fi deloc“ (**reclamă concepută de un poet!**), însă știm (aproape) că el nu va fi deloc asemănător acestuia; „situația se schimbă atît de rapid, încît aceste estimări s-ar putea să fie învechite la vremea cînd vor vedea lumina tiparului“, spune Toffler în „bestsellerul internațional“ (recent apărut la Editura Antet). Și încă, nu e deloc sigur că „lumina tiparului“ nu va fi, mai degrabă, lumina ecranului de computer sau nu se va fi transformat cu totul în lucirea siderală a CD-ROMurilor. Orice previziune devine caducă a două zi...

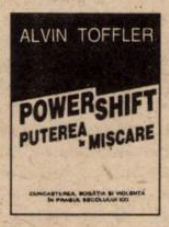

Ce se întîmplă cu comunicarea/comunicațiile într-o societate care nu a înțeles decît parțial că **„nu e un gol între Nord și Sud, ci între lent și rapid“** - cum spune același Toffler? Rapiditatea mesajelor nu este doar o caracteristică a informaticii: ea a invadat, deja, anumite „domenii“ pe care le credeam „la adăpost“. „Subcultura“ tinerilor, marginalizată de o concepție despre Cultură bazată pe răgaz, răbdare și decantare în timp, explodează zilnic într-o vitalitate a comunicării care trimite, adesea, „discursurile dominante“ la subsol. De la graffiti la muzica rock trecînd prin videoclipuri și argou, tinerii au pus stăpînire, inconștient, pe acel segment al comunicării care o face imediat posibilă: mesajele „hot“ și rapide. Acestea țin de o poezie specifică „secolului vitezei“, în care comunicarea în massă a luat locul celei private și oralitatea tinde să-și ia revanșa asupra scrisului: pentru un singur cititor solitar al lui Rimbaud, un număr incalculabil de fani ai lui Guns'N'Roses, la concertele acestora sau acasă, ascultînd CD-ul... Sigur că nu este aceeași calitate, sigur că unul este sortit „nemuririi“ iar ceilalți pletoși, uitării în zece ani; însă această răsturnare de valori își conține propria logică: e o (sub)cultură declarat punctuală, „superficială“, cu o viață la fel de scurtă ca și cea a unui gadget oarecare. Este o (sub)cultură ce își cunoaște limitele, știind că totul, astăzi, s-a „pastilizat“ - trebuie luat în doze rapide și dese, căci altminteri „mănîncă“ timp...

Din aceleași rațiuni care au dus la fast-food și e-mail (poșta electronică), mesajele tinerilor au devenit (uneori) stenograme: de la modul de a ostenta o modă (semn prin care se oferă „citirii rapide” apartenența respectivului la un grup sau altul) la idiomurile adeseori „încifrate” în care-și vorbesc și la mesajele lor murale; în toate, influența americană este, desigur, considerabilă - dar, poate nu întîmplător, această recurgere aparent „inocentă“ la limba engleză, la esențializare lingvistică totodată, rimează cu ceea ce se petrece, de multă vreme, în lumea informaticii: „primitivi“ și specialiști se întîlnesc, astfel, dacă nu pe aceeași lungime de undă, măcar pe o scală comună.

„La noi“, firește, toate aceste lucruri au „culoarea lor locală“ inconfundabilă; ni s-a părut interesant, în această „babilonie pestriță“ în care totul se leagă (nu o spunem numai noi, o repetă și Toffler), să privim mai multe lucruri deodată, în același mod fragmentar și „zapat“ caracteristic comunicării actuale. Ce ascunde reținerea intelectualilor umaniști în utilizarea computerului: o simplă tehnofobie, sau efectul conjugat al imposibilității financiare și al mentalității „răgazului lung“? Ce înseamnă, pentru noii noștri capitaliști, adoptarea noilor tehnologii (telefoane mobile, pagere etc): un moft „decorativ“ sau conștientizarea unei urgențe practice? Logic vorbind, ei sînt mai interesați să se „conecteze“ și să comunice cît mai repede decît intelectualii; acest clivaj este, totodată, semnificativ din multiple motive. În fine, trecînd prin apelurile „hot-line“ (există o necesitate reală, sau este o modă în care, cum se spune, organul a creat funcția?), prin locurile din țară în care comunicarea/comunicațiile presupun diverse peripeții, ajungem (și) la telefonul nostru cel de toate zilele (**eroare, căci știm bine că există încă bucureșteni care nu sînt „branșați“ la acest elementar sistem de comunicare!**): de ce, dacă e așa cum e, ne costă atît de scump? Ar fi grozav să putem suna în viitor, ca să putem afla; e însă posibil ca viitorul să fie ocupat...(**a.lș.**).

Floarea scrisului

Istoria scrisului ne arată că, în fiecare epocă și în fiecare cultură, scrierea de cancelarie a cunoscut un suport convențional care a fost lutul, papirusul, pielea sau hîrtia. Pe lîngă cancelarie, alt gen de scrieri oficiale au recurs la alt gen de suporturi convenționale, prestigiul textului condiționînd calitatea materialului. Materialele considerate scumpe au fost destul de diverse. Iar scrierile neoficiale au putut fi realizate pe orice. Absolut pe orice. Regret că nu am putut să citesc o istorie a scrierilor de pe obiecte. Poate că nici nu există. Autoritatea unei astfel de scrieri, dacă ar exista, m-ar împiedica să improvizez, așa cum o voi face.

Încep prin a spune că obiectele scrise mă tulbură și mă fascinează. Păstrez în casă o perdea orientală făcută din mătase verzuie tivită cu roșu stins pe care, acum peste două secole, cineva a cusut cu fir de aur o mulțime de litere dintr-un alfabet pe care nu-l recunosc. Mă uit la perdea și mă întreb, ce-mi ascunde? Nici nu știu dacă este bine că o țin în casă! Sper că a fost cusută cu gînd bun.

Dacă ar exista o istorie a scrierilor realizate pe obiecte, indiferent unde ar fi plasat, aș începe să citesc capitolul despre obiectele „scrise“ de analfabeți și „citite“ de analfabeți. Cînd aveam vreo șapte ani mi-a fost dat să trăiesc o astfel de comunicare. Eram la Bruckenthal și descoperisem obiectele scrise săsești. Printr-o întîmplare cunoșteam caracterele gotice. Profesoara mea de germană spusese, le învățăm degeaba dar la vîrsta ta ai timp de pierdut. Puteam deci să bunghesc pe cămăși, șorțuri și căni de bere litere disparate, nume proprii și cuvinte al căror înțeles nu-l învățasem încă. Fără să fiu analfabetă nu puteam să citesc și mă îndoiesc că toți cei care le scriseseră știau carte.

Cu timpul am descoperit tot felul de obiecte scrise. Le căutam și prin albume. Mă pasionau textele incizate pe săbii, formule de îmbărbătare, vorbe înțelepte și vorbe nătîngi. Deși căutam obiecte scrise destul de neselectiv, am acordat întotdeauna prioritate celor pe care presupuneam că posesorii lor nu le-au citit iar cei care au realizat scrisul nu știau să scrie. Occidentul „a scris“ mult așa. Am reîntîlnit această situație și în Balcani. Am încercat să văd cum stau lucrurile la români. Stupoare! Românii au scris foarte puțin pe obiecte. Excepție face Transilvania care, în acest sens, a suportat influențe străine. Dar, chiar dacă pui la socoteală și obiectele scrise din Transilvania, rezultă aceeași concluzie, pe obiecte, românii au scris puțin. Găsești, în general, nume și date. Numele posesorilor și datele, să le spunem de fabricație. Mai sînt, pe icoane, numele de sfinți. Mi-am pus insistent întrebarea, să fi fost românii mai analfabeți decît alți analfabeți? Cînd au cusut, cînd au țesut, cînd au scrijelit sau pictat, pentru ce au ocolit floarea scrisului? Nu am găsit un răspuns. Nu consider ipoteza mea un răspuns. O rezum totuși.

Scrierea pentru analfabeți, înainte de a fi purtătoare de sens, este purtătoare de prestigiu. Obiectul scris este un obiect fortificat prin magia unor semne obscure. Satul românesc avea însă propriile lui semne obscure cu care „scria“. Există o vîrstă la care copiii țin în pumn creionul și trasează linii șerpuite și spirale pretinzînd că scriu. În legea lor chiar scriu. Scrierea satului nu are comun cu scrierea copiilor decît faptul că, ambele, fac parte din categoria „alte scrieri“. De pildă, ceea ce numim noi, orășenii, **ouă încondeiate**, în unele părți din țară, țăranii le spun **ouă scrise**. Toate semnele pe care le folosesc scribii de ouă - de obicei femei - poartă un nume. De fapt, toate „motivele decorative“ poartă un nume. Cercetătorii le inventariază și le studiază, cel mai des, pe categorii: motivele de pe covoare, de pe ștergare, de pe străchini... O semiotică supracategorială nu a schițat nimeni. În ce mă privește, eu cred că țăranul de astăzi nu mai poate să ne spună lucruri revelatoare pentru felul cum au funcționat semnele în trecut. În ce mă privește, cred că firul s-a rupt demult , semnele se obscurizaseră pe cînd mai purtau un nume. În afară de nume ele mai erau asociate ideii că întăresc obiectele și că poți „să le scrii“ și „să le citești“. Dacă există o fărîmă de adevăr în ipoteza mea, atunci adaug că a existat o scriere masculină și una feminină. Femeile își citeau cămășile și bărbații își citeau bîtele... Cam atît.

Irina NICOLAU

Comunicarea prin sacoșă

Nu toate meritele sînt durabile iar unele nu-s nici măcar recunoscute. În evoluția mijloacelor de comunicare, spre exemplu, rolul sacoșei de plastic e complet ignorat; cu toate că o parte din sociabilitatea noastră din ultima jumătate de veac ei i se datorează. A simplificat relațiile, a democratizat ierarhiile, a făcut să circule, mai repede decît prin canalele special destinate acestui scop, știri de care aveam nevoie.

Întîlnirea întîmplătoare dintre două persoane cu sacoșe pline în mînă a fost uneori importantă ca un coup de foudre: "nu vă supărați, (gest spre produsele/obiectele ce se zăreau prin limpezimea ambalajului subțire, fosnitor) unde ați găsit?": carne pui, Istoria religiilor, sare, vată, Perlan alb, Agatha Christie, hîrtie igienică, ulei etc.

La întrebarea bruscă nu trebuia să se adauge nici salutul, nici prezentarea necesară: două ființe umane stabileau rapid legătura doar printr-o privire aruncată de una în sacoșa celeilalte. S-ar putea spune că înaintea unor curente de aiurea, ce-și propuneau programatic renunțarea la diferite tabuuri, noi am dobîndit, în bună măsură, experiența în această direcție prin simplul fapt că nu ne-am despărțit atîția ani de pungile de plastic ce ne-au echilibrat mersul și existența. Ca și în dosarele personale sau în corespondența cenzurată, nici în sacoșe nu era chip de ascuns ceva, nimic care să rămînă secret, nimic ce nu era cazul a fi expus ochiului vigilent al celor din jur. Consecință a transparenței, gradul de colaborare, chiar de "intimitate socială" - s-a amplificat; din multele cazuri, alegem amintirea unei cozi la mandarine, la **Unic**, în iarna 1966, primul an în care începuse să funcționeze decretul de planificare a natalității. Pe lîngă rîndul gălăgios, înaintînd greu, a trecut cineva, ieșit din farmacia de-alături, fluturînd o sacoșă burdușită de pachete albe: "au vată și au adus și anticoncepționale"... Ca într-un desen animat, prin întoarcere rapidă, unii dintre cei din urmă la coada de fructe au ajuns primii la coada de vată. De sărbători mai marii zilei făcuseră un gest generos-umilitor: bine hrăniți cu acel prilej, ba chiar și răsfățați cu mandarine, bucureștenii puteau să trăiască, măcar cîteva zile, fără stres, departe de teama de a concepe copiii nedoriți. Coada era semn de apartenență și de solidaritate la soarta comună - supunere la aceeași fatalitate și speranță. Cine n-a rugat măcar o dată persoane absolut necunoscute pînă atunci să-l țină minte, și n-a contat în economia cozii ca prezență întărită de martori "mai sînt înaintea dvs. două doamne care acuma nu-s aici, sînt la unt, - uitați sacoșele - alea cu sticle - să știți că sînteți după ele". Alăturarea cîtorva săculețe transparente în care se zăreau ouă cu o săptămînă înainte de Paște, șansă rară! ("din Titan"), pungi de făină trei nule ("avea în Matache"), sau cutii de nes ("am văzut la o doamnă în autobuz") năștea deja o colectivitate cu disponibilitate de relație, cu păreri, judecăți și soluții asupra realității, gata de confidențe, de conflicte sau de solidarizări prin aluzii (bancuri) împotriva ultimei măsuri aberante de care se zvonea numai sau fusese de curînd impusă. Cunoașterea teritoriului capitalei de către cît mai mulți locuitori ai ei, o circulație rapidă ca și descoperirea a noi mijloace de transport, au beneficiat mult de pe urma acestui mijloc de cunoaștere reprezentat de sacoșe. Mult scăzută după 1989, valoarea comunicării prin transparența lor, este acum aproape pe cale de dispariție. O mulțime de pungi de plastic cu etichete care de care mai colorate și ispititoare, ori cu imagini de femei goale, tigri, peisaje din New-York, Michael Jackson - a redus, implicit, posibilitatea oamenilor de a-și examina reciproc achizițiile. De ce ar mai fi nevoie? Vitrinele pline cu de toate, reclamele de pe panourile stradale sau de la TV - creează adevărate dileme în opțiuni; a mai fost o slabă încercare de a comunica prin uimire în fața prețurilor ("ați văzut cît s-au făcut crenvurștii?") - dar dialogul n-are șanse de continuare. Scump - scump, dar alte prețuri nu-s și lumea cumpără; ce să facă? Milionari sau pensionari - Dumnezeu știe ce duc înșii în sacoșele opace... Chiar curiozitatea cu care se urmărea prin 90-91 presa care se zărea prin pungile de plastic - albastru însemna **Adevărul, Azi, Dimineața** ("aha"!), roșu - **România liberă**, - mai tîrziu **Evenimentul zilei** "aha!" - cu semn contrar.) - a scăzut, politicul nemainflamînd spiritul public cu orice ocazie. Fiecare are aerul că-și vede de treabă, închis într-ale lui și cu teamă de viitor.

Timpul comunicării prin transparența sacoșei s-a încheiat. A rămas doar o urmă decăzută - punga de aurolac, în care numai cunoscătorii știu ce se vede. (**Tita CHIPER**)

Viața (pînă) la Sulina

Într-o intersecție, un autobuz și un camion se ciocnesc. Plasat în Sulina anului 1962, accidentul ar putea fi considerat banal de cei pentru care orașul amintit nu reprezintă decît „cel mai estic punct al țării” sau, eventual, „locul prin care Sida iese din țară”. Un amănunt îl individualizează și-l face demn de un record: la vremea respectivă, cele două autovehicule erau singurele mijloace de transport pe uscat din Sulina, care - probabil nemaisuportîndu-se - s-au provocat la duel... Ce a urmat: autobuzul (care lega orașul de plajă) a cedat „psihic” și a fost trimis la casare; camionul, deși beteag, s-a implicat în „construcții de tip nou”; i-au succedat un trenuleț fantomatic cu roți de cauciuc (care cu puțin noroc mai poate fi văzut și azi) și tot mai multe biciclete și echivalentele lor motorizate. Nici urmă însă de autoturisme.

În 1995, Sulina nu se lasă încă prinsă în tentaculele comunicației. Fiind înconjurată de apă, ea poate fi socotită izolată și, poate de aceea, involuntar conservată. Legătura cu restul țării nu se face **decît** pe Dunăre, în circa 4 ore, cu ceea ce se cheamă „nava clasică de pasageri”, redusă - printr-un acees lingvistic de singularizare - la „pasager”. Cursa Tulcea-Sulina (și retur) pe care acesta o efectuează nu circulă zilnic decît vara; toamna, iarna și primăvara, "modelul" de funcționare pare gîndit de APACA: o zi dus, o zi întors. Cu alte cuvinte, azi te duci dar nu te-ntorci, mîine nu te mai duci în schimb te întorci... Era de presupus ca această rarefiere de program să fie ameliorată: cu trei ani în urmă, nava sub pavilion rusesc "Rostock" care plutea și ea pe-acolo a reușit performanța de a agăța cu botul unul din maluri. Nava fiind lungă cît Dunărea-i de lată, curenții au pus-o cu totul de-a curmezișul și-apoi au scufundat-o. Victorie! Sulina era **în sfîrșit** complet izolată. Macaralele s-au declarat neputincioase dar, cum o minune nu ține - din nefericire - mai mult de trei zile, inventica autohtonă a decretat prompt: transbordare și, ulterior, lățirea canalului (urmată de regruparea curenților), totul reintrînd în "normal"... Nostalgicii acelor zile de totală izolare nu se pot plînge însă: vine iarna, vin Celsiușii negativi, Dunărea se face patinoar și pînă vine "Voinicul" - spărgătorul de gheață - ... vine vara, vin Celsiușii suprapozitivi, Dunărea se face saramură, holera i-atacă pe nebăutorii de apă minerală, carantină, apar - în fine - elicopterele... Vestea embargoului a fost pentru ei mană cerească: ce putea fi mai plăcut decît o Dunăre pustie-n pacheboturi dar bogată-n lotci?

Boris Vian, în "Toamna la Pekin", demonstrează că realizarea unei căi ferate de-a curmezișul deșertului Exopotamia se dovedește o utopie, pentru care mor oameni. O șosea Tulcea-Sulina rămîne și ea o utopie, din care localnicii preferă să se înfrupte ca din coșul cu pește al lui Isus, trăind însă bine mersi...

Mihai CHIRILOV

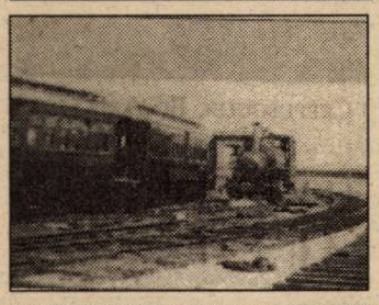

Clipul cel repede

Un interlocutor cu care mă aflu adesea pe aceeaşi lungime de undă îmi ţine un logos care sună cam aşa:

«Există oare ceva mai plicticos, mai antipatic, mai infernal pe lumea aceasta decît telereclamele? Există! Videoclipurile muzicale. În infern sau în purgatoriu - nu mai ştiu exact unde - se face o renovare capitală odată la o mie de ani, iar acolo este acuma o forfotă mare. Se amenajează bolgii noi, cu echipament multimedia. Acolo se proiectează la infinit reclame ingenioase, anumite filme nord-coreene şi - pentru clienţii veniali cu răspunderi mai grele - videoclipuri. Ziariştii sofişti, pisălogii universitari de profesie, falsificatorii de doctrine, specialiştii în **advertising** precum şi alte specimene în curs de apariţie sînt trataţi cu videoclipuri muzicale. Beţivii sînt expuşi suplimentar la reclame pentru o vodcă pură ca aerul Scandinaviei; gospodinele care au călcat pe alături sînt condamnate la atîta doar: să asculte pe surata lor mai virtuoasă predicînd virtuţile Noului Ariel. Iar Fratele fiului risipitor, fratele acela searbăd, corect, veşnic posomorît şi totalmente neimaginativ, nu păţeşte altceva decît că este poftit şi el în Purgatoriu să savureze **ad libitum** şi **ad infinitum** videoclipuri».

Alergia interlocutorului meu la videoclip - îmi dau bine seama - este un semn: nu că s-a întors lumea pe dos, ci că mecanismul lui de adaptare la noile mesaje şi medii funcţionează nesatisfăcător. În comparaţie cu noua eră a videoclipurilor, epoca anterioară îşi relevă a avea un **nu ştiu cum şi-un nu ştiu ce** victorian. Reacţia amicului - încercînd s-o redau am îngroşat puţin tonurile - are de fapt ceva din acrimonia şi uscăciunea unui Soames. Amintiţi-vă totuşi că pînă şi cel mai neiubit dintre Forsytes nu era chiar o tombateră opacă: Soames colecţiona artă modernă, ajunsese pînă la impresionişti, accepta că lumea se schimbă, deşi nu în bine. Eu simpatizez cu punctul de vedere al reacţionarului meu interlocutor. Dar mă întreb dacă antipatia lui faţă de videoclipul muzical nu provine mai curînd din ostilitatea lui funciară faţă de tot establishmentul comercial al rockului, folkului, pop-ului şi rap-ului - un labirint în care nu se orientează de fel, cum nu mă orientez nici eu. Este o tipică rămînere în urmă. Cu patru generaţii în urmă, acest adorator de azi al lui Louis Armstrong şi Miles Davis ar fi repudiat jazzul.

Rămînem mereu în urmă. Generaţiile noi au o altă înţelegere a situaţiei, alt orizont de aşteptări, alte reflexe muzicale. În ce mă priveşte, ostilitatea amicului meu faţă de videoclipul muzical îmi este perfect comprehensibilă, o împărtăşesc eu însumi. Voi părăsi această lume cu o mie de regrete, mai puţin acela de a nu mai fi expus la farmecul deochiat al videoclipului. Sub ochii noştri sintaxa şi semantica limbajului vizual se schimbă. Conciziunea, ritmul ameţitor, insertul oniric, aplicarea desăvîrşită a principiului filmic al montajului - din toate acestea, la rece, înţeleg cîte ceva; dar a înţelege nu înseamnă încă a iubi.

... Ci iarăşi mă întorc şi zic: de vreme ce nu iubesc, înseamnă că ceva îmi scapă din tot acest sălbatic tacîm. Îmi este refuzată tocmai relaţia de familiaritate cu această muzică, cu vedetele ei, care aduc pe stadioane tot atîta lume cît un meci de fotbal. Acolo unde eu văd numai gregaritate asurzitoare, un fenomen de masificare, poate că în joc este tocmai o nouă formă de comuniune, adică de comunicare empatică în cadrul unei comunităţi ce conferă membrilor ei o identitate însuşită ca atribut esenţial; o identitate în care nu muzica este esenţială, ci totalitatea reacţiilor de răspuns, ritualurile receptării ei şi - mai presus de orice - faptul de a fi acolo, la faţa locului, împreună. Acolo unde eu văd un Nou Babilon halucinant, debordant, revărsat peste întreaga lume, cu tot cu lumpenii, poliţiştii, tunsorile stil cactus, cu drogaţii şi bolnavii săi de sida, cu obligatoriul amor între o blondă blondă şi un negru negru, acolo pînă şi un copil poate că vede altceva decît mine, o nouă realitate familiară, normală, dezirabilă, un liman, o formă de fraternizare aşa cum scrie la carte (în Constituţie): fără deosebire de rasă, sex, religie, apartenenţă la... şi cîte şi mai cîte. În ochii şi urechile copiilor este adevărul!

Videoclipul muzical este un produs derivat al reclamei la tv., este chiar reclama emancipată de rigorile meschinelor calcule de comis-voiajor, este reclama care îşi atinge ţelul prin însuşi faptul difuzării ei pe post. Este expresia - impecabil articulată - a unui mod de viaţă, a carnavalului perpetuu şi împestriţat, a banchetului în vreme de ciumă, de sida. Este expresia violenţei contenite, consumabile în doze mici, domesticite. Este o formă de mitridatizare colectivă - tratamentul homeopat expert al violenţei care impregnează porii acestei lumi. Sintaxa ei este superbă: îmi dau seama de aceasta, întrucît mă interesează şi uneori de-a dreptul mă pasionează videoclipul politic, această formă lapidară care serveşte la fel de eficient orice scop, nobil sau ignobil, de trezire şi de adormire a conştiinţelor.

Ar fi ridicol să pun în această critică aceeaşi pasiune pe care o investesc în elogierea videoclipului fanii săi. Formă de mitridatizare, care ne obişnuieşte cu violenţa acestei lumi, de videoclipimpactul ei - cuminte este să ne apărăm de impactul acesta - noi, cei care continuăm în a-l refuza - tot mitridatizînd, mai curînd ignorîndu-l, ori luîndu-l în doze mici; în orice caz, fără fervori fundamentaliste, fără intoleranţa aceea funciară în comparaţie cu care violenţa stilizată a artefactului video este un behăit de miel.

... Aşa că, domnul meu, nu-ţi împărtăşesc gusturile dumitale atît de conforme cu Noul Babilon în care te simţi sau ţi se pare că te simţi atît de bine, dar contează pe mine dacă este vorba de a apăra energic dreptul dumitale inalienabil de a consuma şi produce potrivit acestor gusturi, dreptul dumitale de a fredona:

« Nu e păcat
Să ni se lepede
Clipul cel repede
Ce ni s-a dat?»

Sorin VIERU

Genesis-ul „Sarmalelor reci“

Nu-i deloc uşor să convingi un respectabil muzician de jazz să se apuce de rock - şi încă din acela năbădăios -, başca să accepte, aşa, peste noapte, neserioasa poreclă de „Sarma rece“. Nici prietenul meu, saxofonistul Mihai Iordache, şi nici eu n-am precupeţit energie, nici fantezie, ca să-i corupem pe cei care aveau să completeze, pînă la urmă, actualul cvintet (sextet, dacă mă pun şi pe mine, textierul) „Sarmalele reci“. Banii (desigur), audienţa, eficacitatea mesajului, cerinţa epocii... - multe au fost greutăţile care au atîrnat în talerul nostru, cîştigător în fine. Dar balanţa s-a clătinat destul pînă să se fixeze.

Cred, totuşi, că argumentul hotărîtor a venit de la pildele unor cîntăreţi faimoşi ca Sting sau Phil Collins, excelenţi jazz-mani care s-au sacrificat (dacă nu sună prea patetic) marelui public, apucîndu-se de rock. La ce foloseşte înţelepciunea superioară, tainică, a acestor urmaşi ai lui Orfeu (veri buni, prin această ascendenţă, cu poeţii), dacă nu o împărtăşesc celor mulţi, dacă nu se dedică, generoşi, armoniei universale? Cît de caraghioşi în morga lor acei artişti care cerşesc cetăţii gloria şi respectul, fără însă a arăta semenilor altceva decît fumuri! Eu însumi hotărîsem, în ce mă priveşte: aveam să servesc subcultura, într-o ţară în care cultura înaltă provoacă greaţă sau, în cel mai bun caz, reacţii de tip **Robingo**. Nu ştiu cum dedusesem eu că o mare cultură se face cu un fond substanţial de creatori minori şi eram hotărît să îngroş rîndul acestora (dacă nu, cumva, chiar să-l inaugurez, după atîtea generaţii de genii neînţelese): un avînt iluminist mă conducea.

Şi a fost mai fabulos decît am fi crezut! De la primele concerte am trăit, alături de public, experienţe totale! Spaţiul de libertate şi de comuniune generat de muzică, versuri, ritm, dans - la care participă toţi, artişti şi spectatori, într-un concert de rock - atrage în scurt timp extazul. A fost uluitor pentru aceşti băieţi, obişnuiţi să stea timizi în spatele instrumentelor pe scenele de jazz, dar şi pentru mine, un şoarece de bibliotecă, să vedem aşa o reacţie entuziastă din partea rockerimii din sală. Nu ne înşelasem cînd ne-am gîndit la o muzică sinceră şi directă şi la nişte versuri simple ca lozincile. **Ei** asta aşteptau să audă, asta îşi doreau să cînte în cor, deşi nu conştientizau, poate. Dar nu prevăzusem dăruirea nemărginită a acestui public de tineri care cînd rîd, rîd cu lacrimi şi care cînd se unesc, pot dărîma dictatori.

De aceea ne-am impus să fim asemeni lor. Mesajul nostru trebuia să fie ca strigătul acelui copil din piaţa publică, singurul îndeajuns de ingenuu şi de „iresponsabil“ ca să observe, în gura mare, că **regele e gol**. Totul e să spui ce au **ei** pe limbă, ce vor **ei**, cu toţii, să strige şi pentru care abia aşteaptă ocazia.

La unul din concertele ţinute în faţa Casei Poporului, băieţii veniseră cu un cîntec absolut nou, doar noi şase îl ştiam: abia apucasem să-i dau lui Zoly versurile, ca să le-nveţe. Ei bine, în rîndul spectatorilor, am văzut **cu ochii mei** destui care cîntau în cor cu Zoly, de parc-ar fi ştiut dintotdeauna textele. Le-or fi dedus după rimă, le-or fi aflat prin telepatie - nu ştiu să spun...

După concert - grămada rituală a amatorilor de autografe. Zoltán András, cîntăreţul, e cel mai asaltat. Se iscăleşte pe blugi, pe tricouri, pe palme, pe obraji, pe piepturi, pe funduri... cînd, deodată, vine la el un „pirat“ cu ţăcălie şi cercel, care nu vrea autograf, ci îi spune doar atît: „Ia inelul ăsta“. Era un ghiul în formă de cap de mort, probabil din argint. Zoly a încercat să-l refuze, dar a trebuit, în cele din urmă, să cedeze. „Piratul“ aducea o ofrandă, îndeplinea un ceremonial, ar fi fost de rău augur pentru amîndoi să nu-l primească: „Eu vreau să-l porţi **tu**, fiindcă eşti cel mai **adevărat**“.

După două-trei persoane la rînd, în mînă cu carneţelul de autografe - o fată: „Ce inel bestial ai la deget!“ Zoly, de colo: „Îţi place? Ia-l tu.“ Şi îi dă inelul cu cap de mort abia primit. Gagicuţa, mai să leşine.

Florin DUMITRESCU

Zoom

Cine sînt rockerii?

Termenul de rocker nu poate fi definit în limite foarte stricte. În general, sînt consideraţi rockeri cei care ascultă muzică de gen, începînd cu hard rock şi terminînd cu **speed** sau **thrash**. Rockerii din România pot fi întîlniţi în oraşele mari şi provin dintre tinerii care au învăţat sau învaţă la licee teoretice. Raţiunile pentru care tinerii "de familie bună" ajung să se facă rockeri sînt dorinţa de a şoca şi sentimentul că fac parte dintr-o categorie aparte. S-a format un argou cu multe duritaţi de limbaj şi expresii gen "bestial", "m-am făcut muci" etc. Rockerii au o vestimentaţie specială, plete, umblă de obicei prin cîrciumi şi rockoteci, iar dacă pletele şi adoptarea argoului nu costă, vestimentaţia şi taxele de intrare în locurile acestea costă de te usucă. Numai geaca de motor, un element de bază al garderobei de rocker (haină de piele cu ţinte şi fermoare), a ajuns pe piaţa neagră între 100-150$. Bineînţeles, mai sînt şi alte accesori scumpe şi absolut necesare (bocancii, ciocatele - cizme cu botul ascuţit etc.), astfel că, pentru un rocker care se respectă echipamentul bate spre o jumătate de milion de lei.

Rockerilor le mai trebuie un suport material viguros şi pentru a intra într-un local/club, unde pot asculta "live" trupele în vogă. O seară petrecută cu o consumaţie medie în **Club A**, **Lăptăria lui Enache** sau **Tango Club** atinge 10.000 lei de persoană, dacă nu vrei să stai doar cu un ceai în faţă. Astfel, s-a format un fel de elită a rockerilor care conţine băieţi de bani gata, pe cei cu afaceri şi membri ai unor trupe cu contracte. Cei din primele două categorii sînt rockeri mai mult de moft, fiindcă li se pare că, cu geaca de motor pe ei, sînt mai "tari", mai frumoşi şi că pot agăţa mai uşor femei. Despre aceştia nici măcar nu poţi şti dacă le place muzica pe care o ascultă. La celălalt pol se află rockerii de rînd, în genere tipi din familii medii, pe care îi uneşte spiritul de gaşcă şi muzica. Ei se strîng mai ales în cîrciumi ca **Turist** sau **Mai Bine Lasă** (**MBL** din Cişmigiu). În cel mai bun caz, ei ajung sîmbătă seara prin rockoteci mai ieftine de prin zona Eroilor sau din Regie. Dintre ei se aleg "ţeparii", care uită să plătească berea de 600 sau vodca de 300 de lei, şi "chetarii", care pot fi găsiţi sprijinind stîlpi în zona Romană-Universităţii şi întrebînd trecătorii cu glas suav: "Domnu', aveţi cumva o sută în plus?". În rockotecile şi cîrciumile ieftine sau pe stradă au loc de multe ori confruntări violente. Diferite găşti se bat între ele pentru că nu au aceleaşi preferinţe muzicale, şi-au încălcat teritoriile de chetă, şi-au tras ţepe la afaceri mărunte sau, pur şi simplu, ca să mai învioreze atmosfera. Cele mai violente găşti sînt cele de punkişti, adepţii unui curent muzical apărut la sfîrşitul anilor '70 şi care acum e în revigorare. Ca să pară cît mai duri, ei se rad în cap, îşi pun cercei în nas, se tatuează. Unii dintre ei se cred mai interesanţi prin intoleranţă, şi de aceea mînjesc zidurile de la metrou cu inscripţii ca "Moarte ţiganilor". Lumea îi priveşte diferenţiat pe rockeri, pentru că şi ei pot fi simpatici sau, dacă exagerează, infernali. Oamenii în vîrstă cască ochii mari şi le spun să se tundă, cei de vîrstă mijlocie îşi aduc aminte că ar fi vrut să fie şi ei hippy şi le dau o sută chetarilor, iar cei cu concepţii "sănătoase" le mai strigă băieţilor cu plete "poponarilor".

Dacă în anii 70-80 să fii rocker era ceva aproape subversiv, miliţienii tăiau plete, iar trupele româneşti dădeau concerte oarecum pe şest, acum totul a devenit un fel de modă pe care unii o adoptă doar pentru că aşa văd ei la MTV.

Luci ŞTEFANOVICI
Toma ROMAN jr

12 dintr-o sută

Fatalitate! Şi în privinţa numărului de posturi telefonice România este penultima în Europa, situîndu-se undeva deasupra Albaniei. La sfîrşitul anului trecut ne puteam mîndri cu 2.800.000 de linii telefonice. Asta înseamnă: doisprezece români dintr-o sută au telefon (strict matematic vorbind, deci luînd în calcul şi persoanele **juridice**). Aşadar, 12% "densitate telefonică" - îmi explică Lidia Toboc, şef Serviciu Marketing ROMTELECOM - faţă de 30% în Bulgaria şi 18% în Ungaria, faţă de 55% în Franţa şi 80% în Suedia... ● Aproape că nu există zi în care abonatul ROMTELECOM, cu receptorul la ureche, să nu fie silit să repete, ca o jucărie stricată, următoarea suită de întrebări simple: "De ce s-o fi auzind aşa de prost? De ce s-o fi întrerupt legătura? De ce ne trezim trei, patru inşi vorbind pe aceeaşi linie?" Răspunsul e, la rîndul lui, simplu: doar 15% din liniile telefonice sînt digitale. În rest - centrale vechi (unele au şi 60 de ani) şi reţele tot atît de vechi: iar cele două fire miraculoase de cupru ale cablurilor telefonice subterane sînt izolate în hîrtie şi după aceea în PVC. Orice ploicică, orice dezgheţ umezeşte "cămaşa" cablului. Rezultatul: diafonia - obişnuitele suprapuneri de convorbiri - întreruperile ş. cl. De ce sîntem, aşa, la discreţia stihiilor? Evident, din lipsă de bani. "După '90 s-a investit în telecomunicaţii mai mult decît în alte sectoare dar să nu uităm: abonaţii noştri sînt departe de a fi oameni bogaţi - afirmă dna Toboc. Instalarea unei linii (echipament în centrală plus circuitul care leagă abonatul de centrală) costă în jur de 1.000 de dolari. Gîndiţi-vă, atunci, ce taxă de instalare, abonament şi impuls telefonic ar trebui să stabilim ca să fim rentabili şi să ne amortizăm rapid această investiţie?" Deocamdată - o instalare în telefonia digitală costă 150.000 lei dacă eşti om simplu şi 1.500.000 lei - dacă eşti persoană juridică. Iar în centralele vechi - 70.000 şi 300.000. Multdiscutatele tarife practicate de regie ar trebui să fie mai mari "ca să putem recupera investiţiile şi pe urmă să reinvestim". Cu cît? - întreb. "Să acopere rata inflaţiei plus 10% anual. Asta ne-ar permite să ajungem în 2005 la o densitate telefonică de 30% - răspunde interlocutoarea mea. ● Banii ROMTELECOM provin în mare parte din împrumuturi de la mari bănci internaţionale - garantate de guvern - şi din încasări de la clienţi. Creditele - vor începe să fie restituite începînd cu anul viitor... Încasările de la clienţi - sînt grevate de pierderi mari, de sute de milioane de lei, căci mulţi dintre abonaţi sînt rău-platnici. Aceştia, în 90 de zile, rămîn fără telefon. Dar ce să le faci mai mult? Să-i dai afară din casă? ● Mai nou, societăţile comerciale sînt obligate să achite Direcţiilor de Telecomunicaţii o "garanţie" - fapt ce le nemulţumeşte profund. E vorba de o sumă de bani echivalentă cu factura plătită îndeobşte de firmă într-o lună de "vîrf"; e un soi de "fond de rulment" - precum acela cu care sîntem toţi obişnuiţi de la întreţinerea locuinţelor. Explicaţia? Sistemul informatic, încă debil, al ROMTELECOM nu calculează banii de plătit pentru serviciile telefonice decît cu două-trei luni întîrziere. Agentul economic neserios îşi poate permite să efectueze convorbiri de zeci de milioane după care, două-trei luni mai tîrziu - dispare. Au fost multe situaţii de acest tip: ştiţi, povestea cu firmele fantomă pe care nici Poliţia nu e în stare să le mai descopere... Agentul economic serios, însă, cel de pe urma căruia (recunoaşte d-na Toboc) ROMTELECOM cîştigă cel mai bine, se arată prea puţin dispus să acopere pierderi ce nu i se datorează. El adresează regiei scrisori de protest... Dar va sfîrşi prin a ceda: altfel, în 15 zile i se suspendă telefonul iar în 90 de zile - i se desfiinţează... ● Care e viitorul Regiei? Se aşteaptă adoptarea noii legi a telecomunicaţiilor care, bineînţeles, zace în Parlament. Atunci, pe un teren ferm, cu legislaţie clară, vor apărea şi investitorii şi operatorii concurenţi. Pentru moment, concurenţa acţionează doar în cîmpul "serviciilor cu valoare adăugată" - fax, pager, transmisii de date etc. Strategia ROMTELECOM e limpede: în curînd (pînă în 2005) Regia nu va mai beneficia de monopol: "Va trebui, adaugă Lidia Toboc, să ne obişnuim cu gîndul că vom avea concurenţi şi, pur şi simplu, să ne iasă din cap că nu are omul unde se duce şi, vrînd-nevrînd, vine la noi". ● Cele mai multe reclamaţii primite la ROMTELECOM vin din partea concetăţenilor ce aşteaptă de ani sau zeci de ani să-şi pună telefon. Problema e spinoasă: o centrală se pune în funcţiune în două-trei luni - dacă ai bani - dar o reţea montată sub pămînt e "în urma" centralei cu aproape doi ani. Şi asta - dacă ai bani! Aşa s-ar prezenta, în mare, lucrurile. În mic - se ştie: un "mic" trafic de influenţă şi gata. Dar multe reclamaţii se datorează unei realităţi post-revoluţionare hazlii: telefoanele "erotice" sau cu horoscoape (4000 lei/minut) la care copiii şi adolescenţii apelează cîte o jumătate de ceas, încărcînd nota de plată a părinţilor. Două sau trei luni trec pînă cînd adultul lasă deoparte furia şi achită... **(Delia VERDEŞ)**

„HOT-LINE"

Un nou tip de comunicare post-revoluţionară este pentru români şi cea a **hot-line-urilor radio sau T.V.** Oamenii dau din ce în ce mai des telefoane din intimitatea anonimă a casei, nu pentru a „înştiinţa, informa" (conform definiţiei de dicţionar a comunicării), ci pentru a fi informaţi - la un prim nivel - şi mai ales pentru a fi ajutaţi. Elementele procesului de comunicare îşi pierd, în această situaţie, stricta lor delimitare: emiţătorul (spectatorul ce telefonează) este, în acelaşi timp, şi adevăratul destinatar al mesajului, după cum subliniază **d-na Livia Pop, unul dintre realizatorii emisiunii Linia fierbinte de la Tele 7abc**. Moderatorul de radio sau televizor nu este decît un fals receptor, mai curînd un fel de oglindă ce-i redă dintr-un unghi nou celui ce a pus problema unei nuanţe ale ei.

De altfel, arată **doamna Aurora Liiceanu, unul din psihologii aceleiaşi emisiuni**, cel de pe ecran rămîne un personaj abstract, determinat mai ales prin calitatea profesională, decît prin cea umană. Un soi de oracol, spune d-na Livia Pop. E adevărat că, uneori, există tentative de a stabili cu tot dinadinsul o similaritate între problemele celor ce întreabă şi ale moderatorilor şi psihologilor, afirmă **d-na Liiceanu**.

Dar totuşi, comunicarea rămîne asimetrică. Pe de o parte, telespectatorul emiţător rămîne în umbră, scoţînd doar mesajul său la lumină. Mesajul acestuia este, în general, foarte personal (cu excepţia cazurilor în care sînt cerute informaţii medicale, juridice etc.), funcţia emotivă fiind predominantă.

Moderatorul sau psihologul, pe de altă parte, sînt aparent vizibili, dar de fapt mult mai puţin transparenţi. De asemenea, ei sînt receptori pentru o mulţime de emiţători ceea ce îi obligă, ne spune **doamna Liiceanu,** la o echidistanţă, de unde rezultă şi tenta convenţională, artificială a unora dintre mesaje.

Complexitatea comunicării de tip hot-line nu se opreşte aici. Pe lîngă telespectatorul ce lansează mesajul şi echipa moderator-psiholog ce încearcă să-l decodifice, mai există un al doilea destinatar: publicul pînă la acel moment neutru al emisiunii, care ascultă, începe să fie interesat şi dă şi el telefoane cuprinzînd comentarii, păreri. Cînd în redacţia Tele 7 abc a venit un tînăr, pe nume Mihai, să se disculpe de o crimă pentru care - spunea el - era acuzat pe nedrept, telefoanele au sunat continuu, majoritatea luîndu-i partea şi identificîndu-se cu problema lui. La fel s-a întîmplat şi în cazul lui George, homosexual, care a stat în umbră, în studio, şi şi-a expus problemele; sau al lui Bogdan, un tînăr extrem de dotat, dar îngrozitor la vedere, care în urma emisiunii şi-a găsit de lucru; sau al fetiţei gata să orbească, pentru care s-au strîns bani ca să poată ajunge la Leipzig, la operaţie.

Mesajele pe care le emit telespectatorii se pot împărţi, conform **doamnei Liiceanu**, în cele mai generale, comunicare de dragul comunicării în sine, şi în cele „tabu", pe care numai cu un necunoscut le poţi vorbi. De multe ori unul din membrii unui cuplu vrea, de fapt, să adreseze un mesaj partenerului(ei) din camera de alături - dar nu are curajul să o facă în mod direct, ci doar prin intermediul moderatorului T.V., care devine, de fapt, canalul dintre cei doi. Tematica mesajelor se înscrie în special în zona relaţiilor părinţi-copii, comunicării în cuplu, singurătăţii (dezrădăcinării celor ce au migrat de la sat la oraş, subliniază **doamna Aurora Liiceanu**). Temele de ultimă oră sînt de pildă, noile raporturi create de şomaj, cînd bărbatul ajunge să stea acasă şi femeia aduce bani, sau a exodul feminin în Orient.

Codul în care aceste mesaje sînt emise începe şi el să se contureze. **D-na Livia Pop** a observat, de pildă, că oamenii, chiar dacă sînt uneori agramaţi, nu folosesc cuvinte triviale, urîte. Există un ritual minim al începuturilor, în care predomină formulele eufemistico-derutate de genul: „nu ştiu cu ce să-ncep", „e greu de prins", „sînt emoţionat", „am şi eu o mică problemă".

Toate elementele procesului de comunicare (referentul este subînţeles) sînt prezente, deşi bulversate, în acest hot-line vizual. Scopul emisiunii nu este, neapărat, de a soluţiona practic problemele, ci de a le da telespectatorilor posibilitatea să se audă vorbind (autocomunicare corect decodificată), deschis, despre toate ale lor, ne spune **d-na Livia Pop**. Sigur că există şi riscul ca unii să sune din exhibiţionism, doar pentru a se pune pe tapet în faţa lumii întregi. În lipsa - deocamdată - a cabinetelor psihologice specializate pe o asemenea comunicare (doar că mai directă şi mai puţin asimetrică), o astfel de emisiune televizată poate oferi, ne spun realizatorii ei, o alternativă. **(Iaromira POPOVICI)**

Nouă tehnologie, veche impostură

Telefonez unei vechi cunoştinţe. Aud vocea fiicei lui, înregistrată pe "répondeur". Are timbrul obişnuit, dar sună sacadat ca la roboţii imaginaţi acum treizeci de ani. În locul tonului familiar, ascult:

- Aici_reşedinţa_domnului_profesor doctor_Gheorghe_Popâcă (disting net î-ul din a). Domnul_profesor_este momentan_ocupat. Aveţi_trei_minute pentru_a_lăsa_un_mesaj.

Tehnologia nouă redeşteaptă fantasmele comunicării ţepene, barate de convenţii sociale desuete. Répondeur-ul la români este un majordom de altădată, dispreţuitor şi suficient, mai aproape totuşi de feciorul din strada Pacienţei decît de dl. Stevens din "Rămăşiţele zilei".

Umbrelă sau reţea

Tradiţional, energia ne venea de la soare (sau de la formele lui conservate - lemnul, cărbunele, gazul), acoperind indistinct o regiune întreagă sub raze stimulative. Informaţia se repartiza pînă nu de mult exclusiv după principiul umbrelei, sub formă de cărţi şi reviste editate şi răspîndite în spaţiul unei limbi, sau sub formă audiovizuală, împrăştiată în limitele capacităţii emiţătorilor RTV. Apoi, energia a început să fie distribuită prin cabluri (ţevi sau fire electrice) şi, de curînd, informaţia a devenit accesibilă prin autostrăzile electronice la care calculatoarele pot fi conectate. Transmiterea prin reţea are un alt public ţintă: cercurile restrînse şi influente de specialişti, în timp ce transmiterea în umbrelă caută întîlnirea miraculoasă cu receptorul neprevăzut. Cărţile care circulă pe Internet nu trezesc rîvna căutătoare a lui Sylvestre Bonnard. Căutînd în bibliotecă o carte, ai şansa, ne asigură Eco, de a întîlni o alta, pentru care poţi face un "coup de foudre". În reţelele de calculatoare, întîlnirea cu informaţia este dinainte pregătită prin complicate protocoale care te conduc numai pe anumite căi, pe acelea compatibile cu specialitatea şi istoria ta personală, înscrise în adresa electronică prin enigmatice abrevieri. Ca în dragostea fericită, întîlneşti doar ceea ce-ţi este sortit, ferit de ispita celor trecătoare (în spaţiu, nu în timp ca "la passante" pe care Baudelaire ar fi iubit-o).

Noi autostrăzi, vechi zgomote

"Wired", titlul unei reviste americane de succes, ar însemna pe româneşte cablat, adică integrat într-o reţea-telefonică, TV, de calculatoare etc. Alături de reţelele distribuitoare de energie electrică şi termică, reţelele informaţionale ne impun noi norme de comportament. Odată conectat, trebuie să comunici, nu poţi rămîne simplu consumator de informaţii, căci, dacă nu te manifeşti ca agent, dacă nu emiţi, nu exişti. Comunicarea devine intranzitivă cînd eşti obligat să îndeplineşti ritualurile ei fără a avea nimic de spus, ca un reflex condiţionat de regulile politeţii. Marea trăncăneală nu se mai desfăşoară în pieţe, în saloane sau la cafenea, nici măcar la TV, ea se transmite pe autostrăzile informaţionale conform unor savante protocoale tehnologice, circulă de la un calculator la altul, codificată, înregistrată, sporită de noi contribuţii autosuficiente la marele zgomot planetar.

Argoul electronic

Comunicarea în reţeaua informaţională este lipsită de preţioasele elemente non-verbale pe care corespondenţa încă le păstrează cel puţin sub forma en-tête-ului, a monogramei şi a hîrtiei parfumate. Pentru a încălzi comunicarea prin calculator, iată un glosar de ideograme şi de abrevieri. Ca să le remarci sugestivitatea, ideogramele trebuie privite după o rotaţie mentală cu 90° (nu Celsius, desigur, nici Fahrenheit, nici, vai, Richter).

:-)	comentariu glumeţ
;-)	remarcă sarcastică
:-(	deprimare
>:-<	supărare
>:->	furie
:-D	hohot de rîs
%-)	nedumerire
:-x	discreţie totală
:*	sărut

IMHO In my humble opinion = după umila mea părere

ROFL Rolling on the floor laughing = mă tăvălesc de rîs.

Este limpede că asocierea acestor semne diferitelor mesaje are marele avantaj de a preveni eventualitatea ca o glumă să rămînă neînţeleasă, ca un secret să fie divulgat sau ca o ironie să se piardă în vînt.

Adrian MIHALACHE
(„ROFL")

Dilematici şi cuminţi...

Nu ştiu alţii cum sînt, dar mie, cînd mă gîndesc la computerul devenirii mele, la mouse-ul cu smotocei la cap, la softurile cu care noi, băieţii, ne jucam de-a realitatea virtuală pînă ne lua dracu', parcă-mi saltă şi acum extensiile de bucurie.

Eu sînt un om artificial. Mie tehnologia mi-a dat posibilitatea de-a depăşi 28 de ani. Tot tehnologia m-a făcut să înţeleg că universul e o formă de informaţie subtilă, indivizibilă, de nedefinit, dar alterabilă şi tristă, o grădină a potecilor care se bifurcă. Pînă şi poezia pe care o scriu îmi pare (acum) atentă la relativitatea cunoaşterii şi la suficienţa gîndirii sentimentale. De aceea, cînd ascult persoane remarcabile jelind apusa noastră civilizaţie rurală, ridicînd în slavă simplitatea, naturismul şi naturalismul, rîd sub mustaţă. Entuziasmul pentru tehnologie apare la indivizii obişnuiţi, refractari din principiu la nou, numai în momentele de criză. Un stimulator cardiac. O antenă de satelit. Un tranzistor pentru radio. O bancă computerizată. O linie telefonică internaţională. Un fax. O poză color. Adică nebunia reprobabilă, dezumanizantă a unor posedaţi.

A susţine că omul e pervertit de tehnică echivalează cu un bocet pentru maimuţa din care cu onoare ne tragem şi cu o condamnare a umanităţii. Simplul cetăţean actual e un monstru tehnologic şi sofisticat, un artifex plin de surprize psihologice. Nimic din ce se întîmplă cu noi nu poate fi rupt de tehnologie, de la simpla (?) reproducere, pînă la moarte. E timpul să ne înţelegem condiţia. Nu există aproape nimic natural, firesc, biologic deductibil, în ceea ce sîntem şi facem.

Iată de ce (pe scurt) îmi plac noile tehnologii – nevinovate în sine, periculoase numai prin manîpulare – care nu sînt altceva decît prelungiri ale creierului nostru, insuficient servit de corp. Eu consider computerul un instrument: adică un stilou, o busolă, un compas. Cu singura deosebire că acest instrument are şi posibilitatea de a te trage de mînecă: "ai greşit aici, jupîne, acolo te-ai grăbit, maestre, dincolo ai mîncat rahat, stimabile..." Căci asta e cheia computerului: gîndirea exactă, productivă şi inefabilă. O jucărie fără capăt. Puteţi să rîdeţi, dar nu oricine poate lucra bine pe ordinator. Numai acela care stăpîneşte istoria şi relativitatea lumii are şansa de a produce un obiect sau o realitate virtuală (poezie, nu-i aşa?). Adică acela care gîndeşte singur, de capul lui.

Calculatorul mai are o calitate: nu minte. Nu te linguşeşte. Şi nu face mai mult decît ştie. Reclama cu calculatorul care face singur totul e cea mai mare baliverna. Bietul de el: nu face nimic sigur. În absenţa stăpînilor, e o bucată dè metal şi siliciu, iar în absenţa creatorului, e o pacoste. Fascinaţia lui vine din modul cum te conectează la univers. Stînd la claviatură, descoperi mişcarea infinită. Nimic nu e stabil, nimic nu e definitiv, totul curge. Stînd în faţa *display*-ului, devii cel puţin înţelept (dacă nu ascet!), fireşte, dacă eşti măcar dăruit cu o fărîmă de talent. Dar computerul face discriminare sexuală, ceea ce nu este tocmai democratic şi elegant. Femeile şi bărbaţii se comportă diferit în faţa lui. Deşi poate părea cinic, în prezenţa calculatorului, mi-am dat seama că oamenii nu pot şi nu trebuie să fie egali. Că individualitatea, diferenţa specifică, personalitatea pot fi definite impecabil prin intermediul calculatorului. Femeile văd în această maşină un ruj, o trusă de machiaj, oricît de modestă, un accesoriu, o cale. Bărbaţii privesc computerul ca pe o provocare. Un scop în sine, o rampă de lansare pentru ziua de mîine. Un substitut al lumii *reale* care, pentru ei, bărbaţii, se dovedeşte, zi de zi, ceas de ceas şi în proporţie de masă un areal frustrant şi incomod. Pe urmă, bărbaţii regăsesc în calculator trenuleţul şi săniuţa copilăriei (nu fac nici o aluzie la dl. Văcăroiu, jur!), lucru care, uneori, îi conduce pe urmele mayaşilor. Ei uită de sex şi de reuşita socială, lucru care ar părea să contrazică sociologia şi psihologia, ce le acordaseră aceste privilegii exclusive.

Ar fi multe de spus, dar poate că, dacă voi încerca să sar peste limitele admisibile, vor tresări şi intelectualii cei temători. Calculatorul pare a îndeplini, acum, visul antic al jumătăţii perfecte. În căutarea identităţii pierdute, omul găseşte în computer oglinda. Lucrînd, din plăcere, la computer, el (se) închide (în) arcana identităţii. Gratuitate. Lucru în sine. Lumea întreagă într-un grăunte de nisip. Crearea unui univers identic (deocamdată) cu el însuşi, dar deschis la nesfîrşit. Ehei, ce lume trimbulindă!

Florin IARU

Telesnobii

Toată lumea ştie, acum, ce-i acela un telefon celular. Vedem adesea prin holurile hotelurilor, la restaurantele din centru, pe stradă sau în maşini de lux, pe cîte cineva cu o antenă ieşindu-i din buzunar, din poşetă ori direct de la brîu. Oameni şi antene. Odată învăţat cu ea, e greu să te mai dezobişnuieşti. De curînd am văzut şi un film poliţist, în care hoţii nu aveau altceva mai bun de făcut decît să fure telefoane celulare.

În sfîrşit, la noi, modul de folosire al acestor aparate e cît se poate de fermecător. Se stă în picioare, într-un loc aflat cît mai la vedere. Numărul se formează cu un aer afectat, cu gesturi ample, aşa, ca şi cum ai cînta la pian. Clapele se apasă cu degetul mijlociu sau, uneori, cu degetul mic. Se duce apoi receptorul la ureche. În cazul doamnelor, în prealabil, se execută o sucire bruscă a capului, pentru darea părului pe spate. Se vorbeşte tare, timp în care se fac cît mai mulţi paşi, prezentîndu-se în toate direcţiile profilul cu urechea cu receptor cu antenă. Mîna cealaltă e obligatoriu să fie băgată-n buzunar. Altfel nu merge. De obicei, la un astfel de aparat se recomandă: la bărbaţi, constum de haine închis la culoare, iarna, ori cămaşă cu mîneci scurte şi cravată cu ac, vara, tunsoare pătrată (eventual briantină), pantofi decoltaţi şi şosete albe; la femei lucrurile sînt mai complicate, asortările posibile fiind mai diverse. În orice caz e de dorit să nu lipsească o geantă cît mai mare şi cît mai pătrată. Am verificat aceste lucruri, mergînd la firma Rokura, distribuitoare de telefoane Motorola. Unii clienţi ai lor sînt oameni care nu stau la birou şi cărora, prin natura meseriei lor, telefonul le este indispensabil, ori din aceia care au aşteptat ani de zile să li se pună un aparat obişnuit şi pînă la urmă, în disperare de cauză, au recurs la soluţia mai scumpă dar mai rapidă a telemobilului. Alţii însă (nu puţini) sînt cei cu bani mulţi şi care vor să fie mereu în pas cu moda. "Dă bine să ai aşa un telefon", mi-a spus reprezentantul firmei. Dar snobul este, nu-i aşa, un promotor al progresului. Şi probabil că se simte fericit să citească în prospect că oriunde s-ar afla, în maşină sau pe teren, păstrarea neîntreruptă a legăturii telefonice îl "plasează definitiv pe orbita succesului". Dacă mai află şi că telefonul respectiv a fost testat la temperaturi de 120°C, la ceaţă salină, la praf, la şocuri şi vibraţii de toate felurile şi că în final a fost supus teribilului test ALT, individul nostru cade pe spate. Ce nu ştie el însă (poate află acum) e că întregul sistem de operare, monopol al firmei Telefonica Română SA, este de tipul NMT 4501, adică unul pe care-l folosesc doar cîteva ţări nordice. Celălalt sistem, cel mai nou, cel mai bun, cel mai adevărat este GSM, care funcţionează în aproape toată Europa Occidentală. Aşa că dacă se plimbă prin Paris cu antena NMT 4501 ieşită din buzunar, e numai şi numai de pamplezir. Nu zbîrnîie. Comunicaţional, e un izolat. Alta ar fi situaţia cu un GSM Pan European. Ar putea telefona acasă, la prieteni, chiar de la Tati. **(Andrei MANOLESCU)**

De la „Telefoane" la INTERNET: un scurtcircuit

...Dacă într-o zi constaţi că telefonul are un ton alandala, există toate şansele ca el să **nu** fie deranjat. Nu; pur şi simplu să-ţi fi fost decuplat, sau să ţi se fi schimbat numărul. Atunci nu-ţi rămîne decît să aştepţi să vină "cineva de la Telefoane" ca să-ţi umble în fire. Acel "cineva" poate veni, evident, abia după cîteva zile - dar ce poţi face altceva decît să aştepţi? Odată "reperat" şi reparat, s-ar putea să ai, cumva, curiozitatea să ştii dacă în anuarul "Informaţiilor" figurezi cu numărul schimbat. Acolo însă tu nu figurezi nicicum! Cum? Aşa bine: în "scripte", modificarea numărului telefonic nu se face decît după o lună! "În general însă", depinde de centrală: fiecare cu norocul lui... Nimănui de la "Telefoane" nu i-a trecut prin firele capului că ar fi normal să fii înştiinţat măcar cu o lună mai devreme, odată cu acel talon al abonamentului plin de semne ezoterice. Pentru "Telefoane", comunicarea are o singură bandă: cea de la "ei" înspre "noi"; niciodată invers...

Gabriel, 25 de ani, este inginer electronist. De la el aflăm că **"abonaţii nu sînt priviţi la fel - dar asta e o părere personală"**. Dat fiind faptul că centralele vechi, **"la nivelul anilor 60"**, au fost instalate pentru altă încărcare, ele sînt supraaglomerate la orele de vîrf (10-12 şi după 20), ceea ce face ca apelurile telefonice să fie, adesea, blocate: lipsa tonului, număr sunînd ocupat sau nesunînd deloc, alt număr care răspunde în locul celui căutat, convorbiri întrerupte - există, cum se vede, diversitate în unitate... **"Cablurile îngropate** (în pămînt) **sînt total anacronice. Cînd plouă, nu poţi vorbi! Viitorul este al fibrelor optice, care au o capacitate mult mai mare şi sînt protejate împotriva perturbaţiilor de orice fel - de la cele meteorologice la cele fonice".** În Bucureşti, după 1990 au apărut centralele digitale care transmit semnalul vocal sub formă codată. Au mai apărut şi noile centrale internaţionale cu legătură directă, şi comunicaţiile mobile; însă **"ROMTELECOM-ul deţine monopolul; neexistînd concurenţă, îşi poate permite să ofere servicii proaste..."**

Matei, 28 de ani, a lucrat ca reprezentant comercial la CNM/Comunicaţii Naţionale Mobile. Pregătit timp de 2 săptămîni cu specialişti americani, după această perioadă de formare a început să vîndă pagere - **"la început în cerc de intimi: îi «agăţam», convingîndu-i să cumpere... Vînzările au fost medii; e greu de convins cineva care de la început zice Nu, Nu!"** Majoritatea cumpărătorilor au fost mici oameni de afaceri (unul din ei a fost surprins să afle că pagerul nu are taste, neputînd "suna" ca de la un telefon celular...), au existat însă şi doi medici şi un profesor. **"Nu prea vedeau utilitatea pagerelor: credeau că sînt un fel de telefon. A trebuit să le explic că e o chestie unilaterală, nu bilaterală. Apoi, am observat că erau reticenţi cînd vorbeau cu operatoarele: dacă lăsau un mesaj, acesta era de genul «Vino urgent». Le era teamă... cum să laşi un mesaj prea personal unei persoane străine?!"** Pagerele care circulă în România sînt îndeobşte de tip Adviser: unele pot cuprinde pînă la 600 de caractere; înmulţit cu 40 de mesaje, asta dă 24.000 de caractere, ceea ce e foarte mult. Alte pagere - Bravo, de pildă, bazate pe numere - au avantajul că de la telefon poţi primi mesaj direct, însă nu există în România...

Dacă cu telecomunicaţiile stăm cum stăm, ce facem cu computerul? "Pînă la computer mai va", ar putea spune unii...

Horia, 19 ani, student la informatică, nu este deloc de acord cu această atitudine; de aceea - dar şi pentru a nu exista nici o ambiguitate între spusele lui şi medierea pe care ar face-o reporterul! - , ne-a remis spre difuzare următorul comunicat ferm, în care (se) întreabă, dar şi răspunde:

„Este computerul un mijloc de comunicare? Cu siguranţă că da.

Dar ajută el comunicarea? Cel puţin din punct de vedere al faptului că sporeşte viteza cu care veştile şi informaţiile circulă, răspunsul este că da.

Pentru a ne referi la Internet ca la o posibilitate de a folosi poşta electronică şi eventual de a face transfer de date, deşi posibilităţile sale sînt mai largi, se poate spune că este o invenţie demnă de sfîrşitul secolului 20. Dacă luăm în calcul că este un mijloc de comunicare foarte ieftin, dacă nu cel mai ieftin din cîte există, că este extrem de rapid (practic mesajul ajunge aproape instantaneu dintr-un colţ al lumii în altul după ce a fost scris), avem doar cîteva elemente care ne fac să spunem că este o invenţie extrem de utilă.

Unii îşi pun problema dacă nu cumva în acest mod informaţia nu circulă prea liber, putînd ajunge în mîinile unora ce ar utiliza-o în scopuri mai neortodoxe. Acesta poate fi un argument contra. Dar totuşi, nu vă gîndiţi că cei ce distribuie informaţii pe Internet sînt atît de naivi încît să facă publice secrete de stat.

Internetul "a prins" mai degrabă la tineri? Poate numai în România. În special în SUA, oamenii au priceput că Internetul e în spiritul devizei "Time is money". De fapt de aceea l-au inventat şi de aceea îl folosesc toţi, de la copilul de grădiniţă (în anumite limite, bineînţeles) pînă la profesorul universitar.

De ce la noi există mai multe reticenţe decît în altă parte? Pentru că noi sîntem români şi sîntem originali. Sau poate din acelaşi motiv pentru care noi votăm persoane şi nu instituţiile sau principiile pe care acele persoane le reprezintă. Totul provine dintr-o mentalitate greşită. Să fie aici vorba despre tehnofobie? Să se teamă unii că un calculator le-ar face treba mai repede şi mai bine, în concluzie, ei şi-ar pierde jobul?

În orice caz, viitorul este al calculatorului şi aşa cum nu noi ne-am ales viitorul în multe situaţii în istorie şi în acest caz trebuie să ne adaptăm ca să putem trăi în lumea asta. Paradoxal este că, deşi în acest caz ni se propune ceva cu mai multe argumente pro decît contra, tot sîntem reticenţi."

...Dacă într-o zi veţi constata că telefonul se plimbă de colo-colo, că faxurile curg într-una, că pagerele bipăie concomitent iar computerul de buzunar v-a găsit cheile aflate în celălalt buzunar prin Internet, să ştiţi că sînteţi în secolul XXI: iar cînd veţi observa că **tot** nu figuraţi cu numărul schimbat, veţi fi convins că sînteţi în România. Există deprinderi care nu se pierd... **(a.Lş.)**

Comunicarea pe cale epistolară

Ca istoric literar ce sînt, mărturisesc că, gîndindu-mă, adesea, la instrumentele de comunicare, regret amarnic trecutul, blestemînd aproape modernizarea. Cînd pornești, ca istoric literar sau ca istoric pur și simplu, investigațiile pentru reconstituirea unei perioade, a unui curent, a vieții și operei unui scriitor, apelezi, ca la un instrument de lucru indispensabil, la corespondență. Și cînd arhiva unei personalități a fost distrusă (cum s-a întîmplat, de pildă, cu aceea a lui Const. Stere, incendiată efectiv în septembrie 1944 de către un comando sovietic) exegeza e în vădită suferință, trebuind ocolul unor surse de sprijin care să suplinească absența corespondenței. Pe vremuri, oamenii (cu deosebire scriitorii, savanții, oamenii politici) comunicau prin corespondență. Nu numai cînd se aflau în localități (sau țări) diferite, ci și cînd locuiau în același oraș. Bibliotecile și arhivele publice sînt bucșite cu astfel de piese, studiate, insațiabil, de cei interesați.

Exista un întreg protocol al civilității a ceea ce am putea numi „intrarea în relații". Uzul din a doua jumătate a secolului trecut cerea imperios unui profesor, magistrat sau ofițer stabilit cu serviciul într-o localitate să depună, la sosire, în casele notabilităților urbei sau a colegilor, obligatoriile cărți de vizită. Și numai după aceea era îngăduită vizita, tot protocolară, de prezentare care, în unele cazuri, însemna debutul „intrării în relație". Cine nu se supunea rigorilor uzanțelor risca să fie coborît din demnitatea de „om de lume" și sancționat de opinia publică pînă la ostracizare. Cunosc un astfel de episod trăit, cu extraordinară demnitate, de Titu Maiorescu. Cum se știe, marele critic, care s-a pronunțat, în Consiliul de Coroană din august 1916, împotriva intrării țării în război alături de Antanta, propunînd menținerea în neutralitate, nu s-a refugiat, după dezastrul militar de la Turtucaia, la Iași. A rămas în Bucureștiul ocupat de trupele germane, suferind, ca toți ceilalți, de drama țării și refuzînd orice relații cu autoritățile de ocupație. Acestea însă voiau să stea de vorbă cu Maiorescu, fostul prim-ministru al României pînă la 4 ianuarie 1914. Comandantul trupelor germane, vestitul mareșal Mackensen, primise instrucțiuni de la Berlin să aibă întîlniri, separate, cu Maiorescu, Carp și Marghiloman. La o lună după ocuparea Bucureștiului de inamic, a sosit la Titu Maiorescu colonelul Brociner (originar din România), ca emisar al mareșalului Mackensen. Maiorescu a notat episodul în jurnal, de unde îl reproduc aici: „La 5 ore seara col. Brociner la mine din partea mareșalului Mackensen, care ar vrea să aibe o convorbire cu mine. Ar vrea să se întîlnească și cu Carp și Marghiloman (care însă e bolnav în pat de pleurezie). I-am răspuns că eu șed în str. Lustrului 7 și mareșalul n-are decît să depuie o cartă de vizită la mine și eu mă voi crede obligat să-i răspund vizitei și atunci putem vorbi. A plecat Brociner (care mi-a părut foarte puțin îndemînatic) și a venit peste o oră cu răspunsul că Mackensen nu e hotărît și că va vedea el însuși, mîine, dacă poate primi acest mod de intrare în relații. I-am răspuns că altfel nu primesc eu. Eu sînt supusul credincios al regelui nostru Ferdinand, cîtă vreme este rege, și nu pot merge la altă autoritate parcă ar fi ea stăpînă de drept a țării. Mackensen trebuia să păzească cu mine regulile sociale, nu autoritative... El mă poate aresta, dar nu mă poate schimba în credința mea de cetățean român" (T. Maiorescu, **Jurnal** Caiet 41, B.C.S. Mss 11341, f. 63 verso, 64 recto). Impresionant, nu-i așa?, act de demnitate al unui om de stat român, care i-a servit înfumuratului mareșal german o lecție de civilitate și civism patriotic în comportament. Mackensen n-a renunțat în intenția de a convorbi cu Maiorescu. Dar căuta o altă cale, de vreme ce a respins soluția propusă de Maiorescu, cea care păstra regulile uzanțelor de civilitate socială. A fost vizitat, la 26 februarie 1917, de fostul său funcționar de la Ministerul de Externe, I.C. Filitti (viitorul istoric), numit, de curînd, director al Teatrului Național din București. Acesta venea cu o însărcinare de la comandamentul german: să-l sondeze pe Maiorescu (la fel trebuia să procedeze cu Marghiloman și Carp) dacă ar accepta să participe la premiera **Ifigeniei** de Goethe. „Ar fi, comenta în jurnal bătrînul Maiorescu (împlinise în februarie 77 de ani, n.n.), o lojă rezervată pentru mine cu Marghiloman, una pentru Carp cu Lupu Kostaki și una pentru Verzea cu arhitectul Berendei și una pentru Filitti cu Tzigara... În entract, Mackensen, care va fi în loja regală, ar dori să aibă o întîlnire cu noi. Am fost de acord, împreună cu Filitti, să constatăm că bronșita mea de abia trecută m-a împiedecat și mă mai împiedecă să ies din casă cîtă vreme va ține această extraordinară zăpadă și umezeală. Astfel refuzul meu de a asista la această serbare teatrală, instituită de germani, are un adevărat motiv, nu numai un pretext". (**Idem**, f. 86 recto). Neclintită agățare de regulile uzanțelor civilității pentru a refuza convorbiri cu comandantul trupelor germane de ocupație!

Am citat un caz limită despre severele reguli ale intrării unor personalități în relații. Dar, dincolo de acestea, în mod curent persoanele apropiate sau numai cunoscute comunicau, de regulă, prin intermediul corespondenței. Au fost personalități care nu numai că păstrau corespondența primită dar conservau, în copie (sau conceptul), corespondența emisă. Maiorescu, în anumite perioade, își nota scrisorile în jurnal, apoi, transcrise, le expedia destinatarului. Am citit, în manuscris, prin anii optzeci, un extraordinar volum de corespondență al lui Petru Comarnescu. Cum și Comarnescu își păstra copii după scrisorile emise, volumul în cauză realiza dialogul epistolar în întregime. (Și se aflau în acest manuscris - unde s-o fi aflînd astăzi? - dialoguri epistolare cu Noica, Eugen Ionescu, Eliade, Adrian Marino și încă mulți alții). Inutil să repet, probabil, că aceste piese ale convorbirilor epistolare lăsate posterității sînt de o valoare inestimabilă. Și totul se datorează faptului că, atunci, odată, pînă spre nefericitele noastre ultime decenii, oamenii comunicau pe cale epistolară. Ni s-a păstrat, astfel, un tezaur de informație, fără de care n-ar putea funcționa disciplina de istorie literară, căreia m-am dedicat. Sînt vechi editor (am în spate 40 de ani de muncă editorială). Editarea volumelor de corespondență nu a devenit posibilă decît spre sfîrșitul anilor șaizeci. Din 1969, de la înființare, lucrez la Editura Minerva. Acolo am inițiat colecția „Documente literare". Și mărturisesc că din tot ceea ce am publicat aici (imens) nu mă mîndresc atîta cît cu aparițiile acestei colecții, extraordinare ca importanță pentru istoriografia literară (nu numai!). Și sînt aproape 150 de volume în 25 de ani de strădanii editoriale! Mereu îl venerăm pe I.E. Torouțiu, pe merit, care a publicat în colecția de el întemeiată și alcătuită, „Studii și documente literare", 13 volume masive, însoțite, ca și cele de la Ed. Minerva, de note migăloase, învățate și lămuritoare de sensuri.

Astăzi genul epistolar e în suferință gravă, dacă nu chiar pe cale de dispariție. Nu se prea mai comunică pe cale epistolară. Telefonul, mereu la dispoziție, e o cale de comunicare rapidă, eficientă, ferită de eforturi socotite inutile. (Benzile unor convorbiri telefonice se păstrează numai dacă au fost interceptate prin ascultare). Astăzi se comunică, pe cale epistolară, numai în situații limită. Cum se vor descurca, în viitor, colegii mei de meserie de mîine mi-e și frică să mă gîndesc. Pentru ei, sînt sigur, vin vremuri de mare caznă și efectivă urgie.

Z. ORNEA

Dușmanii noștri cei iubiți

Transilvania: mereu și întotdeauna (II)

În articolul de săptămîna trecută am arătat că cererea de autonomie administrativă pentru județele Covasna și Harghita ține de o exigență politică, de voința de a înscrie un drept etnic colectiv și deci particular, în dreptul general al statului. Or, eu am demonstrat că în contextul real al situației din Transilvania așa ceva n-ar putea antrena decît marginalizarea populației maghiare care nu locuiește în aceste două județe.

Cum să interpretăm atunci efectele unei eventuale reînființări a universității maghiare din Cluj? Este evident că o asemenea exigență ține de domeniul drepturilor culturale recunoscute de Constituție și deci n-ar trebui să determine un veto atît de net. Și totuși, guvernul ca și unele autorități universitare, care înainte dăduseră dovadă de multă solicitudine față de minoritatea maghiară, o refuză. A priori, nu văd în ce fel o universitate maghiară ar jena universitatea românească al cărei scop e formarea elitelor românești: fiecare ar lucra în sfera sa, ignorîndu-se reciproc. Rezervele mele sînt de ordin pedagogic și se sprijină pe argumentele unor observații asupra situației reale din Transilvania, așa cum s-a exprimat în istoria ei recentă. În momentul în care scriu aceste cuvinte știu că nu-mi fac prieteni, dar puțin îmi pasă, mă preocupă doar evoluția studenților, deoarece viitorul meu e deja în urma mea. Nu e comod ceea ce eu doresc să fac auzit, de fapt, situațiile la care mă refer au legătură cu slăbiciunile "omenești, prea omenești".

Cel care a observat istoria recentă a Transilvaniei fără a disimula cursul evenimentelor sub vorbe frumoase sau sub cuvinte demagogice este obligat să constate că un contingent foarte important de intelectuali unguri a părăsit zona de la începutul anilor '60. Mulți dintre ei pot fi întîlniți acum în alte locuri, la București, în Ungaria, în Germania, în Franța, în Statele Unite, în Israel, în Canada, în Australia etc. De-a lungul anilor, zeci, chiar sute de oameni inteligenți, artiști virtuozi sau pur și simplu talentați, ingineri competenți au luat cu toții drumul exilului pentru a-și etala în altă parte calitățile, acolo unde ei pot fi recunoscuți și remunerați. Aș putea cita o listă extrem de lungă de nume, cunoscute de toată lumea! Desigur, nu neg că au rămas și pe loc oameni talentați, totuși hemoragia a fost puternică, foarte puternică, creînd un vid între generații, o cvasi-absență a continuității și competiției. Că inteligența maghiară suferă din această cauză, e un lucru foarte natural, dar totuși luciditatea ne obligă să privim lucrurile așa cum sînt, **hic et nunc**: lumea intelectuală maghiară s-a restrîns. Or, în pofida prezenței cîtorva personalități remarcabile, un asemenea hiatus nu se poate acoperi în cîțiva ani și niciodată profesorii invitați nu vor putea îndeplini rolul educativ al unui corp profesoral local, al mediului intelectual și artistic care acum e ofilit. Niciodată, și am destulă experiență pentru a-mi justifica afirmația, profesorii invitați pentru perioade relativ scurte nu se vor putea substitui profesorilor locali care trăiesc acolo și întrețin relații de tip paideic cu studenții, oferind mai mult decît o simplă transmitere de cunoștințe. Deoarece a preda înseamnă a realiza dinamica unui **Bildung**, adică a educa. Și dacă înțeleg nostalgia unora pentru ceasurile bogate de glorie ale universității maghiare, nu trebuie visat la un trecut care s-a dus și nici nu trebuie cedat în fața resentimentelor unora, însetați mai curînd de pompa universitară decît de prestigiul dat doar de exercițiul gîndirii. A-i obliga pe studenții unguri să se închidă în țarcul universității maghiare înseamnă, în condițiile actuale, a dori ghetoizarea lor. Li se poate dori în mod conștient așa ceva? Nu cred.

La Cluj, în afara unor excepții notabile, viața intelectuală și socială a românilor și ungurilor urmează două căi paralele. Iată de ce, turneul de acum o lună al Teatrului Național din Craiova, invitat să joace pe scena Teatrului Maghiar de Stat din Cluj, trebuie lăudat și marcat cu o piatră de hotar; iată de ce trebuie să militäm pentru continuarea unor asemenea schimburi. Din fericire, studenții sînt uneori mai înțelepți decît elitele și cunosc locuri, cinecluburi, cluburi de jazz, de muzică pop, de spectacole de art-show unde tinerii români și unguri stau alături, au aceleași gusturi, împărtășesc aceleași valori estetice, participă la aceleași dezbateri. Așa e și la Universitate, cel puțin la facultățile umaniste pe care le cunosc. Acum, și sînt martor că așa se petrec lucrurile, cînd studenții unguri nu primesc la ei în secție cunoștințele pe care le-ar dori, au libertatea să-și aleagă cursurile unui profesor de la secția română. O asemenea situație mi se pare bogată în promisiuni cu privire la schimburile între studenți. Mai mult, studenții maghiari sînt, de fapt, cvasibilingvi, deținînd astfel toate posibilitățile de deschidere către lume oferite de cunoașterea unor limbi cu structuri gramaticale foarte diferite; odată dobîndite, și toți lingviștii o confirmă, învățarea altor limbi devine mult mai la îndemînă decît pentru un spirit închistat (cum eram eu!) în cadrul unei singure structuri gramaticale. O asemenea deschidere și asemenea posibilități de schimb poartă în sine și speranța învățării toleranței, care nu se află doar în paginile cărților sau în discursurile profesorilor, ci, esențial în fazele unei experiențe existențiale. Nu mă îndoiesc nici o clipă că această deschidere displace populiștilor români și... unguri. Totuși cînd hazardul istoriei îi obligă pe oameni să trăiască împreună, cred că e preferabil să cauți în diferența celuilalt deschiderea care îmbogățește o experiență mai completă a lumii.

Unii și-au dat seama că am serioase rezerve cu privire la reînființarea unei universități maghiare, în pofida gloriei trecute pe care o asemenea reînființare ar putea s-o evoce. În plus, luciditatea mă face să nu omit din rezervele mele costul financiar pe care l-ar provoca o asemenea operație în bugetul unui stat sărăcit. Dacă pentru facultățile umaniste prețul ar fiu relativ modest, trebuie luate în considerație în primul rînd investițiile necesare departamentelor științifice cu costisitoarele lor laboratoare. Cînd la ora actuală se vede cu ochiul liber starea mizerabilă a laboratoarelor științifice de la Universitatea Babeș-Bolyai, nu e greu să-ți imaginezi cît de sărac va fi echipamentul noilor instituții. Și ar fi naivi cei care ar aștepta vreun ajutor din partea Occidentului pentru asemenea instituții științifice. Dacă creditele nu lipsesc - cărțile în schimb, da - pentru disciplinele care legitimează noile ideologii hiperliberale și pragmatice ale postcomunismului (științe politice, sociologie politică, istorie politică contemporană) nu același lucru se petrece pe terenul cercetării științifice "fundamentale" (fizică, chimie, biologie, inginerie genetică) unde concurența mondială feroce are ca miză brevetele viitoarelor produse industriale. Astfel cei care stăpînesc băierele pungii și dețin supremația cercetării științifice avansate nu vor dori sporirea numărului concurenților. De vreo treizeci de ani unele state bogate preferă să-i angajeze pe cercetătorii străini după ce formarea lor teoretică de bază s-a făcut în statele mai sărace, o asemenea captare permițînd primelor să-și reducă în mod considerabil investițiile în infrastructura învățămîntului secundar și a primilor ani de universitate.

Dimpotrivă, mă uimește dublul refuz, al guvernului și al rectoratului de a accepta crearea unor secții maghiare autonome în sînul aceleiași universități, cu șefii lor de catedră. De ce să se refuze, de exemplu, colegilor unguri să gireze cum vor cursurile de studii sau prezența colegilor străini pe care doresc să-i invite pentru a ține cursuri? De ce să nu li se permită și lor să dispună liber de dreptul de a decerna titlul **honoris causa**, foarte la modă în timpurile "de tranziție"? O asemenea autonomie n-ar compromite în nici un fel unitatea universității și ar confirma aplicarea completă a drepturilor culturale, lăsînd un spațiu prezenței simultane care favorizează cooperarea și schimburile benefice tuturor studenților; aceștia vor învăța și vor trăi spiritul de deschidere către celălalt în adevărata sa dimensiune existențială. În fine, astfel ar aluneca pămîntul de sub picioarele tuturor extremiștilor și ar da imaginea unei Transilvanii tolerante, serioase și demne, în timp ce, în locuri nu prea îndepărtate, se dezlănțuie naționalismul xenofob în detrimentul tuturor, al majorității și minorității deopotrivă.

Unii o știu, infernul e pavat cu cele mai bune intenții și istoria contemporană nu face decît să ilustreze în modalități extrem de sîngeroase acest proverb. Or, după primele momente de euforie datorate unei schimbări brutale, cei care pretind că-și apără popoarele propun adeseori soluții cu efecte redutabile. Aceasta este sfidarea cu care se confruntă atît responsabilii români cît și cei maghiari, cînd fiecare trebuie să realizeze că în această perioadă de tranziție - despre care nimeni nu știe cît va dura - ceea ce e mai mult, exagerat, într-un sens sau altul e departe de a fi întotdeauna mai bun, dacă nu rămîne prezentă în spiritul nostru preocuparea și responsabilitatea pentru tineret.

Claude KARNOOUH

Cluj, 25 martie 1995

CULTURA: UN EPILOG NESFÎRŞIT

Deşi pare subînţeleasă, **diferenţa** dintre "omul civilizat" şi "omul cultivat" rămîne adeseori neclară, aşa cum neclară continuă să fie **relaţia** dintre "civilizaţie" şi "cultură". Sînt aceste ultime două noţiuni complementare, suprapuse, independente sau interferente? Poţi fi **deopotrivă** civilizat şi cultivat? Este accesul la civilizaţie un fapt de cultură? Sau cultura reprezintă doar **corolarul** unei condiţii civilizate? Ţăranul din Normandia sau micul nobil scoţian sînt doar "civilizaţi", în vreme ce eruditul dintr-o bibliotecă pariziană sau profesorul oxonian de istorie medievală sînt, pe deasupra, "cultivaţi"? Sau unii profită de soliditatea civilizaţiei tradiţionale, în vreme ce alţii suportă efectul alienant al modernităţii culturocrate? Pe scurt, cele două domenii sînt concentrice, se mărginesc reciproc sau se concurează cu tot dinadinsul?

Să rămînem, pentru moment, în zona reprezentărilor curente şi implicit în aceea a definiţiilor minimale. Am putea spune că, în viaţa de toate zilele, omul civilizat pare a fi acela care **ştie să se poarte**, în vreme ce omul cultivat **ştie de ce trebuie să se poarte** într-un anumit fel. Cultura ar fi, prin urmare, metadiscursul care sistematizează şi motivează axiologic regulile de civilizaţie. Ne aflăm înăuntrul civilizaţiei atunci cînd facem din buna purtare o a doua natură: aşa **se cuvine**, să procedăm printre oameni, pentru că aşa **am apucat**. Păşim pe teritoriul culturii atunci cînd, în termeni durkheimieni, **interiorizăm constrîngerea**, punîndu-ne totodată în situaţia de a-i analiza raţiunile. Civilizaţia este pragmatică şi pasivă, cultura, dinamică şi reflexivă. Pe de o parte, subzistenţa conservatoare. Pe de altă parte, utopia inovantă. Aparţinem, prin naştere, unei civilizaţii. Dobîndim, graţie unui program individual de asimilare a valorilor intelectuale şi morale, o cultură. Civilizaţiei îi revine socializarea indivizilor. Cultura este domeniul în care se înscriu, dimpotrivă, experienţele personale. Distanţa dintre cele două este egală cu distanţa dintre domnia legilor şi liberul arbitru. Iată de ce - prin analogie cu raportul dintre trup şi suflet - civilizaţiile dispar, dar culturile supravieţuiesc.

Ajungem astfel la o repartiţie de tip infrastructură/suprastructură, care disociază tehnicile de controlare a realităţii (roata este un element de civilizaţie) de proiecţia acestor tehnici în lumea valorilor (figura geometrică a cercului este un element de cultură). Dar tot astfel ajungem la o interpretare, aş spune, **antietimologică**, a noţiunilor de cultură şi civilizaţie. Într-adevăr, istoria celor doi termeni sugerează originea agronomică a culturii şi ne aminteşte sorgintea politică a civilizaţiei. Prima ţinea cîndva (şi mai ţine şi astăzi, dacă ne referim la agricultură) de umanizarea naturii, altfel spus, de exploatarea raţională a mediului. Cea de-a doua trimitea la normele convieţuirii, adică la degajarea treptată a unui cod capabil să armonizeze raportul dintre viaţa subiectivă şi forul public. Din acest unghi, ar fi mai nimerit să asociem culturii definiţia inerentă civilizaţiei şi viceversa. Cultura şi civilizaţia şi-au articulat semantica printr-o metaforizare mutuală: cultura cîmpului a evoluat, încă de la Roma, către o **cultura animi**, tot aşa cum civilizarea societăţii s-a extins vrînd-nevrînd asupra naturii altădată "virgine". E greu însă de spus dacă transferul acesta bilateral este produsul unor strategii conştiente sau numai reflexul ambiguităţii care face din om un **zoon politikon**.

Variaţiuni instrumentale

Noţiunea de cultură (în accepţia ei încă actuală) pare să dateze din secolul al XVIII-lea, cînd "grădinăritul" medieval (fie el agricol sau sufletesc) începe să desemneze **memoria culturală şi potenţialul creativ** ale diferitelor societăţi. Deşi consumată printr-o serie de aproximaţii difuze, schimbarea se dovedeşte a fi întru totul notabilă la nivelul duratei lungi. Dacă pînă atunci noţiunea de cultură presupunea echidistanţa ciclică dintre **omul-cultivator** şi **natura-cultivată**, acum, odată cu euforia Luminilor, omul teoretic al Filosofilor visează deja să domine natura prin intermediul artefactelor şi al artificiilor culturale: e de ajuns să evocăm, revenind în secolul al XVII-lea, parcurile proiectate de Le Nôtre. Cultura (termenul preia tot mai mult atributele civilizaţiei) nu mai este un fenomen ciclic de întreţinere a speciei, ci devine **instrumentul** unei evoluţii şi vehicolul unor patrimonii transmisibile, care sînt inevitabil ierarhizate, prin simpla lor etalare în timp. Şi nu reprezintă Enciclopedia expresia delirant-clasificatoare a unei cunoaşteri instrumentalizate? De la această primă sumă a modernităţii, cultura-oglindă devine cultură-unealtă, dar, aşa cum romanticii au priceput foarte devreme, nu orice fel de unealtă. Cultura şlefuieşte identitatea popoarelor, ea este scena pe care se mişcă herderianul **Volksgeist**, perimetrul în care se manifestă geniul unei colectivităţi şi, prin urmare, şansele sale în severul maraton al istoriei. Continuitatea legitimează evoluţionismul, iar evoluţionismul deschide la rîndul său perspectiva etnocentrică din care Occidentul obişnuieşte să judece existenţa "semnificativ decalată" (cum ar spune Lévi-Strauss) a celorlalte culturi. A înţelege cultura ca pe o totalitate reproductivă înseamnă însă a reifica Tradiţia, adică a cuantifica diferitele moşteniri observabile. Occidentalii au acumulat **mai mult** decît non-occidentalii: e suficient pentru a declara superioritatea obiectivă a primilor asupra (tuturor) celorlalţi. Acesta a fost demersul antropologiei victoriene care, de la sir James George Frazer pînă la Lucien Lévy-Bruhl, a pus problema **originilor** doar pentru a confisca Raţiunea civilizatorie pe seama Occidentului, exact aşa cum primii Apologeţi ai creştinismului încercaseră să semitizeze Logosul, intentînd grecităţii un lung proces de paternitate spirituală.

Impasul culturalismului

În ultimul sfert al veacului trecut, E.B. Tylor definea cultura ca pe un "ansamblu complex incluzînd cunoştinţele, credinţele, arta, moravurile, dreptul, cutumele, precum şi orice fel de dispoziţie sau de obişnuinţă dobîndite de omul trăitor într-o societate" (cf. **Primitive Culture: Researches into the Developement of Mythology, Philosophy, Religion, Art and Custom**, Londra, 1871). Definiţia punea în joc presupusele universalii ale culturii, semnalînd principiile oricărui comparatism sau, dacă vrem, criteriile traductibilităţii inter-culturale. De la o asemenea viziune funcţional-cantitativă asupra culturii au pornit şcolile antropologice din secolul nostru şi tot ei i-au rămas fidele chiar şi atunci cînd, după cel de-al doilea război mondial, au înlocuit retorica Occidentului-superior printr-o retorică a Occidentului-vinovat, căci dominator.

Începînd cu Tylor, confuzia dintre cultură şi civilizaţie (o sinonimie mereu favorabilă Occidentului) devine loc comun. Dar tot acest autor simte nevoia să distingă, în stil evoluţionist, **etapele** istorice străbătute de societăţile omeneşti: etapa sălbatică, etapa barbară şi, finalmente, etapa civilizaţiei. De aici s-a răspîndit, între timp, ideea potrivit căreia civilizaţia reprezintă gradul ultim al oricărei culturi. Şi tot de aici s-a impus iluzoriul obicei de a ipostazia culturile, de a le transforma în colecţii muzeale, care pot fi inventariate cu mijloace pur statistice. Planeta a devenit astfel un vast depozit de "culturi" care fabrică, aproape mecanic, tipuri psihosociale reprezentative şi imuabile. Înţelegerea culturii ca "ansamblu complex" a supraestimat rolul modelator al paradigmelor culturale, subestimînd reacţiile diferenţiate ale indivizilor. Aceasta este cursa în care au căzut adepţii culturalismului, în frunte cu Ruth Benedict al cărei clasic **Patterns of Culture** (Boston, Houghton Mifflin, 1935) susţinea că individul este, într-un sens pasiv şi ireversibil, **creaţia** culturii sale de apartenenţă. Conceptul de "personalitate modală" (sau "personalitate de bază") - elaborat la mijlocul anilor '40 de R. Linton (**Cultural background of personality**, New York, Appleton, 1945) şi A. Kardiner (**The psychological frontiers of society**, New York, Columbia University Press, 1945) - a reuşit să împingă acest determinism supraindividual pînă la caricatură. Nimeni nu contestă desigur relaţia formativă şi adeseori imperialistă dintre cultură şi individ şi nici faptul că devierile acestuia din urmă se înscriu inevitabil într-un sistem saturat. E imposibil să nu observi că puritanismul fundamental al culturii americane a făcut din majoritatea americanilor din clasa mijlocie nişte puritani, că galicanismul carteziano-rabelaisian al culturii franceze a condiţionat întrucîtva ateismul (proletar sau intelectualo-stîngist) al unora dintre francezi sau că materialismul ideologiei comuniste a dezafectat - oricît s-ar supăra Soljeniţîn - înclinaţiile mistice ale ruşilor. Problemele culturaliştilor nu vin însă din neputinţa lor de a sancţiona evidenţele, ci din aceea de a recunoaşte că identificarea unei culturi este mai degrabă rezultatul unei analize decît reflexul unui dat "obiectiv". **Musée de l'Homme**, de la Paris, pare să fie transpunerea elocvent-dogmatică a acestei viziuni care încearcă să depăşească discriminările inerente evoluţionismului, în direcţia unui egalitarism liberal: fiecare arie culturală este decupată, expusă **in vitro** dimpreună cu ustensilele sale tehnice, şi "animată" printr-un trio de manechine reunite domestic, după modelul aşa numitei familii nucleare. Evident, pentru ca pluralitatea răspunsurilor individuale, dar şi fatalitatea aculturaţiilor să fie cît de cît respectate, ar fi trebuit ca vitrinele de la Trocadero să fie deschise, iar etichetele să fie puse cap la cap, pentru că nicăieri conformismul social nu este absolut, tot aşa cum culturile nu sînt niciodată separate hermetic.

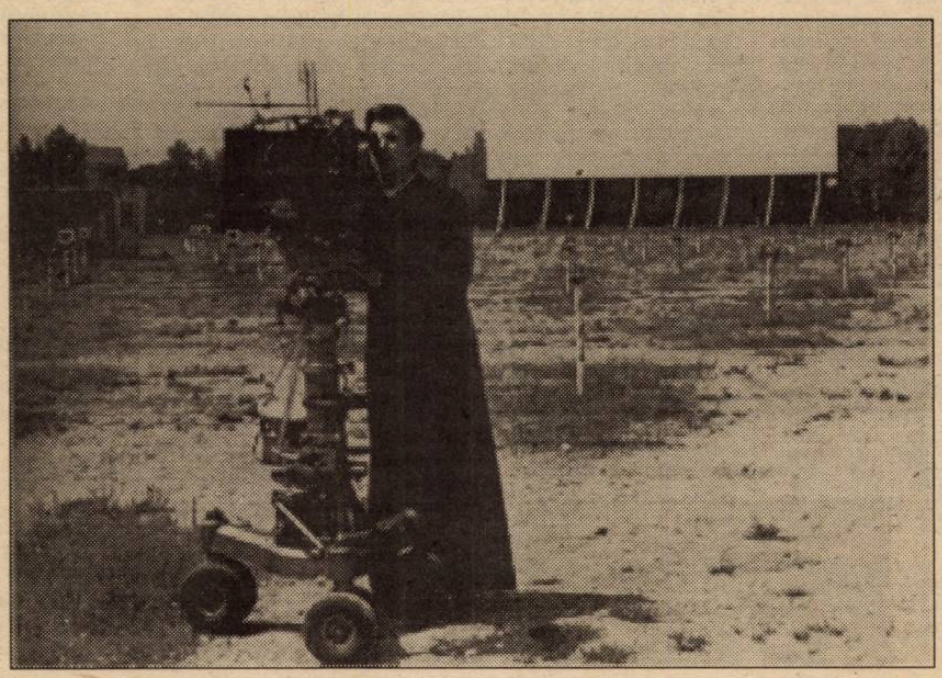

Adecvări contemporane

Curentele antropologice post-belice au repus individul în centrul anchetelor de teren, renunţînd treptat la definiţia culturii ca "abstracţie totalizantă". Spre deosebire de elevii lui F. Boas (o voi aminti, pe lîngă deja citata R. Benedict, pe Margaret Mead), antropologii din generaţiile mai noi au recurs la o grilă interpretativă care, inspirată fiind de fenomenologie, structuralism, lingvistică şi psihanaliză, lasă loc inconştientului, surprinde producerea sensului ca efect al interacţiunii dintre actorii sociali, reperează contra-curenţii non-autoritari, izolează sub-culturile desprinse din marile ansambluri centralizate şi insistă, în sfîrşit, asupra pluralităţii mesajelor şi a codurilor prezente în interiorul fiecărui sistem cultural autonom. Toate aceste aluviuni terminologice, îmbogăţiri conceptuale şi modificări analitice sînt poate fascinante, dar nu mai puţin trecătoare, întrucît perfectibile. O imensă bibliografie deopotrivă descriptivă şi teoretizantă încarcă rafturile universităţilor fără ca definiţia culturii să facă, astăzi mai mult decît ieri, obiectul unui consens ştiinţific liniştitor. Asemenea societăţilor, discursurile s-au atomizat, iar satisfacţia de a fi depăşit prejudecăţile naive ale veacului trecut nu permite cristalizarea unui limbaj comun şi nici obţinerea unui surplus de claritate. Impasul provine din faptul că, deşi transformată într-un nou **koinè dialektos** al occidentalului cultivat, antropologia nu poate să suplinească absenţa (sau doar declinul) religiozităţii instituţionalizate. Oricîte realităţi ar încerca să înglobeze, oricîte categorii ar fabrica şi oricîte temelii academice şi-ar pune la dispoziţie, ea rămîne o formă de cunoaştere profană, o ştiinţă care cuprinde fără să priceapă şi înmulţeşte punctele de vedere fără să-şi permită luxul totalităţii. Nu o vom putea ocoli, denigra, minimaliza cu ajutorul unor comode grimase "obscurantiste". Nu-i vom nega, de vreme ce există deja o **antropologie religoasă**, contribuţia la studiul sacralităţilor, aportul în materie de înţelegere a gîndirii simbolice sau capacitatea de a institui, măcar printre învăţaţi, o necesară cultură a toleranţei. Îi vom cere, totuşi, să-şi depăşească suficienţa, crispările orgolioase şi acel **libido dominandi**, pe care o percepţie aproape parodică îl atribuie îndeobşte "savantului".

Se pune însă întrebarea dacă responsabilitatea dialogului dintre antropologie (ca discurs despre cultură) şi religie (ca experinţă comunitară a credinţei) nu revine în primul rînd Bisericii (care adăposteşte credinţa, sugerînd totodată finalităţile culturii). În Europa catolică, Vaticanul a recunoscut urgenţa unui asemenea dialog de vreme ce a înfiinţat, încă din 1982, un Consiliu pontifical al culturii, organism care urmăreşte, după cum scrie cardinalul Paul Poupard, "întîlnirea dintre mesajul mîntuitor al Evangheliei şi culturile timpului nostru, marcate adesea de necredinţă şi de indiferenţă religoasă, în scopul de a le deschide mereu mai mult către credinţa creştină, creatoare de cultură şi sursă de inspiraţie a ştiinţelor, literelor şi artelor şi de a-şi aduce concursul calificat la evanghelizarea culturilor şi la inculturarea Evangheliei" (art. "Culture (Conseil pontifical de la), în **Dictionnaire des religions** I, Paris, P.U.F., 1993, p. 417). Cum? Prin cooperarea cu organizaţiile creştine internaţionale, dar şi cu organismele culturale, ştiinţifice, artistice din spaţiul altor religii. Prin urmărirea politicilor culturale adoptate de feluritele guverne. În sfîrşit, prin coordonarea activităţilor academice patronate de Sfîntul Scaun, în patru mari arborescenţe: 1. teologia, filosofia şi ştiinţele religoase; 2. ştiinţele matematice, fizice şi naturale; 3. ştiinţele sociale şi ştiinţele umane; 4. literatura, arheologia şi artele frumoase.

Biserica ortodoxă (şi lumea răsăriteană în general) au, cred, tot interesul să urmeze pilda oferită în acest sens de Roma, mai ales dacă vor să-şi depăşească relativa izolare intelectuală. Nu are rost să deplîngem - cu o falsă cucernicie - precaritatea culturii înainte de a-i fi atins, laborios şi umil, prea îndepărtatele limite.

Teodor BACONSKY

Trecerea prin reviste

CYBERSPACE, CD-ROM, HYPERTEXT... Revista **Courrier international** (nr. 16 - 22 martie) conţine un supliment special intitulat "Literatură versus multimedia", care se deschide cu acest titlu: **"Ah, dacă Dickens şi Proust ar fi cunoscut Internetul!"** Ironic? Nostalgic? Articolul de sub titlu, preluat din **Newsweek**, pune lucrurile la punct; vorbind despre cei dedaţi "drogului computer", el nu uită să menţioneze "implicaţiile scrierii pe acest obiect. De pildă, o anumită facilitate: autorii au tendinţa să se creadă nişte Tolstoi scriind romane à la Tom Robbins, interminabile şi «profunde». În faţa ta, computerul îţi spune: ador ceea ce scrii. Asta nu-i încă nimic pe lîngă ce ne rezervă viitorul. Se cunoaşte deja hypertextul - texte curgînd unul într-altul fără început, mijloc sau sfîrşit. Acest sistem ar putea să conţină cea mai mare bulversare a formei narative - dacă mai putem vorbi de «narativ» şi de «formă» - de la apariţia limbajului scris. Anumite texte moderne care au marcat secolul, precum **În căutarea timpului pierdut** de Proust sau opera circulară **Finnegans Wake** a lui Joyce, aproape că pot figura în categoria hypertextului... Acesta aruncă la coş principiile cărora scriitorii le sînt cel mai ataşaţi: scriitura ca succesiune de alegeri, opera ca un tot unic şi autorul ca ghid al cititorului. Pentru romancierul William Gass, care foloseşte un computer, există un alt fenomen alienant: prin ecran, scriitorul se îndepărtează de înseşi rădăcinile orale ale limbajului, acolo «unde calitatea emoţiei e mai profundă»". • Lucrurile stau diferit pentru cercetători - îi răspunde, indirect, un articol scris de istoricul polonez Krzysztof Rutkowski, preluat din **Gazeta Wyborcza**: "Scriitorii parizieni s-au speriat degeaba de acest nou monstru, care ar fi apărut la orizont doar ca să înghită elementul principal al culturii europene: cartea. Neavînd un nume prea frantuzesc, i s-a spus CD-ROM în limba barbară a mîncătorilor de hamburgeri de la McDonald's. Intelectualii francezi plîng, editorii se resemnează şi, încetul cu încetul, încep să facă business. Chiar şi cele mai mari edituri (Gallimard, Hachette, Bordas) s-au aruncat în apele tulburi ale oceanului electronic. Ca un conservator ce stigmatizează toate aceste noutăţi frivole care-ar putea intoxica sufletele pure ale polonezilor - continuă Rutkowski -, m-am aplecat cu repulsie peste CD-ROM-ul conţinînd enciclopedia literaturii franceze. Şi totuşi, încă scandalizat, nu mi-a trebuit mai mult de o secundă pentru a găsi citatele pe care le uitasem pe jumătate, titluri şi bibliografii, reuşind totodată să le leg între ele. În «Spleen» de Baudelaire am găsit fundăturile şi pasajele pariziene în care-i plăcea atît de mult să se piardă. Documentarea iconografică mi-a permis să suprapun imaginile, să le amestec, să le măresc sau să le micşorez, să obţin detalii ale hărţii oraşului sau să aleg bucăţile muzicale preferate de poet... Utilizarea CD-ROM-urilor permite efectuarea a mii de operaţii. Oamenii de litere deplîng moartea apropiată a literaturii, însă Baudelaire rîde în sicriul său: visul său poetic de a găsi omologii între cuvînt, sunet şi imagine se adevereşte pînă la urmă". • Liniştit de asigurările istoricului polonez, abia apuci să dai pagina că un nou titlu anunţă, de astă dată, că a sosit "Ultimul ceas al cuvintelor": **The Sunday Times** ne face cunoscut că este în curs o modificare a raportului imagine-alfabet, în care pînă şi limba engleză riscă să dispară în diaspora numerică!... Lucru pe care-l ştiam încă din şapoul grupajului, care ne informa, cu litere de-o şchioapă, că "o revoluţie culturală e pe drum" şi că "stiloul, scriitura lineară, cartea - toate acestea, în curînd se vor sfîrşi"... Vom branşa şi vom vedea. **(a.l.ş.)**

Get in the MOOd

Populaţia sa este în jur de 8500. Există locuri unde singurătatea fiecăruia este respectată, după cum există locuri publice de reuniune. Cu toate că este foarte mic după standardele demografiei, acest loc a avut parte de mai multe "crize civice" decît lasă să se întrevadă. Există petreceri dar şi dezbateri aprinse asupra dreptului de existenţă al unuia sau altuia dintre "cetăţenii" săi. Oamenii sînt teleportaţi în alte locuri împotriva voinţei lor. Unii bărbaţi se dau femei, unele femei se dau drept străini neutri.

Bine aţi venit în LambdaMOO. Nu e un loc real ci unul virtual în ciberspaţiu. Mai precis e o adresă pe Internet. Legat de acea adresă se găseşte un computer din Palo Alto, California, conţinînd milioane de linii de cod. Cei mai mulţi dintre locuitorii săi, care de fapt sînt răspîndiţi din Ohio la Manila, nu s-au întîlnit niciodată în viaţa reală. Viaţa lor în LambdaMOO constă în a sta singuri în faţa monitorului, tastînd într-un ritm îndrăcit.

LambdaMOO este o formă de MUD (multi-user dungeon). Un MUD este un buletin computerizat cu o temă şi structură bine definite. Primul MUD a fost creat acum 15 ani, de studenţi de la Universitatea Essex din Anglia. Conceptul a trecut în cele din urmă oceanul, iar azi, după explozia Internetului, există mai mult de 500 în toată lumea. Cel care stă în spatele LambdeiMOO este Pavel Curtis (34 de ani), specialist în computere, lucrînd la centrul de cercetare din Palo Alto al firmei Xerox. MOO (mud-object-oriented) este numele unei invenţii a lui Stephen White, student la Universitatea din Waterloo, şi este de fapt un limbaj orientat pe obiect în care programele sînt construite pe baza obiectelor definite anterior.

Jucătorii din LambdaMOO se mişcă prin casă şi pe afară, îşi vorbesc unul altuia prin simpla testare a unor comenzi precum "afară" şi "spune". Jucătorilor li se permite să-şi creeze propriile obiecte: un dormitor personal conţinînd mobilă fabricată din pînză de păianjen; un cărucior de cumpărături care serveşte drept locuinţă unei femei lipsite de un cămin.

Programarea şi construirea de noi obiecte în cadrul unui MOO pot fi făcute de orice jucător. A construi presupune crearea de noi camere, definirea legăturilor dintre ele sau apariţia unor noi obiecte. Aceasta dă desigur frîu liber imaginaţiei fiecăruia. De exemplu un jucător al cărui personaj este un labrador negru pe nume Kilik; a programat anul trecut pe 4 iulie (ziua naţională a SUA) un imens foc de artificii. Alţii au adăugat unei maşini pîrghii şi uşiţe pînă cînd a devenit o chestie total trăznită.

LambdaMOO e în întregime bazată pe text, grafica lipsind cu desăvîrşire. Curtis a modelat-o după propria sa casă şi colinele de lîngă Xerox. "Am vrut să fie o casă pentru că îmi place sentimentul de «acasă». Îmi place ideea unor oameni care să fie împrejur". Sherry Turkle, sociolog şi psiholog la Massachusetts Institute of Technology, spune: "Oamenii au tratat LambdaMOO ca pe o casă. Şi chiar în ciuda calităţilor de «Casa Animalelor» pe care le vezi cîteodată, metafora casei a fost importantă pentru locuitorii săi".

Jucătorii sînt în general studenţi cu mult timp disponibil. De regulă 200 de persoane sînt conectate simultan, unii petrecînd chiar şi 20 de ore în această lume. Fiecare se conectează din diferite motive: unii pentru o formă de viaţă socială, alţii pentru a programa. Cert este că toţi sînt prinşi mai apoi ca într-o pînză de păianjen, nu de puţine ori creîndu-se chiar o tensiune între viaţa lor reală şi cea din LambdaMOO. Unii chiar vor să renunţe după cîteva luni, numai că tentaţia de a intra din nou este mare, unica soluţie rămînînd aceea de a te da cu capul de tastatură pentru a schimba codul de acces la întîmplare spre a nu mai putea fi reconstituit. Turkle denumeşte această lume a MUD-urilor "cea mai recentă seducţie computaţională" şi susţine că ele reprezintă pentru anii '90, ceea ce jocurile video au reprezentat pentru perioada '80. Mai mult chiar, un MUD oferă omului ceva ce el nu poate refuza şi aceasta este o personalizare extremă. E ceva mai puţin ciudat decît pare. Şi asta pentru că prin aceasta oamenii sînt liberi să-şi rezolve problemele, să-şi exprime sentimente într-un mod relativ liber, neconstrîns. "Dacă eşti scund sau înalt, gras sau slab, negru sau alb, urît sau frumos în viaţa reală, ceea ce determină cum arăţi în Lambda este complet controlabil", spune John Fink, 21 de ani, student la Universitatea Miami din Oxford. Anonimitatea este, de asemenea, un factor important pentru că ea conferă oamenilor un sentiment de invulnerabilitate. Practic fiecare e liber să-şi creeze o lume paralelă, alternativa la lumea sa reală.

Există, evident, şi personaje care creează necazuri. Cineva care intră în sufragerie şi listează tot conţinutul unui dicţionar Webster face ceva echivalent cu a turna o cutie de pioneze pe un ring de dans. De aceea s-a dovedit necesară crearea unui "sistem de guvernămînt". Curtis a introdus un sistem bazat pe votul fiecărui "locuitor", ceea ce pînă în prezent funcţionează foarte bine.

Aşadar, ceea ce Curtis a considerat o distracţie cu patru ani în urmă a devenit proiectul său de cercetare la Xerox, iar cercetătorii din Chicago au ajuns s-o denumească "realitate socială virtuală".

Discuţii s-au purtat şi continuă să se poarte asupra motivului fiecăruia de a intra în această lume sau asupra posibilităţii ca oamenii să fie manipulaţi într-un fel sau altul de acest sistem. Răspunsuri s-au dat multe, dar tema rămîne în continuare de mare actualitate. (Adaptare de **Horia CECLAN** după **Newsweek**, 7 nov. 1994)

Din viaţa unui extremist de centru

Transpolitica

Într-o ţară - de ce ţară? -, într-o lume în care poeţi în toată firea susţin că "numai ipocriţii şi inconştienţii nu ştiu că pînă şi stîlpii de telegraf fac politică",

în lumea asta unde a fi apolitic constituie - într-un larg şi durabil consens al dreptei şi al stîngii - unul din cele mai grele păcate cu care se poate împovăra o conştiinţă,

în oraşul nostru extrem de isteţ, unde se închide imediat un ochi, a vigilenţă, cînd unul spune că nu-i nici cu ăia, nici cu ceilalţi, fără a-i urî, dar şi fără a-i ţine icoană, ca de cum iese din cameră colegii să-l denunţe fie că e iliescian, fie că e monarhist, "doar laşitatea făcîndu-l să se dea apolitic",

în universul acesta, deloc concentraţionar orice s-ar spune, s-ar putea să nu iasă chiar un scandal dacă s-ar încerca o descriere, fie şi incompletă, a ceea ce mişcă în sfera apoliticului, spre care nu se trage măcar cu coada ochiului, într-atît fiind ea de diabolică, urîtă, infectă, pe scurt: suspectă. În fond, întrebarea, pînă la a fi satanică e democratică şi "sută la sută" spontană, ceea ce-i asigură puritatea: ce apolitică fac dacă nu sînt stîlp de telegraf?

Dacă nu sînt un stîlp de telegraf şi, dacă mă uit bine la mine, nu sînt - atunci trebuie să observ că de foarte multe ori mă încearcă mila, mila adevărată, aceea fără de idei, fără detalii şi explicaţii, faţă de toţi cei care, la dreapta sau la stînga, îmi pretind să fiu fără milă cînd judec lumea şi cele două mîini ale ei;

nu trec multe minute - în fond, însuşi Cel după chipul şi înfăţişarea căruia am apărut cîndva în oraşul lui Bacovia, s-a mîhnit şi s-a mîniat imediat ce a văzut cum se comportă creaţia lui (Geneza 6,6) - şi mă cuprinde îndoiala: de unde am eu dreptul să fiu milos cu cei care se declară nemiloşi?

Atunci, din adîncul sferei apoliticului, se ridică un glas, deloc cavernos - mai degrabă scarlattian! - care mă roagă să fiu sincer şi, încă o dată, spontan. Ca ori de cîte ori apare noţiunea asta - între stomac şi frunte - mă cuprinde o bună dispoziţie ce se transmite la picioare şi încep să bat oraşul întru totul murdar, dar plin de viaţa angoaselor mele;

mă duc pînă la Universitate să văd dacă a mai rămas pe zid - în grafie albastră şi latină - "Eli, Eli, lama sabahtani!" şi după aceea, văzînd că litera trăieşte, mă duc spre Romană, pe bulevard, căci în sfera apoliticului intră liedul aceela dansat de Yves Montand, încă în urmă cu 40 de ani, "J'aime flâner sur les grands boulevards";

constat că preţul hamburgherului se ţine de cel al benzinei şi mă uit a suta oară la tejgheaua cu cărţi vechi şi curate din faţa farmaciei "Luteţia": acolo, un bărbat tînăr întinde de cîteva săptămîni, într-o ordine exemplară, cotor lîngă cotor, volumele sortate în colecţiile acelea care ne-au luminat ani şi ani Biafra noastră spirituală: Colecţia "Meridiane" şi Colecţia "Romanul secolului XX"; fiind sincer, spontan şi bine dispus, simt că mi se rupe inima, exact ca în faţa unui zid al plîngerii ridicat de pe locul unde pleacă Via Dolorosa spre Golgota, cărţile multe, bibliotecile mai ales, dîndu-mi vedenia asta de care nu pot scăpa. Apolitismul are şi el vedeniile, confuziile şi ţăcănelile lui - clare, neîntrebătoare şi neîndoielnice fiind, întotdeauna, politicile care-l combat fără milă. El, săracul, nu e însă antipolitic ci eminamente vulnerabil, ridicol şi benefic prin abundenţa gîndurilor neîncătuşate.

După care mă opresc în faţa fostului "Cucubar" şi conspectez cursul dolarului, fără să fiu implicat; cursul dolarului e baza cea mai sigură pentru duioşia mea faţă de mine.

Zece minute lungi pierd - dînd colţul - în contemplarea unei reclame pariziene pentru cosmetica ochiului de femeie; sînt două sprîncene şi două perechi de gene cum nu sînt trei, sub care stă scris un hai-ku: "Le pouvoir est au bout du regard". Pas "au bout du fusil" - cum ştie orice stîlp de telegraf. Au bout du regard.

Acasă vine momentul cînd dispare nu atît idealul, cît futacul; întorc pe dos biroul, holul, interiorul, un pahar - sfat al bunicii cînd nu găseşti ceva şi îmi apare chipul ei nu numai blînd, dar şi militant: ea nu putea citi ziarele decît începînd cu ferparele. Futacul nu dă semn şi nu mai am nici humor, nici duioşie, nici milă. Mă simt implicat pînă-n gît într-o indignare împotriva mea, strictă, în care n-au ce căuta guvernul şi sindicatele; în sfera apoliticului, cînd futilul ia proporţii, cînd "cad cablurile Kappa", cînd se scumpeşte merdeneaua şi minute întregi dispare din memorie melodia liedului lui Schubert despre frumoasa morăriţă, nu se mai poate conta pe guvern, preşedinţi, prefecţi, ci doar pe prieteni, dovadă cum Albala stătea de vorbă cu ibricul care se ascundea de dimineaţă odată cu limba de pantofi: nu există partid să inventeze o asemenea politică de tandreţe a cuvintelor în faţa pierderilor ireparabile, fie de futac, fie de criterii. Am adoptat-o de multă vreme, cu insuccese care nu m-au descurajat: futacul nu apare, în schimb îmi aduc aminte de cuvintele lui Schubert pe patul morţii care îmi permit să mă rup de gravitaţia ultimelor declaraţii ale domnilor Chebeleu şi Radu Vasile. Ce-ar fi să numim apolitica - transpolitică - şi să terminăm cu povestea asta plină de furie şi de calomnii între prefixe. S-ar putea ca transpolitica să fie cumva sentimentul paraguayan al bucureşteanului.

Radu COSAŞU

Re şi Ro

Ea e bibliotecară. El e bibliotecar. Ea e din Buffalo, SUA. El e din Queensland, Australia. Pe 19 martie 1994, Charlene se plictiseşte în America ei, aşa că se „branşează" pe sistemul Internet, adică pe univers. Ca-n fiecare zi, vrea să facă puţină conversaţie. Şi cum, în Internet, găseşti de toate, inclusiv o reţea pentru bibliotecari, Charlene caută acolo. În acea zi, acolo figurează un mesaj care-i atrage atenţia: **„Dacă bibliotecarele au reputaţie proastă, probabil că e din cauza lor"**. Chestia asta merită discutată. Charlene îşi aruncă răspunsul în mare: **„Absolut de acord"**. Şi adaugă că îi **„plac mult hard rockul şi Monty Python"**. Ceea ce nu prea are legătură cu subiectul, dar facilitează conversaţia. Mesaj de întoarcere: **„Charlene, absolut de acord cu ce spui însă deloc cu gusturile tale muzicale. Al tău, Robert."**. Charlene, pentru a reduce din handicap: **„Dar îmi place şi Mozart"**.

O bibliotecară căreia îi place şi Mozart nu poate fi cu totul neglijabilă. Robert Boot se hotărăşte să continue. Aşa încep cele mai frumoase poveşti de dragoste. Foarte curînd, Charlene şi Robert nu mai pot unul fără altul. Ea, **„Re"**, şi el, **„Ro"** - căci, în limbajul informatic, abrevierile valorează aur - nu încetează să dialogheze. Gusturile lor, culorile, binefacerile ştrudelului cu mere şi ale vieţii la ţară, toate trec, toate sînt minunate. Tonul se însufleţeşte şi mesajele devin din ce în ce mai pline de mici semne informatice denotînd intensă satisfacţie, în special tipicul: -) care este simbolul zîmbetului şi al bucuriei „branşate". Perspectivele sînt dintre cele mai limpezi. Şi efectiv, pe 13 aprilie ajunge, trimis din Queenslandul îndepărtat, mesajul definitiv - pe care ne face plăcere să-l citäm în versiune originală: **„Charlene, would you like to be my wife? Kisses, Robert"**. Răspunsul a fost imediat: **„Are you crazy? Kisses, Charlene"**. Ceea ce în limbaj etern însemna da.

Robert se duse în SUA. Se căsători cu Charlene. Şi avură mulţi mici bibliotecari bucălaţi: iată cum ar fi trebuit să se termine povestea aceastei iubiri cibernetice... Dar vai: computerul face, computerul desface. Ro şi Re se căsătoriră. Numai că, atunci cînd au vrut să meargă în Australia ca să-şi trăiască pasiunea, computerul serviciului de imigrări scuipă imprimanta fatală: Charlene era cu 12 kg mai grasă şi suferea de diabet. Venirea ei pe teritoriul australian ar fi fost deci de natură să antreneze cheltuieli medicale, grevînd astfel balanţele sociale. Viza i-a fost refuzată. Aşa că Re şi Ro au trebuit să recurgă la bătrîna presă a inimilor sfărîmate, povestind totul de-a fir a păr. Formidabil, nu? (**Pierre GEORGES**, în **Le Monde**, 22 martie 1995)

De văzut

Conte d'hiver (1992) şi **Le genou de Claire** (1970) de Eric Rohmer - miercuri 19, ora 18,30 / joi 20, ora 18,30 (ambele, în cadrul Clubului cinefililor de la Institutul Francez).

„Mi se va reproşa că sînt clasic dar, cum o spuneam în **Cahiers du cinéma** încă din anii 70, eu sînt pentru povestire. Eu cred că un film trebuie să povestească ceva şi că modernismul nu se măsoară în absenţa poveştii. Nu trebuie ca această absenţă să se datoreze incapacităţii de a construi o poveste. Arta de a construi o poveste rămîne un lucru foarte important în cinematograf, şi asta nu împiedică de a fi modern".

(**Eric ROHMER** în **Cahiers du cinéma**, aprilie 1995)

NORBERT DODILLE

Alo?

Nu sînt un mare înotător, dar parcursesem, totuşi, cîteva lungimi de bazin înainte de a intra, şiroind, la vestiar. Acolo nu se afla decît o singură persoană, un bărbat în jur de cincizeci de ani, cu un prosop înnodat, nu foarte strîns, în jurul şalelor, plimbîndu-se nervos de la un capăt la celălalt al încăperii. În mîna dreaptă ţinea unul din acele telefoane portabile ce pot fi întîlnite acum pretutindeni, chiar şi la piscină. Văzînd că formează de mai multe ori la rînd un anumit număr, mi-am imaginat, în timp ce mă îmbrăcam, că acela pe care îl căuta era, probabil, absent sau că linia era ocupată.

Omul părea literalmente furios. Forma la nesfîrşit acelaşi număr cu o încăpăţînare tragică, strivind minusculele clapete din plastic sub degetele sale umflate. Îl compătimeam şi, în timp ce mă încheiam la pantaloni, îmi ziceam că cel căutat cu atîta insistenţă era de-a dreptul impertinent că nu răspundea. Acestui om care se chinuia să telefoneze dintr-un vestiar, ud, în calea curenţilor de aer ce-l izbeau în spate ori de cîte ori cineva deschidea uşa, şi încă fără să se fi aşezat, mergînd fără a face economie de paşi, cu povara telefonului la capătul braţului. În vreme ce acela pe care îl căuta stătea liniştit în biroul său, cu coatele bine proptite între dosare pîntecoase şi vorbea despre lucruri lipsite de importanţă, sau se afla acasă, în faţa unui pahar cu aperitiv, pălăvrăgind, iar aparatul său avea, fără îndoială, firul rupt, atîrnînd ridicol la capătul receptorului. Dacă nu cumva era plecat, să-şi facă cumpărăturile, de pildă, fără să fi catadixit să-şi ia telefonul cu el.

Cînd am plecat de la piscină, eram plin de un sentiment de simpatie generală faţă de toate aceste fiinţe pe care le întîlnim în jurul nostru, în cafenele, supermagazine, pe plajă, în lift, la stopuri. Care sînt pe deplin conştiente că alcătuiesc un grup aparte, al celor ce vorbesc pe stradă cu persoane care nu se află pe stradă, sau nu pe aceeaşi stradă, fapt care le conferă anumite obligaţii.

Ei simt întreaga povară a acestei diferenţe ce trebuie asumate, căci au promovat, într-o oarecare măsură, la rangul poliţiştilor, posesori de staţii radio, sau al taximetriştilor, sau al medicilor de pe salvări. Au ieşit din masa pe care o constituim noi, ceilalţi, cei care ne deplasăm fără alt mijloc de comunicare în afara vocii cu care ne-a înzestrat natura şi a gesturilor simieşti atunci cînd voim să facem un semn disperat cuiva recunoscut în mulţime care se îndepărtează, în vreme ce ei, fără să-şi piardă răsuflarea, fără să se grăbească, nu fac altceva decît să formeze un număr de telefon: "Alo, Paul? Închipuie-ţi că sînt la douăzeci de metri în spatele tău, întoarce-te, bătrîne!".

Îi simţi mai gravi, apăsaţi de o experienţă intimă şi crucificantă a comunicării, căreia îi sînt preoţi. Iar cînd îi întîlnim pe un trotuar pustiu, cu ochii aţintiţi asupra orizontului unui scuar măturat de vînt, solemni, ridicînd telefonul la nivelul gurii lor uscate, cu verbul sonor şi gestul plin de importanţă, ne străduim să nu facem prea mult zgomot şi ne îndepărtăm pradă aceluiaşi amestec de teamă şi invidie pe care îl simţim în faţa mai-marilor acestei lumi.

(Adaptare şi traducere de **Bogdan GHIU**, după revista **L'Invitation**)

Cronica literară de tranziţie

Note despre Paler

Rugaţi-vă să nu vă crească aripi (Ed. Albatros şi Universal Dalsi, Buc., 1995, 320 p., 3570 lei), o carte relativ compozită, e alcătuită din texte extrase din volumele **Polemici cordiale** (1983) şi **Viaţa ca o coridă** (1987), plus cîteva piese noi. Jumătatea ei cea mai bună sunt eseurile memorialistice şi introspective.

Octavian Paler are un fel de timiditate, de retractilitate, de arhi-decenţă de om-de-munte, care-l opresc să-şi ducă pînă la capătul dinspre **eu** confesiunile. El e mereu tentat să descindă în memorie, dar - pentru epocile de adult, tînăr, adolescent - ca într-o bibliotecă sau ca într-o pinacotecă. Singul **chip** de anume pregnanţă pe care plonjeurile în amintire ale lui Paler îl scot la suprafaţă este cel al **copilului** care a fost: cu "pălăria rotundă şi neagră, cu bor mic, specifică portului din Făgăraş, pantalonii albi, strînşi, cămaşa de bumbac, lăsată peste pantaloni şi încinsă cu o curea" (p. 114), aflat mereu "în gardă", ca o "sălbăticiune care stătea retrasă, însă nici nu renunţa să urmărească ce făceau ceilalţi". Celelalte vîrste sunt escamotate, sau simple pretexte (fără carne, fără timp) de a evoca locuri, stări, atitudini. Chiar şi această regresie, de acum, spre tulburele paradis al copilăriei e o formă de "retragere".

În 1972, cînd am scris prima oară despre o carte a lui Paler (**Drumuri prin memorie**), începeam ("Iată o carte extraordinară...") şi sfîrşeam ("Sunt convins că umbra cuvintelor acestei cărţi fermecătoare se va imprima durabil în solul prozei noastre") pe un ton, cum se vede, vibrant de entuziasm şi retoric. Azi, după aproape un sfert de veac, ceva mai domol şi mai sceptic fiind, aş pune o surdină de o cincime strigătului, dar aş mustăci că, în fond, nu m-am înşelat. Înaintea cărţii despre care scriam, autorul publicase doar nişte versuri nesemnificative - şi nu pot înţelege de ce acum, cînd se bucură de o notorietate şi un prestigiu excelente, de, aproape, **raisonneur** naţional, persevereză în a publica versuri, mă gîndesc la cele cîteva de la finele acestei cărţi, care (ele) nu-l avantajează deloc, sunt ca nişte încercări de a cînta din frunză o Fugă de Bach, Paler este el-însuşi în lirismul solemn al prozei sale meditative, în care, pe linia înaltă a lui Camus, este, în zilele sale bune, un maestru.

Prin anii optzeci, realizam un ciclu de dialoguri cărturăreşti, strict pe tema lecturii (de ce citim? în ce scop? din ce cauze? în cîte feluri? ce efecte are lectura? unde? cînd citim? etc.). După Dimov, Raicu, Manolescu, Al. George, Paleologu, Regman, Cioculescu, ajunsesem la Paler. Am stat de vorbă, am definitivat textul şi m-a rugat să veghez ca: ori se publică integral, ori deloc. Aşa am făcut, dar redactorul-şef al gazetei cu pricina mi-a făcut figura, tăind în tipografie (unde nu-mi dăduse prin cap să stau de pază) un pasaj (în care era vorba de Cioran - traversam o etapă în care nu era clar dacă Cioran "E voie" sau nu), chiar în noaptea dinaintea apariţiei. A doua zi, Paler vede, se supără, mă sună, îi explic, şi publică într-o altă revistă o notiţă în care protesta împotriva ingerinţelor a tot soiul de "factori" în textele scriitorilor; preciza, fireşte, că nu mie, G.P. îmi aparţine vina. Foc s-au făcut tovarăşii pentru că cineva cuteza să facă aluzie, publicată!, la cenzură, şi oalele sparte le-am plătit eu, care am avut interdicţie de semnătură vreun an de zile. Dar intransigenţa lui Paler mi-a plăcut, şi i-o admir şi azi.

Sunt multe lucruri bune în culegerea de la Albatros-Dalsi. Meditaţia despre coridă (**Un joc serios**) e unul dintre ele... Aparent paradoxal, Paler "ţine" cu taurul. Deşi acesta e forţa oarbă, în timp ce toreadorul e graţia, inteligenţa, arta... Dar toată estetica şi metafizica şi pedagogia coridei se spulberă sub greutatea unui cadavru: al fiarei. Dacă Spiritul şi Frumosul sunt întrebuinţate ca să curgă sînge, insinuează Paler, ele sunt poate valabile pentru smintiţi ca Nero, dar nu pentru oamenii cu picioarele pe pămînt. Dar tot o coridă e lupta unui scriitor cu îndoielile sale, "care pot fi la fel de agresive ca un taur" (p. 91).

Dacă paginile cu fond memorialistic-confesiv, pe direcţie caracterologic-moralistă, ca şi cele de comentariu ţîşnind artezian dintr-o idee (**este Renaşterea superioară Evului Mediu?** de pildă; să nu uit: şi Călinescu are, în **Cronici**..., cîteva pasaje de superb elogiu al aşa-zis întunecatului ev de mijloc) sau din universul unui artist (Rembrandt, Leonardo, Velàsquez) sunt captivante şi pline de miez, cele în care scriitorul "ficţionează" sunt mult mai puţin pe gustul meu. Lipsa de concreteţe vitală, hibridul de abstracţiune şi epic imprecis, amestecul de parabolă şi raţiocinări din aceste compuneri, meşteşugit scrise, mă îndepărtează. E poate "vina" mea. Îl prefer pe Octavian Paler cel tăios cu adresă, timpul rostirii esopice a trecut, şi de altfel punctul său forte nu sunt naraţiunea, ficţiunea, invenţia, personajele, trama, ci descompunerea în fîşii somptuoase de idee şi de semnificaţie morală a văzutului şi auzitului. Fundamental, Paler nu e romancier, nu creează făpturi şi conflicte, ci un cugetător care povesteşte, un La Rochefoucauld român trecut prin Camus, Malraux şi Auschwitz, care dă maximelor sale dimensiuni de nuvelă, un camilpetrescian, cu sonorităţi de violoncel şi orgă, care, în ziduri, lagune, tablouri, pieţe, palate, munţi - vede gînduri şi afecte, translînd totul în cheie sufletească.

George PRUTEANU

Cine, ce, cît, cum, unde...

Un tot mai mare număr de posesori de calculatoare de toate formatele (tower, desktop, notebook, subnotebook, palmtop) şi puterile (80286 - > Pentium) optează pentru o variantă de telecomunicaţie, grefată pe reţeaua telefonică, care deşi nu mai reprezintă de mult ultimul răcnet al tehnicii, se află, cu standarde bine definite de compatibilitate, în plin proces evolutiv şi continuă să aibă un potenţial greu de bănuit. Prin intermediul modemelor (respectiv faxmodemelor) pot avea loc schimburi de informaţii cu o eficienţă multiplu superioară transmisiilor prin fax, fără a mai vorbi de alte mijloace de comunicare tradiţionale. Vitezele de transmisie ale mesajelor digitale (nu analoge, cum este cazul telefonului - de altfel şi natura datelor este o cu totul alta) variază (în mod normal) în funcţie de calitatea modemului, precum şi de softul utilizat.

La aceasta se mai adaugă posibilităţile relativ noilor protocoale de transmisie normate de CCITT (Comité Consultatif International Télégraphique et Téléphonique – for international care are ca membri 159 de ţări) cu filtre foarte eficiente pentru transmiterea integră a datelor. Prin norma V.42bis se introduce compresia datelor. Similar, protocoalele Microcom Networking, aplicînd compresia datelor, ridică randamentul transmisiilor la peste 200%. Imaginaţi-vă, tot cu ajutorul aritmeticii, că în acest caz viteza de transmisie poate ajunge la 150000bps, adică 15 pagini pe secundă. Astfel de protocoale sînt implementate de multe dintre softurile populare de comunicaţie, cum ar fi Com It sau Procomm Plus, dar şi de hardware-ul unor modeme.

Din păcate aceste calcule ignoră calitatea reţelelor telefonice prin care, nolens-volens, datele trebuie şi ele să treacă, mai repede, mai încet. Dacă pe liniile moderne digitalizate (eventual cu fibre optice) aceste viteze sînt realizabile, vechile linii româneşti abia permit 4800bps (pe cele internaţionale, nou instalate, se ating 14000bps).

Dar ce aduce nou comunicaţia prin modem? Sînt nişte ani buni de cînd termenii de poştă telefonică (E-mail) şi reţea electronică nu mai sînt doar nişte noţiuni exotice, chiar şi pentru cetăţenii din spatele fostei Cortine de Fier.

Bogăţia şi eficienţa schimbului de informaţii au stimulat dezvoltarea unor reţele tot mai mari de ofertanţi de servicii şi consumatori, care la ora actuală se întrepătrund, cuprinzînd ca o pînză de păianjen întreg globul terestru (nu

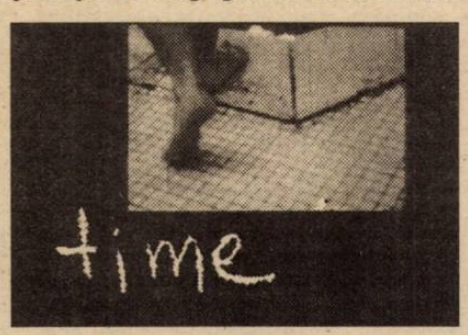

întîmplător, o cunoscută reţea americană se numeşte The Web).

Într-o lume în care fiecare se zbate să obţină cît mai mult cu un efort cît mai mic, într-o (anumită parte a) omenire formată din miriade de indivizi, pe care însăşi societatea îi împinge către o claustrare asocială, iată a apărut un nou mijloc de comunicare, care îi absolvă pe nenumăraţii indivizi cu veleităţi autistice de a lua contact direct cu o altă fiinţă umană, permiţînd totuşi un schimb de informaţii ce poate deveni chiar foarte intim. Desigur că universul reţelelor electronice, deşi tot atît de virtual, nu se reduce la conceptul autisto-onanistic promovat de sexul telefonic; pentru că aici este vorba de cu totul altceva. Masa informaţională şi varietatea acesteia, factor entuaziasmant la prima vedere, se poate dovedi fatal pentru utilizatorul imprudent, care riscă mai mult ca oricînd să cadă victimă propriei bulimii, fără a rămîne cu nimic. Dar, ca o necesitate şi sfidînd entropia, treptat, sau mai bine zis odată cu dezvoltarea reţelelor (din nou povestea cu oul şi găina), au apărut structuri specializate, care au segmentat şi organizat fluxul impetuos de date. Astfel, în sînul marilor reţele, al cărui reprezentant cel mai marcant este Internet (35 milioane computere conectate), au apărut aşa-numitele foruri, cercuri la care participă persoane interesate de un anumit domeniu, fie el ştiinţific, sau de altă natură. Pe această cale a apărut o nouă formă de segmentare socială a unor grupuri de interes, de data aceasta virtuală. De fapt, prin multitudinea serviciilor oferite de către reţele - de la cumpărături comandate prin computer la tranzacţii între mari companii, perfectate pe această cale, sau operaţiuni bancare etc. - a apărut necesitatea confidenţialităţii, accesul limitat la unele informaţii şi toate acele constrîngeri atît de obişnuite în lumea reală. Departe de a fi cucerită, şi lumea occidentală este încă sub focul ofensivei digitale, dar ultimele bastioane reacţionare, cu mîinile încleştate pe tradiţionalele maşini de scris şi dependente de, acum inutila, discuţie „de la om la om", vor face loc unor noi generaţii de oameni, pe care unii îi consideră pur şi simplu ca moderni, iar alţii îi resping ca pe nişte cyborgi dezumanizaţi, cu degetele veşnic fugind pe tastatură, iar ochii veşnic aţintiţi pe ecranul monitorului. Desigur, adevărul e undeva la mijloc. Căci această lume (virtuală) este, la urma urmei, umbra şi produsul lumii reale ale autoproclamatului homo sapiens. Doar că s-ar putea ca ucenicul vrăjitor să-şi bage din nou nasul în oală, şi să-i dea virtualului electronic ceea ce deocamdată nu posedă - viaţă.

Internet, reţea care cuprinde întreg globul şi funcţionează 24 de ore din 24, constituie un teren fertil pentru dezvoltarea în puţine luni a unei adevărate jungle.

Lumea reţelelor electronice pare undeva departe de meridianele noastre, cel puţin aşa suntem tentaţi să credem, cu vanitatea trecutului nostru handicapat. Deşi ignorate, serviciile E-mail şi de altă factură se infiltrează de o bucată de vreme, deşi sînt accesibile, deocamdată, doar iniţiaţilor. Dar situaţia este similară peste tot în lume. Internet nu a reuşit mare lucru în Japonia; suprafaţa de lucru nu ar fi foarte atrăgătoare, fiind vorba în principal de text. La fel, şi în Europa, şi chiar şi în SUA, lupta pentru marea popularizare a acestor sisteme de comunicaţie este încă în plină desfăşurare în mass-media, care abundă de articole atrăgătoare dedicate domeniului.

Şi iată cam care este situaţia din România: Fundaţia Soros a dotat 40 de licee valoroase din ţară cu echipamentul necesar, cu conexiuni pentru servicii E-mail prin noduri în Timişoara, Iaşi, Cluj, Bucureşti. Transmisiile se fac apoi prin satelit. De asemenea, Fundaţia oferă conectare gratuită organizaţiilor neguvernamentale (ONG), persoanelor fizice interesate. Mai există, tot în România, o reţea a Academiei Române, cu un nod principal la Universitatea Politehnică Bucureşti, şi un altul la ICI, cu legătură prin satelit via Viena. Nu în ultimul rînd, merită menţionate două societăţi comerciale care funcţionează ca dealeri Internet şi respectiv Compuserve (altă reţea importantă), Eunet România şi Sprint.

Cristian BUTUMAN

O SUTĂ DE ANI LA CINEMATOGRAF

Anul acesta, **întreg** anul acesta sărbătorim centenarul cinematografului - iată că şi această artă (sau instituţie artistică) a atins o oareşicare vîrstă; ea rămîne mezina muzelor, dar e de presupus că a trecut de copilărie - mai cu seamă că în timpurile moderne copiii au devenit din ce în ce mai precoci... Deci centenarul cinematografului, ca instituţie şi ca spectacol - actul său de naştere consemnînd data de 28 decembrie 1895, locul naşterii Grand Café, pe Bulevardul Capucinilor din oraşul lumină, avîndu-i ca naşi pe fraţii Lumière. Ei s-au hotărît să organizeze cel dintîi spectacol cu "maşina de umbre mişcătoare", de fotografii mişcătoare - în faţa unui public stupefiat care a văzut pentru prima oară (între altele) un tren apropiindu-se ca şi cum n-ar mai fi rămas decît o secundă pentru a trece peste privitori. Astăzi, după o sută de ani, nici măcar copiii nu mai reacţionează la o astfel de imagine...

Evenimentul a fost consemnat atunci de cîteva ziare pariziene şi, cîteva zile mai tîrziu, la uşile cafenelei erau puşi oameni de ordine pentru a fi evitată îmbulzeala... Primul program de cinema, alcătuit numai din filmarea unor "scene de viaţă", a ţinut afişul cîteva luni. Succesul de public a fost aşadar **prima lege** a acestui nou mod de destindere - şi a rămas şi azi, deşi scurt timp după apariţie, filmul a început să însemne şi altceva - adică o artă.

Fraţii Lumière, Louis şi Auguste, nu sînt cei care au inventat fotografia mişcătoare, nici filmul. Patru ani mai înainte, la 22 mai 1891, celebrul Thomas Edison, unul din geniile tehnice cele mai stupefiante ale lumii, inventase kinetoscopul, acea cutie în care putea privi un singur om acele "umbre mişcătoare". Lipsea însă o dimensiune esenţială a cinematografului - şi anume aceea a sălii, a senzaţiei simţite în comun, a emoţiei din întuneric - emoţie azi foarte ameninţată de solitudinea din faţa televizorului...

Numele multor altor precursori a fost invocat pentru a rupe cîte ceva din faima încoronată a fraţilor Lumière - americanii, nemţii şi chiar francezii vorbind de alţi părinţi, de alte moaşe, de "alte glasuri, alte încăperi". Orice mit e un produs al colectivităţii - şi chiar dacă fraţii Lumière nu au avut conştiinţa că au fost fondatorii unui... mit al lumii contemporane şi al secolului ce stătea să vină - ei au avut ideea spectacolului public - şi deci îşi merită titlul de naşi ai copilului născut din geniul tehnic.

Istoricii civilizaţiei noastre au făcut legătura între trei evenimente produse în acelaşi an - şi anume descoperirea razelor X de către fizicianul german Wilhelm Conrad Röntgen la Würzburg, apariţia cinematografului la Paris şi formularea teoriei psihanalitice de către Sigmund Freud la Viena. Evenimente care vor marca profund civilizaţia noastră, a secolului 20 - trei feluri de pătrundere în obscuritatea anodină a vieţii omului - a celei fizice şi psihice. Coincidenţa este semnificativă, căci desenează viitoarea colaborare, din ce în ce mai strînsă, a tehnicii, a industriei cu ştiinţa şi cu artele. În zorii veacului nostru, aceste separări vechi de sute de ani par a se prăbuşi - anunţînd o lume nouă în care finalităţile se deschid: razele X vor duce la descoperirile misterului nuclear, maşina de fabricat umbre mişcătoare va duce omenirea către cunoaşterea oricărui cotlon al planetei, la naşterea celui mai popular produs de consum artistic, psihanaliza a decis calea investigării celei mai secrete adîncimi - aceea a sufletului uman sau a sufletului comun. Ideologiile le vor manipula, civilizaţia omenească le va corela, le va lega pe ele şi toate celelalte descoperiri ale omului într-un lanţ complex şi inextricabil.

Rămîne să ne gîndim la aceşti o sută de ani de existenţă ai cinematografului: ne-a făcut această nouă "realitate" mai fericiţi? Eu cred că da, că adunînd lacrimile vărsate şi hohotele de rîs ce se aud din sălile obscure, bilanţul e pozitiv - cinematograful ne-a făcut mai fericiţi, mai sensibili, mai apropiaţi unii de alţii, mai conştienţi: oglinda pe care filmul a pus-o în faţa omului ne-a fost benefică. Între industrie şi artă, între document şi ficţiune, maşina de fabricat "umbre mişcătoare" ne-a schimbat viaţa şi ca indivizi şi ca specie. Ciematograful nu va muri, chiar dacă a fost uzurpat de televiziune din locul vizualităţii privilegiate. Să-l sărbătorim ca pe un cadou ce ni l-am făcut şi fără de care nu am putea concepe lumea de azi... Sau?...

* * *

S-au scris sute de istorii ale artei filmului, mult mai puţine despre mărirea şi decăderea instituţiei numite cinematograf; pentru că, deşi spunem: hai să mergem la cinema, de fapt înţelegem astăzi: hai să vedem un film. Sala de cinema - aşa cum au arătat mai mulţi mari artişti ai filmului, între care Fellini - a avut anii ei de glorie, era centrul vieţii unui tîrg părăsit, era locul spre care mergeau seara tinerii să se întîlnească, era locul visării doamnelor nefericite şi al dorului de ducă ce-i apuca pe tineri şi nebuni. Gloria asta a durat decenii - şi a trebuit să vină copilul din flori al filmului, televiziunea, care să submineze nu numai arta filmului, dar destinul cinematografului şi al cinematografiei. În Europa zilelor noastre, sălile de cinema se închid, trag obloanele, pe fundalul unei melodii triste din filmele lui Fellini.

Dar, uitînd melancolia, să ne aducem aminte cîteva date din istoria cinematografului, din cele mai puţin cunoscute. Timp de zece ani, după acea memorabilă dată de 28 decembrie 1895, timp de zece ani, spectacolul a fost doar ceva care ar semăna cu "documentarul" de azi - o fereastră deschisă spre cunoaşterea lumii, a locurilor şi evenimentelor. Abia în 1905 a apărut ficţiunea, povestirea unei poveşti, personajul. Acesta s-a numit Boireau, era comic şi a fost creaţia unui actor de café-concert, pe numele lui André Deed. Mici întîmplări comice. El a fost, aşadar, înainte de Max Linder, Chaplin, Keaton şi alţii pe care astăzi îi ţinem în pantheonul artei cinematografice.

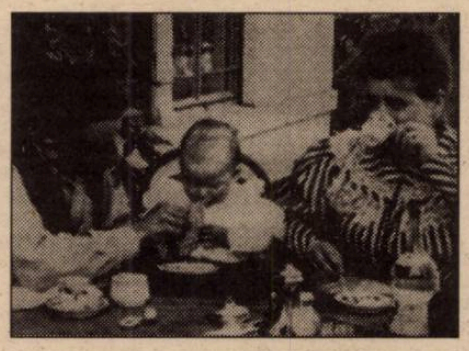

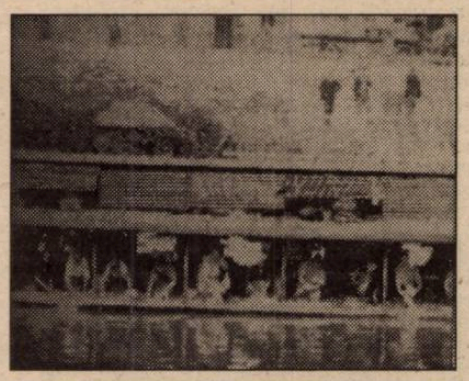

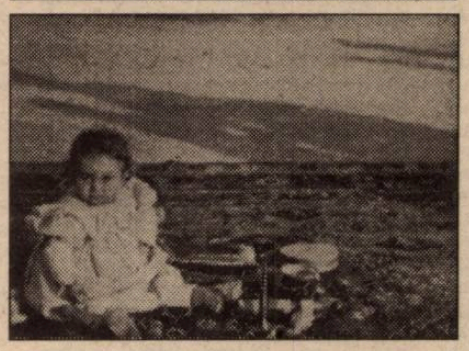

Fotograme Lumière

Trei ani mai tîrziu, vin şi marii actori de teatru ai epocii să joace în faţa manivelei - **Asasinarea ducelui de Guise** cu Le Bargy şi Berthe Bovy; după care vor veni şi Sarah Bernhardt şi Charles Dullin şi alţii - era începutul "star-sistemului"...

1915 - deşi filmul e încă mut, îşi fac apariţia pe ecranul tremurător marii cîntăreţi de operă - după care vor veni ceilalţi, şansonetiştii, autorii de mai tîrziu ai filmului muzical - în sală continuă să cînte mica orchestră melodii la modă...

În 1920 - primul copil care devine star: Jackie Coogan în filmul **Puştiul** şi urmările... iar în 1926 apare starul favorit al copiilor - celebrul Rin Tin Tin - un "căţel", primul care deschide şi el seria filmelor pentru copii, prezenţei imperturbabile a animalului-star şi azi adorat de cei mici.

1930, anul marii cotituri - apare filmul sonor şi, odată cu el, încă o condiţie pentru a deveni star - vocea, intonaţia, dicţia... Dispar repede orchestrele din fosă, umbrele se mişcă dar şi vorbesc, iată-ne oglinda completă - nu mai lipseşte nimic pentru marea iluzie...

În 1932 vin spre cinema şi sportivii - primul mare star al speciei, Johnny Weismüller, alias Tarzan, viu şi astăzi pe ecranele televizoarelor - o longevitate de invidiat...

1934 - primul actor care joacă într-un film un dublu rol - nu altul decît Eduard G. Robinson - într-un film de John Ford. Cîţi alţii l-au imitat pînă ce Bunuel, în 1977, în faimosul film **Acest obscur obiect al dorinţei**, a distribuit pentru prima oară două actriţe într-un singur rol... În cinema totul a fost posibil....

Trec anii, vin interdicţiile politice şi actorii preferaţi ai dictatorilor - ajungem în era postbelică. Humphrey Bogart este primul actor care devine şi producător - de fapt o revenire la o practică obişnuită în era filmului mut. Sîntem în 1948.

1950 - Robert Bresson, pe urmele lui Visconti, cel din anii '40, renunţă la actorii profesionişti, apare moda interpreţilor anonimi; nu va dura mult...

Cinematograful e de mult arta cea mai populară, apar festivalurile celebre - Veneţia, Cannes, mult înaintea lor premiile Oscar. Actorii ajunseseră încă din anii '30 idolii tinerilor, lansînd mode - ultimul venit pe listă vedetelor este regizorul, realizatorul. Încă înainte de filmul sonor, cinematograful devenise o industrie - concurenţa internaţională exista din anii '20 cînd se nasc şi şcolile naţionale. Dar a fost vreodată concurată cu adevărat cinematografia americană? Nu cred, în ciuda atîtor genii care au făcut gloria filmului european.

* * *

Un veac de cinema - o vîrstă cît de cît respectabilă pentru o artă. În ciuda acestei vîrste mai sînt oameni de seamă - nu puţini - care nu cred nici în trecutul, nici în viitorul filmului; sînt alţii, în schimb, care intră de trei ori pe săptămînă în obscuritatea "fabricii de iluzii", în "imperiul umbrelor mişcătoare". Te întîlneşti cu primii şi-ţi spun că pierzi vremea necitind cărţi - "mai bine du-te la muzeu să vezi pentru a zecea oară **Madona cu pruncul** de Rafael, eşti mai cîştigat să dai nas în nas cu perfecţiunea chiar şi numai pentru trei minute decît să cşti ochii la o inepţie". Te întîlneşti cu ceilalţi - şi se reped la tine: "n-ai văzut ultimul Scorsese, cum se poate? nici ultimul Kieslowski? de neiertat, nimic pe lume nu e mai actual ca filmul - şi nu acela de la televiziune, unde pierzi esenţialul; în sală, acolo e misterul, revelaţia".

Aşa e lumea, mereu împărţită în două, în trei, în cîte vrei. Stau şi mă gîndesc că am fost cinefil pasionat - "fost" pentru că în Germania vezi aproape numai filme dublate, şi eu nu suport să nu aud glasul actorului, chiar dacă nu-i înţeleg limba - nu suport traducerile la cinema. Nu suport să-i văd pe Stan şi Bran şi să aud limba lui Rilke; nu mai sînt decît un spectator de ocazie; dar stau să mă gîndesc dacă viaţa, cultura, simţirea mea ar fi fost aceleaşi fără Bergman şi Fellini, fără Woody Allen şi Wajda, fără Charlot şi Keaton, fără Orson Welles şi Kurosawa, fără Fritz Lang şi Jean Renoir, fără Huston şi Tarkovski, fără Eisenstein şi Hitchcock, fără Walt Disney şi Murnau. Lista asta prezintă multe goluri - dar cine nu are goluri în cultură, în culturi? Sînt sigur că printre cei numiţi sînt cîteva genii, restul, mari artişti. A fost Visconti un geniu?, mă întreabă cineva care mă pîndeşte la colţul exagerării. Nu cad în plasă - nu cred că a fost geniu, dar cine şi unde a mai văzut cineva un bal ca acela al prinţilor Salina? Nu am fost la New York, dar ştiu cum se trăieşte acolo pentru că am văzut filmele lui Woody Allen. Nu ajung - mie nu-mi ajung cărţile, vreau să văd şi filmele unei ţări, unui mod de a fi, unui mod de a muri.

Şi fiindcă am ajuns la asta, vreau să spun că dacă cinematograful, filmul şi lumea lui, instituţia lui nu vor ieşi din zodia violenţei de azi, atunci el se va prăbuşi sub maldărul de aur pe care îl adună astăzi din reţetele unor **Rambo** şi **Terminator**. Aurul acesta e purtător de nenorociri ca şi comoara Nibelungilor. Nu mă deranjează faptul că apar în fiecare zi zeci de filme proaste, că stau cu ochii în televizorul de seară miliarde de oameni care nu mai pot face altceva mai inteligent după orele de muncă şi în timpul digestiei de seară. Nu mă deranjează asta - ci faptul că această maculatură de consum nu zdrăngăne decît pe coarda violenţei, de la cea animată la cea sexuală. Se trage mai des cu pistolul decît se sărută, se văd mai multe cadavre decît flori, întîlneşti o idee mai rar decît în discursul unui aparatcik comunist. Acest fel de filme va ucide cinematograful dacă nu se va ieşi din moda asta - aşa cum planeta pe care trăim suspendaţi de absolut vom reuşi să o stricăm cu totul dacă nu vom avea grijă de păsări şi flori, dacă vom arunca toate gunoaiele peste gardul vecinului, ca şi cum acolo n-ar mirosi pentru întreaga lume. Aşteptăm probabil pe cineva care să ne salveze şi de violenţă şi de poluare - noi nu putem face nimic; iată un fatalism de sfîrşit de mileniu care nu-mi place. Dar eu fac ceva pentru asta?, fac altceva decît să învîrt butonul pe alt post de tv sau să duc gunoiul cuminte, cum spune regula aici în Germania - sticlele la sticle, pe culori, hîrtia la hîrtii, plasticul la plastic? Să fondez o ligă? Sînt prea bătrîn, prea străin... Numai asta pot face: să vă spun să mă urmaţi - să refuzaţi a vedea violenţa gratuită, obscenă, trivială, care strică percepţia corectă a vieţii miliardelor de copii, tineri, cei care n-au auzit de numele acelea magice, pe care le scriam mai sus. Arta acelora e semnul magic al valorii universale - nimic nu le va rida operele, nici timpul, nici valul de violenţă. Vechi şi pătimaş cinefil, astăzi am trecut de partea celor care spun că în 99% din cazuri mai bine iei în mînă o carte, sau te duci să vezi pentru a 11-a oară **Madona cu pruncul** de Rafael decît să intri la vreun "thriller" sau cine ştie ce improvizaţie impecabil jucată de actori splendizi, cei care fac reclama unei mărfi care nu există. Sub ambalaj nu e nimic - în cel mai bun caz. De obicei e violenţă, terorism, crimă şi dispreţ pentru viaţa şi fiinţa umană... Rareori e artă, cea adevărată, de care nu ne mai putem lipsi. Prea arareori...

Dar să nu fim trişti, Domnilor! Mai bine să vedem un film. În el este vorba tocmai de un ins care merge din ce în ce mai rar la cinema. Să vedeţi ce a păţit: într-o zi, pe cînd...

Gelu IONESCU

(text citit la "Europa liberă", martie 1995)

Votul de pe canapea

Cei care au studiat istoria îşi amintesc că pînă în 1913, senatorii Statelor Unite erau aleşi de legislativul statelor şi nu de alegători. "Părinţii" Constituţiei - şi în special James Madison - vroiau să spună că Statele Unite sînt o republică reprezentativă nesupusă pasiunilor momentului. James, care? "Virtual" acum totul e depăşit, cu excepţia democraţiei virtuale. Nu prea se discută adevărul conform căruia mai multă democraţie înseamnă o democraţie mai bună. Sondajele demonstrează că există majorităţi semnificative în favoarea referendumurilor naţionale - să se mărească taxele: da, sau nu? Ca şi dogma bisericii, religia noastră civică ne spune că chiar dacă pare că poporul greşeşte el are - prin definiţie - dreptate. Infailibilitatea lui **Vox populi**.

Nu peste mult timp impulsurile hiperdemocratice vor fi înhămate la căruţa noilor tehnologii. "De îndată ce o tehnologie este acceptată într-o cultură - scrie Neil Postman în tulburătoarea sa carte **Technopoly** – ea îşi îndeplineşte rolul, face acele lucruri pentru care a fost inventată". Ni se sugerează astfel că votul interactiv este mai aproape decît bănuim. Şi dacă vom putea vota stînd acasă, e greu de crezut că de la alegerea candidaţilor nu se va ajunge la opţiunile politice, aşa cum ne-a promis Ross Perot.

Sînt pe jumătate de acord cu Ross. Dar numai pe jumătate. Evident, tehnologia interactivă - de la emisiunile radiofonice pînă la telefoanele interconectate - contribuie la extinderea participării. Democraţia directă e o minune dacă ea duce la consolidarea societăţii civile, la posibilitatea de a discuta problemele noastre comune. Depăşirea acestui prag, trecerea de la discuţie la decizie ne face probabil nervoşi. Poate că a venit momentul să ne gîndim să construim nişte bariere pentru ca să circulăm mai încet pe această bandă a supermagistralei. S-ar putea ca la începutul secolului XXI aceasta să fie una din dezbaterile majore ale tehno-politicii.

Prima barieră este pur şi simplu tehnică. Deşi există de pe acum tehnologia completă a teledemocraţiei, nimeni n-a elaborat încă o metodă pentru a garanta integritatea votului. De fapt chiar şi votul computerizat de la centrele de votare continuă să fie destul de suspect. "Ocaziile de a manevra alegerile sînt un joc de copii pentru oficialităţile electorale care se pricep" scrie Peter G. Neumann în **Riscurile computerului** (Neumann conduce grupul de ştiri Internet **The Risks Forum**). Problemele tehnice pe termen scurt - cum a fost dezastrul din noiembrie trecut din Canada cînd Partidul Liberal a încercat să ţină o teleconvenţie cu delegaţii votînd de acasă prin telefon - pot fi rezolvate. Dar problema esenţială a rezultatelor falsificabile de către experţii în computere care nu răspund în faţa nimănui va rămîne mult timp nerezolvată. Cînd Boss Tweed fura voturi, toată lumea ştia. Frauda de voturi prin computer e greu de detectat.

A doua barieră este într-o măsură mult mai mare politică. Acum democraţii sînt de acord - iar republicanii se opun - cu înregistrarea alegătorilor prin cărţi poştale sau la birourile de înregistrare ale vehiculelor cu motor. Mai există şi alte idei care favorizează accesul la sufragiul universal. E aşa pentru că locuitorii din zonele slab populate tind să voteze cu democraţii. Cei care ar vota prin computer îi preferă pe republicani. Dacă e posibil şi convenabil să foloseşti computerul, de acest avantaj vor profita cei îndeajuns de bogaţi ca să posede unul. Aceştia sînt mai curînd republicani, după cum îşi poate da seama oricine a studiat repartizarea opţiunilor pe buletinele de vot. Democraţii (sau oricare alt partid care va reprezenta în viitor interesele celor mai săraci) se vor opune votului de pe canapea.

Dar s-ar putea ca ei să fie de acord cu ideea referendumurilor naţionale (care pot fi bine organizate în birourile de vot convenţionale). Toţi cei care au apărat o cauză populară au sprijinit - pînă la un anumit punct - ideea. Şi tendinţa e evidentă la nivelul statelor: la alegerile din 1994 au fost mai multe iniţiative ale statelor şi referendumuri decît în oricare alt an, din 1932 încoace. Explicaţia e că alegătorii mînioşi găsesc că e o modalitate bună de a ocoli puterea banilor şi a intereselor speciale.

Din păcate pentru suporterii democraţiei directe, e o eroare. De fapt, interesele speciale reuşesc uneori mai uşor (deşi la un preţ mai mare) să-i ameţească pe alegători decît să facă lobby pe lîngă legiuitori. Specialistul în ştiinţe politice Thomas Cronin crede că în pofida sumelor mari şi a reclamelor amăgitoare referendumurile funcţionează relativ bine la nivelul statelor, dar se teme că la nivel naţional plebiscitul va "paraliza naţiunea".

De ce? Dincolo de eventualitatea fraudelor sau a unor dezavantaje pentru un partid oarecare sau pentru un anume grup de interese, ce este greşit în utilizarea unor tehnologii care permit oamenilor să-şi controleze într-o mai mare măsură destinul? Răspunsul se află în însăşi natura democraţiei, care pe o anumită treaptă a educaţiei poate deveni o barieră de netrecut. "Noua tehnologie este rapidă, iar deliberarea democratică - cînd e bună - este lentă şi profundă" afirmă Benjamin Barber. Democraţia reală, adaugă el, înseamnă "formularea opiniilor în faţa unui grup, nu înregistrarea propriilor prejudecăţi apăsînd acasă un buton sau prin aparatul telefonic din automobil". Din acest motiv, Barber crede că votul casnic este cea mai proastă idee posibilă, pentru democraţia participativă. În prezent el aprobă plebiscitul naţional, dar numai în situaţia de "primă lectură" urmat de o lungă dezbatere publică şi de abia apoi "o a doua lectură" cam în felul cum se desfăşoară procesul legislativ în Parlamentul britanic.

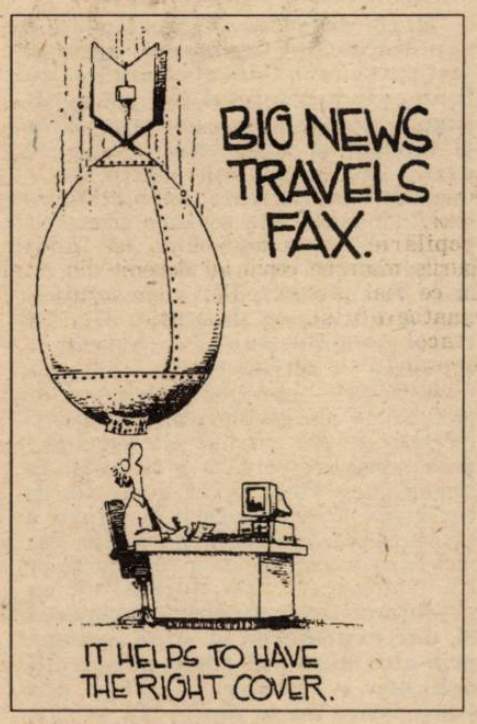

E greu de presupus că aşa se vor petrece lucrurile într-o epocă în care prin mijloacele de comunicare interactive se obţin reacţii la discursul preşedintelui Clinton cu privire la starea naţiunii, sau despre procesul lui O.J. Simpson în timp ce ele încă se desfăşoară. Marea problemă este că democraţia directă nu lasă loc pentru nici o îmbunătăţire sau compromis ori pentru alte elemente omeneşti care duc la consens şi evoluţie. Tehnologia ajută democraţia erodînd secretul; dar tehnologia loveşte democraţia erodînd timpul necesar reflecţiei. Aşa e, oamenii ştiu de obicei care e soluţia cea mai bună. Doar că au nevoie de un pic de timp pînă să apese pe butonul care o proiectează.

Jonathan ALTER

Newsweek - 23 febr. 1995

Politica în noile condiţii

Balladur s-a urcat pe masă

Marile mitinguri electorale, menite să facă legătura dintre omul politic şi alegătorii săi, contează în special pe cei care nu sînt prezenţi: iată, li se spune celor care stau acasă, ce entuziasm stîrneşte printre colegii, vecinii, concetăţenii tăi singurul om care merită să fie... De cînd secvenţe din aceste adunări populare sînt transmise în emisiunile de actualităţi televizate, caracterul lor spectacular precumpăneşte evident asupra dialogului politic. Şi dacă într-o asemenea împrejurare, actualul prim-ministru al Franţei şi candidat la preşedinţie, Edouard Balladur s-a urcat pe masă ca să fie mai bine văzut de suporteri înseamnă că sobrul personajul politic a înţeles că pentru reocuparea locului fruntaş în sondaje trebuie să facă un gest neobişnuit, ceva care să arate oamenilor că el poate schimba Franţa, pentru că şi el s-a schimbat. Mecanismele prin care e mai degrabă crezut că va lichida şomajul un om urcat pe masă, decît acelaşi om explicînd cu ajutorul cifrelor cum va face, rămîne un mister în pofida studiilor de specialitate.

Bătălia pentru televiziune cunoaşte peste tot forme violente în perioadele preelectorale, deoarece chiar dacă aşa cum se spune "televizorul nu face alegerile", micul ecran asigură reprezentarea şi confirmă legitimitatea omului politic. Dar adresîndu-se deopotrivă simpatizanţilor şi adversarilor, activiştilor şi indiferenţilor, candidatul trebuie să ţină seama de regulile canalului de informare şi nu de platforma sa electorală: aşa cum o confirmă o seamă de studii, imaginea catodică nu suportă extremismul, excesele retorice sau intelectuale. Această caracteristică favorizează apariţia unor lideri cantonaţi în măsură şi prudenţă, enunţîndu-şi simplu ideile - cel puţin în perioada în care aspiră spre putere - nefiind excluse surprizele de după instalare, în pofida senzaţiei că mijloacele de informare asigură o transparenţă cvasitotală a actului de guvernare. De fapt, mediile de informare operează selectiv preferînd relatarea conflictelor dintre indivizi, explicării unor dosare considerate prea tehnice pentru a fi interesante. Absenţa noutăţilor importante face dintr-o ştire oarecare un eveniment. O declaraţie anodină a unui om politic preluată în mod polemic de altul creează în mod artificial o dezbatere naţională. Reacţiile opiniei publice la tot acest vîrtej de mesaje sînt departe de a fi codificate. Sondajele care le înregistrează determină la rîndul lor schimbări în deciziile guvernanţilor, pentru că nimeni nu ştie cînd o nemulţumire exprimată majoritar de un eşantion devine agitaţie socială sau criză politică în lumea reală.

Relaţia şi aşa confuză cu mediile de comunicare tradiţionale este confruntată acum cu "revoluţia digitală" ai cărei profeţi sînt marile firme care pun la dispoziţie cetăţeanului - din ce în ce mai ieftin - posibilitatea de a intra simultan în legătură cu cei care gîndesc ca el şi de a transmite mesajul lor factorilor de decizie.

A conduce înseamnă a te supune

În Statele Unite, fiecare epocă a democraţiei se leagă de un anumit mijloc de comunicare: succesul lui Franklin Delano Roosevelt în trei alegeri succesive a fost identificat cu radioul. J.F. Kennedy l-a învins pe Nixon pentru că a fost mai bun într-o celebră dezbatere televizată. Acum Clinton şi rivalii săi se confruntă cu sfidarea spaţiului cibernetic, **cyberspace** pe care se străduiesc să-l domesticească, să-l supună, să-l facă să lucreze în favoarea fiecăruia dintre ei. Radioul şi televiziunea erau mijloace de informare care se adresau individului în ambianţa sa familială, dar fiecare la el acasă asculta sau vedea acelaşi mesaj în acelaşi timp. Acum scena centrală a dispărut. Cînd în decembrie trecut, Clinton a vrut să se adreseze naţiunii după dezastrul partidului său, principalele reţele de televiziune - condiţionate de competiţie - au ezitat să-i acorde timp de antenă. I-au dat în cele din urmă ceva mai mult decît un spaţiu de reclamă pe care l-a folosit ca să promită reducerea taxelor.

S-a considerat că a folosit un procedeu neruşinat, fără a mai menţiona că era o imitaţie a propagandei practicate de republicani. Dar nimeni nu s-a mirat. Hiperdemocraţia politică impune o cedare continuă în faţa opiniei publice: a conduce înseamnă a te supune. Costul social al modalităţilor moderne de informaţie este marginalizarea politicienilor articulaţi cu un sistem de convingeri care nu se suprapune cerinţelor populare. Dacă nu este sesizat pulsul electoratului aşa cum se exprimă el în emisiunile radiofonice în care un moderator discută cu ascultătorii sau în sondaje, politicianul este împins în culise.

Dar, paradoxal, în acelaşi timp este sancţionată şi supunerea. Preşedintelui Clinton i se reproşează obsesiv că e dispus la orice concesie, ceea ce înseamnă că e gata la orice ca să-i satisfacă pe alegători. Din 1960, procentul celor care au încredere în politică, aşa cum e ea concepută şi făcută la Washington, a scăzut de la 70% la 20%. Această reacţie este considerată a fi un protest împotriva creşterii influenţei grupurilor de interese. Dar poate fi şi o reacţie la flexibilitatea politicienilor. Anii preşedinţiei lui Reagan au fost o excepţie. Henry Aaron de la Brooking Institutions citat de revista **Newsweek** spunea: "Chiar democraţii de tipul meu, care-l considerau pe Reagan o forţă malignă îl respectau, pentru că - fir' ar să fie - existau lucruri la care într-adevăr ţinea".

Noile tehnologii permit oricărui candidat să se găsească simultan în contact cu un mare număr de oameni, altfel decît în ambianţa mitingurilor electorale, cînd efortul de cunoaştere se reducea la bătăi pe umăr, strîngeri de mînă şi consumul de hamburgeri. "Geografia e abolită - afirmă un specialist în comunicare, Mike McKeon. Rasa şi genul nu mai contează. În spaţiul cibernetic nu contează decît lucrurile care au importanţă pentru un grup de indivizi". Se alcătuiesc astfel cibertriburile: grupuri de cetăţeni care gîndesc asemănător şi care acţionează simultan nu doar pentru a se sprijini unul pe altul, ci şi pentru a influenţa mersul evenimentelor. În reţelele în care fiecare poate asculta, dar şi răspunde, se găsesc de toate: proprietarii de arme de foc, baptişti şi sataniști, partizani şi adversari ai oamenilor politici, dar şi ai vedetelor radioului şi televiziunii. Grupurile de interese n-au dispărut, doar s-au diversificat devenind mai egalitariste, accesul fiind mai ieftin. Şi există puternice grupuri de interese - mai curînd economice decît politice - care se străduiesc să doteze populaţia Statelor Unite cu noile tehnologii. Numărul celor conectaţi nu este încă semnificativ în termenii majoritate/minoritate, dar tendinţa este de creştere. După cum demonstrează studiile produse de revista **Newsweek** spaţiul cibernetic nu reprezintă America: locuitorii sînt mai tineri, au studiat mai mult şi sînt mai bogaţi decît media. Proporţional numărul albilor este mai mare. Politic lucrurile sînt destul de confuze: 33% se identifică drept republicani, 31% - democraţi, 36% - independenţi. Ca tendinţă însă sînt mai apropiaţi de discursul republican şi probabil acesta este motivul pentru care liderul Camerei - Newt Gingrich - dă o atît de mare atenţie informaţiilor primite pe această cale şi se conectează prin răspunsuri la ele.

Este evident că noile tehnologii modifică regulile şi funcţiile democraţiei reprezentative. Analiştii politici lucizi - adică cei care nu neagă realitatea pe motivul că ea e neconvenabilă - îşi pun problema unor reacţii adecvate: cum poate fi înglobată această extraordinară perspectivă a evoluţiei comunicării în deprinderile vieţii publice fără a elimina cunoaşterea şi gîndirea din domeniul politicii.

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

H.-R. PATAPIEVICI

„Calculatorul modifică lumea“

Nimic nu face cît scrisoarea

Horia dragă, te-ai întors acum o săptămînă din Germania, unde ai stat patru luni. Cum ai comunicat cu Ioana şi cu băieţelul tău tot acest timp? - Comunicarea a fost prin telefon la început, şi după aceea - cînd s-a putut uza de un fax - prin fax... Comunicarea prin telefon este ultrafrustrantă întrucît este contra-cronometru: practic nu poţi spune nimic, eşti redus la comunicarea cea mai impersonală, în ciuda faptului că vrei să personalizezi prin emoţie ş.a.m.d. În schimb prin fax - care este un simulacru de scrisoare, o scrisoare ultrarapidă, aproape instantanee - oarecari deprinderi de profunzime ale genului epistolar pot fi redeşteptate; dar nu face cît scrisoarea! Acea scrisoare, pe care o ticluieşti în singurătate... Foaia de fax, egalitatea de tip xerox a reproducerii scriiturii o standardizează; scrisoarea rămîne cea mai bună modalitate de a "te trimite pe tine" integral... **Da, numai că ea presupune timp: nu doar conceperea ei, dar expedierea şi, pînă ajunge, prin cîte mîini mai trece, pe sub ţîţi ochi etc.** - Te referi la ochii... **Aia ştiuţi, "care nu se văd"!** - Ca să dăm scrisorii ce-i al scrisorii, trebuie să ignorăm aceste prezenţe inoportune: eu sînt pe de-a-ntregul adeptul ritualului, şi încă al unuia cît mai pronunţat. Cu cît mai multe ritualuri, cu-atît mai bine! (Bineînţeles, în măsura în care sufletul mai e acolo). **Şi în ritualul telefonului?**... - Este frustrant, pentru că trebuie să esenţializezi un mesaj care, deşi e sincer, prin standardizare devine fals. "Vă iubesc", "Mi-e dor de voi"... totul se reduce la stereotip datorită scurtimii. În scrisoare nu este aşa! Eu în Germania aveam de partea mea timpul, aşa că-mi puteam permite luxul de a scrie scrisori; mă lăfăiam în această prezenţă a limbii române care era umplută cu afectivitatea celor pe care-i iubeam. **Deci, faxurile nu veneau decît dinspre România şi erau minimale**. - Da, erau "informative": preţul îşi spune cuvîntul! Aşadar, spaţiul în care un om care nu e foarte bogat se poate în continuare desfăşura rămîne scrisoarea. O prefer indiscutabil, indiferent cît de bogat aş fi, telefonului, pentru că telefonul se pierde, şi tipul acesta de comunicare nemijlocit şi cu farmecul unei anumite autenticităţi nu se poate dezvălui la fel de bine ca în scrisoare. **Dar dacă ai fi avut la dispoziţie un video-telefon: ar fi fost un avantaj?** - Eu de obicei ţin un discurs modernist şi modernizant, dar acum se pare că rolurile s-au inversat! Sînt tentat să adopt un limbaj antimodernizant, spunînd că prezenţa nemijlocită a cuiva care este absent este mai bine recreată în scrisoare prin această **urmă** care e scrisul, decît de "urma" acelei persoane pe un tub catodic. Scrisul e o prezenţă capabilă să aducă, în absenţă, persoana, mai degrabă decît tubul catodic... Asta, desigur, pentru cine doreşte să trăiască în intimitate acel contact; altminteri, pentru nemijlocirea schimbului informaţiilor, sigur că e perfect. Deci, ca să revin la întrebarea ta: pentru tipul meu de interioritate şi de sensibilitate dezvoltat în cele patru luni de recluziune, cred că nu. Acolo am trăit toate tipurile de singurătate: cea fizică, afectivă, lingvistică - deloc neglijabilă -, culturală - iarăşi, deloc neglijabilă! - şi cea de comunitate; prin asta înţeleg oamenii pe care aici îi preţuiesc sau îi iubesc, vorbesc aceeaşi limbă cu mine, folosesc aceleaşi coduri culturale şi cu care conversaţia este deosebit de plină: este un **trup** senzaţional! Cînd mă gîndesc la România, în primul rînd mă gîndesc la aceste persoane care constituie comunitatea mea imediată şi fără de care nu aş putea trăi.

"Cazul" şi Frau Schmidt

În Germania fiind, ai aflat totodată, prin intermediul Ioanei, că ai devenit un "caz"... Cum ai reacţionat la acest lucru şi, discutînd cu nemţii din jurul tău, care a fost reacţia lor? - Reacţia mea a fost de stupoare şi, concomitent, de teamă. M-am temut de eventualele şicane şi chiar represalii fizice pe care Ioana sau Tudor le-ar putea avea în ţară (am avut chiar şi un coşmar, cu Tudorel bătut şi izbit pe drumul de la grădiniţă spre casă!). În privinţa conţinutului cazului însuşi, el îmi este şi astăzi de ajuns de neclar: oscilez între interpretarea să-i zicem "democratică", în care toţi care avem o voce cît de cît publică sîntem urmăriţi, fişaţi şi ni se construiesc cazuri penale, şi interpretarea mai sofisticată - sugerată de revista **Academia Caţavencu** şi, în ultimul editorial al **României literare**, de dl. Nicolae Manolescu - potrivit căreia atingerea cu numele meu este întîmplătoare şi reflectă nişte raporturi de forţă, de demascare internă şi de concurenţă între multiplele servicii secrete care au apărut...

Cît despre reacţia nemţilor, ea a fost absolut senzaţională. Gazdele la care am locuit erau nişte făpturi de basm, bătrînei întruchipînd ceea ce Thomas Mann numea, la începutul secolului, "popor german de înaltă şi profundă cultură" - adică nişte oameni care, acum pensionaţi, cîntă la pian, la flaut şi au preocupări înalte (Herr Doktor de pildă, care era medic, se ocupa de istoria artei) şi, în acelaşi timp, oameni foarte comuni aşazicînd, fără a fi mediocri sau banali, perfect modeşti şi muncitori şi dînd acel sentiment de soliditate pe care noi, în România, ne-am obişnuit să-l asociem cu germanitatea... Ei bine, Frau Schmidt, cînd i-am comunicat - întrucît depresia mea era vizibilă - situaţia, a avut două referenţiale: prima a fost cazul nazist, cu cei doi fraţi care au încercat să i se opună lui Hitler şi au fost executaţi - comentariul ei fiind: "Vai, nu trebuie făcut asta, viaţa individuală e mai presus de orice!" - aşadar, un limbaj defetist; a doua a fost următoarea: "Ştiţi, aici la Goethe Institut l-am avut pe fiul preşedintelui din Burundi: acolo situaţia era tot atît de complicată ca şi cea din ţara dvs."! Referenţialul erau două surse anormale, ca să spun aşa: una era anormalitatea nazistă, pe care ei o trăiseră şi pe care o judecau în continuare cu o anumită laşitate implicită care le-a făcut totalitarilor puterea - cum le-o face astăzi la noi; al doilea referenţial anormal a fost punerea României, într-un mod foarte firesc, într-o zonă care este extra-europeană... Oricum, pentru ei era în mod limpede ceva abnorm, şi după multe discuţii cu Herr Doktor, Frau Schmidt mi-a spus: "Poate ar fi totuşi bine să vă stabiliţi în Germania!" **O reacţie de mamă**... - Chiar aşa era, ca-n basme. Ţi-am spus, m-am simţit ca-ntr-o căsuţă cu pitici în care Germania profundă a Fraţilor Grimm mă primise şi mă proteja!

"Căpitanul Soare"

Presupunînd că te-ai întîlni vreodată cu acel "căpitan Soare" (sau "Streche"), ai fi tentat să-i spui ceva? - Depinde foarte mult de cum arată: dacă are figura unui **goujat**, a unei bestii precum acelea care au bătut, torturat şi schingiuit, este limpede că n-aş putea avea nici un comerţ... Dar dacă are un aspect uman, cred că, în funcţie de conjunctură, s-ar putea iniţia un dialog. Totul depinde de conjunctură - de cum îl simt că priveşte, de cum are ridurile... de percepţia globală asupra personalităţii lui: mîini, gesturi... Repet, cu o bestie n-aş putea angaja nici un dialog.

Maşină de scris vs. computer

Acum te voi întreba cu totul şi cu totul altceva. Mi-aduc aminte că, atunci cînd ai fost în Franţa, mi-ai spus că n-ai putut lucra pe computer... Lucrurile s-au "rezolvat" între timp, sau eşti tot "de cealaltă parte?" - În Franţa eram invitat de o instituţie foarte tehnicizată şi "de avangardă" din punctul de vedere al mijloacelor informatice - Maison des Sciences de l'Homme -, unde ei pun la dispoziţia invitaţilor facilităţile tehnice ale momentului. Pentru mine, o mare facilitate era să am o maşină de scris **mecanică**! Prin urmare, după ce m-am instalat am cerut o maşină de scris... **Adică o facilitate "greoaie"**. - În orice caz, greu de obţinut! Ei au spus, firește! - şi m-au invitat să-mi aleg **calculatorul**... Le-am spus că nu ştiu să-l mînuiesc, ei mi-au răspuns, nici o problemă, vă dăm şi un instructor care într-o după-amiază vă pune la curent. Am avut reţinerea de a mă pune la dispoziţia acelui instructor, renunţînd astfel implicit la serviciile unei maşini de scris - pentru că una mecanică n-au găsit! -, însă reţinerea mea era mai curînd faţă de distanţa pe care calculatorul o implică. O anumită teamă, pe care eu o pun pe seama ignoranţei. Acum, sînt decis să folosesc din plin toate facilităţile unui calculator! **Să te aventurezi, cum spunea Cage vorbind despre asta, pe un "nou liman mental"**... - Sînt convins că aşa este. Şi o să-ţi dau un exemplu: acum un an şi ceva, citind ediţia engleză a cărţii lui Culianu despre Gnoză, am văzut că el dă o interpretare foarte incitantă şi epistemologic-provocatoare asupra felului în care se formează concepţiile noastre cele mai generale despre lume. Or, el uzează de modul binar în care funcţionează calculatorul pentru a genera "arbori" care - în concepţia lui - sînt doctrinele teologice. El spune, bunăoară, că anumite doctrine gnostice pot fi obţinute de la propoziţii foarte simple: Există suflet./ Care este relaţia sufletului cu trupul?/ După moarte, sufletul are mai multe variante pentru a păstra legătura cu trupul etc. Ei bine, combinînd - pur matematic - aceste propoziţii originare, se obţine un arbore care dă una dintre variantele, cunoscute deja, pentru Gnoză... Şi atunci, ideea lui despre Istorie este cam următoarea: Istoria este, cum ştim toţi, succesiunea temporală a evenimentelor; paralel cu ea, putem genera prin astfel de combinaţii - dacă identificăm corect propoziţiile originare - toate sistemele religioase, filozofice etc. care au agitat minţile noastre; iar dacă punem laolaltă cele două volete - cel al Istoriei petrecute, în mod real, şi cel al tuturor combinaţiilor posibile, în ideal -, putem spune ce s-a împlinit şi ce mai este de întîmplat!... Această analogie cognitivă foarte puternică i-a venit lui Culianu privind cum funcţionează calculatorul.

Ca "simţ aditiv" la cele cinci existente, calculatorul modifică lumea... (© **a.l.ş.**)

Există viaţă după video?

Mail Life, un scurt-metraj de 12 minute realizat de Marius Barna, a fost unul din filmele cele mai remarcate în cadrul recentei Gale a absolvenţilor secţiei regie din ATF (clasa Stere Gulea). Subiectul este Familia, în subsidiar - comunicarea la distanţă. O femeie (Maia Morgenstern), al cărei soţ (Claudiu Istodor) se află în America, înregistrează mesajele ei şi ale copilului (Tudor Aaron Istodor) pe video; la rîndul lui, soţul le trimite celor de acasă veşti despre el, tot pe video... La ultimul festival Dakino, această insistenţă a tînărului regizor român (34 de ani, născut la Oradea) pe „video life“ a făcut să se încrunte, neîncrezătoare, diferite frunţi româneşti, în schimb a părut absolut firească străinilor prezenţi la festival. Marius Barna explică: „Pe unii, modalitatea aleasă de mine i-a complexat, pentru că noi nu ştim decît un film-două în care camera video este personaj, iar prezenţa în peisajul românesc a unui film ca **Video Blues** (**al lui Arpad Sopsits, n.n.**) a ajuns să constituie o acuză cum că aş fi „copiat“ acest film... Ce m-a bucurat a fost că, atunci cînd filmul meu a început să circule în Occident, am observat că la toate festivalurile - şi la Clermont-Ferrand, şi la Edinburgh - exista cîte-un film în care comunicarea video era o temă a filmului respectiv, ceea ce nu înseamnă că existenţa unuia îl elimină pe celălalt: e o manieră oarecum de Consignaţia...“ Filmul lui Barna tranşează în această falsă dispută prin coerenţa subiectului: este o poveste de dragoste în care camera video devine rînd pe rînd jurnal, epistolă sau calmant. În SUA soţului, totul e OK cu excepţia fumatului interzis; în România soţiei şi a fiului, singurele lucruri bune sînt excepţiile - de pildă, posibilitatea de a te confesa unei camere video: această inegalitate din start dă filmului o tensiune excelent speculată. „Niciunul din actori nu juca faţă-n faţă: Maia juca cu televizorul, el cu camera video, copilul tot cu camera video - era un raport mai special în care era foarte tentant să te joci cu camera şi simţeam o mare bucurie să o eliberez de un academism care există în cinematograful consacrat...“, mărturiseşte Barna. „Realizarea avea un handicap tehnic: eu am filmat America în România, şi nu vroiam, evident, să se simtă acest lucru! De fapt, mesajul pe care vroiam să-l transmit era acela al barierelor pe care le pune comunicarea: în clipa în care ea e complet eliberată şi totul e posibil, atunci redescoperim bariere. Oamenii disimulează, şi e foarte interesant să-i filmezi în spatele acestor disimulări.“

Mail Life a primit Premiul special al juriului la Festivalul de la Edinburgh şi, în acest moment, se plimbă undeva între Montréal şi Dresda... A mai fost cerut la diverse festivaluri din Hamburg, Toronto, Sao Paolo, Kiev. **Canal Plus** a oferit un contract de 33.000 de franci pentru a-l prezenta. Marius Barna continuă să bată la nenumărate uşi de sponsori (Fundaţia Soros i-a acoperit drumul pînă la Montréal), însă nici una din uniunile de creaţie cinematografică nu a considerat că **Mail Life** merită să călătorească împreună cu autorul lui. Cu excepţia unei Fabrici de confecţii... (**a.l.ş.**)

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Alex. Leo ŞERBAN
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; DIFUZARE: Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE: Gabriela ANDREESCU
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

● Anul III ● Nr. 118 ● 14-20 aprilie 1995 ●

Anul III
nr. 119
21-27 aprilie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

CLASA DE MIJLOC

© Desen de V. Pantilimon

A reapărut ea în aceşti ultimi cinci ani ai tranziţiei? Probabil că răspunsul e afirmativ... (Z. ORNEA). *Să vorbeşti de "clase mijlocii" e totuşi prea mult... La "mijloc" eu nu văd pe nimeni în ceasul de faţă* (Al.GEORGE). *Clasa de mijloc se va dezvolta... vom dobîndi specificitatea şi spiritul secolului nostru şi al Europei. În sfîrşit, sper să fie aşa cît mai repede* (M. COŞEA). *Tocmai clasa de mijloc, care este prima menită să asigure structurarea şi consolidarea economiei de piaţă şi a democraţiei, se află în zona sărăcirii şi a destructurării* (Costea MUNTEANU). *Nimeni nu poate garanta către ce se îndreaptă România* (D. LIONĂCHESCU).

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Argument

Clasa de mijloc. Care clasă de mijloc? - e întrebarea care survine instantaneu după ce pronunţi sintagma la noi, unde-i „atîta jale-n casă". Termenul declanşează la interlocutor, în prima fază, un val de scepticism: „Nu avem, nu vom avea...". În faza a doua conceptul se îmbogăţeşte cu valenţe soteriologice: „Dacă am avea! Ne trebuie! Altfel, adio stabilitate, adio democraţie!..." Discuţia se va pigmenta, probabil, cu desuete reluări ale unor topos-uri din teoria „specificului naţional" după care, ca Mitică, vom începe să ne comparăm cu alte ţări, să propunem „modele" şi să înşiruim locurile comune ale zilei: „polarizare-mase-sărace-elită-nomenclaturistă", „autoritatea descurajează crearea unei clase mijlocii", „nu se pot face afaceri cinstite" „nici în 20 de ani n-o să...".

Cu comparaţiile - sîntem pe un teren nesigur. Sociologia (politică) comparativă ne atrage atenţia: cercetarea comparativă a structurii sociale (zonală, continentală, planetară) a fost destul de neglijată. Avem la dispoziţie analize de date brute, de o comparabilitate discutabilă, contraste impresioniste în care criteriile glisează: în privinţa stabilirii clasei, **economicul** decide, fără îndoială, dar şi categorii precum: **statut, privilegiu, presitigiu, eficacitate, proprietate, putere, „calificare"**. Iar ierarhiile care rezultă dacă privim corpul social din perspectiva lor nu coincid de la o ţară la alta. Două sînt, totuşi, categoriile care ar permite comparaţia: mobilitatea socială (măsurabilă statistic) şi distribuţia bogăţiei (analiza ei a scos la iveală un paradox arhicunoscut: inegalitatea socială este cu atît mai mare cu cît este mai săracă ţara studiată).

În România, datele empirice ale dinamicii sociale sînt destul de greu de ordonat. Fenomenul sărăciei este atent studiat: aflăm că peste jumătate din români trăiesc sub minimul de trai; apoi, aflăm că institutele care cercetează nivelul de trai se ceartă pe „procentele de săraci" - între ele sau cu guvernul. Mai aflăm că - eşantionul cutare sau cutare (reprezentativ!) refuză să se autoidentifice ca foarte sărac sau sărac (reacţia de prestigiu!); aflăm din statistici cîţi întreprinzători apar de la un an la altul; dar cîţi dispar? cîţi o duc bine? - nici măcar Registrul Comerţului nu poate oferi date complete - pe motiv că firmele sînt neserioase şi nu le comunică. Din punct de vedere al ocupării forţei de muncă aflăm că un segment important al populaţiei s-a reorientat după '90 spre agricultură sau construcţiile au cunoscut un reviriment. Şi?

Numărul de faţă al „Dilemei" întredeschide, timid, o poartă. Şi vede „cîte ceva..." **Articole teoretice. Istorie:** tabloul stratificării sociale în România interbelică; un studiu dedicat ingineriei sociale comuniste radiografiază mecanismele (politice şi economice) de lichidare a ţăranilor bogaţi - chiaburii - într-o epocă în care trebuia creat proletariat pe bandă rulantă. Capacitatea de „conservare" a clasei mijlocii orăşeneşti şi valorile ei morale, culturale, economice sînt evocate într-o „cronică de familie". **Prezent:** reforma economică (lentă, bîlbîită; totuşi, ceva „mişcă"...) se va solda, desigur, cu o reformă socială; aşa încît un alt studiu e dedicat programului guvernamental de privatizare şi explică de ce **nu** va genera el „clasă mijlocie". Iar ministrul Reformei, aflat în centrul unei reţele cauzale ce ar putea genera clasă mijlocie, răspunde (se va vedea, teoretic) întrebărilor „Dilemei". Apoi: partidele, care nu ratează nici un prilej de a perora despre „necesitatea creării clasei de mijloc" au fost, şi ele, „convocate"; revista de economie „Capital", care se consideră o tribună a acestei categorii nebuloase, se explică; biografii (înduioşătoare) de antreprenori colorează tabloul.

Dar şcoala? Cum reuşeşte ea (sau nu) să transmită valorile, regulile şi reţetele economiei capitaliste liceenilor de azi? Se va produce „saltul de mentalitate" (alt loc comun în lamentaţiile românilor)? Din ce clasă (şi lume) şi-ar dori să facă parte copiii noştri? O discuţie cu cîţiva elevi bucureşteni răspunde (evident, parţial) acestor întrebări.

În sfîrşit, riscînd acuza de „speculaţie nefondată pe date certe" (dar de unde „date certe"?) acest număr sugerează că, dincolo de principiul de structurare orizontală (pe „clase") şi la noi a intrat sau intră în joc un alt principiu (ubicuu) de stratificare verticală: clientelismul. **(D.V.)**

Liceenii de azi, J.R.-ii de mîine

Ce legătură poate fi între **elevii unui bun liceu bucureştean (Spiru Haret)** şi clasa mijlocie? Ei, generaţie de vremuri noi, ar putea fi "fondatorii" şi membrii ei de onoare. Căci, deocamdată, această categorie socială cu iz stabil e mai mult o fantomă.

I-am ales drept subiecţi pe liceenii de azi şi deoarece faţă de noi, studioşi ai vremurilor îngrădite, par a avea, în domeniul economic, un atu: manualul de economie (capitalistă) de clasa a XI-a, printre autorii căruia se numără şi Mircea Coşea şi dorinţa de a reuşi în afaceri, sau măcar de a se ocupa de afaceri, evitînd, astfel repetiţia vieţii monotone a unora dintre părinţii lor.

"Din manualul nostru de economie poţi ajunge doar prim-ministru"

Pentru majoritatea celor în jur de **10 elevi ai claselor a XI-a, profil real, din liceul Spiru Haret**, cu care am stat de vorbă, **manualul de economie** este o "piesă" importantă: le foloseşte pentru examenul de admitere la A.S.E. Studierea unei astfel de economii (care să ofere cîteva noţiuni despre piaţă, concurenţă, acţiuni, bursă, profit, capital etc.), liceenii au considerat-o utilă. Criticile au apărut, însă, atît la adresa conţinutului manualului, cît şi a modului de desfăşurare a orelor de economie (ca de altfel a majorităţii orelor lor). **Cristiana Vasile**, de pildă, numeşte una dintre unanim recunoscutele tare ale cărţii în cauză: **"Totul e abstract; nu sînt programe special făcute pentru cei de vîrsta noastră". Alina Marin** îi completează ideea, punînd accentul pe lipsa de aplicaţii practice: **"capacitatea noastră de a gîndi, puţina imaginaţie economică - nu ni se pun deloc la contribuţie. Profesorii ne cer definiţii, tipuri şi atît. Nu ni se oferă deloc activităţi practice. Mai ales că sîntem şi noua generaţie... Teoria ca teoria, practica te omoară"**.

Noţiunea de **"practică"** te duce, evident, cu gîndul, la concretul realităţilor româneşti economice, cărora, în manual, nu li se acordă decît un ultim capitol subţire. **Tudor Andrei** ne spune că **"referitor la economia de zi cu zi, manualul nu te învaţă nimic. E prea centralizat, făcut pe considerente învechite; din el nu poţi ajunge decît prim-ministru". Radu Rădoi** se întreabă de ce lecţiile din manual nu pornesc de la o situaţie anume, de exemplu de la o simplă preluare de marfă, ca de acolo să se extragă lămuririle teoretice. Înaintînd, prin toate aceste reproşuri, spre folosul practic imediat al tomului în cauză, cu toţii sînt de acord că **"nu te ajută să te lansezi în afaceri"**. Precum de pildă, cursul de brokeri pe care îl face un băiat ce doreşte să-şi păstreze anonimatul. Căci **"numai din dedesubturi la faţa locului poţi învăţa"**, afirmă **Cristian Valentin Gheorghiţă**, care deja "învîrte" ceva afaceri, sau intrînd asistent la un patron, care să te şcolească pe lîngă el. Altfel, manualul e bun doar de "document" (cuvîntul îi aparţine **Anonimului**) pentru facultate.

"Aş vrea să mă situez peste clasa mijlocie"

În manualul mai sus criticat nu se strecoară vreo vorbuliţă despre clasa mijlocie. Surprinzător, liceenii pasionaţi într-ale economiei (unii dintre ei deja lucrînd undeva, în generoasa arie a afacerilor) au cîteva noţiuni despre această formă fără fond. Confuzia din mintea lor e confuzia unei societăţi încă neaşezate. **Cristiana Vasile** afirmă, chiar, că, deocamdată, **"clasele sociale nu sînt bine conturate. Se poate, totuşi, face o etajare după venituri, după statistici"**. Pentru ea, **"clasa mijlocie sînt cei care au început acum, cu afaceri mici (deşi prost făcute). Din ei se vor cerne şi o parte vor constitui clasa mijlocie. Li se vor adăuga, poate, cei ce se vor ridica din clasa de jos, oricine, chiar şi un muncitor şi o femeie de serviciu, dacă au un capital şi o idee bună"**. De micii afacerişti leagă şi **Anonimul** ideea de clasă mijlocie: pentru el, ea se compune nu neapărat din micii întreprinzători, ci **"din cei ce deţin acţiuni la o firmă sau alta, din care obţin un profit"**. Nu-i poate încadra între anumite venituri-limită, dar crede că un mijlociu ar trebui să fie proprietarul unui apartament respectabil, al unei maşini, şi să aibă posibilitatea de a-şi trimite copiii la studii. Majoritatea liceenilor - viitori economişti sînt de acord cu legătura întreprinzători - clasă mijlocie. Doar **Alina Marin** consideră că **"aceşti nu există, deocamdată; nu avem decît bişniţari. Clasa mijlocie nu există, societatea românească se împarte doar în bogaţi şi săraci. E nevoie ca oamenii să fie educaţi în acest sens."** Problemele care nu pot fi ignorate în această pragmatică delimitare sînt cea a **profesiei** şi a **prestigiului**. Majoritatea adolescenţilor sînt de acord că profesia nu prea contează în stabilirea componenţilor acestei clase sociale, după cum declară Tudor Andrei: **"poate intra aici şi o familie de gunoieri cu 500.000 pe lună, şi una de intelectuali"**. Categoria de "intelectuali" se dovedeşte a fi una spinoasă. Unii dintre elevi înţeleg că intelectualii sînt pe undeva sub clasa mijlocie, după venituri, alţii însă nu-şi permit să-i lase atît de jos. **Radu Rădoi** are o teorie interesantă: **"Nu poţi spune că intelectualii sînt în pătura de jos. Un om care nu a terminat o facultate nu e cu adevărat mare. Ei sînt ori în clasa mijlocie, ori în clasele superioare. Prin definiţie, un om care gîndeşte tinde spre mai mult. Un intelectual nu e un om care se mulţumeşte cu puţin"**.

De ideea de **intelectual** se leagă cea de prestigiu. Aici majoritatea copiilor sînt de acord că acesta nu poate fi amestecat cu veniturile, şi că nu prea determină creşterea lor, pentru că, la noi, nu există un just sistem de valori.

Obiectivitatea pionierilor economiei de piaţă se mai estompează cînd vine vorba de **identificarea socială a părinţilor lor, şi a lor înşişi.** Cei mai mulţi dintre ei îşi situează măcar un părinte în clasa mijlocie sau deasupra ei: **Alina Marin** îl aşează pe tatăl ei, care este patron, **peste clasa mijlocie; Radu Rădoi** - pe mama sa în **"pătura superioară a clasei mijlocii"; Cristiana Vasile** - pe amîndoi părinţii în **"mijlocul mijlocului"**. În ceea ce-i priveşte pe ei înşişi, liceenii consideră că întrebarea nu-şi are rostul: cu toţii se vor - normal! - peste clasa mijlocie.

Iaromira POPOVICI

Securitatea şi scriitorii: Dosarul Vasile Voiculescu (V)

Prin sentinţa cu numărul 125, dată în şedinţa publică din 8 noiembrie 1958, poetul Vasile Voiculescu era condamnat de Tribunalul Militar Teritorial Bucureşti la 5 ani temniţă grea şi 5 ani degradare civică odată cu confiscarea totală a averii, pentru infracţiunea de uneltire contra ordinii sociale prin agitaţie publică. În fapt, împotriva lui Vasile Voiculescu instanţa reţinuse, în urma cercetărilor întreprinse timp de o lună de o echipă a Securităţii sub comanda locotenentului Gheorghe Mihăilescu din Direcţia de Anchete, că poetul scrisese şi difuzase în cercul prietenilor săi, coinculpaţi în acelaşi proces, poezii cu un aşa-zis caracter mistic-religios. Imediat după pronunţarea sentinţei, avocatul Constantin Vişinescu, apărătorul poetului, a înaintat recurs. Între timp, în celula 84 a penitenciarului Jilava, la două săptămîni de la şedinţa de judecată poetul împlinea 74 de ani. Aşteptarea unui răspuns la cererea de recurs s-a prelungit pînă la începutul anului 1959. În 23 ianuarie, colonelul de justiţie Gheorghe Protopopescu de la Tribunalul Suprem al Republicii Populare Române comunica la Jilava: "puneţi în vedere deţinutului Vasile Voiculescu că acest colegiu militar de judecată a respins recursul declarat de susnumit şi l-a obligat să plătească statului suma de 25 lei cheltuieli de judecată". Secţia militară a Tribunalului Suprem nu luase în considerare nici cererea poetului de a nu-i fi confiscată şi risipită biblioteca. Astfel, după ce poeziile sale, adunate într-un dosar penal au fost folosite pentru a-l acuza, după ce cărţile adunate timp de o viaţă i-au fost risipite, lui Vasile Voiculescu nu i-au mai rămas în celula 84 de la Jilava decît credinţa în Dumnezeu, cămăşi, o batistă, un pulover, ceva lenjerie şi ochelarii. Restul hainelor cu care se îmbrăcase în noaptea de 4 spre 5 august 1958 cînd a fost arestat la domiciliul său de o echipă a Securităţii fuseseră depuse la magazia penitenciarului. Mai puţin un fular de bumbac, mănuşile de piele şi cravata de mătase care dispăruseră în buzunarul mantalei vreunui securist sau temnicer. După pronunţarea recursului, bătrînul poet a fost transferat în închisoarea de la Aiud. Îndată după sosirea în temuta închisoare, lui Vasile Voiculescu i s-a făcut un control medical. S-a constatat că deţinutul are pielea palidă, la înălţimea de 1m,65cm are o greutate de 57 de kilograme, suferă de tahicardie şi de colită cronică. În urma violenţelor din lunga anchetă la Securitate, a şocului produs de proces şi a faptului că poezia şi cărţile îi fuseseră răpite, Vasile Voiculescu s-a retras în tăcere. În aceste condiţii, medicul penitenciarului, pentru a-l salva de corvezile obişnuite în detenţie i-a pus diagnosticul clinic de senilitate. În mod paradoxal, această etichetă degradantă a fost primul semn de înţelegere şi compasiune care îi era arătat poetului de un slujbaş al autorităţilor comuniste. Cu toate acestea, chiar scutit de muncile grele, condiţiile de exterminare ale penitenciarului şi-au pus amprenta pe trupul lui Vasile Voiculescu: în 11 martie 1961 era internat în spitalul Aiud cu diagnosticul TBC şi o distrofie de gradul 3. Martirizat de propria-i poezie, poetul avea însă să supravieţuiască. Fiind graţiat printr-un decret al Consiliului de Stat în 28 aprilie 1962, la vîrsta de 77 de ani Vasile Voiculescu ieşea pe poarta închisorii Aiud. Era îmbrăcat cu pardesiu, haină maro şi pantaloni albaştri de doc, iar pălăria gri de fetru îi străjuia faţa ascetică. Stingher în hainele în care fusese îmbrăcat la arestare, rămase toate prea largi, poetul a declarat la cererea organelor Ministerului de Interne că va locui la fiul său Ion Voiculescu. Măcinat doar de tristeţea de a fi supravieţuit poeziilor şi bibliotecii confiscate, Vasile Voiculescu a trecut în foaia de eliberare ultima sa adresă: Bucureşti, strada Olimpului. Cu chipul iluminat de suferinţa credinţei, bătrînul poet s-a îndreptat apoi sub soarele primăverii spre căminul în care şi-a trăit în libertate ultimele ceasuri.

Marius OPREA

Chemat sau nechemat, Dumnezeu va fi de faţă

La începutul omiliilor sale despre **Evanghelia lui Matei,** Ioan Chrysostomul contemplă deosebirea dintre circumstanţele în care s-a dat oamenilor Legea cea Veche şi cele în care li s-a arătat Legea Nouă. Nu e o deosebire apologetică, ci una "tehnică". Înăuntrul Revelaţiei nu încap discriminări. E vorba mai curînd de libertatea Duhului Sfînt, de supleţea strategiilor Sale dinaintea diversităţii neamurilor. Cînd, unde şi în ce fel a izbucnit Duhul în universul veterotestamentar? "După exterminarea egiptenilor în deşert, pe muntele Sinai, în mijlocul flăcărilor şi al fumului care ieşeau din munte, în sunet de trompetă, printre tunete şi fulgere, cînd Moise a intrat, singur, în nor. Nu aşa - continuă Ioan Chrysostomul - nu aşa a fost cu Legea cea Nouă: nu în deşert, nu pe munte, nu în întuneric şi în fum, nu sub biciul furtunii; ci la mijirea zorilor, înăuntrul unei case, toţi şezînd laolaltă şi odihnindu-se într-o adîncă linişte".

Recitesc de mai mulţi ani acest text, cu sentimentul că am încetat să trăim în spiritul lui: am pierdut harul **discreţiei** şi al **firescului.** Fiecare gest al credinţei noastre contrazice pacea domestică în care coboară Legea cea Nouă şi prelungeşte inerţial vacarmul celei Vechi.

Legea cea Nouă se descoperă **la mijirea zorilor.** Stilistica ei evită radicalitatea fără umbră a amiezei sau rafinamentele alexandrine ale serii. E aurorală, de o deplinătate fragedă, de o puritate răcoroasă, ferită de exaltări febrile şi de un prea dezvoltat simţ al contrastelor.

Legea cea Nouă se arată **înăuntrul unei case.** Nu sublimitatea o caracterizează, ci proximitatea. Orice retorică a infinitului, a spaţiilor vaste, a dezlănţuirii spectaculoase este exclusă. "Casa" înseamnă ordine simplă, funcţională, teritoriu bine delimitat. Pentru a se manifesta, Dumnezeu are nevoie tocmai de o **asemenea** ordine. El nu se exprimă ca un exces al nemărginirii, ci ca asumare paradoxală, scandaloasă, a unei **limite.** Toată teologia Întrupării porneşte de-aici, de la coborîrea Atotştiitorului "înăuntrul unei case".

Legea cea Nouă nu se adresează insului solitar, mîndru de singurătatea sa. Ea se transmite celor care **şed laolaltă**: e darul binemeritat de duhul comunitar, de cordialitatea unui **collegium**. Credinţa e vocaţia convieţuirii, a consimţirii şi a compătimirii: splendoarea multiplului unificat, a diversităţii armonice.

În sfîrşit, Legea cea Nouă se oferă celor care o aşteaptă **odihnindu-se într-o adîncă linişte.** Nu îndîrjiţilor, nu fanaticilor, nu celor crispaţi de ambiţii duhovniceşti nemăsurate. Vidul primitor al inimii e mai important decît inventarul multicolor al "virtuţilor" şi al "faptelor bune". Revelaţia nu se dobîndeşte negustoreşte, nu e corolarul agitaţiei filantropice, ci ecoul misterios al unei **tăceri orientate**, al unei "inactivităţi" eficiente.

Nimic din toate acestea în felul de a fi al creştinătăţii contemporane de la noi şi de aiurea. Ne întîlnim mai degrabă cu portretul ei răsturnat, corupt de atavisme pre-creştine.

E la modă creştinul zgomotos, tropical, suficient, înconjurat mereu de flăcări şi fum: cînd agresiv, în mijlocul unei fanfare de citate, cînd smerit şi alunecos ca pelteaua, cînd săţios de dulce, cînd inchizitorial ca soarele la zenit. E la modă creştinul diurn pînă la platitudine, creştinul pentru care credinţa e o asigurare pe viaţă (şi pe moarte), o euforie stearpă a afirmativului. E la modă creştinul "de for public", militantul de piaţă, răzgîiat, retoric, trompetist, trombonist şi isteric. Sau creştinul festiv, care organizează (şi participă la) nenumărate ceremonii televizate, arborînd atitudini solemne şi lacrimi uleioase ca saltimbancii de prin iarmaroace. E la modă creştinul cuvintelor mari, al pedagogiei teatrale, al evlaviei ostentative: a apărut postitorul de performanţă, abstinentul de stadion, sfîntul de cartier. Dregîndu-şi glasul după cum e nevoie să fie feciorelnic sau intransigent, ecumenic sau neaoş, creştinul acestei noi speţe nu are satisfacţie mai mare decît să mînuiască anatema haiduceşte, să distribuie în dreapta şi-n stînga parcele de iad, smintind pe cei mai slabi de înger, enervînd pe toată lumea, excomunicînd fără milă prieteni, popoare şi continente întregi. Vorbeşte de iubire şi urăşte trei sferturi din univers, vorbeşte de bucurie şi amărăşte sufletul aproapelui, vorbeşte de iertare şi e un împătimit al execuţiilor. Acru, capricios şi chefliu, vulgar şi vanitos, sentimental şi crud, creştinul acesta "de tip nou" se adaugă tagmei stricătorilor de lege, fie ea veche sau nouă. Ceea ce este miraculos e că Iisus se răstigneşte totuşi pentru el, **mai ales pentru el**, pentru deriva lui, în aparenţă ireversibilă. Ceea ce este, de asemenea, miraculos e că atunci cînd în Duminica Paştelui, un asemenea netrebnic rosteşte cu glas impur şi cu suflet strîmb, "Christos a înviat!", el are dreptate şi participă la plenitudinea adevărului. Puţin importă că în ziua imediat următoare va reîncepe să bată cuie în tălpile Adevărului răstignit. **Vocatus atque non vocatus Deus aderit.**

Andrei PLEŞU

Simple citate – sau cum se scrie istoria

© Desen de V. Pantilimon

PĂDUCHII, STRĂMOŞII GOLANILOR. „E mai mult ca sigur că domnul Raţiu ştie multe reţete şi e la fel de sigur că ele strecoară «sirop» şi cîteva grame dintr-o sare-amară, producţie proprie. Pentru că imediat ce au intrat în piaţă au şi început purgaţia. Un fel de cor, dintr-o nouă «Cîntare a României», varianta peneţecedistă, fericit să se poată auzi strigînd «adio, fundule, că fac pe gură». De mult, de peste doi ani, n-a mai plutit peste această piaţă mirosul pestilenţial al totalitarismului şi extremismului. Şi eu, care credeam că numai Ceauşescu a hrănit păduchi, să descopăr acum că alţii au reuşit în cîteva luni să-i şi dreseze..."

(DARIE NOVĂCEANU, ziarul „Adevărul", 24 aprilie 1990; text reprodus în vol. **Reporter în Piaţa Ghilotinei,** Editura „Adevărul", 1990, p. 139-141).

* * *

UNDE ERAU VERITABILII ANTICOMUNIŞTI. „Atunci, în aprilie 1990, în alte birouri, la mese rotunde şi/sau dreptunghiulare, se definitivau detaliile acţiunii ce avea să intre în istorie cu numele de «Piaţa Universităţii». Tema principală şi, implicit, torentul violentelor înfruntări se concentrau în foarte simplista formulă «Jos comunismul!». Unii o reduceau la Punctul 8 al Proclamaţiei de la Timişoara; alţii exprimau - în numele ei - revendicări tipic comuniste (istoria se repetă în zilele noastre); se manifestau zgomotos cei care cereau schimbarea oamenilor din conducere şi menţinerea structurilor economice existente, după cum nu rămîneau datori cei care doreau să schimbe structurile, dar să păstreze oamenii. Oricît de paradoxală ar părea afirmaţia pe care o facem în continuare, trebuie spus că atunci, la 20 aprilie 1990, într-o sală de la etajul 2 din Palatul Victoria, în timp ce pe străzi se manifesta sub lozincile «Jos Guvernul!», «Jos comunismul!», se derula, poate, ADEVĂRATUL PROCES AL COMUNISMULUI. (...) În timp ce pe stradă şi în unele publicaţii se făcea tapaj în jurul a tot felul de preocupări periferice, dezbaterea strategiei pentru tranziţia la economia de piaţă, dezbatere desfăşurată cu documente, cu 8 variante în faţă, cu toate atributele ştiinţei, marca un progres politic şi economic de fond, menit să ne rupă ireversibil de comunism." (**Echipa de sacrificiu. Din culisele guvernării postrevoluţionare**, volum editat de „România Azi" S.A. 1993 cu o prefaţă de Octavian Ştireanu, directorul ziarului **Azi**. Acest ziar a dus o campanie paroxistică împotriva opoziţiei şi a manifestanţilor din Piaţa Universităţii. În lunile aprilie şi mai 1990, susţinînd apoi, cu însufleţire, intervenţia minerilor. La 4 mai 1990, editorialul ziarului **Azi** nota, de exemplu, că manifestaţia din Piaţa Universităţii este „o batjocură colosală, nu o manifestaţie pentru libertate şi democraţie. O deturnare a idealurilor revoluţiei spre manifestări violente de extremă dreaptă, de confiscare a revoluţiei de către promotorii nelegionari ai unei noi dictaturi").

* * *

GOLAN CU ÎNTÎRZIERE. „Încă din aprilie, un număr apreciabil de contestatari se instalaseră în Piaţa Universităţii, în faţa Hotelului Intercontinental, formînd ceea ce au numit «zonă liberă de neocomunism». Se făcea agitaţie, se ţineau cuvîntări de la balconul din colţul Universităţii. La început era vorba de un lucru legitim şi firesc. Era o răbufnire a tuturor celor care se simţeau ameninţaţi de tot ce era ambiguu în componenţa, în atitudinea şi în ţelurile puterii instituite. Oamenii se temeau de o recrudescenţă mascată a comunismului, de trădarea revoluţiei, de falimentul unui ideal pentru care mulţi, mai ales tineri, îşi dăduseră viaţa. (...) Era, la început, acolo, multă bună credinţă, multă răzvrătire izvorîtă din revoluţie. Un amestec de revendicări legitime, de idealisme mai mult sau mai puţin naive, de un romantism revoluţionar pe care, nu de mult, îl trăisem şi îl împărtăşisem şi eu. (...) Între timp, mişcarea şi-a schimbat considerabil caracterul. Adevăraţii opozanţi politici plecaseră, au rămas acolo numai marginalii, un amestec de elemente sociale destul de dubioase. Fenomenul «Piaţa Universităţii» nu mai era expresia unei mişcări democratice, fie şi exacerbate, ci un simplu spaţiu promiscuu, o «Curte a miracolelor» unde aveau loc, în inima oraşului, tot soiul de tranzacţii sordide. În seara zilei de 12 iunie, la sesizarea Procuraturii, am ordonat deci poliţiei să «cureţe» Piaţa Universităţii. Nu era, în ochii mei, decît o banală şi legitimă operaţie de menţinere a ordinii (...) E drept că în prima jumătate a lui iunie am primit din partea Serviciului Român de Informaţii, organizat de Virgil Măgureanu la iniţiativa şi cu sprijinul lui Iliescu, rapoarte alarmante cu privire la un posibil atac împotriva Parlamentului, prevăzut pentru 14 iunie, prima zi a reuniunii lui" (PETRE ROMAN, **Libertatea ca datorie**, Editura Dacia, 1994, p. 143-145. La o conferinţă de presă ţinută la 15 iunie 1990, tot Petre Roman, lider naţional al FSN şi prim-ministru, declara: „toate aceste acţiuni, modul de război al acestora, de intrare în luptă a fost în mod clar organizat, modul de adunare al lor a fost organizat. Modul lor de acţiune a fost, după expresia pe care a folosit-o Preşedintele Republicii, a constituit-o o acţiune de tip legionar. Cei care au participat, cu sensul de a fi văzut, cum s-au derulat asemenea evenimente exact cu 50 de ani în urmă, în 1939, au recunoscut, în 1941, pardon, au recunoscut că tipul de luptă a fost acelaşi. Sperăm să reuşim să punem în evidenţă cine au fost organizatorii gîndirii acestor lupte. Ei erau pregătiţi să o declanşeze la un moment dat, şi că acţiunea poliţiei de curăţire a Pieţei Universităţii dintr-un anumit punct de vedere i-a luat prin surprindere fără ca ea să fi fost gîndită ca atare, deci noi n-am fost informaţi de declanşarea unei asemenea acţiuni. Dar ei au fost puţin devansaţi faţă de intenţiile lor şi au fost obligaţi să intre să-şi pună planul în acţiune ceva mai precipitat decît în modul în care ar fi făcut-o nestînjenit. Este de asemenea evident că aceste elemente, aceste bande, componenţa bandelor, care s-au dezlănţuit au fost în principal speculanţii, traficanţii, capii prostituţiei, aceştia au constituit vîrful de lance al acestor acţiuni. Ei s-au asociat în mod natural acţiunilor de forţă împotriva guvernului şi pentru destabilizare, pentru că era evident că revenirea la o situaţie de ordine publică conducea implicit la momentul în care aceste forme parazitare sociale urmau să fie eliminate").

* * *

DE CÎND SE ŞTIA REZULTATUL ALEGERILOR. „Înţelesesem, la un moment dat, că principala grijă a celor care doreau să imprime un program politic acestei manifestaţii era de a mă înlătura de la putere şi, eventual, de a mă împiedica să mă prezint la alegerile care urmau să aibă loc. Acesta era, de fapt, şi conţinutul unui amendament propus în comisia de elaborare a legii electorale de reprezentantul Partidului Naţional Liberal şi inclus apoi în aşa-numita «Proclamaţie de la Timişoara», punctul 8 - care a constituit unul din sloganurile Pieţii Universităţii. Cum să nu văd în aceasta o violenţă deliberată de a contesta dinainte rezultatul alegerilor?" (ION ILIESCU, **Revoluţie şi reformă**, 1993, p. 83).

„Rezulatul alegerilor" fiind „contestat dinainte", se deduce, logic, şi că era ştiut de asemenea „dinainte" - altfel n-ar fi fost contestat. De aceea, probabil, în ediţia a doua, revăzută şi mult adaugită, a volumului **Revoluţie şi reformă** (Editura Enciclopedică, 1994, p. 123) întrebarea este reformulată: „Cum să nu văd în aceasta o voinţă deliberată de a limita din start condiţiile unei competiţii electorale cu adevărat democratice?"

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Specialişti şi mistagogi

Voi începe cu un fapt pe care aş fi vrut să pot să-l ignor şi care numai la prima vedere nu are de-a face cu subiectul constant al rubricii de faţă. Este vorba de o declaraţie (de intenţie) făcută de regizorul Şerban Marinescu într-unul din interviurile care au însoţit, recent, (re)lansarea pe piaţa românească a ecranizării sale după romanul **Cel mai iubit dintre pămînteni** de Marin Preda. Întrebat, cum se obişnuieşte în astfel de ocazii, la ce lucrează, care îi sînt proiectele imediate, regizorul român a răspuns că foarte repede, în doar cîteva luni, va realiza o nouă „ecranizare", de data aceasta după... accidentul aviatic de la Balotesti. Nu mi-a venit să cred. Tot ce-am putut articula a fost: nepermis, incalificabil. Iată un exemplu nesperat de proastă „americanizare", în care oameni cu bani s-au gîndit imediat cum să „speculeze" realitatea: s-o oglindească şi s-o multiplice, profitînd de o nenorocire. I-o fi trecut prin minte respectivului regizor să refuze o astfel de ofertă dezonorantă? Nu ştiu. Cert este că, pînă la urmă, a acceptat-o. Conform logicii pieţei, totul e (potenţial) de vînzare. Adică poate fi reduplicat şi re-dat sub formă de obiect, de marfă: „ca să pot muri liniştit pe mine mie redă-mă". Adică restituie-mă, căci nu-mi mai aparţin. Fă-mă imagine, ca să mă pot afla, identifica. Ştiu bine că un astfel de proces (de schimb) nu poate avea ca punct final decît moartea. Semnificaţia lui **este** moartea.

Este evident că un astfel de proiect ţine mai puţin (deloc, chiar) de **arta** filmului (oricît de „artistic" va fi să arate produsul finit, ideea, tranzacţia de la care el porneşte şi pe care se întemeiază îl descalifică din start) şi mai mult de **tehnica** presei, a celei audiovizuale îndeosebi, a televiziunii, care trăieşte din **specularea imediată** a „evenimentelor zilei": ceea ce nu se arată la televizor nu există. De unde, atunci cînd cineva vrea să se facă remarcat (=să existe public), comportamente emfatice, dedublări „speculative" ale persoanei (individ/imagine, subiect/marfă), comercializare de sine. Încurajare a „spectaculosului" politic şi social.

Tehnica, însă, nu-şi poate fi de ajuns. Autonomizîndu-se şi declarîndu-se autosuficientă, ea este (fie şi numai potenţial) **monstruoasă**, căci contractul moral este pentru ea ne-„specific". Ea are, aşadar, permanent nevoie de o instanţă „exterioară", „transcendentă", ne-„specifică" pentru a putea să-şi reprime tendinţele „fireşti" (intrinseci, structurale) spre auto-idolatrizare. Cu atît mai mult în domeniul producerii de imagini, de „idoli" ai realităţii. Cu atît mai mult, deci, în cazul televiziunii, care „speculează" (în sensul atît originar, etimologic, al termenului, cît şi în cel derivat, ramificat la rîndul lui, financiar-filosofic) realitatea.

Recenta discuţie, încheiată cu un sofism, referitoare la „specialiştii" în ale televiziunii, discuţie care îşi propune să tranşeze între oamenii **de** şi cei (doar) **din** televiziune, este, în acest sens, semnificativă. Cu drept de vot şi de a fi aleşi în consiliile de administraţie ale societăţilor române de radio şi televiziune s-a hotărît a fi exclusiv **specialiştii**, adică cei care exercită profesiuni **specifice** de televiziune. Restul nu ar avea ce căuta în discuţie, n-ar trebui să-şi vîre nasul unde nu le fierbe oala. Nu este oare Televiziunea Română sub controlul Parlamentului? Al C.N.A.-ului? Întrebarea este pur retorică. Căci care este instanţa care transcende politicul? Ca şi în politică, şi în presa de imagine este, evident, nevoie de specialişti, de profesionişti. Importanţa decisivă a celor două activităţi face, însă, ca ele să aibă nevoie de control şi supraveghere, de instanţe care să le depăşească. Or, tendinţa este una de blocare, de auto-închidere, de „sectarizare" pe criterii exclusiv profesionale. Care sînt necesare, dar nu şi suficiente. În orice domeniu al umanului, „purismul" a reprezentat prima treaptă spre absolutisme şi exclusivisme dintre cele mai diverse. Unele, de-a dreptul criminale. În domeniul strict al televiziunii (române), purismul profesional s-a văzut (pentru cine a avut ochi să vadă) unde a dus: la emisiuni de informare suspecte şi la programe de divertisment dubioase. Televiziunea română face excepţie de la propria regulă - „profesională" - mai cu seamă în calitate de **difuzor** (de filme artistice, de exemplu) decît de **producător**. Tehnica, iată, nu poate fi de ajuns. Neînsoţită, e deja imorală. Perfecţiunea nu poate fi apanajul exclusiv al tehnicii. Care, limitată prin chiar definiţia ei, ţine să se delimiteze permanent. Suferă de obsesia „curăţeniei" interioare. Urăşte amestecurile „în treburile interne".

Comportamentul de castă „tehnico-sacerdotală" - în ceea ce priveşte transmiterea adevărului, comunicarea esenţelor, care, în lumea noastră, echivalează cu „informaţiile" - al specialiştilor de televiziune se vădeşte, pe un plan, să zicem, mai insesizabil, şi în insistenţa cu care staţia independentă **Antena 1** se interesează de fenomenele de materializare spectral-voievodală care bîntuie sălile Muzeului Militar Central. La sfîrşitul săptămînii trecute, o emisiune întreagă - intitulată, bizar, **Dreptul la replică** - a reunit diverşi „specialişti" care au întors fenomenul cu pricina pe toate feţele. Nu realitatea ca atare a producerii lui este cea care pune probleme, ci interpretarea de-a dreptul **mesianică** ce i se dă. Iată, mi-am spus, un post de televiziune (a cărui audienţă nu încetează să crească) răspîndind obscurantismul! Dar ce altceva este, la urma urmelor, televiziunea (latent, în ţările „aşezate"; patent, la noi) decît mistagogie modernă? Din cele mai vechi timpuri, de cînd **societăţile** au „emanat", cvasi-instantaneu, **stat**, absolutizarea tehnicii (în cele mai nebănuite ipostaze) a coincis cu fenomene de concentrare a puterii şi de monopolizare a adevărului (=informaţiei). Dualismul metafizicii tradiţionale, conform căruia „noi", cei etern „aici şi acum", ne aflăm, dacă nu de-a dreptul **în afara**, atunci, oricum, **la periferia** Fiinţei se află şi la baza nevoii moderne de televiziune, a curiozităţii pe care aceasta se întemeiază: adevărul esenţial este în altă parte, „departe", el trebuie nu doar aflat, comunicat, transportat, ci şi, dacă se poate (şi uite că se poate!) **văzut**, **înfăţişat**. Şi pentru ca adevărul să devină accesibil şi să dobîndească un **chip**, este nevoie de „specialişti". Adevărul nu este dat. El trebuie re-dat. Epoca modernă a idolatrizat informaţia şi pe profesioniştii ei. A contribuit, însă, planetarizarea informaţiei la sporirea responsabilităţii, sau a creat un **loisir** în plus?

Cine a văzut, sîmbătă seara, **Telefonul de la miezul nopţii**, ar trebui să nu treacă cu una, cu două, peste refuzul deţinuţilor baricadaţi în închisoarea cucerită de a primi în mijlocul lor o cameră video şi peste solicitarea, în schimb, a unei transmisii **radio**. Argumentele lor priveau **derizoriul**, **inautenticitatea** pe care o imprimă televiziunea realităţii. Aşa cum demonstra, în cu totul alt context, un filosof francez contemporan (Jean-Luc Marion, **Dieu sans l'être**, PUF, 1992), cultivarea imaginii echivalează cu o blocare a comunicării, cu o închidere în proiecţia de sine. Imaginea, prin pretenţia ei absolută de adevăr, ascunde şi exclude. Pe temeiul pozitivităţii ei „evidente", uităm **restul**. Şi tocmai în aceasta constă specialitatea „specialiştilor", puterea lor. Să ne mirăm că nu vor s-o împartă cu nimeni, că se tem şi sînt păziţi cu atîta strictete să nu-şi altereze „puritatea profesională"? Vorba unui romancier, specialitatea „e o altă ţară"...

Toate acestea sînt, evident, generalităţi, dacă nu chiar banalităţi. Pe care societatea noastră, care acum încearcă să se facă, le trăieşte, însă, ca pe evenimente strict personale. Ceea ce ne este dat să trăim este o aventură a originarului. Şi de această privilegiată vizibilitate se cuvine să profităm. Mîine, cine ştie, o „normalitate", deocamdată improbabilă, le va acoperi sub „firescul" ei.

Bogdan GHIU

Economie

Yenul urcă, dolarul staţionează, leul coboară

În momentul în care predau aceste rînduri redacţiei, yenul încă mai urcă. Păcat că timpul n-a avut răbdare, ar putea spune Leeson, agentul din Singapore al Băncii Barings. El pariase pe yen, după ce moneda japoneză rezistase bine undei de şoc induse pe pieţele financiare de cutremurul de la Kobe. Totuşi, au urmat neaşteptate oscilaţii şi contractele angajate de tînărul dealer de 27 de ani au ajuns la termen înainte ca yenul să-şi croiască drum ferm într-o singură direcţie: în sus.

Yenul deja urca în clipa în care lui Leeson i se puneau cătuşele. Şi de atunci, din primele zile de martie '95, tot urcă. În faţa unei monede care se întăreşte, economia japoneză are reacţii contradictorii. De fapt, lui Leeson lovitura de graţie i-a dat-o Bursa din Tokyo, unde indicele Nikkei 225 scăzuse cu 15 la sută din ianuarie pînă la sfîrşitul lui februarie. Nici după ce yenul a început să urce vizibil bursa din Tokyo nu s-a simţit în largul ei. Desigur, importatorii japonezi consideră că a venit vremea lor. Cumpărate cu un yen tare, mărfurile străine s-au ieftinit. Călătoriile peste hotare, la modă în Japonia, s-au înteţit şi ele. Japonezii au perseverat în a-şi face cumpărăturile de la cele mai luxoase magazine din America sau din Europa, unde nu oricărui băştinaş îi dă mîna să intre. Exportatorii japonezi, în schimb, au făcut febră şi întreaga economie tremură. Un cunoscut om de afaceri nipon, dl. Seiji Inoue, îmi spunea în biroul domniei-sale de la Camera de Comerţ şi Industrie din Osaka, unde îndeplineşte un mandat de director al Diviziei Internaţionale, că pe pieţele externe mărfurile japoneze devin tot mai puţin competitive pe măsură ce yenul creşte. "Ideal pentru noi, preciza dl. Inoue, ar fi un dolar de... 120 de yeni. Şi iată că operăm cu un dolar de 80 de yeni. În timpul crizei din S.M.E. (Sistemul Mecanismelor Europene de Schimb - n.r.), din septembrie 1992, un dolar se schimba contra 125 de yeni. Exportatorul japonez, care-şi vindea marfa în străinătate şi aducea în ţară un dolar, primea pentru el 125 de yeni. Acum îl schimbă cu numai 80 de yeni, pierzînd 45 de yeni la fiecare dolar. Şi este nevoit să facă acest schimb, pentru că salariile, impozitele, energia, mărfurile de pe piaţa internă le plăteşte în monedă naţională".

La sfîrşitul săptămînii trecute, diriguitorii finanţelor japoneze au adoptat o primă măsură pentru oprirea yenului din cursă: scăderea ratei dobînzilor. S-a precizat: pentru a încuraja investiţiile interne. Fără îndoială, însă, că decizia are şi o faţă ascunsă. Este posibil ca o dobîndă mai mică la yen să-i determine pe speculanţii de pe pieţele de capital şi de pe pieţele valutare să-şi îndrepte privirile spre dolar, provocînd un salt al monedei americane. Soluţia japoneză vine după numai o săptămînă de la o decizie similară adoptată de Bundesbank, în jocul marcă - dolar, dar care a produs efecte numai pe termen foarte scurt. Dolarul a avut o uşoară tendinţă de creştere, revenind însă în poziţia iniţială după numai două zile. Nu ne rămîne, acum, decît să aşteptăm rezultatul încercării japonezilor.

Deosebit de interesantă este poziţia dolarului. De cîteva luni, i se plînge de milă pe toate pieţele financiare internaţionale. Se forţează diferite comparaţii, cea mai des folosită fiind "scufundarea dolarului". Cînd yenul oscila, s-a spus că dolarul a scos capul la suprafaţa apei, iar după ce moneda japoneză a început să urce n-au fost puţine vocile care au afirmat că dolarul s-a scufundat de tot. Analiştii americani s-au amuzat, toate aceste reacţii fiind pentru ei fie confundarea dorinţelor cu realitatea, fie neînţelegerea realităţii. Ei au spus că un barometru semnificativ este piaţa internă, unde inflaţia staţionează, iar bursele de valori şi de mărfuri merg bine. Un indicator demn de luat în seamă este şi confidenţa, exprimînd încrederea consumatorilor americani în economia ţării lor. Concluzia? Dacă bursele n-au dat nici un fel de alarmă, iar preţurile interne rămîn pe loc, întărind încrederea consumatorilor, înseamnă că şi dolarul staţionează. Deci nu dolarul scade, ci alte monede cresc, îndeosebi yenul, provocîndu-le dureri de cap exportatorilor japonezi.

Lecţia dolarului merită să fie memorată. O monedă, fie că urcă, fie că se scufundă, produce perturbaţii pe piaţă. Apar decalaje greu de suportat între importuri şi exporturi, investitorii devin nesiguri, consumatorii sînt derutaţi, în timp ce balanţa economiei înclină într-o parte sau în alta, favorizînd ori defavorizînd. Desigur, economia se dezechilibrează.

Am văzut ce necazuri le produce japonezilor o monedă care urcă. La un alt pol, mult prea îndepărtat, o monedă care coboară le produce necazuri românilor. Pentru că, după o perioadă de stabilitate relativă, de cîteva luni, cam în vremea în care yenul îşi începea urcuşul, leul nostru pornea în jos. Şi de atunci tot coboară, spulberînd speranţa că în '95 inflaţia va fi de numai 29 la sută, cum s-a prognozat.

Necazul cel mai mare este că noi nu ştim ce valoare reală are leul, în raport cu dolarul. Cîndva se calcula un curs de revenire. S-a renunţat, pentru că nu se lua corect temperatura. Acum se spune că leul este supraevaluat. Poate că este adevărat. Dar afirmaţia este făcută "după ureche", pentru că nimeni nu ştie să calculeze paritatea reală leu - dolar. Dacă preţul aurului, în dolari, îi spune americanului că moneda ţării sale este stabilă, preţul aurului, în lei, nu-i spune românului nimic. Sau îi spune... acelui român care şi-a pierdut încrederea, pe piaţa noastră, şi în lei, şi în dolari, îi spune, deci, dacă-şi poate sau nu proteja economiile cumpărînd aur. În rest, atît timp cît cererea internă este oscilantă iar oferta nesatisfăcătoare, rezerva valutară a Băncii Naţionale rămîne singurul arbitru al cursului de schimb. Productivitatea, eficienţa şi încrederea consumatorilor sînt, deocamdată, măsuri care nu ne spun nimic.

Adrian VASILESCU

Cine profită de criză?

Grevele şi creşterea preţurilor, şomajul, inflaţia, haosul economic şi lehamitea populaţiei folosesc, de la alegeri încoace, mai ales celor care declară zilnic şi televizat că luptă împotriva acestor rele. În calitate de persoane fizice, membrii PDSR sînt primii dintre profitori: poziţiile-cheie (locale, centrale, internaţionale) le aparţin, de la nivelul lor taie şi spînzură, îşi împroprietăresc familiile, îşi promovează propria clientelă, îşi pedepsesc adversarii, îşi întăresc legăturile cu internele, cu justiţia, cu unul sau altul dintre serviciile secrete, ba chiar - la nevoie - "cu o parte a presei". Fiecare reprezentant al formaţiunii cîştigătoare la precedentul scrutin este, teoretic, în avantaj faţă de slujitorii celorlalte partide. Şi totuşi, formaţiune politică, PDSR e singura care se menţine la putere pierzînd: după fiecare scandal şi la încheierea oricărui ciclu al fireştilor convulsii sociale, principalul partid de guvernămînt îşi vede ştirbită imaginea şi e obligat să renunţe la alte cîteva pîrghii ale puterii în favoarea propriilor aliaţi. Celelalte trei partide din coaliţia majoritară - PUNR, PRM, PSM - au cîştigat, pas cu pas, din tergiversările legislative, din disputele interetnice, din mişcările sindicale, din încrîncenările Opoziţiei, din coruptibilitatea partenerilor politici. Succesivele ieşiri în stradă ale salariaţilor din întreprinderi de stat au adus stîngii noi posturi în ministere, prefecturi, regii autonome şi societăţi comerciale. Paradoxal, liderii marilor carteluri şi confederaţii sindicale susţin - prin declaraţii publice - accelerarea privatizării şi a reformei, dar acţiunile lor revendicative sînt valorificate mai ales în beneficiul adepţilor centralismului economic. E uşor de observat că, spre deosebire de PDSR, aliaţii săi parlamentari profită pe dublu plan: o dată ca indivizi bine înfipţi în structurile puterii, indispensabili pentru că ştiu prea multe, dar şi pentru că sînt oricînd pregătiţi să demonteze eficient neimaginativele strategii ale opoziţiei; a doua oară ca forţe politice, devenite din cantităţi neglijabile controlori ai echilibrului politic, "garanţi ai stabilităţii" şi "factori importanţi" în democratizarea ţării. Nici una dintre cele trei formaţiuni care joacă rolul de "participanţi la guvernare" impunîndu-şi, de fapt, punctul de vedere în momente-cheie (vezi Legea accelerării privatizării, Codul Penal, dezbaterile legate de Tratatul cu Ungaria etc.), nu a obţinut privilegiul de a se afla la putere prin rezultatele propriu-zise ale scrutinului: dimpotrivă, ele se află, ca procent electoral, în urma ţărăniştilor, a Partidului Democrat şi a UDMR. Pînă şi PAC e situat mai bine decît PSM, care acum pretinde (şi i se dau!) funcţii de conducere în eşaloanele doi şi trei ale administraţiei de stat. Invocînd "verdictul urnelor", liderii PDSR au explicat neîncrederea lor în posibilitatea unei conlucrări parlamentare cu opoziţia care, odată cooptată la guvernare, ar fi putut răsturna tabloul în aşa fel încît majoritarii să fie minoritari împotriva voinţei electoratului. Iată însă că aceeaşi voinţă a electoratului n-a mai contat cîtuşi de puţin cînd calculele majoritarilor (ori neputinţa acestora) au cerut ca ea să fie ignorată: de fapt, partidele conduse de Ilie Verdeţ şi de C.V. Tudor au fost aduse la putere nu de alegători, ci de parlamentarii PDSR, de conivenţă cu parlamentarii CDR. Şi unii şi alţii ştiu că vor trebui să plătească la viitoarele alegeri - preţul propriei laşităţi, pe care încearcă s-o prezinte drept probă de curaj politic sau de "curăţenie morală". Naţionalismul de stînga şi de dreapta, discreditarea pluripartidismului şi a reformei, stimularea nostalgiilor dirijiste şi a izolaţionismului economic nu pot fi puse pe seama opţiunilor electoratului: ele sînt, din păcate, consecinţe ale "eforturilor" clasei politice româneşti postrevoluţionare, care a intrat în arenă trîmbiţînd importanţa desprinderii noastre de pe orbita intereselor fostei URSS pentru a se opune cu înverşunare închegării oricărei strategii prooccidentale. În locul vechiului sistem de alianţe internaţionale, tranziţia ne-a oferit doar o bălmăjită adversitate faţă de Răsărit şi o agresivă prudenţă faţă de Apus. În locul economiei de stat, aceeaşi tranziţie a impus legea bunului plac, care-i îmbogăţeşte pe foştii-actuali-viitori nomenclaturişti convingînd cetăţeanul că economia de piaţă e fie imposibil de realizat, fie insuportabilă. Suspendată între două lumi cu interese sau complexe opuse, dar şi între două sisteme economice care se resping reciproc, România aşteaptă, spre răul ei, să se întîmple **ceva decisiv.** Limpezirile **obligatorii**, de care a mai avut parte şi altă dată de-a lungul istoriei sînt, însă, pe aceste meleaguri, mai degrabă victorii ale adepţilor dictaturii decît rezultate ale înţelepciunii celor care vor şi pot miza pe dezbaterea de tip democratic.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Winnie

Cînd s-a căsătorit cu Nelson Mandela în 1958, Winnie avea 24 de ani. Soţul ei era un avocat de 39 de ani, cunoscut ca un înverşunat luptător împotriva politicii de stat din Africa de Sud - apartheid. A fost o dragoste la prima vedere, diferenţa de vîrstă n-a contat. După arestarea lui Nelson în 1962 şi condamnarea la închisoare pe viaţă, Winnie devine la rîndul ei o persecutată: e interogată mereu la poliţie, adeseori încarcerată, arestată, torturată, apoi eliberată fără judecată, plasată sub control judiciar, are domiciliu obligatoriu şi nu are permis de muncă, casa îi este deseori atacată noaptea de agresori necunoscuţi. Personalitatea ei se formează în reacţie la aceste împrejurări atît de ostile, revolta ei nu prea se potriveşte cu planurile strategice ale intelectualilor din Congresul Naţional African. După tulburările de la Soweto (în 1976 şcolarii din această localitate refuză învăţămîntul în limba afrikaans impus de autorităţi şi ca răspuns la manifestaţiile lor, forţele de ordine trag, ucigînd zeci de adolescenţi) care au focalizat atenţia opiniei publice internaţionale, Winnie se simte protejată atît din afară, cît şi din interior, de către grupurile de tineri din "townships". În timp ce liderii istorici sînt în puşcărie sau în exil, pe teren viaţa îi aruncă pe luptători în cercul infernal al violeţei, ambianţă în care Winnie se simte ca peştele în apă. Atunci şi-a dobîndit ea gloria de lider, nimbul independent de cel al soţului.

Primul scandal public izbucneşte în ianuarie 1989. Ancheta declanşată de găsirea cadavrului unui adolescent ucis dovedeşte că garda lui Winnie, în prezenţa ei, l-a torturat şi omorît pe Stompie Moeketsie, bănuindu-l că ar fi informator al poliţiei. Comisia de anchetă a Congresului Naţional African o găseşte responsabilă pentru atmosfera de teroare declanşată de grupul ei. Din închisoare, însă, celebrul ei soţ scrie că el o consideră "nevinovată". Procesul care urmează - pe fondul tratativelor pentru "marea împăcare" - este confuz. Martorii mor în mod mai mult decît suspect sau fug în străinătate, un complice este condamnat pe viaţă, iar Winnie la şase ani de puşcărie. În iunie 1993, Curtea de Apel îi confirmă vinovăţia, dar îi reduce pedeapsa şi Winnie îşi reia locul în conducerea Congresului, alături de Nelson Mandela (care nu mai e soţul ei din 1992). Ea nu mai trăieşte în umbra lui, a căpătat între timp o personalitate revoluţionară distinctă şi nu în puţine domenii opusă lui. Eliminarea ei din Guvern pe baza unor acuzaţii - dovedite - de corupţie, revenirea ei şi apoi din nou îndepărtarea nu sînt ecourile publice ale unui conflict de familie.

Winnie Mandela este recunoscută ca lider de toţi cei care consideră că democraţia multirasială instaurată de alegerile din 1993 neglijează pretenţiile negrilor. "Nu pentru această Africă de Sud mi-am distrus eu viaţa", afirmă Winnie, criticînd reformele economice ale Guvernului, dar şi politica sa "împăciuitoristă" faţă de liderii albi şi de partidul Inkata. Guvernul rezultat din alegeri a promis case, şcoli şi spitale în aglomeraţiile urbane locuite de negri. În absenţa lor, politica moderată este considerată o trădare, cum tot trădare este considerată şi acceptarea amnistiei promulgate de Guvernul De Klerk înainte de a ceda puterea.

Un model de rezolvare a unui conflict intern (răsplătit cu un Premiu Nobel pentru pace făcut pe din două) evoluţia Africii de Sud este încă departe de a fi sigură. Pentru radicalii din ambele părţi lupta continuă, negocierile n-au fost decît un episod de parcurs şi demonstraţiile studenţilor negri de acum două luni cînd au fost vandalizate clădiri şi profesorii au fost luaţi ostatici par a fi doar semnalul pentru noi tulburări. La care albii vor răspunde prin forme proprii de autoapărare care să compenseze ineficienţa forţelor de ordine guvernamentale.

Curajul de a face pace şi-a epuizat resursele. Popularitatea lui Winnie în rîndurile organizaţiilor de tineret care nu sînt dispuse să renunţe la violenţă stimulează delirul ucigaş. Pacea civică rămîne un vis al politicienilor la sfîrşit de carieră. Baza de masă se subţiază: negrii se plîng că situaţia lor nu mai preocupă autorităţile care îi favorizează pe albi, iar albii se simt ameninţaţi atît de iniţiativele legislative, cît şi de incapacitatea de a impune legea. În absenţa determinării în adaptarea unor măsuri radicale care să asigure perspectiva economică şi înscăunarea statului de drept, diferenţa de vîrstă dintre Nelson şi Winnie Mandela devine o problemă politică.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Postul mare şi „felia de tort"

În Balta Albă, divinitatea a binecuvîntat (de Florii) implementarea calculatorului în serviciile liturgice (adică buna conlucrare dintre Banca Internaţională a Religiilor şi constructorii lăcaşului ortodox din lemn - proaspăt sfinţit), exact cînd românul avea nevoie să i se arate "pe cer" că Bucureştiul (sortit mizeriei prin nepăsarea administraţiei pămînteşti liber alese) se află sub ocrotirea protectorului veşnic. "Curcubeul traversat de o dîră de nori albi, imaginînd pe boltă semnul Sfintei Cruci", a devenit, neîntîrziat, ştire de prima pagină, hrana sufletească pentru sufletele posesorilor de sacoşe goale (lecuiţi prin post negru de iluzia "schimbării în bine a României"). "Demonstraţia" grijii Celui de Sus, care poate face oarecum suportabilă, în prag de Înviere, nesimţirea puternicilor obişnuiţi să transforme o legislatură în sursă de privilegii pe viaţă, pare să fie însă şi prilejul unui reproş al Domnului către guvernanţii ce se sfădesc pe funcţii în plin sezon al smereniei şi renunţării la orice ispită. De ce n-a fost la "faţa locului minunii" nici un reprezentant al "aleşilor naţiei", se poate întreba, pe bună dreptate, cititorul de bună-credinţă. Ei bine, cum sîntem la cheremul mai marelui peste curcubeul tranziţiei, e clar că ţinîndu-i departe de Biserica Sf. Prooroc Ilie Tesviteanul deasupra căreia enoriaşii au văzut semnul ceresc, Dumnezeu i-a pedepsit pe semnatarii protocolului cvadripatit dezaprobîndu-le metodele necreştineşti practicate de la instalare şi perfecţionate mai ales în posturile de Crăciun şi de Paşti. Gazetarii au ştiut imediat că între "diversiunile de primăvară" extrem de folositoare pentru actualii guvernanţi (apud **Adevărul** de luni, 17 aprilie 1995) şi semnul dumnezeiesc din Balta Albă e păcat să stabileşti legături directe chiar dacă diavolul îndeamnă întotdeauna condeiele la destabilizare şi opoziţie circotaşă. Şi în **Adevărul** (ca şi în **Cronica română**), grelele păcate ale guvernării sînt deci analizate separat (şi la distanţă bine calculată) de ştirea minunii înfăptuite mai ales pentru ochii omului necăjit: "Dl. Năstase îşi poate permite să anunţe apropiata remaniere guvernamentală, care va fi făcută exclusiv în interiorul familiei pedeseriste, fără a oferi vreun alt portofoliu rudelor mai sărace în voturi. (...) După ce disputele pe marginea Recomandării 1201 au început să se cam sleiască, după ce a început să se vorbească din ce în ce mai puţin despre Airbusul "Muntenia" şi catastrofa de la Dragoş-Vodă, este foarte bine ca poporul să aibă un subiect de conversaţie cît mai gras. Nu de alta, dar altfel, rămas cu gîndurile sale, omul şi-ar putea aminti de proaspăta creştere a preţurilor sau de viitoarea majorare a tarifului la energia electrică", scrie, în editorialul citatei ediţii a **Adevărului**, Adrian Ursu cuprins de milă creştinească pentru triada parlamentară (PUNR-PRM-PSM) "care se agită, cu mîna întinsă, undeva jos". Nu chiar atît de jos şi nici chiar atît de săraci se văd însă partenerii PDSR la guvernare prin "lentila europeană" a senatorului Adrian Păunescu; spusele domniei-sale, difuzate de BBC şi preluate de **Cronica română** nu lasă nici o îndoială asupra "modestiei" cu bătaie electorală de care se simt datori să dea dovadă socialiştii (după ce au trecut "ca bogatul prin urechile acului", din împărăţia puterii absolute, prin purgatoriul loviturii de stat, în paradisul legitimării de tip democratic): ... "socialiştii au cerut cîteva posturi de secretari de stat, un post de înalt funcţionar în FPS, şi mai multe posturi de prefecţi, într-un judeţ din Transilvania, într-unul din Moldova, şi în unul sau două din Oltenia (...) PSM nu doreşte posturi de miniştri, atîta timp cît în programul de guvernare nu sunt cuprinse şi principalele opţiuni din programul PSM". Lozinca "fiecăruia după nevoie" a fost deci (re)adaptată: "Şi cu sufletu-n rai, şi cu slănina-n pod" sau, pentru credincioşii de azi şi de ieri care se închină mai ales bardului de la Bârca, "cui are i se va mai da...". **Vocea României** evită, cel puţin la început de săptămînă a patimilor, obsesia remanierii guvernamentale. În schimb, ea ne anunţă, triumfătoare şi în chenar, că "Morile macină în plin". **Libertatea** se bazează însă pe afirmaţiile liderului PSDR, Sergiu Cunescu, pentru a ne risipi îndoielile legate de "împărţeala bucatelor puterii": formula cabinetului va fi împrospătată, dar "înlocuitorii" nu vor fi căutaţi decît tot înăuntrul "arcului" cvadripartit. **Jurnalul naţional** ştie că vom avea parte de "o nouă «rotire» a cadrelor", dar se îndoieşte că ea va fi neapărat "de bine", fără să îndrăznească (totuşi!) pînă într-atît încît "să neg(e) aprioric eventualele elemente benefice ale unor posibile modificări ale echipei guvernamentale". **Evenimentul zilei** completează "grila remanierii" cu o ştire care i-ar putea pune pe jar pe majoritarii din UDMR şi din afara sa: "La propunerea lui Ion Cioabă, ţiganii vor solicita posturi în toate structurile de putere din ţară". **Câmpenia**, după cum ne avertizează Tudor Octavian în **România liberă** "se înmulţeşte, ca şi amoeba, prin diviziune". Primăvara câmpeniile cresc, se revarsă şi devin "soluţii salvatoare", mai dihai decît înaintea Bobotezei, cînd bietul alegător nu se uită spre bolta cerească decît după ce şi-a băgat capul sub plapumă. (**E.Ş.**)

O expresie fără rost

Printre termenii care încearcă să fi impuşi de "politologia" noastră actuală, cel de **clase de mijloc** pare să fie ultimul venit. El caută a-l înlocui pe vechiul şi compromisul **burghezie**, pe care actualii conducători ai ţării şi economiei îl evită sistematic, întocmai cum ei se feresc şi de **capitalism** şi l-au înlocuit cu **economie de piaţă**, iar de liberalism nici nu vor să audă. Acum sîntem blagosloviţi cu această noutate venită prin filieră anglo-saxonă, pentru că într-adevăr, patria lui e Anglia, unde termenul stăruitor vehiculat de marxism, **burghezie**, nu are cursul de pe Continent. **Middle class** e un termen justificat pentru momentul de sorginte al capitalismului englez, desemnînd astfel pe oamenii situaţi între cei cu titluri şi privilegii nobiliare şi cu poziţii eminente, şi masa cetăţenilor de jos. **Clasele de mijloc** pot avea un sens peste tot unde există o stratificaţie socială fermă, durabilă, care dă componenţilor sensul apartenenţei şi al unui rol anume de jucat. Era limpede că un fabricant de ghete în Anglia sec. XIX se putea îmbogăţi, dar nu ajunge în Camera lorzilor şi nici ministru; dar un bancher avea alte perspective, deoarece îşi putea cumpăra un titlu de noblete, iar cel care-l moştenise uza de el ca de un privilegiu, în mod firesc. Burghezia nu cuprinde doar pe capitalişti, pe întreprinzători, posesori ai unor "mijloace de producţie", ci şi pe înalţii funcţionari, inşi parveniţi prin matrimoniu sau chiar prin mijloace maloneste, dar şi prin merite, la o situaţie socială înaltă, în fine: magistraţii, clerul, intelectualii de înaltă calitate şi prestigiu.

Marx a vorbit mult de clase, a pornit de la definiţii ferme dar prea cuprinzătoare. Pentru el (şi faptul a fost observat mai ales de biata Simone Weil) caracteristic claselor e că "luptă", deci este subliniat antagonismul dintre ele, dar inversarea de roluri, întrepătrunderea de interese, sau măcar temporara lor solidarizare au fost nesocotite. Or, în România, în trecutul ei politic din ultimul veac, tocmai asta s-a întîmplat: clasele au pactizat fructuos în acţiuni comune, îndeosebi în momentele de insurecţie naţională, care au dominat acea epocă. Ce categorie socială nu ar fi aprobat războiul de independenţă cîştigat împotriva puterii "suzerane"? Cine nu s-ar fi bucurat de realizarea României Mari? În fine, cine nu ar fi dorit ca ţara noastră să nu obţină un statut de pace, într-un climat de securitate internaţională?

Marx a studiat poziţia "claselor" într-o ţară în care ele existau într-o stare mai pură (deşi ar fi de observat că pînă şi în Anglia, şi mai apoi în Germania, există oameni cu titluri nobiliare care susţin societatea capitalistă şi îşi găsesc în ea un teren de prosperitate). Dar în Principatele Dunărene, supuse opresiunii străine (turceşti sau austriece) sau ameninţării şi presiunii militare (ruseşti), faptul că boierii sînt cei care se pun în fruntea acţiunilor de emancipare, independenţă şi de progres economic constituie regula. Ele sînt avangarda capitalismului şi a modernizării şi îşi menţin acest rol de la sfîrşitul secolului XVIII pînă la 1848, cînd el e preluat mai accentuat de burghezia orăşenească, abia mai tîrziu şi de cea rurală, proprietarii funciari blocîndu-se în apărarea privilegiilor lor feudale.

"Clasele mijlocii" s-au tot dezvoltat în acest răstimp, dar ele erau formate, nu ca în Apus, în primul rînd din meseriaşi, negustori, mici întreprinzători, ci din slujbaşi, cariera de funcţionar fiind proprie unor întregi categorii cu ambiţia parvenirii, dar fără marele gust al riscului. În Principatele româneşti, datorită slabei dezvoltări a intelectualităţii şi culturii de mase, ştiutorii de carte răzbeau mai sus şi mai uşor decît în Europa occidentală; ei preluau la noi un privilegiu boieresc şi dobîndeau astfel un alt rol în cîmpul social. (Reuşita lui Heliade Rădulescu, apoi o vîrstă de om mai tîrziu cea a lui T. Maiorescu stau dovadă.) Să nu uităm că în primul roman românesc avînd ca temă parvenitul social (**Ciocoii vechi şi noi**) eroul nu se ridică prin negustorie, spirit de afaceri sau de antrepriză, ci e iniţial un calemgiu, un om care posedă ştiinţa de carte şi face servicii în acest sens.

Partidul Naţional Liberal, iniţiatorul sistemului predominant în România modernă, a dezvoltat exagerat, după unii hiperbolic, aparatul funcţionăresc, creînd mai de grabă o burghezie bugetară, deci una de slujbaşi, în primul rînd de oameni şcoliţi de diferite grade, asigurîndu-i măcar cu privilegiul existenţei mediocre şi netulburate. Ea era formată din învăţători, profesori, preoţi, magistraţi, ofiţeri, jandarmi, mai apoi salariaţi administrativi şi tehnici la C.F.R., la felurite oficii anume inventate, în sectorul monopolurilor de stat etc. Era o amplă grupă de populaţie, improductivă, dar pe care statul o putea controla, în primul rînd sub aspectul apartenenţei etnice. Acelaşi lucru l-au continuat şi dezvoltat comuniştii creînd o nouă burghezie în prelungirea celei vechi. (În epocala sa carte, **Rostul şi destinul burgheziei româneşti**, 1944), Mihail Manoilescu numeşte această categorie Pseudo-burghezie sau Burghezia B şi îi prevede (deşi îi deplînge profetic) dezvoltarea în orice regim de autoritarism de stat, în cel fascist, în primul rînd, - dar iată că el a prosperat şi în comunism.

Astăzi, diferenţele dintre cei din fosta nomenclatură, care ocupă vilele fostei burghezii şi funcţionarii cu leafă bună, care duc o viaţă înlesnită în blocurile din Pantelimon sau Balta Albă nu sînt chiar aşa de mari ca să putem vorbi de două clase diferite. Asta nu înseamnă că foştii privilegiaţi care obţineau totul pe bază de "repartiţie" nu-şi apără cu dinţii ceea ce au cîştigat ei sau părinţii lor cîndva. Dar să vorbeşti de "clase mijlocii" adică intermediare e totuşi prea mult...

Ne aflăm, şi sub acest aspect, într-o situaţie pe care am mai trăit-o imediat după căderea fanarioţilor, un regim impus de străini, menţinut cu ajutor din afară şi care a fost înlăturat de o revoluţie sîngeroasă, parţial avortată în efectele ei, dar de care a profitat toată populaţia ţării. Unii dintre membrii ei erau însă mai egali decît alţii, în mizeria generală, şi vor încerca să păstreze inegalitatea. La "mijloc" eu, însă, nu văd pe nimeni în ceasul de faţă. Politologia noastă este suprasaturată de o falsă terminologie (un modest exemplu ar fi doar **dictatura comunistă**) ca să ne mai încurcăm cu expresii de import, inoportune.

Alexandru GEORGE

Clasa de mijloc nu există pentru că nu există clase

Lumea politică modernă e o „cetate a omului" (P. Manent), o lume a indivizilor suverani şi autonomi, ale căror „pasiuni şi interese" (Hirschman) trebuie să fundeze o autoritate disponibilă în orice moment să apere tocmai valorile cărora le consimt indivizii. Acesta e, schematizînd enorm, modelul teoretic al politicii moderne. Modelul a avut două formulări eminente: prima afirmă că fundarea respectivei autorităţi e rezultatul unui **contract** şi că termenii contractului obligă subiecţii şi, finalmente, suveranul la un comportament onest. Cea de-a doua formulă, cea a **pieţei**, construită în chip explicit ca o alternativă a contractului, afirmă că autoritatea trebuie să fie mult mai puţin vizibilă decît palatul unui suveran, că ea e dispersată realmente în corpul societăţii. E adevărat că prima formulă a putut fi folosită ca un argument în favoarea statului absolutist (Hobbes), în vreme ce formula pieţei a fost înţeleasă uneori ca o prefigurare a dispariţiei politicului ca atare, invizibilitatea implicită a autorităţii părînd a fi contradictorie cu limitele umanităţii politice.

Mulţi au luat însă în serios cele două modele, încercînd să facă din ele realităţi tolerabile, deci care să evite absolutismul, ca şi dispariţia completă a cadrului politic. Secolul al XIX-lea a putut fi considerat o „vîrstă de aur" a liberalismului tocmai pentru că oamenii săi politici au acţionat, urmînd mai mult sau mai puţin riguros cea de-a doua formulă, ca şi cînd statul trebuia să-şi diminueze funcţiunile, renunţînd de pildă la reglementarea schimburilor. Prima formulă, cea a contractului, i-a împins de asemenea să accepte lărgirea considerabilă a corpului cetăţenesc, care a inclus noi subiecţi „semnatari" ai contractului. Contestarea contractului şi a pieţei a fost însă simultană cu procesul istoric care căuta cumva tocmai instaurarea lor deplină. Naşterea socialismului teoretic înseamnă de fapt născocirea formulelor destinate să repudieze modelul contractualist-comercial al secolelor XVII şi XVIII. Socialiştii ajutaţi de vajnicii lor „tovarăşi de drum", sociologii, credeau că individul e ceva mult mai vag decît presupuneau liberalii, iar Marx a putut fi considerat cel mai aristotelician dintre filosofii moderni (Manent) între altele şi pentru că el raţiona în termeni de grupuri, aşa cum o făcuse, cu multă vreme în urmă, Stagiritul. Adevăratele voinţe aflate la lucru în istorie sînt, pentru socialişti, clasele, grupurile mari şi mici, mînate de interese sau de scopuri care anulează sau, în orice caz, deturnează voinţele individuale.

Adevărul e că şi liberalii vorbiseră de clase sau, mai precis de **stări** ale societăţii: un scoţian, Sir James Stewart credea, de pildă, că extinderea comerţului va ameliora condiţia stării de mijloc. Dar liberalii de felul lui Stewart vedeau într-un asemenea rezultat o simplă consecinţă a acţiunilor indivizilor; ei afirmau pur şi simplu că unii indivizi ajung să se îmbogăţească sau să sărăcească dacă se ocupă de comerţ. Căci pentru ei, societatea însăşi e un rezultat al compunerii indeterminabile a actelor individuale. Societatea evoluează tocmai pentru că scopurile individuale, rezultatele acţiunilor, pasiunile şi forţele oamenilor reali se schimbă. A vorbi despre clasa de mijloc înseamnă atunci cel mult a alcătui un program politic adaptat termenilor vulgari ai politicii reale, adică ai unei societăţi care gîndea încă politica în termeni aristotelici. Pentru socialişti, toate acestea nu valorează nimic: Marx nu credea că starea mijlocie va supravieţui prea mult. Dar profeţia sa se baza pe credinţa că individul nu există nicidecum, că el e o formulă propagandistică. Se observă deci că în vreme ce liberalii elaboraseră teoria pieţei (ca şi cea a contractului) pornind de la premisa că individul e realitatea decisivă, şi folosind formula clasei de mijloc ca o formulă propagandistică, socialiştii i-au interpretat exact pe dos, asertînd că individul e o formulă propagandistică, iar clasa (inclusiv cea de mijloc) e o realitate. Istoria socialismelor e pasionantă şi datorită acestor schimbări de sens. Variantele sofistice ale socialismului avansate în secolul al XIX-lea - un secol plin de imaginaţie de altfel, în comparaţie cu secolul nostru - i-au făcut pe filosofii şi economiştii liberali să renunţe cu totul la termenul de clasă. Ei nu l-au mai pomenit decît pentru a denunţa erorile teoriilor socialiste. Două critici ale conceptului de clasă merită să fie pomenite aici, întrucît cred că ele sînt instructive astăzi, cînd circulă din nou formula propagandistică a „clasei de mijloc ca fundament solid al unei societăţi democratice".

Prima dintre ele are în vedere **imposibilitatea explicării evoluţiei societăţii**, atunci cînd ea e identificată cu o reunire a claselor. Să luăm în seamă două formule simetrice din teoria liberală şi din cea socialistă. Ambele au considerat că unul din criteriile pertinente pentru a traduce voinţa umană e interesul. Liberalii afirmă pur şi simplu că societatea evoluează atunci cînd interesele individuale se schimbă. Ei nu au nevoie să spună nici ce interese există într-un moment precis, nici de ce rezultatele cooperării sînt uneori total contrare acţiunilor plănuite: pentru liberali, nu interesul e vizibil, ci rezultatele acţiunilor, iar societatea e imprevizibilă. Socialiştii sînt în schimb obligaţi să explice de ce, **înainte de a acţiona**, indivizii urmează alte interese decît cele pe care fiecare în parte le resimte. În acest punct, teoria socialistă devine incoerentă, căci toate soluţiile avansate pînă acum pentru a explica acest mecanism au invocat tocmai argumentul pe care teoria încerca să-l refuteze, şi anume acela că **există indivizi care au interese precise.** (Aşa s-a născut de altfel şi ura socialiştilor pentru orice interes, cuvînt utilizat azi doar peiorativ!). Evoluţia presupune deci individul. Invocarea claselor - inclusiv a celei de mijloc - e doar o escrocherie politicianistă.

O altă critică a conceptului claselor are în vedere soluţia strict pragmatică adoptată de socialişti în momentul în care au realizat că a miza pe lupta de clase e ineficient. Socialismul s-a transformat astfel în ultima treime a secolului al XIX-lea într-o teorie a cuceririi puterii, asortată apoi cu tehnici autoritariste, destinate să limiteze exerciţiul iniţiativelor individuale. Cele două mari variante ale socialismului contemporan, cea totalitară şi respectiv socialismul statului-Providenţă au continuat să se revendice de la clasele oprimate, ale căror interese promiteau a le traduce. Liberalii au observat, însă, că, odată ajunse la putere, partidele socialiste şi comuniste mizează în mod constant pe politici personalizate la maximum, deci pe decizii traversate de voinţa individuală. Socialismul afirmă, dincolo de sloganul clasei, atotputernicia **unor** voinţe individuale.

Formula clasei de mijloc e aparent inofensivă. Ea traduce însă o mentalitate conservatoare care e ameninţată permanent de cele două erori evocate mai sus. Căci a vorbi de clasa de mijloc înseamnă a sugera fie că există interese specifice care trebuie să rămînă imobile în tabloul general al unor individualităţi mobile, alcătuind partea de mijloc a unui ansamblu social, fie că există voinţe colective care trebuie să rămînă intacte, sub controlul unei autorităţi politice. A solicita întărirea clasei de mijloc înseamnă, în primul caz, a interzice exercitarea unor disponibilităţi marginale, iar în al doilea caz, a controla acţiunile unor indivizi relativ satisfăcuţi într-un anumit moment. Consecinţele unor asemenea politici pot fi blocarea inovaţiei, respectiv facilitarea despotismului (cred că Tocqueville a fost primul care a sesizat cea de-a doua legătură, în vreme ce prima e analizată pe larg în economia teoretică liberală).

În genere, reprezentarea societăţii ca un mijloc încadrat de două extreme mi se pare nesatisfăcătoare: ea e în primul rînd o reprezentare exagerat de politizată, reproducînd oarecum imaginea unei distribuţii electorale visate în secret de un politician care mizează pe majorităţi solide. Cine crede că o societate e ceea ce se întîmplă să voteze membrii ei într-un anumit moment îşi face probabil iluzii. De altfel, utilizările actuale ale termenului „clasă" pot induce şi alte reprezentări eronate, căci azi se vorbeşte despre „clasa de mijloc", dar şi despre „clasa politică". S-ar putea ca la un moment dat să se creadă, din neatenţie, că există un criteriu care să delimiteze cele două „clase" sau că ele se află într-o nouă luptă de clasă. Deocamdată, s-ar părea că aceste reprezentări au fost evitate, dar nu e exclus ca o propagandă populistă să uzeze în viitor de imaginea conflictului celor două „clase" ori, dimpotrivă, de cea a colaborării lor vinovate.

Cristian PREDA

Clasele României venale

– Interviu cu dl. Doru LIONĂCHESCU, redactor-şef adjunct al revistei "Capital" –

Cu doi ani în urmă, "Capital" s-a lansat ca o revistă pentru clasa mijlocie. Care "clasă mijlocie"? - atunci? Care - acum?

"Acum" tocmai am lansat o pagină specială care se numeşte chiar "clasa de mijloc". Iată cum vedem noi această clasă, foarte pe scurt: suma oamenilor a căror viaţă nu depinde de stat. Într-un fel, am greşit echivalînd, timp de doi ani, **antreprenoriatul** cu clasa mijlocie, fiindcă am descoperit o mulţime de oameni pe care nu-i putem încadra în antreprenoriat dar care, în mod cert, constituie bazele capitalismului modern. Aşadar - oameni care nu depind de stat fie că sînt, într-adevăr, antreprenori, dar şi oameni care cîştigă bine pentru că sînt foarte talentaţi sau fiindcă au o meserie bănoasă.

Atunci, judecaţi în funcţie de venituri?

Cred că în primul rînd e vorba de proprietate. Să fii proprietar pe ceva - firmă, obiect fizic sau comercial, sau stăpîn pe talentul tău, cunoştinţele tale şi asta să te facă independent faţă de stat.

Şi care ar fi mesajul condensat al revistei?... Ceva în genul "Fiţi eficienţi!"?

Mesajul pe care încercăm noi să-l "modelăm" la realitatea românească este că în România se pot cîştiga bani şi pe căi cinstite. Şi că nu e nici o ruşine să faci bani (o chestiune pe care şeful statului deocamdată n-o conştientizează prea bine - el vrea să moară sărac!). În principal asta vrem să facem, chiar cu riscul de a părea uneori rozulii: "Capital" vi-i arată pe oamenii care fac bani - şi-i fac cinstit!

În doi ani aţi pus în circulaţie o imagine - o mitologie chiar - a antreprenorului, cu inşi care declarau: am avut la început o odaie, firma - în servieta în diplomat, care-mi servea şi drept masă, mîncam un covrig pe zi... acum fac milioane. Aţi reinventat visul american!

Într-adevăr... Dar n-am încercat să creăm nici arhetipuri, nici o mitolgie a antreprenorului român. Sînt lucruri care ne depăşesc - ca ziarişti ne facem treaba de zi cu zi - după care se vor găsi alţii care să analizeze... Erau stereotipe biografiile lor, dar cel mai greu e să scrii despre lucruri pozitive. Ca gazetar asta o resimte oricine! Noi ne-am asumat acest risc însă stau cîteodată şi mă întreb: o publicaţie care n-ar fi avut suportul financiar al unui editor străin şi-ar fi permis o asemenea treabă? Revista a avut o explozie de tiraj în ultimele 6 luni: 45.000 de exemplare, din care vindem 43.000, avem peste 17.000 de abonaţi şi asta ne plasează în topul primelor cinci publicaţii din România, inclusiv cotidianele. E un semn că se mişcă totuşi ceva. Dacă vreţi, e un semn de mobilitate intelectuală a cititorului român. Pentru că în economia reală nu se mişcă nimic de fapt. Şi pentru că nu se mişcă nimic, asta ne face şi nouă munca foarte grea. E greu să construieşti o revistă economică într-o economie care nu se mişcă de fapt. La nivel macro- vorbesc. La nivel mico- omul ăla care are firma lui şi supărările lui - ăsta munceşte în fiecare zi. Dar nu poţi să umpli o revistă numai cu "profile" sau numai cu "portrete" sau numai cu "interviuri". Oamenii mai au nevoie şi de imagini de sinteză, au nevoie şi de conjuncturi naţionale...

Cine vă sînt cititorii?

Cam o treime dintre ei sînt oameni tineri, studenţi sau elevi, iar 70% - sînt oameni cu pregătire tehnică. Nu ne este clar care e situaţia la nivelul întreprinzătorilor mici - la cei mijlocii avem priză.

Prin rubrica "Peripeţiile unui om de afaceri" - aţi mutat accentul pe disfuncţii, pe absurdul economiei româneşti. V-aţi decis să adăugaţi "rozuliului" şi puţin "negru"?

Da, dintr-o perspectivă literară, mai mult. Deşi filosofia revistei a fost să scriem atractiv despre economie, am simţit că anumite pagini derapează la nivelul scriiturii. Sînt prea tehnice, sau prea seci, ... paginile cu tehnici de management, "întreprinzători" cum le zicem noi, uneori paginile de carieră, ... şi am simţit nevoia să le "pigmentăm". Oricum,puţini ştiu: omul care scrie acolo este un investitor român trăit în străinătate şi întors ca să facă afaceri aici, iar el povesteşte experienţa lui de zi cu zi, nu fabulează, chiar se loveşte de lucrurile astea...

Care sînt marile obstacole pe care le întîmpină antreprenorul?

Cred că cea mai mare probemă şi cea mai general întîlnită este interfaţa cu autoritatea. Şi asta acoperă tot: de la fiscalitate pînă la asistenţa juridică, legătura cu băncile şi aşa mai departe. Autoritatea vede sectorul particular ca pe un pericol, îl percepe ca pe un hoţ decis să fraudeze statul pe orice cale, nu ca pe un partener în dezvoltare. Şi mi se pare important că este o imagine care se propagă de sus în jos, ea vine, dacă vreţi, de la primul ministru care, în declaraţiile sale publice, numeşte acte de comerţ perfect legale şi normale în orice societate occidentală "speculă" şi-i numeşte speculanţi pe cei care cumpără mai ieftin şi vînd mai scump - deşi ăsta este fundamentul comerţului de 5000 de ani! Cîtă vreme ministrul Finanţelor îi numeşte aşa pe întreprinzători: "Hoţi!" şi adaugă: "Lasă, că vă ştiu io, băi, p-ăştia!" - cam ăsta e limbajul lui - normal că şi ultimul inspector din cine ştie ce circumscripţie financiară va trata la fel sectorul particular. Acum, eu nu vreau să pic în idealism, să spun că sectorul particular e format numai din oameni corecţi care fac bine ţării, şi celelalte. Nu-i adevărat, peste tot există incorectitudine, dar important este dacă vrei să vezi binele sau răul, dacă vrei să vezi jumătatea plină sau jumătatea goală a paharului.

Ce credeţi despre fenomenul clientelismului?

Îl trăim, e evidentă treaba. Şi cred că e unul dintre pericolele majore în România la ora actuală - să ne îndreptăm către o societate de tip latino-american - cum se şi spune - în care toate marile deal-uri se fac pe clientelism politic şi sînt contraservicii de natură politică. Sigur, e lăsat frizerul să aibă o frizerie mică în Peru, e lăsat cofetarul să aibă un mic business din care să trăiască, dar... Şi-n România, din păcate, într-adevăr, tendinţa cam asta este... Pentru că, vedeţi, s-a-ntîmplat o chestie interesantă de la ultimele alegeri. Partidele au început să înţeleagă că dacă n-au bază financiară nu rezolvă nimic, inclusiv PDSR-ul şi FSN-ul, care au pornit iniţial ca nişte partide idealiste care credeau că prin şarm, prin charismă, rezolvă totul. A venit campania prezidenţială a lui Iliescu, unde a fost finanţat puternic de anumite cercuri care şi-acum o duc bine. Şi el a înţeles că ăsta e pactul pe care trebuie să-l facă - pentru a conduce. Şi toate marile sfori se trag în direcţia asta. Inclusiv această bătălie despre cum să arate privatizarea s-a transformat, de fapt, într-o bătălie între cine să controleze procesul privatizării. Nimeni nu mai contestă privatizarea ca proces. Problema lor e cine îl va controla pentru că acela va avea un acces ieftin la resurse foarte bogate.

Membrii clasei mijlocii nu vor deveni "clienţi" ai elitei?

Previziuni sînt greu de făcut, dar eu sper să nu se întîmple asta. Pînă la urmă e o loterie istorică: şi America a pendulat în anii '30 între a deveni o societate de tip mafiot şi a deveni o societate normală. A cîştigat în războiul ăsta. Italia, la fel, a găsit, la un anumit nivel al corupţiei, un echilibru social care totuşi înclină în favoarea corectitudinii. Sînt însă şi societăţi mafiote pure în lume. Nimeni nu poate garanta către ce se îndreaptă România. Mai ales că noi sîntem în proximitatea uneia dintre societăţile clar mafiote ale acestui sfîrşit de mileniu: Rusia. Rusia a intrat pe un făgaş de construcţie socială care e de tip mafiot şi din care probabil că nu va mai ieşi. Eu nu ştiu cum se vor arunca zarurile la noi. Speranţa cea mare pe care mi-o pun este integrarea europeană. Speranţa mea este că Europa nu va accepta o societate altfel structurată în interiorul comunităţii decît pe modelul european. Problema integrării europene a fostei Uniuni Sovietice nu se mai pune deja, - pentru ei e un capitol încheiat cu mileniul ăsta - cel puţin pînă în 2020, 2050. Dar cu România punîndu-se problema şi existînd semne clare că "vor să intrăm în Europa" - asta-i speranţa. Dar mai e ceva: sîntem noi, ca naţie, mai mult decît ce sîntem percepuţi în afară? La întrebarea asta trebuie să răspundem. Deci, dacă România va fi percepută ca o ţară de handicapaţi, putem noi să ne dăm în cap şi peste cap - aşa va intra în istorie pentru că aşa intră în presa occidentală. Dacă va fi percepută ca o societate mafiotă - aşa va intra. Şi, deocamdată, percepţia asta este, într-adevăr: recent, într-o discuţie despre mafie în Europa Răsăriteană, "Economist", care e o revistă echilibrată, caracterizează România (şi este singura ţară tratată ca atare, restul sînt "şi celelalte") cu următoarea formulă: **"România cea venală"...**

A consemnat
Delia VERDEŞ

Piramida şi cotorul de măr

Ca să poată fi vorba de o "clasă de mijloc" este necesară o structură cît de cît stabilă faţă de care să se realizeze raportarea. La ora actuală e greu de spus dacă în ţara numită România există o structură socială stabilă. Şi cum toate organizările sociale cunsocute de omenire de-a lungul timpului s-au bazat pe structuri piramidale, m-aş referi puţin la piramida ierarhică a societăţii româneşti.

La noi, piramida arată cumplit. O oarecare limpezime de structură se distinge în zona de convergenţă a muchiilor laterale - vârful edificiului. Acolo avem un preşedinte, apoi, sub el, un prim-ministru şi, mai jos, un guvern. Apoi însă, dacă privim către baza construcţiei... e greu de spus pe ce se sprijină elita.

Unul dintre marile efecte ale piramidei lui Keops (Marea Piramidă) este accelerarea procesului de deshidratare asupra corpurilor vii situate într-o zonă la 1/3 de bază şi 2/3 de vîrf, pe linia înălţimii. Printr-o paralelă absurdă, pe aceeaşi linie a înălţimii, mai sus de 1/3 faţă de bază s-ar situa ceea ce ar putea fi denumită, pe scara socială, clasa de mijloc. Şi iată cum am ajuns la tema (pretenţioasă, după părerea mea) "Dilemei".

Edificiul piramidal sub care este clădită structura actuală de conducere a statului seamănă mai degrabă cu un cotor de măr din care, după ce ai muşcat cu poftă, a mai rămas doar o părere. Poate că, iniţial, mărul a fost roşu, cărnos şi... foarte gustos. Acum... e doar un cotor. Cele două bucăţi din fruct (ceea ce a mai rămas din fruct) se unesc printr-o zonă foarte subţire, caracterizată prin aceea că încă mai adăposteşte seminţele fructului. Dar, dacă îl mişti puţin, se duce totul de rîpă... Acolo, la nivelul seminţelor, se află clasa de mijloc. Din rîndurile ei se ridică cei care vor conduce mîine ţara. Cei care vor urca vîrful spre ierarhie, cei care vor încerca să refacă piramida din cotorul de măr. Aceştia au puţine şanse să reuşească în avîntul lor. Asta pentru că legile nu sînt aceleaşi pentru toţi, iar sus, în vîrf, legile practic nu se apliçă.

Într-un stat normal (nu-i spun "de drept"...), clasa de mijloc ar defini categoria celor care au studii medii şi trăiesc în condiţii decente de pe urma unei munci cinstite. La noi... e greu de spus.

Sistemele informatice, ca o sinteză a cunoştinţelor căpătate de oameni de-a lungul istoriei, sînt bazate pe structuri arborescente. O structură arborescentă va conduce în final la o formă piramidală. Dar asta se va întîmpla atunci cînd normalitatea va deveni lege. Numai atunci va putea fi vorba şi de o "clasă de mijloc"...

Pînă una-alta, tradiţia va învinge. În sensul că unii vor continua să dea răspunsuri şi, eventual, soluţii, iar alţii se vor preface că nu le observă.

Ce să-i faci?! E carnaval!

Robert DAVID
student, anul IV, Automatică

Scurtă istorie bancară

Acum mai bine de un veac, în preajma Băncii Naţionale s-a constituit "city-ul" bucureştean - Bursa şi marile bănci ce au deţinut pînă la impunerea comunismului circa 45% din cifra bilanţurilor bancare româneşti. Clientela lor era formată din mari întreprinzători. De-a lungul timpului s-au dezvoltat, alături de acestea şi instituţii de credit accesibile clasei mijlocii, instituţii cărora le revenea restul de 55% din cifra bilanţurilor bancare. Aparţineau unui sistem complex, specializat, extrem de ramificat. Evoluţia a fost spectaculoasă. Primele bănci au apărut în România pe la jumătatea secolului al XIX-lea. În anul 1913 funcţionau deja 152, în 1934 erau 1204, la 1939 numai băncile populare, bănci ce aveau milioane de clienţi, erau în număr de 5044. Meseriaşul intra fără sfială în relaţie cu "Banca de credit a meseriaşilor", agricultorul cu "creditul rural", salariatul apela în mod firesc, dacă dorea să-şi construiască o locuinţă la societăţile de credit urban. Cartiere precum "Vatra luminoasă", "Drumul sării", "Herăstrău" s-au ridicat prin credite de către oameni ce trăiau din leafă.

Întregul sistem a fost demolat prin decretul din 13 august 1948. Statul patron, în care resursele băneşti erau repartizate centralizat, avea nevoie de o singură bancă - "Banca de stat".

Astăzi, cînd România încearcă să redevină un spaţiu economic normal, a început refacerea sistemului. În "Registrul societăţilor bancare din România" erau înscrise în februarie 1995 - 29 de bănci. Pentru că numărul e încă insuficient simplul cetăţean nu are acces la credite. S-a dezvoltat în aceste condiţii piaţa capitalului cămătăresc. În paginile de mică publicitate se găsesc azi mulţime de oferte de împrumut. Dobînzile sînt de cîteva ori mari decît cele practicate de bănci.

Reconstituirea clasei mijlocii nu va putea fi posibilă fără crearea unor instituţii de credit accesibile acelora dintre noi care au putere de muncă, idei şi voinţa de a începe o activitate economică pe cont propriu.

Noni CRISTEA

România va semăna cu Grecia sau Portugalia

Interviu cu dl. Mircea COŞEA, preşedintele Consiliului pentru Coordonare, Strategie şi Reformă Economică

Spiritul ţărănesc în afaceri

Auzim adesea, în ultimul timp, un fel de adagiu amar: "Trebuie să recreăm clasele de mijloc..." Ce credeţi? Putem să le "recreăm"?

Şi eu cred că este absolut necesar ca România să aibă o clasă mijlocie. Dar ea e prezentată în majoritatea cazurilor într-o formă idilică. Preluîndu-se ca element de bază situaţia din perioada ante sau interbelică, se prezintă o clasă mijlocie caracterizată printr-o anumită stabilitate şi materială, dar şi socială, în foarte multe cazuri orientată spre o dezvoltare a capitalului autohton şi mai ales polarizată în jurul unor partide care la acea dată aveau o politică de natură europeană, oricum, extrem de modernă la momentul respectiv. Întoarcerea la o astfel de clasă mijlocie este cred imposibilă. Clasa mijlocie a României contemporane se va asemăna, făcînd o apropiere foarte relativă, subliniez, foarte relativă, cu ceea ce este ea acum în ţări ca Portugalia sau Grecia. De ce? Pentru că în aceste ţări clasa mijlocie se caracterizează printr-un element pe care eu cred că-l vom avea şi noi, şi anume preponderenţa elementului ţărănesc. Cred că la noi clasa de mijloc se va dezvolta foarte mult prin mediul rural care beneficiază deja de condiţii mult mai bune decît cel urban din punct de vedere al ridicării standardului de viaţă şi al găsirii unui echilibru din punct de vedere al raportului dintre dorinţă şi realitate. Este un element care va influenţa încă pe o perioadă îndelungată structura de "clase" a României pentru că mediul rural şi populaţia rurală au o pondere extraordinară şi au capacitatea culturală de a impune tipare de comportament. Eu cred, urmărind mentalităţile de afaceri de astăzi, că sînt foarte mult influenţate de o mentalitate tipic ţărănească. În primul rînd, spre deosebire de alte mentalităţi şi comportamente economice, mentalitatea românească este mult influenţată de relaţii nevalorice. Adică: la noi relaţiile inter-umane în afaceri sînt determinate cu precădere de relaţii de grup, de prietenie, de familie, de simpatii, mai puţin de relaţii pe structură valorică. În al doilea rînd există o foarte mare, foarte mare prudenţă în afaceri - tipic ţărănească - capacitatea de preluare a riscului, aventurismul în afaceri sînt practic necunoscute în România, unde se practică o judecată bazată pe repetarea actului de gîndire, mergînd pe proverbul "Măsoară de nu ştiu cîte ori pînă tai o dată". Există, de asemenea, o tendinţă de activitate să zicem sezonieră, care se transmite din secol în secol - este această "sezonalitate": la noi încă se lucrează în condiţii de asalt, nu există o ritmicitate a activităţilor, totul se face "în preajma" evenimentului sau după ce s-a împlinit faptul şi de aici şi mentalitatea faptului împlinit căci noi avem şi această politică a faptului împlinit. După ce "s-a întîmplat" - tragem concluzii, avem capacitate de analiză, luăm şi măsuri dar e teribil de complicat la noi de a se prevedea şi de a se lua măsuri - dinainte. Sigur, este o idee a mea şi nu vreau s-o prezint ca rezultat al unei cercetări. Dar oricum mediul rural va influenţa clasa de mijloc în România.

Întreprinzătorii, Europa şi pericolul extern

Componenta ţărănească, aşadar, pe primul loc. Şi pe al doilea?

Sectorul particular care se dezvoltă de la zero. Aşa numitul "emerging private sector" - nu cel care se creează prin privatizare. Privatizarea sau marea privatizare - de masă - nu va crea clasă de mijloc. Ea poate va furniza anumite elemente de încurajare dar clasa de mijloc se va crea datorită acelei categorii care încearcă pe cont propriu să-şi construiască un alt sistem de viaţă. Şi, în sfîrşit, al treilea element: ne-am înscris pe un drum, după părerea mea ireversibil, care ne va influenţa enorm, chiar dacă nu ne dăm seama: drumul integrării europene. Integrarea va impune ca trăsăturile specifice clasei de mijloc din ţările Europei Occidentale să fie preluate şi la noi. Clasa de mijloc se va dezvolta prin aşa numitele "gulere albe", vor intra în ea o categorie de tehnocraţi, vom dobîndi specificitatea şi spiritul secolului nostru şi al Europei. În sfîrşit, sper să fie aşa cît mai repede. Nu văd viitorul României într-un sens pozitiv fără clasă de mijloc.

Speraţi? Din fotoliul acesta din care vorbiţi aţi putea fi mai sigur decît oricare dintre noi!

Nu, dimpotrivă, tocmai din locul în care sînt, n-am dreptul să fiu sigur pentru că eu cunosc mai multe lucruri decît omul de pe stradă, prin natura funcţiei. Pe de altă parte, simt multe lovituri din multe părţi, ceea ce mă face sa fiu întotdeauna puţin circumspect cu aprecierile. De ce "sper"? Pentru că s-ar putea să apară factori din afara României: zona în care sîntem e nesigură, războiul din fosta Iugoslavie nu e controlat, în jurul Mării Negre se mai întîmplă şi alte nenorociri acum. Deci sper să nu intervină un factor extern care să ne blocheze evoluţia. Pe urmă sper să avem în ţară înţelepciunea şi capacitatea de a ne înţelege interesul naţional în pofida unor greşit înţelese lupte politice. Fiindcă anumite lucruri se pot negocia în politică, altele nu. Sper ca politica să evolueze în aşa fel la noi încît anumite proiecte de interes naţional cum e integrarea să fie înţelese de toată lumea, să nu fie transformate în capital politic sau electoral, cum s-a întîmplat în Nordul Europei unde o anumită spaimă faţă de integrare a fost manevrată politic. În sfîrşit, "sper" pentru că drumul pînă la integrare este lung, costisitor şi greu. Noi trebuie să "acomodăm" absolut tot, de la norme, standarde, legislaţie, pînă la comportament, mentalitate, structură economică. E mult şi sîntem atît de la începutul drumului, încît aş părea caraghios şi cred că foarte demagog dacă aş spune că lucrurile au să fie perfecte, se vor întîmpla într-o manieră optimă şi România va deveni un "membru de frunte" al Pieţei Comune.

Economie subterană/Privatizare

Dar frînele interne? Economia subterană, de exemplu?

Economia subterană e o realitate în toată lumea, nu este un fenomen naţional sau specific. Eu sînt foarte atent cu cifrele şi am studiat într-o anumită perioadă atent economia subterană şi nu am reuşit să găsesc nicăieri în lume o metodă de calcul. Nu pot să spun că e 30% sau 18%. Este absolut imposibil. Dar oricum ea există şi se manifestă în România. Şi nu e toată ilegală. Economia subterană (sau cenuşie sau paralelă) este fenomenul economic necuprins, nemăsurat din punct de vedere statistic. Economia subterană înseamnă de pildă şi autoconsumul - tot ceea ce la ţară mînîncă omul din curtea lui e autoconsum.

De bine de rău, autoconsumul e măsurabil şi măsurat. Cel puţin se încearcă!

Dar am senzaţia că ne avîntăm pe o cale de acceptare a unor măsurări care ne convin politic. Spre exemplu, dacă nivelul de trai a scăzut aşa cum spune statistica, o să vedem că sîntem la nivelul Indiei în 1946 sau al ţărilor africane prin 1950 - adică situaţia în care dimineaţa sosea o căruţă ca să adune cadavrele celor care în timpul nopţii mureau din cauza inaniţiei. Or, România are o situaţie de departe diferită. Nu se poate spune că dacă a scăzut nivelul de trai cu 60% faţă de '89, care a fost un an mizerabil, este şi real! Pentru că sînt şi date care ne contrazic: numărul masiv de case care se construiesc (mai ales la sate; tranziţia se vede mai mult la oraş - unde încă lumea este nenorocită); e un număr mare de bunuri de consum care se cumpără; număr mare de studenţi la facultăţile particulare; se înregistrează lunar mii de automobile...

Nu sînt acestea tocmai efecte ale economiei subterane, de pe urma căreia profită doar "anumite cercuri"?

Sînt nişte lucruri care nu pot fi explicate decît prin economia subterană. Nu înseamnă că lumea fură dar mai lucrează şi în altă parte, mai închiriază cîte ceva, face evaziune fiscală la nivelul la care poate, e o contrabandă evidentă de ţigări şi de alte lucruri... Deci această economie paralelă, din punct de vedere al clasei mijlocii, nu poate să aibă decît două efecte şi, din păcate, după părerea mea, mă gîndesc acum, sînt total contrare. Pe de-o parte - duce la apariţia unor elemente ale clasei mijlocii, toţi cei care reuşesc să se rotunjească şi ca venit şi ca statut printr-un mod de viaţă în afara regulilor. Pe de altă parte, este şi o subminare. Economia subterană nu creează structurile solide de ridicare a unei clase. Este modelul - acum a apărut un cuvînt oribil, dar el se foloseşte - este modelul "tunurilor". Adică vine cineva, face o afacere, şi dispare. Economia ar trebui să fie controlată dar e foarte greu. Controlată nu cum se crede, printr-o mai mare activitate a Gărzii Financiare sau a Poliţiei, nu, astea n-au nici un efect: or să fie prinşi 0,002% din cei care fac economie subterană. Economia subterană dispare atunci cînd se creează o echilibrare a raporturilor la nivel macro şi cînd mai există şi altceva, cînd nivelul de educaţie şi civilizaţie este foarte înalt.

Ar fi să aşteptăm resemnaţi încă douăzeci de ani. "Saltul" educativ se produce greu...

Aşa este. Dar, să nu uităm, există caracteristici temperamentale ale economiilor. Spre exemplu, sectorul paralel în Germania sau în Anglia este minuscul pentru că există o disciplină încarnată în conştiinţa de afaceri a omului. În Italia sectorul paralel este înfloritor şi va fi. Deci nu putem, cred, în evaluarea progresului nostru, să sperăm că vom deveni vreodată nemţi sau japonezi sau englezi. Nu v-o spun cu cinism, dar să nu ne facem iluzia că vom reuşi să eliminăm sectorul paralel. Totul este ca guvernanţii, sau Puterea, cum se spune acum, împreună cu legislativul să aibă capacitatea să limiteze sectoarele paralele la o proporţie nepericuloasă.

Dar dacă privatizarea ar fi fost mai rapidă, poate şi asta ar fi fost o cale. Economia subterană e prezentă cu asupra de măsură în întreprinderile de stat în care o parte din muncitori fac "ciubucuri" de o sută-două de mii, iar directorii - de milioane. Vă recit un alt adagiu: "Cehia a terminat privatizarea. Noi de ce nu?"

Da, aşa este. Acuma, vedeţi, explicaţiile sau discuţiile nu pot să nu aibă un caracter politic de la un anumit moment. Eu nu m-am temut să scriu vreo două articole în legătură cu greşelile care s-au făcut şi care se fac. Cred că una dintre cele mai mari greşeli pe care le-a făcut România este aceea că n-a făcut privatizarea în '90. Odată ce au trecut '90 şi prima jumătate a lui '91, procesul a devenit aproape imposibil de a fi urgentat pentru că s-au creat alte structuri de interese. Iar aceste structuri de interese care înseamnă, hai să spunem cu un termen foarte generic sector paralel, devin o foarte mare frînă în privatizare. Pe de-o parte, privatizarea în România nu putea să fie după 1991 rapidă deoarece am intrat în inflaţie şi într-o rată de schimb necontrolată (ar fi însemnat pur şi simplu o fraudă să faci privatizare), în al doilea rînd pentru că structurile care au apărut şi care sînt menţinute de interese economice foarte, foarte puternice, indiferent de partide, au devenit o reţea de rezistenţă extraordinară. Acum, privatizarea în general reprezintă singura formă, după părerea mea, de începere a unui drum real de progres. Nu de progres - de începere a lui. Privatizarea nu acordă şi nu face prin ea însăşi nimic. Ea doar îţi oferă instrumentul ca să faci altceva. Ea distruge parţial structurile de interese de care vorbeam dar nu înseamnă că le şi anihilează. Ele vor fi anihilate numai atunci cînd se va realiza şi altceva: o restructurare a economiei, atunci cînd toate golurile şi deficienţele de legături între întreprinderi şi ale întreprindelor noastre cu piaţa internă şi externă nu vor mai putea fi utilizate de indivizi sau de grupuri care merg la limita legalului. Vă dau un exemplu recent: exportul de cherestea. El se face în România de către 16 societăţi. Ar trebui să se facă. În realitate, se face de cîteva sute de SRL-uri care sînt de fapt legate printr-o reţea foarte clară de personalul de conducere din cele 16. Cheresteaua nu pleacă din curtea fabricii dar ea trece prin nu ştiu cîte alte SRL-uri pe hîrtie, veniturile sînt foarte mari la nivelul intermediarilor - asta este o reţea. Privatizarea va lovi în acel interes dar impactul ei va fi foarte bun numai atunci cînd va fi corelat şi cu o restructurare care va însemna ce? O orientare a exportului în funcţie de eficienţă. Acuma nu se exportă decît în funcţie de cîştig. Cheresteaua nu se vinde nicăieri în lume mai ieftin de două sute şi ceva de dolari. La noi - cu o sută şi ceva! Pentru că cel care o vinde oricum cîştigă foarte mult. Multe din elementele pe care le-aţi semnalat şi care sînt nişte drame pentru economia românească nu vor fi rezolvate numai prin privatizare. Privatizarea o să fie deschiderea uşii. N-am făcut decît primul pas. Păcat e că nu l-am făcut mai repede. Dar experienţa altora nu putem s-o repetăm.

Business şi durere

Componenta a doua pe care aţi invocat-o - întreprinzătorii - se plîng că sînt descurajaţi de fiscalitate şi de încîlceala legislativă. Investitorii invocă şi ei acest din urmă obstacol. Cum comentaţi aceste reproşuri? Aţi meditat la soluţii?

Cu un an în urmă, la "Bună dimineaţa, România!" am spus că sînt total nemulţumit de mediul economic în ce priveşte încurajarea iniţiativei particulare. Şi îmi menţin părerea. Dar etapa în care sîntem presupune anumite priorităţi, din perspectiva politicii financiare în primul rînd. Iar această prioritate este stoparea inflaţiei. Dacă ea creşte, şi micii întreprinzători vor dispărea. Fiscalitatea este mare (nu-i mai mare decît în alte ţări) şi ar trebui să fie redusă rapid ca să poată încuraja libera iniţiativa dar pînă în momentul - pe care eu îl fixez spre sfîrşitul lui 1995 - cînd cauzele inflaţiei n-au fost omorîte, e greu de presupus că fiscalitatea va scădea. Ce cred că e rău în legătură cu micii întreprinzători: lăsînd la o parte încîlcirea administrativă, o anumită birocraţie care-i sufocă, fiscalitatea, lucrul cel mai grav pentru mine este mentalitatea care încă nu e favorabilă acestei clase. Exagerarea unor funcţii de control este o chestiune foarte gravă. La noi controlul fiscal, poliţienesc, de toate felurile, pe fundalul unei psihoze a corupţiei, care ar trebui să se oprească la marii corupţi, nu la cei mici...

Imposibil, se pare...

... face să existe întreprinderi particulare care sînt controlate 300 de zile pe an de mai multe instituţii de control care nu le tratează întotdeauna într-un spirit de respect ci, pur şi simplu, pleacă de la premisa că toţi fură. Iar marii investitori se plîng că în România e un sistem deosebit de încîlcit de intrare în activitatea economică: există 16 "ghişee" pe la care trebuie să treacă şi să primească semnături. Există încă o neclaritate a sistemului legal şi de proprietate asupra pămîntului. Mai este încă o neclaritate în ce priveşte raportul dintre decizia la nivel macro şi la nivel micro: la nivel macro - guvernul hotărăşte o investiţie, la nivel micro - investitorul este dat afară pentru că directorul, de teamă că-şi pierde privilegiile de care vorbeam înainte, acelea de a fi un fel de centaur, jumătate funcţionar de stat - jumătate particular, refuză orice contact cu investitorii străini. Este unul din elementele care preocupă foarte mult Consiliul pentru Reformă acum şi lucrăm la perfecţionarea legii investiţiilor străine. Dar, să ştiţi, marea nemulţumire pe care o am este că nivelul investiţiilor străine în România pe cap de locuitor este absolut de necomparat cu al altor ţări - şi această nemulţumire este şi o teamă, fiindcă fără investiţii străine nu vom putea să realizăm foarte multe lucruri. Totuşi, în ultimele 6 luni aportul de investiţii străine este foarte masiv iar interesul pentru România este debordant. Sîntem asaltaţi de investitori. Deci nici măcar nu mai putem să spunem că sîntem izolaţi sau ocoliţi. De-acum înainte totul ţine de noi...

Ce i-aţi reproşa ministrului Reformei, dacă aţi fi un membru al "clasei mijlocii în formare"?

Cred că i-aş reproşa în primul rînd faptul că există o deficienţă mare în imaginea României. Imaginea asta ar aduce un plus de capital, ar favoriza întreg procesul economic şi la nivelul micului întreprinzător şi al marelui întreprinzător. Eu fac eforturi foarte mari pentru a o îmbunătăţi. Sînt convins că această imagine este un factor de concurenţă: adică am fost asociaţi cu o imagine proastă tocmai ca să nu facem faţă unei concurenţe care se dezvoltă acum între ţările în tranziţie. Dar nu reuşesc să conving că este nevoie ca imaginea să fie construită cu bani. Nu se poate face numai cu sportivi, cu vinuri bune sau cu fete frumoase... În al doilea rînd, i-aş reproşa faptul că, în foarte multe situaţii, nu se poate rezolva problema concretă pe care un întreprinzător sau altul o ridică. Eu primesc zilnic sute de scrisori şi mă întîlnesc cu oameni care vin să-mi spună necazurile lor în legătură cu privatizarea, cu dezvoltarea afacerilor. Nu reuşesc

➥

să le rezolv pe toate pentru că acest Consiliu pentru Reformă nu a devenit încă un aparat operaţional.

De ce?

Pentru că ăsta este locul care i s-a acordat în guvern. Am reuşit să dezvolt nişte structuri care pot interveni direct, spre exemplu un Comitet pentru promovarea investiţiilor străine, un Comitet interministerial pentru restructurare şi privatizare dar ele sînt greoaie în activitate şi nu întotdeauna rezolvă cazurile. Asta nu înseamnă că mă plîng de ceva şi că aş cere ca acest Consiliu pentru Reformă să aibă posibilitatea de intervenţie directă în economie pentru că asta o face un minister sau altul. Dar relaţia dintre Consiliu şi FPS, spre exemplu, sau FPP-uri, ar trebui să aibă o altă, cu totul altă formă şi altă structură. Şi-aş reproşa ministrului Reformei că, deşi de un an şi jumătate tot se ceartă cu toată lumea, şi spune peste tot, şi dă din mîini şi din picioare, tot n-a reuşit să aibă o relaţie mai operaţională cu FPS-ul. Un alt lucru pe care l-aş reproşa: Consiliul pentru Reformă este un organism "agăţat" la nivelul Bucureştiului iar relaţia cu teritoriul este aproape nulă. Mă duc aproape în fiecare sîmbătă sau duminică într-un oraş sau altul, discutăm, încercăm să facem cîte ceva dar legătura ar trebui să fie mai bună. Cam atît. Nu trebuie să uitaţi că totuşi, deşi ca zodie sînt geamăn, este foarte greu să mă "despart" de funcţia pe care o am, aşa încît critica pe care am făcut-o a fost destul de blîndă.

Cum ne vom stratifica în viitor?

Reţelele de interese de care vorbim nu vor face din middle-class "clientul" lui upper-class?

Relaţiile de clientelism nu pot fi eliminate din nici o societate. Upper-class se va crea şi la noi.

Nu s-a creat deja?

Nu, nici pe departe. Nu vă luaţi după aparenţe: cei care au vile cu 20 de camere sau un Mercedes de nu încape pe stradă sînt departe de a fi upper-class. Ei trebuie să fie în primul rînd competiţionali pe plan extern - şi nu sînt încă. Şi, în al doilea rînd, trebuie să deţină forţa financiară, pe care n-o deţin încă. Şi s-ar putea apoi să întreţină relaţii de clientelism cu clasa mijlocie. Nu sînt sociolog dar, prin prisma fenomenului economic, e vorba de o relaţie reciprocă. Dar ar trebui şi să ne gîndim dacă momentele nu sînt puţin defazate: noi intrăm într-un moment de creare a unor noi structuri sociale la o perioadă de timp foarte scurtă faţă de un şoc puternic pe care urmează să-l primim prin integrare şi prin intrarea României într-un sistem global şi economic şi social. Mă întreb în ce măsură impulsul nostru intern va rezista, şi dacă upper-class-ul român va fi român sau pe sistem multinaţional. Oricum relaţiile clientelare vor exista, inclusiv dinspre clasa mijlocie în jos.

Problema este: care e pragul dincolo de care fenomenul poate să devină periculos? Ziarele vorbesc deja despre reţele mafiote.

Şi-asta e o realitate. Probabil că ar trebui studiată situaţia Italiei.

A consemnat
Delia VERDEŞ

Patroni în ţara orbilor

Firma Barbatan din România se ocupă cu importul de tehnică de calcul, birotică şi aparate speciale de măsură şi control. Are capital mixt, româno-englez, şi a fost creată în urmă cu doi ani şi jumătate. Elisabeta Stoian conduce partea română a societăţii fiind şi una din cei patru acţionari. Face parte din acea categorie, încă subţire la noi, a persoanelor ceva mai înstărite. E un om prosper, fără a avea însă, cine ştie ce averi. Pînă în '89 a lucrat ca simplu inginer de producţie, într-o linie de fabricaţie. N-a avut nici un fel de post de conducere. După revoluţie a ştiut să folosească ocaziile apărute, valorificîndu-şi energia şi capacităţile intelectuale.

Importul de aparate de măsură a adus firmei clienţi importanţi ca Institutul Naţional de Metrologie, Taromul şi alţii. În domeniul tehnicii de calcul şi al birotică, Barbatan vinde produse ale firmelor Packard şi Nobo. Aici, punctul forte al vînzărilor îl constituie aşa-numitele consumabile (cerneluri, tuşuri pentru imprimante, hîrtie etc.). Elisabeta Stoian îşi doreşte ca numele firmei pe care o conduce să fie asociat în mintea oamenilor cu produsele de acest tip.

Odată ce-au fost descoperite lipsurile şi cererile de pe piaţa internă, totul ar fi trebuit să meargă strună. Numai că, piedicile îşi fac şi ele lucrarea. Una ar fi instabilitatea cursului de schimb valutar, care provoacă pierderi considerabile Barbatan-ului, ca de altfel oricărei firme direct importatoare. O altă frînă în calea unei dezvoltări normale este aprobarea cu întîrziere a bugetului naţional. Clienţii care cumpără aparate de măsură sînt, de obicei, bugetari şi nu pot face comenzi şi contracte, pînă nu li se alocă fondurile respective. Anul trecut, de exemplu, nu s-a putut încheia nici un contract serios pînă în vară, cînd diverşii clienţi au aflat pe ce sume pot conta. E limpede, aşadar, cum o mocăială a guvernanţilor provoacă pierderi nu numai instituţiilor bugetare ci şi unor firme particulare. Pagubele se resimt şi în buzunarul acelei clase mijlocii de care tot vorbim. Un al treilea obstacol este enorma cantitate de rapoarte financiare care trebuie predată la sfîrşitul fiecărei luni şi care, uneori, blochează pur şi simplu activitatea firmei. Partenerii englezi sînt înnebuniţi cînd văd aşa ceva. La ei nu se face decît un singur raport anual, care conţine toate datele necesare într-o singură filă. La noi, rapoartele sînt lunare iar bilanţul de sfîrşit de an are peste 60 de pagini, pe care oricum, nimeni nu stă să le citească, decît dacă vrea cu tot dinadinsul să găsească cuiva nod în papură.

Am întrebat-o pe doamna Stoian care e cîştigul cel mai mare pe care-l are de pe urma schimbărilor petrecute în activitatea ei, în ultimii ani. Mi-a răspuns că a învăţat o mulţime de lucruri noi, la care înainte nici nu se gîndea. Conducerea unei firme îţi cere nebănuit de multe iscusinţe. Acum, e un om care depinde în totalitate de ceea ce face, trăieşte din profiturile obţinute direct din munca proprie. În plus, are şi posibilitatea de a ieşi din ţară şi de a cunoaşte lumea. Colaborarea cu străinii i-a deschis noi perspective. Altfel, crede că ar fi lucrat toată viaţa într-o fabrică, doar cu o şurubelniţă şi un osciloscop sau, cel mult, ar fi ajuns după un număr de ani, într-un post de şef în care ar fi semnat din cînd în cînd nişte hîrtii.

S.B. este patroana unei mici brutării din incinta unei şcoli. Prepară cornuri şi pateuri pentru elevi. Totodată îşi continuă şi profesia ei de bază. E învăţătoare în aceeaşi şcoală. A vrut să-şi completeze salariul de mizerie cu un venit mai onorabil, obţinut dintr-o activitate comercială. Pentru asta a trebuit să treacă însă, printr-un întreg calvar. A început prin a munci pe brînci la un grec care plătea prost. Apoi a obţinut o aprobare de a merge în tîrg cu marfă cumpărată de la angrosişti. N-a prea ieşit în cîştig. Vara cald, iarna frig şi pe deasupra, cetele de ţigani care îi răsturnau taraba, din cînd în cînd, împrăştiindu-i marfa. Îi era frică de orice control. Fiecare amendă îi reducea profitul aproape la zero. Cu timpul, a reuşit să obţină o tarabă stabilă într-o piaţă; şi, apoi, un loc de vînzare într-o rulotă. A strîns un mic capital. L-a completat vînzîndu-şi bijuteriile de familie şi aparatele din casă. Aşa a reuşit să cîştige spaţiul şi să-şi amenajeze actuala brutărie, utilînd-o cu cele necesare. (S-ar spune că începutul seamănă cu al unor oameni de afaceri celebri. Numai că idealurile întreprinzătoarei noastre sînt în continuare acelea de a-şi cumpăra o maşină, de a-şi zugrăvi casa şi de a-şi petrece un concediu în condiţii omeneşti). Odată brutăria terminată, au început controalele. Poliţia sanitară a venit cu anumite cerinţe, inspectorii igienico-alimentari cu altele, de multe ori contrare. Nu există reglementări scrise şi bătute în cuie, posibilitatea de apărare în faţa funcţionarilor statului fiind astfel nulă. Ei dau amenzi. Nu-i înduplecă nici argumentele, nici rugăminţile. Pentru S.B., nici un astfel de control n-a trecut fără o amendă zdravănă. Pe de altă parte, din 11 angajaţi, cîţi a avut în decurs de trei ani, doar unul singur a fost cinstit. Toţi ceilalţi aveau mentalitatea care se capătă la firme de stat. Chiuleau cît puteau şi considerau că banii li se cuvin în mod firesc, că patronul trebuie să le dea, fiindcă de aia e patron. Nu conştientizau în nici un fel faptul că profitul iese direct din munca lor. Bineînţeles, pe deasupra mai şi furau. S.B. s-a lipsit pînă la urmă de orice fel de ajutor. Face treaba singură, chiar cu riscul de a nu mai termina niciodată lucrul. Dar necazurile nu se rezumă la atît. Conducerea şcolii, de care ea, ca învăţătoare, depinde şi pe linie ierarhică, pretinde de acum plata chiriei şi pe timpul vacanţei (chiar retroactiv), deşi contractul semnat la început nu prevedea aşa ceva. Asta ar însemna practic falimentul. O parte a colegilor, „montaţi" cine ştie cum, o privesc cu ochi răi, zicînd că face „muncă ţigănească". Apoi mai sînt rudele şi prietenii. Căci odată ajuns patron, nu mai eşti acelaşi om de încredere. Nu eşti cel care a muncit mai mult şi a realizat ceva, eşti dimpotrivă, un şmecher, un învîrtit şi lumea se poartă cu tine în consecinţă. Ai bani, obţinuţi cine ştie cum şi eşti bun de jumulit, fără multe scrupule. S.B. a început să aibă probleme cu nervii. Vede acum mult mai bine toate lucrurile anapoda din ţara asta. Nu le mai suportă. Îşi face socoteala că dacă ar fi depus capitalul iniţial la bancă, din dobînzi ar fi trăit mai bine. Dar ea a vrut să construiască ceva şi odată pornită n-are de gînd să mai dea înapoi, deşi singurul cîştig obţinut deocamdată este o hrană mai bună pentru copii. Visul ei este să-şi facă o făbricuţă de pîine. A ales şi locul; un teren viran care nu foloseşte nimănui şi care n-a fost niciodată amenajat. A făcut demersurile necesare. Nu a primit autorizaţie.

În acelaşi periplu, am mai stat de vorbă şi cu alţi mici întreprinzători. Toţi au acele calităţi pe care le ştim deja cu toţii: multă energie, o gîndire pozitivă şi voinţa de a construi ceva. Veniturile lor depind direct şi exclusiv de ceea ce fac. Fără teama de a greşi, putem spune că sînt oameni care împing ţara înainte. Au de luptat însă, pe de-o parte cu birocraţia şi corupţia, iar pe de alta, cu prezumţia de vinovăţie care li se aplică la tot pasul. Se bat cu o administraţie a cărei mentalitate sună cam aşa: „Aha, eşti privatizat? Atunci na o cocoaşă!". Asta în ţara ciudată unde patronii fac mitinguri, cot la cot cu muncitorii.

Andrei MANOLESCU

Demagogie pentru surzi

În campania electorală din 1992, partidele politice - de la PDSR şi PSM la cele din Convenţia Democratică - au susţinut că văd în clasa de mijloc fundamentul societăţii spre care ne îndreptăm. Că această clasă de mijloc, în înţelesul american al noţiunii, ar urma să fie „motorul" tranziţiei spre capitalism. Spuneau că epoca de aur a distrus, printre multe altele, exact middle class şi cea mai sigură metodă de a-i repune bazele, măcar şi într-o formă incipientă, este privatizarea.

În discursurile politicienilor problema a fost vehiculată cu o mare generozitate, toată lumea părînd a fi de acord cu necesitatea apariţiei acestei clase. Din păcate însă, programele politice sufereau şi suferă de o lipsă de concretete în ce priveşte „căile şi mijloacele", invers proporţională cu frecvenţa şi convingerea vehiculării noţiunii. Chiar şi acum, cu un an înainte de viitoarele alegeri, convingerea, dar şi superficialitatea abordării problemei s-au păstrat.

În faţa unor întrebări concrete, politicienii se pierd în generalităţi. De la PNŢCD aflăm, de exemplu, că respectiva clasă trebuie să fie formată din „întreprinzătorii mici şi mijlocii, din cei cu meserii liberale, funcţionari şi ţărănime", iar printre metode se numără „sprijinirea preferenţială" a tuturor acestora. PL '93, mai radical, are un „pachet de măsuri speciale pentru întreprinderile mici şi mijlocii", pachet pe care îl are la dispoziţie şi PSM, în viziunea căruia, însă, viitoarea clasă de mijloc va fi formată din bugetari „cărora trebuie să li se asigure salarii corespunzătoare". Tot pe bugetari, dar şi pe „protecţia socială" a acestora, mizează şi partidul dlui. Cunescu, iar PUNR şi PD doresc să acorde „privilegii", nu se ştie de ce fel, micilor întreprinzători. În programul partidului de guvernămînt se construieşte o întreagă teorie asupra clasei de mijloc, care ar trebui să aibă „independenţă materială" şi bătrîneţea asigurată, din definiţie nelipsind nici constatarea că ea trebuie să fie în stare să acumuleze, să depună bani în bănci şi să creeze cererea.

Citind aceste programe, reiese că viitoarea clasă de mijloc românească va fi o struţo-cămilă, ceva între „noua burghezie", „noii întreprinzători", „noii privatizaţi" şi „noii chiaburi". Din păcate, nu se precizează nicăieri cum se va ajunge măcar şi la una dintre aceste multiple înfăţişări. În toată această diversitate de definiţii, catalogări şi metode a fost însă uitat exact „adrisantul", pentru care noţiunea, insuficient explicată, este confuză şi abstractă.

Cîţiva muncitori de la „Republica", nu foarte mulţumiţi de nivelul lor de trai, dar încîntaţi că deja şi-au cumpărat mielul pentru Paşte, s-au arătat perfect de acord cu necesitatea apariţiei clasei de mijloc, asta din simplu motiv că „ea va asigura egalitatea oamenilor şi nimeni nu se va mai îmbogăţi pe spinarea altuia, ca acum". Funcţionarii de la Notariatul Sectorului 2 consideră că de clasa de mijloc „trebuie să se ocupe statul, să îi dea salarii cuviincioase, în aşa fel încît toţi să ducă un trai decent". Nici unii n-au putut însă să spună din ce clasă socială consideră ei că fac parte. Atît ţăranii din Piaţa Matache, cît şi unii buticari din Drumul Taberei au introdus în middle class pe toţi indivizii „care trăiesc nici prea bine, nici prea rău, au venituri aproximativ egale şi nu sunt chiriaşi la stat".

Într-adevăr, majoritatea celor intervievaţi asupra acestui subiect, cu excepţia intelectualilor, asimilează middle class cu egalitatea socială. Iar această egalitate, conform unui sondaj GALLUP din 1993, este văzută prin prisma unei mici diferenţe - de 3 la 1 - între venituri, 53% considerînd că există mari tensiuni între bogaţi şi săraci, deşi la acea oră, potrivit datelor oferite de Comisia Naţională pentru Statistică, în România existau doar 140.000 de patroni.

Pe de altă parte, îngrijorătoare este pierderea identităţii sociale, neconştientizarea apartenenţei la o clasă, puţini fiind cei capabili să-şi identifice o asemenea apartenenţă. Oricum, nici unul dintre cei cu care am discutat nu s-a considerat ca aparţinînd clasei de mijloc, deşi unora situaţia materială - casă, proprietate personală, maşină, teren, o oarecare independenţă materială - le-ar fi dat acest drept. În contrast cu această atitudine, unii s-au simţit jigniţi, făcînd confuzia între numărul de clase absolvite şi clasa socială. „Păi, dacă am diplomă, cum să fac parte din cei din mijloc", a protestat un proaspăt ieşit de pe băncile unei şcoli tehnice, ce cîştiga cu chiu cu vai 150.000 de lei pe lună.

Din toată această harababură, care nu denotă decît greşita percepţie a noţiunii, nu rezultă decît un lucru: trîmbiţarea „necesităţii apariţiei unei clase de mijloc ca factor primordial în...", sintagmă frecvent întîlnită în programele partidelor politice, are toate şansele să rămînă fără obiect. Lăsînd la o parte faptul că puţini politicieni au fost în stare să spună concret ce prevăd programele lor în această ptivinţă, la fel de puţini au putut să traseze coordonatele materiale ale individului ce ar trebui să aparţină respectivei clase sociale, coordonate raportate la ceea ce este similar în Occident. Ceva tot am aflat însă de la dl. senator Radu Vasile - PNŢCD. „Individul aparţinînd clasei de mijloc are un venit între 50.000 şi 60.000 de dolari pe an, o casă proprietate în oraş, una de vacanţă sau week-end, una sau două maşini, îşi petrece concediul în străinătate, iese la restaurant de două ori pe săptămînă cu prietenii, îşi umple frigiderul la sfîrşit de săptămînă şi are cont în bancă". Poate dacă aceste lucruri ar fi ceva mai clare, unii privatizaţi sau ţărani ar înţelege că au făcut primul pas, poate cel mai important, spre clasa de mijloc, iar alţii ar şti măcar că acea egalitate la care visează nu este una în sărăcie, ci în bunăstare.

Andreea PORA

Destinul clasei mijlocii

Peste tot în lume indicatorul prosperităţii nu e căutat la clasa celor foarte bogaţi ci, întotdeauna, la clasa de mijloc. Dacă aici, în stratul clasei mijlocii, bunăstarea e constatată, înseamnă că economia acelei ţări e sănătoasă. Şi ori de cîte ori apar semnale că defecţiunile au survenit în acest strat social alarmele toate indică disfuncţionalităţi care trebuie asanate. Această clasă de mijloc, pe care generaţia mea a cunoscut-o sub denumirea infamantă de mic burghez sau de chiabur e formată din slujbaşi cu venituri medii, profesorime şi alte categorii intelectuale, meseriaşi (acolo unde mai există), mici industriaşi, negustori şi personalul din sectorul servicii publice, fermieri şi chiar anumite categorii muncitoreşti.

La noi, în România, unde evoluţia (am arătat şi într-un precedent articol) n-a parcurs o linie de dezvoltare normală, fenomenul a căpătat înfăţişări deosebitoare. Cum imensa majoritate a populaţiei (80-90%) trăia la sate şi oraşele erau mici, clasa mijlocie se afla în suferinţă. Cea orăşenească era minoră ca însemnătate şi - se spunea acuzator - alcătuită, în proporţie îngrijorătoare, din alogeni. Argumentul economic al mişcării politice antisemite aici se plasa. Se demonstra, de către exponenţii ideologici ai acestui curent politic, că societatea românească e bolnavă întrucît, cotropită de alogeni la oraşe, e lipsită de o clasă mijlocie naţională. Datele statistice păreau a da dreptate acestor consideraţii pentru că, cu deosebire în Moldova, comercianţii, meseriaşii, avocaţii, medicii şi alte profesiuni liberale erau, în proporţii însemnate, evrei. De fapt, grosul acestei populaţii erau constituit din negustori şi meseriaşi. Soluţia era, se spunea mai ales de către gruparea politică a lui A.C. Cuza (apărută în 1910) dar şi de alţii, eliminarea evreilor prin măsuri discriminatorii care să-i silească să emigreze. Argumentele de acest fel erau, deşi bizuite pe date statistice, o diversiune. Pentru că în Muntenia erau mai puţin alogeni (grecii, în secolul trecut, o naţionalitate distinctă, se românizaseră masiv prin asimilare), dar clasa mijlocie era, şi aici, în vădită suferinţă. Apoi, au demonstrat sociologi de talia lui Ştefan Zeletin, sub raport economic nu are importanţă naţionalitatea clasei de mijloc ci activitatea ei efectivă. Între cele două războaie, pătura evreiască a clasei mijlocii se mărise pentru că în unele provincii reintrate în trunchiul ţării (Basarabia, Bucovina, Maramureş) reprezenta, de asemenea, proporţional, indicatori corpolenţi, ceea ce, se tot agita, e un pericol naţional. De altfel, populaţia evreiască din provinciile realipite în 1918 era de două ori mai mare decît cea provenită din vechiul regat, totalul ei, în cifre absolute, fiind, la recensămîntul populaţiei din 1930, de 756.000 suflete, adică 4,3% din totalul general al populaţiei ţării. Propaganda mişcărilor extremiste de dreapta, cu deosebire legionarii, afirma, pur şi simplu, că toate problemele societăţii româneşti vor fi soluţionate dacă evreii vor fi siliţi să emigreze sau li se va interzice practicarea profesiunii lor. Ceea ce era o nepermisă exagerare, cînd nu o diversiune integrală şi, cum s-a demonstrat, periculoasă foarte.

De fapt, chestiunea, deplasată astfel, nu capătă relevanţa necesară. Cum spuneam la început, masiva concentrare a populaţiei la sate şi ritmul încetinit al dezvoltării economice nu îngăduiau dezvoltarea sectorului urban. În 1930 se ajunsese ca 78,9% din întreaga populaţie a ţării să se afle la sate şi numai 20,1% la oraşe. Şi asta pentru că unele dintre noile provincii (mai ales Transilvania) contribuiseră la o oarecare modificare a structurii distribuirii populaţiei între sat şi oraş. România avea, tot la recensămîntul populaţiei din 1930, un singur oraş (Bucureşti) cu peste o jumătate de milion locuitori, patru cu peste o sută de mii (Chişinău, Iaşi, Cernăuţi), nouă cu peste cincizeci de mii. Şi tot acelaşi recensămînt dezvăluie că 73% din populaţia activă locuia la sate, ocupîndu-se cu munca pămîntului, 9,4% practica activităţi industriale (aici, în proporţii însemnate, erau meseriaşii), 4,8% erau funcţionari publici, 4,2% lucrau în comerţ şi credit, 2,8% în transporturi şi comunicaţii. Situaţia surprinsă de recensămînt în 1930 dovedeşte că, la noi, se perpetua, insensibil modificată, starea de lucruri de la începutul veacului şi încă de mai înainte. La noi, a precizat Virgil Madgearu în celebra sa carte, din 1940, **Evoluţia economiei româneşti după război**, n-a existat, în a doua jumătate a secolului trecut, un capital comercial capabil să se transforme în capitalism industrial în faza întîi prin reorganizare, pe baze capitaliste, a industriei casnice şi a meseriilor şi, în faza următoare, prin înfiinţarea fabricilor. Populaţia activă continua să fie masată în agricultură creînd, potrivit aceluiaşi autor, ceea ce se numea "suprapopulaţia agricolă" sau "presiunea demografică rurală".

Din această cauză, la noi, în spaţiul clasei mijlocii, trebuie inclusă şi ţărănimea deţinînd în proprietate suprafeţe corespunzătoare unei asemenea clasificări. Nu poate fi luată, de pildă, în calcul (tot după recensămîntul din 1930) categoria ţărănească deţinînd în proprietate 0-5 ha, deşi ea reprezenta, în procente, 74% din populaţia rurală. Şi asta pentru că, au calculat economiştii vremii, dintr-o suprafaţă de pînă la 3 ha o familie nu putea trăi din ceea ce producea, fiind nevoită să apeleze la venituri din afara exploatării. Proprietăţile între 3-5 ha (reprezentînd, în 1930, 22,8% din totalul gospodăriilor ţărăneşti) de abia o puteau scoate la capăt. Rămîne, deci, să includem în sfera clasei mijlocii gospodăriile ţărăneşti cu o proprietate în pămînt deţinut între 5 pînă la 50 ha. Dar aceste gospodării nu reprezentau decît 24,5% din total. Aceste gospodării ţărăneşti ar putea fi asimilate fermierilor occidentali. Şi, de n-ar fi reprezentat un procent infim (0,4%), aici am putea adăuga şi proprietăţile între 50-100 ha. Incluzînd, aşadar, aceste gospodării ţărăneşti între 5-100 ha în proprietate (în anii totalitarismului, gospodăriile cu peste 5 ha în proprietate erau considerate chiabureşti, supuse fiind unui proces de cruntă nimicire), clasa mijlocie din epoca între războaie se măreşte sensibil. Şi fenomenul pulverizării sectorului micii producţii ţărăneşti (să spunem pînă la 5 ha) a sporit, într-un deceniu (1930-1940), despărţămîntul proprietăţilor mijlocii, care au achiziţionat din suprafeţele gospodăriilor pitice. În acest fel clasa mijlocie din România interbelică izbuteşte să capete o pondere mai rotundă, nemaifiind redusă - cum s-a procedat îndeobşte - numai la populaţia urbană.

Fără îndoială, în ultimele peste patru decenii industrializarea forţată şi nătîngă (ţintind spre un nebunesc autarhism economic) a diminuat procentul populaţiei active ocupate în agricultură, deplasînd-o în industrie, care s-a dezvoltat cu preţul ruinării ţărănimii. S-a calculat (întotdeauna calculele statistice din deceniile dictaturii stau sub semnul îndoielii) că între 1961-1980 populaţia agricolă s-ar fi redus la jumătate. Luîndu-ne toate rezervele necesare, e probabil că procentul s-a mărit în ultimul deceniu al dictaturii, iar azi ar reprezenta în jur de 35% din populaţia activă. Dar, în fapt, cu toată această deplasare, clasa mijlocie, în condiţiile date, nu a sporit deloc. S-ar putea formula chiar aprecieri potrivit cărora în deceniile dictaturii clasa mijlocie n-a existat deloc. Cu excepţia unei pături infime a nomenclaturiştilor şi a afaceriştilor, structura socială a ţării s-a unificat într-o masă amorfă de oameni cu venituri mici. Clasa mijlocie, prigonită, dispăruse. A reapărut ea în aceşti ultimi cinci ani de tranziţie? Probabil că răspunsul e afirmativ. Dar, în lipsa de certitudine a acestui timp tranzitoriu (despre care nimeni n-ar putea spune cît va dura şi unde va duce), n-avem cum aprecia cît reprezintă ea, cu adevărat, în procente, din structura populaţiei. E probabil că, deocamdată, e neînsemnată procentual dar tinde, negreşit, să se împuternicească. De existenţa ei ponderoasă depinde, cred, însănătoşirea societăţii româneşti.

Z. ORNEA

Un martor al realismului socialist (VII)

Cu unele inflexiuni de nivel menite să-i menajeze din cînd în cînd pe artişti în virtutea unor considerente pur tactice impuse de conjunctura momentului, tonul noii critici instituit de **Scînteia** avea să se accentueze treptat, punînd bazele unui stil contondent adoptat şi de alte publicaţii periodice. Această conduită a organului Comitetului Central al partidului s-a aliat strîns cu punerea în practică a unui principiu care de acum înainte avea să devină pentru multă vreme o dogmă: **ca să te pronunţi în ale artei nu trebuia să fii specialist**. "Specialitatea" putea fi foarte bine înlocuită cu directivele de partid, cu exigenţele "liniei" sale.

Cine avea să se numească sau nu "critic de artă" hotăra partidul, indiferent ce calificare şi din ce mediu profesional ar fi provenit cel în cauză. Orice activist, dacă partidul socotea de cuviinţă, putea fi astfel promovat la rangul de critic, dînd frîu liber celei mai neruşinate imposturi. Aspectul cel mai grav e însă unul de o natură perfidă şi laşă, dublată de perversitate într-un asemenea grad încît **falsifică datele necesare scrierii corecte a istoriei**. Nu ştiu ce se va descoperi în ziua cînd vor fi puse la dispoziţie spre cercetare publică arhivele Partidului comunist român privind - în materie de artă - perioada primului sfert de veac a cîrmuirii sale; pentru că nu ştiu **ce** s-a consemnat, **cum** s-a consemnat, **dacă** s-a consemnat şi **în ce măsură s-a păstrat**. Un lucru e sigur: procesul anumitor realităţi, responsabilitatea anumitor înscenări, judecăţi şi decizii, nu se vor cunoaşte niciodată. La acest capitol al unei istorii mai mult dibuite, reconstituită din fragmente, sînt nevoit să deschid o paranteză mai largă.

Partidul s-a priceput foarte bine (avea un model temut şi ilustru!) să-şi camufleze acţiunile, să încurce pistele şi să-i ascundă pe iniţiatori, pe cei din ale căror creiere pătrunse de zel ieşeau ideile cele mai diabolice, cele mai monstruoase. Mă refer aici la iniţiatorii, responsabilii şi făptaşii **reali**, nu la cei împinşi anume în primul plan, pentru a crea nişte aparenţe înşelătoare! Nu intenţionez să absolv cîtuşi de puţin ticăloşiile acestora din urmă, dornici de parvenire, sau fie şi numai simplele lor erori de comportare şi apreciere. Nici în ce mă priveşte nu am de gînd să mă dezvinovăţesc invocînd răsuflatul argument "aşa era pe atunci, aşa a fost epoca!" Îmi asum întreaga răspundere pentru cum am gîndit şi procedat odinioară şi - în cuprinsul unor capitole viitoare - rezerv acţiunilor mele blamabile paginile critice ce li se cuvin, recurgînd la o analiză în adîncime. Scopul meu însă nu este să deschid procese (de altfel aproape toţi principalii protagonişti au murit sau trăiesc pe alte meleaguri), ci să contribui la înţelegerea unor fenomene şi întîmplări rămase în umbră, şi a conjuncturii istorice care le-a generat, încercînd să-mi explic chiar şi ce s-a petrecut cu mine însumi. Numai că de foarte multe ori partidul s-a străduit ca această conjunctură să rămînă, în detaliile ei, secretă. Mă încumet să spun, păstrînd desigur proporţiile, că partidul a făcut un mister pînă şi din resorturile activităţii şi finalităţii ultime a mult desconsideratei critici de artă, ca să nu mai vorbesc de critica literară. Dacă se ţine seama de funcţia reală a acestor discipline şi de criteriile lor de apreciere consfinţite printr-o îndelungată tradiţie, raportate la felul de a judeca al partidului, ele erau sortite să dispară. Partidul a mistificat pur şi simplu înţelesul noţiunii de "critic de artă", transformîndu-i "conţinutul şi forma" într-un factor de "agitaţie şi propagandă".

Este timpul să pomenesc de anumite procedee oculte, trecute prea adesea cu vederea, deşi faptul că ele au existat este notoriu. În ce au constat? În primul rînd în a nu se pronunţa nume proprii şi a nu se înregistra mărturii, precum şi a nu se relata evenimentele cotidiene ale vieţii de partid, decît cu totul excepţional. A publica în presă un nume nu însemna doar o indiscreţie la adresa unei acţiuni specifice de partid, ci constituia totodată un act de popularizare, iar popularizarea echivala de la sine (cînd nu era vorba de un denunţ infamant) cu o apreciere pozitivă, cu recunoaşterea unor merite. Era mai prudent să popularizezi cît mai puţine persoane pentru că nu puteai şti niciodată dacă cel agreat azi nu va fi mîine căzut în dizgraţie, mai ales că de cele mai adesea ori provenea din clasa "burgheziei putrede, decadente şi reacţionare".

Puteţi răscoli mult şi bine toate periodicile şi publicaţiile epocii, nu veţi afla decît cu o extremă parcimonie cînd s-a ţinut o şedinţă, cine au fost participanţii şi cine ce punct de vedere a exprimat. De foarte multe ori nu se mai ştie cine a deţinut cutare sau cutare funcţie (plini sau adjuncţi de direcţie, secţie, sector etc., ori simpli instructori şi propagandişti de partid), necum ce atitudine a avut în culise. Or, tocmai această activitate în culise era importantă, acolo se luau deciziile şi se prelucrau modalităţile traducerii lor în practică, de către fiecare la nivelul corespunzător treptei ocupate pe scara ierarhiei de partid, pînă la treapta cea mai de jos, aceea a "contactului nemijlocit cu masele". Abia atunci intervenea cu adevărat rolul criticului, care pentru partid nu trebuia să fie decît un simplu transmiţător - disciplinat şi obedient - al directivelor sale. Evident, pentru asta era de preferat ca respectivul critic să fie membru de partid; în această calitate era cel mai uşor de manevrat şi de controlat sau - ca să mă exprim cu un eufemism - de "influenţat". Totuşi, cum bine se ştie, partidul aplica şi aici un oarecare coeficient de relativitate, în sensul că obedienţa prevala în raport cu calitatea de membru, ba adesea se considera că din punctul de vedere al eficienţei propagandistice era mai bine să se lucreze cu simpli simpatizanţi cînd nu chiar cu cadre de-a dreptul necomuniste. Pentru partid - în funcţie de momentul istoric, de conjunctura politică, de "cotiturile" liniei, de interesele tactice şi strategice imediate - nici un principiu nu era absolut, ceea ce uneori putea constitui un factor extrem de derutant (un faimos exemplu politic în această privinţă îl oferise în 1940 semnarea pactului Ribbentrop-Molotov) şi nu puţini au fost - chiar în rîndurile creatorilor şi criticilor de artă - cei care au plătit un tribut dureros acestui dinamism cu rotiri prompte de 180°, prin excelenţă "dialectic".

Radu BOGDAN

DIETETICA STALINISTĂ

Comunicare prezentată la colocviul internaţional
Pensée magique et alimentation - Paris, noiembrie 1994

Toţi conducătorii staliniști la putere în 1989 au supravieţuit regimurilor lor. Singurul care a plătit acest eşec istoric cu viaţa lui şi a soţiei sale a fost „Geniul Carpaţilor". Excepţia nu se explică prin cruzimea genetică a românilor, asimilaţi de unii occidentali cu Dracula, ci prin excesele stalinismului românesc, cel mai primitiv la ora aceea pe bătrînul continent. Susţinut masiv în anii '60 de concetăţenii săi, Ceauşescu a ajuns să fie urît aproape de toată lumea. Printre determinările cele mai active ale acestui sentiment a fost dietetica stalinistă, intitulată în această împrejurare „Programul de alimentare ştiinţifică a populaţiei".

Publicat întîi sub formă de proiect pe 14 iulie 1982, Programul stabilea consumul mediu anual pe cap de locuitor pentru o serie întreagă de produse - de exemplu: carne 60-70 kg; peşte 8-10 kg; lapte şi produse lactate (în afară de unt) 210-230 de litri; ouă 260-280 bucăţi; grăsimi 16-18 kg; legume proaspete 170-185 kg; legume uscate 3-4 kg; fructe 85-95 kg; zahăr (şi produse zaharoase) 22-26 kg; cartofi 70-90 kg; produse cerealiere 120-140 kg; etc.

O alimentaţie ştiinţifică nu poate evita media, dar nici nu se poate mărgini la ea. Respectînd diversitatea, Programul prevedea că sub 3 ani copiii nu vor consuma decît 19-22 kg de carne, faţă de 76-90 kg cît li se cuvine bărbaţilor care depun o muncă fizică grea. Reflex al realităţilor vii ale societăţii, aceste diferenţieri determinau în ce măsură adulţii trebuie să mănînce mai mult decît copiii, bărbaţii mai mult decît femeile, harnicii mineri care mînuiesc hîrleţul mai mult decît arhitecţii care mînuiesc rigla, demonstrînd astfel cît de gratuite erau acuzaţiile de egalitarism şi uniformizare pe care le formulau duşmanii socialismului.

Un proiect de asemenea proporţii nu putea să formuleze cu aceeaşi limpezime toate soluţiile

propuse, şi aceasta este, de exemplu, situaţia ritmurilor de alimentaţie şi a resurselor.

Întîi despre ritm. Programul preconiza că aceste cantităţi medii vor fi consumate în proporţie de 30% la micul dejun, de 50% la prînz şi de 20% la cină, ceea ce era perfect clar. Totuşi rămîn unele semne de întrebare: se repetă oare acelaşi meniu la toate cele trei mese cotidiene, de exemplu, cartofii trebuie repartizaţi între micul dejun, prînz şi cină sau trebuie alcătuite meniuri distincte? şi în acest ultim caz, fiecare masă va avea în fiecare zi acelaşi conţinut, de exemplu, fiecare mic dejun va conţine 3/4 de ou care rezultă din împărţirea 260:365 (adică numărul total al ouălor împărţit la numărul zilelor din an) sau micul dejun cu ou va alterna cu micul dejun fără ou etc.?

În ceea ce priveşte resursele apare o dificultate care se referă la corelarea dintre cantităţile prescrise în Program şi cele care se produc într-adevăr. Astfel, Programul stabileşte un consum de 60-70 kg de carne, în timp ce statisticile oficiale indică o producţie de 39 kg pe cap de locuitor (pentru 1979, ultimul an în care aceste date au fost accesibile). Nu se punea problema ca deficitul să fie acoperit din importuri, deoarece România continua să exporte chiar produsele alimentare deficitare.

Din nefericire, această nebulozitate nu se referea doar la carne, şi statisticile oficiale se potrivesc cu greu nu doar cu Programul, ci şi cu producţia reală. Iar înclinaţia spre aproximaţie a statisticienilor oficiali nu se reduce la produsele agroalimentare, fiind determinată însă în acest domeniu de o cauză specială: sistemul de cuantificare al acestei producţii. Pentru a descrie acest sistem, mi se pare utilă relatarea unei amintiri personale. Eram, în iulie 1988, la Sibiu, capitala judeţului transilvan cu acelaşi nume. Era un judeţ cu protecţie la centru, conducătorul său fiind Nicu Ceauşescu, moştenitorul prezumtiv al tatălui său.

La Sibiu l-am întîlnit pe tovarăşul B., instructor la Comitetului Central, personaj suficient de sincer ca să-mi povestească ce îl necăjeşte: a doua zi urma să sosească cea de a treia comisiei mandatată de centru pentru a reevalua recolta din judeţ. Acest detaliu ne permite să sesizăm cum funcţiona sistemul: conducerea centrală a partidului nu avea încredere în conducerile judeţene ale aceluiaşi partid, şi nici în propriile lui comisii. Sarcina sistemului era să extragă recolta din sfera consumului şi să o pună la dispoziţia centrului care urma să o vîndă pe pieţele externe pentru a putea face noi investiţii în industrie.

Acţiunea sistemului comporta o dublă dinamică: temporală şi cantitativă, ale cărei principale repere sînt:

a - planul - evaluare predictivă şi în acelaşi timp coercitivă a viitoarei recolte (planul este lege de stat);

b - recolta efectivă, alcătuită din ceea ce a produs pămîntul şi şeptelul (notată cu A) din care se scade:

a) partea care nu se strînge şi putrezeşte pe cîmp

b) partea furată de ţărani

c) partea ascunsă centrului de către organele locale

c - în consecinţă recolta disponibilă în mod plauzibil este A - (a + b + c) = A'

d - recolta raportată de conducerile locale - evaluare în general restrictivă: d < A'

e - prima comisie mandatată de către centru - evaluare recuperatorie e > d

f - a doua comisie - evaluare dilatatorie f > e

g - a treia comisie - evaluare hiperbolică g > f

Prin acţiunea acestui sistem fiecare ciclu agrar creează trei produse finale:

1. A' - producţie efectiv utilizabilă, însuşită în cea mai mare parte de către centru

2. g - producţie record înregistrată de propagandă, dar şi de statisticile oficiale

3. g-A' - suplimentul iluzoriu de recoltă, resursă iluzorie de alimentaţie a populaţiei, proiectată astfel în zona unui magic existenţial.

Această plurivocitate a produsului dă naştere unui paradox: cu cît este mai mare recolta de pe hîrtie, cu atît au mai puţină mîncare românii. Poate că acei care emit cifrele cred în estimările lor triumfaliste (g), dar în nici un caz nu li se poate pretinde acest lucru victimelor. Între guvernanţi şi guvernaţi se instalează astfel o stare de incomunicabilitate. Populaţia nu poate realiza performanţa magică de a-şi satisface nevoile vitale cu alimente iluzorii - o desincronizare pe care vrea s-o depăşească Programul de alimentaţie ştiinţifică.

Pentru locuitori marea problemă nu e la ce masă să consume cele trei pătrimi de ou acordate de Program, ci cum să şi le procure. Programul care oferea cifre şi nu produse a fost perceput ca preludiu al unor noi restricţii. În ţară s-a declanşat o frenezie contagioasă a achiziţiilor. Cozile din faţa magazinelor alimentare au căpătat dimensiuni monstruoase. Oamenii nu cumpărau produsele de care aveau nevoie, ci pe cele care se găseau, în cantităţi exorbitante. Apartamentele s-au transformat în depozite şi apoi, pentru a preîntîmpina degradarea rezervelor, săptămîni de zile se mîncau aceleaşi feluri de mîncare.

Confruntată cu aceste perturbaţii, puterea a înţeles că reglarea centralizată a alimentaţiei impunea reglarea centralizată a achiziţiilor. A fost deci emis şi publicat la repezeală un decret prin care se specificau cantităţile pe care familiile aveau dreptul să le păstreze în cămară. Încălcarea acestor norme era considerată infracţiune şi cei vinovaţi erau pasibili de grele pedepse cu închisoarea. Era o inovaţie atît în materie de drept penal, cît şi în economie. De drept, pentru că se prevedeau pedepse mai mari pentru cei care cumpărau alimente, decît pentru cei care le furau. Şi în economie, pentru că, în aceste condiţii, cetăţenii nu mai erau proprietarii banilor lor: erau liberi să-i posede, dar nu să-i cheltuiască aşa cum ar fi dorit.

Tentativa de a regla prin constrîngere centralizată ceea ce 20 de milioane de persoane vor mînca la cele trei mese contidiene, ţinînd seama de diferenţele de vîrstă, sex şi ocupaţie, mi se pare că face perceptibilă înrudirea dintre dogmatismul stalinist şi gîndirea magică. Sub acest aspect întrebarea-cheie este: de unde înverşunarea puterii pentru a demonstra caracterul ştiinţific al acestui proiect aberant? A mînca - la om sau la animal, la orice fiinţă vie -

este o acţiune individuală, de un individualism natural, de ordin biologic. Programul alimentar al dictatorului român viza socializarea acestui act în mod firesc individual - el era deci dirijat împotriva naturii. Atribuind acestui proiect un caracter ştiinţific, stalinismul pretindea că poate controla legile naturale pe care de fapt le ignora şi le nega.

Or, tocmai ignorarea şi negarea legilor naturale e prezentă, atît în dogmatismul stalinist, cît şi în gîndirea magică.

Şi totuşi acest program producea o inovaţie. Foametea provocată de catastrofe (secetă, războaie) era înlocuită cu foametea strategică: consecinţa ei deplorabilă a fost că subalimentaţia a fost ridicată la rangul unui obiectiv social.

Pavel CÂMPEANU

Bon de lectură

Amintiri dintr-o copilărie extinsă

La Bucureşti, a fost publicat de curînd un "volum de memorialistică" dictat ori conceput, la München, de **SERGIU DINCULESCU**. Este descrierea unui periplu prin cartierul Grant pînă dincolo de monstrul comercial tentacular ce se numeşte în întreaga Germania "Kaufhof", unde un grafician de renume în România trebuia să-şi cîştige existenţa - şi dreptul la asistenţă medicală! - supraveghind "buna prezentare" a mii de produse etalate pe patru etaje în care se caută un parcurs cît mai complex pentru a oferi cît mai mult cumpărătorului ce oboseşte după nici o jumătate de oră de la intrare. Eroul cărţii, suferind de o boală ce afectează iremediabil capacitatea de mişcare şi - ce poate fi mai dureros pentru un artist plastic? - văzul, trebuia să parcurgă necontenit, cu un ochi ager; acest labirint.

Ca gen literar, nu s-ar găsi un mai bun analog decît memorialul lui Napoleon din exilul său insular, iar, cu toate că tonul diferă, tema i-ar fi plăcut lui Albert Camus, căci titlul cărţii este **Condamnat la viaţă**. Unul dintre conceptele-cheie ale acestei scrieri îl constituie "aşteptarea", care, în această odisee încheiată prin claustrarea fizică a unui spirit agil, îmbracă cele mai diferite forme. Este o hiperbolă a faptului banal de a fi "pus să stai la coadă" fără a şti ce se dă! Evoluţia personală reconstruită de Sergiu Dinculescu este lipsită de monotonie - şi nu pentru că aşa ar fi normal, ci pentru că aşa este eroul-personaj-autor. Un adevărat "jucător", care a şi avut norocul să mizeze pe cartea cea bună, la diferite răscruci ale existenţei sale, şi care ştie să piardă fără a face pe nimeni vinovat că a pus piciorul în cazinoul vieţii. Un om plin de umor, cu acea stenică aciditate ce-ţi redă cheful de viaţă în acelaşi timp în care îţi arată ce prostii ai făcut în ea!

Tematic, dar şi stilistic, aceste confesiuni oscilează cu virtuozitate între mai multe registre, trecînd suav de la anecdotă la document ori de la muzică la comentariul politic. Calităţile literare ale unui artist plastic care şi-a copleşit întotdeauna prietenii şi duşmanii cu locvacitatea sa demnă de un prestidigitator al retoricii au o explicaţie banal de simplă: Sergiu Dinculescu a fost dintotdeauna un bun şi atent cititor, devenind un subtil ilustrator. Nu-i vom reduce sfera de activitate la domeniul cărţii, pentru că poantele caustice pe care le strecura prin furcile caudine ale cenzurii ţin de ceea ce am numi "Teatrul vieţii".

Un lucru care nu poate fi îndeajuns subliniat este faptul că acest document personal oferă spaţii ample de desfăşurare şi altor personalităţi care au marcat viaţa autorului. Dincolo de aspectele intime ale unei existenţe "de artist", se conturează portretul social al unei întregi generaţii şi a unei bresle care, prin meseria sa mediatică, nu putea evita confruntarea cu păzitorii "ordinii de gîndire". "Diaspora", serie în care a apărut această carte, nu a însemnat pentru Sergiu Dinculescu doar o verificare a unor "cenzuri" sau tortúri devenite tot mai absurde pe măsură ce sporea gradul de independenţă faţă de programatorii culturii multilateral dezvoltate prin "preţioase indicaţi". Plecînd din România, din Bucureşti şi din cartierul Grant, el a rămas un cetăţean fidel acelor locuri, aplicînd meteahna ironiei la dialectul şi obiceiurile bavareze, al căror lexic l-a deprins, cum spune el însuşi, "în procesul de producţie". Jocul de cuvinte este un joc al supravieţuirii, observaţie prin care revenim la universul existenţialiştilor şi la teatrul absurdului, ce se verifică uimior de bine în cotidian!

Pentru un contemporan din România al lui Sergiu Dinculescu, acest document despre viaţa tinerilor la Institutul de Arte Plastice şi în vechea Uniune de creaţie - dărîmată după cutremur! -, peripeţiile găsirii unui loc în altă lume şi tot ce ţine de sfera publică au de pe acum nevoie de un aparat critic explicativ. Un exeget din anii care vin va avea dificultăţi în descifrarea aluziilor fine şi va depune o muncă sisifică pentru a reconstitui peisajul descris de autor. Dar poate că aceasta a fost şi una dintre intenţiile acestui şugubăţ povestitor de "amintiri dintr-o copilărie extinsă!"

Radu PROCOPOVICI
(recenzie difuzată de DEUTSCHE WELLE)

Scrisori deschise

"Cu 4 dolari te săturai"

"Dragă..., actualmente sînt în aeroport la Miami (orele 15), la ora 17 vom decola. Am avut un concediu minunat cu soare 25-28-30°, am făcut plajă şi baie în ocean. Staţiunea a fost f. frumoasă, curată iar hotelul nostru situat central. Dimineţile făceam plajă (după micul dejun care era f. bogat şi puteai să te serveşti cu ce vrei şi cît vrei), la orele 14 ne reîntorceam la hotel, făceam duş, citeam şi la 17 plecam la plimbare sau pe faleză. Îmbrăcămintea era relativ mai ieftină ca la noi (mă refer la blugi, adidaşi, bluze), dar mîncarea destul de scumpă. Am mîncat de f. multe ori la McDonald sau Burger King unde cu 4 dolari te săturai. Seara nu puteam să mai mîncăm dacă masa de prînz o luam la 17-18. Am făcut 3 excursii cu autocarul. Pe 26 XII am făcut turul oraşului Miami cu vizitarea junglei de papagali (nespus de exotică şi frumoasă), erau tot felul de specii cu tot penajul deosebit de multicolor. Pe parcursul turului ne-au fost arătate casele unor mari actori, adevărate vile americane împrejmuite de palmieri şi multă verdeaţă. Vila Madonnei era superbă dar ce lux trebuie să fie înăuntru. De asemenea vilele lui Liz Taylor şi Silvester Stalone. A 2° excursie a fost pe 28 XII la Kew West cel mai sudic punct al Americii. Mai erau 90 mile şi ajungeam în Cuba. Aici au trăit marii romancieri Ernest Hemingway şi Tenesse Williams. Casa lui Hemingway este punct turistic. Aici am avut în program şi plimbare cu vasul 3 ore pe Ocean. La o anumită distanţă vasul s-a oprit şi am putut observa pe fundul Oceanului o serie de corali şi peşti deosebit de interesanţi. La intrare am fost pe vas serviţi cu şampanie. A 3° excursie şi cea mai interesantă a fost de anul nou la Walt Disney în Orlando (400 km de Miami). În excursia de 85 Dol. am avut drumul, intrarea şi m-am putut da în toate maşinăriile posibile: trenul pe şine pe afară, vagonetele din spaţiu cosmic (ceva f. palpitant şi dacă ştiam cum este nu m-aş fi dat), gondola şi telecabina. Pe lîngă o mulţime de copii erau şi f. mulţi adulţi. Nu-ţi pot descrie cîte feluri de tonete cu dulciuri şi amintiri, cafenele şi restaurante erau la tot pasul. Am trecut şi cu bacul de pe un sector pe altul. Se spune că cel din Paris este mult mai mic şi este o miniatură a celui din Orlando. A fost o zi frumoasă şi nu prea călduroasă. Acest imens parc constituie o adevărată industrie pentru americani. Vei vedea pozele. De Revelion ar fi trebuit să ne ducem pe insula Bahamas dar neavînd solicitanţi prea mulţi au revocat excursia, dar noi vroiam numai de Revelion să ne ducem nu în altă zi. Atunci am oprit o masă la un rest. mexican pe faleză şi ne-am dus la orele 22 la petrecere. Era o atmosferă formidabilă, lume elegantă, fardată, machiată, maşini multe, muzică, care mai de care erau cu sticla de şampanie în mînă. Am servit o specialitate mexicană deosebit de gustoasă cu pui la grătar, orez, sos special picant şi ananas la cuptor. La început eu am băut un liqior şi după aceea am luat un kokteil + cafea şi înghetată asortată. La orele 1 am plecat deoarece urma să ne sculăm la 4,30 pt. ex. de la Walt Disney.

În altă zi am fost plecaţi cu autobuzul la un mare complex acoperit, cu tot felul de magazine de unde... a luat 2 pulovere (unul era comision pt. o colegă) celălalt pt. ea, iar eu mi-am luat o per. de pantaloni albi din bumbac cu elastic pe care-i voi purta şi la cabinet. Tot complexul era deosebit ornamentat şi cu tot felul de beculeţe colorate şi mult brad. Într-o după masă am făcut din nou o incursiune la un complex cu magazine dar mai de elită şi f. elegant unde erau pe firmament numai mărcile: Chanel, Cartier, Saint Laurent, Nina Rici. Nu am cumpărat nimic, preţurile erau enorme. Cu cine mă-ntîlnesc însă acolo? Cu... ! Nu era schimbat cine ştie ce, dar eu tot mă-ntreb ce i-o fi trebuit soţie grecoaică şi copil la bătrîneţe (se apropie de 60 de ani). Fusese şi el în Florida iar vara trecută cu familionul la Neptun.

Cînd mă gîndesc că peste două zile încep serviciul mă apucă toţi nervii dar mai ales că îmi voi începe lucrarea la dinţi este mai groaznic. Păcat că nu mai am hîrtie de scris că în 10 ore în avion aş fi avut ce-ţi scrie".

"Bufet pentru gustări"

"Dragii mei,

Vă trimit alăturat textul anunţului. O rog pe tanti Nica să-l dea imediat lui Cici. Dacă depăşeşte 15.000 aveţi banii de la costumaş. Vă rog pe voi să daţi telefon la Dorin şi Luci şi să-i anunţaţi. Deasemenea şi pe Vica Dromadera şi rugaţi-o s-o anunţe ea pe Dodi care a fost drăguţă şi a venit şi la înmormîntare. Spuneţi-i lui Vica să facă o colivă mai mare. Îi puteţi da voi banii. Gena are să facă o plăcintă. Eu vin pe 3 II, cu trenul care pleacă de aici pe la 11. Oricum mai revin cu un telefon după ce cumpăr bilete. Masa o să fie pe la 12,30. Vreau să facem tot bufet cu gustări. Dacă vreţi, facem şi nişte cîrnăciori prăjiţi. Prăjiturile le aduc eu (4 checuri mari). Am mai cumpărat 2 cutii de pateu. Am să aduc eu salam şi nişte pastă de carne. În rest vă rog pe voi să cumpăraţi carne pentru chiftele, brînză şi de vaci pentru o pastă şi ouă pentru ouă umplute. Să aveţi pregătite sticle de plastic pentru vin şi pt. sifon. Anul trecut eu am luat vin vărsat de la un depozit de lîngă casă, nu ştiu dacă acum mai este. În rest mai facem cumpărături vineri. Mai vorbim la telefon. Cu drag Marga" **(găsită pe stradă)**

Din viaţa unui extremist de centru

Spionii, în aprilie

Acum, în aprilie, se face anul de cînd a fost condamnat, la închisoare pe viaţă, Ames, Aldrich "Rick" Ames, ofiţer superior în CIA, "cîrtiţa cea mai babană" a KGB-ului în sistemul de spionaj american (cum s-a titrat dezinvolt în Bucureşti), sau, cum se defineşte chiar el, mult mai sobru şi nu mai puţin superlativ: "spionul american în serviciul KGB-ului, cu accesul cel mai larg la cele mai bune informaţii, pe cea mai lungă perioadă". Timp de 9 ani (1985-1994), primind regulat peste un milion de dolari (promise, două!), Ames a vîndut sovieticilor o materie inestimabilă azi, - secretele C.I.- ei interesează mai mult decît cele ale apariţiei vieţii pe pămînt - plus "oameni". "Oameni", mai bine zis "cîrtiţe" sovietice lucrînd în aparatul KGB-ului pentru americani - zece "bucăţi" dintre care două, un locotenent-colonel şi un maior, au fost executate rapid, după denunţul venit de la cea mai autorizată sursă. C.I.A. nu vrea să facă din Ames un Philby, dar cei care încă preferăm **Cuore**, **Mizerabilii** şi John Le Carré, convinşi că relele nu-s doar universale dar şi complementare, nu trebuie să ne lăsăm manipulaţi: Ames are pe conştiinţă, cu bună ştiinţă, oameni ucişi sau prinşi din cauza lui.

În februarie 1995, un ziarist francez, Vincent Jauvert (pas Javert!) de la **Le Nouvel Observateur** i-a luat, în închisoare, primul interviu după condamnare, în prezenţa unui ofiţer C.I.A. care avea datoria să întrerupă discuţia cînd socotea că transparenţa ei e prea mare şi periculoasă. După un an, problemele tehnice parcă nu mai pasionează - cum a contactat Ames, la Washington, agenţii KGB pentru a le propune colaborarea, cum de nu s-au "prins" că-s filaţi, etc. - şi apăsătoare rămîn cele morale, banalizate de cinema şi literatură, eternizate de **Biblie** şi poruncile ei inconturnabile, oricît de "plicticoase". Ames recunoaşte de la bun început că e un ticălos ("da, bineînţeles, sînt **un salaud**, moral şi legal cazul meu e clar"...) şi sfîrşeşte, bineînţeles, prin a sugera că "aş vrea să fac ceva pentru a fi iertat..." Între aceste două afirmaţii, omul se găseşte în faţa unei întrebări de o claritate egală cu ticăloşia lui: "De ce m-am aruncat în această prăpastie? Chiar şi după 9 ani, n-aş putea spune exact şi-mi pun neîncetat această nebunească întrebare teologică: de ce m-am vîndut diavolului?" Urmează un recital de explicaţii care are meritul muzicii clasice, cu acea linişte pe care o transmite regăsirea substanţei umane, cît e ea de nefericită dar de nespulberat, indestructibilă chiar şi în păcatele ei (sintetizîndu-i pe Faulkner şi Mazilu, aş zice: "un ticălos, ca tot omul, poate fi învins, dar nu şi distrus!").

Totul a pornit la Ames (în aprilie 1985, au şi spionii obsedante decenii?) de la nevoia de bani: era pe cale să divorţeze, avea datorii, "situaţia mea financiară era disperată, deşi nu era deloc aşa, eram însă incapabil să chibzuiesc"; îi trecu prin cap să spargă o bancă, "aveam multe idei confuze, am ales-o pe aceea care mi se părea cea mai uşor de realizat..." Nu e tonic să regăseşti pe orice traiectorie de sentiment, eroic sau nu, principiul suprem al comodităţii? După aceea, după ce a încasat primii 50.000 de dolari pentru cîteva date încă neesenţiale - "da, în perioada aceea, beam foarte mult..." - n-a mai putut da înapoi, "mi s-a făcut frică, da, asta e, frică amestecată cu pofta de cîştig". Omul nu invocă nici un principiu ideologic, vreo "cauză înaltă" - cînd află de executarea celor denunţaţi de el este, desigur, "extrem de îngrijorat", dar schizofrenia continuă: "montam operaţii împotriva KGB-ului cu cea mai mare grijă şi de fiecare dată îi preveneam ca să se protejeze". Încep să curgă banii în contul celor 2 milioane de dolari promise de o firmă întru totul serioasă ("ştiam că-mi vor da mult, totuşi am ameţit în faţa... cum să spun?, generozităţii lor!") şi, ca în Balzac, ca în Slavici, ca în Scott, omul se pune pe cheltuială: "Jaguar", o casă plătită cash, 500.000 de dolari... "Nu se mirau, la Moscova, de imprudenţa d-voastră?" "Ba da, îi linişteam şi mă credeau, erau convinţi că un profesionist ca mine ştie să se ferească de riscuri, îmi închipui ce mutră au făcut aflînd adevărul". Omul cere şi tot cere, i se dă puţin cîte puţin, dar i se dă: "da - exclamă uman Ames, ca mine, ca dumneata - e o nebunie ce repede se duce banul!", prea umanul biruind în această replică atotcuprinzătoare:

- Cînd v-aţi dat seama că sînteţi suspectat?

- Niciodată! Am avut semne, dar am refuzat să le iau în seamă!

La acest nivel de profesionism, cred că mai toţi putem fi spioni dubli, tripli sau totali. Ames confirmă, astfel, că în celebra inteligenţă a spionilor intră o doză substanţială de ceea ce noi, muritorii, numim, în piete şi în lift, lejer şi neştiinţific, prostie. Fără prostie (mai elegant: neprofesionism!), cu tot ce cuprinde ea ca putere de amăgire, putere "de a nu lua în seamă", tehnică a regretului amînat, abstragere morală sub presiunea nevoilor - nimic nu ar funcţiona în aceste terifiante servicii secrete cărora obişnuim, la rîndul nostru proşti, să le acordăm o gîndire superioară, îndreptăţită să sfideze filozofii şi poeţii. Continuă să ne obsedeze, terorizant, spionii şi nu "omul din subterană", cel care urlă Lizei: "Nu pot să fiu bun!" Continuăm să fim ca Ames, refuzînd semnele care ne fac suspecţi de prostie (şi mai elegant: incompetenţă). Continuăm să fim incompetenţi în a ne privi, o clipă, peste clipă, mergînd spre "ţara aceea pe care ai s-o recunoşti după gravitatea ei".

Dar pînă acolo, personajul cel mai actual pentru gîndirea noastră bucureşteană este - în acest interviu - ofiţerul C. Davis de la C.I.A. El are trei intervenţii, de cîte o propoziţiune, prin care îi interzice lui Ames să satisfacă profesionala curiozitate a ziaristului francez. E suficient să-l auzi pe Davis spunînd neted: "Nu cred că trebuie să răspunzi" sau: "E cazul să schimbi subiectul", Ames şi Jauvert supunîndu-i-se, ca toate fandacsiile noastre de ziarişti dîmboviţeni aflaţi în slujba - nu-i aşa? - a transparenţei universale, să nu mai mişte.

Radu COSAŞU

Nu rataţi

Tchékhov le témoin impartial - film de George Banu şi Jacques Renard, la Institutul Francez: marţi ora 18,30 **în prezenţa lui George Banu**. O coproducţie La Sept/Arte - INA, filmul este un portret al lui Cehov realizat cu ajutorul unor documente inedite, discuţii cu mari regizori (Peter Brook, Peter Stein etc.) şi fragmente din spectacolele cele mai reprezentative (semnate Andrei Şerban, Gh. Harag etc).

Filmul a fost prezentat în avanpremieră la Videoteca din Paris pe 13 februarie a.c. şi pe canalul Arte pe 28 febr.

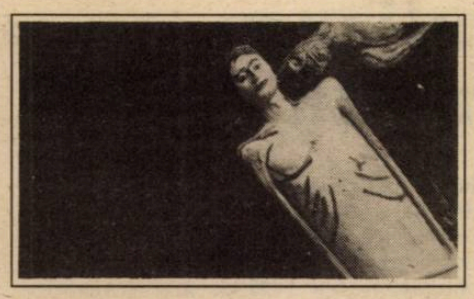

ERDEI GY. ZOLTÁN

Ultima expoziţie – neliniştea devine violentă*

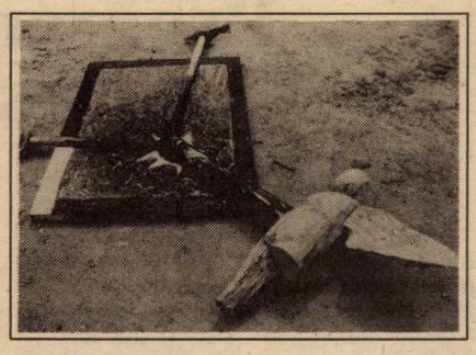

•

Ce s-ar putea scrie despre un pictor maghiar din Transilvania, care purta o cămaşă albastră, făcea speculaţii despre gri şi consideră sensibilitatea un exil...

Ce s-ar putea scrie despre un artist de excepţie tulburat şi neliniştit de melancolia defensivă, melancolia ca posibilitate...

Ce se poate scrie despre Erdei Zoltán între 10 aprilie 1959 şi 2 noiembrie 1990, cînd învaţă la Academia de Arte "Ion Andreescu" din Cluj, participă la cîteva expoziţii (Tg. Mureş, Baia Mare, Toronto, Tuzla) şi înfiinţează, împreună cu Dorin Căliman şi Toader Mare, grupul TRACTORUL, cu două acţiuni cunoscute, cea din faţa Catedralei greco-catolice din Tg. Mureş şi cea de la Primăria din Ronchin (Franţa) unde nu mai ajunge...

Ce se poate scrie despre acest strigăt, cînd urgenţele sociale rămîn: cretinul arbitraj de la Viena, nedefinirea geografică, retoric nesinceră a trecutului, "Marele joc de scrînciob" (Ady Endre), absurdele bilanţuri, cererile zgomotoase de autoguvernare, audeterminarea susţinută de lideri populişti, naţionalismul de şantan, afirmarea violentă a pretenţiilor de superioritate, crizele capricioase de orgolii... se poate începe cu blînda primire a doamnei Erdei, în casa cu portrete, trofee, cu liniştea toropită a covoarelor, mustăţile à la Franz Josef ale unui bunic - parte neatinsă a unei lumi care se prăbuşeşte. (**Ideea exprimată prin "aici şi acum" este înlocuită cu sintagma "aici şi altceva"**)

ERDEI ZOLTÁN impune un dialog liniştit cu propriile lui limite, nu se amăgeşte, nu apreciază greşit, nu visează triumfuri interzise. Îl interesează valorile clasice de consum, personajele imense cu burţi şi chelii roz, fragmentele de statui baroce, păsările de aur, îngerii cu o singură aripă. Lucrările sînt incomode, iar el îşi permite adesea să fie antipatic. Pictează sărind zidul să intre la el însuşi. Are importanţă doar refuzul duratei, are importanţă doar accentul corosiv, deopotrivă al negării şi al aluziei. Oscilează între un **subiectivism retoric** - o ţinere în suspensie între el şi realitate, şi un **subiectivism limpede** - o zonă stratificată pentru comunicare politică şi naţională.

Foloseşte albastrul lui Klein, albul lui Manzoni şi fascinaţiile stricte ale lui Clemente, dar îşi evaluează bine capitalul de libertate. Grupul "TRACTORUL" impune un angajament radical cu istoria, cu politica. Nimic nu trebuie uitat. "TRACTORUL" roşu din jocurile ambigue ale realismului socialist, "TRACTORUL" roşu iconografie a naţionalului. "TRACTORUL" asemenea nomenclaturii în rotaţie: roz - roşu - roşu aprins.

Resurecţia este ironică, cinică. Simbolurile de partid, secera şi ciocanul, steaua roşie a internaţionalismului socialist sînt supuse unei aspre grile. Dacă în Europa de Est prin Holger Fickelscherer, Klaus Vonderwerth, Borislav Sajtinac - banana şi Trabantul devin grafic bancuri naţionale, pata de pe fruntea lui Gorbaciov o hartă de sînge, capul cancelarului Kohl o pară luminoasă şi Havel un fel de floare verde printre ciuperci proaspete - "TRACTORUL" impune o lume simplă, liberă de dezechilibre, fascinant batjocoritoare, dar într-un sens persuasiv DISPERATĂ. Timpul privat este pentru Erdei Zoltan schimbare politică, iar schimbarea politică timp privat.

Scopul nu este opera, ci libertatea.

Într-un sens radical Erdei Zoltán era un om liber şi libertatea lui părea că pregăteşte un nou stil - o nouă genealogie artistică în Transilvania.

Liviana DAN

---

* Expoziţia a avut loc în lunile ianuarie - februarie la Galeriile de artă din Tîrgu Mureş, în martie - aprilie a fost deschisă la Galeriile de artă din Sfîntu Gheorghe, urmînd ca toate lucrările să fie donate apoi Fundaţiei Imre Baasz din Sf. Gheorghe.

Cronica literară de tranziţie

Însemnări ieşene

Am fost zilele trecute, împreună cu Octavian Paler, Gabriel Dimisianu şi George Grigoriu (din partea editurii „Universal Dalsi") în Iaşi, unde am „lansat" nişte cărţi şi am primit altele. (Din nefericire, printre multele lucruri care merg prost în tot mai scumpa noastră ţară se află şi difuzarea în Capitală a titlurilor editate în provincie, chiar în marile oraşe: Iaşi, Cluj, Braşov, Timişoara).

Am bătut niţel urbea şi, faţă de Bucureşti, mi s-a părut curată ca un cristal de Murano. Am vizitat iute două librării centrale: „Junimea" şi „Casa Cărţii": arată o.k. Mobilate simpatic şi funcţional şi, mai ales, bine umplute cu carte de tot felul: de la romanul cu coperţi de lamé şi pînă la enciclopedii cît un salariu. Decolteurile, pulpele ronde şi săruturile galeşe nu sufocă titlurile de istorie, eseistică, memorialistică, critică.

Şi la capitolul mass-media, Iaşii stau bine: cinci cotidiane (cel mai interesant: **Monitor**), cîteva periodice (**Timpul, Cronica, Dacia literară** şi, cred, **Convorbiri literare**), cîteva edituri (între care s-a detaşat „Institutul European", dar aud că sunt seisme pe acolo, să vedem ce va urma; nici cu cea a Universităţii nu ne e ruşine), trei posturi de televiziune, cinci posturi de radio.

* * *

La Teatru şi la Editura Junimea e director Andi Andrieş. Altul nu s-a găsit. Trebuia să i se fi dat şi Fabrica de Penicilină, Grădina Botanică şi Întreprinderea de Salubritate, ca să ştim o socoteală.

Val Condurache a deschis o librărie, „Turnul de fildeş", unde s-au lansat cartea lui Paler, **Rugaţi-vă să nu vă crească aripi**, şi a mea, cu Petru Dumitriu. Val ne-a prezentat foarte frumos pe amîndoi, dar n-am reuşit să înţeleg de ce n-a oprit pentru librăria lui exemplarele din **Pactul cu diavolul** rămase nevîndute, atîta timp cît cartea nu ajunsese în Iaşi deloc, iar „Junimea" şi „Casa Cărţii" mi-au cerut cîte o sută...

* * *

La Casa Pogor, Lucian Vasiliu - "Virgiliu" cu aer dulce-iezuit, aminteri ştiutor de multe - ne arată hrubele "Junimii" (unde s-a făcut mare literatura română), cu trei nivele subterane, şi lungi cît nişte catacombe. Deasupra, în nou construitul Club, a organizat nişte prelecţiuni, cu clasica talangă pe masă, despre Panait Istrati. S-au produs Dimi, cuminte şi sfios, prof. D. Irimia, cu fişe la obiect şi, surpriză, nu ştiu cît de inspirată, a gazdelor, prof. G. Istrate, cu un text convenţional de acum 60 de ani, mirosind a naftalină.

* * *

Corneliu Ştefanache îmi spune că un personaj foarte important de azi i-a propus să intre în diplomaţie, dar el a refuzat. Aşa o fi. Lucrează la două romane şi extinde Biblioteca Universitară Eminescu.

* * *

Într-o sală de la „BTT", Andi Lăzescu (directorul general al **Monitorului**) a pus la cale un, deh!, **work-shop** cu cîţiva şefi, cîţiva redactori şi cîţiva studenţi din mass-media, plus doi oaspeţi americani, din cadrul "Knight International Press Fellowship Program", cam tomnateci şi cam mediocri. Paler le-a ţinut un discurs de i-a năucit, i-am mai bombardat şi eu cu nişte fraze. A. L. e un traducător sprinten, dar nu-s convins că yankeii chiar au înţeles ce e cu românii şi cu ce se mănîncă ei.

* * *

Daniel Dimitriu o să-şi termine pînă-n toamnă doctoralul studiu despre Nichita (**Arte poetice**) şi caută un editor pentru un nou"Bacovia". La miezul nopţii, ezită să traversăm pe deasupra Piaţa Unirii (pustie, nici ţipenie de maşină), de teama unui eventual poliţist care ne-ar putea amenda, şi-mi propune, lăsîndu-mă visător, s-o luăm prin pasajul subteran...

* * *

Ioan Holban îmi dă o carte a lui şi două numere din **Cronica**, pe care o scoate bilunar. Revista nu-mi place, e lălîie, dar îmi spun, conciliant, că tot e mai bine decît dacă n-ar fi deloc. Despre **Convorbiri literare** aud că iese... la xerox. Din **Dacia literară** (trimestrială), nr. 1/1995, şi ea cam eclectică, citesc părerea lui Val Condurache despre actorii ieşeni ("pot rămîne imun la răutatea, la egoismul, la făţărnicia şi mărginirea lor intelectuală... M-am convins că raţiunea nu încape într-o tărtăcuţă doldora de cuvintele altora, învăţate pe de rost, şi că logica nu are nici o atingere cu histrionismul") şi o semnalare a lui Ilie Dan despre Nicu Gane, ca traducător al lui Dante ("Eram în drumul vieţii la jumătate-ajuns / Intrasem într-un codru de ziuă nepătruns / Şi calea-adevărată nu mai aveam în faţă").

Cartea lui Ioan Holban, **Salonul refuzaţilor** (Ed. Moldova, colecţia "Biblioteca critică & eseu", Iaşi, 1995, 240 p.) e alcătuită pe o idee interesantă: articole despre autori 1. exilaţi (în anii 70-80: Goma, Nedelcovici, Al. Papilian, M. Iorgulescu, Dorin Tudoran etc.), 2. care au avut "interdicţie de semnătură" (Dinescu, Paler, Doinaş, Blandiana, Dan Petrescu) şi 3. cărţi "amînate" (şi apărute după '89; de Breban, Iaru, Stelian Tănase, Liviu Antonesei, Elena Ştefoi, N. Panaite, N. Danilov ş.a.). Studiul introductiv (**Camera obscură**) analizează jocul între conformism (dus pînă la înregimentare şi zel) şi rezistenţă (curajul adevărului, opoziţie, "disidenţă", exil) în literatura anilor 80, dar şi cu incursiuni în timpii anteriori (tîrgovişteni, Baconsky); e disecat mai amănunţit cazul Nichita Stănescu, care a ilustrat deopotrivă **fronda** şi **alinierea**. În grosul cărţii, I.H. e un critic **inteligent**, care vede bine teme, motive, structuri, dar prea **înţelegător**, adică prea puţin dispus la diferenţieri axiologice. Autorii par să aibă cu toţii aceeaşi îndreptăţire estetică şi aceeaşi valoare. Ioan Holban descrie cu aplicaţie şi competenţă blănuri, fără să-i pese (şi să ne facă să simţim) dacă-s de leopard, de vulpe sau de pisoi.

* * *

Am primit şi o antologie din activitatea în versuri a doctorului Ion Hurjui, dar m-am speriat cînd am văzut că autorul şi-a confecţionat un tabel cronologic de 8 pagini pline ochi, în care a trecut data şi locul apariţiei a absolut fiecărei poezii publicate - ceea ce este cel puţin un exces de auto-clasicizare.

Tot o antologie din lucrarea lirică de pînă acum (**Mierla de la Casa Pogor**) a scos şi Lucian Vasiliu la Ed. "Euchronia" condusă de Cezar Ivănescu, păstrînd poemele care-i criptografiază metaforic obsesiile şi biografemele. L.V. e un bacovian desenînd pasteluri hieratice şi sumbre, cu gesticulaţie de Emil Botta, în tonuri biblice şi, uneori, grandilocvente.

Mi-au mai pus în braţe cărţi Andrei Corbea (**Despre "teme" - Explorări în dimensiunea antropologică a literarităţii**, 288 p.) şi Magda Jeanrenaud (care a tradus **Modernitatea vieneză şi crizele identităţii**, 456 p., a lui Jacques Le Rider), ambele izvodite de Editura Universităţii; prima e un excurs super-savant în zona rarefiată unde nu mai există autori şi opere, ci doar teme şi efecte de receptare; cea de-a doua, un studiu somptuos despre identitatea umană în sine, despre identitatea masculină/feminină, despre identitatea "evreiască", şi accidenţele tuturor acestora.

Emil Brumaru, cu figura lui uimită, de alună pletoasă, pare un marţian paraşutat din greşeală, nu pe Proxima Centauri, unde ar fi trebuit, ci pe Pămînt. E prea tîrziu ca să-şi mai extirpe aripile de înger care-l împiedică la mers.

George PRUTEANU

Pagini realizate de Alex. Leo ŞERBAN

Programul guvernamental de privatizare şi clasa de mijloc - O corelaţie ratată

Învăţămintele ce se pot trage din experienţa de pînă acum a privatizării în ţările cu economii în tranziţie ne arată cu claritate că privatizarea este în esenţă un proces de transformare economică, care are însă şi o acută dimensiune politică, întrucît ea implică o modificare a rolului pe care îl joacă statul în economie, în particular, şi în societate, în general. Totodată, ea are şi o certă dimensiune socială, dacă ţinem cont de faptul că trecerea la privatizarea de masă, spre exemplu, este de natură să genereze, într-un interval de timp relativ scurt, o schimbare profundă în distribuţia proprietăţii şi a avuţiei. De altfel, din datele de care dispun [1], deja rezultă că în România avuţia şi veniturile se distribuie astfel încît 2% din cetăţeni sînt foarte mulţumiţi iar 65% se plasează în zona nemulţumirii; sau, 31,6% dispun de venituri insuficiente pentru strictul necesar, 40,6%, doar pentru necesităţile de bază, 22,6% pentru un trai decent, şi numai 0,8% pentru a cumpăra orice. În acest context, un fenomen semnificativ şi îngrijorător este faptul că tocmai clasa de mijloc, cea care este prima menită să asigure structurarea şi consolidarea economiei de piaţă şi a democraţiei în România, se află în zona sărăciei şi a destructurării [2]. În virtutea tradiţiei postbelice, clasa de mijloc românească include profesiile intelectuale şi funcţionăreşti, de la ingineri, profesori şi medici la diversitatea funcţionarilor care lucrează în instituţiile publice sau birocratice. Covîrşitoarea lor majoritate trăieşte din salariul oferit de organizaţiile bugetare care, am arătat, îi plasează în zona sărăciei şi a sărăcimii. Pe lîngă această „veche" clasă de mijloc, una „nouă" tinde să se cristalizeze în jurul profesiilor manageriale, politice sau din lumea comunicaţiilor, precum şi în jurul micilor întreprinzători. Caracteristica dominantă a clasei noastre de mijloc este de a fi prinsă în situaţii contradictorii, aflîndu-se sub presiuni şi influenţe mai degrabă conflictuale, aspiraţiile sale lovindu-se de precaritatea mijloacelor, în timp ce sărăcia îi erodează poziţiile sociale [3]. În aceste condiţii, problema care se pune acum cu acuitate este următoarea: în ce măsură programul guvernamental de accelerare a privatizării în masă - recent dezbătut şi adoptat de Parlament - va influenţa într-un fel condiţia clasei de mijloc românesti, în ce măsură va determina aplicarea lui dezvoltarea şi consolidarea acestei clase sociale?

Părerea mea este că încercarea de a găsi un răspuns acestor probleme trebuie să pornească de la şi să aibă în vedere caracteristicile de natură economică şi politică ale programului guvernamental, adică exact elementele de care va depinde proporţia deţinătorilor de acţiuni aparţinînd clasei mijlocii, modul în care va participa ea la redistribuirea acestora pe pieţele financiare secundare şi, mai ales, cum se va poziţiona această clasă în procesul mai larg de redistribuire a avuţiei şi veniturilor ce va decurge de aici - asupra căruia mă voi opri în cadrul acestei intervenţii.

Din punctul de vedere al **analizei economice**, lucrările de specialitate de referinţă în domeniu [4] sînt aproape unanime în a menţiona patru obiective de eficienţă pe care procesul de privatizare trebuie să le îndeplinească dacă se doreşte să-şi atingă scopul său primordial, respectiv creşterea performanţelor economice ale întreprinderilor privatizate. Şi, aş adăuga eu, dacă se urmăreşte, cum ar trebui să fie cazul nostru, ameliorarea condiţiei sociale a clasei de mijloc şi, prin aceasta, dezvoltarea ei. **În primul rînd**, este vorba despre necesitatea ca întreprinderile ce se privatizează să devină cu adevărat entităţi private, în sensul dispariţiei controlului politic şi a subvenţiilor de stat. În cazul în care controlul politic şi subvenţiile vor continua, firmele privatizate, chiar dacă vor fi deţinute în proporţie majoritară de capitalul privat, vor fi pe mai departe expuse arbitrariului voinţei politicienilor, ceea ce în mod tipic este inconsistent cu obiectivul reducerii personalului, al modificării mixului de produse sau cu alte aspecte ale restructurării firmei respective. **În al doilea rînd**, programul de privatizare trebuie astfel conceput încît activele ce se privatizează (în principal, acţiunile) să fie alocate celor mai potriviţi noi proprietari privaţi. Adică, celor care pot asigura noi investiţii (recapitalizează întreprinderea privatizată), celor care au abilitatea să restructureze şi administreze eficient întreprinderile (activele) dobîndite prin privatizare sau celor care pot să realizeze cea mai productivă utilizare a lor. Toate acestea pot însemna, printre altele, necesitatea înlocuirii multora dintre actualii directori (manageri) de întreprinderi cu capital de stat, odată ce întreprinderile respective s-au privatizat. **În al treilea rînd**, modul în care este conceput şi derulat programul de privatizare trebuie să asigure condiţiile favorabile constituirii, pentru perioada post-privatizare, a unui mecanism eficient de conducere corporată la întreprinderea privatizată (respectiv, controlul pe care noii proprietari privaţi îl pot exercita asupra activităţii managerilor firmei privatizate). O conducere corporată eficientă este, evident, modalitatea predilectă prin care se pot maximiza şansele ca noii proprietari să adopte măsuri efective de restructurare a întreprinderilor privatizate. Ceea ce, în ultimă instanţă, este calea cea mai sigură de eficientizare a acestor întreprinderi, cu scop fundamentat - cum spuneam mai devreme - al însuşi procesului de privatizare în condiţiile tranziţiei la economia de piaţă. În plus, crearea unor mecanisme viabile de conducere corporată dobîndeşte o importanţă critică mai ales pentru întreprinderile privatizate care necesită un influx rapid şi masiv de capital (investiţii noi), aşa cum este cazul celor mai multe dintre întreprinderile româneşti privatizabile, întrucît, în condiţiile economice de piaţă, capitalul nou poate fi deţinut numai cu un substanţial control „extern" (din afara firmei respective) asupra administrării sale. În fine, **în al patrulea rînd**, pentru a se evita continuarea proastei administrări a întreprinderilor aflate încă în proprietatea statului, procesul de privatizare trebuie să se deruleze rapid. Altfel spus, privatizarea trebuie să fie accelerată în ţări precum România sau Rusia, unde tranziţia este însoţită de un fenomen masiv de furt asupra activelor aflate încă în proprietatea statului, principalii actori implicaţi în acest sens fiind directorii de întreprinderi şi funcţionarii superiori din ministerele de ramură.

Să analizăm acum în ce măsură programul guvernamental corespunde sau nu acestor patru cerinţe minime de eficienţă a oricărui program viabil de privatizare de masă. Şi care, după cum am mai menţionat, determină - cel puţin asta susţin eu - în bună măsură condiţiile ca privatizarea să contribuie sau nu la dezvoltarea clasei de mijloc.

Am arătat cu un alt prilej [5] principalele deficienţe de natură conceptuală, structurală şi tehnică ale programului guvernamental de accelerare a privatizării în masă. Am încercat atunci să argumentez de ce acest program nu are cum să accelereze privatizarea în România, ceea ce înseamnă că el nu are cum să satisfacă, dintr-un început, una din cele patru condiţii de eficienţă. Ceea ce doresc să încerc să realizez acum, în schimb, este să analizăm viabilitatea programului guvernamental nu atît din punctul de vedere al construcţiei şi structurii sale în sine, cît mai ales din acela al **consecinţelor previzibile ale iminentei sale aplicări.** Deoarece aplicarea sa este cea care va genera sau nu efecte, bune sau rele, asupra stării actuale a clasei de mijloc româneşti.

În acest sens, pentru mine lucrurile sînt cît se poate de clare: opţiunea deliberată a autorilor programului guvernamental pentru o dispersie ridicată a proprietăţii şi controlului la întreprinderile privatizate [6] este de natură să aibă ca rezultat o privatizare ineficientă ce va eşua implacabil sub forma unor grave rebuturi: (1) un acţionariat pasiv; (2) un acţionat statal activ; (3) un comportament post-privatizare ostil restructurării.

Acţionariatul privat pasiv va decurge, în condiţiile dispersiei ridicate a proprietăţii şi controlului, din lipsa unei structuri funcţionale de luare a deciziilor de către noii proprietari privaţi. Problema va fi aceea că nici unul dintre noii proprietari nu va fi în mod real împuternicit cu atributele de proprietar activ; nimeni nu va putea decide schimbările necesare la întreprinderea privatizată în acest fel. Ca atare, acţionarii particulari (noii proprietari) vor fi lipsiţi pe motivaţia, dar şi de puterea de a-şi exercita controlul asupra activităţii managerilor întreprinderii privatizate, ceea ce va echivala cu o conducere corporată ineficientă. Mai mult, această situaţie va consfinţi calitatea de simpli acţionari pasivi a noilor proprietari privaţi, care vor fi doar în aşteptarea unor eventuale dividende, fără însă a putea influenţa în vreun fel probabilitatea obţinerii lor. În consecinţă, o astfel de privatizare va fi iluzorie: are loc de fapt un simplu **transfer nominal** de proprietate din mîinile statului în cele ale cetăţenilor individuali, cu şanse minime ca în acest fel privatizarea să determine sau să antreneze creşterea eficienţei economice la întreprinderile privatizate.

Acţionariatul statal activ va reprezenta, de fapt, prezentarea unui rol activ şi masiv al statului în întreprinderile privatizate. După cum prevede programul guvernamental, este posibil ca la nivel de întreprindere individuală, acolo unde cererea va depăşi oferta de acţiuni, cota privatizată prin transfer gratuit (preschimbarea acţiunilor contra certificate de proprietate şi cupoane nominative de privatizare) să ajungă pînă la 60% (80% în cazuri speciale). Evident, acele întreprinderi vor fi întreprinderi private, întrucît cota din capitalul social aflată în proprietate privată va fi mai mare de 50%. Însă, aşa cum am arătat mai sus, structura de proprietate şi control pentru cota de capital al întreprinderilor astfel privatizate va fi puternic dispersată: va exista un număr mare de acţionari mărunţi (deţinători ai unui număr mic de acţiuni), între care nimeni nu va putea deţine numărul de acţiuni necesar să-i confere drepturi de vot prin care să poată lua decizii sau să influenţeze procesul decizional în întreprinderea privatizată. Atunci, cine va fi proprietarul ce va putea decide în întreprinderi? Cine va exercita controlul asupra managerilor? Ei bine, acesta va continua să fie tot statul, prin Fondul Proprietăţii de Stat (FPS), care va fi acţionar minoritar (deţinător a cel puţin 20% din capitalul social al întreprinderii privatizate), dar deţinător al pachetului de control al acţiunilor (dată fiind dispersia foarte ridicată a acţionariatului privat deşi el va putea deţine 60%, pînă la 80% din acţiuni). Pentru cît timp va rămîne FPS acţionar minoritar cu pachetul de control? Nedefinit, întrucît este puţin probabil ca FPS să aibă în viitor o motivaţie puternică pentru a-şi transfera acţiunile ce le va mai deţine după încheierea privatizării în masă către alţi noi proprietari privaţi (nu a făcut acest lucru nici pînă acum, la peste trei ani de la lansarea programului de privatizare în 1992). Şi chiar dacă legea accelerării privatizării prevede obligativitatea FPS de a-şi transfera acţiunile rămase prin vînzarea lor contra numerar pe bază de licitaţii deschise, acest lucru tot nu va fi posibil, întrucît o astfel de procedură de privatizare şi-a dovedit din plin neputinţa de a asigura un ritm alert privatizării, atît în context est-european, cît şi local [7]. În orice caz, rezultatul va fi apariţia unor întreprinderi privatizate aflate pe mai departe sub controlul statului.

În fine, **comportamentul ostil restructurării**, ca rezultat al combinaţiei dintre acţionariatul privat pasiv şi cel statal activ, va reflecta de fapt persisteţa unui climat (microeconomic) la întreprinderile privatizate în care ajustările şi restructurările atît de necesare (reducerea activităţii sau reprofilarea ei; vînzarea activelor secundare; modificări organizatorice; schimbarea conducerii; reducerea personalului angajat) sînt greu de adoptat şi puţin probabil a fi aplicate. Iar rezultatul va fi o scădere a capacităţii şi abilităţii întreprinderii de a efectua schimbări şi de a se ajusta rapid şi eficient la modificările mediului economic în care operează.

În concluzie, toate aceste previzibile consecinţe ale aplicării programului guvernamental nu ne îndreptăţesc nici cel mai vag optimism în ceea ce priveşte un eventual efect pozitiv asupra condiţiei actuale şi dezvoltării viitoare a clasei de mijloc în România. Din păcate, cele două fenomene îşi vor fi, în cel mai bun caz, reciproc indiferente.

Costea MUNTEANU

---

1) Vezi Cătălin Zamfir, Lazăr Vlăsceanu, **„Politici sociale în România. Evaluarea situaţiei actuale"**, Institutul Naţional de Cercetări Economice, Centrul de Informare şi Documentare Economică, Bucureşti, 1995, p. 76.

2) C. Zamfir, L. Vlăsceanu, **op. cit.**, p. 78.

3) C. Zamfir, L. Vlăsceanu, **op. cit.**, p. 77.

4) M. Boycko, A. Shleifer, R. Vishny, **„Voucher privatization"**, Journal of Financial Economics 35, 1994; R. Frydman, A. Rapaczynski, **„Markets and Institutions in Large-Scale Privatization"** în: V. Corbo, F. Coricelli, I. Bassak, eds., **„Reforming Central and Eastern European Economies"**, The World Bank, Washington DC, 1991; O. Blanchard et al., **„Reform in Eastern Europe"**, MIT Press, Cambridge, MA, 1991; D. Lipton, I. Sachs, **„Privatization in Eastern Europe: The Case of Poland"**, Brookings Papers on Economic Activity, 1990.

5) Vezi Costea Munteanu, **„Cronica unui eşec anunţat: Accelerarea Văcăroiu"**, în **România liberă**, colecţia octombrie - noiembrie 1994.

6. Într-un alt loc (Costea Munteanu, „Despre ritmul şi metoda de privatizare", Oeconomica, nr. 2/1994), am argumentat de ce, în condiţiile tranziţiei est-europene, nu se poate aplica „teorema lui Coase" şi, în consecinţă, de ce **alocarea iniţială** a activelor ce se privatizează este critică pentru întregul proces. Acest lucru vine în contradicţie cu afirmaţiile curente ale reprezentanţilor guvernamentali care susţin că dispersia ridicată iniţială nu trebuie să ne îngrijoreze întrucît, oricum, va avea loc un proces ulterior de concentrare a activelor prin tranzacţiile de pe pieţele financiare secundare. Punctul de vedere pe care îl susţin este că această concentrare pe pieţele secundare nu poate avea loc pentru o perioadă încă semnificativă de timp şi, ca atare, concentrarea trebuie realizată odată cu alocarea iniţială a activelor, pe „piaţa primară".

7) Vezi în acest sens J. Earle, R. Frydman, A. Rapaczynski, **„Transition Policies and the Establishment of a Private Property Regime in Eastern Europe"**, comunicare prezentată la sesiunea a 18-a a „Economic Policy - A European Forum", Bruxelles, Octombrie 1993.

Un tragic experiment: colectivizarea

Lupta împotriva proprietarilor de pămînt a respectat în varianta românească scenariul colectivizării staliniste: identificarea proprietarilor, exploatarea economică pînă la completa ruinare şi asimilarea masivă în structurile colectiviste. Proclamată de Partidul Comunist ca un act de justiţie socială izvorînd din necesităţi economice, colectivizarea trebuia să exprime în România o nouă realitate istorică. Ţăranii înstăriţi, dispunînd de influenţă şi prestigiu, urmau să fie supuşi unui regim sever de impozitare şi colectare, ceea ce Gheorghiu-Dej denumea, printr-o formulă politică, "îngrădirea creşterii elementelor capitaliste şi a posibilităţilor de exploatare a ţărănimii sărace şi mijlocaşe de către chiaburime".[1]

Evaluarea disponibilităţilor economice ale gospodăriei ţărăneşti prospere la nivelul anului 1949 ar putea clarifica motivaţia precipitării campaniei de colectivizare. Măsurile administrative şi îndeosebi cele legislative impuse de Partidul Comunist urmăreau accelerarea exploatării ţăranilor înstăriţi, categorie plasată de Gheorghiu-Dej sub o infamantă etichetă: "chiaburimea". Fiecărei gospodării chiabureşti îi reveneau "în medie cîte 9 ha de pămînt, faţă de 2,3 ha pentru o gospodărie de ţărani săraci şi mijlocaşi".[2] Conform modelului stalinist, presiunile economice dirijate împotriva ţăranilor înstăriţi aveau o dublă menire: să limiteze autonomia acestora şi să asigure fondul de stat cu produsele agricole necesare. Stalin admitea i. 1930 că "înlăturarea elementelor capitaliste ale satului nu trebuie identificată cu înlăturarea chiaburimii ca clasă. Înlăturarea elementelor capitaliste ale satului înseamnă înlăturarea şi învingerea unor anumite detaşamente ale chiaburimii care n-au putut rezista presiunii fiscale, care n-au putut rezista sistemului măsurilor de îngrădire aplicate de Puterea sovietică".[3] Stalin dirija în acest fel controlul producţiei şi al colectării spre singurul segment **viabil** din agricultura sovietică. "Să se continue presiunea asupra chiaburilor", declara el la 13 februarie 1928, "adevăraţii deţinători de importante surplusuri de cereale - marfă".[4] "I-am tolerat", afirma Stalin, la 5 aprilie 1930, "pentru că n-am avut cu ce să înlocuim gospodăria chiaburilor, producţia chiaburilor".[5]

În România exploatarea gospodăriilor "chiabureşti" a folosit cele două instrumente probate de experienţa colectivizării staliniste: practica impozitării excesive şi colectarea forţată. Nivelul cotelor era fixat în aşa fel încît să dreneze întreaga rezervă de produse agricole spre fondul de stat. Planul de colectare era întocmit de o instituţie specială (Comitetul de stat pentru colectarea produselor agricole), dispunea de pîrghii legislative (decretul 183/1949), de autoritatea ideologică a Comitetului Central şi politică a Consiliului de Miniştri (*Hotărîrea C.C. al P.M.R. şi a Consiliului de Miniştri privind pregătirea şi executarea la timp a strîngerii recoltei şi executarea la timp a planului de colectări* publicată în "Buletinul Oficial" nr. 45 din 25 mai 1950).

Fiscalitatea excesivă şi cotele majorate au ruinat gospodăriile prospere. Profir Găvănescu din comuna Ţigăneşti, jud. Teleorman, deţinătorul unei suprafeţe de 24 ha, fusese etichetat "chiabur" şi supus sistematic unui regim de cote şi impozite majorate. În 1955 datoriile lui faţă de stat se ridicau la 36.214 lei, din care 19.005 lei reprezentau majorările pentru datoriile neachitate din 1954. Conform decretului 224/1951, locuinţa debitorului a fost preluată de Sfatul Popular. Era vorba de o casă de cărămidă cu o suprafaţă de 120m² şi dependinţe (grajd, pivniţă) cu o suprafaţă de 500 m². În februarie 1960, Profir Găvănescu semna cererea de adeziune la GAC.[6] Pentru a-şi achita datoriile faţă de stat, unii proprietari de pămînt achiziţionau produsele agricole din alte zone. Nici un subterfugiu nu era posibil. Conform directivelor Comitetului de stat pentru colectarea produselor agricole, grîul era preluat direct de la "aria de treierat", sub paza reprezentanţilor comisiei, a miliţiei şi, în unele cazuri, a Securităţii. Teroarea colectărilor a adus în satul românesc toate binefacerile *comunismului de război*. Iată ce relatează unul din supravieţuitorii campaniei de colectivizare, Nicolae Gh. Coman, din satul Gostilele, com. Fundulea, jud. Călăraşi, deţinătorul unui teren de 15 ha şi etichetat, în consecinţă, "chiabur": "Perceptorul şi colectorul erau cele două coşmaruri. Trebuia să mai cumpăr produse pe lîngă cele făcute de mine, ca: lapte, carne, ouă, lînă etc., ca să le predau. Şi, pentru că nu puteam face faţă eram urmărit de colectorii din partea Sfatului Popular, în fiecare seară sau noapte. Cînd m-au prins, n-am avut încotro, şi mi-au confiscat maşina de cusut, plapuma, lucruri din casă, şi cîte altele pe care le duceau în curtea primăriei".[7] Gh. I. Ciurdea fusese declarat "chiabur" fiindcă deţinea un cazan de ţuică, deşi terenul său agricol nu depăşea 6,5 ha. În 1955 avea cote neachitate la stat: 125 kg porumb, 23 kg floarea soarelui, 169 kg alte boabe, 3.117 kg cartofi, 50 kg ceapă.[8] Pentru datornici sechestrul şi confiscările precedau trimiterea în faţa instanţei sau internarea în domiciliu obligatoriu. Constantin Ahcearliu, din com. Domneşti, jud. Ilfov, etichetat "chiabur" fiindcă deţinea 10 ha pămînt, n-a mai putut achita obligaţiile către stat. La 5 ianuarie 1953 i s-a pus sechestru pe bunuri: 6.065 kg porumb, 125 kg floarea soarelui, 25 kg fasole, 132 kg ceapă, 581 kg fîn. Din locuinţă i s-a pus sub sechestru mobilierul.[9] Lui Nicolae Rămneanţu, din com. Silagiu, jud. Timiş, deţinătorul unui teren de 17 ha, i-au fost sechestrate în 1950 animalele, căruţa, plugul, o prăşitoare, 24 butoaie de o capacitate de 20.000 l, nouă căzi, alte obiecte. În 1951-1952 au urmat alte confiscări: 2 paturi, 2 dulapuri pentru haine, o masă, 3 fotolii, 2 noptiere, o oglindă mare, o masă dublă, 6 scaune tapiţate. Condamnat la închisoare, pentru nepredarea cotelor, Nicolae Rămneanţu va sta un an şi patru luni la Canal.[10]

Confiscările se fac de cele mai multe ori sub supravegherea şi în beneficiul autorităţilor locale. Astfel, la 22 martie 1949, conform unui ordin al Comitetului Provizoriu al Plasei Pechea, judeţul Galaţi, lui Nicolae Stănescu i-au fost confiscate un tractor, un plug pentru tractor, o batoză pentru treierat cereale, piese de schimb, remiza de maşini şi terenul aferent acesteia, şi o suprafaţă de 15 ha teren extravilan. Deposedat de bunuri, Nicolae Stănescu a părăsit comuna Pechea, angajîndu-se ca muncitor la Galaţi, iar mai tîrziu la Braşov, unde era apreciat ca un "bun strungar la maşinile Carusel".[11]

După alungarea sau întemniţarea proprietarilor, autorităţile locale se instalau în imobilele confiscate sau puneau în vînzare utilajele şi produsele agricole. Locuinţa lui Barbu Ion, din satul Greci, jud. Tulcea a devenit sediul S.M.T. şi al Postului de Miliţie. Proprietarul fusese condamnat la doi ani şi şase luni închisoare pentru nepredarea cotelor. Locuinţa familiei Horhocea, din com. Cochirleanca, jud. Buzău, a fost întrebuinţată pe rînd ca sediul GAC, şcoală primară, maternitate, dispensar. Locuinţa lui Ion Gh. Albu din satul Floroaica, com. Vîlcelele, jud. Călăraşi, a fost utilizată după confiscare ca sediu G.A.C. şi, mai tîrziu, Cămin Cultural. Proprietarul fusese condamnat la 10 ani închisoare pentru nepredarea cotelor.[12]

Identificarea după criterii economice a operat într-un sistem coerent numai la începuturile colectivizării. Pe măsură ce gospodăriile prospere au fost ruinate prin impozite, cote majorate, confiscarea bunurilor, alungarea, internarea în domiciliu obligatoriu sau întrebuinţarea proprietăţilor, diferenţele au început să se estompeze, populaţia satului gravitînd în jurul unei disponibilităţi materiale medii. Duşmanul vizibil, "chiaburul hrăpăreţ", este treptat înlocuit de un nou tip de opozant, mai perfid, greu de localizat, întrucît se "insinuează" în noile structuri colectiviste şi mult mai de temut, căci loviturile sale pot veni acum dinăuntru. Asupra acestei disimulări atrăgea atenţia Stalin, încă din 1933: "Căutăm duşmanul de clasă în afara colhozurilor, sub chip de om cu înfăţişarea fioroasă, cu dinţi enormi, cu ceafa groasă şi cu arma în mînă. Căutăm pe chiabur sub chipul cunoscut din afişe. Dar astfel de chiaburi nu mai există de mult la suprafaţă".[13] Duşmanul "infiltrat" are o atitudine "antimuncitorească", "anticomunistă", încercînd să "saboteze" structurile sau instituţiile în care a pătruns. El se poate ascunde în formaţiuni aliate cum ar fi Frontul Plugarilor[14], sau în Gospodăriile Agricole Colective. Gheorghiu-Dej estima că aproape 100.000 de "chiaburi" s-au strecurat pe listele ţăranilor muncitori.[15]

"Duşmanul" se putea ascunde şi sub veşminte preoţeşti. Un buletin informativ elaborat de organele de Securitate la 10 iulie 1950 semnala că "preotul chiabur din comuna Mihăileni, Tîrnava Mare, refuză să-şi secere grîul, invocînd motivul că nu are braţe de muncă", căutînd astfel "să saboteze îndeplinirea campaniei de secerat la timp".[16] Mult mai periculoşi erau "sabotorii infiltraţi în Gospodăriile Agricole de Stat, unde unele persoane "duc permanent o acţiune de instigare în rîndul muncitorilor şi soldaţilor repartizaţi pentru muncă". Aceştia, intenţionat, "au demontat nişte piese de la tractor, scoţîndu-l din funcţie pentru mai mult timp".[17] "Chiaburul" devine un termen generic aplicat persoanelor care se împotrivesc colectivizării şi, în general, regimului comunist.

Demascarea "duşmanului" dinăuntru a căpătat amploarea unei isterii colective, căci opozantul invizibil putea lua înfăţişarea oricui. Acceptînd că "întinderea de pămînt pe care o posedă o gospodărie ţărănească" nu este singurul criteriu de identificare a "chiaburilor"[18], Gheorghiu-Dej a lăsat un uriaş spaţiu de manevră autorităţilor locale, principalul responsabil în operaţiunile de identificare a "recalcitranţilor". "Chiaburul" asimilează toate trăsăturile duşmanului de clasă: el comite "acţiuni tîlhăreşti", este "viclean" şi "împrăştie zvonuri mincinoase", "slugă credincioasă a imperialiştilor americani şi englezi", rămăşiţă a "clasei exploatatoare răsturnată de la putere", complice al "elementelor reacţionare", individ "veninos" şi "hrăpăreţ" ce trebuie, oriunde s-ar afla, demascat fără întîrziere.[19] Reacţia alarmistă era însă în disproporţie cu procentele în continuă creştere ale sectorului colectivist, şi cu diminuarea numărului de "chiaburi". Dacă la începutul campaniei de colectivizare, în martie 1949, 6,1% din gospodăriile ţărăneşti deţineau terenuri cu o suprafaţă de 10ha[20], în 1955, la Congresul al II-lea al P.M.R., procentul aşa-zişilor "chiaburi" nu depăşea 2%[21]. Statistica favorabilă sectorului socialist nu-l împiedica pe Gheorghiu-Dej să proclame continuarea luptei de clasă în raportul ţinut la Congresul al II-lea din 1955: "În ţara noastră n-a fost încă lichidată clasa chiaburilor (...) iar atîta timp cît clasele exploatatoare n-au fost complet lichidate, lupta de clasă rămîne o lege a dezvoltării societăţii noastre".[22]

Începînd cu 1957, vînătoarea de opozanţi găseşte în articolul 209 Cod penal argumentul politic al represiunii. Proprietarii de pămînt care manifestau încă ezitări în faţa Gospodăriilor Agricole Colective sau care doreau să scape de "binefacerile" colhozului, erau trimişi în faţa tribunalelor de unde luau drumul închisorii pentru lungi termene de detenţie. De obicei condamnările erau însoţite de hotărîrea de confiscare a averii[23]. Astfel, conform decretului pentru modificarea Codului penal, publicat în "Buletinul Oficial" nr. 26 din 30 septembrie 1957, "infracţiunea de uneltire contra ordinei sociale" avea drept criteriu de identificare "faptul de a face propagandă, agitaţie sau de a întreprinde orice acţiuni pentru schimbarea ordinii sociale existente în stat sau a formei de guvernămînt democratice sau din care ar rezulta un pericol pentru securitatea statului" (art. 209, pct. 2, lit. a). Dacă ofensiva împotriva proprietarilor de pămînt i-a vizat la începutul colectivizării îndeosebi pe deţinătorii de imobile, unelte şi maşini agricole, animale şi produse cerealiere, după 1957 represiunea împotriva a ceea ce mai rămăsese din clasa ţărănească n-a mai ţinut cont de criteriile economice. Nici o deosebire nu s-a mai făcut între prosperitatea micului proprietar şi modestele mijloace ale familiilor care oscilau între ţărănimea săracă şi cea mijlocaşă. Un singur imperativ dirija verdictele pronunţate de *justiţia populară*: obedienţa faţă de sistemul colhoznic. Cei condamnaţi erau aduşi în faţa tribunalelor pentru simpla vină de a fi comentat "duşmănos" modelul sovietic aplicat în ţara noastră. Astfel, Eremia Malinovschi din comuna Băireşti, regiunea Suceava, a fost condamnat în 1958 la 12 ani temniţă grea, fiindcă purtase "discuţii duşmănoase împotriva transformării socialiste a agriculturii". Ioan Crişan din satul Băgău, regiunea Cluj, a fost condamnat în 1959 la 8 ani închisoare corecţională deoarece "a instigat sătenii împotriva transformării socialiste a agriculturii, afirmînd că, dacă se vor încadra în G.A.C., vor muri de foame". Ştefan Domnica din comuna Modelu, raionul Călăraşi, a fost condamnat în 1958 la 7 ani închisoare corecţională fiindcă a afirmat că "ţăranii ar fi muritori de foame întrucît li se iau toate bunurile de către stat".[24] Tot la 5 ani închisoare a fost condamnat şi Ilie Stoica, din comuna Ştefăneşti, raionul Drăgăşani, deţinătorul unei jumătăţi de hectar. Acesta nu făcuse altceva decît să afirme "că cei înscrişi în G.A.C. vor ajunge să mănînce la cazan".[25] Dacă instanţele de judecată răscoleau în dosarele inculpaţilor pentru a descoperi antecedente politice sau influenţe "nefaste" ale vechiului regim, în cazul celor născuţi în preajma instaurării comunismului în România, orice referire de acest tip devenea irelevantă. Astfel, Aurel Sima din comuna Gîrbova de Sus, regiunea Cluj avea numai 17 ani cînd a fost condamnat la 6 ani închisoare corecţională. El a fost învinuit că redactase "o serie de fituici duşmănoase" care conţineau texte "împotriva transformării socialiste a agriculturii". La data arestării, Aurel Sima era membru U.T.M. şi lucra ca muncitor la G.A.C. Un alt tînăr, Marin Georgescu, din comuna Dăbuleni, raionul Gura Jiului, le striga ţăranilor nemulţumiţi care se adunaseră în faţa Sfatului Popular la 24 iunie 1959: "Pe ei, mă, să-i rupem în mîini şi să mergem fiecare la terenul nostru. Jos colectivul, nu avem nevoie de el". A fost condamnat la 17 ani muncă silnică.[26]

Pornită în numele ţărănimii muncitoare, căreia i se promiteau, prin toate canalele propagandistice, belşugul şi fericirea, colectivizarea a nimicit pe rînd gospodăriile ţărăneşti prospere, virtualii fermieri care ar fi putut alcătui sursa abundenţei alimentare în România postbelică. La sfîrşitul anilor '50 ofensiva a culminat printr-o campanie înverşunată împotriva oricărei forme de rezistenţă sau de neînregimentare în păguboasele colhozuri *plantate* pe solul românesc, "după bogata experienţă a colectivizării agriculturii în URSS".[27] "Politica de lichidare a chiaburimii ca clasă", promovată de Stalin în 1929, a fost însuşită de Gheorghiu-Dej [illegible] Plenara din 3-5 martie 1949, cînd se anun[illegible] că "victoria deplină a socialismului nu este posibilă atîta timp cît mai continuă să existe la oraşe şi sate proprietatea privată asupra mijloacelor de producţie, inclusiv asupra pămîntului".[28] După încheierea colectivizării, Nicolae Ceauşescu relua argumentaţia stalinistă, plasînd-o într-un proiect utopic de omogenizare socială în care ţărănimea era absorbită de "unica clasă muncitoare a naţiunii noastre socialiste române".[29] Dacă la începutul anilor '50 Partidul Comunist a exploatat pînă la ruină resursele gospodăriei ţărăneşti prospere, după 1957, el şi-a îndreptat mînia împotriva ţăranilor "cîrtitori", prea puţini dornici să-şi depună viaţa şi bunurile sub paza colhozului. Partidul unic repeta în România un tragic experiment moştenit de la marele vecin din Răsărit, ale cărui efecte ne vor urmări probabil multă vreme.

Octavian ROSKE

---

1. Gh. Gheorghiu-Dej, *Sarcinile Partidului Muncitoresc Român în lupta pentru întărirea clasei muncitoare cu ţărănimea muncitoare şi pentru transformarea socialistă a agriculturii. Raport făcut la şedinţa plenară a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din 3-5 martie 1949*, ediţia a II-a, Editura P.M.R., 1952, p. 7. Se abreviază Dej, *Sarcini*. **2.** Dej, *Sarcini*, p. 93. **3.** Stalin, XII, p. 189. Trimiterile se fac la I.V. Stalin, *Opere*, vol. I-XII, Editura P.M.R., Bucureşti, 1948-1952. **4.** Stalin, XI, p. 20. **5.** I.V. Stalin, *Răspuns tovarăşilor colhoznici*, Editura P.M.R., 1950, p. 34. **6.** *Dosarul Colectivizării agriculturii în România*, 1949-1962, coordonator Octavian Roske, Camera Deputaţilor, 1992, p. 132. **7.** *Dosarul Colectivizării*, p. 71. **8.** *op. cit.*, 74. **9.** *op. cit.*, p. 75. **10.** *op. cit.*, p. 77. **11.** Comisia pentru cercetarea abuzurilor, Camera Deputaţilor, dos. 3607/1992, f.7, 8, 11, 16. Abreviat CPCA. **12.** *Dosarul Colectivizării*, p. 131-132. **13.** I.V. Stalin, *Despre munca la sate, 11 noiembrie 1933*, Editura politică, 1951, p. 16. **14.** Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, ediţia a IV-a, Editura de stat pentru literatură politică, Bucureşti, 1955, p. 110. Se abreviază Dej, A.C., 1955. **15.** Gh. Gheorghiu-Dej, *Statul de democraţie populară, instrumentul construirii vieţii noi*, Editura P.M.R., 1952, p. 13. **16.** Arhiva Serviciului Român de Informaţii, dos. 4640, f. 169. Se abreviază ASER. **17.** ASER, dos 4640, f. 169. **18.** Dej, *AC*, 1955, p. 282. **19.** Pentru fiziologia "chiaburului", vezi Radu Ciuceanu, *Memorii II, Potcoava fără noroc*, Introducere şi note de Octavian Roske, Editura Meridiane, Bucureşti, 1994, p. 291-292. **20.** Dej, *Sarcini*, p. 25. **21.** *Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Român, 25-28 decembrie 1955*, Editura de stat pentru literatură politică, Bucureşti, 1956, p. 110. **22.** Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări, decembrie 1955-iulie 1959*, Editura Politică, Bucureşti, 1959, p. 30. **23.** Pentru evoluţia articolului 209 Cod penal din perioada 1948-1960, vezi Octavian Roske, *Accente în strategia colectivizării. Articolul 209 Cod penal*, în "Arhivele Totalitarismului", an II, nr. 1-2, 1994, pp. 277-312. **24.** ASER, dos. 294 C 11, f. 303, dos. 294, C 11, f. 279, dos. 335 C 13, f. 259-260. **25.** ASER, dos. 335 C 13, f. 264. **26.** ASER, dos. 294 C 11, f. 284, dos. 335 C 13, f. 270. **27.** Dej, *AC*, 1955, p. 261. **28.** Dej, *AC*, 1955, p. 209. **29.** Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul desăvîrşirii construcţiei socialiste*, vol. I, Editura politică, Bucureşti, 1968, p. 302.

Mai mult de-un veac în clasa mijlocie

– de vorbă cu doamna inginer Daniela COLINTINEANU-DIACONU –

Salvare - numele tău e clasa mijlocie!; această parafrază ar putea rezuma opiniile tuturor analiştilor, atunci cînd e vorba de viitorul societăţii româneşti. Ce valori ar promova ea, ce tip de indivizi şi destine şi în ce măsură acestea ar reprezenta noutăţi în viaţa noastră socială? Cum experienţa postdecembristă nu ne oferă prea multe date, sîntem nevoiţi să prospectăm viitorul printr-un ochean întors. Apelăm, în acest scop, la o discuţie cu dna ***Daniela Colintineanu-Diaconu****, inginer proiectant în Construcţiile de maşini, actualmente şomeră.*

Un nume singular în cartea de telefon

Stimată doamnă, aveţi un nume de felul celor care, în mod obişnuit, evocă locul de baştină al purtătorului; dar, curios, e singurul Colintineanu din cartea de telefon, de parcă în Bucureşti n-ar mai fi venit nimeni de loc din Colentina...

Daniela Colintineanu-Diaconu: Al nostru nu s-a format aşa. Procedeul se aplica, bănuiesc, mai mult celor cunoscuţi doar prin prenume: Ion a lui Gheorghe a lui Vasile etc. Strămoşul neamului nostru, "tînăr sărac dar simpatic" - cum scrie într-un studiu de istorie - se chema Gheorghe Gheciu - avea deci nume propriu cînd venea de la ţară şi, angajîndu-se la curtea lui Grigore Ghica, ajungea om de încredere al acestuia. Ales domnitor, Ghica îl face polcovnic, un rang nu foarte important, dar - favoare rară! - îi dă voie să-şi adauge numele Colintineanu, de la moşia Colentina pe care o administra (în tradiţia familiei faptul e legat de nişte poveşti romantice). În 1832, cînd era staroste de brutari - exista o brutărie chiar la parterul casei sale, exploatată de însuşi proprietarul, aşa am citit - este numit încă Gheciu-Colintineanu. Dar cînd îşi zideşte locuinţele de pe Calea Moşilor, "casele mele cele mari", poartă numai numele nou. Casa de la nr. 280 rămăsese, pînă la demolarea de după 1970, cea mai veche de pe Calea Moşilor: fusese construită cu "aridicătură" (cu etaj) - în 1825, se pare - şi avea o sobă de zid, care - după descrierea locatarilor - "arată leit chipul Mitropoliei" (mai putea fi văzută, în ruină, pînă prin 1955). Tot casă Colintineanu era şi în Calea Moşilor 99, aflată peste drum de cea a vestitului Manuc. Rămînînd singura moştenitoare a numelui, n-am vrut să pierd amintirea acelui "tînăr sărac dar simpatic" de la începutul secolului trecut, am adăugat, prin căsătorie, numele soţului meu, Diaconu, tot unul de muntean. Bunicii lui erau ţărani din Comana, tatăl a fost şeful depoului Chitila, bărbatul meu, inginer militar, e prima generaţie din neamul său care face facultate. E specialist în construcţii de aviaţie: aeropoarte, puncte de comandă, de radiolocaţie etc., mai tîrziu, după plecarea din armată, a lucrat la Otopeni, la Băneasa etc. Curiozitatea face ca gradul lui - colonel de rezervă - să fie acelaşi cu al primului Colintineanu, polcovnicul ghiculesc. Nu sînt, de altfel, singurii militari din familie. Bunicul matern - George Teodorescu - zis Babacu', era unul din primii specialişti în comunicaţii (T.F.F.) din marina militară română; şi-l amintea Geo Bogza care făcuse armata sub comanda sa ca pe un militar impunător, frumos, elegant, cu succese. Eu l-am cunoscut uşor gîrbovit, în baston: făcuse prizonierat şi în primul şi în al doilea război mondial în Bulgaria şi... în Donbas, la muncă, luat de ruşi, în septembrie 1944, cînd tocmai luptam ca "aliaţi alături de armata sovietică". Nu mă prea pricep la subtilităţile istoriei, am formaţie tehnică, deşi mare chemare n-am dovedit cînd mi-am ales profesia. Aşa era moda pe vremea mea: tehnica şi industrializarea. Eu m-aş fi dus la filologie, limbi străine, drept..., dar, mai ales la ultima facultate, ar fi fost, probabil, nevoie de un dosar mai bun decît aveam. Tata, Laurenţiu Colintineanu, era medic, cadru universitar şi-avea şi cabinet: asta determina, din cînd în cînd, scoaterea mamei din pîine - era economistă la bancă - fiindcă făcea parte din burghezie, nu? Filologia, dreptul, informatica sau medicina îl ispitesc pe fiul meu Laurenţiu jr., elev într-a VII-a, la liceul german, cînd îşi "ghiceşte viitorul", jucîndu-se la calculatorul personal. Dar, ştiu eu? Depinde - slavă Domnului, acum - numai de el să aleagă ce-i place. Parcă tot medicina.

"Mult foc în sobă şi puţin în vorbe"

Cum vi se pare formula lui E. Lovinescu, definind atmosfera unei case de burghezie de mijloc?

Foarte plastică, în orice caz. Am mai puţine repere pentru acest fel de viaţă, deoarece experienţa mea priveşte "anii socialismului", unde clasa mijlocie nu era recunoscută, cum ştiţi membrii societăţii se numărau începînd de la clasa muncitoare, ţărănime, "pătura" intelectuală şi... cam atît.

Din povestirile familiei, mai ales, mie mi se pare o clasă mobilă, cu indivizi cumpăniţi, corecţi, cu simţul respectabilităţii proprii şi cel al familiei. Exista, în neamul nostru, un nenea Iancu, a cărei filozofie suna: "omul e muritor, şi dacă-s muritor de ce să muncesc?" Toată familia îi dădea cîte ceva să n-o facă de rîs, declasîndu-se cumva, intrînd în cine ştie ce relaţii "sub nivel". Pentru ai lui îmi închipui că părerile lui reprezentau un scandal: să nu vrei să strîngi bani, să n-ai proprietate, să nu fii întreprinzător, să nu te ţii de cuvîntul dat, să nu promiţi peste ceea ce poţi? Răsturna toate valorile consacrate ale clasei. Fiindcă, odată pornit spre afirmare individuală, era imperios necesar să-ţi păstrezi locul în care ai ajuns: "fiul operelor sale" devenise o expresie peiorativă, dar... deloc neadevărată. Cînd decădea un Ghica, din avere şi proprietăţi, el rămînea cu numele şi legăturile din aristocraţie. Dar un Manolescu - negustor din Giurgiu, străbunic pe linie maternă, un Tudose, unchi mare, maistru militar, sau un Dem. P. Toader, alt unchi, profesor de liceu, ce-ar fi devenit dacă ar fi abdicat de la valorile clasei mijlocii? Cazul celui din urmă mi se pare pilduitor: rămas orfan de tată la 16 ani, se angajează ca secretar al liceului unde era elev, ca să-şi poată ajuta familia şi nu se lasă pînă nu le asigură celorlalţi 5 fraţi şi surori mai mici educaţie completă: una a ajuns învăţătoare, doi sînt absolvenţi de Academie comercială, o altă soră termină matematicile şi apoi politehnica, fiind apoi prima femeie inginer angajată la CFR. A fost o celebritate în ministerul Transporturilor dna Ing. Oiţana Toader, Tănăsescu apoi, prin căsătorie; soţul era ofiţer. (Cum se vede avem mereu militari în familie, dar şi ceferişti, un frate al bunicului a fost şef al gării Ploieşti, dar şi mulţi avocaţi - mai ales în neamul tatei, mai înstăriţ - şi doctori, şi farmacişti - de fapt numai una, Sanda Tudose, mătuşă-mea, economişti, profesori, fizicieni, ingineri agronomi).

Familia profesorului Toader - el specialist în drept şi economie politică, ea, Elena, predînd geografia la mari licee din capitală, Iulia Haşdeu, Creangă - a trăit numai din salariu, dar a făcut două case, un apartament spaţios în blocul Corpului Didactic de pe Vasile Conta (în 1939) şi o cabană de odihnă la Moeciu - proprietăţi ridicate din onorariile manualelor şcolare - el a fost un autor cunoscut, valabil pînă acum - şi din împrumuturi la bancă, iar cînd s-au pensionat - din CAR-uri şi economii atente şi răbdătoare. Ea a fost prima din neam care a părăsit casa tradiţională pentru bloc.

Observasem odată că numai sora mamei, Lilica Teodorescu, fostă contabilă la Academia Română, rămăsese din tot neamul nostru singura chiriaşă, (nu vorbim de cei scoşi din casele lor şi mutaţi cine ştie unde...) dar, la pensie, şi mătuşă-mea a intrat în rîndul proprietarilor de casă.

Caractere şi obiceiuri

Avînd avantajul de a o aprecia pe o lungă perioadă de timp, cum arată viaţa acestei categorii văzută dinăuntru?

Corectă, cu oroare de scandal, de punere în evidenţă prin excese, cu măsură şi grijă. Mereu grijă: la bani, la reputaţie, la viitor, la acte. Muncă ordonată, cu stil, devenită obişnuinţă fără încordare, ca un lucru normal. Mă gîndesc la cîteva cerinţe specifice mediului în care am crescut, sau în lumea prietenilor. Limbi străine - obligatoriu două, de obicei trei: germana, franceza, engleza, bine ştiute, chiar dacă nu se vorbeau în casă, ca la aristocraţi. Sport: înot, patinaj, schi, tenis, baschet, - dar, curios, nimeni nu ajungea performeur în vreo disciplină, se făcea asta doar pentru sănătate, graţie, rezistenţă. Concediu la "băi": Călimăneşti, Herculane, Tuşnad, dar nu chiar anual, cum a fost pentru generaţia mea marea sau muntele. Case ordonate, tihnite, unifamiliale - fără numele arhitectului sau constructorului puse pe faţadă. (Nici arh. Petre Antonescu, cînd reface casa din Moşilor 99, nu se semnează, deşi ea devenise atunci un mic palat, cu tavane aurite şi picturi de N.Vermont la intrare (1903), simbolizînd muza cîntecului şi a poeziei.) De obicei, interioarele au tablouri multe, fără mari semnături, în special peisaje.

Dar ce unea toate casele neamului erau bibliotecile, în unele locuri chiar ziduri de cărţi. Am moştenit foarte multe volume de literatură şi lucrări de specialitate în diferite domenii, în română, franceză şi engleză, mai puţine în germană. Şi o cantitate impresionantă de dicţionare şi enciclopedii: printre ele chiar curiozităţi: dicţionar francez-latin, german-latin etc. Aşa am ajuns să am unul din primele Larousse-uri vîndute în Bucureşti (1903). Bineînţeles, nu lipseau clasicii şi am găsit şi multă poezie: în special Verlaine. Ediţiile din Eminescu, exceptînd prima, cred că le avem pe toate. Dar nu Blaga, nu Bacovia, şi destul de puţin Sadoveanu. Dintre români - ediţii complete - Duiliu Zamfirescu, Teodoreanu, Cezar Petrescu. Petrecerile - mai mult între rude; chiar în timpuri grele, toţi ai noştri aveau "casă deschisă". Cu toate că amintirile mele reţin multe figuri din neam, parcă bisericoşi nu prea ştiu să fi fost, deosebit de cucernici. Erau şi-aici cîteva reguli fixe: în primul rînd cultul morţilor. Nu exista să nu te duci în Vinerea mare sau în ajunul Crăciunului la cimitire, respectînd astfel o legătură pioasă cu neamul. Se păstrează şi acum. Poate fiindcă ai noştri erau oameni mai sobri (dar am văzut asta şi la alţii din aceeaşi clasă cu mine) năşiile şi cumetriile nu se ţineau lanţ, dar nu puteau lipsi: toată lumea din neam a cununat sau a botezat pe cineva, şi - fapt semnificativ -- la biserică, pe zi şi nu pe furiş, chiar în anii cînd aceasta era riscant pentru dosar sau "carnet". (Fiind buni la carte, mai ales cei din generaţia mea, cu pregătire tehnică, au fost chemaţi să intre în partid: dar cei mai mulţi n-au făcut carieră politică, au rămas cotizanţi şi "masă de şedinţă", n-au cîştigat capital P.C.R.) Şi, dacă stau să mă gîndesc, cei din "clasa mijlocie" unde am crescut - se arătau moderaţi şi în distracţii. Un joc de cărţi cuminte - canastă, licitaţie, un remi, (exceptînd-o pe bunica paternă, mare amatoare de societate şi de pocher), o plimbare cu maşina - tata a avut automobil abia în 1969 - sau pariuri nu prea riscante la hipodrom. Despre pasiunea tatei pentru cai se spune chiar o poveste amuzantă: prin 1947 el a făcut un schimb aparent avantajos, a dat o mare casă de bani veche pe un cal de curse - "Amurg de toamnă". Cu cele două lire sterline primite cadou de nuntă de la o mătuşă, ca un fel de amulete mai mult, a cumpărat două vagoane de fîn pentru Amurg - care s-a dovedit a fi o gloabă leneşă. Spor de hrană, antrenor, grajd bun - totul degeaba, calul pierdea toate cursele. Singura dată cînd a ieşit primul nu pariase nimeni pe el, nici tata, şi-l înjura tot hipodromul pentru pagubă ("crimă pe turf"). Atunci l-a vîndut.

Ce defecte credeţi că are această clasă?

Din cîte ştiu, artiştii şi doctrinarii (socialişti, îndeosebi) o găsesc banală şi ipocrită. Eu, nu. Admit, însă, că pentru unele naturi exaltate, romanţice ea poate fi un mediu constrîngător. Însă în afara scriitoarei Sidonia Drăguşanu, n-am avut printre noi artişti, necum ideologi.

Cultul actelor

Dar care ar fi o calitate majoră a ei, în afara mobilităţii?

Pe care o găsesc foarte pozitivă. Mă refer la propriul caz: am plecat din institutul unde lucram în 1991, la o societate româno-americană unde m-am ocupat de organizare de expoziţii şi tîrguri. Vorbesc, scriu în trei limbi, conduc maşina, am calificare tehnică, mi-a fost uşor să mă adaptez noilor cerinţe. Din păcate societatea s-a restructurat. Ce-am găsit altundeva e sub calificarea mea ori sub pretenţiile pe care le am - oricum 20 de ani de muncă reprezintă ceva! - şi, nu rareori, am observat că vîrsta e deja un handicap.

Dar aş putea, conform tradiţiei în care am crescut, să mă mişc în diverse medii, să deschid o grădiniţă, de pildă, ori să fac proiecte de diplomă, să practic şoferia profesionistă, să fiu ghid de turism ş.a. Nu mă tem de viitor, îl scrutez însă cu un calcul lucid. Altă calitate în afară de asta? Mă feresc de sentinţe, de vorbe mari. Dar una o spun: dovedeau simţ patriotic: clasa aceasta s-a remarcat, zic eu, printr-o legătură de fapte cu ţara. Printre multele acte de care a plină casa, am găsit şi două testamente. (Între altele fie zis, ce nu s-a păstrat? Aveau un fel de cult al actelor, adică a legalităţii acţiunilor lor, gata oricînd să-şi probeze faptele cu documente.) Dar înainte, să vă arăt altceva. Chitanţele păstrate de G. Colintineanu - primul - care adeveresc faptul că proprietarul caselor din Calea Moşilor era dator să îngrijească pe socoteala lui caldarîmul din faţa casei, plătind pentru curăţenie, desfundat canalele etc. (una e din 1831, alta din 1852). Testamentele de care vorbeam sînt ale celor doi soţi ai unei mătuşi de-a tatei, tante Pauline, soră cu bunica lui, una din persoanele cu adevărat bogate din familie, ajunsă în clasa superioară prin măritiş. Prima oară e căsătorită cu un moşier Dumitru I. Athanasiu care, în 1907, îşi face testamentul astfel: "Nuda proprietate asupra averii mele o las statului român" (două moşii şi un corp de case în str. Oltarului, în vecinătatea bisericii Silvestru) etc. Apoi, cu mare minuţie decide cum să se întrebuinţeze totul şi cui să se dea ajutoare: la biserici, la spitale, pentru copiii săraci, "premii pentru ţăranii care se vor distinge prin arăturile făcute, semănături bune, îngrijirea vitelor", ori sume substanţiale la orbii de la Vatra Luminoasă şi la Azilul Sf. Ecaterina etc. Totul "în perpetuitate". (În acest testament mătuşa tatei se cheamă Polixenia.) Al doilea soţ al său a fost ministrul de justiţie Const. Hamangiu, un avocat pornit dintr-un mediu mai sărac, deduc eu, care îşi începe aşa ultima voinţă: "Institui Academia Română legatară universală a întregii mele averi". Lasă, astfel, în deplina ei proprietate "Pandectele române", colecţia de coduri şi legi, Codul Civil, Codul General al României - iar scopul tuturor donaţiilor făcute este "**mărirea fondului de premii şi burse a liceului Codreanu din Bîrlad**" (s.n.) (probabil această şcoală secundară fusese primul lui sprijin în viaţă, prim imbold de afirmare).

"Şi-acum cîteva cuvinte iubitei mele soţii Paulina (altă epocă, alt nume - n.n.) căreia îi las amintirea, dragostea şi recunoştinţa mea, deoarece frumoasa situaţiune materială ce posedă o face să nu aibă nevoie de nimic material. Graţie altminteri acestei împrejurări am putut face donaţia de 5 milioane Academiei Române"... (1931)

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Delia VERDEŞ
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; DIFUZARE: Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

● Anul III ● Nr. 119 ● 21-27 aprilie 1995 ●

Anul III

nr. 120

28 aprilie - 4 mai 1995

16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

... şi dilemele ei

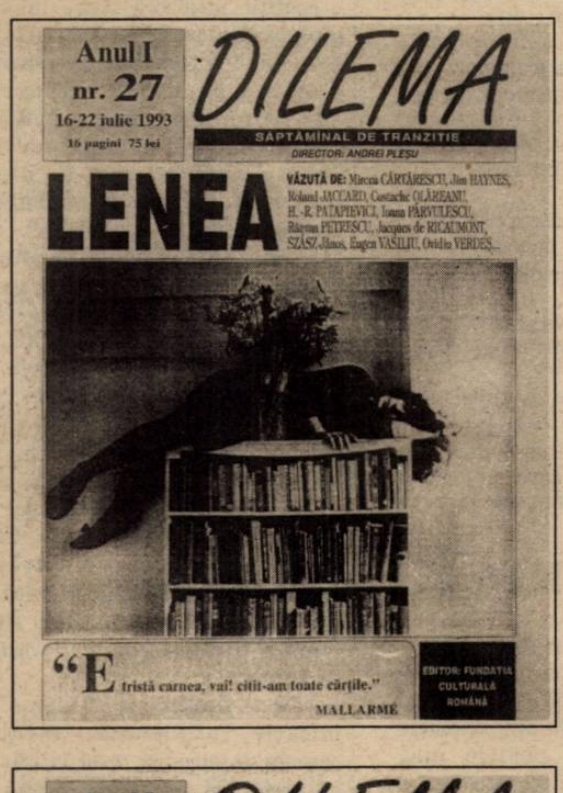

Argument

Fundaţia Culturală Română împlineşte cinci ani. Ea este editorul nostru, un editor de care n-am avut motive să ne fie ruşine - spre opozanta supărare a tuturor celor care cred **numai** în cinstea şi bine-facerile altor fundaţii -, şi de care nu ne-a fost niciodată frică - spre proguvernamentala dezamăgire a celor care cred că orice redacţie trebuie supravegheată, cenzurată, ameninţată cu "tăierea subvenţiei". Fundaţia Culturală Română n-are nevoie, acum, de nici un fel de reclamă: ea a scos mii de cărţi valoroase, a editat publicaţii care vor rămîne în istoria presei postrevoluţionare, a organizat dialoguri şi întîlniri între românii împrăştiaţi prin lume şi cei legaţi de voie sau de nevoie de glie, a plătit burse şi a finanţat programe, a stimulat şi a girat iniţiative artistice. Într-un cuvînt, s-a comportat normal într-o lume care (încă) respinge normalitatea instituţională din două direcţii, invocînd fie pericolul destabilizării, fie perversiunea regimului prea stabilizator.

La Fundaţia Culturală Română, **Dilema** a fost de la început şi a rămas pînă azi o revistă cu desăvîrşire liberă. Nimeni şi niciodată nu ne-a spus dinainte pe cine şi ce să lăudăm ori să criticăm, pe cine să menajăm şi de ce să ne ferim, chiar dacă după apariţia unor numere sau a unor articole, am mai simţit pe ici pe colo tristeţi şi îngrijorări. De indicaţii şi de interdicţii am avut şi noi parte, slavă Domnului: nu veneau însă de la conducerea Fundaţiei, ci de "prietenii" ei distribuiţi parcă în mod egal în tabăra opoziţiei şi în structurile actualei puteri. Pentru că nu ştiu sau nu pot să fie liberi ei înşişi, mulţi dintre intelectualii noştri au suportat greu, în acest cincinal postceauşist, mai ales libertatea confraţilor. Înfruntînd spaimele oficiale şi iritările antioficiale, delaţiunile la vîrf şi presiunile la bază, Fundaţia a preferat să tacă şi să facă, lăsînd **Dilema** să-şi găsească singură drumul, rostul şi cititorii. Ce a fost de riscat am riscat împreună, gazetă şi editor, deşi adeseori orgoliul sau pudoarea ne-au convins că avem dreptul mai degrabă la încredere distantă decît la manifestări euforice. La cinci ani de la înfiinţare, Fundaţia se poate sărbători fără complexe şi fără să se simtă îndatorită cuiva că i-a permis să existe. La fel şi **Dilema** la 120 de numere, chiar dacă ea apare sub egida Fundaţiei. Sau poate tocmai din cauza asta.

(Elena Ştefoi)

Puteţi să vă completaţi colecţia „Dilemei"

Nr. 1 Catastrofa la români
Nr. 2 Ţăranul
Nr. 3 Mîncarea
Nr. 4 Cultura
Nr. 5 (Falsa) pudoare şi (adevărata) obscenitate
Nr. 6 Compromisul
Nr. 7 Şcoala românească
Nr. 8 Alianţe şi cîrdăşii
Nr. 9 Festivităţi, petreceri, ceremonii şi comemorări
Nr. 10 Între xenofobie şi naţionalism
Nr. 11 Elitele
Nr. 12 Între acte
Nr. 13 Limbajul - de la reclamă la discurs politic
Nr. 14 Celebritatea
Nr. 15 Demolările, o tradiţie românească?
Nr. 16 Splendoarea şi mizeriile mitocanului
Nr. 17 Armata **(epuizat)**
Nr. 18 Ce fel de bîrfă bîrfim?
Nr. 19 Stînga-dreapta, dreapta-stînga
Nr. 20 Violenţa
Nr. 21 Restauraţia - încotro?
Nr. 22 Trecut, tradiţie, eroi
Nr. 23 Presa: toţi ştim că nu-i bună, toţi o citim
Nr. 24 Cum ne supărăm unii pe alţii
Nr. 25 "Era mai bine înainte"
Nr. 26 Biserica, între instituţie şi credinţă
Nr. 27 Lenea
Nr. 28 Protestul - un drept, o datorie, o vocaţie?
Nr. 29 Banii noştri şi mirosul lor îndepărtat
Nr. 30 Noi nu facem băşcălie, dar nici n-o putem urî
Nr. 31 Diletantismul, nimic nou
Nr. 32 1968 în Cehoslovacia şi nu numai
Nr. 33 Imaginea (c)are minte
Nr. 34 "Sîntem în direct"...
Nr. 35 Începe şcoala. Cine este pentru?
Nr. 36 Hyde-Park - tot felul de dileme la tot felul de teme
Nr. 37 Rituri şi ritualuri - publice, politice şi... fotografice
Nr. 38 Cum vă place fără cenzură, domnilor scriitori?
Nr. 39 Da' cu plictiseala cum staţi?
Nr. 40 Consilieri şi consiliaţi
Nr. 41 "...Ce balamuc simpatic sînt Bucureştii aceştia!"
Nr. 42 Starea provinciei
Nr. 43 Un om pentru eternitatea noastră: întreprinzătorul
Nr. 44 Cu jalba-n proţap
Nr. 45 Orgoliada - în ţara lui "ştii cine sînt eu?"
Nr. 46 Încă un preţ care creşte: preţul adaptării
Nr. 47 Vocile femeii în vreme de tranziţie
Nr. 48 "Cadrele hotărăsc totul"
Nr. 49 Copilăria copilului naţional
Nr. 50 Republică sau monarhie?
Nr. 51 "Eroarea ca izvor al succesului"
Nr. 52 Europa sau Europa?
Nr. 53 Aniversări
Nr. 54 Luxul individualismului între flux şi reflux
Nr. 55 Vă mai este frică?
Nr. 56 Privatizarea în cultură, privatizarea culturii
Nr. 57 Mit. Mitică. Mititei
Nr. 58 Ferma animalelor **(epuizat)**
Nr. 59 Cultura politică **(epuizat)**
Nr. 60 Nevoia de modele şi refuzul acestora
Nr. 61 Despre străin şi străinătăţile sale
Nr. 62 Intelectualitatea tehnică
Nr. 63 Înjurătura, azi
Nr. 64 Repriza a doua
Nr. 65 Să fim serioşi
Nr. 66 Cine (ne) plăteşte
Nr. 67 Lege şi tocmeală
Nr. 68 - 69 Bun simţ, bun gust, bune maniere I **(epuizat)** şi II
Nr. 70 Televiziunile românilor de la monopol la inflaţie?
Nr. 71 Uniunile: administratori sau creatori?
Nr. 72 Comunismul românesc de la mit la fetiş
Nr. 73 A fi sau a nu fi independent
Nr. 74 Exilul românesc: şanse şi drame
Nr. 75 Opinii despre sondajele de opinie
Nr. 76 Oaia ce-a mîncat-o lupu'/A făcut cu ea un **cuplu**
Nr. 77 Hyde-Park
Nr. 78 Eroare sau gafă **(epuizat)**
Nr. 79 Sărăcie şi luciu
Nr. 80 Ecologia/Unde dai şi unde crapă
Nr. 81 Mondialul, naţionalul şi naţionala
Nr. 82 Kitsch ce-i prostul gust
Nr. 83 Funcţionarul
Nr. 84 Cazul Gh. Tătărescu - istorie şi politică
Nr. 85 Punctualitatea, ce mai e şi asta?
Nr. 86 Fapte diverse
Nr. 87 Istoria ca alibi
Nr. 88 Serialomania şi România profundă
Nr. 89 Arte şi meserii
Nr. 90 Democraţie şi democraţi
Nr. 91 Suspiciunea...
Nr. 92 Împrumuturi politice, împrumuturi culturale
Nr. 93 "Vitezele" Europei
Nr. 94 "La un car de minte, un dram de noroc"
Nr. 95 După '89, v-aţi schimbat prietenii sau duşmanii?
Nr. 96 Rutina, între inerţie şi experienţă
Nr. 97 Cazul Iuliu Maniu. Politică şi morală
Nr. 98 Decomunizarea. Dare de seamă
Nr. 99 Merită să fii cinstit?
Nr. 100 Nu e momentul!
Nr. 101 Lumea interlopă
Nr. 102 A-nceput de ieri să cadă...
Nr. 103 Aţi avut măcar o zi bună în '94?
Nr. 104 Noutate şi schimbare
Nr. 105 Vin americanii
Nr. 106 Crîşme şi cafenele de ieri, de azi şi de aiurea
Nr. 107 Locul comun
Nr. 108 Milă şi filantropie
Nr. 109 Copie şi original
Nr. 110 Disciplina de partid
Nr. 111 Alcool, tutun, femei
Nr. 112 Votaţi sloganul!
Nr. 113 Conflict între generaţii?
Nr. 114 Jumătate plus unu
Nr. 115 Noi, proştii...
Nr. 116 Normalitatea, atîta cîtă e
Nr. 117 Igienă şi curăţenie
Nr. 118 Comunicare / comunicaţii
Nr. 119 Clasa de mijloc

Numerele neepuizate mai pot fi găsite la sediul redacţiei. Stocul este limitat.

A cui o fi dom'le «Dilema»?!

Apariţia unei reviste, fie ea de cultură, într-un spaţiu publicistic precum al nostru, e aproape întotdeauna însoţită de un soi de zvonuri, create şi savurate cu delicii de cei cărora talentul nativ de scenarişti nu le-a dat totuşi posibilitatea s-ajungă vreodată pe un platou real de filmare.

În această privinţă, a cuprinderii zvonistice, cred că la ora ieşirii pe piaţă, acum doi ani şi jumătate, **Dilema** a bătut toate recordurile. Am auzit pe seama ei o serie întreagă de construcţii savante, perfect închegate, coerente, de o verosimilitate care-ţi făcea părul măciucă. Una din ele era aceea că-n spatele **Dilemei** ar sta, finanţînd-o masiv, partea, să zic aşa, mai democratică din dl. Iliescu, alter-egoul său de mic intelectual care-şi dorea, pe de o parte, o publicaţie ferită de imbecilitatea fituicilor procotroceniste, pe de altă parte o revistă care, prin "echilibrul", "echidistanţa", "seriozitatea" sa, să contracareze radicalismul inclement al feţelor de la "22"; că dl. Iliescu îşi dădea seama că nu putea ieşi în Europa, nici măcar pînă la Debreţin, cu "Dimineaţa", aşa că şi-a tras un săptămînal în care, pînă la urmă, ar putea semna - e drept, cu oarecari şovăieli - şi Monica Lovinescu. Altă supoziţie era că li s-a dat, tot cu sprijinul tacit al puterii, posiblitatea să-şi exprime punctul rezonabil de vedere şi acelor oameni de cultură din opoziţie care se situează pe o poziţie mai moderată, mai "constructivă", nedispuşi să iasă una-două în balconul Pieţei Universităţii, precum o Julietă ipătesciană în faţa a mii de Romei îngenunchiaţi. O alta era că toţi obscurii din diaspora, care, în schimbul unui bilet venit-plecat New-York - Bucureşti, erau dispuşi să declare în ţara de baştină că, orice s-ar zice, România face "paşi pozitivi", nu puteau cheltui tot purcoiul de bani pe care-l posedă Fundaţia Culturală Română şi, ca banii ăştia rămaşi să nu se piardă, s-a înfiinţat revista dlui Pleşu.

În fond era normal ca în jurul **Dilemei** s-apară atîtea vorbe, căci zvonul însuşi include în structura sa intimă o... dilemă: "dar dacă, totuşi, ce se spune, e adevărat?"...

Oricum, urez **Dilemei** să n-aibă niciodată parte de zvonurile care însoţesc nu numai naşterea unei reviste, ci - mai ales - dispariţia ei.

Ioan GROŞAN

Noi, mediocri ?

Într-o lume plină de dileme, scenarii, suspiciuni şi, culmea, certitudini, era normal ca apariţia **Dilemei** să stîrnească semne de întrebare. Cu Andrei Pleşu? Tocmai cu el? Care a fost cu "aia"!? Toată lumea uita că atunci cînd Andrei Pleşu a fost cu "ăia", la Ministerul Culturii, "ăia" n-au făcut ce fac "ăştia". Şi pe urmă Andrei Pleşu nici n-a fost în Piaţa Universităţii! Desigur, nu e întîmplător! Şi după toate, firească, acuma e şi cu "ăştia"! Pentru că e cu Augustin Buzura, iar Buzura ştim noi cu cine este! Oricum, e suspect! Totul e suspect. Pentru că de ce, pentru ce, cu cine, pentru cine, cine şi ce se ascunde în spate dar în faţă, ş.a.m.d.

Vremea întrebărilor grele la vreme de tranziţie. Unde te întorci numai suspiciuni, la stînga, la dreapta şi, firească, la centru. Dictatura trece, pietrele rămîn. Cea mai grea dintre ele e cea pe care scrie "cine nu-i cu noi, e împotriva noastră". Ori "Dilema" nu-i "cu noi". Dacă nu-i cu noi, musai să fie cu celălalt sau ceilalţi. Şi asta deranjează pe toată lumea.

Şi pentru că de atîtea ori "Dilema" şi-a permis să întrebe dacă o opoziţie mediocră poate înlocui un guvern mediocru, enervarea a atins cele mai înalte culmi. Întrebarea nu place nimănui. Noi, mediocri? Ei! Dar, ca un făcut, mediocrităţile s-au unit la iuţeală în cuget şi simţiri. Tăcere mustrătoare şi grea de sensuri la "ai noştri", indignare şi răgete patriotice la "ai lor". Săriţi, "Dilema" înjură guvernul! O indignare sănătoasă nu merge fără o delaţiune principială. Înjură guvernul pe banii guvernului! La ei orice întrebare, orice rezervă, orice dilemă, nu mai vorbesc de critică, echivalează cu înjurătura. Dacă primeşti bani de la guvern, musai nu doar să închizi ochii, nici să taci, musai să-l lauzi. Cu atît mai mult, cu cît nici n-ai pentru ce. Că sînt publicaţii plătite de guvern de necitit, publicaţii atît de proaste că nici nu pot să treacă strada singure, n-are nici o importanţă. Propaganda să trăiască!

Se întîmplă ca "Dilema", publicaţie inteligentă, făcută de oameni inteligenţi, e şi citită. Şi de ai noştri, şi de ai lor. Citită şi de cititorii-cititori. Pentru că ridică probleme şi nu le lasă chiar aşa, ridicate, pune întrebări, bate cuie în sicriele prostiei, indolenţei, nesimţirii, fuduliei, demagogiei, se uită prin vecini, compară cu ce e la noi, mai vede ce face puterea, dar şi ce nu face opoziţia, smulge măşti, îndeamnă la înfruntări şi confruntări, la dialog, deci. Asta enervează.

Sigur, cei ce ridică problema înjurăturilor pe banii guvernului cam uită că banii guvernului sînt de fapt banii noştri. Însă asta e altă poveste. Ah, dacă am avea guvernul care să înţeleagă că dacă "Dilema" n-ar fi existat, ar fi trebuit inventată! Ca să reiasă că face şi guvernul ceva bun. Însă n-avem noi norocul ăsta. Singurul noroc e că "Dilema" apare.

S-auzim numai de bine!

N.C. MUNTEANU

Prezumţia de impuritate

Cînd, în 1988, s-a difuzat la **Europa liberă** celebra "scrisoare a celor şase" nu ştiam, despre autorii ei, mai mult decît ştia toată lumea. Am recepţionat-o spontan ca pe un act de curaj într-o mare de resemnare neagră sau de disperare mută. Ceva **se mişca** în lumea noastră încărcată de revoltă, dar incapabilă (încă) să producă o ofensivă amplă şi coerentă. Am fost cu atît mai surprins, şi, de la o vreme, întristat să constat ce repede s-a mobilizat opinia publică pentru a diminua, a devaloriza şi a compromite ceea ce în mod normal trebuia s-o exalte. În fond, cine erau cei şase? Tot comunişti, tot "de-ai lor": s-au trezit eroi la spartul tîrgului, după ce, mai întîi, ani de-a rîndul, au fost instrumente obediente ale regimului. Ca să nu mai vorbim că toţi sînt bătrîni, şi, prin urmare, nu mai au ce pierde. Şi, de altfel, n-ar fi avut ei curajul ăsta dacă n-ar fi avut spatele asigurat: ceva CIA, ceva KGB, unele mafii internaţionale (nu erau cumva evrei, sau cu neveste evreice?). Şi nu cumva erau, unii din ei măcar, vag ramoliţi? Sau, dimpotrivă, ambiţioşi în chip juvenil, dornici de putere? Oricum, în cîteva zile, nimic n-a mai rămas din gestul lor îndrăzneţ. În chip semnificativ, noi interiorizasem - inconştient - mentalitatea cultivată cu bună ştiinţă de securitate; orice act de protest trebuia dezamorsat prin calomnii bine ticluite: trădare, spionaj, agenturi etc. Nici ceilalţi, puţini, dizidenţi pe care i-am avut nu s-au învrednicit de o soartă mai bună. Întotdeauna se găseau voci sincere care să-i decreteze drept nebuni, fanatici, orgolioşi, interesaţi, manipulaţi ş.a.m.d. Într-adevăr, ce om cu scaun la cap s-ar fi pus aşa, tam-nesam, de-a curmezişul unui sistem invulnerabil, periculos în invulnerabilitatea sa?

După revoluţie, tipul acesta de defetism cinic a căpătat proporţii monstruoase. L-a practicat puterea pentru a fisura imaginea liderilor din opoziţie şi a opoziţiei în genere, l-a practicat presa de toate culorile pentru a "de-construi" prestigiul personalităţilor controversate, l-a practicat opoziţia pentru a contracara popularitatea puterii şi loviturile ei sub centură. Dizidenţii au devenit curînd "aşa-zişi dizidenţi". Unul din scriitorii, puţini la număr, care se solidarizaseră în 1989 cu Mircea Dinescu îmi mărturisea, acum cîteva luni, că, privind retrospectiv, începe să creadă în manipularea ruso-maghiară a poetului. Adică în ceea ce spun de cinci ani "politicienii" **României Mari**!

În orice opţiune, declaraţie sau gest public se caută dedesubturi infame. Ţi se umblă la caracter, ţi se inventează strategii ascunse şi afilieri murdare. Ţi se interzice, clipă de clipă, să fii tu însuţi. Eşti omul ungurilor, al KGB-ului, al Cotroceniului, al monarhiştilor. Eşti securist, trădător, anti-român. "Urmăreşti" ceva, trişezi, te prefaci, arunci praf în ochi, eşti plătit de reţele masonice, iudeo-masonice, sau, dimpotrivă, de oculte cuiburi legionare.

Disecţia aceasta nevrotică, purulentă, malignă a tuturor celor din jur a devenit o probă de luciditate şi de deşteptăciune. Oameni dintre cei mai diferiţi ca inteligenţă, moralitate şi angajare politică se întîlnesc într-o bolnăvicioasă destructurare psihanalitică a lumii şi a semenilor lor. Toţi îşi construiesc ideologiile şi acţiunile pe o generalizată **prezumţie de impuritate**.

După apariţia "cazului Patapievici", mecanismul acesta rudimentar dar robust a intrat, prompt, în funcţiune. Intelectuali fini, mîrlani de duzină şi gazetari "fără prejudecăţi" se întrec în a elabora impozante cantităţi de mocirlă. Cei zece inşi care au semnalat neregula au fost puşi imediat sub lentilă: au vrut, de fapt, să-şi dea aere, să atragă atenţia, să-şi consolideze notorietatea. Sau să facă reclamă lui Patapievici (care, nu întîmplător, a publicat de îndată un volum de eseuri). Totul e în orice caz o înscenare, o încercare de a pescui în ape tulburi, o diversiune. Se doreşte stricarea imaginii ţării, destabilizarea serviciilor secrete, înspăimîntarea populaţiei. Dacă nu cumva cei zece sînt manevraţi subtil de securitate în vederea soluţionării unor conflicte interne.

Încă de la primul ei număr **Dilema** a fost însoţită de asemenea, în chip statornic, de un alai pestriţ de suspiciuni, demascări şi procese de intenţie. Creată de putere ca să-şi asasineze "concurenţa" (în speţă, revista "22"), sau să ademenească discret spiritele către tabăra guvernamentală, cînd subversiv "de stînga", cînd subversiv "de dreapta", cînd utilizînd banii guvernului pentru a-i face o propagandă abil camuflată, cînd deturnînd banii guvernului către interesele opoziţiei, **Dilema** nu încetează să excite şi să deruteze spiritul analitic al contemporanilor vigilenţi. Am constatat că, în genere, cei care au catalogat-o rău de pe cînd era în faşă preferă să n-o citească decît să-şi schimbe opinia. Dacă totuşi o citesc, nu ţin minte decît ceea ce pare să-i confirme. Chiar colaboratorii ei constanţi sînt scuturaţi uneori - după cum se vede din cîteva texte ale numărului de faţă - de frisonul riscului moral şi al vinovăţiei politice: dar dacă ce se spune despre gazeta aceasta e adevărat? În ce mă priveşte, am obosit să o mai apăr. Aş putea, firesc, să-i întreb la rîndul meu pe cei care se îngrijesc cu atîta zel de propria lor, "nereperată", onoare: dar dacă ce se spune despre **Dilema** nu există decît în minţile dumneavoastră intoxicate de patima scenariilor, de virusii suspiciunii generale pe care ni i-a inoculat tuturor dictatura, de abuzul imaginaţiei dumneavoastră încinse? Dacă urîţiţi - cu îndoielile, precauţiile şi ideile dvs. fixe - un efort autentic şi de bună credinţă? Şi dacă, încruntaţi cum sînteţi de teama că veţi fi păcăliţi - rataţi normalitatea unui episod de bucurie intelectuală adevărată, cum nu sînt foarte multe în lumea noastră de azi, desfigurată de "scrîşnirea dinţilor".

Mărturisesc că, sufleteşte, bilanţul celor 120 de numere tipărite pînă acum sub frontispiciul **Dilemei** e mai curînd deprimant. E greu să fii stimulat de o ambianţă a cărei lege e **prezumţia de impuritate**. Şi în care fiecare locuitor îi desfiinţează pe toţi ceilalţi în numele purităţii proprii. Dacă n-ar fi bucuria atemporală de a colabora cu o echipă care, născută la întîmplare, a devenit o vietate eficace şi tandră şi dacă n-ar fi ecourile bune ale unor cititori care şi-au păstrat **libertatea interioară** necesară pentru **a credita** lumea înainte de a o dispreţui, aş fi înclinat să pun punct acestei nerăsplătitoare curse, lăsînd locul liber pentru guvernanţi jigniţi şi opozanţi virgini.

Îmi amintesc tot mai des de un splendid pasaj dintr-un text mai vechi al lui Alexandru Paleologu. Nu contează cui i se adresa în clipa cînd a fost scris; nu ştiu nici măcar dacă interlocutorul vizat merita, atunci, judecata (caldă totuşi) a domnului Paleologu. Dar judecata aceasta ne priveşte astăzi pe toţi (şi, poate, pe dl. Paleologu însuşi). Iată textul: "...ai o tendinţă de a atribui intenţiuni joase, mobiluri prea puţin onorabile gesturilor altora, poate greşite, poate nedrepte, poate excesive, dar nu neapărat infame. Cred că e la dumneata o formă de naivitate întoarsă, o naivitate nu din prea multă, ci din prea puţină încredere în semeni. Poate ai fost marcat de experienţe triste care ţi-au imprimat această pornire; poate e firea d-tale prea bănuitoare. E păcat. Păcat pentru d-ta, întrucît nu se poate să nu-ţi întunece privelişte a vieţii. Păcat tot pentru d-ta căci te va face să ratezi multe şi poate mari şanse ale inimii. Păcat, în sfîrşit, tot pentru d-ta, căci o asemenea optică viciază pînă la urmă spiritul".

Andrei PLEŞU

Lanţul suspiciunilor

Cînd, în toamna anului 1992, Augustin Buzura mi-a spus că Fundaţia are intenţia să scoată un săptămînal şi mi-a cerut să colaborez la noua publicaţie, am fost mai degrabă sceptic. Încă un săptămînal?! Nu "de ce", ori "la ce bun", ci - l-am întrebat atunci - "cu cine".

În stilul lui obişnuit cînd vorbeşte, mai mult confuz dintr-o prudenţă instinctivă decît misterios ambiguu, un fel de moromeţianism ardelenesc, Buzura a bălmăjit ceva din care se putea înţelege că are cu cine. Era bine dispus şi, parcă, pus pe şotii.

Vorbeam la telefon, dar nu mi-a fost greu să-l văd; avea, după voce, aerul hîtru din vremea de altădată, cînd reuşea, procedînd într-un mod foarte alambicat şi aparent lipsit de orice şansă, să treacă de cenzură o carte ori un articol ce erau, după apariţie, aproape imposibil de comentat, într-atît erau de încărcate de energie protestatară şi de lipsite de orice echivoc. Vechi prieten cu el, nu mi se păruse, cum li s-a părut multora, că ar fi făcut o eroare acceptînd, după decembrie '89, funcţia de preşedinte al Fundaţiei Culturale Române, instituţie proaspăt înfiinţată în acele luni de euforice speranţe într-o schimbare masivă şi radicală; nu eram deloc sigur că va reuşi, dar merita încercat şi, în orice caz, nimic nu era mai lamentabil decît să proiectezi, de pe tuşă, nesfîrşite bănuieli mizere asupra unui om care se implica în chipul cel mai deschis. Ceea ce i s-a întîmplat lui Buzura (dar nu numai lui; într-o situaţie similară s-au aflat şi Mircea Dinescu, şi Andrei Pleşu, şi Gabriel Liiceanu, şi întemeietorii primei serii a revistei "Contrapunct") reflecta, de fapt, o teribilă incapacitate de solidaritate raţională. Libertatea - sau, mă rog, eliberarea - avea ca revers dezlănţuirea suspiciunilor. Cu o exuberanţă morbidă şi în numele unui radicalism mai mult histrionic şi egoist decît realmente fanatic, se trăia într-o frenezie a injuriei şi discreditării. Era tragic şi era comic, deopotrivă; era, mai ales, descurajant. Era - sau a fost, ori poate încă mai este - un impuls sinucigaş.

Atunci, sau poate ceva mai tîrziu, nu-mi mai aduc aminte, mi-a spus Buzura că directorul noii publicaţii va fi Andrei Pleşu. Nu l-am crezut, în primul moment; mi se părea neverosimil. Pleşu jurnalist?! Tot cam pe atunci, şi cu acelaşi ton exaltat, mi-a spus că a reuşit să o convingă şi pe Elena Ştefoi să vină în redacţie. Pe Elena Ştefoi, pe Radu Cosaşu: nu mai părea deloc o fantezie. Cum să aduni laolaltă nişte oameni atît de diferiţi, cu biografii diferite, cu opinii şi opţiuni diferite, toţi foarte buni, toţi alergici la tîmpenie şi mediocritate, iar pe deasupra şi mari singuratici?! Părea o nebunie. Sau o aiureală.

Era foarte atrăgător. Am acceptat.

Între timp, la Bucureşti şi în cercurile atît de bucureştene din afara României încă neapăruta revistă devenise o obsesie. Obsesie şi subiect monden, totodată. Iar la români mariajul dintre obsesie şi mondenitate este mai toxic decît verdele de Paris şi mai exploziv decît dinamita. Nu am regretat şi nu regret că am scris la **Dilema** decît în măsura în care am fost nevoit - din lipsă de timp - să neglijez "România literară"; am un confuz sentiment de vinovăţie faţă de foştii mei colegi de acolo. În schimb, socotind **Dilema** o oază de normalitate într-o lume încă traumatizată de libertate, sînt bucuros că am fost unul dintre cei care nu au ezitat să încerce. Şi să aibă încredere: în Buzura, în Pleşu, în Ştefoi, în Cosaşu, în toţi cei care au făcut ori fac **Dilema.** De aceea, poate, nu păstrez nici o ranchiună celor care s-au prins în "lanţul suspiciunilor"; dimpotrivă, îi compătimesc. E foarte trist şi foarte obositor să-ţi faci din suspiciune o regulă de existenţă. Chiar dacă, probabil, va fi fiind excitant, habar n-am.

Mircea IORGULESCU

Povestea

De obicei, evit amintirile. Mai ales în scris, de unul singur. Pentru că sînt cu neputinţă de controlat. Pentru că actul reamintirii, al rememorării scriptice nu îţi dă ceea ce cauţi, ci te înspăimîntă arătîndu-ţi ceea ce ai, rolul a ceea ce ai fiind tocmai acela de a fi **avut** în mod latent, şi de a te mişca prin viaţă. Amintirile sînt la locul lor în "uitare". Nu poţi **avea** propriile amintiri.

Amintirile sînt o stihie de care e, aşadar, preferabil să te fereşti. Istoria ne-a pus, însă, nouă, trăitorilor de acum, la dispoziţie un reper aşa-zicînd obiectiv: ruptura dintre anii 1989-1990. De atunci, viaţa îmi este ritmată de **scrisul public.** Pînă atunci, ea se legănase pe valurile scrisului aproape în exclusivitate **intim**. Altfel tiranic.

De mai bine de cinci ani scriu, deci, pentru a publica. Săptămînal. A fost mai întîi **Contrapunctul**, apoi **22** (în paralel, multe altele) şi, în sfîrşit, **Dilema.** Înainte de **Dilema** lipsisem un an din ţară şi, ieşit din context, îmi jurasem acolo, departe de ţară (dar, cine ştie, poate mai aproape de mine) să nu mă mai întorc "în presă". Mi-am încercat norocul (este un fel de a spune) în altă parte, atunci cînd m-am întors. Undeva unde să pot, îmi ziceam, sluji (frumos cuvînt!) scrisul fără a fi nevoit să scriu eu însumi tot timpul. Mă săturasem să mă exprim cu orice preţ, pe teme date, să-mi dau cu părerea întreţinînd zgomotul, perdeaua de vorbe, să mă orbesc singur (cum spuneam pe atunci) cu capătul nescriitor al condeiului, de care m-am simţit întotdeauna somat, ameninţat. Mă săturasem de mine printre alţii. Demonul, însă, m-a ispitit încă o dată... Ce fel de demon: unul "specific" , sau biata curiozitate, femeia din fiecare? ... Nu ştiu. Nu cred că este acum momentul să-mi bat capul cu asta.

Am auzit de **Dilema** (care se afla în faza de pregătire) în toamna lui '92, de la Tedi Sugar (cu care lucrasem la **22**), întîlnit în Piaţa Presei Libere. Mi-a spus cîteva nume: care prestigioase, aproape fascinante, de la distanţă însă, care prea bine cunoscute mie. Pe ocolite (cum procedez de obicei), i-am scris cîteva rînduri "de intenţie" domnului Radu Cosaşu. Am fost invitat. Am ajuns în mijlocul redacţiei. Şi a trebuit să încep să mă **ascund**. Căci, încă înainte de a apărea, **Dilema** exista: ca obiect de bîrfă, de zvon infamant. "Să nu cumva să te duci **acolo**! **Tu** (?!) nu ai ce căuta acolo!", eram sfătuit, preventiv, de către amici. Şi, totuşi, m-am dus, adică am venit. Ce să fac, însă, aici? De ce să mă apuc? Oroarea, lehamitea de a scrie "în presă" îşi atinsese amiaza. Cum să lucrezi la o gazetă fără să scrii? Cvadratura cercului... A fost momentul în care mi-a ajuns la urechi, în discuţiile pregătitoare din redacţie, punctul poate cel mai ambiţios, punctul-pivot (nu Bernard!) din programul revistei: **dialogurile imposibile**, "întîlnirile de gradul trei". Ceea ce avea să se numească, o bună bucată de vreme, **Divanul Dilemei**: două pagini - cele din mijloc - în care să fie aduse faţă în faţă, confruntate personalităţi (sau măcar exponenţi, portavoci, nume de cod pentru anumite tipuri de discurs ce bîntuiau - mai bîntuie şi astăzi - spaţiul public românesc) care de obicei nu-şi "vorbesc" decît de la distanţă, cînd nu se evită pur şi simplu, fiecare închis în scoica preţioasă a propriei poziţii. Prima propunere: un dialog între domnii Gabriel Liiceanu şi Alexandru George! Am sărit: îl fac eu! Nu fusese nevoie să mă rog: deşi toţi componenţii redacţiei erau entuziasmaţi de ideea acestor dialoguri, nimeni nu părea decis să apuce taurul de coarne. Trăsătură care avea să dăinuie. Pentru mine, ideea reprezenta soluţia de compromis "tehnic" după care rîvneam, împăcarea dintre existenţa redacţională şi lipsa de dorinţă de a scrie, de a **mă** scrie. După cum cititorii fideli ai revistei **Dilema** trebuie, fără îndoială, să ştie, ideea dialogului de mai sus nu s-a materializat niciodată. Ca urmare a unui refuz unilateral. Pentru că primul număr al **Dilemei** stătea, în sfîrşit, să iasă, ne-a trecut prin minte ideea unei "bombe": dialog Virgil Măgureanu-Petre Mihai Băcanu.

Anul III
nr. 115
24-30 martie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

NOI, PROŞTII...

„Stricăciunea veacului se realizează prin contribuţia particulară a fiecăruia dintre noi: unii aduc trădarea, ceilalţi nedreptatea, necredinţa, tirania, avariţia, cruzimea, după cum sînt mai puternici; cei mai slabi aduc prostia, desertăciunea, lenea."

Ambii domni - de acord. La o primă întîlnire, Petre Mihai Băcanu a absentat. A rămas pentru a doua zi. Discuţia a avut loc, dar "bomba" nu s-a lăsat amorsată (darmite să explodeze!). Fîs! A venit rîndul unei întîlniri între domnii Adrian Severin şi Vasile Văcaru, proaspăt adversari politici în urma scindării fostului FSN. A venit numai Adrian Severin. Pe domnul Vasile Văcaru (care, cu acea ocazie, ne-a dus cu vorba, prin intermediul secretarei, pînă în ultima secundă) aveam să-l am oaspete cîteva luni mai tîrziu, alături de domni precum Alexandru Paleologu, Alexandru George şi Gelu Voican Voiculescu. A fost delirant! Fiecare şi-a spus placa, nimeni n-a stat de vorbă cu nimeni. Aveam în jurul mesei din cămăruţa alocată **Dilemei** însăşi societatea românească a momentului, în mic: zmei de la distanţă, tenori care, desigur, au nevoie de spaţiu pentru a-şi putea corporaliza ariile, buni amici în jurul unei mese. Clasa politică românească! Îmi amintesc că pe domnul senator Văcaru am fost nevoit să-l "asmut": nu-l recunoşteam! Era de acord cu toată lumea!

Încet-încet am început să obosesc. Spectrul eşecului devenea tot mai evident. Invitaţii făceau mofturi, se lăsau rugaţi, era nevoie de sute de telefoane de convingere, apoi, cînd în sfîrşit catadicseau să se întîlnească, dialogul care urma nu se înjgheba, sau era banal, plat, insipid. Penibil. Forţat. Invitaţii puteau fi, unii, strălucitori, dar nimic nu se năştea **acolo**, la faţa locului, în jurul microfonului. Dialogul strălucea prin absenţă, iar invitaţii prin arta evitării. **Dilema** continua să fie prinsă, absurd, între linii: fiecare ne lua drept duşmanul său. Mai rău: drept agent de influenţă al acestuia. S-ar putea spune că, o bună bucată de vreme, receptarea mesajului **Dilemei** a constat într-un nesfîrşit şi contradictoriu **proces de intenţie**. Îmi petreceam sîmbetele şi duminicile transcriind ore întregi de bandă magnetică şi, apoi, redactînd cele 14 pagini dactilo, încercînd să dau o viaţă de apoi - gramatical, retoric - discuţiilor care, de fapt, aproape că nici nu aveau, în adevăratul înţeles al cuvîntului, loc. Căpătasem ceea ce căutasem! Şi am devenit eu însumi o fantomă în redacţia **Dilemei**. O vreme (sper, încheiată).

Aceasta este, foarte pe scurt, povestea. **Divanul Dilemei** a murit de mult. Unul dintre noi trebuia să o facă! A rămas o amintire pe care, tot mai rar, cîte un membru al redacţiei mai încearcă să o readucă la viaţă. Îndrăznesc, însă, să cred că nu a fost în zadar. Că, pînă la urmă, ideea **Divanului**, a rodit: au apărut televiziunile particulare, **Chestiunea zilei, talk-show**-urile de la orice oră din zi şi din noapte. **"Ne fut-ce que pour vous en donner l'idée"**! Ideea unei civilizaţii a dialogului continuă să fie şi astăzi o utopie. Cei care cred în ea, însă, s-au înmulţit, în pofida rezistenţelor "realului".

Bogdan GHIU

Economie

Guvernul se va împrumuta de la populaţie

Vara anului 1995 va aduce o noutate pe piaţa monetară românească: guvernul se va împrumuta de la populaţie, pentru a acoperi o parte din deficitul bugetar. Vestea am primit-o în Joia Mare, la Banca Naţională a României, de la guvernatorul Mugur Isărescu.

Împrumutul de stat, de la populaţie, poate fi de două feluri: direct şi indirect. Împrumutul direct s-a mai practicat la noi în ţară, pînă în 1945. Multe dintre lucrările publice realizate înainte de cel de-al doilea război mondial, de la căi ferate la poduri şi şosele, au putut fi duse la bun sfîrşit pentru că populaţia le-a finanţat, din economiile sale. Regimul comunist nu a văzut cu ochi buni sistemul împrumuturilor directe de la populaţie, un motiv fiind acela că banii luaţi cu împrumut urmează să fie restituiţi. Iar pe deasupra să se plătească şi cuvenita dobîndă. Aşa că i s-au părut a fi mai convenabile împrumuturile indirecte. Un caz notoriu, în acest sens, îl constituie "părţile sociale", un fel de "acţionariat popular", inventat de Ceauşescu. Au fost lovite două ţinte cu un singur foc. Mai întîi, din acest împrumut de stat - pentru că sistemul părţilor sociale nu a fost altceva decît o formă mascată de creditare nerambursabilă a statului de către salariaţi - au fost subvenţionate unele cheltuieli ale întreprinderilor, într-un moment în care resursele financiare planificate nu mai ajungeau. Apoi, acest sistem a constituit o modalitate ingenioasă de absorbţie a unei părţi din disponibilul monetar al populaţiei, care devenise - în condiţiile unei oferte tot mai restrînse pe piaţa internă de consum - un factor de presiune inflaţionistă. S-au adunat cam 30 de miliarde de lei, bani pe care noul regim i-a aruncat dintr-o dată pe piaţă în februarie 1990, producînd un dezechilibru major, ale cărui efecte le mai suportăm şi azi.

Multă vreme, noul regim nu a simţit nevoia să se împrumute la populaţie. Mai degrabă a fost invers: statul a îmbrăcat haina unui creditor ultrageneros. Un creditor mascat în donator. Toate veniturile salariale suplimentare, pe care Ceauşescu le-a retras treptat, timp de mai mulţi ani, într-o încercare disperată de a egaliza puterea de cumpărare a populaţiei cu oferta de mărfuri şi servicii de pe piaţa internă de consum, în vizibilă restrîngere, au fost reintroduse în prima jumătate a anului 1990. În acelaşi timp, băncile de stat au acordat în neştire credite întreprinderilor, din care se plăteau salarii neacoperite de producţie. Economia are, însă, legităţile ei, aşa că, pînă la urmă, populaţia s-a aflat în situaţia de a rambursa tot ce a primit de la stat peste valoarea muncii sociale. A rambursat cu vîrf şi îndesat. Pentru că inflaţia dură care a urmat, cu vîrful ei de lance din 1993, an în care preţurile de consum au crescut cu 300 la sută, nu a fost altceva decît o formă - tot mascată - prin care românii au dat înapoi banii primiţi, dar neacoperiţi de muncă, de productivitate înaltă şi de produse de calitate superioară. Au plătit - şi încă mai plătesc! - tot ce au încasat în plus după 1 ianuarie 1990. Mai mult decît atît, au plătit şi plătesc toate dezechilibrele determinate de vechiul regim, de-a lungul a patru decenii de încălcare gravă, din ignoranţă, sfidare sau demagogie ideologică, a legităţilor economice, mai cu seamă a legii valorii. De la 1 noiembrie 1990 şi pînă în prezent, inflaţia şi-a jucat bine rolul şi a reuşit să recupereze o bună parte din surplusul monetar aflat la populaţie, în condiţiile în care, an de an, românii au cumpărat, cu bani tot mai mulţi, mărfuri tot mai puţine. Din nefericire, însă, inflaţia nu şi-a jucat rolul şi faţă de întreprinderile statului, lăsîndu-ne o moştenire amară: un blocaj financiar ce însumează aproape 10.000 de miliarde de lei.

Acum ne aflăm într-o fază nouă. Încet-încet, inflaţia îşi stinge motoarele. De la începutul acestui an, ratele ei lunare sînt tot mai reduse: 2 la sută în ianuarie, 1,4 la sută în februarie, 0,9 la sută în martie. Sigur, va urma o creştere a preţurilor de consum, începînd de la 1 mai, sub influenţa scumpirii benzinei şi a căderii leului, în raport cu dolarul. Mulţi analişti cred că vom avea o inflaţie ceva mai mare decît s-a prognozat. Chiar preşedintele B.R.C.E, Răzvan Temeşan, într-o conferinţă de presă în care a anunţat relansarea internaţională a băncii sub o firmă mai atractivă (BANCOREX), a încercat să corecteze prognoza oficială, de 29 la sută, precizînd că specialiştii care-l înconjoară prevăd o rată anuală de 35 la sută. Iată însă că, în Joia Mare, la întîlnirea sa cu presa, guvernatorul Mugur Isărescu era gata să jure cînd a garantat că în 1995 inflaţia nu va fi mai mare de 30 la sută. E limpede: o subvenţionare a statului de către populaţie, prin inflaţie, la un nivel de numai 30 la sută, nu este totuna cu o subvenţionare de 300 la sută, corespunzătoare anului 1993. Şi nici cu o subvenţie de 61,7 la sută, la nivelul ratei inflaţiei din 1994. Aşadar, statul se află în situaţia de a găsi noi forme de atragere a banilor de la populaţie.

Guvernatorul Isărescu s-a referit la emiterea obligaţiunilor de stat, ca formă de împrumut acordat guvernului. Aceste obligaţiuni, care vor fi emise pe termen limitat, vor putea fi achiziţionate de bănci, de instituţii financiare, dar şi de populaţie. Pînă în prezent, pentru acoperirea deficitului bugetar, statul s-a împrumutat la bănci prin sistemul bonurilor de tezaur. Chiar o recentă emisiune de astfel de bonuri, cu scadenţă la 30 iunie 1995, a prilejuit participanţilor (instituţii bancare) cîştiguri frumoase, pentru că respectivele certificate de trezorerie asigură un randament de 44 la sută. Rămîne, acum, să vedem ce randament vor avea obligaţiunile de stat. Guvernul se va afla în competiţie cu băncile comerciale şi cu C.E.C.-ul, unde în primul trimestru al acestui an depunerile românilor au crescut cu 550 de miliarde de lei, deşi dobînda a scăzut. Cum va proceda guvernul ca să-şi învingă concurenţii: va stabili o dobîndă mai bună sau va garanta depunerile? Iată un răspuns pe care numai timpul îl va da.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Cît sîntem de suspecţi

● **Paul Goma**: **"Rămîn ce am fost: un înjurător"** ...E-he, Pleşu Andrei/ cel Zerovirgulătreizecişitrei (la sută), deşi după cît a fost de bătăios în guvern ar fi putut să fie şi la mie - el, Pleşu Andrei (Zero - virgulă... etc.) arăta foarte fost ministru în guvernul Roman, strivind pe toată lumea cu Dilema lui Iliescu, avînd de-a stînga un adevărat optzecist (ce să-i faci: au şi ei spre patruzeci de ani): Ştefoi; la stînga stîngii, un adevărat utemist, cum nu se mai face, simpaticul Cosaşu, cel debutat în 1952 cu volumul de "reportaje ostăşeşti" Slăvim Republica Populară Română - ca să... comprim: Pleşu arăta (în poză, în text) mai plin pe dinafară (asta explicîndu-se ştiinţific: aerul rarefiat al înălţimilor face ca o minimă minge de tenis să se dilate pînă la dimensiunile unui dirijabil - iar asta vine de la: a fi dirijat, nu?). (**"22"**, 21-27 ianuarie 1993)

● **Gabriela Adameşteanu: "Presa în trei culori"**... "Presa roşie" ar fi cea legată (interese politice, economice etc.) de zona Puterii al cărei punct de neclintit a rămas (mai explicit sau mai puţin explicit) preşedintele Iliescu. Pornind de la extremismul naţionalist, nostalgia ceauşistă, protejarea în diverse forme a Securităţii vechi şi noi şi ajungînd la diversiunile înflorite sub bagheta profesioniştilor (falsa echidistanţă, falsul dialog, falsa **dilemă**) roşul se diluează într-un seducător "rose-pale". (**"22"**, 4-10 februarie 1993)

● **Oana Armeanu:** Credeţi că **Dilema** şi **Sfera Politicii** vor face o concurenţă serioasă revistei **"22"**?

Alin Teodorescu: Nici vorbă, **Dilema** este o revistă proastă. Îmi pare rău pentru dl. Pleşu, dar acesta e adevărul. Nu are nici un loc pe piaţă, pentru că este o revistă de personalitate, de ambiţie personală. Nu ştiu cui se adresează. Este doar înregistrarea unei singure voci. Are mesaj, dar nu are public. **Dilema** acaparează fanii lui A.P. care nu sînt numeroşi - 2000-3000 de persoane. **Sfera Politicii,** însă, vă trăi fără discuţie. St. T. s-a orientat către o publicaţie lunară - şi aici a fost bine sfătuit - de elită care se adresează unui public format din 5000 de persoane, ştiind foarte bine ce anume aşteaptă acel public. Aici e diferenţa esenţială între **Dilema** şi **Sfera Politicii.** (**"22"**, 25 febr.-3 martie 1993)

● **Dilema** (nr. 9 din 12-18 martie), aşa cum ne-a obişnuit, îşi continuă linia, deja banalizată de falimentarul **"22"**. Dl. Al. George demonstrează predominanţa gîndirii politice a lui Mihai Eminescu asupra „inteligheţiei" româneşti, arătînd că atitudinea şi teoriile lui Eminescu au lucrat profund asupra mentalităţii intelectualilor vremii, iar curentele de dreapta "antiliberale şi antidemocratice" - poporanismul, ţărănismul, legionarismul - ce au adoptat modelul eminescian tradiţionalist şi reacţionar, au avut o influenţă **retardară** (desigur nefericită) asupra societăţii româneşti. Pe o pagină alăturată sînt expuse două mesaje omagiale din epoca de tristă amintire, cu referire la aniversarea din 15 iunie 1989 a lui Mihai Eminescu. Care va să zică, cine vrea să priceapă, dacă e fin şi subţire ca dilematicii noştri şi mai ales dacă aspiră la demnitatea de **neretardar**, să facă bine să-şi caute alte modele.

Odată lămuriţi ideologic, observăm că acest întreg număr al **Dilemei** dezvoltă de fapt ideea anacronismului festivităţilor, comemorărilor, aniversărilor de orice fel, şi îndeosebi a celor dedicate lui Eminescu. Ni se mai spune că mentalul colectiv, distrus, pervertit şi alienat, vezi bine, de comunism, ar fi în primejdia debilitării totale, din pricina, zicese, a artificialităţii şi exagerărilor ortodoxismului triumfalist.

Şi, ca inedit panaceu, ni se oferă detaliat în paginile revistei spre luare aminte, sobrul ceremonial al Paştelui evreiesc - Pesahul. Aferim.

*

Pentru că veni vorba! Trebuie să mărturisim: au greşit! În nişte relatări anterioare, am avut impresia că revista **Dilema** ar avea ceva împotriva credinţei, a religiei. Recunoaştem că am privit în mod superficial şi nu am înţeles de la bun început subtilităţile teologice ce caracterizează în plan profund metafizic producţiunile eseistice dilematice. Doctele şi serioasele relatări cu privire la complexul ritual pascalic (vezi articolul „Paştele evreiesc - Pesah" de Vladimir Simon), fascinanta apologie a evreităţii (din articolul d-lui Henri Wald), ca şi prezentarea plină de substanţă a „noii religii europene" (a lui Mihai Zamfir) sînt tot atîtea dovezi ale preocupărilor adînc religoase ale distinşilor intelectuali dilemişti. (**Mişcarea**, Anul II, nr. 4 (9), aprilie 1993)

● **Gheorghe Grigurcu:** Noul conjuncturalism s-a bucurat de o răspîndire considerabilă, dobîndind un al doilea centru publicistic, după **Literatorul**, şi anume o mare parte din coloanele revistei **Dilema** (e drept că, în ansamblu, ea înfăţişează un magazin de puncte de vedere, unele întru totul stimabile; de data aceasta, plasa are ochiurile mai mari, ca să nu atragă prea mult atenţia). Conceptelor de "apolitism" şi "estetism" li s-au adaos altele, la fel de sociabile şi dichisite, de seducătoare şi vandabile, precum "reconciliere" şi "compromis". În spiritul caragialescului gest de sublimă concordie, "pupat Piaţa Endependenţi", ni se cere să "depunem armele", să renunţăm la tragerea la răspundere a celor vinovaţi de a fi sprijinit ori chiar întrupat totalitarismul, pur şi simplu să renunţăm la discutarea lor. Şi aceasta pe un ton de mustrare, de condescendenţă iritată, de paternalism gata a se mînia dacă nu e urmat (împrumutat de unde?), ca şi cum tot noi cei ce, nedorind altceva decît dezvăluirea realităţii, neam văzut, azi ca şi ieri, marginalizaţi, refuzaţi, insultaţi, am purta vina pentru... tulburarea liniştii în cetate. De ce atîta agitaţie, atîta zgomot protestatar? Atîta culpabilizare? De ce atîta larmă sub ferestrele cetăţenilor paşnici? Nu cumva, printr-un miracol bine venit, "mentalitatea hipercomunistă" s-a refugiat în rîndurile anticomuniştilor? Nu cumva asta e pricina pentru care fac scandal? Un sănătos egoism de burtă-verde poate fi uneori nepreţuit, mai cu seamă cînd e pus să speculeze. Partea uluitoare a lucrului e că un eseist de calitatea d-lui Andrei Pleşu a acceptat a se aşeza în capul acestei campanii cu ţeluri mai mult decît străvezii, pe o linie ce, odinioară, a pornit de la G. Călinescu şi M. Ralea, spre a coborî la Mihnea Gheorghiu şi Valentin Lipatti. Numai viitorul ne va arăta de care capăt va fi mai aproape fostul ministru al culturii... I s-au alăturat, într-o amăruie ambiguitate, alţi scriitori şi cărturari de vază, pe care - cît de naivi am fost! - i-am fi crezut gata a se apropia cu decizie de poziţia prodemocratică, a forma, în ceasurile de pericol, un front de conştiinţă de o solidaritate perceptibilă. Şi chiar cîţiva optzecişti. Optzecişti ce, pînă mai ieri, clamau cu ardoare frazele unei bune credinţe civice, care au rămas întrerupte la mijlocul cîte unui cuvînt, la mijlocul cîte unei vocale plesnite într-un interval infinitezimal. Oare nu e vorba de o deturnare de specific? Căci gruparea optzecistă, atît de orgolioasă, declarîndu-şi o conştiinţă de castă, a fost apreciată nu numai pentru semnificaţia literară a producţiei sale, ci şi pentru cea morală a unei conduite. Astfel s-ar explica oare lipsa de interes faţă de contextul specific al reprezentanţilor săi, ce amînau a se confrunta, după cum era de aşteptat, cu alte generaţii, cu predecesorii imediaţi, cu problemele majore ale literaturii? Oare o asemenea răsucire se pregătea în spatele unei preocupări cu aer niţel cam exclusivist faţă de personalităţile şi textele proprii? Chiar dacă au rămas (cinste lor!) şi optzecişti consecvenţi cu ei înşişi (poate că ar fi bine venită o dezbatere în chiar sînul promoţiei), schimbarea la faţă a unora dintre ei nu rămîne mai puţin stupefiantă. E un fapt aievea sau un vis urît? Dacă nu e un coşmar, care credeţi că sînt energiile şi mijloacele ce ar putea stăvili rinocerizarea? Dar mai întîi: există, azi, asemenea energii şi asemenea mijloace? (**"Vatra"**, nr. 277/1993).

● **Mihai Ungheanu:** "Revista **Dilema** apare pe banii guvernului, dar exprimă o direcţie culturală care e mai mult decît antiguvernamentală: este împotriva bunului simţ". (Interviu în **Vocea României**, 23 noiembrie 1994)

● În atenţia domnilor N.D. Fruntelată, Ioan Roşca şi Augustin Buzura: fiţi cu ochii pe **Dilema,** pentru că în nici o ţară din lume Guvernul nu e înjurat, sistematic, pe banii Guvernului. La nevoie, Partidul România Mare va cere oficial anchetarea financiară a acestei publicaţii antiromâneşti, care aduce pagube de sute de milioane de lei pe an. (**"Politica"**, 1 aprilie 1995)

De jur împrejur...

Indecişii

Comentariile care au urmat primului tur de scrutin al alegerilor prezidenţiale din Franţa au încercat să explice pe puncte surprizele: victoria lui Lionel Jospin (care în sondajele preelectorale oscila între locurile doi şi trei), procentul mic obţint de Jacques Chirac - ceva peste 20%, totuşi virtual preşedinte - ascensiunea dreptei naţionaliste, personificate de Jean Marie Le Pen. La repezeală şi la nervi, politicienii invitaţi în studiourile electorale ale posturilor de televiziune au găsit că vinovaţi de deruta electoratului francez sînt sondajele şi presa care le-a comandat şi publicat.

De fapt, repartizarea voturilor între cei 9 candidaţi nu face decît să exprime o cifră pe care sondajele au consemnat-o, iar unii analişti au arătat că marele număr de indecişi - peste o treime - face ca cifrele din capul tabelului să fie aproximative şi vulnerabile. Indecişii nu au un handicap caracterial, ci, de astă dată, au fost cei care au observat handicapul actorilor din sistemul politic constituit de a găsi soluţiile pentru gravele probleme cu care se confruntă Franţa. Socialistul François Mitterrand a fost preşedinte 14 ani, iar puterea executivă a aparţinut aceluiaşi partid timp de 10 ani. Între '85-'87 şi din '93 guvernele au fost de dreapta. Deci bilanţul resimţit dureros de populaţia Franţei - creşterea catastrofică a şomajului, corupţia, criza instituţiilor - este imputabil ambelor forţe politice majore. "Nu vrem încă un septenat socialist - spun într-un glas acum cei care după primul tur militează pentru unitatea dreptei -, politica lor a fost dezastruoasă". "Voi sînteţi de doi ani la putere - răspund socialiştii - şi înfrîngerea lui Balladur dovedeşte că nici politica lui nu se bucură de suport popular". Ambele tabere au dreptate şi ambele promit o schimbare. Schimbarea a fost cuvîntul cheie în campania lui Jacques Chirac, Jospin e omul "adevăratei schimbări", spun susţinătorii lui. Intuiţia lor e corectă, dar electoratul dornic într-adevăr de altceva, de o reformă radicală, a respins politicianismul tradiţional dînd relevanţă candidaturilor de protest (extrema dreaptă, extrema stîngă) care la un loc întrunesc mai multe voturi - 38% - decît primul plasat în cursă.

Dar Franţa e o ţară în care democraţia funcţionează şi, într-o situaţie de criză, o democraţie apelează la alternativă. Şi alternativa este, cum spunea unul din comentatorii serii electorale, că "poporul de stînga" despre care vorbea Mitterrand locuieşte într-o ţară de dreapta. Voturile reunite ale dreptei dau aproape 60% şi calculul hîrtiei îl indică pe Chirac cîştigător fără prea mari emoţii. Dar logica alegerilor prezidenţiale este alta decît a celor parlamentare, relaţia dintre cetăţean şi omul candidat la preşedinţie este alta decît cea dintre alegător şi un partid politic.

După alegerile parlamentare, alegătorul nu mai poate influenţa în nici un fel compromisurile şi negocierile partidelor pentru obţinerea majorităţii. În cele prezidenţiale, lupta se dă pentru un fotoliu în care se poate aşeza un singur om, nu o alianţă. Sprijinul lui Le Pen, de exemplu, poate avea un efect distructiv şi nu întîmplător Alain Juppé (probabil prim-ministru în eventualitatea victoriei lui Chirac) a fost extrem de dur în schimbul său de replici televizat cu liderul Frontului Naţional. Candidaţii care au ieşit din cursă nu sînt proprietarii voturilor obţinute. Imediat după ce rezultatele primului tur au devenit sigure, premierul Balladur a declarat că îi sfătuieşte pe cei care s-au recunoscut în programul său să voteze cu colegul lui de partid, Jacques Chirac. A fost gestul unui politician care ştie regula jocului şi pierde cu demnitate. Dar Balladur este un pro-european decis, în timp ce în anturajul lui Chirac integrarea europeană este departe de a fi o problemă în jurul căreia există unanimitate. Chirac însuşi spune ba una, ba alta, ezitînd în faţa unor declaraţii precise. S-ar putea ca alegătorii lui Balladur să fie tentaţi de discursul pro-european al lui Jospin. O conduită ciudată are Le Pen: detestîndu-l pe Chirac a descoperit brusc că Jospin e o persoană "respectabilă" şi ezită să dea o indicaţie clară partizanilor săi pînă pe 1 Mai, cînd organizează o mare serbare populată în onoarea Ioanei d'Arc. E puţin probabil că va trece în tabăra stîngii. Dar el a obţinut scoruri confortabile în regiuni şi oraşe în care socialiştii au avut pînă nu demult majoritatea şi s-ar putea ca reflexele vechi să reapară. Oricum, experienţa primului tur va modera ceva din siguranţa prezicătorilor.

În emisiunea televizată de duminică seara, aranjamentul tehnic nu permitea candidaţilor să-şi dea seama că sînt în emisie şi înainte de fiecare declaraţie oficială erau cîteva clipe bune de adevăr, ale omului pierdut între microfoane şi camere, excedat de suporteri, preocupat de însuşirea imaginii oficiale, supraveghind surpriza: Le Pen ieşind şi intrînd rapid din cadru atras de culise invizibile, Villiers regizîndu-şi intransigenţa, Jospin sufocat de admiraţia partizanilor pe care el nu-i admiră, Balladur iritat de huiduielile anti-Chirac, Chirac - tigrul îmbrăcînd o blană de miel evident prea strîmtă. Era în toate aceste imagini "furate" o derută, un decalaj evident între ceea ce sînt şi ceea ce vor să pară candidaţii, o fragilitate şi o nesiguranţă care explică marele număr de indecişi.

Magdalena BOIANGIU

Ce e rău şi ce e bine

Multe şi uneori ciudate au fost reacţiile oamenilor cărora le-am cerut, în numele **Dilemei**, răspunsuri sau informaţii. Am fost primit politicos de gunoieri şi sictirit de demnitari cu pretenţii. Nu de puţine ori, am fost tratat cu bunăvoinţă în locuri pe care le credeam ostile şi întîmpinat cu răutate în medii ce mi le închipuiam apropiate şi prietenoase. La anchetele de pe stradă mi-a fost dat să aud lucruri din cele mai bizare, referitoare la **Dilema**. N-am avut inspiraţia să le notez, dar mai ţin minte totuşi cîteva. De pildă, la o coadă la lapte, de pe strada Moşilor, doi bătrîni pe care am vrut să-i întreb dacă **era mai bine înainte**, au avut succesiv acelaşi gen de reacţie: "Dilema? Nermernicii ăia care...". Erau amîndoi foarte bine informaţi asupra nemerniciei noastre, a celor din "banda" lui Andrei Pleşu, omul care a vîndut patrimoniul României peste graniţă. E limpede de la ce gazete spumegînde se alăptau cei doi nefericiţi pensionari. Cît despre **Dilema**, probabil nu ştiau nici cum arată. Un altul mi-a spus odată că am fi nişte trîntori plătiţi cu milioane de lei deşi nu ştim nici ce-i aia o şaibă. Omul era să mă ia chiar la bătaie, cu toate că nu făcusem altceva decît să-i adresez o întrebare. Am aflat ulterior că ocupaţia lui era aceea de administrator de bloc, după ce înainte fusese, şaiba lui, inspector sanitar. Mi-a mai rămas în minte şi imaginea unui căpitan turmentat, care mi-a răspuns rîgîind că el se află în culmea dilemei. A mai fost un episod în care un foarte tînăr filozof, pe care abia îl cunoscusem, m-a întrebat simplu "Ce cauţi domnule, acolo?", "acolo" fiind de bună seamă un loc al pierzaniei. Dar au fost şi altfel de reacţii. O cucoană mi-a spus admirativ "voi sînteţi nişte rafinaţi". N-au lipsit nici înclinările din cap cu subînţeles, asociate cu semne de solidaritate şi îndemnuri la victorie, gesturi care m-au făcut să mă simt curat ilegalist. Într-o zi, mergînd la **Vocea României** să culeg o opinie a directorului despre "cine ne plăteşte", am fost întîmpinat de altcineva din conducerea ziarului, care, trăgîndu-mă de-o parte, mi-a împărtăşit admiraţia sa pentru revista noastră. Asta n-a exclus însă, apoi, un refuz al directorului de a răspunde la întrebarea mea. Era pe vremea cînd în ziarul amintit se scria că **Dilema** e revista aia care înjură guvernul pe propriii lui bani. Tot atunci, redactorul şef al unei alte gazete s-a uitat lung la mine şi m-a întrebat: "Bă, tu nu mori de foame la ăştia?"

Dar întîmplarea cea mai recentă s-a petrecut la sediul de pe Negustori al PSM. După ce-am fost cercetat în amănunt, cu ochi de vultur, de portarul partidului, care pronunţa apăsat "Dilema, Dilema..., Dilema spui?", mi s-a permis să intru. Pe culoare am intrat în vorbă cu diverse persoane, mai receptive sau mai suspicioase faţă de ceea ce doream eu: o colecţie de sloganuri electorale PSM-iste (aşa cum luasem şi de la alte partide). Oamenii respectivi dispăreau însă, unul cîte unul, sub diferite pretexte. Uşile se închideau şi se deschideau într-o vînzoleală continuă. Cînd, în cele din urmă, am reuşit să găsesc pe cineva cu care să stau de vorbă mai serios, am fost întrerupt de curiozitatea unui tovarăş, care voia să ştie ce şi cum. Era Eugen Florescu. Aşa am avut ocazia să aflu şi părerea despre **Dilema** a marelui responsabil cu presa, din vremea ailaltă. Discuţia a fost de pomină. A început prin a-şi vărsa sacul cu nemulţumiri la adresa presei de "dreapta". La un moment dat, apucîndu-mă de cot m-a întrebat: "De ce să colaborez eu la aşa o gazetă? (deşi nu-i ceruse nimeni asta n.n.). Cei din conducerea revistei dv. ar colabora la **Socialistul**?". Aici era chiar să mă încuie.

Mi-a explicat, apoi, cum e cu minciunile din presa noastră "aşa-zis independentă", cum datorită ei s-a încetăţenit gogorita sfruntată că poporul român n-ar fi fost niciodată comunist şi că alegerile din '46 ar fi fost măsluite. Îl ascultam curios şi el a continuat să-mi expună, de-a fir a păr, felul în care facem noi gazetărie: convocăm o mulţime de personalităţi, pe care le punem să-şi dea cu părerea despre un subiect, pentru ca apoi să avem ce răstălmăci şi amesteca în sosul nostru de dreapta. Cine-i de dreapta? A deschis ultimul număr, pe care i-l oferam spre consultare. "Uite: Elena Ştefoi - dreaaapta, Magdalena Boiangiu - dreaaapta, Marius Oprea - de ăsta nu mai vorbesc". A avut o ezitare în faţa unui nume de colaborator înscris pe copertă - Oliviu Gherman. "Şi ceilalţi", a zis. Apoi mi-a pus revista înapoi în braţe, parcă temîndu-se să nu se spurce. A conchis că filozofia noastră e "de doi bani", fiindcă, de fapt, singurii oameni care au ceva interesant de spus în ţara asta sînt tot

Anul III
nr. 111
24 feb.-2 martie 1995
16 pagini 200 lei

DILEMA
SĂPTĂMÂNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Alcool, tutun, femei

vechii comunişti, care cunosc cel mai bine realităţile. Apucatul de cot era din ce în ce mai insistent şi mă temeam chiar să nu degenereze în vreun joc de-a împinselea. În ăst timp, prin spatele nostru începuseră a se preumbla piese grele. Verdeţ intra, Păunescu ieşea. Unul cu privirea în pămînt, celălalt cu capul sus. Erau agăţaţi din cînd în cînd de diverşi bicisnici, mai o întrebare, mai o perie.. Îmi venea să ies prin tavan. O senzaţie asemănătoare n-ai putea încerca decît la Antipa, dacă mamuţii şi rinocerii ar începe a foşgăi, ieşind de prin diorame. În cele din urmă am plecat, tînjind după cel mai sălbatic capitalism posibil.

Andrei MANOLESCU

Stere

Motto: La "Stere" mai vin şi oameni citiţi
Sorbindu-şi lichidul şi ei pun problema
De unde, măi nene, atîta bănet?
Şi aşa apare dilema.
(fragment din cîntecul "Stere" al formaţiei ***Timpuri Noi****)*

"Stere" sau "La Stere" este o cîrciumă dintr-o mahala românească. Stere, patronul localului în cauză, este unul dintre acei oameni care au făcut bani şi înainte şi după 1989, dovedind prin întreaga lui existenţă că se poate. Localul este prost, berea este contrafăcută şi miroase rău, fauna din jur este cel puţin suspectă, dar Stere are cele mai mari relaţii din oraş. Şi probabil cei mai mulţi bani. A deschis şi ceva buticuri, a intrat un pic şi în producţie. Deci a creat locuri de muncă. El nu are decît patru clase şi alea terminate cu greu, dar această realitate nu l-a împiedicat niciodată. Nici nu l-a complexat. Fiindcă, după cum se poate vedea din motto, la Stere vin şi oameni citiţi. Care sînt puşi într-un complex criziastic de averea lui Stere. Incapacitatea explicării acumulării de capital le provoacă o dilemă. Departe de a dori continuarea acestei analize, se poate considera că societatea postrevoluţionară din România este scuturată de foarte puţine dileme, dar acelea extrem de puternice. Prima ar fi cea mai sus enunţată: de unde, măi nene, atîta bănet la alţii? A doua dilemă s-ar putea numi: cine poartă vină pentru toată nenorocirea care mi se întîmplă? Sau: cui să-i sparg capul pentru că-mi merge rău? Iar a treia dilemă esenţială: de partea cui eşti? Şi dacă, în principiu, primele două dileme împart lumea în bogaţi şi săraci, respectiv în vinovaţi şi victime, a treia împarte lumea în partide. De mai bine de doi ani se clamează pe toate lungimile de undă că nimeni nu mai este interesat de politică. Că de-aia scad tirajele la ziare, că de-aia lumea vrea numai Sharon Stone, integrame şi violată cu motostivuitorul, că de-aia nu merge nimeni la alegerile locale. Pe de altă parte, la nivelul individului, intifada continuă. Nu atît de feroce ca la începuturile democraţiei, cînd părintele era în stare să cheme minerii pentru fecior-su, să-i bage minţile în cap cu pickamerul, dar oricum un ţărănist stă greu la masă cu un socialist al muncii şi un adept al lui Iliescu dialoghează poticnit cu un adept al Regelui Mihai. Dacă primele două dileme, cea referitoare la banii altora şi cea referitoare la nenorocul propriu, au un soi de subtext mioritic, de acceptare liniştită, pînă la urmă, a implacabilului destin - dacă n-am avut noroc să fiu şi eu gestionar de aprozar -, a treia dilemă consacră gladiatorul din fiecare. Partizanul, luptătorul din munţi, insurgentul... Şi nu în ultimul rînd, misionarul. Fiindcă orice dispută pe această temă se transformă într-o tentativă de corupere, de cîştigare a celuilalt pentru nobila casă pe care o reprezinţi. Tu ştii care este adevărul. Dilema ta survine tocmai din

Anul III
nr. 112
3-9 martie 1995
16 pagini 200 lei

DILEMA
SĂPTĂMÂNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

VOTAŢI SLOGANUL!

tehnologie pentru o viaţă

incapacitatea de a înţelege cum de ceilalţi nu sînt la fel de lămuriţi ca şi tine. Cum de ceilalţi nu văd reala faţă a lucrurilor. Cum de ceilalţi nu înţeleg cine lucrează cu Moscova şi cine lucrează cu Washingtonul, cine a vîndut flota şi cine a cumpărat plasma, cine a vorbit la telefon cu Gorbaciov şi cine cu Deng Xiao Ping, cine a chemat minerii şi cine i-a gonit şi, mai ales, cine e cu noi şi cine nu? Politica auzită pe stradă, la sindrofii, la bere, la cozi, în tramvai este totală. Este vie, plină de substanţă şi de nerv. Un adevărat roman... Nimeni nu acceptă să-şi reprezinte viaţa într-o baltă mocirloasă şi tristă. Tocmai de aceea, această a treia dilemă va dăinui peste dilemele legate de bani şi de nenoroc.

Cînd am început să scriu acest material, am fost informat că va apărea în numărul oarecum festiv al revistei **Dilema** şi că ar trebui să se refere la acuzele ce i-au fost aduse acestei gazete şi de stînga şi de dreapta, în legătură cu apartenenţa ei la vreo culoare sau mişcare politică. Nu cred că am reuşit să documentez cine pe cine atacă în presa română, dar, oricum, indiferent de cine îţi este prietenul politic sigur, peste drum de tine vecinul te pîndeşte şi vrea cu orice chip să te readucă pe calea cea dreaptă. Astfel încît, cred eu că din această dilemă nu vom putea ieşi. Nu fiindcă nu există o cale, ci fiindcă prea tare ne plac zgomotul şi furia făcute de paşii noştri desigur neimportanţi, dar atît de sonori.

Bogdan TEODORESCU

Privire din afară

În momentul acesta (la mai bine de doi ani de cînd există), **Dilema** este una dintre puţinele publicaţii care au apărut în acest răstimp şi au supravieţuit, creîndu-şi un profil aparte şi fidelizîndu-şi un segment de public. Majoritatea noilor apariţii, deşi trîmbiţate cu mare publicitate, au fost eşecuri. Două sînt cauzele care împing publicaţiile la eşec. În primul rînd, cea economică: viaţa unei publicaţii e foarte grea cînd trebuie să trăiască din vînzări şi publicitate. Ajutoarele sînt din ce în ce mai puţine - şi asta **22** o simte "pe propria piele". Opinia publică continuă să creadă că există fundaţii care sprijină presa de opoziţie. E o eroare. Dacă n-ar fi existat Fundaţia Soros pentru o Societate Deschisă, care a acordat nişte **grant**-uri, probabil nici n-ar mai exista presa asta. Dar **grant**-urile te ajută să supravieţuieşti doar două-trei luni. Problema economică - **Dilema** şi-a rezolvat-o. Ea şi-a găsit o soluţie a ei: este soluţia **Dilemei**. În al doilea rînd, însă, tot atît de greu este să te impui în faţa unui public care nu mai are răbdare cu presa scrisă - sedus fiind de televiziune. Iar performanţa **Dilemei** în această privinţă este în afara oricărei discuţii. Ştiu foarte bine că publicul ei a crescut, că există o reacţie de stimă faţă de revistă. **Dilema** a demonstrat că se poate nu doar pierde, ci şi cîştiga. E drept, în anumite condiţii.

Esenţială pentru imaginea gazetei este personalitatea directorului său, talentul său prodigios, charisma ieşită din comun. Nu înseamnă că nu voi recunoaşte că în paginile **Dilemei** semnează condeie foarte bune. Ea e diversă ca semnături şi a introdus un stil recognoscibil: există o perspectivă asupra lumii româneşti care e a **Dilemei**. Poţi s-o împărtăşeşti sau nu, dar de recunoscut e firesc s-o recunoşti. Există un spirit al **Dilemei**, o marcă acum foarte diferită de cea a **22**-ului. Încă de cînd a apărut **Dilema**, aş fi vrut ca ea să nu fie percepută ca un alt **22** - şi asta chiar din cauza competiţiei economice. Trebuia să ne păstrăm partea noastră de public. Cred că acum nimeni nu ne mai confundă, chiar dacă aprecieri diferite şi comparaţii există.

Mi-aduc aminte că prin '90, în ziarul **Azi** (foarte diferit pe atunci de ziarul **Azi** de acum, aşa cum e un cîine faţă de o pisică), Andrei Pleşu a dat un interviu în care spunea că nu există nici o publicaţie unde să-i facă plăcere să scrie (citez din memorie şi sper să nu denaturez prea mult), deşi **22** exista pe vremea aceea. Între timp crea o asemenea publicaţie, unde nu numai el, ci şi toată echipa, presupun, se simt ca acasă.

Dacă există dileme, acelea sînt dilemele **Dilemei**, sînt cele pe care şi le ştie singură. Cred însă că fiecare publicaţie are dilemele ei. Nu pot să am decît o privire din afară.

Sînt cititor al **Dilemei**? Nu prea sînt. Doar într-un fel: cînd te ocupi cu presa, eşti obligat să citeşti ori măcar să vezi cam tot. Dar sînt o cititoare a lui Andrei Pleşu. Articolul despre NATO, de pildă, l-am citit cu invidie şi mi-a părut rău că nu-l avem noi. În ipoteza că n-ar exista **22**, nu cred că aş fi cititoare a **Dilemei**. Cititorul unei publicaţii e ca un fumător care cumpără mereu aceeaşi marcă de ţigară fiindcă şi-a creat un fel de dependenţă. Astfel de cititori are şi **Dilema**, are şi **22**. Eu însă nu sînt aşa ceva. Dacă n-ar exista acest **22**, prima revistă pentru care aş opta ar fi una literară: **Lettre Internationale**.

Gabriela ADAMEŞTEANU

Anul II
nr. 63
25-31 martie 1994
16 pagini 150 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

ÎNJURĂTURA, AZI,
cînd "frumoase versuri scrie țara de dimineața pînă seara"

La mijloc sau deasupra?

Recunosc sincer din capul locului: cu toate că mi-a plăcut și îmi place, niciodată nu mi-a fost prea caldă colaborarea cu **Dilema**. Fie din cauza propriilor umori, suspiciuni, alergii, etc., fie din pricina eternelor bîrfe de breaslă. Am scris încă de la primele numere și asta **exclusiv** din respect și admirație pentru Adrei Pleșu. De altfel, Alin Teodorescu, marele vraci al sondajelor și predicțiilor, a spus de la început că "**Dilema** e revista fanilor lui Pleșu", cabulipsind să-i acorde o șansă de "vreo trei mii de exemplare".

Cîte n-am auzit și cîte nu mi-am spus de unul singur! Că **Dilema** (adică Pleșu) "spală fața Fundației", făcînd indirect și elegant cotrocenism de cea mai labirintică și parfumată speță! Ba nu, că "Pleșu rămîne omu' lu' Roman, adică ailaltă masonerie" și deci: să fugi din lac și să dai în puț? Că totul la **Dilema** e căldicel, or, noi avem nevoie acuma, cum zice și la **Apocalipsă**, de tipi reci sau fierbinți, de opțiuni tranșante, mă-nțelegi?, călduții trebuie eliminați.

Mai supără la **Dilema** nostalgia socialismului timpuriu cu desfășurare monomaniacală a lui Z. Ornea, dar și liberalismul lui Alexandru George, definit prin toate cele ce compun marota veșnică a spiritului totalitar, și de verde și de roșu. Supără alegerea subiectelor, considerate îndeobște ca evazioniste, frivole sau împăciuitoriste, ca ofensatoare față de gravitatea Situației, campate în caragialism și nu în eminescianitate, în plurilog și nu în monolog, în comparatism europenist și nu în triumfalismul etnocentrist. Supără dosarul lui Radu Cosașu din anii' 50, dar și prezența lui "Mircea Iorgulescu de la Europa Liberă", dar și estetismul arielic al lui Alex Leo Șerban. Supără însăși iconografia revistei (Oroveanu/Bumbuț), prizată de-a dreptul ca leznațiune, precum și demersul lui Gaiță/Mitică, adică, știți dumneavoastră, mutrele de loviți cu leuca, moace de Daumier și Jiquidi, adică, vezi Doamne, "românul e tîmpit, cerșetor și bețiv, invariabil rinocer grotesc, ignar și legionar, om de șatră, bazar, gubernie și jubilație de balamuc - te prinzi unde bat dumnealor?"

Am încercat să scot un numitor comun la toate cîte-am gîndit și pe care le-am auzit în cazul **Dilemei** și am ajuns la concluzia că, de supărat, cel mai mult supără **dezîncruntarea**. Ce păcat mai mare **hic et nunc** ca jovialitatea? Sigur, supără și urbanitatea polemicii, inteligența, talentul literar, superioritatea instinctiv (dar deloc agresiv) afișată a semnatarilor, dar în primul rînd supără elasticitatea, relativismul, cultivarea amenințării fluide, cum spuneam: **dezîncruntarea**. Nu e de prisos a-l cita pe Andrei Pleșu, elogiind o calitate anume a lui Noica, dar cu vădită intenție de auto-reflecție: **"buna dispoziție**. Întîlnirea cu el (cu Noica, dar și cu Pleșu, n.n.) se desfășoară întotdeauna pe un fond de cordialitate tonică în care zîmbetul, un anumit dozaj al entuziasmului, o anumită civilitate a gestului alcătuiesc laolaltă substanța optimală a dialogului". Și, mai departe, din același text (v. **Limba păsărilor**, p. 196) iată chiar o indirectă definire a rosturilor **Dilemei**: "Buna dispoziție e o medie ideală între exaltare și neutralitate. Din unghiul purei neutralități poți manipula lumea, dar nu te poți raporta la ea într-un act de reală comprehensiune. Cît despre acreala cinicului sau a naturilor critice, ea este - ca și polul ei opus, exaltarea - o specie a opacității. Buna dispoziție e disciplina interioară minimă pe care se poate întemeia înțelegerea lumii".

Pe urmă, ce poate fi mai semnificativ decît să citești în aceeași săptămînă al nu-știu-cîtelea avertisment dat în **România Mare** cum că **Dilema** "înjură guvernul pe banii guvernului", paralel cu catalogarea revistei de către Gh. Grigurcu în termenii "tovărășiei de drum"! Acum, cînd Noica este abordat deopotrivă ca "omul lui Nae Ionescu" și "omul lui Ceaușescu"; cînd S. Damian și N. Tertulian vor să ne învețe spiritul democratic; cînd, scriind simultan la **22** și la **Dilema**, ești taxat de colaborare la "revista vînzătorilor de țară" și, respectiv, la "Gazeta vînduților Guvernului" (care guvern e național, nu-i așa?); cînd vezi în rîndurile opoziției la fel de mult pitecantropism izolaționist, convingeri colectiviste și puseuri gerontocrate, precum în rîndurile puterii oficiale (ca să nu mai zic de "justa repartizare teritorială" a securimii în toate partidele, organizațiile și direcțiile); mă rog, cînd se face totul (și de peste tot) pentru ca bruma de intelectualitate pe cap de român să plece definitiv din țară sau să tacă dracului din gură, ca să rămînem "noi între noi" - ce-ți rămîne?

Dacă nu poți să schimbi nimic, încai să descoși spectacolul. Să sondezi mentalul colectiv, să fii sceptic și să surîzi cu levantină scienticitate. Prea sîntem înconjurați de cameleoni care astăzi afișează convingeri ferme, principii imuabile și siguranță inflexibilă, pentru ca mîine să-ți servească, la fel de încruntați, exact inversul, în numele aceluiași oportunism mercantil botezat "realism, pragmatism". Așa încît, cum ar zice Telemac Mache, dacă n-am avut parte de absolut, încai să devenim martiri ai relativului.

"Domnule, dumneata nu scrii rău, dar scrii la **Dilema** - o revistă neserioasă". Să știți că nu m-am simțit jignit, dar nici n-am sărit ca ars, opintindu-mă să demonstrez că evaziunea, ludicul, jovialitatea dubitativă sînt... doar măștile seriozității responsabile. Să nu credeți că nu m-am întrebat și eu - în fața unor subiecte precum bîrfa la români, mahalaua la români, înjurătura la români, cafeneaua la români etc. - **unde** este, de exemplu, analiza manualelor de istorie și literatură, multe dintre acestea - adevărate catastrofe? unde este campania **Dilemei** față de tragicomedia folclorizantă de azi (dincolo de teoretizarea kitschului), față de simpozionita devastatoare, față de stupida re-ideologizare a învățămîntului, ce mai: față de tot răul care-a transformat România, vorba lui Țuțea, într-un "loc viran"? Să nu credeți că nu m-am întrebat adeseori de ce **Dilema** poate ține un serial cu istoria extremei drepte românești, dar nu și unul cu istoria extremei stîngi? Să nu credeți că Andrei Pleșu nu mi-a propus la un moment dat să fac exact așa ceva... Nu poți blama un culegător de mere că nu culege bumbac. Vrei bumbac, n-ai decît: dacă te țin puterile, fă și tu pentru stînga ce face Zigu pentru dreapta - iată ce nu ne intră nouă, "generaționiștilor", în cap, în lentile, în pixuri.

Atîta doar că mi-am spus că-i dreptul fiecărei reviste să-și forjeze și să-și susțină singură statutul, cît mai original. Și că, structural ostil atacului în haită, intelectualul se visează mereu **deasupra**, chit că este, invariabil, la **mijloc**. Acolo unde ortodocșiștii te acuză de înstrăinare și marxiștii de organicism; unde republicanii te văd monarhist și monarhiștii... "nicador"; unde filorușii te văd germanofil, iar francofilii - mason de rit scoțian. Și tot așa, în zona în care și bărbosul resentimentar și academicianul cu obraz pupin te acuză că "faci pe deșteptul".

Drama, știm bine, este apanajul celui care se-ndoiește. Negatorul știe tot, rade tot și-i fericit.

Să nu se creadă că **omul dilematic** e fericit, suspendat în îndoială ca-ntr-o legănare de hamac. Nu. El e doar împlinit în eșec. Și în amăgire.

Dan C. MIHĂILESCU

A ști totul sau nimic

Pretutindeni în lume oamenii își pun întrebări: cine va cîștiga alegerile? cine va lua premiul Oscar? ce mașină să-și cumpere? cu ce să se îmbrace într-o împrejurare sau alta? cum va fi vremea mîine? cum să-și investească banii? ș.m.a.î. (și multe alte întrebări). La noi, în schimb, toată lumea știe totul: ce a fost înainte de 1941, ce a fost înainte de 1947, ce a fost înainte de 1989, ce a fost după 1989, ce va fi după 2000, cine sînt comuniștii, cine sînt anticomuniștii, cine e pătat, cine e curat, cine va ieși la alegeri, cînd vom intra în Europa, cînd vom deveni bogați, de ce zice UDMR-ul ce zice, de ce zice PUNR-ul ce zice ș.t.c.r. (și toate celelalte răspunsuri). În ciuda omniscienței generale, care, în comentariile din presa contidiană, pare să nu aibă nici cea mai mică fisură, nici cel mai timid dubiu, continuăm să ne punem întrebări: cine a tras în decembrie? de ce a tras? de ce tragem noi consecințele? de unde au bani cei care au bani?

În contextul în care toată lumea știe ce știe, întrebările acestea par a fi puse doar cu scopul de a șicana comisiile parlamentare, alcătuite din oameni care au salarii, diurne și indemnizații de trei ori mai mari decît salariul mediu din regiile autonome și de cinci ori mai mari decît salariile celor mai buni medici, profesori sau actori din România. Iar dacă aceste comisii își vor dovedi în continuare neputința, reală sau mimată, vom răspunde noi la întrebări, prin jurnaliștii noștri independenți - care știu totul și încă ceva pe deasupra -, dar nu acum, ci la momentul oportun. Cam așa arată peisajul nostru gnoseologic: infatuat, mulțumit de sine, plin de importanță și gol de îndoială, semănînd teribil nu atît cu epoca de aur, cît cu însuși acela ce i-a dat strălucire.

Într-o lume care știe dacă nu **prea** mult, **destul** de mult, **Dilema** face o figură singulară, ciudată, ca bufonul de la curtea regală, ca prostul satului, ca Socrate în piața ateniană: ea declară că nu știe nimic, sau, în orice caz, își joacă admirabil rolul de ignorant. În consecință, pune întrebări la care alții au răspuns de mult și cu atîta precizie încît se uită foarte de sus încoace, ei, care știu prea bine și ce e democrația, și ce e prostia, și ce e schimbarea, și ce e normalitatea. **Dilema** nu știe, se tot întreabă și îi întreabă și pe alții. În felul acesta, ea smulge o (anumită) parte din populație de la dezlegarea integramelor atrăgînd-o într-un alt joc, evident mai periculos, acela de dezlegare a dilemelor. Ea încearcă să

Anul II
nr. 79
15-21 iulie 1994

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

SĂRĂCIE ȘI LUCIU

fleana STURDZA, despre "echipa de vopsitori din care făceau parte Marie Mavrocordat, Grigore Sturdza și Ioana Cantacuzino" (p. 16)

"Mentalitate de sărac n-o să am niciodată" (Adriana BITTEL, p. 9)

"Nu e posibil să atragi puterea pentru că măsurile liberale sînt prea timide și, pe de altă parte, să te revolți că sărăcia sporește" (Claude KARNOOUH,

"Dacă mergi într-un restaurant, una e să mănînci friptură și alta să comanzi caviar" (Viorel CATARAMĂ, p. 7)

"Prefer să mănînc trei chile de banane odată, decît să investesc un leu într-o afacere" (Dan C. MIHĂILESCU, p. 7)

"Cîtă gumă de mestecat consuma poporul român înainte și cîtă acum, nici nu se discută" (Florin DUMITRESCU, p. 8)

"Pauperizarea prin paukerizare" (George PRUTEANU, p. 8)

ne mute de sub semnul din ce în ce mai plin de lenevie, autosatisfacție și megalomanie al lui **scio** sub acela, mai energic, mai stimulativ, și, e drept, mai modest al lui **dubito**. În loc să știm totul și să ne culcăm pe laura (cum spunea, cu ingenuitate petrarchiană, M. Novicov), **Dilema** ne îndeamnă să ne îndoim ca trestia (gînditoare), ca arcul, sau, poate, ca oțelul (care s-a călit ce s-a călit, pînă a plesnit). A te îndoi înseamnă a fi apt să faci ceva; a recunoaște că te afli într-o dilemă înseamnă a încerca să ieși din ea, sau, măcar, să cauți o ieșire. Sentimentul atotștiinței molesește gîndirea, dar și acțiunea, acela al îndoielii le iuțește. Între a ști totul și a nu ști nimic, parcă e mai productivă cea de-a doua variantă.

Am auzit pe cîte unul, care în general vorbește mult mai mult decît citește, zicînd că temele **Dilemei** ar fi scoase din burtă, numai așa, ca să ne aflăm în treabă. În ceea ce mă privește, cred și eu că temele acestea (cu sensul istoriei, al majorității, al disciplinei, al sloganurilor, al fricii etc.) sînt scoase din burtă, dar din burta realității. Ele se află în existența noastră, acolo unde ceilalți preferă să le lase, considerîndu-le rezolvate sau neproductive, în timp ce revista lui Andrei Pleșu le dă fără rușine la iveală, punîndu-le în discuție publică. La discuție participă intelectuali umaniști și tehnocrați, aleșii poporului și poporul aleșilor. Puterea actuală și viitoarea Putere, independenții, inteligenții și impertinenții, dăscălimea, popimea și moflujii, ba chiar și ceea ce mișcă-n țara asta, rîul, ramul și S.R.I.-ul, ocupați cu apărarea sărăciei și nevoilor și neamului.

Decît să cîntăm cu toții în corul resemnaților din opereta care s-ar putea numei "Transitzia", parcă e mai bine și mai folositor pentru noi și pentru țară să ne împărțim partitura în duete și să încercăm să dialogăm. Se știe că dialogul este o formă de expresie democratică, în timp ce monologul e o formă de expresie autocratică, lucru pe care un filosof, H. Wald, a avut curajul să-l scrie sub domnia celei mai grotești autocrații, aceea a lui Ceaușescu. Dar și dilema este o expresie convenabilă democrației, întrucît presupune alternative, iar alternativele sînt contrariul univocității, uniformității, unilateralității și unanimității.

Ori continuăm să ne lăsăm orientați, ghidați și dirijați, ori facem efortul să înțelegem ceea ce se întîmplă cu noi și cu jur-împrejurul nostru și încercăm să alegem o alternativă. Din această Dilemă nu putem ieși. Eu, care o citesc săptămînal, în nici un caz nu.

Dumitru SOLOMON

NOI ŞI EI

Studiu de chioşc

Dacă privim realitatea pornind de la Gara de Nord putem fi optimişti: din Piaţa Rosetti - nu. În primul loc revista **Dilema** e de negăsit. Parcă toţi călătorii, refuzînd **VIP, Flagrant, Anunţul telefonic, Oglinda, Infractorul, Infractoarea mov, Iepuraşul, El şi ea** ş.a. - care se răsfaţă pe standuri -, ar fi cutreieraţi de întrebările puse de noi, atraşi de tema numărului, de ilustraţiile primei pagini ori de numele colaboratorilor. Ce plăcută iluzie! Ne legănăm în plasa ei protectoare pînă în centrul oraşului. Pe Bd. Carol, colţ cu Piaţa Rosetti, în faţa sediului PNŢCD, pe un stand încăpător, **Dilema** se prăfuieşte încet, cîteva numere diferite stau în vecinătăţi selecte - un volum de Ion Raţiu, unul de Băieşu, altul de Kirkegaard (n-a scris el **"Sau/ sau"?**). Locuitorii din centrul Capitalei să fie săraci sau numai blazaţi? Să fie mai mare setea de cultură a provinciei, locul unde se nasc adevăratele caractere? Iată o întrebare ce s-ar putea transforma în dilemă. În cele trei puncte din Piaţa Aviatorilor, revista merge bine, rar mai apucă lunea. Gata să despicăm firul în patru şi să privim altfel fie pensionarii enigmatici ce se salută scurt, gutural, fie vedetele TV care-şi dau bineţe cu efuziuni, primim amănunte de la vînzătorul din colţul străzii Amiral Bălescu: "Se vînd cam la fel - cînd **As** cînd **Dilema**". Aşa da. Intrăm în realitate. Dar oriunde ne-am afla, remarcăm frecvenţa cu care se cer integrame, care conţin "probleme" rezolvabile la iuţeală.

Fragmente despre cititor

A vorbi despre cititor presupune un anumit protocol, măcar o strategie a adjectivului. Cum este el numit de obicei? Împătimit - cel mai des - dar cum ar merge asta cu titlul revistei, cînd noi pledăm pentru reacţii echilibrate? Dacă i-am spune **Măria Sa cititorul**, am plagia prestigioase demagogii. Să-l reducem atunci la "hipocrite lecteur" ş.a.m.d.? Clişeu deja. Nu agreăm regimul barter (troc) cînd e vorba de elogii şi superlative, deşi la prilejuri festive se obişnuieşte (şi se publică la "ecouri"). Poate că desenăm nişte trăsături prea exacte pornind de la cei pe care-i cunoaştem sau care ne-au scris ori numai ne-au sunat la redacţie. Se pare că temele noastre ar interesa. Cei mai tineri cititori - trei elevi de la "Sf. Sava" - ne-au spus că se simt "modificaţi (!) de lectura **Dilemei**" (Mihnea Mircan, cls. a XI-a). Revista nu ajunsese la numărul 30... Pînă la terminarea şcolii au susţinut prima suită de anchete printre tineri. Decana de vîrstă a colaboratorilor noştri, prozatoarea Dina Balş, ne consideră un săptămînal "plăcut, omenesc, numai cu litera cam mică". A sugerat şi o temă de număr: "chinuirea limbii române la televizor, ... e un adevărat scandal". Ne-am încumeta, parcă, deşi noi înşine sîntem consideraţi în defect. Vicepreşedintele Academiei Române, criticul Eugen Simion, a refuzat să ne acorde un interviu pentru că "voi nu respectaţi noua ortografie. Numai **Dilema** şi **România Mare** au mai rămas la î din i". Intimidaţi de refuz, dar bucuroşi că sîntem citiţi atent, n-am pîrît pe "colegele de eroare" - revistele **22** şi **România literară**, şi ele nesupuse noilor norme. E un reproş asupra căruia mai putem discuta. În general, cînd ne scrie sau vine la redacţie ori numai ne telefonează, cititorul obişnuit al **Dilemei** nu reclamă o situaţie concretă, un post, o agresiune, o cerere de casă sau necazurile de la o facultate particulară. E oare mai puţin "real" dacă e gata să acopere, însă, cu articolele şi scrisorile trimise, două numere de revistă cu tema "bunele maniere"? Cititorul indignat pe noi e cel mai adesea anonim şi cu repertoriu previzibil. El practică "lovitura la care recurg toţi zeloşii pentru a stîrni cît mai fioros lumea: zgîndărirea contribuabilului în cititor" (Paul Zarifopol, 1929). Dilema acestui cititor, singura, e mereu aceeaşi, chiar dacă vocile sînt diferite: "Nu-nţeleg, cum luaţi voi bani de la guvern ca să-njuraţi guvernul pe banii guvernului? Nu mă luaţi că nu i-a adus dl. Văcăroiu de-acasă, nici Florin Georgescu; pricep şi eu. Eu mă refeream la banii poporului... e clar că banii guvernului înseamnă ai poporului. Şi n-am zis că «ăilalţi» nu fac parte din popor. Bineînţeles că plătesc şi ei... Şi atunci poporul înjură guvernul - da? Aşa credeţi dvs.? Uite, de-aia nu vă citesc oamenii, să ştiţi de la mine".

Trei întrebări

● De ce citiţi revista noastră, stimată dnă Lia LAZĂR GHERASIM?

Sînt un dascăl obişnuit să ia totul "sistematic", aşa că pentru a vorbi despre **Dilema** am răsfoit din nou toate numerele revistei să-mi fac o părere de ansamblu asupra numeroaselor teme abordate dintru început. Am sfîrşit printr-un zîmbet: cîmpul era prea vast, ţintea prea departe, la stînga şi la dreapta, în sus şi în jos. Aşa că nu mi-a rămas decît să caut în Larousse definiţia a ceea ce este o dilemă: "argument care cuprinde două premise, dar conduce spre aceeaşi concluzie, care, în consecinţă se impune". Am căutat mai departe definiţia noţiunilor de "contrar" şi "contradictoriu". "Contrar", opus, invers, care este în opoziţie; "contradictoriu": incompatibilitate, opoziţie. Apoi: principiul prim al raţiunii "un lucru nu poate în acelaşi timp să fie şi să nu fie". Atunci unde este Dilema - m-am întrebat eu, cea care nu sînt chinuită de nici o dilemă, nici în privinţa credinţei mele, nici în privinţa opţiunii mele politice? De ce revista îmi trezeşte un aşa mare interes, de ce m-am împăcat cu persoane pe care le credeam în "tabere opuse", atunci cînd le-am văzut cu **Dilema** în mînă, de ce m-am bucurat atît de mult cînd tinerii au venit spre mine întrebîndu-mă "Doamnă, la care chioşc aţi găsit **Dilema**" (căci eu o ţineam, bucuroasă, la vedere, cu toate că nu sînt omul dilemelor?).

Credinţa este un har, un dar al lui Dumnezeu, iar opţiunea politică adesea condiţionată de atîtea omeneşti contexte, te lasă pe tine să alegi: eşti gata să oferi, să rişti, să renunţi, sau te crezi îndreptăţit doar să pretinzi, să ceri, să aştepţi? Eşti indiferent sau îţi pui întrebări? În oraşul nostru, gravul şi curatul Cluj al unor vremi îndepărtate, mai persistă încă agitaţia celor ce nu citeau decît listele cîştigătorilor de la "Caritas" sau care acum au rămas cu întrebarea: "Voi mai primi dobînda la cele investite?" Nu, nu încetăm a crede că, datorită unor minţi luminate şi inimi generoase, Clujul va redeveni curat, acceptînd dileme şi dialog în împărtăşania Adevărului (căci nu există adevăruri, doar Adevăr) în duhul iubirii aproapelui, poate, ne vom desprinde de lăcomia acelui "a avea", spre a deveni, a fi fraţi întru Libertate. De ce există oameni fără dileme, care refuză **Dilema**? Neavînd îndemn să citească, vorbesc despre "locuri comune" sau "teme banale", uitînd că în lumea Celui care a spus "veniţi la mine toţi", nimeni nu poate umbri pe nimeni, iar vecinătăţile celor din lumi diferite, generaţii diferite, păreri diferite, se îndreaptă nu spre compromis sau "consens", ci spre Concluzii.

● Stimate dle doctor BĂLĂCEANU STOLNICI, credeţi că e obligatoriu să avem dileme?

Există o poveste amuzantă despre felul în care trei orbi încearcă a se lămuri cum arată un elefant: pipăindu-i trompa, primul orb zice că animalul e o ţeavă, al doilea, care nimereşte abdomenul, pretinde că-i un zid, ultimul, agitînd coada, susţine că elefantul e o sfoară. Dacă ar confrunta observaţiile fiecare şi-ar pierde siguranţa opiniei personale, ajungînd probabil în dilemă, dar astfel mult mai aproape de adevăr.

Fiindcă fără dilemă întreaga psihologie comportamentală nu s-ar putea explica. Aş limita observaţiile la trei situaţii concrete, trei "dileme" asupra cărora mă pot pronunţa mai în temă: a medicului, a omului implicat în politică, a memorialistului scriind despre istoria familiei sale. În toate cele trei ipostaze este implicată valoarea stării de dilemă, să o numesc aşa, fiindcă presupune o dreaptă cumpănire a acţiunii şi a consecinţelor. Ca medic, de pildă, ştii că trebuie să pui un diagnostic corect, dar cum procedezi apoi cu bolnavul aflat într-o stare gravă? Îi spui sau nu adevărul? Şi care este cea mai bună dintre cele două poziţii etice: cea de menajare sau cea utilitară? Dacă e o persoană care are răspunderea urmaşilor săi, a averii, a rezolvării unei situaţii - îi spui adevărul, ca să-şi folosească eficient puţinul timp rămas la dispoziţie. Unei persoane anxioase, copleşite de suferinţă - dar care este protejată de un mediu în care ea nu trebuie să ia decizia - alegi cealaltă posibilitate, de menajare, informînd numai familia.

Omul implicat în politică priveşte lucrurile dintr-un alt unghi avînd (sau trebuind să aibă) mereu în minte una din definiţiile sistemului inteligent care "rezolvă problemele (dilemele) într-un timp util, dar cu o perspectivă cît mai îndepărtată în viitor". În totalitarism chestiunea nu se pune, sistemul e comod: transferi orice oscilaţie de păreri etajului superior, pînă la urmă decizia rămîne s-o ia şeful suprem. Spre deosebire de sistemul totalitar unde toate vinovăţiile cad pe şeful statului iar înlocuirea/căderea/suprimarea lui exorcizează întreg sistemul care este unul de transferări de răspunderi, într-un sistem democratic omul politic trebuie să ia deciziile pe proprie răspundere şi, implicit, să răspundă prin transparenţa acţiunilor sale faţă de cei care l-au ales. (Dar luînd o decizie anume şi nu alta de unde ştii că eşti bine informat, că datele sînt corecte şi cinstit obţinute, că nu eşti - în mod eronat sau intenţionat - informat greşit?) Destinul omului politic depinde de felul cum a luat decizia iar faptul reprezintă, în fond, capacitatea sa de sesizare şi tranşare permanentă a unei dileme - care poate fi şi capcană distrugătoare. Cît despre memorialist, el nefiind creator de ficţiuni, se supune faptelor, documentelor, martorilor la care face apel cînd reconstituie o perioadă istorică, o situaţie anumită ori un personaj real. Să zicem că descoperă în structura unui eveniment nişte elemente imorale. Ce face atunci? Le spune ca atare sau le cosmetizează ori le omite, pentru a proteja epoca aleasă, personajul evocat sau chiar pe el însuşi, naratorul? Nemaivorbind că un memorialist nu-i un computer care face o cronică, este doar un om ce încearcă să se strecoare printre meandrele unor dileme permanente, alegînd variantele convenabile pentru teza care i se pare lui corectă. (Cînd am scris **Istoria Bălăcenilor** - atent să nu încalc adevărul, m-am aflat mereu între veneraţia trecutului şi strîngerea de inimă cînd descopeream cîteodată pete de umbră în viaţa celor pe care îi evocam).

Din perspectiva dilemelor proprii revista dvs. mă confirmă şi mă contrazice, mă pune uneori pe gînduri, - deci mă interesează fiindcă aţi făcut dintr-un titlu rezultanta unui dialog normal, cu nuanţă.

● Stimată ILEANA POPOVICI, sînteţi de părere că recurgînd la numerele tematice "Dilema" îşi limitează sau îşi lărgeşte demersul?

Formula publicistică aleasă de revistă - a numerelor tematice - îşi are atuurile şi capcanele ei. Dintre subiectele propuse, unele mi se par arzătoare, altele, poate, de-a dreptul tichie de mărgăritar, dar argumentaţia inteligentă, susţinută de fantezie şi stil, ne împiedică să întoarcem pur şi simplu spatele ("nu mă interesează", "nu înţeleg", "nu-i problema mea") şi se creează acea stare de disponibilitate fără de care nu se poate zice nici "bună-ziua". Odată ce am acceptat că există o infinitate de chipuri ale realului asupra cărora e sănătos pentru minte să zăbovim, vom fi depăşit deja acel prag unde se blochează majoritatea dialogurilor. Aş zice că exerciţiul dilemei e o euristică civilizatorie. Pe scurt: cîtă dilemă, atîta civilizaţie. (Fireşte că avem parte cîteodată şi de false dileme, de arabescuri ale condeiului în jurul unui concept - nu-i nici o nenorocire, dozajul se reglează prin feed-back.)

Ar fi tendenţios să se conchidă de aici că atitudinea dilematică tinde să anuleze toate certitudinile, inducînd un relativism dizolvant. Mai degrabă dimpotrivă. A pune limpede o problemă omenească şi a o discuta senin, socratic, fără idei preconcepute, înseamnă a restrînge zona de nebulozitate prin care bîjbîim. Ceea ce tocmai că îngăduie fiecăruia să-şi cristalizeze acele cîteva certitudini fără de care nu se poate trăi.

Cît de departe şi cît de profund va merge **Dilema** în încercările ei depinde desigur de regenerarea continuă a propriilor ei resurse, de răspunsul "adrisantului", dar şi, la un moment dat, să-şi asume şi paharul de cucută.

Picătura de rouă

Sîntem un cer deschis, sub care circulă bănuite vocaţii, proiecţii supradimensionate, veleitari, fiinţe confuze şi locvace. Ca oricărei reviste ni s-au propus şi nouă eseuri, voluminoase tratate de ştiinţă refuzate aiurea ori manuscrise conţinînd interpretări bizare despre naşterea/pieirea universului. Pînă la această dată însă, vizita din 1993 a dlui C. din Suceava rămîne un moment de unicitate, rotund, perfect, ca picătura de rouă reflectînd infinitul bolţii. Ne telefonase în ajun din oraşul său, a călătorit o noapte şi a doua zi a intrat în redacţie - cuviincios, blînd, cu scop precis. Venit din străinătate aflase că în revista "De-le-ma" a apărut "o calomnie despre el şi soţia", privind o aventură a ei cu un inspector de personal, episod pe care el însuşi l-ar fi povestit presei. Toată Suceava citise articolul, deşi nimeni nu ştia să spună cum arată revista în care apăruse ("teroriştii!"). Exasperat, s-a dus să reclame cazul la Poliţia oraşului, dorind să se cerceteze cine se dă drept el însuşi (dl. C.) şi îi calomniază soţia. Poliţia suceveană aflase şi ea de articol dar nu văzuse "De-le-ma". Avea însă o ipoteză: dar dacă s-a tipărit altundeva numai o foaie cu calomnia şi a fost introdusă în **Dilema**? (Scenariile, ah, scenariile!) Cum mai erau şi alte reviste cu D: Dracula, De-lec-ta (Delict) omul căuta în toate bibliotecile oraşului ceea ce cunoştinţele sale jurau că văzuseră cu ochii lor, citind chiar de mai multe ori. Consultă colecţia revistei noastre şi rămase nemulţumit; nu era acolo nimic din ce sperase să afle. Îşi luă rămas bun şi ne anunţă că ultima lui speranţă e la Tîrgovişte (!?) (a multora a fost!). Acolo se tipărea revista "Dracula". Iar dacă nici la Tîrgovişte nu găsea ce-l interesează, se-ntorcea în oraşul său şi urma să intenteze proces tuturor celor care pretindeau că văzuseră şi citiseră ce nu apăruse niciodată. Procesul zvonismului. Muncă de Sisif, la care toţi sîntem înhămaţi. Domnul C. din Suceava a părăsit redacţia noastră lăsîndu-ne o senzaţie de realitate halucinantă dar nu mai puţin adevărată, de zonă profundă, întunecată la care nu putem avea acces, pentru că nici o temă de-a noastră nu-l cuprinde.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Anul III
nr. 108
3-9 februarie 1995
16 pagini 200 lei
DILEMA
SĂPTĂMÂNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU
MILĂ ŞI FILANTROPIE
„Printre lucrurile pămînteşti se aseamănă bogăţia cea nestătătoare unei curgeri de rîuri: că puţinei curge celor ce îi se pare că o au, dar trecînd puţinel se duce la alţii. Numai comoara facerii de bine este stătătoare celor ce o cîştigă, că mila facerii de bine către cei ce o fac se întoarce."

Dileme şi adevăr

Cînd ne aflam cu gazeta noastră în fazele preparatorii şi îi căutam un nume, am propus, după titlul unei schiţe cunoscute a lui Caragiale, **Situaţiunea.** Cîştig de cauză a avut propunerea prietenului Radu Cosaşu. Titulatura **Dilema** a fost îmbrăţişată, nu fără unele ezitări, unanim. Mărturisesc acum, la peste doi ani de la apariţia ei, că numele propus de Cosaşu a fost inspirat. Dar a şi contribuit, în chip esenţial, la condiţia noastră de dilematici permanenţi, parcă funciar incapabili de opţiuni decise. Aşa, cred, ne-am ipostaziat în ochii unor răuvoitori, care, miraţi foarte de atitudinea echidistantă a gazetei, ne reproşau, de fapt, neînregimentarea hotărîtă. E destinul dintotdeauna al unei gazete independente. Atacurile vin, grămadă, din ambele părţi, tirurile încrucişîndu-se periculos. Mărturisesc că, deşi atacurile au venit, înverşunat şi şuierător, din ambele tabere, revista nu a fost lovită şi nici decizia iniţială nu i s-a clătinat. Şi-a păstrat condiţia şi statutul, cînd şi cînd - rar - trimiţînd neînţelegătorilor răspunsuri liniştite. Cît despre adversari posibili, singurii pe care **Dilema** şi-i recunoaşte sînt extremiştii de orice fel şi prostia fudulă, ţanţoşă şi plină de sine.

Mărturisesc că şi articolele mele din revistă au avut parte de tratamentul neînţelegător datorat condiţiei echidistante a gazetei. La începuturile apariţiei, dl. Andrei Pleşu, directorul publicaţiei, mi-a propus să înfăţişez, într-o suită de foiletoane, segmente semnificative din viaţa parlamentară interbelică. Propunerea m-a ispitit şi am redactat sugeratele foiletoane. Cum ele dezvăluiau, utilizînd presa timpului şi **Dezbaterile Adunării Deputaţilor**, unele carenţe ale sistemului parlamentar de atunci şi că din cele unsprezece consultări electorale numai două sau trei au fost, într-adevăr, libere, mi s-a reproşat că înnegresc, intenţionat, o epocă strălucitoare cum a fost aceea a deceniilor interbelice. Degeaba a fost răspunsul meu că nu fac decît să înfăţişez o stare de fapt aşa cum o fixează documentele vremii, că e o realitate situaţia de atunci cînd guvernele nu erau expresii ale votului ci, invers, votul era o expresie a voinţei guvernelor care îl organizau. Aşadar, rezultatele alegerilor au fost, cu două-trei excepţii, trucate. Nimic, nici un argument nu era destul de eficient pentru a-i convinge pe aceşti cititori cu parti-pris neascuns. De fapt, din unghiul lor de vedere mai bine este să trucăm sau să ascundem realitatea acelei perioade cu adevărat strălucitoare decît să o restituim în fizionomia ei adevărată. Numai astfel, credeau ei, putem să menţinem icoana unui model ideal de democraţie parlamentară, opus mascaradei electorale din deceniile totalitarismului. Sigur că deceniile totalitarismului, cu ţîfna partidului unic, a transformat într-o caricatură grotească democraţia parlamentară şi consultarea electorală. Asta nu trebuie să ne împiedice, cred, să examinăm, în lumina adevărului, peisajul politic al perioadei dintre războaie cînd democraţia era, incontestabil, reală dar perfectibilă.

Nu mai bine mi-a mers cînd am publicat, în foileton, cîteva capitole din cartea mea, între timp apărută, **Anii treizeci. Extrema dreaptă românească.** De astă dată, probabil aceeaşi categorie de cititori mi-au reproşat că prezint în lumină nepotrivită personalităţi care se bucură de stimă şi ar trebui să fie modele pozitive (Nae Ionescu, Nichifor Crainic, Mihail Manoilescu, Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica etc.). Zadarnice au fost - se pare - răspunsurile mele. Nimic nu mă putea salva. Aş spune, mai întîi, că eu mi-am propus (cititorul trebuie să aprecieze dacă am izbutit) să reconstitui fizionomia ideologico-politică a acestui deceniu, cu toate ale ei dispute de idei, şi că nu puteam lăsa la o parte elementele sale hotărîtoare. Apoi, mă îndoiesc că, astăzi, cînd România se străduie să-şi consolideze democraţia, personalităţi reprezentative pentru extrema dreaptă a epocii aceleia precum Nae Ionescu, Nichifor Crainic sau Mihail Manoilescu pot fi modele pozitive. Aceste personalităţi au respins democratismul parlamentar, pluripartidismul, predicînd utilitatea necesară a dictaturii totalitare de extremă dreaptă şi a partidului unic. Sînt, pot fi acestea modele exemplare pentru România postdecembristă? Dar mişcarea legionară, a cărei istorie am înfăţişat-o într-un ciclu de foiletoane, poate fi, astăzi, un model de urmat? Cu excepţia unor bătrîni legionari de altădată, cărora le-a stat ceasul, şi a unor tineri afiliaţi grupării politice "Mişcarea pentru România" condusă de dl. Marian Munteanu, nu cred că, astăzi, modelul legionar mai este urmat de cineva. Totalitarismele, fie ele de extremă dreaptă sau stîngă, se aseamănă, şi ele trebuie respinse deopotrivă. Cît îi priveşte pe exponenţii tinerei generaţii din anii treizeci (Eliade, Cioran, Noica) activitatea şi scrisul filo-legionar din acea vreme reprezintă numai un segment din viaţa şi opera lor. Şi de acest segment Cioran s-a disociat explicit ca de o rătăcire a tinereţii, iar Eliade şi Noica în mod implicit. Ar fi o gravă eroare să generalizăm momentul treizeci asupra întregii lor opere, care rămîne excepţională. Dimpotrivă, grav e a decupa, cum fac cercuri interesate, segmentul legionar din viaţa şi scrisul lor, prezentîndu-l, tocmai pe acesta, drept elementul cu valoare de model. Nu ştiu dacă argumentele mele au convins toate categoriile de cititori. Excepţiile le-am specificat. Dar mi-e greu să cred că adevărul poate fi ignorat la nesfîrşit.

Cum se vede, dilemele **Dilemei** sînt multiple şi variate. Important e să ne vedem, netulburaţi, de treabă, slujind mereu adevărul.

Z. ORNEA

Anul III
nr. 117
7-13 aprilie 1995
16 pagini 300 lei
DILEMA
SĂPTĂMÂNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU
IGIENĂ ŞI CURĂŢENIE
ne-nu nicior de plai...

Trouble-fête

Nu recurg la acest franţuzism pentru a protesta împotriva americanizării, ci pentru motivul mult mai simplu că nu îi găsesc un echivalent neaoş. Limba română nu a creat acest termen deoarece cultura românească a vieţii cotidiene nu a omologat acest urîcios rol. S-ar părea că românii sînt prea ataşaţi sărbătorilor de tot felul pentru a se deda sistematic la tulburarea lor. Disciplina festivă este mai răspîndită decît disciplina productivă.

Pasiunea pentru aniversări reprezintă la noi o zonă de profundă convergenţă între guvernaţi şi guvernanţi, oricine ar fi aceştia din urmă. La rădăcina acestei convergenţe stă o strategie existenţială compensatorie: cu cît mai tare ne năpădesc necazurile cu atît mai numeroase aniversări născocim. Abia a fost reabilitată luna ianuarie pe care visam să o eliminăm din calendar; în memoria noastră este încă proaspătă aniversarea a peste 2.050 de ani de la... etc. etc., şi iată tranziţia spre democraţie gonind cu sufletul la gură de la o festivitate la alta.

Aşa cum şade bine, democraţia nu se mulţumeşte cu isprava de a fi răsturnat dictatura, ci se străduie să o depăşească. În această privinţă societatea oficială şi societatea civilă îşi dau frăţeşte mîna, ca pe ţărmul unui Milcov ubicuu. Ne lepădăm de vechile mentalităţi hiperbolizîndu-le. Insuficienţa sărbătorilor provoacă abundenţa sărbătorilor: istorice, private, militare, politice, culturale, instituţionale, profesionale, geografice, de grup - a jandarmilor, a filateliştilor, a absolvenţilor şcolii de socotitori din comuna... promoţia..., a "atestărilor documentare" - oraşe, comune, judeţe în fiinţă, sau "abuziv desfiinţate", sau neînfiinţate - a "Vetrei Româneşti", a federaţiei de popice, a centenarelor de la naşteri, decese ori evenimente, a pompierilor, a publicaţiilor cu mai mulţi sponsori decît cititori, a unor vîrste rotunde, rotunjoare sau chiar colţuroase, a unităţilor de cavalerie, a diseurilor din anii '20, a chinologilor şi, pentru a nu mai lungi vorba, acum a **Dilemei**.

Nu toate aniversările sînt la fel de îndreptăţite sau de gratuite, dar toate îmbracă forma aceluiaşi ritual, construit în jurul a două convenţii capitale: cordialitatea mutuală dintre toţi participanţii şi admiraţia univocă a tuturor faţă de obiectul aniversat. Poate că apetenţa specială a românilor pentru aniversări nu e suscitată atît de obiectul care le prilejuieşte cît de ritualul care le înconjoară. Combătînd alegaţiile "Gîndiriste" despre esenţa mistico-religioasă a spiritualităţii româneşti, Eugen Lovinescu - şi nu numai el - observa că legătura românilor cu religia nu se face atît prin credinţă cît prin ritual.

Odată cu dezordinea relaţiilor noastre reale creşte şi atracţia către relaţiile programate pe care le prescrie ritualul. Astfel obţinută, eliberarea momentană de povara relaţiilor reale nu deschide vămile unui imperiu al libertăţii. Retorica aniversară se întîlneşte pe aceeaşi octavă cu retorica funerară: ambele îşi înjumătăţesc obiectul care, absolvit de orice cusur, se pierde în negurile unei infailibilităţi iluzorii. Întreaga comunicare rituală este guvernată de regulile nescrise ale amneziei selective. Între rostitorii elogiilor şi beneficiarii lor se încropeşte un soi de complicitate inocentă: şi unii şi alţii cunosc deosebirea dintre obiectul elogiat şi elogiul obiectului. Cu toate acestea sărbătoriţii savurează dulcea ispită de a se regăsi în imaginea care îi înfrumuseţează mistificîndu-i, pe cînd sărbătoritorii îşi arogă privilegiul duhovnicesc de a le ierta cu mărinimie păcatele osîndite de alţii. Prilejul iertării rituale ne sustrage unui cotidian al condamnării fiecăruia de către fiecare. Şi astfel aniversările ne ajută pe toţi să ne simţim mai nobili fără a ne înnobila; mai încrezători fără a ne face mai puţin suspicioşi; mai puţin încrîncenaţi fără a ne spori toleranţa; ele nu aduc în existenţa noastră schimbări, ci doar fugitive întreruperi, scurte recreaţii de la mohorîtele lecţii pe care ni le administrează istoria.

Rezistă sau nu **Dilema** tentaţiei de a-şi regiza o aniversare de acest gen? N-aş şti să sugerez vreun răspuns acestei întrebări fără a-i adăoga şi altele, cum ar fi:

- ce publicaţii s-au oţărît mai tare la apariţia **Dilemei**, cele predestinate să o dușmănească, ori cele presupuse a se înrudi cu ea?
- de ce neprietenii democraţiei nu devin prieteni ai **Dilemei** în timp ce destui prieteni ai democraţiei devin neprieteni ai **Dilemei**?
- sînt prietenii **Dilemei** prieteni ai dilemelor?
- sînt prietenii dilemelor prieteni ai **Dilemei**?
- sînt prietenii dilemelor - inclusiv **Dilema** - neprieteni ai certitudinilor inconciliabile?
- este **Dilema** numai titlul unei publicaţii, sau şi invitaţia de a asuma tranziţia ca pe o dilemă a istoriei?
- deghizează acest titlu enunţul unui principiu moral, intelectual şi cetăţenesc care aşază disponibilitatea mai presus de înregimentare?
- nu generează respectarea unui asemenea principiu primejdia alunecării fie în incoerenţă, fie în oportunism?
- nu reprezintă conduita dilematică o legitimare a neangajării politice?
- încercarea distanţării egale de ambele tabere nu sfîrşeşte prin a stîrni egala ostilitate a amîndurora?
- nu semnalează spiritul ludic cultivat de **Dilema** tentaţia de a converti neangajarea politică în evadare din istorie?
- ce i se iartă mai greu **Dilemei** - gafele ori succesele?
- se înfăţişează psihologia, biografia şi bibliografia directorului **Dilemei** chiar atît de îngrijorător cum am aflat din serialul dedicat acestei chestiuni arzătoare, elaborat la Heidelberg şi publicat la Bucureşti de o revistă specializată în dialog social? ş.a.m.d.

Ce mă opreşte să continui cu aceste întrebări ireverenţioase este bănuiala că punîndu-le, accept implicit disponibilitatea **Dilemei** de a le tolera. Ceea ce mă catapultează în ritualul firitiselii, pe care jurasem să-l ocolesc.

Pavel CÂMPEANU

Răspund parlamentarii

De ce citiţi **Dilema**?

Radu Ceontea
(senator independent)

Citesc această revistă din cauza lipsei de alternativă. Starea dilematică este explicabilă în condiţiile în care alternativa ori nu există, ori nu se prefigurează încă. Îmi place pentru că în **Dilema** se fac consideraţiuni de jur-împrejurul adevărului. Mă deranjează, pe mine ca pictor printre parlamentari, aspectul grafic al revistei, care e păcat să nu se ridice la nivelul articolelor.

Gh. Dumitraşcu
(senator PDSR)

Dilema este una dintre cele mai deştepte reviste. Ştiu cine susţine **Dilema** şi tocmai de aceea, nu numai prin titlu dar şi prin ştiinţa faptului că ştim a cui e şi vedem ce scrie înăuntru, se nasc în mintea multora dintre cititori - dileme. Nu este adevărat că dintr-o dilemă trebuie să ieşi, se poate trăi foarte bine într-o dilemă. Citesc **Dilema** pentru larga deschidere pe care o are către punctele de vedere opuse puterii. Fără însă să fie agresivă. Este sub **Sfera politicii** din punctul de vedere al teoretizării, dar o depăşeşte prin claritatea expunerilor. Face un bun serviciu imaginii externe a României, reprezentînd exact societatea română de azi.

Alex. Paleologu
(senator PAC)

În primul rînd, în scopul limitat, de a urmări articolele lui Andrei Pleşu. Evident, nu întotdeauna am fost de acord cu punctele lui de vedere, uneori am fost chiar foarte iritat. Altfel, îl citesc pentru a-i urmări desfăşurarea preocupărilor lui, pentru că îl văd prea rar. Asta înlocuieşte pentru mine o relaţie personală. În ultima vreme, văd că a adoptat nişte poziţii în care nu mai încăpeau consideraţiunile, să nu zic inactuale, că nu sînt, dar fără consecinţe în conştiinţa individului şi a societăţii. De la cazul Patapievici, văd că a adoptat un ton grav pe care îl apreciez. Vreau să-i transmit totuşi, că sinuciderea de care vorbeşte în legătură cu greva foamei făcută de Iuga nu e termenul potrivit, sinuciderea fiind un act individual, un păcat din punct de vedere creştin, iar sacrificiul, este cu totul altceva, care priveşte societatea. Nu ştiu dacă este bună ideea **Dilemei** de a avea numere tematice pentru că obligă la o idee polarizatoare care nu e întotdeauna benefică numărului respectiv. Nici problema echidistanţei, de care se preocupă **Dilema**, nu mă încîntă, nu cred în ea, e o manieră de tactică, probabil. Mai ales că în ultima vreme **Dilema** nu mai e aşa "echidistantă", ci e de partea cea bună.

Gh. Răboacă
(senator PS)

Dilema e o revistă serioasă care se plasează într-un cadru obiectiv şi promovează ceea ce este necesar ţării. **Dilema** oferă un exemplu de gîndire democratică.

Szábo Karoly
(liderul UDMR din Senat)

Păcat că nu apare în mai multe exemplare, dar pentru asta ar trebui să publice tot felul de "actualităţi" care nu-s de rangul ei, aşa că totuşi mă bucur într-un fel că nu are "mare tiraj". Ea nu satisface nevoile primare în materie de informare.

Ştefan Aug. Doinaş
(senator PAC)

Deşi nu prea e firesc ca eu, care sînt în colegiul director al revistei **Dilema**, să mă exprim despre ea, trebuie să spun că mi se pare o publicaţie cu totul remarcabilă. Atît ideea numerelor tematice, care la un moment dat a fost extrem de interesantă, cît şi colaborările extrem de diverse, îi asigură o structură aparte. Calitatea principală a **Dilemei** o constituie abordarea la nivelul unei intelectualităţi generoase, a întregului spectru de idei care se manifestă acum în viaţa publică românească şi nu numai. Nu ştiu care este tirajul revistei şi cît este de citită. Dar ştiu că numai atunci cînd vom avea un public extrem de mare, receptiv la nivelul şi problematica diversă a unei asemenea reviste, vom putea spera ca în societatea noastră civilă să existe o conştiinţă civică, intelectuală şi politică, în stare să ne asigure o atmosferă propice unei adevărate democraţii. Ca observaţii, cred că aceste numere tematice care constituiau o caracteristică interesantă la un moment dat, ar fi bine să nu devină o regulă severă care să ducă la ceva nefiresc. Treptat, revista trebuie să se debaraseze de o tematică prea precisă şi să-şi deschidă paginile unor condeie care scriu despre toate, pentru că omul e atras de varietate şi s-ar putea ca potenţialul cititor să spună la un număr - pe mine asta nu mă interesează.

A consemnat
Petru IONESCU

Nu ştiu, n-am auzit, nu citesc...

Certitudini de-ale cetăţenilor

Noi, cei de la **Dilema,** ne credem, poate, uneori, buricul pămîntului. Datorită unor reacţii "importante", telefonice sau în scris, într-un cerc închis, specializat. Dacă e să mai lărgim puţin cercul, însă, riscăm să plonjăm într-o altă galaxie, într-o lume paralelă, pentru care nu existăm. Să fie, ca-n filme, o încurcătură de planuri temporale? Nu cred. În universul alăturat din Parcul Tineretului, nu prea departe de centrul Bucureştiului, din 14 oameni cu copii, cîini, cărţi sau reviste bălăcindu-se în soare, unul singur a auzit de **Dilema:** un elev în clasa a XII, care dădea la Jurnalistică.

Restul ori nu au auzit deloc, ori le-a trecut pe la urechi numele ăsta, dar nu şi prin mînă vreun exemplar. În această situaţie quasi-jenantă, i-am pus pe trecători să-i facă revistei în cauză un portret robot fictiv, după titlu. Ei şi-au îmbinat, plictisiţi, deducţiile cu aşteptările: Întrebările au fost

- Aţi auzit de revista "Dilema"?

- Ce credeţi că poate conţine (măcar după titlu)?

- Ce aţi vrea să cuprindă?

Doamnă în negru, pe fugă: N-am auzit. Nu mă interesează. Eu dacă vreau să cuprindă ceva, îmi caut un ziar care-mi place.

Ţăran, 67 de ani: N-am auzit. Nu mă mai interesează nimic. Sînt la o vîrstă înaintată, 67 de ani. Viaţa-i asta care se vede. Nici o politică nu vreau. Sînt un om simplu, cu 4 clase primare. 20 de ani am muncit şi am 13.000 pensie. Aş vrea să vă-ntreb: dl. Iliescu şi dl. Văcăroiu ar fi făcut asta? Nu citesc nimic.

Infirmieră, 28 de ani: Nu ştiu. Mai multă medicină aş vrea eu în ziar. Şi altele care trebuie scrise.

Inginer pensionar: N-o citesc. După nume e ceva care nu înţelegi, nu e clar. Înseamnă că lămureşte o serie de probleme pe tema asta, nu?

N-am auzit de politica asta. Actori aş vrea. E o temă care-mi place. Şi de-astea informative.

Inginer, 52 de ani: Am auzit, dar nu citesc. Pune întrebări. Pe probleme mai ales din actualitate, majoritatea pe politică.

Eu aş vrea ceva din viaţa cotidiană a omului de rînd. Acuma, de pildă, ce-aşteaptă omul de sărbători.

Lăcătuş, 44 de ani: Nu ştiu. Ceva între şi între, aşa. Nu cred că-i politică. Cred că-i ceva de tineret.

Eu aş vrea ceva de muzică, mai aparte.

Elevă, 15 ani: Nu am auzit. Cuprinde, probabil, nişte dileme.

Eu vreau pe diverse teme de tineret.

Muncitoare pensionară, 62 de ani: De cînd nu mai văd, nu mai citesc. Dar am citit în viaţă.

Politică, da. Că am fost oameni muncitori, care am muncit corect, am avut răbdare să treacă toate. Acum le-am pierdut, firul.

Student la Drept, 23 de ani: Nu ştiu, dar trebuie să fie cu enigme. Cu ceva de politică, de diferite cazuri.

Eu? Îmi doresc o chestie veselă, nu neapărat legată de problemele cotidiene.

Maistru instructor de liceu, 50 de ani: Nu ştiu. Trebuie să fie ceva nesigur.

Mă aştept la politică, dar mai ales sport, şi curiozităţi la noi necunoscute.

Funcţionară la bancă, 31 de ani: N-am auzit de ea.

Dar sper ca o astfel de gazetă să fie cît mai diversă, cer multe mondenităţi şi viaţă în general.

Elev, 17 ani: Nu cunosc. Trebuie să fie ceva ce te pune între două lucruri. Să alegi. Aş vrea să citesc despre staruri, filme. Ca temă aş alege prietenia.

Muncitor, 35 de ani: Nu ştiu. Dar presupun că implică ceva inexplicabil necunoscut. Orice poate fi legat de o dilemă - dragostea, cercetarea.

Cred că se adresează în special tinerilor. Ca temă aş recomanda dragostea.

Elev, cls. a XI-a: Da, am auzit. E a lu' Pleşu. Bazată mult pe politică. Analiză politică. E un lucru bun că se ocupă de politică. Dar eu nu am citit decît 2-3 numere de la început.

Îi recomand să trateze teme legate de cotidian (de pildă remanierile guvernamentale, cînd vor mai fi) şi filozofice generale (timpul, libertatea, dreptatea).

Concluzii:

Din explicaţiile non-cititorilor noştri reiese, mai întîi, că termenul de "dilemă" s-a încetăţenit pe buzele şi în sistemele lor de referinţă. (Nu ştim ce merit are, aici, revista). De asemenea, mulţi dintre subiecţi consideră că o asemenea publicaţie nu prea e compatibilă cu politica. Domeniile preferate par a fi viaţa mondenă, anostul cotidian economico-social, muzica şi curiozităţile. Un termen "între-între", precum "Dilema", trimite, se pare, la o structură de tip magazin. În privinţa categoriei căreia i se adresează, cel mai des apare, (din fericire?) cea a tinerilor. Între puţinele teme virtuale menţionate se înscrie, duios dragostea (dublată de prietenie).

A consemnat
Iaromira POPOVICI

TIMPUL ZIDIRII

Scrisul de la sine

Presupunem îndeobşte că publicul nostru are inocenţa de a face numai lecturi de gradul unu. Autorul scrie un text, iar cititorul îl digeră complezent, ca şi cum funcţia lecturii s-ar asemăna cu formarea imaginilor pe retină. Sau ca şi cum - în cazul unei receptări negative - refuzul ar semăna cu simpla închidere a ochilor. Majoritatea oamenilor publici acceptă, din comoditate, această schemă. Scriitorul (nu mă refer aici la un statut social, ci la o postură psihologică) împărtăşeşte fie slăbiciunea pruncului care se vrea gratificat, fie agresivitatea violatorului care pretinde satisfacţii unilaterale. Între autosancţiunea narcisistă şi nevoia de dominaţie intelectuală, el pare a fi o creatură suficientă, o fiinţă fără dileme. Există desigur şi cazuri mai complexe. Aşa de pildă, situaţiile în care autorul solicită, printr-un joc de oglinzi intertextuale, complicitatea sau memoria culturală a cititorului său. Sau acelea în care mesajul se ideologizează, suscitînd adeziuni, reacţii orientate, multiple ecouri. Uneori, textul denunţă intolerabilul sau cochetează cu nespusul. Alteori, el mobilizează, polarizînd opinia. Prin medierile sale unidirecţionale, discursul prilejuieşte însă, vrînd nevrînd, apariţia unor efecte de inautenticitate. Orice ar face, oricîte alibiuri sau pretexte şi-ar asuma, eul auctorial oferă publicului o colecţie de măşti obţinute prin suprapunerea dintre *imago* şi *persona*. Nu mă livrez pe mine însumi, dimpreună cu aproximaţiile, spaimele şi turpitudinile mele. Ceea ce se arată, mimînd curajul judecăţii şi libertatea rostirii, este unul dintre chipurile pe care, fugind de mine însumi către un interlocutor imaginar, sînt în măsură să le cioplesc. Mai mult chiar decît lectura, scrisul rămîne un exerciţiu de idolatrie, un artizanat mistificator, un înşelător bricolaj categorial.

Ar fi prea simplu să condamnăm "scrisul de la sine" ca pe o minciună, opunîndu-i - în maniera unui Marcel Jousse - adevărul gestualităţii. Trecem printr-o perioadă în care autoritatea "imaginii" s-a extins deja dincolo de cărţi şi de mass-media. Spaţiul socialităţii este el însuşi sufocat de roluri factice, invadat de replieri şi ofensive artificioase. Ne-am pierdut *spontaneitatea rituală* pe care societăţile tradiţionale ştiau să o întreţină. Nu ne mai epuizăm înzestrările, nu ne mai străduim să ne înmulţim talanţii, preferăm să negociem aparenţele unui individualism metodic. Iată de ce cred - şi nu sînt singurul - că viciul acestui veac alexandrin este mai cu seamă abuzul hermeneutic. Pentru că tot ceea ce ne constituie şi ne înconjoară este filtrat, vămuit, evaluat, deplinătatea noastră personală este mereu amînată: trăim în suspensia unor ezitări sistematizate. Şi mai ales, nu ştim încotro mergem.

Morala? Înapoi la morală

Din fericire, pe tot întinsul Europei, consensul individualist se află în plină mutaţie. Dezamăgită de ea însăşi, clasa intelectuală încearcă să-şi analizeze dispersia, pierderea de viteză, dacă nu cumva eşecul istoric. E ora bilanţurilor care nu se mai opresc la lumea postbelică şi caută să iasă din carcasa bisericuţelor academice. Se gîndeşte larg, se pescuieşte, cum ar spune Evanghelia, în adînc. S-au înmulţit eseurile care practică, aproape sălbatic, interdisciplinaritatea. Se poartă, mai mult ca oricînd, "durata lungă" şi explicaţiile globale. Contextul şi mizele acestei analize nu sînt totuşi aceleaşi în Occident şi în fostul bloc estic, pentru că nici raţiunile, nici proporţiile crizei nu sînt identice. Cel puţin în Franţa, a cărei actualitate culturală îmi este mai bine cunoscută, intelectualii - care s-au săturat probabil să se citească reciproc - îşi pun finalmente în cauză strategiile şi mai vechile certitudini. S-au conturat, astfel, două alternative novatoare pîndite deja de manifestarea unor patologii specifice: pe de o parte, *un nou civism*, dublat uneori de o insidioasă retorică umanitară; pe de altă parte, *o nouă căutare morală*, bazată pe refuzul individualismului, dar subminată de inerţia mentalităţilor agnostice.

Prima categorie este prea puţin convingătoare, în măsura în care "noul civism" nu pare să fie altceva decît un succedaneu al activismului de tip "mai '68". Se presupune că intelectualul are datoria de a-şi reface "contactul cu masele". El trebuie să apară cît mai des la televiziune, să vorbească pe înţelesul tuturor, să participe, dacă se poate, la ciocnirile cu poliţia. Figura tipică a acestui stil demagogico-insurecţional rămîne, în ciuda anilor, un Bernard Henri-Lévy, personaj de foileton TV, ale cărui plete negre, în contrast cu nelipsitele cămăşi albe, afişează, într-o simbolică maniheistă, reminiscenţele "angajamentului" sartrian. L-am urmărit Pe "BHL" (cum i se spune după moda americană a acronimelor) în scrobita lui campanie pro-bosniacă, dar şi în fulminanta lui cruciadă împotriva integrismului algerian. L-am văzut etalîndu-şi fantasmele justiţiare, contradicţiile, revoltele de circumstanţă şi anatemele. Am luat act de pathosul lui pedant, de generozitatea lui telegenică, de gesticulaţia lui profetică, de furiile lui studiate. Iată de ce nu m-am mirat prea mult atunci cînd, la o dezbatere găzduită pe canalul ARTE, un general întors din infernul jugoslav l-a acuzat de tîmpenie şi nici atunci cînd, într-o seară a festivalului de la Cannes, un glumeţ i-a proptit în plină figură o tartă cu frişcă.

Există, spuneam, o a doua tendinţă - mult mai credibilă teoretic - şi ilustrată de personalităţi a căror marionetă nu apare pe "Canal Plus", la savuroasa emisiune parodică intitulată *Les guignols de l'Info*. L-aş menţiona aici, printre alţii, pe Raymond Boudon, pe Tzvetan Todorov sau pe André Comté-Sponville. Primul, profesor la Sorbona, îşi expune programul în chiar titlurile cărţilor publicate (citez ediţiile cele mai recente): *L'Inégalité des chances* (Hachette, "Pluriel", 1985), *Effets pervers et Ordre social* (P.U.F., "Quadrige", 1989), *La Place du désordre. Critique des théories du changement social* (P.U.F., 1990) *L'idéologie ou l'origine des idées reçues* (Seuil, "Points", 1992), *L'Art de se persuader des idées fragiles, douteuses ou fausses* (Seuil, "Points", 1992). Ultimul său volum, botezat, cu o severă solemnitate, *Le juste et le vrai* (Paris, Fayard, 1995) reuneşte mai multe cercetări despre obiectivitatea valorilor şi a cunoaşterii. Este vorba despre o serie de studii sub etichetă cognitivistă, care contestă dictatura pozitivismului, afirmînd că diferenţele dintre cunoaşterea ştiinţifică şi cunoaşterea empirică nu sînt de ordin calitativ dat fiind că amîndouă implică anumite reprezentări mitice, susţinînd că judecăţile noastre au (şi) temeiuri ontologice, sau că originea sentimentelor morale nu trebuie neapărat căutată în presiunea socială exercitată asupra indivizilor: există în om, de pildă, un soi de "instinct" al echităţii, care sugerează (pre)existenţa unui Creator.

Cel de-al doilea autor amintit, fost istoric al semioticii occidentale, fost "tel quelist" înregimentat odinioară la şcoala formalismului rus şi trecut apoi prin furcile caudine ale psihanalizei neo-freudiene, a descoperit în vremea din urmă antropologia culturală, căreia i se dedică onest, la adăpostul unei simplităţi regăsite. În cea mai recentă carte a sa (*La vie commune. Essai d'anthropologie générale*, Paris, Seuil, "La couleur des idées", 1995) Todorov modifică filiera durkheimiană, studiind nu atît "locul omului în societate", cît "locul societăţii în om". Cartea (aş vrea să o prezint pe larg într-unul dintre numerele **Dilemei**) se desparte de tradiţia *asocială* a gîndirii apusene, adică de toată acea familie de spirite care, de la Machiavelli şi Hobbes pînă la Schopenhauer şi Nietzsche, prezintă omul ca pe o fiinţă solitară şi egoistă. Eseul se vrea o fenomenologie a recunoştinţei, întrucît studiază geneza egoului şi comportamentele psihosociale în perspectiva eternei nevoi de recunoaştere interumană.

În ceea ce îl priveşte, André Comte-Sponville este încă un stîngist pocăit, un gînditor care, după ce a sacrificat marxismului esenţialul unei tinereţi militante, porneşte acum în căutarea timpului pierdut. De curînd, el a tipărit un *Petit traité des grandes vertues* (Paris, P.U.F., 1995) - în care analizează, reluînd astfel o tradiţie patristică, constelaţia "aretologică" a europeanului luminat. Textul analizează 18 virtuţi, plecînd de la politeţe, ca virtute pre-morală (întrucît şi ticăloşii o pot practica) şi terminînd cu iubirea, ca virtute post-morală (potrivit principiului augustinian: "iubeşte şi fă ce vrei!"). Bine primită în rîndurile unui public altminteri timorat de baletul conceptual la care se dedau îndeobşte profesioniştii filosofiei, cartea celebrează ca pe o implicită victorie ceea ce nu este, în fond, decît simpla regăsire a filonului evanghelic. Ce-i drept, nonconformismul lui André Comte-Sponville vădeşte mărginiri imediate: deunăzi, invitat fiind de Bernard Pivot la "Bouillon de culture", neo-moralistul nostru nu vedea nici o contradicţie între ateismul său declarat şi afilierea sa, nu mai puţin făţişă, la "tradiţia iudeo-creştină"... "Să ne iubim unii pe alţii", desigur, dar fără să ne mai batem capul cu întrebări teologice!

Am zăbovit în compania pomeniţilor autori pentru a semnala, plecînd de la cazul francez, orientarea inteligheţiei apusene către "realitatea străzii" (Bernard Henri-Lévy), "realitatea judecăţilor morale" (Raymond Boudon), "realitatea interdependenţei dintre oameni" (Tzvetan Todorov) şi respectiv, "realitatea virtuţilor" (André Comte-Sponville). Toate aceste cîmpuri problematice sînt încă pline de aluviuni referenţiale sosite tocmai din zonele pe care autorii citaţi îşi propun să le desţelenească. Dar, cu toate imperfecţiunile, mişcarea lor mi se pare a fi notabilă, din cel puţin două puncte de vedere. Pe de o parte, ea demonstrează că *relativismul* (concretizat prin influenţa conjugată a marxismului, freudismului şi a sociologiei durkheimiene) şi-a cam trăit veacul şi că *amoralismul* (pozitivist sau agnostic) nu se mai poate dezvolta nestînjenit fără a periclita coeziunea deja slăbită a societăţilor apusene. După trei secole de iconoclasm frenetic, Occidentul începe, cred, să realizeze că autodivinizarea omului a eşuat. Nu spusese Eclesiastul: "Vreme este să dărîmi şi vreme să zideşti" (3,3)? Pe de altă parte, mişcarea (sau mai degrabă tendinţa) la care mă refer poate constitui un racord eficient între cele două Europe pînă mai ieri separate. Graţie uneia dintre acele sincronii misterioase care dau sens istoriei noastre obşteşti, Europa occidentală redescoperă creştinismul exact în momentul în care Estul post-comunist se angajează el însuşi într-o căutare de acelaşi ordin. Ambele Europe - înstrăinate de Dumnezeu şi sistematic decreştinate - se pregătesc acum pentru noul mileniu, imaginează soluţiile continuităţii, dacă nu cumva reţetele supravieţuirii, îşi revalorizează patrimoniile, rîvnesc după unitatea pierdută la 1054, îşi privesc, pline de o înţelepţită aprehensiune, viitorul comunitar. Chiar cu riscul de a părea din cale afară de optimist, îmi place să văd aici un semn al timpului, o prevestire cu adieri providenţiale.

Povara diferenţelor

Avem însă, fiecare, priorităţi neasemenea şi posibilităţi asimetrice. Occidentul repară, astupă fisurile, consolidează nişte structuri democratice fragilizate. Noi trebuie să refacem (aproape) totul din temelii. Ei au avut de suportat doar seismul unei modernităţi care a luat-o razna. Peste noi au trecut buldozere, tancuri, nivelări ideologice decerebrante, experienţe diabolice, ispite nemaivăzute, precum acelea dintre zidurile gulagului. Dacă occidentalii dispun de mijloacele unei renaşteri spirituale, lipsindu-le deocamdată numai voinţa consecventă, noi avem poate voinţa, dar nu şi instrumentele realizării ei. Cineva - voce a bunului simţ - s-ar putea pe bună dreptate întreba: cum să ne lăsăm cuceriţi de imperativele unui "nou civism", cînd societatea civilă este, cel puţin în România, o biată ficţiune plimbată prin gazete? Cum să fim seduşi de utilitatea unui alt proiect moral cînd o nomenclatură transformată în mafie paralizează Statul, încearcă să manevreze electoral Biserica, ţine Şcoala pe post de Cenuşăreasă şi sabotează economic dezvoltarea Presei independente? Dacă pertinenţa răspunsului atîrnă într-adevăr de claritatea întrebării, atunci ne putem rezolva defetismul, spunînd: ni se cuvine un nou civism *tocmai pentru că* societatea civilă îşi revendică o formă deocamdată confuză; şi tot astfel: ne trebuie un veritabil proiect moral *tocmai pentru că* derapajele vieţii comune au devenit diforme, grotesti, insuportabile. În loc să ne blegească definitiv, evocata lipsă a instrumentelor ar trebui dimpotrivă să ne stimuleze creativitatea, dorinţa feroce de a instaura. Numai două convingeri ne sînt aici indispensabile: ca să exist, am *realmente* nevoie de ceilalţi. Ca să existăm, depăşindu-ne condiţia de neam convalescent, avem *cu toţii* nevoie de Dumnezeu.

Teodor BACONSKY

Trecerea prin reviste

TOPURI - Suplimentul de vineri al cotidianului britanic **The Guardian** (numărul din 10 martie a.c.) a publicat un top: Cine este cel mai mare actor/cea mai mare actriţă a tuturor timpurilor? "Scanînd" coperta, ai deja o parte din răspuns căci, fără altă ordine decît cea menită să te-ncurce, să te aţîţe şi să te facă să cumperi revista, 25 de mutre celebre de monştri sacri (de ambe sexe) te privesc definitiv şi etern: ei/ele sînt Greta Garbo, James Stewart, Katharine Hepburn, Ingrid Bergman, Jack Nicholson, Cary Grant, Jodie Foster, Marlon Brando, Spencer Tracy, Bette Davis, Orson Welles, Humphrey Bogart, Marlene Dietrich, Jean Gabin, Robert Mitchum, Elizabeth Taylor, Marilyn Monroe, Gérard Depardieu, Robert de Niro, Lillian Gish, Marcello Mastroianni, Audrey Hepburn, Charlie Chaplin, Michelle Pfeiffer, (sir) Alec Guinness. Dar - zice şmecher suplimentul sub toţi aceştia - care să fie "cel mai/cea mai"?... Ei bine, **simply the best** sînt Katharine Hepburn (la categoria doamne) şi Charlie Chaplin (la categoria domni)! Aceştia au fost declaraţi învingători de un număr de 62 de critici de cinema - în general, redactori-şefi ai celor mai prestigioase publicaţii de cinema din lume, dar şi cronicari-vedetă precum Richard Schickel (**Time**), Philip French (**Observer**), Derek Malcolm (**Guardian**), Philip Dodd (**Sight and Sound**), Alberto Farassino (**La Reppublica**), Jonathan Rosenbaum (**Chicago Reader**), David Robinson, Howard Feinstein etc. Ne bucură prezenţa în această listă a dnei **Adina Darian** - redactorul-şef al mensualului **Noul Cinema** - care, nu numai că a participat la top, dar a "hit the jackpot" indicîndu-i şi pe Hepburn, şi pe Chaplin cîştigători la cele două categorii! (Iată şi numele "perdanţilor", în ordine descrescătoare: Garbo, Davis, Magnani, Bergman, Gish, Monroe, Dietrich, Streep, Moreau, respectiv: Brando, De Niro, Bogart, Grant, Gabin, Olivier, Tracy, Day-Lewis, Nicholson, Depardieu.

Aveţi - desigur - propriile dvs preferinţe? Atunci nu vă rămîne decît să le trimiteţi pe adresa de mai jos, pentru "Topul cititorilor". Aşadar: **The Greatest Screen Star Ever Poll, Guardian, 119 Farringdon Road, London EC 1R 3ER Anglia**, sau direct prin fax - pentru cine posedă - la 0171 7134366. Nu vă gîndiţi cît costă: gîndiţi-vă că e totuşi "secolul cinematografului" şi că merită să vă jucaţi de-a topurile! **Good luck**.

AM AVUT DREPTATE. Un cititor anonim, atent la polemica noastră de acum cîteva numere în legătură cu **Regina Margot** de Patrice Chéreau, ne-a trimis la redacţie xeroxul unui articol apărut în prestigioasa **Sight and Sound**, care confirmă diagnosticul dat de noi: filmul este lăudat pentru parti pris-ul estetic asumat - care merge contra curentului unui anumit tip de "cinema istoric" -, pentru intensitatea interpretărilor şi, nu în ultimul rînd, pentru inovaţiile dramaturgice. Adică exact lucrurile pentru care, şi noua, **Regina Margot** ni s-a părut un film interesant - mergînd, astfel, "contra curentului unei anumite părţi a criticii" etc. etc.... Mulţumim cititorului nostru şi-i sugerăm să participe la topul de mai sus. **(a.l.ş.)**

Cronica literară de tranziţie

Raport asupra obiectivului Patapievici

Raportez cititorilor **Dilemei** următoarele:

- de la **Călătorie în lumea formelor** a lui Andrei Pleşu, despre care Ion Frunzetti scria, în Prefaţă, că are o "mare capacitate de a formula precis, clar şi nuanţat" şi o frapantă "amploare a referinţelor de istoria artelor şi de istoria culturii în genere", o "spontaneitate a ideilor şi neaşteptate asociaţii mentale" (aprecieri care i se potrivesc întru totul şi lui H.-R. Patapievici care, ce-i drept, e cu 10 ani mai "bătrîn" decît era A.P. în 1974), n-a mai apărut în spaţiul românesc un debut în eseistică* atît de matur, de spectaculos, de impunător;

➠

Din viaţa unui extremist de centru

Titlul ca lume şi blestem

Dacă la Rimbaud, lumea începe cu cîteva rîsete de copii, la noi, la DILEMA, totul a început cu hazul titlului. Am prins o perioadă grea pentru botez: mureau sau erau pe moarte, titluri fabuloase, cum de la "Moftul român", supremul, nu mai trecuseră prin mintea românului: "Mangafaua", "Microbistul", "Fraierul român", "The foamea", "Robinson", culminînd cu acele "Veşti proaste" pe care şi azi îl consider o capodoperă, frizînd dialogul paradisiac:

- Daţi-mi "Veşti proaste"!
- S-a terminat!

Ele au murit din cauză că erau prea bune. Există titluri atît de bune că strivesc ziarul. "Veşti proaste" e un titlu anormal de bun care-şi ucide redactorii, dacă aceştia sînt inteligenţi şi nu vor să facă băşcălie de ei înşişi. De aceea, ca în junglă, au rămas în viaţă - şi e o veste bună - titlurile normale: "Adevărul", "Dimineaţa", "România liberă"; nu trebuia să ajungem la ele, dar nici la prea originalele - vechea lege a sumbrului jdanovism: a nu fi original cu orice chip! Trebuia făcută o medie, groaznică operaţie. Un titlu serios şi veşel. Grav dar nu prea, voios însă nu exuberant, neavînd de ce. Solid, dar şi uşure. Nietzscheian vorbind, mai mult Bizet decît Wagner. Antonpannesc - şi cu carne şi cu brînză. În dimineaţa aceea de dinaintea Crăciunului '92, eram categoric bine dispuşi, nu vroiam să cedăm solemnităţii de botez, ne sticleau ochii. Poate că am avut, astfel, noroc.

Cuvîntul a venit la prima cădere pe gînduri lîngă Andrei Pleşu. Aflat într-una din acele veşnic discutabile zile bune, cînd habar nu ai cîte celule mor şi se nasc în tine, Domnia Sa a pornit să parodieze cam ce probleme înalte le-ar sta pe limbă, într-o asemenea clipă sacră, superrafinaţilor: limbajul ca stare, ironosul ca sferă, livrescul ca dilemă... Stop-cadru. I-am propus: "Dilema"! "Dilema"? Am intrat imediat într-o surescitare farfuridistă, într-o fosforescenţă brînzovenească, semne sigure ale purităţii de simţire, ale elanului în inspiraţie şi conspiraţie: nu e prea tare? nu e prea moale? nu e prea abstract? nu e prea...? Natural excesivi, la noi spaima de "prea" se vrea mortală. Nu e. Rîdeam sănătos, repetînd cînd aşa, cînd pe dincolo, cînd ironic, cînd "înalt", căutînd să-l potrivim în atmosferă, cuvîntul care, ce-i drept, ne cam exprima adevărul: "Dilema"! Rezista. Cineva îl susţinea. Ştiam cine. Nu trebuia numit. O autoritate în materia acestei ţări şi a vorbelor ei. Bineînţeles că a venit momentul stringent al refuzului: nu-i bun! Şi atunci cum? Un ange passa. Era îngerul acela - combinat cu Talleyrand - care veghează la a nu prăpădi gîndul bun al primului impuls; e o probă clasică - în orice, în poezie, în tehnică, în amor: odată găsită ideea cea bună, cuvîntul exact, toate celelalte care se reped împotrivă-i nu mai au haz, nu mai au forţă, nu se mai potrivesc, toate dînd sentimentul acela la fel de pregnant ca tristeţea şi humorul, poate chiar sinteza lor: nefericirea. Orice titlu - rostit după "Dilema" - părea în ziua aceea nefericit; sîntem competenţi măcar în a auzi acest dezacord. A rămas "aşa cum am vorbit"... Nu mai păream deloc glumeţi.

La început fiind cuvîntul, am trăit o săptămînă clasicul spectacol de sunet şi lumină al facerii. Un titlu ca lumea se face, se coace. De la "stupid!" la "excelent!", de la ridicarea din umeri şi sprîncene la baterea de gene şi pe omoplat - La Bruyère a fost cu noi. Cei mai grijulii vrînd să fie şi riguroşi - specie nostimă! - ne sugerau ca acolo unde se plasa pe vremuri: "Proletari din toate ţările, uniţi-vă!" să punem clar: "Din această dilemă nu puteţi ieşi!" Ca să se ştie de unde venim... Alţii - Gaiţă avant la lettre! - ne sfătuiau să dăm explicaţia cuvîntului, tot lîngă frontispiciu, în fiecare număr. Că lumea nu mai ştie ce e o dilemă, lumea e proastă, lumea e incultă. Argumentul că "Dilema" nu va fi pentru proşti şi inculţi, nicicum pentru toată lumea, că "Dilema" nu va rezolva problema (cum ne urase generos Dan Laurenţiu!) stîrnea cumplitul din om: "Păi atunci cine o să vă cumpere? Ce tiraj o să aveţi?" Cei mai descuiaţi nu puteau evita duplicitatea: toţi cereau accesibilitate "pentru a nu cădea" într-un elitism pe care, în sufletul lor, îl recunoşteau ca salvator; accesibilitatea însemna şi unanimitate, să fii citit de toţi, să fii plăcut de toţi, "toţi fiind însă proşti şi inculţi"; mai trăieşte unde nu te aştepţi vechea idee a secretarului de partid de la un ziar al anilor '60 care trasa ca o sarcină "capilor limpezi": "Puneţi-vă pe poziţia celui mai tîmpit cititor!" Scăpaţi măcar de această obsesie, ceea ce cred că a devenit pozitiv în titlul "Dilemei" este prelungirea lui într-un blestem şi el serios, dar sunîndu-ne nouă, redactorilor, vesel: sîntem o dilemă, în sensul cel mai expresiv: a cui? A guvernului sau a opoziţiei? E veşnicia dilemelor româneşti; am ajuns să ne identificăm titlul cu substanţa, cu eternul. E bine. Purificatorii etnici ne zic cînd hoţi cînd, mai subţire, "podoabe". Purificatorii etici şi mai rău. Oameni ai preşedinţiei se uită la noi, dilematicii, ca la antiprezidenţiali, antiprezidenţialii zic că sîntem ai guvernului, ziarele guvernului cer să vină peste editorul nostru controlul financiar, iar ziarele opoziţiei îl demască pe Mircea Iorgulescu ca duplicitar, fiindcă vorbeşte la "Europa liberă" şi scrie la "Dilema", organul puterii. Cel mai "dulce" a fost un drag disident, admirabil ziarist şi poet, care i-a mărturisit unui coleg: "Ştiu ai cui sînteţi, nu vă scriu, nu vă înjur, mie revista voastră îmi place". E un blestem tonic ca o certitudine, liniştitor ca o mîngîiere; el coboară din ardenţa dilemei de după '89, cea din care într-adevăr nu se poate încă ieşi: a fi anticomunist sau antifascist nu asigură instinctul democratic, cu atît mai puţin o logică democratică. Ca redactor la "Dilema" e o plăcere să lucrezi sub semnul acestei "confuzii", căutînd între criptocomunism şi criptofascism, acea criptoviaţă căreia mai nimeni n-are buna dispoziţie să-i găsească un titlu.

Doar Johann Strauss a făcut din "Ziare de dimineaţă" titlul unui vals. Mă uit în jur: de unde Johann Strauss? Mai mult de un ton nu am găsit. Dar s-ar putea să fie însăşi muzica.

Radu COSAŞU

➠

- de la "debuturile" (întîrziate de batjocura istoriei) ale lui Adrian Marino, Al. Paleologu ori Luca Piţu, sau de la **Jurnalul de la Păltiniş** al lui G. Liiceanu, nu am mai avut cu aceeaşi intensitate senzaţia de a mă afla în faţa unei cărţi de o asemenea densitate de idei, a unui autor "născut bătrîn", cu o, vorba lui V. Ierunca, "înspăimîntătoare" vigoare intelectuală;

- de la Cioran interbelicul încoace nu am mai întîlnit o atît de patetică şi violentă punere în discuţie a "românescului" şi "românităţii", cu accente dure şi dureroase, cu o luciditate febrilă şi un "cinism" perfectamente ştiinţific al psihanalizei sociale: **"Românul de azi emite un discurs deopotrivă sigur de sine, incoerent şi inflamat de mania persecuţiei... Inexplicabilul delir românesc al omniscienţei înţepate răspunde de fapt unei manii a persecuţiei întărîtate: prin felul răstit, prin maniera nevricoasă... stridenţa băşcălioasă, ţîfna oţărîtă... prin flegma mitocană promovată în relaţiile sociale, românul caută să mascheze o sensibilitate ulcerată, o slăbiciune aproape corporală...** (p. 89) **Bovarismul metafizic căruia românii i s-au abandonat cu frenezie patriotică a avut drept consecinţă pe termen lung consolidarea preeminenţei grupului asupra individului... În ciuda isteţimii individuale, românul este dominat de maleficiile inhibitoare şi, în fond, generatoare de iresponsabilitate ale unui mental colectivizat, digraţios lăbărţat peste un suflet cu geografie imprecisă... Românul încă se mai concepe pe sine** in corpore, **ca popor şi nu ca individualitate. Ceauşescu a făcut tot ce a vrut din noi şi datorită predispoziţiei noastre de a ne concepe în termeni de trib... Ceea ce lipseşte poporului meu este exact ceea ce e cu neputinţă unui mental tribal: limbajul şi atitudinile unui om liber... Românii continuă să se identifice în mare măsură cu această trăncăneală inconsistentă despre virtuţile naţionale...** (pp. 99, 100) **Tot românul îşi imaginează că ştie tot în virtutea darului de a birui orice prin competenţa îndoielnică a băşcăliei"** (p. 259). E de notat că H.-R.P. se distanţează, totuşi, răspicat de **"naţionalismul epileptic"** (p. 259) al lui Cioran. Eseistul de azi nu scrie de pe culmile disperării, ci de pe acelea, nu mai puţin panoramice, ale luciditătii severe;

- de la traducţiunile (care nu fac o literatură, dar o fecundează fericit) din McLuhan şi Toffler încoace (păstrînd proporţiile care trebuie păstrate şi schimbînd ce-i de schimbat), n-am mai dat, în scrisul ideo-logic românesc, peste o atare capacitate de "teleportare" în continuum-ul istoric, o similară facilitate de a face racursiuri între evenimente despărţite de secole ori de regnuri (v. cele "5 bezne", pp. 106-8, v. răscoala din '907 şi fosilele lui Racoviţă, pp. 130, v. "blugii" care au năruit comunismul, p. 77, v. relaţia dintre babuini şi bîrfă, p. 28, v. comparaţia între preotul sirian Elogabalus şi cîntăreţul M. Jackson, p. 61); n-am habar cîtă fizică ştie fizicianul H.-R.P., dar în materie de istorie (băştinaşă şi mondială) este năucitor, te complexează, îţi vine să te arunci în bibliotecă şi să nu mai ieşi; mai ales că acest tot (încă) june (n. 1957) Pico della Mirandola (nu sunt ironic!), cunoscător de **omni re scibili**, se mişcă perfect dezinvolt şi în literatură, în politologie, în polemica mordantă (citiţi cum îl transformă în macaroane pe P. Everac, pp. 186-191!), în **Biblie**, în dialectica ideilor (v.p. 179 despre diversiunea alternativei Sartre, Marcuse, Althusser!), în economie, în moralistică... **et quibusdam aliis**);

- de la G. Călinescu pînă acum, nu s-a mai pomenit pe plaiurile paginii româneşti autor care să împlînte cu o asemănătoare virilitate neologismul în galeşa şi mlădioasa noastră limbă. Cei doi, Călinescu şi Patapievici sunt de departe campionii inegalabili (dar concurează şi Ş. Foarţă, şi Dan C. Mihăilescu) ai profunziunii neologistice, aducătoare de rigoare, de spirit şi geometric şi de fineţe, şi de infinitesimală exactitate (care nu-i întotdeauna adevăr, v. Noica). Mă grăbesc să atrag atenţia că, minte dedată cu scoborîşul la origini, H.-R.P. are o netă (şi justificată idiosincratic şi principial, chiar dacă nu explicit, în eseul cu "Librăria franceză") predilecţie, în domeniul neologismelor elitare, pentru cele pe care şi le poate culege direct de pe Via Appia, şi nu de pe Champs Elysées: **flatulent, jaculatoriu, vitupera, haruspicii, vernacular, egregare, patibular, turiferar, putativ, exacţiuni, uberitate** ş.a. Vreau să spun că nicăieri ca în textul lui H.-R.P. n-am găsit acea plăcere intelectuală a reîntronării limbii-mamă (citatele în latină abundă, era să zic pululează), acea rîvnă de a găsi cuvîntul originar (chiar dacă rar) - ceea ce dă paginilor celor mai bune ale eseistului o splendidă rezonanţă şi claritate latine.

CONCLUZIE. Eu am tras-o - o spun cu vanitatea de a-mi atribui fler axiologic - încă de la primele articole publicate ale lui H.-R.P.: avem de-a face cu un cap excepţional dotat. Un element periculos pentru liniştea noastră mentală.

PROPUNERI. A se afla constant în atenţia noastră operativă.

Semnătura

lt. maj. (r) George PRUTEANU

H.-R. Patapievici, **Cerul văzut prin lentilă**, cuv. înainte de V. Ierunca, Ed. Nemira, Buc., 1995, 382 p., 5000 lei. Îmi îngădui să-i recomand, din subsol, lui H.-R.P. un singur lucru: teşirea fastidiosului, a excesului.

LUCIAN PINTILIE

Turnul Babel

Exasperat de mai multe experienţe ratate, dintre care cea mai recentă era, evident, aceea a Potopului - apocalipsă incompletă, limitată se slăbiciunea Sa pentru Noe cel drept -, Dumnezeu s-a văzut confruntat cu o nouă provocare: Turnul Babel.

În ce consta forţa asediatorilor Cerului?

"Cu toţii sînt un singur neam şi vorbesc o singură limbă... De-acum, nici un ţel nu va mai fi de neatins pentru ei. Să coborîm, aşadar!", îşi spuse Dumnezeu. Zis şi făcut. Se coborî pe pămînt, renunţînd, de astă dată, la biciul divin, înarmat, însă, cu o idee nouă, mult mai subtilă.

"... să la încurcăm limbile, ca să nu se mai poată înţelege unii cu alţii".

Aşa inventă Dumnezeu limbile diferite şi etniile diferite, aşa puse El bazele Istoriei; pentru mine, Istoria, această damnare născută din căderea în timp, **aici începe**, în această trecere de la individual la tribal. Astfel inaugură El Confuzia (în ebraică, Babel înseamnă Confuzie), teribila confuzie care a îndoliat pentru totdeauna Istoria.

Această strategie divină a fost adoptată şi maimuţărită de către specia umană cu o spontaneitate prodigioasă, a fost uitată din cînd în cînd, însă permanent redescoperită, cu cîtă vitalitate, însă, după prăbuşirea comunismului.

Care este mijlocul cel mai eficient de a-i ţine în frîu pe oameni şi de-ai asmuţi pe unii împotriva altora, cu atît mai mult atunci cînd teroarea politică este provizoriu abandonată şi cînd legitimitatea statului este contestată?

Trezirea la viaţă a celor mai întunecate instincte tribale, exaltarea specificităţilor, anularea dreptului de a fi altfel, reabilitarea unui concept pe care-l crezusem mort şi-ngropat, acela al **purificării etnice.**

Cu cît profesionalism este practicată aţîţarea urii etnice în nu puţine dintre ţările ex-comuniste!

Într-un timp record, noul fascism a reuşit, prin exaltarea delirului etnic, să retrezească nostalgia pentru "vîrsta de aur" în timpul căreia aceste convulsii nu zguduiau Europa: Gulagul comunist.

Reprezintă, însă, delirul etnic unica alternativă la Gulagul comunist? Derivă, oare, delirul etnic dintr-o predispoziţie naturală a omului, sau este o creaţie, o invenţie, o orchestrare abilă? Una dintre puţinele mele certitudini este aceea că delirul etnic este întotdeauna inventat, provocat. El apare de fiecare dată acolo unde legitimitatea puterii este contestată, acolo unde mai multe forţe îşi revendică în acelaşi timp o aceeaşi legitimitate.

În acel moment încep să fluture stindardele **minoritarilor**, în acel moment, în rolul de eterni ţapi ispăşitori, aceşti minoritari sînt propulsaţi în prim-plan ca nişte ţinte vii.

În acel moment, şi **majoritarii** se descoperă diferiţi, stindardul lor începe şi el să fie fluturat - confecţionat la repezeală undeva în culise -, şi ei năvălesc la rîndul lor pe scenă ca să-şi încrucişeze spadele cu ale celorlalţi, cu toţii sub luminile orbitoare ale reflectoarelor, orbitoare, desigur, în scopul păstrării secretului din culise.

Sînt român, m-am născut într-o Românie monarhică, în sudul Basarabiei (parte, astăzi, din Ukraina), într-un sat **german**, într-o regiune populată de un veritabil mozaic etnic: români, ruteni, "găgăuzi", turci, tătari, evrei şi, bineînţeles, ukrainieni şi ruşi.

Copil încă, plecam din Basarabia vorbind o limbă halucinantă, un soi de esperanto, un **patchwork** de limbi, spre disperarea şi încîntarea tuturor. A venit războiul, am uitat repede cuvintele exotice, paradisul a dispărut luînd cu el şi esperanto-ul meu, cînd, într-o noapte, la uşa noastră, în Bucureşti, au sunat, terorizaţi, cu figuri de ocnaşi evadaţi, cîţiva nemţi, profesori de liceu, colegi de-ai tatălui meu. Asupra sudului Basarabiei începuse să sufle vîntul dement al Istoriei. Într-o singură noapte, oamenii deveniseră conştienţi de diferenţele dintre ei. Iar această conştiinţă de a fi diferit reprezintă primul pas către purificarea etnică.

Ciudat - Ironie a sorţii - este faptul că tocmai nişte nemţi fuseseră cele dintîi victime cunsocute de mine ale purificării etnice!

Un George Constantin de neuitat

Chipurile acestor nemţi se asociază, pentru mine, cu cele ale evreilor purtînd steaua galbenă şi măturînd străzile Bucureştiului, un an mai tîrziu. În ura mea viscerală faţă de orice fel de discriminare - aveam şapte ani - chipurile acestor nemţi şi ale acelor evrei s-au suprapus, s-au contopit, rămînînd pentru totdeauna de nedespărţit.

Am rămas de atunci cu o totală insensibilitate faţă de orice fel de excitaţie naţionalistă, insensibilitate care a scandalizat, de-a lungul întregii mele vieţi, un număr de oameni cu neputinţă de precizat.

Şi tot de atunci am dobîndit o privire deosebit de critică asupra mea însumi, asupra poporului căruia îi aparţin. Privire critică în care extrem de puţini au ştiut să descifreze intensitatea aproape bolnăvicioasă a iubirii pe care o port poporului în sînul căruia m-am născut.

Traducere de
Bogdan GHIU

(Text apărut în Caietul-Program al filmului **O vară de neuitat**, la Festivalul Internaţional de la Cannes, 1994)

MIHAI MĂNIUŢIU

„Am convingerea unei implicări interesate"

- Domnule Mihai Măniuţiu, consideraţi că, într-o oarecare măsură, activitatea din domeniul cultural poate face parte şi din sfera "serviciilor către populaţie"? Aveţi vreodată senzaţia că lucraţi în acestă sferă?

- Teatrul înseamnă mai multe lucruri care intră în aceeaşi sferă – a serviciului public. Aici nu încape nici o îndoială. Teatrul asigură, în bună măsură, sănătatea psihică a unei naţii; alături de celelalte arte, e o formă de terapie şi, lucrul cel mai important, încearcă să implice publicul într-o atitudine creatoare, în raport cu existenţa cotidiană. Fac parte dintre oamenii de cultură care consideră că este un drept al culturii de a fi masiv subvenţionată de stat - nu este un favor, nu este un privilegiu -, prin aceasta asigurîndu-se dreptul la cultură al cetăţenilor României. E vorba despre un drept democratic pe care un stat democratic trebuie să-l asigure pentru a-şi respecta obligaţia contractuală faţă de cetăţeni.

Noi, ce sîntem? Sîntem nişte comunităţi care ar trebuie să fim gestionate, în mod armonios, de către stat. Sîntem nişte comunităţi destul de diferite, în cadrul societăţii. Mitul unei societăţi uniformizate de o ideologie, de o convingere, a fost o catastrofă. Acum a dispărut ca o tensiune reală, ca o presiune la care am fost supuşi, dar nu a dispărut ca maladie. Sînt foarte mulţi politicieni care cred că liniştea de care se face mult caz ar ţine de un consens. Ei bine, nu. Este vorba doar de o echilibrare a tensiunilor interne, fireşti în orice societate liberă. Sigur că, pentru foarte mulţi, asta poate să aibă un aspect haotic. Şi tocmai aici intervine arta – arta este oglinda în care se face ordine. Ea dă nişte repere spirituale cît de cît coerente în cadrul acestei colcăieli, aparent haotice, care este societatea. Iată una dintre funcţiile importante ale teatrului. Aşadar, socot că dreptul la cultură nu poate fi asigurat de către stat decît prin dreptul la masivă subvenţionare a culturii. Insist asupra acestui fapt, deoarece am văzut în ultima vreme o tendinţă de desconsiderare - şi cînd eşti desconsiderat financiar, începi să fii desconsiderat şi sub raport spiritual, pentru că aşa-i construit statul, aşa vede el lucrurile, asta e grila lui -, iar această desconsiderare e foarte important să fie bine înţeleasă de către public. Ea nu vizează doar oamenii de cultură, ci publicul de toate nuanţele care are nevoie şi are dreptul de acces la cultură.

- În ce fel se interesează un regizor de public (componenţi, stabilitate, număr)? Ar fi interesant de aflat şi observaţiile dvs. legate de publicul clujean... Aveţi, în definitiv, un public preferat?

- Fiecare oraş are un alt tip de comunitate teatrală, asta este limpede. Eu vă dau un exemplu: la Bucureşti publicul este mai divers, în vreme ce la Cluj el este mai omogen, ţine mai mult de o anumită parte mobilă a intelectualităţii, dar, prin asta, el este şi un public mai restrîns, de multe ori mai conformist. Este foarte greu să pătrunzi, cu o operă novatoare, în Cluj, pentru marele public. Cu o astfel de operă, poţi avea un impact bun doar asupra unei minorităţi. E un public dificil, deoarece are în mică măsură - din constatările mele de după mai mult de cincisprezece ani de lucru la Cluj - instinctul şi plăcerea sărbătorii, a participării directe la acte care conţin teatralitate (nu mă refer numai la teatru!). Va fi un public întotdeauna reticent la manifestările stradale; va da dovadă doar de un interes pasager, spre deosebire de bucureşteni, care sînt obişnuiţi cu astfel de lucruri şi reacţionează mult mai viu. Caracterul balcanic este, în ultimul caz, mult mai puternic şi ajută la o deschidere mai mare. A fost doar un exemplu, se pot da şi altele.

- Se poate vorbi de un conflict între creatorul de act teatral şi public? Mă gîndesc la un regizor de teatru, cum sînteţi dvs., care a aşteptat îndelung să-şi pună ideile în aplicare şi la un public ţinut departe de un teatru modern şi îmi pun problema aşa: poate că, în căutările şi aspiraţiile dvs., aveţi tendinţa (normală, cred!) de a căuta cel mai elevat public, acela fiind undeva în afara ţării noastre.

- Nu. Trebuie să ştii unde faci fiecare lucru. Atunci cînd am făcut **Săptămîna luminată** am ştiut că va exista un anume public pentru acest spectacol - un public de studio. Am ştiut că voi avea o sută - o sută cincizeci de spectatori pe seară, şi nu o mie. Trebuie să ai instinctul locului în care te afli. Face parte din meserie şi asta.

Socot că întotdeauna voi avea ceva de făcut la Cluj, lucruri foarte bune pentru mine şi care vor avea succes la public. A nu avea intuiţie în raport cu publicul, consider că este în primul rînd o defecţiune de meserie. Cred că, de multe ori, neputinţele regizorale se revarsă într-o critică fără motiv asupra publicului. De asemenea, cred că spectatorii sînt, din fericire, mult mai naivi decît ne imaginăm şi este numai vina noastră, a regizorilor şi a actorilor, a celor implicaţi în realizarea unui spectacol, dacă lucrurile nu merg bine. Nu poţi forma un public, poţi să-l ţii într-o stare de excitaţie. În momentul în care se blazează este mai degrabă vina profesioniştilor.

- Se manifestă o mare nevoie de teatru, în zilele noastre. Stînd de vorbă cu tineri din Bistriţa sau Alba Iulia, am aflat că filmele nu sînt de ajuns. Ei duc dorul unui concert simfonic sau al unui spectacol de teatru. Este acolo un anume fel de miraj, un anume tip de seducţie. Cum se face atunci că teatrul nu este o "afacere", în ziua de azi? Nu va fi teatrul niciodată o instituţie selectă, onestă şi prosperă?

- A spera că teatrul va deveni vreodată o chestie profitabilă înseamnă să-l faci comercial. Pentru asta este nevoie de o societate foarte bogată. Teatrele de pe Broadway sau din Londra, unde rezistă muzicalurile cu lunile sau cu anii, fac spectacole pentru turişti şi pentru cei înstăriţi. Un bilet echivalează cu şaizeci - o sută de mii de lei, astăzi. Acelea sînt singurele teatre care trăiesc pe picioarele lor şi sînt comerciale. Nu au alt scop decît profitul financiar, indiferent de mijloace. Uneori ies şi spectacole cu bună marcă teatrală, destul de rar totuşi. Deci, să aşteptăm să devenim o societate bogată şi să ne americanizăm. Să facem muzicaluri. Deocamdată, în următorii douăzeci, treizeci de ani, nu văd nici o perspectivă. De aceea revin la ce spuneam, dreptul democratic la cultură al cetăţenilor nu poate fi asigurat decît printr-o masivă şi politic dezinteresată subvenţionare a culturii, de către stat.

- În ceea ce priveşte teatrul, ca şi în alte domenii, există aceeaşi împărţire clară: Bucureşti şi provincia. Ce ar trebui să se înfiinţeze în Cluj pentru a face din acest oraş un centru de atenţie, nu neapărat repetînd, în mic, ceea ce este la Bucureşti? Ceva peste înfiinţarea Institutului de Teatru...

- Ce i-ar face foarte bine Clujului, ar fi încă două teatre mici. Ar fi utopic să vorbesc de două teatre măcar pe sfert cît Teatrul Naţional. Deci, două teatre mici care să instaureze o concurenţă, o anume emulaţie, o febră. O febră care să străbată, din cînd în cînd, corpul destul de amorţit al teatrului, aşa cum se face el în Cluj. Ar fi foarte bine şi nu ar fi imposibil. Asta depinde de energia regizorilor care au acum 22-24 de ani şi de solidaritatea actorilor care ies din zecile de institute ale ţării. Ei vor avea o opţiune care nu poate fi dirijată. Eu le vorbesc mereu despre aşa studenţilor - sînt profesor la Institut: aveţi de făcut o alegere - a sta la coadă pentru a intra în teatrele solide din punct de vedere financiar care există deocamdată sau să riscaţi să căutaţi noi forme de teatru. Aveţi puţine şanse individuale stînd la coadă pentru că veţi îmbătrîni, aşteptînd. Cealaltă opţiune este vitală pentru că ea cuprinde riscul. Eu cred că unii dintre ei vor face lucrul ăsta. Nu cred că trebuie să ne aşteptăm la minuni, zic eu, înainte de 5-6 ani. Dar cînd se va întîmpla, va da o senzaţie de bine; avem nevoie, mai ales că, în ultima vreme, senzaţia de rău a crescut.

Faţă de anii '90-'91, cînd aveam sentimentul că tot ceea ce se cheamă putere făcea dovada unei implicări dezinteresate - vorbesc mai ales de ministeriatul lui Pleşu - în acest fenomen (pentru că devenise un fenomen, teatrul românesc), acum am convingerea unei implicări interesate. Şi orice implicare interesată aduce ceva rău; aici, a adus o diminuare a creativităţii. Faţă de anii '90-'91-'92, anii '93-'94 - început de '95 prezintă o scădere a importanţei fenomenului teatral.

- Dar marele succes cu *Richard al III-lea* a ieşit în '93...

- Vorbesc de fenomenul general. Oricînd se poate scoate un spectacol sau altul; dar cînd luăm fenomenul teatrului românesc, asta înseamnă mulţi creatori, chiar regizori care sînt priviţi ca nefiind de primă mărime şi care reuşesc lucruri extrem de interesante. Acestea se adaugă celorlalte şi creează senzaţia de ceva absolut deosebit care se întîmplă în această ţară extrem de mică şi extrem de puţin puternică, în aparenţă, sub raport teatral. La noi în ţară există în jur de 40 de teatre, în total, deci cam cît există într-un cartier central din Londra. Ei bine, potenţialul de creativitate de la noi putea intra în concurenţă - cu reale şanse de reuşită - cu potenţialul de creativitate al unei ţări care are o mie de teatre. Asta înseamnă că se crease un fenomen. Acest fenomen descreşte în momentul de faţă. Sînt tot mai mulţi regizori care socotesc inutil să persevereze dacă nu sînt ajutaţi dezinteresat... Răul vine de la îndepărtarea regizorilor foarte puternici ai momentului de fenomenul teatrului românesc. Nemaiavînd senzaţia că sînt ajutaţi dezinteresat, ei nu vor să participe la o farsă. E doar o părere...

- Dacă totuşi s-au creat spectacole de mare răsunet, în ultimii ani aceasta poate să fie datorită unei infuzii de know-how în cultură?

- A fost o infuzie energetică a oamenilor de teatru. În momentul în care ei se retrag - eu sper să nu devin la rîndu-mi retractil -, observăm că funcţionarul cultural nu mai poate să facă decît rău. Funcţionarul cultural ar trebui să fie în slujba culturii şi nu a unei ideologii, ori este clar că lucrurile sînt invers. Imaginaţi-vă că cei de la TAROM ar avea convingeri politice şi ţi-ar da bilet în funcţie de asta. Ar fi ceva dezastruos.

Cîţi regizori – atîtea convingeri. Dintr-o dată, cîţi funcţionari culturali – o singură convingere. Nu e în regulă. Despre asta este vorba.

Interviu realizat de
Cristina STIHI-DEMIAN
Cluj, 9 martie 1995

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Un martor al realismului socialist (VIII)

Am fost cel dintîi care - într-o succesiune de articole apărute în aprilie 1948 în **Contemporanul** - m-am pronunţat, procedînd la o analiză substanţială, asupra expoziţiei "Flacăra". Pe vremea aceea şi încă o perioadă de timp mai tîrziu, nu aveam conştiinţa că direcţia în care împingeam de fapt arta era cea a realismului socialist, după cum nu avusesem această conştiinţă nici cînd publicasem în lunile precedente - în primul număr de apariţie al săptămînalului **Flacăra**, la începutul lui ianuarie al anului amintit - articolul "Temă socială şi reprezentare în desenul şi pictura romînească actuală". Intenţiile mele, imaginea pe care mi-o făceam despre cum trebuia să arate arta la capătul amendărilor de viziune propuse (amendări care vizau eliminarea contradicţiei dintre specificitatea subiectului şi aceea a soluţiilor plastice chemate a-l comunica), nu-mi apăreau ca avînd ceva comun cu ceea ce s-a dovedit, destul de curînd, a fi realismul socialist; încă nu aveam decît o foarte vagă şi incertă reprezentare a ce putea să semnifice el cu adevărat. Astăzi, la scurgerea a aproape o jumătate de veac, perspectiva este desigur alta şi nu trebuie să fii prea deştept - tu care ai trăit epoca şi eşti deplin lămurit încă de acum cîteva decenii - ca să-ţi dai seama că odinioară ai fost într-o cumplită şi reprobabilă eroare. A o recunoaşte mi se pare un act de elementară decenţă şi probitate, dar simpla recunoaştere nu echivalează cu o contribuţie la dezvăluirea faptelor aşa cum s-au petrecut, căci a le pătrunde esenţa, dincolo de anumite aparenţe înşelătoare, înseamnă să pui stavilă unei posibile repetări a lor sub o altă ipostază.

De aceea şi pentru că de acum înainte - în abordarea fenomenului realist socialist - va trebui să vorbesc despre atitudini şi luări de poziţie critică în care am fost direct implicat, socot că e necesar să evoc contextul în care s-au produs şi determinantele care au acţionat în consecinţă. Cum am mai pomenit în treacăt, vremelnicul sprijin pe care l-am acordat realismului socialist se proiectează în principal pe fundalul aderării mele la comunism, la calitatea mea de membru de partid. Imperativele care decurgeau din această calitate mă făceau de multe ori să abdic de la independenţa de gîndire şi să adopt judecăţile de valoare ale partidului. Pentru asta, cu conştiinţa mea de astăzi, nu-mi îngădui nici o scuză şi nu există faţă de mine judecător mai sever, decît sunt şi am devenit de multă vreme eu însumi.

Tînăr fiind, am crezut - asemenea multor altora - în idealul comunist, care pe atunci îmi apărea ca expresie a unui elan de generozitate socială şi a unei voinţe justiţiare. Istoria a avut grijă să rectifice candoarea şi lipsa de perspicacitate a tinereţii mele, în fond lipsite de orizont. Totuşi, repet, lucrurile nu sunt atît de simple. Cînd eşti tînăr vrei cu tot dinadinsul să crezi. Ideal şi credinţă fac una, eşti gata să te dăruieşti total unei cauze; e de-ajuns ca această cauză să-ţi fluture pe dinainte viziunea optimistă, plină de promisiuni, a unui viitor fericit. Tu crezi, pentru că vrei mai presus de toate să crezi şi astfel îţi potoleşti setea de credinţă printr-o aruncare nesăbuită în gol. Însă o credinţă poate doar explica o greşeală, nu şi scuza, mai ales dacă drumul ei a fost presărat cu orori. Că tu personal nu le-ai comis sau eventual nici nu ai avut cunoştinţă de ele, nu transformă greşeala în virtute. Dacă eşti onest cu tine însuţi ştii că nu te poţi extrapola nici intelectualiceşte, nici sufleteşte. Istoria nu-ţi iartă erorile pentru că la urma urmei constituie şi acestea un izvor din care îşi adună substanţa. Tot ceea ce poţi face este să scrii istoria mărturisind şi împotriva ta însuţi. Nu într-un spirit masochist şi nici cu patosul declamator al căinţei, ci cu echilibrul clarviziunii, al tendinţei spre adevăr. Conştient că uneori, involuntar, îl poţi trăda, pentru că trăindu-l ca istorie, în momentul cînd scrii el a devenit trecut şi memoria ta e inevitabil afectivă, selecţia ei e **ipso-facto** partizană: mărturia ta poartă pecetea vremii, eşti închis între hotarele ei. Spre neliniştea mea, istoria nu mi-a răspuns nici pînă astăzi la întrebarea: obligat să aleg între doi exterminatori, dintre care unul declarat deschis şi vizibil, iar celălalt ascuns şi perfid, dar în război cu primul, pe cine trebuia să prefer? Care ar fi fost - în contextul istoric al epocii, trăind aici, în Romînia - calea cea dreaptă? Puteam evita trecerea prin infern? Îmi serveam mai bine ţara dacă mă exilam?

Fără îndoială că evenimentele pe care le-am trăit începînd din 1936 şi pînă în toamna anului 1944 mă explică, ele revelează întrega răsturnare de valori - şi în primul rînd de valori morale - care s-a produs în conştiinţa mea. Într-o Europă dominată de influenţa lui Hitler, ulterior chiar de armatele sale, valorile morale tradiţionale se dovedeau ineficiente în faţa răului. Nu erau valori ale luptei menite să-l biruie, ci doar ale unei palide încercări de a-l dezavua. Fascism, nazism, lagăre de concentrare, morţi violente în bătaie şi tortură, cultul forţei brutale şi al călcării individului în picioare pînă la totala anihilare a demnităţii lui, plaga rasismului care avea să culmineze cu o acţiune cinică, perversă şi feroce, de exterminare a unor întregi etnii, toate acestea nu făceau omenirea pregătită să se

împotrivească. Deveniseră necesare nişte valori combative, mobilizatoare, într-altfel active decît numai discursurile bine intenţionate dar în fond sterile, de pînă atunci. Eram direct ameninţat de "ordinea nouă" a celui de al treilea Reich şi eram conştient de acest lucru, chiar dacă la început nu în toată oroarea lui. Acest cadru general etico-politic, prea bine cunoscut şi care - în ce priveşte imperiul URSS şi restul lumii comuniste - a sfîrşit printr-un la fel de reputat dezastru, poate lumina procesul inducerii mele în eroare, îl poate circumstanţia, dar, am mai spus-o, nu mă poate absolvi de orice răspundere. Aducînd în amintire contextul istoric pomenit vreau doar să subliniez că totul fusese pregătit, începînd cu însăşi albia destinului meu, pentru ca pe fundalul vechilor valori să se proiecteze, acoperindu-l, altele noi. Aşa se face că pe cele dintîi le-am abandonat, încredinţat de superioritatea celor din urmă.

Radu BOGDAN

Execuţii în numele dreptăţii

Demult, pe vremea cînd eram copil, în timp ce luam masa de prînz în familie, abia întors de la şcoală, emisiunea postului de radio Bucureşti a fost brusc întreruptă şi o voce precipitată, care mie mi s-a părut şi răguşită a anunţat pe toţi cei ce o puteau auzi că premierul ţării, „trădătorul Armand Călinescu a fost executat". Ştirea aceasta ne-a lăsat perplecşi pe cei din întreaga familie iar unele lămuriri care ne-au parvenit mai tîrziu au fost de natură să ne întărească spaima. Emisunea s-a reluat după un timp, dar nu cu **Valsul imperial** de Johann Strauss, întrerupt de vocea sinistră. Pe seară a venit un unchi al meu, avocat, care ne-a adus unele amănunte şi propriile lui interpretări. Astfel am aflat că ucigaşii, o „echipă a morţii" în număr de nouă au fost la rîndul lor „executaţi", dar unchiul meu, cu spiritul lui juridic, ţinea să precizeze: de fapt nu fuseseră ucişi în urma unei judecăţi care îi condamnase la moarte, ci asasinaţi de autoritatea politică, în stare să facă aşa ceva, chiar dacă nu avea nici un drept, decît pe acela momentan de a deţine puterea. Dar unchiul meu ne-a adus cîteva zile mai tîrziu un nou amănunt, în acelaşi spirit: ziarele, devenite aproape toate oficiale, au publicat tot felul de articole şi declaraţii aprobative ale unor persoane importante în stat; culmea o constituia aceea a preşedintelui Curţii de Casaţie, adică a primului magistrat al ţării, care spunea nici mai mult nici mai puţin decît că „dreptate s-a făcut", ceea ce pentru orice minte normală însemna anularea oricărei idei de justiţie. (Repet: criminalii nu fuseseră pedepsiţi în urma unei judecăţi oricît de sumare, ci duşi la locul faptei şi împuşcaţi la rîndul lor de reprezentanţii unei forţe prepotente, care se dovedea la fel de fără de lege ca şi ei). O lichidare de conturi, deci, între gangsteri, sugestia fiind întărită şi de faptul că maşina blindată a regelui care l-ar fi ferit de unele neplăceri aparţinuse după unele legende celebrului Al. Capone, dar aceşti bandiţi erau şeful statului şi căpeteniile uneia dintre cele mai importante formaţii politice, care aspira şi ea la putere.

Cadavrele celor ucişi astfel, adică fără dreptate, au fost lăsate în acelaşi loc, în dublul loc al crimei, pentru a-i intimida pe eventualii răzbunători, dar au fost mai apoi retrase, după cîte am aflat, datorită indignării publice. (Cititorul actual poate să-şi dea seama de oroarea acestei procedări din **Jurnalul** Marthei Bibescu şi din explicaţiile încurcate pe care această prinţesă europeană, deşi cu nume românesc, a fost silită să le dea ambasadorului Marii Britanii la Bucureşti, adică reprezentatului unei puteri care nu putea fi în nici un caz bănuită de simpatie pentru cei care zăceau în sînge lîngă podul Sfîntul Elefterie.) Mai tîrziu, aceeaşi bandă de la conducerea ţării a decis uciderea (căreia i-a zis din nou "executare") a cîte trei legionari din fiecare judeţ, osebit de cei ce au mai fost asasinaţi la înghesuială. Execuţiile s-au făcut tot fără respectarea celor mai elementare norme de justiţie şi un prieten mi-a povestit ce s-a întîmplat într-un oraş unde respectivii trei au fost puşi la stîlp în cea mai centrală piaţă publică. Cum în arestul prefecturii nu se aflau la dispoziţie decît doi legionari, echipa a fost completată cu un mic borfaş aflat momentan în beci, un găinar, autor al multor furtişaguri şi scandaluri prin cîrciumi, pe care autorităţile îl reţineau periodic pentru a-l "pedepsi", dar mai ales pentru a-l pune să facă operaţiile cele mai dezagreabile, să curete closetele, să spele geamurile, să măture curtea. Fără nici o judecată, cei trei au fost "executaţi" prin împuşcare, mai propriu spus: asasinaţi. Unul, izbutind să se dezlege, a fugit pe străzile oraşului cu gloanţele în burtă şi sărind într-un picior, pînă cînd urmăritorii l-au "achitat" în fine. Toată scena s-a petrecut în huiduielile mulţimii şi în mijlocul unor comentarii ce se pot imagina.

E probabil că scene de acest soi i-a făcut pe legionari să cîştige în toată ţara cel puţin o sută de mii de aderenţi. Şi, într-adevăr, în asemenea condiţii, cum să rezişti îndemnului şi să nu-i urmezi?, m-am întrebat de multe ori în decursul timpului, dar mai ales întrebîndu-mă: ce aş fi făcut eu dacă aş fi avut vîrsta să decid? N-am fost pus în această situaţie dilematică, dar acum, măcar în calitatea mea de liberal, încerc să disting şi să înţeleg. Pentru că a fost atunci o gravă demitere a regimului politic existent, o lamentabilă aruncare peste bord a tuturor principiilor politice şi morale pe care el se edificase în decurs de un veac şi prin care dusese ţara totuşi la succese nici măcar sperate. Ororile acestea sînt de o gravitate istorică pe care comentatorul actual nu o poate ignora, indiferent de sensul pe care-l dă interpretării.

Dar atunci s-au petrecut şi lucruri care coboară totul la alt nivel al abominaţiunii şi cer o înţelegere de alt tip: e vorba de o scenă care pare să fi avut loc în faţa legionarilor lăsaţi să zacă pe asfalt. N. Iorga ar fi venit să-i vadă împreună cu C. Argetoianu şi primul ar fi lovit cu piciorul unul din cadavre. Dacă lucrurile s-au petrecut astfel, marele savant şi om politic şi-a iscălit condamarea la moarte, căci insultarea cadavrului este în ochii poporului nostru una dintre cele mai oribile crime. Povestea aceasta, care circulă în tradiţia legionară, a fost menţionată ocult de N. Steinhardt, care a fost desigur zguduit de cele întîmplate la sfîrşitul lui septembrie 1939. O face într-un loc din **Jurnalul fericirii**, o carte plină de aluzii, enigme şi trape, pe care nu ştiu să le dezlege mai ales admiratorii ei tineri. Acestora, care m-au copleşit cu injuria că nu am nivelul intelectual pentru a-l înţelege pe "monahul de la Rohia" (şi bineînţeles că articolele lor au fost prompt adăpostite în **România literară**, o gazetă totdeauna dispusă să publice insulte la adresa mea) le atrag atenţia asupra unui mic eseu al idolului lor (care pentru mine e un foarte subtil eseist) în care acesta dă o interpretare absolut extraordinară **Valsului imperial** de Johann Strauss, una din capodoperele muzicii, pe care el îl pune alături de Uvertura la **Don Giovanni**, îi semnalează caracterul funebru şi în acelaşi timp de "sfîrşit de lume". Sînt convins că evenimentele acelea tragice i-au determinat această interpretare lui Steinhardt; cred că ceea ce nu s-a putut spune atîta vreme e necesar să fie spus acum, motiv pentru care îmi iau curajul de a continua.

Alexandru GEORGE

Angajamentul intelectual: certitudinea dilemelor

Cei doi participanţi la dialogul din care reproducem întinse fragmente sînt celebri din motive foarte diferite: Salman Rushdie - romancier condamnat la moarte de autoritatea islamică din Iran pentru blasfemie şi care duce o existenţă ascunsă şi hăituită, Bernard-Henry Lévy, intelectual parizian cu o sinuoasă traiectorie ideologică, personalitate extrovertită condamnată la popularitate.

Convorbirea organizată la Londra de revista ***Le Nouvel Observateur*** *prin Elisabeth Schemla le prilejuieşte exprimarea unor preocupări şi dileme comune: care este rolul intelectualului în dezbaterea politică actuală? Trebuie el să continue să-şi afirme opiniile deşi nimeni nu ţine seama de ele? Poate el risca să susţină anumiţi oameni politici în dauna altora? Apariţiile la televiziune slujesc unei cauze sau mediatizării personale? Şi dacă alege să intervină în viaţa publică, mai este el, după intervenţiile respective, un intelectual? Cei doi n-au un răspuns la aceste întrebări, dar raţionamentele lor nu sînt lipsite de interes. Chiar şi pentru cei care nu trebuie să lupte cu fanaticii islamişti sau cu succesul parizian.*

N.O. – Dacă ar fi să vă autodefiniţi, cărei categorii de intelectuali aveţi sentimentul că îi aparţineţi?

Salman Rushdie - În ceea ce mă priveşte sînt pur şi simplu un scriitor, un romancier. Nutresc şi eu vechea reticenţă britanică faţă de intelectuali: aici cuvîntul are un sens peiorativ, e aproape o insultă! Pe de altă parte, nu mă simt deloc în largul meu de cîte ori mi se cere o argumentaţie teoretică. Nu sînt un om al sistemelor. Sînt un intelectual în măsura în care îmi este imposibil să mă rezum la activitatea mea de creator şi să mă ţin departe de marile dezbateri. Dar astăzi definiţia intelectualului s-a extins considerabil: după părerea mea oamenii de ştiinţă, din cauza ariei gigantice a întrebărilor cu care sînt confruntaţi, au ajuns şi ei pe tărmurile moralei şi ale filosofiei.

Bernard-Henri Lévy - În general, eu nu am rezerve faţă de sisteme, cum afirmă Salman. De fapt, aproape dintotdeauna filosofii au alcătuit sisteme şi nu înţeleg de ce discreditarea sistemelor totalitare trebuie să se îndepărteze definitiv de încercarea de a construi **alte** sisteme de gîndire, care să nu fie barbare. Problema reală pe care mi-o pun este următoarea: intelectual este cel care încetează de a mai fi scriitor, rupînd dialogul intim cu opera pentru a se angaja în treburile cetăţii? Ori cel care dobîndeşte succesul prin intervenţia produsă de opera lui? Oscilez între aceste două interogaţii.

S. Rushdie - Aceste două opţiuni mi se par în acelaşi timp şi adevărate şi false. Cred, totuşi, că trăim într-o epocă în care Istoria se ambalează. Intelectualul trebuie să adopte un tip de reacţie rapidă, dacă nu vrea să piardă trenul. Într-un anume sens, el trăieşte un timp lung şi lent - ani de zile - de căutare şi elaborare şi în acela foarte scurt al intervenţiei într-o dezbatere imperativă.

B.-H. Lévy - E o bună definiţie a intelectualului, această idee a unui regim dublu - în sensul în care un martor are un regim dublu - al scrierii şi al gîndirii. Evident cu doza de schizofrenie care le însoţeşte.

N.O. - Intervenţia rapidă pe care o evocaţi are nevoie de susţinerea mijloacelor de informare. Or, un număr de intelectuali - şi nu dintre cei mai neînsemnaţi: Pierre Bourdieu, Jacques Derrida, Regis Debray, de exemplu - contestă cu înverşunată violenţă folosirea presei şi în special a televiziunii de către unii dintre confraţii lor, în special de Bernard-Henri Lévy...

S. Rushdie - Intelectualii nu sînt nişte "suflete imaculate". Viaţa spiritului se hrăneşte cu disputele dintre bisericuţe. Interacţiunea între concepţii despre lume, inevitabil limitate, poate da rezultate meschine. Înţeleg de ce Pierre Bourdieu detestă mediile şi îi respect dorinţa de a se retrage din această arenă. Dar eu cred că trebuie să trăim cu picioarele pe pămînt şi arena mediatică este singura de care dispunem. Bineînţeles, de îndată ce păşeşti în ea, cineva încearcă să te distrugă. Putem doar visa la o lume mai bună...

B.-H. Lévy - Mediile de informare sînt adevăratul regizor care ordonează scena politică contemporană, cel care alege să pună lumina sau să stingă reflectorul de pe scena din Bosnia, Somalia, Rwanda, Algeria. Admit că este o problemă majoră şi dorinţa de a rămîne în afara acestei lumi mi se pare legitimă. Observ în acelaşi timp că Bourdieu nu dispreţuieşte emisiunile cu mare audienţă la public, a dialogat cu abatele Pierre care nu e cunoscut ca "un mare tăcut", şi totuşi se bucură de admiraţia lui. Adaug, totuşi, că pentru adevăraţii intelectuali angajaţi, pentru cei care se simt "obligaţi" în această lume şi o şi spun, toată problema e cum să cîştigi prin viclenie jocul cu sistemul. De fapt, încă nu ştiu care este marja noastră de manevră cînd văd, de exemplu, că acum nimeni nu mai vrea să audă de Bosnia (...)

S. Rushdie - Îmi place, chiar îmi place să fiu prezent la televiziune. Cînd eram mic, în India, nici nu ştiam ce înseamnă pentru că nu existau emiţătoare. Mai tîrziu, în Anglia, cînd aveam 20-25 de ani, nu mă uitam niciodată la televizor. Încă pentru mine astăzi acest aparat mai prezintă atracţia noutăţii. Intelectualul este adeseori invitat pe platouri, el are posibilitatea să folosească sau să abandoneze acest instrument cînd vrea. Ce privilegiu! Consider televiziunea o jucărie, o jucărie într-adevăr extraordinară.

B.-H. Lévy - S-ar putea să vă surprindă, dar mie nu-mi place televiziunea. Apar destul de des, mi se tot reproşează, dar sînt stînjenit de absenţa controlului pe care ea o implică; acest chip care-ţi scapă, lapsusurile, incidentele de parcurs. De altfel, prima întrebare care se pune cînd ieşi din emisie este "Cum am fost?". O întrebare de o obscenitate totală, pe care o pune totuşi toată lumea. Intelectualul e obsedat de lapsus, nu de mesaj. Pentru cineva ca mine care visează la o anumită "suveranitate", e aici o contingenţă destul de împovărătoare.

S. Rushdie - Cînd participi la o dezbatere în direct trebuie să renunţi la controlul total. Înţeleg că astfel unii intelectuali sînt determinaţi să refuze. Dar, cînd se invocă dificultatea sau imposibilitatea de a exprima o gîndire complexă, îmi permit să mă îndoiesc. Cred că pînă la urmă unii au talent şi alţii n-au.

N.O. - Şi credeţi că "mediafobii" n-au acest talent?

S. Rushdie - Nu ştiu, nu i-am văzut niciodată.

B.-H. Lévy - Mediafobia şi mediafilia sînt, după părerea mea, două poziţii eronate. Eu nu vreau nici să fac nazuri, nici să consimt. A treia atitudine este cea de a-ţi însuşi instrumentul televizual pentru a încerca să acţionezi asupra lumii, deplasînd imperceptibil regula jocului. În funcţie de această reuşită sau de acest eşec vor fi judecaţi intelectualii de azi în secolul următor. Cînd am acceptat preşedinţia consiliului de supraveghere al canalului **Arte,** am făcut-o în această optică: să am, ca intelectual, un rol în definirea cîmpului, şi apoi să arăt că este posibilă ieşirea din stereotip, din emoţia instantanee, din extrema concizie, din amnezia programată, care sînt stavilele televiziunii.

S. Rushdie - Şi eu cred că una din justificările prezenţei noastre este că dacă nu participăm la mediile de informare, ele vor fi complet monopolizate de către cei care au puterea. Grupuri care îşi protejează interesele, care au o putere politică, socială, economică enormă vor tinde să controleze dezbaterea. Ar fi inadmisibil să le lăsăm în voia lor. Informaţia este piesa centrală a jocului. Controlul informaţiei înseamnă controlul ţării, al marilor ansambluri. Pe vremuri trebuia să cucereşti teritorii pentru a construi un imperiu. Dacă singurele informaţii, singurele imagini la care avem acces sînt selecţionate de stăpînii mijloacelor de informare, vom fi învinşi. Dacă noi nu pătrundem pe magistralele informaţiei, cine s-o facă? Acum totul merge atît de repede!

B.-H. Lévy - Acest război mediatic la dimensiuni planetare dă naştere unor mize considerabile. E vorba de libertatea şi suferinţa oamenilor. E nevoie ca intelectualii, scriitorii, oamenii de ştiinţă, gazetarii să-şi asume rezistenţa. E vorba şi despre viitorul limbajului. Intelectualii trebuie să spargă tăcerea, să înlăture limba de lemn, evitînd în acelaşi timp ca propriile lor cuvinte, propriile lor concepte să nu devină obstacole pentru gîndire. Cum spunea poetul, ei există pentru ca să dea "un sens mai pur cuvintelor tribului". Ce doreau disidenţii ruşi în anii 1970? Să înceteze coruperea limbajului, cu cuvinte plumbuite, îmbolnăvite de sistemul totalitar. Ce doresc bosniacii astăzi? Alte cuvinte, decît cele impuse de spectacolul mediatic care banalizează nenorocirea, pentru a o face acceptabilă. Intelectualii există pentru a face să evolueze limbajul prin dezbateri. Orice am zice, chiar în pofida sărăcirii limbajului, mijloacele de informare permit formularea termenilor dezbaterii. Pentru intelectuali ele sînt o prelungire a dreptului la cuvînt.

S. Rushdie - Limbajul politic deformează constant limba, pentru că el serveşte exclusiv la ascunderea adevărului, în timp ce limbajul scriitorului încearcă să-l descopere. Există o primejdie ascunsă în acest asalt împotriva cuvintelor, al cărui teren sînt şi mijloacele de informare. Intelectualul trebuie să apară pe cîmpul de bătălie şi să spună: atenţie la cuvinte! Intelectualul poate să ocupe locul disidentului.

N.O. - Chiar şi într-o democraţie?

S. Rushdie - Desigur. În măsura în care intelectualul are o anume concepţie despre ceea ce înseamnă a fi cetăţean. Eu nu pot să alătur cuvîntului "intelectual", cuvîntul "nazist" sau "fascist" sau "totalitar" fără să ajung la o contradicţie, la un non-sens... Or, în democraţiile noastre prea puţini participă la exerciţiul puterii şi la definirea lumii. Intelectualul poate s-o facă mai bine decît alţii. El trebuie doar să-şi utilizeze din plin drepturile de cetăţean.

B.-H. Lévy - Aş adăuga că intelectualii sînt simbolul acestei exigenţe a abstracţiunii, a universalităţii care caracterizează cetăţenia. În acest sens, el este un bun indicator al gradului de democraţie şi de civism al unei societăţi.

N.O. - Tocmai... B.-H. Lévy îşi exercită acest drept făcînd parte din comitetul de susţine al lui Lionel Jospin. Salman Rushdie s-a întîlnit cu candidaţii cerîndu-le fermitate faţă de Iran. Intelectualii se constituie într-un lobby care influenţează decizia politică?

S. Rushdie - Cînd m-am întîlnit cu candidaţii la preşedinţia Franţei nu am făcut-o ca un intelectual care intervine într-o dezbatere publică, eram doar un individ care cerea ajutor. Din aceste întîlniri nu se poate trage nici o concluzie cu privire la rolul intelecutalului; mi s-a promis ajutor şi asta contează.

B.-H. Lévy - Nici din faptul că eu îl susţin pe Jospin nu se pot trage concluzii filosofice. Sînt mulţumit că am făcut-o. Întîi şi întîi pentru că e un tip bine. Apoi pentru că mi se pare esenţial pentru buna funcţionare a democraţiei noastre să existe un reprezentant al stîngii la al doilea tur. De aici pînă la a glosa despre rolul inteléctualului e un drum lung...

N.O. - Deci nu credeţi nici unul în solitudinea glorioasă a intelectualului?

S. Rushdie - Prefer să am mîinile murdare, să le bag în cazan şi să văd ce pot să scot la suprafaţă. Bernard a scris o carte despre puritate. Toată viaţa am susţinut acelaşi lucru. Puritatea, originea nobilă nu servesc la nimic. Trebuie să-i onorăm pe bastarzi.

B.-H. Lévy - Nu eu sînt cel chemat să fac elogiul purităţii! Dar nu cred că trebuie să te scalzi mereu în valurile vieţii sociale. La un moment dat, opera îţi impune să te retragi. Nu e cazul să spui "Nu mai vreau să-mi murdăresc mîinile" sau ca Joyce "Să piară polonezii dar să trăiască **Finnegans Wake**!". Nu, dar sînt momente în care un intelectual devine brusc, necesar şi temporar, indiferent la lume.

S. Rushdie - Aşa e. Asta am simţit intens, după doi ani de polemici şi de viaţă publică, cînd am încetat să mai scriu. Într-o zi am înţeles că dacă o să continui aşa, îmi pecetluiesc propria înfrîngere, deoarece acesta era şi scopul **fatwa** (condamnării la moarte) să mă împiedice să-mi practic meseria de scriitor. Şi m-am retras în colţul meu ca să pot să lucrez şi să public. Acesta este primul interviu pe care-l dau după foarte multă vreme şi plăcerea va dura pînă cînd voi auzi vocea aceea slabă, dar scormonitoare care-mi spune: "Ce faci aici? Du-te acasă şi lucrează!". (...)

N.O. - Ce este, după dumneavoastră, cultura?

B.-H. Lévy - În ceea ce mă priveşte, am încercat să fundamentez, să legitimez valori universale. Cu ce sînt ele mai adevărate decît valorile particulare? Prin ce sînt ele transcendente, eterne, incoruptibile? În situaţia de acum, oricît de straniu ar fi, nu-mi mai pun aceste întrebări, pentru că nu le mai văd utilitatea în faţa barbariei integriste, iraniene, algeriene şi a altora. Mai ales că, dacă nu crezi în Dumnezeu, nu ai mijloace pentru a justifica această transcendenţă... Bineînţeles, drepturile omului sînt universale. Bineînţeles, trebuie să repetăm mereu că e interzis să ucizi. Dar este această interdicţie "mai adevărată" decît crima? Trebuie să-i convingem pe barbari de virtuţile ei? Acum eu cred că o viziune despre lume se confruntă cu altă viziune despre lume. Cred că viziunea democratică prin care se afirmă că orice societate este suficient de matură şi de demnă pentru a respecta dreptul, are un cost mai mic în vieţi omeneşti şi poate că e în general mai puţin costisitoare. În drama bosniacă, la fel ca şi în cea algeriană, nu e cazul să mă întreb dacă poziţia mea e adevărată sau falsă, ci trebuie să fiu în tabăra celor care refuză lagărele, naţiunile omogene, pretinsele drepturi ale asasinilor, subjugarea şi mutilarea oamenilor. Pe scurt, e un război care trebuie cîştigat. (...)

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

un radio actual

In fiecare zi, de luni până vineri, puteţi audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00
TALK-SHOW-uri LIVE
FM 94.2 MHz TOTAL RADIO
637.37.90; 637.56.45

Luni: Portrete din gulagul românesc - Irina Corbu
Marţi: Câinele de pază - Cornel Nistorescu
Miercuri: Punct şi virgulă - Carmen Bendovski
Joi: Fiţi întreprinzători - Bogdan Teodoriu
Vineri: Taxiul de noapte - N.C. Munteanu

Marginalii la o aniversare

Prinşi între pregătirea unor reuniuni internaţionale, repartizarea plăţii datoriilor către diverşii prestatori de servicii şi căutarea cîtorva sponsori miraculoşi capabili să ne scutească de umilinţa cotidiană de a cere sau de a explica la nesfîrşit locul şi rostul culturii, am descoperit cu relativă uimire că au trecut cinci ani de cînd există Fundaţia Culturală Română. Pentru o corectă informare asupra a ceea ce am făcut în acest timp - adică pe ce s-au dus banii! - am adunat într-o broşură de 180 de pagini cea mai mare parte a întîmplărilor culturale iniţiate şi organizate de noi. Acestea, colecţiile editurii şi ale publicaţiilor, 14 reviste - unele în limbi de circulaţie, indiscutabil cele mai bune din ţară pe profilul respectiv - centrele de cercetări din Cluj şi Iaşi sînt realităţi peste care nu se poate trece cu uşurinţă. Dar există şi un bilanţ psihologic, cîteva întrebări la care răspunsurile nu se dau imediat şi nici cu prea multă siguranţă; dacă a meritat efortul, dacă a meritat să fie străbătut acest drum. Aici răspunsul fiecăruia dintre cei implicaţi în acest complicat efort are nuanţe particulare, dar faptul că mai sîntem împreună şi ne încăpăţînăm să credem în rosturile adînci ale culturii, în relaţia acesteia cu libertatea şi cu viitorul ţării, ne scuteşte iarăşi de prea multe comentarii.

Sigur, n-am fost ocoliţi de nici o înjurătură. Laşii şi turnătorii de ieri au devenit peste noapte mari acuzatori, mari procurori naţionali. Biografii noi, haine noi. Vigilenţa proletară s-a transformat în vigilenţă anticomunistă. În umbra unei instituţii care nici nu prea exista se presupuneau tot felul de proiecte diabolice pentru atragerea emigraţiei de partea puterii. Pînă la urmă, timpul, anii trecuţi au dovedit că puterea s-a descurcat şi fără sprijinul nostru politic etc. Iar cei ce se întreceau în a ne ataca şi-au ratat pînă şi cariera de înjurători plătiţi. Nimeni nu mai are nevoie de ei sau de fiţuicile lor. Libertatea te obligă să te arăţi în mărime naturală. Nu poţi fi mai mare decît propria-ţi operă, decît propriile-ţi fapte. În fostul regim, laşii se ascundeau ori atacau din umbra unor vechi baricade: **nu e voie**, **nu e momentul** etc., se justificau arătînd cu degetul în sus. Astăzi, faptele se văd, nimic nu poate fi ascuns prea mult timp. Deocamdată ne mai confruntăm cu lichelele de ieri, îmbrăcate în haine noi, patriotice, cu democraţii care contestă democraţia, cu cei care, lipsiţi de idei, cer interzicerea a ceea ce nu le convine. Vor trece însă şi ei cum au trecut şi alţii, dar nu fără consecinţe îngrijorătoare. Din nefericire, urmele trecerii noastre prin istorie, ceea ce popoarele conservă cu o incredibilă consecvenţă şi tenacitate, se deteriorează înspăimîntător de repede sub privirea celor ce se cred **cei mai patrioţi**, orologiile naţiei. Cum vor arăta oamenii peste un deceniu cînd cluburile, bibliotecile sătesti şi uzinele sînt lipsite de cărţi, distruse? Ce păstrăm pentru viitor? Aceasta ar fi încă una din obsesiile care ne obligă să pledăm pentru cultură. Cultura este şansa de afirmare a ţărilor mici. Avem multe şi mari valori, resurse mari în această delicată zonă, deci trebuie să profităm de ele. Răsdiscutata imagine a României poate fi schimbată chiar în România, promovînd valorile reale, aşezîndu-le la locurile lor, oprind agresivitatea celor care au mai încercat să călăuzească o dată paşii oamenilor pe un drum greşit. Premiile şi diplomele de membri de onoare pe care le acordăm acum încearcă să mai atragă o dată atenţia asupra marilor valori româneşti aflate la mari universităţi şi centre de cercetări din lume, dar şi asupra unor strălucite personalităţi străine care s-au aplecat cu dragoste asupra istoriei şi spiritualităţii noastre, asigurîndu-ne că nu avem motive de complexe şi inhibiţii. Nu împiedicăm pe nimeni să facă mai mult şi mai bine. Atîta tot.

Augustin BUZURA

PREMIILE FUNDAŢIEI CULTURALE ROMÂNE

Marele Premiu al Fundaţiei Culturale Române

GEORGE EMIL PALADE (SUA)
SERGIU CELIBIDACHE (Germania)

Premiul pentru excelenţa creaţiei literare

GELLU NAUM (România)
GREGOR VON REZZORI (Germania)

Premiul pentru contribuţia excepţională adusă la mai buna cunoaştere a culturii şi civilizaţiei româneşti peste hotare

EUGEN COŞERIU (Germania)
KLAUS HEITMANN (Germania)
KEITH HITCHINS (SUA)
JEAN CUISENIER (Franţa)
PETER LUCACI (SUA)

Premiul pentru întreaga carieră artistică

SERGIU COMISSIONA (SUA)
VIRGINIA ZEANI (SUA)

Premiul pentru excelenţa operei ştiinţifice

DAN GABRIEL CACUCCI (SUA)

Premiul pentru contribuţia excepţională adusă la recuperarea tradiţiilor spirituale ale civilizaţiei ţărăneşti

HORIA BERNEA (România)

Premiul pentru excepţionala activitate editorială

CONSTANTIN TACOU (Franţa)

Premiul pentru contribuţia statornică la afirmarea identităţii culturale româneşti

ALEXANDRINA CERNOV (Ucraina - Cernăuţi)

Juriul special constituit pentru decernarea premiilor şi titlului de membru de onoare al Fundaţiei Culturale Române

Preşedinte de onoare:
GEORGE EMIL PALADE (SUA)
laureat al Premiului Nobel
Preşedinte:
Acad. AUGUSTIN BUZURA
preşedintele Fundaţiei Culturale Române
Membrii:
Acad. Prof. Univ. Dr.
VIRGILIU N. CONSTANTINESCU
preşedintele Academiei Române
vicepreşedinte al Fundaţiei Culturale Române
Prof. Univ. Dr. MIRCEA ANGHELESCU
vicepreşedinte al fundaţiei Culturale Române
Prof. Univ. Dr. ANDREI PLEŞU
directorul Institutului **New-Europe College**
directorul revistei **Dilema**
Acad. ŞTEFAN AUG. DOINAŞ
redactor şef al revistei **Secolul 20**
Dr. CRISTIAN POPIŞTEANU
directorul Fundaţiei şi al revistei **Magazin istoric**
Dr. ZIGU ORNEA
director la Fundaţia Culturală Română
directorul Editurii Minerva

Membrii de onoare ai Fundaţiei Culturale Române

GEORGE BANU
critic teatral (Franţa)
VICTOR BÂRSAN
ziarist (România)
EVA BEHRING
critic literar (Germania)
PETRU DUMITRIU
scriitor (Franţa)
STEPHEN FISCHER-GALATZI
istoric şi editor (SUA)
MIYA KOSEI
artist fotograf (Japonia)
MARIANA NICOLESCO
artist liric (Franţa)
SZILAGYI ISTVAN
scriitor (România)
RADU VARIA
critic de artă (Franţa)
ROMAN VLAD
compozitor şi muzicolog (Italia)
LEON VOLOVICI
istoric (Israel)

Petru DUMITRIU

Stimate Dle Profesor Buzura,

mulţumesc mult pentru înştiinţarea că am primit titlul de membru de onoare al Fundaţiei Culturale Române. Sper să merit această cinstire. Primiţi deci mulţumirile mele Dv. şi tuturor celor cărora le-o datoresc. Şi îngăduiţi-mi o mărturisire pe care vă rog să binevoiţi a o transmite **expressis meis verbis** celor al căror coleg devin prin titlul onorific acordat. Iată: mă bucură nespus orice veste bună din ţară. În cei cîţiva ani de viaţă ce-mi mai rămîn, mi-am propus să scriu cîteva cărţi cu gîndul la ţara noastră. Este muncă multă şi nu uşoară. Rog pe toţi prietenii şi binevoitorii, cunoscuţi şi necunoscuţi, să-mi ierte absenţa de la frumoasele solemnităţi ale Fundaţiei Culturale Române.

Sînt cu inima la dumneavoastră toţi.

Gregor von REZZORI

(...) "Mă aflam aici - după o jumătate de secol, cu doar două întreruperi fulgerător de rapide şi tîrzii - în ţara trecutului meu mai mult decît îndepărtat, din al cărui steag albastru-galben-roşu îmi făcusem un drapel al mitului meu. Păşeam pe un asfalt pe care-mi tocisem tălpile pantofilor ca tînăr flâneur cu garoafă la butonieră. Treceam pe lîngă locurile viselor şi împlinirilor, bucuriilor şi durerilor, succeselor şi eşecurilor, cuceririlor şi înfrîngerilor de odinioară... şi toate mi se întîmplau deodată, într-o dimensiune a timpului care nu era nici prezent nici trecut. Nimic nu trecuse: totul se petrecea în mine acum şi aici şi totuşi nu era prezent. Îmi ridicam ochii spre steagul albastru-galben-roşu din care fusese decupată emblema sistemului comunist şi mă gîndeam: gaura din mijloc sînt eu."

George E. PALADE

(...) În concluzie, aş dori să vă felicit pe dumneavoastră şi întreaga Fundaţie Culturală pentru numeroasele succese repurtate pe scena naţională şi internaţională. Publicaţiile Fundaţiei se remarcă nu numai printr-un conţinut substanţial dar şi printr-un aspect grafic de bună calitate.

În acest număr, redacţia noastră şi-a îngăduit să introducă o nouă formă de cenzură, şi anume să **nu** publice texte prea elogioase fie la adresa **Dilemei** (e cazul unei pagini semnate de dl. **Mihai Botez**), fie la adresa directorului ei (e cazul unei pagini semnate de dl. **Gabriel Liiceanu**). Le mulţumim autorilor şi contăm pe înţelegerea lor.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Elena ŞTEFOI
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; DIFUZARE: Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE: Gabriela ANDREESCU
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

● Anul III ● Nr. 120 ● 28 aprilie - 4 mai 1995 ●

Anul III
nr. 121
5 -11 mai 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

MODĂ SI MODE

"Cîte costume trebuie să aibă un om bine îmbrăcat? Obligatoriu începe de la patru, de bază. Cînd peste asta îşi mai face patru pe an, înseamnă că e cineva foarte elegant."

Filip Ivan, singurul croitor de pe Str. Occidentului

EDITOR:
FUNDAŢIA CULTURALĂ
ROMÂNĂ

Argument

Să concepi un număr despre modă, în plină tranziţie, e o alegere frivolă - veţi spune. Dar de ce să facem o modă din a nu vedea dincolo de lungul implicaţiilor binecunoscutei "Ţara arde, baba se piaptănă"? În ciuda aparenţelor, moda e mai degrabă o temă gravă, poate chiar tragică, decît frivolă: ea ne pune mereu, şi-ntr-un ritm ameţitor, faţă-n faţă cu perisabilitatea fiecăruia dintre noi. Despre această "cădere" - dublată de sforţări de "punere şi aşezare" - vorbeşte şi articolul Irinei Nicolau. Că "de un secol şi ceva omenirea se află într-un lift care cade" (Irina Nicolau) ne demonstrează şi Radu Toma în "Fabrica de esenţe". Dacă lucrurile stau aşa în domeniile fără de care nici despre modă n-am putea şti prea multe, aflăm din articolele Oanei Murăruş Chelaru, Marianei Codruţ şi Zigu Ornea (**Moda în viaţa literară**). Cel mai reprezentativ cîmp de manifestare a acestei perisabilităţi, cel care ne arată, cel mai vizibil, ca pe "o societate de seducători" (Radu Toma) rămîne, însă, moda vestimentară. Iată însă că şi acestei îndeletniciri, aparent superficiale, Adina Nanu îi găseşte, prinvind-o diacronic, o serie de semnificaţii salvatoare. Pe lîngă cele erotice şi sociale pe care le reliefează Aurora Liiceanu. Mai pe pămînt cădem cu ajutorul Sandei Faur, care sintetizează tendinţele concrete ale modei pre- şi post-revoluţionare româneşti. Flash-uri din evoluţia căreia ne oferă Mihaela Irimia (moda engleză în secolul al XVIII-lea), Patrick André de Hillerin (vestimentaţia adolescentină) şi Cornel Ivanciuc (blugii).

Că există şi o latură stabilă a modei aflăm de la Victor Ernest Maşek: acesta este stilul. Stilul pe care nu reuşesc să şi-l formeze parlamentarii confuzi ai lui Petru Ionescu şi Andrei Manolescu. Şi nici magazinele vizitate de Delia Verdeş. Acelaşi stil pe care cîţiva dintre chinuiţii creatori de modă de azi încearcă (şi ştiu că e necesar) să şi-l impună, pe care americanii îl asimilează confortului, iar singurul croitor de pe strada Occidentului îl recunoaşte doar în Prinţul Charles. (I.P.)

Un martor al realismului socialist (IX)

Nu ştiu în ce măsură în confruntarea mea cu realismul socialist am ilustrat un caz tipic. Un timp m-am supus şi m-am lăsat îndoctrinat, dar a fost o supunere lentă, cu repetate abateri, un drum semănat cu reticenţe, cu recalcitranţe, cu revolte ale bunului-simţ. Nu am fost niciodată un stalinist, nici ca mentalitate, nici prin comportament., şi n-am elogiat niciodată puterea, dacă prin "elogiul puterii" cineva nu e îndemnat să interpreteze recomandările critice pe care le-am formulat în spiritul partidului, arătînd cum cere acesta să fie portretizat Lenin, Stalin etc. N-am citat vreodată "operele" lui Stalin, cu atît mai puţin ale lui Ceauşescu şi nu i-am ovaţionat vreodată pe nici unul dintre conducătorii partidului. Dar atunci cum se explică acordul meu iniţial cu realismul socialist? Eram un cercetător pe cale de a deveni un exeget al artei moderne şi contemporane, mă formasem ca licenţiat în filosofie în vechea şcoală şi universitate, dîndu-mi examenul de diplomă cu Tudor Vianu. Audiasem cursurile de literatură română şi participasem activ la seminariile conduse de G. Călinescu, avusesem pînă la 28 de ani suficiente contacte cu mediul literar şi artistic, beneficiasem de o educaţie artistică liberă, neînfeudată nici unei ideologii şi profitasem de cele mai instructive lecturi şi vizualizări pe care mi le putuseră oferi literatura de specialitate occidentală şi albumele bogat ilustrate, existente în epocă.

Dacă insist asupra acestui aspect, care în fond nu pledează în favoarea mea ci îmi agravează culpa, e pentru că vreau să luminez procesul unei pervertiri foarte subtile, greu de decelat în nocivitatea ei imediată, pervertire insinuantă şi insidioasă care şi-a pus pecetea pe cugetul meu, pe elanul meu critic, strecurîndu-se cu perfidie în sistemul judecăţilor mele de gust şi în limbajul meu uzual. Deschid din nou o paranteză şi îl previn pe cititor că pe măsura desfăşurării în timp (mă refer la timpul istoric) voi avea de revenit în repetate rînduri asupra erorilor şi vinilor mele. Anticipînd, vreau să precizez doar atît: desprinderea mea de ideologia realismului socialist şi de limbajul de lemn corespunzător nu s-a operat de pe o zi pe alta şi nici fără ambiguităţi, desigur reprobabile şi de nescuzat, dar mult mai uşor de identificat azi decît în epocă. Retragerea a fost progresivă, nu şi liniară, lipsită de contradicţii. Voi explica la timpul cuvenit acest blamabil echivoc, convins de necesitatea prezentării analitice a contextului ca factor de influenţare şi ţinînd seama de conştiinţa atît individuală cît şi colectivă de odinioară. În paralel cu recalcitranţele, cu luările de atitudine curajoase, cu uneori subversiunea aprecierilor critice, cu non-conformismul, a funcţionat în mine frica, o frică adîncă, traumatizantă, alteratoare (nu pur şi simplu frică de moarte!), născută din presiunea înscenărilor cinice, criminale, din trecerea pe la securitate; a acţionat totodată speranţa că răul e doar conjuctural, trecător, că merită să fii cît de cît concesiv, străduindu-te să depăşeşti momentul. Dar pînă şi această speranţă era viciată de certitudinea că regimul comunist, Uniunea Sovietică, vor dura mult şi bine. Totul constituia o împletitură confuză, un amestec de virtuţi şi păcate.

Deosebit de ceea ce se datora în epocă dependenţei de partidul comunist, în oscilările mele au jucat un rol decisiv pe de o parte situaţia artei româneşti aşa cum părea ea să se reflecte în Saloanele noastre Oficiale interbelice, iar pe de alta literatura plastică franceză, necomunistă sau chiar anticomunistă, literatură care pleda pentru cultul şi reinstituirea marilor valori de stabilitate şi echilibru armonic ale culturii şi creaţiei artistice mediteraneene, pentru umanismul ei promovat de veacuri.

Poate că nu era întru totul îndreptăţită opinia pe care mi-o crease aspectul obişnuit al Saloanelor noastre Oficiale de pînă la 1946. Dar este un fapt că aşa gîndeam atunci, nu din îndemnuri politice ci cu o frustă sinceritate şi pornind de la impresii strict proprii, pe care ulterior le-am întîlnit şi la alţii, îndeosebi la artişti cu prestigiu din mai vechile generaţii, sau mi-au fost confirmate de lectura unor cărţi. Mi se părea că o artă superficială, manieristă şi rutinieră invadase Saloanele noastre, că desenul sumar, simpla schiţă redusă la cîteva trăsături, eboşa în culoare exprimată prin cîteva pete, altfel spus un impresionism de circumstanţă, comod şi fără răspundere, înlocuiseră ceea ce marea tradiţie renascentistă şi barocă afirmase ca profunzime a cugetului şi sensibilităţii umane, punînd în mişcare conştiinţele unor largi pături sociale, nu întotdeauna numai ale nobilimii şi nici cu tot dinadinsul princiare. Iar atunci cînd în locul acestei arte moderne de suprafaţă năzuiai să vezi altceva, te izbeai de obicei de academismul desuet cu accente siropoase de roz-bombon, pus cu dezinvoltură în evidenţă de expoziţiile "Tinerimii Artistice", cum a fost mai cu seamă ultima, cea din 1947. Desigur, cînd fac asemenea afirmaţii, nu am în vedere artişti ca Petraşcu, Pallady, Steriadi, Stoenescu, Iser, Ressu, Tonitza, Henri Catargi, Ion Jalea, Oscar Han, Cornel Medrea, Gheorghe Anghel, Lucian Grigorescu sau Alexandru Ciucurenco. Mai expuneau încă şi Kimon Loghi, Artur Verona, Constantin Artachino, Costin Petrescu...

Aveam în minte marile compoziţii pe care le atacaseră altădată, în preajma primului război mondial, un Ressu, un Steriadi, un Stoenescu, şi pe care pe atunci le ştiam numai din reproduceri. Îmi era familiară imaginea acelei admirabile **Familii de tătari**, pictată de Iser ceva mai tîrziu, singura pe care o văzusem în original, exemplu inegalat de construcţie picturală solidă, de sever echilibru compoziţional şi de rigoare absolută a desenului. Cu impertinenţa vîrstei, pe Iser îndrăznisem chiar să-l întreb: "De ce v-aţi cantonat în veşnicele dumneavoastră odalisce, tătăroaice, colombine, arlechini şi Pierrot cu chitara, dumneavoastră, autorul acelei excepţionale compoziţii de mari dimensiuni care reprezintă o familie de tătari într-un cimitir musulman?" - "Şi din ce ai vrea să trăiesc?", mi-a răspuns Iser prompt, cu un tremur de iritare în glas. "Îmi plăteşte mie astăzi cineva munca îndelungată pe care o reclamă un asemenea tablou, îşi permite statul să mi-l comande? Trebuie să-mi satisfac clientela care mă întreţine şi clientela asta vrea de la mine spanioloaice cu evantai, odalisce, arlechini, în general lucrări de dimensiuni modeste!..."

Aşadar, socoteam că arta noastră lîncezea oarecum, pretindea o revigorare, o reîntoarcere în sensul cel mai înalt la tradiţie, un sprijin comanditar din partea statului, susţinut cu consecvenţă. Exigenţele partidului erau formulate adesea grosolan şi vulgar, în termeni ofensatori, dar mi se părea că fondul acestor exigenţe nu era total lipsit de adevăr. Ce era rău în a încerca să reînvii într-o factură modernă marea pictură compoziţională legată de viaţă, de aspiraţiile generoase ale omului? Îmi căutam un sprijin (şi nu eram singurul!) care să mă ajute să înfrunt ploaia de invective a stilului întronat de Stalin şi acoliţii săi. (Broşurile lui Jdanov şi Kemenov eram totuşi silit să le invoc şi da ca exemplu). Realismul socialist nu prinsese în conştiinţa mea nici un contur, nu-mi oferea nici o reprezentare demnă de admiraţie, dibuiam într-o beznă luminată doar de ideea resuscitării "cu sprijinul de partid şi de stat", a marii picturi şi sculpturi.

Radu BOGDAN

Despre cădere, punere şi aşezare

Cînd eram tînără, visam rochii de hîrtie pe care să le îmbrac dimineaţa şi, seara, să le arunc. Acum aş dori să am rochii din piatră şi din fier. Mă înnebuneşte gîndul că lucrurile de care mă leg se rup. Şi, ca şi cînd perisabilitatea lumii n-ar fi suficientă, vin modele şi smulg hainele de pe noi, pentru că nu se mai poartă, aruncă mobilele din casele noastre, pentru că nu se mai poartă, cosesc şi răzuiesc tot ce ne înconjoară şi, în locurile rămase virane, impun obiecte străine şi noi.

Îmi amintesc de un banc pe care îl spuneam cînd eram la facultate. Zice că într-o noapte, în dormitor, se aude un zgomot, fîş, fîş. Zgomotul venea dinspre dulap. Ce se întîmplă, dragă, întreabă soţul. Ce să fie, răspunde ea, hainele ies din modă.

Pe vremea cînd spuneam bancul, tocmai mă străduiam să înţeleg ce este structuralismul. "Dincolo", structuralismul era în plină apoteoză. "Aici", citeam şi noi ce găseam. **Totul era structură şi comunicare**, nimic altceva: constituenţi, relaţii, emiţător, receptor, cod, canal, mesaj. N-a durat mult. După şase ani a trebuit să învăţ semiotică: semnificat, semnificant, referent... Acum **totul devenise semn.** S-a demodat şi semiotica. Încercam să ţin pasul. Proxemica mi s-a părut ceva care mi se potriveşte, dar E. Hall cu proxemica lui nu a avut deloc noroc. Din ce-a urmat, studiile despre reflexivitate mi s-au părut interesante, dar moda a trecut ca o boare. Atunci a fost momentul cînd am spus, gata, nici aşa! Simţeam cum creierul meu devine un fel de bibilică, experienţele pe care le-am avut acoperind cu picăţele toată suprafaţa lui. Vreo şapte ani m-am refugiat în istorie, să-i zicem etnoistorie. După 1990, cînd am intrat în contact direct cu lumea "de dincolo", am putut să constat că **totul devenise identitate.** Cine nu studiază identitatea scrie pe el PROST. În cinci ani obsesiile identitare au slăbit vizibil. Ni se pregăteşte altceva?!

Am întîrziat asupra modelor în ştiinţă pentru că aşa a venit de s-a legat cu bancul despre hainele care, fîş, fîş din dulap. Intenţia mea era să scriu despre **cădere, punere şi aşezare.** Prezenţa sau absenţa modelor şi agresivitatea lor cred că sînt în directă relaţie cu respectul pe care îl are o societate faţă de **sediment.**

Există societăţi care nu sedimentează. Pigmeii, de pildă. Societăţile pe care Lévi Strauss le compară cu nişte ceasornice, cele capabile să se reproducă indefinit, fără să piardă sau să cîştige ceva.

Pentru alt gen de societăţi emblematică este, cred, **lada.** În ladă obiectele **se aşează,** unele peste altele, cu grijă. În ladă omul păstrează numai ceea ce consideră că este preţios. Într-o casă nu se adună multe lăzi, adică nu poate fi vorba de omul şi lada. Sedimentul aparţine unui grup de oameni care reprezintă trei şi chiar patru generaţii. În patru vieţi de oameni lucrurile din ladă nu se depreciază moral. Unele obiecte ies din ladă ca să însoţească pe unul din oamenii casei pe ultimul drum. Celelalte rămîn acolo. Modele în aceste societăţi acţionează blînd şi lin într-un ritm aproape geologic. Noul este păstrat în carantină, vreme îndelungată, mai înainte de a fi acceptat.

La un moment dat, în istoria civilizaţiei apare **sertarul.** Apare în mileniul nostru, deci, relativ recent. La început el rezolvă dorinţa unora de a pune ordine în recuzita vieţii lor intime: scrisori, flori uscate, batiste, funde, şuviţe de păr. Sertarul ascunde, dar în primul rînd organizează. În sertar, lucrurile **se pun.** Modele intervin cu insistenţă în viaţa societăţilor cu sertar, dar obiectele dezafectate nu se aruncă în drum, ele ajung prin poduri, pivniţe şi magazii. Cît timp nu cer de mîncare şi cît timp este loc, oamenii le admit o existenţă latentă, **le pun** la păstrare.

Iată însă că apare **liftul.** De un secol şi ceva toată omenirea se află într-un lift care cade. Unii pretind că urcăm. Invocă în acest sens şi etimologia cuvîntului ascensor. S-ar putea să urcăm de vreme ce n-am căzut de tot, dar urcăm în jos. Obiectele sînt aspirate din preajma noastră de fiecare etaj prin care trecem. Altele, străine, plouă peste noi venind nu se ştie de unde. Vor fi aspirate la etajul următor. Mă uit în vitrinele magazinelor şi văd în ele un pregunoi.

Ce ne scapă de la dezastru, ce ne mai scapă, sînt lăzile şi sertarele pe care oamenii le urcă în lift cu ei. Pentru lăzi este loc tot mai puţin şi, oricum, oamenii nu mai cunosc rînduiala aşezării. Acum, lăzile sînt de carton şi în ele **pui.** Pui lucruri care se poartă, care sînt la modă. Cînd vor ieşi din modă, le vei aşeza lîngă uşa liftului, să fie aspirate. Baza au rămas sertarele. Dar pînă cînd? Dacă lucrurile ne cad din mînă nici nu mai ajung în sertare. Despre cădere, punere şi aşezare le-aş vorbi copiilor în şcoli.

Irina NICOLAU

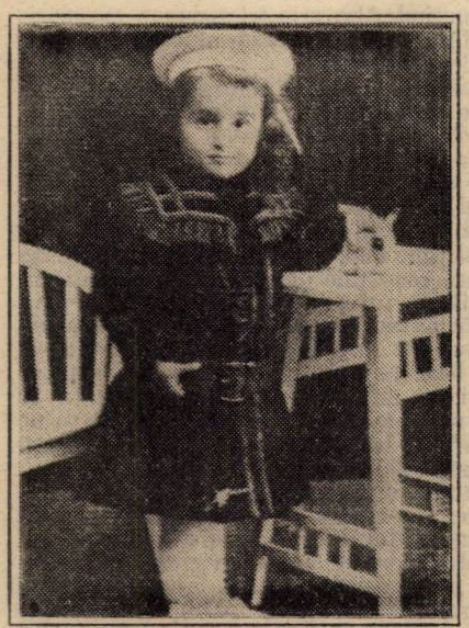

Mocioi contra Brâncuşi

La Tg. Jiu, cîţiva din copacii monumentali aşezaţi de-a lungul aleii care constituie axa faimosului ansamblu brâncuşian au fost doboriţi, sub motiv că începuseră să putrezească. În cădere, ei au spart două sau trei scaune de piatră dintre cele amplasate de sculptor între Masa Tăcerii şi Poarta Sărutului. S-au distrus astfel conturul global şi detaliile unei capodopere. E ca şi cum am afla că un localnic nătîng şi iresponsabil a zgîriat, în trecere, freştele de la Voroneţ, tîrînd spre casă o căruţă de lemne. Autorul acestei aberaţii e un oarecare Mocioi, ajuns director al „Complexului naţional Constantin Brâncuşi", din Tg. Jiu, la propunerea partidului „România Mare". Prima întrebare ar fi cine e Mocioi? N-am auzit de nici un brîncuşolog cu acest nume şi nu pricep cum poate fi invitat un anonim să-şi asume răspunderea şi prestigiul unei asemenea funcţii. A doua întrebare e cum se poate ca, după o astfel de ispravă, tristul personaj să nu fie deja obiectul unei incriminări penale? Cum de mai e liber? A treia întrebare e pînă unde poate fi tolerată incompetenţa demolatoare a patrioţilor asociaţi la guvernare? Cînd, în 1990, au fost expuse pentru prima dată, la New York, capodoperele româneşti ale lui Brâncuşi, parlamentarii neaoşi de atunci mi-au făcut un portret de borfaş, grăbit să înstrăineze mari valori naţionale. Lucrările scoase din ţară erau, chipurile, sortite unor tranzacţii murdare, iar cele care au revenit la Bucureşti erau falsuri (executate cu laser, ca în filmele S.F. pentru subdezvoltaţi). Ani de-a rîndul, aceiaşi derbedei grijulii mi-au pus în cîrcă toate scurgerile de patrimoniu post-revoluţionare: nu dădusem o lege a patrimoniului şi o anulasem pe cea veche. La aproape patru ani după plecarea mea, o nouă lege a patrimoniului lipseşte încă. În plus, au fost desfiinţate, prin ordin ministerial, Comisia Monumentelor Istorice şi aceea a Muzeelor şi Colecţiilor. Retorica iubirii de ţară e dublată de practica tenace a spolierii ei. Ajunşi la putere, patrioţii dovedesc o eficienţă funestă. Cei care se temeau ca Brâncuşi să nu ne fie furat de străini îl distrug, impenitenţi, la noi acasă, cu bîta. Cei care deplîng trecerea peste graniţă a bijuteriilor bunicii, lasă să putrezească **in situ** valori patrimoniale unice. S-ar zice că n-o să scăpăm niciodată de această adunătură de ţoape obraznice, care vorbesc birjăreşte, gîndesc întunecos şi se spală rar. Din cauza lor, în loc de o singură Românie normală, avem cel puţin două: una a bunei-cuviinţe, a hărniciei discrete, a inteligenţei deschise spre lume, şi alta a vorbelor goale şi proaste, a netrebniciei zgomotoase, a prostiei fudule şi resentimentare. De o parte Brâncuşi, de cealaltă Mocioi. Necazul e că, deocamdată, România lui Mocioi e România **Mare**, iar cea a lui Brâncuşi e România minoritară, **mică**, hărţuită ca un vînat nobil de haitele unor cîini de maidan. Necazul e că România lui Brâncuşi e administrată de România lui Mocioi.

Andrei PLEŞU

Al treilea pol

1. Doctrinar fără voie

Dl. Gheorghe Grigurcu mă copleşeşte: de la o vreme încoace, îmi tot face onoarea de a se ocupa de contribuţiunile mele publicistice în presa românească, în primul rînd în cele din **Dilema**. Atîta devotament exegetic, mărturisesc, mă îmbărbătează în aceeaşi măsură în care mă şi inhibă. Nu apuc bine să încep un articol, că îndată mă şi taie o grijă mare: oare ce va spune dl. Grigurcu?! Voi fi eu şi de această dată, mă întreb cu frică, demn de încordata sa atenţie? Nu-l voi plictisi? Nu mă va abandona? Mă simt ca înainte de un examen decisiv. Îmi socotesc fiecare cuvînt, îl şterg, ezit, îl rescriu, iar îl şterg, îl înlocuiesc, renunţ, revin, sfîşiat de îndoieli şi temeri. Ce va spune dl. Grigurcu?! Ce va spune dl. Grigurcu?! Ce va spune dl. Grigurcu?!

Deşi, pare-se, motive de nelinişte n-ar trebui să am. Recent, dl. Grigurcu mi-a atribuit calitatea, atît de rară astăzi, de doctrinar. Drept urmare, pentru un timp, cel puţin, ar trebui să mă simt asigurat: nu epuizezi o doctrină atît de repede, atît de uşor. Mai ales cînd o contesti.

*
* *

Fiindcă interesul dlui Grigurcu pentru ce scriu este unul eminamente polemic. Dl. Grigurcu este convins că în articolele mele din **Dilema** aş lucra, cu o "mefistofelică dialectică", la o operă diavolească: "întru instituirea celui de al treilea pol". Este drept, dl. Grigurcu rezistă ispitirii şi chiar o crede neconvingătoare: "mefistofelica d-sale (a mea, n.m., M.I.) dialectică întru instituirea celui de al treilea pol ni se pare, spre a ne exprima moderat, prea puţin convingătoare". Aşa se termină un lung articol publicat de dl. Grigurcu în **Dreptatea** (nr. 73, aprilie 1995), sub titlul "Ce înţelege dl. Mircea Iorgulescu prin restauraţie?". Voi fi procedînd eu, cum scrie exegetul, cu "mefistofelică dialectică", dar degeaba: dl. Grigurcu e de nezdruncinat. Intratabil, inflexibil, neclintit.

Şi vigilent: convingeri de granit şi ochi de şoim. Articolul dlui Grigurcu din **Dreptatea** începe cu semnalarea unui pericol. "Se manifestă azi, în presa noastră - scrie dl. Grigurcu solemn şi grav, de parcă ar anunţa o catastrofă cosmică -, o febrilă tentativă de constituire a ceea ce am indicat a fi cel de al treilea pol". Dl. Grigurcu a mai avertizat, aşadar, însă nu pare să fi fost luat în serios; acum, cînd primejdia s-a apropiat şi mai mult, revine şi întăreşte.

Ce să fie însă acest "al treilea pol", pe care deja l-a "indicat" (ah, indicaţiile, ce minunat sună acest cuvînt) dl. Grigurcu? Iată de explică, binevoitor, d-sa: "Cu alte cuvinte, o aparentă neutralitate atît faţă de putere, cît şi faţă de opoziţie, cu scopul vădit de a sluji puterea". Nimic nu-i scapă dlui Grigurcu. Aparenţele cad, iar "scopul" camuflat devine, pe dată, "vădit".

De ce este însă nevoie de "aparenţe"? Dl. Grigurcu, doctoral: "Deoarece combaterea frontală a opoziţiei, în condiţiile abuzurilor şi a (nu «ale»?! - n.m., M.I.) demagogiei ce stigmatizează puterea în ochii opiniei publice, se dovedeşte o sarcină îndeajuns de dificilă, ea e înlocuită cu o manevră «de învăluire», cu o postură mai suplă ce afectează obiectivitatea. Ceea ce nu poţi obţine de-a dreptul s-ar putea să obţii pe ocolite, nu-i aşa?"

Aceasta fiind "manevra", dl. Grigurcu trece la indicarea celor care o fac. Din nou gestul său e sigur şi neiertător. "Între exponenţii acestei manevre «inteligente» - scrie, demascator, dl. Grigurcu - se distinge criticul Mircea Iorgulescu, asiduu colaborator al săptămînalului defetist «Dilema», la a cărui doctrină contribuie de-o manieră remarcabilă".

...Citind articolul dlui. Grigurcu din **Dreptatea** m-am simţit cum se va fi simţit Marian Munteanu, cînd a vorbit preşedintele Iliescu de "legionarii" din Piaţa Universităţii, încă inexistenţi. Dar dacă, mi-am zis, dar dacă dl. Grigurcu are, în fond, dreptate?! Dacă, într-adevăr, ideea unui "al treilea pol" nu e deloc de lepădat? N-ar fi oare o şansă să se iasă din cleştele diviziunii între "noi" şi "ei", între "putere" şi "opoziţie", n-ar fi, oare, o posibilitate de a se depăşi ori abandona logica belicoasă (căci nu chiar degeaba vorbeşte dl. Grigurcu de "defetism", de "slujire", de "combatere frontală" etc., etc.: ai spune că este militar împlătoşat, nu fin critic literar şi delicat poet), n-ar fi, în fine, o soluţie de abandonare a bolşevismului rezidual, atît de "vădit" în chiar articolul denunţător al dlui Grigurcu?

(va urma)

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Un viitor al televiziunii

În Săptămîna Patimilor, telespectatorii postului **Tele 7abc** au avut parte de o surpriză: aceea de a se reîntîlni cu niște filmulețe de propagandă religioasă creștină extra-ortodoxă care fuseseră contractate, cu vreo doi ani în urmă, de TVR dar care, în urma unui scandal, nu fuseseră difuzate, inițial, în preajma Paștelui (cum fusese prevăzut), ci ceva mai tîrziu, într-o perioadă "neutră" a calendarului. Iată că ceea ce nu s-a reușit, totuși, prin TVR, se reușește acum, prin intermediul unui post independent! Cei care au investit banii în aceste scheciuri de "evanghelizare" nu se lasă. Probabil că ne va fi dat să le vedem, încă o dată, și la anul, pe cine știe ce alt post. Pînă cînd investiția va fi acoperită integral.

M-am uitat destul de puțin la televizor în săptămîna din urmă. Și aceasta dintr-o pricină pentru care nu am nici o vină: calitatea tot mai precară a retransmisiei prin cablu, care a făcut, de multe ori, vizionarea de-a dreptul imposibilă. Societatea la care sînt abonat pare depășită de misiunea pe care și-a asumat-o. În domeniul retransmisiei de programe TV (autohtone și străine), dinamismul pieței a fost, la noi, asemănător aceluia din domeniul presei (scrise și audiovizuale) și al producției de carte: foarte mare. Informația (ca termen generic sub care se ascund, însă, produse dintre cele mai diverse) este o marfă foarte căutată. Nevoia de divertisment de-a gata, de evadare facilă și ieftină presează. Astfel încît societățile de retransmisie prin cablu de programe de televiziune s-au înmulțit fulgerător. Teritoriul - în zonele urbane cel puțin - pare a fi acoperit aproape în întregime. Nimeni nu scapă. Rămîi uimit văzînd că în orașe mici de provincie există cîte patru-cinci (uneori și mai multe) astfel de societăți de prestări de servicii la domiciliu. Varietate există, limitată însă. Uniformizarea este la orizont, și se apropie vertiginos. Iată, însă, că nu toate aceste firme se achită la fel de sarcinile autoimpuse. Dacă în cazul presei scrise, de pildă, sau al magazinelor alimentare, dacă nu sînt mulțumit de serviciu, am posibilitatea de a alege, în cazul de față, nu. Nu mă pot abona la o altă societate de televiziune prin cablu. Sînt condamnat să rămîn clientul defavorizat al unor întreprinzători neserioși, ceea ce nu mi se pare normal. De aceea, săptămîna trecută am ocolit televizorul. M-am gîndit, însă, mult la el.

Și am constatat ceea ce, de altfel, știam, dar uitasem: că televiziunea este o necesitate derivată, de ordin secund, o nevoie ce se autoîntreține; și o formă de atîrnare, de dependență. Am căutat, în săptămînile precedente, să văd căror nevoi esențiale le răspunde, în fapt, televiziunea. Cui a luat ea locul și dacă a reușit să introducă vreo noutate de ordin, să zicem, socio-comportamental. Ce structură venerabilă se ascunde sub modernitatea ei. Din această perspectivă, televiziunea poate apărea ca o achiziție de ultimă oră, care a constituit **telos**-ul ascuns al unei trudnice evoluții. Aș vrea, de data aceasta, să insist asupra caracterului **tranzitoriu** pe care îl posedă **forma-televiziune** așa cum o cunoaștem noi în momentul de față, care ni se pare, evident, definitivă.

Forma-televiziune inventată în secolul XX poartă amprenta aceleiași matrici care a produs și forma **politică** de organizare a colectivităților umane: forma **reprezentării** (autentice, prin vot democratic, sau mimate ca în societățile totalitare, acele tiranii ipocrite, cu fața legală). Contactul între indivizi este **indirect** (sub forma "știrilor") și, indirect, fiind, **poate** și **este controlat.** Televiziunea se instituționalizează ca instanță de mediere la care nu există alternativă, tot așa cum domnia (cel puțin teoretică) a legii nu poate fi garantată decît prin intermediul reprezentării parlamentare. Din cele mai vechi timpuri (sociale), **medierea** a fost fundamentală, chiar dacă ea a fost nevoită să recurgă, mai întotdeauna, la sofisme pentru a se fundamenta. Între uman și supra-uman, la început, apoi, cînd supra (extra)-umanul a fost rabatat asupra umanului, între om și om, între oameni și oameni. Mediatorul a participat dintotdeauna la sacru. Transmițîndu-l instituindu-l. Acum, cînd sacralitatea s-a "laicizat", singurul "transcendent" a rămas **mediatorul** însuși: numai datorită puterii lui noi, oamenii limitați, restrînși putem "avea știre" unii despre alții. Televiziunea transmite instituind și instituie transmițînd. Abia prin televiziune - mașinărie de arătat, de făcut vizibil - această ambiguitate veche de cînd omul devine izbitoare.

Viitorul, însă, pare a dori să meargă în sensul unei aboliri complete a mediatorilor. Luminile de secol XVIII au dus la abolirea transcendentului din aversiunea față de puterea deținută de mediatorii (reprezentanții) acestuia. Noul zeu a devenit acum mediatorul însuși. El instituie și întreține o transcendență decăzută, fabricată, falsă, artificial accesibilă. Se vorbește tot mai mult de "autostrăzile informaționale". Acestea, conform anumitor autori, constituie un mediu de circulație în toate direcțiile a informațiilor, un mediu prin intermediul căruia se pot adresa întrebări și primi răspunsuri, se pot angaja conversații directe și dezinteresate. Mediatorii, ca persoane și ca instituție, ar urma, deci, să dispară. Visul interactivității ar deveni, astfel, realitate. N-ar mai fi nimeni care să ne "facă programe". Ar trebui să învățăm să cerem și să dăm, nu doar să asistăm pasivi.

Față de acest viitor, astfel zugrăvit, forma-televiziune pare, într-adevăr, de o desuetudine acuzată. Imaginarea unui astfel de viitor este - cel puțin - un exercițiu de relativizare, de așezare a prezentului într-o perspectivă care să-l depășească, ajutîndu-l să-și dezvăluie contururile fragile, întîmplătoare. Am întrebuințat, însă, cu bună știință, condiționalul optativ: căci știu prea bine că orice revoluție este în mare parte o iluzie, o furtună de suprafață sub care curenții de adîncime își văd în continuare de drum. E greu de scăpat de mediatori, de șiretenia cu care ei se autoinstituie și de priceperea cu care ei știu să se facă necesari. Care vor fi mediatorii acestui viitor care promite transparența și directețea, este problema viitorului însuși, dacă va fi să devină prezent. E greu de crezut că mediatorii nu vor reapărea, sub altă formă, în alt loc.

Deocamdată însă mă întorc la televiziunea noastră cea de toate zilele, la mizeria redifuzării diferitelor ei programe, care nu fac decît să-i sublinieze caracterul factice. Raiuno și-a pierdut iar culoarea, France 2 se vede ceva mai bine dar fîșiie, pe Tele 7abc interferențele misterioase continuă, TVR bubuie. O mediere în plus - firma de retransmisie prin cablu -, și mirajul libertății colorate se poate spulbera, arătîndu-se așa cum e, un simplu efect al puterii mediatorilor nevăzuți.

Bogdan GHIU

Economie

În mai înfloresc...prețurile

De la 1 mai, tariful la metrou s-a dublat. Este semnalul unei creșteri în lanț a prețurilor. Scumpirea transporturilor și scumpirea energiei vor avea efecte nefaste asupra costului global al vieții. Toate notele noastre de plată vor fi mai mari, de la apă și lumină electrică pînă la produsele de băcănie.

Cît de mari? Guvernul ne asigură că rata scumpirilor va fi moderată. Apoi, unda de șoc va trece și prețurile se vor calma. Inflația nu va depăși 30% la nivelul întregului an.

Imediat după vacanța de Paști, în prima zi lucrătoare, Comisia Națională de Statistică a comunicat rezultatele lunii martie. O semnificativă prefață la valul de scumpiri din mai, menită să arate că totuși anul a început bine. Privită prin lupa statisticienilor, economia românească se află în evident progres: producția industrială, exportul și vînzările de mărfuri pe piața internă au crescut, iar inflația a coborît pînă la cel mai de jos nivel de după liberalizarea prețurilor: 0,9%. O tendință de scădere prezintă și numărul șomerilor. Privită însă cu ochiul liber, așa cum privesc milioanele de oameni care îndură economia, starea lucrurilor nu pare la fel de bună.

Nu trăim cu statistici. Iar dacă statistica se rupe de gama largă a proceselor și fenomenelor vieții, restrîngîndu-și aria indicatorilor pe care-i calculează și-i raportează, își pierde valoarea informațională. Treptat, oamenii ajung să nu mai creadă în datele ce li se comunică. Dintr-un mare număr de exemple semnificative, care arată cum statistica își restrînge sfera cercetării spre zonele cu o dinamică bună, voi alege numai unul. Un indicator care sună pompos: **cîștigul salarial mediu nominal net.** Ce aflăm? Că acest tip de cîștig a fost mai mare, în martie față de februarie, cu 5,2%. Ni s-a dat deci creșterea într-o lună, n-avem decît să înmulțim cu 12 și să vedem că la nivelul întregului an traiul nostru... se va îmbunătăți cu peste 60 de procente. Doar este vorba de salariul net, curățat de împovărătorul impozit și de multele taxe ce subțiază un alt indicator statistic: **venitul mediu brut.** Cîștigul net se referă la ceea ce se plătește efectiv. Înseamnă că într-o lună, față de altă lună, regiile, societățile comerciale, instituțiile au scos din bănci și au plătit salariaților o sumă mai mare cu 5,2%. Pe întregul an, creșterea va fi cu 62,4%. Sau chiar mai mare, pentru că se vor adăuga și indexările... Numai că am comite o gravă eroare dacă am calcula în acest fel. Pentru că, în indicatorul ales, lîngă cuvîntul **net** se află cuvîntul **nominal.** În economie, **nominal** este opusul lui **real.** Noi am aflat, din comunicatul statistic, dinamica lunară a **cîștigului salarial mediu nominal net.** Care nu ne spune mare lucru. Ca să știm cu cît devine mai bun traiul nostru, ar trebui să se calculeze **cîștigul real**, alături de cel nominal. Am lua astfel cunoștință de dinamica puterii de cumpărare a salariului, singurul lucru care îi interesează în ultimă instanță pe oameni. Durerile lor de cap le datorează în primul rînd faptului că, de la o lună la alta, cu bani tot mai mulți cumpără mărfuri tot mai puține. Cu alte cuvinte, în timp ce salariul nominal crește, cel real scade. Sau, în lunile în care crește și salariul real, dinamica lui este extrem de lentă.

Două relații sînt importante în acest sens: **salariu - muncă** și **salariu - prețuri.** O problemă delicată, pe care statistica o evită. Sau, mai exact, o surprinde doar în aspectele ei periferice. Pe baza ratei inflației, comunicate de Comisia Națională de Statistică, guvernul indexează salariile, pensiile și alte venituri. Se suplimentează veniturile pentru a se acoperi o parte din creșterea prețurilor. La recenta indexare, pentru trimestrul în curs, s-a calculat o acoperire de numai 70%. Diferența o suportă salariatul, din salariul lui nominal.

Acestea sînt calculele. Ele s-au făcut pe baza datelor statistice din primul trimestru. Și se aplică în trimestrul al doilea. Trimestru în care este cuprinsă și luna mai cînd înfloresc... prețurile. Așa că acoperirea va fi mult mai mică. În aceste condiții, salariul real într-o primă fază va crește mai lent decît salariul nominal, iar apoi va începe să scadă, către sfîrșitul lunii mai și începutul lunii iunie.

Ce face guvernul? Mai întîi, reactualizează o hotărîre de anul trecut și îngheață prețurile pentru încă 180 de zile la cîteva mărfuri alimentare de bază: carne și preparate din carne, ulei, zahăr, ouă. Apoi, hotărăște trecerea în patrimoniul societăților comerciale de morărit-panificație, de industrializare a laptelui și de prelucrare a cărnii... a magazinelor specializate în desfacerea acestor produse. Măsura este motivată prin "scurtarea circuitului producător-consumator". Plus sloganul binecunoscut: "o mai bună aprovizionare a populației cu produsele respective, o mai mare stabilitate a prețurilor, precum și îmbunătățirea calității serviciilor". Așadar, întîi îngheață salariile prin "Ordonanța de urgență", după care îngheață o serie de prețuri. Pe urmă pune într-o oală comună producători și comercianți, pentru a le da o lovitură "speculanților de intermediari". Din rutină, sînt reluate măsuri și argumente care au fost folosite cu ani în urmă, dar care nu s-au dovedit a fi bune atunci și nu sunt bune nici azi. Se vede însă că e mult mai ușor să deschizi un sertar, să scoți de-acolo o măsură

prefabricată, inclusiv motivația demagogică gen "o mai bună aprovizionare a populației", decît să faci să lucreze mintea, cunoștințele și răspunderea.

Desigur, cheia pentru soluționarea raportului **salarii - prețuri** se află în celălalt raport: **salarii - muncă.** De unde știe guvernul, pentru că statisticienii nu-i oferă date, care este valoarea reală a muncii în fiecare unitate și ce plată "nominală" merită această muncă? E limpede că nu știe. Și atunci, în loc să calculeze după ureche și să stabilească repere administrative de salarizare, nu mai bine ar lăsa această decizie în seama managerilor, care să răspundă cu propriul buzunar pentru rezultatele muncii? Salariile trebuie să crească numai în măsura aportului la creșterea profitului sau a eficienței. Egalitarismul practicat de guvern, din considerente extraeconomice, sugrumă și profitul și eficiența.

Adrian VASILESCU

Contra Europei şi la cheremul cui?!

Ultima decizie referitoare la minorităţi a Adunării Parlamentare de la Strasbourg a înfuriat peste măsură presa şi clasa noastră politică, amîndouă ridicîndu-şi cu promptitudine glasul împotriva Europei şi a relelor pe care demnitarii ei le menesc României. Preşedintelui Miguel Angel Martinez, curtat de toată suflarea publică bucureşteană la mijlocul lui aprilie, i s-a reproşat acum, fără sfială că „vorbeşte cu vocea Budapestei" şi i s-a adus la cunoştinţă că „nu va mai fi primit cu plăcere la Bucureşti". În paralel, s-au auzit lungi oftaturi editoriale după geniul politico-diplomatic al eroului de la Scorniceşti pe care, pasămite, nu l-ar fi prins nimeni niciodată pe picior greşit în materie de politică externă. Reacţiile de acest gen cad cum nu se poate mai bine celor hotărîţi să demonstreze că la Bucureşti bîntuie fobia comploturilor internaţionale împotriva poporului român şi febra demascării duşmanilor integrităţii teritoriale. Indiferent care au fost **adevăratele** motivaţii ale reînvierii politice a Recomandării 1201 şi care vor fi consecinţele ei imediate ori de perspectivă asupra procesului de integrare europeană a României, uşurinţa cu care putem declara război unui organism parlamentar continental e de-a dreptul îngrijorătoare. Nu pentru că nu avem dreptul la opoziţie şi delimitare, la contraargumente ori chiar la încălcarea regulilor europene contrare intereselor naţionale, ci pentru că orice luare de poziţie agresiv-nediplomatică într-un domeniu al diplomaţiei politice ne face mai vulnerabili şi **nu** mai puternici. Oricît ne-am fi obişnuit să trăim lamentîndu-ne pe seama nedreptăţilor istorice pe care le-am suportat pentru că aşa au vrut alţii, nimeni şi nimic nu ne poate ajuta dacă liderii noştri politici, elita intelectuală şi reprezentanţii opiniei publice nu deschid ochii şi nu vor să vadă pe ce lume şi pe ce drum se află acum România. Supravegheaţi de o Rusie care a acceptat federalizarea fostului imperiu sovietic la vîrf dar mocneşte de nostalgii imperiale la bază, „fraţi" cu o Moldovă în care şi Republica Transnistreană şi Găgăuzia sînt altceva decît nevinovate jocuri de copii, străjuiţi de o Ucraină de care Crimeea se zbate să se desprindă, rivali cu o Ungarie frustrată de veacuri şi avantajată azi de statutul ei de ţară mică la care Occidentul a apelat pentru a dărîma zidul Berlinului, parteneri cu o Bulgarie care a ştiut să profite de degringolada Moscovei pentru a se integra în Europa, prieteni statornici cu o Serbie în care războiul din aceşti ani va marca generaţii de-a rîndul şi prieteni de nevoie cu o Slovacie prea uşor despărţită de Cehia pentru a nu fi expusă unor pericole de autonomizare regională, - sîntem obligaţi să fluturăm mereu stindardul politicii naţionale fără să putem face un pas înainte spre consolidarea unui nou sistem economic şi a unor noi relaţii politico-militare. Încrîncenarea cu care batem de cinci ani pasul pe loc în problema privatizării e mai antinaţională decît orice Recomandare 1201, după cum talentul de a ne irosi şansa stabilităţii (fără s-o folosim în interesul propriei noastre evoluţii politice) e mai antiromânească decît acţiunile lobby-ului maghiar. Dacă foştii apărători ai ordinii ceauşiste şi cei instalaţi la putere în 1989 nu s-ar fi războit între ei timp de cinci ani, pe faţă sau pe ascuns, spre răul nostru al tuturora, întreţinînd haosul, sărăcia şi regretele după dictatură, ne-am putea apăra acum graniţele **altfel** decît cu declaraţii belicoase ori cu legi antieuropene. Dacă grija pentru democraţie a majorităţii şi a minorităţii nu s-ar fi redus doar la discursuri bune de rostit în şedinţele parlamentare sau în deplasările oficiale peste hotare, am avea acum instituţii care să se bucure deopotrivă de încrederea etniilor naţionale şi a cetăţenilor majoritari. Cu o Justiţie care nu face dreptate decît din an în Paşti, cu un guvern căruia îi ajunge siguranţa de a nu putea fi schimbat, cu un for legislativ prizonier al unor mentalităţi din alte veacuri, cu o preşedinţie care nu-şi poate învinge resentimentele faţă de opoziţie şi iritarea faţă de gazetari, cu o presă care disprefuieşte informaţia şi preţuieşte diversiunea, sîntem liberi să ne revoltăm împotriva Europei şi să ne deplîngem soarta de victime ale istoriei. Numai că în timp ce şefii de partide şi şefii de gazete acuză Adunarea Parlamentară de la Strasbourg de jocuri ostile intereselor româneşti, multor cetăţeni ai acestei ţări nu le rămîne decît speranţa în intervenţia **justă** a Consiliului Europei. Ei sînt, deocamdată, primari demişi abuziv şi proprietari ai unor case confiscate de comunişti şi furate de parlamentul postrevoluţionar liber ales. Dar s-ar putea ca mîine expeditorii jalbelor primite la Strasbourg să fie chiar gazetarii ori politicienii de opoziţie, iar poimîine alături de ţigani şi de maghiari să se simtă sau să se declare discriminaţi toţi cei care au participat într-un fel sau altul la revoluţia din decembrie '89.

Elena ŞTEFOI

Presa despre...

Malta, Cleja şi Progresul

Ziua de întîi mai nu i-a impresionat pe gazetarii români prin fastul manifestărilor sale muncitoreşti, ci prin rafinamentul diplomatic al fostului preşedinte al Americii, George Bush, dublat de calităţile sale de mare jucător de tenis. Vizita la Bucureşti a celui care, împreună cu Mihail Gorbaciov, a schimbat faţa Europei de Est, i-a făcut pe reprezentanţii presei să renunţe la ideea unui week-end prelungit şi la tentaţia de a profita de cadoul unei zile nelucrătoare la început de săptămînă. Aşadar, sîmbătă şi duminică, reporterii, comentatorii şi analiştii s-au adunat sîrguincioşi mai întîi la Aeroportul Otopeni, apoi la Palatul Parlamentului şi, în sfîrşit, la Arena Progresul, acolo unde oaspetele american i-a învins detaşat pe reprezentanţii puterii de la Bucureşti, cu rachetele de tenis aduse de acasă. Nimic nu le-a scăpat harnicilor slujitori ai presei cotidiene: nici faptul că George Bush îşi cară singur sacoşa cu echipamentul sportiv, nici încrederea sa în victoria revoluţiei române. Pagini întregi de reportaje şi fotoreportaje transformă acest eveniment semimondan într-o acţiune ce ar trebui să îmbunătăţească relaţiile româno-americane şi, concomitent, şansele noastre de integrare euro-atlantică. Întrebările adresate fostului şef al Casei Albe au exprimat, încă o dată, obsesiile presei postcomuniste şi speranţele autorităţilor actuale. În numele cotidianului **Adevărul**, Romulus Căplescu l-a întrebat pe George Bush dacă a discutat la Malta soarta lui Ceauşescu şi viitorul României, rugîndu-l să contribuie prin răspunsul său "la elucidarea unei probleme de ordin istoric". "Categoric, nu am discutat nimic la Malta nici despre România, nici despre Ceauşescu", a răspuns fără ezitare partenerul lui Gorbaciov la acea legendară întîlnire, adăugînd cu maliţie: "Desigur, am fost acolo, şi dacă aş fi discutat despre aşa ceva sînt primul care ar trebui să o ştiu. Nu trebuie să se dea crezare speculaţiilor presei. Răspunsul la întrebarea dumneavoastră este categoric NU", şi-a încheiat George Bush intervenţia pe această temă. **Jurnalul Naţional**, care dedică vizitei particulare a familiei Bush două pagini cu pretenţii exhaustive, reproduce, spre deosebire de restul suratelor sale publicistice, **şi** o declaraţie a preşedintelui Convenţiei Democratice cu privire la semnificaţiile acestui eveniment fericit pentru guvernanţii români. Liderul coaliţiei de opoziţie e de părere că despre venirea la Bucureşti a lui George Bush "trebuie să vorbim ca despre o vizită obişnuită a uneia dintre cele mai mari personalităţi politice a lumii contemporane, care, în mod demn, aşa cum se întîmplă într-o democraţie autentică, a redevenit un om de afaceri şi care, eliberat de obligaţiile reprezentative la nivelul statului, doreşte să cunoască lumea. Este o cunoaştere mai bună, mai directă şi într-o ordine oarecum mai firească. De la angrenajul economic la peisajul social, uman şi, în fine, la cel politic, care de multe ori este atît de fals şi atît de convenţional". Guvernamentalul **Vocea României** nu pierde prilejul de a scanda, în titlul editorialului, sloganul "BUSH e cu noi!". "Importantă rămîne astăzi imaginea proiectată ţării noastre în conferinţa pe care a susţinut-o la Palatul Parlamentului", scrie deci Constatin Priescu, pentru care, "aprecierile domnului Bush la adresa actualei puteri, departe de a fi negre, s-au vrut un mesaj clar. Nu prin meciurile de tenis, bune şi ele pentru imagine, ci prin încrederea pe care ne-a dat-o fostul preşedinte că SUA vor ajuta România să înainteze spre democraţia de tip occidental, în primul rînd prin edificarea temeliei ei - dezvoltarea economică". Odată încredinţaţi că prima dintre puterile lumii ne va fi de ajutor într-ale democratizării, de ce să nu punem piedici noi înşine? - par să se întrebe, la rîndul lor, corespondenţii teritoriali care au asistat la sau doar au relatat din auzite incidentele dintre ceangăii maghiari şi ceangăii români din satul Cleja, judeţul Bacău. "Revolta de la Cleja, în timpul căreia maşina liderilor UDMR veniţi la o întrunire cu localnicii care se revendică din etnia maghiară a fost împiedicată să intre în comună de ceangăii care se revendică de la etnia naţională", "a trecut dincolo de graniţele ţării", putem citi pe prima pagină a ziarului **Cotidianul.** De la aceste incidente, relatate cu lux de amănunte în majoritatea publicaţiilor zilei, trecerea la mult discutata Recomandare 1201 e aproape obligatorie.

Împotriva ei se pronunţă în **Cronica română** parlamentarii Adrin Păunescu, Florin Rădulescu Botică şi Valentin Gabrielescu, toţi trei proaspăt întorşi de la Strasbourg, plini de pachete şi de eleganţă vestimentară. Un punct de vedere diferit şi de-a dreptul surprinzător (dacă ne gîndim că vine din partea unui deputat PUNR) găsim însă în **Curierul naţional**. La conferinţa de presă a Organizaţiei braşovene a PUNR, Horia Pop a îndrăznit ceea ce nici opoziţia nu îndrăzneşte să spună, deşi nu ea întreţine sau amplifică scînteia conflictelor interetnice: "Recomandarea 1201 a fost rediscutată şi adoptată de către Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei din pricina vîlvei create în România, de cîteva luni, pe marginea ei", a spus parlamentarul aflat în partidul condus de Gheorghe Funar. Rediscutarea Recomandării 1201 este, în viziunea deputatului de Braşov, "consecinţa greşelilor politicienilor români şi a majorităţii mass-media". "În fond, a adăugat reprezentantul PUNR, dl. Martinez nu a spus nimic nou, la Bucureşti şi la Cluj-Napoca, afirmînd că Recomandarea este caducă. Reluarea, cu obstinaţie, a declaraţiilor sale, nu a făcut decît să dea apă la moară neprietenilor României, care i-au reproşat că un document al Consiliului Europei nu poate fi caduc, l-au repus în discuţie şi l-au adoptat!". Cine s-ar mira dacă primarul Clujului l-ar declara pe colegul său de partid "vîndut opoziţiei" sau şi mai rău! - ceangău manevrat de revizionistii budapestani? (E.Ş.)

De jur împrejur...

Un consorţiu naţional pentru Eltîn

Într-o relativă indiferenţă complice a paznicilor procedurilor democratice, în trei foste republici ale Uniunii Sovietice, acum state independente, s-au ţinut referendumuri care, cu rezultate între 85 şi 95 la sută, le-au dat preşedinţilor lor garanţia că vor rămîne la putere pînă după anul 2000. Niazov în Turkmenistan, Karimov în Uzbekistan şi săptămîna trecută Nazarbaev în Kazahstan au promis că se vor ocupa de dezvoltarea economiei de piaţă şi a democraţiei în ţările lor (care la un loc cuprind cca 42 de milioane de oameni) cu condiţia să nu dea socoteală nimănui şi ca nimeni să nu se amestece în treburile lor. Probabil că unul din motivele care a stins protestele în faţa unor lovituri de stat de abia mascate de forma electorală a fost teama de răspîndirea fundamentalismului: opoziţia la caracterul dictatorial al celor trei foşti lideri ai aparatului comunist sovietic este alcătuită în principal din grupuri islamice militante şi eventuala lor victorie este privită cu egală îngrijorare de Occident, de Rusia şi de China. Imensele resurse naturale ale acestor teritorii (petrol, gaze naturale) au atras încă din 1991 interesele marilor companii petroliere occidentale gata să investească sume uriaşe pentru prospecţie, extracţie şi conducte. Preşedinţii recent plebiscitaţi ar urma să asigure pacea internă şi înţelegerea cu Rusia care se împotriveşte cu hotărîre proiectelor care-i ocolesc teritoriul. Şi China este interesată în menţinerea siguranţei pe drumurile tradiţionale ale negoţului şi a liniştii la graniţa de Vest. Debarasate de comunism, republicile Asiei Centrale se reîntorc la tradiţia hanatelor medievale de dinaintea stăpînirii ruse, asortată cu călătorii la Washington şi alte binefaceri ale confortului occidental modern.

Soluţia politică găsită îşi află imitatori la Moscova. Marasmul economic, haosul legislativ, neputinţa statului de a controla criminalitatea, modul jalnic în care se desfăşoară campania din Cecenia au adus la 6 la sută procentul susţinătorilor preşedintelui Eltîn. Disponibilitatea lui de a organiza alegeri conform calendarului era şi aşa destul de ipotetică. Acum a primit o ofertă care îi dă un preţ destul de bun pentru valorizarea instinctelor de activist comunist autoproclamat ţar. Partenerul lui are o traiectorie la fel de bizară. Oleg Boiko, 30 de ani, a fost, alături de Egor Gaidar, unul din liderii partidului **Opţiunea Rusă**, creditat cu cele mai mari merite democratice. A părăsit partidul, refuzînd să se alăture condamnării războiului din Cecenia şi a întemeiat Liga supremă a business-ului rus, o societate în care se intră prin cooptare şi care are deocamdată 8 membri, cei mai bogaţi bancheri şi oameni de afaceri din zona europeană a Rusiei. **Consorţiul** astfel format propune statului rus un împrumut de multe sute de miliarde de ruble garantat de proprietăţile privatizabile. Grupul lui Boiko nu cere dobînzi exagerate, ci doar dreptul de preemţiune la întreprinderile care se vor vinde. Primul ministru Cernomîrdin şi cei doi viceprimminiştri, „liberalul" Anatoli Ciubais şi „conservatorul" Oleg Soskoveţ, au fost sensibili la perspectica reducerii deficitului bugetar şi a coborîrii indicelui inflaţionist, altfel spus la satisfacerea standardelor impuse de FMI. Propunerea lui Boiko are şi o latură patriotică: grupul lui va controla pătrunderea capitalului străin, care în condiţiile devalorizării monedei naţionale ar putea obţine pe nimic unităţile performante ale industriei foste sovietice. În schimb, ei solicită garanţii politice: în numele nevoii de stabilitate ei cer ca pînă în anul 2000, cel puţin, să nu se ţină nici un fel de alegeri. Ei nu vor să aibă de-a face cu un nou parlament care ar putea anula privatizarea, sau cu un preşedinte interesat de modul în care ei s-au îmbogăţit. Ca prim gest de bunăvoinţă Liga a cumpărat 49 la sută din acţiunile canalului de televiziune Ostankino, deficitar şi înglodat în datorii. Astfel, tinerele produse ale acumulării capitalului au la îndemînă şi mijlocul de a explica tuturor că se poate trăi şi fără alegeri, prezentînd „imagini pozitive ale vieţii în Rusia".

Dacă politicienii de la Kremlin par convinşi, alţi oameni de afaceri se opun: printre ei, Iuri Skokov, el însuşi candidat la preşedinţie susţinut de generalul Lebed şi o puternică asociaţie interregională din provinciile siberiene: „Bancherii de la Moscova vor să privatizeze preşedinţia Republicii, ceea ce demonstrează că statul nostru nu valorează prea mult. Dar să nu-şi bage nasul în ciorba noastră: noi nu sîntem de vînzare!" a declarat unul dintre responsabili.

În general asemenea afirmaţii se fac pentru atragerea cumpărătorilor. Preşedinţii anului 2000 din Asia Centrală tratează cu British Petroleum, cu Chevron, cu British Gas-AGIP, Amaco etc.

Lui Eltîn i se oferă un consorţiu naţional. Toţi aceştia au profitat sub o formă sau alta de impulsul democratic din 1991, de descompunerea imperiului, de începuturile reformelor economice. Acum ei doresc schimbarea regulilor jocului pentru ca în numele stabilităţii să evite orice concurenţă reală. Sărăcirea populaţiei le dă convingerea că oamenii vor accepta din nou să renunţe la libertate în schimbul promisiunii piinii. De fapt, aceştia, săracii, vînd un lucru foarte preţios, despre care nici nu-şi dau seama că le aparţine şi în legătură cu care propriii lor lideri, dar şi cei ai lumii occidentale, le spun că n-au nevoie, că nu sînt ei făcuţi pentru aşa ceva. Ei sînt făcuţi ca să rabde, să scrie literatură şi să moară pentru conducătorii lor care înspăimîntă lumea.

Magdalena BOIANGIU

Fabrica de esențe

A fost nu foarte demult o vreme cînd, gîndeau cei ce locuiau ceea ce numim noi Europa, piatra pe care nu o ţineai bine în mînă cădea pentru că exista, de la începuturi în ea, năzuinţa de a ajunge acolo unde era ea menită să stea, şi de unde de altfel ai cules-o: jos. A fost nu foarte demult o vreme cînd, pentru cei ce locuiau ceea ce numim noi Europa, în clipa în care te năşteai, cădeai, ca să spun aşa, în nişte haine pe care le purtai apoi întreaga viaţă, căci exista în tine, se gîndea pe atunci, năzuinţa de a ajunge acolo unde ai fost menit să te inserezi: în nobilime, şi purtai atunci straie de nobil, toată viaţa; în prostime, şi îmbrăcai, firesc, şi iarăşi toată viaţa, veşmintele rangului tău; în preoţime, şi-ţi puneai atunci, şi iarăşi firesc, şi iarăşi întreaga-ţi viaţă, sutana. Şi a venit apoi o vreme cînd pietrele au început să cadă din cu totul alte pricini, doar de ele şi de Newton ştiute. Şi, concomitent (în sfîrşit, cam la un veac mai tîrziu, dar ce importanţă are un secol?), o vreme - cea pe care o experimentăm şi acum - în care raporturile noastre cu hainele au devenit cu mult mai... nefireşti.

Nefireşti în sensul că nu mai e în firea noastră să «năzuim» spre anume haine, nu ne mai îmbrăcăm cu ceea ce firea noastră ne îndeamnă să purtăm. De ce? Pentru că nu mai are cine să ne îndemne; pentru că, pur şi simplu, ne-am pierdut firea. «**Esenţa precede existenţa**», suna acum puţin mai mult de cincizeci de ani o sentinţă ce a devenit celebră fără îndoială pentru că rezuma pregnant una din liniile de forţă ale Timpurilor moderne şi anume că **eşti ceea ce faci**! In momentul zero al existenţei tale eşti nimic, un neant, şi pe măsură ce mai scoţi un gîngurit ori un scîncit **devii** acest gîngurit, **şi** acest scîncet, **şi** această poftă de mîncare, **şi**... Omul ca **sumă a actelor sale**, că aceste acte sînt nobile ori vulgare, gînduri profunde ori sughiţuri.

Valéry se minuna de infinita **plasticitate** a «sufletului» omenesc. Iar Baudelaire vorbea de «sfînta prostituţie», de «inefabila orgie» a sufletului poetului care, «incomparabil privilegiu»!", poate fi şi el şi oricine altcineva atunci cînd vrea. Precum «sufletele rătăcitoare ce-şi caută un trup, intră, cînd vrea, în personajul pe care şi-l alege». Moda - vestimentară, dar nu numai - este simptomul prostituţiei generalizate a sufletului omului modern, semnul că europeanul ultimelor două veacuri a încetat să se mai gîndească pe sine drept o nouă ocurenţă, o nouă încarnare a unei esenţe umane. In loc de a mai fi după chipul şi asemănarea a ceva ce-i preexistă, el îşi dă propriul chip, după cum îl taie capul, adică atunci cînd vrea şi, mai ales, cum vrea.

Moda este o fabrică de esenţe. Vrei să **fii**, să spunem, «dinamic»? Nimic mai simplu: îţi sculptezi o coafură «dinamică» (în nomenclatorul profesiilor din unele ţări există termenul de coafor-sculptor), îţi înfigi în ochi o privire «dinamică», îţi imprimi hainelor o linie «dinamică», îţi sugi burta, îndreptţi spatele etc. Vrei să **fii**, să zicem, «bărbat»? Vrei să **fii** «femeie»? Nimic mai simplu, într-atît a devenit de adevărat că voinţa precede fiinţa şi că dacă există bărbaţi şi femei aceasta se explică prin faptul că unii dintre bipezii fără pene **au decis** să fie una iar alţii alta: nu avem decît să distribuim pe corpul nostru, făcînd apel la aceşti alchimişti ai Timpurilor moderne care sînt coaforul, croitorul, chirurgul plastic etc., semnele feminităţii ori bărbăţiei rîvnite. Şi dacă nu e de ajuns, dacă vrem să pară şi mai «adevărat», putem recurge la hormoni.

Pe vremuri, omul îşi descoperea finitudinea în raport cu Creatorul, constata că temeiul fiinţei lui nu se află în el, ci îi este excentric, exterior. In cultura noastră a aparenţelor, omul modern, omul modei, îşi descoperă finitudinea în raport cu celălalt, în sensul că fiinţa pe care şi-o dă în fiecare dimineaţă trebuie să fie recunoscută de celălalt. Privirea celuilalt e temeiul bărbăţiei sau feminităţii mele, al dinamismului din mine, al romantismului etc. Vă amintiţi bunăoară iritarea cumplită ce-l cuprinde pe Baudelaire cînd constată că nimeni nu pare să remarce părul pe care tocmai şi-l vopsise în verde. Şi vă amintiţi declaraţia aceasta a lui Brummel: «Cine a auzit vorbindu-se vreodată de tatăl lui Brummel; şi cine ar fi auzit vreodată de însuşi Brummel, dacă ar fi fost pur şi simplu ce este? Ştii însă dragă Lady Hester că nebuniami e cea care mă fabrică. Dacă nu le-aş privi cu obrăznicie în ochi pe ducesele descumpănite, dacă nu i-aş saluta pe prinţi cu o înclinare dezinvoltă a capului, lumea m-ar uita într-o săptămînă.» Pentru ca lumea să nu te uite, pentru ca părerea de fiinţă pe care ţi-ai dat-o să nu-ţi devină şi mai părelnică, trebuie să obligi privirea celorlalţi să se oprească în mod constant asupra ta. Prea puţina realitate a realităţii tale te antrenează în subtilul joc al seducţiei.

Sîntem o societate de seducători. O societate în care fiecare din noi îşi pregăteşte, cum se spune, apariţia pe care o vrea cît mai convingătoare. Fiecare dintre noi încearcă să rămînă cît mai mult pe retina celorlalţi şi organizează întru aceasta, adevărat regizor de platou, aparenţele în aşa fel încît să iasă mereu învingător. Joc subtil, desigur, dar mai cu seamă epuizant şi obositor, căci pentru a menţine prizonieră privirea celuilalt, pentru a o fascina, nu numai că trebuie să te fabrici în fiecare clipă, dar trebuie să te fabrici mereu **altul**, cu totul diferit de ce ai fost acum o clipă. **Infinita** plasticitate de care vorbea Valéry nu poate să rămînă o simplă virtualitate, o posibilitate, ci trebuie să se **realizeze,** şi să se realizeze **în clipă**. De aici viaţa din ce în ce mai scurtă a modelor, de aici tradiţia noului (Harold Rosenberg) pe care o trăieşte Europa de două veacuri încoace.

Radu TOMA

Între modă şi stil

Fluctuaţiile modei sînt cele ce convulsionează cel mai radical apele mai mult sau mai puţin bogate ale garderobei noastre, lăsîndu-ne într-un reflux pustiitor ce transformă strălucitoarele stele de mare de ieri în simple grămezi vîscoase şi amorfe. Aceste fluctuaţii ne aruncă uneori în noi regnuri, diferite de cele cu care ne-am obişnuit, modificîndu-ne nu numai înfăţişarea, dar şi comportamentul. Ele ne pot apropia de noi înşine sau dimpotrivă, cum prea adesea se întîmplă, ne înstrăinează de fiinţa ce sîntem. Pentru că vestimentaţia rămîne

un mod de a te exprima şi individualiza numai cîtă vreme ea nu se substituie personalităţii noastre autentice, falsificînd-o şi deturnînd-o din coordonatele ei fireşti. Şi aceasta întrucît moda este aleatoare şi indiferentă faţă de individualităţi, ea propune norme abstracte, generice care s-ar dori universal valabile. Din acest punct de vedere, moda este, paradoxal, o formă de depersonalizare şi anonimizare. Dar orice civilizaţie este propulsată de personalităţi bine individualizate, nu de mase amorfe şi anonime. De aceea **antidotul civilizator al modei este stilul.** El se serveşte de modă dar nu se supune ei, semnificînd adaptarea modei la personalitate.

Foarte adesea lipsa de distincţie a unor înfăţişări, oricît de preţios sau bogat susţinute de vestimentaţie, vine din aceea că în vreme ce toate femeile doresc să fie la modă prea puţine îşi propun şi reuşesc să aibă un **stil**. Pentru că, în vreme ce moda o poţi cumpăra, stilul îl **dobîndeşti,** şi nu în ultimul rînd prin cultură şi autocunoaştere, adică prin educaţie. De aceea "la modă" poate fi oricine îşi propune aceasta şi are mijloacele materiale necesare, dar **stilul îl ai sau nu**, aşa cum ai sau nu imaginaţie, şarm personal şi inteligenţă. El nu poate fi decît emanaţia unei personalităţi accentuate, capabile să individualizeze generalul prin particular (respectiv prin notele individuale, fizice şi spirituale proprii). O persoană **are stil** cînd înscriindu-se în parametrii generali ai modei se va detaşa totodată de ea prin amănunte, nuanţe şi accente purtînd amprenta propriei fantezii, a propriei sensibilităţi, a unui gust filtrat prin cultură şi inteligenţă. A fi la modă este în primul rînd o chestiune de **imitaţie**, a avea **stil** este una de cultură.

In timp ce stilul este profund democratic, moda este dictatorială, pentru că ea este **exclusivistă**, negînd tot ce o contrazice. **Stilul este tolerant**, acceptînd deci convieţuirea cu alte stiluri autentice. De aceea, în vreme ce moda îi egalizează pe cei ce o adoptă pasiv, anonimizîndu-i şi uniformizîndu-i printr-o "reducere la acelaşi numitor", stilul, rezultat din **confruntare cu moda**, o depăşeşte şi se serveşte de ea, realizînd unitatea dintre noutate şi originalitate, pe de o parte, şi individualitatea psiho-fizică a persoanei, pe de alta.

Căci stilul vestimentar este o manifestare secundă, o prelungire a modului de a fi în ansamblu al unei persoane, de la felul în care gîndeşte şi vorbeşte pînă la cel în care se mişcă. O persoană ce nu a devenit încă îndeajuns de conştientă de sine, care nu e suficient de energică şi nu ştie să-şi impună voinţa, cu alte cuvinte o persoană ştearsă, neinteresantă, slab individualizată nu va putea evidenţia nici în modul de a se îmbrăca un stil propriu. Il va copia în cel mai bun caz pe cel al alteia, pe care o admiră şi cu care-şi doreşte să semene.

Există aşadar o opoziţie ireconciliabilă între modă şi stil? Nicidecum! Orice stil personal se raportează la modă, dar nu i se subordonează ci se slujeşte de ea. In vreme ce trăsăturile stilistice prin care se caracterizează o modă devin în cadrul acesteia scop în sine, stilul personal se raportează la modă critic şi selectiv, adoptînd din ea numai ceea ce serveşte unui scop care o transcende şi anume sublinierea calităţilor unice prin care se defineşte o personalitate. De aceea în procesul de conturare a unui stil, **moda va fi întotdeauna doar un mijloc, niciodată un scop.**

Ca urmare, orice proces de creaţie din domeniul designului vestimentar îşi va propune în primul rînd să depăşească **paradoxul modei.** Să depăşească adică flagranta contradicţie dintre tendinţa uniformizatoare, impersonală şi supraindividuală a unei anumite linii a modei (dar e vorba, evident, nu numai de linie în sens de "croială", ci şi de culoare şi material) şi nevoia noastră de a ieşi în evidenţă şi de a ne sublinia personalitatea prin vestimentaţie. Iar această depăşire devine posibilă numai prin trecerea de la modă la stil, adică la conceperea unui complex vestimentar adaptat unei singure persoane. Din formă de manipulare, moda devine prin stil o formă de eliberare şi afirmare a personalităţii. Este ceea ce încă din secolul trecut, un arbitru al eleganţei pariziene - Marchizul de Châtelet - observa cu maliţie: "Nici o femeie cu personalitate nu se supune cu totul modei. Cele preţioase o exagerează, iar cele de gust pactizează cu ea în mod agreabil".

Să întregim aşadar sloganul publicitar de pe frontispiciul unei cunoscute reviste de modă londoneze: "Mă îmbrac, deci exist!" prin ceea ce ar putea fi motto-ul oricărui om cu personalitate: "Mi-am conturat un stil, deci mă definesc!".

Victor Ernest MAŞEK

Chip cioplit şi chip de lut

Adolescenţii sînt acuzaţi, adeseori, de faptul că împrumută ce-i mai păcătos din moda occidentală. Deşi, moda vestimentară a adolescenţilor nu este decît ceea ce le oferă un număr finit de magazine. Puţini sînt cei care au timp sau chef să umble după o anumită haină care să-i facă oameni. In general ei se îmbracă pentru că moda, care-i o deprindere colectivă, prevede ca oamenii să se acopere cu ceva. Faptul că, la un moment dat, e căutat un ceva anume, depinde de caracterul de masă al uneia sau alteia din modele vestimentare.

Tot adolescenţii sînt acuzaţi că nu sînt în stare să-şi aleagă drept model de viaţă decît cîte un idol fals şi trecător creat în platourile de filmare.

Acesta este, se spune, lucrul cel mai periculos la moda caracteristică adolescenţilor: modelul preluat fără discernămînt. Un înveliş ce sună a gol, purtător al unor mesaje neîncărcate de prea multe sensuri.

Adolescenţii sînt, însă, de altă părere. Un studiu efectuat în 1992 de către Centrul de Cercetări pentru Problemele Tineretului arată că, pentru grupurile de fani, Michael Jackson este, într-un fel, un reprezentant al lui Dumnezeu pe pămînt. Pentru mulţi tineri între 12 şi 17 ani, Michael e tot ce poate fi mai nobil, el iubeşte copiii, apără pacea, vrea să salveze planeta. N-ai de ce să blamezi aceste idealuri pe care nişte puşti le îmbrăţişează fără să stea prea mult pe gînduri. Evident, Michael Jackson e o făcătură, un chip cioplit de mînuitorii de efecte şi manipulanţii luminilor de scenă. El e un balon de săpun pe care presa îl spulberă după cîteva zile de dezvăluiri.

In momentul în care moda Michael sfîrşeşte lamentabil, apar apostolii tradiţiei şi strigă sus şi tare că aceste chipuri de lut care sînt adolescenţii au ales un prost model. Ei l-au ales, însă, din oferta de modele existente atunci pe piaţă. Iar asta se va întîmpla în continuare atîta vreme cît angrosiştii de modele demne de urmat se bîlbîie temeinic dacă sînt puşi să rostească numele de cod Patapievici. Profesorii, **dealeri** autorizaţi de concepte şi principii capabile să formeze o gîndire model, mai ezită încă dacă să aleagă între î din i sau î din a. Situaţie în care adolescentul va ezita, însă foarte puţin, dacă să aleagă sau nu Universitatea Internaţională Michael Jackson, existentă şi avîndu-şi sediul în str. Grigore Ureche nr. 27. Acolo, adolescentul-victimă poate învăţa istoria curentelor rock, istoria credinţelor religioase, biografie şi discografie Michael Jackson, curs practic de disc-jockey.

De ce n-ar învăţa istoria credinţelor religioase la Teologie sau la Filosofie? Pentru că teologul sau filosoful care-i apare la televizor îi oferă un monolog şi doar rar reuşeşte să comunice cu el. Modelul de pe scenă îi oferă, prin mult vehiculata interactivitate, măcar iluzia unei comunicări. Şi mai există multe alte argumente de acelaşi calibru.

Alegerea de modele din lumea spectacolului este o modă adolescentină timpurie şi care se duce repede. In spatele acestor false modele stă, însă, o industrie, pregătită oricînd să umple spaţiile goale, în timp ce intelectualul autohton pare foarte puţin dispus să devină model pentru adolescenţi, sau să creeze o şcoală. El vrea să acrediteze ideea că preferă singurătatea cărţilor sale unei lumi nedemne. Pentru adolescent, odată trecut mirajul zeului de mucava, vine momentul în care-şi va căuta temeinic un chip şi o asemănare. Iertat să-i fie dacă îl va evita pe cel scump la vedere, deşi, altfel, generos la făină.

Patrick André de HILLERIN

Modă, sex, politică

Preocupat de analiza iubirii, Ortega y Gasset constata că "în comparaţie cu bărbatul, orice femeie este o prinţesă... luxul şi eleganţa, podoabele şi bijuteriile pe care o doamnă le aşează între ea şi alţii au ca scop să ascundă sinele ei secret, să o facă mai misterioasă, distantă şi inaccesibilă... Femeia are un exterior teatral şi un interior circumspect, în timp ce la un bărbat interiorul este teatral".

Moda poate fi pusă şi în slujba unor interese colective, de grup; în acest caz, deşi societatea trebuie vizată, răfuiala se face cu cei care au autoritate socială, deci cu bărbaţii. În acest caz, moda devine un instrument care ar trebui să funcţioneze în locul discursului verbal. Ea a lucrat mult pentru emanciparea femeii într-un sens paradoxal: căutînd să convingă bărbaţii să le permită dreptul la afirmare, ele au folosit modalităţi de expresie pe care, în realitate, le depreciau. Acest lucru a constituit la un moment dat o mare schimbare în politica feminină de afirmare, incluzînd, evident, şi schimbarea relaţiilor între sexe. Sufragetele din Anglia au ajuns la un moment dat la concluzia tristă că nimic nu e mai eficient în lupta lor pentru a obţine dreptul la vot decît feminitatea exprimată în modă. Astfel, către anul 1912, Uniunea Politică şi Socială a femeilor din Anglia declara: "pentru a cîştiga un loc activ **în cadrul** societăţii, ele (femeile) trebuie să apară socialmente acceptabile. Ele, totuşi, trebuie să fie conştiente că interesul faţă de modă, de vestimentaţie, nu a fost perceput numai ca trivial şi esenţialmente feminin, ci şi reprobabil.". "Cauza" nu făcuse, după părerea unora, decît să "altereze relaţia unei femei cu hainele ei". Imaginea sufragetei masculinizate adusese multe prejudicii cauzei şi momentul cerea revenirea la feminitatea aducătoare de succes, pentru că "o femeie, antrenată să influenţeze" mai degrabă decît să gîndească împreună cu bărbaţii, va avea cîştig de cauză. Adversarele acestui punct de vedere esenţialist aminteau un oarecare plus de publicitate pe care uniunea a avut-o atunci cînd femeile au neglijat să acorde importanţă modei şi că o femeie frumoasă, elegantă şi îmbrăcată cu mare artă n-ar putea totuşi, chiar dacă ar şi vorbi, să zăpăcească bărbaţii din parlament astfel încît ei să-şi piardă capul cu desăvîrşire. Întrucît demnitatea cauzei fusese compromisă adesea de acele imagini de femei care apăreau în ziare, înfăţişînd "aceste intelectuale cu pălării oribile şi nepieptănate", multe femei au ajuns la concluzia că bărbaţii nu trebuie convinşi, ci seduşi. Cu ei nu trebuie să vorbeşti pentru că nu vorba contează, ci cum arăţi. Iată, deci, că moda urma să fie folosită pentru ca efectele erotice să fie deturnate spre avantaje sociale. Una dintre figurile proeminente ale uniunii era "o tînără doamnă", delicată în rochie de seară... cu o blană... încîntătoare la vedere, extrem de feminină". Entuziasmul provocat de această apariţie a fost atît de mare încît ziarele au menţionat că sufragetele au renunţat la ochelari şi galoşi pentru că cea de mai sus nu se deosebea cu nimic de o prinţesă.

Moda a continuat totdeauna cu sociotipul feminin propus sau a întărit o anumită reprezentare socială a feminităţii. Dimensiunea politică a modei a fost implicit recunoscută din moment ce sufragetele au dedicat un număr întreg "Modei blănurilor", iar în Franţa, Victor Margueritte scria "La Garçonne". Cartea a avut un mare succes de librărie, a stîrnit polemici politice, traversînd zgomotos actualitatea franceză a anilor 1922-1923. Scandalul produs de apariţia cărţii, considerată un studiu sociologic al unui tip feminin nou, a fost urmat de apariţia unei pagini feminine - cu bogate prezentări de modă nouă, de informaţii menite a emancipa femeia - în şase din cele 14 jurnale studiate de către un cercetător actual. Femeile îşi revendicau diferenţa, ele aveau **"le droit d'avoir un coin à elles"** şi moda era, în acest caz, un element forte.

Funcţionalitatea modei nu a pierdut o clipă finalitatea erotică în cazul femeii. Paradigma "căprioarei care zace în orice femeie", de care se îndrăgosteşte de fapt un bărbat, aşa cum susţinea şi Ortega y Gasset, este însă astăzi doar una dintre ipostazele pe care societatea, prin creatorii de modă, le propune femeilor. Discursul modei a preluat ideea ca alternativă, atît de folosită astăzi în toate componentele vieţii sociale. Într-un articol privind moda anului 2000, apărut recent în "Leonardo", acest lucru este exprimat sugestiv: "extravaganţa liberei alegeri". Tendinţa care va domina moda anului 2000 va fi lipsa de tendinţă. Extravaganţa va deveni normală datorită nesfîrşitelor posibilităţi. Unica noutate într-o lume în care nu mai este nimic de inventat rămîne diversitatea ofertei, contabilizată şi clasificată conform curentelor care s-au perindat: ecologii propun fibrele tradiţionale - şi să nu uităm că de asocierea femeie/regn

vegetal se va profita -, tinerii avant-gardişti propun materiale chimice şi experimentale, scepticii vor menţine moda post-atomică numită **"day after"**, nostalgia trecutului va propune moda Evului Mediu. Totul va fi "neo" - neo-pauperism, neo-ruralism, neo-moralism-, iar în faţa femeilor vor defila "femeia sexy şi cea sado-maso", femeia-copil, războinica androgină, ameninţătoare şi triumfătoare, fără a exclude **"la grande bourgeoise"**, sigură pe ea şi uşor dispreţuitoare. Identităţi diverse, opţiune dificilă.

Nu este oare evident că moda susţine femeia în a-şi exprima dreptul la luptă deschisă? Nu este oare spiritul vînătoresc deopotrivă de prezent la ambele sexe? Putem oare să negăm că femeia continuă să acorde modei prioritate în a se comunica pe sine? Este sigur că moda viitorului propune provocarea făţişă ca atitudine feminină.

Aurora LIICEANU

Cea mai frumoasă mireasmă

Nu-mi prea vine să împărtăşesc compasiunea (fie şi simulată) a lui Cocteau pentru modă, pe care o găsea înduioşătoare, pentru că de fiecare dată moare tînără. Adevărul e că, în vestimentaţie, moda se preface doar că îşi dă duhul; ea intră ciclic într-o moarte cataleptică din care îşi revine revigorată de somnul ei profund şi chiar întinerită, după un anume număr de ani, recunoscîndu-şi, spăşită, puseurile retro sau, dimpotrivă, clamîndu-şi cu ipocrizie noutatea. E menirea ei de a ne oferi iluzia schimbării. E mai ales raţiunea de existenţă a colosalei afaceri pe care o serveşte. Am zice chiar că e treaba ei dacă nu ar fi, de fapt, treaba noastră, a tuturor.

Pentru că, ne place ori nu să recunoaştem, mai toţi ne lăsăm prinşi în mrejele şi jocurile modei. E una din cele mai teribile contradicţii: într-o lume a individualităţilor exacerbate, individul nu se simte la îndemînă decît îmbrăcîndu-se asemănător (pînă la identitate) cu semenul întîlnit pe stradă. Moda acţionează precum gripa virotică, nu se lasă pînă nu contaminează metropola, tîrgul, ba chiar şi satul,

îmbolnăvindu-ne de uniformitate şi egalizîndu-ne într-un soi de democratism sufocant. Cînd am fost în China, în anul ce a premers moartea lui Mao, am rămas literalmente stupefiată de salopeta de doc decolorat care acoperea orice vieţuitoare pe două picioare, fie ea femeie ori bărbat, strada ondulîndu-se în nişte valuri cenuşii de o monotonie ucigătoare. Dar oare vestul ultraprosper nu şi-a ales drept uniformă "blugii şi gecile" din pînză dură, pe care le diferenţiază găurindu-le la genunchi ori cot, zdrenţuindu-le manşetele, ba chiar tăindu-le cracii şi pătînd docul din chiar vopsirea iniţială? Unii explică voga nebună a jeanşilor prin extrema lor confortabilitate, dar eu mă îndoiesc că aceasta ar fi singura explicaţie. S-ar putea să vină şi din gustul violent pentru **"ugly"**, pentru urîţenie, care ne urmăreşte obsesiv în viaţă ca şi în destule opere de artă, reflex torturant al unei epoci torturante. Preferinţa poate veni şi din refuzul aparenţelor frumoase, fie ele şi vestimentare, din sfidarea prea-plinului societăţii de consum.

Şi iată bietul om (sau, mai bine zis, biata femeie sclavă a tuturor iubirilor) sfîşiat(ă) între cele două tendinţe contradictorii ale modei. Pe de o parte, marile colecţii ale **haute couture** (franceze, italiene, britanice) care dau, de două ori pe an, tonul modei: originalitate pînă la extravaganţă, lux pînă la luxură, fantezie coloristică şi de croială pînă la demenţă. O modă a unicatelor supersofisticate sau a veşmintelor ce nu pot fi purtate nici pe scenă, într-un spectacol de **Grand-guignol**. O modă care îmbracă umeraşe - nu femei, manechinelor pretinzîndu-li-se siluete famelice şi înălţimea stîlpilor de telegraf. Iată şi o modă masculină, care le taie bieţilor bărbaţi tocmai aparenţele virilităţii, înmuindu-i, în culori tari, floricele, atlasuri şi cercei. Revistele de specialitate - hîrtie cretată, poze fantastice - celebrează această modă, care rămîne în cele din urmă doar în colecţii şi pe aceste pagini, ori cel mult în garderobele unui număr restrîns de neveste de milionari. Din marile parade se păstrează doar cîte o adresă, o idee, o tendinţă: scurtăm peste poate ori lungim jupa, mulăm pe talie sau amplificăm linia, încingem culorile sau le stingem? De aici încolo, fiecare cu norocul, cu gustul şi, mai ales, cu banii lui.

Pe partea cealaltă, a "luxului democratizat", cum i se spune, vin batalioanele de confecţii de serie, care scot persoane în serie. Nu-i nimic, asta - cum se vede - nu displace. Dacă porţi la orice vîrstă şi pe orice meridian cam acelaşi tip de blazer sau de tricou te poţi simţi aidoma frumoaselor de la Paris sau Milano, nu? Şi cum anul viitor, vrei nu vrei, se schimbă calimera în ale modei (pe ici, pe colo, dar nu chiar în punctele esenţiale), îţi schimbi şi tu confecţia de serie pe o altă confecţie de serie şi ai iluzia că ai devenit o alta: nu este aceasta cea mai frumoasă minciună a modei, căreia îi cădem mai toate pradă?

Îmi amintesc - încă nu e departe vremea, era pe cînd nu se vedeau şi cînd nu ne potopiseră încă produsele sclipicioase turceşti ori arabe - cum încercau bietele romînce să ţină pasul cu moda. Soluţia nr. 1 era ghemul de lînă şi tehnica lui unu pe faţă, unu pe dos. Se puteau face minuni cu două andrele şi îmbrăca o ţară întreagă în **hand-made,** femeile noastre dovedind o măiestrie ţîşnită parcă direct din harul artizanal al ţăranilor. Această modă a sărăciei şi a trudei din faţa televizorului (altfel, de unde atîta timp la o egală în drepturi dar mai ales în datorii?) stîrnea valuri de entuziasm şi admiraţie într-un vest în care ceea ce era făcut de două mîini - şi nu de maşină - purta un blazon nobiliar. Şi era plătit ca atare. A trecut şi la noi vremea **hand-made**-ului, au apărut şi la noi casele şi prezentările de modă, visul oricărei adolescente este să devină manechin sau foto-model, dar visul oricărei femei obişnuite e să reuşească a-şi aduna timp de cîteva luni economiile ca să-şi poată cumpăra o rochie la vară. Doar aparent paradoxal, în urmă cu 5-10 ani, accesul la modă - a modei convertită în confecţia de mare serie - era totuşi mai accesibil la noi. Mai convenabil pentru pungile obişnuite. Noianul de fabrici din ţară, cu o producţie uriaşă, mai picurau, din cînd în cînd, şi pentru localnice cîte ceva: ce "pica" de la export. Pentru că la noi, în imperiul duplicităţii, pînă şi moda avea două feţe. Una era cea pritocită îndelung şi de foarte buni specialişti pentru colecţiile ce urmau să fie prezentate firmelor comerciale străine. Ajunseseră produsele româneşti (de bună calitate!) să colinde lumea şi să îmbrace frumoasele americane ba chiar şi japoneze. Ce se producea pentru ţară, era "adaptat" la cenuşiul şi banalitatea existenţei, fustele prea scurte erau lungite, decolteurile prea adînci erau potolite, modelele prea complicate erau simplificate.

Puritanismul ceauşist se reflecta în vitrine. Şi pe străzile modeste ale ţării. Cele din centru erau înviorate cu comorile "din pachet".

Acum, pachetele s-au transformat în buticuri, shopuri, tarabe şi "uniformele" ce ni se propun se instalează prea adesea în zona kitschului. Cum să ne descurcăm? Să sperăm, totuşi. că prostul gust e o maladie pe care timpul (şi banii) o pot vindeca. Să mai avem deci puţintică răbdare.

Sanda FAUR

Ce are parlamentaru' cu moda?

Ignat Florica
(senator PUNR)

Fiind doar trei femei în Senat şi deci nepermiţîndu-mi să comentez moda feminină, pentru a nu se considera că aş avea preocupări numai de genul acesta - deşi nu mi se par lipsite de interes - consider că instituţia Parlamentului impune o anumită ţinută mai mult decît decentă, aş putea zice chiar elegantă. Mi se pare de-a dreptul nepotrivită o ţinută sport - deşi am cam început să mă obişnuiesc cu problema asta - arborată de domni aflaţi la o vîrstă respectabilă. Obişnuiţii şi mult prea banalizaţii blugi purtaţi de adolescenţi îi văd şi la unii senatori, pe la şedinţe, cum e cazul d-lui Necşeşti.

Adrian Popescu-Necşeşti
(senator PNL-CD)

Fără îndoială că sînt anumite împrejurări cînd o ţinută protocolară este obligatorie, dar în activitatea permanentă de lucru a Parlamentului, singura obligaţie este să fii îngrijit, spălat. Faptul de a avea o ţinută mai tinerească, modernă, este o chestie care priveşte pe fiecare şi ţine de libertatea individului, de opţiunea respectivului. Oricum, acest aspect nu influenţează dezbaterile parlamentare, poate doar faptul că Dumitraşcu pute de nespălare, ca şi Popa Tatu de altfel, de sub toate anteriile alea ale lui venind o duhoare care chiar că influenţează lucrările Parlamentului, de te scoate din sală şi cînd nu protestezi politic.

Radu Baltazar
(senator independent)

Parlamentul României este o incintă care, cred eu, impune şi-o anumită etică vestimentară. Nu poţi veni oricum, ca la stadion. Nu poţi umbla chiar lejer, ca acasă, ci se impune un anume autorespect care să fie ilustrat de vestimentaţie. Nu cred că felul de a se îmbrăca al parlamentarilor influenţează lucrările, dar electoratul care ne vede pe la televizor trage unele concluzii şi din felul în care ne îmbrăcăm - "uite bă, ăla n-are cravată" etc.

A consemnat
Petru IONESCU

Blugii, un nesperat ajutor dat socialismului

Un răspuns superfluu la întrebarea dacă există o legătură între Ceauşescu şi **blue-jeans**, ori între blugi şi socialism, ar fi aceea că blugii au intrat în România cam tot atunci cînd Ceauşescu păşea în istorie: încet, dar sigur. Că lucrurile sînt mult mai complicate, nu încape îndoială. A fost o vreme cînd acest articol de vestimentaţie a cărui singură incompatibilitate politică era aceea că provenea dintr-o lume liberă, a întîmpinat o rezistenţă cel puţin stranie din partea kulturnicilor. Nişte pantaloni, adicătelea, făcuţi pentru socialism, dar care îşi pierdeau progresiv funcţia de pantaloni, devenind o modă, derivînd la rîndul ei dintr-o uniformă. Lucrurile devin însă neaşteptat de complicate şi probabil că nici sociologii nu-şi dădeau prea bine seama că forţa catarctică exercitată de **blue-jeans** corespundea perfect marilor prefaceri sociale din lume şi, că România, chiar dacă era ostracizată în experienţe politice speciale, nu făcea totuşi excepţie de la nişte mutaţii universale, în afara obiectului unei ideologii conturabile: dezvoltarea explozivă a nevoii de consum, universalizarea obiectelor **culturale** şi, în sfîrşit, victoria culturii de mase asupra celei tradiţionale. Blugii au socializat lumea mai mult chiar decît şi-ar fi putut închipui partidul de guvernămînt. Într-o cruciadă pornită în mod paradoxal, tocmai de capitalismul american, blugii au penetrat în cele mai îndepărtate cotloane ale Carpaţilor, au colectivizat şi mai mult habitudinile, nivelînd civilizaţia gesturilor şi anulînd acele mici artefacte vestimentare tradiţionale, care subliniau o anumită ierarhie socială, solidară cu un timp liniar, cum ar fi fost de exemplu, chimirul. De ce blugii, vom spune, şi nu pălăria sau cizmele au repurtat o asemenea victorie socială? Pentru că, există, probabil, o demnitate a pantalonilor, dincolo de funcţia cotidiană pe care o comportă acest articol vestimentar, fără de care bărbaţii ar fi ştirbiţi de prestanţă. De acea prestanţă, mai bine zis de acel orgoliu achiziţionat dintr-un timp tot atît de lung precum istoria pantalonilor, care începe în paleolitic. Avem o perspectivă extrem de clară asupra pantalonilor, datînd de 12 milenii (pantalonii au apărut cu cel puţin 100.000 de ani în urmă) reprezentată într-una din compoziţiile monumentale de artă rupestră din Levantul Spaniol. Pantaloni din piele în genul bermudelor, cu ciucuri sau şireturi atîrnînd în dreptul brîului sau al genunchilor. Figurile umane sînt redate cu o mare plasticitate, astfel că ciucurii sînt surprinşi filfîind în timpul mişcării şi rolul lor nu poate sugera decît funcţia unei podoabe. Cele cîteva zeci de figuri gravate în defileul Gasulia poartă pantaloni identici, ceea ce ne duce cu gîndul la faptul că deosebirile în ierarhia de grup trebuie căutate cu certitudine în alte elemente, cum ar fi podoaba capilară. De la bun început deci, pantalonii garantează o anumită egalitate a membrilor confreriei de vînători preistorici, care va fi regăsită de-a lungul întregii istorii. Pantalonii sînt un tezaur de demnitate masculină, delimitînd prestanţa bărbatului, însă nimic mai mult decît atît. Pantalonii nu pot da nici muşchi în plus, nici potenţă şi nici grade de şef, care cu timpul vor trece din tatuaj în galoane şi stele. Altfel spus, gradele nu se pun pe pantalon, ci pe umeri sau pe piept. Pantalonii ţin de o zonă inferioară a trupului, care delimitează un anumit ritm şi rigoare a mişcării, solidare cu însăşi noţiunea de grup social în acţiune. Pionierii din vestul sălbatic american au redescoperit funcţia lipsită de fală a pantalonilor vînătoreşti din paleolitic, restituiţi de data asta din foaie de cort, prin invenţia unui întrepid frînghier. Felul în care blugii au cucerit lumea nu ţine numai de tertipurile propagandei, chiar dacă blugii' sînt prin execelenţă un articol politic. Aspiraţia maselor spre un obiect de larg consum, cum ar fi pantalonii, vine dintr-un comportament identic cu cel al confreriei de vînători paleolitici. Între bermudele din piele din Levantul Spaniol şi blugii Wrangler există un cîmp semantic comun, căci blugii au fost destinaţi iniţial unei stirpe de desţelenitori de lume, în care pionierul trebuia să fie echipat funcţional corespunzător. Din perspectiva paleoliticului, bermudele de piele nu reprezentau o modă, ci o funcţie. La fel ca şi blugii, chiar dacă cei din urmă pare că au ajuns o modă. Pare doar, deşi nu este aşa, pentru că o modă nu este modă atunci cînd se universalizează. Asociind întregul cortegiu de atribute propagandistice ale pieţei de consum americane, blugii au penetrat totuşi în Est, fără prea mari dificultăţi, mimînd funcţia de pantaloni, în folosul unei mode, dar devenind o uniformă a generaţiei protestatare. Extrem de rar, şi atunci, tocmai în comunităţile tradiţionale de pe teritoriul românesc, blugii şi-au regăsit funcţia iniţială pentru care au fost creaţi: aceea de salopete. Imaginea insolită a unui bătrîn din comuna Ieud - Maramureş, îmbrăcat în cojoc şi cămaşă ţărănească, în blugi americani şi opinci cu obiele este edificatoare. Întrebat de ce a preferat blugii gacilor din pînză de cînepă, ţăranul a răspuns textual: "Eu am venit de pe şantier, de la Alba Iulia şi mi-am luat salopete de blugi, că-s cele mai bune salopete din România!"

Cornel IVANCIUC

Creatorii români - între a fi şi a nu fi

Pentru noi, românii, moda se află, încă, în faza de preistorie, după cum recunosc majoritatea creatorilor sau promotorilor ei interogaţi. Pe fondul neputinţei unei populaţii care abia îşi cumpără ceva, din zbor, cam la două luni o dată, "oamenii modei" se zbat, chinuit, între artă şi industrie, idealism şi pragmatism, dorinţa de a-şi da frîu imaginaţiei şi necesitatea adaptării la cerinţele (sau lipsa de cerinţe) actuale. Dacă studenţii de la Secţia de modă a Institutului Grigorescu fac, deocamdată, artă pentru artă, alţii mai puţin pregătiţi, dar mai înzestraţi material, se lansează deja în colecţii. Majoritatea - pretenţioase, cu destinaţie socială precisă (oamenii cu bani), dar (spun specialiştii) - lipsite de originalitate. Am încercat să descîlcim, întrucîtva, încurcatul ghem al modei, vorbind cu puţinii creatori (sau promotori) ai ei - cît mai diferiţi. Lista lor nu a fost niei pe departe epuizată, dar acest lucru nu are prea mare importanţă, atîta timp cît mulţi din cei întrebaţi neagă însăşi existenţa categoriei creatorilor.

Pentru deja clasica doamnă **Zina Dumitrescu**, dintotdeauna la **Casa de Modă Venus**, moda românească este, fără discuţie, o aliniere şi adaptare la cea occidentală. Casa de modă Venus, în regimul ei ambiguu de cooperaţie, între stat şi privaţi, a încercat să impună, ne spune creatoarea ei, "un clasic modern". Această formulă aparent paradoxală desemnează, de fapt, "o linie clasică adaptată modei", în care "linia de eleganţă e dată de accesorii". Scopul modei, ne declară aceeaşi creatoare, este să creeze lucruri "care merg singure pe stradă". Dacă de la vizionarea unei colecţii nu pleci cu dorinţa de a purta ceva, nu se cheamă că ai fost la o prezentare de modă. Avangarda asta, care pînă la urmă o să confecţioneze din resturi gunoiere, la ce foloseşte? Cînd n-ai materiale, iei mai bine o stambă sau o americă... Căci sînt ieftine, ca şi produsele Casei de modă Venus, adaugă aceeaşi Zina Dumitrescu.

Apropiată-n concepţii de doamna Zina Dumitrescu este şi **doamna Christine Valmy**, care, nu numai că şi-a deschis un magazin de modă, ci şi duce o activitate asiduă şi televizată de educaţie domestico-estetică a doamnelor române. Din emisiunile doamnei Valmy, puteţi afla, de pildă, şase feluri de a transforma o rochie neagră. Modelele proprii special le lasă în vitrinele magazinului mai mult - pentru că a observat că vin femeile şi-şi copiază piesele expuse. **Look**-ul femeii moderne tot de la americanca ultimilor 20 de ani ne vine: o reprezentantă a sexului slab şi frumos e bine să se drapeze în linii simple, culori neutre, fuste pînă la genunchi. Şi să evite extremele, extravaganţele. Mai ales cînd are bani puţini, şi riscă să dea peste produse de o calitate îndoielnică. În România, lumea e învăţată prea **voyantă**, prea ţipătoare. Printr-un compromis de ambele părţi, şi cu ajutorul unei educaţii la obiect, se va ajunge ca moda să corespundă strict cerinţelor unui public estet. Cînd investeşti bani, nu poţi face artă de amorul artei.

Mult mai tînăra **Catinca Roman, una dintre cîştigătoarele Festivalului de modă de anul trecut**, are o poziţie împăciuitoare între "vocile raţiunii" de dinaintea-i, şi cele "ale inimii" ce vor urma. Catinca, absolventă a doi ani de Institut aici şi a unei şcoli de **haute-couture** la Paris, priveşte moda ca pe o meserie, ca pe o afacere. Vrea modă profesionistă, care să includă şi puţin marketing. Din această perspectivă, Catinca declară că, în momentul actual, la noi nu există modă profesionistă. Şi nici o piaţă de desfacere în domeniu. Ea este pe cale de a-şi deschide un atelier de serie mică cu 5 lucrători şi 8 maşini. Speră să reuşească să impună un stil propriu, speră ca lumea să-i poarte hainele. Şi, poate, va contribui şi ea la crearea unui design românesc autentic care să pună capăt turcismelor.

Pentru **Oana Botez, studentă în anul al II-lea la Institutul Grigorescu şi cea de-a doua cîştigătoare a Festivalului naţional de anul trecut**, moda este categoric o artă: trebuie să iubeşti cu ce te îmbraci, să te caracterizeze, să ţină de suflet. Deşi creaţiei ei i s-a reproşat că este extravagantă, Oana crede cu sinceritate că măcar jumătate din ce a prezentat poate fi uşor purtat. Sigur că lumea trebuie educată. Ea însăşi a încercat pe pielea ei o serie de "nebunii", la care "strada" a reacţionat cu huiduieli şi jigniri. Din păcate, pentru Oana lucrurile sînt clare în privinţa modei privite ca afacere: magnaţii confecţiilor nu se obosesc să-i contacteze pe ei, creatorii tineri. Există deja o mafie a creatorilor.

Doamna Unda Pop este una din cele **trei profesoare ale Secţiei de modă din cadrul Institutului Grigorescu**. Dacă starea generală a societăţii nu e cea mai potrivită pentru a te ocupa de modă, ea a încercat să-i pună pe studenţi într-o dublă ipostază: cea de creatori şi de beneficiari. La cursuri studenţii fac o continuă paradă a modei, experimentînd pe ei înşişi. Dacă la vîrsta asta nu încearcă imposibilul, mai tîrziu, cine ştie, se vor scîrbi, înăcri. Mergînd pe ideea că un vestmînt trebuie să includă în concepţia lui atît ideea de spectacol, cea de prezentare de modă, cît şi cea de expresie personală, studenţii au imaginat, de pildă, costume colective, costume din sîrme de spălat vasele, rochii pentru mirese sau pentru grase. Sigur că toate acestea pot părea lucruri egoiste, care nu-ţi folosesc decît ţie însuţi. Dar moda doar începe egoist, cu un interes sporit faţă de tine însuţi, treptat, însă, el se extinde şi asupra celorlalţi.

Epilog:

După ce opiniile celor care se ocupă, teoretic sau practic, de hainele noastre virtuale au dat cu noi de la cer la pămînt, să terminăm, strident, cu vocea unei vînzătoare de salată din Piaţa Norilor: "Moda? Ce-i aia? Eu port moda babelor: fustă de stofă, jachetă de lînă, basma. Omul meu umblă cu pantaloni rupţi pe tractor. Âştia de la oraş? Umblă ca nebunii la cap. Adineaori am văzut-o pe una cu burta goală şi umerii la fel."

Iaromira POPOVICI

Cozile din Lahovary şi sintezele din "Gang"

"Eu n-am mamă, eu n-am tată... / N-am decît un Porsche-n poartă... / Vila mea de la Malibu / I se prăbuşeşte zidu'..." - aşa cînta Bogdan, un ochelarist bărbos, pentru prietena lui, la coada de 30-40 de persoane din Piaţa Lahovary. La ce stăteam noi la coadă? La blugi. Şi de ce? Fiindcă aici îţi iei un pantalon clasic (nici prea larg, nici prea strîmt), care **sigur nu e turcesc**, cu 45.000 lei. Şi merită să pierzi ceva timp, crede Bogdan, altminteri om serios, 27 de ani, inginer cercetător şi adept al măsurii în vestimentaţie. Iubitor înfocat al muzicii rock, Bogdan-parodistul n-a copiat niciodată îmbrăcămintea vreunui cîntăreţ şi s-a amuzat teribil cînd, cu cîţiva ani în urmă, dépêche-iştii cu jeanşi largi, pantofi butucănoşi ghintuiţi şi tunsori severe au intrat în mare derută căci idolul, solistul de la Dépêche Mode, îşi lăsase plete schimbîndu-şi radical look-ul. ● Magazinul de blugi din Lahovary nici nu are firmă: s-ar zice că n-are nevoie. El se cheamă "Continental", are cam 20 de metri pătraţi şi e vizitat de sute de inşi într-o singură zi, într-o disciplină perfectă. Ies doi-trei cumpărători din sanctuar, intră doi-trei aspiranţi din fruntea cozii. ● Nicoleta, vînzătoare la "Continental", 21 de ani, estimează că vînzările ating cam 6-7 milioane de lei într-o zi. Cel mai bine "merge" pantalonul negru şi, odată cu primăvara, cel bleu. În plus, aici se găsesc şi măsuri excepţionale "pentru oamenii în vîrstă sau aşa, mai dezvoltaţi, care, săracii vin disperaţi şi de cîte 2-3 ori, pînă reuşim să găsim ceva". Afacerea merge excelent, susţine Nicoleta, pentru că patronul e bun şi "totul porneşte de sus, la fel ca şi la noi în ţară". ● Carmen Dumitru are 31 de ani, a terminat ASE-ul şi este patroana unui magazinaş de îmbrăcăminte, încălţăminte şi accesorii pe care se luptă să-l facă să arate "altfel". Nu e mulţumită de atmosfera pe care a creat-o. Totuşi, locul arată cuceritor. Se numeşte "Gang" şi chiar este amplasat într-un gang (pe lîngă Spitalul Studenţesc). Pereţi albi, proaspăt văruiţi. În dreapta, deasupra, colate pe muri - siluete negre de tablă ale unor omuleţi subţiratici, cu capul în jos. În stînga - uşa prăvăliei. Muzică jazz, sau pop anii '60-'70, sau Sting - în surdină. Manechine savant aranjate, rafturi de lemn cu "marfă" dar şi cu figurine ţărăneşti de lut sau ouă încondeiate sau împletituri de pai. Pe vremuri, aici a fost o ghenă de gunoi... ● În general, lucrurile vîndute la "Gang" nu sînt de serie mare; Carmen le alege şi de la angrosişti, e drept, dar are şi furnizori străini sau artişti plastici; sau firme de croitorie cărora le oferă un tipar; "sinteza" e totul crede ea; şi se întîmplă, din acest motiv, să aibă clienţi care cumpără o "ţinută" întreagă, aranjată de ea pe manechin. ● Clienţii sînt diverşi: şi adolescenţi, şi mame, şi bunici. Şi inşi la patru ace şi puşti cu basmale sau raşi în cap. Uneori apar belele: sînt tineri foarte îngrijit îmbrăcaţi care fură cu artă. E greu să-i vezi fiindcă, de! fosta ghenă e de fapt un coridor îngust şi-ar fi nevoie de trei vînzători înşiruiţi de-a lungul lui şi firma nu-şi permite. ● Creatorii români de modă sînt o mare dezamăgire - decît mediocritatea lor mai bun ar fi un "gol istoric" - opinează Carmen, care mai are o tristeţe: somptuozitatea de prost gust pe care o cultivă mai toate magazinele bucureştene - decorul cu plăci de marmură funerare şi plante din pînză cerată. ● Ştiu că n-o consolez dar îi explic că e unda de şoc a stilului Casa Poporului, unde se răsfaţă hîrdaie cu flori artificiale pe fond de colonade... ● O părăsesc pe tînăra patroană pradă neliniştii: se pregăteşte să întîmpine revenirea în forţă a nesuferitului nylon, a pantofilor cu toc subţire (moda bocanc e pe ducă) şi, mai ales, îşi adună forţele ca să deschidă un "pui" de "Gang" - pe Calea Victoriei. În plus, mai are de dat o bătălie cu vecinii actuali: speră să-i convingă că gangul propriu-zis de la intrare ar fi mai şic ornamentat cu graffitti-uri...

Voioşi, ei epatau burghezul...

Secţia de Modă a Academiei de Artă a apărut prin anii '70 îşi amintesc profesorii, odată cu "deschiderea", şi, doamne, ce lucruri trăznite se făceau chiar şi atunci, ehei, rochii în conserve, de pus în galantar la Alimentara... Şi, bineînţeles, odată cu "închiderea", în anii '80 secţia moare şi România se coreanizează şi se mohorăşte... Dar uite că vin anii '90: stau de vorbă cu studenţii anului IV ai reînfiinţatei secţii de Modă, dirijaţi întru îndrăzneală de Unda Pop, acuzată de gurile rele că prea-şi ţine studenţii "sub clopot" şi prea "experimentează sub reflectoare". Profesoara se apără rîzînd: în studenţie auzea numai îndemnuri de genul "Du-te în fabrică, să vezi realitatea, trebuie haine pentru clasa muncitoare!" Asta a făcut-o să preţuiască avangardele şi costumele de spectacol. Extravaganţele cultivate de maestră îi încîntă pe studenţi. Chiar Maria Ghimpău-Constantinescu, autoare a unor piese de îmbrăcăminte "aproape purtabile, mai legate de contingenţă", adeptă cuminte a unei mode feminine şi fluide, consideră salutare exerciţiile de fantezie cerute de "programă": "Fiindcă oamenii se îmbracă monoton, ca-n uniforme, şi e colosal să-i convingi să schimbe ceva. Noi le propunem forme fastuoase. Dacă ei le adoptă, e ca şi cum facem un soi de salubrizare!"

În semestrul I, clasa a meditat asupra romantismului. Tinerii creatori au studiat costumele epocii, şi-au făcut autoportrete în manieră romantică, apoi au reinterpretat stilemele alese integrîndu-le în "actualitate", au făcut afişe şi, în fine, piese vestimentare înşunurate printr-o prezentare la Teatrul Naţional. Spectacolul "a prins" la publicul avizat şi i-a scandalizat pe inşii cu bani, dornici să achiziţioneze. Mare veselie printre studenţi: epatarea burghezului - punct ochit, punct lovit! Cu ce? Cu materiale neconvenţionale - sîrmă de spălător, "maţe" textile, îngeri dansînd şi Ceauşeşti care făceau streap-tease, metamorfozîndu-se apoi în te miri ce. Plasticienii îşi mai amintesc cu plăcere şi de spectacolul de la Cazino Victoria, unde au prezentat modă mangeabilă sau "modă a săracilor" şi unde un organizator a cerut reluarea show-ului, cu condiţia să se "taie" din reprezentaţie rochiile de gravide şi mai cu seamă băieţii gravizi care jigniseră sentimentele pioase faţă de maternitate ale publicului.

Care a fost lucrul cel mai şocant făcut pînă acum? Matei Corvin evocă un costum de un roz electric, îmbujorat de un roz mai fondant, prin care a reuşit să-şi sperie manechinul - un tînăr cu experienţă în domeniul prezentării de modă. Andreea Nicolae îmi arată fotografii cu piese din benzi de elastic în care a introdus fete de 14-16 ani, legate între ele prin fîşii ce se lungeau cît toată scena iar Mihaela Gherciu a proiectat "costume pentru grase" (nişte body-uri umflate cu sîni şi fese enorme, la care se adăugau corsete, dantele şi, pe deasupra, un fel de rochii în jocuri de dungi). Nu mai pune la socoteală miresele negre, macabre, cu bijuterii de sîrmă...

Ce viitor îi aşteaptă pe aceşti "copii puşi pe boacăne (aşa le place să se autodefinească)? Matei profeţeşte meditativ: "O să ne integrăm, probabil, măcar că va suna într-o oarecare măsură ca un fel de compromis, în diverse medii pe care acum le dezavuăm categoric". "Casele de modă? - întreb". Nu **casele** - răspunde Matei într-o şoaptă subversivă şi resemnată - **cocioabele** noastre de modă!..."

Delia VERDEŞ

Haine şi parlamentari

Ştefan Radof - senator PAC

(costum maro deschis, cămaşă bleu, cravată roşie cu picăţele, batistă albă la buzunar)

Pentru fiecare moment din existenţa diurnă e specifică o anumită ocupaţie, care necesită o vestimentaţie adecvată. De exemplu, salopeta apare pentru prima dată la muncitorul uzinal, la ouvrier. El însă, după ce ieşea din uzină, îşi punea ştaif, pălărie şi costum. Ţinea să se distanţeze prin asta şi respecta civilul. Aşadar, un senator sau un demnitar este cu atît mai obligat să respecte instituţia unde se duce. Sigur că avem întipărită în minte imaginea deputatului M.A.N., în costum şi cu servieta diplomat, dar există şi o ştiinţă de a purta hainele. Eleganţa de acum a unor colegi de-ai mei din Senat se leagă de structura lor, nu neapărat de vestimentaţie. D-nul Paleologu, de pildă, prin faptul că este atavic structurat ca un om boieros, iese în evidenţă, indiferent ce poartă (sandale şi pantaloni scurţi sau smoking). Eu ştiu că pînă la venirea comunismului, fiecare breaslă îşi avea costumaţia ei, şicul ei. Am trăit o perioadă în zona cartierului CFR. Nu era mecanic de locomotivă să nu umble cu guler cu ştaif, cu cravată şi melon. Niciodată cu baston.

În rolurile pe care le-am jucat ca actor, am purtat foarte multe tipuri de costume. Concluzia la care am ajuns este că întotdeauna costumul în care te simţi bine e acela care-ţi vine cel mai bine. Un ansamblu de detalii vestimentare neadecvate pot să-ţi încorseteze personalitatea mai mult decît orice altceva. În sfîrşit, pe lîngă asta, mie mi se pare că îmbrăcămintea trebuie asortată la culoarea părului, a ochilor şi a pielii.

Şerban Săndulescu - senator PNŢCD

(cămaşă albă, cravată mov cu albastru, pantaloni bleumarin, ciorapi gri-bleu, pantofi negri)

A existat o modă a celor care au pus la cale lovitura de stat din decembrie '89, aceea cu puloverele. Se pare că ăsta a fost un semn distinctiv al lor. La ora actuală, toţi parlamentarii vin îmbrăcaţi decent, cu haină şi cravată. N-am văzut să vină în blugi decît foarte, foarte rar. Dacă ar fi să dau exemple de eleganţă în Parlament, l-aş pomeni pe Radu Vasile de la noi sau pe domnul Buruiană. De asemenea, aş vorbi de Vadim Tudor, care vine foarte rar, e adevărat, dar foarte asortat. Are o haină vişinie spre roşu şi alta albă cu care se îmbracă mereu. Cît despre femeile din Senat, ele sînt doar trei şi, de obicei, două dintre ele se îmbracă destul de sobru. Mai interesantă este moda ziaristelor.

Sorin Adrian Vornicu - senator PD

(sacou grena, pantaloni bleumarin sau negri, cămaşă albă, cravată în dungi roşii şi albastre, brăţară)

După părerea mea o mare parte din parlamentari umblă îmbrăcaţi necorespunzător funcţiei şi apariţiei. Cred că între ei se observă şi o diferenţă legată de vîrstă. Unii arată chiar ca-n reviste, dar asta ţine şi de capacitatea financiară şi de bunul gust creat în decursul timpului. Cred că la noi în partid şi la liberali sînt oameni foarte bine îmbrăcaţi. Destul de bine e şi Vadim Tudor. La polul opus l-aş da drept exemplu pe Adrian Păunescu. Aş spune că aproximativ o treime dintre senatori se remarcă prin ţinută. Restul nu se prea îngrijesc de asta sau dacă o fac, e fără multă pricepere. Un rol important l-ar putea avea şi nevestele, dar cei veniţi aici din Suceava sau Botoşani, cu toate hainele, trebuie să se descurce singuri. Am observat că genul de oameni duri, să le spunem aşa, preferă în general culorile închise, iar cei mai bonomi sau mai expansivi, pe cele deschise.

Dan Trepcea - PL '93

(sacou gri, pepit, cămaşă albă cu dunguliţe, cravată neagră cu modele năstruşnice, brăţară de argint)

Între politicieni există deosebiri chiar şi la nivelul vestimentaţiei intra şi extra partinice. În general, diferenţele sînt legate de vîrstă, tinerii fiind mai sensibili, mai rapizi, şi mai flexibili în domeniul modei. Dacă ar fi să nominalizez nişte parlamentari foarte eleganţi, din punctul meu de vedere, unul ar fi Gyorgy Frunda iar altul, Petre Roman. Mie personal îmi plac culorile asortate momentului zilei. Seara prefer costumele uni, bleumarin, tăiate simplu, cu trei nasturi, la un singur rînd. Pentru zi, îmi plac culorile mai palide: gri sau cafeniu. Foarte importante sînt însă accesoriile. Trebuie să găseşti o cravată care să confere spectaculozitate, fără să fie bătătoare la ochi. Să reţină privirea dar fără să o chinuiască. De multe ori am văzut, la oamenii politici, nepotriviri flagrante între nuanţe ale aceleiaşi culori, ciorapi deschişi la pantofi închişi, costume de culoare deschisă şi pantofi de culoare închisă ş.a.m.d. În materie de costume eu prefer firma Steilmann, deşi nu totdeauna preţurile de acolo concordă cu posibilităţile mele de cheltuială. Însă uneori trebuie să-ţi repeţi că dacă n-ai bani e bine să iei lucruri mai bune. E o vorbă care începe, încet, încet, să fie înţeleasă.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

MODA... în viaţa literară

Moda şi modele prezintă în istoria literaturii, nu numai a noastră, o importanţă hotărîtoare. S-a spus chiar, fără dreptate, că literatura română a stat, pe tot traiectul ei modern, sub semnul influenţelor (**id est** al modelor) de tot felul, cu deosebire cele venite din spaţiul literelor franceze. Aprecierea, repet, nu stă în picioare. Dar nici nu pot fi contestate relaţiile de confluenţă cu marile literaturi şi culturi ale lumii. Însuşi procesul renaşterii noastre literare, prin accentul pus pe fundamentarea ei pe folclor şi ethnos naţional, la mijlocul secolului trecut, îşi trage sevele - paradoxal - din iluminismul curentului naţional germanic în frunte cu Herder. Cînd, în 1840, Kogălniceanu a întemeiat **Dacia literară,** scria, în introducţie, programatic: „Istoria noastră are destule fapte eroice, frumoasele noastre ţări sunt destul de pitoreşti şi de poetice pentru ca să putem găsi şi la noi sujeturi de scris, fără să avem pentru aceasta trebuinţă să ne împrumutăm de la alte naţii". Şi, totuşi, chiar această chemare la originalitate era un ecou al direcţiei germanice în cap cu Herder. Şi aceeaşi observaţie se poate, negreşit, face pe marginea aprecierii lui Alecsandri din prefaţa la vestita antologie **Poezii populare ale românilor** (1862): „Poezia românilor este o comoară nesfîrşită de frumuseţi originale, care le dovedesc geniul poporului". Acesta era curentul la modă în marile literaturi şi culturi: valorificarea potenţialităţii creatoare originale, pornind de la creaţia populară. Dar cine ar contesta că receptînd o influenţă (o modă), marii noştri îndrumători, în frunte cu Kogălniceanu, nu au deschis larg şi impunător calea deşteptării literaturii şi a culturii naţionale.

Trecînd la curentele literare româneşti e greu să nu constaţi realitatea confluenţelor. Cum am putea percepe romantismul românesc dacă l-am izola de masa influenţelor de aiurea? Chiar fiziologia provincialului, recreată de Negruzzi şi Kogălniceanu, avea, ca punct de pornire - arătase încă Dimitrie Popovici - **La psyhologie du provincial à Paris** a lui Pierre Durand. Dar poezia poate face excepţie de Young, Hugo, Lamartine, Byron, Volney şi atîţia alţii? Şi clasicismul românesc, atîta - puţin cît a fost (literatura română modernă a apărut într-o perioadă dominată de romantism), nu poate fi, nici el, perceput în afara relaţiilor de confluenţă cu marile literaturi apusene, cu precădere cea franceză, ba chiar cu aceea a clasicismului antic roman (Horaţiu, Vergiliu) în cazul lui Odobescu. A anulat însă această îndatorire originalitatea creaţiei clasiciste româneşti, repet, atîta cîtă a fost? Dar chiar creaţia lirică a celui mai mare poet al românilor, ultimul mare romantic, n-a stat sub influenţa filosofiei schopenhaueriene? Era, filosofia lui Schopenhauer, atunci, o modă a unei epoci care, cum precizase Maiorescu într-o scrisoare din 1906 către Ion Petrovici, năzuia reîntoarcerea - prin opera filosofului durerii universale - la Kant. Eminescu îl citise atent pe Schopenhauer (dar şi pe Kant din care a şi tradus) şi a fost influenţat de pesimismul celui ce scrisese **Lumea ca voinţă şi reprezentare**. Profesorul Liviu Rusu mersese departe cu această influenţă în cartea sa **Eminescu şi Schopenhauer**, încît aproape că îndatorarea era prezentată ca integrală. N-a avut dreptate. Eminescu a utilizat numai unele motive schopenhaueriene (atunci la modă în mediul germanic unde poetul şi-a făcut studiile), dar le-a conferit o inconfundabilă particularitate creatoare originală. Cînd ajungem, în peisajul liricii româneşti, spre începutul veacului nostru avem a constata un eclectism aproape generalizat, modernitatea reprezentînd-o simbolismul propulsat încă de Macedonski dar, din 1905, masiv de Ov. Densusianu prin revista sa **Viaţa nouă**. Primele două decenii ale veacului, cu excepţia sămănătorismului vetust chiar de la origine, sînt dominate de moda simbolistă pe care, prin Dimitrie Anghel, îl putem descoperi şi în paginile **Sămănătorului**. Ca atitudine estetică şi curent literar, simbolismul e, indiscutabil, o orientare neoromantică. Şi cine ar putea constata că patronii spirituali ai simboliştilor noştri au fost Baudelaire, Mallarmé, Rimbaud, Verlaine, Jean Moréas, René Ghill şi încă alţii? Sigur că simbolismul a fost practicat, la noi, de destui poeţi minori (Obedenaru, M. Demetriade, Iuliu Săvescu, Cantilli, Orleanu, Karnabatt) care au tot glosat în jurul unor motive specifice curentului (nevroze, ftizie, pietre preţioase, numere fatidice, corbi, toamnă pluvioasă, corăbiile plutind în larg). Simboliştii au întreţinut în jurul lor o mare larmă propagandistică bine instalată în fanatism şi au iscat mare scandal, mereu acuzaţi - şi cu cîtă indignare! - de către autohtonişti că sînt înstrăinaţi şi decadenţi, promovînd o poezie bolnavă. Dar din această poezie cu modele venite din Franţa, populată cu destule nume de minori uitaţi de timp, au rămas patru mari poeţi (Bacovia, Anghel, Minulescu, Petică), cel dintîi fiind - cine o mai contestă azi? - unul dintre fundamentalele glasuri lirice ale marei noastre poezii interbelice, chiar dacă **Plumb** a apărut în 1916.

Mai complicată e, aparent, mişcarea avangardistă. Aceasta a apărut, prin unele manifestări ale ei, (vezi efemera revistă **Simbolul** editată în 1912 de Ion Vinea, Tristan Tzara şi Marcel Iancu) a premers lansării dadaismului, (de către Tristan Tzara) la Zürich, în timpul războiului. Iar prin Tzara, care se formase ca poet în România, noi am avea preeminenţă fondatoare a curentului în lumea europeană interbelică. Apoi, prin **Contimporanul** lui Vinea (1919-1931), prin cele o sută de numere ale sale, **Integral**, **75HP** avangardismul românesc a fost consonant şi sincron cu cel francez păstorit de Breton. Aceste fapte sînt, negreşit, adevărate. Ceea ce nu înseamnă că avangardismul în poezie şi proză (desigur, în chip hotărîtor, Urmuz), în plastică şi arhitectură n-a fost o modă a timpului, deopotrivă în Franţa (cu precădere) şi la noi. Anticonformişti integrali, radicali şi gălăgioşi, avangardiştii noştri au fost întîmpinaţi cu tot atîta negaţie cîtă dezvoltau şi ei. Au avut de suportat şi intervenţia justiţiei (vezi procesul lui Bogza, din 1936, pentru **Poemul invectivă**) şi blestemele împotriva lor se auzeau tot mai sonor. Aceasta nu înseamnă că, în poezie, zbaterea lor n-a sfîrşit, vorba lui Sebastian, în gestică. Cu excepţia cîtorva volume ale lui Ilarie Voronca, din poezia primei generaţii de avangardişti români n-a rămas, totuşi, mai nimic. De abia din ultima generaţie a avangardismului a apărut un mare poet, Gelu Naum. E mult, e puţin? E important dacă din toată gălăgia franctiroare a unei mişcări literare (cu pondere mai ales în exegezele critice) a rămas măcar un mare poet.

Moda, în viaţa literară, e inevitabilă şi chiar necesară pentru propăşirea literaturii. Să nu o hulim şi să-i recunoaştem, senini, funcţia creativă şi propulsoare.

Z.ORNEA

... în lingvistică

Etimologic, moda este manieră (cf. lat. **modus**). Manieră de a te îmbrăca, de a te machia, de a vorbi etc. Indiscutabil legată de noul cronologic, moda izvorăşte dintr-o pornire iconoclastă, dar se socializează prin imitaţia contemporanilor, prin fetişizarea propriilor modele. Care ar fi specificul "modei lingvistice" în raport cu formele mimetice înrudite? Ca "dimensiune socială a limbajului", limba naturală presupune operarea cu semne convenţionale, aceleaşi pentru toţi vorbitorii. Generalizarea prin imitaţie a inovaţiilor are de aceea un caracter firesc şi spontan, ţinînd de viaţa internă a limbii.

Moda lingvistică apare însă ca un mimetism mult mai superficial şi tranzitoriu, fiind uneori o formă adiacentă jargonului. Ea se oglindeşte vizibil în vocabular şi în sintaxă, prin utilizarea clişeelor lingvistice. Moda lingvistică se manifestă pregnant în perioade de prefacere socio-economică ori politică, de elan novator. Ea este, în bună măsură, un efect al modei din spaţiul extralingvistic: obiectele "la modă" reclamă cuvintele "la modă". Constatăm însă şi efectul de bumerang: cuvintele "la modă" tind să "orienteze" percepţia realităţii, astfel încît, aplicate obiectelor vechi, ele să ne apară într-o altă lumină. Este situaţia neologismului preţios, inutil sau exotic a cărui prezenţă nu e determinată referenţial şi nici nu e reclamată de nevoia de nuanţare stilistică.

Sîntem invadaţi astăzi de un mare număr de anglo-americanisme, care atestă o incontestabilă sete de nou, de insolit lingvistic, explicabilă după o perioadă de sclerozare lexicală. Acest val se adaugă celui de acum 30-40 de ani, cînd pătrunseseră în limbă numeroşi termeni englezeşti şi americani, în special din sfera sportivă, a cinematografiei ori din cea a unui vocabular cotidian. Astăzi termenii apar mult mai dispersaţi semantic şi sînt, pe de o parte, oglinda modernizării vieţii socio-economice (ex. **manager, sponsor, starter, hard, soft, clip, pager** etc.), iar, pe de altă parte, reflexul dorinţei de primenire a unor termeni marcaţi stilistic şi ideologic prin apartenenţa la inventarul "limbii de lemn".

Care este "fiziologia" lingvistică a unui **VIP** aflat în pas cu moda astăzi în România? Cu siguranţă, printr-o activitate de **promotion** a fost propulsat în **stafful** politic de **top**, pentru că are stofă de **leader.** E poliglot, cosmopolit pentru că a beneficiat de **training** "în afară". El "nu face", ci **performează**, nu "repetă" ci **reiterează** propuneri, reliefînd nu "sensuri", ci **conotaţii**, el "nu introduce" ci **implementează** noul în viaţa socială, nu "ia legătura" ci **contactează** persoane ce aparţin cutărui sau cutărui **lobby**, participă la un **summit,** nu la o "conferinţă" sau "consfătuire de lucru". **Job**-ul pe care îl deţine îi asigură un **standing** ridicat. În campania electorală i se fac **postere** şi **clipuri,** e invitat la emisiuni **live** sau la **talkshow**-uri antrenante. Are **fani** care îl vor vota. Ca orice **VIP** respectabil, are **body-guard** şi se lasă greu abordat, căci **listingul** lui de probleme e veşnic încărcat. E, într-un cuvînt, un **VIP** autentic!

Neologismul "la modă" aduce o mult rîvnită tentă de "vesternizare" a materialului lexical prin care se inculcă o modificare de optică asupra referenţilor în sine: **staff** înlocuieşte demonetizatul "colectiv", **planning familial** pe oribilul "planificare", **promotion** pe mult urîta "promovare a cadrelor", **a implementa** pe "a traduce în practică", **summit** pe "întrunire sau consfătuire", **standing** pe "nivel de trai" - tot atîtea cuvinte compromise de uzul "limbii de lemn".

Folosite abuziv, neologismele "la modă" suferă aproape de toate "bolile" copilăriei lingvistice: accentuări greşite (**manáger** în loc de **managér**), plurale forţate (**horror**-uri "film de groază") sau redundante, desinenţa românească adăugîndu-se pluralului englez (**chipsuri** "cartofi prăjiţi", **pampersuri** "pantaloni pentru sugari") alternanţe fonetice anormale, ca pentru cuvintele din fondul vechi al limbii (**boss/boşi** "şef", **body-guard/body-guarzi** (!) "gardă de corp").

Frecvente sînt improprietăţile semantice, explicabile prin împrumuturi superficiale (cf. **a implementa** "a introduce" din engl. **to implement** "a completa", "a desăvîrşi", "a suplimenta"), deseori pe o pistă de tip "false-friends": **aplicaţie** "cerere" din engl. **application, a consista în**... din engl. **to consist in** "a consta", situaţii ce nasc omonimii intolerabile. Dacă în cazul unor cuvinte calcul semantic (copierea unui sens) generează o polisemie acceptabilă (**interviu** "examen oral" după engl. **interview**), în altele ea este de-a dreptul ridicolă. Astfel, un slogan publicitar ne îndeamnă: **"Salvaţi** benzină, **salvaţi** ulei, **salvaţi** reparaţii costisitoare!", după englezul **to save** care înseamnă şi "a economisi" (!)

Nu în ultimul rînd, să menţionăm pleonasmul care înfloreşte în spaţiul modei neologistice: alături de mai vechile **mijloace mass-media, hobby preferat**, citim în "TV Satelit" din 8-21 aprilie a.c.: **mari hituri** cu Hakan, un **mare star, thriller îngrozitor** ş.a.

Dar aspectul cel mai vizibil, cel mai agresiv al modei neologistice amintite îl constituie numele de firme comerciale. Plimbîndu-ne numai pe cîteva străzi din Bucureşti am putea citi cu gura căscată, precum "provinţialul" lui Negruzzi descins în "capitalie": **Italian Trade Center, Spice Club, Baby Star, Top Style, SNV Fashion, Beauty Salon** (sic!), **Steak House, Kathy's Store, Golden Dream, Seven Pink, King, Hunter-VIP** etc.

Să fi venit, în sfîrşit, americanii?!

Oana CHELARU-MURĂRUŞ

... şi în curentele estetice

De foarte aproape privite, modele pot supăra prin tendinţa lor de-a anula diferenţa; de departe privite, ele îşi relevă menirea profund benefică nu doar de-a canaliza energiile, dar şi de a da individului senzaţia unei mai mici singurătăţi, datorită comunicării spontane, dincolo de cuvinte, în unele cazuri, cu celălalt. Moda - o formă de salvare, chiar dacă efemeră. Şi, cum fiecare are dreptul să se salveze cum poate, efortul celor care ţin să o facă, indiferent în ce mod, trebuie apreciat...

Şi curentele estetice sau de idei capătă coloratura modei, chiar dacă a uneia mai puţin perisabilă sau aleatorie decît cea a vestimentaţiei, să zicem; modele estetice şi de idei sînt mai productive, mai "serioase", afectînd adesea mentalităţile.

...Dacă deschizi la întîmplare orice carte a lui Eliade, Cioran, Noica, Vulcănescu, Nae Ionescu ş.a. găseşti şi regăseşti, obsedant, aceiaşi termeni: autenticitate, absolut, metafizică, disperare, neant, mîntuire, existenţă, Dumnezeu etc. Toate aceste spirite erau preocupate de temele majore: existenţa individului raportată la reperul maxim, căutarea soluţiilor de salvare personală, transcenderea unei realităţi derizorii, suferinţa, căutarea sensului existenţei umane etc. Nu cred că e o întîmplare că operele lor au aura inconfundabilă a experienţelor culturale care te marchează, care te obligă să **te** gîndeşti în termeni "radicali". Fără să vrei, totuşi spui: era o modă impusă de existenţialism, de ortodoxismul autohton, de personalitatea naeionesciană... Dar oare ceva care creează valori durabile e **numai** o modă?

La polul opus acestei generaţii obsedate de teme fundamentale s-ar plasa ultimele două generaţii de scriitori români, autodeclaraţi postmodernişti, care îşi recunosc neaderenţa la metafizică. Pentru aceştia, temele mari par desuete. Realitatea imediată a absolutului lor: derizoriul - metafizica lor; ironia (în cel mai bun caz) - singura atitudine demnă de un intelectual care se respectă. Pentru teoreticieni, unica temă mai importantă pare a fi cea a textului în sine şi a limbajului. Postmodernilor le e ruşine de sentimente. Nimic mai provincial şi mai prăfuit decît să-ţi exhibi teama de moarte, neliniştea, să vorbeşti sau să aspiri la autenticitate, iubire, să speri şi să disperi, să te arăţi tulburat de ceva - altfel decît la modul ironic. Cred că problema aceasta e mult prea serioasă, pentru a căuta în afirmaţiile mele vreo umbră de ironie sau de denigrare. Pur şi simplu constat. O altă modă. **Numai** o modă oare?

Cu ce sînt circumstanţele istorice de azi mai prejos decît cele care i-au apropiat pe intelectuali de temele mari, cu serioasă încărcătură etică? Cu ce sîntem mai departe de drame şi mai aproape de găsirea identităţii proprii? Prin ce sîntem mai puţin vulnerabili, mai... dincolo de bine şi de rău, încît să ne consumăm eforturile doar în efecte de stil? Să fie moda postmodernistă atît de tiranică încît să ne oblige să-i sacrificăm totul? Sau, pur şi simplu, refuzul metafizicii e o reacţie firească la transformarea nestînjenită a creaturilor lui Dumnezeu în obiect de băşcălie tragică (în... săpun, de pildă, la Auschwitz)?

...Şi, totuşi, ce şanse au cărţile noastre să rămînă mai mult decît simple exerciţii de stil (e adevărat, cîteodată sclipitoare, simpatice, pline de umor şi inteligenţă), atît timp cît în ele totul e luat în uşor? Şi, dacă la nivelul expresiei, ne forţăm mereu să luăm totul în uşor, nu există riscul să se atrofieze, să dispară sufocate din noi, chiar acele conţinuturi care fac substanţa noastră?

Sau poate chiar asta vrea omul postmodern, să transgreseze suferinţa vidîndu-se şi refuzînd raportarea la reperul maxim?

Mai este de actualitate această propoziţie a lui Cioran din 1940: "Un popor e puternic cînd nu-i e ruşine de sentimente: el slăbeşte cînd cultivă numai senzaţii şi idei", sau ne îndreptăm spre un viitor în care puterea e dată de ne-simţire?

Mariana CODRUŢ

ANDRÉ SCRIMA

Ziua a opta

- Aritmosofia ciclului pascal -

Momentul pascal e conceput în mod curent ca o culminaţie a manifestării christice şi a ciclului liturgic. Această calificare operează însă în cîmpul unei ascensiuni fără capăt. Paştele nu e un termen, ci o deschidere, o intrare. E intrarea în regimul spiritual (pneumatic), e începutul efuziunii Duhului pe care Christos îl face din ce în ce mai prezent, spre care Christos ne atrage de-a lungul unei lucrări ce debutează cu Învierea şi se dezvoltă pînă la plenitudine în momentul Rusaliilor.

Ciclul liturgic al Cincizecimii marchează parcursul acestei progresive infuziuni, oferă "metoda", succesiunea staţiunilor prin care Logosul deschide sursa inepuizabilă a Duhului.

Într-un comentariu al "oficiului bizantin al Cincizecimii", ţinut la Universitatea "Sfîntul Duh" - Kaslik, Beirut, în 1974, André Scrima propune o analiză structurală şi tematică a acestei perioade liturgice, scrutată şi descoperită în logica ei "teologală", ca itinerar al unei intelecţiuni în act. Din acest comentar am selectat şi prezentăm aici, cu încuviinţarea autorului, tema numerelor simbolice care, asemenea unor operatori muzicali, organizează şi dau ritmul propriu al Cincizecimii: Unitatea şi Octava.

Nu ignorăm caracterul specific - dens, riguros, "tehnic" - al acestei expuneri; credem totuşi că, dincolo de litera, oarecum dură, a textului, cititorul va avea beneficiul de a descoperi un cîmp de sensuri pe care comentariile curente îl lasă în umbră şi, ca atare, ni-l acoperă.

Structura liturgică bizantină a Cincizecimii - întreaga durată cantitativă şi calitativă deschisă de noaptea Învierii şi împlinită la vecernia Pogorîrii Sfîntului Duh - reprezintă, esenţial, o vastă modulaţie a tradiţiei ioanice. O neîncetată, neobosită şi integrală reluare, cu o excepţională putere de înţelegere, a viziunii pe care Ioan - acest enigmatic martor al văzutelor şi nevăzutelor - ne-a trasmis-o, în Evanghelia şi celelalte scripturi ale sale, despre economia Misterului divin. Or, această economie a misterului, pe care Ioan ne-o revelează, este explicitată de oficiul bizantin ca un "traseu al Duhului". Pe cruce, în terminologia ioanică, Christos "şi-a dat duhul", şi-a oferit duhul. La Înviere a "suflat Duh", a dat Duh, l-a transmis ucenicilor. În toată această meditaţie teologală şi liturgică, Învierea este lucrarea, opera, realizarea Duhului. Corpul christic nu mai e, în această stare, animat de suflul uman, de duhul pe care fiecare om şi-l dă la moarte, ci de Duhul Sfînt, de Duhul însuşi al lui Dumnezeu care e Duhul incoruptibilităţii, al nemuririi.El e cel care acţionează, în Christos a înviat, ca Principiu vital.

Dar, complementar, Christos însuşi e "configurat" - în toate sensurile cuvîntului: a da formă, a da chip - prin Duhul Sfînt. Tradiţia bizantină a fost foarte atentă, foarte conştientă de acest fapt şi, încă de la începuturi, o repetă fără încetare. Christos devine om prin lucrarea Duhului Sfînt. Christos înviază prin Duhul Sfînt. Christos devine Euharistie tot prin lucrarea Duhului Sfînt. Nu raţiunile polemice au predominat în discuţiile asupra Epiclezei: ci obligaţia organică a tradiţiei bizantine de a nu separa Persoana lui Christos de Persoana Duhului. Pentru că prima advine prin lucrarea celei de a doua. Şi, în celălalt focar al "economiei", al proiectului divin, Duhul se pogoară, vine, se revarsă - de la Înviere înainte - prin Christos. De aceea anumiţi părinţi bizantini îl numesc pe Christos: "precursorul Duhului".

Relaţia liturgică intimă între **Paşte** şi **Cincizecime** e aşadar expresia unei relaţii "anterioare", relevînd de ordinea **economiei christice** şi, încă mai înalt, de ordinea propriu-zis teologală a misterului direct al lui Dumnezeu: care se deschide şi e participat de om prin dinamica interacţiunii dintre Christos şi Duhul Sfînt. Iar structura acestei relaţii intime este exprimată prin forma manifestă a **Ogdoadei.** Duminica Paştelui e numită de tradiţia liturgică bizantină **a Opta Zi**; e termenul predilect, cel ce concentrează toate înţelesurile, toată bucuria şi toată adîncimea sărbătorii.

În primul rînd, pentru că a Opta Zi (ziua Învierii, duminica) nu se adaugă (pentru a se distinge), în ciclul temporal, Zilei a Şaptea, **Sabbat**-ului. Nu există aici o prelungire pe acelaşi plan, ci un salt; Ziua a Opta ne e prezentată ca fiind incomensurabilă cu încheierea ciclului septenar. Duminica aceasta nu e un alt **Sabbat**, ci e altceva decît **Sabbat**-ul. Ziua a Opta nu are loc, cronologic vorbind, în sistemul hebdomadar. Săptămîna cronologică continuă să numere şapte zile. Pe cînd Octava instituie o ruptură a timpurilor şi o ruptură a discursului, incapabil să conţină paradoxul pascal. Paradox care trebuie afirmat precis şi izbitor, în acelaşi timp, pentru a menţine încordarea extremă înspre limitele timpului: Paştele e ruptura provocată de a Opta Zi, ziua care deschide spre Eschaton. Ogdoada depăşeşte septenarul zilelor creaţiei iar Christos e cel ce, de Paşti, ne face să intrăm în această Zi nouă. În sfîrşit, a Opta Zi este "potenţializată" şi împlinită prin **Cincizecime.** Vom cita aici cuvintele lui Vasile cel Mare (în **Tratatul despre Duhul Sfînt**).

"Întreaga **Cincizecime** ne aminteşte de **Înviere,** pe care şi noi o aşteptăm în Celălalt Veac. Iar Cincizecimea e cea care, într-un anume chip, înfăşoară Învierea. Această zi a Cincizecimii, una şi prima, de şapte ori multiplicată prin şapte, împlineşte într-adevăr cele şapte săptămîni ale ciclului. Ciclul se termină prin Ziua cînd a început - prima (Duminica) -, desfăşurînd de cincizeci de ori, în intervalul său, zile asemenea. Or, asemănarea zilelor lui e dată din veşnicie pentru că, la fel ca într-o mişcare circulară, punctul de plecare e acelaşi cu punctul de capăt. În Ziua Cincizecimii e respectată statura cea dreaptă a rugăciunii pe care legile Bisericii ne-au învăţat să o urmăm (înclinarea şi plecarea genunchilor nu e admisă pentru că Christos a înviat şi se află, în această stare, printre noi). Iar "amintirea" în act (a lui Christos înviat) uneşte duhul nostru cu Duhul Sfînt şi îl poartă din prezent spre vremea ce va să fie..."

Paştele, Învierea înseamnă Ogdoada, Ziua a Opta care e liberă de ciclul temporal. 8 înseamnă 7+1. Însă acest 1 nu face parte din cele 7. Evangheliile şi sursele neotestamentare numesc această zi **mia ton sabbaton**, "Ziua unică", "Prima zi" (**Ahad**, în arabă). Duminica pascală e în acelaşi timp zi primă şi unică. E unică pentru că nu mai are urmare, pentru că înglobează şi transcende circularitatea lumii. Iar, **liturgic vorbind,** Paştele nu admite repetiţie, nu e numărat ca "primul Paşte", "al doilea Paşte"... Paştele rămîne mereu Unul. Unicitatea lui trece dincolo de septenar, pentru a pune la capătul săptămînii ceva ce, cronologic vorbind, e imposibil: Ziua a Opta.

Textul lui Vasile cel Mare ne arată felul cum Ogdoada pascală se înfăşoară în cadenţele septenare ale Cincizecimii, se "eşalonează" pe întreagă această perioadă. Cele şapte septenare (cele şapte săptămîni) şi cele şapte Ogdoade ale Paştelui (Duminicile ciclului Cincizecimii) sînt semnificate şi organizate de ogdoada întregului: Ziua a Opta este regăsită în ziua Rusaliilor ca Ziua unică, ivită după 7x7 perioade asemenea.

În ritmul ciclului, Cincizecimea e Octavă potenţată, e "a opta duminică" după "Ziua a Opta" (Duminica pascală). Se desfăşoară aici o întreagă structură simbolică, care, deloc abstractă, funcţionează dimpotrivă ca un ţesut vital: intervalul Cincizecimii e revărsarea, de şapte ori reluată, a Ogdoadei pascale. Simbolul octav, simbolul Eschatonului face irupţie în timpul liturgic, şi chiar în timpul nostru pur şi simplu: inaugurat prin Paşte, el este întărit de Duminica octavă a Sfîntului Toma (Duminica numită a Înnoirii sau a Luminii) şi se împlineşte în lumina finală a Cincizecimii care e a opta Duminică.

"Cincizecimea e alcătuită din şapte zile înmulţite prin şapte. Ziua care lipseşte e preînchipuită, fiind luată din veacul ce va să vie. Această zi e, totodată, prima şi a opta zi, ori mai degrabă, singura Zi, Ziua Veşnică". (Grigore de Nazians, Cateheza a 41-a despre Cincizecime).

Ne este propusă aici o deschidere contemplativă, o meditaţie înalt intelectuală asupra Cincizecimii bazată pe simbolismul octav. E ca şi cum Duminica însăşi a Paştelui - ziua a opta pentru săptămîna globală a umanităţii, a istoriei - nu ar fi încă totalmente împlinită atîta vreme cît nu şi-a atins desfăşurarea finală într-o altă a Opta Duminică: cea a Pogorîrii Duhului. E ca şi cum, în interiorul ciclului liturgic al Cincizecimii orientale, Paştele ar aspira din interior spre consumarea sa într-o altă Ogdoadă, într-o altă zi octavă care să fie simultan confirmarea, realizarea, împlinirea Paştelui, un soi de Paşte exaltat, adus la puterea sa maximă. Un Paşte împlinit, consumat, potenţializat. Există, în această corelaţie între Ziua a Opta şi Ziua unică (una), un acord muzical, poetic, o dispoziţie în acelaşi timp riguroasă şi simfonică.

Ioan şi Toma

Două personaje emblematice se conturează în cîmpul acestei progresive efuziuni a Duhului Sfînt prin Christos, două tipuri de deschidere, de comunicare, de participare. Toma **atinge,** la capătul primei octave pascale, Trupul înviat, acel Trup care e, de aici înainte, Trup spiritual, concreteţe accesibilă conform unei aptitudini de alt ordin decît cel material. Ioan e, în schimb, cel ce **vede.** Ioan e cel care, la Cină, se apleacă pe Sînul lui Christos, se odihneşte, pătrunde în Sînul lui Christos, aşa cum Christos se odihneşte în sînul Tatălui.

Toma pune mîna în coasta lui Christos, îşi cufundă degetul în Sînul lui Christos înviat; Ioan îşi **cufundă privirea** în adîncul divin.

Amîndoi, pe traseele diferite ale **văzului** şi **tactilului**, participă la acest nucleu divin, care e tradus cîteodată nu prin "sîn", ci prin "pîntece", prin **omphalos**, sau chiar prin **cardia** - inimă.

În mod foarte curios, neaşteptat, de o suverană libertate, nucleul acesta - Sînul divin - e prezent în liturgica orientală prin pericopa Ioan 7, 14-30, invocată la mijlocul perioadei de celebrare a Cincizecimii. Textul nu respectă în nici un fel "desfăşurarea istorică" a evenimentelor care converg spre Cincizecime. El redă cuvîntul rostit "cu glas mare" de Iisus la sărbătoarea iudaică a corturilor (**Sukkot**). Nu ţesătura faptică, însăilarea întîmplărilor e utilizată aici, ci o legătură care ţine vizibilul pe dedesubtul lucrurilor, o combinatorică a sensului, mai profundă şi mai adevărată decît succesiunea evenimenţială.

La "Înjumătăţirea Praznicului" Cincizecimii se citeşte chemarea lui Christos: "Dacă însetează cineva, să vie la Mine şi să bea. Cine crede în Mine, din inima lui (din pîntecele lui) vor curge isvoare de apă vie... Spunea cuvintele acestea despre Duhul, pe care aveau să-l primească cei ce vor crede în el. Căci Duhul Sfînt nu fusese încă dat, pentru că Iisus nu fusese proslăvit".

Or, în această formulare întîlnim nu numai întorsătura între Vechiul şi Noul Testament, ci şi ruptura adusă de condiţia însăşi a Învierii: Christos e de aici înainte "locul credinţei", acela care a fost atins de Toma ("dacă nu-l voi atinge, nu voi crede"; "fericiţi cei ce nu au văzut şi au crezut"). Christos e aici "obiectul" credinţei şi, în acelaşi timp, sursa mediată a Duhului izvoarelor de apă vie. Două lecturi ale acestui pasaj sînt simultan întîlnite şi permise, două lecturi complementare: "din Sînul lui Christos" sau "din sînul celui ce crede" vor curge izvoare de apă vie. Tradiţia orientală a preferat lectura spirituală, "gnostică" în sensul ioanic şi paulinian al termenului: "Cine crede în Mine, din **inima** lui vor curge isvoare de apă vie...". Sursa din care se comunică revărsarea Duhului nu e numai Sînul lui Christos, ci printr-o uimitoare participare, inima "gnosticului" însuşi, a celui ce a "cunoscut" Învierea, fiind integrat în filiaţia christică.

Prezentare şi traducere de
Anca MANOLESCU

Mitologii

Fred şi, acum, Ginger...

"Uitaţi-vă bine la ei: nu veţi mai vedea alţii la fel!" **Ei** erau Fred Astaire şi Ginger Rogers, iar prezentarea - nu mai ştiu cine o făcea - e din acea antologie a Hollywoodului care s-a numit **That's entertainment**. E simplu: cînd e vorba de perfecţiune, metaforele nu-şi au rostul. Cînd ai perfecţiunea în faţa ochilor, trebuie numai să-i laşti bine. Hollywoodul - chiar şi cel nou, dar mai ales cel vechi - înseamnă, de fapt, onestitatea meseriei bine făcute, şi singurul limbaj admisibil aici e unul de tip: "Uitaţi-vă aici: dacă încreţim puţin sus, pliurile cad mult mai bine!". Pentru a ajunge la **sky's the limit**, trebuie să ştii cum să foloseşti ultimul capăt de aţă. Căci iluzia, Visul - toate acestea trec prin **Job**!...

Ginger Rogers, care ne-a părăsit săptămîna trecută la respectabila vîrstă de 83 de ani, nu a fost doar cea mai bună "jumătate dansantă" a lui Fred Astaire. Poate că Eleanor Powell bătea stepul mai bine, iar Cyd Charisse avea, cu siguranţă, picioarele mai lungi; Ginger, în 1940, primea Oscar-ul pentru rolul unei muncitoare îndrăgostite din **Kitty Foyle** şi, în 1952, într-unul din cele mai subestimate şi mai subversive filme din istoria Hollywoodului (**Monkey Business** al lui Hawks), era absolut adorabilă la patruzeci de ani... Însă nimeni n-a încarnat, mai bine decît Rogers şi Astaire, acel Stil (sută la sută american orice s-ar zice) de "şic neglijent", Nevroza **patchouli** pe muzica lui Cole Porter... Împreună erau desăvîrşiţi: el, o libelulă în frac; ea, un fluture într-o inflorescenţă de voal. Stepul îi aducea cot la cot, ca nişte salahori joviali ai pantofilor. Valsul **cheek to cheek** îi desprindea de pămînt, miraje în alb şi negru "made in heaven". Fred în frac şi Ginger în voal sînt imaginea supremă cu care, eu unul, aş vrea să "trec dincolo": chintesenţă de Modă atemporală şi Elenganţă a trăirii.

... De aceea, acum cînd Ginger a "urcat puţin sus" să bată step ad libitum alături de Fred, singurul lucru care se poate spune este: "Aţi făcut o treabă excelentă. Apropo, cine era croitorul vostru?" **(a.l.ş.)**

retro CINEMA scop

Omul trăirii periculoase

Scăpat eu viaţă dintr-un accident aviatic, Max Klein (Jeff Bridges) se crede nemuritor... Din această "perspectivă" deloc comună, strategiile de "supravieţuire financiară" ale celor din jur (familie, prieteni) i se par meschine, iar experienţa lui incomunicabilă: în timp ce "muritorii" se vor agita pentru a primi daune din partea companiilor de asigurări, el, deasupra tuturor, va respira aerul tare al fricii înfrînte!

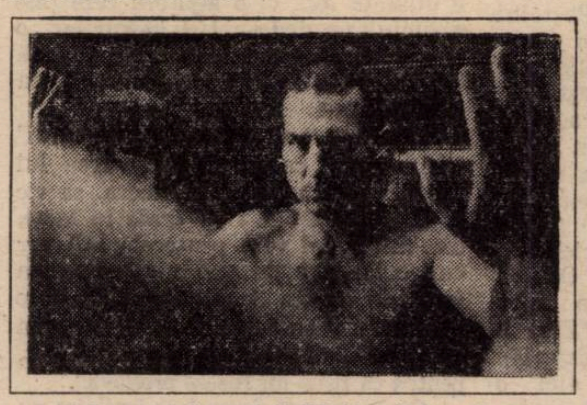

"A fi sau a nu fi mort" (Jeff Bridges în *Stare de şoc*)

Filmul **Stare de şoc** al lui Peter Weir (autor, între altele, al unui excelent **Anul trăirii periculoase**) atinge, nu fără "accidente de bord" (vezi anumite alunecări melodramatice), o dilemă morală şi cîteva dileme metafizice; cum acest lucru vine din partea unui australian, el este de natură să "conturbeze" ceea ce s-ar putea numi "vulgata bunului snob", potrivit căreia numai un european - şi încă unul gen Wenders, Antonioni, Tarkovski etc. - are dreptul să "lămurească problema"... Din fericire, Weir nu pare să ţină cont de aceste mofturi metodologice, considerînd că întrebările sînt mult mai simple decît vor să le facă "universitarii". Filmul său (formidabil în prima parte şi ceva mai vlăguit în a doua) nu se încurcă în speculaţii, ci încearcă să experimenteze pe viu "imposibilul", pornind de la premisa că orice experienţă individuală e, cum spuneam, incomunicabilă. De aici, accentele uneori patetice - căci Klein se încăpăţînează să "salveze" încă o pasageră care a supravieţuit dezastrului (în care şi-a pierdut fiul), nu însă şi stării de şoc; poate că filmul ar fi avut de cîştigat dacă, în locul stridentei Rosie Perez, acţiunea lui Klein s-ar fi răsfrînt asupra bătrînei care, şi ea, şi-a pierdut fiul în accident... Pînă la urmă însă, lucrul contează mai puţin, căci aporiile iniţiale rămîn aceleaşi: dacă Dumnezeu există, cum poate să contemple impasibil tragediile cotidiene? Dacă El guvernează atît Binele, cît şi Răul, ce rost mai are să crezi în Bine? Dacă, în fine, El este dincolo de

➠

Din viaţa unui extremist de centru

"Intrări/ieşiri" - încercări de sinteză

În ţara asta, dacă nu ştii sau eviţi să înjuri, eşti considerat amabil. Amabilitatea e asimilată cu linguşeala.

Tot aici, falsificarea unui denunţ pentru a dovedi că autorul lui a fost informator al Securităţii înainte de '89, se dă în vileag prin scrierea denunţului cu â din a, conform regulii adoptate de Academie după '89. Plastografii ignoră ortografia, precum "turnătorii", dicţia.

Tot aici, crima devine din ce în ce mai organizată iar grevele direct spontane, deşi, ani de zile, spontană fusese doar coada la brînză.

Forţa plastică a cuvintelor fiind mare, răsturnarea tiraniei în 1989 este numită de mulţi "deranj", ceea ce îngăduie ca la un teatru să se joace adaptarea unei piese de mare succes din 1963 în care eroul principal şi pozitiv devine din comunist, monarhist în '94; spectatori şi critici nu văd în asta un impediment în logica piesei.

De asemenea, un simplu criminal care ucide cinci persoane, pentru a le pedepsi, fiindcă s-au opus căsătoriei lui cu femeia iubită, lasă un bilet, (în caietul de ieşiri-intrări al paznicilor de noapte din întreprinderea unde a împuşcat una din victime) redactat astfel: "În ultimele clipe ale vieţii mele să spuneţi la toată lumea, căci eu pe Dorica-Rodica am iubit-o mai mult ca pe ochii mei din cap, eu nu am putut trăi fără ea, n-am mai dorit să cunosc altă femeie. Pentru istorie...", urmează semnătura. Pînă acum, asasinii de rînd n-au mai cultivat o asemenea obsesie a istoriei, caracteristică eseiştilor. De cercetat.

Tot pentru istorie, în oraşul Buzău (vezi Urmuz!) s-au aniversat, dacă nu chiar sărbătorit, 100 de ani de la falimentarea "Berăriei Gării" al cărei patron a fost cel mai mare dramaturg al ţării, I.L. Caragiale. Fiul proprietarului la care a locuit cel considerat de Dobrogeanu-Gherea (critic însemnat al timpului, ţinînd restaurant în gară, la Ploieşti!) ca avînd o inteligenţă "mai luminoasă decît a lui Gogol", şi-a amintit că scriitorul stătea mai mult închis în casă, culcat şi, cînd se scula, îşi nota ideile într-un carnet sau se întîlnea cu amicii la restaurant. Trebuie cercetat în ce ţară se mai aniversează falimentele; pînă acum nu ştiu decît de un grup de amici bucureşteni care sărbătoreau, an de an, de cînd unul dintre ei nu mai luase o carte în mînă.

Fiind o ţară cu o extraordinară dezinvoltură a expresiei şi a observaţiei, nu se poate trece peste mărturia - pe bandă de magnetofon - a unei prostituate care petrecuse o noapte cu criminalul obsedat de istorie în baraca unor paznici de noapte: "Îmi amintesc că la plecare mi-a zis: «Tu nu eşti ca ea, nimeni nu poate fi ca ea şi dacă n-o să mă mai iubească o omor». Nu l-am băgat în seamă, fiind convinsă că-i un nebun. Am mai cunoscut de ăştia. Întîi vor să... apoi urlă şi a doua zi îi vezi prin ziare că şi-au pus ştreangul de gît. Da' nici o clipă n-am crezut că-i doar o bestie! Dacă scrieţi despre chestia asta, să spuneţi că-l bag în mă-sa de criminal şi că l-aş împuşca fără jenă în căpăţînă!". E foarte interesant cum şi din ce au loc iluminările prin care un bărbat se dovedeşte că-i "doar o bestie", după ce s-a ridicat din pat de lîngă o femeie care-l luase drept nebun. Şi cum se exprimă această iluminare.

Tot pe aceste meleaguri, campania electorală fiind veşnică, unul din cei cîţiva intelectuali care s-au ridicat exemplar împotriva tiraniei îşi anunţă programul pentru a candida în 1996 la preşedinţia Republicii, fără a consacra o singură frază celor care ar avea de gînd să formeze, democratic, o opoziţie la felul cum el ar conduce ţara. Fostului dizident nu-i trece prin cap că puterea lui ar putea fi contestată. Unanimitatea e o manie.

Vitalitatea epicului cu care populaţia e abundent dotată cere a se lua în seamă şi declaraţia unui tînăr care şi-a dat foc în faţa unei primării dintr-un sector al Capitalei, pentru a obţine o locuinţă; pe un pat al "Spitalului de Chirurgie Plastică, Reparatorie şi Arşi" (sic!), acest om disperat a avut puterea să "relateze cu mare greutate": "Dimineaţă, cînd am întrebat de primar, mi s-a spus că a plecat. Nu avea pe unde să fugă. Noi eram cu ochii pe ambele intrări. În momentul cînd ni s-a spus că primarul nu mai este, am scos sticla cu benzină, mi-am turnat pe mine şi mi-am dat foc. Mi-am dat seama că e o chestie serioasă şi nu mai scap cu viaţă, atunci cînd am văzut flăcările deasupra capului. Am încercat să-mi feresc faţa cu toate că mă ustura foarte tare". Se pare că nu a murit - ziarele, după trei zile de Paşti în care nu au apărut, uitîndu-l; dar povestea - ca putere de obiectivare, ca frazare cu punct şi virgulă, la "rece", cu arsuri de gradul IV - îngheaţă.

Totuşi, Capitala acestei ţări este al treilea oraş din lume ca număr de cazinouri, deţinînd - mulţumită aceluiaşi farmec al limbii - două categorii de persoane intraductibile la Las Vegas şi Monte Carlo: "urologi", care la Bucureşti înseamnă şi specialişti în urâ, şi "rîsofili", care nu-s o eroare de tipar de la "rusofili", ci oameni care iubesc rîsul.

Personal, îmi continui cercetările - de peste 50 de ani - pentru a afla în ce ţară a lumii se mai joacă bîza.

Radu COSAŞU

➠

logică - atunci care mai este logica rugăciunilor?...

Alături de Bridges şi Perez, în film mai apar Isabella Rossellini (ale cărei inflexiuni amintesc teribil de cele ale mamei sale, Ingrid Bergman!), Tom Hulce ("Amadeus" al lui Forman) şi John Turturro. Însă meritul principal e al lui Weir, care a văzut **altfel** dincolo de aparenţe în această foarte interesantă "stare secundă". **(a.l.ş.)**

Paraţistul şi polişutista

Departe de viziunea **poli**valentă şi **para**psiho a zonei crepusculare, spectaculoasa "Drop Zone" a regizorului John Badham nu se lasă: dacă e să fie poli- şi para-, atunci să fie cu poliţişti şi paraşutişti. Şi nu numai. Pentru a (mai) fi "politically correct", sexul şi culoarea sînt echitabil repartizate: dintr-atîtea "elemente de compunere", se detaşează un Poli negru şi o Para albă. Iar pentru a fi şi tensionată, se adaugă **para**lelismul în montaj, un stîlp de tensiune şi un xerox care omoară prin strivire şi imortalizează momentul. Realizatorii, neuitînd nici o clipă că filmul rămîne "Eugenia" spectatorului, consumabilă de preferinţă pînă la sfîrşit, alimentează sistematic un conflict pe care cei doi "mutanţi" (iniţiaţi unul în practicile celuilalt) îl poartă spre un final "neaşteptat". Nu imprevizibil/bradburyan, ci pe care, efectiv, nu-l mai aştepţi. "Ieta zona!" - ieta **Paraşutiştii morţii!**

Interviu cu un vandam

Indiferent de titulatura pe care o adoptă, actorul Van Damme îşi face invariabil numărul (de filme), însoţit fiind de posesiva Ven Detta, reutabila lui "armă"... Accesoriile, fără de care cele două VD-te nu s-ar putea desfăşura, sînt, normal, Răul (interpretat de Raul Julia) şi biruitorul steguleţ american, acum şi în varianta tatuată. Iar povestea, copiată pixel cu pixel după un joc video, bifează imperturbabil nivel după nivel, atingîndu-l în final - graţie artelor marţiale - şi pe cel "artistic". Ar fi totuşi măgulitor să considerăm **Ultima bătălie** o parodie (fie şi involuntară); cert e însă că umorul o face digerabilă şi, oricum, ne împiedică să devenim precum acel **sumo** din film: adică - avînd ochii pe ecran şi gîndul aiurea... **(Mihai Chirilov)**

Şefă neruşinată caută subaltern supus

Hărţuire sexuală? ...Ce mai e şi asta!? Dacă există un lucru care românului nu-i va intra în veci în cap este acesta: cum adică să **nu** hărţuieşti? Doar femeile vor şi ele... Doar bărbaţii şi ei vor... etc. etc.

Filmul lui Barry Levinson pică, e drept, într-un context cinematografic în care văzurăm, nu de mult, că pînă şi Schwarzie (Arnold S.) poate rămîne gravid, că Sharon Stone face sex cu Sylvester Stallone în poziţia ea - în spate, el - în faţă, că, în fine, vampirii se acuplează şi ei cum pot - aşa că, ce să ne mai mirăm. Din fericire, "Disclosure" (titlul original) "termină repede" cu amorul carnal, atras fatal şi bazic instinctual şi trece la partea cea mai palpitantă a poveştii propriu-zise: "**în hărţuirea sexuală este vorba despre putere**". Tot despre asta e vorba şi-n filmul cu acelaşi nume: adică despre cum un subaltern (Michael Douglas, deja obşnuit cu rolurile de "victimă neajutorată a femelelor" - excepţie făcînd excepţionala creaţie din **Cădere liberă**) supus avansurilor neruşinate ale unei şefe (Demi Moore, poate că în primul său rol pe măsură!) va... Ei nu, n-o să vă spunem ce va urma - cu atît mai mult cu cît filmul chiar merită văzut, de nu pentru suspansul "tehnologic" în care nu curge nici picătură de sînge, atunci măcar pentru scena cu adevărat **nemaivăzută** a intrării în spaţiul virtual! (pentru înţelegerea căreia nu ni se pare vanitos şi nici de prisos să vă sugerăm recitirea numărului nostru dedicat comunicaţiilor...). În rest - ce să mai spunem:

Meredith Johnson, alias Demi Moore: "din cap pînă-n picioare făcută pentru laptop" ...

lucrurile sînt cum le ştiţi; cu-asemenea actori (inclusiv cei de planul doi!), asemenea scenarii "meseriaşe" plus tehnica de vîrf - atît de "de vîrf" încît te-apucă ameţeala -, americanii pot inventa orice vor. Inclusiv o scenă de amor torid între un laptop şi un driver... Cum, nu ştiţi ce sînt un "laptop" şi un "driver"?! E un motiv în plus să vedeţi filmul **(a.l.ş.)**

W.W. & Y.Y.:

"Adevărul din spatele hainelor"

În 1989, cineastul german Wim Wenders l-a filmat pe stilistul japonez Yohji Yamamoto; rezultatul s-a numit „Însemnări despre haine şi oraşe", pe care cinefilii români au avut bucuria să-l vadă exact acum un an la Cinemateca Română, graţie bunăvoinţei Institutului Goethe.

Interviul care urmează a apărut într-un număr din decembrie '89 al revistei ***Le Nouvel Observateur.***

Propunîndu-i unui cineast (W.W.) să realizeze un film despre un creator de modă (Y.Y.), directorul Centrului de creaţie industrială de la Beaubourg nu avea cum să bănuiască faptul că rezultatul avea să fie o „cultur-ficţiune" pe măsura acestui sfîrşit de secol. Există, în acest film, o întîlnire surprinzătoare între doi copii ai epocii postbelice, copii ai rockului marcaţi de America însă conştienţi că au nevoie să-şi caute adevărul în altă parte. Între două capitale: Paris şi Tokyo. Între două culturi, două lumi care se întîlnesc în mod paradoxal într-un soi de spleen, caracteristic celor care au sentimentul că nu mai au viitor. Între, în fine, cinema şi video: căci ceea ce a reuşit Wenders mai presus de orice în acest film e să se pună în discuţie pe el însuşi în calitate de cineast, datorită descoperirii acestui stilou-video fermecat care este video-walkmanul Sony...

Este vorba, mai întîi, de un film despre Y. Yamamoto. Însă ne dăm seama foarte repede că e în realitate un film despre Wenders care-l filmează pe Y.Y. Adică o reflexie asupra imaginii filmice şi a imaginii video. Cum de-a putut un creator de modă să fie la originea unei asemenea conştientizări?

W.W. - Nu cred că această conştientizare ar fi avut loc dacă nu aş fi făcut filmul cu Yohji şi dacă nu l-aş fi filmat într-un mod atît de intim. Şi pentru nici un alt subiect n-aş fi folosit videoul. Cu vechea mea cameră de 35mm mi-am dat seama că-mi scăpau o grămadă de lucruri. Am început deci - nu fără anumite reticenţe - să folosesc videoul, pentru prima dată. Şi am descoperit că între el şi munca lui Yohji existau anumite afinităţi. Acest mijloc îmi permitea să captez spiritul creaţiei sale - şi totodată ceva din modă pe care camera de 35 mm nu putea s-o capteze. Dintr-odată, a devenit un colaborator. Încercînd să combin film şi video şi observîndu-l pe Yohji, am înţeles că munca lui, ca şi a mea, se bazează pe două elemente: unul foarte vechi, căci este vorba de a găsi, răspunzînd necesităţilor oamenilor, adevărul din spatele hainelor. Celălalt: moda, care este tranzitorie şi efemeră. Ca şi videoul, rapid şi imediat, care pierde orice interes în răstimp de şase luni, în vreme ce în film există un simţ al duratei, al valorii. Dacă maniera de a lucra a lui Yohji a impus folosirea videoului, acelaşi lucru s-a întîmplat cu turnajul la Tokyo: acolo puteam să prind mult mai bine, în mod imediat, o realitate contemporană. La Paris nu mi-ar fi trecut prin cap s-o folosesc.

Există în film o imagine frapantă: se vede arcul Défense, cu un cimitir în prim plan. De ce?

W.W. - În mintea mea, există o legătură foarte puternică între arhitectură şi modă. Locuim în casele noastre aşa cum locuim în hainele noastre.

Y.Y. - Munca mea e într-adevăr foarte apropiată de arhitectură. Singura deosebire e în durată: edificiile sînt construite ca să dureze sute de ani.

Consideraţi că hainele dvs. nu vor dura?

Y.Y. - Nu ţin ca ele să dureze. Pentru mine, haina e o prelungire a vieţii. Ceva instantaneu, cotidian, indisociabil de persoana care-o poartă. Hainele expuse în muzee au ceva nenatural. Sînt locuite de fantome.

Există un alt lucru foarte important în acest film: vedem creaţia de modă ca pe o muncă. E contrariul imaginii "creatorului inspirat" de prin reviste...

W.W. - N-am văzut niciodată pe cineva să muncească atît de mult ca Yohji!

Y.Y. - Eu am un sentiment de culpabilitate: cînd văd cum consum cantităţi enorme de material, mă întreb dacă toate astea chiar sînt necesare... Simplitatea unui pantalon de bumbac mi s-a părut întotdeauna mai interesantă decît tăietura magistrală a unei rochii de seară din mătase.

Todd Oldham: "Muncesc foarte mult şi pe urmă stau"

La doar 32 de ani, Todd Oldham este numele cel mai vehiculat în lumea modei de peste Ocean (şi nu numai). Stilist, pictor, creator de parfumuri, animator de emisiuni pe MTV, Oldham transformă totul în "Todd": amprenta unei personalităţi redutabile...

Interviul e preluat din revista new-yorkeză ***Cover****/vara 1994.*

Todd Oldham

Te consideri mai mult creator de modă decît artisti? - Eu nu privesc deloc aşa: pur şi simplu fac ceea ce fac, nu contează în ce medium. Cred că am aceeaşi sensibilitate cînd pictez sau fac TV sau atunci cînd desenez rochii. Toate se bazează pe interesul faţă de frumos şi faţă de comerţ - şi trebuie să ţii cont de asta. **"Sacoul deconstruit" a fost un lucru extraordinar care a făcut senzaţie: era făcut din patchwork** (=model creat din petice) **şi colaj în culori foarte vii, spre deosebire de fusta "color by numbers"** (=stil carte de colorat)... - Din punct de vedere al designului, formele erau similare. Îmi place să gîndesc în termeni de bază. Există un motiv care face ca aceste lucruri să arate bine pe anumiţi oameni, aşa că prefer formele de bază. Îmi folosesc libertatea pentru a aplica mărgele, culori sau diferite modele pe lucrul existent. Îmi place să manipulez suprafeţe. **Care va fi următorul pas în modă?** - Cred că va fi celebrarea individului. S-ar putea să mă înşel; însă eu cred că trebuie să ne aducem aminte tot timpul că nu sîntem nişte mumii! **Ce te face să creezi?** - Habar n-am, pur şi simplu îmi vine s-o fac, mă face fericit. Îmi segmentez timpul cum vreau. N-am senzaţia că am un job, ceea ce e foarte plăcut: pur şi simplu am diverse activităţi şi proiecte. Încerc să-mi iau cît mai mult timp liber. Nu mă deranjează să muncesc mult toată vremea, însă eu muncesc foarte rapid. Aşa că, atunci cînd ajung la capătul lucrului, nu pot decît să m-aşez. Cu cît termin mai repede, cu atît am mai mult timp de stat după aceea. Muncesc foarte mult şi pe urmă stau. În fiecare zi. Şi-n fiecare zi mă bucur din plin de acest moment. **Ce părere ai despre faptul că eşti considerat "magnat al modei" şi comparat cu Warhol?** - Oh, doamne... Sincer să fiu, nu mă interesează comerţul. Prefer să fac ceea ce fac, şi probabil că accentul vine de la oamenii din jurul meu care ştiu ce se întîmplă, însă pe mine nu mă interesează comerţul per se. Şi nu cred că e bine să aspiri la calitatea de "magnat". E mai bine să munceşti împreună cu alţii şi să le dai un loc de muncă.

Cronica literară de tranziţie

Letopiseţ în "dürftiger Zeit"

O EXPLICAŢIE. Cititorii cronicilor mele (de tranziţie) din **Dilema** ar putea bombăni că ele nu „respectă" curba lui Gauss, a distribuţiei valorilor, majoritatea lor fiind pozitive, de „laudă". Cei care-mi cunosc reputaţia de dinainte de '89 (cîtă era), aceea de critic „al dracului", ar putea bănui niscaiva oportunism. S-ar înşela. Sînt acelaşi adept al francheţei intransigente, al rigorii axiologice, al judecăţii de valoare tranşante. Ştiu că, şi azi, o cronică în care „faci praf" pe cineva e mai citibilă, mai prizată, decît una cu elogii. Motivul pentru care, totuşi, prefer să scriu preponderent cronici favorabile e simplu. Profuziunea editorială şi libertatea de exprimare au mărit sensibil numărul de cărţi bune care apar; evident că a crescut, proporţional, şi cantitatea de stupizenii scoase pe piaţă. În aceste condiţii, mi se pare mai importantă evidenţierea cărţii valoroase decît publicitatea, fie şi negativă, pe care aş face-o maculaturii prin cronici mordante. Cînd pe masa mea de lucru s-au adunat, necomentate, cărţi ca **Irepetabilul trecut** de Vl. Tismăneanu (Albatros), **Mircea Eliade** de I.P. Culianu (Nemira), **Scriitori contemporani** de I. Negoiţescu (Dacia), **Ideologia naţionalistă şi „problema evreiască"** de L. Volovici (Humanitas), **Cartea împărtăşirii** de N. Steinhardt (Apostrof), **Pentru Europa** de A. Marino (Polirom) sau **Dicţionarul scriitorilor români** (Fundaţia Culturală Română) - n-ar fi păcat să pierd timp şi cuadraţi ca să „înjur" caracudă? Sper că cititorul îmi dă dreptate, aşa că binevoiască a afla ce cred despre **Jurnalul** lui Mircea Zaciu*), vol. al doilea.

Într-o notă din 1982, Mircea Zaciu îşi autodefineşte tipul de jurnal pe care-l ţine printr-un citat din Sartre (**Les carnets de la drôle de guerre**) care, la rîndul lui, se raporta la cel al lui Gide: „Scriu orice în carnetul meu, dar cu senzaţia că valoarea istorică a mărturiei mele mă justifică s-o fac... Prea lucid pentru a atribui valoare la tot ce scriu (zvonuri, cancanuri, vaticinaţii politice, umori), revin şi confer valoare notelor mele, fără excepţie, printr-un ocol despre Istorie" (p. 189).

Ce înseamnă acel „orice" la Mircea Zaciu? În măsură de 90%, viaţa culturală (literatura: cu preponderenţă clocotul din interiorul şi în jurul Uniunii Scriitorilor, învăţămîntul universitar dar şi cel liceal, teatrul, filmul, simpozioane, „şezători", lecturi etc.). Restul de zece procente e despre viaţa pur şi simplu (strada, procurarea hranei, apa şi curentul electric, transporturile, birocraţia, gherila cu „forurile", corupţia etc.). Meditaţia e mai mult implicită; e un jurnal de **fapte** şi **spuse**, nu unul introspectiv. Mircea Zaciu are feldeinţa, tăria intelectuală de a-şi închide ochiul spre înăuntru pentru a-l ţine mereu deschis spre înafară; de aceea, epitetul de **„balzacian"** folosit de Mircea Martin nu e exagerat. Ne mai aşteaptă jurnale interesante, dar, orice ar mai apărea, cel al profesorului clujean se aşează ca o cronică migăloasă a spaţiului cultural românesc în anii victoriei socialismului asupra poporului român ('79-'82, vol. I; '82-'83, vol. II), o oglindă plimbată, răbduriu şi cinstit, de-a lungul drumului mare, cel al vieţii literare (înglodat de politic) şi al drumeagurilor colaterale (pentru M.Z.), amintite mai sus. În fraza anterioară, am folosit metaforic cuvîntul drum; dar **Jurnalul** este şi cartea unei „navete" concrete, pe ruta Cluj-Bucureşti, unde Mircea Zaciu venea la şedinţele Uniunii. Astfel, Capitala, cu locurile şi oamenii ei, e o dominantă în text. Din cîteva linii, autorul face numeroase crochiuri definitorii: barul quasi-pustiu de la „Inter" şi apoi studentul medicinist arab care dă bacşiş ca să cumpere „spagă" (wisky, Kent) pentru profesorul de histologie (pp. 119-121), chelnerii de la Capşa care-şi întîmpină clienţii cu avizul de a nu comanda mîncăruri calde, fiindcă n-au gaz (p. 320); dar cea mai spectaculoasă schiţă e cea a mutării Institutului „Călinescu" din bulevard pe str. Frumoasă. La scoaterea unor rafturi încastrate în perete, în chiar fostul birou al lui Călinescu, zidul se dărîmă şi înăuntru, „ce să vezi? o adevărată comoară: bijuterii, pietre preţioase, cocoşei, galbeni vechi... Într-o oră, Securitatea a fost la faţa locului, sechestrînd totul şi ducîndu-l cine ştie unde" (p. 207). Casa fusese oferită în 1948 de către proprietari lui Călinescu pentru Institut, cu ,speranţa că şi-o vor recupera cîndva, iar Călinescu, care visase toată viaţa o comoară, a trăit ani întregi la un metru de ea!

Şi în acest al doilea volum sînt menţionate zeci de nume reale, dintre care se conturează din crîmpeie de gest, atitudine, discurs, ca într-un **puzzle**, cîteva personaje detaşate. D.R.POPESCU: „a primit casă pe Primăverii, e în Bucureşti, are conducerea «Contemporanului», e un fel de vice la CCES... Orgoliul şi lăcomia singure au să-l piardă..." (p. 95); „e toată «conducerea operativă» de faţă, dar singurul care discută, marţial, roşu-stacojiu, e Dere: premiile sunt prost date... Îmi dispune apoi să desfacem premiul de critică... şi anume să se voteze doi din cei patru scriitori pe care mi-i dictează fără jenă în numele «conducerii»: E. Barbu, P. Anghel, Săraru şi Ţoiu" (p. 127); „Săraru... despre Dere: deosebirea dintre noi e că el, ca preşedinte, face anticameră la Ştefănescu, iar eu, dacă aş fi preşedinte, aş bate cu pumnul în masă la Enache" (p. 174); „să scriu sute de pagini de dicteu automat, ca acel vultur plecat din Napoca, nu mă simt în stare" (scrisoare de la T. Popovici, p. 250). ADRIAN PĂUNESCU: „Seamănă oarecum cu **Autoportretul** lui Dürer, doar că soios. Părul, împărţit cu o cărare la mijlocul ţestei, cade în două părţi în laţe. E buhăit şi are o curioasă mină dementă. Rubaşca, de o curăţenie îndoielnică, vrea să-l arate **à la page**, ca şi **blugii.** De gît îi atîrnă un lanţ gros, peste piept, de care e agăţat un medalion mare, rotund, cu capul lui Avram Iancu. Kitschul patriotic. Marele conetabil" (p. 182). Foarte bine mai sînt schiţaţi PALER (pp. 212, 216, 235, 254, 300), DINESCU (205), GOGU RĂDULESCU (219-20, bucată antologică!), COŞAŞU (225), ROMULUS GUGA (277), TITUS POPOVICI (54). Alţii, mai apropiaţi (Buzura, Manolescu, Dimisienii), deşi des pomeniţi, nu capătă „formă", nefiind contemplaţi cu detaşare, ci ca şi incluşi în sfera eului. Îmi pare rău că n-am loc să decupez şi figura diplomatului C. (orneliu) M. (ănescu), „fals gentleman", care opreşte chelnerul să nu-i mai toarne cu **„Il arrive!"** (Ajunge!) (p. 265).

Jurnalul lui M.Z. e una din marile cărţi „de sertar", e cronica neagră a culturii şi a omenilor ei în **dürftiger Zeit**.

George PRUTEANU

*) Col. „Remember", Ed. Dacia, Cluj, 1995, 328., 3468 lei.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Maxi sau mini?

Ecea mai banală întrebare pe care şi-o pune azi o fată, privindu-şi hainele agăţate pe umeraşe şi alegîndu-şi fusta cu care să se îmbrace. Urmează un impuls, determinat de o stare confuză, poate şi un scurt raţionament: astăzi vreau să fiu mai sexi - sau mai romantică - sau să mă impun etc. după care oglinda înregistrează rezultatul - cu mimica de rigoare - înainte ca să iasă pe uşă noul personaj determinat de costum, sexi, romantic, impunător etc.

Aşa face toată lumea, zilnic, fără să se gîndească prea mult, şi dacă-i spui cuiva că nu numai o paradă a modei dar şi simpla combinare a veşmintelor celor mai banale înseamnă comunicare vizuală, compoziţie plastică, trezind asociaţii de idei şi reacţii emoţionale se miră ca şi eroul lui Molière care afla că face proză fără să ştie.

Eu însă m-am apucat să studiez costumul ca pe un tablou (bun sau prost) şi mă întreb cum poate lungimea unei haine să schimbe înfăţişarea cuiva, determinînd modificări în propriul comportament ca şi în reacţiile celor din jur?

Şi o pornesc metodic, cu creionul în mînă.

I. Încep cu maxi, desenînd schematic un veşmînt pînă la pămînt. Silueta seamănă cu o piramidă egipteană, cu atît mai stabilă, mai greu de răsturnat, cu cît orizontala de bază e mai largă.

Şi mă întreb: cine are nevoie, în mesajul transmis prin costum, să folosească sugestia de trăinicie în spaţiu şi timp? Unde întîlnim în istoria costumului forme asemănătoare? Prima imagine care-mi vine în minte e cea a unui preot (divinitatea e în eternitate!), a doua a unui rege sau împărat cu mantia de hermină, (stabilitatea ordinii statului), apoi a unui judecător (legea dreaptă şi eternă). Bun, pînă aici lucrurile se leagă. Dar de ce au purtat femeile, nu numai călugăriţele sau reginele, persoane oficiale, dar şi gospodinele care stăteau acasă şi-şi creşteau copiii, timp de atîtea milenii, rochia lungă pînă în pămînt? Întrebarea pare a conţine şi explicaţia: femeile reprezentau de fapt familia, stabilitatea căminului.

Dar să vedem mai departe ce se întîmplă dacă aceeaşi orizontală de bază conturează pantaloni lungi, "evazaţi". Cine-i poartă? Marinarii! Şi de ce? Nu cred să fie mai utili decît cei strîmţi pentru căţărat pe catarge. Şi atunci? Răspunsul seamănă a glumă: cînd se clatină vaporul, marinarul "pare" mai stabil dacă are o bază mai lată. Nu ar fi nici prima şi nici singura dată cînd în costum omul nu-şi caută atît adăpost, cît consolare.

II. Trecînd la următoarea schemă, terminaţia "midi", a hainei care acoperă genunchii, primele exemple sunt tot de costume bărbăteşti, ca faimoasele "culottes" ale sec. XVIII (înlocuite în timpul Revoluţiei Franceze de "sans-culottes" cu pantaloni lungi). Apoi e kiltul scoţienilor, pe care schiţîndu-l mă întreb cît va mai trece pînă ce ne vom obişnui cu bărbaţi în fuste ecosez, plisate, crăpate, mai lungi sau mai scurte... În atîtea mii de ani cît cunoaşte istoria, s-au încercat cam toate posibilităţile de a aşeza pe trup diferite materiale de la blănuri şi pene, la ţesături, metale etc., iar moda, mereu nouă, se cam învîrte în cerc...

Femeile au ajuns la midi de-abia după primul război mondial, prin 1925, cînd au început ofensiva pentru drepturi egale şi şi-au sacrificat principalele argumente de seducţie, pletele ondulate, talia fină şi balcoanele, adoptînd părul scurt, "à la garçonne", silueta de scîndură, cu cordonul pe şolduri, şi pantofii cu barete ca să nu sară dansînd charleston.

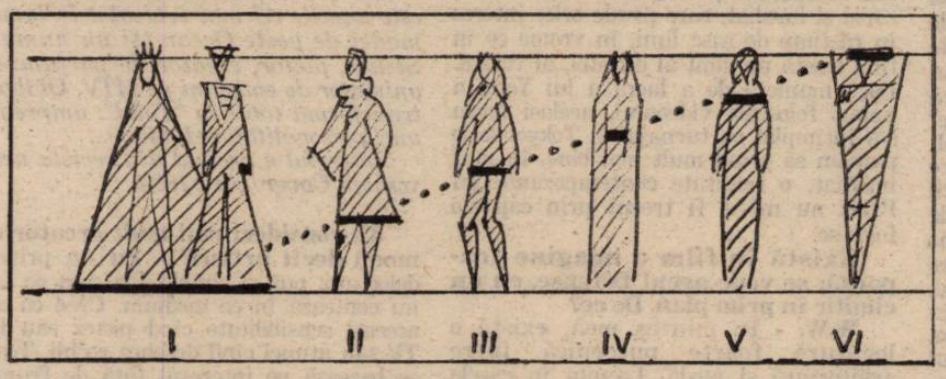

III. Dar cum e cu mini? Şi aici bărbaţii au un avans de milenii dacă ne gîndim numai la soldaţii greci şi romani. În evul mediu, mini şi-a făcut apariţia senzaţională în stilul gotic, în oraşele care-şi înălţau catedralele spre cer prin priceperea meşterilor din bresle şi munca cetăţenilor liberi şi. îndrăzneţi (ţăranii fugiţi de pe moşii la oraş nu mai puteau fi ceruţi înapoi de seniorii feudali). Sub hainele scurte, picioarele se vedeau pînă sus şi, ca urmare, ciorapii croiţi din piele au trebuit să devină ciorapi-pantaloni, ca dres-urile de azi. Elementul cel mai expresiv al siluetei îl constituie picioarele, cilindrii subţiri şi mobili, de obicei în poziţii oblice, sugerînd plastic mişcarea. Mişcare fizică dar şi libertate de mişcare în toate sensurile, pe scurt libertate.

E firesc să căutăm un echivalent în fenomenul similar petrecut în costumul feminin din anii '60 şi înregistrat cu stupoare de cronicari nu ca o creaţie a unei case de modă sau a unui dress-designer ci ca o mişcare de stradă. Ce s-a întîmplat în viaţa femeilor din acei ani ca să le determine o atare îndrăzneală? Răsfoind presa vremii, adevărul sare în ochi: pilula. Deodată a dispărut obligaţia de a face copii unul după altul, ca bunica (Dürer avusese 17 fraţi). Familia devenind o asociaţie în care partenerii îşi împart treburile menajere, femeia a dobîndit- şi a afişat- libertatea de mişcare.

IV. Dar să mergem mai departe. Linia principală a costumului marcînd talia subliniază centrul siluetei, echilibrîndu-o, ca brîul sau chimirul portului nostru popular.

V. Mai interesant e efectul produs de plasarea acestei demarcaţii şi mai sus, în zona umerilor, formînd ca o bază pe care se înalţă figura şi despărţind de fapt capul de trup. Creştinismul a trasat cu hotărîre graniţa dintre duhul nemuritor - vizibil în ochii mari, încercănaţi de pe chipurile mozaicurilor bizantine sau ale picturilor lui El Greco - şi corpul pieritor, supus ispitelor, care e ascuns de veşminte ţepene ca paravane.

VI. O ultimă orizontală, pe creştet, transformă silueta într-un triunghi aşezat pe vîrf, inversul piramidei iniţiale, ca un titirez. Titirezul e mobil, instabil. Cine trebuie să arate aşa? Pentru cine e vitală sprinteneala? Ghici ghicitoarea mea: pentru toreador, care altfel ce motiv ar avea să se lupte cu taurii cu pălăria pe cap?

Deocamdată nu i-am găsit echivalentul feminin.

Aştept sugestii.

În concluzie, cred că nu mai e prea departe vremea cînd şi un bărbat, privindu-şi hainele agăţate pe umeraşe, se va întreba: ce pun astăzi pe mine, maxi sau mini?

Adina NANU

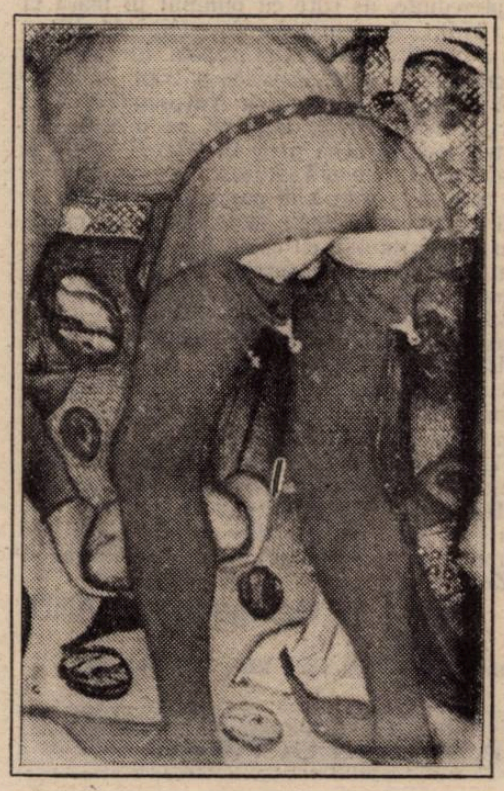

Mode, adică *fashion*

În principiu, moda se referă la maniera, tehnica, modalitatea de a face ceva, de unde şi asocierea, în literatură, cu stilul ca rafinament al expresiei. Ceea ce englezii numesc *fashion*, printr-un rapt lingvistic de pus pe seama paucităţii germanice, în contrast cu luxurianţa romanică a vocabularului oţios al modei, indică maniera, modul, "fasonul". Interesul pentru modă pare să marcheze o fază avansată a evoluţiei comunitare, în care lumea are timp şi pentru detaliile gratuite ale existenţei, preocupîndu-se nu numai de ceea ce face, spune şi poartă, dar şi de cum face, spune şi poartă obiectele culturii. Ca extensie utilitar superfluă a naturii, moda este un construct elegant, un set de reguli nu neapărat amabile, ba chiar adesea incomode.

Surprinzător. *Modus*, la romani, desemna tocmai măsura dreaptă a lucrurilor, reglată, încă de la greci, prin arta îmbinării potrivite, avînd drept scop producerea plăcerii. Horaţianul *utile dulci*.

Ochiul omenirii, se ştie, nu se satură să devore imaginea umană. Întotdeauna ni se arată mai întîi imaginea, apoi ne configurăm mental (dar tot printr-o *figură*) ideea, codul, maniera. Sau moda.

Deosebit de sensibilă la modă, cultura europeană dezvoltă cele mai sofisticate codificări mondene, cu articulaţiile necesare în diplomaţie, educaţie civică, gust vestimentar şi... bune maniere. Pentru insulara Anglie în drumul său către statutul de Mare Britanie, contactul tot mai susţinut cu Europa are şi efecte mondene capitale. Odată cu importarea, în 1688-89, a lui Wilhelm de Orania, englezii aduc peste Canalul Englez (Canalul Mînecii, pentru cocheţii francezi) moda mobilelor de salon cu bibelouri aranjate simandicos pe mileuri, farfurii de porţelan în colţare şi grădini interioare. Regina Mary cultivă vestimentaţia înflorată şi încurajează industria bumbacului, devenită, ca şi prelucrarea lînei Shetland, cheie a succesului economic. Despre olandezi, englezii spun şi astăzi că nu sînt în stare să discute decît despre mobila din casă, garant al onorabilităţii sociale. În secolul al XVIII-lea, Londra devine o perfectă, chiar dacă nemărturisită, imitatoare a Parisului de salon. Draperii "sentimentale", însemne ale pudorii şi ale opulenţei, adică ale gustului pervers pentru lucrurile nemărturisite, dar dorite, rochii de muselină udate anume pentru a scoate în evidenţă formele apetisante al şoldurilor şi sînilor pe care le acoperă descoperindu-le, vestonul scurt pînă în talie purtat de domni şi pantalonii bine mulaţi pe picior, lăsînd să se contureze organele genitale sînt probe ale unei decadenţe studiate. Doamnele se numeau "belles", domnii, "beaux". Tinerii aristocraţi plecau în Marele Tur al Europei, pentru iniţiere mondenă, imediat după terminarea studiilor la Oxford şi Cambridge. Franţa era, desigur, popasul obligatoriu pentru instruirea în ale modei. De la Hogarth ne-a rămas celebra **Marriage à la Mode**, titlu de altfel recurent şi în cultura literară a vremii. Succese ale secolului sînt şi buzunarele interioare al hainelor bărbăteşti (pentru a prezenta o siluetă sveltă, în pofida neplăcerii pricinuite de protuberanţele îndreptate împotriva trupului), lenjeria de corp încărcată şi coafurile complicate, care înlocuiesc treptat perucile, nu însă şi plăcerea artificiului, dovadă că natura se culturalizează excesiv, părul devenind un înlocuitor al perucii! După Revoluţia Franceză devine *chic* execuţia publică în camizola purtată direct pe piele, cum se instaurează moda costumelor de epocă în teatru. Aceeaşi logică a iluziei perfect(at)e diriguie şi aici lucrurile: culoarea locală, spiritul epocii, simţul istoriei - adică autenticul - se obţin inautentic. Aceste făcături erau deliciul modei de acum două secole. Dar cea mai spectaculoasă probă de disconfort personal suportat de dragul confortului/conformităţii cu imaginea publică este coafura feminină supraetajată, care solicită imobilizarea victimei ore întregi, înainte de apariţia pe scena salonului. Celebrul poem **The Rape of the Lock** al lui Pope ridică la rang de dezastru cosmic ruinarea unui astfel de castel capilar. O buclă este şi ea, la urma urmelor, un depozit de măiestrie culturală. Să ne gîndim numai la ustensilele folosite, la cosmeticalele aduse din colonii, la ingeniozitatea de-a dreptul inginerească a coaforilor îndeobşte bărbaţi (sic) şi la bravura purtătoarelor acestor prelungiri şi deformări ale proporţiei naturale a corpului. Era, să recunoaştem, un mod special de a înţelege... măsura lucrurilor. Pentru conformitate, priviţi ilustraţia.

Mihaela IRIMIA

Sînt americanii o naţie de îngălaţi?

Cînd, în 1959, Sam Albert s-a angajat la IBM a presupus că va purta la lucru costume la un rînd, tot restul vieţii lui. De fapt, **acelaşi** costum (bleumarin sau cenuşiu de lînă), cu şosete închise la culoare prinse în jartiere fixe şi o cămaşă albă cu guler detaşabil scrobit şi rigid precum coperta raportului anual de activitate. Cu picioarele strînse în pantofi negri şi capul acoperit cu o pălărie moale, oamenii de la IBM ajunseseră la o uniformitate tulburătoare, care nu însemna doar business, ci maşini de făcut business. Cînd, în 1989, Albert s-a pensionat ca director de marketing, avea 35 de cămăşi în dulap, toate albe. Cînd s-a reîntors săptămîna trecută la birou în calitate de consultant la IBM Armonk, New York, purtînd o cămaşă albă, costum şi cravată, era pregătit să vadă orice, dar nu coada de la lunch cu funcţionarii îmbrăcaţi în pulovere şi pantaloni desperecheaţi. "Se uitau la mine şi se întrebau cine o fi tipul ăsta în costum?"

De fapt, epoca noastră ar trebui să fie o apoteoză a costumului. Din Europa răsăriteană pînă în America Latină mărşăluiesc armatele capitalismului în costume de lînă. În societăţile din Centura Pacificului, cum ar fi Singapore, ele ilustrează regula perversă conform căreia cu cît este mai greu de suportat clima unei anumite ţări, cu atît se impune mai tare ca membrii clasei conducătoare să strîngă nodul la cravată. În ceea ce o priveşte, America şi-a ales noii lideri dintre profesioniştii şi profesorii din micile oraşe din Sud, exprimaţi în natura lor intimă de costume cenuşii şi ponosite, tot aşa cum hainele militare îl exprimă pe Castro.

Dar în vreme ce însăşi ideea de costum triumfă, îmbrăcămintea propriu-zisă pierde teren. Cel mai recent semn a fost dat vineri 3 februarie, cînd şeful IBM, Louis V. Gerstner jr., a relaxat codul de îmbrăcăminte, inviolabil deşi nescris, pentru cei 800 de lucrători ai celui mai tainic sanctuar al capitalismului american. Zilele lui "renunţaţi la ştaif", îndemn care a apărut tipărit în urmă cu vreo cinci ani, afectează acum, după unele socoteli, mai mult de jumătate dintre lucrătorii din birouri din Statele Unite. Marile bănci şi firmele de avocaţi sînt printre companiile care au permis abandonarea cravatei în ajunul week-end-ului; la fel şi Agenţia Centrală de Investigaţii. Cel puţin un guvernator, John Kitzhaber din Oregon, a adoptat, vinerea, îmbrăcămintea lejeră, prezidînd şedinţa de lucru îmbrăcat în jeanşi Levi's strînşi, încheiaţi cu fermoar. Anul trecut americanii au cumpărat 13 milioane de costume, cu 1,6 milioane mai puţin decît în 1989. Asta înseamnă că fiecare bărbat adult din ţară cumpără un costum o dată la şapte ani. Şi pentru că americanul îşi dublează greutatea în acest interval, probabil că de mult nu-şi mai poate încheia nasturii la ultimul costum cumpărat.

Pălării şi mănuşi

Fenomenul nu se limitează la îmbrăcămintea purtată la serviciu. Nu trebuie să fii foarte bătrîn ca să-ţi aminteşti că bărbaţii din clasa mijlocie purtau în mod obişnuit sacou şi cravată în public, chiar cînd mergeau la meciurile de baseball, iar femeile îşi puneau rochie, pălărie, mănuşi, ciorapi de nailon şi bijuterii ca să meargă la cumpărături. Acum, la meciuri te poţi considera norocos dacă vecinul are măcar cămaşa pe el. Pe vremuri, călătoria era un prilej de a te îmbrăca bine - doar te arăţi străinilor! - dar acum pare că trezeşte cele mai rele instincte în materie de modă.

Ca turişti, americanii au renunţat la şorturile Bermuda, doar pentru a le înlocui cu jeanşii Gab, cu cămăşile de golf şi cu pantofii de sport de o sută de dolari. Sînt mai puţin caraghioşi, dar provoacă mai mult dispreţ. Francezii consideră că americanii nu numai că se îmbracă prost, dar nici nu ştiu care e diferenţa. Culorile şi dungile mărcilor de pe îmbrăcămintea de sport americană par deosebit de ţipătoare în întunericul unei biserici vechi de 800 de ani. "Lumea spune că hainele n-au o importanţă simbolică - afirmă Judith Martin "Miss Maners", - dar de fapt ele au".

În ceea ce priveşte slujba religioasă, americanii au renunţat de mult să mai poarte cravată, iar acum consideră şi sandalele opţionale. "S-a pierdut idealul respectului de sine al adultului, şi ne îmbrăcăm ca nişte copii neascultători - remarcă Anne Hollander, istoric al modei (**Sexul şi îmbrăcămintea**). Cînd mergi la biserică sau la operă nu mai crezi că ceea ce porţi trebuie să exprime respect şi dacă o faci înseamnă că aparţii clasei oprimaţilor". Cioclii văd din ce în ce mai multe haine de stradă la înmormîntări. Chiar şi la răposaţi. Directorul unei firme de pompe funebre din Boston, Arthur Hasiotis, spune că uneori familiile solicită ca mortul care n-a purtat niciodată cravată cît a fost viu să fie îmbrăcat şi pentru ultima ceremonie aşa cum a trăit.

Şorturi şi şepci

Neglijenţa impietează şi iconografia naţională. Pe vremuri preşedinţii se îmbrăcau ca preşedinţii nu ca băiatul din blocul de peste drum care aleargă în fiecare dimineaţă în şort şi cu o şapcă de baseball pe cap. Stelele de cinema se îmbrăcau ca nişte stele. Cînd a venit anul trecut la premiera filmului **Legends of the Fall**, cu un pulover verde lăbărţat, Brad Pitt putea fi confundat cu un proiecţionist.

Nici gangsterii nu se mai îmbracă cum se cuvine. John Golti ne-a arătat că te poţi comporta ca un animal, fără să te îmbraci ca atare, dar acum puterea mafiotă din New York îl imită pe Vincent (the Chin) Gigante care cutreieră străzile din Little Itally în halat de baie şi papuci.

Gulere şi jartiere

Unul din argumentele cele mai puternice pentru o ţinută lejeră este confortul. Nimeni, cînd lucrează acasă, nu-şi pune costum şi pantofi cu tocuri înalte. Angajaţii de la IBM care au suferit atît în anii '50, nu stăteau doar la birou sufocaţi de gulere şi strînşi de jartiere, aşa mergeau şi în autobuzele aglomerate şi în metrou. Astăzi oamenii nu mai pot fi plătiţi suficient pentru a le cere aşa ceva - mai ales dacă au auzit cum Lester Brown, preşedintele de la Worldwatch Institute, lucrează toată vara îmbrăcat în şort. Alt avantaj al ţinutei lejere este că e mai ieftină decît costumul - dacă nu-i punem la socoteală pe cei care au un dulap plin cu costume şi acum trebuie să-şi cumpere o grămadă de pulovere. "Dacă am scăpat de obligaţia de a purta ciorapi, e ca şi cum aş fi primit o avansare" - a spus o angajată de la IBM Atlanta şefului ei.

Dar confortul şi economia nu sînt mari noutăţi. Cu adevărat nou este faptul că prima generaţie căreia i s-a permis să meargă în blugi la şcoală s-a maturizat. Este o generaţie care s-a autodefinit ca rebelă. Unele din primele acte de protest ale activismului studenţesc erau îndreptate împotriva codurilor de modă. Pentru mulţi oameni de 30-40 de ani, a merge fără costum înseamnă un pas pe drumul autoafirmării. Bart Kosko, un specialist în computere, şi-a început cariera în industria aero-spaţială, unde, în timpul războiului rece, costumul era un semn al loialităţii. Cînd a venit la Universitatea din California de Sud ca profesor asociat a început să-şi pună întrebări în legătură cu vechile lui valori, începînd cu ceea ce avea în dulap. "M-am întrebat: am curajul să mă îmbrac cum îmi place? Mă tem de ceea ce o să zică oamenii?" Cu timpul Kosko şi-a redus îmbrăcămintea la minimul necesar, ceea ce ar fi fost de neconceput cu o generaţie în urmă. În anii '50, costumul nu era o opţiune care exprima un stil de viaţă; era ceea ce purtau bărbaţii care nu erau muncitori manuali. "Era o viziune mult mai îngustă - spune Bernard Phillips, sociolog la Universitatea din Boston. Nu puteai ieşi din rol. Rolul te domina".

Fără curea

Nu e o coincidenţă că s-a renunţat la costum-cravată în anii '80, cînd miliardarii au început să poarte pantaloni kaki. Companiile care fabricau înalta tehnologie erau pline de băieţi cu aerul că tocmai au terminat liceul, străbătînd coridoarele în sandale, şorturi şi tricouri. "Cînd am venit să mă angajez aici am discutat cu o femeie cu picioarele goale şi cu o salopetă fără curea", spune Cindy Wilson de la Velocity, o companie multimedia din San Francisco. Absenţa cravatei este încă legată în mintea oamenilor de creativitate şi imaginaţie. "Ai un aer antreprenorial cînd renunţi la ştaif - afirmă Barbara Seymour, consultant de modă. Poţi într-adevăr să posezi propria ta imagine".

Desigur, nu toată lumea vrea să aibă un aer "antreprenorial". La Dallas, şic e să arăţi ca şi cum ai avea toţi banii din lume. "Fără ştaif înseamnă că nu trebuie să aduci un cadou - povesteşte Marylin Schwartz de la **Dallas Morning News**. Mi-a dat telefon o prietenă şi mi-a spus că lumea vine la ea la un dejun cu semipreparate şi dacă vin în jeanşi o să fie potrivit. Cînd m-am dus, am văzut că ea purta pantaloni Chanel".

Să porţi un obiect de 1200 de dolari ca să mănînci feluri chinezeşti la pungă, e o formă de decadenţă. Ca să întîlneşti însă adevărata eleganţă nu se poate găsi un loc mai bun decît o biserică a clasei mijlocii negre din Sud. De-a lungul generaţiilor, biserica a fost singurul loc unde negrilor din Sud li se permitea să se îmbrace cum se cuvine. Acum, bărbaţii poartă sacouri negre, cămăşi albe cu manşete, iar femeile - rochie neagră cu o jachetă asortată, cercei mari cu onyx, colier de aur şi o pălărie cu boruri ample. "Trebuie să te străduieşti cînd vii în casa Domnului" - spune cu modestie Laquita Bell de 53 de ani, director executiv al Ligii Urbane din Birmingham. La aproximativ aceeaşi oră, în stranele bisericii frecventate de albi dintr-o suburbie a oraşului Atlanta, se puteau vedea costume de jogging, jeanşi şi pulovere. "N-are importanţă cu ce te îmbraci - spune Margaret Suply care poartă o jachetă alb cu roz, în drum spre locul de rugăciune. Lui Dumnezeu nu-i pasă, important e să vii".

Această afirmaţie conţine de fapt problema cu care se confruntă toţi: este absenţa ştaifului un mod mai democratic şi mai autentic de viaţă sau doar semnul grabei de dimineaţă? Robert Goldberg, cercetător la Universitatea Brandeis, a observat un fenomen curios: doi oameni care au o întîlnire de afaceri vinerea se vor îmbrăca în costum ca un semn al respectului reciproc, chiar dacă la ambele instituţii ziua e declarată "fără ştaif". Înseamnă că întreg sistemul e deteriorat, pentru că nu se înţelege de ce colegii n-ar merita şi ei efortul minim de a-ţi pune o cravată? Sau sînt hainele o expresie a varietăţii, sau spun ele ceva esenţial despre felul cum ne raportăm la noi înşine şi la societate? Ne spune Hollander: "În ţara asta ne-am obişnuit să zicem la naiba cu aparenţele, avem nevoie de adevăr. Avem idealurile noastre protestante, puritane care ne învaţă că trufia e un păcat. Toate acestea s-au combinat aşa încît oamenii cumsecade nu mai poartă cercei, ci încălţăminte de sport".

Răspunsul la aceste întrebări depinde în mare măsură de industria modei, care a transformat "absenţa ştaifului" într-o modalitate de a vinde mai multe haine - o nouă garderobă pentru zilele de vineri. Pentru industria ţesăturilor, îmbrăcămintea lejeră este cel mai bun impuls de la Războiul Civil încoace. Eddie Bauer, care are o fabrică de îmbrăcăminte de sport, porneşte două linii noi de producţie pentru a face faţă cererii la categorii esoterice cum ar fi "alternativa omului de afaceri", "fără ştaif de gală", "eleganţa sportivă".

De fapt, criza este nu numai faţa ci şi sufletul Americii. Moda se manifestă în cicluri şi "absenţa ştaifului" va urma probabil aceeaşi regulă. Există însă o tendinţă de înlăturare a protocolului care nu poate fi oprită. Ceea ce noi numim costum (sacou, pantaloni, vestă) era la începutul secolului "costum de stradă" şi se purta în împrejurări neprotocolare acasă sau la ţară. Un bancher sau un senator purta la birou redingotă. Hollander observă în cartea ei **Sexul şi îmbrăcămintea** că la mijlocul secolului trecut, cînd îmbrăcămintea de protocol era cravată albă şi frac, lacheii cu perucă de la bal purtau costumul de gentleman din veacul anterior. Astăzi, şeful de sală de la un restaurant şic poartă sacou de dinner cînd îi întîmpină pe patronii îmbrăcaţi în costum. Dacă modelul de evoluţie va dăinui, costumul obişnuit va deveni poate o haină de ceremonie purtată de chelnerii din restaurante ai căror patroni vor purta... mai bine să nu ne gîndim.

Newsweek
20 februarie 1995

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

un radio actual

In fiecare zi, de luni până vineri, puteţi audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00
TALK-SHOW-uri LIVE
FM 94,2 MH
RADIO TOTAL
637.37.90; 637.56.45
Luni: Portrete din gulagul românesc - Irina Corbu
Marţi: Câinele de pază - Cornel Nistorescu
Miercuri: Punct şi virgulă - Carmen Bendovski
Joi: Fiţi întreprinzători - Bogdan Teodoriu
Vineri: Taxiul de noapte - N.C. Munteanu

PĂRERILE OCCIDENTULUI 47

- dialog cu dl. Filip IVAN, maistru croitor -

Un război nesîngeros s-a purtat în ultima jumătate de veac sub ochii noştri: blugii şi salopetele de croială militară au împărţit planeta în două, mai tranşant decît arsenalele nucleare. El n-a fost declarat niciodată dar s-a desfăşurat neîntrerupt, cu victorii parţiale şi replieri, cu poziţii cucerite brusc ori cu momente derutante. În 1968, de pildă, părea chiar că tineretul fiecărei armate ar vrea să dezerteze la inamic. Greviştii în costume de cowboy de la Sorbona ori de la Universitatea Columbia îmbrăţişau atunci cu entuziasm ideile maoiste, manifestînd simpatie pentru revoluţia culturală. Exact în acel timp, tinerii asiatici, mărşăluind în coloane şi îmbumbaţi la toţi nasturii uniformelor de doc, visau probabil, în secret, la dreptul de a purta blugi ca la suprema formă de libertate a individului. Cînd soluţiile vieţii înregimentate militar şi-au dovedit limita, victoria netă a blugilor a apărut în afară de discuţie. Poate că moda ne asigură un fel de „paşaport de contemporani", mai mult decît ideile, pasiunile, adversităţile sau lecturile noastre dintr-un moment dat.

Cum se construieşte/impune ea? Ne-ar putea da amănunte fie un creator din domeniu, fie un negustor de confecţii, dar ei operează cu generalitatea, beneficiarul fiind o abstracţie. Am preferat să întrebăm un personaj direct implicat în transformarea unei noţiuni, moda vestimentară, în operă unică pentru o individualitate anume, clientul în carne şi oase.

Alegerea noastră s-a oprit asupra dlui **Filip Ivan**, fost maistru la Casa de Modă Venus, singurul croitor din str. Occidentului: adresa ni s-a părut de bun augur.

Băieţii de familie

Stimate dle Filip, ce v-a atras spre meseria de croitor? Dvs. aţi decis sau tradiţia familiei?

Filip Ivan: Tradiţia familiei mele din Piatra, Teleorman, mă trimitea la cîmp: scularea la 12 noaptea, 10 km pînă la tarla, muncă pe soarele de foc, de-astea... Dar ce spuneau părinţii: să-i uşurăm soarta, mai bine-l dăm la meserie că-i brăţară de aur. Unde să mă dea acolo? La oi? La fierărie? Treaba asta se moştenea la ţară numai între ţigani, din tată-n fiu. Croitorul satului meu învăţase la Bucureşti: la el m-au dus. Meseriaşii erau mai „spălaţi", aveau altă consideraţie din partea ţăranilor. Şi a mai fost ceva: în sat, cînd eram eu copil apăruse un fenomen, unul Teodoru, croitor care lucra pentru rege. Pornise copil de trupă, la regimentul 20 Dorobanţi, parcă, şi l-a remarcat generalul, am uitat cum îi spunea. Cînd ăla a ajuns Ministru de Război l-a luat şi l-a trimis la Londra să se specializeze în meserie. Şi atunci, cînd s-a aflat de soarta lui Teodoru, ce drum frumos are, a devenit o epidemie să vrei la meseria asta. A venit în comună, în 1930, cu o maşină personală şi toţ- băieţii n-au mai visat decît să se facă croitori. Era aşa... un tip nemaipomenit de bine făcut, foarte inteligent şi foarte sobru. După plecarea regelui, l-au luat consilier la Consiliul de miniştri, să-i îmbrace pe demnitari, pe ambasadori, pe Gheorghiu-Dej. Că atuncea a fost o tactică, întîi să-i apropie pe meseriaşii de elită, după aia i-au distrus în cooperative; şi ambiţia şi demnitatea meseriei acolo s-au prăpădit, în cooperative. Lucru de stat - adică fără prestigiu, fără prestanţă - nu ceva ce să bucure ţara, poporul ăsta, nu stas! Dar cînd eram eu ucenic în Bucureşti, la Gică Cristescu, şi intra un funcţionar de stat de pe-atunci în prăvălie, postaş să fi fost, se vedea că era un domn, se prezenta civilizat, nu dădea notă că are bani; avea prestigiu şi se respecta pe el. Normal că şi pe noi.

Cîţi dintre tinerii de azi credeţi că ar mai alege meseria dvs.?

Foarte puţini. Puţini rămăseseră încă în generaţia Persidei Găgeanu prin 75, de pildă, fostă colegă de-a mea la Casa de Modă din Calea Victoriei. Consider că ea este un unicat, de asta o găsiţi acum asociată la atelierul meu. Dar, repet, e o excepţie... Ce să vorbim de viitorul meseriei prin tineri? Nu se întrevede. Nu înţeleg ce nu le place. Cîştigul? Condiţiile? Ucenicia pe timpul meu s-a făcut stînd 24 de ore din 24 în atelier. N-aveai dormitor, n-aveai cantină, n-aveai excursii. Era o viaţă dură dar învăţai meserie. Nu că recomand dar aşa era, dură viaţă, însă cernea talentele, rezistenţa, răbdarea, modestia începătorului... După ucenicia la Cristescu, m-am făcut lucrător la domiciliu şi primeam lucru de la elita meseriei; de la Teodoru, de la fraţii Cohn, de la Ţanic, mă rog, cine erau atunci aşii. Trecea ceva timp pînă te strecurai pe-o treaptă mai către ei. La 28 de ani, cînd mi-am deschis atelier propriu pe str. Biserica Albă, mă consideram stăpîn pe meserie dar am început să am clientela care, să zic aşa, m-a format în continuare: fraţii Caligari, Vicenţiu Grigorescu, fraţii Papia (în anii mai dincoace Ilie Kogălniceanu), băieţi de familie: ştiau ce să ceară, cu gust educat, cu tradiţie în materie de haine, mă rog.

Ceauşescu, Maurer

Cît reduce lucrul după tipar şi model gustul croitorului?

Cînd faci un lucru îl pipăi, degetele au o viaţă a lor legată de ochi: cu degetele simţi ce-ai făcut, cu ochii verzi. Dacă mai şi înţelegi cu uşurinţă ce ţi se spune, astea toate înseamnă talent. Dar talentul e numai un început. Cînd ai de-a face cu un client apar nişte lucruri care te pun într-o situaţie dificilă. Trebuie să-nveţi să joci un rol foarte important: să ştii cînd să zîmbeşti, să ştii cînd să taci, cînd să răspunzi, şi să-i răspunzi corect clientului. Pe parcurs ajungi expert, nu trebuie să-ţi mai forţezi nici o reacţie, devine reflex. Dar şi aici e nevoie de mai mult talent decît de experienţă; o capeţi, contează, dar dacă-ţi place meseria te lămureşti asupra clientului de cum deschide gura. Şi să ştii să suporţi, ăsta mai este unul din secrete, să accepţi sugestiile clientului dar să-ţi impui şi punctul tău de specialist.

Pe Ceauşescu îl îmbrăca un coleg de-al meu, Iliescu, şi totdeauna avea discuţii: el lucrînd acolo, izolat, nu cunoştea atîta tehnică pe cît ştiam noi care lucram în stil mare, un Hanganu, un Stoica, un Măgureanu, seniori ai meseriei. Îl întrebam: „Mă, de ce nu-i duci tu butoniera aia din talie mai jos, reverul mai sus, de ce nu-i faci umerii mai drepţi?". „Nu pot să fac decît ce spune ea, că-i nelipsită de la probe". „Mă, da'-ncet, 2-3 mm de la un costum la altul, nici nu s-ar vedea, şi dacă zice ceva spui şi tu că nu i-ai cunoscut lanceput corpul". Degeaba: ea domina la probe şi impunea gustul. De-aia n-a avut Ceauşescu niciodată o haină cu adevărat frumoasă pe el. La alţii vedea, şi se uita atent. Vine odată un secretar de sector, unul mic, gras, pentru care întrebuinţasem din plin tehnica meseriei, să-l modelez, să-i dau siluetă: talia mai coborîtă, reverul cu şpiţ, mai prelungit, să lase impresia de înălţime. Speriat, în panică: „ce mi-ai făcut, domne, că azi la şedinţă de vreo 4-5 ori s-a uitat Ceauşescu lung la mine"? „I-o fi plăcut haina". „Da, domne, da-n haină eram eu, se uita la mine şi-o să mă ţină minte. Fă ceva, modific-o, tai-o, să fie ca la toţi ăilalţi". Am „stricat-o" - vorba vine, să-l liniştesc pe om... Am avut şi eu de-a face cu mărimi, dar oameni rezonabili: am lucrat între alţii pentru Maurer, de pildă, şi se vedea cum stăteau hainele pe el: dar le şi respecta, se simţea bine în haine, făceau corp cu el. Şi nimic exagerat în noutate. Acuma să ştiţi că oamenii mai conservatori întotdeauna sînt la modă. A trecut zilele astea pe aici dl. Paleologu şi mi-a spus amănunţit cum să-i fac haina la un rînd. E cam „retro" stilul - că se poartă - dar nu e fix ca atunci cînd s-a lansat: un fel de amintire îmbunătăţită a unei mode care-a fost. Un client care ştie ce să-ţi ceară este elegant şi la modă tot timpul, cine nu se pricepe se-ntreabă cum, dar este explicabil: domnii adevăraţi nu exagerează, ca tinerii convinşi că totul le stă bine.

Giscard

Cum rămîne frumoasă o haină, pe un client plin de ticuri sau cu un corp nearmonios?

Credeţi că numai pictorii sau sculptorii au o tehnică de „păcălire a ochiului" - cum se spune? Haina stă pe gît şi în umeri: dacă acolo nu i-o fixezi bine, se dereglează toată. Cînd pun stofa pe masă văd clientul şi iau poziţia lui, îi studiez ticurile - dacă-i obişnuit să dea din mînă îi las puţină bogăţie la unul din piepţi, unde haina simte mişcarea - mă rog, văd costumul în desfăşurare, la birou, în maşină, la plimbare. Dacă nu ştie, îi spun că linia manşetei nu trebuie să iasă de-o palmă din mînecă; cît se vede gulerul cămăşii la ceafă, de sub haină, atîta trebuie să se vadă şi manşeta din mînecă. Reguli fixe. Nu vedeţi ce îngrozitor arată unii la televizor, chiar miniştri? Unde-i domnule raportul de concordanţă - umăr, şold, talie, înălţimea clientului, care face dintr-un costum - o **piesă** întreagă şi unică?

Cînd a venit Giscard la Bucureşti, trebuia să fii prea departe de meserie ca să nu-ţi dai seama ce va să zică un costum „turnat" pe persoană: te uitai la el ca la un tablou. Dar haina pe care nu cred că am s-o uit vreodată am văzut-o la Londra; îşi prezenta ambasadorul Gliga scrisorile de acreditare şi era de faţă şi prinţul Charles, în frac. Aşa ceva chiar unul care cunoaşte, luptă o viaţă-ntreagă să facă. Şi eu fac fracuri dar ca ăla..., cîteodată zic că l-am depăşit - mira-m-aş! - altădată zic că măcar pînă la sfîrşit, cînd o să las acul din mînă şi tot o să fac şi eu „fracul ideal".

Cîte costume trebuie să aibă un om bine îmbrăcat?

Obligatoriu, încep de la patru, de bază. Cînd peste asta-şi mai face patru

pe an, înseamnă că e cineva foarte elegant. Dacă-i mai restrîns cu banii îşi comandă cîteva sacouri şi pantaloni asortaţi şi face faţă. În anul în care am ieşit la pensie i-am făcut unui client 45 de costume; chiar acum am unul numai cu 30 şi mai vrea. Le şi dă una/două la curăţat, şi după 10-15 dăţi, un costum nu mai e bun de nimic. Pe urmă, vorbind despre obsesia modei, nu uitaţi că la bărbaţi vine o vîrstă cînd unii ajung de vor să fie cei mai bine bărbaţi ş-atuncea sigur că eleganţa, chiar excentricitatea, e un atu.

Să coasă cineva un costum „la Filip" e o modă?

Nu, o linie! Pentru orice meseriaş care se respectă, moda e o etapă de creaţie, lucrul cu secretele stofei şi al liniei, după canoanele care se cer la un moment dat. Ea se schimbă - meseria rămîne. De aia omul trebuie să-şi respecte meseria aleasă; cel puţin în cazul meu ea mi-a dat tot ce-am vrut, şi-am pus mîna în viaţă pe ce-i mai sus. Din croitorie mi-am luat casă, am pregătit copiii pentru facultăţi grele - amîndoi sînt acum oameni de prestigiu, şi băiatul şi fata, directori, sau mi-am strîns colecţia de pictură - ca să vorbesc de realizările mari. Datorită celor pe care i-am cunoscut în tinereţe prin meserie - am cumpărat ce mi-a plăcut: Iser, Baba, Dărăscu, Pallady, Lucian Grigorescu, Piliuţă, Pacea. Am călătorit cînd se pleca greu - şi n-am fost nici din cei cu carnet PCR, nici cu „stele" - şi m-am bucurat, mă bucur încă, de o pasiune frumoasă, vînătoarea: de cerbi lopătari, de capre negre, de cocoşi de munte, împreună cu unii din cei pe care i-am îmbrăcat.

Am o profesiune în care lucrezi foarte apropiat de om şi cunoşti o mulţime de persoane. Dar dai uneori de cineva de calitate rară, cum a fost în viaţa mea neuitatul academician Elie Carafoli. Mă aprecia ca meseriaş, dar, uneori, trecea de asta, îmi spunea şi necazurile, tristeţile lui - ca de la om la om. O cinste pentru mine.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; DIFUZARE: Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE: Corina MÂŢĂ

● Anul III ● Nr. 120 ● 28 aprilie - 4 mai 1995 ●

Anul III
nr. 122
12-18 mai 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

STATUL
el ce treabă are?

© S Gheție

Se întreabă și mai și răspund oameni politici, istorici, scriitori, eseiști, jurnaliști și femei, bărbați, amploaiați, cetățeni, simpli iluzionați că „statul sîntem noi”

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

UN MARTOR AL REALISMULUI SOCIALIST

Un pasionat ideolog al realismului socialist

În serialul inițiat în revista Dvs., d-l Radu Bogdan își propune o performanță fără doar și poate admirabilă: să depună mărturie despre o perioadă dramatică din istoria artelor plastice românești - cea a "realismului socialist" - și să facă acest lucru cu "părtinire și ură", dar, în același timp cu "dreaptă cumpănire". Mărturisesc că nu-mi pot înfrîna îndoielile cu privire la reușita acestui proiect. Căci arătîndu-se revoltat de faptul că "numai cel care a trecut prin pușcărie are dreptul la creditare" și trecînd rapid peste felul în care aceste evenimente "s-au intersectat cu biografia mea", d-l Bogdan ne lasă să subînțelegem că faptul de a se fi despărțit interior de trecutul despre care vorbește îl plasează automat - printr-un efect retroactiv - în poziția de victimă în rînd cu altele. Domnia sa vorbește despre felul în care conștiința i-a fost violată, denaturată, de modul în care a fost redus la tăcere, trecînd cu discreție peste rolul său de agent (și nu simplu pacient) al coerciției prin care această violare s-a realizat. Înclinată să-l crediteze pe d-l Bogdan, al cărui stil impetuos și dramatic respiră autenticitate, am descoperit cu stupoare, răsfoind numere ale revistei ARTA din anii '50, propriile sale contribuții. Nu-i neg d-lui Bogdan aptitudinea de a se detașa critic de propriul trecut, nici dreptul de a vorbi despre el. Lecturile pe care le pomeneam mai sus mă fac însă să cred că d-l Bogdan mai trebuie, încă, să-și dobîndească statutul de martor imparțial și de cercetător **sine ira et studio**, cum îi place să se prezinte, lămurind, în prealabil, propria sa implicare în evenimentele la care se referă; răspunzînd, de pildă, unei întrebări pe care o pune cu aerul că se poate tacit extrage dintre cei vizați de ea: "Oare au existat cu adevărat conștiințe realist socialiste și se poate vorbi de ele măcar în intenție, activitate sub imperiul unei convingeri de moment, fără vreo finalitate oportunistă?" Cele cîteva pasaje, selectate aproape la întîmplare, din articolele sale din anii '54-'56 îi oferă prilejul unei astfel de auto-interogări.

Dilema

"Numai **evadînd din perimetrul realismului socialist**, numai printr-o sustragere, printr-o eludare (fie ele și inconștiente, operate instinctiv în virtutea deprinderilor înrădăcinate de vechea și sănătoasa noastră tradiție modernă) **se putea atinge nivelul artei**".

Arta Plastică

"E vorba aici de un raport disproporționat - cantitativ și mai ales calitativ - între compoziție și celelalte genuri, ceea ce face ca aspectele importante ale realității să cadă pe un plan absolut secundar.

O mult prea însemnată parte a compozițiilor expuse au avut ca subiecte scene cu copii... Noi nu afirmăm că lumea copilului trebuie neglijată...; dar ea nu-și poate afla în timpurile noastre precăderea valabilă în fața dramelor, conflictelor sufletești ale omului nou care reclădește în mod revoluționar o întreagă societate. Abundența nejustificată a unor astfel de lucrări într-o perioadă istorică de continue și radicale prefaceri sociale - și interpretarea lor cu un sentimentalism dulceag, duce la minimalizarea problemelor...

Ar fi fost bine ca în vederea expoziției din Orașul Stalin asemenea chestiuni să fi fost dezbătute în cele două cenacle, ceea ce ar fi prilejuit poate și o îmbunătățire a metodelor de îndrumare...

Singurul sculptor care a atacat o temă compozițională a fost Irmgard Hatzack a cărei "Doină a prieteniei" (lemn) deși nu integral rezolvată, prezintă totuși interes pentru că o seamă de personaje au fost bine caracterizate... Dacă artista ar fi obținut și acea unitate compozițională absolut necesară pentru a nu fi dat impresia unor elemente componente separate, reunite artificial (tînărul țăran român de o parte, cei trei țărani străini de alta), lucrarea ar fi cu adevărat sculpturală."

Radu Bogdan: Expoziția interregională, Orașul Stalin. În **Arta Plastică**, anul 3, numărul 2 1956, pagina 23.

Dilema

".... Cum aș putea să nu urăsc tocmai această perioadă care mi-a violat cel mai mult conștiința, **m-a constrîns la tăcere**, m-a silit să-mi calc în picioare idealul umanitar, demnitatea, dramul de libertate, făcîndu-mă să adun în mine o imensă revoltă!...

Pentru mine ca și pentru mulți alții dintre noi care au trăit epoca, realismul socialist **a constituit ani de-a rîndul un concept fantomă, cel puțin cît privește domeniul artelor plastice**".

Arta Plastică

"În timp însă ce pe planul social ca și pe cel artistic occidentul alunecă vertiginos în prăpastia descompunerii, în Uniunea Sovietică și mai ales în țările de democrație populară au avut loc transformări adînci, care s-au răsfrînt cu putere în artă, regenerînd-o și conferindu-i acel sens nobil de promovare a valorilor umane pe care burghezia contemporană se străduise să-l anihileze.

Cît de frumos exprima Gorki esența realismului socialist în discursul său din 1934, la cel dintîi congres unional al scriitorilor sovietici." ... "Au trecut 20 de ani, dar cuvintele lui Gorki răsună și azi în conștiința artiștilor de pe o treime a globului care luptă împotriva descompunerii: căci esteticii decadente a burgheziei, marele scriitor rus i-a opus estetica virilă și plină de patos a lumii socialiste.

De la eliberarea țării încoace și îndeosebi după proclamarea republicii, arta noastră plastică a înregistrat progrese tot mai izbitoare."

Dilema

"... Realismul socialist nu trebuie asemuit cu **arta care poartă un ideal de noblețe general umanitar**".

Arta Plastică

"Așa cum arată și Gorki realismul socialist nu se mulțumește doar cu înregistrarea fidelă, și de cele mai multe ori pasivă, a ceea ce se oferă privirilor, atitudine la care se mărgineau artiștii realiști din trecut.

Portretul realist-socialist combate pentru o cauză, el educă, orientează și sugerează soluții".

Dilema

"Oare au existat cu adevărat conștiințe realist socialiste...?"

Arta Plastică

"Problema realizării unui bust (și firește a unui monument) care să-l înfățișeze pe Lenin sau pe Stalin este însă din cale afară de grea.

În anii trecuți, sculptorii noștri au dobîndit unele succese însemnate cum s-a putut vedea cu ocazia ridicării în capitală a monumentului lui I. V. Stalin făcut de Dumitru Demu. De data asta lucrările expuse ne apar mai puțin rezolvate. Reprezentarea măreței figuri a lui Lenin sau Stalin presupune în primul rînd o profundă cunoaștere a personalității celor doi conducători, personalitate care se cere exprimată multilateral și în nota ei esențială. Lenin și Stalin sunt ideologi ai clasei muncitoare (deci intelectuali filosofi), agitatori și călăuzitori ai maselor (deci oameni de organizare și acțiune) dar mai presus de toate înfăptuitorii unei grandioase revoluții (temperamente de excepțională energie combativă) și geniali oameni de stat - și nu ai unui stat burghez oarecare, ci ai unui uriaș stat muncitoresc - (așadar pondere, chibzuință, simț de răspundere, clarviziune politică, fermitate și o enormă autoritate morală). În plus acești doi mari cîrmuitori au fost fiecare - în funcție de psihologia lor specifică - apropiați poporului și iubitori de oameni, față de care s-au arătat calzi și modești.

N-am numit desigur decît o parte a trăsăturilor caracteristice lui Lenin și lui Stalin, și îndeosebi pe cele de ordin general, fără a ne opri și la modul particular în care fiecare dintre ei le-a manifestat. Dar este suficient pentru a ne da seama de complexitatea problemei. Or, tocmai aceasta este ceea ce n-au izbutit sculptorii amintiți: înfățișarea lui Lenin și a lui Stalin în lumina unor interpretări sugestive a caracterului lor complex".

Dilema

"Cea de-a doua categorie, cea a artiștilor și criticilor profesioniști a cunoscut printre alții o **serie de talente mediocre** ca sculptorii Dorio Lazăr și Maximilian Schulman..."

Arta Plastică

"Lucrarea lui Maximilian Schulman este totuși superioară celorlalte din acest punct de vedere; ea este și mai atent studiată și are monumentalitate; îi lipsește însă căldura, nu are suficientă putere de emoționare.

Mai sensibil interpretată decît lucrările sale din trecut ne apare opera lui Dorio Lazăr: bustul poetului Mihai Beniuc. Este sugestivă înclinarea pe care a dat-o sculptorul capului modelului, surprins în visare și meditație. O seamă de planuri ale feței sînt de asemeni frumos puse în valoare contribuind la nuanțarea trăsăturilor sufletești ale poetului..."

Dilema

"Ca să revin la realismul socialist, iată ce putea scrie în octombrie 1944 în revista liberală "Democrația" condusă de Anton Dumitriu **deschizîndu-i cu inconștiență realismului socialist porțile,** un artist ca balerinul, celebru mai tîrziu, Stere Popescu..."

Arta Plastică

"Am văzut că orientarea justă a artiștilor noștri în ceea ce privește alegerea temelor mai lasă încă de dorit și că una din cauzele importante ale acestei stări de fapt o constituie insuficienta cunoaștere a realităților noi. Am văzut de asemenea că lupta împotriva formalismului trebuie dusă cu vigilență și hotărîre mai departe. Și am văzut că din partea a foarte mulți artiști se cere încă un efort serios de studiu realist și de perfecționare a mijloacelor de expresie. Sînt sarcini de bază cu care artiștii noștri plastici întîmpină expozițiile viitoare".

Radu Bogdan: Expoziția Anuală de Stat 1953-1954, "Unele aspecte ale Portretului" în **Arta Plastică**, nr. 2, 1954, pagina 23-38.

Corina MIRCAN

Scurt intermezzo

Considerațiile mele despre realismul socialist sînt concepute pe întinderea a 40-50 de suite. Nu mi-am propus o scriere istorică, ci o reconstituire memorialistică, desfășurată cronologic, a unei secvențe tragice din evoluția artelor plastice contemporane, dar cu o reconstituire în care e implicată probitatea științifică și morală a formației mele de istoric și în special de istoric de artă.

Cu o grabă surprinzătoare, unele persoane simt nevoia să readucă în discuția publică mostre edificatoare ale păcatelor de tinerețe. **Le recunosc, cu rușine, condamnîndu-le fără ezitare și scuze**. Nu dintr-o postură de victimă. Denaturat, mutilat sufletește, am trăit într-o lume bolnavă și am străbătut un infern, o anume suferință fiindu-mi totuși dat s-o încerc și eu. Tocmai ea a generat odinioară în mine contradicții amare și echivocuri penibile, dînd prilejul să fiu denunțat: eu cel de acum detașat întru dezavuare, în comparație cu cel de demult.

Nu înțeleg însă de ce mi se cere, deosebit de răspicat **mea culpa**?! Să se potrivească ceea ce gîndesc - nu de azi, ci de ani și ani - cu ceea ce gîndeam pe vremea realismului socialist? Să fi perserverat în eroare, să rămîn consecvent? Să tac și să nu-mi rostesc mărturia? Să pun capăt definitiv contribuției mele la istoria artei și culturii naționale, încetînd să mai fiu activ? Merit să arate, cu atîta înverșunare, "tragerea mea la răspundere" ca o strivitoare, veșnică, acuzare?

Un denunț e util atunci cînd nu rămîne la simplul stadiu enunțiativ ci dezvăluie, dincolo de impulsul și optica imediate, o cauzalitate vicioasă, cumpănită din perspectiva unei soluții de viitor. Judecata pripită, superficială, concluzia prematură sînt nesalutare. Nu stimulează cunoașterea, dimpotrivă, o inhibă, conducînd la înăbușirea adevărului și la izolarea celor care se străduiesc să-l proclame. **Cui prodest?**

Din mărturia mea se pot afla aspecte profund instructive, revelatorii, cu privire la procesul aservirii ca și al rezistenței morale a unor întregi categorii de oameni, fie ei factori de conducere, artiști sau critici. În tot acest cutremurător proces, foarte complex, foarte ambiguu, mă inserez și eu, cu reflectoarele inculpării îndreptate spre mine. Nu sînt totuși decît o fracțiune redusă din ceea ce s-a numit "realismul socialist". Am fost pînă la un punct părtașul acestuia, susținătorul lui, în virtutea unei lipse de experiență "la obiect" și a unei greșite interpretări inițiale, pentru care, repet, îmi asum răspunderea. Un om este însă un întreg, o ființă în continuă devenire, nu are nimeni dreptul a-i interzice să se depășească, revizuindu-se critic, și nici a-i judeca viața după numai un capitol al tinereții. Greșelile mele de acum patru decenii nu-mi anulează la maturitate calitatea de martor și nici facultatea de a judeca rațional istoria trăită.

Despre realismul socialist la noi, nimeni dintre contemporanii lui nu s-a încumetat pînă astăzi să scrie, să încerce o prezentare globală, în profunzime, deopotrivă analitică și sintetică, înfățișîndu-se totodată autocritic pe sine. Știu bine că există umori famatice, viscerale, dușmănii ireductibile. Am socotit totuși că este mai folositor să aduc un serviciu culturii și cercetării istoriei, spunînd cu voce tare ce am de spus, înfruntînd avalanșa discreditărilor pornite din ură, convins că nu voi convinge pe cine **nu vrea** să fie convins.

Cît despre ponderea mea în fenomen, nu am fost un pilon principal, nici o vedetă, așa cum se va constata pe parcurs. Blamabile, articolele mele sînt debitoare limbajului de lemn, convențiilor impuse de Putere, nu și excesului de zel. Limbajul meu critic a fost deferent, respectînd întotdeauna talentul, valoarea. Cerceteze oricine publicațiile din perioada strictă a realismului socialist (1948-1956), presa, arhivele, cataloagele de expoziție: am făcut parte dintr-un singur juriu la București și din vreo patru-cinci din provincie. Nu am lucrat la rapoartele ideologice ale Uniunii Artiștilor Plastici, nu am fost membru al faimoaselor comisii de îndrumare, nu figurez în nici un colegiu redacțional de revistă, în nici un consiliu științific; nu am ocupat funcții de conducere, nu am fost factor de decizie.

Mi se pot, desigur, aduce completări, îndreptări de omisiuni involuntare. Invit pe cititorii **Dilemei** dornici să-și exprime opinia, **să aibă răbdare pînă la sfîrșitul mărturiei mele.** Odată încheiată, **voi răspunde tuturor obiecțiilor***.

Radu BOGDAN

---

*) Trebuie să menționez ca un aspect relevant al felului cum înțelege cineva să mă denunțe, neadevărul cuprins în fraza: "Cele cîteva pasaje, **selectate aproape la întîmplare** (subl. mea - R.B.) din articolele sale din anii 54-56" etc. Am scris în anii menționați vreo 35 de articole și studii, pe care le țin oricui la dispoziție. Exceptînd cele două articole incriminate (**Arta plastică** nr. 2 din 1954 și **Arta plastică** nr. 2, 1956), poate să caute cineva mult și bine și nu va afla sub semnătura mea alte aserțiuni atît de rușinoase; ele se datoresc unor circumstanțe deosebit de dramatice, asupra cărora mă voi opri în serialul meu la timpul cuvenit. Ceea ce mi se pare de asemenea relevant este faptul că, voit sau nevoit, autoarea ignoră total contribuția mea culturală din cuprinsul ultimilor 40 de ani. **No comment!**

Imaculata tranziție

Acum cîteva săptămîni, Televiziunea Română a difuzat un interviu cu Lech Walesa. Circulă o sumedenie de poncife despre semeția polonezilor și despre temperamentul plebeu al președintelui lor de azi. Dar, în interviul cu pricina, nu semeția și nu temperamentul ieșeau la iveală, ci mai curînd realismul politic și un sănătos spirit critic. Nimic euforic, nimic triumfal în comportamentul lui Walesa: la anumite întrebări, președintele Poloniei înțelegea să răspundă vorbind rău despre Polonia: fără complezență, fără fetișisme solemne, fără obsesia retușării perpetue a "imaginii țării". Inutil să o spun, imaginea țării ieșea, la capătul interviului, în cîștig, tocmai pentru că era **veridică** și pentru că Walesa avea **mîndria** de a spune adevărul netrucat. Ce progrese a înregistrat Polonia, în ultimii ani, pe calea democrației? - suna una din întrebări (evident, citez totul cu arecare aproximație). "Care progres?" - răspundea Walesa. "Abia am făcut cîțiva pași, lucrurile merg greu, nu se pot îndrepta peste noapte! Polonia nu e încă o țară democratică". In acest spirit a vorbit președintele polonez de-a lungul întregului interviu.

In același spirit am auzit vorbind nenumărați demnitari din Occident despre țările lor și, adesea, despre ei înșiși. L-am văzut pe François Mitterrand reevaluîndu-și și discutabile opțiuni de tinerețe, separînd partea lor de bună-credință de partea lor de eroare. Am văzut miniștri germani vorbind despre catastrofa economică și socială care însoțește, latent sau la vedere, efortul asimilării Germaniei de Est. Am auzit guvernanți din America, din Franța, din Suedia vorbind despre "criză", "dificultăți", "proastă administrație" etc. Peste tot unde noi sîntem înclinați să percepem paradisuri terestre, "modele", soluții optime, voci **oficiale** locale vorbesc de pericole iminente, de boli cronice, de dezechilibru.

Cît de luminoase apar, prin contrast, greutățile tranziției noastre dacă e să luăm în serios discursul autorităților autohtone. Suferim de un optimism infatigabil. De la președinte la prim-ministru, de la miniștrii la senatorii și deputații majoritari, toți adoptă, fără sfială, retorica progresului continuu și a victoriei finale. Avem, firește, unele "probleme" (toate inevitabile), mai sînt și lipsuri, dar, în genere, e bine. Și va fi din ce în ce mai bine. Avem resurse pentru a ieși la liman din toate necazurile, cu condiția să fim uniți.

Domnul Văcăroiu, luat din scurt de cîțiva disperați care nu se descurcă financiar cu 90.000 lei pe lună și cu ridicolele alocații pentru copii, răspunde, într-o emisiune de televiziune, că, într-adevăr, e greu, dar că se lucrează la o lege reparatoare (e deja depusă la Parlament!) și că, totuși, dacă adunăm toate alocațiile pentru copii distribuite la nivel național iese o sumă bunicică. Adică ele în sine sînt mici, insuficiente pentru administrarea unui **copil concret**, dar puse cap la cap arată limpede grija statului pentru **ideea de copil.** Domnul prim-ministru putea să spună o mie de alte lucruri, mai firești, mai omenești, mai cinstite. Că stăm rău, că n-a găsit încă soluții potrivite pentru toate dramele țării, că, uneori, ca fiecare din noi, e depășit, că socoteala de-acasă nu se potrivește cu cea din tîrg, că s-a greșit, pe ici pe colo, mă rog, că nu conduce o echipă de vrăjitori, ci una de funcționari obișnuiți, a căror gîndire nu e infailibilă. Un asemenea limbaj e străin însă domnului prim-ministru. El a decis să arboreze mereu un aer competent și eficace: acțiunea sa nu poate avea fisuri, eșecul e ceva de care n-a auzit decît din (cîteva) cărți. Dar Domnia Sa nu e un caz izolat. N-am întîlnit, pînă acum, nici un ministru care să-și declare, într-o împrejurare dată, greșeala, inadecvarea, incompetența. Cînd se fac remanieri, totul se împachetează festiv: nu schimbăm pe nimeni pentru că nu e bun, facem simple "rocade", mișcări coregrafice nesemnificative. Nimeni nu se simte responsabil și vinovat de nimic. Surprins cu pantalonii în dezordine, cutare demnitar se consideră victima unei înscenări: i s-a umblat, cu perfidie, la ținută, i s-a montat o farsă compromițătoare. Cînd se vorbește, totuși, despre unele "aspecte negative", ele îmbracă fie haina cîtorva gogorițe abstracte, impersonale, incontrolabile (corupția, contextul internațional etc.), fie pe aceea a **Celuilalt**: opoziția, sindicatele abuzive, masoneria.

Cum se explică mentalitatea aceasta, potrivit căreia ceea ce mai toată lumea resimte ca tranziție amară, greu digerabilă, fără orizont previzibil, e resimțit de guvernanți ca tranziție imaculată, executată de un comando de sfinți? O explicație inocentă ar fi optimismul de care vorbeam mai sus. Poate că cei de la putere sînt născuți cu toții în zodii solare și jupiteriene: neînfricați și veseli, ei traversează istoria în chip suveran, fără să se lase contaminați de indispoziții prostești. O altă explicație ar fi virila lor încredere în sine: convinși că nu pot greși, că tot ce gîndesc și tot ce fac participă la însăși economia providenței, demnitarii noștri n-au insomnii, neliniști, dubii. Nemulțumirea din jur nu poate fi decît bruiajul vulgar al unei masse inferioare care nu muncește, nu pricepe, nu se (mai) supune. O a treia - plauzibilă - explicație ar fi că politicienii de la Guvern nu se pot desprinde de obiceiul - curent în regimurile comuniste (în care, pe trepte mai discrete, au slujit aproape toți) - de a eluda adevărul, de a secreta la nesfîrșit voaluri roze, pentru narcotizarea populației. Populația trebuie deprinsă cu ideea că nu ceea ce trăiește e adevărat, ci ceea ce i se spune. Iar ceea ce i se spune trebuie să fie întotdeauna mobilizator, constructiv, orientat spre un viitor impecabil. Conducătorii nu pot greși. Țara merge înainte, în ciuda tuturor morocănoșilor, defetiștilor, provocatorilor, revanșarzilor...

...Vezi? - zice în partea stîngă a creierului meu - "daimonul" democrației? "De-aia e bine să mai treacă la guvernare și opoziția: să se mai schimbe stilul, să apară oameni noi, care să nu ne mai oblojească în minciuni statistice". "Așa o fi" - răspunde, fără urmă de conștiință civică, daimonul **Dilemei.** "Dar ai văzut dumneata pe cineva din opoziție vorbind o dată, o singură dată, de greșelile proprii? Mîndri de sine sînt și liberalii "conservatori" și cei furioși. Fiecare aripă, fiecare fracțiune e bine plasată, sigură de dreptatea și de succesul ei. Cîmpeanu are dreptate, Quintus are dreptate, Patriciu are dreptate, Cerveni are dreptate, Manolescu are dreptate. Dar și cei nouă navetiști, desprinși de ici de colo, au dreptate. Coposu are toată dreptatea posibilă. Rațiu are însă și el dreptatea lui. Or, poate credeți că Emil Constantinescu n-are dreptate? Are. Convenția s-a spart? E o victorie! UDMR-ul? Avea dreptate cîtă vreme era în Convenție. De cînd a ieșit nu mai are dreptate. Dar luat în sine, are și el dreptate. N-are Europa atîta dreptate cîtă are UDMR-ul! Pe scurt, cine pretinde că opoziția a făcut unii pași greșiți se înșeală, face jocul puterii, s-a dat cu ăia. Ca și Guvernul, opoziția română e infailibilă. Merge spre noi și noi victorii: o caleașcă de zîne, șicanate și calomniate din cînd în cînd de zmeii guvernamentali.

Cît despre cetățeanul de rînd, el trebuie să se învețe să gîndească antinomic: să admită că viața păcătoasă pe care o duce e rezultatul colaborării dintre două feluri de puritate: a puterii și a opoziției. Puterea și opoziția "nu puteau reuși decît împreună" să aducă pe lume o nouă dogmă: dogma imaculatei tranziții.

Andrei PLEȘU

Al treilea pol

2. Bolșevismul rezidual

Dacă înțeleg bine, vreau să spun corect, pe dl. Grigurcu îl irită în primul rînd colaborarea mea la **Dilema**.

La "săptămînalul defetist «Dilema»", cum îi spune, cu severă precizare de identitate culpabilă, devotatul meu exeget. Defetismul fiind însă o atitudine conjuncturală, ce se poate manifesta doar în condițiile unei stări de beligeranță, se înțelege că pentru dl. Grigurcu lumea românească de astăzi se află, declarat ori nedeclarat, în plin război. Un război intern, fără îndoială, căci - Doamne ferește! -, România nu este totuși în stare de beligeranță cu vreo altă țară. Dacă nu dă însă vreo indicație în privința naturii războiului ce ar sfîșia România de astăzi, dl. Grigurcu întărește, în schimb, sugestia existenței unei stări de beligeranță, scriind, aproape de capătul articolului său din **Dreptatea** (nr. 73, aprilie 1995), că aș îndemna, în articolele mele, la încetarea luptei și la lepădarea armelor. "Nu cred - mărturisește dl. Grigurcu, triumfător - că dl. Mircea Iorgulescu ar fi mirat dacă i-am rezuma demersul la limpedele slogan: încetați lupta, dezarmați-vă!". Așadar, e război, e luptă, **Dilema** e defetistă, iar eu îndemn la capitulare. Drept care dl. Grigurcu mă bagă într-un slogan.

Dar trebuie să-i dau dreptate dlui Grigurcu: nu sînt cîtuși de puțin mirat de felul în care îmi "rezumă demersul". Este cît se poate de natural ca unui om pentru care lupta, războiul există, chiar dacă nu există decît în capul lui, lumea să i se pară de la sine împărțită în "dușmani" și "camarazi" (ori "tovarăși"). Este sindromul militarului japonez pierdut în junglă și regăsit după mulți ani de la sfîrșitul celui de al doilea război mondial, fără să știe că se făcuse pace de mult.

Dl. Grigurcu nu este însă nici japonez, nici militar, nici pierdut în junglă. S-a întîmplat cu dl. Grigurcu, presupun, ceva profund neliniștitor pentru noi toți; de altfel, nu este un caz izolat. Și trebuie să notez aici, a venit momentul, că de fapt nu "polemizez" cu dl. Grigurcu; mai degrabă mă folosesc de simptomaticul său articol din **Dreptatea** pentru a încerca un fel de radiografie a pierderii spiritului critic (sau, poate mai exact, a deraierii spiritului critic în spirit fanatic). Dacă articolul dlui Grigurcu ar fi avut un alt autor, de pildă pe vreunul dintre numeroșii obscuri semi-analfabeți agresivi ce au năpădit, ca "jurnaliști", atîtea redacții, aș fi reacționat, probabil, printr-o nepăsătoare ridicare din umeri; dl. Grigurcu este însă unul dintre cei mai importanți critici literari ai României postbelice, iar opiniile sale politice, oricum ar fi ele, au cu totul altă greutate decît ale te miri cărui absolvent de liceu industrial devenit, prin efectele revoluției, ziarist. Dl. Grigurcu însuși va fi fiind, poate, conștient de importanța pe care o au articolele sale tocmai pentru că sînt ale sale. Indiferent unde sînt publicate.

Împărțirea lumii în "noi" și "ei" și crîncena aplicare a criteriului "cine nu e cu noi e împotriva noastră" este probabil cea mai ironică revanșă a spiritului bolșevic; dl. Grigurcu, anticomunist spumegător, se comportă în realitate ca un bolșevic pur. Este un fel de Felix Edmundovici Dzerjinski al ideilor. La fel ca părintele faimoasei Ceka, strămoașa NKVD-ului și a KGB-ului, dl. Grigurcu adoră execuția sumară, verdictul rapid, expediția represivă. Politic, lumea românească se împarte, după dl. Grigurcu în "putere" și "opoziție"; iar cine nu este cu "opoziția" se înțelege că este împotriva ei și, vrînd-nevrînd, cu "puterea". Stalinism fără Stalin.

Ar fi fost cazul, desigur, ca dl. Grigurcu și alți intelectuali utilizatori ai acestor cuvinte să fie ceva mai prudenți. Cu atît mai prudenți cu cît se cred și se declară anti-comuniști, anti-totalitari și democrați: într-o țară în care există legal opoziție, acesteia nu i se opune "puterea", ci administrația, guvernul (sau guvernanții); în fine, "majoritatea parlamentară", guvernul fiind exponentul executiv al acesteia. Partidele din opoziție sînt minoritare (de aceea se și află în opoziție), iar statutul lor nu a fost stabilit arbitrar de cine știe ce instanță care a distribuit rolurile după criterii și interese oculte, ci a fost decis prin alegeri libere. Puterea este transmisibilă, la ea are acces cine cîștigă alegerile; opoziția de astăzi a fost la putere ieri sau, poate, va fi mîine: i se va spune, atunci, "puterea"?! Nicidecum. Se va spune, poate, sau "guvernanții liberali" sau "administrația social-democrată" sau "majoritatea conservatoare", se vor întrebuința expresii gen "administrația de stînga" ori "guvernanții de dreapta" sau "majoritatea centristă"; în nici un caz, însă, nu se va vorbi în termeni de "putere" și "opoziție". Apoi, orice ar spune dl. Grigurcu și cei care gîndesc și se exprimă public asemenea lui, nici "puterea" (sinonim prost, incorect, pentru "guvernanți" sau "administrație" sau "majoritate" etc.) și nici "opoziția" nu sînt blocuri unitare și vrăjmașe, ce stau față în față abia așteptînd să se distrugă reciproc. Această viziune este - să mă ierte dl. Grigurcu - primitivă și provine tot din reprezentările bolșevice, fiind incompatibilă cu principiile democratice.

Dl. Grigurcu și cei care gîndesc asemenea lui ar putea să răspundă, însă, că în România nu este democrație sau că regulile democratice nu sînt respectate. Nu este același lucru, desigur, dar chiar și în această situație cei care se pretind democrați NU AU DREPTUL SĂ SE REPLIEZE EI ÎNȘISI ÎN BOLȘEVISM SUB PRETEXT CĂ ADVERSARII LOR POLITICI NU SÎNT DEMOCRAȚI. Cine garantează că sub comportamentul antidemocratic și sub atitudinile antidemocratice de astăzi ale unor opoziționiști gen. dl. Grigurcu se află democrații de mîine, care nu așteaptă decît "să ia puterea" (formulă bolșevică, insurecțională) pentru a-și revela, în fine, adevărata identitate?! Evident, nimeni. Acuzația de "nedemocratism" adusă în mod constant "puterii" obligă la comportament realmente democratic, nu dispensează de respectarea democrației. Dar cît ești de democrat cînd gîndești în termenii habotniciei bolșevice de tip "cine nu e cu noi e împotriva noastră"?!

(Va urma)

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Sacrée politique!

În ele însele, uneltele nu par nici bune, nici rele. Întrebarea legitimă se poate pune (care trebuie pusă) este dacă există, însă, un "în sine" al uneltelor, o esenţă pretins neutră a tehnicii în general, o disponibilitate căreia ar veni să i se adauge sens abia prin întrebuinţare. Părerea mea este că nu: orice unealtă, mijloc fiind, este produsă pentru atingerea unui anumit scop, ea **este** deja acel scop în stare de realizare potenţială, ideală. Unealta, deci, este scopul, dar ea poate fi deturnată de la finalitatea care i-a fost stabilită sau poate fi prost întrebuinţată. În al doilea rînd, conţinînd scopul pe care îl are de atins, ceea ce am numit "unealtă" poate ajunge să propună, autonom, un scop nou, derivat, altul decît cel iniţial. Uneltele, aşadar, ar putea fi privite nu numai ca mijloace de atins scopuri, ci şi ca mijloace ce produc scopuri noi.

Este şi cazul televiziunii. Prin comunicarea departelui, a necunoscutului, ea ne înconjoară cu necunoscut, ne plasează în centrul (de fapt, la marginea) unei întinse zone de necunoscut compact fără a cărei cunoaştere simţim că viaţa ne-ar fi diminuată, dacă nu de-a dreptul periclitată. **Trebuie** să aflăm! **Trebuie** să ştim! Televiziunea, desfiinţînd neîncetat distanţele, le presupune şi, implicit, le impune: totul e în altă parte, de(o)parte! Nu ne aflăm niciodată "la faţa locului", acolo unde Evenimentul Major (fie el şi "fapt divers") se petrece.

Rostul televiziunii este, prin urmare, acela de a comunica departele. Duminică seara cred că am redat televiziunii rostul ei iniţial: am fost, prin intermediul ei, în contact cu o depărtare nu doar instituită, ci efectivă, măsurabilă geografic. M-am uitat la spectacolul celui de-al doilea tur de scrutin al alegerilor prezidenţiale din Franţa. Căci spectacol a fost, şi nu unul singur, ci două, de fapt două variante aflate în concurenţă ale unui acelaşi prototip, organizate una de postul naţional privat TF1, cealaltă de postul naţional de stat **France 2** (fostul **Antenne 2**).

Ce se poate spune? Că transmisiile TV au părut nu a reda un eveniment, ci, de multe ori, a constitui efectiv acel eveniment, ca şi cum acesta nu ar fi fost de conceput în afara prezenţei camerelor de luat vederi. Mijloace tehnice în cantitate enormă, studiouri monumentale, adevărate temple prin care diferite personalităţi politice şi culturale - **publice, mediatice** - se perindau stînd cuminţi la coadă, aşteptînd uneori (vezi Bernard Kouchner, de exemplu) ore în şir să li se dea cuvîntul, să li se ceară părerea şi, cînd acest lucru se întîmpla, respectivele personalităţi achitîndu-se exemplar de ceea ce se aştepta de la ele: intervenţii concise, la obiect, cu miez, expuse expresiv, cu suficient relief. Niște păpuși!

Că televiziunea este cea care dictează ordinea de desfăşurare a evenimentului, că ea este aceea care organizează - impecabil - imprevizibilul a dovedit-o, de pildă, pe **TF1**, momentul în care candidatul învins, socialistul Lionel Jospin, aştepta cu ochii pe ecran ca fostul premier (şi fosta mare speranţă a socialiştilor), Michel Rocard, să-şi încheie, în studio, intervenţia pentru a-şi putea pronunţa declaraţia care, din punct de vedere oficial, era mult mai importantă. Alt moment interesant: secţiile de votare s-au închis la ora 20,00 (ora Parisului). Cu aproximativ zece minute înainte, în dreapta ecranului, **TF1** a introdus cadranul unui ceasornic. Numărătoare inversă, ca la lansarea unei fuzee! Ultimele zece secunde, ca de Anul Nou, trăite cu un suspans impus, au fost ilustrate cu alternarea, în ritmul bătăilor, a portretelor celor doi concurenţi: Jospin-Chirac, Jospin-Chirac, Jospin-Chirac, Jospin-Chirac, Jospin-CHIRAC! După care, la ora fatală, pe ecrane a rămas (pentru cel puţin şapte ani) chipul cîştigătorului, în partea de jos a ecranului afişîndu-se instantaneu rezultatul estimării institutului de sondaje SOFRES: ceva peste 52% în favoarea lui Jacques Chirac. Totul a fost calculat, ştiut dinainte şi organizat ca o revanşă a **instituţiei** pe care o reprezintă sondajele de opinie pentru umilirea pe care o suferise cu ocazia primului tur de scrutin, cînd estimările îi fuseseră contrazise de situarea pe primul loc a candidatului Jospin. Spectacol perfect!

Dincolo, însă, de spectacolul **organizat** de televiziunea franceză, de organizarea **ca spectacol** a evenimentului politic, a existat şi **spectacolul realităţii**, mult mai profund şi mai grăitor. Faptul că mulţi francezi, din zonele litorale, s-au grăbit să voteze dis-de-dimineaţă pentru a putea profita de vremea frumoasă şi a se duce la malul mării, pe plajă. Şi, apoi, neaşteptata - ca proporţii - sărbătoare populară din Place de la Concorde, farandolele din fîntîni, dansul, chiotele, şampania. Exact ca în **O scrisoare pierdută**! Exact ca la Rio de Janeiro, cînd Brazilia a cîştigat Cupa Mondială la fotbal! Poporul, coborît în spaţiul public, se îmbăta cu o victorie mult aşteptată, cu încheierea a paisprezece ani de "socialism". "În sfîrşit!" Ca întotdeauna însă, începutul abia urmează. Şi, cum se exprima, acru, un militant comunist, dacă noul preşedinte nu-şi va respecta promisiunile electorale (nici n-ar avea, zice-se, cum să şi le respecte), străzile şi pieţele Parisului vor fi în scurt timp din nou pline de oameni, care de data aceasta nu vor mai sărbători, ci vor protesta. Sărbătoare sau protest, poporul, iată, există. L-am văzut cu ochii mei. **Sacrée politique**! Să fie televiziunea, aspectul **mediatic** al realităţii, ceea ce lipsise vreme de sute de ani politicii, ceva ce politicul trebuise să suplinească prin alte mijloace? Să fie televiziunea esenţa vizibil-invizibilă a politicului?

Ceea ce am văzut duminică seara pe micul ecran a fost, mai presus de orice, spectacolul unei mari naţiuni care ştie, simbolic, să fie centrul lumii. Dimensiunea spectacular-mediatică a evenimentelor se înscrie, în cazul particular al Franţei, într-o tradiţie venerabilă. Astfel încît, acolo, ea poate fi considerată - spre deosebire de alte puncte de pe glob - organică.

Bogdan GHIU

Economie

Cum se poate trăi în România cu o leafă de... prim-ministru?

Săptămîna trecută, premierul Nicolae Văcăroiu a mai obţinut un record. Prezenţa domniei sale în emisiunea economică de joi seara, transmisă în direct de TVR (realizator - Florica Rădulescu), urma să dureze, potrivit planului, 40 de minute. Cum timp de o săptămînă s-au strîns multe întrebări şi multe înjurături, adresate premierului, conducerea televiziunii a aprobat prelungirea emisiunii cu încă 20 de minute. În total - o oră. În realitate, emisiunea a durat o oră şi cincisprezece minute.

Ce am aflat? Mai întîi, că prim-ministrul este un om al cărui standard de viaţă nu se deosebeşte prea mult de al concetăţenilor săi... cu venituri fixe. Trăieşte şi dumnealui, asemenea celor mai mulţi dintre români, din salariu. Numai din salariu. Nu are patru case, nici măcar trei, ci numai una. Nu are cont în bancă şi nici vilă la mare sau la munte. Şi pentru ca „declararea averii" să fie completă, ne-a spus şi ce salariu are: încasează „în mînă", împreună cu soţia, 1 milion pe lună. De lei, nu de dolari.

Am mai aflat că dl. prim-ministru nu se ia după statistici, obsedate de ritmuri medii, ca să vadă cum trăim. „Media înşeală", a spus la un moment dat. „Nu trăim din medii". Cei mai mulţi dintre români trăiesc dintr-un salariu lunar de o sută de mii de lei şi dl. Văcăroiu le înţelege atît de bine necazurile, încît le dă dreptate cînd ei... înjură guvernul. N-a spus-o direct, dar a sugerat că şi dumnealui îi vine uneori să înjure guvernul. În acele seri cînd, ajuns acasă, doamna Văcăroiu, care face piaţa şi ştie mai bine cum merg lucrurile în relaţia salarii-preţuri, îl întreabă de la obraz cum se poate trăi în România cu... o leafă de prim-ministru.

Probabil că de aici, din această ceartă între soţi, ni se trag nouă multe necazuri. Să socotim. Prim-ministrul, împreună cu soţia, încasează lunar 1 milion de lei. Să admitem că unele cheltuieli îi sînt sponsorizate. Bunăoară, costumul alb, adidaşii, şapca şi ochelarii de soare pentru partida de tenis cu fostul preşedinte american. Dl. Florin Georgescu gestionează o lege specială, în baza căreia orice firmă poate să renunţe la o mică parte din profit, dacă are aşa ceva, pentru susţinerea unor activităţi sportive, culturale, ştiinţifice. Din nefericire, sponsorizările admise de lege sînt nesemnificative, nici mişcarea sportivă şi nici mişcarea ideilor nu se aleg cu mare lucru, ceea ce nu înseamnă însă că a fost chiar atît de greu să se găsească o firmă care să cedeze, legal, o parte din profitul pe '94 pentru echiparea prim-ministrului în vederea amintitei întîlniri la nivel înalt. Să mai admitem că, în vistieria Palatului Victoria, se vor mai găsi ceva bani pentru ceaşca de cafea şi paharul cu apă minerală servite oaspeţilor premierului, chiar dacă la televizor dl. Văcăroiu a ameninţat că austeritatea bugetară, pe care o suportă întreaga ţară, se va răsfrînge şi asupra fondului de protocol al guvernului. Dar dacă dl. Văcăroiu se întîlneşte, la dejun, cu un grup de oameni de afaceri americani... are nevoie de un elegant costum deschis. Iar dacă seara participă la o recepţie, va fi nevoit să se schimbe, să îmbrace un costum de culoare închisă. Şi cum i se mai cere să nu apară în acelaşi costum la două recepţii consecutive, se vede omul nevoit să aibă garderobă. Deci să scoată bani din buzunar, pentru că dl. Florin Georgescu nu s-a gîndit să propună Parlamentului o lege care să rezolve şi această problemă. Lista cheltuielilor impuse de blazon nu se opreşte însă aici, aşa că milionul nu mai e chiar milion, iar furia doamnei Văcăroiu e cum nu se poate mai omenească. Şi atunci prim-ministrului îi vine să înjure guvernul. Pentru un motiv concret: că nu reuşeşte să fie mai eficient în a-i pune la colţ pe speculanţi, din cauza cărora... preţurile cresc şi lefurile nu ne mai ajung.

Se vor fi găsit fără îndoială, între români, după ce au urmărit emisiunea doamnei Florica Rădulescu, oameni care să se bucure că... moare şi capra prim-ministrului. Fără să înţeleagă însă că necazurile premierului sînt ca ritmurile medii de creştere: nici nu ne încălzesc şi nici nu ţin de foame. Dimpotrivă, îi distrag atenţia omului din fruntea guvernului de la cauzele reale care ţin în loc Reforma şi întîrzie înviorarea economiei.

De cinci ori, în decursul celor 75 de minute ale emisiunii cu pricina, dl. Văcăroiu, probabil că în postură de simplu salariat şi nu de premier, i-a hulit pe **intermediari** şi pe **speculanţi**, care induc creşteri de preţuri în economie, a blamat **activităţile speculative**. Desigur, în spiritul vechilor dicţionare româneşti, care prin **speculaţie** înţeleg „afacere bazată pe înşelătorie". Iar prin speculant - un pungaş. Dl. Văcăroiu s-a debarasat de odăjdiile de prim-ministru şi de economist şi şi-a vărsat năduful. Deci ei, speculanţii, sînt vinovaţi că preţurile sînt mari, iar salariile - mici!

Judecată la rece, fără ranchiună, speculaţia este un **rău necesar**. Un medicament amar. Sau un **anticorp** - pe care îl fabrică piaţa pentru a se proteja împotriva somnolenţei mărfurilor, banilor, titlurilor de valoare. Pentru că pe piaţă, numai mişcarea aduce bogăţie. Pe o piaţă vie, cine are disponibilităţi (de mărfuri, de titluri, de bani) nu-şi permite să le ţină în „sala de aşteptare", în speranţa că va veni o conjunctură favorabilă. Dacă adepţii **aşteptării** (care au cumpărat ieftin şi vor să vîndă scump) ar dispune de răgazul necesar... stagnarea ar face ravagii. Mărfurile s-ar aduna în stocuri, titlurile de valoare şi-ar pierde vitalitatea, banii s-ar deprecia. Cum se întîmplă la noi, unde piaţa dormitează. Pe pieţele adevărate, speculaţia devine factor dinamizator. De frica speculanţilor, care forţează schimbarea preţurilor ori a cursurilor prin vînzări sau cumpărări succesive, nici un operator viabil nu-şi permite să-şi lase disponibilităţile să lîncezească. Mintea îi va lucra neîncetat, va căuta şi va găsi plasamente tot mai rentabile. Noi nu înţelegem însă jocul şi ne lipsim de acest motor al pieţei. Cum, de altfel, ne lipsim şi de alte motoare. În fixismul nostru, libera iniţiativă îşi face greu loc. Iar acest fixism e atît de puternic, îngrădirile atît de nefireşti, încît se ajunge la aberaţii de felul salariului de batjocură al premierului.

Adrian VASILESCU

Un viitor întors spre trecut

Într-un moment în care dreapta politică e părăsită zilnic de grupări şi persoane fascinate de extrema dreaptă, iar stînga politică îşi ascute ea însăşi uneltele extremismului ideologic, partidele parlamentare se dedau la bilanţuri şi se pregătesc de alegeri cu vădită autoîncîntare. Majoritarii cred despre ei înşişi că au reuşit în mai mare măsură decît au eşuat: ce contează că după doi ani şi jumătate reforma se află exact în acelaşi punct, iar încrederea electoratului în binefacerile ei nu mai există, de vreme ce cabinetul e stabil, aliaţii specializaţi în demolarea opoziţiei, adversarii tot mai invidioşi ori mai slabi de înger? Ce contează că relaţiile cu vecinii sînt mai puţin normale ca oricînd, că organismele europene au hotărît să răspundă iritării noastre scandalizate impunîndu-ne numai nouă unitatea între vorbe şi fapte în materie de minorităţi, că ne-am prins de bunăvoie şi în mod oficial în plasa patriotismului de paradă care face ţării mai mult rău decît bine?! Principalul e - zic liderii PDSR şi repetă membrii de rînd ai partidului - că puterea a acumulat tot mai multă putere şi îşi poate permite să rîvnească la păstrarea frînelor guvernării pentru vreo 10-12 ani de acum încolo. Înarmată cu aceste raţionamente, formaţiunea condusă de domnii Gherman şi Năstase se joacă de-a remanierea dînd cu tifla sindicatelor, partenerilor politici şi partidelor de opoziţie, îşi strînge legăturile cu formaţiunile de guvernămînt de peste hotare sau instituie comisii speciale pentru organizarea alegerilor locale. Nici o umbră de îndoială sau de îngrijorare nu pare să fi plutit în aceste frămîntate săptămîni (în care, pe de o parte, au crescut preţurile, iar pe de alta, delegaţii Consiliului Europei ne-au avertizat că în România sînt demişi mai ales primarii care-şi văd de treabă) asupra principalului partid de guvernămînt: el a schimbat doar miniştrii care nu mai voiau să fie miniştri, după ce au cerşit şi au obţinut "forme de protecţie" mai convenabile, şi-a făcut publică opţiunea pentru prezidenţiale, după ce însuşi şeful statului şi-a testat şansele în judeţe, a "punctat" în meciul caselor naţionalizate după ce i-a obligat pe vechii nomenclaturişti şi pe profitorii opozanţi să se unească în cuget şi în simţiri propunînd amendamente convenabile tuturor.

Mulţumirea de sine a PDSR e egalată - după cum se şi cuvine într-o "căsnicie politică" - de satisfacţia agresivă a partidelor semnatare ale protocolului cvadripartit: ele sînt fericite că şi-au păstrat portofoliile sau au cîntat în Parcul Tineretului de 1 mai, că au putut cere retragerea mandatului de parlamentar la Strasbourg unui reprezentant al PD sau că l-au bruftuluit pe ministrul de Externe pentru negocierile cu Ungaria, că sărăcia se generalizează şi electoratul regretă timpurile de altădată, că românii se tem de unguri şi ungurii se tem de români, că aliaţii lor sînt corupţi şi adversarii lor dispuşi oricînd să le justifice naţionalismul. Blocajul privatizării, prelungirea tranziţiei şi întreţinerea tensiunilor etnice sînt "realizări" serioase pentru cele trei partide care "sprijină Guvernul rezervîndu-şi dreptul de a-l critica", deşi, de fapt, Guvernul le aparţine: mersul înainte al societăţii româneşti, democratizarea şi eliberarea de fantasmele naţionaliste ar fi făcut inutilă participarea naţional-comuniştilor deghizaţi la viitoarele alegeri. Răul acestor ani postrevoluţionari, întreţinut cu abilitate şi stimulat cu încrîncenare, poate garanta însă succesul electoral al partidelor pentru care idealul guvernamental nu este altceva decît o combinaţie legionaro-ceauşistă îmbrăcată în staniolul unui program promiţător de protecţie socială.

Există în România, în acest an preelectoral, o formaţiune sau o coaliţie politică destul de puternică să se opună cinismului guvernanţilor, curentului extremist şi dispreţuitoarei apatii a societăţii civile?

Teoretic, viziunile catastrofice ar trebui să pălească în faţa argumentelor de bun simţ: românii s-au săturat de fanfaroni şi de măscărici, de îndemnuri la vigilenţă şi de patriotism pe baza luptei de clasă, ei înţeleg mai bine ce se întîmplă în Balcani decît ce se întîmplă la Strasbourg şi, tocmai de aceea, se vor apăra de provocările interetnice, roata istoriei nu se poate întoarce, simţul proprietăţii odată trezit va fi cea mai bună călăuză pentru descoperirea interesului politic etc., etc. Toate acestea sînt valabile, desigur, dar insuficiente în absenţa unei opoziţii **normale**, europeană din convingere şi nu din ranchiună naţională, cu eficienţă şi nu din raţiuni electorale, democrată chiar şi în raporturile cu adversarii, pentru că altfel nu se deosebeşte cu nimic de Puterea pe care o judecă. O Convenţie Democratică grăbită să semneze comunicate pe care le-ar fi putut semna şi primarul Clujului, specializată în comploturi şi "lovituri de stat" înainte de a afla ce înseamnă să deţii majoritatea mandatelor parlamentare, supărată pe răutăţile ziariştilor tot atît cît şi marele ei duşman de la Cotroceni, nu lasă ea însăşi - aşa cum a făcut şi face majoritarul PDSR - culoar liber extremismului şi nostalgicilor partidului unic? Mîndră de sine că nu s-a dizolvat de tot, coaliţia partidelor de opoziţie speră să valorifice la urne haosul şi disperarea socială, nu propriile ei calităţi politice. Pe haos şi pe disperare mizează, însă, cu mult mai mari şanse, triada PUNR-PRM-PSM. La periferia vîrtejului electoral oficial se antrenează, cu aceleaşi scopuri, tot felul de tinere forţe şi formaţiuni gata să se închine unui idol care "combină" trăsăturile lui Zelea Codreanu, ale lui Ion Antonescu şi ale geniului de la Scorniceşti. Întrunirile bilanţiere ale partidelor parlamentare în plină primăvară preelectorală au reuşit să demonstreze că valul are mai multe creste, dar că nu prea ni se va oferi şansa alegerii între direcţii politice diferite, aşa cum se întîmplă de aproape o jumătate de veac în ţările Occidentului, ci între o stîngă şi o dreaptă care se întîlnesc în spaime, programe şi manifestări, dispuse oricînd să colaboreze pentru neutralizarea ori compromiterea oricăror contracandidaţi de centru.

Elena ŞTEFOI

Presa despre...

Prezidenţialele de sezon

La Paris şi la Alba Iulia au fost aleşi, sîmbătă 6 şi duminică 7 mai, doi noi preşedinţi: unul e Nicolae Ţăran, avansat din postul de vicepreşedinte al PAC pe scaunul preşedintelui executiv însărcinat cu "înlocuirea preşedintelui Manolescu", celălalt este Jacques Chirac, transferat de la primărie la Elysée. Preşedintele Republicii Franceze şi-a prezentat pe larg programul politic în timpul campaniei electorale, în timp ce preşedintele executiv al PAC a tăcut mîlc pînă după momentul numărării voturilor. Odată operaţiunea încheiată, putem spune că adevăratul răsfăţat al presei bucureştene a fost cîştigătorul de la Alba Iulia, prezent cu interviuri, poze şi declaraţii pe primele pagini ale tuturor cotidianelor. În **Jurnalul naţional** noul lider executiv mărturiseşte fără sfială: "PAC îşi propune ca România să devină o ţară europeană, dar nu orice fel de ţară, ci o putere europeană. O susţin cu toată responsabilitatea". Aflat într-un moment de geniu reportericesc, Marius Vintilă plusează cu întrebarea-cheie: "Aţi mai făcut această declaraţie?" "Nu!", răspunde hotărît şi pătruns de importanţa momentului domnul Ţăran, încheind astfel primul interviu acordat după investirea în noua funcţie. Trimisul special al ziarului **Adevărul** la Paris a avut timp să constate pînă la încheierea ediţiei apărute pe piaţă luni, 8 mai, că "francezii au ales un preşedinte al schimbării", în timp ce trimisul la Alba Iulia al aceluiaşi ziar dădea cu tifla tendinţelor româneşti de stagnare printr-un titlu, şchiop şi de rimă şi de conţinut: "PAC - Manolescu reales la al II-lea Congres". **România liberă** îşi începe săptămîna ignorînd cu desăvîrşire scrutinul prezidenţial din Franţa pentru că atenţia ei de primă pagină s-a concentrat spre ceremoniile organizate la Londra pentru aniversarea a 50 de ani de la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial, ceremonii care au prilejuit "prima vizită a M.S. Regele Mihai în Marea Britanie după 1947". În viziunea cotidianului condus de P.M. Băcanu, lîngă "victoria regală" nu poate sta, însă, în nici un caz, altceva decît "o nefericire prezidenţială". Tocmai de aceea, a doua zi după alegerile de la Paris, ni se oferă - în chenar şi cu litere de-o şchioapă - o ştire care n-are nimic de-a face cu duelul stînga-dreapta din capitala Franţei: "Preşedintele Argentinei - Carlos Menem - a fost ţinta unei încercări de asasinat". După aceeaşi schemă ocolit-parabolică e prezentat şi Congresul PAC de la Alba Iulia: la rubrica evenimentelor zilei, **sub** cursul dolarului stă scris că "doi motociclişti au intrat în coloana ce se întorcea de la Congresul PAC"; trei pagini mai încolo, nicăieri anunţată pe spaţiul în care se află, de obicei, sumarul ediţiei, o relatare "seacă" semnată de Liana Ionescu: "Preşedintele partidului a fost ales, din nou, Nicolae Manolescu. Preşedinte executiv - Nicolae Ţăran". **Libertatea** îşi contrazice confraţii de la **R.L.**: "Nu motocicliştii au intrat în coloana maşinilor PAC", ci "maşina lui Nicolae Manolescu a lovit doi motociclişti". Chiar dacă dintre cei doi motociclişti "unul s-a strecurat printre maşinile escortate de un echipaj al Poliţiei şi a fugit în pădure", iar "celălalt a tăiat pur şi simplu calea Daciei care circula reglementar fără să mai poată fi evitată", e limpede că întîmplarea de pe autostrada Bucureşti-Piteşti i-a excitat pe gazetari mult mai mult decît «înălţările în grad» de la Alba Iulia. **Curierul naţional** se arată mai puţin zgîrcit şi decît **România liberă** şi decît **Libertatea**, anunţînd pe prima pagină ambele noutăţi: 1. "Nicolae Manolescu rămîne preşedinte al PAC, Nicolae Ţăran devine preşedinte executiv"; 2. "Autoturismul în care se afla liderul PAC a fost implicat într-un accident rutier". **Cronica română** priveşte spre Alba Iulia cu un ochi specializat în detectarea... ofertelor: "Mesajul domnului Oliviu Gherman" ne invită "să deslušim dorinţa «trandafirilor» de a colabora cu adversarii, inclusiv în campania electorală pentru ceea ce, mai devreme sau mai tîrziu, va fi un guvern de coaliţie". Pentru a ne demonstra că directorul său nu se înşeală profeţind o colaborare PAC-PDSR, **Cronica română** reţine, dedesubtul editorialului, o promisiune făcută "pentru liniştea" axei CDR-Cotroceni: "Reales în funcţia de lider al PAC, Nicolae Manolescu nu va candida la preşedinţia României". Important e că realegerea nu s-a făcut oricum, ci - aşa cum a numărat şi a calculat **Evenimentul zilei** - "cu 98% din voturi" şi la "un congres a cărui organizare a costat peste 40 de milioane". (**E.Ş.**)

De jur împrejur...

Festivităţi

E greu de înţeles ce anume sărbătoresc sau comemorează puzderia de şefi de state călătorind în grup pe itinerariul Londra-Berlin-Paris-Moscova. Se împlinesc într-adevăr 50 de ani de la capitularea Germaniei naziste şi sfîrşitul luptelor pe continentul european, dar învingătorii au tot mai puţine motive să considere că victoria lor a revalorizat preţul vieţii de om, sau ar fi izbutit să înlăture pentru o durată rezonabilă crima în haină militară. Generaţiile astăzi mature pomenesc mai des conferinţele de la Teheran, Postdam şi Ialta decît bătăliile de la Stalingrad sau de pe plajele normande. Înţelegerile politice care au rezultat din situaţia de pe teatrele de luptă au avut consecinţe mult mai consistente decît inteligenţa generalilor, curajul soldaţilor şi suferinţa victimelor - a celor care au murit într-un război care nu-i privea. În anii de imediat după victorie au fost etalate crimele naziste, s-a încercat chiar şi pedepsirea vinovaţilor direcţi, unii chiar au crezut că binele a învins răul. Curînd distribuţia duşmanilor şi a prietenilor s-a schimbat. După ce au constatat că parteneriatul cu ruşii este epuizat, aliaţii au înţeles că au nevoie de o Germanie puternică economic şi au acţionat în consecinţă. Începea războiul rece. Nazismul era mort, comunismul era o primejdie la a cărei expansiune contribuiseră puterile occidentale. Partener al Statelor Unite, Marii Britanii şi Franţei în alianţe militare, politice şi economice, Germania federală a lichidat urmările materiale ale conflagraţiei, dînd o bună întrebuinţare ajutoarelor şi împrumuturilor, devenind o putere economică şi un vecin neamenintător, cu puţine şi prudente iniţiative politice. Umbrele războiului sînt încă puternice în viaţa publică a Germaniei, examinată mereu la microscop: orice manifestaţie, orice pătanie a unui străin devine un eveniment cu ocazia căruia se aminteşte că evenimentul se petrece în ţara care în acest secol a declanşat două conflagraţii mondiale. Reunificarea, valul de migraţie provocat de prăbuşirea comunismului a pus din nou pe tapet problema identităţii germane şi a relaţiilor ei cu trecutul. În acest context au apărut şi pretenţiile de recunoaştere a suferinţei germane: asumîndu-şi şi pedepsind trecutul nazist, germanii vor să evoce şi ceea ce s-a întîmplat cu populaţia civilă pe teritoriul în care înainta Armata Sovietică, modul cum s-a produs evacuarea germanilor de pe teritoriul care azi aparţine Poloniei, despre cele trei milioane de Sudeţi care au fost evacuaţi din Cehoslovacia într-o acţiune care astăzi s-ar numi de "curăţire etnică". Asemenea evocări sînt însă resimţite de învingători ca o blasfemie, ca o încercare de solidarizare întru crimă: "Au fost mii de abuzuri, bătăi, violuri, jafuri şi crime. A fost răzbunarea unor oameni care aveau în spate cinci ani de experienţe oribile. E adevărat că într-o ţară civilizată nu poate exista dreptul moral sau legal la răzbunare. Dar toate acestea nu pot fi identificate cu exterminarea planificată a unor naţiuni sau grupuri de popoare" - susţine Wladyslaw Bartoszewski, ministrul de externe al Poloniei, fost deţinut la Auschwitz, dar şi în puşcăriile comuniste. După un elan iniţial în 1990, cînd preşedintele Havel şi-a cerut scuze pentru nedreptăţile comise faţă de Sudeţi, anul acesta el a declarat drept "absurde" pretenţiile lor la reparaţii materiale sau de altă natură.

Reprezentanţii ţărilor baltice au refuzat să participe la vreo manifestare care marca sfîrşitul războiului: pentru ele a fost începutul ocupaţiei sovietice. Şi preşedintele Poloniei consideră că n-are nimic de sărbătorit. Oricît de prudent şi-ar drămui prezenţa moscovită, liderii occidentali cauţionează atrocităţile Armatei Roşii din Cecenia. Tinerii cu zvastică, mărşăluind pe străzile germane sînt o simetrie sinistră a istoriei, formaţiuni fără sprijin şi explicaţii în realitatea politică a ţării. "Fascismul rusesc" despre care vorbeşte tot mai intens presa de la Moscova este pe cale de a crea o mişcare de masă disciplinată care, aşa cum afirmă liderul partidului "Unitatea naţională rusă", Barkaşov, se organizează aşteptînd prăbuşirea definitivă a ţării în haos şi disperare pentru a prelua puterea.

La 50 de ani de la victorie nu s-a ales încă binele de rău: suferinţa omenească este însă clasificată în funcţie de ideologia care a provocat-o. Şefii de stat vorbesc despre reconciliere, iertare, recunoştinţă şi pace dar toate aceste discursuri sînt considerate o simplă pălăvrăgeală la Groznîi sau Sarajevo. Cel de-al doilea război mondial a ridicat extrem de sus parametrii cruzimii şi a dat o imagine cumplită despre disponibilitatea omului de a-şi chinui semenii. Cei care au crezut că e un monopol al nazismului german s-au înşelat. Foştii combatanţi, acum bătrîni, îşi lustruiesc medaliile, defilează în faţa şefilor de state preocupaţi de aranjamentele interne sau externe care să le asigure succesul electoral. Aşa au făcut şi oamenii politici de dinainte de '39, cu excepţia lui Hitler şi a lui Stalin.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Alcătuirea unui număr de revistă pe tema statului a presupus dintru început rezolvarea a două probleme: cea dintîi, legată de necesitatea limitării incursiunii noastre la anumite graniţe şi a doua, evitarea alunecării într-o zonă teoretică foarte aridă. Prima graniţă pe care am stabilit-o a fost aceea a statului ca structură de organizare internă, ca aparat, excluzînd înţelesul de **ţară**, pe care-l mai poate avea noţiunea. Din zona aridă ne-a scos Conul Leonida. Apoi, între teoria statului la nivel juridic şi viziunea personajului caragialian asupra acestui mecanism atotputernic, tema şi-a găsit singură matca ei, avînd ca ax central relaţia dintre cetăţean şi stat.

Despre ce-ar trebui să facă statul se vorbeşte enorm. Sîntem în continuare bombardaţi cu modele: de la cel chinezesc la cel american. Noţiunea de stat de drept e pe buzele tuturor funcţionarilor statului.

Practic însă, constatăm că structurile instituţionale se află într-o tranziţie care tinde să se eternizeze şi care coincide şi cu eschivarea acestor instituţii de la îndeplinirea rolului lor firesc. De altfel, acest rol pare a nici nu fi prea bine precizat, ambiguitatea răsfrîngîndu-se bineînţeles şi asupra funcţionării. Cauza ultimă a acestei situaţii tulburi se leagă cumva în mod organic şi de viziunea cetăţeanului de rînd asupra statului. În mod ideal, statul ar trebui să se supună voinţei cetăţenilor săi. Dar conform sondajelor de opinie aceştia doresc, în proporţie de peste 85%, ca el să se implice în asigurarea slujbei, a nivelului de trai, a unui salariu decent şi a multor asemenea lucruri, ceea ce nu-i împiedică pe mulţi dintre ei să simpatizeze cu liberalii, care după cum se ştie acordă statului atribuţiuni minime. Şi nu aceasta e singura curiozitate. Trăim într-o ţară în care, în vreme ce scade credibilitatea guvernului, popularitatea partidului de guvernămînt creşte; ţară în care puterea celor numiţi în funcţiile de conducere e aproape întotdeauna mai mare decît a celor aleşi; ţară în care termenul "de stat", în economie, e asociat cu acela de faliment, în vreme ce instituţiile administrative şi juridice, ale aceluiaşi stat, sînt privite în continuare ca nişte zei atotputernici.

Despre uriaşa maşinărie, al cărei nume a fost dat chiar de Machiavelli, şi despre relaţiile ei cu bieţii cetăţeni veţi afla mai multe din paginile revistei. **(A. M.)**

Etatism şi centralism

După cinci ani de tranziţie, economia românească are în continuare o structură etatistă, din punctul de vedere al proprietăţii şi o funcţionare centralizată, din punctul de vedere al construcţiei instituţionale.

În industrie, valoarea nou creată de sectorul privat nu depăşeşte 5%. Din totalul sectorului industrial aproape jumătate o reprezintă regiile autonome, regii care, potrivit legislaţiei în vigoare, sînt coordonate direct de Guvern şi sînt exceptate de la procesul de privatizare. Pentru a vedea modul cum regiile autonome grevează asupra funcţionalităţii economiei româneşti e suficient să spunem că - în 1993, de pildă - această pondere de aproape 50% din industrie a contribuit cu doar un procent la veniturile bugetare. Sectorul bancar, extrem de important în susţinerea activităţii economice, este controlat de stat în proporţie de peste două treimi. Transporturile, comunicaţiile, sistemul informaţional sînt aproape integral etatizate. Comerţul este în mare parte privat dar spaţiile comerciale aparţin statului. Comerţul exterior este liberalizat dar aportul sectorului privat este marginal şi ocupat cel mai adesea de clientela politică a partidelor guvernamentale. E drept că 80% din terenul agricol este privatizat. Însă infrastructura aparţine tot statului. Iar piaţa agricolă, cu excepţia micului comerţ orăşenesc, se derulează tot sub control de stat deoarece cei care cumpără sînt fie regii, fie societăţi comerciale cu capital de stat.

Caracterul etatist nu numai că nu se diminuează, dar se accentuează prin legislaţia în curs. Iată, de exemplu, legea privind administrarea şi exploatarea monopolurilor de stat, aflată, după votarea ei în Senat, în dezbaterea Camerei Deputaţilor, include în sfera controlului de stat circulaţia aurului şi a pietrelor preţioase, tot astfel cum se întîmpla pe vremea dictaturii.

Etatismul nu este, luat în sine, o atît de mare disfuncţionalitate. Peste tot în lume există sectoare de stat, iar în unele ţări, ca de pildă Franţa sau Italia, el este destul de important. Dar în aceste ţări sectorul de stat are un comportament economic de piaţă, nu are o poziţie dominantă şi nu susţine un anumit tip de oligarhie politică. Pentru că etatismul nu este însoţit de centralism.

În România centralismul este ridicat la rang de politică economică. El transpare în primul rînd în politica fiscală, politică care pune interesele conjuncturale înaintea concepţiei strategice. Fiscalitatea este severă, mai severă decît în ţări avansate economic şi cu o protecţie ambientală şi socială mai costisitoare, ca de pildă SUA sau Marea Britanie. Ea este în acelaşi timp neutră, nestimulînd activităţile rentabile, în zone defavorizate sau implicate în domenii importante. Modul de concepere a privatizării, proces, în esenţă, de descentralizare, dar care se bazează pe instituţii centralizate, de tipul FPS sau FPP, arată acest tip de concepţie. Care nu se manifestă, însă, numai în domeniul economic. Sănătatea, învăţămîntul, cultura sînt în egală măsură centralizate. Aceasta presupune, în principal, în ce priveşte cultura un amestec nepermis al politicului şi al refacerii propagandei oficiale de tip cultural, dar presupune, în acelaşi timp, ineficienţă şi ştirbirea demnităţii celor ce activează în aceste domenii.

Un Guvern bun este cel care înţelege că trebuie să cedeze societăţii civile cîte ceva din puterea sa. Pentru aceasta trebuie modestie, vocaţie democratică şi înţelegerea strategică şi managerială a conceptului de dereglementare. Din păcate, actualul Guvern a fost, mai degrabă, un executiv al tergiversării şi al eschivei, avînd sprijinul copios şi necondiţionat al majorităţii parlamentare. În aceşti doi ani şi jumătate niei una dintre problemele importante ale României nu a fost rezolvată. Au apărut în schimb altele noi şi o seamă de tensiuni riscă să se preschimbe la rîndul lor în criză. Iar apropierea anului electoral, în loc să domolească spiritul conservator şi agresiv, îl resuscită.

Varujan VOSGANIAN

Despre separaţia puterilor în Stat de atribuţiunile lor normale

Rareori **STATUL** este ceea ce pare a fi sau ceea ce am dori noi să fie.

În varianta sa neînsufleţită, **de obiect** al idealului nostru protecţionist (Statul contract, Statul mecanism, Statul paravan, Statul paraşută) avem totdeauna nevoie de el pentru a ne asigura împotriva celui mai temut risc - propria noastră iresponsabilitate - transferîndu-i, fără remuşcări, cvasi-totalitatea grijilor vieţii unui om, iar uneori chiar şi pe cele ale morţii.

În varianta sa animată, **de subiect** care evoluează între cele două extreme ale paranoiei etatiste (de la "Statul sînt eu!" la "Statul este noi toţi, tovarăşi!") avem iarăşi nevoie de el pentru a ne scuza micile sau marile ticăloşii, împingîndu-l deci în postura obraznică de Stat-scop deşi, în aceea mai timidă, de **Stat-mijloc, ne-ar servi mult mai bine pe toţi.**

Ambele variante descrise mai sus corespund însă unei percepţii vulgare a Statului.

Imaginea cu adevărat elevată, care s-a imprimat pe cortexul multor generaţii şi care apare în visul tuturor constituţiilor adormite, este aceea a unui Stat alcătuit din trei **puteri**, împletite de legitimitatea comună dată de poporul suveran şi despletite de domnul Montesquieu într-o necesară şi subtilă **separaţie.**

Formula **separaţiei puterilor în Stat** este, din păcate, o exprimare eliptică.

Realitatea foarte actuală şi locală pe care, datorită democraţiei originale, o respiră şi Constituţia noastră, face necesară o completare a formulei: **separaţia puterilor în Stat de atribuţiunile lor normale.**

Astfel denumit, principiul redă mult mai fidel spiritul epocii şi are avantajul că menţine trează şi vigilenţa cetăţeanului.

Pentru a putea adînci lucrurile, analizînd mai bine cum funcţionează acest sistem de prevenire a cumulului de puteri prin pritocirea acestora, mi-aş permite să propun cîteva concepte noi, care pot constitui o autentică contribuţie românească la dezvoltarea doctrinei, plecînd de la instituţii noi:

a. **Guvernul legislativ** - Această instituţie se bazează pe observaţia de bun-simţ că nimeni nu poate şti mai bine decît Guvernul care sînt legile de care are nevoie. Esenţial în funcţionarea instituţiei este ca ordonanţele semnate de prim-ministru să fie, în mod constant, mai multe decît legile elaborate de Parlament din proprie iniţiativă. Faptul că, ulterior emiterii, ordonanţele aflate oricum în vigoare sînt dezbătute şi de parlamentari, îi va împiedica cu siguranţă pe aceştia să abuzeze de puterea lor.

b. **Parlamentul judiciar** - Echilibrul puterilor în Stat ţine şi de eradicarea sentimentului de impunitate al guvernelor trecute, prezente şi viitoare, iar acest lucru nu se poate asigura decît prin organizarea sistematică a parlamentarilor în comisii cvasi-permanente de anchetare şi judecare a tuturor evenimentelor, zvonurilor, informaţiilor şi contrainformaţiilor legate de administraţie. Orice altă activitate a parlamentului trebuie socotită secundară şi concluziile acestor comisii, publicate de obicei în variante scindate, sînt semnul indiscutabil al unei democraţii solide.

c. **Justiţia executivă** - Într-un stat de drept, nimeni nu va putea spune Justiţiei **ce anume** trebuie să facă, dar **cînd** şi **cum** nu poate fi lăsat niciodată la voia întîmplării. De aceea, Preşedintele Statului şi Guvernul trebuie să indice clar, fără echivocuri, momentul şi maniera în care Justiţia devine implacabilă. Dealtminteri, chiar şi faptul că ea apare pretutindeni legată la ochi sugerează tocmai necesitatea de a fi dusă de mînă, de a se supune pentru a nu greşi.

Desigur, se poate pune problema dacă Statul, construit pornind de la o astfel de înţelegere superioară a rolului său, mai este accesibil, chiar util, maselor de oameni care ar prefera poate o percepţie mai vulgară, aşa cum arătam la început.

Mă abţin de la orice comentarii. Dacă despre morţi vorbim numai de bine, deşi sînt absenţi, de ce n-am acorda şi proştilor acest privilegiu, căci ei sînt printre noi şi noi printre ei.

Eugen VASILIU

© C. Bumbuț

Stăpînul şi sluga

Statul prin partea asta de lume este obiectul tuturor speranţelor şi resentimentelor. Nu întîmplător. Absenţa unei societăţi civile, lunga tradiţie a puterii centrale nelimitată de nimic a făcut ca statul să joace un rol de hegemon. Totul trece prin stat. El este taxidar de profesie. Iar din banii încasaţi de stat trăieşte o parte importantă a populaţiei. Nici biserica, nici justiţia, nici universităţile, nici oraşe libere, nici societatea civilă nu au ameninţat vreodată monopolul statului. Populaţia nu are decît să se subordoneze statului şi să încerce să-şi găsească un loc pe scara privilegiilor pe care acest uriaş distribuitor de resurse le oferă. Aşa se face că o pletoră de birocraţi se suprapune societăţii, comunităţilor, asociaţiilor libere, întreprinderilor şi indivizilor. Şi nimic nu i se poate opune. E preferabil, în ochii bietului om sub vremi (sub stat) să te înţelegi cu taxidarul, cu poliţaiul, cu ceilalţi purtători ai unei fărîme de putere. Nu există alternativă. A fi la putere în asemenea colţuri de lume cu un stat puternic şi societăţi slabe, înseamnă, de fapt, a dispune de avuţia naţională, şi a o distribui conform priorităţilor proprii. Singurul grup social care cîştigă din acest fals tîrg este birocraţia. De la simplul portărel pînă la primul ministru.

Un astfel de stat atotputernic se comportă faţă de populaţia proprie ca faţă de o populaţie străină ocupată. Ea contează, întrucît este plătitoare de impozite. El are obsesia recensămintelor, a statisticilor, a cifrelor exacte, a contabilităţii. Şi, de aici, a ordinii şi disciplinei. Atotputernicia statului se transferă asupra şefilor lui. Birocraţia naşte spontan lideri charismatici, salvatori ai patriei, părinţi ai aceleiaşi patrii trimişi de providenţă spre binele omului simplu. Şi dacă birocraţia este o grupare, un sindicat al supraoamenilor, omul simplu este un infirm, un neputincios. El nu poate face nimic şi de aceea are nevoie de protecţia statului mare şi generos care să-i dea slujbă, casă şi tot ce are nevoie. Ca la un milog. Aliniat uneori în cozi lungi să voteze sau să se prosterne la mausoleul cuiva, strîns în piete să publice ca să înfiereze sau aduleze vreun purtător de chipiu sau şapcă, omul simplu trăieşte o liturghie fără întrerupere. Pentru nişte zei de mucava, fără nimic divin. Dar de care depinde amărîta asta de viaţă a fiecăruia. Cu pîinea, medicamentele, şcoala, chitanţele, chiria, serviciul. Şi tot ce a dat bunul Dumnezeu pentru trebuinţele noastre. Insul dependent, umil, care trece înfricoşat pe lîngă clădirile guvernamentale, şi căruia îi tremură vocea cînd se adresează unui oficial este produs de statul atotputernic. El este un Akaki Akakievici sau un conu' Leonida. Frică de şef, idolatrizarea portarului din ghereta unui minister sînt toate simptome ale unei societăţi anemice, îngenuncheate, care visează ca statul, guvernul, administraţia să-i rezolve toate chestiunile materiale şi, pe deasupra, să-i confere şi un maxim confort psihic. Adică stabilitate şi linişte. Omul are chef să stea pe o terasă să bea o bere, să citească (atît cît se cuvine), să se lase hipnotizat de televizor, să simuleze chiar unele (pfiu!) opinii politice. Că aşa e omul, păcătos. Îngenunchează, dar inima lui rămîne de leu. Pentru coana Efimiţa măcar.

Nu e de rîs. Istoria noastră este şi produsul acestui fenomen antioccidental, care este statul atotputernic. Un stat care nu dă socoteală nimănui. Cîtă vreme societatea nu este o alternativă la fel de consolidată, partea instruită şi activă a populaţiei se îndreaptă spre servirea statului şi nu lucrează pentru propăşirea societăţii. O societate cu un stat puternic, în detrimentul societăţii, este o societate înapoiată. Primul pas în direcţia eliminării subdezvoltării este constituirea unei societăţi care îşi subordonează statul, îi limitează cu precizie atribuţiile şi nu-l lasă să se întindă dincolo de aceste limite. Avem deja exemplul statului român din anii '80, cînd pătrunsese în paturile, în stomacurile, în creierul oamenilor. Astăzi el s-a retras întrucîtva. Dar continuă să fie prezent, ubicuu. Este umbra de pe ziduri, spikerul constipat de la jurnalul de actualităţi TV, urechea din telefon. Dar cel mai solid implantat el este în economie. De aici el îşi extrage sursa puterii sale discreţionare, de aici îşi serveşte clientela politică. Aşa îşi atrage fidelii, profitorii, momiţii de avantaje etc. Corupţia este doar un fragment al acestui complex oligarhic pe care statul îl dezvoltă după 1990. Nu este pentru prima dată cînd se întîmplă astfel în istoria românească. Cum ar putea crede grăbiţii sau semianalfabeţii politici. Fenomenul datează de cîteva secole - nu multe, dar secole - şi va mai dura. Condiţia de aservit nu ne-au impus-o numai ocupanţii străini, ci mai ales această relaţie univocă între individ şi stat. În care statul este un zeu. Iar individul un nimic plătitor de impozite.

Stelian TĂNASE

Factorii de veghe ai statului-capcană

A fost o vreme, nu demult, cînd biata noastră ţărişoară, abia ieşită din turpitudinile epocii de aur era încercată de un soi de dureri sociogonice, aprige, ca cele ale facerii, datorate, poate, unei crize de identitate sau, mai degrabă, unei crize milenariste. Părea că duplicarea în brazda strămoşească a magicului model suedez va fi acel panaceu care ne lipsea, pentru a ne recîştiga imunitatea; că fiinţa neamului, stoarsă (financiar) de epuizabila iubire faţă de cel mai iubit fiu al ei, să se înzdrăvenească, în sfîrşit, cu virtuţile taumaturgice ale decenţei scandinave. Cum în principiu, modelul suedez ne venea ca nuca-n perete şi promitea o pacoste-n plus la casa omului, reparatorii noştri de ţară au încercat să identifice, rînd pe rînd, modelele japonez, chinez din zonele speciale economice, sud-coreean de obşte, sloven, ba chiar lituanian. Toate se dovediră a fi, însă, incompatibile şi la fel de puţin pragmatice, precum lenea care ne-a agregat în capcanele propriei noastre mitologii, ale statului socialist multilateral dezvoltat.

Ne-am obstinat să nu vorbim, de fapt, tocmai despre aporeticul model românesc, care fie că ne convine, fie că nu, există plenar, e patentul nostru greu de dosit, ceva între corporatismul etnocratic şi statul-etnie ceauşist, încă viu. Modelul românesc este un garant divin al perpetuării unităţii politice naţionale. Cît despre unitatea naţională, acest concept apodictic devalizează înseşi raţiunile economiei de piaţă. Cum bine se ştie, modelul românesc corespunde fidel unui stat-capcană, în care eşuează ca muştele mulţimi cu definiţie pur românească, ligi adăpate din potirul mitologiilor daco-romane, laolaltă cu ţăranii pauperizaţi şi cu cohortele de amploaiaţi reconvertiţi la dogmele proletare. Ofensiva de primăvară a **ion-ţuguilor**, ţişnind dintr-un plan parapsihologizant, care ţine loc de cultură, multiplicarea serbărilor cîmpeneşti, cu acordul şi binecuvîntarea soboarelor de preoţi, evocînd spiritul Daciei transferat în Daciade, îmbogăţirea prin magie simpatetică la **Caritasul** funaro-PUNR-ist şi discursurile emasculate ale tribunilor poporului împotriva recomandărilor de tot felul, ale lumilor din afară (sancţionate irevocabil ca amestec în treburile noastre interne), sînt repere greu escamotabile ale resurecţiei modelului românesc. Pentru că etnismul, exaltarea unor virtuţi arhaice ale bunului român, primatul său incontestabil asupra a tot ceea ce se putea inventa (mai puţin leacul împotriva lenei) - cu amendamentul că liftele neau furat întotdeauna invenţiile - şi, axiologia arcadică a Vetrei Româneşti, sînt tot atîtea precepte care revin în forţă.

A vorbi în acest context despre democraţia statului atenian al lui Aristotel, pare, efectiv, nu atît un nonsens, cît o imprudenţă. Din perspectivă românească, o privire aţintită spre modelul statului atenian nu poate face mai mult decît obiectul unei contemplări **a priori**, decît a unei paradigme pe care am putea-o duplica. Anularea statutului de individ, în contul poporului (masificat într-un tot abstract), nu este decît începutul redevenirii noastre a ceea ce-am fost, ba chiar mai mult decît atît: nişte anonimi cu drept de vot.

Este exclus, deci, ca reiterarea funcţionalităţilor statului-etnie să nu restituie şi statutul factorilor săi de veghe. Acei vajnici privighetori ai averii poporului, ai avutului obştesc, ai casei şi curţii vecinului, ai duşmanilor văzuţi şi nevăzuţi. Pe aceşti infuzori, emanînd din straturile cele mai de jos ale societăţii şi aspirînd la o formă minimală de făcători de dreptate, i-am numi nu atît turnători sau parasecurişti, cît plăieşi de nădejde ai spaţiului mioritic, cetăţeni de onoare ai paradisului lui Zamolxe, veghetori în lanul de secară, antene parabolice căscate în hăul existenţial al vecinilor, aşteptînd la nesfîrşit, precum plantonul de schimbul doi, să vină tătarii; **Dani - căpitani de plai** ai devenirii noastre întru fiinţă, şi cărora, precum Alcmeonizilor, nu le va ridica nimeni vreodată un monument.

Oare turnătorul patriot, care nu este constrîns să toarne din cauza unei malversaţiuni oarecare, n-ar fi cîtuşi de puţin moral? N-are ceva din statutul ontic al popii Simeon Tatu sau ceva din prestanţa soborului de preoţi care tocmai exorcizează un vrachier lansat la apă? Cu ce-ar fi mai sfînt clopotarul decît turnătorul? Dilema nu este una de ordin moral, ci tocmai profesional, căci pare de-a dreptul dificil să decelăm un statut pe măsura abilităţilor turnătorului, în nomenclatorul meseriilor, de vreme ce, s-avem pardon, turnătorul execută, totuşi, o prestaţie remunerată. O fi, totuşi, pîndar în vie, deci bodyguardul lui Bachus? O fi, poate, iezuit, sau călugăr militar, deci paracliser? Sau n-o fi, cumva, tocmai acel plăieş ratat, care îşi continuă misiunea din interior, hotărnicind frontiere şi garduri imaginare şi inextricabile între unguri şi faptele bune, sau între secretul de stat şi dezinformare? Unde, Dumnezeule, i-o fi locul, dacă nu carecumva tocmai pretutindeni şi nicăieri?

Cît despre mărturia de credinţă a acestei stări etnic-profesionale, lucrurile pot fi reevaluate tot în favoarea turnătorului. Căci, ieşind din terifiantul anonimat în care l-au proiectat înseşi raţiunile statului-etnie, turnătorul îşi arogă statutul minimal de individ, făcîndu-se util societăţii într-o formă de discriminare pozitivă, atîta vreme cît dă pe goarnă, mimînd convenţiile unui criptodialog, în nume propriu şi nu colectiv, ce vrăji a mai făcut nevasta lui Attila.

Crezul unui turnător, de altfel strict autentic, vine să complice parcă şi mai mult lucrurile: "Un informator - zice el - este vîrful antenei care supraveghează societatea, este o persoană selectă, capabilă, un om de principiu necesar societăţii. Un informator este responsabil în faţa propriei conştiinţe". Acest înduioşător adagiu, cu virtuţi emblematice de testament moral autentic românesc, aparţine cetăţeanului Teodor Crişan din Arad, str. Bicaz nr. 10, informator încă la 15 martie 1993 şi în deplinătatea facultăţilor civic-mintale; o odă solemnă, pe alocuri halucinantă, ba poate chiar şi incomprehensibilă, de clopotar resemnat, în pragul unei crize de incontinenţă.

Cornel IVANCIUC

Schiţe pentru o tipologie a statului

Cuvîntul stat, **stato**, apare prima oară la Machiavelli.

- Hegel vedea în stat realizarea efectivă a moralităţii.

- Nietzsche îl vedea ca fiind "cel mai rece dintre monştri reci".

- Max Weber: "instituţia care, pe un teritoriu determinat, revendică cu succes monopolul violenţei fizice legitime".

- Marx exclude din teoria asupra statului, elementul de "naţiune", pe care-l subordonează claselor; statul se naşte printr-o diferenţiere faţă de societatea civilă, iar în societăţile primitive, unde nu exista **possessio** la nivel individual, statul şi societatea civilă erau identice.

Statul de drept (Rechtstaat)

- Doctrina debutează în sec. 19 prin juriştii prusaci Mohl, Stahl şi Geist, ca opusă "statului poliţienesc".

- Hans Kelsen (autorul constituţiei austriace din 1920): "structurarea unei ordini ierarhice şi primordiale în care normele se articulează într-un Tot organic".

- Marcel de la Bigue de Villeneure (1929) (despre acelaşi concept): "doctrina germană urmăreşte cvadratura cercului... soluţia este de natură metajuridică".

- Rene Carré de Malberg: "nu există stat de drept fără o raportare la doctrina drepturilor individuale enunţată de Declaraţia Universală a Drepturilor Omului".

Statul partidelor (Parteienstaat)

Expresia a fost inventată de **Hans Kelsen** pentru care: "democraţia este în mod necesar şi inevitabil un stat al partidelor"; nu poate exista decît dacă: "între stat şi individ se interpun formaţiuni colective (partidele n.n.), fiecare reprezentînd o orientare comună a membrilor săi".

Statul naţiune

- În 1985 A. Giddens demonstra că o naţiune nu poate fi concepută în afara unui stat-naţiune în care puterile aparţin unui guvern naţional.

- Charles Tilly a rezervat termenul de "stat-naţiune" statelor în care populaţia are o mai accentuată identitate naţională instituind inegalitatea DE FACTO la nivelul diferitelor democraţii.

- Carré de Malberg: "cuvîntul naţiune nu desemnează o masă amorfă de indivizi, ci o colectivitate organizată a cetăţenilor avînd aceeaşi naţionalitate".

- Hannah Arendt îşi pune problema dacă statul funcţionează pentru a legifera sau pentru a conduce naţiunea.

Statul naţional-socialist

În ideologia celui de-al treilea Reich: "stat totalitar rasist bazat pe principiul aristocratic al naturii".

- Principii: înregimentarea maselor, integrarea individului în structurile de partid, propaganda şi stabilirea unui model corporatist inspirat de cel italian.

Statul socialist

- Ioan Ceterchi şi Momcilo Luburici (1975) - statul exprimă "conştiinţa generală politică şi juridică socialistă a întregului popor, în frunte cu clasa muncitoare"; "statul şi dreptul existau doar în societăţile împărţite în clase".

- Bernard Henri-Levy - "acea formă de stat care dilată propriul său corp la dimensiunile întregii societăţi"; "visul totalitar al înscăunării Unului".

Selecţie de
Radu CARP

„Treaba statului, domnule, el ce grije are? pentru ce-l avem pe el?

Care consideraţi că este raportul corect între stat şi cetăţean într-o societate democratică? Dar la noi, în România, cum apreciaţi acest raport?

Claudiu Iordache
(liderul partidului "A Treia Forţă")

După decembrie '89, preşedintele Iliescu a anunţat desfiinţarea instituţiilor statului. Nici un demnitar, într-o acţiune atît de riscantă pentru naţiune, nu-şi permitea să desfiinţeze tot ce era în acel moment. În clipa în care a desfiinţat instituţiile statului, automat s-a propulsat în postura celui care dirijează construcţia noilor instituţii ale statului. Rezultatul se vede astăzi, cînd trăim într-un stat-partid, al interesului unui singur partid, un stat PDSR. In acelaşi timp, e un stat fără autoritate. Lipsa de credibilitate a celor care sînt în fruntea statului, duce la lipsa oricărui respect al cetăţeanului faţă de acesta. Statul are diverse poziţii faţă de cetăţean în societăţile democratice, de la autoritarism legitim, la transparenţă. La noi, se pune problema să facem statul să funcţioneze sănătos. Pentru România, în afara crizei instituţiilor, mai e şi criza noţiunii de cetăţean. Asta, fie pentru că cetăţeanul nu este obişnuit să aibă drepturi, nu "suportă" libertatea, fie că se află într-un raport de servitute faţă de puterea actuală. La noi, puterea se identifică cu statul.

Emil Tocaci
(senator independent, membru PNL)

Eu cred că, în actuala etapă, rolul statului este foarte important. Statul modern eu îl văd puternic, bine organizat, reglementînd relaţiile dintre individ şi societate, în consecinţă - un stat de drept, care acţionează în conformitate cu justiţia. La noi, statul este acum într-o clară criză de autoritate, pentru că legile care există nu se aplică deloc, sau se aplică incorect. Criza de autoritate permite relaţii mafiotice în economie şi permite unor grupuri etnice să se manifeste în afara legii. Este de asemenea clar că monopolul statului în economie este inadmisibil, dar faptul că economia se privatizează nu înseamnă că statul trebuie să slăbească. Statul trebuie în continuare să sancţioneze pe cei care nu se supun legilor.

Valer Suian
(vicepreşedinte al Senatului, membru PUNR)

Cred că după revoluţia din decembrie '89, cînd un stat totalitar a fost abolit şi s-au refăcut paşi spre instaurarea statului de drept, a fost hotărîtor faptul că statul şi-a putut intra în competenţele sale prevăzute de Constituţie şi legi. Dar se pare că în acest moment, acest proces se află doar într-o fază intermediară, cînd nu toate instituţiile şi-au cristalizat rolul în cadrul statului. Cel mai grav mi se pare faptul că se exagerează în autonomizarea şi atomizarea autorităţilor publice. Pe de altă parte, deşi unii susţin că statul a monopolizat în continuare economia, eu cred că în momentul de faţă statul nu-şi îndeplineşte funcţia economică pe care o prevede Constituţia, pentru că nici nu are instrumentele necesare pentru asta.

Ioan Coja
(senator PDAR)

Pînă în decembrie '89 rolul statului a fost simplu: instrument al partidului unic. În decembrie '89 am trăit un sentiment foarte straniu, acela al dispariţiei statului. Şi de-abia atunci mi-am dat seama ce lucru formidabil e statul, ca realizare politică. Nu întîmplător, nu multe neamuri au ajuns să construiască un stat, singure. Romanii zeificaseră chiar statul, ca pe ceva supra-omenesc. Statul român este acum în prefacere, nu e foarte clar către ce merge, dar e clar că articulaţiile sale sînt şubrede. Eu am avut senzaţia, în '89 şi '90, că guvernul însuşi a lucrat la distrugerea statului, premeditat şi implicit împotriva românilor. Multă vreme s-a cultivat ideea stupidă că statul este ceva din care noi, cetăţenii simpli, nu facem parte, că statul ne este oricum duşman - se obişnuia să se spună că orice afacere cu statul e născută moartă. Lumea nu este conştientă că fiecare din noi e statul, omul e străin de noţiunea de contribuabil care joacă un rol în stat - aşa cum se întîmplă în occident. Există convingerea că statul trebuie furat, să se profite cît mai mult de pe urma lui. Dacă cineva ar auzi că eu nu m-am procopsit cu nimic după trei ani de senatoriat, s-ar uita la mine ca la un prostănac. Pe de altă parte, statul naţional este expresia naţionalităţii, dar şi a minorităţilor care nu sînt organizate ca atare. Statul naţional este o varietate etnică care trebuie protejată, pentru că este însăşi expresia vieţii, a diversităţii ei. Pericolul ar fi înglobarea statelor naţionale într-un stat mondial.

Peter Buchwald
(senator UDMR)

Statul este un lucru necesar, un rău necesar, care a apărut în urma unui contract social, care stipulează că statul trebuie să fie la dispoziţia cetăţenilor şi nu invers. Statul a fost înainte de '89, pe timpul comunismului, centrul tuturor represaliilor, el ne indica cum să trăim, ce să mîncăm, ce să visăm etc. După '89, puterile s-au separat oarecum în stat - executivul, legislativul şi justiţia. Dar cu actuala maşină de vot a majorităţii, nu se poate vorbi de un stat de drept. Fără alternarea la putere a forţelor de stînga cu cele de dreapta, nu poate fi vorba de democraţie, de stat democratic. Statul nostru încă dirijează populaţia, nu o serveşte, supercentralismul fiind la modă. Conceptul subsidiarităţii ar impune existenţa unei reale autonomii locale, nu una pe criterii etnice. Conceptul de stat unitar şi naţional, conferit României de Constituţia actuală, este anacronic, acum cînd se pune problema europenizării, a unei uniuni europene şi este inevitabil ca statul să cedeze din putere, nu numai administraţiilor locale, dar şi Europei, organismelor internaţionale.

A consemnat
Petru IONESCU

© C. Bumbuţ

1. Care ar trebui să fie rolul statului în societatea românească?
2. Credeţi că electoratul împărtăşeşte punctul dvs. de vedere?

Nicolae Ţăran
(preşedinte executiv PAC)

1. Rolul statului în societatea românească ar trebui să fie cel pe care i-l conferă societatea civilă prin Constituţie. Din păcate, statul - aşa cum îl avem acum - moşteneşte un autoritarism excesiv. De aici rezultă un anumit caracter discreţionar al funcţionarilor statului în modul în care interpretează şi aplică legea.

La ora actuală, articolul 16 din Constituţie - care prevede că nimeni nu este mai presus de lege - nu este respectat. Pentru a se intra în legalitate ar trebui ca nici statul să nu fie mai presus de lege. Din păcate acest lucru nu se întîmplă. Exemple sînt nenumărate. Constituţia prevede realizarea inamovibilităţii judecătorilor. Statul român nu a aplicat această prevedere, cu toate că ea datează din 1991. Deci, după patru ani, acest lucru elementar care asigură suportul democraţiei nu este realizat. În domeniul economic regăsim acelaşi discreţionarism al statului. Sectorul privat este supraimpozitat, în timp ce sectorul de stat este exceptat de la acest lucru. Sectorul privat este tocmai cel care ar putea scoate România din criză. Pentru aceasta ar trebui să dispară caracterul discreţionar al statului iar politica lui, în domeniul economic, să devină coerentă, adică să aibă finalitate.

2. Eu cred că toţi cei care au responsabilităţi concrete în economie împărtăşesc acest punct de vedere. Zilele trecute am văzut un document foarte important elaborat de Camerele de Comerţ Judeţene şi adresat Camerei de Comerţ a României în care se spune, în esenţă, exact ceea ce am spus eu. În final se atrage atenţia că dacă nu se renunţă la această supraimpozitare a sectorului privat pot apărea convulsii mult mai periculoase decît grevele din sectorul de stat.

În sectorul privat lucrează în prezent trei milioane de oameni. Cred că toţi sînt nemulţumiţi de fiscalitatea excesivă care ameninţă firmele şi locurile lor de muncă.

Nicolae Cerveni
(preşedinte PNL-CD)

1. Rolul statului într-o societate democratică este redus la minimum posibil. Statul se ocupă de problemele mari ale organizării societăţii: apărare, finanţe, învăţămînt. Organizarea economiei nu trebuie să fie în mîna statului ci în mîna iniţiativei private.

Rolul statului va rămîne şi va dăinui. Eu nu sînt de acord cu teoria marxistă că statul va dispărea. Asta este o utopie. Statul nu va dispărea dar rolul lui nu va fi simţit decît în momente de criză.

2. Electoratul, din nefericire, nu prea realizează acest lucru. Ei au ieşit dintr-o mentalitate bolşevică, în care totul venea de la stat. El administra totul de la construirea unui coteţ de găini pînă la politica războiului şi a păcii.

Victor Surdu
(preşedinte PDAR)

1. În perioada de tranziţie la economia de piaţă, statul ar trebui să fie gestionarul patrimoniului economic al României şi în mod deosebit al patrimoniului public.

În al doilea rînd, să nu se implice în activitatea de piaţă a societăţilor comerciale cu capital privat sau mixt, decît cel mult pentru a corecta unele disfuncţionalităţi ale pieţei.

Să reducă impozitele pe baza investiţiilor făcute din profit de cei care realizează acest profit. Să asigure interesele fundamentale ale poporului român şi menţinerea statului naţional, unitar, independent şi suveran.

Să nu se amestece prin birocraţia de stat în activităţile partidelor politice. În orice caz noi nu sîntem nici pentru statul minimal nici pentru cel totalitar.

2. Sper că da. În măsura în care am avut şi noi posibilitatea să explicăm acest punct de vedere.

A consemnat
Romulus Cătălin GEORGESCU

© Cosmin Bumbuţ

E datoria lui să-ngrijească să aibe oamenii lefurile la vreme...”
I. L. Caragiale, *Conul Leonida față cu reacțiunea*, 1880

Statul în Titan

© C. Bumbuț

La ce sau la cine vă gîndiți cînd vorbiți despre stat? Și dacă ați sta, să spunem, la masă cu un reprezentant al statului, ce i-ați spune? - sînt întrebările la care cîțiva trecători din cartierul Titan au fost de acord să-mi răspundă. "Eu mă gîndesc la omenire, la noi toți. Deci toată comunitatea asta a noastră face un stat. Noi sîntem Statul - crede un fost maistru, acum pensionar și taximetrist, în vîrstă de 57 de ani. Cu un om important dac-aș sta de vorbă i-aș spune că are o obligație față de societate. Dar sarcini n-aș putea să-i dau eu...". O doamnă în vîrstă de 35 de ani, cofetăreasă: "Stat? Are mai multe sensuri dar eu nu le știu. În stat tot parlamentul e cel mai important, dl. Iliescu nu are putere să ia decizii singur, dînsul doar semnează. Pe un domn ministru l-aș întreba ce mă doare pe mine și cînd se schimbă lucrurile în bine. M-aș referi la prețuri, să fie apropiate cu salariile... Altceva ce să-l întreb, noi, oamenii de rînd nu știm ce se petrece." Dacă oamenii "nu știu ce se petrece" și cum funcționează instituțiile, de vină e tot... statul - intervine un tînăr tehnolog cercetător (26 de ani): "La noi practic nu există transparență, și cred că absolut intenționat; e un soi de translucidităte, așa, iar cînd vrei să înțelegi ce se întîmplă se vede ca într-o piscină de șase metri. Primii doi metri apuci să vezi ceva, mai jos e cam neclar și pe fundul piscinei nu se vede mare lucru. Ce-i drept, statul e o noțiune oarecum abstractă; e practic o formă de administrare a mai multor oameni și a unui teritoriu. Cînd spun afacere de stat, mă gîndesc la un mare mecansim de conducere. Știu că e încetățenit să se spună vai, statul nu ne dă, nu ne face. Dar statul nu dă și nu ia, în sine. Ci instituțiile care îl conduc. Cînd ceva nu merge bine nu spun că-i vina statului, ci a guvernului. România există în granițele aproximativ actuale din 1918, nu? E vorba de același stat indiferent ce orînduire a guvernat acest stat, nu? Of, iar dacă l-aș întîlni pe ministrul Cercetării, nu știu, ar fi inutil să port o discuție cu el. I-aș spune, totuși, că 1% ală nenorocit pe care întreprinderile trebuie să-l verse la buget pentru cercetare e un mecanism prost reglat din capul locului, pentru că fabricile abia-și plătesc oamenii o dată la trei luni și el va fi de acord, și măturătorul ar fi de acord cu asta și - ce-am rezolvat?". În sfîrșit, o doamnă în vîrstă de 37 de ani, medic: "Toți cei care gestionează și care ne au în grijă. Statul se referă și la forța de conducere, și la cei care mînuiesc mijloacele de administrare. Se confundă la un moment dat și cu sistemul de guvernămînt. În general spunem: uită-te, statul e de vină, impozitele sînt prea mari și nu stăm să discernem că e vorba de o lege, care e dată de Parlament, și așa mai departe. Unui om de stat ar fi dificil să-i spun părerea mea - fiindcă mă gîndesc la culoarea lui politică... să port așa, un dialog al surzilor nu știu dacă ar avea vreun rost. Dacă el ar fi mai deschis l-aș întreba încotro ne ducem. Și cum vede, concret, viața noastră peste 20 de ani".

Pentru interlocutorii mei **stat** înseamnă așadar "țară", "oameni", "instituții care decid și administrează". Rugați să-și imagineze un dialog cu reprezentanții acestor instituții, cei mai mulți dintre cei cu care am discutat s-au gîndit, în funcție de meserie, la ministrul lor "de resort", muncitorii părînd dispuși să vorbească, o dată în plus, despre sărăcie, benzină și butelii, intelectualii, în schimb, arătîndu-se destul de sceptici.

Am mai lansat o întrebare: **dacă relațiile dv. cu statul ar deveni conflictuale, dacă ați fi lezat sau nedreptățit de o instituție, ați da-o în judecată?** Iată cîteva răspunsuri. Cofetăreasa: "Nu am posibilitatea să fac așa ceva, aici trebuie niște bani mulți. Dar curaj aș avea, sigur că da!". Taximetristul: "N-aș da ocazia. Cine consideră că are dreptate, sigur, să facă, am auzit că sînt astfel de procese pentru pămînt dar, din cîte știu, puterea locală din partea opoziției și guvernul își fac unii altora greutăți". Muncitor, 50 de ani: "N-ai cum cîștiga. Că statu-i stat!". Doctorița: "Știți că m-am gîndit mult la cazul Calinciuc și la complicațiile pe care le suportă această familie care se judecă cu Ministerul Sănătății, și pentru asta e pusă la zid. Îmi dau seama că oamenii sînt în continuare speriați, deși se zice că este libertate și nu mai sîntem supravegheați. Știți că au fost implicați în procesul ăsta martori bolnavi sau cu copii bolnavi de SIDA și ei n-au vrut să apară în instanță, de frică. Asta te face să dai înapoi". Cercetătorul: "Nu, chiar dacă ai dreptate - nu poți cîștiga un proces cu statul. Practic nu se urmărește stabilirea adevărului. Se urmărește salvarea unei piei a cuiva bine înfipt, cu bani, cu relații. Deci nu te judeci cu instituția respectivă. N-ai nici un fel de șansă de cîștig. Justiția la noi nu funcționează. Și eu știu, corecți nu sînt potentații, cam nicăieri în lume - dar într-o țară civilizată omul nu se lovește chiar zi de zi de corupție, căci acolo inșii cu funcții nu sînt chiar cîrnățari. Or, România e condusă de niște cîrnățari la ora actuală și ei înfundă cît pot în buzunare prin cele mai abjecte metode."

© S. Ghețe

Lucrez "la stat", sau la "patron", au mai ținut să precizeze interlocutorii mei. Doctorița lucrează în sistemul particular. Cofetăreasa - la fel. Am comentat împreună avantajele și dezavantajele... Am ajuns la privatizare, la rolul statului în economie. Cercetătorul a invocat rolul activ al statului în boom-ul economic japonez și a opinat (nu a fost singurul) că statul n-ar trebui să controleze decît "sectoarele de importanță strategică". Pensionarul a spus că "de-acum nu-l mai interesează - să decidă sindicatele dacă vor restructurare și șomaj"... În general, în acest punct, pe buzele vorbitorilor apărea, odată cu vocabula **stat** - o alta: **faliment.** "Eu lucrez la stat, la Transport Internațional Auto, de 23 de ani - a povestit un fierar-auto, în vîrstă de 51 de ani. Sîntem aproape în faliment, cîte 100 de mașini, Volvo și Mercedesuri, stau în garaj și nu produc și noi sîntem datori la Banca Națională peste 23 milioane de mărci care la ora actuală banca trebuie să ne ia mașinile să le vîndă ca să poa' să recupereze banii. Că noi nu sîntem capabili cursele pe care le avem să le efectuăm. Pentru că acolo, cineva din conducere trage sfori să reducă efectivul de curse și le efectuează alte întreprinderi, SRL-uri de care au ei cunoștință, și degeaba directorul comercial are niște curse și le vinde și-și bagă 100 dolari sau mă rog nu știu cît în buzunar pentru o comandă și noi o să rămînem falimentari. Am făcut o cerere: dom'le, mie dă-mi atelieru' pe care-l dețin, mi-l dai în locație de gestiune sau îl cumpăr și mă descurc eu, deci privatizare, că toată lumea zice accesul privatizării și America zice privatizare, și noi de unde să ne privatizăm dacă ăștia ține privatizarea pe loc? Eu zic că e foarte corectă treaba privatizării. Și treaba la stat nu merge. De ce? Că fiecare zice: îmi fac eu suma de bani, ca director, și ce mă interesează de salariatu'-ăsta? Că moare sau că trăiește? De salariu nu vorbesc - îl am mediocru - ca tot omu'! Vorbesc de privatizare. Am făcut cerere la ei, înregistrată. O să ajung și la F.P.P... Guvernul acuma și-a luat mîna de pe întreprinderi. Nu-i mai interesează. Îi interesează bugetul statului: să cumpărăm la Interne atîtea turisme, la guvern atîtea turisme, da' de unde le cumpărăm? Din bugetul statului, de la impozitele noastre și de la TVA-ul nostru. În loc să folosim pentru școli, spitale sau parcuri pentru copii!"

Transcriu în final mărturia unui alt muncitor, în vîrstă de 58 de ani, pentru care **statul** a însemnat bunul mers al lucrurilor - în regimul Ceaușescu și a ajuns să însemne sărăcia actuală - în epoca Iliescu: "Cînd zic stat eu mă gîndesc la mine, să am traiul cum era cînd l-aveam pe Ceaușescu. Că am dat 86.000 pe mașină cu Ceaușescu și acuma dau 80.000 pe-un cauciuc. A băgat prea mulți în Parlament dl. Iliescu. Și fiecare trage pe turta lor. Adică cum? Toți parlamentiștii au cîte 800.000 sau 1 milion. Știți cît salariu am eu? 130.000 bani în mînă, aveți cuvîntul meu, vă arăt actul. Lucrez fierar arcurier la ILF - Militari. Domnișoară, nu te supăra, am întreținerea 30.000, lumina 10.000 și nevastă-mea, uitați (arată doliul la reverul sacoului) a murit. Am rămas cu 130.000 în mînă. Am o pereche de pantofi (îi arată) care-i port de doi ani de zile. E 50.000 o pereche de pantofi. Am dat acuma 150.000, atîta m-a costat pomana cu 5 kg de carne și niște colive și niște farfurii. Trebuie să ies la pensie, domnișoară, și eu nu ies, mînca-l-ar tata, că n-am cu ce să trăiesc acasă! Dar dl. Iliescu, președintele țării, îl comandă Parlamentul pe el? Să zică și el o modalitate, ceva: mă băieți, măi, stați, mă, ce facem cu ăia cu 130.000? Hai să le dăm și lor ceva să poată să facă față! Eu îl iubesc pe dl. Iliescu dar pe baza asta - pe cuvîntul meu de onoare, gata, am terminat-o! Păi te iei tu după vorba lui Văcăroiu? Ce, Văcăroiu comandă? El cît are? Milioane! Se duce la un restaurant frumos și dă 100.000 și mănîncă o friptură! De ce nu se gîndește el cu cap, așa, să aibă și el un cap, așa să nu se ia după Parlament, că ăia spune că ne-ajunge. Dar dl. Iliescu s-a făcut cel mai mare șmecher. Văd că se schimbă la cravate, la costume, nu se gîndește la oamenii săraci. Să umble c-un costum și el cum umblăm noi! Că se duce la țărani și le spune că vom face și-l aplaudează, nu e bine așa ceva domnișoară! Se ia după toți, după Năstase, și cheltuie milioane pe baza noastră, pe buzunarul nostru cheltuie! Mă cheamă Ghiță pe mine, mă cunoaște toată țara și eu declar în felul următor: era mai bine cu Ceaușescu și mai bine să ia conducerea-napoi!"

E după-amiază. Sîntem în intersecția Titan. Asistența improvizată strînsă în jurul reportofonului rîde. Mînzește.

Delia VERDEȘ

Obsesia statalităţii şi consecinţele ei

Poate că mai mult decît la ţările mari şi, de aceea, puternice, la ţările mici preocuparea pentru organizarea statală şi menţinerea acestuia constituie o preocupare absorbantă. La noi, stat tînăr apărut pe harta politică a Europei, aşezat la confluenţa de interese a trei mari imperii (otoman, austriac, rusesc) mereu gata să-l ciopîrţească sau să-l acapareze total, supravieţuirea a fost o preocupare de prim ordin. Ţările româneşti au fost subjugate de imperiul austriac (Transilvania) şi de cel otoman (Moldova şi Ţara Românească). Mai tîrziu, la 1775 şi 1812, din trupul Moldovei istorice au răpit porţiuni imperiul habsburgic (Bucovina de nord) şi cel ţarist (Basarabia). Important a fost însă faptul că cele două ţări româneşti (Moldova şi Muntenia), deşi aflate sub suzeranitatea Porţii otomane, au fost state suverane, rezervîndu-şi, chiar dacă plăteau tribut, dreptul de guvernămînt şi legislaţie, adică deplină autonomie. Niciodată în istorie ţările române n-au fost transformate, cum s-a întîmplat cu alte ţări balcanice vecine, în paşalîcuri turceşti, rămînînd constant state autonome.

Apoi istoria ne-a zîmbit fericit. Firește, ca întotdeauna în destinul ţărilor mici, a intervenit, binefăcător, interesul, nouă favorabil, al marilor puteri. La începutul şi mijlocul secolului trecut, unele mari puteri europene erau interesate în diminuarea, în importanţă, a imperiului otoman. În 1829, în urma războiului ruso-turc, în tratatul păcii de la Adrianopole am fost eliberaţi de monopolul turcesc asupra comerţului românesc, Anglia şi Franţa fiind interesate să poată achiziţiona, de la noi, produse agrare, trimiţînd în schimb fabricatele lor. Acest moment de la 1829 a însemnat, de fapt, posibilitatea integrării noastre în Europa. Apoi, în 1857, în urma convenţiei de la Paris, s-a ivit, în sfîrşit, prilejul unirii celor două ţări româneşti şi pentru înfăptuirea acestui mare deziderat au militat toate spiritele luminate ale timpului. Kogălniceanu a fost, fără îndoială, una dintre aceste mari personalităţi vizionare. Atunci, în şedinţele Adunărilor Ad-hoc, convocate în cele două principate pentru a aduce la cunoştinţa puterilor europene doleanţele românilor, Kogălniceanu, într-un memorabil discurs, a declarat: „Luînd în privire că dorinţa cea mai mare, cea mai generală, acea hrănită de toate generaţiile trecute, aceea care, împlinită, va face fericirea generaţiilor viitoare este Unirea Principatelor într-un singur stat, o unire care este firească, legiuită şi neapărată, pentru că în Moldova şi Valahia sîntem acelaşi popor omogen, identic ca nici un altul, pentru că avem acelaşi început, acelaşi nume, aceeaşi limbă, aceeaşi religie, aceeaşi istorie, aceeaşi civilizaţie, aceleaşi instituţii, aceleaşi legi şi obiceiuri, aceleaşi temeri şi aceleaşi speranţe..., aceeaşi misie de împlinit". Tot atunci cerea „unirea Principatelor într-un singur stat sub numele de România". Oamenii politici ai timpului au ştiut să lucreze în aşa fel încît să se realizeze idealul unirii, unii renunţînd chiar benevol la candidatura la domnie, în favoarea lui Alexandru Ioan Cuza. În consecinţă, acesta a fost ales, la 5 ianuarie 1859, domn al Moldovei şi la 24 ianuarie domn al Ţării Româneşti. Această dublă alegere, apoi recunoscută, nu fără greutate, de marile puteri europene (inclusiv de Poartă) ne-a lărgit statalitatea, creînd o singură ţară care, la 1877, şi-a proclamat independenţa integrală sub numele de România, devenită, la 1881, regat. Şi, apoi, în 1918, în împrejurări favorabile, prăbuşindu-se cele două imperii vecine (cel habsburgic şi cel ţarist), românii din toate provinciile s-au putut uni într-un singur , mare stat. România şi-a întreit suprafaţa şi populaţia, devenind un stat important în această parte a Europei. Vicisitudinile n-au încetat. În 1940, trupul statului român a fost din nou sfîrtecat datorită înţelegerii dintre Rusia şi Germania (pactul Ribbentrop-Molotov) revenindu-i, în 1944, Ardealul de nord. Dar Basarabia şi Bucovina de nord au continuat să stea subjugate imperiului Rusiei sovietice. Şi cine ştie cînd şi dacă România interbelică va redeveni, ca stat întregit în hotarele sale istorice, ceea ce a fost!

Această năpastă a istoriei cu aspiraţia seculară spre unitate statală şi apărarea ei, s-a constituit, fatal, şi ca un apreciabil, greu handicap. E cealaltă faţă, hîdă, a tabloului. Patriotismul luminat s-a convertit, adesea, în naţionalism extremist, identificîndu-se, diversionist, peste tot inamici interni. Pericolul era prezentat mereu ca fiind cel al alterităţii, al străinului, toleranţa căpătînd faţa schimonosită a intoleranţei xenofobe. Din păcate, au plătit tribut acestei intoleranţe xenofobe personalităţi ilustre ale spiritului românesc din secolul trecut şi cel contemporan nouă. Şi, din nefericire, acest microb nu a fost stăvilit, el continuînd să facă, şi azi, ravagii, umbrind chipul nu numai al românilor ci şi al statului român. Cine ar putea spune dacă vreodată microbul xenofobiei intolerante va fi eradicat? Oricum, tînăra generaţie ar trebui astfel educată încît să se dezbare de naţionalismele extremiste de orice fel. Poate că odată, cîndva, acestei neplăcute fatalităţi i se va curma firul evolutiv. Pentru că nu e obligatoriu ca patriotismul luminat şi necesar să se convertească în naţionalism xenofob.

Z. ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Forme fără fond

"E nevoie ca totul să se schimbe pentru ca să nu se schimbe nimic", îi spunea prinţul Salina, Ghepardul, confesorului său preot intransigent şi reacţionar, explicîndu-i de ce s-a alăturat cauzei revoluţiei garibaldiene din Palermo. Ştia că nu-şi trădează clasa, aristocratică şi feudală, adaptîndu-se noului curs al vremurilor, epocii istorice care începea odată cu căderea Regatului celor două Sicilii. De acum înainte, trebuiau luaţi în consideraţie parveniţii bogaţi din regiunile rurale, avizi de putere şi de onoruri, de decoraţii şi zorzoane. Fără a pierde nimic din aroganţă, Prinţul s-a dovedit a fi înţelept şi prevăzător; şi totuşi, lucid şi în bună măsură disperat, el contempla agonia lumii rafinate şi decadente căreia îi aparţinea. Viitorul putea fi citit în căsătoria nepotului său Tancredi cu fiica unui ţăran parvenit. Autorul extraordinarului roman ştia despre ce vorbeşte, prinţul Giuseppe Tomasi di Lampedusa aparţinea acestei societăţi şi somptuoasa sa metaforă romanescă, publicată la sfîrşitul anilor '50 semna actul de deces al unei lumi. A fost nevoie să mai treacă un secol pentru ca aristocraţia siciliană să fie complet înlocuită de Mafia. Mai puţin stilul aristocratic (ceea ce totuşi înseamnă ceva, pentru că stilul e omul), ceva asemănător s-a petrecut şi în România. Un proverb francez afirmă "că cu cît se schimbă mai mult, cu atît totul rămîne mai neschimbat", la care un prieten român adăuga: "Firește, e acelaşi lucru, ciocoi vechi, ciocoi noi, actvişti vechi, activişti noi, dar acum sînt mai «descentralizaţi»: asta ar însemna că e mai multă democraţie?"

Unii au înţeles: în 1989 n-a fost nici o revoluţie, doar o schimbare de direcţie politică, de fapt, un viraj de 180° efectuat de aceleaşi elite, obligate, de dragul aparenţelor, să ofere poporului naiv un ritual sîngeros şi sacrificial asasinînd cele două figuri emblematice ale puterii, dînd astfel o oarecare credibilitate simulacrului. Au fost cooptate cîteva personalităţi marginalizate ale vechiului regim şi a fost înspăimîntată populaţia cu primejdia altui simulacru, al contrarevoluţiei. "Revoluţia" română, ca şi războiul din Golf, ilustrează perfect analizele lui Guy Debord, Jean Baudrillard şi Paul Virilio despre societatea spectacolului generalizat ca simulacru al Politicului. E o aserţiune care îi va înfuria pe toţi cei care nutresc iluzii, fie în legătură cu reîntoarcerea la anii '30, sau la reînvierea comunismului. Modernitatea tardivă se instalează, în sfîrşit, în România şi vechile-noile elite au aruncat la "lada de gunoi a istoriei" ideologia ceauşistă pentru a se adapta fără regrete şi remuşcări la noua evoluţie.

Cînd în decembrie 1989 a izbucnit "revoluţia", elitele politico-intelectuale române nu mai credeau de mult în sistem. Dar puterea mai avea o oarecare forţă şi, mai ales, o anume legitimitate populară evidentă astăzi în adversitatea economică. Toţi aşteptau ceasul, se constituiau grupuri informale în jurul celor care predau la Universitatea de Partid, alcătuind mici cercuri culturalo-politice, un fel de cabinete-fantomă informale şi potenţiale. Trebuia aşteptat momentul, mîncînd salam cu soia şi bînd nechezol şi, totuşi, adeseori frigiderele erau pline, familiile de la ţară aprovizionînd cu cele necesare vlăstarele devenite, graţie Partidului, domni-tovarăşi. Cei care-şi pierdeau răbdarea şi o ştergeau pe tăcute ratau orice şansă de a se afla într-o zi în tabăra învingătorilor; îşi trădaseră patria. Cînd a venit momentul şi s-a descompus URSS, cei care aşeptau s-au prezentat la întîlnirea cu istoria, repezindu-se la împărţeală. A început competiţia: cine scuipă mai copios în ciorba din care a mîncat; cine-şi va striga mai tare anticomunismul, anticeauşismul şi-şi va proclama opoziţia faţă de regim. Or, această opoziţie trebuia să fi fost un secret bine păzit, pentru că nefiind nici surd, nici orb, n-am auzit prea mare lucru în anii '70 sau'80, cu excepţia vocii solitare a lui Paul Goma. Majoritatea elitei româneşti era foarte tăcută, povestind doar excelente bancuri politice. Dacă am auzit critici sau dacă am văzut acţiuni contestatare, atunci acestea au fost în Valea Jiului, la Petroşani sau în lumea rurală în maniera în acelaşi timp, violentă, ascunsă şi naivă, cu care ţăranii ridiculizau atît administraţia, cît şi pe activişti. În vremea aceea, minerii nu erau mai apreciaţi decît astăzi de către intelectuali şi, totuşi, ei cereau acelaşi lucru: îmbunătăţirea nivelului lor de viaţă. Şi nu putea fi altfel. Niciodată, şi aceasta a fost eroarea ontologică şi sociologică a marxism-leninismului, condiţia proletară n-a fost şi nu urma să fie un destin, ci rămînea mereu o fatalitate a exploatării. Geniul capitalismului este că face să se creadă că acest destin poate fi dejucat prin vicleniile comerţului, care atrage în schimbul de mărfuri bărbaţi şi femei necalificaţi sau descalificaţi. Ca să vinzi ţigări, săpun, aparate electrocasnice, automobile nu ai nevoie de nici un fel de talent, doar de cel al conversaţiei, nimic în comun cu competenţa sau cu îndemînarea unui tîmplar, dulgher, zidar, electrician, instalator sau croitor.

Astăzi, elitele politice o duc bine, Doar naivii şi oamenii din popor suportă efectele severe ale inflaţiei, ale scăderii producţiei şi ale aplicării unor legi foarte laxe. Aici s-au înţeles imediat fundamentele democraţiei în modernitatea tardivă: toţi sînt egali în faţa legii, doar unii sînt mai egali decît alţii.

Ce concluzie se poate trage din această confuzie? Că Occidentului puţin îi pasă de responsabilităţile personale, de morală, de drepturile omului şi că făcea caz de ele doar pentru spectacol. Interesul lui se rezuma la un singur lucru: deschiderea pieţelor, controlul şi pacificarea societăţilor de către nişte gestionari buni şi ascultători, oricine ar fi fost ei, doar să fie abili şi competenţi. Oricum, e evident că n-avea nevoie de o revoluţie socială! În rest, puţin îi pasă, ştiind că e suficient să dai un os de ros intelectualilor şi politicienilor pentru ca ei să-şi domolească scrupulele morale cu cîţiva dolari şi burse de "studii". N-au făcut-o şi odinioară cînd Partidul le oferea anumite avantaje, salariu garantat, împrumuturi garantate, certitudinea publicării, vacanţe relativ luxoase la preţuri derizorii etc.? Faptul că acei care înainte susţineau absurdul centralism "democratic" şi dezvoltarea "multilaterală" sînt astăzi profeţii celui mai radical liberalism, nu pare a-i neliniştі prea mult pe "căpitanii" pieţei libere. Faptul că cei care acum cinci ani şi jumătate debitau stupidităţile socialismului ştiinţific în versiunea sa românească în faţa studenţilor, apar astăzi în avanscena vieţii universitare şi impun cu acelaşi ton peremptoriu ultraliberalismul lui Hayek, un empirism pretins critic sau reîntoarcerea la valorile eterne ale patriei, de asemenea nu pare să-i neliniştească pe birocraţii universitari occidentali. Faptul că aceia care, de-a lungul anilor, cenzurau spiritele libere în numele moralei socialiste se folosesc acum de statutul lor de funcţionar sau de director de întreprindere naţionalizată, pentru a-şi crea propria lor întreprindere spoliind avutul public, nu pare să-i şocheze pe funcţionarii finanţelor internaţionale. Contează doar piaţa liberă şi menţinerea ordinii. Ordinea domneşte, dar nu este respectată o minimă morală socială, deoarece dincolo de formule instituţionale, oricare ar fi ele, totul este permis şi comandităriilor nu le pasă. Or, fondurile care sînt distribuite României de către statele occidentale sînt, în principal, fonduri publice, pentru care trebuie dat socoteală dacă se afirmă dorinţa democratizării moravurilor socio-economice şi instituţionale.

Recent intervievat, domnul Soroş s-a arătat foarte nemulţumit de rezultatele modeste ale acţiunii sale filantropice. Importantele sume acordate de fundaţia sa ţărilor foste comuniste n-au avut efectele scontate asupra moravurilor politice şi sociale. Era nevoie de o mare naivitate pentru a crede că este suficient să oferi dolari pentru a modifica o cultură politică, prin proiecte de cercetare sau instituţii foarte seducătoare pe hîrtie, dar a căror realizare rămîne aleatorie. Consilierii români ai acestui mare financiar au comis o greşeală de neiertat, au omis să-l citeze pe Caragiale. Ar fi trebuit să se întrebe cine ce făcea înainte. Cum poţi avea încredere în nişte oameni care-şi schimbă ideile după cum bate vîntul? Dacă nu se controlează folosirea fondurilor publice (şi cele ale fundaţiilor), nu văd de ce corupţia anterioară ar înceta ca prin minune! Aceleaşi cauze duc la aceleaşi efecte. A schimba societatea şi a învăţa democraţia, înseamnă a arăta că aceasta se întemeiază, desigur, pe legi, dar înaintea legilor ea se sprijină pe moravuri şi laolaltă ele apără şi garantează drepturile cetăţenilor, impunîndu-le în schimb anumite datorii. Or, în România lipsesc moravurile.

De altfel, Occidentul n-are lecţii de dat ţărilor foste comuniste, pentru că şi acolo corupţia subminează totul. De aceea trebuie să acordăm fostelor-prezentelor elite româneşti omagiul ce li se cuvine: au ştiut să se adapteze perfect moravurilor corupte care descompun societăţile occidentale ale modernităţii tîrzii. Ceea ce se constată în Occident, sfîrşitul politicii şi subordonarea ei de către o economie de piaţă tot mai autonomă şi desprinsă de orice contact moral, nu este decît, pînă la urmă, versiunea "postmodernizată" a formelor fără fond. Încă o dovadă că lumea se omogenizează. Iar ţie, cititorule, **Hristos a înviat!**

Claude KARNOOUH

Breb, 24 aprilie 1995

Nemulţumiri şi ambiguităţi

În România, nemulţumirea a dobîndit un statut aparte. Intr-un regim stabil, ea e **sursa** principală a acţiunii politice, ca de altfel a oricărei acţiuni. La noi, nemulţumirea a fost aşa ceva doar în zilele Revoluţiei, pentru a deveni astăzi **singura politică practicată.** Astfel, guvernanţii nu pierd nici o ocazie pentru a-şi clama **iritarea** faţă de opoziţia "neconstructivă". Adevărul e că orice putere, odată instalată, speră să fie sprijinită, inclusiv de unii din foştii concurenţi/adversari; dar o speranţă de acest fel care nu e însoţită de asumarea responsabilităţii propriilor acte caracterizează mai curînd reveriile tiranice decît crezul democrat. La rîndul ei, opoziţia e **nemulţumită** de puterea instalată, care i se pare a fi ori totalmente malefică, ori totalmente ineficientă: condiţie normală într-un regim despotic, malignitatea absolută a puterii e, ca să zic aşa, **incredibilă** acolo unde există concurenţă pentru putere, deci parteneri politici. Acestui spectacol al dezolării, cetăţeanul îi adaugă sentimentul că jocul politic, în întregul său, e futil şi prea zgomotos: e firesc atunci ca locul idealurilor politice să fie luat de decepţie şi de crispare, ambele forme ale nemulţumirii.

Nu cred că se poate face o asociere între această serie de nemulţumiri şi pasiunile politice din societăţile occidentale. În primul rînd, o asemenea asociere e imposibilă pentru că locul formulelor doctrinare occidentale - decisive în exprimarea confruntării politice - e luat în România de sloganuri ori de nonsensuri. Aşa ceva este, de pildă, formula economiei sociale de piaţă care, mînuită de guvernanţii actuali, a pierdut orice legătură cu doctrina creştin-democraţilor germani, la care a subscris apoi şi social-democraţia dezamăgită de marxism; proba cea mai clară a manierei superficiale în care e asumată doctrina cu pricina pe plaiurile mioritice e absenţa oricărei referinţe la reforma monetară, măsura politică fundamentală a refacerii Germaniei postbelice. In aceeaşi situaţie debilă se află pretinsele liberalisme naţionale sau naţionaliste vînturate de unele facţiuni ale opoziţiei: chiar dacă o venerabilă tradiţie românească alătură credinţa liberală de un spirit naţional, asocierea celor doi termeni pare a fi astăzi tot atît de validă ca şi construirea unui cerc pătrat, cum ar zice Joseph de Maistre. Ignoranţa doctrinară ce transpare din asemenea false revendicări nu e lipsită de consecinţe: ea face, la urma urmei, imposibil orice dialog în interiorul comunităţii politice, astfel încît acceptarea unor principii de coexistenţă (transcendente principiilor în virtutea cărora se exprimă opoziţia politică) este departe de a se realiza, la mai bine de cinci ani de la Revoluţia din decembrie. In al doilea rînd, analogia cu Occidentul e dificilă întrucît comportamentele membrilor corpului politic sînt, exceptînd alegerile, aproape absente. Întîlnim aici un paradox. Căci, aparent, această reducere a rolului cetăţeanului la exprimarea votului apropie România de modelul, niciodată realizat în istorie, al unui stat ultraliberal, adică al unei asocieri politice în care desemnarea reprezentanţilor e singură formă de participare publică a tuturor membrilor comunităţii: liberalii secolului XIX din tradiţia lui Constant şi-ar fi dorit probabil un asemenea material de studiu! Ceea ce e paradoxal însă e faptul că acest cetăţean "pur" trebuie să desemneze un reprezentant care, el, nu are nimic în comun cu modelul politicianului liberal: căci politicianul de azi vrea să fie **un agent al prosperităţii**, şi nu **un garant al proprietăţii, vieţii şi libertăţii** (aşa cum şi-l doreau liberalii din veacul trecut, în tradiţia lockeano-jeffersoniană ori în cea, deja amintită, a lui Constant). Cetăţeanul român de azi e, de aceea, o struţo-cămilă, un pion al unei doctrne ultraliberale care aşteaptă socialismul de stat (după ce s-a străduit, de altfel, să-l construiască). Politicianul român e, în schimb, dresorul acestei struţo-cămile.

Unul din motivele acestei inedite situaţii (şi, fără îndoială, al nemulţumirii faţă de politică) e acela că premisele teoretice ale statului român sînt obscure. Nici una din marile teorii moderne ale statului nu e o mizâ a dezbaterii publice: contractualismul ori consecvenţialismul utilitarist, decizionismul ori minimalismul libertarian sînt termeni dintr-o limbă nevorbită încă. Asta nu înseamnă că dezbaterea publică referitoare la stat e cu totul absentă. Ea se poartă însă într-un registru minor, opunînd două discursuri vagi despre regimul politic. Primul dintre ele este cel al susţinătorilor unei restauraţii a formulelor constituţionale antebelice. Soluţia aceasta e deocamdată slab conturată, în primul rînd pentru că ea reclamă statul de drept în mod indirect, asociind domnia Legii Restauraţiei monarhiei. In mod curios, susţinătorii monarhiei ezită însă să fixeze doctrinar această soluţie şi să o propună ca obiectiv politic explicit: de fapt, în discursul pro-monarhist, accentele teocratice alternează adesea cu calculele republicane, iar simplele sugestii ori adeziuni sentimentale se leagă doar de miza venirii în ţară a Monarhului ca turist, cum precizează o nefericită formulă. Rezumînd, dacă domnia Legii e tradusă mai întîi în termenii Restauraţiei monarhice, aceasta din urmă e abandonată chiar în momentul în care ea ar putea deveni, dintr-un simplu slogan, o soluţie politică. Mai mult decît atît, asocierea - frecventă - a sentimentelor promonarhiste cu obsesia continuării Revoluţiei creează o sinteză contradictorie: căci în condiţiile în care maximalismul revoluţionar contrazice în chip flagrant pacea civilă caracteristică unui regim democratic, monarhismul riscă să devină încarnarea unui autoritarism **sui generis.** Al doilea discurs conturat în perioada de după 1989 invocă regimul republican înscris în Constituţie, supus unei discuţii parlamentare şi scrutinului din 1991. Labilitatea acestei formule iese însă evidenţă de îndată ce ne amintim că ideea potrivit căreia alternativa monarhică a fost implicit respinsă prin referendumul popular a fost lansată abia **după acest referendum.** Caracterul public al Constituţiei e, din această pricină, serios amputat. Cred că una din consecinţele acestei **publicităţi şchioape** este lipsa respectului pentru Lege; semn al slăbiciunii oricărei constituţii, transgresarea Legii a devenit una din trăsăturile dominante ale vieţii româneşti. În ciuda declaraţiilor selemne, cei care nu au votat Constituţia republicană nu cred în ea, hrănindu-se cu visul unui paradis monarhic. Dar Constituţia nu e respectată nici de către cei care au votat-o, motivele acestora fiind mult mai terestre decît pasiunea utopică a monarhiştilor. Ambiguitatea născută din disputa, de altfel incoerentă, purtată în jurul regimului politic, ar putea fi tradusă şi altfel. Îndrăznesc să afirm că în România există astăzi nu una, ci două comunităţi politice: prima dintre ele e republicană şi autoritară; în ea treburile merg prost, căci nu există Lege; cea de-a doua comunitate politică e monarhică, utopică, dar lipsită (deocamdată) de funcţionari; această cetate e perfectă, deşi Monarhul însuşi e absent.

Pe de altă parte, practica politică a ultimilor cinci ani a impus o conduită a afacerilor publice care încearcă să ajusteze vechea paradigmă a statului comunist la limbajul european socialist sau socializant. În acest fel, statul absolutist de ieri a devenit surogatul Providenţei etatiste a Europei postbelice, model pus sub semnul întrebării, de mai bine de un deceniu, în întreaga lume liberă. Din nefericire, singurele intervenţii critice la adresa Statului Providenţă au avut în vedere, în România, nu faptul că acesta s-a dovedit un eşec, ci faptul că la noi nu ar exista încă resurse care să fie redistribuite: ca şi cînd sărăcia însăşi nu ar putea fi perpetuată pe calea redistribuţiei! Paradigmei autoritariste împrumutate din socialismul occidental i se adaugă puseurile naţionaliste, care tind să transforme mult-doritul stat naţional într-un stat naţionalist. Oare cîţi români nu ar vota, de fapt, în favoarea formulei unui stat naţionalist, dacă aceasta le-ar fi prezentată ca o exigenţă democratică? Autoritarismul şi naţionalismul sînt realmente soluţia cea mai nefericită pentru o comunitate săracă: orice fisură în aceste două principii poate aduce prosperitatea economică (datorită intensificării schimburilor) şi destinderea (căci schimbul, presupunînd experienţe noi, aduce "blîndeţea moravurilor", cum zic cei din familia spirituală a lui Montesquieu).

Un cetăţean ultraliberal prin statut şi ultrasocialist prin aşteptări; două comunităţi politice, una coruptă şi autoritară, şi o altă pură, dar fără instituţii; autoritarismul combinat cu naţionalismul: toate aceste ambiguităţi îşi dau mîna pentru a contura o situaţie dramatică. Un observator imparţial realizează că ieşirea din acest haos nu poate fi nici reformismul clientelar practicat de către autorităţile actuale, nici revoluţionarismul cvasitroţkist de care s-a înamorat o parte a opoziţiei. O revoluţie teoretică e cu atît mai puţin o soluţie rezonabilă. Există, pe de altă parte, ideea că soluţia optimă e naşterea, în sînul societăţii civile, a unei culturi politice tolerante şi active (Crăiuţu). Acest punct de vedere nu poate fi însă un model pentru a acţiune politică imediată: e cert că societatea există şi fără un stat bun; în schimb, o societate bună nu există acolo unde statul e o improvizaţie sau acolo unde politicianul amînă crearea lui, mimînd deferenţa faţă de opinia publică. De fapt, în lipsa unui fundament doctrinar stabil şi necontradictoriu al statului, opiniile societăţii civile pot fi convertite în forme ale unei opoziţii politice la fel de incoerente ca şi cele exprimate în jocul politic prorpiu-zis sau care pot fi manipulate cu uşurinţă (de un partid aflat în căutare de clienţi, de pildă). Cu alte cuvinte, atîta vreme cît nu se ştie ce e statul, a invoca opoziţia faţă de **putere ca putere** e un gest care are demnitatea unei conştiinţe alese, dar nu şi luciditatea pragmatică a politicianului.

Cred că principalele elemente ale acestui discurs despre stat se găsesc în filosofiile liberale ale secolelor XIX şi XX (pe care doar ignoranţii le mai confundă cu punctul de vedere al partidelor autointitulate liberale). Statul înţeles ca un garant al siguranţei individuale şi al proprietăţii, ca **judecător** al corectitudinii schimburilor dintre indivizi sau dintre "actorii colectivi", statul **subsidiar** ca formă de implantare a convenţiilor locale stabilite între particulari autonomi şi responsabili, statul **neutru, laic** şi **tolerant** sînt reprezentările eminente care asigură fundamentul instituţiilor lumii moderne. Atîta vreme cît ele nu se vor substitui paradigmelor autoritariste şi colectiviste, care atribuie instituţiilor statale roluri abstracte sau iluzorii - furnizarea **dreptăţii sociale**, protecţia **minorităţilor fictive** (în primul rînd a celor profesionale), redistribuirea ori **intervenţia economică justă** -, politica românească va rămîne o sursă de nemulţumiri. Asta e însă o lume întoarsă pe dos: căci nemulţumirea, în loc să fie cauză, e aici un efect repetat la nesfîrşit.

Cristian PREDA

Cetăţeanul în faţa Răului necesar

Nu cu mult timp în urmă, am auzit întîmplător discuţia unor cheflii ce-şi sorbeau mînţile în apropierea unei bodegi. Şi, din această discuţie, îşi făcea loc cu greu, dincolo de contingenţa şi derizoriul situaţiei în care era spusă, pentru a căpăta statutul unei paradigme, părerea lor despre stat. Căci ea judeca statul ca pe un rău necesar, alcătuit din grupuri de oameni ce se succed în posturile de conducere pentru a se îmbogăţi. Şi această părere argumenta, printr-un mecanism judicativ rudimentar, o poziţie conservatoare potrivit căreia, dacă se reuşeşte păstrarea unui acelaşi grup la conducerea ţării, acesta neputîndu-se îmbogăţi de mai multe ori, aduce mai puţină pagubă naţiunii, pe cînd orice schimbare a celor de la cîrmele statului face să apară, la "masa politică", un grup înfometat de viitori îmbogăţiţi. Dincolo de sărăcia ideii, există, totuşi, o sugestie ce pare a reflecta opinia unei mari părţi a oamenilor în privinţa statului: aceea că este un rău necesar.

Din perspectiva "noilor filosofi francezi", acest rău necesar avea drept variantă ideală statul democrat considerat "cel mai bun dintre toate relele posibile" şi viza în special problema libertăţii. Concepţia potrivit căreia statul este un rău necesar nu primeşte pentru cei mai mulţi dintre oameni conotaţii filosofice; ea are consecinţe clare şi tragice însă, atît în plan politic, cît şi economic. Necesitatea existenţei statului nu e argumentată ca o caracteristică de natură ontologică a ceea ce ne defineşte ca oameni, cum o făcea "noua filosofie franceză", ci prin excluderea directă a variantei anarhice la care conduce lipsa unei structuri statale. Dar această idee a necesităţii unui rău îi face pe cei mai mulţi să alunece spre convingerea că orice gest al lor ar fi inutil în încercarea de a schimba ceva. Impresia neputinţei accentuează această tendinţă şi o transferă şi interiorirtăţii, iar aceasta în condiţiile în care deja existau puţini oameni capabili de o evoluţie morală sau spirituală, de o schimbare interioară. Oamenii îşi subapreciază importanţa şi capacitatea de a modifica ceva în societate, cu atît mai mult cu cît sînt şi aşa destul de reduse.

Faptul că statul pe lîngă necesitate are şi atributul maleficului apare în societatea românească din cauza transferării tuturor nemulţumirilor personale în spaţiul societăţii; necrezînd în posibilitatea propriei schimbări, omul nu crede nici în responsabilitatea unor greşeli ale sale, unor culpe sau incompetenţe; el nu mai este de vină, ci statul, iar statul pare rău pentru majoritatea oamenilor (rău condus, rău organizat, rău privit). Consecinţele sînt nenumărate: culpa se uniformizează, căci nu pot judeca aceia care sînt şi ei în culpă; corupţia se extinde; lipsa de încredere în şansele de a schimba ceva prin acţiune se adînceşte. Mai mult, dacă oamenii şi-ar recăpăta încrederea în propria capacitate de schimbare, ei nu ar mai vota întîmplător şi ar avea criterii mai adecvate de imaginare a unui stat sau de alegere a unei echipe capabile de conducători.

Statul pierde în condiţiile de astăzi orice prestanţă; el reprezintă o fantoşă mînuită de păpuşari jalnici şi, de cele mai multe ori, nu e vina oamenilor care îl privesc aşa, ci el e astfel din cauza unor atitudini dezamăgitoare ale conducătorilor. Oricît de filosofic ar fi privite caracteristicile de necesitate şi imoralitate, ele nu pot să ascundă şi nici să scuze amatorismul politic, dorinţa de căpătuire sau lipsa de respect pentru alegători, toate acestea din partea unor demnitari. În momentul în care, însă, corupţia va fi sancţionată, incompetenţa netolerată, neseriozitatea dispreţuită şi libertatea oamenilor respectată, ca o consecinţă importantă a respectului general pentru individ, voi auzi, probabil, mai degrabă cîţiva domni discutînd în jurul unei mese, la o cafea, despre putere ca Rău implicat în condiţia umană în mod necesar, despre datoria de a respinge Barbaria, adică varianta stalinistă a comunismului şi de a milita pentru puterea alienantă care acceptă totuşi contestarea şi, poate cine ştie (nimic nu e imposibil), despre o variantă nouă de organizare statală - mai bună decît răul preferabil al democraţiei.

Sorin BĂIAŞU

La New York, o Divă printre studenţi: Mariana Nicolesco

Primul curs de măiestrie al Marianei Nicolesco la renumita Academie de muzică Mannes College of Music din New York a constituit în felul său un eveniment neaşteptat. Un adevărat spectacol, pasionant, care s-a terminat în ovaţii după două ore şi zece minute, fără pauză, o lecţie de canto care a entuziasmat deopotrivă publicul, pe cele trei studente care au prezentat cîte două arii de operă, ca şi pe profesoarele acestora. Mariana Nicolesco **Diva Divină**, după cum titra recent revista **Vanity Fair**, a vorbit despre arta de a cînta, despre **belcanto**, stil în care reputaţia sa este incomparabilă, şi a expus cu inteligenţă, subtilitate şi rafinament modul de abordare - în marea tradiţie italiană - a celor mai dificile probleme tehnice şi interpretative pe care le înfruntă artistul liric. Fiecare dintre ele, voci admirabile, cu o solidă pregătire muzicală şi vocală, era în mîinile ei, ca în mîinile unui adevărat sculptor, o materie primă pe care se pricepea s-o modeleze şi s-o poarte spre sferele înalte ale expresiei şi ale artei. Prezentă în sufletul fiecărei frazé muzicale a tinerelor sale eleve, pe care de altfel le întîlnea pentru prima oară chiar pe podiumul sălii de concerte a prestigioasei Academii de muzică, Mariana Nicolesco n-a ezitat să cînte de mai multe ori împreună cu ele, purtîndu-le cu energie şi graţie la altitudini în care nu le purtase încă propriul zbor.

Una dintre frazele pe care Mariana Nicolesco le-a rostit vorbind despre belcanto se referea la ceea ce a numit "greutatea specifică", substanţa, textura vocilor în acest repertoriu. Marile roluri dramatice de coloratură din operele lui Bellini sau Donizetti, spunea celebra soprană, implică voci importante. "Cînd mă gîndesc la belcanto, afirma ea, îmi vine în minte imaginea vulturului regal care planează cu aripile întinse, de parcă nu s-ar mişca. Şi totuşi ştiu ce tensiune, ce puls e în acel arc întins". Nimic n-ar fi putut ilustra mai strălucit aceste cuvinte decît interpretarea pe care Mariana Nicolesco, acompaniată la pian de Scott Bergeson, a dat-o scenei finale din opera **Roberto Devereux** de Gaetano Donizetti, în marele rol al reginei Elisabeta I a Angliei.

"- Într-o perioadă ca aceasta, în care arta lirică e ameninţată de pierderea tradiţiilor şi a cultului valorilor, prin atîtea mutaţii derutante, mă întrebam încotro mergem. Cu aceste gînduri mă îndreptam spre Carnegie Hall în octombrie trecut pentru a asista la recitalul de belcanto al Marianei Nicolesco, spunea Dr. Charles Kaufman, rectorul Academiei, în salutul adresat artistei. Dar am înţeles pe loc că eram în faţa unui fenomen de măiestrie absolută în muzică şi în belcanto. Şi astfel în sufletul meu s-a reaprins flacăra speranţei. De aceea sînt fericit că, pe culmile carierei sale lirice, Mariana Nicolesco a acceptat să împărtăşească studenţilor noştri, cu generozitatea personalităţii sale, comoara de artă pe care o posedă".

Aşa că, în timp ce Mariana Nicolesco rămînea înconjurată de admiratorii săi, care nu erau numai studenţi ai Academiei, ci şi personalităţi ale vieţii muzicale şi artistice new-yorkeze, mă gîndeam că arta, ca şi politica, e o chestiune de leadership. Mai ales într-o perioadă de tranziţie.

Mihnea CONSTANTINESCU

Orchestra Simfonică din Constanţa

Sub patronajul Consiliului Municipal şi al Inspectoratului Judeţean pentru Cultură Constanţa, în colaborare cu Uniunea Democrată a tătarilor turco-musulmani din România, Uniunea Democrată a turcilor din România şi Consulatul General turc Constanţa, a organizat în perioada 5-12 mai 1995, prima ediţie „ZILELE ROMÂNO-TURCE", cu participarea unor muzicieni de prestigiu din cele două ţări: EMIN GÜVEN YAŞLIÇAM, şef de orchestră şi director artistic al Orchestrei simfonice din Adana, RADU CIOREI, dirijor şi director al Orchestrei simfonice din Constanţa, ION-IVAN RONCEA, solist al Filarmonicii „G. Enescu" din Bucureşti, baritonul DAN IORDĂCHESCU şi soprana AYTUL IORDĂCHESCU, cvintetul de suflători „BOSPHORUS" al Orchestrei simfonice din Istanbul.

Din viaţa unui extremist de centru

Orgoliul în terminologia gloriei

Trecînd în revistă nomenclatorul domnitorilor noştri - firesţe, cu mintea pe care o avem azi, 10 Mai 1995, neputînd importa o alta - sare în ochi cum în umanitatea aceea plină de caractere clişate în piatră, de la "cel mare" la "cel bătrîn", de la "cel viteaz" la "cel loial", de la "cel bun" la "cel cumplit", de la "cel frumos" la "cel rău", nu există nici un orgolios; nici un vanitos; nici un trufaş. Nimeni nu a vrut - chiar peste veacuri - să împovăreze cu acest păcat, al trufiei, vreun domn creştin.

Mai bine rău decît trufaş.

Mai bine cumplit decît îngîmfat.

Teama de acest păcat greu a blocat imaginaţia lingvistică, a uşurat viaţa atributului şi a adjectivului, garantîndu-ne că nu avem de-a face cu o carenţă de vocabular sau de observaţie. Cu texte la îndemînă - nu o asemenea trăsătură putea scăpa privirii lui Neculce, Costin, Ureche sau Popescu. Orgoliile s-au detectat, nu s-au tăcut, dar nu s-au consacrat, ca atare şi nici pe aproape, în nomenclator. Căzînd din sacru în lumesc, s-ar putea zice că la aceşti viteji, bătrîni, frumoşi, cruzi (atenţie: niciodată "cel viclean"!) etc., vanitatea, bine pusă sub control, nu s-a impus ca inteligenţa, curajul sau asprimea şi n-a cerut sforţare a minţii şi inspiraţie a limbii. Cît o fi fost de plin de sine, Mihai, înainte de toate, a fost Viteaz şi asa va rămîne, din şcoler în şcoler, din bacalaureat în pensionar, problema reconsiderărilor à la Bernard Shaw neputînd fi pusă pînă nu încheiem cu "viziunea Delavrancea". Şi de ce am încheia? Nu-i momentul. Niciodată n-a fost. Vom merge pe lumea ailaltă, cu **Apus de soare**, cu Calboreanu în auz: "Oană, piciorul..."

Şi mai lesne de înţeles e de ce nu vom găsi contrarietatea, oximoronul în caracterizarea domnitorilor: "... cel dîrz şi şovăielnic", "... cel mîndru şi modest", "... cel blînd şi mînios", deşi caracterologic "ţine" şi, azi, ne-ar suna chiar bine. Adevărul este că nu aici trebuie căutată nuanţa, cu atît mai puţin aproximaţia din care se poate naşte, desigur, literatura, dar nu terminologia, în piatră, a gloriei. Nu vom găsi nicăieri un rege - "cel isteţ ca un proverb". Va trebui să admitem că şi inteligenţa lumii s-a dezvoltat şi n-o putem evita, înainte de a-i găsi cusururile, slăbiciunile şi păcatele abominabile. E un diagnostic într-adevăr splendid acela pus în Bucureşti, într-o discuţie a doi oameni rafinaţi, contemporani cu această civilizaţie a vulgarităţilor şi "Actualităţilor".

- Din ce a murit, dragă, X?

- Din oximoron.

Pînă a deveni prostesc, grotesc - nu doar păcătos - orgoliul are ca doică, shakespearian vorbind, inteligenta.

Întoarsă în perspectivă republicană şi profană (tot de 10 Mai 1995, că n-o fi foc...) - eludarea orgoliului în caracterizarea acestor domni - mici în stat, dar tari în cvorum - care sînt şefii de partide, liderii de opinie, de pîine şi cuţit, se constituie într-o lacună ce nu mai ţine de ipocrizie. E inadmisibil şi "trebuie făcut ceva", cum se zice. Căci:

la orice colt de stradă şi de frază, fiecare cetăţean român poate afla că "lucrurile nu merg bine" nici la dreapta nici la stînga, nici sus şi nici jos, din cauză că "toţi sînt orgolioşi şi nu se poate face nimic"; e o evidenţă, o boală populară la care nu se cer explicaţii sau leac, se înţelege din "prima", se acceptă cu larghete de spirit, dîndu-se din cap, poate ţiţiind, ca la o nenorocire rezonabilă, pentru care nu se face insomnie şi nu se iese în stradă; e cum îi place mai mult românului: vestea proastă suportabilă.

Venind acasă astfel intoxicat de adevăr şi vindecat de iluzii, orice cetăţean român, orice post de televiziune ar deschide - particular sau general, naţional sau "antinaţional" - are posibilitatea să-i vadă pe toţi orgolioşii politicii, să-i asculte şi să-i proiecteze dublu, ca preşedinţi de republică în terminologie domnească; rapid, voios, lejer - ca într-un joc de societate la care cine nu s-ar prinde? - ar apărea "cel modest", "cel abil", "cel european", "cel modern", "cel disperat", "cel isteţ", "cel temerar", "cel viclean"... N-ar exista confuzii, ezitări. Şi-ar veni întrebarea deloc veselă: care dintre ei ar accepta să se pună lîngă "cel modest, cel abil, cel european...", adjectivul care exprimă mai mult decît adevărul, rămînînd în viitor (în ce altceva?) drept "cel modest şi orgolios", "cel abil şi vanitos", "cel modern şi plin de sine"? Care şi cîţi? Răspunsul nu trebuie să zguduie: niciunul! Le-ar suna prost. Oximoronic. Ar prefera - la orgoliul lor - să fie internaţi şi trataţi de oximoron. Ca medicamentaţie, s-ar putea începe, totuşi, cu **Apus de soare**, la miez de noapte, într-un fel de "Midnight Caller", să-l auzi pe fiecare cum încearcă să pronunţe teribilul "Oană... piciorul..." Dacă nu se obţine nici un rezultat, s-ar putea ca boala să vină din altceva, de n-o fi psihosomaticu'.

Radu COSAŞU

Un Festival gata-izbucnit

Săptămîna trecută a fost traversată de **Primul Festival de teatru britanic la Bucureşti** - cu spectacolele, conferinţele, atelierele şi expoziţiile lui, ba chiar şi cu o „întîlnire **neconvenţională** cu actorii, regizorii şi oamenii de teatru protagonişti ai acestui eveniment cultural" - după cum ne informa faxul primit la redacţie.

După un debut, nu foarte concludent, cu **Nasul** lui Gogol în viziunea companiei „Nottingham Playhouse" (regizor: Martin Duncan) şi serile de cabaret de pe terasa ARTEXPO (**Made in Manchester**, cu Teatrul „Green Room" din amintita localitate), Festivalul şi-a găsit adevăratul suflu şi bunul ton în cele două zile (şi trei reprezentaţii) **Gata să izbucnească** al companiei „Told by an Idiot", în regia lui John Wright, spectacol entuziasmant din multe puncte de vedere.

Parale strict supravegheate

Tot la Bucureşti, însă la jumătatea săptămînii, deja încheiate, au început „Zilele filmului ceh", inaugurate în sala mare a cinematografului „Studio" cu **Opera de trei parale** (1991) de Jiri Menzel. După discursurile protocolare, această ecranizare a celebrului subiect de la John Gay citire, trecut prin Brecht şi ajuns, acum, la Vaclav Havel a reuşit să capteze atenţia amuzată a publicului român. Între fluiditatea imediat-recognoscibilului „Menzel touch" şi inteligenţa textului dramaturgului-preşedinte, spectatorii şi-au găsit partea lor de plăcere - ceea ce dovedeşte că programarea acestui film în deschidere a fost cît se poate de inspirată.

Şi o revelaţie: Jan Svankmajer cu **Lecţia Faust** (1994) – film amintind, pe alocuri, fantasticul erudit din **Muntele sacru** al lui Jodorowsky.

retro CINEMA scop

Cele patru micişitari

Pe afiş, femeiuştile (**Little Women**) sînt toate un zîmbet, dacă nu chiar un rînjet. Ca-ntr-o reclamă la Colgate. Lipsesc creta şi cerneala care o penetrează. Prea mici pentru un film atît de lung şi iradiind atîta căldură - pentru că toţi, dar absolut toţi sînt buni ca pîinea caldă - cele patru fluoruri rămîn, după cîţiva ani, trei. Una din ele, nemaisuportînd atîta lentoare şi căldură, s-a răcit brusc. Celelalte şi-au continuat traiectul devenind mai bune, mai mari şi inevitabil mai tari: prima - în creşterea copiilor, a doua - în ale scrisului (apare cerneala care penetrează hîrtia) şi a treia - în pictură. Iar cînd apar copiii, trebuie să apară şi o şcoală şi, cum şcoală fără cretă (!) şi fără profesor german de filosofie nu se poate, universul feminin omniprezent şi cel masculin omniscient dau mînă cu mînă, pecetluind poate una din cele mai inutile ecranizări (a nu-ştiu-cîta) făcute vreodată. Menţiune specială de interpretare pentru Winona Ryder (trecută de şi prin **Vîrsta inocenţei**) în chip de prolifică scriitoare şi fiică a nu mai puţin prolificului dar fantomaticului doctor March. (**Mihai CHIRILOV**)

Nu rataţi

Milou en mai (1989) şi **India Song** (1974) - în cadrul Clubului cinefililor de la Institutul Francez: **miercuri**, respectiv **joi**, ambele la orele **18,30**.

Filmul lui Louis Malle **Milou en mai** (cu Michel Piccoli, Miou-Miou şi Paulette Dubost) a fost realizat imediat după multipremiatul **Au revoir les enfants**. Este o comedie neagră absolut irezistibilă, muzica fiind compusă şi interpretată de marele violonist de jazz Stéphane Grappeli. Cît despre **India Song** - acesta este filmul celebru al scriitoarei-cineast Marguerite Duras, cel care i-a adus notorietatea internaţională odată cu Festivalul de la Cannes. Muzica este semnată de Carlos d'Alessio.

Trecerea prin reviste

„Recunoşti omul liber prin faptul că e atacat simultan sau succesiv de partide opuse" (MONTHERLANT)

Scriitori-electori. La data cînd apar acest note, alegerile prezidenţiale din Franţa se vor fi încheiat. Numărul din luna aprilie al mensualului **Lire** a avut ideea de a face un bilanţ al cărţilor apărute în Hexagon "la chestiune": Mitterrand şi mitterrandişti, Chirac şi chirachieni - toţi sînt trecuţi în revistă, cu tot cu scoruri, cu nostalgii, speranţe, decepţii oricînd verificabile... Ancheta începe vesel şi se termină trist: judecaţi şi dvs., cărţile care s-au înghesuit să iasă acum/atunci, în preajma alegerilor, se intitulează **Corupătorul şi coruptul, Noile reţele ale corupţiei, Democraţie şi corupţie în Europa** ş.a.m.d. - un fel de a spune că, dacă drumul spre Elysée e pavat cu cele mai bune intenţii, tot astfel e şi drumul spre Iad. Mai interesante însă decît toate aceste "bilanţuri contestate" - cum spune revista - sînt înseşi părerile celor cîţiva scriitori(-electori) care zîmbesc din... urne (căci **Lire** le-a aşezat pozele pe nişte casete desenate în acest chip!): Françoise Mallet-Joris mărturiseşte astfel, cu candoare, că este "total în ceaţă în privinţa candidatului. Aştept un impuls de ultim moment sau, ca Jeanne d'Arc, o voce care să-mi spună cu cine să votez!" Denis Tillinac, mai şugubăţ, vine cu un soi de "ghici ciupercă ce-i" cu rimă: "Numele său (**al candidatului, n.n.**) se termină în «ac», ca Tillinac. Ghiciţi!" Tot lui Chirac îi dă votul şi Yves Berger, căci el, primarul Parisului, este "singurul care încarnează generozitatea şi morala. Îl iubesc (!) pe J.C. pentru că acest om politic a rămas om într-un mediu în care mişună ucigaşii" (!!) Tahar Ben Jelloun e mai prudent: "Nu voi vota căci găsesc că francezii au memoria scurtă. Sînt doi ani de cînd Balladur e la putere şi n-a făcut să progreseze ţara. La stînga, e o debandată. Cred că francezii ar trebui să spună «destul cu minciunile, destul cu demagogia» şi să voteze cu toţii în alb (**nul, n.n.**) pentru a da o lecţie oamenilor politici". În fine, dacă Gilles Perrault, ezitînd între a vota în alb şi a-l vota pe Robert Hue (candidatul PCF) "pentru că e simpatic, n-are limba de lemn şi spune lucruri juste", se va fi hotărît, tot aşa o vor fi făcut şi Jean Lacouture ("Voi vota pentru Lionel Jospin") şi Gabriel Matzneff, care rămîne cel mai surprinzător din grupaj, declarînd: "Regret nespus că François Mitterrand nu se mai prezintă, căci eu eram unul dintre susţinătorii celui de-al treilea septenat. În lipsa marelui nostru om, îl voi vota fără îndoială pe primarul Parisului, acest simpatic domn Chirac."!

● **Montherlant dispreţuitorul.** Prietenul lui Matzneff, superbul (în sens latin!) şi seniorialul Henry de..., e discutat - cu înţelegere, deh, feminină pentru incomodul personaj care a fost - sub un titlu care, totuşi, e destuld e categoric: "Montherlant demodat" (fără semn de-ntrebare!), Mai e citit

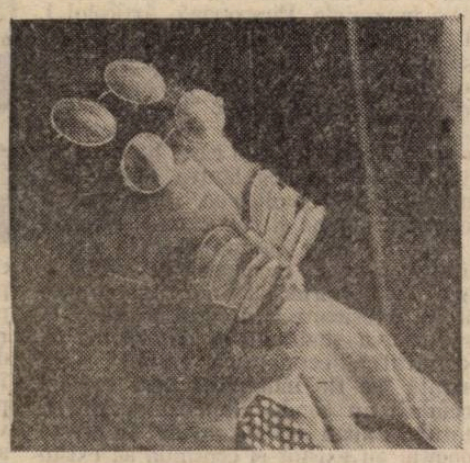

Montherlant? - se întreabă ziarista respectivă, înainte de a conveni că, deşi steaua acestui autor e în descreştere, încă i se mai joacă aprox. trei piese pe an, apar, iată, "Carnetele" sale şi "Trandafirul de nisip" în colecţia Folio, i se consacră emisiuni la televiziune etc. "Misogin declarat", "Jumate-Léautaud jumate-Pasolini", "Erou de paradă" - zic subtitlutile grupajului, dar ce contează: nu spunea chiar el, H.d.M.: "Nu va rămîne nimic din opera mea. Am fost un hedonist. Abia pe urmă un creator literar. Şi pe urmă nimic"?... Actualitatea nu pare să fie cu totul de acord cu el - cu acest "mare romancier elegant", cum îl caracterizează recenzia; şi-apoi, chiar şi în lipsa Operei, cum să treci peste aceste Fraze Capitale care sînt, amîndouă, nişte autoportrete? "Recunoşti omul liber din faptul că e atacat simultan sau succesiv de partide opuse." Şi: "X..., care-i dispreţuia pe cei ce ştiau să înoate şi-i desconsidera pe cei care nu ştiau..." ● Tot din **Lire**, aflăm că "fularul în twill (?) de mătase este eboşa emoţionantă" (!) a unui dublu profil al lui Orfeu, realizat de Cocteau în 1961; "de un foarte frumos albastru pastel, el va da o tuşă de graţie infinită lucrurilor pe care le veţi purta". Fularul Cocteau se vinde cu 1100 F, însă puteţi, cu numai 325 F, să "demaraţi ziua cu poezie" mîncînd din minunatele farfurii şi bînd din minunatele ceşti care reproduc desenele aceluiaşi sau, "la masă cu Cocteau" - minunate porţelanuri de Limoges la numai 315 F!! Bucata, fireşte. ● Asta aşa, ca intermezzo la o altă anchetă a revistei, care se intitulează: "De ce citesc femeile mai mult ca bărbaţii". Nu vă spunem de ce, fireşte - însă lucrul e demonstrat, nici nu se putea altfel, tot de teste sociologice; aflăm, de pildă, că, pe un eşantion de 100 de francezi de peste 15 ani, femeile citesc mai multă literatură clasică decît bărbaţii, alte romane decît cele poliţiste (unde "ies la procente" bărbaţii), poezie şi, cam la egalitate, eseuri; bărbaţii citesc mai multă istorie, benzi desenate, lucrări ştiinţifice şi tehnice. Şi, ca o concluzie: Femeile disociază mult mai puţin plăcerea de actul lecturii, spre deosebire de bărbaţi, condamnaţi să citească "util"! Şi mai puţin, după cum s-a văzut... ● Lucrul cel mai frumos şi mai emoţionant din acest număr al **Lire** este textul lui Arrabal despre Beckett; îl traducem mai departe, cu regretul că, din motive de spaţiu, nu-l putem reproduce integral. **(a.lş.)**

Maestrul zen

*Beckett părea să-şi copieze ţinuta şi răbdarea-i disperată după o sperietoare înălţată în stepa eternităţii. Adopta arta de a trăi a lui Belacqua, eroul primei sale cărţi. (...) Beckett tocmai împlinea un sfert de secol iar eu... abia doi ani de viaţă în Africa atunci cînd îşi publica la Londra această carte, pe care o intitulă **More Pricks than Kicks** însă pe care, jucîndu-se cu*

*erecţia, o traduse prin **Bande et sarabande***. Lui Beckett îi plăcea să rîdă, să surprindă făcînd calambururi şi creînd echivocuri, îmbrăcînd jocurile sale de cuvinte în citate literare sau biblice. Datorită umorului său, îşi afirma aspiraţia de invulnerabilitate încă de la prima sa carte. Dezvăluia dispreţul său aristocratic de el însuşi, eleganta lui manieră de a-şi bate joc de propriile sale nenorociri... Într-o zi mi-a spus: "Hohotele de rîs sînt ca loviturile de băţ pe care maestrul zen le dă discipolului său pentru a-i trezi spiritul."*

(...) Înafara operei sale literare, nu se cunoaşte decît un text de Beckett: cel al scrisorii pe care a trimis-o în 1966 judecătorilor spanioli, pe cînd eram încarcerat în secret în închisoarea Carabanchel. Mi se pare că rîndurile lui trebuie considerate nişte autodefiniţii: "... Fernando Arrabal va avea mult de suferit pentru a ne da opera lui. Lăsaţi-l pe FA să se întoarcă la caznele sale, nimic nu trebuie să-i sporească propria durere." Solitar şi fără mesaj, dar cu precizia fatalităţii, Beckett a apărut încă de la prima sa operă ca un fulg de îndurare.

---

* **Bande et sarabande**, prima operă a lui Samuel Beckett - publicată în engleză, în mai 1934, sub titlul **More Pricks than Kicks** ("Mai multe sule decît erecţii") - a apărut la începutul acestui an la editura Minuit, în traducerea franceză a lui Edith Fournier.

Cronica literară de tranziţie

„Diavolul şchiop" al comunismului

"Patetic fără pasionalitate, strălucitor stilistic şi rece ca metodologie a expunerii, Vladimir Tismăneanu are atît implicarea afectivă, cît şi calmul profesional al unui entomolog", scria Mircea Mihăieş în prefaţa la volumul de dialoguri cu Vl.T., **Ghilotina de scrum** (Ed. de Vest, Timişoara, 1992). Această sinoptică definire e o bună bază de plecare în explorarea noului volum de eseuri şi articole: **Irepetabilul trecut***). Cartea înmănunchează (la iniţiativa lui Dan Petrescu) texte publicate în revistele **Agora** şi **Meridian** (editate de Dorin Tudoran în SUA), în cele din ţară: **22, Rom. lit., Contrapunct** şi **Orizont** sau difuzate la Europa Liberă. Temele sînt, fără excepţie, circumscrise agoniei, sfîrşitului şi posterităţii comunismului, ca doctrină şi ca practică socio-politică. În acest domeniu, în culegerea de faţă, Vl. Tismăneanu îşi împarte în mod aproape egal atenţia între trei poli, deopotrivă semnificativi: 1. aspecte principiale, fundamentale, în radiografierea teoretică a marxismului ori a încarnărilor şi efectelor sale; 2. discutarea unor fenomene sau cărţi (legate de comunism şi post-comunism) apărute în ţări ale fostului Est sovietizat sau pe alte meridiane (de F. Feher şi A. Heller, F. Fukuyama, Ken Jowitt, L. Kolakowski, H.C. d'Encausse, J. Bialer, A. Sobceak, I. Berlin, Cz. Milosz, J. Urban, J.-F. Revel, F. Stern, R. Dahrendorf, R.C. Tucker, A. Vaksperg, E. Sevardnadze); şi 3. discutarea unor fenomene, situaţii, structuri şi persoane din România comunistă şi din cea post-totalitară. Din simplul motiv al lipsei de spaţiu, mă voi opri doar asupra acestora din urmă, cu părerea de rău că mă frustrez de ocazia de a releva capacităţile de analist politic manifeste în celelalte (amintesc că, cercetător la Foreign Policy Research Institute din Philadelphia şi profesor la University of Maryland din Washington, Vl. T. e autor al lucrărilor **The Crisis of Marxist Ideology in Eastern Europe. The Poverty of Utopia,** 1988; **In Search of the Civil Society,** 1990; **Debates on the Future of Communism,** 1991), precum şi calităţile sale de polemist-pamfletar vizibile în eseul "Infinitul tupeu al lacheilor", despre Jerzy Urban, fostul adversar feroce al "Solidarităţii" din Polonia şi actual publicist milionar care se **"distrează copios şi de o manieră literalmente pornografică pe seama premierului Mazowiecki, a lui Lech Walesa şi a tuturor celor pe care i-a ajutat să zacă prin închisori** (p. 133). Fireşte că Vl. T. face racursiul cu foştii valeţi ceauşişti de pe plaiurile noastre.

Există eseişti pe care subiectul tratat îi absoarbe şi-i acoperă, şi eseişti care îl domină ei cu aplomb şi pregnanţă. Vl. T. aparţine net acestora din urmă. Acribios documentat pentru fiece frază (este un răscolitor al arhivelor, şi unul din cercetătorii cel mai direct lezaţi de vinovata secretomanie a oficialităţilor noastre care ţin trecutul sub cheie, v.p. 181), Vl.T. este un profesionist al forării, forjării şi interpretării adevărului istoric, de rigoare anglo-saxonă, dar în acelaşi timp cu o petulanţă latină a scriiturii, explozivă în formulări condensate şi memorabile. Ce se mai poate adăuga despre tovarăşa E. Ceauşescu peste sintagma **"Messalină cu pretenţii de Newton"** (p. 13)? Belu Silber: **"combinaţie stranie de cinism şi romantism"** (p. 163). Jerzy Urban: **"linsese cizmele generalului şi făcuse mătănii sîrmei ghimpate"** (p. 113). Paginile fostului şef al Secţiei presă a CC, Eug. Florescu şi ale altora ejusdem farinae: **"mahalaua concentraţionară"** (p. 129). I.T. Ştefănescu: **"locţiitor de gîde"** şi promotor al **"ideilor behăite de cel mai iubit fiu"** (p. 130) etc.

Paginile cu subiecte exclusiv româneşti din cartea lui Vl.T. vituperează manevrele sordide ale Puterii în anii 1990-92, sancţionează cu energică indignare terfelirea celor care s-au opus ororii scorniceştene: Goma, D. Tudoran, M. Botez, M. Dinescu, Vl. Georgescu, D. Cornea, Dan Petrescu, L. Cangeopol, G. Andreescu, portretizează intelectuali pe care autorul mizează din plin (N. Manolescu: **"o voce a adevărului în cultura română în timpuri în care minciuna fusese ridicată la rangul de principiu constituţional"**, p. 25; revendicabil din tradiţia Mauriac sau Aron, **"la noi el este urmaşul unui P. Zarifopol, E. Lovinescu şi P. Andrei"**, p. 26. Mihai Botez: **"înainte ca răsturnarea lui C. să facă posibilă afirmarea societăţii civile româneşti, Botez a fost unul din puţinii care i-au reclamat drepturile"**, rectorul care l-a exilat pe ilustrul savant matematician la... Tulcea, în '87, I. Iovit Popescu, **"este astăzi vicepreşedintele Academiei Române. O tempora, o mores!"**, p. 29) sau pe cîte unul care ilustrează în mod tragic alterarea fiinţei umane de către ideologia comunistă (Belu Silber: **"suficient de sarcastic pentru a lansa formula citată pînă la saţiu privind împerecherea spiritului lui Caragiale cu cel al lui Stalin în experimentul socialismului românesc, Z. împărtăşea cu torţionarii săi credinţa că progresul umanităţii justifică orice restrîngere a drepturilor individului"**, p. 172).

În continuarea preocupărilor materializate în volumul **Arheologia terorii** (Eminescu, 1992), adică acelea de creionare a unor portrete structurale ale oamenilor şi împrejurărilor care au zămislit în România post-belică puterea, ideologia şi teroarea (Pauker, Drăghici, V. Luca, Chişinevschi, Răutu, Voitec ş.a.), în **Irepetabilul trecut** şi-a găsit locul un excelent eseu de amploare, "Fantoma lui Gheorghiu-Dej", o micro-biografie politică a liderului stalinist **"de instinct, nu de ideologie"** (p. 178), care a ştiut să cultive şi să-şi anexeze intelectuali de rasă (Maurer, Joja, Ralea, Călinescu, Sadoveanu), care a beneficiat înainte de '44 de oculte complicităţi în labirintul puterii (v.p. 175) şi care **"impresiona prin şiretenie şi intuiţie a psihologiilor umane"** (p. 171); pagini substanţiale sunt dedicate moştenirii lui Dej şi beneficiarilor ei, în primul rînd Maurer, **"simbol al cinismului şi iresponsabilităţii politice"** (p.205).

Diavol şchiop pentru istoria comunismului românesc, Vl. Tismăneanu este şi un captivant factor de efervescenţă ideatică.

George PRUTEANU

---

*) Vl. Tismăneanu, **Irepetabilul trecut**, Ed. Albatros, Buc., 1995, 220 p., 2900 lei

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

ITALIA – UN STAT PERMANENT TÎNĂR

Ca şi România, Italia este un stat tînăr: s-a format în a doua jumătate a secolului trecut şi a dobîndit graniţele actuale în urma primului război mondial, după ce, de-a lungul multor secol5

, fusese împărţită în mici ducate, eprincipate, regate ori republici rivale (y compris Statul Papal). Regatul Italiei este proclamat în 1861, dar independenţa statului este obţinută mai tîrziu. In 1946, în urma unui referendum pentru stabilirea formei de guvernămînt, Italia devine republică (54% din sufragii). Actuala Constituţie a fost votată la 22 decembrie 1947. După aproape cinci decenii, în urma schimărilor care au loc de cîţiva ani (dizolvarea vechilor partide politice în urma scandalurilor de corupţie, ofensiva contra Mafiei şi dezvăluirile unor capi mafioţi care au dovedit legăturile dintre criminalitatea organizată şi unii politicieni, cazul cel mai cunoscut fiind cel al fostului prim-ministru Giulio Andreotti), în Italia se vorbeşte tot mai mult nu doar despre o criză politică, dar şi despre una instituţională: sînt unele voci care cer măsuri generale (revizuirea Constituţiei, transformarea radicală a structurilor statului) sau punctuale (transformarea Italiei în Republică federală, alegerea directă a primului ministru şi/sau a preşedintelui); se vorbeşte frecvent despre modele (britanic, german, american), despre riscul de "a pierde trenul" integrării europene, despre decalajul legislativ şi instituţional faţă de "ţările civilizate ale Europei" etc. Intre timp însă economia reală cunoaşte o relansare substanţială, după ani de recesiune, iar cetăţeanul mediu, după şocul suferit atunci cînd a descoperit că înseşi structurile statului sînt minate de corupţie şi de ilegalitate, aşteaptă Schimbarea. Făcîndu-şi între timp, evident, datoria, care pentru italianul de rînd înseamnă, înainte de toate, **il lavoro**.

M-am gîndit că pentru cititorii **Dilemei** nu poate fi lipsită de interes o privire asupra relaţiilor dintre cetăţean şi Stat, aşa cum se văd ele "de jos", dinspre opinia publică şi, desigur, aşa cum le pot vedea eu acum, după mai bine de un an de şedere în Italia, timp în care m-am simţit nu o dată, în bine şi în rău, "ca acasă". Inclusiv cînd am avut de-a face, din raţiuni birocratice (sînt un extracomunitar într-o ţară comunitară, deci trebuie să-mi reglementez periodic situaţia) cu autorităţile statului. Vorbim foarte des despre "democraţiile occidentale" ca despre un întreg, ne raportăm tot timpul la "Europa" ca la o regulă ori la un principiu abstract şi unificator. Uităm însă de cele mai multe ori că relevante sînt mai ales diferenţele, că democraţia nu e o dogmă pe care s-o înveţi pe de rost, iar a trăi la Napoli este cu totul altceva decît a trăi la Viena sau la Amsterdam, chiar dacă, în principiu, peste tot te afli în aceeaşi Uniune Europeană la care visăm cu toţii, cam abstract şi cam retoric.

Între unitate şi autonomie regională

Faptul că Italia unită este, în ordine istorică, o creaţie recentă nu a rămas fără consecinţe în plan politic şi constituţional. Inainte de toate, Constituţia republicană a ţinut seamă de diversitatea lingvistică şi culturală a ţării, încurajînd potenţialul creativ şi productiv al acestei diversităţi: "Republica, unică şi indivizibilă, recunoaşte şi promovează autonomiile locale; aplică în serviciile care depind de Stat cea mai amplă descentralizare administrativă; adecvează principiile şi metodele legislaţiei sale la exigenţele autonomiei şi descentralizării". Acest articol al Constituţiei este, dincolo de aspectele strict juridice, o formă de asimilare a istoriei şi de respectare a diversităţii. Intr-o ţară în care şi astăzi, în era comunicaţiilor de masă, se vorbeşte (în familie, între prieteni) în dialect - iar dialectele sînt foarte diferite între ele -, în care oamenii au o acută conştiinţă a apartenenţei la o regiune, în care continuă să existe deosebiri semnificative între Nord şi Sud, nu numai din punct de vedere economic şi social, dar şi ca mentalităţi, mod de viaţă, sistem de valori morale, a proclama pur şi simplu unitatea politică fără a ţine seama de posibilităţile ei de aplicare ar fi fost cel puţin o dovadă a lipsei de spirit pragmatic.

Caracterul "regional" al statului este în ultima vreme pus în discuţie de reprezentanţii Ligii Nordului (un partid care a obţinut 5-6% în alegerile parlamentare de anul trecut, susţinînd iniţial guvernul lui Berlusconi şi determinînd apoi căderea lui). Liderul ei, Umberto Bossi, se pronunţă în toate ocaziile pentru transformarea Italiei într-un stat federal, compus din trei "republici" (Nord, Centru şi Sud) care să beneficieze de o autonomie sporită, în special în materie financiară, în stabilirea impozitelor, taxelor şi în repartizarea investiţiilor. Opţiunea Ligii este privită de celelalte formaţiuni politice ca o "dezmembrare a Italiei", dar are destui susţinători în regiunile bogate şi industrializate din Nord. De fapt, propunerea (argumentată retoric prin necesitatea integrării europene şi a modernizării structurilor statului) are la bază considerente de ordin economic: marile diferenţe dintre Nord şi Sud au impus, din partea statului, un vast program de investiţii pentru dezvoltarea economică şi socială a regiunilor meridionale. Programul n-a dat rezultatele scontate (de multe ori şi din cauza structurilor mafiote care acţionează în sud şi care au făcut ca banii să-ia adesea alte căi decît cele destinate), diferenţele persistă, astfel încît în Nord (care are contribuţia majoră la veniturile statului) s-a difuzat treptat un sentiment de nemulţumire faţă de ineficienţa cu care sînt cheltuiţi banii publici în Sud. Chiar dacă deocamdată nu întruneşte adeziunea partidelor politice şi a majorităţii italienilor, şi nu pare o soluţie aplicabilă, opţiunea federalistă rămîne o formă de a atrage atenţia asupra unor disfuncţii ale Statului în organizarea sa actuală.

Promovarea autonomiei regionale a fost una dintre premisele "miracolului economic italian" din anii '60-'70, pentru că a lăsat autorităţilor locale posibilitatea de a găsi soluţii adecvate realităţilor din teren. Sistemul economic italian, dincolo de cîteva mari firme celebre (în general "de familie") precum Fiat ori Olivetti, se bazează pe întreprinderi mici şi mijlocii extrem de rentabile, "conectate" între ele, foarte flexibile faţă de cerinţele pieţei. Un profesor de inginerie de la Bologna îmi spunea că dezvoltarea economică a regiunii Emilia-Romagna (una dintre cele mai industrializate din Italia) a fost posibilă tocmai datorită micilor întreprinderi care au început prin a fi preocupate de satisfacerea tuturor cerinţelor pieţei din zonă. Statul (prin reprezentanţii săi locali) nu a avut decît să găsească mijloacele legislative şi administrative pentru a stimula acest tip de economie.

E adevărat că acelaşi principiu al autonomiei a favorizat dezvoltarea unui enorm aparat birocratic, cu vaste ramificaţii şi reprezentări regionale ale tuturor instituţiilor centrale, de care cetăţeanul italian, aflat permanent în căutare de soluţii simple pentru a-şi îmbunătăţi viaţa (şi găsindu-le permanent, pentru că nu-i lipseşte deloc imaginaţia practică) e din ce în ce mai nemulţumit. A-ţi pierde documentele de identitate şi a cere, deci, refacerea lor e, aici, o aventură cu totul nerecomandabilă. Pe de altă parte, caracterul regional al Statului se reflectă şi în sistemul de impozitare, cea mai mare sursă de nemulţumire, nu numai a cetăţeanului de rînd, dar şi a miliardarilor. La impozitele "naţionale" se adaugă, evident, diversele tipuri de taxe din care se constituie bugetele administraţiei regionale şi locale. Aşa încît, din acest punct de vedere, Statul e perceput în mod negativ, mai ales în ultimul timp, de cînd au ieşit la iveală mari fraude în administrarea banului public şi de cînd Italia a fost "pusă la colţ" de către Uniunea Europeană şi somată să ia măsuri pentru diminuarea datoriei publice, cifrată la două milioane de miliarde de lire. Tocmai pentru că e plin de fantezie şi în perpetuă căutare de soluţii, italianul mediu e într-o veşnică luptă cu fiscul, pe care, atunci cînd poate, îl ocoleşte pe toate căile posibile. Şi poate de foarte multe ori: evaluările Gărzii Financiare arată că fraudele fiscale se cifrează anual la multe mii de miliarde, iar cazurile de evaziune fiscală printre celebrităţi (vedete de film şi TV, întreprinzători şi politicieni), exploatate de ziarişti, dar privite de mulţi cu un ochi complice, au fost destul de frecvente.

Statul - protector, dar şi patron

Nu trebuie să se înţeleagă însă că în evoluţia postbelică a Italiei statul a fost, în economie, o prezenţă discretă, care doar a încurajat iniţiativa privată şi a culeş impozitele. Dimpotrivă. Articolul 1 al Constituţiei italiene prevede că "Italia este o Republică democratică, întemeiată pe muncă", iar un paragraf al articolului 2 sună astfel: "Republica are datoria de a înlătura obstacolele de ordin economic şi social care, limitînd de fapt libertatea şi egalitatea cetăţenilor, împiedică dezvoltarea deplină a persoanei umane şi participarea efectivă a tuturor celor ce muncesc la organizarea politică, economică şi socială a ţării". Aceste principii (împreună cu alte cîteva, referitoare la dreptul la grevă, la organizarea sindicală, la necesitatea ca activitatea economică publică sau privată "să fie îndreptată spre scopuri sociale") au condus la caracterizarea statului italian ca "stat social". In aceste condiţii, au existat şi continuă să existe uriaşe întreprinderi de stat, nu numai în domeniile strategice şi de interes naţional (cum ar fi energia ori transporturile feroviare), dar şi în alte domenii: cea mai mare firmă de asigurări, INA, este de stat, iar cea mai puternică bancă (Banca Comercială a Italiei) a fost parţial privatizată abia anul trecut. Guvernul de atunci, condus de Carlo Azeglio Ciampi, a iniţiat un vast program de privatizări, care continuă şi acum şi care va cuprinde şi alţi coloşi economici aflaţi sub administraţie statală. Adversarii acestui program văd în privatizare o atingere adusă "statului social" şi, deci, drepturilor muncitorilor. Partizanii lui consideră că în acest fel sînt recunoscute slabele calităţi de administrator economic al statului, eficienţa economică fiind repusă în drepturi depline, cu inevitabilul risc al desfiinţării unor locuri de muncă.

Nici acest proces de "schimbare de proprietar" dinspre stat spre particulari nu e fără legătură cu transformările pe care le cunoaşte Italia în ultimii ani. Marile procese judiciare din ultima vreme au dezvăluit existenţa unor mari afaceri "pe banii statului", exemplul cel mai frecvent fiind obţinerea de către firme private, prin trafic de influenţă la nivele foarte înalte, a unor comenzi din partea statului - cel mai adesea în domeniul lucrărilor edilitare; legea obligă, desigur, la organizarea unor licitaţii, dar acestea au fost sistematic "aranjate" prin complicitatea unor înalţi funcţionari de stat, răsplătiţi abundent pentru "eforturile" depuse. O astfel de acuzaţie i s-a adus şi lui Silvio Berlusconi: se bănuia că una dintre societăţile sale de construcţii a obţinut în mod ilegal o astfel de licitaţie pentru realizarea unui cartier din Milano. Pînă acum acuzaţiile nu au putut fi dovedite, iar fostul prim-ministru a declarat că e vorba doar de o tentativă de a-l discredita politic, acuzînd, la rîndul lui, justiţia că are "simpatii de stînga".

Lupta şi mijloacele sale

Probabil că imaginea cea mai puternică a Statului în ochii cetăţeanului italian o dau instituţiile care se ocupă de ordinea publică şi de lupta împotriva criminalităţii. Poliţia de Stat (pentru că există şi poliţii municipale, subordonate primăriilor), Carabinierii, Garda Financiară (care este militarizată), Procuratura Republicii, Justiţia reprezintă, în conştiinţa publică, însăşi ideea de Stat. Nu întîmplător, în limbajul presei - şi ulterior în limbajul comun - s-au extins formule de genul "lupta Statului împotriva Mafiei" sau "încercările criminalităţii organizate de a discredita Statul" sau "Statul a lansat o nouă ofensivă..." etc. Lupta împotriva organizaţiilor criminale este, dincolo de aspectele concrete şi "spectaculoase", o

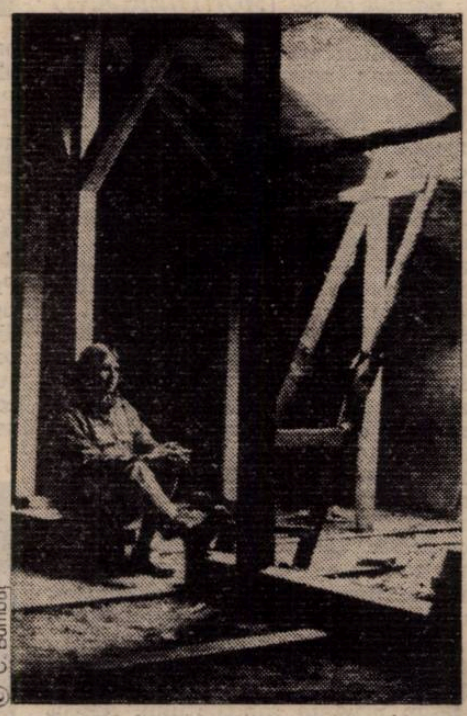
© C. Burnbut

confruntare între două sisteme: pe de o parte statul modern, organizat pe principii de drept, întemeiat pe respectarea legii şi pe virtuţile civice, pe de altă parte o organizaţie care poartă în substratul său un spirit feudal, bazat pe dominare, pe ierarhie rigidă şi pe vasalitatea faţă de un "senior" care supune un întreg ţinut, fie subordonîndu-i pe locuitori prin integrarea în structurile organizaţiei, fie obligîndu-i la tăcere (deci la un devotament pasiv, dacă se poate spune astfel) nu numai prin ameninţări ori teroare - aceasta e doar soluţia radicală - dar şi "purtîndule de grijă", într-un anumit fel, oferindu-le avantaje sau ajutîndu-i să-şi rezolve problemele; nu din spirit umanitar, desigur, ci tot ca formă de manifestare a dominaţiei. Pătrunderea Statului în Sud şi mai ales în Sicilia a fost şi este îngreunată tocmai de funcţionarea acestui sistem la care oamenii au fost obişnuiţi, din teamă ori din conservatorism, să adere necondiţionat. Multă vreme, "legea tăcerii", dublată de neîncrederea în Stat (bine întreţinută de cei interesaţi, care au difuzat printre cetăţeni imaginea unui stat "coercitiv", care nu face decît să încaseze impozite şi să complice viaţa oamenilor) au fost pentru multă vreme principalele obstacole în lupta împotriva organizaţiilor de tip mafiot. Ultimii ani au cunoscut şi în această direcţie o evoluţie spectaculoasă, determinată în primul rînd de decizia unor şefi mafioţi arestaţi de a "colabora cu statul", după expresia intrată în uz, deci de a spune ceea ce ştiu. In schimbul mărturisirilor, Statul le-a asigurat, printr-o lege specială, protecţie pentru ei şi pentru familiile lor care, evident, în urma hotărîrii lor de a vorbi, erau expuse ameninţărilor şi răzbunărilor din partea clanurilor; "protecţie" însemnînd, în cazurile cele mai importante, asigurarea de domicilii secrete pentru familii şi schimbarea identităţii. Dar asupra acestui subiect vom reveni în numărul următor.

Faptul că Italia trece printr-o perioadă de mari transformări este cît se poate de evident. In ce direcţie vor merge aceste transformări şi cît va dura "tranziţia" (cuvînt la modă şi aici) e greu de spus. Deocamdată, cetăţeanul italian e mai degrabă nemulţumit de Stat. După ce a trecut prin şocul de a fi descoperit slăbiciunile instituţiilor statului şi corupţia la nivel înalt a clasei politice, opinia publică pare mai degrabă dezamăgită şi confuză. Stat tînăr şi care a cunoscut convulsii dramatice în istoria sa de o sută şi ceva de ani, Italia îşi găseşte, cred, resursele regenerării în ştiinţa de a-şi asuma tradiţiile (să nu uităm că în acest spaţiu au fost "inventate" civilizaţia urbană ori băncile ca instituţii moderne, pentru a da doar două exemple) şi în inventivitatea şi fantezia locuitorilor săi. Chiar dacă această fantezie, care-l face pe italian să fie totdeauna cu un pas înaintea rigidităţii pe care o presupune orice organizare bazată pe legi şi instituţii, este de multe ori un adevărat duşman al Statului.

Mircea VASILESCU

JOSÉ MARIA MARAVALL,

profesor de sociologie, membru al Parlamentului (1986-1989), ministru al educaţiei şi ştiinţei (1982-1988) în guvernul social democrat al Spaniei

Statul şi reforma

Revolta anticomunistă din Europa anului '89 a fost în bună măsură îndreptată şi împotriva statului-partid, simbol al represiunii politice şi al voluntarismului economic. Trecerea la economia de piaţă a cărei primă condiţie este descentralizarea se desfăşoară în condiţiile reorganizării instituţiilor statului - devenite astfel fragile şi vulnerabile - dar şi ale reflexului conservator al birocraţiei care tinde să se adapteze la noile realităţi păstrîndu-şi poziţiile şi privilegiile. După anii de sărăcie egalitaristă, şi egalizatoare populaţia suportă efectele planurilor de austeritate care coboară nivelul general de viaţă, permiţînd îmbogăţirea la vedere a unor persoane şi grupuri cu fonduri de comerţ provenite din vechiul regim. Incapacitatea de a stăvili corupţia, de a asigura transparenţa şi o oarecare echitate a procesului de privatizare compromit statul care dă senzaţia că nu poate face nimic bun în timp ce perpetuează toate relele. În aceste condiţii, modelul Asiei de Sud-Est şi al unor ţări din America Latină în care reforma este dirijată de state autoritare începe să fie prezentat ca o soluţie optimă: reforma economică trebuie reglementată de un stat puternic, iar instituţiile democratice, pe cale de a se naşte, nu au nici competenţa, nici forma organizatorică pentru a o determina. Dar tot atît de adevărat este şi faptul că regimurile dictatoriale care produc reformă economică sînt mai curînd excepţia decît regula. Pentru ţările din Europa de Est o eventuală revenire la un stat autoritar ar duce la compromiterea pentru încă o generaţie a evoluţiei democratice în folosul unei oligarhii imorale şi cu competenţe limitate la propria supravieţuire.

Depăşirea dezavantajelor democraţiei

Evident, faptul că un regim este democratic nu asigură iniţierea, buna proiectare sau succesul reformelor. Mai mult, nu e deloc sigur că democraţiile vor fi apte să rezolve satisfăcător tensiunile inevitabile şi costurile care însoţesc reforma. Cu toate acestea reglementările autoritare nu pot fi susţinute în mod rezonabil nici pe terenul teoriei, nici pe cel empiric. Dimpotrivă, faptele demonstrează că autoritarismul ades stingherește stabilizarea economică şi liberalizarea, care trebuie să aştepte tranziţia spre democraţie.

Care ar fi condiţiile care ar favoriza succesul reformelor economice şi păstrarea democraţiei în ţările în care tranziţia politică s-a produs? Adică în ce împrejurări ar putea guvernele democratice să-şi depăşească dezavantajul major al "capacităţii"? O profundă criză economică şi un puternic mandat politic par a fi cele mai favorizante condiţii. Cînd situaţia economică este de o asemenea natură încît n-a mai rămas spaţiu de manevre - în special cînd criza nu mai poate fi atribuită condiţiilor externe care depăşesc influenţa împrejurărilor interne - guvernele care ar fi altfel tentate să amîne decizia sînt obligate să acţioneze. Mandate electorale puternice le dau posibilitatea să procedeze aşa: cum arăta Peter Gourevitch: "un stat puternic este cel care are un puternic suport politic". Dar o criză economică profundă şi un mandat politic puternic nu alcătuiesc nici condiţia necesară, nici pe cea suficientă pentru iniţierea reformelor. Guvernările majoritare pot evita adoptarea unor decizii economice necesare, în timp ce guvernările minoritare pot să aibă destul curaj ca să compenseze suportul lor scăzut: în Europa de Sud, în Grecia, guvernele primilor miniştri Constantin Karamanlis şi Andreas Papandreu sînt exemple pentru prima afirmaţie, în timp ce Portugalia pe vremea primului ministru Anibal Cavaco Silva (1985-1987) este un exemplu pentru cea de a doua situaţie.

Politica reformelor economice este prea complexă pentru a putea fi redusă la o singură formulă. Criza economică profundă şi un mandat politic pot determina guvernul să acţioneze, dar nu spun nimic despre opţiunile specifice. Aceste opţiuni sînt influenţate de presiunile şi constrîngerile internaţionale tot atît de mult cît şi de condiţiile interne ale fiecărei ţări. Multe studii care cercetează efectul acestor condiţii s-au concentrat asupra ideologiei guvernărilor sau asupra intereselor coaliţiilor care le susţin. Interpretarea politică a experienţelor economice ale trecutului şi accesul la informaţia asupra diferitelor alternative economice au de asemeni un efect semnificativ în opţiunile politice.

Influenţa acestor factori poate fi detectată în variaţiile de conţinut şi scop ale reformelor economice din deceniul opt. Pe de o parte "consensul Washington" asupra reformelor economiei de piaţă restrîngea numărul de configuraţii din care se putea face alegerea. Pe de altă parte era evident că din cauza specificului politic, multe guverne nu erau dispuse să asculte decît anumite sfaturi. Anii '70 au fost martorii unor reforme foarte limitate şi frustrante atît în America Latină cît şi în Europa de Est, înfrîngerea democraţiei în Chile şi în alte părţi, eşecuri economice succesive, începînd cu "revoluţia garoafelor" din Portugalia. Anii '80 au etalat alte experienţe instructive cum ar fi cea din Peru sub preşedinţia lui Alan Garcia. S-a dovedit că regimurile democratice sînt mai apte să înveţe din asemenea experienţe decît cele autoritare: în efortul de a stabiliza economia şi de a asigura supravieţuirea democraţiei, atît guvernele de stînga cît şi cele de dreapta au abandonat treptat populismul, voluntarismul economic şi experimentele. Concluziile acestor "învăţături" au fost iniţial "negative", dar totuşi în cele din urmă au fost adoptate unele decizii prin eliminare. Într-adevăr, multe guverne au adoptat proiecte neoliberale în special pentru că ele erau altceva decît situaţia existentă. A apărut "cultul cargoului", se aştepta ca noile soluţii să asigure bunurile care lipseau de atîta vreme. Asemenea speranţe exagerate au dus frecvent la dezamăgiri şi frustrări.

Diferenţele atît în privinţa conţinutului concluziilor politice, cît şi în ceea ce priveşte comportamentul trebuie totuşi explicate. De exemplu, de ce Papandreu era mai doritor de experimente în materie de alternative economice, decît primul ministru Felipe Gonzalez din Spania? Cei doi lideri se confruntau cu dificultăţi economice comparabile, aveau ideologii asemănătoare, mandatele politice aveau o putere similară şi au guvernat în aceeaşi perioadă. Şi totuşi ei interpretau cu totul diferit experienţele economice ale trecutului şi-au adoptat soluţii cu totul diferite. Probabil că durata mai lungă a dictaturii care a precedat tranziţia spaniolă spre democraţie şi legăturile mai strînse cu Europa occidentală au influenţat o abordare mai prudentă şi mai pragmatică în cazul guvernului spaniol.

Natura instituţiilor politice are un rol evident în determinarea capacităţii regimurilor democratice de a iniţia şi de a pune în practică reformele: prezidenţialism sau parlamentarism, centralism sau federalism, diferenţele dintre sistemele electorale şi mecanismele reprezentării grupurilor de interese au implicaţii semnificative în elaborarea politicilor economice. Instituţiile care încurajează descentralizarea puterii pot paraliza guvernarea şi inhiba implementarea reformelor, pe de altă parte prezidenţialismul şi structurile instituţionale care dau forţă autorităţii guvernamentale îi pot izola pe cei care iau deciziile, reducînd fluxul informaţiei, erodînd stimulii politici şi polarizînd actorii politici. Chiar dacă aceste instituţii facilitează procesul de decizie economică, deciziile pot fi greşite; dacă nu este obţinut consimţămîntul social, reformele economice nu pot fi realizate.

Pentru a obţine succesul în reforma economică, guvernele democratice trebuie să asculte, să negocieze, să convingă. Aşa cum observa Joan Nelson "reformele economice nu pot fi izolate de politică şi nu întotdeauna politica este duşmanul lor". Şi într-adevăr dobîndirea consensului în materie de politică economică poate înlocui un mandat electoral puternic. Dacă politicienii de toate culorile sînt de acord că nu există alternativă, dacă sindicatele pot fi convinse să accepte aranjamente neocorporatiste, dacă cetăţenii consideră că reformele sînt necesare şi că guvernele le vor aplica cinstit şi competent, poate să apară brusc o şansă pentru reforme.

Dacă o asemenea şansă apare este important să se acţioneze repede. În general, reformele se fac cel mai bine imediat după ce noul guvern a luat puterea, cînd oamenii au încă încredere în el şi poporul speră. Şansele de succes sînt mai mari cînd reformele sînt mai radicale şi iniţiate timpuriu decît cînd sînt concepute gradual şi adoptate tîrziu - cu excepţia cazurilor cînd este necesară o pedagogie politică de durată, prin care poporul să fie convins çă preţul reformelor trebuie acceptat. În primele faze ale guvernării, cînd mandatul lor e încă puternic, guvernele tind să adopte strategia **decisionismo**, cu convingerea că reduc astfel rezistenţa socială şi politică şi anulează posibilitatea ca reformele să fie anulate. Dar această strategie poate provoca efecte negative pe termen lung atît pentru reformă, cît şi pentru democraţie. Dacă instituţiile democratice au fost neglijate sau ocolite, prestigiul lor e scăzut şi eficienţa lor viitoare e periclitată. Dacă guvernul îşi face mulţi duşmani, necesarele negocieri ulterioare, cînd mandatele se vor eroda, vor deveni mai dificile. **Decisionismo** trebuie să fie compatibil cu respectul faţă de procedurile democratice, cu negocierile şi cu pedagogia politică.

Apariţia rezistenţei la reformă pare să nu depindă atît de costurile sociale implicate, cît de gravitatea crizei şi de forţa mandatului politic. În Europa de Sud sindicatele erau mai dispuse să limiteze grevele şi să accepte un pact cînd dificultăţile economice erau severe şi regimurile democratice erau nou instalate. În Spania, au început grevele cînd s-a ieşit din recesiune şi cînd mandatul politic a slăbit: între 1982 şi 1987 numărul zilelor de lucru pierdute a crescut de la 2,8 milioane la 4,8 milioane. Împrejurările economice dramatice şi absenţa unor propuneri alternative explică probabil puţinătatea rezistenţei organizate faţă de reforme în Polonia, Ungaria şi Republica Cehă. Dar cetăţenii îşi pot exprima reacţiile faţă de reformă nu doar pe stradă, ci şi la urne, prin creşterea absenteismului, prin sprijinul acordat politicienilor demagogi şi alte asemenea. Chiar dacă rezistenţa organizată este într-o anume perioadă de timp slabă, nu trebuie considerat că reformele economice au un sprijin puternic în rîndurile populaţiei. Mulţi economişti cred că dacă s-a găsit modelul economic corect, transformarea lui în viaţă e doar o problemă de "voinţă politică". De fapt rămîn în continuare o seamă de sfidări politice.

E nevoie de un stat capabil

Studiile despre tranziţia în Europa de Est (spre deosebire de cele din Europa de Sud) s-au concentrat în special pe economie. Ştim mai mult despre modul în care o anume secvenţă a reformei asigură coerenţa programului ca atare decît despre efectele factorilor politici. Dar politica se răzbună întotdeauna. Condiţiile politice în care se desfăşoară reformele economice joacă un rol determinant. O prioritate absolută este viabilitatea statului însuşi, chiar pentru reformatorii care luptă pentru fărîmiţarea lui, cum este în fosta Uniune Sovietică, Iugoslavia, Cehoslovacia. Aşa cum a observat Miles Kahler paradoxul reformelor pentru economia de piaţă este că au nevoie de un stat competent.

Uneori natura fostului regim s-a împotrivit dezvoltării unui stat capabil. În orînduirile totalitare, birocraţiile publice sînt clanuri personale sau organe politizate, în care selecţia profesională şi promovarea nu au nimic comun cu meritele, şi activităţile sînt guvernate de directive speciale particulare sau ideologice mai curînd decît de reguli neutrale sau impersonale. Şi tranziţia către democraţie poate afecta capacitatea statului: în unele situaţii pentru că s-au fisurat instituţiile publice; în toate situaţiile pentru că schimbarea regimului provoacă modificări în funcţiile statului, adecvate pentru exercitarea dictaturii, dar nesatisfăcătoare pentru o democraţie. În noul regim statul poate folosi mai mulţi profesori şi mai puţin poliţişti; poate cheltui mai puţin cu subvenţiile pentru întreprinderi şi mai mult pentru ajutoarele sociale; el poate strînge impozite în diferite feluri. Condiţiile economice pot de asemenea afecta capacitatea statului. Crizele fiscale şi reformele neoliberale pot împiedica statul să-şi îndeplinească acele funcţii necesare atît democraţiei, cît şi creşterii. Şi erupţia unui conflict naţionalist, etnic, în pragul democratizării distruge capacitatea statului, el nemaiputînd să-şi exercite autoritatea şi controlul pe întregul teritoriu.

Din cauza acestor condiţii politice diferite, democratizarea a luat forme diferite cu importante consecinţe pentru viabilitatea reformelor economice elaborate de noile regimuri. Sub Franco, birocraţia publică spaniolă s-a modernizat în ultimul deceniu, devenind mai profesionistă şi mai neutrală, gata să lucreze "pentru duşman" dacă va fi nevoie. Astfel, noua guvernare democratică n-a fost nevoită să reconstruiască birocraţia de la bază, ci a putut pur şi simplu să descentralizeze şi s-o extindă în zonele de ajutor social şi servicii publice, administrarea justiţiei şi strîngerea impozitelor. Pe de altă parte, politizarea permanentă a birocraţiei publice în timpul guvernărilor conservatoare şi socialiste din Grecia au făcut să sporească dificultăţile politice ale implementării reformelor economice. În Ungaria sub Ianoş Kadar şi în Polonia sub Wladyslaw Gomulka, administraţia era probabil mai eficientă decît în Bulgaria sau România. În general, peste tot unde economiile au fost liberalizate birocraţiile de stat au devenit mai profesioniste. (...)

Journal of Democracy
octombrie 1994

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

un radio actual

In fiecare zi, de luni până vineri, puteţi audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00

TALK-SHOW-uri LIVE

FM 94,2 MH

RADIO TOTAL

637.37.90; 637.56.45

Luni: Portrete din gulagul românesc - Irina Corbu
Marţi: Câinele de pază - Cornel Nistorescu
Miercuri: Punct şi virgulă - Carmen Bendovski
Joi: Fiţi întreprinzători - Bogdan Teodoriu
Vineri: Taxiul de noapte - N.C. Munteanu

ŢARA LEGALĂ

- dialog cu istoricul Nicolae Şerban TANAŞOCA -

*Cînd se vorbeşte despre stat, în opinia obişnuită el pare să fie cel ce a asigurat dintotdeauna, paternal, maximum de siguranţă individuală; e mai bine de un veac de cînd s-a spus că românul se naşte bursier, trăieşte ca funcţionar şi moare pensionar, fără ca acei de care avea grijă să simtă că datoriile sînt reciproce în vreo împrejurare: "treaba statului, domnule", (...). N-am învinovăţi, totuşi, această bonomă încredere în stat de tot răul pe care l-am suportat în deceniile postbelice, dominate de totalitarism, cînd bunul ocrotitor şi administrator ne-a luat cu desăvîrşire în proprietate abuzivă, **de stat** devenind totul, de la locuinţă la magazine, de la întreprinderi la teatre, edituri etc. Acum, în vreme de tranziţie, refuzăm intervenţia/ prezenţa lui cînd ne convine şi apelăm la el la nevoie.*

De aceea am socotit nu fără utilitate discuţia cu un istoric pentru a clarifica nu atît noţiunea în sine, cît percepţia ideii de stat în societatea românească. A avut amabilitatea să răspundă solicitării noastre dl. NICOLAE ŞERBAN TANAŞOCA.

Istoria ţării, istoria statului

Stimate domnule Tanaşoca, ce semnificaţie reală avea lansarea sărbătoririi a 2050 de ani de la formarea statului centralizat dac, care, în fapt, a coincis cu începutul celei mai abuzive perioade din epoca Ceauşescu?

Nicolae Şerban Tanaşoca: Era un vis al său proiectat în trecut, un transfer, cred eu, o concepţie proprie despre stat, prilej de a pune accent deosebit pe ideea de centralizare şi pe cea de autoritate supremă, care-i erau foarte dragi; arunca în trecut un proiect capabil să-l legitimeze, să confere adîncime istorică propriei dorinţe de dominaţie absolută. (De altfel nu e primul, statul centralizat dac a avut şi în perioada interbelică admiratorii săi). Să nu uităm noi, sărbătoream 2050 de ani nu mult timp după marile festivităţi de la Teheran, unde se aniversau cei 2500 de ani ai statului persan. Se spune că participînd prin 1976 la deschiderea unei expoziţii, prilej în care au abundat discursurile înflăcărat-patriotarde ale vremii, ambasadorul SUA la Bucureşti ar fi observat: "Noi n-avem ca dvs. 2050 de ani, ci numai 200, dar am impresia că am recuperat". Statul românesc are vechimea lui şi evoluţia sa este similară celei a altor state europene, aşa cum au dovedit-o studiile lui Onciul, Xenopol, Iorga, Gh. Brătianu, Papacostea, opere lipsite de aproximaţii, de proiecţii grandomane, care aveau alt scop decît adevărul ştiinţific probat de documente sau de mărturii istorice.

De ce credeţi că dintre toate reprezentările statului, mecanismul birocratic - cu care acesta pare să se confunde - a devenit cea mai frecventă imagine?

Din pricina ignorării elementelor care concură la istoria ideii de stat la noi, dar nu numai la noi. Urmărirea ei ar putea fi tot atît de pasionantă ca etapele unei bătălii victorioase sau ca o domnie prosperă, doar că acestea atrag mai mult, prin dinamism şi măreţie. Sigur că este nevoie pentru apariţia unui stat, de anumite condiţii geografice, geopolitice, de o anumită unitate culturală, de anumite premize de echilibru economic ş.a.m.d. Adunarea pămînturilor româneşti, crearea instituţiilor autonomiei, emanciparea de sub tutele străine şi dobîndirea statutului de suveranitate sînt componentele procesului de închegare a statelor româneşti, puse în lumină de istoricul Şerban Papacostea. Acest proces a fost dominat de cele două centre creatoare de stat (Argeşul şi Suceava). Importantă a fost însă şi acţiunea factorilor externi: protecţia pe care Bizanţul a acordat-o ortodoxiei ridicînd la rang de mitropolie bisericile din Moldova şi Ţara Românească, de pildă, a însemnat implicit consacrarea autonomiei lor, un act cu importante consecinţe pentru consolidarea acestor state. Nu trebuie să uităm un alt amănunt, deloc neglijabil: importanţa drumurilor comerciale în consolidarea statului. Iorga a lansat chiar formula expresivă: - "drumul - creator de stat". Cele două mari artere comerciale care legau Europa centrală şi septentrională de Marea Neagră - impuneau cu necesitate existenţa unor autorităţi care să le asigure libera funcţionare. În condiţiile în care ruşii pierd războiul Crimeii în faţa puterilor occidentale (de fapt, o luptă pentru libertatea de navigaţie în Marea Neagră şi pe Dunăre), învingătorii sînt interesaţi să încurajeze aici constituirea unui stat european care să garanteze această libertate, unul de tip occidental, modern, liberal. Renaşterea statului român şi reformarea instituţiilor lui în spirit occidental este, cum s-a spus, o parte a "marii revoluţii orientale prin care popoarele supuse imperiului otoman aveau să se reintegreze în lumea europeană". În atari condiţii statul a căpătat la noi o misiune cu totul şi cu totul specială: el trebuia să ridice societatea din starea în care se găsea şi s-o modernizeze, s-o europenizeze. Această pîrghie folosită cu bună credinţă şi cu devotament patriotic autentic de paşoptişti şi unionişti ca şi de generaţiile care le-au urmat, formînd clasa politică românească, au permis constituirea unei societăţi apte să recupereze decalajele faţă de Europa occidentală.

"Ţara sîntem noi, restul e strada"

Expresia - mi-aţi spus - aparţine lui P.P. Carp, şi se referea la parlamentari. Întrucît consuna ea cu stilul occidental spre care se tindea, cu cerinţele democraţiei?

P.P. Carp era un om politic conservator, cu un stil mordant, oarecum arogant, foarte personal, pe care-l folosea şi chiar cînd vorbea cu regii României, Carol I sau Ferdinand. El sublinia, însă, un adevăr; aşa cum în Evul Mediu "boierii sînt ţara" - adică oamenii care au căderea şi capacitatea de a se pronunţa în problemele de stat - tot astfel şi parlamentarii sînt "ţara legală", statul - fiindcă reprezintă, prin delegaţiune şi exercită potrivit normelor constituţionale, naţiunea de la care izvorăşte legitimitatea tuturor instituţiilor puterii de stat. Marele mecanism, statul, nu poate fi condus de oricine şi oricum, fără grave consecinţe de durată. El presupune din partea celor care-i servesc o anumită tehnicitate, o pregătire de înalt nivel, care să le permită să le asigure funcţionarea eficientă a acestui complex mecanism. Altminteri, maşinăria se răzbună, îţi poate rupe mîinile. (Mi-a plăcut o formulă dintr-un film american: "Puterea nu e o jucărie pentru copiii cuminţi".).

Lenin spunea că, în URSS, vor exista asemenea condiţii de împlinire a personalităţii umane, încît şi o bucătăreasă va putea accede la conducerea ţării.

Promisiuni goale de orice adevăr. Cînd în Rusia, după Revoluţia din Octombrie, iar mai tîrziu, în China lui Mao, s-a încercat "exercitarea democraţiei în chip direct - de către mase" (vezi lipsa gradelor ofiţereşti, a unei ierarhii, contestarea oricărei autorităţi etc.) eroarea a apărut cu evidenţă. Lenin şi-a dat seama cel dintîi de greşeală, organizarea puterilor în stat era absolut necesară, iar ideea cu desfiinţarea lui s-a proiectat într-un viitor îndepărtat cînd comunismul va învinge. Numai că pînă atunci rolul său creştea şi se întărea considerabil. S-a văzut asta şi la noi, după război, în perioada de democraţie populară dar şi mai apoi, culminînd cu dictatura cea mai crîncenă cunoscută vreodată. Un stat birocratic şi opresor.

Dar perceperea lui ca organism birocratic nu era mai veche?

St. Zeletin analizează cu mare pertinenţă rolul statului în dezvoltarea României moderne şi, în speţă, în vremea guvernării liberalilor, sesizînd paradoxul că tocmai ei, adepţii libertăţii individului, s-au folosit de stat, într-un mod destul de autoritar (vezi marea guvernare a lui I.C. Brătianu 1876-1888), ca de o pîrghie pentru ridicarea întregii societăţi. Ca pretutindeni şi întotdeauna, dezvoltarea statului a dus la apariţia birocraţiei. La noi tot românul visa să fie bugetar, ca o posibilitate de promovare şi, implicit, de asigurare a unei existenţe comode, garantate de slujbă. Asta nu-i totuna însă cu statul totalitar care urmăreşte nu să susţină, ci să-şi subordoneze cu totul societatea, folosind în acest scop un aparat birocratic hipertrofiat şi incompetent.

De ce credeţi că în zilele noastre - cînd năzuim spre statul de drept - instituţiile, funcţionarii, chiar oamenii de stat nu se bucură de respectul meritat în principiu?

În primul rînd fiindcă prea multă vreme nu a existat o viaţă de stat în adevăratul înţeles al cuvîntului. Pe cale de consecinţă toate noţiunile/funcţiile la care vă referiţi au nevoie a fi reconsiderate, restaurate (în sensul bun). Am început, de pildă, viaţa noastră parlamentară, cu Camere de valoare europeană, unde se întîlniseră P.P. Carp, Kogălniceanu, Titu Maiorescu, Nicu Filipescu, care avuseseră de discutat şi de dat replici lui I.C. Brătianu sau lui Ionel Brătianu, Delavrancea. Încheiem secolul XX cu alt tip de parlamentari, ale căror preocupări nu inspiră adesea nici încredere, nici stimă. Este uneori jenant să observi pe ce teme se pot înţelege oamenii noştri politici sau pentru ce se pot înflăcăra: diurne, călătorii, AGA ş.a. Imunitatea parlamentară - atît de des invocată - este un atribut al celui ales să reprezinte naţiunea în Parlament, acolo unde se fac legile şi se dezbat prblemele de mare interes ale ţării, şi îi este acordată tocmai spre a-l proteja de eventualele persecuţii la care ar putea fi expus pentru exprimarea opiniilor. La noi imunitatea este înţeleasă ca un soi de privilegiu, la adăpostul căruia poţi să faci ce vrei fără să păţeşti nimic.

Îndreptar moral

S-a spus că statul poate fi şi un îndreptar moral, e o observaţie mai veche, nu priveşte perioada încheiată în decembrie '89. În ce mod s-ar realiza asta, fără imixtiuni în viaţa cetăţeanului?

Alcătuind "manualul bunului cetăţean", Nicolae Bălcescu dorea să facă educaţie democratică, să evidenţieze aptitudinile potrivite pentru participarea la viaţa publică. Sugerînd norme, oferea totodată şi modele. Cînd spunea, mai tîrziu, altcineva că omul de stat are obligaţia a fi "dezinteresat în viaţa publică şi impecabil în viaţa particulară", el definea etica politicianului. Aceste norme au fost respectate în vechea Românie mult mai mult decît se crede îndeobşte. În perioada interbelică, de pildă, corpul de funcţionari publici din anumite compartimente (CFR, STB) era exemplar - nu vorbim, firește, de excepţiile oricărui mediu - şi reprezenta o garanţie de seriozitate. "A fi funcţionar de stat" - însemna a îndeplini, cu demnitate, o funcţie de interes public. Cît ne va trebui pînă să-i redăm celui de azi rostul, statura şi demnitatea? Datorăm funcţiilor publice un respect pe care prea puţini, chiar dintre cei care le îndeplinesc, în primul rînd, nu-l dovedesc deocamdată. Contestarea legitimă a deformărilor pe care le-a suferit statul în perioada totalitară, nu trebuie să ducă la demolarea instituţiilor sale, dar nici argumentul legitim al apărării instituţiilor fundamentale în stat (Parlament, Executiv, Magistratură) nu trebuie deturnat de către putere, în sensul prelungirii privilegiilor unor oameni care au compromis aceste instituţii. Statul reprezintă un regulator al vieţii publice, deopotrivă, iar reconstruirea instituţiilor sale, punerea lor pe calea cea bună - ar fi cel mai sigur factor de reconciliere naţională, la care atîta aspirăm.

De ce credeţi că tocmai acum, cînd sistemul mondial pare că va fi unul democratic, a devenit atît de importantă problema drepturilor omului? Sistemul nu le asigură chiar prin el însuşi?

Drepturile omului au produs cea dintîi fisură în blocul de granit al comunismului şi este de înţeles de ce ţările occidentale insistă atît pentru respectarea lor. E doctrina care stăpîneşte lumea contemporană, în condiţiile de interdependenţă obligatorie ce se prefigurează în viitor. Avem nevoie de un cod comun la care să ne supunem toţi; în acelaşi timp, el asigură democraţiile occidentale că, după destrămarea blocului estic, nu vor fi nevoite să intre în contact cu structuri anacronice. Democraţia nu înseamnă numai un anumit tip de scrutin, ci şi un univers coerent de valori indiscutabile. Nu poţi să suprimi, prin vot "democratic" (vezi rezultatul alegerilor din Germania, care-l aduc la putere pe Hitler), libertatea individuală fără de care democraţia nu poate fi concepută; ignorarea ei provoacă mari seisme, cum s-a văzut.

Credeţi că încoronarea, la noi, a unui împărat şi al unui rege al romilor ţine de respectarea drepturilor omului?

Pînă să fie subiect de glumă şi caricatură, regele Cioabă şi împăratul Iulian reprezintă o realitate: ei se încoronează într-o republică, cu fast şi însemne, şi consacră acest act bizar într-o biserică. Ce întindere, ce răspundere şi ce autonomie are acest regat sau această împărăţie? Nimeni nu se sesizează? Există cumva pe teritoriul republicii o comunitate etnică autonomă supusă unui rege? În România au fost de mult abolite toate titlurile de nobleţe. Cînd Carol I şi Regina Elisabeta au apărut odată în public, oficialităţile locale, crezînd că îi omagiază, au salutat pe "Suveranii României". Regele a făcut prompt corectarea: "Nu, aici se află Suveranul României, Carol I, şi Majestatea Sa Regina". După Revoluţie, ne vin de unde nu te aştepţi tot felul de prinţi - fără legătură cu Casa Regală întemeiată de Carol I, ai cărei membri erau singurii abilitaţi, prin Constituţie, să poarte titluri princiare, romii îşi arogă titluri regale, iar ca o consecinţă a acestei ambiguităţi, funcţia cea mai mare din stat, preşedinţia, este tratată prea adesea fie cu servilism, fie în deriziune, nu cu respectul cuvenit instituţiei ca atare. În acest moment de tranziţie (-spre ce?-) nu cred că avem încă percepţia exactă a statului, în fond atît de necesară.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei MANOLESCU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE : Gabriela ANDREESCU
Tiparul executat la R.A.I. CORESI, Piaţa Presei Libere nr. 1, Bucureşti

● Anul III ● Nr. 122 ● 12-18 mai 1995 ●

Anul III
nr. 123
19-25 mai 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

UNII SÎNT MAI EGALI DECÎT ALŢII

© C. Bumbuţ

„În ciuda handicapurilor Europei Centrale şi Orientale, România are o experienţă considerabilă şi ar fi stupid ca Europa Occidentală să nu aibă în vedere această experienţă, această cultură, această inteligenţă. Deci, puteţi fi oarecum liniştiţi, pericolul există, dar cred că sînt totuşi destui care nu vor cădea în cursă."

Catherine LALUMIÈRE, Bucureşti, 27 august 1993

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În numărul 120 al revistei noastre am făcut, în mod declarat, cenzură: n-am publicat două din textele primite fiindcă ni s-au părut stingheritor de generoase atît cu **Dilema** cît şi cu directorul ei.

Am sperat că cei doi autori ne vor înţelege şi nu ne vor lua pudoarea în nume de rău. Din păcate, şi unul şi celălalt au manifestat oarecare vexaţiune; au scris, au semnat, îşi asumă răspunderea şi ne refuză dreptul de a ne proclama modestia pe socoteala lor. În plus, menţionîndu-le textele fără a le publica, am creat un soi de enigmă impură cu privire la conţinutul lor real. Unii cititori îşi vor putea imagina cine ştie ce năzdrăvănii; aşa că mai bine să lăsăm mofturile şi să publicăm. Ne conformăm deci (cu inima îndoită) şi sîntem siguri că lectura acestor texte va lămuri întru totul rezervele noastre. În special contribuţia domnului Liiceanu va avea nevoie, credem, în anii ce vin, de o revizuire. Cînd Domnia-sa îşi va lua răgazul de a citi cu adevărat **Dilema**, va constata că ea nu trăieşte din editorialele directorului, ci din efortul, talentul şi ingeniozitatea întregii echipe. Cît despre comparaţia cu Montaigne, oricît de mărinimoasă şi de autentică în amicala ei căldură, ea are un inevitabil efect de deriziune. Ce poate răspunde directorul astfel flatat decît că mulţumeşte domnului Liiceanu, acest Heidegger al filosofiei româneşti, pentru bunele sale cuvinte.

Andrei PLEŞU

Hamletizînd despre dileme

Nu mă simt în stare să fac un inventar al "dilemelor" **Dilemei**. Cred, în schimb, că există un punct de certitudine legat de existenţa acestui hebdomadar: **Dilema** a făcut cu putinţă apariţia unuia dintre cei mai importanţi publicişti români, de azi şi dintotdeauna. Afirmaţia aceasta ar putea mai mult să-l lezeze decît să-l flateze pe Andrei Pleşu. Pesemne că ambiţia lui a mers într-o direcţie în care el însuşi, ca persoană, s-ar fi dorit înghiţit de propriul lui proiect: a crea un spaţiu public al îndoielii acolo unde fiecare venea cu nestrămutarea unei convingeri. Utopia acestui proiect rezidă în natura însăşi a persoanei care i-a dat naştere: trebuie să fii, spiritualiceşte, mai puţin robust şi mai puţin bătăios, mai umil şi mai îndoit decît poate fi Andrei Pleşu pentru a propune celorlalţi, într-o istorie care îşi linge rănile, seninătatea dilematică a scepticului.

Acestea fiind zise, meritul **Dilemei**, cel care va rămîne pesemne după ce timpul ei şi al nostru vor trece, va fi unul singur: ea i-a **impus** lui Andrei Pleşu un ritm şi o formulă a scrisului fără de care una dintre ipostazele sale cele mai neaşteptate şi mai seducător împlinite n-ar fi avut cum să se dezvăluie. Nu cred că avem pînă acum în limba română un autor pe care comentarea faptului divers să-l fi proiectat cu asemenea promptitudine în spaţiul de certitudine al clasicităţii. Să nu ne mirăm dacă într-o bună zi vom constata că din această provocare a imediatului (care îi convine de minune lui Andrei Pleşu) ne-am pomeni cu un Montaigne român, unul mai vehement, mai pătimaş şi mai balcanic, care a încercat să pună epilepsia spiritului în slujba echilibrului, a lucidităţii şi a nepărtinirii.

Gabriel LIICEANU

Într-o atmosferă saturată de primare şi încăpăţînate certitudini, ca cea din ţara noastră "în tranziţie", numai un temerar putea propune o revistă cu titlul **Dilema**. Temerarul, aţi ghicit, este Andrei Pleşu. Şi sînt mîndru că am participat, mai degrabă fără merit, la reuşita acestui proiect. Într-adevăr, **Dilema** a "prins": şi, fapt cu totul remarcabil, în scurt-lunga sa existenţă, revista nu şi-a onorat numai numele sugerat de etimologii, dar a ajutat şi la redescoperirea şi difuzarea adevăratului sens al noţiunii de dilemă, pentru mine (cel puţin) imposibil de separat de cel utilizat în logică. Căci, dacă în limbajul curent dilema este de regulă asociată cu procedeele retorice ce urmăresc dezorientarea adversarului, strecurînd şi ideea că este vorba de o alegere fără speranţă între două alternative oricum neplăcute, în logică prin dilemă se înţelege un tip special de raţionament, întîlnit în forme diferite (simplu, complex, constructiv, destructiv), întemeiat pe două alternative aprioric egal balansate şi fără evaluări iniţiale (ca plăcute, neplăcute, acceptabile etc.). Este sigur că revista lui Andrei Pleşu cultivă acest ultim sens al dilemei: şi de aici derivă, cred, ceea ce a devenit "marca" acestei publicaţii - inteligenţa, luciditatea, moderaţia, un scepticism mai degrabă fecund şi, desigur, umorul. Şingurii adversari declaraţi al **Dilemei** rămîn, firească, bigotismul, fie el şi partizan, şi intoleranţa, dacă nu se îndreaptă ea însăşi contra intoleranţei.

Hotărît lucru, prin susţinerea revistei lui Andrei Pleşu, Fundaţia Culturală Română şi-a făcut simţită încă o dată prezenţa atît de necesară în singura bătălie pe care intelectualii de toate orientările au datoria morală de a nu o pierde: cea împotriva dogmatismului, prostiei şi imposturii.

Mihai BOTEZ

Cum cred că inteligenţa a fost dată omului pentru a se îndoi şi pentru a-şi crea, astfel, dacă are noroc, nişte convingeri, mă simt solidar cu acel versant al "Dilemei" unde se încearcă o oarecare normalizare a "dreptului de a contrazice", cum îl numea Baudelaire; operaţie la fel de delicată, probabil, şi la fel de grea ca operaţiile pe cord deschis, dar esenţială, am impresia, pentru o societate ce-ar trebui să-şi pună problema decolectivizării mentalităţilor. În consecinţă, nu mă număr printre cei care spun că e ceva în neregulă cu "Dilema". Am semnat în paginile ei de cîte ori am fost solicitat, fără să-mi explic sfaturile care mă îndemnau să ezit, şi n-am avut niciodată senzaţia că-mi calc pe inimă. Dimpotrivă, eram mirat că nu sesizam pericolul. În fond, de ce-ar fi trebuit să ezit?

Înţeleg, evident, că într-o vreme în care "discuţiile" sunt, mai degrabă, un vacarm de monologuri, azvîrlindu-se cu certitudini întocmai cum se azvîrle cu pietre, a avea "dileme" poate să surprindă. Şi chiar să contrarieze. Am ieşit dintr-o tăcere de patru decenii şi mai bine cu o imensă nevoie de a vorbi. Această oralitate abundentă, care ne-a accelerat metabolismul, ne împiedică să-i ascultăm pe alţii, iar cînd ne impunem, totuşi, să fim politicoşi, aşteptăm să ne auzim confirmate propriile păreri. Nevroză a libertăţii, spun unii. Poate. Oricum, depresurizarea psihică produsă de dispariţia bruscă a constrîngerilor a făcut să ţîşnească din noi cuvintele, prea mult reprimate, la fel cum ţîşneşte, uneori, sîngele prin pori. Urmarea a fost pulverizarea unei dictaturi a adevărurilor obligatorii în nenumărate dictaturi mici în care fiecare e convins că adevărul său e mai adevărat decît adevărurile celorlalţi. Dar, oricît de explicabilă ar fi această nebunie, e timpul ca ea să înceteze. Nu putem trăi la nesfîrşit ca într-un Hyde Park de mari proporţii unde fiecare stă pe bolovanul său şi îşi debitează monologul, fără să-i pese decît de fantasmele sale. De aceea, "Dilema" mi se pare un util duş rece pentru capetele prea înfierbîntate de refuzul prelungit al oricărei îndoieli. O astfel de "răcoare", iritantă, poate, în prima clipă, ţine, cred, de o igienă mentală minimă. Hărmălaia de comunicate personale (căci aşa vorbim, aşa "discutăm": prin comunicate) trebuie, cumva, civilizată, prin repunerea îndoielii în drepturi, fie şi cu riscul de a deranja certitudinile prea ţepene ori vanităţile prea gonflabile care, dacă sînt contrariate, au tendinţa să înjure ori să bombăne. Pe scurt, pricep ce-i supără în "dilemele «Dilemei»" pe "oratorii" cufundaţi, fără scăpare, în propriul lor "discurs". Nu pricep, în schimb, de ce ar reacţiona la fel intelectualii care ştiu că fără dubii nu se poate obţine o credinţă autentică, de ce s-ar grăbi şi ei să considere îndoiala o frivolitate sau, vai, o manevră necurată.

În treacăt fie zis, m-am lămurit din proprie experienţă cît de plăcut e să ţi se aplice o mască. Datorită modului meu mai patetic, poate, de a-mi mărturisi dilemele, am fost categorisit de unii "prea încrîncenat". Şi ce să fac? Să le explic, a suta oară, celor care mă supraestimează, crezîndu-mă mai puternic decît sunt în realitate, că, de fapt, am rămas un afectiv vulnerabil, măcinat de melancoliile unei singurătăţi orgolioase şi hărţuit de o obsesie a relativităţii, tot mai accentuată pe măsură ce noaptea din urma mea creşte? Ar fi inutil. În spectacolul nostru, nimeni nu e dispus să te audă. Să trec, deci, peste asta. În ce mă priveşte, nu sufăr, mulţumesc lui Dumnezeu, de mania suspiciunilor. Şi, de altfel, ar fi obositor să văd, peste tot, realităţi oculte. Prefer să le iau cum sînt ori cum par. E suficient că pe unele le suport din ce în ce mai greu. Ceea ce vreau, ceea ce încerc, nu e să scap de dileme, nu e să fug de îndoieli, ci să mă agăţ, dacă pot, de "partea însorită a îndoielii", cum zicea, într-un vers, Tennyson.

Şi cu asta ajung la celălalt versant al "Dilemei" sau al "dilemelor" unde, fără să vreau, mă pomenesc făcînd un pas înapoi. Precizez că reacţia mea nu e provocată de suspiciuni, ci de o teamă. E drept, uneori m-am întrebat dacă, asediată de bănuieli tulburi, "Dilema" nu s-a lăsat, cumva, influenţată de procurorii ei, opunînd unui sumbru refuz al îndoielilor un plus de voluptate (sau de înverşunare) dubitativă. Dar aceasta e o simplă ipoteză. Mă înşel? Nu mă înşel? N-am cum să ştiu. Tot ce pot pune în cauză, fără să am sentimentul că mă aventurez pe nisipuri mişcătoare, este o slăbiciune personală. Poate din pricina temerii că n-aş face faţă unui scepticism absolut, nu mă împac cu bucuria de a relativiza orice. Această bucurie mă descumpăneşte. Căci trăiesc foarte greu fără puncte de sprijin, oricît de fragile ar fi ele. De aceea tresar de cîte ori am impresia că "Dilema" ne propune să constatăm că "albul" nu e mai breaz ca "negrul". Simplificînd, nu pot crede că "democraţii" de azi sînt, neapărat, "lichelele" de ieri. Nici că toţi cei care acum "au curaj" ori se recunosc disperaţi au fost laşi, s-au tîrît resemnaţi, de-a buşilea, prin liniştea de cimitir dinainte. Faptul că anticomunismul e practicat, uneori, în forme comuniste, nu e un motiv pentru a disprefui, în egală măsură, comunismul şi anticomunismul. Şi, la limită, de ce ar fi detestabilă o amărăciune scrîşnită? Sînt vremuri care te obligă să scrîşneşti. Dar să nu mă îndepărtez de ceea ce vroiam să spun. Dacă mă tem de orgoliul de a nu avea dileme, mă tem şi de orgoliul de a avea numai dileme. Nu văd de ce am pune inteligenţa la lucru pentru a spori ruinele, şi aşa prea multe. În plus, eu devin prudent cînd aud vorbindu-se de justa măsură. De fapt, sînt din ce în ce mai convins că a fi întreg înseamnă a fi "fără măsură". A iubi fără măsură, a îndrăzni, dacă poţi, fără măsură, a crede, măcar în ceva, fără măsură. Deşi sună ciudat, poate, ce spun într-o vreme care ne-a obişnuit cu excese ridicole sau groteşti.

Octavian PALER

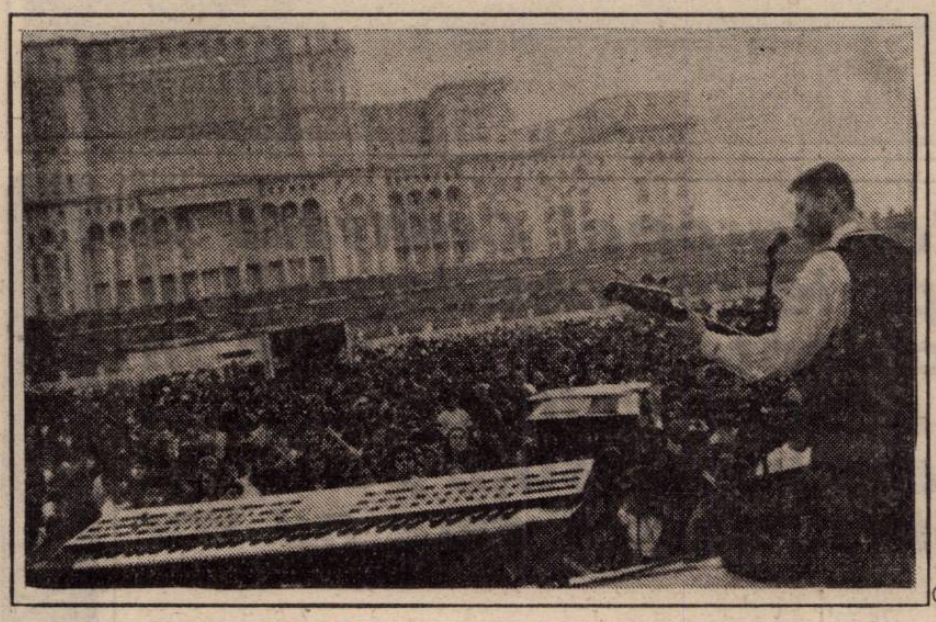

© C. Bumbuţ

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Proprietatea**
- **Merge şi aşa**
- **Memorie şi memorii**
- **Rol şi mască**

Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum trei pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă mulţumim. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Pintilie, Fuji-Yama şi Balcanii

Am auzit, în legătură cu ultimul film al lui Lucian Pintilie, două categorii de reproşuri: unele privesc fidelitatea regizorului faţă de sine, altele fidelitatea lui faţă de patrie. Prima categorie de reproşuri vine, în genere, de la intelectuali subţiri, cealaltă de la semidocţi groşi sau de la fanatici - de toate soiurile - ai oştirii şi ai neamului. Cu aceştia din urmă nu e de pierdut prea mult timp. Ce să explici unor suflete simple pentru care iubirea de ţară e un veşnic suspin ud şi roz, o hîrjoană festivă printre statui? Cum să-i faci să înţeleagă că sudalmele lui Cioran sînt mai patriotice decît laudele lui Ion Potopin? Poţi, cel mult, să le atragi atenţia că filmul lui Pintilie - chiar şi după criteriile lor - e, pînă la urmă, prizabil: în definitiv, personajul **pozitiv** al întregii istorii e un căpitan al armatei române, dăruit din plin cu simţul onoarei şi al umanităţii, dispus să înfrunte cu orice risc triviala maşinărie a mentalităţii cazone. Asemenea eroi nu sînt o noutate în spaţiul culturii noastre: a se relua literatura lui Liviu Rebreanu, a lui Camil Petrescu şi a altora, mai mari sau mai mici, pentru care problematica războiului şi a carierei militare nu implică doar pieptul bombat şi privirea oţelită, ci şi eventuala explozie a conştiinţei.

Cu intelectualii noştri e mai greu. Pentru că lor le plac lucrurile complicate, "consecvenţele" estetice, subtilitatea. Mărturisesc că m-am trezit eu însumi, deşi nu-mi place să abuzez - în nici o privinţă - de subţirime, în situaţia de a cataloga **O vară de neuitat** drept cel mai non-Pintilie film al lui Pintilie, subînţelegînd o nuanţă de dezamăgire. Pintilie trebuie să fie expresionist şi cinic, iar aici "cade" în neo-clasicism şi melodramă. Pintilie trebuie să fie arborescenţă, fermentaţie, delir exoftalmic, iar aici e cristalinitate, linearitate, monodie. Evident, din cînd în cînd, în primele scene, în cîte un detaliu sau în fraza finală se simte "ghiara" specifică a "vechiului" Pintilie. Dar impresia generală e aceea a unei "opere" specifice. Încet-încet am realizat, totuşi, că de dragul unei definiţii preconcepute îmi refuzam o emoţie adevărată şi că aveam tendinţa teroristă de a-i interzice lui Pintilie să fie altceva decît credeam eu (şi alţii) că este. Pe scurt, eram incapabil de simplitate. Mi se oferea o bucată de pîine caldă, iar eu căutam miresme de sufleuri fine sau de vînat fiert în conjac.

În cele din urmă, am consimţit să mă bucur. Dar am constatat că sursele bucuriei mele nu intersectau "mesajul" exterior al filmului, "actualitatea" lui. Nu despre Balcani, despre război şi despre armata română mi se părea că e vorba. Ci despre o femeie şi despre feminitate. Despre "o vară de neuitat" din biografia unui copil, fascinat de imaginea misterioasă a mamei sale. Fascinaţia aceasta m-a contaminat pe nesimţite. În definitiv, întîlneam o temă acută a Europei de Est: efortul de a supravieţui cu graţie în condiţii de ostilitate, efortul de a cupla pianina cu bordeiul, broderia cu praful, serviciul de cristal cu patul de campanie. Pe scurt, efortul de a salva valorile feminităţii într-o ambianţă istorică hirsută, din ce în ce mai barbar masculină. O vietate florală, suav turgescentă, o emblemă a răgazului şi a **normalităţii** e obligată să trăiască în universul astringent, deşertic, al unei frontiere agitate, al unei campanii meschine şi sîngeroase. La început, normalitatea e luminoasă şi disponibilă: "toate le suferă, toate le nădăjduieşte, toate le rabdă": "este binevoitoare", "nu se trufeşte", "nu gîndeşte răul". De la o vreme însă, resorturile ei se frîng, resursele ei se epuizează. Inadecvarea devine nevroză, reveria intră în derivă. Cu cît "frontul" alunecă mai spre "sud" şi mai spre "orient", cu atît mai mult civilizaţia central-europeană, chesaro-crăiască, se tulbură şi se destramă. Mozart se stinge într-o juxtapunere de strigături. Nimfele hăituite sînt vînate de haiduci, iar în locul saloanelor se instalează codrul şi mlaştina. Totul, într-o retorică a virilităţii fruste, nesentimentale, fără zorzoane, fără inutile contorsiuni sufleteşti. Se trăieşte tragic, radical şi tenace, în răspăr cu "paradigma feminină" a vieţii. Feminitatea se resoarbe în condiţia **văduviei**: aşadar, se masculinizează, adoptă sobrietatea războinică a bocetului şi a vendetei.

Dincolo de această dramă a feminităţii, se întrevede, în filmul lui Pintilie, **drama marginilor de imperiu**. Mi-am amintit intens de Julien Gracq din **Ţărmul Syrtelor**, de ţinuturile a căror materie e însăşi depărtarea de centru şi în al căror pustiu nu mai poţi încerca decît "plăcerea de a nu fi mort". În asemenea ţinuturi, feminitatea e ultima expresie, ultimul substitut, al centrului (ea care seamănă - spune Julien Gracq - cu "tremurul care se vede în aer deasupra unei flăcări calde"). Despre farmecul înecăcios al unor astfel de ţinuturi, noi, cei aflaţi "la porţile Orientului", avem o competenţă de neuzurpat. Noi ştim ce înseamnă să trăieşti într-un loc în care ai, la fiecare pas, motive de euforie şi de dezgust, un loc atins simultan de har şi de asfixie. Noi ştim, în România, ce înseamnă să ai mereu sentimentul vecinătăţii miracolului şi pe acela al propriei paralizii. Sîntem o Spanie fără Don Quijote - spunea, exasperat, Cioran. În termenii filmului lui Pintilie, sîntem, s-ar zice, la poalele lui Fuji-Yama, într-o Japonie fără samurai...

Andrei PLEŞU

Al treilea pol

3. Contestaţie şi opoziţie

Practicînd în forme aproape caricaturale un maniheism de tip bolşevic (neasumat însă ca atare, probabil nici conştientizat), reducînd actuala viaţă politică românească la o confruntare pe viaţă şi pe moarte între o "putere" ce nu ar fi decît o "restauraţie" a regimului prăbuşit în decembrie '89 şi o opoziţie pe care o socoteşte "formă legitimă de apărare a intereselor obşteşti", dl. Gheorghe Grigurcu îmi reproşează îndrăzneala de a fi afirmat că există un deficit de democraţie şi într-o parte şi în cealaltă.

În opinia dlui Grigurcu, eu mă prefac, de fapt, că sînt "obiectiv" şi "neutru", în realitate fiind cît se poate de tendenţios; umblu "cu subţirimi avocaţiale în favoarea cîrmuirii cotroceniste". Subţirimi-subţirimi, dar, observă neîndurătorul meu critic, "tendinţa" e "tocită".

Scrie dl. Grigurcu: "Din pură «obiectivitate» şi «neutralitate», (M. Iorgulescu) amestecă în acelaşi sac puterea şi opoziţia. Gest de-acum jenant de vitregit de originalitate, în tendinţa sa tocită". Şi dl. Grigurcu produce dovada "amestecării în acelaşi sac", adică un citat dintr-un articol al meu din **Dilema**. "Într-un fel sau în altul - scrisesem, iar dl. Grigurcu reproduce -, comportamentul şi ideologia de clan sînt de regăsit pretutindeni, atît în zona «puterii», cît şi în zona «opoziţiei». Similitudinile sînt, uneori, nu doar uimitoare, ci şi buimăcitoare; deficitul de democraţie este la fel de şocant şi cînd priveşti spre «tabăra puterii», şi cînd priveşti spre «tabăra opoziţiei»". Dl. Grigurcu pare siderat de această apropiere şi reacţionează printr-un tir de întrebări. "Oare? N-are (M. Iorgulescu) impresia că între putere şi opoziţie (cu toate deficienţele uneori grave ce i se pot reproşa opoziţiei) există o diferenţă esenţială? O diferenţă de principii? Că opoziţia a luat naştere tocmai pentru a combate copleşitoarele imoralităţi ale puterii, ca o formă legitimă de apărare a intereselor obşteşti? Că Revoluţia din decembrie n-a legitimat restauraţia, ci opoziţia?" Aşa se (ori mă) întreabă dl. Gheorghe Grigurcu în articolul ce mă demască drept ipocrit avocat pledînd subtil "în favoarea cîrmuirii cotroceniste" ("Ce înţelege dl. Mircea Iorgulescu prin restauraţie?", în **Dreptatea**, nr. 73, aprilie 1995).

A vorbi despre existenţa unui comportament şi a unei ideologii de clan atît în zona "puterii" cît şi în cea a "opoziţiei", a observa că există un deficit de democraţie în majoritatea partidelor şi alianţelor politice româneşti, indiferent de situarea lor, nu înseamnă, desigur, a ignora ce anume le separă. Diferenţele de doctrină nu implică însă neapărat şi diferenţe de comportament. Vrea sau nu vrea dl. Grigurcu, vor sau nu vor cei care gîndesc asemenea lui, comportamentul politic şi instituţional românesc nu s-a eliberat încă de influenţa modelului comunist. Nu este nimic anormal aici: acesta a fost unicul model cunoscut, trăit, suportat de români vreme de aproape cinci decenii, după ce mai înainte trecuseră prin alte două dictaturi. De unde comportament şi deprinderi democratice?!

Nu ajunge să te declari sau să crezi că eşti anti-comunist - ori chiar să fii - pentru a te transforma, fără efort, peste noapte, într-un democrat. Prin primăvara anului 1990, PNL, pe atunci încă nedivizat şi condus de Radu Cîmpeanu, a ţinut o conferinţă naţională. Ziarul partidului, căci există şi aşa ceva, a reprodus, pe prima pagină, cuvîntarea dlui Cîmpeanu, cu fotografie mare, şi un mic articol în chenar, în partea dreaptă jos, unde se făcea un ditirambic elogiu al preşedintelui PNL: era exact, respectată cu o uimitoare fidelitate, macheta primei pagini a "Scînteii" din zilele congreselor şi conferinţelor naţionale ale PCR. Se schimbaseră doar personajele şi formulele de adresare... Ar fi, cred, cît se poate de instructivă o antologie a supravieţuirii limbajului encomiastic din perioada ceauşistă; dus, atunci, pînă la delir, nu a dispărut după decembrie '89, ci şi-a schimbat obiectul; într-o asemenea antologie ar putea figura un lung şir de articol despre dl. Ion Iliescu, Regele Mihai, dl. Corneliu Coposu, dl. Emil Constantinescu, dna Ana Blandiana, scrise în cel mai autentic stil al omagiului de pînă în decembrie '89. Dl. Grigurcu este critic literar, este în primul rînd un critic de gust, prin urmare posedă o sensibilitate stilistică profesionalizată: să nu fi fost niciodată şocat, intrigat, fascinat de această metamorfoză? Să nu fi remarcat, oare, dl. Grigurcu fabuloasa nouă viaţă a modelului "Cenaclul Flacăra", model atît de activ în emisiunile posturilor naţionale de radio şi televiziune din zilele revoluţiei din decembrie '89, model preluat apoi de mulţi dintre demonstranţii din Piaţa Universităţii, în aprilie-mai 1990?! Imprejurarea că, în timp ce la Radio şi Televiziune se făcea "cenaclu Flacăra", părintele acestui model, Adrian Păunescu, era înghesuit într-un grilaj albit de saliva unei mulţimi înfuriate, nu face decît încă mai necesară o analiză lucidă a formelor în care s-a exprimat contestaţia românească. Atît înainte, cît şi după decembrie '89. Fiind de răspuns la o întrebare pe care o cred fundamentală: în ce măsură contestaţia din perioada comunistă, atîta şi aşa cum a fost această contestaţie, a luat, după decembrie '89, forma unei opoziţii politice? Nu cumva, şi ar fi probabil interesant de încercat să se analizeze cauzele pentru care, eventual, s-a întîmplat aşa, foştii contestatari n-au devenit cu adevărat opozanţi, ci au rămas ceea ce fuseseră, contestatari? Căci nu e totuna să fii contestatar într-un sistem dictatorial şi politician în opoziţie într-un sistem democratic, fie această democraţie oricît de firavă.

Oricum, judecînd după aptitudinile sale, dl. Grigurcu aparţine mai curînd contestaţiei decît opoziţiei; şi încă unei contestaţii oarecum speciale, contestaţia de tip artist. De aceea, probabil şi este dl. Grigurcu atît de imprudent, teribil de imprudent, cînd afirmă - într-o gazetă de partid, mai exact în gazeta de partid a PNŢCD - că "opoziţia a luat naştere pentru a combate copleşitoarele imoralităţi ale puterii" şi că este "o formă legitimă de apărare a intereselor obşteşti". Vasăzică, dacă n-ar fi fost "copleşitoarele imoralităţi ale puterii", opoziţia n-ar fi luat naştere şi, în orice caz, n-ar fi fost "o formă legitimă... etc.". Nu mijeşte aici idealul unei societăţi totalitare, care nu există opoziţie decît - ori numai - ca reacţie la "copleşitoarele imoralităţi etc."? Dacă "puterea" n-ar fi, cum zice dl. Grigurcu, "imorală", ori dacă şi-ar proclama şi susţine, prin mijloace propagandisto-represive adecvate, moralitatea, cea mai înaltă moralitate, desigur, atunci n-ar avea de ce să existe "opoziţie", n-ar mai fi legitimă: este exact concepţia statului totalitar, cu partid unic, cel mai moral, cel mai înaintat, cel mai clarvăzător partid etc. Vasăzică, în ţările cu vechi tradiţii democratice de aceea există opoziţie, întrucît există o "putere imorală"! Cînd "puterea" devine "morală", opoziţia dispare sau trebuie să dispară, oricum, nu mai este, cum zice, doct, dl. Grigurcu, "legitimă"! Exact aşa gîndeau şi cei care au suprimat partidele politice româneşti - cel dintîi, Carol al II-lea, apoi Ion Antonescu, apoi Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Şi încă: s-a născut - ori a renăscut - PNŢCD, partid în a cărui gazetă publică dl. Grigurcu, doar fiindă "puterea" e "imorală"? Sau pentru că, atunci, în decembrie '89, s-a prăbuşit sistemul partidului unic?! Pentru că **s-a dat drumul** la partide?!

Cît despre comportamentul şi ideologia de clan din cadrul opoziţiei, îl invit pe dl. Grigurcu să fie un pic - doar un pic! - atent la tot ce i s-a întîmplat fostului nostru coleg de critică literară, lui Nicolae Manolescu, în calitatea lui de preşedinte al Partidului Alianţei Civice. N-am remarcat - poate, cine ştie, îmi va fi scăpat! - vreun articol al dlui Grigurcu în care, de pildă, să pună la punct stupiditătile veninoase la adresa lui Nicolae Manolescu publicate în ziare şi reviste ale "opoziţiei"... Nu neapărat din adeziune la PAC ar fi putut scrie dl. Grigurcu măcar un singur articol în care să se arate mîhnit de insinuările şi atacurile la adresa lui Nicolae Manolescu, nicidecum, ci din sensibilitate morală şi solidaritate intelectuală - atît.

Atît. Nu a făcut-o.

(Va urma)

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Televiziunea şi regii republicani

"Ca să nu mai rămînă repetent şi anul acesta..." etc. Cunoaşteţi continuarea. Şi sfîrşitul, apoteotic. Dl. Goe este adus la Bucureşti de 10 mai, costumat în mariner (pardon, marinal!) şi plimbat la bulivar. Cît a fost de întoarsă pe toate feţele opera Marelui Will muntean, nu s-a găsit însă nici un exeget care să vadă în scenariul **Dlui Goe** un **pattern** semnificativ pentru viaţa publică românească. Mai în glumă, mai în serios, celebra schiţă caragialiană ne-ar putea arăta cum, purtat de un principiu feminin răsturnat şi hipertrofiat, un suflet de puer este călătorit din provincie la Capitală, pe marile bulevarde, în ciuda - sau tocmai datorită - faptului că, la şcoală, nu este bun de nimic. Acest scenariu ar putea fi regăsit, de exemplu, în evoluţia multor figuri, mai anonime sau mai reliefate, care agită scena publică românească, înainte dar mai cu seamă, multiplicat, după Decembrie 1989. Ziua a fost aceeaşi: 10 mai. Deci: pe 10 mai, bulevardele Capitalei s-au umplut de Dni Goe. Anul acesta mai mult ca niciodată. De exemplu în Piaţa Universităţii, asediată nu atît de manifestanţi, cît mai cu seamă de poliţia care nu a cedat nici măcar cu un centimetru: TAB-uri cît vedeai cu ochii. S-a lăsat, evident, cu îmbrînceală, şi cu niscaiva ochelari sparţi. Poliţistul care a păţit acest lucru, intervievat de un reporter de la **Antena 1** a fost mai rezonabil şi mai reţinut, culmea, decît reporterul cu pricina care-l tot îmboldea să se plîngă şi să vorbească de rău demonstraţia. Nu i-a reuşit. Tema **Observatorului** de miercuri, 11 mai, tocmai aceasta a şi fost: **agresiunea.** De exemplu, agresarea unei echipe a **Antenei 1** la Mogoşoaia, de către gealaţii unui fost "cronicar sportiv" la **Săptămîna** reciclat, acum, "democratic" (există "reciclare democratică" aşa cum există "spălare" a banilor murdari) în postul de primar, sub acoperirea căruia se edifică în suburbia Bucureştiului (curat suburban!) somptuoase aşezăminte private de cinism şi agresivitate ale diferiţilor îmbogăţiţi de pe urma tranziţiei. Nu am nimic cu proprietatea privată, dar atîta vreme cît ea evită ochiul presei, înseamnă că ceva nu este în regulă. Asistăm, de altfel, la constituirea a nu puţine astfel de zone "private" prelevate nu se ştie cum din spaţiul public şi transformate în umbroase feude. "Derive monarhice", cum suna diagnosticul proaspătului preşedinte al Franţei, Jacques Chirac, după paisprezece ani de socialism. Un motiv printre altele pentru care "republica" nu suportă monarhia **constituţională:** încurajarea diferitelor "monarhisme" private. Mai curînd la Mogoşoaia, aşadar, ar fi nevoie de TAB-urile poliţiei, decît, cu obstinaţie, în pieţele Bucureştiului, unde de obicei nu se întîmplă altceva decît exercitarea unor drepturi democratice... Dar vine ea, vremea judecăţii... Atîta doar că poate să îmbrace haina răzbunării. Vedeţi ce frumos sfîrşesc glorioşii ani Mitterrand în Franţa: cu inculparea lui Tapie, copilul-minune, protejatul fostului preşedinte, şi cu aceea a fostului trezorier al Partidului Socialist Francez, Henri Emmanuelli... Nu-i dădător de speranţă?...

Miercuri, 11 mai, **Actualităţile TVR**-ului au ţinut, în sfîrşit, cam cît ar trebui să ţină în fiecare zi: 15 minute. Ceea ce nu înseamnă că au fost altceva decît ceea ce sînt de obicei: o gazetă de perete, la fel de goală de adevăratele ştiri ale zilei ca întotdeauna. A devenit evident: ca să vezi, fără a-ţi pierde o seară din viaţă, ştirile, trebuie să te uiţi la **ProTV** (preferatul meu, în primul rînd datorită excelenţei comentariilor) sau la **Tele 7abc.** Să revin, însă, la **TVR.** Aceasta nu a acceptat să-şi amputeze emisiunea ei sacrosanctă, monument de plictis, decît din strădania - încununată, să recunoaştem, de succes - de a face pe placul tuturor: să transmită un meci, dar să poată difuza şi inconturnabilul serial **Dr. Quinn.** (Este formidabilă tirania acestor seriale asupra obişnuinţelor oamenilor; ele sînt însăşi obişnuinţa, ritmată de la "centru"...) Să nu cumva să se supere cineva, femeile ori bărbaţii cu drept de vot ai României. Aici e aici: televiziunea naţională nu ar trebui să caute cu orice preţ **să facă pe plac,** să flateze, să distreze, să nu contrarieze. Pentru aşa ceva există televiziunile particulare, comerciale, al căror unic principiu de existenţă îl constituie tocmai **audienţa.** O televiziune naţională trebuie **să educe** chiar cu riscul de a provoca reacţii de respingere. Tocmai pentru că se află (încă) pe primul loc în clasamentul preferinţelor, ea ar trebui să profite de acest atu şi să transmită conţinuturi capabile, în timp, cu multă răbdare, să modifice comportamente colective. Se teme, însă, că va fi părăsită şi va pierde controlul asupra maselor. Ea trebuie să placă celor mai mulţi pentru ca, pe de o parte, să atragă grosul publicităţii şi, pe de altă parte, să poată fi eficientă la nevoie. De aceea nu caută televiziunea română să educe. De aceea se comportă ea ca un (prost) post privat. Modernizarea nu o poate aduce modificarea genericelor. De aceea cred că nu greşesc dacă spun că noi, deocamdată, nu avem o adevărată televiziune naţională. Ci, în loc de un **serviciu** public, o **slugă** în voia politicii, mai precis a "monarhismelor" republicane de tot soiul.

Bogdan GHIU

Economie

Speculanţi sau speculatori?

Bursa de valori devine, cu fiecare zi ce trece, o realitate tot mai bine conturată. I s-a fixat sediul (la Banca Naţională a României), au fost împărţite rolurile între societăţile de intervenţie pe piaţă, iar săptămîna trecută asociaţia bursei şi-a desemnat conducerea. Nu peste mult timp - probabil că înainte de jumătatea lunii iunie -, va avea loc ceremonia inaugurală. Apoi, mitropolia economiei de piaţă (aşa definise Petre Ţuţea bursa de valori) va începe să funcţioneze.

Aşteptăm de mult acest moment. Prin lege, se prevăzuse înfiinţarea bursei de valori pînă cel mai tîrziu în primăvara anului 1992. Dar societatea românească nu era pregătită pentru un astfel de pas. Nici acum nu este pregătită. Acomodarea autorităţilor, a operatorilor economici şi a populaţiei cu exigenţele bursei de valori va fi, fără îndoială, unul dintre cele mai dificile procese ale tranziţiei. Dar deschiderea bursei nu se mai putea amîna fără compromiterea reformei.

Dificultăţile începutului vor fi mari. Bursa de valori, instituţie care prin definiţie se opune monopolurilor, va fi nevoită să funcţioneze într-un cadru economic dominat de monopolurile de stat. Din acest motiv, principalul ei instrument - "mîna invizibilă", cum numea Adam Smith jocul liber al forţelor pieţei -, se va bloca adeseori. Iar deblocarea va cere timp şi eforturi.

Barajul cel mai puternic în calea bursei nu va fi înţelegerea şi însuşirea mecanismelor ce-i sînt specifice, de o complexitate fascinantă şi avînd la bază o întreagă cultură, ci grefarea spiritului propriu acestei instituţii pe fondul mentalităţilor dominante din societatea noastră. Bursa funcţionează bine numai într-un climat de liberă concurenţă. Numai într-un cadru de confruntare deschisă între cerere şi ofertă, care să nu fie îngrădit de centralism administrativ sau de prejudecăţi. Pe drumul spre acest gen de libertate mai avem încă de mers.

Bursa este o piaţă simbolică. În ringurile ei nu se fac afaceri directe, vînzătorii şi cumpărătorii nu sînt faţă în faţă şi nu pot să privească unii în ochii altora. Deşi titlurile care se tranzacţionează au în spate valori concrete: operaţiuni financiare, mobilizări de capitaluri, activităţi investiţionale. Cursul afacerilor merge înainte, "vînzătorii" şi "cumpărătorii" îşi văd de treburile lor, pe piaţă fiind prezente numai simbolurile acestor activităţi, în expresia lor monetară. Tranzacţiile sînt făcute de profesionişti în domeniu, reuniţi în societăţi de intermedieri financiare sau în firme de brokeri şi dealeri (variantă modernă a tradiţionalilor agenţi de bursă). Astfel protejate, afacerile nu se defluidizează niciodată, în timp ce piaţa devine mai sigură, mai dinamică şi mai atractivă. Magia bursei, temă obsedantă a analiştilor şi romancierilor deopotrivă, îşi trage seva din caracterul anticipativ al celor mai multe dintre deciziile comerciale şi financiare. Posibilitatea anticipării unui **curs bun,** lansarea în operaţiuni menite să aducă profit din diferenţe favorabile de cursuri, care flotează de la o zi la alta sau de mai multe ori în timpul unei singure zile, au determinat **permanentizarea speculei** pe acest tip de piaţă.

În urechile românului, cuvîntul speculă sună aproape întotdeauna acuzator. Primul-ministru apare la televizor şi se războieşte cu speculanţii. În documente oficiale emise de guvern se specifică adeseori că din cauza speculanţilor... cresc preţurile, se restrînge oferta pe piaţă şi se scumpeşte viaţa. Ce atitudine va lua guvernul faţă de specula de la bursa noastră de valori, care desigur că-şi va face repede intrarea în ring? Ce va gîndi şi cum va reacţiona opinia publică? Sînt întrebări al căror răspuns este greu de anticipat. Vom nota însă că în literatura de specialitate apărută la noi, ce prefaţează deschiderea bursei de valori, se încearcă o distanţare lingvistică de huliţii termeni **speculă** şi **speculant.** Pentru că **specula,** potrivit Dicţionarului General al Limbii Române, apărut în anul 1987, înseamnă "comerţ ilicit", "vinderea unor mărfuri cu suprapreţ", "darea de bani cu dobîndă ca îndeletnicire", iar **speculaţia** este "afacere bazată pe înşelătorie", definiţie urmată de adnotarea: "egal speculă". Aflăm din acelaşi dicţionar că **speculantul** este "o persoană care vinde cu suprapreţ". Noua literatură preia numai cuvîntul **speculaţie,** conferindu-i un nou conţinut: "Tehnică de cumpărare şi revînzare a bunurilor sau a valorilor, în vederea obţinerii unui profit din fluctuaţia cursurilor". Totodată, se inventează un nou termen: SPECULATOR ("Vocabular economic şi financiar" - 1994). Adică operator bursier care face speculaţii. Iată cum ajungem şi la o terminologie de tranziţie, menită să pregătească o adaptare mai puţin şocantă a urechilor noastre cu realităţi prezentate în învelişuri sonore înşelătoare.

Jocul mi se pare periculos. Pentru că în acest fel nu se va obţine decît o teribilă confuzie, în timp ce cuvîntul **speculă,** exprimînd mai departe "vinderea de mărfuri cu suprapreţ", va continua să fie pus la zidul infamiei. Dar ce înseamnă "suprapreţ"? Dacă un vînzător cere pe marfa lui o anumită sumă şi i se plăteşte, suma respectivă exprimă preţul. Un **preţ adevărat,** acceptat de piaţă. "Suprapreţul" nu este decît o iluzie ideologică, de care ne-am lovit timp de 45 de ani şi care a determinat golirea pieţei de mărfuri. Nici un producător nu acceptă să piardă mizînd pe preţuri stabilite în birouri. Sau riscînd să fie acuzat că vinde cu "suprapreţ" atunci cînd lasă piaţa să decidă ce sumă să primească pentru marfa pe care o vinde. El va prefera să nu producă... decît să producă şi să obţină pagubă în loc de cîştig.

Sigur, nici producătorul nu poate fi lăsat să decidă singur ce preţ să ceară. El este tentat să facă stocuri, pentru a produce penurie de mărfuri, reuşind astfel să strice echilibrul dintre ofertă şi cerere. Pe piaţă se poate ajunge la somnolenţa mărfurilor, a titlurilor de valoare şi a banilor, care-i toxică. Numai mişcarea continuă aduce bogăţie. Piaţa a fabricat un anticorp (**speculantul** - şi nu speculatorul, ce nu-i decît o variantă lingvistică inutilă), cu care să lupte împotriva acestei infecţii toxice: **antimişcarea.** Bursa îi va etala mai bine rolul şi ne va ajuta să-i înţelegem importanţa.

Adrian VASILESCU

Ce-i desparte pe liberali?

Aflat mereu în ultimii ani printre subiectele politice la modă, refacerea unităţii liberale urcă din nouă în topul actualităţii politice, deşi toată lumea ştie că nu se poate reface un întreg care n-a existat niciodată. În 1990, cînd Radu Câmpeanu a reînfiinţat Partidul Naţional Liberal pentru a-i fi preşedinte, liberalismul românesc se reducea la charisma liderului său şi la sentimentele anticomuniste ale celor ce-l susţineau. Pînă în 1992, mişcarea liberală s-a conturat ca o narcisiacă delimitare a vîrfurilor, urmată de înmulţirea acestora prin metoda altoiului politic. N-a trecut mult şi a ieşit la iveală "aripa tînără", pentru care elocinţa preşedintelui se dovedea mai mult o pornire dictatorială decît o garanţie a inteligenţei pragmatice. Rădăcinile - adică populaţia cu vederi ori interese liberale - erau mai greu de fixat în solul carpato-danubiano-pontic decît modelele teoretice; treptat, pînă şi anticomuniştii furioşi din epoca Pieţei Universităţii s-au trezit la realitate, pentru a tînji, la propriile locuri de muncă, mai mult după protecţia socială decît după şansa iniţiativei particulare. În absenţa alegătorului care să-i sancţioneze sau să-i oblige la bun-simţ, liderii liberali decişi să-şi refacă tinereţea interbelică şi liderii liberali convinşi că au dreptul la promovări în ierarhia postcomunistă au fost liberi să se despartă aşa cum se despart de obicei vedetele care n-au de dat nimănui socoteală. Conducătorii de grupuri, grupări şi facţiuni liberale se reprezentau de fapt pe ei înşişi ca beneficiari ai unor utopice idealuri revoluţionare. Procentele parlamentare pe care le-au obţinut împreună sau separat nu măsurau popularitatea unor doctrine liberale, ci antipatia faţă de înlocuitorii oficiali ai lui Ceauşescu, stimulată de nostalgia unui trecut mai îndepărtat. Partidul Alianţei Civice, născut dintr-o supraevaluare a protestelor străzii, s-a văzut obligat să-şi caute o identitate în peisajul confuz al formaţiunilor de opoziţie şi, în acest scop, a apelat la formula liberalismului civic, mizînd deci pe asocierea a două noţiuni într-un moment în care nici una dintre ele nu avea acoperire în realitate. Membrii elitei intelectuale, obişnuiţi cu privilegiile unei societăţi de stînga, s-au înscris în competiţia politică menită să transforme cetăţeanul cu drept de vot într-un suporter cu convingeri de dreapta. Ce tactică şi ce strategie au adoptat însă toţi aceşti liberali pentru care stilul laissez-faire era fie insuportabil, fie echivalent cu lipsa de disciplină? Nu e greu de observat că liberalii s-au certat în aceşti ani nu doar între ei, ci şi cu spiritul ori cu doctrina liberală. Alături de ţărănişti şi de stînga parlamentară, liberalii au acuzat sistematic măsurile reformiste la care guvernul Văcăroiu s-a autoobligat prin semnarea unor acorduri cu organismele financiare internaţionale. Tineri sau vîrstnici, foşti puşcăriaşi numiţi ambasadori sau foşti nomenclaturişti ridicaţi la rang de duşmani ai fostei nomenclaturi, liberalii s-au divizat, regrupat şi compromis reciproc tocmai pentru că nu aveau de împărţit - pe lîngă titluri, funcţii, sedii, semne electorale şi sigle de partid - un obiectiv politic şi o responsabilitate socială. Teoretic, întreprinzătorii, care au profitat în acest cincinal de tranziţie de haosul legislativ şi de poziţia avantajoasă în care i-a găsit revoluţia, au destule motive să opteze la viitorul scrutin pentru o guvernare liberală. Dar pretendenţii la voturile celor care s-au săturat de reforma pedeseristă se tem că nu le pot obţine decît cu trucuri din arsenalul stîngii: liberalii de toate nuanţele au respins chiar şi ordonanţa prin care guvernul îndrăzneşte să condiţioneze creşterea salariilor de creşterea producţiei în societăţile cu capital majoritar de stat. Cine poate avea încredere într-o doctrină bazată pe ideea terapiei de şoc dacă reforma e abandonată din considerente populiste chiar de către cei care acuză zilnic demagogia populistă a coaliţiei guvernamentale? Paradoxal, un electorat cu vederi liberale nu se poate consolida decît în măsura în care privatizarea trece de stadiul angajamentelor programatice. Liberalii sînt primii interesaţi de succesul privatizării, dar ei nu pot susţine privatizarea de teamă că înfăptuirea acesteia ar avantaja actuala putere. Despărţiţi de propria lor doctrină din raţiuni şi calcule electorale, liberalilor nu le mai rămîne decît să se tot despartă între ei din pricina modului diferit în care înţeleg eficienţa politică. Atitudinea faţă de minorităţi şi atitudinea faţă de monarhie, care ar fi trebuit să limpezească odată pentru totdeauna raporturile în tabăra opoziţiei, rămîn încă subiecte tabu chiar şi pentru cei mai şcoliţi dintre voiajorii grupărilor liberale. Şi totuşi, cîţi dintre cei care i-au părăsit pe Radu Câmpeanu şi pe Dinu Patriciu pentru a se adăposti sub umbrela Convenţiei Democratice sînt gata să accepte că nu există liberalism fără autonomie locală sau cîţi dintre cei care l-au părăsit pe Nicolae Manolescu pentru a servi cauza ţărănistă pot recunoaşte că s-au înscris de la început în PAC doar pentru a-l împinge dinăuntru spre antirepublicanism? Nici una dintre marile mize ale viitorului scrutin - reforma economică, problema maghiară şi forma de guvernămînt - nu-i uneşte, iată, pe reprezentanţii mişcării liberale. Poate doar frica de alegeri să joace rolul unui liant, dar această frică le va da antiliberalilor de toate nuanţele o şansă în plus.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Alegeri în ţara tangoului

Constituţia îi interzicea lui Carlos Menem să candideze pentru al doilea mandat prezidenţial, dar el a modificat-o prin votul a două treimi din parlamentari. Apoi şi-a început campania electorală cu siguranţa acelor echipe care consideră că e suficient să apară pe teren ca să cîştige meciul. Focuri de artificii, lozinci desenate cu laserul pe cer, imagini gigantice ale Evitei Peron, aceasta a fost scenografia primului său miting electoral în care într-un discurs de optzeci de minute a promis că va acţiona în continuare pentru bunăstarea poporului argentinian. În pauzele dintre mitinguri a făcut de toate: a jucat fotbal în meciuri de binefacere, a făcut jogging alături de Bill Clinton, a inaugurat un azil de bătrîni, a participat la o emisiune cu camera ascunsă, a distribuit medalii argintate pe care scria "Carlos Menem 1995-1999", a vîndut cartele telefonice cu 70% reducere. Menem îmbină marketingul politic cu extravaganţele într-o formulă personală care i-a facilitat dialogul cu electoratul. Dar dincolo de procedeele scenice şi de decor, fostul şi actualul preşedinte al Argentinei a avut un important argument în favoarea lui: reducerea radicală a inflaţiei, stabilitatea monetară, echilibru fiscal, creştere economică. Reţeta ultraliberală aplicată fără anestezic de ministrul economiei Domingo Cavallo a avut totuţi nişte costuri enorme: şomajul a atins nivelul de 12%, salariul real în industrie şi construcţii a scăzut cu 26%. Mii de pensionari, care au un venit de circa 100 de dolari pe lună, manifestează în fiecare săptămînă în faţa palatului prezidenţial. Sistemul de ocrotire a sănătăţii e ruinat, iar învăţămîntul a devenit un lux. Climatul politic e marcat de scandaluri şi de corupţie. În decembrie 1994, un cotidian argentinian a publicat "lista incompletă a celor 70 de miniştri, guvernatori, parlamentari, primari, înalţi funcţionari, oameni de afaceri şi prieteni ai preşedintelui care sînt obiectul unor anchete judiciare". Printre aceste nume, Amira Yoma, cumnata şi secretara particulară a preşedintelui, "arestată preventiv cu acuzaţia că ar fi spălat narcodolari". Printre demascările imenselor afaceri legate de privatizare, discuţiile despre obedienţa justiţiei faţă de putere, paginile ziarelor se ocupă şi de fiica preşedintelui, Zulemita, 21 de ani, care a trişat la probele scrise de la facultate folosind nişte căşti legate la un emiţător radio.

Criza din Mexic şi consecinţele ei globale au atras atenţia asupra fragilităţii situaţiei economice din Argentina. Şi totuşi cetăţenii-alegători au cauţionat prin vot continuitatea reformelor iniţiate de cuplul Menem-Cavallo, într-un reflex colectiv al aspiraţiei spre modernitate, spre integrarea în grupul - din ce în ce mai numeros - al ţărilor apte să-şi însuşească tehnologiile moderne, să participe avantajos la schimburile mondiale. Cutremurul economic care zguduie lumea produce reaşezări comparabile cu cele ale Revoluţiei industriale din secolul XVIII. Revoluţia informatică erodează vechea diviziune globală a muncii cu urmări importante pentru bogăţia popoarelor şi averea indivizilor. Ţările industrializate evoluează inexorabil spre un tip de economie în care cuceririle tehnologiei prin extraordinarul lor spor de productivitate vor modifica alcătuirea forţei de muncă: într-un viitor destul de apropiat, în Statele Unite doar unul din zece muncitori va fi angrenat direct în producţia de bunuri materiale.

Schimbările sînt întotdeauna dureroase şi generatoare de conflicte, chiar pentru cei care par foarte bine pregătiţi, dar situarea în afara lor, refuzul dinamicii pe care o implică adîncesc pentru un timp îndelungat prăpastia între ţările sărace şi cele bogate: "O lume sofisticată, din ce în ce mai îmbelşugată va coexista cu o altă parte a lumii, global marginalizată" - se arată într-un raport alcătuit de 28 de experţi independenţi, cu privire la evoluţia instituţiilor globale.

Desigur, ar fi de preferat să se intre în prima categorie în condiţiile unei protecţii sociale decente, cu ajutorul unor politicieni onești. Dar sărăcia şi corupţia sînt prezente şi în ţările care îşi caută un "drum original", departe de condiţiile competiţiei internaţionale, dar de ele profită politicienii care practică demagogia populistă a izolării, a destinului care va făptui miracole, fără a cere în schimb sacrificii. Cei care, la fel ca electoratul argentinian, votează cu reformiştii care există - nu cu cei ideali - au onestitatea colectivă de a nu condamna la sacrificii generaţiile viitoare.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Cei uniţi sub semnul cheii

Sîmbătă, 13 mai, la Sala Rondă a Hotelului Intercontinental, demisionarii din Partidul Liberal 93 şi din PAC au fost primiţi în Partidul Naţional Liberal. Considerat un prim pas spre marea unificare liberală, evenimentul i-a acaparat mai puţin pe cetăţenii patriei şi mai mult pe liderii politici care l-au pregătit, dar presa zilei îi acordă atenţia de care se bucură de obicei mişcările de trupe din tabăra opoziţiei. Caracterul senzaţional al întrunirii liberale de la sfîrşit de săptămînă vine însă din faptul că în urma ei Partidul Naţional Liberal s-a transformat în partid parlamentar. Aşa cum reiese din pagina dedicată subiectului de **Jurnalul naţional**, (în ediţia de luni, 15 mai), "în acest moment PNL numără destui parlamentari ca să-şi poată permite să aibă un grup parlamentar distinct". Întrucît la alegerile anterioare naţional-liberalii erau conduşi de Radu Câmpeanu şi nu de Ionescu Quintus, ei au rămas în afara legislativului după ce se grăbiseră să iasă din Convenţia Democratică. Aripa despărţită între timp de fostul preşedinte Câmpeanu i-a adus pe naţional-liberali întîi în Convenţie şi apoi în Parlament, refăcînd deci drumul invers în defavoarea liberalilor tineri şi a Partidului Alianţei Civice. Istoricul încercărilor de unificare include, constată ziariştii de la **Jurnalul naţional**, ieşiri din Convenţie, certuri, înfăţişări la tribunal, promisiuni, excluderi, demisii şi fuziuni. Acum avem parte de o jubilatorie constituire a unui grup naţional liberal în interiorul Convenţiei Democratice; ea a provocat însă supărarea formaţiunii liberale rămasă în Convenţie atunci cînd gruparea Câmpeanu-Quintus o părăsea. "Renaşterea unificării liberale" - cum numeşte redactorul şef al cotidianului **Oglinda** rezultatele împărţirii de noi funcţii de conducere în PNL - "nu poate fi ignorată de nici una din componentele dispersatei mişcări liberale, fie că se află în interiorul CDR sau în afara ei". Rămîne însă de văzut, recunoaşte Dan Diaconescu în **Oglinda** ca şi omologii săi de la alte publicaţii - ce va face preşedintele PNL-CD Nicolae Cerveni: "Va renunţa el la propriile orgolii şi se va alătura întăritului PNL sau va opta pentru PL'93, ceea ce ar echivala, mai devreme sau mai tîrziu, cu o autoexcludere din CDR". În ziarul **Matinal**, Alexandru Săvulescu preferă să îngroaşe semnificaţiile politice ale fuziunii liberale produsă prin absorbirea unor parlamentari demisionari din formaţiunile pe listele cărora fuseseră aleşi, insistînd asupra măreţiei datei de 13 mai. Cu 120 de ani în urmă, a fost înfiinţat Partidul Naţional Liberal iar cei care se consideră urmaşii Brătienilor văd în această coincidenţă un semn al istoriei. **Adevărul** ignoră cu desăvîrşire încărcătura emoţională a cifrei de la care se aşteaptă alungarea ghinioanelor liberale dar inventariază cu grijă consecinţele unei fuziuni în planul actualităţii politice: "După fuziunea Partidului Naţional Liberal cu cele două grupuri desprinse din PAC şi PL'93, PNL devine partidul liberal cu cel mai mare număr de parlamentari. Deşi cei 12 nu vor putea activa în Parlament ca grup al PNL, ci doar ca independenţi, aceştia vor susţine iniţiative legislative avansate de PNL". **România liberă** se bucură "că unificarea liberală s-a făcut sub semnul cheii" şi reproduce declaraţia preşedintelui Mircea Ionescu Quintus, cel care crede că "singură formă de unitate a opoziţiei este Convenţia Democratică". În cotidianul **Ziua**, Gina Costache îşi intitulează grupajul la temă urmărind direcţia din care a venit ideea unificării şi aceea spre care se îndreaptă noul grup parlamentar liberal: "După ce capturarea fugarilor din PL'93 şi PAC a dat pui în legislativ, doisprezece deputaţi şi doi senatori vor juca la liber-impuse Cataramă", scrie ziarista cotidianului **Ziua**. Mai optimist decît alţi confraţi, Gabriel Hizo sugerează pe prima pagină a **Tineretului liber**, că mica unificare liberală ar trebui să fie urmată de o mare unire. "Dacă unificarea între PNL şi PNL-CD este pusă încă sub semnul întrebării, a început migraţia spre PNL a unor filiale de partide liberale, prima dintre acestea fiind filiala Teleorman a PL'93". Cu prudenţa cuvenită unui ziar citit de oameni fără limită de vîrstă, **Evenimentul zilei** susţine că "sîmbătă, la Hotelul Intercontinental, s-a făcut un prim pas spre unificarea liberală şi că, în urma acestuia, situaţia PNLCD devine complicată, întrucît preşedintele Nicolae Cerveni preferă ieşirea din Convenţie în timp ce parlamentarii formaţiunii sale îşi fac publică intenţia de a se înscrie în PNL". În **Cotidianul**, Lucian Gheorghiu încearcă să stabilească adevăratele dimensiuni ale ultimelor mişcări din opoziţie fără să facă uz de entuziasm: "de sîmbătă, 13 mai, naţional-liberalii s-au reîntregit parţial iar PNL a devenit partid parlamentar". În schimb, Horia Alexandrescu analizează, în **Cronica română**, "sacrificiul Quintus", pronosticînd un viitor eşec al liberalilor la alegeri, urmat de căderea capului actualului "erou" al ceea ce ar trebui să fie o împăcare între liberali, deşi nu este decît o nouă trădare între lideri. **(E.Ş.)**

Argument

Retorica raporturilor dintre majoritate şi minoritate, dintre majoritate şi minorităţile naţionale este dominată de conceptul de egalitate, fie că el se referă la egalitatea şanselor, fie la cea în faţa legii. Dar cum nu o dată a dovedit-o istoria, cele mai frumoase cuvinte şi cele mai nobile principii pot deveni pretextul celor mai oribile acţiuni, experimentul coercitiv al egalităţii producînd anularea "dreptului la diferenţă", atît de necesar libertăţii individului cît şi evoluţiei vieţii sociale.

Echilibrul între cerinţa de a fi tratat la fel ca ceilalţi şi nevoia de a arăta mereu că eşti altfel decît ceilalţi este mereu periclitat atît la nivelul persoanei, cît şi la cel al grupului, fie el profesional, social, etnic. Sfîrşitul secolului XX găseşte Statele Unite ale Americii departe de succesele integrării, discutînd cu patimă problemele rasei, ale naţiunii, ale multiculturalismului. Franţa, sigură atîta vreme de valoarea civilizatorie a cetăţeniei republicane, se confruntă cu presiunea exercitată de numeroasa comunitate musulmană pentru afirmarea identităţii şi cu reacţiile xenofobe, şovine provocate de aceste acţiuni. În aproape toate ţările europene convieţuirea între cetăţenii egali, dar diferiţi (religios, lingvistic, cultural) ridică probleme cu consecinţe pe planul politicii interne şi externe.

Izbucnirea conflictelor în spaţiul fostei Uniuni Sovietice şi al fostei Iugoslavii dă fiecărui fapt divers o perspectivă sumbră, impunînd soluţii foarte îndepărtate de principiile înscrise în documentele internaţionale: stabilitatea Turciei dar şi a Rusiei sînt mai importante în planul "marii politici" decît suveranitatea, independenţa, egalitatea kurzilor sau a cecenilor.

Defectul standardelor democratice europene în materie de minorităţi (la care aspiră o bună parte dintre politicienii, majorităţile şi minorităţile aleatorii din ţările foste comuniste) este că ele nu există. Fiecare comunitate îşi elaborează propriile versiuni de coexistenţă ale principiului egalităţii cu cel al diferenţei. În unele locuri se numeşte federalizare, în altele autonomie, dar federalizarea şi autonomia există şi în spaţii în care drepturile minorităţilor nu sînt defel respectate. În absenţa Soluţiei, am încercat în acest număr al **Dilemei** expunerea unor puncte de vedere legate de experienţa personală a autorilor, fie că această experienţă s-a desfăşurat la Strasbourg sau la Sf. Gheorghe, concluziile acoperind tot spectrul, de la "nu sînt probleme" pînă la "problemele sînt irezolvabile". În focul discuţiilor despre Recomandarea 1201, despre autonomia locală şi etnică, în efortul de a traduce ceea ce iniţial a fost gîndit ambiguu se uită sau se omite că de fapt este vorba despre o diversitate de situaţii concrete imposibil de reglementat în absenţa bunei credinţe, a încrederii, a acceptării realităţilor create de geografie şi de istorie.

Egalitatea este un principiu politic, dreptul la diferenţă, înainte de a deveni unul, e un sentiment care are nevoie de reciprocitate **(M.B.)**

Problema loialităţii minorităţilor

De aproape cinci luni opinia publică se află sub obsesia temelor referitoare la raporturile româno-maghiare. În ianuarie, tot spectrul politic părea să fi descoperit că reprezentanţii comunităţii maghiare se ocupă cu violarea Constituţiei. În februarie, tema fierbinte a fost întîlnirea de la Atlanta dintre liderii UDMR şi politicienii români, mediată de către preşedintele Jimmy Carter. În martie, apriga discuţie privind tratatul româno-maghiar. Acum, Recomandarea 1201. Din păcate, trecerea de la o temă la alta nu înseamnă şi clarificarea subiectelor - de unde, repetarea greşelilor. Un subiect cu adevărat delicat, readus frecvent în discuţie este cel al loialităţii minoritarilor, în particular a UDMR sau a unuia ori altuia din liderii săi. Acuzaţii de neloialitate au fost aduse reprezentanţilor UDMR prezenţi la Consiliul Europei de curînd, în legătură cu angajamentele României faţă de Recomandarea 1201. O să încerc să arăt cititorului cum se tratează tema loialităţii minoritarilor din perspectiva documentelor internaţionale.

Documentul Reuniunii de la Copenhaga (1990) se referă în art. 7 la faptul că: "Nici unul dintre aceste angajamente (referitoare la drepturile minorităţilor - n.n.) nu poate fi interpretat ca implicînd vreun drept oarecare de a întreprinde vreo activitate sau de a înfăptui vreo acţiune contrară scopurilor şi principiilor Cartei Naţiunilor Unite, altor obligaţii decurgînd din dreptul internaţional sau prevederilor Actului final, inclusiv principiului integrităţii teritoriale a statului". În mod asemănător, **Declaraţia asupra drepturilor persoanelor aparţinînd minorităţilor naţionale sau etnice, religioase şi lingvistice** enunţă că Declaraţia nu motivează vreo activitate ce contravine: "scopurilor şi principiilor ONU, inclusiv egalităţii suverane, integrităţii teritoriale şi independenţei politice a statelor." (art. 8, alin. 4). Şi documentele elaborate în cadrul Consiliului Europei fac referiri la faptul că obligaţiile statelor faţă de minorităţi nu trebuie înţelese ca o renunţare la suveranitatea lor. Iată ce spune în acest sens art. 20 al Convenţiei - cadru privind protecţia minorităţilor naţionale: "Fiecare persoană aparţinînd unei minorităţi naţionale va respecta, în exerciţiul drepturilor şi libertăţilor rezultînd din prezenta Convenţie-cadru, legislaţia naţională şi drepturile celorlalţi, în particular cele ale persoanelor aparţinînd majorităţii sau altor minorităţi naţionale." Dar nici un document nu conţine prevederi privind obligaţia persoanelor sau organizaţiilor (partidelor) aparţinînd minorităţilor de a face declaraţii de loialitate faţă de stat. Acest lucru se explică prin faptul că orice declaraţie de loialitate introduce o prezumţie de activitate subversivă a acestor persoane, organizaţii (partide) aparţinînd minorităţilor. (Declaraţiile pe care le fac înalţii reprezentanţi ai statului ori înalţii funcţionari - jurămînt de credinţă etc. - ţin de responsabilităţi specifice care introduc obligaţii specifice.)

Este adevărat că documente de bază cum ar fi Declaraţia Universală a Drepturilor Omului din 1948 precizează în articolul 29, aliniatul 1: "Fiecare persoană are îndatoriri (duties - în orig.) faţă de comunitatea în care dezvoltarea liberă şi deplină a personalităţii sale este posibilă". Termenul comunitate este asimilat aici cu cel de stat. Dar trebuie remarcat că Declaraţia nu introduce nici un fel de diferenţiere între grupuri de cetăţeni, cu atît mai puţin între majorităţi şi minorităţi - declaraţia se referă la cetăţeni ca indivizi, cuvîntul minorităţi fiind absent din textul ei. Îndatoririle faţă de stat rezultă din calitatea de cetăţean la care are dreptul fiecare persoană în conformitate cu articolul 15, paragraful 1. A cere numai anumitor persoane declaraţii de loialitate, fie ele membre ale minorităţii sau majorităţii, ca să nu mai vorbim de organizaţii ale acestora, introduce un element de discriminare profund antidemocratic, ce poate fi interpretat ca o încălcare a Declaraţiei din 1948, care a contribuit în mod fundamental la codificarea dreptului internaţional cutumiar (este vorba de domeniul drepturilor omului). Această idee este întărită de textul Raportului Reuniunii CSCE (azi OSCE) a experţilor pe probleme de minorităţi, de la Geneva, din 19 iulie 1991 care specifică foarte clar: **"Statele participante afirmă că persoanele aparţinînd unei minorităţi naţionale se vor bucura de aceleaşi drepturi şi vor avea aceleaşi îndatoriri cetăţeneşti ca restul populaţiei"** (subl. n.). Nu se poate cere declaraţie de loialitate **numai** unor cetăţeni şi **numai** lor, fără a submina ideea de democraţie şi de egalitate între cetăţeni - ceea ce nu înseamnă că încălcarea legii sau a îndatoririlor ce rezultă din calitatea de cetăţean nu trebuie sancţionată prompt şi în aceeaşi manieră nediscriminatorie.

Ca urmare, o declaraţie privind recunoaşterea Constituţiei României - aşa cum s-a cerut ultimativ UDMR-ului de mai multe ori, de către partide din arcul guvernamental sau din Opoziţie - are tocmai acest sens, de declaraţie de loialitate şi este deci o cerere nefirească. Orice cetăţean este obligat să respecte Constituţia României şi este presupus a o respecta atîta timp cît faptele sale nu dovedesc contrariul. În acest sens, trebuie făcută distincţia dintre opiniile critice privind Constituţia (legile ţării) şi actele care sînt împotriva Constituţiei (legilor ţării). Anti-constituţionale (ilegale) pot fi actele nu opiniile. Dar sînt, aşa cum s-a spus, "Consiliul reprezentanţilor", ori "Consiliul consilierilor şi primarilor UDMR" astfel de acte anti-constituţionale? Răspunsul îl dă Constituţia României: numai dacă, prin crearea acestor structuri, s-ar realiza forme de activitate care s-ar împotivi "pluralismului politic, a principiilor statului de drept ori a suveranităţii, a integrităţii sau a independenţei României" (art. 37. alin. 2). Inculparea acestor forme de organizare (organizare internă) obligă la aducerea de probe privind existenţa acţiunilor interzise prin art. 37 al Constituţiei României. După cîte ştiu, în ciuda afirmaţiilor repetate ale unor înalţi oficiali, nu s-a putut obţine nici o dovadă că vreunul din cele două Consilii ar lupta împotriva pluralismului democratic, principiilor statului de drept, suveranităţii etc.

UDMR trebuie chestionată nu dacă are o politică loială, ci dacă are o politică deşteaptă. O politică deşteaptă corespunde, după opinia mea, cu cea care salvează interesul comun - printre altele, integrarea în Europa instituţionalizată.

Gabriel ANDREESCU

Statul de drept, romii şi ţiganii

În România, romii reprezintă, ca număr (409.723, conform recensămîntului din ianuarie 1992), a doua minoritate după maghiari. Dacă pentru celelalte 16 minorităţi etnice, numărînd cam 10-20.000 de oameni fiecare, problemele sînt rezolvate mai uşor, în cazul romilor Consiliul pentru minorităţile naţionale nu a reuşit să facă mare lucru. Aceasta nu din rea credinţă, ci datorită situaţiei grave în care reprezentanţii acestei minorităţi sînt puşi în urma lungului şir de conflicte interetnice ce se ţin lanţ din 1990.

Fie ele în judeţul Mureş, Satu-Mare sau Giurgiu, conflictele dintre, pe de o parte, români sau maghiari şi, pe de alta, ţiganii din diverse sate mixte, s-au desfăşurat cam după acelaşi tipic. Pornind de la comportamentul antisocial şi chiar infracţional al unor romi, deci de la un simplu conflict între persoane, s-a ajuns la un conflict de masă, interetnic: românii sau maghiarii din satele respective s-au adunat şi au dat foc caselor romilor. Aceştia din urmă au reuşit, în majoritatea cazurilor, să fugă, dar în unele situaţii au fost şi victime (la Hădăreni, de pildă, un român şi trei romi au decedat).

Că aceste lucruri au decurs în cele peste 30 de cazuri, de acest gen, conform unui "model" deja previzibil e, poate, un lucru cunoscut. Ceea ce interesează este însă de ce, din ianuarie 1990 la Turulung şi pînă în mai 1994, la Racşa (cînd în urma uciderii unui cioban de către doi romi din altă localitate, românii au dat foc caselor de romi din Racşa, care nu fuseseră implicaţi), conflictele au fost lăsate să evolueze nestingherite. Care sînt cauzele pentru care stările de tensiune din anumite zone ale ţării au fost lăsate să degenereze aflăm din dialogul cu doamnele Manuela Ştefănescu, vicepreşedinte, şi Vera Cîmpeanu, director de programe la Asociaţia pentru Apărarea Drepturilor Omului în România - Comitetul Helsinki (APADOR - CH), implicate în investigările celor mai multe dintre conflictele interetnice de acest tip.

Dacă faptele antisociale ale romilor au fost cele care au provocat, iniţial, conflictul, sînt şi multe cazuri în care acestea nu au rămas nepedepsite, în care autorităţile locale şi-au făcut datoria, ne spune doamna Vera Cîmpeanu. La Hădăreni, de pildă, înainte de declanşarea incidentelor, fuseseră depuse la Parchetul din Mureş 21 de plîngeri împotriva romilor, din care 17 erau soluţionate. Sigur că nu întotdeauna autorităţile s-au arătat la fel de prompte în rezolvarea plîngerilor, dar de vină este şi mentalitatea reclamantului: deşi uneori are loc împăcarea oficială a părţilor, românul sau maghiarul tot nu-l iartă pe ţigan şi vrea pentru el şi puşcărie, şi amendă - nu după prevederile legii, ci după bunul lui plac.

Aceste mici (sau mari) conflicte încă sociale din zonele "aprinse" ale ţării ar fi trebuit să dea de gîndit autorităţilor. Soluţiile preventive care s-ar fi impus erau întărirea efectivelor forţelor de ordine, mai eficienta lor dotare tehnică şi pregătire profesională. 2-3 poliţişti fără mijloace de transport (doar, la nevoie, căruţa primarului) nu puteau "stăpîni" o comună aproximativ de 10.000 de locuitori.

Dacă oficialităţile nu şi-au pus problema anticipării şi prevederii conflictelor, şi rezolvarea celor deja petrecute a rămas ambiguă. Deşi în unele cazuri cercetările au fost întreprinse şi finalizate cu promptitudine (la Racşa, atît cei 2 romi care au omorît un cioban au fost imediat prinşi, cît şi sătenii vinovaţi pentru incendierea caselor de romi au fost trimişi în judecată), aplicarea pedepselor vinovaţilor a fost peste tot amînată. În cazul Hădăreni, de pildă, Parchetul Mureş a reuşit să desemneze drept prezumtivi vinovaţi opt săteni. Împotriva lor nu s-au emis însă mandate de arestare, pentru că s-au exercitat "presiuni politice" pe plan local, declară chiar procurorul care a investigat cazul (aflăm din raportul doamnei Manuela Ştefănescu). Deşi vinovaţi fie de distrugere (pentru care legea prevede amendă sau închisoare de la 1 lună la 1 an), fie de incendiere (închisoare de la 1 la 5 ani) - lista putînd continua cu distrugere calificată (5-15 ani), dezastru (10-20 ani) - nici unul dintre românii sau maghiarii care au comis violenţe împotriva romilor nu a fost arestat, şi doar cîţiva au fost condamnaţi pentru delicte minore (aflăm din Raportul 1994 al APADOR-CH). Această impunitate repetată nu poate fi decît un stimulent pentru locuitorii altor sate care se pregătesc să-şi pedepsească consătenii romi. Muşamalizarea conflictelor a fost favorizată şi de analfabetismul romilor, care au semnat de multe ori retragerea plîngerilor, fără să ştie ce semnează, sau care au acceptat bani pentru refacerea caselor distruse în schimbul aceleiaşi retrageri a plîngerilor. De asemenea, reconstruirea caselor distruse a suscitat cheltuieli din bugetul statului (din fondul **Libertatea**, de pildă) şi a contribuit la o şi mai proastă imagine a României în lume.

România poate dovedi că este un stat de drept numai prin aplicarea legii fără discriminare. Singura soluţie, afirmă doamnele Manuela Ştefănescu şi Vera Cîmpeanu, este aplicarea sancţiunilor legale vinovaţilor, precum şi mediatizarea lor corespunzătoare. Doar astfel vor putea fi prevenite alte incidente asemănătoare, precum şi posibile reacţii colective din partea ţiganilor.

Iaromira POPOVICI

Şcoala ca arenă de luptă

© C. Burnbut

Plecat-am nouă absolvenţi ai filologiei din zece în Covasna, Harghita şi Mureş şi nu-i venea, zău, nimănui să se ia în serios ca agent propagator al românismului, deşi politica partidului comunist asta ne considera: nişte căuzaşi. În acea vară a lui '85 alta fusese ocupaţiunea noastră mintală: lectura febrilă a mersului trenurilor şi curselor IRTA şi calculul kilometrilor şi orelor ce aveau să ne separe de Bucureşti. Septembrie. Iată-ne la posturi. Stau bine, faţă de alţi colegi ajunşi în sate unde, iarna, bate ursul cu laba la fereastra şcolii. Mă aflu la Sfîntu Gheorghe, orăşel civilizat, care nu cunoaşte trei lucruri: bacşişul, murdăria şi limba română.

Încă nu ştiu - o să aflu mult mai tîrziu - aici s-a petrecut un fapt atroce. Iritaţi că bustul paşoptistului Gábor Áron a fost mutat din piaţa centrală şi înlocuit cu un grup statuar înfăţişîndu-l pe Mihai Viteazul plus cîţiva osteni, nişte protestatari au plasat o bombă artizanală pe soclul monumentului. Bomba a sfîrtecat, însă, un copil prea curios... După această tragedie, în poziţiile-cheie ale ierarhiei politice şi administrative cu greu se mai găseşte un maghiar - maghiarii sînt doar adjuncţi.

Liceul în care voi preda patru ani e foarte mare: 120 de profesori şi învăţători - din care 20 români. Pe fiecare "nivel" funcţionează o clasă cu predare în limba română şi patru - cu predare în maghiară. De-a lungul şederii mele aici o să observ că raportul va deveni de 2 la 3. Deci maghiarii au dreptate atunci cînd susţin că regimul comunist tindea să le limiteze învăţămîntul în limba maternă. Dar n-au dreptate cînd se lamentează că au fost victimele unui genocid cultural. Partidul se temea să-i sugrume brusc. Îi lua cu binişorul. Primesc dirigenţia unei clase liceale împărţite în două secţii: română şi maghiară. Cele două grupe nu se reunesc, practic, decît la orele de română, dirigenţie, istoria şi geografia României. Pe 15 septembrie, copiii sînt foarte deschişi. Eu le ţin un discurs cam pompos despre universul secund al culturii. Sînt de un ridicol nebun: pînă în noiembrie nu ne vom ocupa decît de cultura cartofului... Practică agricolă.

Pe cîmp încep să învăţ lucruri instructive: aici, cei dintr-a V-a A nu-i pîrăsc pur şi simplu pe cei dintr-a V-a B că îngroapă cartofii în pămînt sau că se distrează folosind şoarecii de cîmp ca grenade. Ar fi prea simplu. Fetiţele de la A se smiorcăie: "Tovarăşa, unguroaicele de la B chiulesc! Şi ungurii de la B aruncă în noi cu şoareci morţi!" În şcoală, în pauze, jocul tradiţional al băieţilor de gimnaziu care constă în altoirea adversarului cu fularul înnodat la capăt se colorează şi el cu accente etnice. Iar bătrîna sosită în cancelarie să reclame un puşti care-i şterpeleşte zmeura din grădină se plînge că "românul fură, iar sămînţa de zmeură e adusă direct din Ungaria"...

Dar noi, stagiarii români, eram regăţeni cu simţul umorului. Rîdeam şi îndulceam pretinsele conflicte. Partidul comunist nu fusese prost deloc...

Trei Scaune "sub capac"

În general, copiii erau simpatici şi cooperanţi. Dar pentru secţiile maghiare era greu: se "unificaseră" manualele de română şi se încurcau teribil, mai ales la fragmentele din Creangă. Îţi vorbeau de "principiul vetrei cel humuit". De "cele trei cobai din Miorița"... La ore făceai mult vocabular şi conversaţie. Mai şi desenai pe tablă - un plop, un nufăr, o lumînare. Trebuia să fii atent cu unele texte: elevii cădeau pe gînduri din pricina baciului ungurean, a versului cu "Ungurii se înarmez" din Alexandrescu, a legendei cu care începe **Baltagul**. Acceptau cu plăcere ore de consultaţii, în care să mai punem limba la punct. La orele astea am aflat că nu prea iubiseră româna fiindcă predecesoarea mea îi făcea bozgori. Am avut elevi care purtau dicţionarul maghiar-român în geantă şi-l răsfoiau la repezeală ca să găsească termenul potrivit, să ne putem înţelege. Făceau progrese, compuneri din ce în ce mai bune. Dar nu toţi adulţii din cancelarie priveau asta cu ochi buni: mi-aduc aminte de Imola, din clasa a X-a, "imolată" la o sesiune de comunicări pe liceu - din pricina accentului prea maghiar cu care-şi citise o lucrare plină de idei deştepte despre Arghezi. Zadarnic am protestat atunci că nu sîntem la un concurs de dicţie.

Şi cu profesorii maghiari tineri eram în relaţii foarte bune. Făceam multe petreceri împreună care, aproape întotdeauna, presupuneau, pe lîngă obişnuita muzică de dans anglo-saxonă, un ceas de ceardaş. Cînd erau, la rîndul lor, gazde, unii profesori români puneau şi ei sîrbe sau mai ştiu eu ce. Ca regăţeni, am fost cam năuciţi de côté-ul "şezătoare" al ceaiurilor din Covasna. Dar ne-am obişnuit. Profesorii mai în vîrstă nu erau prea comunicativi. Unii moşteniseră uri şi spaime "de familie". Îmi amintesc ce mi-a spus o colegă româncă: "Am pus ceva bani deoparte. I-aş cumpăra mobilă băiatului, pentru cînd se însoară, dar nu mă pot hotărî. Mai bine investesc în aur; dacă **se întîmplă ceva**, nu poţi să fugi cu mobila în spinare, dar aurul îl bagi în buzunar şi pleci..." Şi amicii maghiari aveau temerile lor: îi obseda deznaţionalizarea; îi îngrijora "sistematizarea" satelor.

Singurele conflicte de care am avut parte erau conflicte între generaţii. Şicanele administrative ţi le făceau, de regulă, conaţionalii şefi. În principiu, directorii români se ocupau de subalternii români şi cei maghiari la fel, "ca să nu se interpreteze". Încît ca stagiar român, ajungeai de multe ori să-ţi doreşti un director de şcoală maghiar care să nu te hingherească. Mai erau şi inspectorii trimişi de la minister ca să te convingă să te "stabileşti" şi Miliţia care se mai juca precum mîţa cu şoarecele cu preţiosul tău buletin de Capitală, dar şi ei acţionau mai mult formal şi preferau să închidă ochii. Am scăpat cu buletinul intact şi am reuşit să mă întorc acasă în '89, înainte de revoluţie. Pot să spun cu mîna pe inimă că secuii din Covasna nu mîncau pe pîine stagiarii români. Şi dacă existau tensiuni, ele susurau sub capac, la foc mic, iar noi, proaspeţii veniţi, nu eram angajaţi în ele.

Trei Scaune "fără capac"

Ştiu că revoluţia a adus în Sfîntu Gheorghe un val de entuziasm şi înfrăţire etnică. Dar asta a trecut repede. La nici o lună de la "evenimente", profesorii români au constatat descumpăniţi că unii din colegii lor maghiari încep să le întoarcă spatele. Capacul "se ridicase" şi maghiarii doreau din răsputeri să separe secţiile şi şcolile, să-şi recapete clasele (nu multe, dar, orişicît...) pierdute sub Ceauşescu. Românii s-au simţit jigniţi: cum, vreţi să reorganizăm şcolile acum, în timpul anului şcolar? Vă deranjează că sîntem colegi? Profesorii români tineri s-au folosit de prilej şi au plecat. Plecau oricum, nu le convenea în provincie, fie ea românească, fie ea secuiască. O parte din ei (mai mică decît sugerează Raportul parlamentar Harghita-Covasna) au fost, însă, ameninţaţi şi chiar au plecat de frică. Necazurile au început în Mureş - logic, acolo raportul de "forţe" e cam de unu la unu. Dar şi în Covasna mulţi inşi cu talente de activişti, din ambele etnii, au început să fluture stindarde imaginare, să se certe pe simboluri, inscripţii şi statui. Nu era greu. Era ca atunci cînd A-ul pîra B-ul... Însă B-ul, în versiune post-decembristă, ripostează printr-un tăios discurs europenizant. A-ul se înfurie şi bolboroseşte ceva despre opinca neacoşă depusă pe Parlamentul din Budapesta, despre nişte pastramă frăgezită sub şa şi nişte sînge cald băut din ţeste omeneşti. Românul sau ungurul rezonabil şi conciliant înfruntă de-acum un mare risc: poate fi considerat "vopsit" sau trădător. Adio simţ al umorului. Nu mai ai dreptul să rîzi cînd micul Csaba o trage de codiţe pe Maricica. Trebuie să-ţi protejezi etnia! Ca UDMR-ist, te vei lupta pentru unităţi şcolare independente, în care Csaba să o tragă de cozi pe Ibolya. Iar ca PUNR-ist vei cere, animat de un înalt patriotism, ca puiul de hun să facă bine s-o păruiască tot pe emblematica Maricica!

Dar Liceul maghiar din Bucureşti?

La fostul Liceu 33 din Bucureşti, cu predare în limba maghiară, mecanismul a fost cam acelaşi. În '90, dorinţa maghiarilor de a-şi recîştiga un drept avut cîndva şi pierdut - adică o şcoală doar a lor - a produs debusolare printre elevii şi părinţii români. Situaţia a fost imediat speculată de "România Mare" care a început să conteste însuşi dreptul băutorilor de sînge cald din ţeste de a învăţa în limba maternă pe motiv că şi-aşa maghiara seamănă cu un fel de lătrătură şi "sîntem în România!". Vine rîndul maghiarilor să se simtă ofensaţi şi persecutaţi. Anul şcolar '90-'91 începe cu manifestaţii, intervenţii ale Poliţiei, comisie parlamentară de anchetă... Unii elevi ai secţiei române admit să se transfere la "Liceul Sadoveanu" - alţii strigă sus şi tare că nu se duc în "bantustane"... Rămaşi cu mare tam-tam în şcoală, ei vor ţine ore cu inspectori de la Capitală, fiindcă nici un profesor nu-i mai poate stăpîni. Vor da bacalaureatul. Şi gata.

Azi, la actualul liceu "Ady Endre" e linişte şi pace. Cu excepţia zilelor cînd se întîmplă ceva pe axa Bucureşti-Budapesta şi cînd o bătrînică naţionalist-topîrcenist-arghezian telefonează de 10-15 ori la rînd şi-l blesteamă pe director (profesor de istorie, român).

Şcoala e mică - 157 de elevi (clasele I-XII) şi 18 profesori de bază. O clasă numără, în medie, 12-15 copii, fiindcă mulţi dintre maghiarii bucureşteni preferă liceele de cartier sau, pur şi simplu, învăţămîntul în românește sau în limbi de circulaţie mondială. Elevii de la "Ady" sînt buni vorbitori de română, iar la olimpiadele de limbă şi literatură maghiară se clasează cam "la mijloc". Probleme? Cele ale oricărei şcoli: profesorii trăiesc strîmtorat şi se plîng de salarii şi, mai cu seamă, de criza generală pe care o traversează învăţămîntul în România. Indiferent de limba de predare.

Probleme simple, complicate politic

În România există acum cam patru milioane de copii cuprinşi în învăţămîntul preuniversitar. Aproape un sfert de milion învaţă în limba maternă, în 2814 şcoli şi secţii. În 85% dintre acestea, materiile se predau în maghiară. Cifrele ne-au fost puse la dispoziţie de dl. Murvái László, din Ministerul Învăţămîntului. "În jur de 80% din doleanţele maghiarilor s-au rezolvat, opinează dl. Murvái. Restul nu se pot rezolva în principal din motive obiective: mulţi elevi unguri doresc profile pentru care nu există decît trei-patru candidaţi - situaţie frecventă în judeţele în care maghiarii sînt minoritari. Şi mai e un rest, mic, insolubil din motive subiective, adică politice".

Există voci care susţin că românii minoritari din Covasna şi Harghita au acum dificultăţi, sînt "îngrădiţi". Ce părere aveţi? - întreb. "Trebuie să vă spun că uneori aceste voci au dreptate, declară interlocutorul meu. E cealaltă faţă a medaliei: ce se întîmplă cu maghiarii din Sibiu, de pildă, se întîmplă în Covasna sau Harghita cu românii. Vă dau un exemplu concret: într-o comună sînt doi copii români ai poliţistului. În rest, toată suflarea e maghiară. Eu îl înţeleg pe poliţistul respectiv care spune că, potrivit Constituţiei, copiii lui au dreptul să înveţe în limba lor maternă. Are dreptate. Din păcate, însă, copiii nu pot urma acasă decît ciclul elementar, unde e nevoie de un învăţător. De la clasa a V-a încolo, e nevoie de 15 profesori - pentru 2 copii! Şi dacă ai vrea să-i aduci, nu ţi-ar veni în satul cutare... Aşa se ajunge la ideea că românul în ţara lui n-are posibilitatea să înveţe în românește, dar el poate fi trimis la un internat în oraş sau se pot căuta soluţii de transport... Repet, acelaşi lucru se întîmplă şi unde sînt puţini copiii maghiari".

Aşadar, problemele sînt, se pare, punctuale, în genere mai simple decît par, şi rezolvabile. Manevrarea lor politică, însă, complică lucrurile, transformînd învăţămîntul într-o arenă de luptă şi într-un rezervor de voturi. Maghiarii doresc să se protejeze prin cifre de şcolarizare sporite şi şcoli autonome (în care Csaba... ştiţi povestea). Românii consideră din start că pretenţiile maghiarilor sînt exagerate. Se perpetuează, astfel, o stare de remiză belicoasă între cele două tabere. De pe urma ei profită politicienii radicali: UDMR-işti ce punctează, periodic, cu floreta şi PUNR-işti ce par a mînui, vai, bîta...

Delia VERDEŞ

Din Parlament

Cum privesc reprezentanţii minorităţilor naţionale din Parlament, cele întîmplate la Strasbourg şi reacţia Românici? Dar PDSR? Dar PL '93?

Iuliano Valentin (deputat, minoritatea italiană, delegat la Strasbourg)

După părerea mea este absolut o chestie gratuită, toată rumoarea asta şi discuţiile din Parlament şi ale altor oameni. Sînt cauzate de faptul că lumea nu ştie despre ce este vorba. Nimeni n-a citit ca lumea "1201" şi deci nu ştiu despre ce este vorba şi ca atare se fabulează. Sigur, "1201" a devenit recomandare, dar ea trebuie să fie aprobată de Comitetul de miniştri al Adunării parlamentare CE şi după aceea rămîne de văzut ce facem. Dar o recomandare nu este un act juridic şi aplicarea ei nu poate ignora Constituţia noastră. Altfel, chestia cu schimbarea delegaţiei se explică prin invidia unor colegi, dar mandatul nostru de 4 ani nu putea fi anulat decît în caz de alegeri anticipate sau decesul unui membru, după cum este stipulat în statutul CE. În ce-i priveşte pe cei de la UDMR, ei vor asta demult şi acum sînt foarte aproape de dezideratul lor. Dar pe ei îi ajută doar la autonomia culturală acest "1201", sau la învăţămînt. Însă nu e vorba să le favorizeze o autonomie pe criterii etnice. Asta nu va accepta nimeni, nici Europa; doar Franţa nu a semnat acest protocol, nici Germania, nici Italia.

Ivanciov Matei (deputat al Uniunii Bulgare)

Protocolul european semnat de România va avea nişte urmări şi textul nu e prea clar peste tot. Majoritatea din parlamentul României nu doreşte să se angajeze într-un joc politic cu urmări necunoscute în totalitate. Poziţia UDMR îi priveşte pe ei, iar eu, ca minoritar, la rîndul meu, nu mă amestec. Dar dacă 1201 aduce prejudicii ţării noastre, atunci eu sînt împotriva lui. Nu cunosc prestaţia parlamentarilor noştri la Strasbourg, decît din ziar.

Johan Peter Babyaş (deputat, minoritatea poloneză)

Recomandarea "1201" va trebui, cred eu, să privească toate ţările din CE, nu numai pe cele care au aderat după 1989. Dacă toţi o aprobă şi-o respectă, o vom face şi noi. UDMR-ul are, ca de obicei, o poziţie diferită de a celorlalte minorităţi, datorită numărului mare al maghiarilor din România, dar nu pot aprecia eu dacă au sau nu dreptate. Asta e treaba lor internă.

Eberhart-Wolfgang Wittstock (deputat, Forumul Democratic al Germanilor din România, preşedintele Comisiei pentru drepturile omului şi minorităţi)

Cred că s-a dat o amploare prea mare acestor evenimente, s-a creat un fel de isterie. Motivul principal nu este textul în sine, care s-a votat încă de acum doi ani, ci toate împrejurările care s-au derulat în ultimul timp - tratatul româno-ungar, etc. Tratatul cu maghiarii s-a învîrtit în jurul Recomandării 1201, la care ţin foarte tare vecinii noştri, dar care este considerată de noi caducă. Reacţia asta puţin isterică, se explică prin surpriza mare care a constituit-o, pentru o anume parte a clasei politice, reconfirmarea Recomandării 1201, deşi, cum spuneam, încă din ianuarie parlamentul European a hotărît să reia procesul de monitorizare a ţărilor cu minorităţi importante. Convenţia-cadru reprezintă un program minimal pentru minorităţi, or, 1201 este unul optimal. Nu cunosc poziţia oficială a UDMR, pentru că există poziţii diferite ale maghiarilor, unele ponderate, care ţin cont de faptul că în Ardeal trăiesc şi români, şi altele sînt nerealiste, căci nu ţin cont de această convieţuire de secole. Eu accept poziţia d-lui Frunda, care a cerut menţinerea în funcţie a Recomandării 1201, la Strasbourg.

Szabo Karoly-Francisk (liderul grupului UDMR din Senat)

Reacţia este tipică pentru comportamentul politic de la noi, bazat pe un anumit gen de şmecherie - la nivel statal, guvernamental. Şmecheria se bazează pe principiul conform căruia angajamentele asumate de România sînt valabile doar atîta vreme cît se reclamă existenţa lor, dar fără a fi puse în aplicare. Dacă clasa politică de la putere şi populaţia nu vor realiza importanţa pentru Europa a valorii cuvîntului dat, atunci nu se va putea promova integrarea europeană. Păcălirea populaţiei, la noi, a reuşit puterii, dar cu Europa nu "ţine" şmecheria. Aşa că reacţia e a şmecherului care a fost demascat. Propunerea de schimbare a unor delegaţi pentru Strasbourg este o aberaţie, care nu are nici o bază legală. Supravieţuieşte şi aici ideea comunistă că cei care ne reprezintă, parlamentarii, trebuie să "cînte" toţi la fel, în afara ţării pluripartidismul fiind un păcat. Reprezentanţii Guvernului se pot comporta aşa, doar reprezintă politica unui singur partid, cel de guvernămînt. Parlamentarii noştri care merg în străinătate sînt judecaţi după "principiul" de dinainte de '89, după care, "dacă nu sînt ouă e rău, dar dacă vorbim despre asta, e trădare!" Să deosebim parlamentul de o echipă de fotbal. Faptul că Franţa nu a semnat "1201" nu mă bucură. Tratatul româno-ungar nu are ce suferi după aceste evenimente, micile ingerinţe gen scrisoarea lui Clinton neinfluenţînd judecata celor două părţi, decisiv. Totuşi, turnura pe care au luat-o lucrurile va îngreuna eventuala flexibilizare a poziţiei României. Altfel, cred că această condiţie a semnării unor tratate bilaterale pentru ţările din fosta zonă comunistă este un mic pretext pentru a le ţine la distanţă de structurile economice europene.

Ion Solcanu (senator PDSR)

Trebuie să recitim cu atenţie "1201", şi în est şi în vest.

Petru Liţiu (deputat PL-'93)

"1201" nu este nici pe departe un bau-bau aşa de mare ca ceea ce ne facem noi, cu mîna noastră.

A consemnat
Petru IONESCU

Adrian SEVERIN

deputat PD, delegat la Strasbourg

„Garanţiile ni le dau aliaţii puternici, nu izolarea"

Din punctul de vedere al democraţiei, fiecare individ e o minoritate. Dar recentele conflicte europene, şi nu numai, dau o acuitate deosebită modului cum se rezolvă tensiunile dintre minorităţile naţionale şi majoritate. Confruntate cu aspectele violente ale acestor conflicte, statele suverane, dar şi organismele europene încearcă să găsească o formulă generală aplicabilă unei diversităţi de situaţii. Care sînt deci evoluţiile europene în materie şi care sînt urmările lor în politica românească?

În primul rînd, aş vrea să menţionez că preocuparea este mai veche decît prezenţa României la Consiliul Europei. Începuturile relaţiei noastre directe cu Consiliul Europei coincid cu o sporire a atenţiei pentru problema minorităţilor, sporire care nu-şi are originea în situaţia din România, dar care-şi are explicaţia în recrudescenţa problemelor etnice în multe din ţările europene şi mai ales în fosta Iugoslavie. Probleme etnice foarte grave se ridică şi pe teritoriul Federaţiei Ruse, unde populaţia cecenă evocă dreptul de autodeterminare, în Spania problema bască generează terorism şi instabilitate. Dar Spania a găsit interesante şi curajoase soluţii pentru a rezolva problema minorităţilor, problema etnică şi în acest sens este invocat cu titlu de exemplu cazul Cataloniei. Şi dl. Năstase invocă acest caz, sugerînd că România ar putea proceda asemenea, dar cred că dl. Năstase nu ştie despre ce este vorba. România n-ar trebui să urmeze acest exemplu: în Catalonia există un guvern autonom, un imn, un steag, şcoli şi universităţi în limba catalană. Practic este o federalizare de facto a Spaniei, caracterul unitar al statului fiind dat de ataşamentul faţă de coroană. Monarhia conciliază federalismul cu unitatea statului. Situaţia concretă a României nu are nimic în comun cu Spania, de aceea mă surprind astfel de comparaţii contrare în spirit cu programul partidului dlui Năstase. În Belgia, s-a ajuns la o soluţie de semi-federalism. Italia a găsit şi ea o formulă pentru Tirolul de Sud.

Se poate constata deci o diversitate de atitudini faţă de problema minorităţilor. Prima este aceea de a o ignora. Grecia consideră că toţi cetăţenii ei sînt greci, unii musulmani, alţii vlahofoni, dar toţi sînt etnici greci, nu cetăţeni, ci etnici greci cu diferite particularităţi religioase sau lingvistice. Turcia ignoră şi ea această problemă: ea consideră că se confruntă doar cu terorismul unor cetăţeni care se numesc kurzi. Acest gen de abordare dă naştere terorismului, tensiunii, confruntării. Iar în multe cazuri terorismul generează autoritarism guvernamental, realizîndu-se un nefericit echilibru între terorismul politic minoritar şi terorismul de stat.

O a doua abordare reglementează situaţia la nivelul unor principii foarte generale, care s-a dovedit la rîndul ei infructuoasă şi insuficientă. Noi sîntem într-un fel victima acestei abordări, ca urmare a păcii de la Versailles. S-a cerut aplicarea unui tratament corespunzător minorităţilor naţionale, fără să se precizeze ce înseamnă corespunzător. De aici au izvorît litigii care s-au perpetuat pînă în zilele noastre. O a treia abordare presupune conceperea la nivel internaţional a unei reglementări precise, care să se insereze într-o formă sau alta în legislaţia internă a statelor. Astfel, problema minorităţilor s-ar putea trata clar, precis, în interiorul statelor şi s-ar putea evita specularea acestei probleme de către alte state în alte interese decît protecţia reală a minorităţilor.

Această ultimă abordare aparţine acum Consiliului Europei. Iar Consiliul Europei se ocupă de această chestiune pentru că el din acest motiv s-a înfiinţat în 1949, în condiţiile unei Europe împărţite între totalitarism şi democraţie. El a fost conceput pentru apărarea societăţilor libere şi deschise, care se bazează pe mecanismele democratice, pe principiile statului de drept şi pe drepturile omului.

Inserarea normelor privitoare la minorităţi se poate face prin semnarea tratatelor bilaterale, de către statele interesate, şi ratificarea lor de către parlamente, devenind acte legislative de aceeaşi putere cu normele de drept intern. Dacă între normele convenţiilor internaţionale şi normele de drept intern apar contradicţii, prevalente sînt normele tratatelor internaţionale. Constituţia României are o prevedere care face explicită această regulă.

O a doua formă este cea a aplicării documentelor internaţionale emise de instituţiile implicate, în speţă de Consiliul Europei. Caracterul obligatoriu decurge din contractul de asociere încheiat de statele membre ale organizaţiei respective, în vederea realizării unui obiectiv comun: o Europă democrată şi liberă. Aceste recomandări nu intră automat în legislaţia diverselor state membre, de aceea ele nici nu se semnează în mod formal şi nu sînt supuse ratificării. Ele constituie însă o obligaţie pentru state de a-şi alinia propria legislaţie în armonie cu documentele politice.

Politica nu este domeniul sincerităţii şi al bunelor intenţii, aşa că dialogul la vedere este parazitat de prezumţia supra-interpretării: dacă accept termenul "autonomie", "ei" vor dezmembra ţara, iar "ei" spun că dacă acceptă termenul de "stat unitar", se va duce o politică de asimilare forţată.

Împotriva relei credinţe nu există lege. Dreptul încetează - spune un vechi adagiu juridic - acolo unde începe abuzul. Dar anumite forţe politice din România acţionează ca într-o celebră poveste sugestiv numită de Ion Creangă "Prostia omenească", unde personajul care se teme de căderea drobului de sare nu mută leagănul copilului din locul primejduit. Nu putem să menţinem o stare încordată de dezacord sau de lipsă de acord, de frica unora care ar putea să abuzeze şi să exagereze. Tratamentul abuzului este un lucru, reglementarea problemei este alt lucru. Cea mai bună soluţie împotriva abuzului - şi eu m-am străduit în acest sens - este ca tuturor statelor să li se aplice aceleaşi rigori. Dacă Recomandarea 1201 este acceptată doar de două state, există posibilitatea ca unul dintre ele să abuzeze. Cînd aceeaşi regulă se aplică tuturor statelor, e imposibil ca abuzul unuia să nu trezească o reacţie semnificativă din partea celorlalţi care să combată o asemenea atitudine. Aceasta este o formă utilă şi constructivă de apărare şi nu respingerea unui standard sau a unei reguli de teama unor interpretări abuzive. De asemenea, am spus-o întotdeauna, noi nu trebuie să limităm recunoaşterea drepturilor unor persoane aparţinînd minorităţilor fără o garantare a frontierelor excluzînd posibilitatea dezmembrării statului. Cum s-a văzut însă în istorie, recunoaşterea frontierelor prin tratate este o garanţie destul de şubredă. Trebuie deci clădită încrederea, proces care îmbină instrumente de ordin psihologic cu cele de ordin material, practic. În acest context, trebuie realizate elemente de integrare economică cu statele cu care vrem să avem raporturi corecte şi sigure, elemente de colaborare pe plan cultural, elemente de cooperare pe plan militar. În felul acesta se va ajunge la situaţia în care abuzul va fi pedepsit de propriii concetăţeni, încălcarea reglementărilor fiind atît de costisitoare sub raport economic, încît să nu merite. Aceasta este calea rezolvării problemei şi nu individualizarea, nu plasarea noastră - ca stat - într-o minoritate, spunînd că în principiu n-avem nimic împotriva regulilor, dar ne temem de interpretarea pe care o va da unul şi altul, citindu-le greşit. Este o politică păguboasă, care ne duce la varianta de care vorbeam înainte: ignorarea problemelor. Astăzi, nimeni în Europa nu priveşte cu seninătate acest tip de probleme. O Europă unită şi integrată nu va avea mai puţine, ci mai multe minorităţi etnice: raportată la populaţia Europei, populaţia fiecărui stat naţional va fi o minoritate.

Ca români mai avem şi alte interese în aplicarea acestor reguli: ele se aplică şi cetăţenilor români minoritari în judeţele Harghita şi Covasna care se plîng că autorităţile administrative nu le permit, sau nu le facilitează folosirea limbii române, sau nu organizează şcoli în limba română, sau nu sprijină funcţionarea instituţiilor de cult. Şi aceştia ar trebui protejaţi prin aceleaşi instrumente prin care se protejează minoritatea la nivelul statului. În al doilea rînd, România are probabil cea mai mare minoritate din Europa în afara graniţelor: în Ucraina, în Serbia, pe Valea Timocului, în Albania, în Grecia ş.a.m.d. Există un interes de ordin moral, dar şi unul de ordin practic pentru ca aceste minorităţi să aibă drepturi recunoscute. Aceste minorităţi reprezintă punţi între diversele state - şi asta şi trebuie să fie, punţi şi nu factori de dezbinare. Ele sînt o dovadă a vitalităţii unui neam, a unei naţii, de răspîndire a valorilor culturale specifice ale acelui neam. Nu e vorba de a lega viaţa unei anumite minorităţi - a românilor din Albania, de exemplu - de politica României şi de a o face un agent al politicii româneşti, ci de promovarea unor valori culturale, românii devenind astfel participanţi mult mai substanţiali la crearea valorilor universale.

Abandonarea standardelor europene în numele unei frici stupide mi se pare a fi abandonarea unei vocaţii universale. Integrarea noastră în efortul european de rezolvare a potenţialelor conflicte interetnice ne asociază unor ţări importante, şi alianţa cu Germania, Austria, Italia, Spania, Franţa, Anglia nu este decît o altă garanţie pentru integritatea noastră teritorială. Nu cred că vom putea avea garanţii alimentînd în permanenţă retorica ostilă în raporturile cu vecinii, mergînd împotriva cursului european, izolaţi de puterile europene, încercînd să reglementăm problemele interne, în afara regulilor recunoscute pe plan internaţional.

A consemnat
Magdalena BOIANGIU

Drepturile omului şi ale minorităţilor

Drepturile omului, din care se revendică şi cele ale minorităţilor, îşi au sorgintea, cine ar putea contesta?, în azi hulita revoluţie franceză de la 1789. Fenomenul acestei detestări are, la noi, tradiţie, aflîndu-l încă la începutul veacului. Ibrăileanu observa în 1908: "Şi ştiţi că astăzi între naţionalişti şi ţărănişti e la modă oroarea de ideile Franţei revoluţionare şi, de aceea, repercutarea la noi a acestor idei, care s-a numit liberalism patruzecioptist". Stere va nota şi el, polemic, aceleaşi opinii despre marea răsturnare socio-politică de la 1789: "Această revoluţie pune hotarul «lumei vechi», dărîmă aşezămintele Europei feudale şi absolutiste; de la ea datează toate aspiraţiunile «lumei noua»". Fără idealurile revoluţiei franceze, pătrunse peste tot, inclusiv la noi, adăuga mai tîrziu Ibrăileanu, publiciştii care se tot oţărau împotriva acestor idei ar fi rămas iloţi, bătuţi la scară de boierii atotputernici. Nu vreau să spun, împreună cu Ibrăileanu şi Stere de la începutul veacului, că negarea mohorîtă a revoluţiei franceze e o atitudine retrogradă. Dar nici nu mă pot ralia acelor opinii care văd în actul, totuşi istoric, de la 1789 o eroare şi un bloc de negaţiune totală. Negaţiune a fost negreşit. Dar împotriva vechilor stări de fapt care asigurau drepturi numai seniorilor. De actul revoluţionar de la 1789 e legat, ca sorginte determinantă, Declaraţia drepturilor omului şi, de aici, dreptul la existenţă apărată a minorităţilor naţionale.

Desigur, drepturile minorităţilor, odată proclamate, nu înseamnă că au şi fost aplicate, istoria fiind, din acest punct de vedere, un lanţ neîntrerupt de orori. Nu este aici locul să le pomenim pe toate. E suficient să amintesc că în 1914 Turcia, condusă de junii turci care, deci, năruise atotputernicia sultanilor, comite primul genocid european, ucigînd, în condiţii abominabile, 1.500.000 de armeni. E adevărat că Liga Naţiunilor, după ce Conferinţa de pace la Paris stabilise noua hartă a Europei, a instituit, în 1919-1920, tratate speciale privind minorităţile naţionale. Clauzele acestor tratate au fost urmate şi de ţara noastră unde, după Marea Unire de la 1918, minorităţile naţionale reprezentau aproape 25% din totalul populaţiei. Şi, totuşi, Germania care a sfîrşit prin a nega tratatele de la Versailles, dezlănţuie, încă din 1935, (legiuirile rasiste de la Nürenberg) o vastă prigoană împotriva minorităţii evreieşti pe care, apoi, o va extermina fizic şi în alte ţări europene, numărul victimelor acestui barbar holocaust ajungînd la şase milioane persoane. Foruri internaţionale europene iniţiază încă din 1949 convenţii pentru apărarea drepturilor minorităţilor naţionale. Succesul a fost minor. Strădaniile au fost reluate în 1961 pentru ca în 1994 să se ajungă la ceea ce se numeşte Convenţia-cadru pentru protecţia minorităţilor naţionale. În 1995 ea e semnată, la Strasbourg, de 21 de ţări europene (din 34). Dar şi acum patru ţări europene (Franţa, Turcia, Grecia, Bulgaria) nu recunosc existenţa, pe teritoriul lor, a minorităţilor naţionale, deşi, de pildă, în Turcia problema kurzilor e o tristă realitate de necontestat. Chiar în Grecia, ţara care a născut democraţia, vlahilor noştri nu li se recunoaşte, în ciuda evidenţei, statutul de minoritate naţională. Reversul e la fel de trist. Pentru că în fosta Iugoslavie autonomia naţională, transformată în state independente, a creat o asemenea stare de război nimicitor, încît aproape e de regretat situaţia de pe vremea lui Tito. Şi asta se întîmplă în Europa. Ce să mai spunem de Africa şi Asia, în care minorităţi fiinţînd încă în statut tribal se ucid fără întrerupere între ele, măcelul neizbutind să înceteze nici la intervenţia trupelor ONU. Acolo, ca şi în unele ţări europene, dreptul la protecţie al minorităţilor naţionale e încă un deziderat.

La noi, acum, lucrurile sînt pe cale de soluţionare, România semnînd Convenţia-cadru. Şi chiar dacă minoritatea maghiară (cea mai numeroasă astăzi) mai revendică des pomenita Recomandare 1201 a Consiliului Europei, chestiunea va fi, finalmente, soluţionată. Ceea ce nu înseamnă că minorităţi naţionale azi în descreştere rapidă (de pildă evreii), nu continuă să fie înconjurate de o stare intolerantă de către antisemiţi. În România, afirmă poate cu dreptate acad. Nicolae Cajal, nu există antisemitism ci antisemiţi. Dar aceşti antisemiţi, cu cele cîteva publicaţii ştiute, reuşesc să întreţină o atmosferă de antisemitism latent şi nu o dată activ, sesizabil şi în spiritul public. Evreii au reprezentat în România anului 1930 o populaţie de 756.930 persoane, adică 4,2% din structura populaţiei, aproape o jumătate provenind din teritoriile româneşti reintrate, în 1918, în trupul ţării. Prin raptul teritorial din 1940, în România au mai rămas 328.968 de evrei. Această populaţie evreiască, deşi la recensămîntul din 1912 reprezenta în vechiul regat 216.702 suflete, adică 3% din întreaga populaţie (7.234.000 locuitori), nu aveau drepturi politice. De abia Constituţia din 1923, luînd în considerare tratatele privitoare la minorităţi din 1919-1920, acordă drepturi politice evreilor trăitori în vechiul regat înainte de 2 august 1914. Evreii proveniţi din provinciile realipite au venit cu acest drept cîştigat acolo. Pînă atunci România, alături de Rusia, au fost singurele ţări europene care nu au acceptat să se sincronizeze la standardele moderne privind drepturile cetăţeneşti ale omului. Starea de beatitudine n-a prea durat. Extrema dreaptă cîştiga teren politic şi aceasta, influenţată de discriminarea antievreiască din Germania, cerea măsuri antisemite restrictive. La 21 ianuarie 1938, sub guvernarea de 45 de zile a lui Goga-Cuza, cu acordul regelui Carol al II-lea, e adoptat decretul lege privind revizuirea cetăţeniei române. Decretul s-a aplicat numai evreilor. Consecinţa acestei legi a fost că o treime (36,30%), adică 225.222 evrei şi-au pierdut cetăţenia română. O lege din decembrie 1938 stabilise că persoanele care, la reviziune, şi-au pierdut cetăţenia au devenit străini (apatrizi), trebuind să se supună obligaţiei controlului străinilor. Nu peste multă vreme, la 8 august 1940, sub guvernul Ion Gigurtu (dar tot la sugestia regelui), e proclamată legea privind statutul juridic al evreilor, prin care se legifera discriminarea juridică între românii de sînge şi cetăţenii români. În lege se preciza că "apărarea sîngelui constituie baza morală a recunoaşterii drepturilor politice supreme", stabilindu-se, tot pe criteriu sangvin, cine e evreu şi cine nu este. Evreii, chiar cei a căror cetăţenie era recunoscută, au căpătat statut de categoria a doua şi aveau parte de numeroase interdicţii. Se introduceau astfel, în România, legiuirile rasiale de la Nürenberg din 1935. Au urmat, apoi, alte interdicţii (eliminarea evreilor din învăţămînt şi organizaţiile liberilor profesionişti). În octombrie 1940, sub vremea statului naţional-legionar, un decret-lege emis de Mihai Antonescu înfiinţează instituţia românizării, prin care s-a instituit controlul absolut al statului asupra întreprinderilor, societăţilor şi imobilelor evreieşti, perturbîndu-se grav activitatea productivă a ţării. Apoi, în iulie 1941, Ion Antonescu a dispus evacuarea forţată a tuturor evreilor din sate şi comune rurale (tîrguşoare) în capitalele de judeţ sau oraşe mai mari. E adevărat, Ion Antonescu s-a opus, din 1943, aplicării în România a "soluţiei finale" cerută de nazişti. Cît priveşte populaţia evreiască din Basarabia şi Bucovina de nord recucerite, aici Antonescu a fost intratabil, dispunînd ghetoizarea ei şi, apoi, transferarea în Transnistria, un ghetto mai mare. Cifrele victimelor evreieşti din Basarabia şi Bucovina de nord variază între 105.000 şi 120.000. Protejarea salvatoare a evreilor din Vechiul Regat şi Transilvania rămasă românească nu absolvă uciderea celor din Basarabia şi Bucovina de nord. La aceasta se adaugă cele 15.000 de victime din Vechiul Regat în 1940-1941 (rebeliunea legionară, pogromul de la Iaşi, măcelul din Dorohoi, cei trimişi în Transnistria din judeţele Dorohoi şi Suceava).

Apoi, din 1944, populaţia evreiască din România a emigrat masiv. Cifrele evreilor rămaşi azi în România variază între 9.000 şi 14.000 de locuitori. Şi, totuşi, antisemiţii nu lipsesc, continuîndu-şi, în gol şi parcă maniacal, acţiunea discriminatorie. Acesta a fost destinul unei minorităţi pînă în 1944 numeroasă, fiind o problemă gravă care a ţinut mereu afişul. A dispărut aproape şi puternica minoritate germană (saşi şi şvabi). Altele au rămas la dimensiunile de dinainte şi, cu excepţia unor cercuri radicale maghiare, nu se plîng de tratament discriminatoriu.

Z. ORNEA

Un intelectual ungur la Bucureşti

Trăind despărţită de tata (părinţii mei au divorţat cînd aveam cinci ani), el de fapt nu mi-a vorbit niciodată despre tinereţea sa, implicit de anii de studenţie petrecuţi la Bucureşti, unde a studiat dreptul între 1924-1929. Astfel, cunoştinţele mele referitoare la această perioadă importantă a vieţii lui (care din perspectiva prezentului poate fi considerată emblematică, desenînd traiectoria sinuoasă a intelectualului minoritar în relaţia sa cu majoritatea) sînt cele ale cititorului simplu, dar care, fiind scriitor ca şi el şi trăind în aceleaşi condiţii de intelectual minoritar, se apleacă aspra memoriilor tatălui, publicate în 1939 sub titlul "Pe o altă planetă", cu empatie sporită şi uşor de înţeles.

Perioada în care tînărul Szemlér Ferenc, proaspăt absolvent al gimnaziului romano-catolic din Braşov, va trebui să-şi aleagă un drum în viaţă, este cea de după Trianon: dintr-o familie de intelectuali maghiari - ambii părinţi dascăli - el se va confrunta, aidoma unui mare număr de colegi, cu o dilemă: să plece - de acum peste graniţă - să studieze în Ungaria în limba maternă, sau să rămînă "acasă", deci într-o lume nouă, în România, confruntat fiind cu o spinoasă problemă - cea a studiilor superioare în limba română. (Varianta de a renunţa la studii nici măcar nu s-a pus pentru el.) Urmînd un destin, care mai tîrziu apare logic şi psihologic suficient de motivat, chiar şi pentru cel ce aşterne pe hîrtie memoriile referitoare la acea perioadă, el descrie astfel sentimentul de derută, tulburare, dar şi de instinctivă imanenţă gravitaţională a omului tînăr, pus în faţa unei tulburătoare dileme: încotro?

"... De fapt, alegerea Bucureştiului a fost o pură întîmplare. Tocmai cînd trebuia să mă hotărăsc - şi nu mai puteam da înapoi - m-am îndrăgostit... N-aş fi suportat să mă despartă de «eterna mea iubire» o graniţă de netrecut; am decis să rămîn acasă. «Eterna dragoste» a sucombat bineînţeles pînă la Crăciun, însă rezultatul deciziei mele nu mai putea fi schimbat... Destinul nostru este determinat adesea de lucruri aparent neînsemnate. Pe atunci credeam că am ales doar între două universităţi; dar am dat atunci un alt curs destinului meu şi al unui întreg şir de persoane - al prezentei şi viitoarei mele familii... Nu din eroism, sau spirit de sacrificiu. Doar printr-un concurs de împrejurări... Elementul raţional de adîncime s-a adăugat ulterior, consolidînd ceea ce întîmplarea hotărîse..."

* * *

Memorialistul - pe atunci autor al mai multor cărţi de poeme şi traducător din lirica română şi universală - îşi aminteşte de primul an de studiu la Facultatea de Drept din Bucureşti, ca de un zid ce părea de netrecut, al limbii române, în care a trebuit să-şi susţină primele examene şi să se facă înţeles în mediul nou şi străin.

Efortul descris ca "uriaş", "colosal" şi plin de sudorile stoarse de arşiţa verii bucureştene, apare astăzi, celui ce urmăreşte printre rînduri profilul psihologic al autorului, ca o "luptă cu îngerul", pe care o simte cumva "pe măsura lui", şi din care iese învingător. Ce mai...? îi place să se ia la trîntă cu o nouă limbă străină, el este predestinat să fie un "filos", omul cărţii, al cuvîntului, al noţiunilor şi sensurilor, şi ca atare adînc, visceral interesat şi deschis spre "alteritate". Este un tip de om, de gîndire, care va fi mereu în opoziţie cu ceea ce va numi în acest memorii "ghetto-izarea" unor grupuri: "O minoritate ce se separă pe criterii confesionale, etnice sau de altă natură, se retrage încet într-un soi de ghetto - şi asta fără voia sa sau a altora, dar supus unor legităţi. Nu atît mediul o constrînge - adică nu în sensul că majoritatea ar proceda premeditat la izolarea sa deloc rîvnită. Mediul, ca oricare alt factor imanent, este inert, din punct de vedere ştiinţific: exercitînd asupră-i un stimulent, va reacţiona cu un contra-stimulent. Dacă eu sînt mai puternic, îl voi putea modela. Desigur, în mediul majoritar există, se dezvoltă forţe active, care au tendinţa de a elimina forţele elementului minoritar; dar mult mai eficient şi de mai mare pondere este tendinţa de izolare şi retractilitatea din interiorul sufletului minoritar. Adevărata pată galbenă purtată de individul minoritar este semnul interior, nevăzut pentru alţii, care-l arde ca o rană".

* * *

Iată-l pe scriitorul, poetul Szemlér Ferenc, stabilit deja la Braşov, în 1939, profesînd ca jurisconsult (avînd deja familie, o fetiţă de patru ani - pe mine), care, în ciuda studiilor şi activităţii cotidiene desfăşurate în limba statului, românește adică, scrie şi publică versuri în limba maternă, şi nu şi-o va uita niciodată - meditînd în memoriile de mai sus asupra factorilor care au stat la originea tendinţei minorităţii maghiare, din Bucureştii acelor vremi, să se organizeze în anume formaţii culturale, cu scopul promovării limbii materne şi a într-ajutorării, cunoaşterii confraţilor. Astfel s-a născut ideea de a se alătura unei asociaţii culturale deja existente, susţinute de biserica reformată din Bucureşti, "Cercul Koós Ferenc", formînd la rîndul lor "Secţia studenţească a Cercului Koós Ferenc", în a cărei conducere se afla şi tînărul Zsemlér Ferenc, împreună cu primul şi cel mai bun prieten al său, cunoscut acolo la Bucureşti, care studia medicina, provenind din secuime, din zona Ciucului - dr. Nagy András, reputat medic şi om de cultură de mai tîrziu.

Despre activitatea Cercului în paginile memorialistice se desprind doar cîteva considerente de ordin socio-psihologic, referitoare la carenţele iminente ale unei asemenea grupări, la timidele încercări - mai mult nereuşite - de a depăşi izolările de castă, religie, nivel cultural şi economic, ba chiar etnic. Semnificativă este menţionarea surprizei tinerilor de atunci, provocată de desprinderea grăbită a grupurilor saşilor şi şvabilor bănăţeni, evreilor din Cerc etc. Documentele "Asociaţiei culturale Koós Ferenc" - existente şi azi la Bucureşti - ar putea oferi date şi nume mai precise despre mişcarea de atunci a maghiarimii din Bucureştii acelor vremi. Din paginile scrise de tatăl meu răzbat însă o atmosferă specială, parfumul unei lumi inconfundabile, a Bucureştiului interbelic, cu străzile şi casele, curţile şi figurile sale - privite de poetul în devenire cu dragoste, curiozitate şi interes pentru o lume străină, dar dorită a fi cunoscută şi interpretată. O atitudine demnă de recomandat pentru oricine, care se confruntă şi azi cu problema greu de rezolvat a convieţuirii cu ceilalţi - care sînt mereu deosebiţi, dar şi la fel, ca noi.

Eva LENDVAY SZEMLÉR

Braşov, mai 1995

Convorbire între legi şi amintiri

© Bumbuţ

Înfiinţat prin Hotărîrea Guvernului României, Consiliul pentru Minorităţile Naţionale are ca scop "urmărirea problemelor specifice ale persoanelor aparţinînd minorităţilor naţionale şi are în competenţă problemele cu caracter normativ, administrativ şi financiar care se referă la exercitarea drepturilor persoanelor aparţinînd minorităţilor naţionale în ceea ce priveşte păstrarea, dezvoltarea şi exprimarea identităţii lor etnice, culturale, lingvistice şi religioase, astfel cum sînt definite în Constituţia României, în legislaţia în vigoare, precum şi în tratatele şi convenţiile internaţionale la care România este parte". Cu ochii la legislaţie şi cu urechile atente la problemele persoanelor reale, oamenii care lucrează la acest Consiliu încearcă se se ţină departe de patimile polemicii publice în problema minorităţilor.

Ivan Truţer - secretar executiv al Consiliului: În România nu putem vorbi despre conflicte între minorităţi şi majoritate. Singura "bătălie" a fost cea din martie '90, de la Tg. Mureş. A fost întotdeauna o convieţuire fără probleme. Iar acum, condiţiile pentru realizarea articolului 6 din Constituţie sînt prevăzute în toate documentele şi legile adoptate după 1990. Chiar astăzi Ministrul de externe a depus la Strasbourg documentele de ratificare ale Convenţiei-cadru pentru protecţia minorităţilor, România fiind prima ţară care o face. Nu sînt probleme.

Atunci de ce s-a înfiinţat acest consiliu?

I.T. - E un consiliu **pentru** şi nu **al** minorităţilor naţionale, organism cu şase comisii, coordonat şi nu condus de secretarul general al Guvernului. Problemele importante ale Consiliului sînt în materie de învăţămînt, legislative şi culturale. Din bugetul de 2,5 miliarde pe 1995, 1,1 miliarde sînt destinate editării publicaţiilor minorităţilor. Se editează cărţi în limbile minorităţilor şi cărţi ale scriitorilor aparţinînd minorităţilor în limba română. Centrele culturale au fost dotate cu aparatură video. Presa în limbile minorităţilor asigură şi coeziunea minorităţii respective şi cunoaşterea problemelor lor de către majoritate: există minorităţi care au publicaţii doar în limba română.

Nikolaus Kleininger, reprezentantul Ministerului Învăţămîntului în Consiliu: Aş începe cu o mărturie personală: nu sînt încă obişnuit întru totul cu faptul că în politica română se operează cu atîta emotivitate şi emoţionalitate. De fapt este vorba de o lipsă de informare care duce la dezinformare. Un exemplu: cînd Ministerul Învăţămîntului a început să elaboreze proiecte în legătură cu învăţarea limbilor de circulaţie mondială s-a spus că în România va fi posibil să se înveţe în limba arabă, japoneză sau chineză, dar nu va mai fi posibil să se înveţe în limba maghiară sau germană. A fost o prezentare părtinitoare, pentru că în 1990 reataşarea la un circuit normal de învăţare a limbilor străine nu a fost gîndită **în schimbul** învăţămîntului în limbile minorităţilor. Un alt exemplu: îmi vine din ce în ce mai greu să suport întrebarea unor vizitatori străini de unde ştiu atît de bine germana. Răspunsul civilizat este că e firesc să-mi cunosc limba maternă. Urmează întrebarea dacă germana nu a fost interzisă în România. Or, în 1983 s-au sărbătorit 600 de ani de existenţă atestată a Liceului german din Sibiu. A fost totuşi posibil ca sub diverse stăpîniri să se înveţe germana. E o realitate: acum un sfert de milion de copii învaţă în şcoli cu altă limbă de predare decît cea română.

Dezbaterea în legătură cu Recomandarea 1201 a fost animată de aceeaşi ignoranţă. O analiză de text a apărut destul de tîrziu şi s-a spus că trebuie să ne mai gîndim în legătură cu articolul 11, dar nici vorbă nu poate fi de respingerea documentului. Eu nu spun că în învăţămînt nu este loc de mai bine. Dar am reuşit să elaborăm programe proprii pentru învăţarea limbii materne şi pentru orele în care se predau noţiuni de istoria culturii şi artei. Putem discuta de ce este tradus manualul de chimie, dar astea ar fi discuţii la obiect, care m-ar bucura. Sînt cu totul altceva decît afirmaţiile că minorităţile nu se bucură de nici un fel de drepturi, sau că se bucură de prea multe drepturi. Nu cu multe lucruri se poate mîndri România, dar învăţămîntul în limbile minorităţilor este unul dintre ele.

Domnule Manuşaride, care sînt problemele cadrului legislativ? Există cereri care nu au putut fi satisfăcute, cereri care nu pot fi satisfăcute?

Chiriac Manuşaride, preşedintele Comisiei de legislaţie şi administraţie, reprezentantul Uniunii Elene: Ne-am ocupat de elaborarea proiectului legii minorităţilor naţionale şi am reuşit să-l definitivăm la 7 decembrie 1993, într-un plen care cuprindea cele 17 minorităţi, exceptînd-o pe cea maghiară care şi-a elaborat un proiect propriu. Deosebirile ţin de acceptarea autonomiei etnice, locale cum îi spun ei, şi de drepturile colective. În materie de drepturi individuale sînt foarte puţine deosebiri. Am putea spune că proiectul nostru a precedat Convenţia-cadru a Consiliului Europei, se încadrează perfect în ea, ba chiar şi excede unele prevederi de acolo.

N.K. - Convenţia-cadru este un document elaborat cu seriozitate dar reprezintă limita de jos. Temerea unor reprezentanţi ai minorităţilor este că drepturile se vor reduce la nivelul Convenţiei-cadru. Acolo sînt nişte standarde minime şi nu se va "tunde" totul la acest nivel. Teama apare şi datorită unor exprimări publice.

I.T. - Proiectul nostru de lege a avut curajul, la articolul 2, să definească noţiunea de minoritate naţională. Şi această definiţie rezistă, documentele internaţionale nu ne oferă un alt concept.

Ch. M. - Noi am ţinut seama şi de precedentele legislative din ţara noastră: de legea din 4 mai 1938 prin care a fost înfiinţat Comisariatul general al minorităţilor care avea şi un regulament de funcţionare, de legea 86 din '45 privind statutul naţionalităţilor minoritare.

I.T. - Standardele prevăzute în Convenţia-cadru corespund celor din Constituţie: păstrarea identităţii naţionale, culturale, etc.

Insistînd atît asupra statutului minorităţilor nu există riscul să se ajungă la formula "egali dar separaţi", adică la o ghetoizare?

N.K. - Pericolul ghetoizării ca atare există, o gîndire minoritară îngustă nu are viitor, dar cred că există şi instrumentele necesare pentru a o combate. Eu am identitatea unui aparţinător la o etnie, am identitatea cetăţeanului născut în acest oraş - frumos, urît, aşa cum e, dar e al meu - şi am identitatea de cetăţean al ţării. Eu pot trăi cu aceste trei identităţi, ele se împacă una cu cealaltă şi nu determină tensiuni în exprimarea loialităţii. Dacă ar fi posibil ca în şcolile din regiunile unde trăiesc minorităţile naţionale să pot să ofer (să ofer nu să-i oblig) elevilor români şi învăţarea limbii materne a minorităţilor cred că aş face un pas foarte bun pentru înlăturarea perspectivei ghetoizării. Dar iată că există secţii română şi germană la un liceu, iar elevii de la secţia română nu pot învăţa limba germană ca limbă străină.

De ce?

Nu ştiu. Asemenea întrebări s-au pus, iniţiative au fost. Viaţa le rezolvă uneori fără sprijin oficial: cei doi nepoţi ai mei care au crescut la Sînicolaul Mare priveau la televizor Budapesta pentru că acolo se transmiteau meciuri, vorbeau acasă limba lor maternă, germană, cînd cumpărau Vegeta vorbeau sîrbeşte şi evident se exprimau perfect în româneşte. Acesta este un model care există. Emoţionalitatea discuţiei din România este dată şi de miza capitalului politic. E dreptul fiecăruia să mizeze pe un cal cu speranţa că acela va cîştiga cursa. Eu nu pot să cred că ceea ce se afirmă uneori public sînt într-adevăr convingerilor celor care vorbesc. Din partea minorităţilor discuţia se poartă cu mai multă emoţie pentru că este un proces de afirmare, de recunoaştere. Cînd mă refer la sentimentul de afirmare vreau să sper că nu se va mai întîmpla în România ceea ce am păţit eu în urmă cu 18 ani, cînd vorbind în tramvai cu fiul meu în limba germană, un cetăţean m-a bătut civilizat pe umăr şi mi-a atras atenţia că nu trebuie să uit că sînt în România şi ar fi mai corect să vorbesc românește cu copilul.

Ce aţi simţit atunci?

N.K. - M-am simţit deosebit de jignit, pentru că acest gest implica neîncrederea în ceea ce puteam eu vorbi: "Asta spune ceva ce eu nu înţeleg". Or, nu scrie nicăieri că tot omul trebuie să înţeleagă ceea ce vorbesc eu cu copilul meu. Am fost jignit, dovadă că n-am uitat. De fapt, este contestaţia care se face în legătură cu predarea în limba română a Istoriei şi Geografiei. Acest lucru este corect, dar minorităţile resimt o lipsă de încredere. Deciziile care se vor lua, sau care s-au luat, sînt însă obligatorii şi vor fi respectate.

I.T. - Omul trebuie să simtă că legea îi apără drepturile fie că face parte din majoritate, fie din minoritate. Sperăm ca prin acţiunile ei, recent înfiinţata Fundaţie naţională română de coordonare a campaniei europene de tineret împotriva rasismului, xenofobiei, antisemitismului şi intoleranţei să contribuie la instalarea încrederii.

Magdalena BOIANGIU

Oglinzi paralele, dar strîmbe

Pentru a avea o viziune generală asupra presei din Tîrgu-Mureş, trebuie să ne referim pe scurt la presa locală post-decembristă.

În Tîrgu-Mureş, înaintea revoluţiei, au existat două cotidiane: **Steagul Roşu** pentru cititorii români, şi **Vörös Zászló** pentru cititorii maghiari. Ele s-au transformat în **Cuvîntul liber** şi **Népújság** (Ziar popular). Treptat, **Cuvîntul liber** a devenit oficiosul "Vetrei Româneşti" şi al PUNR-ului, iar **Népújság**-ul adeptul politicii UDMR-ului. Săptămînalul **Gazeta de Mureş**, editată din noiembrie 1991 de Liga Pro Europa avea menirea de a oferi oraşului o presă independentă de orice fel de naţionalism. O parte a redacţiei, în octombrie 1993, a fondat un nou cotidian: **24 ore mureşene**, ceea ce a dus la dispariţia **Gazetei de Mureş**.

În cele trei cotidiane se poate observa o diferenţiere în ceea ce priveşte gravitatea caracterului naţionalist al unor articole, din acest motiv ele vor fi prezentate separat.

Népújság

Cotidianul de limbă maghiară este un organ de presă fidel politicii UDMR-ului, cu rare articole care critică această formaţiune politică.

Articolele care prezintă semne de naţionalism pot fi grupate în jurul a trei probleme; "Ni se pregăteşte ceva", "Plîngeri istorice", "Minoritarul supus majorităţii". Exemple din prima categorie:

O parte a evenimentelor din ţară sînt interpretate ca acţiuni care pregătesc terenul unor evenimente asemănătoare cu cele întîmplate la Tîrgu-Mureş, sugerînd o stare permanentă de anxietate.

Articolul **"De ce trebuie scormonit?"**, apărut în data de 14 iulie 1994 pe pagina 1 şi 3, semnat de Pakot Fülöp este unul dintr-o serie de articole care atacă cercetările arheologice din centrul Clujului. Autorul sugerează că tot ceea ce se întîmplă nu are nici o motivaţie arheologică, totul este dirijat de sus, după un scenariu bine stabilit, asemănător cu cel din "martie cel negru", dar nu atît de brutal. Acest fapt este indiscutabil, "degeaba se încearcă să ni se explice că se scormoneşte doar pentru nişte fibule colorate".

Articolul **"Conflict interetnic"**, apărut în data de 22 septembrie 1994 pe pagina 1, nesemnat, prezintă un conflict interetnic "grav" din judeţul Bihor, satul Vaida, unde la un bal au apărut 30 de români înarmaţi cu bîte din satul vecin, Mihai Bravu, provocînd scandal public. "Din populaţia maghiară, mai mulţi s-au rănit, cîţiva au ajuns în spital". În continuare putem afla că acest caz nu este singurul din judeţul Bihor, şi că "în această parte a judeţului Bihor este în formare un conflict interetnic mai grav".

Acelaşi avertisment în „Cuvîntul liber": "Ni se pregăteşte ceva"

Articolele de acest gen din presa maghiară sugerează că preşedinţia României, folosindu-se de partidele naţionaliste, pune la cale un conflict interetnic sîngeros, iar cele din presa românească tîrgumureşeană consideră că politica maghiară pune la cale dezmembrarea României.

Articolul **"Vizita de taină a domnului Jeszenszky"** apărut în două serii, în data de 20-21 decembrie pe paginile 1 şi 2, semnat de Ileana Sandu, inspiră prin titlu o conspiraţie secretă. "Vizita a avut un caracter strict secret" - specifică semnatara articolului, după care prezintă discursul rostit de ministrul de externe al Ungariei.

Articolul **"Bucureştiul - criticat pe ruta Budapesta - Chişinău"**, din data de 10 noiembrie 1994, apărut pe pagina 1, semnat de Ileana Sandu prezintă eventuala semnare a tratatului moldoveano-maghiar ca un pericol care planează asupra României.

Un interviu amplu, intitulat **"Tot ceea ce ţine de prezenţa rusească în România contribuie la activitatea de spionaj împotriva noastră"** apărut la data de 24 noiembrie 1994 pe pagina 5, realizat de George Scutaru cu Vasile Matei, deputat PUNR, inspiră ideea conform căreia România este pîndită de ţările vecine pentru a o desfiinţa. "Împotriva României se desfăşoară de către unele state vecine un adevărat război rece, în care activitatea de spionaj ocupă un rol principal. Şi, într-adevăr, interesul pe care îl manifestă faţă de România serviciile de spionaj din Rusia, Moldova, Ucraina şi Ungaria este în creştere" care încearcă să "destabilizeze statalitatea", să "compromită procesul de integrare în organismele europene", totodată "ei urmăresc destrămarea teritoriului românesc".

Articolul **"Există sau nu o problemă naţională"**, apărut la 8 decembrie 1994 pe pagina 5, semnat de Berar Ioan, afirmă în introducere că "România este o ţară pe care unele guverne şi grupuri de interese încearcă să o izoleze şi să o scoată din competiţia internaţională, să-i slăbească potenţialul intern şi să-i limiteze drepturile internaţionale, ca atare ea trebuie pedepsită".

Fragment din studiul "Semne de naţionalism în presa locală din Tîrgu-Mureş în perioada 1 iulie 1994 - 1 februarie 1995 de HELLER ISTVAN la seminarul "Mass-media şi minorităţile" - organizat de Liga Pro Europa (Cluj-Napoca 24-25 februarie 1995)

MORŢI ŞI EROI

Murim mai bine liberi,
în glorie deplină,
Decît trăind ca sclavii
pe-al nostru sfînt pămînt!

Cuvintele acestea au fost rostite de un foarte important personaj istoric din România înainte de a fi dus în faţa unui pluton de execuţie şi ucis. Cititorii, care n-au văzut această secvenţă, popularizată numai prin excepţie în unul din filmele arătate ulterior la TV, au ghicit totuşi că e vorba de Nicolae Ceauşescu. Un om care înainte de a muri poate rosti nişte versuri, prin care-şi comentează sfîrşitul, se înalţă el însuşi pe aripile Poeziei. Poate e un caz unic în care Ticăloşia a ştiut să întîlnească Sublimul, depăşind poza eroniană, care nici ea nu e deloc comună. În tot cazul, omul aşa cum a fost s-a ridicat cu mult peste nivelul asasinilor săi. Ceauşescu a fost asasinat, după un simulacru de judecată, şi astfel s-a pus poate capăt acestui sistem prea simplu de a face să dispară un adversar politic. A murit ca şi Tudor Vladimirescu, Ion Antonescu, Corneliu Zelea Codreanu, Lucreţiu Pătrăşcanu, dar şi ca Foriş, I.G. Duca, B. Iorga, Dinu Brătianu, Iuliu Maniu şi atîţia alţii, (cei **asasinaţi** în închisorile politice nu **au murit** acolo, cum se spune, ocolindu-se adevărul). Aceste "soluţii" nu sînt nişte bagatele, indiferent de vreun grad de vinovăţie a celor în cauză; ele apasă asupra conştiinţei noastre, căci lucrurile acestea s-au petrecut aproape în contemporaneitatea noastră şi, într-un fel, au fost acceptate tacit - cu oroare, dar acceptate. Moartea necesară, moartea voluntară, moartea sacrificială constituie o problemă cu largi implicaţii în mentalitatea populară; un anumit tip de moarte sanctifică, asta e cert, în viziunea populară. Viitorul cult al lui Ceauşescu îşi află aici punctul de pornire; eu mă îngrozesc gîndindu-mă unde s-ar putea ajunge...

Să murim, ca să fim liberi!

lozinca aceasta a tinerilor din decembrie '89 a ieşit din străfunduri, a fost rostită cu oarecare inconştienţă, dar chiar pe mine, care nu obişnuiesc să mă ameţesc cu vorbe, m-a tulburat. În copilăria mea, programul şcolar de educaţie patriotică mă obliga să cînt şi să aud cîntîndu-se de două ori pe zi:

Iar cînd, fraţilor, m-oi duce de la voi
şi-o fi să mor,
Pe mormînt atunci să-mi puneţi
mîndrul nostru tricolor!

Spre deosebire de **Marseilleza**, care e un îndemn vehement la ucidere, răzbunătoare şi sîngeroasă, în imnul romînesc domina ideea morţii celui care "cîntă".

Eu văd aici o schimbare profundă de atitudine, în evocarea eroismului şi a morţii. Şi o pun pe seama gravelor evenimente dintre 1916-1919, cînd participarea noastră catastrofală la un război într-altminteri sîngeros decît cel precedent a pus în primul rînd problema morţii pentru poporul romîn, care se legănase două generaţii în dulcile ape ale pacifismului; moartea a redevenit actuală, punînd la încercare şi mentalitatea populară, obligînd-o să-şi regăsească unele tipare din adînc. Şi sub acest aspect, România Mare a fost, aşa cum nu încetez să afirm, un moment crucial, o mare victorie ce-i drept, dar o victorie a la Pyrhus a Partidei naţionale (liberală şi conservatoare) ieşită din programul de la '48. A fost o mare victorie nerecunoscută ca atare de beneficiari şi de martorii contemporani. A fost recunoscut Evenimentul, ca dar al Proniei divine, dar nu au fost identificaţi şi celebraţi făptaşii, organizatorii, conducătorii clarvăzători ai întregii şi complexei acţiuni. Ceea ce s-a observat mai degrabă a fost cantitatea sacrificiului, enorma moarte. Eroul victorios a fost înlocuit cu "cel căzut în luptă". Celălalt război, de la 1877, a fost văzut şi trăit ca o sărbătoare a bărbăţiei, ca o izbîndă obţinută cu voioşie, dintr-un elan. Cestălalt ca o imensă hecatombă.

E o mare diferenţă, eroul, cel căzut pe front, nu trebuie să fie neapărat victorios pentru a fi evocat şi celebrat; el poate fi şi umilul soldat care-şi pierde viaţa într-o acţiune nesăbuită. Trec mereu pe lîngă o modestă, derizorie, stradă a **Învingătorilor**; e ridicol cînd te gîndeşti la marele Bulevard al Eroilor; diferenţa e semnificativă. După 1877 s-a dat celei mai importante artere bucureştene, numele de Calea Victoriei; după 1919 ţara s-a umplut de morminte ale eroilor, de monumente ale eroilor, de mausolee sacre ale celor căzuţi. Un foarte păgîn Cult al patriei şi-a făcut şi el apariţia cu o destul de largă participare populară, reîntorcîndu-ne cumva la originile uitate, latine. Pînă în clipa de faţă, în mediile rurale, Ziua Înălţării, care e şi cea a eroilor, a anonimilor este unul dintre cele mai vii momente de sărbătoare a legăturii cu cei duşi. Discursul poetic anterior avea ca obiect biruinţa şi vitejia (a lui Peneş Curcanul, de pildă, care voia să se întoarcă la luptă pentru a sfîrşi în onoare şi victorie), acum el e înlocuit cu lamentaţia, cu bocetul, cu ideea de acceptare a unui sacrificiu.

Toate aceste tendinţe s-au accentuat mult după război, spiritul victimist covîrşind pe cel al izbîndei, care aproape nici nu a mai contat, şi pe ele s-au întemeiat acele sumbre teorii ale legionarilor, cultul morţii (nu doar al morţilor). Nu e locul să expun aici fenomenul şi să-i examinez proporţiile şi justificările; mă mulţumesc să semnalez deformările de interpretare la care a fost supusă mentalitatea populară, care s-ar lăsa surprinsă în **Mioriţa**, dar şi vocaţia "thracică" a Morţii, descoperită de un Dan Botta. Subliniez numai faptul că toată necrofilia acestor exaltaţi regăsea ceva din mentalitatea populară, dar cu o gravă distorsiune de sens.

Ceauşescu n-a murit ca un legionar, desigur, dar asasinarea lui intră în serie cu acelea care izbutesc, în mentalitatea populară, să schimbe statutul unui criminal pentru a face din el o victimă. Un regim cu adevărat democratic exclude asemenea soluţii; într-un regim de justiţie nu se pot produce asemenea "erori" care să dea naştere unor eroi, indiferent de tabăra cărora îi sînt, astfel, dăruiţi. Trebuie să-i recunoaştem pe toţi aceştia şi să le recunoaştem identitatea, înainte de a-i vedea transformaţi pe toţi morţii în victime, iar mai apoi, tot atît de uşor, în sfinţi sau martiri.

Nu ştiu dacă toate aceste aberaţii sînt posibile pentru că ne lipseşte simţul justiţiei, sau acesta nu există din prea multe cauze pentru a fi explicat aşa de uşor.

Alexandru GEORGE

Un martor al realismului socialist (X)

Întocîndu-mă cu gîndul la zbaterile mele din mult neliniştitul an 1948, îmi pun întrebarea dacă nu cumva sprijinul pe care l-am căutat cu disperare în scrierile de artă franceze ca să parez şocurile limbajului critic realist socialist pe cale de a irumpe şi la noi, nu au făcut să mă autosugestionez fără voie, căutînd să desprind din mesajul cultural al Apusului întocmai răspunsurile pe care le doream. Este probabil - ba mai degrabă **indubitabil** - că sub imperiul conştiinţei mele tulburi, răscolite de contradicţii, mi-am căutat o legitimare, o ieşire "salvatoare" din impas. Deslueşc azi în această atitudine a mea unul din primele simptome de pervertire, cu toate că eram de bună credinţă. Asemenea cazuri de fuziune simpatetică răstălmăcitoare sînt frecvente în perioade spirituale de zbucium, ele îţi biciuiesc euforic simţirea de însetat, precum apariţia unei "fete morgana" în mijlocul peisajului sterp al deşertului. Îl las pe cititor să aprecieze el însuşi obiectivitatea lecturilor mele de odinioară, dar îl asigur că efectul resimţit a fost real, provocîndu-mi un sentiment de uşurare. De altfel, citatele pe care le invoc mi-au servit ca argument în epocă, în critica expoziţiei "Flacăra" din **Contemporanul**.

Mi-au venit în ajutor René Huyghe, conservatorul pe atunci al picturilor din Louvre, şi Bernard Champigneulle, un critic de artă pe a cărui carte, **L'Inquiétude dans l'Art d'aujourd'hui** - publicată în 1939 dar apărută în librăriile româneşti abia doi-trei ani mai tîrziu - o prefaţa cel dintîi. Nu consemnez toate acestea ca pe o spovedanie a frămîntărilor mele, ca un caz particular. Repet, nu eram singurul tînăr care căuta o ieşire. De altfel, cartea amintită mi-o semnalase Eugen Schileru. Ea se bucurase la noi de o oarecare circulaţie, René Huyghe ne vizitase ţara în 1939, luînd cunoştinţă de colecţia lui Zambaccian şi ţinînd conferinţe despre Watteau şi Cézanne. Încercările mele de a ieşi din impas se integrau deci într-o atmosferă, într-o anumită ambianţă de efervescenţă intelectuală, bulversată dramatic de descărcările revolverului realist socialist.

Trebuie spus - oricît ar suna aceasta de paradoxal - că o bună parte dintre intelectualii comunişti ai epocii nu-şi retrăseseră încă rădăcinile din Europa, continuînd prin formaţie şi tradiţie culturală să rămînă ataşaţi Occidentului, Franţei în primul rînd, cu atît mai mult cu cît stînga franceză (inclusiv uneori cea necomunistă) simpatiza cu Uniunea Sovietică. Ceea ce explică de altfel intervenţia brutală a partidului la sfîrşitul lui 1947 şi începutul lui 1948. În ce mă priveşte, faptul că mi-am căutat o legitimare "ideologică" suferind influenţa unei anumite literaturi franceze poate fi desigur dezavuat sau chiar pus la îndoială, dar el exprimă o realitate pe care respectul adevărului mă obligă s-o consemnez. Dar să revin:

Despre ce vorbea René Huyghe, invocîndu-i pe artiştii francezi contemporani, în prefaţa sa, el care în 1936 îi adusese lui Cézanne într-o mică monografie un elogiu înălţător? "De senzaţii cu Impresionismul, de linii şi culori cu cubismul, de explorări în fiinţa noastră necunoscută, cu Suprarealismul, toţi erau sătui. Dar viaţa? (...) Artistul nu uită oare răspunderea teribilă pe care o înseamnă pentru fiecare din voi viaţa, viaţa noastră? În mijlocul atîtor sensuri aflate artei sale, cine se gîndea să caute unul vieţii sale? Şi iată că o lume pare să se prăbuşească, că ordinea socială, ordinea internaţională şi ordinea umană pur şi simplu ezită deodată în nesiguranţa formei şi viitorului lor; cine va fi fost deci în stare să se abţină de la esenţial? Oare n-a scos o întreagă generaţie strigătul lui Aragon care, după zece ani de Suprarealism, încearcă o dramatică securitate în «a fi găsit din fundul norilor săi intrarea lumii **reale** în care merită să trăieşti şi să mori?» (subl. în original). Şi Huyghe adăuga la citatul autorului scrierii **Les beaux cartiers** un citat din **Le Journal d'un Curé de campagne**, al lui Georges Bernanos: «Dacă specia noastră trebuie să piară va pieri de dezgust, de plictiseală. Gîndirea umană va fi fost roasă cu încetul, ca o scîndură, de nişte ciuperci invizibile care în cîteva săptămîni fac dintr-o piesă de stejar o materie spongioasă pe care degetul o străpunge fără efort» (...).

Citisem aceste rînduri de mult cînd - opt ani după ce fuseseră publicate - aveau să apară o seamă de aprecieri în broşura lui Kemenov, care confereau în conştiinţa mea celor doi autori francezi o stringentă actualitate: "Artistul burghez îşi reprezintă viaţa sub aspectul unei imense gropi cu lături, plină de rămăşiţe urît mirositoare - afirma Kemenov - iar oamenii i se înfăţişează ca nişte vietăţi tîrîtoare sau ca nişte mecanisme biologice, desfigurate pînă la refuz, cu instincte animale josnice, ca nişte monştri plini de plăgi şi ulceraţii sau ca nişte psihopaţi care şi-au pierdut minţile. Un artist de felul acesta simte pretutindeni mirosul putregaiului, al morţii, al descompunerii, iar această viziune atît de monstruos pervertită şi această imagine a vieţii nu-i respinge pe artişti, ci dimpotrivă, dobîndeşte în ochii lor un farmec şi... calităţi estetice. În această preferinţă a artiştilor şi criticilor burghezi pentru mirosul lor de hoit, pentru reprezentarea descompunerii, a putrefacţiei, a morţii, se vădeşte deosebit de puternic marasmul culturii burgheze contemporane".

Criticul sovietic putea să-mi apară vulgar, agresiv, respingător, n-avea importanţă din clipa în care - cu o eleganţă de stil caracteristică scriitorilor din ţara lui Montaigne, Racine şi Montesquieu - criticul francez părea să afirme acelaşi lucru. Îmi spuneam că procesul acesta de trivializare a limbajului critic e tranzitoriu, că nu e decît expresia unei faze a "bolii de copilărie" a socialismului la începutul "construirii" sale. Şi continuam să mă amăgesc, pentru că speranţa întru mai bine, încrederea constantă în viitor, e întotdeauna mai salutară decît nihilismul; şi - de ce să n-o recunoaştem? - întotdeauna şi mai comodă, mai generatoare de seninătate, scutindu-ne de conflictualitatea tulburătoare a conştiinţei. Mă simţeam împăcat la gîndul că mă angajasem pe drumul unei cauze artistice pătrunse de adevăr, apărate cu fervoare încă mai demult, de un intelectual fin şi foarte talentat. "La incertitudinile unei arte fără directive fecunde se adaugă cele ale unei vieţi care vrea să recucerească un răsunet profund - mai susţinuse René Huyghe. - De aici acest efort pentru a altoi grefa pe viaţa însăşi: «reîntoarcerea la om», «reîntoarcerea la subiect», «reîntoarcerea la real»... Citindu-i pe Jdanov şi Kemenov îmi spuneam că parcă mai auzisem undeva asemenea îndemnuri, rostite de oamenii de cultură ai unei lumi civilizate, plină de umanitate şi spirit democratic, liberi de minciună, oameni cărora le puteam da crezare. Champigneulle, vom vedea, avea la rîndul său să mă întărească în convingerea pe care începusem să mi-o formez."

Radu BOGDAN

---

*) Ţin să precizez că toate referirile autocritice pronunţate, care încep cu pagina de faţă şi se continuă, inserate cronologic în raport cu evenimentele descrise pe întinderea întregii mele suite consacrate realismului socialist, sînt cu mult anterioare oricăror somări, atacuri sau "sugestii" venite din afară, aşa cum redacţia **Dilemei** a putut lua la cunoştinţă anticipat.

ERATĂ:

Din motive care mă depăşesc, în răspunsul intitulat "Scurt intermezzo" din numărul precedent (122) al **Dilemei**, s-au strecurat cîteva denaturări de sens. Astfel: în rîndul 5 al primului paragraf se va citi în loc de "dar cu o reconstituire", corect: **dar o reconstituire**; în al treilea paragraf se va citi în loc de "Nu înţeleg însă de ce mi se cere, deosebit de răspicat **mea culpa**?", corect: **Nu înţeleg însă ce mi se cere, deosebit de un răspicat *mea culpa*?** În rîndul cinci al celui de al şaselea paragraf, în loc de "famatice" se va citi corect: **fanatice**.

Scrisori deschise

„În loc de somnifere"

"Dragă...,

Cît a trecut? Un an şi ceva, aproape patru luni. De aici pare o veşnicie. Zilele astea îmi iau porţia de Vama Veche (seamănă: avem apă, militari, soare tomnatec, un fel de dl. colonel etc.) şi mă gîndesc. E toamnă, acum stăm pe o stradă cu copaci cărora le cad frunzele, care se adună maro pe jos. Tu ce-i fi zicînd acolo, în plină primăvară? Sigur că sînt pe jos dacă e toamnă. Ei bine nu. Aici e altfel. Sînt copaci care abia acum înfloresc, altora li se pare că nu merită să-şi ofilească frunzele pentru 2-3 grade în minus. Deci să-ţi spun la ce mă gîndesc. Acum m-am cam lămurit cum e pe-aici. Şi n-am nici o idee de ce-o să se întîmple în continuare. Dacă te întorci, povesteşti la lume cum e, ce-ai văzut, ce mănîncă, cum se poartă australienii. Dar dacă nu te întorci?

Dar să las prostiile şi să-ţi spun că mi-e dragă această locuinţă, aşa cu îndulcoşarea pe care o simţi faţă de un copil handicapat: e întunecoasă mititica, dar poţi sta la soare în curte de unde vezi podul, opera, apa... Şi e aproape de centru şi de servici, unde ca să ajung trec prin zona cu oameni ca în revista pe care ţi-am trimis-o. Se îmbracă oricum sau mai deloc. Magazinele se deschid seara. Noaptea e lume ca la defilare. E zona cea mai rău famată din Sidney. E la cîteva minute de mers pe jos de noi şi o parcurgi în alte cîteva minute. Mie nu mi se pare cine ştie ce mare chestie. Sau m-am obişnuit cu ciudăţeniile?

Filme zici... Există şi aici un Institut Francez care se agită cu tot felul de manifestări: a fost şi un festival de film. Noi am văzut Smoking şi No-Smoking ale lui Resnais (aşa se scrie?). D.a fost încîntat, australienilor le-au ieşit ochii de plictiseală, au început să plece în timpul primului film şi la al doilea - după o săptămînă - nu ştiu dacă au mai venit o zecime. Mie mi-a plăcut mai mult al doilea, şi poate şi primul dacă ar fi fost ceva mai scurt. După ce am văzut cine a luat Oscarurile am văzut şi Forrest Gump - iar, lui D.. i-a plăcut mai mult decît mie, deşi am plîns... Totuşi, din categoria asta de filme "Being there" mi se pare departe... Şi am mai fost la Star Trek, Eat drink man woman, Quiz Show, poate şi altele. D... mai înregistrează de la televizor şi le dă colegilor mei care vin pe la noi şi care le folosesc în loc de somnifere: Tarkovski, Fellini şi altele. La cîrciumi, restaurante şi banchete cele mai interesante discuţii sînt mediocre, ca şi grădina zoologică, corul lui D.. şi atîtea alte lucruri în jurul nostru. Lipsesc schipirea, pasiunea, focul. Aşteptăm totul de la soare. Drept care cînd plouă e nenorocire.

Planuri de viitor? Habar n-am. Pentru moment am nevoie de puţină linişte şi ceva stabilitate. Şi bineînţeles, tocmai acum primesc oferte de servici cu ghiotura. Numai ca să mă încurc. Abia am scăpat de mers cu trenul... Te pup,...

P.S. - Re şi Ro au fost aici şi la televizor. Ţi-ar trebui adresă de email. Deşi în ultima vreme pe a mea am folosit-o doar pentru servici. Dar pe Internet sînt cataloage de filme şi de muzici... Am fost la Phil Collins. Oi fi eu prea pretenţioasă, dar se poate şi mai bine."

Teatrul L.S. Bulandra organizează în perioada 17 octombrie - 18 noiembrie a.c., la Bucureşti, cea de-a 4-a ediţie a Festivalului Uniunii Teatrelor din Europa, manifestare la care vor participa cele mai importante companii teatrale europene.

Teatrul L.S. Bulandra, în colaborare cu Compania Europeană de Presă şi Comunicaţie anunţă organizarea unui concurs pentru realizarea afişului festivalului şi a noii sigle a teatrului. Lucrările selecţionate vor fi premiate.

Înscrierile se fac în perioada 15-30 mai 1995, la sediul Companiei Europene de Presă şi Comunicaţie, str. Batiştei nr. 14, tel. 210.08.20.; 211.27.60.; fax: 211.95.43., unde se pot comunica şi alte informaţii legate de acest concurs.

Trecerea prin reviste

INTERMEDIA 1995 anul doi numărul cinci trimestrul unu//INTERMEDIA revistă trimestrială/ interdisciplinară. Editori: Museum Arad c.a.d.c. (...) // tipar: POUDIQUE s.r.l # tiraj: 250 exemplare # pretz: 500 lei. Mă ajută, iată, să întrebuinţez taste uitate, puţin folosite. Editorial (ironie! ironie! ironie!) în formă de integramă. Apoi: **Media ludens. Artele mediatice ca joc**, de Gh. Sabău: "vocaţia ludicului" + "permanenţa experimentului", "între hedonismul epicurian (...) şi aşa-zisa artă permutaţională prin medierea computerului", "arta ca joc", "artele alternative", "nimic mai trist decît un copil jucîndu-se singur", "fluxul iconografic de tip VIDEO-ART" etc. Text narativ-teoretic. Mai departe: "noile tehnologii redefinesc chiar spaţiul şi timpul", "sîntem în pragul unei noi ere" (New Age?), "nivel de indirectare a simbolului" (?!), "revoluţia transferului" etc. Apoi: John Cartridge+Limerique Stampilierul, cu "minimalismul său esoteric" - exerciţii (**The Art KANT hurt you** de Călin Man). Mai departe: Romi Bucur despre "o metodă de a stăpîni lumea în întregul ei prin cuvînt sau prin imagine" (...) "Şi care, pînă nu demult, nu avea acoperire tehnologică. Pe care i-o dă, spectaculos, calculatorul (...) **cucerirea unor domenii tradiţionale ale analogicului**" (subl. mea: AICI E AICI!), "realitatea virtuală": "Einstein poate fi făcut să cînte la chitară împreună cu Rolling Stones", "te poţi

➠

trezi pronunţînd cuvinte pe care nu le-ai rostit, de fapt, niciodată", "pe cînd aici e vorba de cu totul altceva - de o tentativă de a reproduce (sub control) efectele drogului, sau ale halucinaţiei, sau ale hipnozei, sau..." - **ale morţii**? (Romulus Bucur - salut prietene! -, **Divide et impera**). AICI E AICI, simt eu! Apoi: **Sărutul mediatic** (vreau, vreau). După care, Mitzi Kapture despre **Domotique** (în franceză) - conţine un pasaj f. interesant despre **vampiri**, care "manifestent une forte tendance à se ranger, voire à réintégrer la race humaine" (bravo!). Text final: **Les jeux sont faits** (de Peter Hügel): "Miniaturizarea este o veche tentaţie, de obicei pusă în legătură cu aspecte ale cultului; ea este evident o expresie a ludicului; relaţia dintre cult şi ludic n-a fost pusă în discuţie, încă". Reţineţi apropierea **cult-ludic.** E importantă. Deci şi AICI E AICI! Şi: "folosim cuvinte pentru a sufoca informaţia, imagini pentru a anula realitatea, logica pentru a sugruma sensul, mimăm jocul pentru a ne ascunde neputinţa". Da. ETC. ETC. Adică **restul**, care aici e însuşi **totul, esenţialul**: jocul contiguu dintre imaginile dislocat-prelucrate şi texte, cu neputinţă de citat. (Dispariţia citatului, a exegezei, a marginali(i)lor: **intri sau nu intri în joc**!) O revistă **pas comme les autres**. Cu un aer suprarealist deloc întîmplător, căci "avangardele istorice" par abia acum a-şi fi găsit tehnica, suportul: sîntem, din cîte se pare, în viitorul imaginat-visat de avangardişti. Abia acum. Abia de acum înainte. În sfîrşit. Timpul nu a trecut degeaba. Şi: cine mai spune că tehnică=raţiune?

Bogdan GHIU

Din viaţa unui extremist de centru

Dureri de gagman dintr-o ţară de scenarişti

Deşi trăiesc - n-aş zice că bine, dar cu plăcere - într-o ţară de gagmani şi scenarişti, am aflat tîrziu de moartea lui Allan Scott, petrecută exact acum o lună, cu cîteva zile înaintea decesului lui Ginger Rogers care a adus cîte o lăcrimioară nevrotică sub pleoapa multor maturi. Allan Scott a fost printre scenariştii ei şi ai lui Fred Astaire; el, cu încă unul sau doi, la fel de obscuri, le-a dat acea literatură a intrigii cu care, fie vorba, ei nu prea aveau ce face, mintea şi picioarele stîndu-le numai la dans, la step, unde n-aveau nevoie de nici un cuvînt; Scott le-a legat acele situaţii minime care le-au permis celor doi să iasă din ele şi să intre în pantofii cu care au bătut cîmpii, podelele, tavanele, parchetele, inclusiv pereţii; Scott le-a adus textul din care ei au făcut altceva, cu totul altceva, ca să nu fiu facil şi să afirm că l-au călcat în picioare. Da' de ce să nu fiu facil? Cum altfel să fiu decît facil cu Fred şi Ginger? Facil şi încîntat - în toate scenariile mele de aici, dintre Boteanu şi Piaţa Amzei, printre catastrofele pe care le produc pe banii mei şi le realizez de capul meu, dacă îmi vine să pun un moment de lejeritate a fiinţei, îi aduc pe Fred şi Ginger într-un "All that step!". Drama e alta: într-o ţară de gagmani şi scenarişti de valoarea noastră, habar n-am avut - toată viaţa! - de confratele Allan Scott, cel care, după ce cuplul s-a separat, a rămas să scrie numai pentru ea - ce a fost în capul şi buzunarul lui ca să rămînă lîngă ea şi nu lîngă dl. Austerlitz, nu ştiu, eu n-aş fi făcut-o şi nu o vom afla nici dintr-un necrolog din **Le Monde**, care se încheie cu o cruzime abruptă: "nu va mai fi găsit decît pe genericul unui film de Henry King, în 1952". 43 de ani, nimeni n-a ştiut, în studiourile lumii, de Allan Scott. Mă doare.

Mă doare, în calitate de gagman, atît cît mă recunosc.

Mă doare fiindcă într-o ţară de scenarişti superdotaţi ca a mea, capabili să fim şi dialoghişti, şi gagmani şi specialişti în trucaje, ne lipseşte solidaritatea cu obscurii meseriei, deşi nici cu străluciţii nu stăm mai bine. Minţi brici, instincte sigure, intuiţii perfecte - şi aici, în principala noastră activitate, ne mulţumim cu talentul de amatori superiori care "o prindem din zbor" de neamţul însuşi rămîne paf; ca peste tot şi în toate, lucrăm şi aici numai de capul nostru. În afară, probabil, de studenţii catedrei de scenaristică de pe Matei Voevod (ceva mai sus de lic. "Mihai Viteazu"!) ştie cineva la **Ziua**, la **Adevărul** sau **Evenimentul** - ca să numesc "studiourile" noastre cele mai prolifice - cine-i Tonino Guerra? Sau Susi Cecchi D'Amico? Sau Danielle Thompson? E adevărat: la geniul nostru, n-avem neapărat nevoie de profesionişti consacraţi fără de care Fellini, Visconti sau Gérard Oury (lasă C.I.A. sau K.G.B.-ul!) nu lucrau. (A se slăbi: nici în Venezuela şi Elveţia nu se ştie cine a fost Allan Scott. Da, dar nu mă interesează...)

Ce ne mai trebuie scenariştii lui K.I.D.D. sau ai "J.F.K."-ului, cînd la noi se publică o pagină întîia cu toate locuinţele din care se poate trage în preşedintele ţării, dacă azi de dimineaţă o ia şi dînsul, fără astîmpăr, să inaugureze sala unui spital de pe cheiul Dîmboviţei. Dacă J.F.K. ar fi avut o asemenea presă, mai trăia şi azi! La ce bun dialoghiştii din ţara lui Pinter şi John le Carré cînd noi avem, la nivelul oricărui ziarist deştept, trei variante de scenariu la cea mai banală şi americănească frază - "Văd că arătaţi sănătos!" - a lui George Bush către Ion Iliescu? Şi cu ce studio crede acelaşi Bush că stă de vorbă cînd ne asigură pe noi, gagmanii români, că la Malta n-a discutat cu Gorbaciov nimic despre lichidarea lui Ceauşescu? Ar fi suficient ca lumea să se pătrundă de adevărul rostit către Viorel Gaiţă, aseară, de un adult dintr-o bucată: "Noi dom'le sîntem naţiunea cea mai deşteaptă, v-o spun sincer!", ca fiecare lucrător din "Inteligenţele de Serviciu" să treacă, în sfîrşit, cînd discută cu noi, printr-o probă de umilinţă: nu înghiţim orice scenariu, sîntem exigenţi, avem întotdeauna suspiciuni şi inspiraţii din care apar ipoteze la care Kremlinologu şi Hollywoodienii cu mintea nu gîndesc şi cu talentul nu cuprind! Dovada supremă a forţei noastre scenaristice este aceea că regizorul prodigios care a creat "Dacii", "Mihai Viteazu", "Ziua Z" - filme esenţiale pentru ceea ce s-a numit "epopeea naţională" - e exact acelaşi care, după opiniile cele mai autorizate, deţine toate secretele răsturnării lui Ceauşescu. E ca şi cum Carmine Gallone, în Italia, sau Cecil B. de Mille, în Statele Unite, ar fi ajuns să aibă în mînă toate cheile şi codurile serviciilor de spionaj şi contraspionaj pe care ne-am obişnuit să le vedem făurind acea superproducţie ciudată ca omul însuşi, numită istorie. La noi, cel care a creat "Dacii" e scenaristul (fie şi în colaborare, cum lucra săracul Allan Scott!) Revoluţiei, în direct, din decembrie 1989! Se poate ceva mai frumos şi mai logic în materia asta pe care doar poeţii o văd, la noi, plîngînd?

Şi atunci cum să n-am un acces de tandreţe la dispariţia obscurului scenarist al lui Ginger şi Fred?

Radu COSAŞU

●

Librăria franceză

HUMANITAS

• A doua Librărie Humanitas din Bucureşti şi a 31-a librărie din reţeaua Librăriilor Humanitas;

• Dar mai ales: prima librărie postbelică de carte franceză din România, deschisă prin amabilitatea Institutului francez din Bucureşti şi cu sprijinul Ministerului Culturii şi al Francofoniei.

Sediu şi orar de funcţionare: Institutul francez din Bucureşti, Bd. Dacia 77, în localul fostei Biblioteci a Institutului, special amenajat şi organizat pentru a răspunde exigenţelor unei librării moderne (dispunere tematică a cărţilor; autoservire; librari instruiţi pentru orientarea eficientă a cititorilor în multitudinea de titluri). Orar: de luni pînă joi între 10,30 şi 18,30, vinerea între 10,30 şi 16,30.

Inaugurare: vineri 19 mai 1995, ora 12, în prezenţa Ambasadorului Franţei în România, a lui Norbert Dodille - directorul Institutului francez şi a lui Gabriel Liiceanu - directorul Editurii Humanitas; cu numeroşi invitaţi de marcă şi participarea reprezentanţilor mass-media.

Deschidere pentru public: marţi 23 mai 1995

Ce oferă Librăria publicului:

* pentru început, cca 800 de titluri de carte franceză (v. mai jos*), la preţuri preferenţiale (i.e. cu cca 25% mai coborîte decît preţul de vînzare al aceloraşi titluri în Franţa);

* Presa franceză la zi (cotidiane şi reviste);

* titluri curente Humanitas, cu precădere traducerile din autori francezi;

* posibilitatea de a consulta cataloagele editurilor franceze şi de a comanda titlurile dorite.

* **Fondul iniţial de carte franceză**

* cuprinde titluri (de regulă noi sau recent reeditate) alese după criterii valorice stricte de la o serie de mari edituri franceze cu care Humanitas a încheiat acorduri de import de lungă durată: GALLIMARD, SEUIL, FLAMMARION, ALBIN MICHEL, HACHETTE, PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE, LE ROBERT, LAROUSSE, LE LIVRE DE POCHE, CERF, BORDAS... (pentru a le enumera doar pe cele mai cunoscute publicului românesc);

* acoperă 6 domenii, tematice, cu serii/colecţii de renume; absolut fiecare domeniu include şi lucrări de referinţă - dicţionare, enciclopedii, atlase, ghiduri etc.; cel puţin primele două domenii se suprapun cu profilul Editurii Humanitas, aşadar se adresează unui public similar:

1. ŞTIINŢE UMANISTE
2. RELIGII/SPIRITUALITATE
3. ARTE FRUMOASE/MUZICĂ/FILM/CĂLĂTORII
4. LIMBA şi LITERATURA FRANCEZĂ
5. REFERINŢĂ/CĂRŢI PRACTICE

şi în sfîrşit, dar nu în ultimul rînd, un bogat domeniu de

6. CARTE PENTRU COPII şi ADOLESCENŢI

Perspective: fondul de carte franceză al Librăriei va fi îmbogăţit periodic în funcţie de preferinţele publicului (prin comenzile menţionate mai devreme şi sondaje în rîndul cititorilor); vînzarea titlurilor franceze achiziţionate de Librăria din Bucureşti se va extinde, cu vremea, în celelalte Librării Humanitas, cu precădere cele din centrele universitare ale ţării (Iaşi, Cluj, Sibiu, Timişoara...)

De văzut:

Expoziţia ARNULF RAINER: **Catastrofe şi dezastre la Muzeul Cotroceni** (Nu vă uitaţi buletinul de identitate!)

Bon de lectură

BEAUMARCHAIS
Bărbierul din Sevilla. Nunta lui Figaro

Traducere de Anda BOLDUR şi Valentin LIPATTI
Prefaţă şi Tabel cronologic de Valentin LIPATTI
Biblioteca pentru toţi, Editura Minerva, Bucureşti, 1995, 238 p., 800 lei

În secolul al XVIII-lea, Luminile, care s-au dedicat cu seriozitate ştiinţei şi filozofiei, au cultivat cu infinită voluptate şi "înscenarea", spectacolul. Pentru că ce altceva erau saloanele şi cafenelele decît "scene" ale celor mai furtunoase confruntări de idei, ce altceva era gazetăria decît "teatrul" politic al unei întregi categorii sociale care începuse să ştie că se numea opinie publică, ce anume era inegalabila vervă epistolară dacă nu dorinţa de a fixa jocul conversaţional, şi, în fine, ce sînt multe dintre cele mai izbutite creaţii romaneşti ale vremii dacă nu o admirabilă proză jucată, dramatizare a relaţiei autor-receptor?

Dar culmea, în acest veac teatral, creaţia dramatică majoră s-a materializat mai mult în teoretizările datorate lui Diderot şi chiar lui Beaumarchais (vezi **Eseul despre genul dramatic serios** - 1767), dar mai puţin în realizări teatrale notabile. În domeniul comediei cel puţin, după Marivaux, se părea că nimeni nu mai avea ceva de spus. Lumea bună se plictisea la Comedia Franceză, se mai consola la Operă, se amuza uneori la Italieni sau la teatre particulare, dar mai mult cu farse sau **parade**. Cineva trebuia să îndrepte lucrurile, iar acel cineva, deşi om de litere "par amusement" cum se declara, îndrăzneţ însă şi ambiţios, a fost Beaumarchais. Care ori de cîte ori paria, şi o făcea adesea, ca om al veacului său, nu era interesat decît dacă miza era foarte mare, ca de pildă, în acest caz, cucerirea primei scene franceze. Minunea s-a produs în seara de 26 februarie 1775, după toate regulile unei lovituri de teatru, cu cea de-a doua premieră a **Bărbierului din Sevilla**. Prima reprezentare, cu numai trei zile înainte, fusese un eşec. Fără să se descurajeze, Beaumarchais nu numai că şi-a refăcut piesa în timp record, obţinînd apoi un succes definitiv, dar a însoţit-o şi de o prefaţă de o irezistibilă ironie la adresa criticii. Succesul **Bărbierului** s-a repetat şi s-a amplificat în 1784 cu **Nunta lui Figaro**, ca şi cum simpla dezvoltare a subiectului şi revenirea lui Figaro ar fi înlesnit depăşirea tuturor obstacolelor, chiar şi a interdicţiei regale de reprezentare a piesei. Cu **Nunta**, Beaumarchais cîştigase toate pariurile: al duratei (trei ore şi jumătate de acţiune), al acumulării de situaţii (92 de scene în care se confruntă 16 personaje) care se succed în ritmul nebunesc la "Zilei de pomină", al duelurilor verbale de o îndrăzneală şi o ingeniozitate fără seamă, şi, supremă victorie, al transformării lui Figaro în personaj nemuritor.

Nu e cazul să demonstrăm aici calităţile acestor comedii. O face istoria literară de două secole, o face, pe scurt, dar pertinent, prefaţatorul volumului apărut în BPT. E cazul însă, şi trebuie spus, că ele nu sînt "comedioare încă adorabile" aşa cum le consideră condescendent Andreea Deciu în **România literară** nr. 14/15, "care merită toată atenţia" pentru că, iar autoarea îşi mărturiseşte cu candoare recenta descoperire, "se autoparodiază cochetînd ironic cu propriul univers-context". Dar nu sînt oare ironia şi parodia, imensa capacitate şi plăcere de dedublare, tocmai unele din trăsăturile esenţiale ale literaturii secolului al XVIII-lea, aşa că deloc întîmplătoare şi nici uimitoare în **Bărbierul** sau **Nunta**? Pentru vremea lor, comediile lui Beaumarchais au reprezentat o sinteză şi o depăşire a tot ceea ce se produsese pînă atunci în domeniul dramatic, inclusiv al dramei burgheze rezumate ironic în "recunoaşterea" Figaro-Marceline-Bartholo din **Nunta**. Pe de altă parte, contrar celor afirmate tot de A.D., ceea ce se întîmplă în ambele piese, dar mai ales în **Nunta**, asimilată cu un pamflet şi cu o comedie cu cheie, este foarte strîns legat de epocă şi cu trimiteri foarte precise, iar presiunea morală există şi ea şi este exercitată de noua clasă în ascensiune reprezentată de Figaro împotriva libertinajului contrariat al lui Almaviva. Dacă aceste două creaţii au rezistat timpului, asta ţine cu siguranţă de secretul capodoperei, şi nu de caracterul adorabil al comedioarei, nouă nerămînîndune decît să nu confundăm criteriile valorice.

Bărbierul din Sevilla şi **Nunta lui Figaro** trebuie recomandate fără rezerve celor ce nu le-au citit încă, împreună cu asigurarea că spiritul francez, în ceea ce are el mai autentic, nu va fi descoperit decît prin frecventarea obligatorie a moraliştilor secolului al XVII-lea şi a marilor autori ai veacului următor.

Cît despre critici, Beaumarchais spune în amintita prefaţă la **Bărbierul** că, adeseori, "les Gens de Feuilles (gazetarii) sînt duşmanii oamenilor de litere (les Gens de Lettres)", fiind împăcat cu ideea că "e greu să fii pe placul unor persoane care prin natura meseriei lor nu pot considera niciodată lucrurile vesele îndeajuns de serioase, nici pe cele grave îndeajuns de amuzante."

Marina VAZACA

Don Alessandro

Detest opera. Îl ador pe Mozart, şi deci ador **Don Giovanni**. În plus, indiferent cîte răutăţi s-au spus despre libretul lui Da Ponte, mi-e imposibil să mă gîndesc ce-ar fi fost **Don Giovanni** fără acele "Mille tre", "Vorrei e non vorrei" şi "Batte, batte, mio Masetto"... Iar cînd aud atîţia "puriştі" văietîndu-se că "vocile de astăzi nu mai sînt, vai, ca alea de ieri-alaltăieri", că "la Operă nu te duci pentru montare ci pentru voci", că etc. etc., nu pot să-mi reprim sentimentul mai-mult-decît-purist care spune: Dar cum, înainte de toate, nimeni nu se plînge că opera (**Don Giovanni**, în speţă) nu se cîntă în italiană?! Eu unul, de aici aş fi pornit...

Montarea lui Alexandru Darie cu **Don Giovanni** la Opera Română e de natură să declanşeze una din acele polemici specioase care, în cerc închis (şi încă foarte închis, cum e cel al Operei!), dau iluzia febrilităţii: un regizor de teatru, unul din cei mai buni şi mai îndrăzneţi pe care-i avem la ora actuală, "atacă" Opera! Trebuia, nu-i aşa, să se găsească şi pata din soare: "Opera n-are voci!" Conform acestui "raţionament", după un sfert de secol de cînd **Don Giovanni** n-a fost cîntată, ar trebui să mai aşteptăm - cît? -, pînă ce bunul Dumnezeu s-o îndura să "dea voci" cui trebuie... Iar dacă eu spun că, fără a fi Ioana d'Arc, "am auzit voci" în seara premierei (şi încă foarte bune, precum cea a Donnei Anna), mi se va răspunde că, oricum, nu mă pricep... Opera e o fortăreaţă în care intră numai cine are urechi de E.T. Numai că - iată, o voi face şi pe-asta - eu voi spune că, **la Operă te duci în primul rînd pentru Montare**! Te duci pentru spectacol; cine vrea să asculte voci uluitoare, n-are decît să stea acasă şi să-şi pună discuri cu Kiri Te Kanawa şi Teresa Berganza... Opera, ca teritoriu al performanţelor vocale **per se**, este un perimetru strict restrîns la ceva ce se întinde de la Scala milaneză la Metro new-yorkeză, trecînd prin Covent Garden; în rest, poate exista bunăvoinţă.

Cînd, în urmă cu exact un an, după premiera **Poveştii de iarnă**, scriam - tot în **Dilema** - că Ducu ar trebui să-ncerce şi Opera, nu mă gîndeam că se va apuca tocmai de **Don Giovanni**: credeam că-şi va "face mîna" mai întîi pe vreo **Traviată** "deconstruită" sau pe **Carmen** - cea mai cumplită operă a tuturor timpurilor, după părerea mea! - parodiată pînă-n pînzele-i albe... A ales însă - urmîndu-şi, firesţe, obsesia din **Amadeus** - această operă mozartiană - operă **grea**, cu multe capcane, unele ştiute, altele nu. Şi ce a reuşit **con brio** - trebuie spus numaidecît - este să **însufleţească** un spaţiu al convenţiilor desuete: fără a renunţa cu totul la ele, ci - este chiar mai greu! - "instrumentîndu-le" oarecum în răspăr, jucîndu-se cu ele pînă la a le anula prin ridicol! În viziunea lui Darie, **Don Giovanni** e într-adevăr "giocoso" - un joc de-a v-aţi ascunselea oprit, cînd şi cînd, de fulguraţii metafizice. Ştiu că Ducu este - ca şi mine de altfel - îndrăgostit de versiunea operei filmate de Losey: nu aici mi se pare partea cea mai interesantă a demersului său, ce reia - într-alt fel - atmosfera neo-Palladio-veneţiană de acolo. Irezistibil este atunci cînd, uitînd parcă de toate variantele existente, îşi pune cîntăreţii **să joace într-adevăr**: rezultatul este entuziasmant, mai ales după decenii de "monumente vocale" împietrite-n scenă! Lucrul intens cu fiecare cîntăreţ-personaj în parte este evident: psihologiile sînt ingenios şi abil desenate, motivaţiile acoperite iar mişcările - surprinzătoare. ("Bătaia" Zerlinei e, deja, un moment de bravură antologic, după cum literalmente superbă mi s-a părut aria de răzbunare a Donnei Anna - scena 6 -, încheiată pe fundalul unui nor verzui...). Cît despre Don Giovanni însuşi, tînărul care-l interpretează are - în fine! - toate datele fizice ale rolului, făcînd împreună cu un Leporello mai hibidinos ca de obicei un cuplu convingător. (Mai puţin convingător, finalul operei - oarecum "trecînd pe lîngă" frisonul anticipat de sosirea Comandorului...)

Montarea lui Darie la Opera Română este revirimentul mult-aşteptat al Operei ca spectacol popular, destinat nu doar specialiştilor mofturoşi ci unui public cît mai larg; e un spectacol viu, uneori emoţionant, de cele mai multe ori plin de umor, făcut cu vervă şi dragoste de Mozart, şi cu înţelegere pentru vesel-nefericitul Don Giovanni. (a.l.ş.)

Cronica literară de tranziţie

Polemicul Marino

Nu pot scrie despre Adrian Marino fără să simt un puseu acut de revoltă sardonică la gîndul că acest constructor neobosit (în ciuda unei tinereţi care nu i-a fost scutită de amarul cel mai adînc al puşcăriilor comuniste) al unei opere de impecabilă rigoare academică şi de o superbă amploare, şi clară dar şi labirintică, de catedrală gotică - nu a fost găsit demn să fie în rîndurile Academiei Române, în vreme ce cutare fabricant tandru şi mehenghi de metafore este. Fără nici o retorică goală, afirm că A. Marino nu pierde nimic, ruşinea e a instituţiei şi a oportunismului ei politic. Autorul **Vieţii** (1965) şi al **Operei lui Alexandru Macedonski** (1967), al **Dicţionarului de idei literare** (1973), al **Hermeneuticii lui Mircea Eliade** (1981), al monografiei despre **Etiemble** (Paris, 1982; Tokio, 1988), al **Hermeneuticii ideii de literatură** (1987; Bologna, 1994), al **Biografiei ideii de literatură** (1991, '92, '94) şi al atîtor altor cărţi de studii sau note intelectuale de călătorie este el însuşi o Academie. Fiind, ca anvergură a propensiunilor, de speţa creatorilor-cît-un-institut (Hasdeu, Iorga, Eliade, Călinescu), Marino emană respectul sever datorat erudiţiei fertile, constructive, niciodată şi morga ei fastidioasă. Într-o carte intitulată chiar **L'Art d'être européen** şi apărută într-un an de răscruce al bătrînului continent, 1933, André Rousseaux insista asupra observaţiei că, etimologic, cuvîntul **cultură** înseamnă a acţiona asupra materiei spre a o face să rodească. E modelul pe care, din 1965 încoace, Adrian Marino nu conteneşte să ni-l ofere.

După lectura recentei sale cărţi", m-am dus la celebra definiţie dată de Paul Valéry europenităţii. O reamintesc: "Oriunde numele lui Cezar, al lui Traian, al lui Virgiliu, oriunde numele lui Moise sau al Sfîntului Pavel, oriunde numele lui Aristotel, Platon sau Euclid au avut o semnificaţie şi o autoritate simultane, acolo este Europa. Orice rasă şi orice tărîm care au fost succesiv romanizate, creştinate şi supuse, în ordinea spiritului, disciplinei grecilor, sunt absolut europene". Noi - cel puţin de cîteva sute de ani - corespundem masiv acestei înalte, exigente grile. Şi totuşi, ce ne lipseşte? De ce, se întreabă şi Marino, **"cei mai mulţi dintre români, mai ales după decenii de izolare totalitară, percep Europa în primul rînd ca sinonimul generic al «străinătăţii»?"** (p.12). Răspunsul cărturarului clujean începe de la "complexul Dinicu Golescu": să "aducem" cît mai multă Europă "acasă", şi ajunge repede, în textul preliminar, la impedimentele ce ţin de sfera politicului: **"politica europeană românească actuală este în acelaşi timp de «simulare» şi «exploatare» (...) Formată la Moscova, sau în spiritul său, clasa noastră conducătoare nu poate fi, n-are cum fi în mod esenţial, sincer, autentic, pro-europeană"** (p.19). Adrian Marino coboară chiar pînă la detalii (foarte relevante în fond): **"Organizăm Forumul Crans Montana şi World Trade Center dar... demitem sau arestăm, pe tăcute, pe primarii opoziţiei"** (p.20).

Nu e singura notă polemică a cărţii. Autorul deplînge lipsa **"spiritului faustic"**, al îndîrjirii înfăptuitoare. Îl găseşte în Elveţia, în Japonia. **"În zona noastră, totul se rezolvă, s-ar zice, de multe ori, prea uşor. O relaţie, un telefon, o recomandare, o intervenţie"** (p.32).

Pentru lipsa vocaţiei europene e vizat direct şi Noica, **"ostil civilizaţiei şi moravurilor europene, deşi a scris o carte întreagă despre** Modelul cultural european" (p. 73) şi deşi, aş adăuga eu, a fost un ziditor încăpăţînat şi productiv, nu un "poetic", nu un "visător-mioritic" (poate doar în zona utopiei sale cu şcoala celor 23 de genii). Nici a sa Weltanschauung politică nu e exonerată de blam explicit: **"aceşti autori** (Nae Ionescu, Cioran, Eliade, Noica) **sunt orice, numai mari profesori de democraţie, pluralism şi liberalism n-au fost, nu sunt şi nu pot fi"** (p. 145). În continuitate logică, **"Socrate al României"**, **"Sfîntul Petre Ţuţea"** (p.74), care **"relua cuvînt cu cuvînt formule pur ceauşiste"** (p.64), nu poate fi mai prizat, cu atît mai puţin cu cît cartesianul şi pozitivistul Marino e stînjenit de atmosfera **"extatică"**, de **"suspendare a spiritului critic"** pe care o implică rostirea apoftegmatică, de tip guru, a acestuia.

Au, în schimb, parte de bune cuvinte precursori ca Macedonski, Tzara sau Brâncuşi, ca primi **"integratori"**, **"conu Alecu"** Paleologu, pentru **"stilul salonard, monden, parizian"** (p.24), Constantin Dumitrescu, autorul încă prea puţin frecventatei lucrări **Cetatea totală**, şi Andrei Pleşu, ca întemeietor al New Europe College (1993, p. 48).

Alte accente critice sunt înfipte asupra naţionalismului (**"naţionalismul este şi ultima fază a comunismului"**, p.41) sau a identificării abuzive şi agresive: **"ortodox şi implicit naţional"** (p.37). Pe drept temei, A. Marino se întreabă, evocînd enormul ei aport, de ce n-ar fi "naţională" şi Biserica Unită cu Roma? E la mijloc inerţia sofismului cu "bunul român" al lui Nae Ionescu, dar şi a izolaţionismului poliţienesc al lui Dej-Ceauşescu. Un obstinat călător-cultural ca Marino nu putea evita dezolarea în faţa **"aparatului cultural extern român"** care **"nu e deloc adecvat, ca mentalitate şi metode integrării europene a valorilor româneşti"** (p.61; v şi p. 67), ci altui gen de activităţi... Trecînd în revistă "difuzarea criticii româneşti în străinătate", autorul constată că reuşite ale unor M. Dragomirescu, S. Marcus, D.I. Nasta şi ale sale sunt rezultatul unor eforturi şi şanse individuale, nesprijinite sistemic şi oficial. Aici mai e mult de urnit.

Voi încheia aceste note sumare observînd că perfect ilustrativ descinderii lui A. Marino pînă în pînzele albe ale surselor este recursul său la faimosul, bătătoritul citat din Herodot (V, 3) conform căruia tracii sunt grozavi. Autorul atrage atenţia că nu se citează niciodată şi urmarea, tot din Herodot: "Dar unirea lor e cu neputinţă şi nu-i chip să se înfăptuiască, de aceea sunt ei slabi" şi "La ei trîndăvia e un lucru foarte ales, în vreme ce munca cîmpului, îndeletnicirea cea mai umilitoare" (V, 6).

George PRUTEANU

*) **PENTRU EUROPA - Integrarea României. Aspecte ideologice şi culturale**, Ed. Polirom, Iaşi, 1995, 228 p., 3500 lei

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

„O vară de neuitat” – aici, la porţile Orientului

Participanţi:
Irina NICOLAU, etnolog
Alexandru POPOVICI, cercetător ştiinţific, matematician
Eugen URICARU, scriitor
Radu COSAŞU şi Alex. Leo ŞERBAN din partea redacţiei revistei „Dilema“

Cel mai înţelept lucru ar fi să tac şi să las filmul să vorbească...

Care este ultima mea sfîşiere, ultimul meu **Nu** îndurerat, ultima mea blasfemie?

Să crezi, să te identifici pînă la ultima fotogramă cu toate valorile politice, morale, spirituale ale unui regim numit pînă nu demult burghezo-moşieresc, mai mult - să ştii că acest regim se identifică pînă la ultima fotogramă - cine mă poate contrazice? - cu regimul monarhic, şi totuşi să faci un film în care povesteşti istoria unei oribile crime petrecută **nu** într-un moment de criză, ci într-un moment de strălucită împlinire istorică şi intelectuală - primii - şi de altfel ultimii - ani ai României Mari.

Am făcut-o perfect conştient de riscul unei alte sfîşieri - sfîşierea publică, nu cea interioară, de riscul unor teribile neînţelegeri, de riscul unor separaţii amicale.

Am făcut-o pentru că eu înclin să cred că România e o ţară matură sau pe cale de devenire, **care poate privi critic** chiar un episod dureros petrecut într-o Epocă de Aur, de referinţă.

Toată România modernă pulverizată de comunism s-a întemeiat şi s-a structurat prin exerciţiul SPIRITULUI CRITIC. Spiritul critic a reprezentat legea fundamentală a României Moderne.

Cîtă vreme acest lucru nu va fi resimţit ca o banală evidenţă, ca un truism, “O vară de neuitat” riscă să reprezinte actul meu artistic cel mai curajos. Mai curajos decît “Reconstituirea” şi “Revizorul” - ceea ce nu e obligatoriu un merit al filmului, ci mai degrabă un semn neliniştitor despre starea critică a SPIRITULUI CRITIC în România.

Lucian PINTILIE

(text rostit cu ocazia premierei româneşti a filmului „O vară de neuitat”)

Şantajul mesajului

Alex. Leo Şerban: O vară de neuitat este, în mod declarat, un film “cu mesaj”. Cum aţi receptat acest mesaj?

Irina Nicolau: Cînd m-am dus să văd filmul, fiind bine montată de Manuela Cernat, eram foarte hotărîtă să apăr “imaginea României” şi pe acei macedo-români făcuţi praştie acolo. M-am dus aşadar ca la un film făcut de bulgari şi m-am uitat la el cu foarte multă detaşare. Şi mi-a plăcut, mi-a plăcut pur şi simplu. Era o poveste, în care-am găsit personaje care mi-au plăcut, imagini pe care le-am ţinut minte şi mi-am dorit să-l revăd. Deci mesajul, pot să spun din capul locului că nu l-am primit sub nici o formă - n-am percutat la mesaj: am văzut pur şi simplu o povestioară în care am regăsit cîte ceva despre cum îmi închipui eu că era România acelei epoci, am găsit îngroşări pe care am considerat că Pintilie le-a făcut cu un scop... adică pentru mine, cred că o parte din imaginea acelei burghezii e adevărată - era multă caricatură într-un bal dintr-un fund de provincie.

Acest film mi-a satisfăcut obsesia că lumea noastră, a Balcanilor în general, e un fel de ghiveci – nu i-aş fi spus “Salata”, ci “Ghiveciul”! – în care se amestecă lucruri sublime cu lucruri hidoase, crude, duioase, clavir cu sînge...

Am luat totul prin pori: mi-a plăcut enorm personajul feminin, mi-a plăcut foarte mult gestul căpitanului, care pînă la urmă a fost cel pe care l-am fi dorit, mi-a plăcut “trucul” de a vorbi englezeşte cînd trebuia să vorbeşti ungureşte ş.a.m.d....

Alexandru Popovici: Eu cînd l-am văzut nu citisem decît acele gînduri ale lui Pintilie publicate de “Dilema” **(în nr. 120)**, însă nu pot să spun că filmul m-a interesat neapărat în aspectul său interetnic şi nici, aşa cum am citit de curînd, după ce văzusem filmul, ca o imagine a României antebelice. M-am dus în primul rînd să văd un film actual: ce ne poate spune despre noi. Căci cred că aşa ne-a obişnuit Pintilie, să ne vorbească despre noi, cei de acuma. Şi, dacă e să-l vedem şi în perspectivă istorică, să vedem de unde ni se trage. În orice caz, nu m-am dus să văd un film cu un anumit mesaj, ci - ca la celelalte filme ale lui - un film cu o anumită structură artistică. Mai ales că nu întotdeauna mesajul declarat este şi mesajul intern.

A.L.Ş.: Da, numai că Pintilie însuşi insistă foarte mult pe partea de “mesaj” a acestui film - ceea ce pe mine, mărturisesc, m-a cam deconcertat... Este un ton destul de ultimativ, în intervenţiile lui Pintilie.

A.P.: Probabil că Pintilie este şi el o natură camilpetresciană, care vrea să fie mereu în polemică. Eu cred însă că trebuie să vedem dincolo de declaraţiile lui - poate că nu făcînd cu totul abstracţie de ele, însă văzînd dacă, pe de o parte, ele se susţin printr-o structură artistică adecvată, iar pe de alta, dacă această structură nu este cumva purtătoarea unui mesaj mai profund şi mai amplu decît însuşi cel declarat de autor...

Radu Cosaşu: Şi eu cred că trebuie să părăsim acest “şantaj al mesajului”...

A.L.Ş.: (Mai ales că Pintilie fi o capcană...)

R.C.: ... pe care eu îl pun însă pe seama unor condiţii, ca să zic aşa, istorice: de ce deodată, la oameni ca Pintilie şi nu numai la ei, constatăm o recrudescenţă a unor termeni ca “mesaj” etc. - asta s-a întîmplat şi la Cannes unde a făcut asemenea declaraţii -, de ce un om de forţa lui Pintilie caută să se explice; şi prima declaraţie făcută de el la Cannes a fost că filmul acesta este “de mare actualitate” fiindcă este replica lui la Bosnia! Or, eu zic că în cinema, după atîţia ani de “mesajerie”, trebuie să rămînem la ideea lui Hemingway - atunci cînd ai de transmis un mesaj, cel mai bine e să-l transmiţi cu poşta... Pentru această idee, pînă în ‘89 o luai peste cap, acum sîntem în situaţia îndeajuns de nostimă de a i-o spune lui Pintilie! Eu cred că este o recrudescenţă a nenumăratelor forme vechi - recrudescenţă chiar violentă -, şi una dintre ele se exercită chiar şi asupra lui Pintilie. Pintilie care, ca un spirit polemic, trebuie să le răspundă: el este omul care răspunde imediat. Şi atunci, el se prinde în această recrudescenţă a cultului personalităţii care revine, melodramatic, la suprafaţă: i se cere să fie tot mai bun, să facă filme tot mai bune, să ia cît mai multe premii - ce mai, să se impună, domne! Or, aşa pusă problema, “competitiv”, constat că Pintilie se angrenează în această chestiune şi ne dă o mie de explicaţii la o treabă pe care el o ştie mai bine decît noi: cînd apare cinemaul, dispare mesajul! Cînd apare arta, dispare această formă rudimentară de a transmite mesajul. Aşa că, “manipulaţi” sau nu de Pintilie prin ceea ce ne-a explicat el - că filmul acesta e despre toleranţă, intoleranţă etc. - noi, cinefilii care-l iubim pe Pintilie, părăsim cumva teritoriul acesta şi, înainte de a spune că e un eşec sau un triumf, trebuie să spunem că e “un film de Pintilie”; ce ne place şi ce nu, discutăm mai departe...

Eugen Uricaru: Eu aş vrea să lansez o provocare: aceea de a spune că Pintilie e şi foarte şiret. Pe lîngă faptul că e unul din marii artişti la ora actuală, el ne-a dat nişte “instrucţiuni de folosire”, bune pentru România. Ar trebui să ţinem foarte mult cont de contextul în care este prezentat filmul, de faptul că este un subiect foarte delicat şi că Pintilie ţine foarte mult ca filmul lui să fie văzut de români: de aceea, cred că a recurs el la această modalitate, să-i zicem “comercială”... El a căutat să prevină nişte atacuri, să le zicem măgăreşti, dintr-o anumită parte a presei, pentru că, probabil, are mereu în memoria sa nişte reacţii de sabotare a filmelor sale, el vrînd, totodată, foarte mult ca filmul său să fie văzut în România. Eu cred că filmul acesta este foarte important dincolo de calităţile sale artistice, dar nu pentru “mesaj” ci pentru simplul motiv că nu menajează: nu menajează anumite sensibilităţi provinciale şi e un atac direct la clişee. Cred că foarte puţini artişti români şi-ar putea permite astăzi să trateze astfel problema armatei române, problema teritorială a Cadrilaterului, problema patriotismului adevărat ş.a.m.d. Eu cred că este o dovadă de maturitate. Chiar o dovadă de maturitate a poporului român şi o dovadă de europenism faptul că un artist român a făcut un asemenea film - o probă pe care, dacă o vom trece cu înţelepciune, putem spune că aparţinem Europei. Noi trebui să aparţinem Europei prin maturitate de gîndire; trebuie să depăşim anumite clişee care sînt tipice fazei de creştere a naţiunii române. Deci, Pintilie a încercat să creeze un climat acceptabil care să permită receptarea filmului: el a vrut înainte de toate să fie văzut...

Pintilie şi clişeele

A.L.Ş.: Aici e şi problema: filmul nu prea e văzut! Pe de altă parte, ceea ce Pintilie anticipa, adică un scandal de proporţii etc, iarăşi nu s-a produs. Dacă Pintilie merge, aşa cum spune E. Uricaru, împotriva clişeelor, iată că...

R.C.: “Clişeele” nu reacţionează...

A.L.Ş.: Exact: clişeele tac! Or, asta e o politică foarte perfidă şi bine cunoscută: lucrurile despre care nu se vorbeşte nu există.

E.U.: Este şi mai grav, adică - atît de tare s-au enervat “clişeele”, că nici măcar nu consideră că merită să discute...

A.P.: Cred că asta se întîmplă din două motive. Pe de o parte e o reacţie de apărare faţă de ceea ce se consideră o atingere a unei imagini sacrosancte, iar pe de alta o reacţie de tăcere - care poate veni, şi ea, din partea prietenilor sau din partea celor care nu îl văd ca pe un film despre România trecută, ci despre cea actuală. Aş vrea să cred că prietenii pot să depăşească această tendinţă de fetişizare a României interbelice - adică, dacă Pintilie este împotriva actualei Puteri, asta nu înseamnă că el trebuie să fie de acord cu toate clişeele Opoziţiei.

A.L.Ş.: Subscriu la tot ce aţi spus, cu rezerva că această critică a lui Pintilie la adresa unor instituţii, actuale sau interbelice, nu cade pe un teren tocmai virgin - v-aş trimite nu mai departe decît la cartea prietenului nostru Patapievici, care face acest lucru într-un mod absolut admirabil; căci, pînă la urmă, lucrul împotriva căruia se revoltă, pe bună dreptate, Pintilie este ceea ce Patapievici numeşte “vulgata bunului român”...

E.U.: Există o eroare în afirmaţia dvs. În primul rînd că filmul lui Pintilie nu se ocupă de noţiunea de român sau românism - e cu totul altceva...

A.L.Ş.: E vorba şi de asta!

E.U.: Nu, asta e o chestie secundară: se întîmplă să se întîmple în România...

A.L.Ş.: Atunci, despre ce e vorba în **O vară de neuitat**?

E.U.: E vorba de o operă de artă care trebuie să fie universală...

A.L.Ş.: Atunci, haideţi să vorbim despre această operă universală... Estetic vorbind, mie filmul nu mi-a plăcut; sînt cu totul de partea lui Pintilie cînd e vorba despre critica armatei ş.a.m.d., în general cu tot ceea ce el ne propune spre reflecţie - însă nu cred că modalitatea aceasta “minimalistă” aleasă de el este cea mai bună. Totul este impecabil în filmul său (chiar nitel calofil), imaginea, cadrele - şi totuşi, mesajul (să-l numim, de astă dată, emoţia) trece pe alături, pentru că **este prea multă stilizare în acest film**... Cred că - pentru mine ca spectator cel puţin, şi mai ales ca admirator al lui Pintilie din toate celelalte filme ale sale -, dacă el vroia într-adevăr să atingă acel punct dureros al trezirii conştiinţei, modalitatea “băşcălioasă” din **Balanţa** sau **De ce trag clopotele, Mitică?** ar fi fost mult mai adecvată. Pe mine unul, nu mă emoţionează un “joc de-a măcelul” pe ceva care seamănă cu nişte poze dintr-un album de familie... Amintiţi-vă de imaginea mult-lăudată a femeilor profilate pe dîmb, în finalul filmului...

I.N.: Care e din Cacoyannis...

A.L.Ş.: Exact - e o referinţă cinefilă; însă e o referinţă care pe mine mă respinge de la emoţia acelei scene... Nu mă tulbură pentru că e prea “făcută”, prea căutată (Eryniile etc.).

I.N.: Eu am luat-o ca pe o convenţie. Or, în mijlocul acestor convenţii, el trînteşte nişte imense probleme. Dna Manuela Cernat, pe care am detestat-o în urma acelui interviu dat la televiziune, îl acuza pe Pintilie că “nu ne face istorie”, pe motiv că ar trebui să avem în fine o istorie necontrafăcută. Păi asta s-o facă istoricii, documentariştii! Să se facă în manuale, în cărţi de istorie - nu te duci la cinema să înveţi istoria... Păcat că nu avem un istoric printre noi, însă puţina mea cunoaştere a istoriei Balcanilor mă face să cred că acei comitagii nu erau o grupare etnică, ci una profesională ca să zic aşa: adică era un amestec de albanezi, greci, bulgari - tot ce era mai rău se strîngea acolo.

E.U.: Erau un fel de haiduci.

I.N.: Dar nişte “haiduci” plurietnici! Cel puţin pînă la 1904... Şi atunci, dacă e aşa, e foarte interesant cum l-a prezentat Pintilie pe bulgarul care spune: **Comitagiul nu e bulgar, e machedon!**... Or, e clar că în grupul acela de comitagii erau tot felul de etnii, pe care nu-i unea decît faptul că erau, cu toţii, nişte oameni răi. Deci tot schematismul acesta, pe care şi eu l-am resimţit, pe mine m-a ajutat să mă confrunt cu nişte foarte mari probleme, gravissime - cum ar fi crima...

A.L.Ş.: Cred că e foarte interesant ce-a spus Irina apropo de comitagii: de fapt, problema personajelor filmului vine din faptul că toţi sînt percepuţi ca membri ai unui grup - fie el etnic sau profesional. Dacă Marie-Thérèse se implică, din generozitate genuină, într-o anumită acţiune, este suspectă pentru că e “bozgoriţă”; dacă soţul ei refuză să execute un ordin nescris este, şi el suspect - fie că e sub papucul “bozgoriţei”, fie că e “moale” într-un mod mult prea urban-european... Nimeni nu e perceput ca individ - nimeni nu spune că poţi fi bulgar sau “machedon” şi să nu ai nimic de-a face cu ceilalţi “răi” de aceeaşi etnie cu tine, că poţi fi român şi totuşi un ticălos, militar şi totuşi nu o brută primitivă, cu simpatii de stînga şi totuşi nu “bolşevică” etc. Însă la fel de suspect este s-o consideri pe Marie-Thérèse “vinovată” numai pentru că e “europeană”, pe căpitanul Dumitriu un papă-lapte pentru că încearcă să introducă în domeniul maximei impoliteţi (regimul cazon) maxima politeţe - deferenţa faţă de soldaţi şi celelalte. Or, lucrurile se întîmplă pentru că, în momente de criză, individualului îi ia locul tribalul. Este cît se poate de limpede: minoritarul e - mereu - ţapul ispăşitor...

A.P.: Cred că Pintilie foloseşte aici un procedeu cunoscut cel puţin de la “Scrisorile persane” încoace, anume cel al exoticului care vine din afară şi vede tot felul de lucruri care ei i se par curioase şi astfel, privite din alt unghi, sînt puse sub semnul întrebării - şi de aceea, cred că filmul cîştigă din punctul de vedere al unei perspective plurivoce. Nu e un film univoc. În al doilea rînd, eu aş protesta faţă de ideea de a pune în cîrca lui Marie-Thérèse vina tragediei...

Tragedie sau melodramă?

R.C.: Eu am o rezervă faţă de felul cum se manipulează anumiţi termeni: adică, mie nu mi se pare că aici am avea de-a face cu o tragedie. Ceea ce se întîmplă în acest film - şi e foarte interesant, pentru că e pentru prima oară că Pintilie lucrează în acest domeniu să-i zic al “umanitarului”? - este o melodramă: **avem de-a face cu o melodramă şi nu cu o tragedie**. Este ceea ce îmi şi place în film - pentru că Pintilie o face “fără plasă”, cu toate riscurile, şi de aceea filmul este profund inconfortabil: nimic nu este astăzi mai inconfortabil decît a predica toleranţa. Or, ca-n orice melodramă, emoţia Binelui îşi este suficientă. Poate că şi din cauza rigorii estetice cu care lucrează aici, acest lucru diminuează graţia - care aparţine tragediei. Pintilie este, întotdeauna, o graţie şi-o greaţă: în cazul de faţă, există o anumită greaţă, care nu se înalţă la graţie ci rămîne la emoţia Binelui care, cum spuneam, e suficientă. Asta ar fi şi acuzaţia pe care aş aduce-o filmului: că lucrează în suficienţă. Cred că este un film suficient - în sensul chiar bun al cuvîntului -, care transmite o anume emoţie melodramatică, **dar - la grâce est ailleurs**... Graţia care există de pildă în **Balanţa** - finalul: “Dacă vom avea un copil, îl omor... “ Aceea e tragedia!

A.L.Ş.: ... Şi nu faptul că un grup de prizonieri este ucis ca represalii la un omor de care ei nu sînt vinovaţi- fapt care, în istorie este din păcate absolut banal... În ce mă priveşte, eu aş mai avea o nelămurire cu ceea ce a spus tot Pintilie în legătură cu filmul său: că **O vară de neuitat** ar putea să provoace reacţia dură a neocomuniştilor şi a celor care “jură” pe “Memorialul durerii”. Dacă în privinţa ultimilor, lucrul este probat (şi explicabil), cred totuşi că Pintilie s-a înşelat copios în privinţa celorlalţi: de ce ar fi aceştia iritaţi de felul cum este arătată armata română într-un film a cărui acţiune se petrece în România interbelică, sub un regim monarhic pe care aceştia, “neocomuniştii”, n-au încetat să-l blameze!?... După cum am văzut, critica întreprinsă de Pintilie nu a deranjat decît o anumită parte a contemporanilor noştri - oricum, nu chiar aceea la care ne-am fi gîndit imediat... Poate că, aşa cum zicea dl. Uricaru, e încă un semn de imaturitate europeană; dar sper ca şi dl. Pintilie să primească acele, nu multe, critici aduse filmului domniei sale **din raţiuni estetice şi nu ideologice** cu acea altitudine, blazată măcar, care-i stă bine unui mare European. Vă mulţumesc tuturor pentru amabilitatea de a participa la această discuţie.

CSABA GOMBÁR

O concepţie etnicistă despre societate

Csaba Gombár s-a născut la Budapesta în 1939. A studiat la Universitatea Eötvös Lorand şi a obţinut titlul de doctor în 1956. A fost preşedintele Radioului ungar între 1990-1993, profesor-asociat la departamentul de ştiinţe politice de la Facultatea de Drept a Universităţii Eötvös Lorand din 1993 şi directorul Centrului de cercetare **Korridor** pentru ştiinţe politice, tot din 1993. Gombár a supravegheat proiectul centrului de a analiza performanţa primului guvern ungar liber ales. Rezultatele au fost publicate în maghiară, engleză şi rusă în primăvara lui 1994. Din 1992 este directorul comitetului director al Politikatudományi Szemle (Revista de ştiinţe politice). A primit Premiul Bibo (pentru realizări deosebite în ştiinţe politice) în 1994. Articole publicat: **Reflecţii asupra sindromului Fukuyama** (Magyar Naplo, 1990), **Meditînd la guvernare** (1990, Sogosz) ş.a.

Despre rolul său în ceea ce s-a numit războiul mediilor din Ungaria, Gombár scria: "În 1990, după numirea primului ministru al de abia formatului guvern maghiar, Preşedintele Republicii Ungaria m-a numit Preşedintele Radiofuziunii Ungare iar pe profesorul Elemér Hankiss Preşedinte al Televiziunii Ungare. Radioul are 2000 de funcţionari - dintre care 600 sînt ziarişti - emite pe trei canale naţionale şi şapte regionale şi posedă două staţii comerciale. Sarcina mea era să asigur obiectivitatea şi independenţa radioului public pînă cînd Parlamentul va da legea Radioului şi Televiziunii. Doi ani şi jumătate am fost - alături de Elemér Hankiss - ţinta unor atacuri continue ale partidului de la putere, trăind în centrul unor tulburări politice (demonstraţii de stradă, greve ale foamei, audieri parlamentare, conflicte legale între Primul ministru şi Preşedinte, deoarece Preşedintele dorea demiterea noastră; decizii ale Tribunalului Constituţional în domeniu etc.).

Am putut rezista acestor atacuri şi am ferit Radioul şi Televiziunea publică de influenţa directă a guvernului timp de doi ani şi jumătate - Ungaria devenind astfel o excepţie în Europa de Est. În ianuarie 1993 după eşecul parlamentului în elaborarea legii radioului şi televiziunii, după ce guvernul a introdus în propriul său buget bugetul Radioului şi al Televiziunii, după ce premierul a început o anchetă împotriva lui Elemér Hankiss şi o anchetă penală împotriva a doi dintre principalii săi colaboratori sub acuzaţia de deturnare de fonduri (care mai tîrziu s-a dovedit neîntemeiată) - am depus pe masa Preşedintelui (împreună cu Elemér Hankiss) demisia. Preşedintele nu mi-a acceptat cererea, dar Primul ministru - da, acţionînd unilateral. Din cauza acestei situaţii confuze sub raport legal, am refuzat să mai accept vreun post".

Cînd vorbesc despre o concepţie etnicistă a societăţii, mă refer la noua şi răspîndita convingere că toate societăţile sînt alcătuite în principal din diferite grupe etnice. Conceptul de "etnic" covîrşeşte treptat termenii de "rasă" şi "naţiune". Moda intelectuală luată de valul multiculturalismului a dus etnicitatea în centrul atenţiei. Şi pe deasupra problemele nerezolvate ale etnicităţii au colonizat conceptul drepturilor minorităţii din discursul politic. Astăzi, cînd se rosteşte cuvîntul "minoritate", gîndul se duce la etnicitate şi nu la opresori sau la o clasă socială oprimată sau la oricare alt strat al vreunei minorităţi politice.

Aş fi vrut să schiţez premisele şi să discut opiniile unor autori binecunoscuţi în legătură cu aşa numita etnicizare a concepţiei noastre despre societate. Dar am să vorbesc numai despre etnicizare ca fenomen, o concepţie relativ nouă despre societate. Încerc să o înţeleg, dar nu-mi ascund aversiunea.

În primul rînd termenul "etnicizare". Există o tendinţă evidentă de debarasare de noţiunile cu ajutorul cărora mulţi dintre noi înţelegeam societatea şi înclinaţia de a folosi în schimb termenul separator de "etnicitate".

Primăvara trecută grupul nostru de studiu a publicat în Ungaria o carte în care o duzină de cercetători au încercat să măsoare şi să evalueze activitatea guvernului maghiar atunci în funcţie. În timpul perioadei de pregătire a volumului, am organizat cîteva discuţii şi de dragul comparaţiei, una a fost despre situaţia din Ucraina. Vorbitorul era un cărturar din teritoriul Subcarpatic, cetăţean ucrainean. Ne-a povestit lucruri interesante, ore de-a rîndul. Am aflat ce-i cu ucrainenii din vestul ţării care au o puternică identitate etnică şi că la cei din Răsărit această conştiinţă e mai curînd superficială. Am auzit multe despre tătari, ruşi, despre diaspora găgăuză, despre unguri, ruteni şi alţii. Conferinţa a fost apreciată, dar s-a spus că invitatul nostru ar fi trebuit să foreze mai adînc în substratul problemei etnice. După trei ore părea că trecutul, prezentul şi viitorul probabil ale Ucrainei nu sînt alcătuite decît din uriaşa problemă a etnicităţii. Era o opinie bine stabilită. Şi asemenea situaţii am mai trăit recent de cîteva ori.

Pentru mine etnicizarea înseamnă **decolorarea** conştiinţei sociale, aşa cum se structurase ea anterior. Dacă discuţia despre situaţia politică din Ucraina s-ar fi desfăşurat cu zece sau douăzeci de ani în urmă, am fi vorbit despre clasele sociale, despre reziduurile feudale, ori despre conflictele dintre diversele straturi ale unei societăţi pe cale de modernizare. Într-o asemenea situaţie ipotetică ar fi fost inevitabil conflictul între susţinătorii aşa-zisului internaţionalism şi ai aşa-zisului cosmopolitism. Înainte - corect sau greşit - **viziunea** noastră despre societate, percepţia noastră erau determinate de asemenea concepte încăpătoare cum ar fi structura de clasă sau stratificarea. Aceste concepte erau supranaţionale, şi termenul "etnic" era rezervat antropologiei sociale. Relevanţa grupurilor etnice, etnicitatea ca tip de conştiinţă care slăbeşte aparţinea premodernităţii, pe care noi credeam că am depăşit-o.

Internaţionalismul simboliza o structură socială constituită din clase diferite şi antagonice şi se punea accentul pe solidaritatea care unea clasele respective dincolo de frontierele naţionale sau diferenţele etnice. Cosmopoliţii portretizau societatea ca pe un conflict între statele istorice feudale şi grupurile sociale care doresc modernizarea, iar aceştia eliberaţi de trecutul feudal erau liberi de orice reminiscenţă naţională. Ambele abordări, încărcate de viziuni, se intersectau într-un anume sens şi imaginea pe care o ofereau despre societate n-a fost niciodată precisă. Cu toate acestea părea că are un sens profund, chiar dacă era uneori înceţoşat. În ultimii ani această percepţie duală a societăţii s-a decolorat, a devenit palidă şi ştearsă. Cosmopolitismul, internaţionalismul şi alte concepte sociologice mai sofisticate, sloganurile şi teoriile configuraţiei sau stratificaţiei de clasă au încetat să mai fie o forţă de contrast în gîndirea despre societate. **Privirea noastră şi, de asemeni, înţelegerea noastră s-au modificat.** Dacă ne uităm în jurul nostru vedem o ambianţă socială plată, populată de etnii diferite. Nu tînjesc după teoriile îndrăgite, dar nici fixaţiile noi nu-mi sînt mai simpatice.

Există grupuri de oameni care consideră că doar identitatea etnică posedă reală profunzime şi culoare. Pentru ei etnicitatea care reapare în forţă nu este o schimbare dramatică în percepţia asupra societăţii, nu e o întoarcere la o simplificare primitivă. Dimpotrivă, pentru ei este REALITATEA însăşi.

Marea tranziţie din societăţile est-europene coincide cu transformarea concepţiei noastre despre societate. La începutul anului, un cotidian maghiar a publicat un interviu cu un naţionalist de dreapta. El susţine că există o clasificare orizontală - sîntem unguri, slovaci, români etc. - şi o compartimentare verticală alcătuită din naţiunile şi etniile ameninţate de puternicele forţe globale supranaţionale (**Nepszabadsag,** 1995, ianuarie 4,5). Un asemenea tablou simplificat există în Ungaria şi teamă mi-e că şi în multe alte ţări. Peisajul social este un amestec sumbru al problemelor pre-moderne cu cele post-moderne.

Sentimentele naţionale, legăturile puternice cu etnicitatea n-au încetat niciodată să joace un rol în deceniile anterioare, chiar în toată epoca modernă. Ele au exprimat întotdeauna un puternic contrast în interiorul unei concepţii despre societate. Lupta de durată împotriva colonialismului a avut drept scop eliberarea naţiunilor, a grupurilor etnice şi religioase. Auzim adeseori despre acţiunile teroriste ale bascilor, kurzilor, tamililor etc. Citim despre grupurile etnice ne-japoneze care trăiesc în Japonia de secole, dar care n-au drepturi cetăţeneşti garantate. Ştim că statul Israel este întemeiat pe baza afilierii etnice şi religioase. Nu putem uita că negrii din America au dobîndit drepturi egale de abia din anii '60. Chiar şi acum, în Statele Unite, formularele pentru angajarea în serviciu includ o întrebare în legătură cu rasa (**Newsweek**, febr. 1995). Cred că decît să vorbim despre reapariţia etnicităţii, ar fi mai corect să vorbim despre apariţia **etnicităţii nude**, o concepţie care consideră societatea o simplă colecţie de etnicităţi. Conceptul de etnicitate - dacă acesta există - este pe cît de vizionar pe atît de puţin teoretic; uneori el sugerează comunităţi biologice închise, conduse de un **etnocrat**. Cuvîntul etnocrat se referă la conducătorul unei mişcări etnice. Într-un sens mai complex, intenţionează să indice întruparea guvernării etnocratice - similară cu autoritatea charismatică - care uneori dezagregă sistemul modern, mai rafinat, de conducere a statului.

În lumea modernă lista problemelor care se referă la naţionalităţi, rase, etnii este lungă şi probabil plictisitoare. Atunci de ce ar merita o atenţie specială problema etnicităţii? După părerea mea există cel puţin două motive serioase. Unul este - dacă ne credem ochilor, şi îi credem pe unii politicieni şi teroreticieni - că trasarea unor delimitări precise între grupurile etnice este produsul unei răscoale sociale globale. Acesta este efectul eliberării minorităţilor etnice de sub dominaţia majorităţii. Avînd în vedere numărul etniilor, problema poate rămîne în atenţia politicienilor şi a savanţilor pînă în secolele următoare. Al doilea motiv este expansiunea sentimentului post-modern al multiculturalismului, vestejirea raţionalismului rigid, moda teoretică prin care totul devine acceptabil, orice afirmaţie şi contrariul ei. În aceste circumstanţe etnicizarea a devenit un cadru explicativ aparent limpede, de neocolit şi uneori obligatoriu. Ba mai mult, în această evoluţie "etnicitatea" ca termen absoarbe treptat, în vocabularul politic şi ştiinţific, termenii "naţiune" şi "rasă", fără a se mai ţine seama de sensurile lor originare diferite. Este în acest caz adecvat să se folosească termenul "schimbarea paradigmei" pentru modificarea structurii/cadrului explicativ? Sau cuvîntul "privire" ar fi mai potrivit, sesizînd esenţa nebuloasă a schimbării, cu ajutorul unui termen nebulos?

În forma sa oficială naţionalismul este - ca să folosim metafora lui Benedict Anderson - "întinderea pielii scurte şi strîmte a unei naţiuni peste trupul gigantic al Imperiului". Au fost modalităţile de rusificare, germanizare, anglicizare şi, cum scrie el, de maghiarizare din ultimul secol. Acum viziunea nouă şi noua mişcare etnică par că dau oricărei comunităţi etnice dorinţa arzătoare de a se îmbrăca cu caftanul statalităţii. E o modalitate de a etatiza problemele etnice. Sîntem departe de dezamăgirea (Entzanberung) provocată de stat. Dimpotrivă, magia statului acţionează în forţă, ca remediu la toate problemele etnicităţii.

Se fac nenumărate observaţii dispreţuitoare la adresa politicienilor, preşedinţilor şi primilor miniştri ai marilor puteri şi la adresa liderilor organizaţiilor internaţionale care nu fac decît să cîrpească diferendele etnice, fără să ajungă la o decizie practică pentru rezolvarea problemelor. Mă întreb dacă ştiinţele sociale au o imagine clară în legătură cu aceste probleme, pentru a oferi soluţii bune celor care au puterea de a face ceva. Dacă sloganul post-modernist "totul e posibil" cîştigă teren printre savanţi, atunci etnicizarea modului nostru de a gîndi societatea are şi sprijinul bucătăriei savante.

(Va urma)

un radio actual

In fiecare zi, de luni până vineri, puteţi audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00

TALK-SHOW-uri LIVE

FM 94,2 MHz TOTAL RADIO

637.37.90; 637.56.45

Luni: Portrete din gulagul românesc - Irina Corbu
Marţi: Câinele de pază - Cornel Nistorescu
Miercuri: Punct şi virgulă - Carmen Bendovski
Joi: Fiţi întreprinzători - Bogdan Teodoriu
Vineri: Taxiul de noapte - N.C. Munteanu

LARRY L. WATTS

RISC ŞI SECURITATE

în formularea politicii faţă de minorităţi în Europa centrală şi în Balcani

Bun vorbitor de română, Larry Watts este ***senior consultant*** *în cadrul Filialei de la Bucureşti a Proiectului Pentru Relaţii Etnice (S.U.A.). Doctor în ştiine politice al Universităţii California, Los Angeles, Larry Watts a beneficiat de două burse Fulbright-Hays, făcînd cercetări la Cluj şi Bucureşti, între 1982 şi 1984. Din publicaţiile sale amintim: CASSANDRA ROMÂNA: ION ANTONESCU şi LUPTA PENTRU REFORMĂ 1916-1941, Boulder Ed., East European Monographs, 1993, ARMATA ROMÂNĂ ÎN REVOLUŢIA DIN DECEMBRIE, Boulder Ed., Nestview Press, 1992, RELAŢII ETNICE ÎN ROMÂNIA, Project on Ethnic Relations, Princeton, 1991, ÎN SERVICIUL MAREŞALULUI, München, 1985. Din 1981, Larry Watts a contribuit cu lucrări la conferinţe internaţionale privind istoria etnică, politică şi militară în Europa Centrală şi de Est şi, îndeosebi, în România:* ***Partide politice şi etnopolitice în România*** *(Honolulu),* ***Carol II şi Antonescu: atitudini în faţa utilizării violenţei*** *(Iaşi),* ***Armata, politica şi societatea în România post-comunistă*** *(Washington),* ***Unificarea româno-moldoveană şi conflictul din Transnistria, armata şi securitatea în România: conflict la orizont,*** *Wildbad-am-Kreuth, 1986,* ***Disidenţa în România,*** *Washington, 1985 ş.a.*

ISTORISMUL CA OBSTACOL ÎN CALEA ELABORĂRII POLITICII

Comparativ cu Europa Occidentală, datorită întîrzierii înregistrate în edificarea statului şi a repetatelor experienţe derivînd din localizarea geografică la răspîntiile Europei, gîndirea politică a popoarelor din Europa Centrală şi din Balcani este marcată de un puternic istorism. Acesta face constante referiri la evenimente trecute, la vechi modele de comportament şi la modele tradiţionale, toate fiind folosite ca explicaţie şi justificare a faptului că problemele recurente nu pot sau n-ar trebui să fie abordate şi/sau rezolvate diferit în prezent. Cum afectează istorismul relaţiile majoritate-minoritate şi elaborarea unei politici faţă de minorităţi? Într-un cuvînt, negativ. Istorismul întăreşte modelele tradiţionale de provocare şi reacţie înrădăcinate în temeri străvechi, bazate în general pe clivaje şi divizări în interiorul societăţii. Continuarea acestui mod de gîndire facilitează acţiunile extremiştilor în sensul sporirii, în propriul lor scop, a temerilor şi urii între grupuri. Aceşti antreprenori entno-politici, cum au ajuns să fie denumiţi, sînt de obicei identificabili datorită orientărilor lor de extrem exclusivism. Ei caută permanent să cîştige beneficii politice, sociale şi financiare prin exploatarea cliavajelor etnice din corpul societal.

Este necesar să fim conştienţi de maniera standard în care operează combinaţia destructivă a referirii constante la trecut şi a interesului politic personal. De obicei, antreprenorul etno-politic foloseşte provocări care nu sînt decît foarte relativ legate de condiţiile existente în sînul grupului-ţintă. Dacă ţinta este majoritatea, acuzaţiile de opresiune se îndreaptă de obicei împotriva unui presupus stat sau guvern "etnic", indiferent dacă membrii minorităţii fac sau nu parte din acest guvern. Dacă ţinta este minoritatea atunci regula este ca toţi membrii minorităţii să fie grupaţi de către extremişti sub eticheta de "subversivi", care caută să submineze interesele statului. În ambele cazuri, scopul acestor acuzaţii este să provoace o reacţie din partea grupului-ţintă, care să fie îndreptată nu împotriva individului sau indivizilor extremişti care au pus la cale provocarea, aşa cum ar fi normal în statele întemeiate pe principiile societăţii civile, ci împotriva întregului grup etnic din care face parte extremistul. Cînd reacţia se produce, ceea ce se întîmplă foarte des, grupul împotriva căruia ea se îndreaptă are în mod natural tendinţa să se simtă şi mai ameninţat şi, în consecinţă, încă mai îndrituit să se situeze mai aproape de acuzaţiile provocatoare iniţiale făcute de extremişti, oferind, astfel, acestora, şi mai mult sprijin şi perpetuînd un ciclu degenerativ. Pe măsură ce are loc manipularea fricii şi a ignoranţei unui anumit grup etnic, se pot crea clivaje etnice grave, iar oportunităţile de care va profita extremismul în termeni de sprijin social, politic şi financiar sporesc. În acelaşi timp, foarte frecvent, mass-media se lasă ele însele manipulate şi alimentează acest ciclu de alienare crescîndă, de teamă, suspiciune şi ură, prin "acoperirea" unor evenimente care accentuează ura reciprocă şi tensiunile, în loc să se concentreze pe cauzele şi scopurile "individuale" ale procesului.

Există nenumărate exemple istorice şi contemporane ale acestui fenomen recurent, nu numai în Europa, dar motivul principal pentru care el se petrece cu atîta regularitate în Europa Centrală şi în Balcani este gradul înalt în care gîndirea politică este infuenţată de istorism. Două sînt variantele comune: pasivă şi activă. În vreme ce ambele iau drept un dat că aceste modele şi procese s-au petrecut întotdeauna în trecut şi se vor întîmpla, deci, atît în prezent, cît şi în viitor, prima variantă pledează pentru resemnare, fiindcă orice efort de a modifica modelele ar fi iluzoriu, în timp ce în a doua variantă se cere un angajament mai agresiv în cadrul modelului stabilit, pentru a "cîştiga victoria" în ciclul curent. În nici unul dintre cele două cazuri originile problemei şi calea cea mai bună de a o rezolva nu sînt evaluate raţional. Vechiul model devine astfel autosuficient şi în perspectiva viitorului. După cum spune şi proverbul chinezesc: "Dacă nu schimbăm calea pe care mergem, vom ajunge cu siguranţă în locul spre care ne îndreptăm"...

Adesea, referirile care se fac la originile acestei probleme se limitează la încercările sterile de a condamna unul sau altul dintre grupuri pentru că ar fi aruncat primul piatra - un exerciţiu care nu numai că nu este constructiv, dar prin chiar natura sa se dovedeşte neconcludent. Problema nu este cine a început, nici cine s-a comportat mai rău faţă de cineva. Pentru responsabilii politici problema este, mai degrabă, modul în care poţi ieşi din joc, modul în care trebuie să-ţi asumi riscuri politice, inerente în modelele noi de comportament, în scopul de a dobîndi securitate în domeniul unor relaţii etnice relativ armonioase şi de a ajunge la o societate mai bine integrată, bazată pe principii mai degrabă civice, decît etnice.

RESPONSABILITATEA

Pentru a atinge aceste scopuri mai generale, primul pas cere să pui capăt ciclului provocare-reacţie. În înţelegerea respectivului ciclu, a "naturii jocului", responsabilul politic are la dispoziţie un mijloc iniţial pentru a opri, cel puţin temporar, desfăşurarea jocului. Reţinerea, stăpînirea reacţiei de a răspunde imediat provocării vor duce, aproape întotdeauna, la blocarea temporară a procesului. Dacă nu se răspunde provocării, provocarea însăşi va pierde din virulenţă, iar antreprenorul etno-politic va fi marginalizat. Deşi acest lucru va diminua rapid posibilitatea apariţiei violenţei, el nu atinge problema de fond. Ca aceasta să se întîmple, responsabilul politic trebuie, întîi şi întîi, să admită că, pe lîngă antreprenorii etno-politici, există realitatea a două grupuri: majoritatea şi minoritatea. Cele două grupuri sînt egale în aceea că nutresc, în egală măsură, puternice suspiciuni reciproce, temeri întemeiate şi nelinişti. Asemenea temeri şi neliniştii nu reprezintă, adesea, acelaşi tip. De pildă, în Europa Centrală şi în Balcani, grupurile minoritare - marcate şi ele de acelaşi istorism ca şi populaţiile majoritare din regiune - continuă să-şi măsoare statutul prezent în perspectiva posibilităţilor deţinute anterior, chiar dacă situaţia anterioară se întemeia pe posesia unor privilegii lipsite de echitate. În unele cazuri, foştii conducători se găsesc acum "reduşi" la condiţia unor cetăţeni obişnuiţi şi această relativă deprivare este resimţită acut şi considerată drept discriminare. Drept urmare, astfel de grupuri împărtăşesc o percepţie intensă a nedreptăţii, precum şi puternice temeri în legătură cu o potenţială pierdere a identităţii, nu neapărat legate de condiţiile obiective sau de tendinţele actuale. Cea mai obişnuită greşeală pe care o fac responsabilii politici din regiune este aceea de a eluda aceste percepţii ca fiind nelegitime, furnizînd, astfel, antreprenorilor etno-politici un teren fertil de acţiune.

Pe de altă parte, populaţiile majoritare se simt adesea justificate cînd contemplă o răzbunare pasivă, sau atunci cînd sînt vizitate de mai vechi temeri, ca urmări ale situaţiei istorice anterioare. De exemplu, o politică de asimilare forţată, practicată într-o perioadă istorică anterioară de un grup împotriva altuia, conduce adesea la negarea de către actualul grup majoritar, victimizat pe vremuri, a legitimităţii temerilor manifestate de foştii opresori. În acest de-al doilea caz, tipic pentru statele care au trecut în acest secol prin revizuiri de frontieră, majoritatea se teme că orice accent pus pe separare sau autonomie va duce inexorabil la pierderea de către autorităţile centrale a controlului, mai apoi a unei părţi din teritoriul naţional. Această frică se declanşează ori de cîte ori grupurile minoritare pretind nu numai aranjamente privind o autonomie administrativă şi politică, dar şi atunci cînd pretenţiile se referă la obiective mai inofensive, cum sînt şcoli separate, sau cînd minorităţile nu fac altceva decît să-şi afirme cu tărie identitatea "împotriva" celei a populaţiilor majoritare.

Cînd atît populaţiile minoritare, cît şi cele majoritare sînt caracterizate de nivele înalte de suspiciune, trebuie ca ambelor populaţii să li se ofere asigurări, deoarece temerile nici uneia dintre părţi nu vor fi vreodată considerate legitime de către cealaltă, decît dacă şi temerile şi neliniştile acesteia sînt luate în serios. Responsabilul politic trebuie, deci să ia în considerare şi spaimele majorităţii, atunci cînd se adresează spaimelor şi neliniştii minorităţii, şi vice-versa. A da garanţii numai unui grup, ignorîndu-l pe celălalt, nu va apropia factorul politic cîtuşi de puţin de obiectivul edificării unei societăţi mai integrate. Scopul şi problema principală a responsabilului politic este să încorporeze indivizii aparţinînd tuturor grupurilor etnice ca indivizi integraţi. În al doilea rînd, la fel de important este să se recunoască inegalitatea esenţială dintre cele două grupuri. Numai majoritatea (sau autoritatea statală sprijinită de majoritate) are capacitatea - deci responsabilitatea - să iasă unilateral din joc, părăsind astfel, ciclul provocare-reacţie. Majoritatea poate să facă acest lucru fiindcă are controlul resurselor necesare, posedă puterea demografică trebuincioasă pentru a institui o schimbare democratică şi este mai puţin vulnerabilă din punct de vedere politic. În plus, autorităţile reprezentînd majoritatea au posibilitatea să conducă opinia publică, mai degrabă decît să o urmeze şi au un avantaj asupra antreprenorilor etno-politici şi a demagogilor în formarea acestei opinii - deşi ele nu-şi exercită întotdeauna această capabilitate. Minoritatea nu poate nici să mobilizeze resursele derivînd din cifra demografică pentru a institui unilateral o schimbare democratică, nici nu poate spera să poată conduce opinia publică. Mai mult decît atît, datorită gradului mai ridicat al insecurităţii politice în rîndul minorităţilor şi, în general, activităţii mai susţinute şi influenţei mai mari ale antreprenorilor etno-politici, este mai puţin probabil că grupurile minoritare ar avea un interes imediat să părăsească ciclul. O minoritate nu poate iniţia o politică dacă majoritatea se opune. Ca urmare, partea leului în ce priveşte responsabilitatea ieşirii din joc (oprirea ciclului degenerativ provocare-reacţie) sau a continuării jocului (şi a ciclului) revine responsabililor politici ai majorităţii.

Traducere de
Cezar IRIMIA

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU;
TEHNOREDACTARE: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la R.A.I. CORESI, Piaţa Presei Libere nr. 1, Bucureşti

● Anul III ● Nr. 123 ● 19-25 mai 1995 ●

Anul III
nr. 124
26 mai – 1 iunie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

PROPRIETATEA

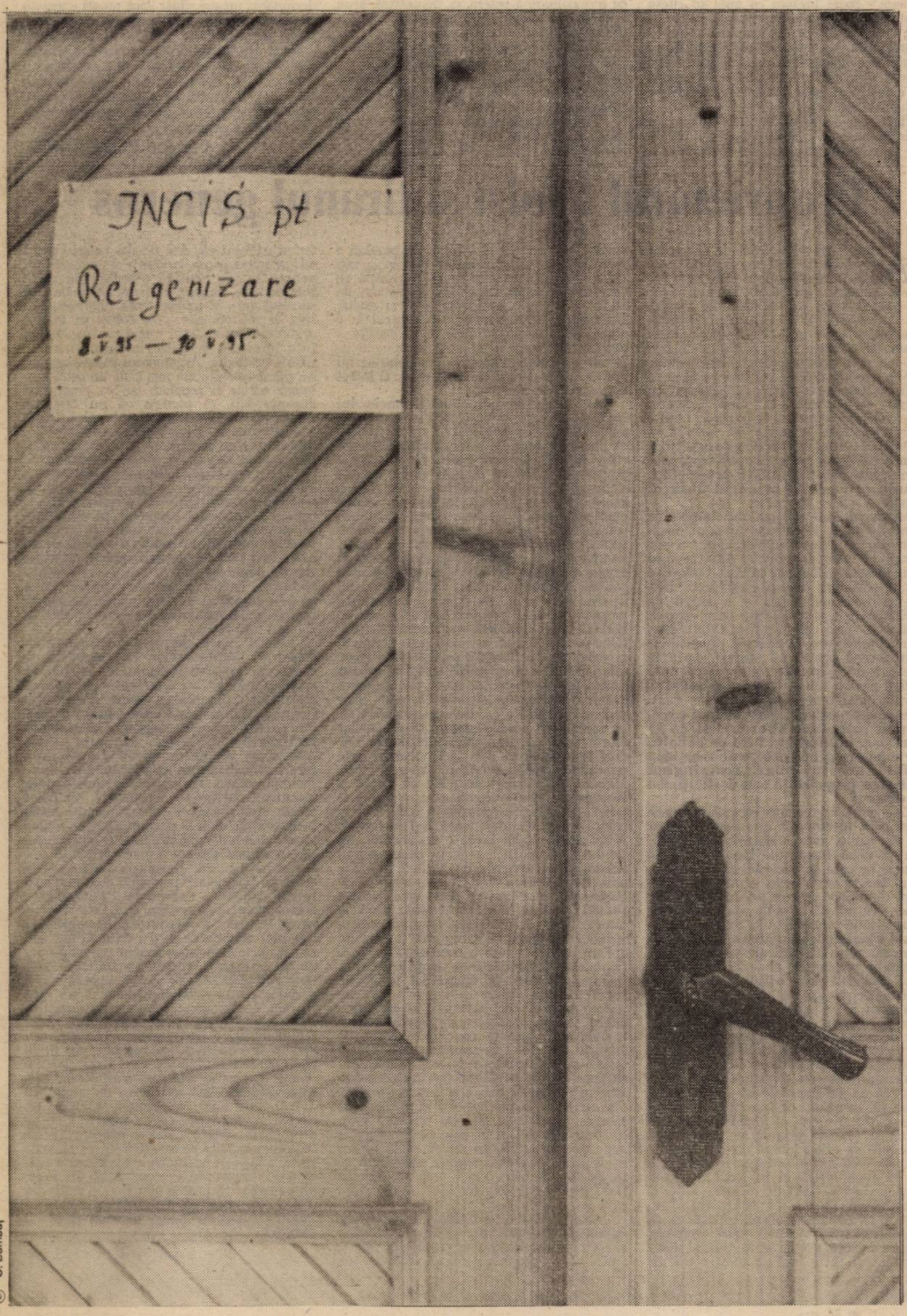

© C. Bumbuț

Colaborează:

- Varujan VOSGANIAN – pag. 2
- Vasile Dem. ZAMFIRESCU – pag. 6
- Ilie ŞERBĂNESCU – pag. 7
- Mariana CODRUŢ – pag. 9
- Z. ORNEA – pag. 10
- Ascanio DAMIAN – pag. 16

„Ne place sau nu ne place, proprietatea privată a cîştigat războiul ideologic."

Theodor STOLOJAN

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Argument

Proprietatea a fost, o vreme, bună, apoi, altă vreme, rea. Acum, este din nou bună. E bună sau rea? Iată un exemplu de întrebare proastă. Numai ideologiile fac referate naturii şi compun recenzii despre ea. Căci ceea ce numim simţ de proprietate e, de fapt, instinct, natură deci. Atîta doar că, în lumea omului (omul şi-a compus, în lumea dată lui spre stăpînire, o "lume" numai a lui), instinctul/simţul proprietăţii se deghizează şi se metaforizează ascunzîndu-se unde nici nu te-aştepţi, în cele mai diverse fapte ale istoriei şi existenţei. Singura noastră proprietate autentică e finitudinea. Proprietate, prin urmare, contradictorie, menită pierderii: dar numai odată cu posesorul ei. Proprietatea, înainte de a fi bun, este însăşi **calitatea de a fi** a "proprietarului": persoana umană. Ea exprimă starea de apartenenţă la sine. Propoziţia care o formulează are forma tautologiei: "cineva este cineva". Adică este în posesia lui însuşi. Pe această temelie, totul devine posibil. Măreţul istoric şi banalul cotidian: normalul ontologic. Fără acest fundament, fără această condiţie de posibilitate, însă, lumea este cu susul în jos. O periferie fără centru, deci fără conştiinţa că e periferică. Pe acest fundal, care este **starea proprietăţii** acum, în România? Pentru orăşeni şi ţărani, din punctul de vedere al economistului, al juristului, al politicianului, al oamenilor pur şi simplu. Se poate pierde simţul de proprietate, se poate el atrofia? Poate să înnebunească, să o ia razna? Ce au cei care nu au nimic? Cum îşi inventează ei proprietatea? Există fantasme şi pulsiuni propriative? Căci, aşa cum spunea recent un politolog american, ţările ex-comuniste reprezintă în momentul de faţă un **laborator** în care se desfăşoară o experienţă crucială, în urma căreia se va vedea dacă liberalismul este cu adevărat universal. Deoarece el are această pretenţie: motorul bunăstării îl reprezintă proprietatea privată, însă aceea "pusă la lucru", nu "parazitată". Utopia marxistă crezuse că obstacolul în calea posesiei de sine a omului o constituie proprietatea, care l-ar "aliena", "reificîndu-l". Liberalismul, dimpotrivă: proprietatea e însuşi omul, individul uman. Puţină "curiozitate epistemică" faţă de noi înşine, un dram de "auto-etnologie" nu strică. Este spiritul în care am încercat să realizăm numărul de faţă al **Dilemei (B.G.)**

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Merge şi aşa**
- **Memorie şi memorii**
- **Rol şi mască**

Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum trei pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă mulţumim. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Între „a fi" şi „ a avea"

Omul este o scurtă entropie. Dincolo de angoasa pe care o presupune această constatare, ea îşi are, totuşi, rodnicia ei. Căci - amăgire sau nu - omul caută, cu toate puterile sale, să lupte împotriva finitudinii. Din această încleştare s-a născut cultura. Un nemuritor nu ar simţi nevoia să scrie o poezie. Nu ar avea aspiraţia libertăţii, a ceea ce poate exista dincolo de timp. James Cook, exploratorul lumii australe, era considerat de băştinaşi un zeu. Atunci cînd unul dintre ei l-a atins din greşeală cu lancea şi Cook a scos un strigăt de durere, băştinaşii s-au simţit înşelaţi şi l-au omorît. Ei ştiau că bucuria şi suferinţa aparţin numai oamenilor. Cei care au timpul la îndemînă nu trebuie să i se supună, suferind, şi nu trebuie să caute să-l învingă rîzînd. Nu trebuie să creeze.

Cultura nu este numai ideatică, ea este şi materială. Reacţia negentropică la finitudine este instinctul de conservare. Expresia socială a acestui instinct - de la mîngîierea creştetului unui copil şi pînă la conflagraţiile mondiale - poate încăpea cu greu în cîteva cuvinte. În ce priveşte expresia sa materială însă, e de ajuns un singur cuvînt: **proprietatea**. Iar prin consecinţă expresia sa juridică este **dreptul de proprietate**. Calea cea mai eficientă de a supune fiinţa umană este distrugerea proprietăţii şi aneantizarea dreptului de proprietate.

Este ceea e a făcut dictatura - impropriu numită comunistă - începînd cu anul 1948 şi pînă la sfîrşitul anului 1989. Proprietatea privată a fost scoasă, practic, în afara legii. În Constituţia din 1965, cu excepţia proprietăţii socialiste şi a celei cooperatiste, doar proprietatea personală era protejată. Dar legislaţia permitea numeroase abuzuri împotriva proprietăţii personale. În plus, proprietatea cooperatistă, deşi ar fi trebuit să fie, în esenţă, o proprietate privată, era tratată ca şi cum ar fi fost socialistă, adică inalienabilă şi indivizibilă. Este şi motivul pentru care o parte însemnată a populaţiei a perceput Legea fondului funciar ca pe o lege de **împroprietărire**, deşi ea era o lege de **decolectivizare**, distribuind ţăranilor ceea ce fusese al ţăranilor.

Esenţa tranziţiei româneşti constă în restructurarea relaţiilor de proprietate. Înlocuirea dictaturii cu democraţia pluripartită şi parlamentară porneşte de la redimensionarea raporturilor dintre stat şi cetăţean. Statul a fost multă vreme opresor al societăţii care i-a dat naştere. Instituţiile sale nu au fost menite să apere pe cetăţean de tentaţiile de personalizare a puterii, ci, dimpotrivă, le-au stimulat. Statul a fost de partea puterii politice şi împotriva cetăţeanului.

Această situaţie se menţine şi în prezent. Din acest punct de vedere, tranziţia nu a reuşit să modifice structura societăţii româneşti care este la fel de etatizată şi centralizată ca acum 5 ani.

Singura armă cu care cetăţeanul se poate opune arbitrariului de stat, îl poate supune şi sili să ceară iertare societăţii pentru cei cincizeci de ani de umilinţă este proprietatea.

Ea se poate creea prin dezetatizare şi formarea noului sector privat. Dezetatizarea este blocată în prezent, legislativ, instituţional şi managerial. Formarea noului capital - aşa numita reformă spontană - are loc într-un mediu ostil, hărţuită de instabilitatea legislativă şi de lăcomia politicii fiscale. Proprietatea privată se află în continuare în opoziţie politică, iar clasa conducătoare este reprezentanta politică a sectorului de stat. Sectorul privat nu are, din punctul de vedere al guvernanţilor, decît rostul de a cauţiona sistemul şi de a le oferi, într-un mod ceva mai puţin ilegal, banii de care au nevoie şi pe care, altminteri, ar trebui de-a dreptul să-i fure din economia de stat. Economie care poate fi, în acest fel, parazitată, cu aceleaşi efecte, dar fără rigorile legii.

Sentimentul proprietăţii conferă demnitate fiinţei umane. Comportamentul uman devine mai motivat şi discernămîntul său mai ferm. La nivelul mentalităţilor şi ideaticii, cultura spirituală este o conversie a celei materiale.

Eu nu sînt un apologet al proprietăţii. Ceea ce trebuie să cultivăm fără rezerve este demnitatea umană, chiar dacă uneori e menită să ne înfrunte. Şi pentru aceasta e necesar a nu se delimita între **"a fi"** şi **"a avea"**. Noi ştim cît de uşor pot fi supuse masele ajunse la limita supravieţuirii fizice şi a destrămării spirituale. Şi trebuie ca asta să nu se mai întîmple. Faptului că omul este o trestie gînditoare nu trebuie să-i inoculăm obedienţa finitudinii, ci graţia ei.

Varujan VOSGANIAN

Proprietarul egoist şi tiranul generos

Argumentul cel mai tare **în favoarea** proprietăţii sună aproximativ aşa: atunci cînd eşti stăpîn pe ceva anume, putînd uza şi abuza - de unul singur - de propria viaţă sau de bunurile proprii, şansa ca semenii tăi să îţi violeze libertatea de acţiune e mult mai mică decît în cazul contrar. O asemenea şansă devine infimă dacă numărul proprietarilor e suficient de mare pentru a face imposibilă şantajarea directă a fiecăruia dintre ei. Şantajul cu pricina e atribuit, în mod natural, politicienilor, celor aşezaţi la comanda cetăţii, indiferent de felul în care ei au ajuns acolo. Rezumînd, **susţinătorii proprietăţii afirmă că lipsa unor proprietari, mai precis, absenţa pluralităţii proprietăţii expune cetăţeanul oricărui abuz al puterii.**

Argumentul cel mai puternic **împotriva** proprietăţii ia în calcul altceva: dacă există proprietari - susţin adversarii acestor personaje -, atunci indivizii sînt în mod inevitabil separaţi unul de celălalt. Cum orice separare naşte mai degrabă inegalitatea decît egalitatea, proprietatea e o sursă de dezechilibre indepasabile. Sau doar aparent indepasabile. Căci aceiaşi şefi ai Cetăţii care, pentru amicii proprietăţii, îl pîndeau pe bravul individ pentru a-l şantaja, devin în această a doua ipoteză restauratorii unui echilibru pierdut sau eroii unuia pe care doar un viitor mai bun îl va aduce. Pe scurt, **adversarii proprietăţii susţin că ea e rea, întrucît introduce diferenţa şi, ca să zicem aşa, indiferenţa faţă de ceilalţi; doar o putere generoasă poate reacţiona în faţa acestui abuz, restrîngînd amploarea proprietăţii sau desfiinţînd-o de-a dreptul.**

Cele două argumente rezumă o istorie îndelungată. În forma în care le-am înfăţişat aici, ele par a avea o natură pur logică, opunînd două forme ale binelui şi două maniere în care se încarnează abuzul. În primul caz, **a avea ceva** e un lucru bun, pentru că depinde doar de tine, ca proprietar, să faci ceea ce vrei cu viaţa sau cu bunurile pe care le-ai dobîndit; în schimb, dacă **abuzul** e perfect legitim atunci cînd e vorba de propria persoană, căci abuzul intră chiar în definiţia proprietăţii, el devine absolut rău atunci cînd vine de la ceilalţi, mai precis de la cei ce exercită puterea. În al doilea caz, a **avea ceva** e un lucru rău, căci te separi astfel de semenii tăi; **abuzul** ţine acum chiar de aceşti semeni, excepţie făcînd aceia care exercită puterea. E suficient ca acestor simple note logice să li se adauge cîteva consideraţii psihologice pentru ca argumentele în cauză să devină absolut seducătoare. Gîndiţi-vă, de pildă, ce înseamnă un tiran sîngeros, plasaţi-l (tot cu gîndul) în fruntea Cetăţii şi recitiţi primul argument: mă îndoiesc că va exista cineva care să conteste că a avea ceva într-o asemenea situaţie e un rău. În fond, aflat în mijlocul furtunii, oricine preferă să aibă un adăpost, fie el şi precar, decît să rămînă sub cerul liber. Liniştea ce însoţeşte tiraniile poate fi de altfel întreţinută doar dacă există asemenea adăposturi. Gîndiţi-vă acum la ce de-al doilea argument şi faceţi din proprietar un ins egoist, prost crescut şi înfumurat: populaţi o mare pare a lumii cu aceste făpturi şi veţi urî proprietarii nu atît pentru separaţia pe care o invoca un filosof ca Rousseau, de pildă, ci pur şi simplu pentru că ei există. Intervenţia unui generos sau returul la o stare care a precedat nefericita apariţie a proprietăţii par a fi singurele soluţii. Revoltele moderne împotriva proprietarilor nu ar fi avut loc dacă imaginaţia nu ar fi lucrat aproximativ în acest fel.

Am pomenit adineauri numele lui Rousseau, care e unul din susţinătorii eminenţi ai celei de-a doua formule: pentru el, decăderea absolută a umanităţii a început chiar în clipa în care cineva s-a proclamat proprietar. Societatea politică, ultima treaptă a acestei decăderi umane, în viziunea rousseauistă, a apărut, în schimb, atunci cînd cei bogaţi (proprietarii) au reuşit să-i convingă pe săraci să semneze contractul social, adică propria lor oprimare. Locke, susţinătorul cel mai entuziast al primei logici expuse mai sus, credea şi el că societatea politică (societatea civilă, cum îi zicea el) apare pentru a sancţiona şi garanta proprietatea; dar, spre deosebire de Rousseau, Locke admira fără reţinere această stare, a cărei excelenţă avea ca justificare faptul că proprietatea e acumulată prin propriul efort. (Mai ales că la începuturile omenirii, raţiona Locke gîndindu-se, de fapt, la America vremii sale, exista suficient spaţiu liber pentru ca inşii să îşi deseneze proprietăţile, în funcţie de nevoile proprii). S-a speculat foarte mult pe tema diferenţei dintre cele două logici şi dintre cele două psihologii: nişte comentatori subtili ca Allan Bloom şi Pierre Manent au afirmat de pildă că Locke şi Rousseau se deosebesc aşa cum se deosebesc psihologia achizitiv-agresivă a englezilor şi psihologia pudic-abstinentă a francezilor. Altfel zis, omul lui Locke e un lucrător, un truditor neobosit, pentru care sensul existenţei e achiziţia de bunuri. (Despre acelaşi om lockean, Leo Strauss zicea că se bucura de toate fără a avea vreo bucurie, tocmai pentru că e preocupat, pînă la moarte, doar de achiziţie). Urmînd această viziune, s-ar părea că garantarea proprietăţii are un rost doar pentru omul truditor, ea e finalmente o **protecţie a proprietarului**. Omul rousseauist este, dimpotrivă, insul care vrea nu să se bucure de bunurile pe care natura trudită i le poate da, ci care vrea doar... să le protejeze de agresivitatea individului. Această concluzie reiese, de exemplu, din felul în care filosoful francez descrie apariţia contractului social. Rousseau susţinea că respectivul contract îi interesează doar pe cei bogaţi: căci în starea pre-politică, o stare de război pe care ei o împărtăşesc cu săracii, proprietarii îşi riscă nu doar viaţa (precum săracii), ci şi bunurile pe care le deţin. Societatea politică ia deci fiinţă pentru a elimina **riscul distrugerii lucrurilor** şi nu pentru a apăra viaţa proprietarilor în faţa acceselor de orgoliu ale tiranilor, aşa cum spera Locke.

Acestea sînt doar cîteva din subtextele dezbaterii în jurul proprietăţii. Problema alegerii în faţa căreia s-ar putea găsi fiecare dintre noi nu are deci o unică formulare. (Ar trebui adăugat că, deşi cei doi autori evocaţi aici ar putea părea «prăfuiţi» şi neinteresanţi pentru lumea noastră obsedată de mode intelectuale, argumentările lor formează «nucleul dur» al multor teorii ulterioare). În ceea ce mă priveşte, cred totuşi că primul argument, cel lockean, e mai convingător: în faţa abuzului despotic, proprietatea e o soluţie excelentă. Argumentul rousseauist mi s-a părut întotdeauna mai slab, nu pentru că lumea nu ar fi populată (şi) cu proprietari dezagreabili, ci pentru că nu cred că separaţia indivizilor e echivalentă cu inegalitatea; cu alte cuvinte, diferenţa e diferenţă şi nu inegalitate, cum presupuneau Rousseau şi, mai tîrziu, gîndirea socialistă.

De fapt, lumea modernă a înfruntat o dilemă şi mai grea: ea nu a vrut doar să tranşeze disputa dintre un proprietar bun şi o tiranie sîngeroasă, respectiv, pe cea dintre un proprietar rău şi un politician generos. **Ambiţia individului modern e aceea de a-i evita atît pe proprietarii egoişti, cît şi pe tiranii generoşi.** Adică, atît pe proprietarii închişi în limitele propriului domeniu, cît şi pe şefii dispuşi să cedeze o marjă minimă de independenţă indivizilor pe care, în rest, îi subjugă fără milă.

Soluţia acestei dileme a fost căutată cu disperare. Multă vreme s-a crezut că ea constă în lărgirea spaţiului civic, deci în sporirea numărului celor care garantează contractul civil, inclusiv clauza proprietăţii. Lovitura de graţie dată acestei soluţii a venit din partea exceselor spiritului democratic: într-adevăr, lărgirea corpului civic (instituirea votului universal) a avut între rezultate restrîngerea proprietăţii în numele justiţiei sociale. Parlamentele, supuse unor executive ambiţioase şi populiste, au cedat adesea unui asemenea şantaj «moral». Astfel încît contractul şi-a pierdut atracţia tocmai atunci cînd a devenit realitate. O altă soluţie, care a adunat pasiuni şi mai aprinse, a fost cea revoluţionară. Revoluţia i-a ucis, ce-i drept, pe proprietari, procedînd deci mult mai brutal decît sublimele Parlamente democratice, dar pentru a o face a avut nevoie de tirani. **Contractul şi Revoluţia** au fost însă discreditate de o a treia soluţie: deşi numele ei e încă odios pentru contemporanii noştri, **piaţa** a reuşit să limiteze atît numărul proprietarilor izolaţi, egoişti, cît şi derivele tiranice. Mecanismele pieţei sînt extrem de banale: un proprietar care nu investeşte, care nu continuă jocul schimburilor, e sortit pieirii. (Există, ce-i drept, şi soluţii de compromis, de pildă plasamentele imobiliare, dar e clar pentru oricine că acestea sînt mai curînd soluţii de supravieţuire calmă decît surse de progres în cadrul unei lumi în permanentă mişcare, cum e sistemul de schimb modern.) Pe de altă parte, odată extinse dincolo de un teritoriu controlat de o autoritate, relaţiile de piaţă obligă la decenţă statele cărora le aparţin proprietarii cooperanţi. De fapt, **abundenţa** ce provine din fiecare extindere a pieţei constituie cel mai puternic argument împotriva tiraniei. Pentru oamenii raţionali, desigur.

Cristian PREDA

De la Europa Liberă la Europa unită

Aici, în Răsărit, am trăit cîteva decenii sub fascinaţia "Europei Libere". Lumea era împărţită în două: de o parte noi, lipsiţi de libertate, ocupaţi de o ţară şi de o ideologie străine, desfiguraţi de abuzul capacităţilor noastre de supravieţuire (prin evaziune, acomodare sau schizofrenie), de partea cealaltă "lumea liberă", normală, destinsă, perfectă, tărîm al tuturor utopiilor. Ne obişnuisem cu această ruptură pînă într-atît, încît ea nu mai însemna pentru noi o realitate istorică, ci una naturală: era destin, era substanţa însăşi a vieţii noastre.

După 1989, toate reflexele, toate achiziţiile noastre defensive s-au dereglat. Lumea din jur s-a realcătuit după alte criterii, au apărut alte concepte-cheie, s-a născut o nouă retorică. "Europa liberă" pare a fi devenit un spaţiu omogen, în care există, firește, veterani şi nou-veniţi, dar în care nu mai încap decît diferenţe de grad, nu şi diferenţe de natură. Libertatea a devenit plată, ba uneori, în efectele ei colaterale, dubioasă. Massa umană a Estului european descoperă că, în definitiv, nu e mare chilipir să fii liber: să poţi înjura, nepedepsit, guvernul, să poţi călători, să poţi tipări orice sau să faci greve. Alte valori, alte fantasme au devenit infinit mai interesante: averea, cariera politică, lumea largă, cu toate ispitele ei.

Iar exigenţa cu care ne întîmpină Occidentul nu se mai numeşte **Europa liberă**, ci **Europa unită**. Nu mai stăm cu urechea lipită de Radio München, ci cu ochii aţintiţi pe Strasbourg şi Maastricht. Ascunde această exigenţă, această reorientare a aspiraţiilor noastre, o nouă segregaţie? Recuperaţi ca fiinţe libere, vom fi iarăşi scăpaţi din mînă datorită inaptitudinii noastre de a ne integra, de a participa la comunitatea democraţiilor apusene? Neîndoielnic, riscul unei noi marginalizări există. S-ar putea să fim victimele unei proaste investiţii a libertăţii, să ne trezim fără căpătîi, la îndemîna oricărui nefast accident istoric. Libertatea este, încă din Paradis, o virtute cu două tăişuri: poate duce spre bine şi spre rău deopotrivă. Administrarea ei corectă presupune o armonie stabilă între noroc şi înţelepciune. Iar înţelepciunea, în toate variantele ei, e o doctrină a unităţii. Prin urmare ne vom sluji cum se cuvine de libertate dacă ne vom angaja de partea spiritului comunitar, dacă vom opta pentru participare la coerenţa organică a Europei.

Există o diferenţă esenţială între libertate şi unitate. Cea dintîi **ţi se dă** (sau ţi se ia), cea de a doua trebuie **dobîndită**. Faptul că la sfîrşitul celui de al doilea război mondial ne-am văzut privaţi de libertate printr-o decizie nelegitimă nu ne poate fi pus în sarcină. Am fost materie de negociere, spaţiu de manevră, aluat al conjucturilor. Dar dacă, după căderea cortinei de fier, după destrămarea dictaturii, ne vom vedea excluşi din confreria naţiunilor civilizate, refuzaţi de cei care întruchipează principiul unităţii europene, vina va fi **a noastră**. Nu vom mai fi loviţi de soartă, ci de propria noastră nedemnitate. Din oropsiţi ai vremurilor, vom ajunge "proştii tîrgului", predestinaţi să dispară lent sub ridicola lor fudulie. Dinaintea libertăţii pierdute nu poţi mobiliza decît întregul tău capital de **speranţă**. Dar dinaintea unităţii la care eşti invitat trebuie să mobilizezi o tenace **voinţă de unitate**, un masiv capital de energie ofensivă.

Partea curioasă a crizei noastre de azi e că ceea ce ne împiedică să ne orientăm mai decis spre integrare europeană, spre unitate, e tocmai orgoliul libertăţii noastre proaspăt recucerite. Cu alte cuvinte, resimţim Europa **unită** ca pe o ameninţare, ca pe o subversiune la adresa Europei **libere** în care, de bine de rău, am început să ne recunoaştem. Ni se sugerează adesea - iar noi sîntem gata să preluăm fără ezitare asemenea sugestii - că preţul pe care îl avem de plătit pentru a fi asimilaţi "la centru" e autonomia noastră, originalitatea noastră, sarea şi piperul naţiunii noastre. A intra în comunitatea europeană e a intra la stăpîn, a te lăsa manipulat de Fondul Monetar Internaţional, de felurite mafii trans-naţionale, federaliste şi neoprotestante. Cu o asemenea psihologie de tîrgoveţ care se teme să nu fie tras pe sfoară nu e de mirare că ne mişcăm stîngaci, neconvingător, provincial. Nu e mai puţin adevărat că Europa comunitară trebuie să ţină cont, dacă e matură şi voitoare de bine, de traumele şi susceptibilităţile noastre: să ne ia mai cu binişorul, să nu ne taie elanul şi cheful, să nu ne asuprească belferește cu reţete pre-fabricate. Europa unită trebuie, totuşi, să nu fie altceva decît încununarea Europei libere. La rîndul nostru, avem de depăşit puzderia de prejudecăţi, crispări şi idiosincrasii pe care ni le-au inoculat obsedantele decenii totalitare. Trebuie să batem la porţile Europei unite cu îndrăzneală şi cordialitate. Numai unui înotător nevrotic îi poate trece prin cap că arucîndu-se în valurile mării riscă să se transforme în apă...

Andrei PLEŞU

Al treilea pol

4. Simetrie şi simbioză

Ideea - dacă idee poate fi numită - că opoziţia "a luat naştere pentru a combate copleşitoarele imoralităţi ale puterii, ca o formă legitimă de apărare a intereselor obşteşti" nu-i aparţine, de fapt, dlui Grigurcu; distinsul critic literar ce-şi expune în mod polemic opiniile politice în gazeta de partid **Dreptatea** nu face decît să reia, într-o formulare inevitabil impersonală stilistic, un loc comun pe care îl împărtăşesc, îl susţin şi îl întreţin mulţi animatori de opinie publică simpatizanţi ori reprezentanţi ai opoziţiei - jurnalişti, intelectuali, politicieni. Legitimitatea reală a opoziţiei nu constă însă în "combaterea copleşitoarelor imoralităţi ale puterii", ci exclusiv în conceperea şi susţinerea unor proiecte politice proprii, în chip necesar diferite de ale majorităţii; "combaterea", cum se exprimă dl. Grigurcu, este - sau ar trebuie să fie - consecinţa eventuală a situării pe alte poziţii, nicidecum obiectiv esenţial, dacă nu chiar unicul.

Proiectele politice ale actualei opoziţii româneşti sînt însă, deocamdată, nedefinite ca atare; mai exact, nu există - cu cîteva parţiale excepţii (Partidul Alianţei Civice, Partidul Democrat-FSN, UDMR) - decît vagi programe de ordin foarte general, toate schiţate pe axa unei reacţiuni de ostilitate integrală faţă de principalul partid de guvernămînt şi aliaţii săi.

Dar nu politica şi obiectivele acestui partid sînt respinse, puse la îndoială, contestate, ci faptul că se află la putere. Dacă PDSR nu ar fi principalul partid de guvernămînt, dacă nu ar fi formaţiunea ce a asigurat victoria actualului preşedinte al ţării, programul şi politica lui nu ar trezi cu siguranţă nici o reacţie. Indiferent cît ar fi - să zicem - de antidemocratice politica şi programul acestui partid. Sensibilitatea "opoziţiei" româneşti la anti-democraţie nu pare deloc evidentă; nu există, cel puţin pînă acum, spre exemplu, nici o delimitare principială, clară şi categorică faţă de diversele tendinţe şi orientări de tip legionaroid, faţă de nostalgiile antonesciene, faţă de naţionalismele de tot felul. De aceea, deşi probabil în mod involuntar, majoritatea actuală este desemnată frecvent drept "putere" şi diabolizată energic; totodată, prin această relaţie de adversitate totală şi ireductibilă se compensează fără efort absenţa proiectelor politice pozitive indispensabile unei opoziţii reale. Exagerînd un pic - dar numai un pic -, se poate spune că programul "opoziţiei" româneşti de astăzi se rezumă la dorinţa de înlăturare a unei persoane (actualul şef al statului, Ion Iliescu) şi la speranţa că, odată împlinită această dorinţă, partidul care îl susţine pe indezirabil se va dizolva de la sine, lăsînd locul liber. Locul - adică puterea. Cum însă acest "program" pare greu, de nu chiar imposibil de realizat, menţinerea în stare de beligeranţă are funcţia unei gimnastici de întreţinere.

În aceste condiţii, "opoziţia" se reduce, de fapt, la "contestaţie", locul proiectelor este luat de proteste, iar ideile politice sînt confortabil substituite prin efemere reacţiuni emoţionale, demersul fundamental avînd o motivaţie etică şi forma de exprimare fiind în genere lirică. Permanentizarea contestaţiei înăbuşă, în fond, articularea unor veritabile forţe politice de opoziţie.

Prezentarea actualei majorităţi drept "putere", mai mult încă, drept "restauraţie" (a sistemului şi a regimului comunist), slujeşte ca alibi aproape perfect necoagulării politice a forţelor ce se consideră "opoziţie". În seama "puterii" sînt astfel comod puse toate evidentele slăbiciuni ale acestora. De tot ceea ce s-a petrecut şi se petrece în lumea "opoziţiei", doar "puterea" este ţinută responsabilă. Inclusiv pentru păienjenişul de intrigi, pentru goana după titluri şi poziţii, pentru arivism, pentru funcţionarea în regim de suspiciune generalizată şi agresivă. Nu este oare bizar că mai cu seamă în tabăra "opoziţiei" (mai exact, într-o anume parte a "opoziţiei") bîntuie atît de bolşevica noţiune de "infiltraţi"?! De ce, la urma urmelor, n-ar putea exista "infiltraţi" şi în tabăra puterii, "infiltraţi" ai "opoziţiei", desigur?!

Acest termen, ca şi atîţia alţii, trădează o mentalitate mai mult decît exprimă o obsesie. Cînd dl. Grigurcu & Co., de pildă, consideră o revistă ca **Dilema** drept o diversiune a puterii, se asociază de fapt, la nivel esenţial, dnilor Corneliu Vadim Tudor, Mihai Ungheanu & Co., pentru care această publicaţie ar trebui, de asemenea, suprimată, întrucît "înjură Guvernul pe banii Guvernului" şi reprezintă o unealtă (o "infiltrare") a "opoziţiei".

Şi pentru dl. Grigurcu, şi pentru dl. Ungheanu, într-o viziune specific totalitară sau, în orice caz, măcar non sau chiar anti-democrată, "răul sînt ceilalţi", răul absolut, Răul; în vreme ce "noi" (noi şi-ai noştri), "noi sîntem binele". Binele absolut!

Identificările şi legitimările abuzive (voinţa obştească, poporul, societatea, revoluţia), atît de frecvente în discursul public românesc de astăzi, nu fac decît să probeze persistenţa tiparelor totalitare de gîndire. O reală eliberare interioară de comunism ar fi trebuit să impună renunţarea la acest tip de legitimări găunoase. Cu ce drept şi pe ce bază îşi dispută unii şi alţii calitatea de **unici** reprezentanţi ai "voinţei obşteşti"? Sau de reprezentanţi mai îndreptăţiţi decît alţii ai revoluţiei? Ceea ce s-a întîmplat în decembrie 1989 nu a legitimat, în realitate, pe nimeni; nu există persoane şi nu există forţe politice a căror legitimitate să se fi născut atunci; prăbuşirea regimului comunist nu a fost rezultatul acţiunii conştiente a vreunui grup constituit, avînd un proiect cît de cît coerent. Întrebarea corectă nu este "CINE a fost legitimat" de revoluţie, întrebarea corectă este "CE a legitimat" revoluţia, răspunsul fiind aici, probabil, unul fără echivoc: reîntemeierea democratică a României.

O enormă, o dificilă sarcină istorică, abandonată însă măcar parţial atît de persoanele ajunse atunci la conducerea ţării, cît şi de cele care, mai devreme sau mai tîrziu, s-au situat într-o relaţie de adversitate şi confruntare cu cei instalaţi şi rămaşi la putere. Căci nu democratizarea ţării a fost - şi nu este nici astăzi - grija numărul unu, subiectul şi miza dezbaterilor şi înfruntărilor, ci anihilarea ocupanţilor puterii şi, respectiv, anihilarea pretendenţilor la putere. Acest mecanism este de altfel reprodus şi funcţionează în interiorul fiecăreia dintre cele două tabere; atît în interiorul "puterii" cît şi înlăuntrul "opoziţiei" există mari şi meschine bătălii ierarhice, sînt persoane şi formaţiuni ce se consideră mai "legitime" decît "aliaţii" lor, pe care, de fapt, îi detestă şi de care se tem, fără totuşi a se putea lipsi de ei.

O simetrie dublată de o simbioză: tabăra "puterii" există ca atare pentru a face faţă asalturilor "opoziţiei", iar "opoziţia" îşi găseşte raţiunea de existenţă în contestarea "puterii".

Se întreţin şi se susţin reciproc.

(va urma)

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Cadre

Cel mai răspîndit, în momentul de faţă, suport pentru imagine este banda magnetică. Ea a înlocuit suportul fotosensibil (filmul), care a impus, în secolul nostru, civilizaţia imaginii. Banda magnetică este, însă, în primul rînd, un suport de reproducere şi de difuziune. Este greu de creat film pe bandă magnetică. Pentru creaţie, suportul privilegiat continuă să fie filmul. Pentru că descompune fluxul de imagini în fotograme, ceea ce permite montajul, mai dificil în cazul aşa-numitei benzi video. Filmul e, aşadar, analitic, propice analizei. Voi descompune şi eu cîteva "filme" recente, încercînd să izolez cadrele-cheie.

APTR

Recent, a avut loc gala de decernare a premiilor APTR pe anul trecut. Evenimentul ca atare abia de acum înainte va începe să fie cu adevărat semnificativ şi să capete consistenţă, să însemne ceva. Abia de acum încolo un premiu APTR va putea începe să fie rîvnit şi, odată primit, să constituie o treaptă într-o carieră. Căci abia de acum înainte se poate începe să se vorbească de existenţa, la noi, a unei **pieţe** a creaţiilor de televiziune, de delimitarea unui spaţiu al concurenţei şi performanţelor. De - cu alte cuvinte - autonomizarea acestui domeniu, de constituirea lui într-un **cîmp** asemănător, cît de cît, aceluia literar, de exemplu, despre care vorbeşte un sociolog al culturii precum Pierre Bourdieu (**Les Règles de l'art. Genèse et structure du champ littéraire**).

Legate de acest eveniment, două mai mici, avînd ca protagoniste două posturi de televiziune, unul (singurul) public (**TVR**), celălalt privat (**Tele 7abc**). Mai precis, pe doi prezentatori de telejurnale: dnii Ştefan Cîrjă şi, respectiv, Radu Coşarcă. "Evenimentele" de care vorbesc sînt într-adevăr mici, neînsemnate chiar, sigur neobservabile, dar, vai, cît de grăitoare.

Primul: citind ştirea referitoare la decernarea premiilor APTR pe 1994, dl Cîrjă a confundat "Asociaţia Profesioniştilor de Televiziune din România" cu o inexistentă "Asociaţie a Profesioniştilor din Televiziunea Română". Iniţialele, bată-le vina: sînt aceleaşi. Iată cum un angajat al TVR nu poate crede că există profesionişti de televiziune şi în afara naţionalei instituţii, că se face televiziune şi altundeva decît în studiourile şi mai ales în birourile din Calea Dorobanţilor, bîntuite de obsesia "purităţii profesionale"...

Să trecem la dl Radu Coşarcă. În cazul domniei sale, lucrurile devin cu adevărat grave. Citind, şi domnia sa, ştirea cu pricina, là **Tele 7abc**, a "omis" - nu, vai, din greşeală - să amintească de premiul acordat lui Mihai Tatulici "pentru întreaga activitate din 1994". Penibil! Jenant! Căci, indiferent de proveniența banilor aflaţi în joc, personalitatea postului din Piaţa Victoriei se confundă, din afară, cu personalitatea lui Mihai Tatulici. Asta e! Este, apoi, cel puţin ciudat ca tocmai într-un mediu care are ca scop transparenţa, străpungerea opacităţilor de tot felul din calea informaţiei să se insinueze opacitatea. Paradoxul este deplin. Şi nu putem decît să-l deplîngem. Cît despre Mihai Tatulici, îmi fac datoria să-i amintesc că filmul **Cuţitul în apă** nu-i aparţine polonezului Wajda, ci americanului de origine poloneză Roman Polanski. Şi că orice cuţit are două tăişuri, care - surpriză! - pot fi amîndouă tocite. Mai bine le-ar lăsa în teacă. (Mă refer, firește, la fals-senzaţionala emisiune a domniei sale cu Ştefan Andrei. Tot ce mi s-a părut demn de a fi reţinut a fost faptul că şi fostul ministru de externe al lui Ceauşescu era inginer de ape. După ei, potopul!...)

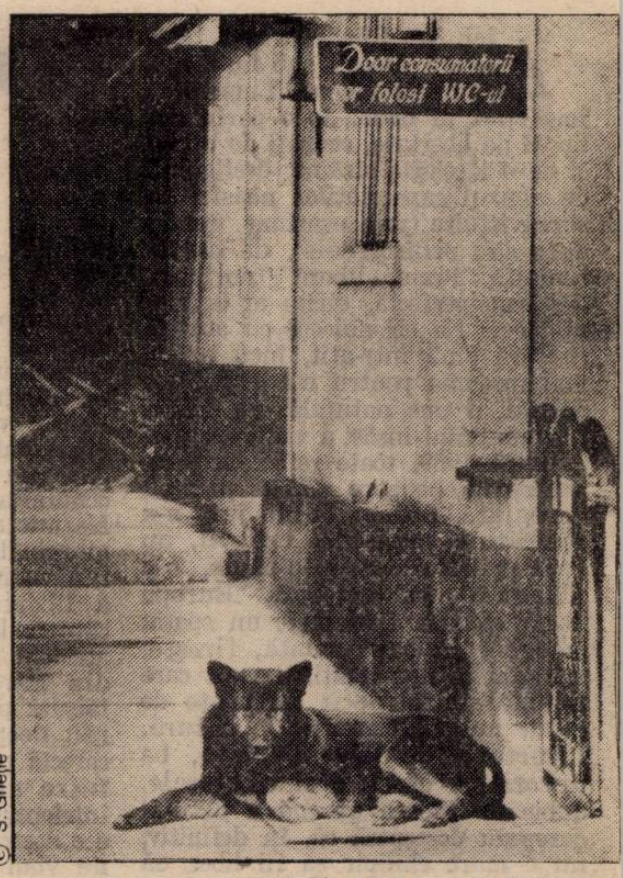

© S. Ghelţe

"La Sava"

"Ai văzut emisiunea lui Sava?" "Nu". Este, din păcate, răspunsul pe care îl dau, în mod canonic, lunea de dimineaţă. Ştiu că voi atinge aproape un mit, dar n-o fac din răutate. Pur şi simplu îmi este greu să fac - fizic - faţă personalităţii domnului Iosif Sava. Domnia sa reprezintă un caz unic: izbuteşte să-şi bruieze propriile emisiuni, de cele mai multe ori excelent redactate. Am aflat că, de curînd, ar fi reuşit să-şi autoimpună tăcerea, atunci cînd l-a avut ca invitat pe Horia Patapievici. Spectacol, mi s-a relatat, memorabil. La sfîrşitul săptămînii trecute a reuşit, însă, să mă prindă, să mă ţină în faţa televizorului de la un capăt la celălalt al emisiunii domniei sale (de obicei, după cinci-zece minute clachez). A fost o emisiune dedicată Bucureştiului devastat de dictatură (şi uitat de tranziţie). O emisiune despre **urme**, mai precis despre **vestigii. Vestigium,** în latineşte, desemnează talpa piciorului, amprenta pasului. De unde **investigaţia**, de la **vestigo**, "a cerceta urmele". Ceea ce m-a interesat în această pasionantă emisiune a fost piciorul care distruge urmele lăsate de întemeietorii-trecători, urma fără chip, mîna fără amprente care aneantizează amprentele lăsate, construite (amprente monumentale!) de mîini de multe ori anonime, însă cu **voinţă de stil**, puternic personalizate. Altfel spus (în termenii lui Jean-Luc Nancy, **Vestige de l'art**), conflictul dintre **vestigiu**, ca urmă a trecerii, a pasului, şi **imaginea** care încearcă să se impună devastînd.

Felicitări, domnule Iosif Sava! Am să mai încerc să mă las prins. Sper să reuşiţi.

Bogdan GHIU

Economie

Războiul de o sută de ani împotriva investiţiilor străine

Sloganul "Nu ne vindem ţara", sinteză de sorginte populistă a prejudecăţilor faţă de capitalul străin, s-a născut în toiul confruntărilor politice din prima jumătate a anului 1990. Lozinca, în forma ei brută, s-a demodat. De fapt, n-a fost decât o haină de ocazie pe care a îmbrăcat-o, la un moment dat, fantoma ce bântuie de mai bine de un secol prin conştiinţa naţională şi întreţine îndelungatul război împotriva investiţiilor venite din afara ţării. Război ce continuă încă, determinînd sfînta noastră birocraţie să-şi strîngă rîndurile şi să perfecţioneze o armă veche dar eficace - ştampila. Un important membru al guvernului, ministrul de stat Mircea Coşea, preciza zilele trecute că a ajuns anecdotică starea de lucruri din România, unde pe un contract de investiţii străine este nevoie de 16 semnături şi de tot atîtea ştampile.

Dl. ministru înţelege aşadar imperativul: "trebuie făcute eforturi foarte mari pentru atragerea de capital străin în economia românească". Înţelege, în acelaşi timp, dificultăţile. Vorbind în Camera Deputaţilor, săptămîna trecută, s-a referit la "legislaţia neclară" şi la "lipsa de facilităţi pentru investitorii străini". De ce atunci nu intervine **ferm** (cuvînt preferat în discursurile oficiale) pentru înlăturarea unor astfel de bariere? Răspunsul la această întrebare nu e tocmai simplu de dat. Probabil că dl. Coşea este convins, deşi nu face în acest sens declaraţii publice, că dincolo de ştampile, de legi neclare, de lipsa unor facilităţi descurajatoare există o forţă mult mai puternică în calea investiţiilor străine. O forţă nevăzută, dar extrem de activă, ce agită spirite, influenţează concepţiile unei mari părţi a clasei politice, ideile morale predominante în societate. Şi nu de azi-de ieri, ci de peste o sută de ani această fantomă strecoară vrajbă între gânditorii acestui neam şi induce în rîndurile populaţiei credinţa că pătrunderea investitorilor străini în economia românească este totuna cu... vînzarea ţării.

Această problemă atît de complicată, care-i dezbină pe teoreticieni şi pe politicieni, fiind totodată un criteriu major pentru definirea opţiunilor electoratului, nici măcar n-ar exista dacă piaţa internă ar fi capabilă să asigure în totalitate resursele de investiţii absolut necesare pentru dezvoltarea ţării. Dar nu este! Şi n-a fost nici în secolul trecut, când a început dezvoltarea modernă a României, nu a fost nici în perioada interbelică şi nici în anii socialismului.

Virgil Madgearu, economistul şi politicanul care a analizat în profunzime economia naţională, trăsăturile specifice ale dezvoltării societăţii româneşti, a văzut în investiţiile străine o importantă linie de mişcare. Animat şi el de frumuseţea doctrinei liberale "Prin noi înşine!", i-a descoperit limitele şi a relevat că îmbrăţişarea exclusivistă a unei astfel de viziuni ar putea fi periculoasă pentru opera de valorificare a bogăţiilor ţării. De altfel, în cele din urmă şi liberalii au acceptat adevărul ţărănistului Madgearu. Şi au sfârşit prin a se declara de acord cu politica "porţilor deschise pentru capitalul străin".

La nivelul ideilor, lucrurile au fost tranşate încă din secolul trecut. Dacă "ruginiţii" - aripă a conservatorilor, ce nu mai reuşea să ţină pasul cu mersul vremii - pledau pentru o formă de stat adusă la nivelul... fondului feudal al societăţii româneşti, este de la sine înţeles că ei nu priveau cu ochi buni capitalul străin. Pentru că o dată cu acest capital intrau în ţară şi idei noi de organizare, nu numai a economiei, ci şi a statului. Ce ne trebuie nouă dezvoltare? - se întreba Nicolae Filipescu. Pentru că noi nu avem decât "un târg îngust de desfacere, cu deosebire sărac, încât în afară de cîteva articole de largă consumaţie toate nevoile se satisfac de o fabrică sau două". Întrebarea a primit răspuns în epocă. Toţi gînditorii iluştri ai vremii au susţinut dezvoltarea, au susţinut atragerea de capital străin, în absenţa căruia această dezvoltare nu era posibilă. Xenopol înţelesese că nu putem "să facem totul" şi că trebuie să vedem în ce domenii sîntem mai aproape de vîrf. În aceste domenii recomanda marele istoric să accelerăm dezvoltarea, pentru a atinge vîrful. Dacă Xenopol văzuse NEVOIA, P.P. Carp sugera METODA: atragerea de investiţii străine, pentru a nu se sustrage puţinele noastre capitaluri interne de la firească activitate economică productivă ce se desfăşoară în ţară.

Fiecare nouă etapă a reactualizat disputa. Fiecare nouă generaţie venea cu propriile argumente, de parcă războiul abia începea. C. Rădulescu-Motru se temea că investitorii străini aduc din Occident libera concurenţă, fapt economic ce nu se potriveşte moravurilor poporului român. El scria: "Tinerimea noastră nu fuge de muncă, dar vrea să muncească în condiţii speciale, vrea o muncă fără liberă concurenţă, care să se răsplătească nu după produsul ei, ci după intenţiile muncitorului". Iar Dimitrie Gusti, într-un studiu publicat în "Enciclopedia României", monumentală lucrare apărută în preajma celui de-al doilea război mondial, era şi mai drastic: "O viaţă economică cedată străinilor duce la exploatarea nemiloasă a bogăţiilor pe care le are ţara şi la secarea posibilităţilor de traiu pentru generaţiile viitoare". Evident, Gusti vedea numai faţa urîtă a medaliei. Nu vedea şi reversul: ţările care au reuşit să atragă mai mult capital străin au fost cele dintîi care au rupt lanţul subdezvoltării.

Nicolae Ceauşescu, care ştia ceva istorie, înţelesese adevărul lui P.P. Carp, conservator "de stînga": nevoia de investiţii străine, pentru a nu se sustrage puţinele noastre capitaluri interne de la rosturile firești ale activităţii productive. El a deschis porţile pentru capitalurile străine, dar constrîns de limitele ideologice ale gîndirii sale a făcut societăţi mixte în care partea română deţinea cel puţin 51 la sută din acţiuni. Normal, capitalul străin nu s-a înghesuit să vină în astfel de condiţii. Şi atunci s-a adresat creditorilor internaţionali, făcînd datorii uriaşe. Şi, desigur, împovărătoare.

Dl. Coşea înţelege cît de grav ar fi să repetăm, azi, greşeala lui Ceauşescu şi să optăm pentru datorii externe, în locul investiţiilor de capital străin. Dar cum să învingi fantoma?

Adrian VASILESCU

Pasul pe loc – obiectiv de „interes naţional" pînă la alegeri

O zi care începe cu un dialog guvern-sindicate convocat la preşedinţie nu se poate încheia decît cu o întîlnire de lucru între PDSR şi aliaţii săi parlamentari. Aparent, cele două "sfaturi ale ţării" s-au ocupat de lucruri diferite. La Cotroceni, liderii sindicali s-au plîns de inexistenţa unei strategii a reformei, şeful statului a apărat executivul invocînd dificultăţile tranziţiei, iar primul ministru a asigurat ambele părţi că o privatizare rapidă şi reală ar rezolva multe din problemele legate de Ordonanţa numărul 1. La Palatul Victoria, liderii PDSR, PUNR şi PRM au atacat "subiecte europene": administraţia publică locală, drepturile omului, statutul limbilor minoritare şi regionale. Responsabilii iniţiativelor legislative au hotărît că România nu are nici un fel de dificultăţi în respectarea standardelor occidentale în domeniu, întrucît legislaţia ei oferă un cadru care depăşeşte din cînd în cînd aceste standarde. Şi totuşi, pentru că nu există progres fără contradicţie, trei dintre cele patru formaţiuni care sprijină guvernul şi-au reafirmat disponibilitatea de a conlucra pentru armonizarea legislaţiei interne cu legislaţia europeană, convinse că tot "ce e bun pentru o Europă supercivilizată e bun şi pentru România". Chiar înainte de transformarea nocturnă a antieuropenilor de pînă mai ieri în europeni sadea, departamentul administraţiei locale din cabinetul Văcăroiu anunţase elaborarea unui proiect legislativ care ar urma să împace jurisdicţia autohtonă cu prevederile Cartei europene pentru administraţia locală. Consiliul minorităţilor naţionale s-a trezit şi el din letargia post-Atlanta şi a promis o reactualizare a legii care reglementează drepturile cetăţenilor de altă naţionalitate. Şi pentru că lucrurile nu sînt simple deloc, de undeva, din birourile secretarilor de stat rămaşi pînă acum anonimi, a pornit şi o a treia veste pentru urechile Consiliului Europei: specialiştii cabinetului Văcăroiu lucrează la un nou proiect al legii alegerilor locale. Mai rămîne în suspensie legea învăţămîntului care - ca şi aceea a privatizării - a trecut de mai bine de un an din mapele funcţionarilor guvernamentali în sertarele comisiilor parlamentare de specialitate şi apoi pe agenda interminabilelor dezbateri în plen. Făcîndu-şi pînă la capăt datoria, reprezentanţii cabinetului şi-au reafirmat public speranţa că proiectul în discuţie va deveni pînă la sfîrşitul actualei sesiuni parlamentare act normativ în vigoare. Odată îndeplinit planul la promisiuni şi dialoguri interne, guvernanţii îşi pot permite să protesteze vehement faţă de reproşurile unor organisme ori organizaţii internaţionale nemulţumite de ce se întîmplă în România. Raportul unei delegaţii a Consiliului Europei pentru administraţie locală - în care abuzurile şi ilegalităţile prefecţilor numiţi de guvern au fost dezvăluite fără menajamente -, urmat de raportul organizaţiei Amnesty International - care conţine date despre arestări pe motiv de convingeri politice, de apartenenţă etnică sau de homosexualitate - demonstrează însă că şi Europa (ca şi sindicatele) nu mai crede în pompoasele angajamente ale autorităţilor române şi refuză să mai pună gravele disfuncţii şi abateri de la litera legii doar pe seama "inerentelor dificultăţi ale tranziţiei". Demnitarii occidentali sau reprezentanţii unor asociaţii nonguvernamentale fac, de fapt, aceleaşi reproşuri la adresa autorităţilor române pe care le fac şi sindicaliştii înspăimîntaţi de preţuri, şomaj şi corupţie: lucrurile merg într-o direcţie antidemocratică, instituţiile statului sînt incapabile să protejeze cetăţeanul în faţa agresiunilor puternicilor zilei şi a sărăciei transformate în miză electorală, voinţa politică pentru reformă şi integrare se reduce la declaraţii linguşitoare ori furioase. Opiniile critice ale diplomaţilor, specialiştilor în finanţe sau investitorilor occidentali sînt privite de majoritatea parlamentară exact aşa cum sînt privite şi cererile marilor centrale sindicale ori criticile jurnaliştilor autohtoni, adică fie ca încercări de destabilizare, fie ca dovezi ale complotului mondial antiromânesc la care participă şi opoziţia internă. Cu ochii pe duşmanii din afară şi pe cei dinăuntru, guvernanţii vor amîna reforma (aşa cum au amînat din interiorul aparatului şi revoluţia) pînă ce îşi vor fi încheiat de împărţit între ei rolurile economice şi proprietăţile private (aşa cum în '89 îşi împărţiseră funcţiile politice autodistribuindu-se în toate partidele şi instituţiile postcomuniste). E de la sine înţeles că un astfel de obiectiv "de interes naţional" poate fi atins doar dacă actuala echipă administrativă nu se clinteşte de pe poziţii şi dacă şeful statului preferă să înfrunte sindicatele pentru a nu se expune şi mai mult furiei aliaţilor parlamentari ai PDSR. Campania electorală cere sacrificii în plus faţă de cele făcute pînă acum: alături de privatizare, de evoluţie politică şi de încrederea cetăţeanului în statul de drept vor fi sacrificate - dacă nu cumva agitaţia declarativă din ultimele zile ascunde chiar încheierea cu succes a acţiunii - integrarea europeană şi euroatlantică, normalizarea relaţiilor cu vecinii, interesul depăşirii propriilor complexe.

Elena ŞTEFOI

Presa despre...

Banalităţi, bătălii, bombe şi basme

Numărul 601 al **Jurnalului naţional** se chinuie şi el, asemeni altor surate publicistice, să urmeze schema clasică a confecţionării primei pagini care să-ţi ia ochii. În ordine, ştirile zilei "ating" toată gama obsesiilor noastre postrevoluţionare: "Noii nomenclaturişti (au devenit stăpîni) pe fostele domenii regale: Primarul comunei Mogoşoaia şi vilele de pe malul lacului" merită spaţiul de la manşetă, şi un reportaj şi legende pe măsura "tranziţiei": "Un fel de cartierul Primăverii dar cu lacul la scară"; "Plaja Mogoşoaia. O plajă pe înţelesul celor ce au vile pe partea stîngă a lacului Mogoşoaia. «Beach» este un cuvînt greu de înţeles pentru adevăraţii proprietari ai pămîntului". Mai jos, cum îi stă bine unui subiect de mîna a doua, ultimul comunicat emis la Cotroceni: "Conform purtătorului de cuvînt Traian Chebeleu, Preşedintele Ion Iliescu nu a fost niciodată contactat de vreun serviciu special". În fine, în stînga preşedinţiei stau asigurările parlamentare: "Dl. senator Vasile Văcaru a revenit (de la şedinţa Comisiei politice a Adunării UEO, ce a avut loc la Paris) cu speranţe bune pentru România. Îl vor ţine, probabil, pînă la sesiunea următoare. În fine, "cotorul" produce "publicului" restul frisoanelor de care ar putea fi capabil după o duminică nici mai bună nici mai rea decît altele marcate în calendarul ortodox cu crucea roşie a sărbătorii: "Arestarea lui Fane Spoitoru a fost confirmată". Fără nici o legătură, ilustraţia nu se sfieşte să fie luminoasă în stil propagandistic; "Ducesa de York dă ochii cu realităţile românilor". Lăsînd la o parte nonşalanţa alăturării particulei **cu** de buclucaşa consoană **r**, (**cu realităţile**), să ne oprim la îndemnul gazetăresc din finalul casetei explicative: "Chiar dacă vizita Ducesei nu este una oficială, ea nu poate decît să ne bucure pentru că, numai văzînd cu ochii lor, personalităţile Vestului vor putea să ne aprecieze la adevărata noastră valoare. Indiferent care va fi aceasta, numai adevărată să fie!". Avînd în vedere că Ducesa de York nu e nici Margaret Thatcher, nici Liz Taylor, nu ne îndoim că ochii ei vor fi îngăduitori. Grijuliu şi el cu "imaginea României", **Curierul naţional** se întreabă, privind la statistică şi la tranziţie: "Cine sînt totuşi, săracii naţiunii?" Ideea este că existenţa lor, care trebuie acceptată pentru că e "vizibilă cu ochiul liber, rămîne un firesc proces de mutaţie socială şi face parte din ceea ce numim «costurile tranziţiei»". Eugen Ovidiu Chirovici ştie, ca orice gazetar sigur de el, că "O administraţie poate, însă, să le reducă la maximum". Pe o coloană alăturată, Andreea Dumitru ne aduce la cunoştinţă că beneficiem deja de un surplus de "înţelepciune administrativă": "Începînd cu 25 mai, la Bucureşti, are loc primul Congres Mondial Dracula. El este organizat sub egida Ministerului Turismului, Ministerului Culturii, Societăţii Transilvane «Dracula», Institutului de Etnografie şi Folclor, Institutului de Istorie Militară şi Fundaţiei «Etnos». Manifestarea constituie un prilej de a scoate în evidenţă personalitatea fascinantă a lui Vlad Ţepeş, de a restabili adevărul istoric şi de a promova turismul românesc pe două pieţe extrem de importante - Japonia şi SUA". După aceea, e sigur că vom putea înfrunta şi pericolele asupra cărora ne avertizează psihologul Aurora Liiceanu: "Deoarece nu avem viaţă personală şi am fost deposedaţi de dreptul de proprietate, în foarte multe familii s-a trecut de la posesia asupra lucrurilor la posesia asupra persoanei". **Evenimentul zilei**, călit cu veşti de tipul "pînă la 31 mai, Guvernul va scumpi produsele alimentare şi energia electrică şi termică cu 15%", se orientează spre salvarea celor ce mai pot fi salvaţi dincolo de Ocean: redacţia cotidianului fascinat în zilele din urmă de "modelul coreean" a "salvat viaţa unei romance aflată la mii de kilometri distanţă, în statul Iowa, din SUA". De unde se vede că nici cele mai populare "organe de presă" nu pot tînji, în vremi ca ale noastre, la statutul de... profet în propria ţară. Odată cu acţiunile umanitare ale bulinei roşii, în America a pătruns însă - după cum aflăm din ziarul preferat al celor osîndiţi să nu-i salveze nimeni la ei acasă - şi "virusul ucigaş Ebola". "Condamnaţilor" li se adresează, fără sfială, ţărănistul Răsvan Dobrescu în **Cronica romană**: "Români, vi se pregăteşte ceva... ceva urît! O Dictatură!". Ce mai contează, vor răspunde, probabil, cititorii presei libere, de vreme ce "Dan Iosif a împuşcat ursul pregătit pentru Adrian Năstase, dînd peste cap socoteala celor din Ocolul Silvic Curtea de Argeş"? Aţi ghicit, o ştire atît de importantă nu putea fi achiziţionată decît de cotidianul **Ziua**, care ştie toate amănuntele despre nimic: "Blana ursului, pentru care celebrul revoluţionar a plătit 500.000 lei, a intrat în colecţia sa de primăvară. Ceea ce a mai rămas din urs este păstrat într-o ladă frigorifică, în vederea participării la o expoziţie-concurs de nivel internaţional". Trăim, zice **România liberă**, în "Era mafaldelor" şi, ca să ne scoată din ea, Petre Mihai Băcanu a hotărît să boicoteze conferinţele de presă, "consemnînd numai din acele locuri unde se va spune ceva, unde se va anunţa ceva important". Selecţia mafaldelor se va face după o grilă de criterii asupra căreia nu se opreşte, deocamdată, echipa reformistă a domnului Băcanu. În schimb, unul din membrii ei ne îndeamnă să schimbăm lumea prin forţa imaginaţiei: "Imaginaţi-vă că domnul Constantinescu ar apărea însoţit de cîţiva miliardari şi, în spatele acestora, de cîţiva zdrahoni, cărora li se zăreşte, de sub poala hainei, un tun defensiv. Vă asigur că Emil Constantinescu va căpăta deodată prestanţă, eleganţă, aroganţă şi nonşalanţă. Şi chiar aureolă". N-o fi oare prea mult?! **(E. Ş.)**

De jur împrejur...

Sarajevo, primăvara

Fără o hartă, e foarte greu de înţeles ce se petrece acum pe fronturile de luptă din fosta Iugoslavie. Războiul s-a mutat de la oraş la sat, de pe drumurile naţionale pe cele vicinale. Răgazul de iarnă a fost folosit pentru refacerea forţelor şi pe 30 aprilie, cu o zi înainte de încetarea legală a armistiţiului (negociat în iarnă de Jimmy Carter), armata croată a declanşat o ofensivă-fulger reocupînd o zonă din Slavonia occidentală (teritoriu croat locuit de sîrbi). Armata sîrbă a pierdut controlul asupra unei autostrăzi prin care se aproviziona cu alimente şi carburant. Pentru a menţine şansa "Serbiei Mari", a unei eventuale formaţiuni statale în care să intre toate teritoriile locuite majoritar de sîrbi, este absolut necesară păstrarea căilor de comunicaţie. Astfel s-a declanşat bătălia pentru coridorul Posavina, o fîşie îngustă de pămînt, ameninţată de forţele croate la nord şi de cele bosniace la sud. Experţii militari occidentali consideră că după patru ani de război, forţele sîrbe nu mai au puterea de a obţine o victorie decisivă. Ceea ce nu înseamnă că nu se cuceresc sate, pleacă învinşii, vin învingătorii, populaţia civilă este sortată după religie, cei care nu cred în Dumnezeul învingătorului sînt deportaţi, dacă nu fug de bună voie, în locul lor sînt aduşi refugiaţii goniţi de învingătorii din satul vecin. Operaţiunile care acum patru ani stîrneau moţiuni de protest şi vaiete de indignare au devenit obişnuite şi sînt percepute ca normale.

Au reînceput şi atacurile cu artilerie grea în oraşul Sarajevo. Oficial, din februarie 1994 armele grele fuseseră retrase la 20 de km de capitala bosniacă şi puse sub controlul forţelor ONU. Zona de siguranţă este însă o convenţie, artileriştii sîrbi sînt la posturile lor, locuitorii oraşului - din nou în adăposturi, buletinele de ştiri consemnează bilanţul provizoriu al primului bombardament de primăvară: 6 morţi (printre care o fetiţă de 10 ani şi un băiat de 15) şi 24 de răniţi. Au fost răniţi şi doi soldaţi - unul rus şi unul francez - din rîndul Căştilor albastre.

Fiecare război are specificul lui şi probabil că cel care sfîşie fosta Iugoslavie se deosebeşte de celelalte prin marele număr de militari neutri, care urmăresc neputincioşi continuarea războiului pe care ei au venit să-l oprească. Actuala situaţie a fronturilor face imposibilă punerea în practică a ameninţării loviturilor aeriene. Avioanele NATO "şi-au manifestat prezenţa" pe cerul oraşului Sarajevo, dar nici vorbă n-a fost de altceva. Forţele terestre FORPRONU sînt prea puţin numeroase pentru a putea proteja populaţia civilă. "Situaţia în Bosnia s-a schimat şi rolul ONU trebuie de asemeni să se modifice" - a afirmat dl Boutros-Ghali, în dorinţa de a evita "sindromul somalez". Ţările care au efective în Bosnia şi Croaţia - Franţa, Marea Britanie, Canada - ezită între opţiunea retragerii şi rectificarea rolului lor. Statele Unite, care nu participă cu oameni la operaţiunea ONU, dar au promis că vor asigura în caz de nevoie retragerea, insistă asupra menţinerii Căştilor albastre.

În timp ce obuzele şuieră, copiii mor şi adulţii îşi poartă boccelele pe drumuri, continuă tratativele politice: în cele din urmă croaţii s-au retras din zona ocupată în primele zile ale lunii mai, periodic răzbat ştiri cum că Grupul de contact sau că americanii l-ar fi convins pe preşedintele Iugoslaviei restrînse, Slobodan Miloşevici, să recunoască suveranitatea Bosniei-Herţegovina, în schimbul ridicării parţiale a embargoului. În replică la aceste indiscreţii controlate, şi rapid dezmînţite, Radovan Karadzici, liderul sîrbilor bosniaci, cheamă la intransigenţă şi la consecvenţă în continuarea luptelor.

Nimeni nu mai crede că poate aduce pacea într-un viitor previzibil: nici liderii comunităţii internaţionale, nici intelectualii care au mai păstrat rutina apelurilor patetice, nici cei care se luptă. Războiul din Iugoslavia a căpătat ritmicitatea şi caracterul inevitabil al succesiunii anotimpurilor.

Magdalena BOIANGIU

Simțul de proprietate, un instinct ?

Tînărul care mă însoțea în neinteresanta călătorie motorizată prin București privea absent cum autoturismele se înghesuie asemeni unor oi multicolore la strunga semaforului care veghează intersecția dintre Știrbei Vodă și Popa Tatu. Mi s-a părut că e momentul cel mai potrivit pentru a-mi verifica ipoteza, așa că am întrebat: "Ce crezi, simțul de proprietate e un instinct sau e un produs al culturii?"

Prima reacție a fost un "nu știu". La insistențele mele, a răspuns în cele din urmă că simțul de proprietate s-a format la un moment dat, că nu e ceva natural. Cum interlocutorul meu își terminase studiile nu cu mult timp înainte de 1989, am considerat ipoteza verificată: atît nesiguranța răspunsului, cît și credința că simțul de proprietate nu e un instinct sînt rezultatele educației comuniste, care s-a străduit, timp de aproape 50 de ani, să convingă generații întregi că simțul de proprietate e produsul "societăților împărțite în clase antagoniste".

L-am invitat apoi să-mi spună cu ce argumente ar combate teza adversă, care susține naturalitatea simțului de proprietate. Neputînd să-mi furnizeze nici unul, am început să-i vorbesc despre cercetările etologilor, unde abundă dovezile că simțul de proprietate e un instinct. Am ales forma cea mai pregnantă a acestuia, și anume simțul de proprietate asupra pămîntului, numit în etologie "teritorialitate".

- Spune-mi mai întîi ce e etologia. Vreau să mă conving că e cu adevărat o știință, că-i pot prelua rezultatele, pentru că oricum nu pot să le verific personal.

- Ai dreptate, îi răspund. Dacă Premiul Nobel înseamnă pentru tine o confirmare autentică, atunci află că în 1973 întemeitorii etologiei - Konrad Lorenz, Max von Frisch, Niko Tinbergen - au fost răsplătiți cu această supremă distincție acordată cercetătorilor din biologie și medicină. Contribuția lor a constat în studii înnoitoare asupra comportamentului social al animalelor și în special asupra agresivității. Văzînd că nu obiectează nimic la argumentul de autoritate, am revenit la teritorialitate.

O primă dovadă că teritorialitatea e naturală la om constă în aceea că majoritatea rudelor sale mai îndepărtate - reptile, păsări, mamifere - sînt teritoriale. Acestea ocupă anumite porțiuni de teren pe care le stăpînesc individual sau în grup și pe care le apără de intruși. Limita teritoriului este marcată în moduri diferite, uneori surprinzătoare. Multe mamifere folosesc mijloace chimice, adică îi avertizează olfactiv pe congenerii care se apropie că "pe acolo nu se trece". Păsările folosesc în același scop mijloacele auditive, nimic altceva decît cîntecele lor. Minunatul cîntec al privighetorii este un astfel de semnal teritorial. Iar dacă oamenii ar fi păsări, nu ne-ar fi greu să acceptăm că imnurile naționale sînt tot cîntece teritoriale. În sfîrșit, unele primate își marchează granița teritoriului prin impunerea falică a exemplarelor care stau de pază, un fel de grăniceri, meniți să-i avertizeze și sperie pe străini. După I. Eibl-Eibesfeldt și W. Wikler, doi dintre cei mai importanți elevi ai lui Lorenz, statuetele falice, găsite peste tot în lume și interpretate pînă acum ca simboluri ale fecundității, ar fi mărturia culturală că și omul apela cîndva la asemenea procedee.

Tînărul a sesizat imediat punctul slab al acestui argument. "Rudenia nu înseamnă întotdeauna identitate de comportament", a replicat. "Și, în fond, a continuat el, chiar etologii recunosc că nu toate animalele sînt teritoriale. N-ar putea omul să se numere printre acele animale minoritare, care nu sînt teritoriale?" Căzuse fără să știe peste poziția unor cercetători care credeau că pot demonstra că rudele noastre cele mai apropiate - cimpanzeii - trăiesc în grupuri neteritoriale. Și, fără îndoială, pentru cunoașterea omului, comportamentul cimpanzeilor e mai important decît cel al păsărilor sau cîinilor.

Datorită cercetărilor întreprinse timp de un deceniu în rezervația Gombe din Tanzania de către Jan van Lawick-Goodoll, se știe acum că cimpanzeii trăiesc în grupe închise care dețin fiecare un teritoriu. Granițele teritoriului sînt păzite prin patrulare de către masculi. Dacă în apropiere se află cimpanzei străini de grup, atunci "grănicerii" amenință scuturînd ramurile copacilor, lovindu-le trunchiurile sau producînd zgomote puternice. Cînd străinul nu se retrage suficient de repede, el este atacat.

Dacă etologii ar documenta teritorialitatea omului invocînd doar comportamentul cimpanzeilor, ar fi îndreptățită obiecția că extrapolează în mod nepermis la om cunoștințele despre animale. Pentru a elimina o asemenea insuficiență, reală în faza începuturilor, a apărut etologia umană. Întemeiată de I. Eibl-Eibesfeldt, etologia umană cercetează direct comportamentul omului, urmărind să-i descopere aspectele înnăscute. În momentul de față există o importantă și masivă (998 pag.) sinteză a cunoștințelor în domeniu, realizată de același Eibl-Eibesfeldt, intitulată semnificativ **Biologia comportamentului uman. Tratat de etologie umană** (Piper, München, 1984).

Autori complet necunoscuți cititorului român, cum ar fi H. Helmuth (1967), R.B. Lee (1968), J. Woodbrun (1968), reiterează teza rousseauistă că teritorialitatea nu e un comportament uman înnăscut. Populațiile de vînători și culegători care supraviețuiesc astăzi ar fi pacifice și neteritoriale, ceea ce ar confirma ideea că, la începutul istoriei sale, omul a fost neteritorial, lipsit deci de simțul de proprietate asupra pămîntului. După I. Eibl-Eibesfeldt, e vorba aici de un mit construit de cele mai multe ori fără o cercetare directă a populațiilor respective, utilizînd selectiv o literatură preexistentă, nu întotdeauna concludentă. Caracterul pacific și nonteritorialitatea omului sînt afirmate de obicei apelîndu-se la comportamentul eschimoșilor, al pigmeilor sau al boșimanilor.

În ceea ce privește boșimanii, cercetările directe care au urmărit expres problema teritorialității, cercetări la care a participat și I. Eibl-Eibesfeldt, au demonstrat că există trei forme de organizare socială cărora le corespunde un teritoriu: 1) familia și familia lărgită; 2) grupa locală (hoarda) și 3) nexusul de hoarde. Deși fiecare membru al unei hoarde poate vîna pe întreg teritoriul hoardei, există areale familiale respectate de comunitate. Mult mai clare sînt delimitările între diferitele nexusuri de hoarde: teritoriile lor sînt despărțite de o fîșie de pămînt al nimănui, fiecare teritoriu fiind exclusiv.

© S. Gheție

După ce m-a ascultat cu răbdare, interlocutorul meu m-a interpelat: "Admit că există ființe teritoriale, că omul se numără printre ele, dar nu înțeleg de ce e nevoie de teritorialitate în lumea vie. Cum natura nu produce nimic fără rost, de ce a inventat teritorialitatea? La ce e bună, deoarece s-ar părea - asta reiese din ce mi-ai spus - că este mai ales o sursă de conflict?"

"Agresivitatea și teritorialitatea sînt într-adevăr strîns legate, dar nu în sensul că teritorialitatea produce conflicte. Respingerea reciprocă a indivizilor aceleiași specii și, în cadrul acesteia, ocuparea de teritorii au menirea de a împiedica epuizarea rapidă a resurselor unui biotop, ceea ce s-ar întîmpla fără îndoială dacă densitatea beneficiarilor ar fi prea mare. Apoi, respingerea reciprocă a indivizilor și teritorialitatea permit și utilizarea acelor biotopuri care oferă condiții mai puțin favorabile de viață pentru o anumită specie. Datorită agresivității și teritorialității, omul a ajuns să valorifice regiuni aride, cum ar fi cele deșertice sau polare. Aceasta este contribuția teritorialității la conservarea speciilor. Manifestare a agresivității intraspecifice, intoleranța teritorială diminuează agresivitatea congenerilor. Atît la animale, cît și la om marcarea teritoriului, indiferent de forma pe care o îmbracă, are rolul de a evita lupta. Aceasta survine doar în situații speciale, mai rar la animale și mai frecvent la om", i-am răspuns.

La întrebarea provocată de răspunsul meu "de ce omul este mai agresiv față de semeni decît animalele?", n-am mai putut răspunde, pentru că ajunsesem între timp la destinație.

Vasile Dem. ZAMFIRESCU

© C. Bumbuț

Semi-proprietăți

Despre sîrmă, placaj și tablă povestesc aici și despre felul în care se servesc trăitorii la bloc ai Capitalei de sîrmă, placaj și tablă pentru a decupa spațiul tuturor și al nimănui.

Proprietatea scumpă ca ochii din cap a "blocarului" e automobilul (pe lîngă apartamentul cumpărat după revoluție). Aleile dintre blocuri sînt ticsite de mașini parcate, fiecare, "pe locul ei": Georgescu nu-și trage mașina pe locul lui Vasilescu, există armonie. De multe ori Georgescu și Vasilescu sînt inventivi și transează spațiul verde sau aleea mai "răspicat". Bricolează. Civilizează (căci bricolajul lor suprimă celălalt semn – nedemn - al locuirii: gunoiul). În Balta Albă, de pildă, există multe feluri de parcări. Două sînt tipurile mai frecvente: un mare dreptunghi, îngrădit cu sîrmă groasă, așternut cu nisip, acoperit cu tablă ondulată și prevăzut cu cîine maidanez fidelizat - cel mai ieftin sistem antifurt. Vecinii care n-au cotizat și-și țin mai departe Dacia în apropierea scării acuză de obicei caracterul "inestetic" al amenajării dar aspiră în secret să se insinueze cumva în cercul proprietarilor de dreptunghi. Cel de-al doilea tip e chiar mai solid: un șir de bunkere (așa le spun copiii). Sînt niște construcții din beton turnat, ca un fel de vagoane de tren fără ferestre, cu acoperiș și ușă de tablă roșcată, încuiată cu lacăt cît toate zilele.

Dar nu numai omul cu mașina ia spațiul în stăpînire. În apropierea Policlinicii Titan, în vecinătatea unor blocuri de zece etaje locuite de sute de pensionari, există o bucată mare de teren pe care sîrma, placajul și tabla desenează cu precizie trei tipuri de raport **blocar-pămînt**. Primul e cel neglijent-naturist. Cîteva zeci de metri de arbuști pletoși, buruieni luxuriante. O potecă asfaltată separă această junglă de pandantul ei: un parc în miniatură foarte îngrijit realizat prin eforturile concertate ale bătrînilor de la "garsoniere". Aceștia-mi spun că s-au străduit să-și facă "o mică gură de rai". Iată ce le-a ieșit: un cerc, așa, cam cît o garsonieră, plin cu stînjenei, înconjurat de o alee cu pietriș și cu băncuțe. Drumul către alee e barat printr-o poartă metalică, garantînd caracterul de club select al locului. Cei admiși se soresc pe băncuțe și conversează despre prețuri și politică: "Comuniștii ne-a scos la lumină... Iliescu e domn, e deștept, da' n-are putere... Nu mai avem oameni de bază... Poliția e vîndută pe bani... Nu vezi romii? De ce-i lasă să-și facă de cap?... Nu mai avem nici controale... Te duci, ca omu', să bei o țuiculiță, simți nevoia, poporu-ăsta simte nevoia, și-ți pune-n pahar privatizatu' alcool d-ăsta mitilic, eu am vomat dar știu multe cazuri de lume care-a murit... Ar trebui niște pedepse sănătoase, moarte pentru moarte: ai omorît, ai violat, te-mpușcăm în public, ca pe Horia, Cloșca și Crișan!..." Ascult, mă uit la stînjenei și bag de seamă că rondul conține o inscripție confecționată din cărămizi frumos văruite cu litere de jumate de metru: PACE.

Parcul rotund, "de frumusețe" și loisir, e despărțit, la rîndul lui, prin garduri și plase, de cîteva grădini de legume, care mărturisesc o viziune utilitaristă asupra pămîntului. În spate, ascunse de cîteva tufe, se ridică un fel de dulapuri din placaj: cotețe cu găini. Eee, ies discuții cu vecinii din cauza cocoșului care, de, își face datoria, așa frumos cîntă... Pensionarii ripostează: "Bine, mă, orătania asta vă deranjează, da' cîinii pe care-i aveți în casă nu vă deranjează? Păi hai să omorîm și vrăbiuțele care ciripește, atuncea!" Istoria grădinilor de legume e lungă și agitată. S-au înfiripat pe vremea cînd Ceaușescu le-a inventat ca sursă alternativă de hrană pentru bucureșteni, pe vremea cînd cal și călăreț nu se vedeau din lanul de porumb din curtea Televiziunii Române... După un timp, însă, dictatorul a renunțat la idee. De ce? Un grădinar mai cu vechime și-aduce aminte vag că agricultorii de la Policlinică se luaseră foarte în serios ca proprietari, începuseră să se certe pentru o palmă de pămînt în plus, erau în stare să se tîrască și prin judecăți pentru pămîntul ăsta al municipalității. Germenii capitalismului, și mai multe nu... Așa c-au apărut prin '86 niște funcționari de la primărie și i-au somat pe oameni să lase baltă "culturile". ...Unul dintre actualii semi-proprietari, dl. Nistor, fost forjor la Republica, îmi povestește plin de mîndrie istoria recentă a grădinii lui, fondată datorită democrației. Ieșit la pensie în '90, se apucă de lucru. Are un cărucior, cu care pleacă la groapa de gunoi și caută sîrmă. Găsește și țevi groase care vor deveni stîlpi. Unii vecini îl tachinează că a-ngrădit ca la Jilava. Dacă asta a găsit! Și-a scrijelit palmele legînd sîrmă de sîrmă cu patentul, apoi smulgînd pirul. 8/25 de metri și-a decupat. **Are** ceapă, mărar, pătrunjel, cartofi, usturoi. Roșiile nu merg - le cultivă în balcon, a pus acolo pămînt bun. De dimineața vine-n grădiniță și mai pleacă, hăt, seara: "Aicea stau și umplu plămînii ăștia cu aer, mai dau o sapă, două, mai stau, că-s cardiac, iară mă mai scol, iară mă mai hodinesc, dar e o satisfacție și-o plăcere: mănînci **al tău** și fără chimicale!"

Și dac-ar veni proprietarul adevărat sau municipalitatea ar hotărî să construiască aici cine știe ce? Dl. Nistor oftează cu amar: "N-am încotro. E proprietatea mea? Nu e! E spații verzi între blocuri! O strîng sîrmă cu sîrmă și o dau, ce să fac?"

Delia VERDEȘ

ILIE ŞERBĂNESCU

Despre statul-patron şi miturile acestuia şi despre parazitarea propriei proprietăţi

1. Care a fost statutul proprietăţii pînă în 1990? 2. Care este mentalitatea actuală a românilor cu privire la proprietate? 3. De ce, în momentul de faţă (dar nu numai), marea proprietate este suspectă? 4. Există o justă măsură a proprietăţii?

1. În principiu, pînă în 1990, asupra mijloacelor de producţie nu exista o proprietate privată propriu-zisă, ci doar una de stat şi una cooperatistă. Proprietate privată nu exista decît asupra bunurilor personale, care puteau fi bunuri de folosinţă îndelungată şi, eventual, case şi, în zonele de munte, terenuri. Cea mai extinsă proprietate era, aşadar, aceea a statului, care îşi rezerva şi dreptul de a interveni oricînd şi oricum în proprietatea personală. Administratorii de stat îşi puteau permite să facă orice, astfel încît proprietatea putea deveni obiect de arbitrariu şi de voluntarism. Grija faţă de propria posesiune şi faţă de folosirea cît mai judicioasă a produselor acesteia era inexistentă. Proprietatea zisă "de stat", numită şi "a întregului popor" era, de fapt, **a nimănui**. Din această situaţie derivă şi multiplele disfuncţionalităţi din economia românească, unele de o gravitate deosebită. De această proprietate a nimănui dispuneau, în fapt, conducătorii statului şi ai partidului, în vreme ce utilizatorii ei direcţi se comportau faţă de ea mai mult sau mai puţin iresponsabil. Proprietatea era supusă deciziei **politice**, nu aceleia **economice**, de unde alocarea absurdă, neeconomică a resurselor economice în mijloace de producţie lipsite de eficienţă şi uneori chiar de utilitate. Există, în clipa de faţă, imobilizări imense de resurse care nu sînt folositoare, dar care blochează oameni şi fac imposibilă restructurarea. Oamenii nu au, evident, nici o vină şi au dreptul la o protecţie socială decentă. Ei, însă, nici nu pot fi protejaţi social aşa cum ar trebui, dar nici restructurarea nu se poate realiza. Este un cerc vicios. Restructurarea este un proces dificil şi de lungă durată, de acord, dar nu imposibil. El trebuie odată şi odată început, ceea ce la noi, din păcate, încă nu s-a petrecut. Pentru demararea lui este necesară o **decizie politică**. Căci este mai puţin costisitor să protejezi social o masă de oameni disponibilizaţi prin restructurare, decît să întreţii economic nişte structuri învechite. Totul derivă din regimul trecut al proprietăţii, care nu era cel privat. Gestionarea proprietăţii private este una economică, bazată pe eficienţă. O altă consecinţă a trecutului statut al proprietăţii este imposibilitatea practică de a privatiza actualele mijloace de producţie, care constituie un balast. În cazul proprietăţii de stat, tot statul va trebui să intervină pentru realizarea unei minime restructurări şi chiar, acolo unde e cazul, a unei lichidări. Înainte de crearea unei noi proprietăţi private, privatizarea trebuie să aibă în vedere schimbarea regimului de proprietate: transferul proprietăţii de la stat la persoane particulare. Statul - s-a dovedit istoric - este un prost gestionar, un prost administrator. Ceea ce nu se poate reabilita şi, deci, privatiza trebuie lichidat.

2. Există şi un balast de mentalitate asociat balastului pe care îl reprezintă proprietatea de stat. Este vorba de **ideea statului-părinte**, din care derivă o serie de **mituri**, care nici în trecut nu exprimau efectiv realitatea, dar care sînt foarte puternic înrădăcinate. De pildă, mitul pensiilor, al ajutoarelor care ar fi date de stat, cînd ştim prea bine că acestea ni le plătim noi înşine, prin cotizaţii. Nu statul ni le dă. Imaginea este, însă, acum, că statul oferă şi asigură totul: el era întreprinzătorul, el era patronul, el dădea case, el garanta pînea zilnică etc.... Noi aşteptam - şi continuăm să aşteptăm - totul de la stat. Această mentalitate, deosebit de nocivă, persistă şi acum. Guvernul actual încearcă să păstreze nişte pîrghii pe care, de fapt, statul nu le mai deţine. Cel mai rău este, însă, faptul că oamenii aşteaptă în continuare de la stat **comenzi** în întreprinderile în care lucrează. Problema este că astfel de comenzi nu există: degeaba vor oamenii să muncească - nu au ce! În sectorul de stat, oamenii continuă şi acum **să stea**, muncind juridic cinci zile pe săptămînă. În aceste condiţii, salariile nu au cum să fie altfel decît mici.

3. Deocamdată, marea proprietate nu există decît în mîna statului. Suspectă nu ar putea fi decît o eventuală mare proprietate creată de un particular. Pentru că răstimpul este prea scurt pentru acumulări de capital care să permită concentrarea de mari proprietăţi. Dacă acest lucru s-a întîmplat deja, asta înseamnă, fără îndoială, că respectiva concentrare de proprietate a fost dobîndită prin deturnare de fonduri publice, prin furt sau prin alte mijloace de economie ilegală sau necontabilizată. Există, totuşi, în momentul de faţă, o anumită concentrare a proprietăţii particulare (în afara aceleia din sectorul agricol, unde, ca urmare a aplicării legii fondului funciar, există cea mai mare concentrare de proprietate privată din România): este vorba de sectorul serviciilor şi al comerţului, însă cea mai mare parte a ei este **aparentă**. Pentru că din proprietatea propriu-zisă a statului nu s-a privatizat aproape nimic. Există unităţi private care funcţionează, de pildă, în spaţii închiriate de la stat. Capitalul particular este, aşadar, foarte mic. Repet: orice concentrare de proprietate privată din afara sectorului agricol nu a putut fi realizată, pînă în momentul de faţă, decît prin mijloace ilegale. Un lucru trebuie, însă, să fie clar: în măsura în care societatea românească merge spre capitalism, vor trebui să existe acumulări de capital. Ne place sau nu, istoria capitalismului a fost în mare parte istoria unei **acumulări violente de capital**. Ca şi în România momentului actual, procesul a început în comerţ şi servicii, şi abia după aceea s-a îndreptat spre sfera producţiei. Asocierea moralei cu capitalul a avut loc mult mai tîrziu şi ţine de faza de maturitate a capitalismului.

4. Nu cred că există sau că ar trebui să existe o măsură a proprietăţii. Esenţial este să existe cadrul juridic şi economic care să supravegheze şi să împiedice realizarea de proprietăţi pe căi necinstite. Cel mai important este, însă, ca proprietatea să fie **capital**, iar acest capital să aibă o **funcţie publică**. Ce vreau să spun? Vreau să spun că esenţial este nu să ai proprietăţi, ci să le transformi în capital pentru ca ele să intre în circuitul economic şi să satisfacă cerinţe ale societăţii. Degeaba are cineva proprietate, dacă devine un parazit al propriei proprietăţi, adică dacă nu întrebuinţează forţă de muncă şi dacă iroseşte banii pe care îi obţine în stridenţe de consum personal, în loc să-i reinvestească în afaceri utile atît valorificării pe mai departe a propriilor proprietăţi, cît şi societăţii în ansamblu. Din păcate - deşi s-ar putea să supăr pe nu puţini -, aş vrea să spun că societatea românească a momentului de faţă se îndreaptă în direcţia modelului de societate antebelic, care favorizează apariţia de noi moşieri şi de noi burghezi care nu pun la lucru, pentru utilitatea publică, averile pe care le dobîndesc, devenind nişte paraziţi ai propriilor averi, în vreme ce marii capitalişti contemporani nu sînt nişte extravaganţi, ci, dimpotrivă, nişte atenţi valorificatori ai capitalului propriu. Îl pun la lucru, şi astfel reuşesc să îşi înmulţească şi averea personală, dar şi să realizeze o funcţie publică, utilă societăţii.

Au consemnat
Tita CHIPER
Bogdan GHIU

Drepturile oamenilor şi dreptatea justiţiei

Dl. **CORIN DĂNESCU** este un tînăr avocat de succes. Este o bucurie să asişti, în persoana domniei sale, la renaşterea unei venerabile profesiuni liberale şi să constaţi că justiţia este în act, se face sau încearcă a se face, că oamenii nu renunţă la ideea de dreptate, că luptă pentru adevăr. Că adevărul, pînă să fie general, este unul propriu, individual. Am putea, chiar, spune că adevărul, justiţia reprezintă **starea de proprietate** a lucrurilor şi a oamenilor, a lumii, şi că injustiţia echivalează cu ex-proprierea, cu **improprietatea** lucrurilor şi a oamenilor: în nedreptate, nimic nu-şi aparţine.

I-am adresat tînărului avocat bucureştean, colegului meu de generaţie, două întrebări. La care domnia sa, răbdător, cu tact, mi-a răspuns, făcîndu-mă să înţeleg ceea ce eu doar presimţeam.

L-am întrebat mai întîi **care a fost, din punct de vedere legislativ, statutul proprietăţii în comunism şi care este el acum, dacă s-a schimbat ceva, şi ce se poate face, ca avocat, în condiţiile legislative prezente, pentru repunerea lucrurilor în dreptul lor, în adevărul lor.**

În perioada comunistă s-au făcut unele schimbări de legislaţie, prin crearea unor legi speciale referitoare la proprietatea socialistă, de stat, cooperatistă etc., dar comuniştii nu au reuşit să modifice **Codul Civil**, care reglementează proprietatea, şi care este acelaşi cu Codul din 1864, de pe vremea lui Cuza, inspirat din Codul Napoleon, acesta la rîndul lui avîndu-şi sursa în dreptul roman. În materie de proprietate, deci, baza o constituie Codul Civil, care stabileşte principiile generale.

După Revoluţia din 1989, principala lege referitoare la proprietate (cînd spun **proprietate**, subînţeleg automat **privată**) a fost **Legea 18/1991**, privitoare la regimul pămîntului. Acestei legi i se "datorează" dezastrul actual din agricultură. Şi nu atît ei - în sine, legea e pozitivă, dat fiind că restituie, cum-necum, terenuri agricole -, cît mai cu seamă aplicării ei catastrofale, care duce, tacit, la reconstituirea, altfel, sub alte denumiri, a fostelor C.A.P.-uri, fapt care lasă lucrurile în incertidutine: proprietarul nu este sigur şi, practic, terenurile agricole nu se pot, în prezent, nici vinde, nici cumpăra.

Cea de-a doua lege importantă referitoare la regimul proprietăţii în România, la restituirea proprietăţilor este legea care va încerca să rezolve problema caselor naţionalizate prin acordarea chiriaşilor a dreptului de a le achiziţiona. Această lege, a afirmat răspicat interlocutorul meu, este o ruşine: ea încalcă atît unul dintre drepturile fundamentale ale omului, cît şi Constituţia României. Ea nu a fost încă adoptată, raţiunea - sau măcar bunul-simţ - mai poate încă să triumfe. Iată cîteva dintre consecinţele pe care, în cazul adoptării, această lege le poate produce. România este membră a Consiliului Europei, care are, la Strasbourg, o Curte de Justiţie însărcinată să vegheze la neîncălcarea drepturilor fundamenale ale omului. Un proprietar care îşi pierde, conform prezentului proiect de lege, proprietatea se va putea adresa acestei curţi europene, care însă nu-l va repune în drepturi, ci va obliga statul român să plătească despăgubiri care vor putea fi de două-trei ori mai mari decît valoarea de circulaţie a imobilului în discuţie. Sursă asigurată de scandal permanent, de actualitate internaţională negativă permanentă, aşadar. Problema caselor naţionalizate ar putea fi rezolvată simplu, printr-un singur text de lege: bunurile imobile sînt restituite proprietarilor de drept, iar chiriaşilor li se prelungesc contractele şi li se acordă protecţie şi credite, urmînd ca, în condiţiile asigurării protecţiei chiriaşilor, să fie posibile înţelegeri sau chiar tranzacţii între proprietari şi chiriaşi, direct, fără intervenţia statului.

O altă problemă spinoasă o constituie restituirea, deja, a unor imobile prin acţiuni judecătoreşti. Curtea Supremă de Justiţie a României a decis, în mod arbitrar, politic şi nejuridic, că pentru astfel de restituiri nu există un cadru legal. Dar el există: este acelaşi Cod Civil. Casele naţionalizate în perioada comunistă pot fi împărţite în trei categorii: prin aplicarea abuzivă a decretului 92/1950 (care la articolul II îi excepta pe muncitori, ţărani, pensionari şi pe intelectualii profesionişti, acest decret avînd un clar caracter de clasă, urmărind să distrugă clasele dominante - marea burghezie şi marea moşierime -, nu şi - cel puţin declarat, în litera lui - clasa de mijloc, pe cei care nu se "exploatau" decît pe ei înşişi); casele luate fără nici un fel de temei legal, pur şi simplu; şi casele rechiziţionate, definiţia rechiziţiei subliniind caracterul **temporar** al acesteia. Deci restituirile prin acţiuni în justiţie au vizat nu decretul 92/1950 ca atare, ci încălcările lui, aplicările lui abuzive care au produs acte **nule** din punct de vedere juridic. Unele instanţe de judecată au mers, însă, mai departe şi au declarat decretul 92 (ca şi decretul 223/1974, referitor la confiscarea de către stat a locuinţelor celor ce emigrau) neconstituţional în raport cu Constituţia din 1948 (şi, respectiv, cu aceea din 1965), care garanta, formal, proprietatea privată. Pentru naţionalizare, ar fi trebuit modificată Constituţia. Ceea ce nu s-a făcut. Or, orice lege neconstituţională poate fi considerată implicit abrogată. Nu este nevoie de o lege a caselor naţionalizate pentru restituirea acestora prin acţiuni judecătoreşti. În baza exclusiv a Codului Civil (care la articolele 480 şi 481 spune că proprietarul îşi poate revendica un bun din mîinile oricui s-ar afla acesta), hotărîrile instanţelor de judecată ar trebui să rămînă, teoretic, definitive şi irevocabile. Asupra lor, însă, practic, va atîrna întotdeauna o sabie a lui Damocles, ceea ce va duce la autodiscreditarea noastră ca stat şi ca ţară, România urmînd să fie privită ca un loc în care totul este posibil, totul poate fi pus în discuţie, în care proprietatea nu e sigură. Dreptul roman, însă, precizează: **res judicata pro veritate habetur**. Pretutindeni în lume, hotărîrile judecătoreşti sînt **sfinte**. Numai la noi, pare-se, nu, cu binecuvîntarea Curţii Supreme de Justiţie.

Cu atît mai mult cu cît **nu este** vorba - nici gînd! - de marea proprietate, ci de acel **"grad zero"** al proprietăţii care este **locuinţa**. Dacă va fi adoptată în forma de acum, legea caselor naţionalizate va da o lovitură de graţie **clasei de mijloc** din România, reuşind - mai era, oare, nevoie? - să dezbine definitiv populaţia, prin împărţirea ei în **chiriaşi** şi **foşti proprietari**. Vom trăi, aşadar, despărţiţi de noi înşine, în două "realităţi" care nu vor avea nimic în comun: cea de **drept** şi cea **de fapt**. Dar nu este aceasta, deja, caracteristica fundamentală a societăţii româneşti?...

Dacă răspunsul pe care avocatul Corin Dănescu l-a dat la prima întrebare a fost amănunţit, "tehnic" chiar (sper că l-am rezumat corect) şi pesimist, răspunsul domniei sale la cea de-a doua întrebare (**Care este mentalitatea actuală a oamenilor faţă de proprietate? S-a atrofiat cumva simţul de proprietate?**) a fost, dimpotrivă, dătător de speranţă: simţul proprietăţii este foarte viu! Chiar fără perspective apropiate de cîştig de cauză, sau chiar fără perspective deloc, şi, uneori, pentru foarte puţin, dar care este **al lor,** oamenii se bat, încep procese, nu se dau bătuţi. Deci dorinţa de dreptate, **"diketropismul"** fundamental al oamenilor presează, se zbate, luptă. Nu poate fi - deşi s-a încercat - sufocat. Lumea nu va fi pe vecie a stăpînitorilor ei, ci a ei înşişi. Cuvîntul **casă** nu poate însemna altceva decît **casă**. E sensul lui propriu, şi cîtă vreme proprietatea cuvintelor - deci posibilitatea unei pledoarii în limba română - mai poate fi restituită, există speranţe ca şi oamenii să-şi recapete proprietatea. Aceea de om, în primul rînd.

Am plecat, lăsîndu-l pe avocatul Dănescu cu dosarele lui: speranţele oamenilor, încrederea acestora în dreptatea justiţiei. **(B.G.)**

Chiriaşi în propria ţară

- de vorbă cu d-na Paula ROTĂRUŞ, preşedintă a Ligii Expropriaţilor -

R. - Care e istoria organizaţiei dv.? Cînd s-a înfiinţat şi care e scopul ei?

P.R. - Ne-am înfiinţat la 8 septembrie 1990, de Sfînta Marie Mică. Titulatura noastră exprima interesele unei grupări mari de foşti proprietari. Nu e vorba numai de aceia ale căror imobile există, ci şi de cei ale căror case nu mai există. Sînt patru sute de mii de imobile al căror regim juridic şi fizic s-a modificat pe parcursul celor 45 de ani de comunism. Noi am preluat întreaga problemă a distrugerilor care s-au produs la scară naţională, prin demolarea oraşelor, comunelor şi satelor, în ideea că habitatul a fost puternic depreciat în România. Acesta e punctul nostru de vedere şi am avut ca obiectiv iniţiativa legislativă în domeniu, pe cale constituţională. Acest lucru a fost însă preluat de anumite formaţiuni politice. Noi a trebuit să ne repliem un pic şi să-i lăsăm să-şi consume aceste energii, care nu orientau societatea românească spre o dezvoltare a habitatului, ci numai către lupte politice. Aşteptăm momentul cînd politicienii se vor trezi şi vor voi să se aşeze la masă şi să discute problema în mod realist şi serios.

R. - Cîţi membri are Liga Expropriaţilor?

P.R. - Mi se pune mereu această întrebare. Eu spun că interesele sînt de următoarea dimensiune. Există 250 de mii de imobile cu foşti proprietari sau moştenitori ai acestora în viaţă. Se adaugă 150 de mii de alte imobile care au fost distruse abuziv. Asta dacă statisticile sînt corecte. Părerea noastră e că au fost mai multe. Dacă punem la socoteală şi actualul tineret, care se află în situaţia de a nu-şi putea construi case, rezultă vreo 5-6 milioane de persoane, interesate în rezolvarea corectă a problemei. Sigur, aceştia nu se manifestă neapărat alături de o organizaţie, ca şi în politică de altfel. Unii fac procese, alţii luptă pentru aceeaşi cauză chiar din interiorul unor formaţiuni politice. În orice caz, un început de iniţiativă legislativă, pe care l-a avut organizaţia noastră, a semnalat peste o sută de mii de semnături.

R. - Proiectul legii caselor naţionalizate e într-o fază înaintată. După cum se văd lucrurile, e mai favorabil chiriaşilor decît proprietarilor. Credeţi că motivele sînt de ordin electoral, aşa cum s-a vorbit (chiriaşii fiind mai mulţi) sau e vorba de protejarea intereselor nomenclaturiştilor care locuiesc în asemenea case?

P.R. - Chestiunea electorală este un obiectiv minor, în acest context. Legea contribuie însă la polarizarea societăţii în cele două părţi: 20% persoane care au apucat ceva din mers şi şi-au tot întărit şi dezvoltat puterea economică (bunurile acaparate de ei fiind astfel acoperite prin legi) şi 80% restul cetăţenilor. Aşa cum s-a soluţionat pînă acum, legea asta vine alături e legea 18 şi de legea marii privatizări, adîncind diferenţa de potenţial economic între cele două categorii. Totuşi nu susţinem că proiectul legislativ actual e lipsit de valoare şi de soluţii. El a căpătat însă un caracter forţat şi a reiterat principiile ante-decembriste, printr-o singură propoziţie, introdusă de cei care urmăresc interese personale. Textul adoptat de Senat, cap. 5 art. 14, referitor la despăgubiri: "termenul de şase luni este termen de decădere". Deci te oblig pe tine proprietar, să te expropriezi şi să accepţi despăgubirea. Dacă nu, fiind termen de decădere, automat, proprietatea devine a statului şi, de acum încolo, se poate face orice cu ea. Dacă nu se preciza expres că termenul de şase luni este de decădere, fiecare fost proprietar putea hotărî singur dacă îşi face sau nu cererea. Există persoane care sînt de acord cu exproprierea şi cu despăgubirile prevăzute de lege. Dar nu poţi să-i obligi pe toţi să accepte aşa ceva. Unii nu sînt de acord şi înseamnă că-i forţezi. Unde s-a mai pomenit aşa ceva? El, dacă vrea neapărat, îşi introduce proprietatea în circuitul de vînzare-cumpărare cu oricine, stat sau altă persoană. Parlamentarii trebuie să sesizeze Curtea Constituţională în legătură cu această propoziţie din art. 14. Noi nu controlăm din acest proiect decît ceea ce este anticonstituţional.

R. - Cum vedeţi posibilă despăgubirea proprietarilor, după cum prevede acest proiect? Calculele duc la nişte sume astronomice care ar trebui date proprietarilor.

P.R. - Eu cred că nici nu era nevoie să apară o lege specială cu alte reguli de despăgubire decît acelea care au fost stabilite de Parlament în 1994, prin legea 33, care e conformă Constituţiei României. De ce să se vină acum cu altă lege, cu alte mecanisme de despăgubire? Dar şi politicienii din Opoziţie au fost de acord cu aplicarea soluţiei de expropriere. PNŢ a cerut exceptarea de la expropriere numai pentru foştii politicieni, actuali chiriaşi. Înseamnă că au acceptat, în principiu, exproprierea - şi noi sîntem de acord că în unele situaţii se poate face o expropriere. Dar ce s-a întîmplat la noi a fost cu totul altceva.

R. - Care sînt diferenţele între legea 33/1994 şi actualul proiect al legii caselor naţionalizate, în ce priveşte despăgubirile pentru foştii proprietari?

P.R. - Legea 33 prevede că exproprierea se poate face numai pentru cauze de utilitate publică, aşa cum spune Constituţia, şi numai cu o justă şi prealabilă despăgubire. **Justă** înseamnă (cf. aceleiaşi legi) **curs curent de circulaţie**, acceptat de fostul proprietar, deci nu o sumă impusă de lege. În proiectul de acum este prevăzut un calcul care duce la o sumă de vreo 30 de milioane. Şi nimeni nu-şi va mai putea reface o proprietate cu aceşti bani.

R. - Să presupunem că actualii chiriaşi din casele naţionalizate vor avea posibilitatea să le cumpere. Vor putea ei să fie siguri de această proprietate? Le va fi garantată?

P.R. - Dacă ajunge PNŢ-ul la conducerea ţării, cu o majoritate parlamentară, da. Le va fi garantată, fiindcă PNŢ-iştii au fost primii care au renunţat la principii, aşa cum vă spuneam. Au aprobat ideea exproprierii (sic). În orice caz, habitatul în România se află în criză pentru toţi, nu numai pentru chiriaşi sau pentru proprietarii ale căror imobile au fost naţionalizate. Aş spune că tinerii sînt afectaţi în mod special de această criză. Nu au posibilitatea să-şi construiască o casă şi vor fi la nesfîrşit chiriaşi în propria lor ţară. Situaţia e foarte gravă şi cu consecinţe ample şi în perspectivă. Creşterea infracţionalităţii în rîndurile tineretului şi alte asemenea probleme sociale au la bază, de cele mai multe ori, tocmai lipsa unei case sau a posibilităţii de a construi o casă. E o dezrădăcinare. Familiile nu se mai încheagă, iar curba demografică scade. Repercusiunile sînt, aşadar, neînchipuit de mari.

R. - Cînd sau cum vom putea deveni o ţară de proprietari?

P.R. - În contextul actual, nu vom deveni. Vom fi cu toţii nişte expropriaţi.

R. - În încheiere v-aş întreba dacă dv. personal sînteţi în cauză?

P.R. - În cazul meu e vorba de un imobil demolat. Demolare abuzivă, expropriere abuzivă, fără despăgubiri. Deci problema mea e puţin în afara celei a caselor naţionalizate. Poate e şi motivul pentru care rezist cu echilibru în acest domeniu. Toţi cei care ne-am implicat în această problemă am fost convinşi că nu e vorba numai de o restituire, ci de refacerea habitatului. Am şi făcut un proiect de lege a habitatului, care pînă acum a fost sursă de inspiraţie pentru alţii. A fost chiar baza de şcolarizare a reprezentanţilor organizaţiei chiriaşilor. Proiectul nostru a fost însuşit şi de aceştia, acum vreo doi ani de zile. E foarte concret şi porneşte de la ce există în prezent, prevăzînd soluţii pentru rezolvarea situaţiei. Nouă de fapt asta ne trebuie, o dezvoltare a habitatului astfel încît să rămînem nişte locuitori ai acestei ţări şi să ne vedem paşnic de treabă. Problema se leagă bineînţeles şi de Legea fondului funciar, şi de Legea privatizării mijloacelor de producţie.

A consemnat

Andrei MANOLESCU

Bucuria naţionalizării

Interviu cu Eugen PLEŞA - preşedintele Asociaţiei Chiriaşilor din Casele Naţionalizate

R: - Domnule Pleşa, în ce măsură asociaţia dvs. este mulţumită de Legea caselor naţionalizate?

E.P. - Sîntem mulţumiţi parţial. Parţial, pentru că documentul care s-a discutat acum la Camera Deputaţilor conţine cîteva elemente care afectează punerea în aplicare a acestei legi. Legea a fost discutată în Senat şi a fost analizată şi propusă Camerei Deputaţilor de Comisia Juridică a Camerei Deputaţilor. În plenul Camerei Deputaţilor, pe fondul relaxării din timpul sărbătorilor de Paşte, au fost introduse o serie de amendamente care pun piedici. Culmea e că cei care au propus aceste amendamente nu sînt dintre cei interesaţi în realizarea şi aplicarea legii. Sînt cei care susţineau restituţie în totalitate şi care prin prevederile acestei legi nu şi-au văzut vocaţia îndeplinită. Ca să facă totuşi ceva rău au venit cu aceste amendamente. Unul dintre ele, de-a dreptul absurd, a fost introdus de deputatul Petre Ţurlea şi se referă la veterani. În acest amendament veteranii sînt aleşi doar dintre proprietari deşi ei se găsesc în toate categoriile sociale. De asemenea, considerăm că articolul 9 a fost tratat cu superficialitate. Acest articol este legat de varianta guvernului ca în dreptul proprietarilor să fie restituit cîte un apartament la alegere. Această situaţie poate genera oricînd speculă. Dacă proprietarul ar deţine o scară de bloc, vă daţi seama că înşişi chiriaşii vor ajunge să-i propună ceva pentru a fi ei exceptaţi din dorinţele proprietarului.

Avem o altă părere legat de modul de vînzare în rate. Acesta a fost analizat cu foarte mult discernămînt în cadrul Comisiei Juridice a Camerei Deputaţilor. Dînşii au stabilit ca tinerii sub treizeci de ani şi pensionarii să nu plătească nici un avans iar ceilalţi să plătească un avans de 10%. Din ambiţii naive, infantile aş putea spune, promovate de cei care nu vor ca legea să poată fi aplicată, s-a propus şi acceptat un avans de 10% pentru tineri şi pensionari şi 30% pentru ceilalţi. Ceilalţi fiind oameni care ar trebui să muncească. În realitate, mulţi dintre ei sînt şomeri, mulţi au un venit sub cel mediu pe economie şi nu ştiu de unde vor avea bani să constituie acest avans.

Prevederea conform căreia cei care cumpără locuinţele nu au dreptul să le vîndă zece ani e ridicolă şi anticonstituţională. Ea ar trebui să fie valabilă pentru toţi aceia care îşi schimbă condiţia de chiriaş în proprietar. Unii prin cumpărare, alţii prin atribuire de acte de moştenire. Discriminarea este stupidă.

Din păcate constat că foarte mulţi nu-şi au locul în Parlament ca oameni de bine care vor ca ţara asta să înainteze cît mai fluid.

Aş atrage atenţia asupra volumului mare de muncă care va fi necesar după apariţia acestei legi. La fostul ICRAL Herăstrău, cînd a apărut legea 61/90 prin care s-a dat posibilitatea cumpărării apartamentelor din fondul de stat, existau şaisprezece comisii. Şi o comisie realiza calculele pentru două-trei-patru apartamente pe săptămînă. Dacă actuala SC Herăstrău-Nord SA ar mai avea şaisprezece comisii, operaţia de acum ar necesita nouă ani de zile. Astăzi însă, Herăstrău-Nord, ca şi celelalte ICRAL-uri, mai au una, două sau maximum trei comisii. Dacă nu se va ţine cont şi de organizare se va ajunge la o bătaie de joc generală.

R: Prin această lege membrii asociaţiei dvs. devin proprietari. Cum v-aţi simţi dvs. dacă ar avea loc o schimbare de regim şi noua conducere ar decreta o naţionalizare?

E.P: - Ne-am simţi excelent pentru că toată lumea şi-ar pierde titlul de proprietate. Nu uitaţi că situaţia de care vorbim se referă la oameni care ar deţine proprietatea asupra apartamentului în care locuiesc. Dacă s-ar face chestia asta, toată lumea ar trece în proprietatea statului.

Nu cădeţi în greşeala să comparaţi un viitor presupus de dumneavoastră cu situaţia din anii '48-'50. Atunci erau oameni care aveau rînduri de case pe care le ţineau pentru închiriere şi care aveau un venit din ele.

R: - După părerea dvs., pînă la ce limite poate ajunge proprietatea? Mă refer, firesc, la proprietatea corect dobîndită.

E.P: - Pentru proprietatea privată - corect dobîndită cum ziceţi dvs. deşi asta mă interesează mai puţin - limita se situează la puterea de acumulare a fiecăruia. Altă limită nu există. Pot să fie şi şarlatani cum există astăzi după revoluţie şi care, poate, vor da socoteală, poate nu. Asta este altă problemă.

Nu mă deranjează acumularea pe care o face cineva prin efort intelectual sau fizic. Nu sînt împotriva competiţiei. După revoluţie considerăm că a existat o bandă de start cu şanse egale şi felul cum va finaliza fiecare depinde de implicarea lui.

R: - Consideraţi că în România la ora actuală există instinct de proprietate?

E.P: - Da, sigur că da. Dar a existat dintotdeauna, chiar şi în timpul comunismului.

A consemnat

Romulus Cătălin GEORGESCU

Un chestionar uitat

Importanţa lui ANDREI RĂDULESCU pentru studiul vechilor instituţii ale statului şi dreptului românesc nu este nici acum pe deplin (re)cunoscută. Cel căruia Barbu Ştefănescu Delavrancea îi aprecia prima lucrare (apărută în 1916) ca fiind "începutul unui scriitor conştiincios şi de merit", profesor universitar între 1916-1947, preşedinte al Înaltei Curţi de Casaţie (1938-1940) şi al Academiei (1946-1948), Andrei Rădulescu avea să parcurgă mersul "firesc" al intelectualului român: demis de Antonescu în 1940 din prima funcţie, de către comunişti din cea de-a doua, în 1959 cariera sa luînd definitiv sfîrşit. La 10 iune 1948, data la care Academia Română se transforma în Academia Republicii Populare Române, sub tipar la Editura Academiei se afla şi lucrarea sa "Chestionar pentru adunarea obiceiurilor juridice ale poporului român" care, din motive lesne de înţeles, a apărut abia în 1991 într-o culegere de texte. Selectăm cîteva întrebări din acest chestionar (ce se vroia continuatorul celui întocmit de B.P. Hasdeu în 1878, la solicitarea Ministerului Instrucţiunii Publice), referitoare la proprietate. Urmează ca cei interesaţi să se pronunţe cu privire la oportunitatea finalizării anchetei.

180. Ce se înţelegea prin "stăpânire" şi "a stăpâni"?

181. Ce se înţelegea prin cuvintele: proprietate, posesie, folosinţă?

186. Cine avea drept asupra comorilor şi a bogăţiilor de sub pământ (petrol, sare şi altele)?

190. După culesul recoltei, terenurile (proprietarilor, n.n.) puteau fi folosite de către tot satul pentru păşunat?

194. Cine avea drept asupra apei care curge printr-o proprietate?

195. Dar asupra apei care desparte proprietăţile?

196. Cui aparţineau eleşteele, iazurile? Ce înţeles avea cuvântul "iaz"?

203. Cine avea drept să ia nisip, pietriş sau pietre mai mari din matca apelor?

204. Dar să ia pământ din lutării?

206. Se ştie ceva despre proprietatea podurilor? Dar despre plutaşi?

208. Ce se ştie despre dreptul pe care-l aveau anumite persoane (...) de a fi preferate înaintea altora (**dreptul de protimisis**)?

210. Cum se dobîndea proprietatea (moştenire, danie, învoială, stăpînire îndelungată)?

211. Se făceau acte scrise? În cel fel? Se cunosc asemenea acte?

212. Ce însemnătate aveau zapisele pentru dreptul de proprietate? Unde se păstrau de obicei?

214. Ce drepturi avea proprietarul cînd nemişcătorul lui creştea prin adăugarea unui teren, a nisipului sau pămîntului adus de apă (aluviune)?

215. Dar cînd se rupea o bucată din proprietatea lui şi se lipea de proprietatea altuia (avulsiune)?

216. Cum se stabileşte hotarul în cursul apei între proprietăţi separate? Ce este "firul apei"?

217. Cine avea drept asupra insulelor, ostroavelor dintr-o apă?

218. De asemenea, asupra "albiei vechi" a unei ape?

226. Putea fi confiscată proprietatea cuiva? Cînd?

292. Ce se ştie despre embatic sau besman? Ce cuvinte se mai întrebuinţează pentru denumirea lor (botichiu, otoşniţă, otoştină, emfiteoză, etc.)? (precizăm că, prin legea pentru reformă agrară din 14 iulie 1921, emfiteoza, formă de locaţiune ereditară, nu mai era permisă, datorită abrogării art. 1415 Cod Civil). Este vreo diferenţă între ele? Dar între ele şi clacă?

Radu CARP

Din Parlament

Cum apreciaţi starea proprietăţii, regimul proprietăţii în România şi ce şanse sînt ca el să evolueze spre o situaţie normală în lumea democratică?

Andrei Potcoavă (senator PL '93)

În momentul de faţă, proprietatea este în proporţie foarte mare a statului, proprietate privată realizîndu-se cu greu în cîteva sectoare. În agricultură, ca urmare a Legii 18, oamenii au intrat, parţial, în posesia suprafeţelor de teren cît şi a titlurilor de proprietate. Dar o mare parte a ţăranilor îndreptăţiţi să primească aceste titluri şi pămîntul aferent au rămas cu buzele umflate de aşteptare, din cauza defecţiunilor legii, sau a celor apărute în aplicarea ei. Deci, aici starea proprietăţii e în ambiguitate, între „de stat" şi particulară. Dar aşa-zisul proprietar nu are dreptul de dispoziţie asupra pămîntului, adică nu îl poate vinde, deoarece Legea 18 interzice asta pentru un număr de ani. În ce priveşte situaţia proprietăţii imobiliare, a caselor în principal, aceasta e de asemenea ambiguă, un mare număr de case pe care statul le-a naţionalizat, de fapt le-a furat uneori fără nici un act, aflîndu-se în dispută. Legea caselor naţionalizate, care se află chiar acum pe rol în Parlament, nu face altceva decît să legalizeze furtul de care aminteam, ignorînd caracterul imprescriptibil al dreptului de proprietate. Casele luate de stat în 1945 sînt de drept ale proprietarilor iniţiali sau ale urmaşilor acestora. Dreptul chiriaşilor de a cumpăra casele proprietarilor existenţi este un abuz. Constituţia actuală a României nu spune decît că „statul ocroteşte proprietatea", nu o garantează. Altă problemă o constituie cea a mijloacelor de producţie care sînt, în mare proporţie, în mîna statului. În momentul cînd s-a predat ţăranului pămîntul, acesta trebuia să primească şi uneltele, mijloacele aferente: cai sau boi, pluguri, chiar tractoare. Caii sau boii cu care omul a fost băgat forţat în CAP-uri nu mai există, dar să se despăgubească ţăranul la cursul zilei. Mijloacele de producţie din industrie, fabricile şi celelalte, conform art. 77 din Legea 58 din 1991, ar trebui ca măcar cu titlu de „reparaţie morală şi materială parţială" să revină foştilor proprietari, dar statul a rămas bine mersi proprietarul unic. Măcar morile de la ţară puteau fi date înapoi. Legea privatizării şi, mai nou, Legea pentru accelerarea privatizării duc la o dispersie a proprietăţii prin aşa-numita redare gratuită a 30% din capitalul ţării, poporului, prin acele certificate de proprietate sau cupoane. Restul de 70% se va vinde pe bani lichizi şi probabil că puţini vor fi cei în stare să cumpere, urmînd ca statul să rămînă în continuare proprietar principal. Astfel, proprietatea va avea un dublu statut: de stat şi particulară, ceea ce, în principiu, nu e anormal, dar cînd acest dublu caracter se aplică aceluiaşi obiectiv, fizic vorbind, managementul lui devine dificil. Conform Legii accelerării privatizării, 3000 de întreprinderi considerate cele mai profitabile vor fi împărţite între cei 30% primiţi gratuit de populaţie şi cei 70% vînduţi pe bani sau rămaşi la stat. Şi cum puţini dintre români dispun de atîţia bani lichizi şi nici investitorii străini nu se înghesuie, statul poate dormi liniştit, că producţia stagnează în continuare şi produsele nu sînt competitive. Fără bani şi fără retehnologizare, nu se face nimic.

Dumitrescu Cristian (senator PD)

Într-un stat democratic, raportul dintre proprietatea de stat şi cea particulară trebuie să fie unul care să asigure prosperitatea oamenilor. La noi, după 5 ani de la schimbarea regimului politic, regimul proprietăţii nu a suferit mari schimbări, statul rămînînd în continuare marele proprietar, în principal în industrie şi parţial în agricultură. Importantă este proprietatea în domeniul relaţiilor şi serviciilor, cea mai dinamică formă care asigură creşterea venitului naţional. Cei din actuala putere se ţin cu dinţii de proprietatea socialistă, de stat, menţinînd hipercentralizarea industriei, a economiei, şi deci raporturi clientelare între instituţii şi oameni. Treimea capitalului social românesc, existent după 1989, care a fost pusă gratuit la dispoziţia populaţiei prin Legea privatizării, a fost iar întreită de legea actuală a accelerării privatizării, pe care Guvernul Văcăroiu vrea s-o scoată de păr din Parlament. Şi nici măcar acest furt nu e acceptat de majoritatea parlamentară, care chiar în aceste zile a respins Raportul la Legea accelerării privatizării, preferîndu-se starea de ambiguitate actuală, pentru că nu vor proprietate particulară.

Csapo Iosif (senator UDMR)

Constituţia prevede ocrotirea proprietăţii, dar nu garantarea ei, trecută, prezentă şi viitoare. Legile adoptate între timp contrazic chiar şi minimul prevăzut de Constituţie. Reconstituirea dreptului de proprietate asupra pămîntului, din Legea 18, nu este corectă, limitîndu-se reconstituirea suprafeţei de pămînt şi proporţionalizîndu-se pămîntul cu numărul de membri de familie, pentru obţinerea acelui fond de rezervă pentru cei care nu au avut pămînt, în loc să se dea pămîntul GAS-urilor, acela pe care statul îl deţine ilegal în continuare. Actuala accelerare a privatizării chiar lezează dreptul de proprietate, micşorîndu-se cele 30% procente de capital social prevăzute de Legea privatizării din 1991. Astfel se îngrădeşte dreptul asupra unei proprietăţi deja obţinute de cetăţeni prin acele certificate de proprietate, prevăzutele cupoane constituind deci o formă de spoliere a cetăţeanului. În ce priveşte proprietatea imobiliară, eu am propus cînd s-a elaborat Legea privatizării să se realizeze şi reparaţiile necesare celor care au fost deposedaţi de fabrici sau alte asemenea imobile, averi. S-a spus că se va prevedea aşa ceva într-un Proiect de lege separat, dar asta nu s-a întîmplat încă. **Faptul că unii folosesc în continuare bunurile altora ţine în loc, însă, procesul de democratizare a societăţii.** Monopolul de stat este foarte puternic în desfacerea produselor agricole şi UDMR a propus soluţii de diminuare a acestuia. Dirijarea preţurilor de achiziţie, a vînzărilor, a importurilor blochează funcţionarea mecanismelor economiei de piaţă. Într-o economie de piaţă, monopolul nu are ce căuta. Într-o societate democratică de tradiţie, domeniul statului este de 5-10%, doar.

Gheorghe Răboacă (senator PS)

Procesul de restructurare a proprietăţii merge încet, sau defectuos. În agricultură s-a pulverizat proprietatea, iar la oraş dughenele ne-au sufocat şi nu avem mica şi mijlocia întreprindere a sectorului productiv. Doar comerţul prosperă peste tot. Privatizarea celor 30% este doar un transfer de proprietate de la stat la acţionar, dar nu un cîştig de capital. Dar multe întreprinderi dintre cele aşa-zis rentabile şi scoase la privatizare prin certificate de proprietate, deci ofertă publică, vor falimenta. La intrarea noastră în Europa economică, multe din aceste întreprinderi vor falimenta imediat şi oamenii care au devenit, de bine de rău, acţionari acolo, vor pierde ceea ce se spune că li s-a redat gratuit. De fapt, e un proces de deposedare de certificatele de proprietate, de acţiuni şi de înlăturare indirectă a unor proprietari indezirabili. Corupţia va „rezolva" totul şi aici, deoarece informaţia care ar trebui să fie publică, să ştie fiecare ce fabrică e rentabilă şi care nu, nu este publică, ci contra „pile". Actuala lege de accelerare a privatizării a căzut în Senat chiar prin abţinerea de la vot a unui coleg de-al meu de partid. Dar asta nici nu contează. Oricum, privatizarea este o condiţie ca investitorii străini să vină. Privatizarea nu trebuie accelerată, ci doar să existe.

Teodor Ardelean (senator PUNR)

În Ardeal proprietatea are un anume specific, anume caracteristici, printre care în nici un caz nu trebuie să se numere şi cea etnică. Avem şi noi rezervele noastre asupra privatizării făcută de actualul Guvern, dar astea sînt chestiuni care se rezolvă în timp.

A consemnat
Petru IONESCU

Cînd Dumnezeu pleacă de acasă

La ţăran, simţul proprietăţii este asemănător bucăţii de metal care ţine în picioare jucăria numită Hopa-Mitică: e de ajuns să scoţi metalul cu pricina, ca jucăria să-şi piardă tot hazul şi toată îndreptăţirea numelui.

Colectivizarea l-a păgubit pe sătean de pămînt, lăsîndu-i rădăcinile simţului proprietăţii în aer şi, prin aceasta, lăsîndu-i toate rădăcinile în aer.

Pentru ţăran, pămîntul **lui** este cu mult mai mult decît sursa bunurilor care-i asigură existenţa materială, fiindcă acesta are, în primul rînd, o simbolică spirituală. Pămîntul lui este moştenirea primită de la părinţi, dovada perenităţii proprii, dovada ancorării sale într-un lanţ neîntrerupt de succesiuni, într-o ordine imuabilă. E un semn al continuităţii tradiţiei şi, să nu uităm, în sat însuşi Dumnezeu e, înainte de toate, o problemă de... tradiţie. ("Aşa am apucat de la părinţi!", răspunde, invariabil, satul, dacă insişti cu întrebarea "ce se sărbătoreşte de Paşte, Crăciun etc.?").

Cînd pămîntul i-a fost luat cu japca de "golani" (epitet atribuit, tot invariabil, agenţilor care au făcut colectivizarea), convingerea lui că totul pe lumea asta are un rost, "un cîntec", s-a clătinat definitiv. Pentru că furtul organizat de comunişti nu a însemnat doar o deposedare, ci şi sfidarea, subminarea, aruncarea în derizoriu a unor lucruri, a unor legături eterne şi sfinte pentru sătean. Şi dacă nişte "golani" veniţi de aiurea au putut săvîrşi nestînjeniţi asemenea ticăloşie, înseamnă că Dumnezeu nu prea stă pe acasă, că acele valori în spiritul cărora au fost educaţi sătenii generaţie de generaţie (respectul faţă de părinţi, tradiţie, faţă de sine, încrederea în justiţia divină, în forţa binelui şi a muncii oneste) nu sînt chiar aşa de respectabile şi sfinte, nu prea mai au conţinut şi căutare.

Odată cu anularea dreptului de proprietate al ţăranului a început deci şi degradarea lui morală. Şi pentru el, lozinca "totul e posibil, totul e permis" a devenit valabilă. Hoţia, alcoolismul, adulterul, delăsarea în toate, lipsa de respect pentru omul de carte şi pentru preot (incluşi în tagma complicilor jefuitorilor), flecăreala şi bîrfa, nesiguranţa zilei de mîine (nesiguranţă care, cea dintîi, i-a nimicit acea demnitate, "monumentalitate" încă vizibilă la muntean şi la locuitorul zonelor necolectivizate) - iată doar cîteva din bolile care au măcinat zeci de ani sufletul satului românesc. Şi e greu de crezut că nişte obişnuinţe atît de temeinic înrădăcinate pot să dispară peste noapte, odată cu reîmproprietărirea indecisă din zilele noastre...

Nu grija pentru o "agricultură intensivă" i-a determinat pe comunişti să creeze cooperativele agricole, ci, în primul rînd, conştiinţa clară a faptului că sătenii, atît timp cît sînt proprietari, vor rămîne imuni la schimbările politice anunţate cu surle şi tancuri. Ca dovadă: "capul limpede" al Estului pe cale de pancomunizare, Stalin, a suprimat cîteva milioane de ţărani, altminteri greu de urnit din habitudinile şi conservatorismul lor.

Politica a fost deci clară: un om pe picioarele lui, sigur de sine şi de ziua de mîine, nu poate fi supus. Numai un individ fără rădăcini, depinzînd de vrerea şi bunul plac al autorităţilor, devine maleabil, modelabil, cooperant...

Cînd auzeam, în ultimul deceniu al regimului ceauşist, expresia "distrugerea satelor", gîndul nu mă ducea mai întîi la sistematizarea rurală, la ridicolele blocuri de locuinţe fără căldură şi apă curentă, răsărite ici şi colo, ci la această distrugere, începută şi desăvîrşită de colectivizare, a miezului viu al satului însuşi. Distrugere ale cărei consecinţe sînt, cred, imposibil de evaluat şi greu de eliminat. Chiar dacă a fost reîmproprietărit, probabil încă multe decenii ţăranul român se va menţine într-o tristă echidistanţă: faţă de imaginea unui sătean al viitorului (un fermier apreciind valorile civilizaţiei) şi faţă de imaginea unui sătean al trecutului mai îndepărtat (credincios, muncitor, cu o anume, indenegabilă curăţenie morală).

Mariana CODRUŢ

Posesiunile familiei Ilie

"Azi la mine, mîine la tine"

În basme, la un anumit moment anticipînd sfîrşitul, eroina prinţesă prinsă cu păcatul curiozităţii are dreptul să-şi ia din casa soţului acuzator un singur obiect: pe soţ însuşi. În oracolele de clasa a şaptea, sau la concursurile de Miss Boboc, erai întrebat(ă) care erau primele trei lucruri pe care le-ai lua cu tine pe lună sau pe o insulă pustie. Eu mă gîndeam întotdeauna cu ce mi-aş burdui buzunarele în caz de cutremur, dacă aş mai apuca să-mi dau drumul pe crengile copacului din faţa balconului meu de la etajul trei. Alegerea mea se îndrepta către obiecte miniaturale cu valoare afectiv-evocativă: o cruce kitsch, cîteva poze şifonate de familie, un tigru cu blana roasă primit la 5 ani.

De aceea am fost surprinsă să aflu de la doamna **Ilie Ioana** şi de la fiica ei, refugiate împreună cu cea de-a treia generaţie, fiica fiicei, la gura de metrou dinspre Batiştei, că nu au făcut aceeaşi opţiune cînd au fost alungate din casa lor. Singurele obiecte pe care le mai posedă cele trei generaţii feminine ale familiei Ilie din Teleorman sînt cîteva rînduri de haine, strînse în trei genţi. Şi astea mai mult primite. Genţile - una de generaţie - le folosesc drept intermediare între ele şi pardoseala metroului. Într-un coş mai mic se lăfăie singura lor proprietate intelectuală: o "Românie mare". De casa din care au fost alungate după moartea "bunicului" (al cărei generaţii?) nu le mai leagă nimic: nici afectiv, nici oficial. Au avut ceva poze de familie, nu le mai au. Au avut acte - printre care de proprietate - şi le-au fost furate.

Dar să dăm cuvîntul mamei de 42 de ani şi fiicei de 20 în a-şi depăna povestea deposedării lor totale. Mama spune: "Stăm aici pentru că am avut un necaz foarte mare care m-a dat afară cu forţa, cu bătaia, cu batjocura. Poliţia din comună pe nume fostul poliţai care a fost Toma Gheorghe şi unul Constantin - nu numitul Rizea Marin, un multimilionar, care a binevoit, la un an după moartea bunicului meu din '88, prin '90 să mă dea afară." Casa luată cu forţa de multimilionar, în colaborare cu o mătuşă (care avea dreptul la o jumătate din ea) şi cu un vecin, Boboc Alexandru, nu era, după spusele doamnei Ilie, decît "o săliţă, ca o magazie, cu două camere". Obiectul disputei a fost proprietatea cu "p" mare, proprietatea originară - adică pămîntul. Pentru pămînt a fost învinuită doamna Ilie că ar fi furat un obiect mult mai şters şi neesenţial, precum radio-casetofonul vecinului Boboc Alexandru. În schimbul căruia fiica Ilie susţine că poliţaiul local i-ar fi luat un set de bijuterii din aur moştenite de la bunicul.

Labirintul proprietăţilor date şi luate se complică la nesfîrşit. Cert e că mama, fiica şi nepoata locuiesc de 9 luni (conform propriilor spuse) pe caldarîmul metroului bucureştean. Blestemul deposedării le-a urmărit, însă, şi-n universul prăfuit de aici. Odată cu ajutoarele de la Tele 7abc - afirmă mama - le-au fost furate şi actele şi un radio-casetofon (cel al vecinului?) şi multe haine.

De atunci, cele trei Ilie trăiesc din mila publică. Adică din opusul concepţiei fiicei Ilie despre proprietate: "Să ai o proprietate înseamnă să ştii sigur că e lucrul tău. Şi să nu vină să-ţi spună: lucrul ăsta e azi la mine, mîine la tine." Familia Ilie s-a obişnuit cu circuitul lucrurilor în lume. Pătura pe care dormeau murdărindu-se prea tare, au aruncat-o, înlocuind-o "cu cartoane şi haine primite de la oameni cu credinţă în Dumnezeu". Mîncarea vine şi pleacă, obiecte cosmetice nu sînt necesare, pentru că familia feminină se spală o dată pe săptămînă la baia comună. Pînă şi bărbaţii nu pot fi ţinuţi locului, mama şi fiica fiind ambele despărţite, fiica mai avînd şi un al doilea iubit fantomatic în armată, căruia i-a pierdut urma.

Instabilitatea asta de secol-viteză, de metrou, le face pe doamnele Ilie să fie, mai întîi, pragmatice - obiectele pe care şi le doresc sînt banii şi actele - şi apoi să se întoarcă "la esenţe": nu vor să mai trăiască la oraş. Vor casa şi pămîntul înapoi, dar, zic ele, n-au bani de judecată. Aşa că rămîn pe caldarîmul de aici, cu nostalgia de a se reîntoarce la statutul de "gospodine de ţară".

Iaromira POPOVICI

Proprietatea intelectuală

Proprietatea literară e, azi, în țările civilizate, reglementată prin lege. Din păcate, la noi o lege a dreptului de autor bună, la nivelul standardelor internaționale, așteaptă de vreo trei ani, pentru a fi promulgată, să intre în dezbaterea corpurilor legiuitoare. În trecut, scriitorii, la noi, își apărau singuri dreptul la proprietatea intelectuală asupra operei lor. Caragiale, de pildă, a anunțat direcția Teatrului Național din București, în aprilie 1895, că o va acționa în judecată pentru că a programat, fără acordul său, **O scrisoare pierdută**, într-un spectacol în beneficiu (din care, deci, autorul nu primea rețetă): "Nu am dat și **nu dau nimănui voie** să joace vreo piesă a mea... De aceea îndrăznesc respectuos a pune dreptul meu de autor sub apărarea Dvs, rugîndu-vă a nu permite reprezentarea nici uneia din piesele mele pe teatrele asupra cărora aveți autoritate". Neluîndu-se în seamă dispoziția sa și piesa fiind anunțată, Caragiale, aflat la Buzău ca antreprenor al restaurantului gării din localitate (adresa pe care o indica pentru a i se răspunde era: "Buzău, în gară") s-a adresat procurorului: "Domnule Prim-Procuror, reclam onor Tribunal prin intervenirea Dvs. căruia îi cer apărarea legală, conform art. 342 din Codul Penal. Constituindu-mă în fața onor Tribunal ca parte civilă, voi cere, pe lîngă despăgubirea ce-mi acordă articolul pomenit, și alte daune interese..." Caragiale și-a apărat de imixtiuni și **O noapte furtunoasă**. A constatat că la al doilea spectacol al piesei în 21 ianuarie 1879, Ion Ghica, director al Teatrului Național din București, și-a îngăduit să intervină în text, eliminînd scena finală, cu legătura (cravata) lui Chiriac descoperită pe patul Vetei. Ghica vroia astfel să ferească spectacolul de atacuri pudibonde, care n-au lipsit. Intrigat că autorul nu-i înțelege buna intenție, Ghica i-a replicat nepoliticos, de îndată ce Caragiale i-a intrat în birou: "Ieși afară". Imediat, iritat, dramaturgul debutant i-a scris solemn și revendicativ, în apărarea dreptului său de proprietate intelectuală, lui Ion Ghica: "La a doua reprezentare a comediei mele **O noapte furtunoasă**, duminică în 21 ianuarie curgător, am văzut, spre marea mea surprindere, că partea ei finală a fost schimbată și jucată altfel de cum este în manuscrisul meu, primit odată de dvoastră, și de cum s-a jucat la întîia reprezentare, joi 18 c. Această schimbare s-a făcut nu știu de cine, fără o prealabilă înțelegere cu mine. Neputînd admite ca piesa mea - odată primită și reprezentată în forma în care am scris-o - să fie schimbată la Teatru fără știrea mea, și fiind aici în joc o importantă cestiune de principiu pentru orice autor care-și respectează munca intelectuală, am onoarea a vă invita să restabiliți, de la reprezentarea ei viitoare, piesa mea așa precum este scrisă de mine. În caz contrar, vă invit să formulați în scris încheierea dvoastră, fiind eu decis a întrebuința mijloacele indicate de legea pentru organizarea și administrarea teatrelor, îndeosebi la art. 6 și 26 spre menținerea drepturilor mele de autor". Și Caragiale era, în 1879, un debutant ca autor dramatic! Dar înțelegea să-și apere, cu demnitate, drepturile de proprietate literară asupra textului său. Și dramaturgului, atît de scrupulos în apărarea proprietății sale literare, i-a fost dat să primească, în 1901, acuzația insultătoare și inventată că a plagiat piesa de teatru **Năpasta** după un Kemeny Istvan. Cum se știe, Caragiale, ofensat, l-a dat în judecată pe ignobilul Caion (Const. Al. Ionescu). La proces, Caragiale fiind apărat, ca avocat, de Delavrancea, Caion a fost condamnat la închisoare corecțională pe trei luni, dramaturgul fiind scos din culpă. Rejudecat în apel, în 1902, Caion e achitat.

Trec peste episodul plagiatului Eugen Barbu din romanul **Incognito**, dovedit în 1981. Și asta pentru că aș voi să evoc un ciudat incident din 1906. Un incident care, orice s-ar spune, intră sub incidența dreptului de proprietate intelectuală. Și de acest incident, mai puțin știut, e legat numele lui Mihail Sadoveanu. E vorba de romanul **Mariana Vidrașcu**, din care primele trei capitole apar în numărul 8 din **Viața Românească** din anul 1906 (întîiul an de apariție al, apoi, celebrei reviste). Romanul purta semnătura lui Sadoveanu și, în revistă, i se anunța continuarea în următoarele numere. Dar, mirare pentru cititorii acelei vremi, continuarea anunțată n-a mai apărut în nr. 9 al revistei și niciodată în alte numere. Ce se întîmplase? În acel an 1906, Izabela Sadoveanu îi înmînase prozatorului, emoționată, un jurnal autobiografic, intitulat **A travers la vie** scris de Constanța Marino-Moscu, în care se evoca un moment tragic din viața ei, o logodnă neajunsă în faza măritișului. Citind caietul acelui jurnal, Sadoveanu a găsit că poate fi utilizat, ca material documentar pentru un roman posibil. L-a și scris repede, în felul lui prodigios, conferindu-i, indiscutabil, particularitățile sale creatoare. Era, fără îndoială, un roman de Sadoveanu. La apariția primelor trei capitole, Constanța Marino-Moscu s-a recunoscut, cu drama ei de adolescență, și i s-a părut că dezvăluirea îi aduce prejudicii, ba chiar că scrierea lui Sadoveanu ar fi un plagiat. Imediat, autoarea jurnalului (nu era încă modesta prozatoare ce a devenit apoi), prietenă cu soția lui Ibrăileanu, îi scrie ofensată criticului: "Publicarea romanului **Mariana Vidrașcu** (a dlui Sadoveanu?) trebuie, după orice judecată se impune, să înceteze deoarece acest roman e luat - aproape plagiat - (judecînd după primul fragment) - din un volum al meu care, din imprudența mea, cum veți vedea mai departe, a ajuns în mîinile dlui Sadoveanu. Volumul de care vă vorbesc, dle Ibrăileanu, e un **manuscris** care conține amintirile din copilărie pînă acum - fără a fi ceea ce se zice un **jurnal** - așa ceva absolut intim în care îmi notam și-mi exprimam în scris impresiile de altădată - de acum - redam, atît cît pot - anumite stări sufletești, cu un cuvînt era acel volum un lucru **cu totul al meu**, destinat, de nu-mi stătea în apropiere, să stea **veșnic la întuneric**". Apoi relatează, pe larg, cum citindu-i Izabelei Sadoveanu acel jurnal (la o lectură fiind de față și prozatorul), acesta i l-a cerut și ea i l-a dat. Cînd l-a cerut înapoi, prozatorul i-a comunicat că-l va folosi drept material brut pentru o scriere romanescă. Cu toate insistențele, jurnalul nu i-a fost înapoiat. Ba chiar scriitorul i-a propus o colaborare, semnînd împreună romanul. A refuzat. Acum romanul a apărut sub unica semnătură a prozatorului. "Judecînd după primul fragment, nu-i, dle Ibrăileanu, decît o **traducere**..." Cum Sadoveanu, căruia i-a scris cerîndu-i să întrerupă publicarea romanului, a refuzat, Constanța Marino-Moscu apelează la arbitrajul lui Ibrăileanu ("Vedeți, citiți, comparați și judecați dacă această lucrare - luată după volumul meu - **fără voia mea**, poate fi publicată neconsiderînd prejudițiile care mi-ar aduce, așa cum încearcă să facă dnul S. Dsa, pe cuvîntul dsale **de cinste**, mi-a promis a supune dvs. această afacere a cărei soluție o aștept cu nerăbdare" (cf. **Scrisori către Ibrăileanu,** vol.II, Ed. Minerva, 1971, p. 189-191).

N-avem, din păcate, răspunsul criticului către Constanța Marino-Moscu. S-au găsit fragmente din jurnalul acesteia. Rămîne însă faptul că apariția romanului a fost oprită la fragmentul din numărul 8 al **Vieței Românești**. E sigur, cred, că aceasta a fost decizia lui Ibrăileanu, pentru a nu se ajunge cu litigiul în presă sau chiar în justiție. Autoarea jurnalului cu pricina îl avertizase pe Ibrăileanu: "Nu aș voi, pentru unii și pentru alții, să ne pierdem timpul constituind jurii, făcînd polemici, cînd această afacere se poate arangea **à l'amiable**". Din partea lui Sadoveanu, avem un fragment dintr-o scrisoare către Ibrăileanu (datată 9 noiembrie 1906) în care se precizează: "Dna M. cere caietul de două ori mi-a scris. Nu știu dacă dta ai făcut răspunsul de care era vorba, ca să înțeleagă că de la mine nu mai are ce cere. Te rog s-o liniștești în această privință" (**Scrisori către Ibrăileanu**, vol. I, 1966, p. 218). Aceste probe au fost bine analizate de dl Corneliu Simionescu, editorul lui Sadoveanu, care în vol. V al ediției de **Opere** (Ed. Minerva, 1988) publică și ultimele capitole ale romanului păstrate în șpalt de scriitor. (Aceste capitole finale au fost publicate și în 1970 în revista **Manuscriptum**.) De fapt, azi lucrurile s-au limpezit, n-a fost vorba de un plagiat. Autoarea jurnalului nu voia să i se dezvăluie taina logodnei eșuate din 1894, o rană încă, pentru ea, sîngerîndă. Iar marele prozator nu a mai publicat romanul nici după moartea autoarei jurnalului. A apărut postum, punînd capăt unui litigiu nestins.

Z. ORNEA

Un martor al realismului socialist (XI)

De regulă, în anii de care mă ocup, atunci cînd era vorba de manifestări artistice socotite mai importante, criticul era chemat la subunitatea care controla și răspundea de domeniul literaturii și artei, în cadrul Secției de agitație și propagandă a Comitetului Central al Partidului, pentru a primi îndrumări. Cu alte cuvinte, i se făceau recomandări, adesea foarte concrete și aplicate la obiect, privind unghiul de vedere din care trebuia criticată una sau alta dintre operele de artă și considerat unul sau altul dintre artiști. Toate acestea aveau aerul să fie doar simple sugestii, de care cel convocat putea ține seama sau nu; la urma urmei în numeroase cazuri el era "specialistul"! Căci pe de o parte partidul îi disprețuia pe specialiști (nu mă refer la cei improvizați chiar de partid), pe criticii de profesiune, pentru că de multe ori aceștia înclinau să aibă vederi care veneau în contrazicere cu aprecierile și procedeele sale, dar pe de altă parte tocmai de aceea, în tot atît de numeroase situații nu se putea dispensa de ei, de minimul lor de competență, dacă vroia să-și exercite influența - în masa artiștilor și a publicului - cît de cît cu folos. De aici lua naștere un echivoc, mai bine spus un complex de ambiguități, care se solda mai întotdeauna în defavoarea criticului, căci în timp ce acesta își semna aprecierile (concretizate printr-un articol sau printr-o luare publică de cuvînt), cel ce reprezenta partidul și transmitea directivele în numele lui, instalat îndărătul unui birou și în spațiul intim al unei camere - l-am numit pe adjunctul de secție sau și numai pe activistul instructor - rămînea ascuns în spatele anonimatului și al lipsei oricărui martor la convorbire. În opinia publică și în masa artiștilor răspunderea atitudinii adoptate îi revenea criticului, el era cel ce avea de tras consecințele opiniilor socotite a fi fost ale sale. Și tot el trăgea consecințele jocului din culise, căci vai de criticul care - în situații cu un caracter mai special - nu dădea ascultare liniei trasate și instrucțiunilor primite.

Trebuie să semnalez și o altă ipostază creatoare de confuzie și ambiguitate, chiar dacă într-un grad mai puțin pronunțat. În general - dar mai ales la sfîrșitul anilor '40 și în întregul deceniu următor - criticii nu prea se bucurau de prestigiu în rîndurile artiștilor. De aceea partidul învestea adesea cu rolul de critic pe cîte un artist plastic socotit a avea prin calitatea sa de "element creator" mai multă ascendență asupra confraților decît condeierul critic profesionist. Textele respective erau de multe ori confecționate în amintita subunitate a Secției de agitație și propagandă, iar artistul nu avea decît de semnat. Dacă tu, critic, îi demonstrai că greșea sau că se exprima prin clișee goale de conținut, el îți răspundea de obicei că meseria lui e aceea în care se exprimă pe sine ca pictor, sculptor, grafician etc. și că nefiind critic profesionist nu poți avea nici o pretenție de la el, el nefăcînd altceva decît să-și asume, disciplinat, cu slabele lui mijloace, așa cum s-a priceput, o sarcină primită "de sus". Adevărul e că nu am întîlnit niciodată o critică oficială adresată vreunui artist în calitate de cronicar plastic sau de reporter asupra unei Expoziții Anuale de Stat și niciodată - spre deosebire de critici - artistul nu-și atrăgea fulgerele oamenilor de creație.

Cum am mai spus, jocul în culise se ducea la toate nivelurile și cu contribuția individuală, mascată cu grijă, a fiecărui activist cultural. Pentru artiștii și criticii membri de partid, nivelul cel mai de jos îl constituia - în afara sferei largi a publicului - organizația de bază. De multe ori "prelucrarea" unor directive ale partidului, "trasarea liniei" se operau prin intermediul secretarului organizației de bază sau al celui care, în cadrul biroului, era "responsabil" cu ideologia, ceea ce putea scuti pe activistul de partid din aparatul Comitetului Central, sau pe "instructorul de la Capitală", să te cheme la el spre a-ți indica "normativul". O asemenea convocare devenea necesară mai ales atunci cînd partidul vroia ca sforile să fie trase cu discreție și propunerile să apară ca venind din masă, el, partidul, rămînînd camuflat îndărătul acțiunii concrete, pentru care - repet - răspunzător rămîneai tu, critic, autor al cutărui sau cutărui articol apărut în presă cu semnătura ta.

Pentru toți cei încă în viață care au fost membri de partid și și-au desfășurat activitatea în domeniul cultural ideologic, mai ales al "creației", ceea ce am afirmat sînt banalități arhicunoscute. Dar pentru generațiile prea tinere spre a fi avut experiența contactului cu această birocrație parazitară **sui-generis**, gata să descarce în orice moment pistolul verbal în ceafa executantului, cred că este bine să arăt cum se petreceau, de fapt, lucrurile, care erau procedeele. Adevărul este că partidul nu a dispus chiar din primul moment de critici de artă pe care să-i poată folosi ca pe niște simple instrumente și nimic mai mult. A trebuit să-i fabrice și să-i instruiască rapid, ca să-i îndrepte - fără să întîmpine rezistențe - împotriva criticilor profesioniști formați în vechiul regim. Așa au apărut în paginile **Scînteii** (căci **Scînteia** era de fapt singurul critic de partid autorizat!), transformați peste noapte din simpli gazetari în "critici de artă", oameni care nu aveau altă calitate decît obediența oarbă, supunerea fără crîcnire, aliată adesea cu excesul de zel și poate că - la unii - și cu teama: Nicolae Moraru, Traian Șelmaru, Nestor Ignat, Nicolae Corbu, ba chiar și șeful suprem al **Scînteii**, Sorin Toma, care asemenea lui Răutu acționa mai întotdeauna din umbră. Printre ei, deja citatul și ades pomenitul Moraru, un mare veleitar, foarte ambițios, cu stagii de fidelitate demonstrate la radio și în presa culturală controlată de partid, dornic să devină (fără studii, fără nici o pregătire) "esteticianul" său recunoscut. Și a devenit!... Dar **Scînteia** nu avea niciodată un critic care să-i exprime în exclusivitate punctul de vedere. Funcționau cu schimbul sau se succedau într-o permanentă defilare, mereu împrospătată de-a lungul vremii.

Partidul era prudent, își lua întotdeauna măsuri! În ciuda faptului că ceea ce apărea în coloanele **Scînteii** reprezenta gîndirea lui oficială și căpătase aprobarea conducerii superioare, dacă aceasta ajungea la concluzia că o anumită directivă sau atitudine orientativă fusese greșită, contrară intereselor și țelurilor scontate, vina și răspunderea - cu toate consecințele de rigoare - o purta cel ce semnase. Partidul, se știe, nu greșea niciodată!

Radu BOGDAN

O criză de import

Christos Yannaras, unul dintre cei mai remarcaţi gînditori greci de astăzi, priveşte depozitul tradiţiei creştine orientale cu ochiul unui redescoperitor. Ca filozof, el consideră că întoarcerea spre adevărul intern al ortodoxiei trebuie întreprinsă nu printr-o plată şi suficientă repetitivitate, ci cu aptitudinile noastre actuale, asumînd condiţia modernă şi clivajele ei. Pentru a fi reală, creatoare, regăsirea trebuie să parcurgă întîi un teritoriu al străinătăţii, să înceapă cu scrutarea şi "epuizarea" gîndirii occidentale care, de cel puţin două secole, a modelat în Europa de Est atît mentalitatea generală, cît şi viaţa Bisericii înseşi.

Prezent la Bucureşti, C. Yannaras a reluat rapid cîteva din temele meditaţiei sale într-o întîlnire, urmată de abundente discuţii, cu cîţiva intelectuali preocupaţi de problematica ortodoxă.

Preţioasă în primul rînd, în poziţia domniei sale, este recunoaşterea şi denunţarea crizei în care se află viaţa ortodoxă. O schizofrenie, spunea el, s-a instalat aici între "cultura" bizantină - înţeleasă ca exerciţiu al unei credinţe, ca experienţă a unei libertăţi din ce în ce mai vaste prin uniunea cu Logosul, **în interiorul vieţii ecleziale** (temă atît de prezentă în lucrările teologilor ruşi moderni, A. Schmemann, V. Lossky...) - şi cultura europeană (occidentală). Prima ar reprezenta un depozit propriu, esenţial însă nevalorificat. Cealaltă ar fi devenit mediul nostru mental curent, cu ale cărui determinaţii ne abordăm credinţa.

Într-una din primele sale lucrări deja (**Despre absenţa şi necunoaşterea lui Dumenzeu**, 1971), el evidenţia, în acest sens, o dihotomie curentă astăzi şi de multe ori simplificatoare: sprijinindu-se pe Nietzsche ("Dumnezeu a murit. Dumnezeu va rămîne mort") şi Heidegger ("Autoritatea pierdută a lui Dumnezeu şi a învăţăturii ecleziastice fac loc acum autorităţii conştiinţei personale"), Yannaras vorbea despre rezultatele gîndirii occidentale asupra divinului care, datorită unui raţionalism din ce în ce mai rigid, debuşează în ateism sau - prin reacţie - în pietismul de tip protestant. Acest parcurs era confruntat cu apofatismul oriental, care prin Dionisie Areopagitul, Maxim Mărturisitorul, Simeon Noul Teolog actualizează relaţia de iubire, relaţia "erotică", participativă la nesfîrşirea lui Dumnezeu. Noblеţea unei culturi, spunea Yannaras la Bucureşti, stă în prioritatea pe care o dă "frumuseţii", înţeleasă ca o categorie vitală şi vivifiantă a Erosului divin.

Or, pietismul (de moştenire occidentală) reprezintă, în viaţa religioasă, o completă răsturnare a acestei orientări, o răsturnare a adevărului însuşi al Bisericii răsăritene. Pietismul înseamnă atenţie crispată la mîntuirea proprie, înseamnă afirmare din ce în ce mai acuzată a individualismului şi a pretenţiilor sale. (Naţionalismele nu sînt şi ele individualisme expandate la nivelul colectivităţii?) De aici decurge, după Yannaras, şi modul în care ne raportăm la Euharistie: abandonînd necesităţile esenţiale ale fiinţei, adoptăm faţă de ea o atitudine de "consumatori". Consumăm satisfacţii, impresii personale. "Decorăm" Eucharistia cu propriile noastre opţiuni estetice ori sentimentale. Un simptom ar fi, în acest sens, absenţa unei arte liturgice actuale. Atenţia la vechii maeştri nu e suficientă: pentru că o cultură nu poate trăi din copie, ci numai din creaţia care dezvoltă puterile Cuvîntului.

Tot Occidentul ar purta răspunderea divorţului dintre intelectuali şi Biserică: conformismul uneia (pietismul vieţii ei curente şi osificarea dogmatică) confruntat cu orientarea culturală a celorlalţi ar face imposibilă comunicarea. Un acelaşi "exil" determină - în mod neaşteptat - radicala separaţie.

*

Constatarea şi analiza carenţelor ce sărăcesc experienţa ortodoxă de azi nu pot fi decît benefice. Cu toate că ele au devenit un loc comun, achiziţionat atît de conştiinţa intelectualilor cît şi a unor reprezentanţi ai Bisericii, evocarea crizei, dezbaterea, interogaţia pot stîrni oricînd un pas înainte în valorificarea efectivă a acestei conştiinţe.

Simplificatoare şi pînă la urmă neproductivă este însă, într-un asemenea discurs, permanenta "delegare" a crizei. Ne aflăm într-un impas, e adevărat, am părăsit curentul propriei tradiţii, al experienţei unitive, dar vina se profilează mereu undeva departe, în orizontul "străinului", al celui care ne-a colonizat mental. De la starea de criză se alunecă pe nesimţite la starea de victimă iar, de aici, la complezenţa pentru victimă şi la justificarea ei. În aceste condiţii, criza riscă să devină confortabilă; ea oferă sursa unor indefinite interpretări prin care sîntem scutiţi de responsabilitatea a aproape tuturor năpastelor noastre. Pentru asta avem la dispoziţie Occidentul. Crizele lui (nihilismul, internaţionalizarea religiei, New Age) par mai ameninţătoare decît ale noastre.

Ne-am putea întreba, evident, despre acceptarea crizei şi despre colaborarea noastră grăbită cu mentalitatea "străină". Ne-am putea întreba despre "lipsa de reacţie" la această criză. În sec. XIV, isihasmul a reacţionat la critica occidentală a calabrezului Varlaam şi, datorită acestui atac, Grigore Palama a oferit o formulare doctrinară curentului contemplativ ce iriga Creştinismul oriental încă din primele secole. La sfîrşitul sec. XVIII, iarăşi, Paisie Velicicovski a fugit de excesiva influenţă a Contrareformei în Şcoala teologică kieviană, pentru ca, trecînd prin Moldova şi atingînd Athosul, să revină la Neamţ şi să suscite o renaştere isihastă ce s-a răspîndit asupra Rusiei, prin prezenţa **stareţilor** ruşi cu evocarea cărora Dostoievski inaugurează **Fraţii Karamazov**. Însă la asemenea posibile întrebări, ni se oferă tot soluţia străinului: pentru Grecia oprimată de otomani, explica Yannaras, Occidentul reprezenta un teritoriu al libertăţii, al Luminilor. De la nivelul unei experienţe spirituale şi intelectuale, se trece brusc la argumente sociale. De altfel, odată "teza" stabilită, argumentaţia începe să se moduleze cu o fantezie şi lipsă de rigoare ce descumpăneşte. Ceea ce pentru "Celălalt" e carenţă esenţială, devine pentru noi simplu accident ori, mai mult, reper pentru o valorizare pozitivă. Dacă Apusul are nevoie să inventeze o teologie a revoluţiei pentru a face revoluţie, exemplifica Yannaras, monahul grec ce ia arma în mînă pentru a lupta contra opresiunii turce îşi riscă astfel sufletul dar ia acest risc din iubire.

Cum sîntem sub presiunea străinului, a tuturor străinilor, cum sîntem "în criză", distincţia lucidă a nivelurilor şi nuanţarea nu-şi mai au locul: credinţa nu mai defineşte o "cultură", ci e "absorbită" de idealuri politice (şi ele de inspiraţie occidentală în fond), nu mai vizează obţinerea libertăţii interioare, ci a celei naţionale.

Jocul acesta schematic şi iresponsabil e cel care ne poate "închide" şi oprima. Cînd străinul e valorizat ca un permanent adversar, vina nu mai e a lui, ci a circuitelor noastre mentale, programate pentru o perpetuă autojustificare. Despre aceste "legături" vorbea Simone Weil în "Inelul lui Gyges" (**La Pesanteur et la Grâce**), ea care a vrut să rămînă o "străină", lipsită de certitudinile prea brutale ale unei instituţii ori ideologii.

Celelalte civilizaţii. Tarele lor sînt date drept probe pentru insuficienţa religiilor de care depind. Cu toate acestea, în Europa s-ar găsi fără dificultate, în cursul ultimelor 20 de secole de istorie, tare cel puţin echivalente. Distrugerea Americii prin masacre şi a Africii prin sclavie, masacrele din sudul Franţei sînt cu totul deopotrivă cu homosexualitatea Greciei sau riturile orgiastice din Orient. Se spune încă că, în Europa, toate acestea au existat **în ciuda** perfecţiunii creştinismului, iar în celelalte civilizaţii tocmai datorită imperfecţiunii religiei.

Exemplu privilegiat pentru a contempla îndelung mecanismul erorii. **A pune deoparte**. Judecînd India sau Grecia, răul e pus în relaţie cu binele. Judecînd creştinismul, **răul e pus deoparte**.

E pus deoparte fără ca măcar să ştim: tocmai aici stă pericolul. Sau, ceea ce e şi mai rău, e pus deoparte printr-un act de voinţă furtiv faţă de noi înşine. Iar apoi nu mai ştim că am pus deoparte. Nu mai vrem să o ştim şi, persistînd în a nu voi să o ştim, ajungem să nu mai fim în stare să o ştim.

Anca MANOLESCU

Duşmanii noştri cei iubiţi

Întoarcerea la Breb

De-aş trage cu calu în ham
cîte-mi trebe nu mai am
de-aş trage cu bou în jug
cîte-mi trebe nu ne-ajung
(Maria lu Mihai)

Şoseaua asfaltată se termină brusc şi continuă cu un drum prost, rău pietruit, brăzdat de făgaşe adînci, coborînd într-o pantă abruptă către satul cuibărit la poalele colinelor. Mai sus, dominînd valea, muntele Gutin, înzăpezit, reflectă razele înroşite ale apusului de soare. În depărtare, fire de fum albăstrui urcă din hornuri, înălţîndu-se spre cerul sclipitor. Vine seara, în case e zgomot, viaţa rurală îşi impune imuabil ritmurile şi constrîngerile.

Contemplu de fiecare dată acest peisaj cu o uşoară strîngere de inimă înainte de a-mi angaja precaut automobilul pe cărarea care duce la casa gazdelor mele. Ştiu dinainte bucuria regăsirii şi prevăd durerea despărţirii. Mă gîndesc, acum, în ajunul Paştelui, că sînt deja douăzeci de ani de cînd îi cunosc pe cei pe care acum îi consider părinţii mei adoptivi: Maria şi Mihai. Ea are peste şaptezeci de ani, el aproape optzeci. Aici, la poalele munţilor, m-au învăţat ei că tot ceea ce iubim - într-o zi se sfîrşeşte: "aşa e viaţa", spun ei. Cît o să ne mai vedem sărbătorind împreună Paştele? Dumnezeu ştie!

Şi totuşi, revin mereu, amintirile fericite nu mă satisfac: în fiecare an, parcă o forţă independentă de voinţa mea mă aduce aici şi nu pot să-mi închipui că odată şi odată voi fi pentru totdeauna departe. Nimic nu-i poate înlocui, şi perspectiva de a nu-i mai vedea pe Maria şi Mihai îmi provoacă o stare de neîmplinire iremediabilă. Eu, necredinciosul, mă trezesc la trei dimineaţa ca să fiu prezent la slujba de Înviere. După ce traversez cimitirul luminat de zeci de luminări şi de-abia păşesc în mica biserică de lemn plină de lume, că oamenii se dau la o parte, lăsîndu-mă să trec spre locul atribuit definitiv acum un sfert de veac: strana crîsnicului. Bunul Vasile este deja aici, şi îşi îndeplineşte ritualul, dar mă priveşte ironic şi ştiu că îl amuză întîrzierea mea, bănuieşte efortul făcut, ca să mă smulg din căldura moleomă şi densă a unei cergi. Afară e frig; înăuntru, încetul cu încetul, căldura devine apăsătoare; înfofolit în pufoaica mea, moţăi lîngă el, legănat de muzica bisericească şi uşor ameţit de mirosul dulce al lînii amestecat cu umezeala compactă a răsuflării omeneşti.

Îmi place să-i privesc pe aceşti oameni în timpul slujbei de Înviere, fermi în credinţa lor, ei care au suportat istoria încercînd să-i stăpînească efectele de temut cu ajutorul unei experienţe existenţiale închise în orizontul strîmt al spaţiului lor. Nu seamănă de fel cu noii bigoţi care bîntuie bisericile, începînd din decembrie 1989, crezînd că se pot spăla de păcate cu uşurinţa cu care faci un duş. Aici, în alaiul ritualului ortodox, credinţa este lipsită de ostentaţie, ea se află în inimile oamenilor, ca o stare naturală a lumii. Aceşti oameni nu au de redescoperit ceva abandonat, nu au de recîştigat un timp pierdut, nici nu trebuie să-şi reafirme un ataşament pe vremuri trădat. Ei sînt aşa cum au fost, doar că acum ştiu că lumea lor, care agoniza de mult, este condamnată.

L-am revăzut pe vechiul meu prieten, Gheorghe a lu Ionu a lu Gheorghe, fiul fostului diacon, mort de vreo cincisprezece ani, de la care am învăţat atîtea. Duminică seara, după un prînz îmbelşugat, bine stropit, şi o lungă siestă, m-am dus la el în vizită. L-am găsit acasă, cu nevastă-sa, fiică-sa şi cei trei nepoţi, înghesuiţi toţi în camera-bucătărie supraîncălzită de soba mare unde se coc în permanenţă cartofi şi sfeclă pentru porci. Camera e întotdeauna plină de aburi şi, ca de obicei, colţul de lîngă cuptor e plin de oale, crătiţi şi castroane. Mirosurile sînt amestecate, cel acid al laptelui bătut şi al lînii de oaie, amoniacul năduşelii omeneşti, cel dulceag al vitelor mari, al bălegarului descompus şi parfumul unic, greu de definit şi persistent, amestec de castraveţi şi alcool, de vomă şi de prune. Viaţa merge înainte.

Cînd îl vezi arînd pămîntul, cosind fîneaţa, mulgînd vitele, curăţînd stupii sau ducîndu-şi boii, lenţi şi puternici, înhămaţi la căruţa plină cu fîn, legănîndu-se pe drumurile desfundate şi cu hîrtoape, Gheorghe pare un simplu ţăran, ceva mai înalt decît ceilalţi, rezervat, atît cu ai săi, cît şi cu străinii. Nu prea poţi să-l vezi plimbîndu-se pe uliţele satului şi niciodată la bufet, uneori se duce duminica la slujbă, apoi vine imediat acasă. Gheorghe face parte din ceea ce a fost odată noblеţea rurală a Maramureşului - e un nemeş - şi e ultimul care a păstrat în vîltoarea timpului pergamentul cu sigiliul lui Sigismund Bethleen, prinţ de Transilvania, care la 1657 i-a reconfirmat noblеţea strămoşilor săi, recunoscută într-un document de la sfîrşitul secolului XV, pierdut pe atunci. Tatăl său îl arăta arar, deşi chiar pe vremea "socialismului ştiinţific" îi cunoştea valoarea simbolică în ochii compatrioţilor săi.

M-a întîmpinat cu afecţiune, şi, pe un ton oarecum provocator, l-am întrebat:

- Cum îţi merge nemeşia cu privatizarea?

- Nu mai are hazna! Azi dolaru porunceşte! De n-ai bani, nu eşti nimica. Şi nepoţii mei ştiu asta.

Ce aş fi putut adăuga la atîta luciditate? Mă gîndeam la atîţia intelectuali legănaţi încă în iluziile "idealismului de vis", ca să vorbesc ca Nietzsche, în pofida oricărei evidenţe, care încearcă în zadar să cîrpească metafizica vechii culturi rurale. Or, dacă în proza lui Lucian Blaga conceptul (filosofemul) spaţiului mioritic mai putea încă să se întrupeze în viaţa la ţară interbelică, cei patruzeci de ani de comunism cu modernitatea lor violentă, naivă şi criminală, şi cei cinci ani de capitalism de bazar cu efectele lui distrugătoare asupra organizării sociale dau cuvintelor lui Gheorghe forţa unui adevăr orbitor, atît de orbitor încît nimeni nu vrea să-l privească. În felul său simplu, direct, fără mistificări metafizice sau moralizatoare, Gheorghe ne aduce aminte că şi aici, în inima Carpaţilor, am intrat în altă epocă a Fiinţei, cea pe care filosoful italian Gianni Vattimo a întrevăzut-o pe vremuri ca spaţiul-timp al "uzării fiinţei prin valoarea de schimb".

Încă o dată realul ne sfidează şi nu se sinchiseşte de noi, însă, doar cu el şi numai cu el, este imperativ să ne confruntăm gîndirea deoarece prin spărtura deschisă de această confruntare (**polemos**) apare şi speranţa, aceea de a ne regăsi între noi, pentru a recompune fundamentele unui nou în **comun** şi al comunităţii viitorului. Dar această deschidere ar putea zămisli posibilitatea de a reintra în posesia toposului neuitării (**aletheia**) divinităţii, care nu se va identifica niciodată cu cine ştie ce metafizică creştină sau laică, nici cu verbiajul găunos al moralităţii fără virtute, care laolaltă opacizează lumea care se întinde sub ochii noştri: cea a unui **physis** care şi-a luat drept figură emblematică o nouă Sfîntă Treime: Capitalul, Marfa şi Profitul.

Claude KARNOOUH

Cluj, 8 mai 1995

Nostalgii

Bărăganul

Am trăit şi am iubit Bărăganul, Bărăganul de Ialomiţa, care e o parte, aparte, din ţara şi din viaţa mea. M-am înfrăţit cu el în adolescenţă, locuind într-un "bungalow". Construit de mama mea, el era centrul spre care gravitau două corpuri de case pentru slujitori de diferite specialităţi: bucătari, păsărari, mierari, porcari, iepurari, ciobani, grădinari şi - cu deosebire - grăjdari, vizitii şi numeroşi oameni de cal.

Activitatea acestora se desfăşura în cămări, magazii, bucătării, porumbare, cotețe, şoproane şi grajduri. Mai era acolo şi o perdea de salcîmi de cîteva hectare care apăra această colonie de crivăţ şi de copleşitorul viscol care, iarna, vuia răscolitor! O plantase tot mama mea. Erau mii de beţişoare, soldaţi disciplinaţi, golaşi şi oarecum hilari în vastitatea care-i cuprindea. Dar au crescut şi au devenit pădure în toată puterea cuvîntului, deopotrivă bogat izvor de lemn de construcţie şi de miere pentru stupii de albine aşezaţi chibzuit în preajma ei.

Îmi petrecusem mulţi ani din copilărie pe malul Ialomiţei în frumosul conac şi în parcul venite nouă din strămoşi. Dar toate erau în sat, în satul Alexeni şi satul nu e Bărăgan.

Împrejurările au fost de aşa natură încît mama mea s-a strămutat în cîmp, departe de orice aşezare omenească, unde ne aflam cu adevărat în Bărăgan. În preajmă-ne se afla un stejăriş - o rede - de cîteva hectare, paradis al oilor. Şi acolo, la 7 km de comuna cu care ne înfrăţisem cîteva generaţii, o minte şi două mîini ale mamei mele, harnice, inventive şi îndrăgostite de cîmpie, s-au aşezat cu toate cele descrise mai sus.

Bărăganul îşi are viaţa lui aparte, care, firească, nu-ncetează nici o clipă. Totul e să-i stai în preajmă, să-l urmăreşti cu privirea, cu auzul, cu toate simţurile tale. Platul cîmpiei e atît de nesfîrşit, orizontul atît de departe încît privind îţi formezi imaginea perfectă a cît de rotund e pămîntul. Doar către o nouă zi, tîrziu, se aşează deplina linişte în oaza în care ne aflăm. Atunci şi ultimii licurici îşi închid ochişorii şi greierii cei mai guralivi aţipesc. Dar tăcerea nu va dăinui mult; vor apărea curînd razele de foc care, hăt departe, în zare, prevestesc lumina venindă, purtată de marele taler al soarelui. Privindu-l cum răsare, înţelegi de ce a fost, timp de veacuri, subiect de închinare. Toate astea înseamnă că s-au ivit zorile. Cocoşul cel dintîi le vesteşte ca un ceas deşteptător în întreaga ogradă. Semnalul e de îndată preluat de bucătar, care pune pe foc cele cuvenite pentru atîtea trebuincioase ceaiuri de dimineaţă. Ciinii încep să se agite, să dea din coadă, să latre; din grajd se aude un uşor şi baritonat nechezat al stăpînului care-şi trezeşte dulce şi ocrotitor haremul. La acest început de carusel se asociază, rînd pe rînd, toate vieţuitoarele, animale, păsări şi, firească, oameni. Ultimul apune luceafărul de dimineaţă.

S-a pornit o nouă zi în Bărăgan!

Soarele urcă, îşi croieşte drum pe bolta uscată a cerului. Nici un nor nu-i stă în cale, care să ocrotească pămîntul de cumplita arşiţă. Lupta dintre căldura binefăcătoare şi dătătoare de roade şi arşiţa care pîrjoleşte tot se prelungeşte. Începe îngrijorarea, sporită cu fiecare zi de secetă stăruitoare.

Încep invocaţiile.

I se cere Celui Atotputernic să "poruncească norilor să plouă, să poruncească pămîntului să răsadă roade..." Satul întreg se înşiră în urma preotului - la acea vreme popa Andrei - cu prapuri şi cu cele trebuitoare slujbei şi rugăciunilor. Se ajunge la conac. Începe litania: "Cel ce ridici norii de la marginile pămîntului şi fulgerele spre ploaie le-ai făcut, porunceşte acelora să slobozească ploi liniştite şi rouă aducătoare de roadă pe pămînt".

Şi oamenii se întorc fiecare la casa lui, fiecare cu acelaşi gînd: Şi dacă nu plouă? Dar va ploua!

Ne rămîne să urmărim soarele pe drumul său. A lăsat amiaza cu truda şi osteneala ei în urmă şi se îndreaptă spre celălalt orizont, tot atît de îndepărtat ca şi cel de unde a răsărit. Îl întîmpină acolo o suma de nori, cu deosebire albi, în care copiii deslușesc diferite chipuri de bunici, de comandanţi de oşti, de episcopi cu bărbi şi plete, chipuri ce-şi schimbă la iuteală înfăţişarea lăsînd locul altora. Printre toate acestea răzbesc razele de asfinţit ale soarelui care pe măsură ce coboară, pierde din auriul său şi devine tot mai roşu şi mai liniştit. Razele filtrează printr-o perdea de pulbere pe care o ridică oamenii cu vitele şi carele, ducîndu-se trudiţi către casele şi adăposturile lor. Îndemnurile strigate sau şuierate ale ciobanilor, păstorilor, plugarilor se aud tot mai departe, amestecate cu un zgomot de fond specific de la cirezile şi turmele ce se îndreaptă spre grajduri şi saivane. Toate acestea, într-o lumină cînd mai limpede, cînd mai difuză, pe care numai în Bărăgan o poţi găsi. Dacă-ţi este îngăduit s-o priveşti, s-o urmăreşti, n-o vei uita nicicînd. Ea se schimbă adesea, dar mai dăinuie încă - lumină întîrziată - mult după asfinţit.

Acest minunat spectacol scapă de cele mai multe ori truditorilor locului, ocupaţi care cu mulsul, care cu adăpatul, cu îndemnul la oveze, fînețe şi grăunţe. Apoi, deschiderea şi închiderea uşilor la grajduri şi cotețe precede o forfotă care va înceta doar cu lăsatul întunericului.

Şi dacă soarele a asfinţit, mă întorc cu privirea iarăşi către răsărit: pe firmament apar primele stele premergătoare marilor constelaţii care vor popula, peste noapte, bolta cerească a Bărăganului.

Mai un lătrat de cîine, mai un cînt de piptpalac, mugete, nechezături, mă rog, schimb de impresii urmate de urări de somn bun prefaţează pacea şi liniştea de peste noapte.

Doar licuricii şi greierii îşi reintră în drepturi.

Am scris, tot în **Dilema,** că sunt un supravieţuitor cu multe gînduri şi amintiri ce-mi populează insomniile. Veţi recunoaşte, poate, că Bărăganul merită a fi retrăit, că a nu dormi poate fi o fericire!

Manole FILITTI

P.S. Îndemnat de fiul meu, am avut nesăbuinţa de a mă duce mai deunăzi la Redea. Nu mai este acolo nimic, dar absolut nimic!! Exemplu de ce poate face o reformă negîndită, urmată de o revoluţie, în speţă, pustiitoare. Păcat de atîta îndrăgită osteneală... Şi nu e singura.

Din viaţa unui extremist de centru

Noile indicaţii preţioase

Dl. Claude Fitoussi este - în ţara lui La Bruyère şi Balzac - unul dintre renumiţii specialişti în imagine, în mesajul ei, în "masajul" imagocratic la care e supus, azi, prin televiziune, omul "ca mine, ca dumneata", cum am zice în ţara maiorului Brăescu. Prin urmare, Domnia Sa, solicitat de "Figaro", l-a sfătuit pe Chirac înaintea emisiunii decisive în care s-a confruntat cu Jospin:

"Evitaţi gesturile prea ample sau sacadate, mişcarea degetelor prea înţepătoare. Mîinile ţineţi-le pe masă - sprîncenele răutăcioase; nu vă aplecaţi pe spate, şi nu vă încrucişaţi picioarele." Asta ca gestică. Primul sfat - de nu poruncă. Al doilea, pentru limbaj: "Folosiţi fraze scurte (lăsaţi-vă întrerupt) şi cuvinte populare." Al treilea, privitor la chip: "Atenţie la surîsul D-voastră care îngheaţă uneori într-un rictus; pudraţi-vă bine nasul care străluceşte prea mult." Al patrulea - referitor la stăpînirea de sine: "Dacă sînteţi atacat, nu vă încrîncenaţi. Răspundeţi printr-un surîs sau o tăcere, înainte de a contraataca. Expiraţi adînc înainte de a inspira, pentru a vă destinde." Al cincilea - privitor la înfăţişare: "Purtaţi o cravată clară şi luminoasă la un costum închis... nu vă descheiaţi vesta prea des." Al şaselea - referitor la convingeri: "Nu şovăiţi în a recunoaşte că v-aţi înşelat sau că v-aţi exprimat confuz; aceasta vă va destinde şi va elimina eroarea; mărturisiţi ceea ce aţi descoperit pe teren." Al şaptelea - despre glas: "Aşezaţi-vă vocea, nu ridicaţi tonul; variaţi ritmul vorbelor." Al optulea - referitor la strategie: "Lansaţi ideile-forţă de la bun început. Atacaţi-l pe dl. Jospin pentru primul septenat al stîngii la care a fost asociat. Fiţi indignat. Arătaţi-i că aveţi şi d-voastră un suflet. Vorbiţi-i despre risipa la care s-a dedat statul. Denunţaţi-o!" Al nouălea sfat - referitor la argumentare: "Amintiţi că dl. Jospin n-a fost niciodată prim-ministru în septenatele dlui Mitterrand." Al zecelea, ultimul, despre căldura umană (!): "Nu fiţi condescendent. Trataţi-l pe dl. Jospin cu jovialitate şi humor. Fără să-i faceţi concesii pe fond. Fiţi complice cu ziariştii."

Pentru a nu se crede că dl. Fitoussi e un om politic cînd dînsul e realmente un tehnocrat, sînt obligat - dar cu cîtă plăcere pentru meseria mea de nuvelist! - să transcriu şi cele 10 sfaturi ale aceluiaşi pentru dl. Jospin: gestică - "nu băgaţi capul între umeri; pătraţi-vă bustul suplu; ţineţi mîinile pe masă" (ca şi indicaţia pentru Chirac, nu va fi singura!, n. mea); limbajul: "Exprimaţi-vă cu humor şi evitaţi langajul intelectual"; faţa: "Cînd vă concentraţi, chipul d-voastră capătă o grimasă aproape rea; surîdeţi şi scoateţi-vă, o dată sau de două ori, ochelarii, pentru a vă descoperi privirea"; stăpînirea de sine: "Nu vă lăsaţi purtat de agresivităţi, de excese; expiraţi adînc înainte de a trage aer în piept" (vezi şi la Chirac, aceeaşi observaţie, să fie tehnocratul apolitic? - n. mea); puterea de convingere: "Povestiţi cele trăite, dezvoltaţi mai ales reflecţiile personale, mai puţin argumentele consilierilor d-voastră"; "look": "Îmbrăcaţi-vă colorat, pentru a vă «înveseli» părul prea brumat; vesta trebuie să vă stea deschisă cînd vă aşezaţi; nu vă strîngeţi prea mult cravata"; vocea: "Coboriţi-vă glasul pentru a fi mai grav"; strategia: "Plasaţi-vă ideile forţă de la începutul dezbaterii, încercaţi să dezvoltaţi în mod deosebit una singură. Indignaţi-vă!" (ca şi celălalt!? – n. mea); argumentare: "Susţineţi-vă tezele despre slujbe şi slujbaşi; înfigeţi un cui între dl. Chirac şi aliaţii săi balladurieni"; în sfîrşit, căldura umană: "Fiţi curtenitor, chiar amabil, rămînînd ferm pe fond; fiţi complice cu ziariştii". (Cu cine vor fi complici ziariştii nu ţine de meseria domnului Fitoussi - n. mea.)

Ar mai fi de adăugat că separat de aceste "sfaturi personalizate", înainte de formularea lor, imagocratul a elaborat şi alte 12 "indicaţii" pentru amîndoi candidaţii, dintre care aş selecta, gîndindu-mă şi eu la ale mele şi "ai mei" care vor sări în sus, exasperaţi de un asemenea metod obiectivist: "Surîdeţi, surîdeţi, surîdeţi chiar dacă sînteţi în dificultate", "Nu vă luaţi niciodată de vreun gazetar", "Nu pronunţaţi prea des numele adversarului - e semnul unei emoţii rău stăpînite", "Nu depăşiţi două minute pentru un răspuns, nu încercaţi să spuneţi totul despre un subiect". Memorabilă rămîne prima, cea cu care începe întreaga poveste: "Allez faire pipi deux fois avant l'émission. Înainte cu jumătate de oră şi înainte cu cinci minute; este indispensabil pentru scăderea tensiunii".

Mă gîndesc şi eu în doi timpi: dacă adevăratul cîştigător al alegerilor din Franţa e dl. Fitoussi? Şi dacă da, n-ar fi cazul, oare, ca şi noi, nuveliştii, să ne facem, în sfîrşit, o meserie părăsindu-ne turnul de fildeş în care, conform viziunii lui Flaubert, bat valurile de merdă? Dacă m-aş băga în politică, sastisit de cîte aud împotriva noastră, a extremiştilor de centru, aş deschide o agenţie de sfaturi electorale pentru stîngaci şi dreptaci, ceea ce mi-ar permite, de fapt, să fac tot operă de caractere prin indicaţii preţioase. Ce sinteză creatoare! Da' de unde banii? Allez faire... encore une fois..., pătruns de acest dulce adevăr: arătaţi că aveţi şi d-voastră un suflet.

Radu COSAŞU

retro CINEMA scop

Simţ enorm, văz retroactiv

Înainte de transplantul de cornee, Emma Brody (Madeleine Stowe) simte enorm, ca orice orb. Încercînd să-şi depăşească această condiţie, se uită şi la TV, dar numai ea ştie ce vede. Probabil că şi la americani, suferinzii de cecitate beneficiază de gratuitatea abonamentului TV. După operaţie vede "retroactiv", adică deformat şi în ceaţă, urmînd ca aceleaşi imagini să-i fie redate în toată splendoarea şi claritatea lor cu o întîrziere bine calculată în decupajul regizoral (moment în care e de presupus că pacienta e ruptă de realitate şi de lucrurile care totuşi i se întîmplă). Ea de fapt trăieşte în prezent dar **vede** în trecut, însă senzaţia c-ar fi putut fi aşa dispare după primele 20 de minute de proiecţie. Michael Apted, care părea să concureze ambiguitatea temporală din **Scara lui Iacob** (Lyne) şi studiul wendersian despre imagine din **Pînă la capătul lumii**, ne înşeală aşteptările. Într-o clipită (!), restul de **Blink** alunecă spre zona bătătorită a thrillerului cu elemente de eros decorativ şi cu spectaculare scene de halucinaţie, digital prelucrate şi haotic intercalate pe ecranul mental al oarbei, thriller din care tot ea, "retroactivata", ne (şi se) scoate. Cît despre clasarea cu "18" de către cenzorii britanici, înclin să cred că e vorba de luni, hai trimistre, dar nu ani!

Vederea retroactivă pregăteşte vizionarea anticipasivă în... ***Blink***

Colonel Chabert deshonoré de/par Dieu

"Ce muzică plictisitoare" - zice personajul lui Claude Rich în scurta-i dar suficienta apariţie din această felie balzaciană de "comedie umană", **Colonelul Chabert**. Dacă însă trioul mozartian e astfel considerat, filmul e de-a dreptul un somnifer; şi dacă ne-ar putea ţine ceva interesul treaz în această poveste cu jocuri de măşti şi de interese, atunci trebuie că e vorba de interpretări sau de imprevizibil, de vreme ce regia lui Yves Angelo lipseşte cu desăvîrşire. Acesta face tot ce ştie mai bine, adică operatorie: imagini frumos colorate şi filtrate, cadre construite cu o grijă aproape maniacală (făcînd totuşi posibilă prezenţa într-unul din ele a microfonului atîrnat de tavan pentru priza directă). Nu acesta e însă rapelul pe care îl face filmul la contemporaneitate - pentru că el există, ne asigură regizorul-, ci Natura umană şi Banul. Altfel spus, Natura umană care bagă Banul în decoruri şi costume de epocă, în actori cu renume, nu însă şi-ntr-o muzică originală, oricum preferabilă bucăţilor clasice devenite demonstrative. Revenind la jocul actorilor: Fabrice Luchini e perfect în rolul avocatului diabolic de justiţiar; Fanny Ardant - serios dezavantajată de procedeul Tehnicolor; în fine Depardieu - colonelul cu urme de Martin Guerre, "bărbatul de alături" care vrea înapoi onoarea "nereperată" şi nu se mai satură de atîta complicitate cu aparatul de filmat. Venit "d'entre les morts", Chabert ne apare drept ruda mai norocoasă a Madeleinei din **Vertigo,** murind tot de două ori, însă numai ca idee. C-aşa-i în filmul european: multă idee... **(Mihai CHIRILOV)**

Ursul, avocatul şi colonelul

Trecerea prin reviste

Cioran ascultat

Convorbirile telefonice ale lui Cioran au fost ascultate și înregistrate de faimoasa „celulă de la Elysée"! Între 1983 și 1986! Știrea beneficiază de un amplu comentariu maliţios în revista **Lire**, nr. 235/mai 1995: „Știut fiind că ilustrul moralist sondează insondabilul, că acest marginal absolut întreţine relaţii la nivel înalt cu infinitul, că acest ateu mistic are fir direct cu Dumnezeu, dezvăluirea spune multe..." - scrie Pierre Assouline și porneşte tacticos să construiască un întreg sistem de supoziţii savuroase legate de „cazul Cioran". Scandalul odată ajuns public, se poate presupune că avocaţii de la Gallimard vor ataca Palatul Elysée pentru deturnare/sustragere/delapidare de gîndire a celui care s-a considerat toată viaţa un **Privat Denker.** Sau, cine ştie? Vor avea loc negocieri „pe puncte" și „părţile" vor deveni co-editoare ale unui volum, nu de „fragmente", ci de „crîmpeie"/foiţe/notiţe informative cioraniene... Dar oare cum vor fi reacţionat timpanele profesioniste ascultînd conversaţii ce sunau cam aşa: „A fi sau a nu fi? - Nici una nici alta". În orice caz, nişte profesionişti adevăraţi, bine informaţi, ar fi trebuit să ştie cel puţin două lucruri despre victima lor. Primul: esenţialul, pentru Cioran, se putea ivi, fulgurant, doar în toiul unei discuţii faţă către faţă, în care marile adevăruri se spun în pragul uşii. Al doilea: nu apelezi la tehnică de vîrf plus josnică supraveghere poliţienească pentru a spiona un vagabond metafizic decis să mărturisească în cărţi lucrurile pe care nu îndrăzneşte să le mărturisească nimănui! Dar, mă rog, concede editorialistul de la **Lire**, periculosul apatrid Cioran este, da, un reacţionar: căci e împotriva a tot ce s-a petrecut cu semenii lui, nu din 1917, nu din 1789, ci de la Adam încoace. ● Un dens dosar Cioran succede acestui preambul: Didier Sénécal schiţează traseul biografic al marelui negator, corijînd din start eroarea pe care o comit dicţionarele în privinţa prenumelui său non-românesc. Iniţialele E.M. „descompuse" de biografii străini în Emil și Michel sînt, pur și simplu, litere adoptate de Cioran din scrupul de muzicalitate - i se părea că Emil sună ridicol în franceză și s-a gîndit la E.M. Forster... Un alt articol-anchetă demontează locurile comune care circulă pe seama persoanei empirice numite Cioran. Urmează un text inedit în franceză, apărut în '88 în **Die Zeit** și dedicat pictorului Nicolas de Staël. În fine, un interviu luat de Gabriel Liiceanu completează tabloul - prilej pentru **Lire** de a semnala apariţia la Editura Michalon a volumului **Itinéraires d'une vie**, semnat de filosoful român, și a volumului **Entretiens**, publicat de Arcades/Gallimard. Dosarul se sfîrşeşte cu o notă intitulată „Par où commencer?" – o tentativă de „situare" a inclasificabilului Cioran și un „ghid" de lectură: „Un filosof? Un moralist? Un eseist?" Mai degrabă un stilist multiplicînd variaţiuni pe teme predilecte - răspunde **Lire**, recomandînd drept poartă de acces către Cioran **De l'incovenient d'être né**. Cît despre eseurile scrise în România (recent traduse în Franţa) ele „trebuie considerate opere de tinereţe și se adresează cititorilor care au parcurs deja cărţile scrise direct în franceză"... ● Perfect de acord: Cioran însuși se recomandă, nu?, ca un „Nietzsche à l'envers"! **(Delia VERDEŞ)**

Bon de lectură

IOAN PETRU CULIANU

Călătorii în lumea de dincolo

Traducere de Gabriela și Andrei OIŞTEANU
Prefaţă și note de Andrei OIŞTEANU
Cuvînt înainte de Lawrence E. SULLIVAN
*Editura **Nemira**, 1994, 271 p., 3300 lei.*

Prefaţa **Călătoriilor în lumea de dincolo** conţine printre altele și referinţe la o scrisoare către Andrei Pleşu în care Ioan Petru Culianu consemnează dramatica schimbare de profil a unui intelectual estic, istoric al religiilor, în lumea democrat-vestică a "misticismului orgiastic" și a valorii proliferate fără sens. În ciuda oricărei renunţări, se poate vorbi de **cîștigul** unei cărţi precum cea de faţă, pentru că, păstrîndu-și nuanţele "deschiderii ontologice" iniţiale, Culianu propune un demers reevaluativ și recuperator al temei călătoriilor extramundane, ajutat de dimensiunea profunzimii sale estice.

Acest volum din 1991 este, paradoxal, antum și totodată postum, ca într-un fel de scenariu care ne scapă, ca și asasinarea autorului său. El reprezintă, la fel ca **Eros și magie în Renaştere,** încununarea unor strădanii mai vechi. Tema în cauză a fost tratată în **Psychanodia** (1983), **Experiénces de l'extase** (1984), iar apoi reluată cu ocazia cursurilor ţinute de Culianu în 1988 și 1989 la Universitatea din Chicago, cu titlurile **Religie și știinţă. A patra dimensiune** și **Călătoriile în alte lumi între religie și literatură.**

Metoda de abordare a universului "șamanilor, prezicătorilor și călătorilor prin văzduhuri" e cea comparatistă, geografică și cronologică. Ioan Petru Culianu se dovedește din nou un maestru al interdisciplinarităţii, topind în același Athanor fizica și etnografia, cibernetica și epistemologia, paranormalul și sondajele Gallup, literatura și psihanaliza. În opinia sa, toate călătoriile consemnate de diversele religii și credinţe de-a lungul timpului se produc, de fapt, în **universul mental**, fie că sînt "cu trupul" sau "în spirit", motivate de o căutare sau o chemare, în lumea morţilor sau în spaţiu-timp. Cu cît ne imaginăm mai mult, cu atît călătorim mai departe. Accesul către asemenea peșteri Sesam din mintea umană se poate concretiza datorită modificării percepţiilor în trei moduri: prin experienţe în afara corpului, experienţe la limita morţii și stări modificate ale conștiinţei. Dar cum se regăsesc aceste viziuni, activate într-o formă sau alta, la toate popoarele?

Iată ipoteza cognitivă a lui Culianu: "un simplu set de reguli ar genera rezultate similare în minţile oamenilor pe o perioadă de timp virtual infinită". Pornind de la Ghilgameș, trecînd prin călătoriile egiptene, extazul iranian, zborurile din China antică, iatromanţia greacă, misticismul iudeu, platonician, plotinian și ajungînd la **Divina Commedia**, toate aceste citate, culturale pînă la urmă, s-au transmis de la o civilizaţie la alta ori în cadrul aceleiași prin **intertextualitate**, înţeleasă ca "tendinţa noastră mentală de a turna fiecare nouă experienţă în vechi tipare expresive". Extrapolînd, competenţa vizionară este principiul ce elaborează și păstrează aceste imagini moștenite care sînt translatate în performanţă generativă.

Prin urmare, același stoc de viziuni nu se transmite prin subconștientul colectiv, nici prin arhetipuri, ci prin vizitarea eternă a muzeului de ceară al minţii. Polemicile discrete sau evidente din volum nu se opresc la Jung, Erwin Rohde sau Chevalier și Gheerbrant, ci ajung chiar la mentorul lui Culianu, Mircea Eliade. În cartea discipolului, viziunile extatice și călătoriile extramundane sînt de natură șamanică, terminologia respectivă extinzîndu-se înspre toate acestea.

Dincolo de miezul dens, narațiunea fragmentată a lui Ioan Petru Culianu oferă o sinteză de tip antologic, punctată ironic. Eroii mitologiei universale sînt decanonizaţi și au defecte general-umane, ca Ulise și hoarda lui de barbari; fantasmele din **bardo Thödöl**, Cartea Tibetană a Morţilor sînt un "Disneyland" de forme și culori; în temple se practică adevărate scamatorii cu pîrghii prin care statuile zeilor mișcă, iar Empedocle a fost nu un ales, ci doar un sinucigaș căruia vulcanul Etna i-a scuipat afară o sanda. Culianu desfiinţează atitudinea de prosternare în faţa sacrului pentru a orienta centrul de greutate către interiorul minţii, spre religia nouă, dar veche de cînd lumea, a autocunoașterii. El subliniază ideea că, la ora actuală, nu mai există pedeapsă sau recompensă după moarte. Însă, cu gîndul la 21 mai 1991, reprezintă ceva **felul** în care murim?

Cosana NICOLAE

La Editura "Univers" a apărut volumul II din seria de **Teatru** Eugène Ionesco, în traducerea aceluiași Dan C. Mihăilescu; volumul cuprinde "O fată de măritat", "Amedeu sau Cum să te debarasezi", "Noul locatar", "Scenă în patru", "Tabloul", "Improvizaţie la Alma sau Cameleonul păstorului" și "Ucigaș fără simbrie". Volumul a fost lansat marți, 23 mai la Institutul Francez, în cadrul colocviului Eugen Ionescu.

Alte două lansări ale Editurii "Univers" (joi 25 mai, în holul Facultăţii de Istorie): **Cartea de vise** de Emanuel Swedenborg în traducerea Gabrielei Melinescu (cu un portret al autorului de Jorge Luis Borges) și **Batșeba** de Torgny Lindgren, în traducerea Elenei Maria Morogan și a lui Dan Shafran.

Evenimentul primăverii îl constituie, însă, apariţia - în sfîrșit! - a marelui roman al lui Robert Musil, **Omul fără însușiri**, volumele I, II, III, părţile **Un fel de introducere, Se întîmplă cam același lucru** și **În Împărăţia Milenară (Criminalii).** El se datorează tot Editurii Univers, care a acaparat, parcă, sezonul. Cele peste 1500 de pagini (care costă 22.000 lei) sînt traduse de Mircea Ivănescu și însoţite de o prefaţă a lui Ion Ianoși și de o cronologie întocmită de Romanița Constantinescu. Vom avea ce face în vacanţă! **(B.G.)**

Cronica literară de tranziţie

Glose la Culianu

EDIŢIA. În ediţia*) de la Nemira, perfect îngrijită de Dan Petrescu și competent postfaţată de Sorin Antohi, sînt două cărţi "reale" și două cărţi "latente". Prima "reală" este monografia apărută în italiană, la Assisi, în 1978, și tradusă de Florin Chiriţescu. Cea de-a doua este studiul, inedit pînă azi, de aproape aceleași dimensiuni, "Mircea Eliade necunoscutul", scris în franceză în 1982-83 și tradus de Dan Petrescu, căruia i-aș adăuga răscolitoarele pagini despre ultimele zile ale lui M.E. ("Mahaparinirvana"). Cele două "latente" sunt **lista** de 21 de întrebări ample, dezvoltate, complexe, pregătite pentru o carte de convorbiri cu M.E. (profilate preponderent pe epicul și eticul politic al vieţii cărturarului) și **planul** de discuţie asupra operei sale.

MUNTE. Monografia e rodul unei mari capacităţi de comprehensiune. Excesul acestei calităţi lasă, în cele din urmă, o anume insatisfacţie: scrisă prea "de aproape", subiectul i se conturează ca un munte văzut numai de pe potecile sale (și de pe cele din jurul său), dar nu și din avion sau de pe piscuri vecine, adică în marile linii dominante ale formei sale unice.

ROMANTICUL. Una din notele foarte personale ale viziunii lui Ioan Petru Culianu asupra lui M.E. este aceea a "romantismului" funciar. Încă de la primele manifestări, Culianu vorbește de **"inconfundabilul său** pathos" (p. 37). Îl aprobă pe D.A. Doeing care, în 1975, **"avea dreptate să-l situeze pe Eliade într-o paradigmă «romantică», succesor al lui Eminescu și Hasdeu"** (p. 42). Pentru ca, în "Epilogul" studiului din '82-'83, să o spună și mai tranșant, într-o frază de-a dreptul pasională: **"Eliade este deopotrivă un romantic întîrziat, un solitar, un savant care a uimit lumea occidentală prin originalitate, un om simplu, cinstit, loial, al cărui ideal a fost sfinţenia ca pace și iradiere universală a iubirii"** (p. 265).

PARADOXALUL. O trăsătură care dă de gîndit este componenta antinomică a lui M.E. Relaţia sa cu divinul este definită de I.P. Culianu ca aceea a unui **"necredincios creștin"** (p. 271). În 1975, U. Bianchi (citat de I.P. Culianu) notase că **"există la istoricul religiilor** (M.E.) **un fel de** odi et amo, **un fel de** nec tecum, nec sine te..." (p. 142). Nu e cumva o condiţie sine qua non a istoricului religiilor non-apartenenţa, non-partizanatul?

LESTUL ORTODOX. În ceea ce-l privește, I.P. Culianu optează decis, pe linia lui Max Weber: **"Teza mea este că marea nenorocire a românilor este de a fi ortodocși și deci de a cădea în sfera de influenţă slavă, iar apoi de a rămîne în marginea marilor transformări occidentale, a apariţiei capitalismului, care este un produs al eticii protestante"** (p. 271) sau, ceva mai departe: **"am susţinut ideea că evoluţia globală a ţărilor din Estul european a fost mult mai lentă decît a ţărilor din Vest, din cauza absenţei unei etici economice la înălţimea epocii. Iar acest decalaj este în bună măsură imputabil ortodoxiei"** (p. 275). Ion Antonescu, un **"romantic întîrziat"** (p. 265) și el, a capotat pentru că **"reprezenta foarte bine neputinţa eticii ortodoxe dinaintea unei lumi care se plia la altă etică"** (p. 265). Etica ortodoxă este, afirmă I.P. Culianu, și mulți îl vor popi pentru asta, **"o fosilă vie"** (id.) și el vede în reușita lui M.E. în Occident fără **"renunţarea la etica lui românească"** (id.) un alt paradox al unui destin excepţional.

LEGIUNEA. În privinţa legăturilor - de scurtă durată, dar intense și nedezavuate - ale lui M.E. cu Garda de Fier, informaţia textelor lui I.P. Culianu este depășită, deși autorul avea nete intuiţii, vizibile în întrebările pe care le pregătise pentru dialog: v. întrebările 3, 4, 5 (**"care au fost relaţiile dv. cu oamenii de dreapta?"**), 6 (**"prietenii dv. legionari vă împingeau să faceţi declaraţii publice..."**), 13 (**"aţi avut vreodată vreo simpatie pentru Hitler?"**), 19 (**"în tinereţe aţi făcut gafe..."**), iar într-o scrisoare din 1987 către Mac Linscott Ricketts, face un pas mai departe: **"Înţeleg în orice caz că M.E. era mai apropiat de Garda de Fier decît mi-ar fi plăcut să cred"** (p. 304). Astfel că afirmaţii disculpante, cu caracter absolut, cum sunt cele de la p. 33 (**"este de respins orice legătură directă dintre M.E. și mișcarea legionară"**), 208 (**"fără să fie legat... de vreun grup... M.E. n-a aderat niciodată la nici un partid politic"**), 229, 233 (**"am respins categoric tot felul de zvonuri ciudate după care M.E. ar fi fost... chiar membru al Gărzii de Fier"**), 236 (**"legenda după care M.E. ar fi făcut parte din Garda de Fier"**), 280 ș.a. sunt infirmate de datele obiective din cercetările lui Z. Ornea și L. Volovici. În recenta lucrare a celui dintîi, **Anii 30. Extrema dreaptă românească**, este reprodus un text din gazeta **Buna Vestire** (1937), din care reiese fără echivoc că M.E. **"era bine angrenat în activitatea electorală a legionarilor"** (p. 207), fiind șef de județ (Prahova) pe această linie. Nu induc în nici un fel, cîtuși de puţin, această tristă, tragică rătăcire asupra însemnătăţii colosale a operei lui M.E. Dar a o trece sub tăcere ar fi a ne priva de vertiginosul subiect de reflecţie care este simetria dreapta/stînga a "diavolului" îmbietor la pact în acest veac schizofren și dilematic.

MEREU PARADOX. Și totuși, M.E. semnase, ca tînăr scriitor, un manifest în favoarea eliberării militanţului comunist Gheorghiu-Dej (p. 227)! În anii 40, va fi un admirator al dictaturii "de bun simţ", "noocratice", "suportabile" a lui Salazar. Iar în 1967-71 a avut unele **"tentative de apropiere de N. Ceaușescu"**, justificate, spune I.P. Culianu, de **"destinderea și relativa liberalizare"** (p. 241)...

UN MISTAGOG. Cea mai recurentă și mai pregnantă definire a subiectului Eliade în textele lui Culianu este aceea cuprinsă în noţiunea de mistagog: **"maestru, iniţiator în mistere create de el însuși"** (p. 256). De aceea, **"în literatura lui M.E., hermeneutica își păstrează acest caracter existenţial"**, ca **"tehnică principală de subzistenţă și eliberare"**.

George PRUTEANU

---

*) Ioan Petru Culianu, **Mircea Eliade**, ed. rev. și augmentată, trad. de Fl. Chiriţescu și Dan Petrescu, cu o Scrisoare de la M. E. și o Po2
stfaţă de Sorin Antohi, Ed. Nemira, Buc.,

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

CSABA GOMBÁR

O CONCEPŢIE ETNICISTĂ DESPRE SOCIETATE

Cine este statul: cetăţenii-indivizi sau grupurile etnice? Cine faţă de cine trebuie să fie tolerant?

Mai nou, autodeterminarea pare a fi o valoare arhidemocratică, cu o bază teoretică indiscutabilă. Oare aşa o fi? Robert Lansing, secretar de stat pe vremea lui Woodrow Wilson, scria în jurnalul său nepublicat, pe 20 decembrie 1918, la Paris (citez după cartea lui Patrick Moynihan): "Cînd Preşedintele vorbeşte despre autoderminare, la ce unitate/noţiune se referă? Se gîndeşte la rasă, la o arie teritorială, sau la o comunitate? Fără o definiţie funcţională, principiul ameninţă pacea şi stabilitatea". După zece zile adaugă: "Fraza este încărcată de dinamită. Trezeşte speranţe care nu vor putea fi niciodată satisfăcute"... "Ce nenorocire va provoca!" Fără îndoială, Preşedintele era bine intenţionat cînd alcătuia fraze. Iar o bună frază politică poate întuneca pentru vreo cincizeci de ani totul - aşa cum aflăm din dicţionarul politic alcătuit de William Safire. Şi acum, după ce au trecut peste cincizeci de ani, am putea totuşi afla care este unitatea organică practică a autodeterminării?

Pe vremuri, etnicitatea - şi alte asemenea identităţi - era un termen inocent folosit de oamenii de ştiinţă pentru a clarifica un lucru care altfel ar fi rămas obscur. Era o vreme cînd etnicitatea era sinonimă cu o minoritate oprimată a cărei identitate merita a fi dezvoltată. Acum identitatea etnică a devenit o armă politică, iar etnocraţii stau cu degetul pe trăgaci. De cînd naţionalismul etnic pare a fi devenit o mişcare care freamătă primejdios, dotată cu forţa unei politici de stat şi cu tehnicile democratice, situaţia s-a schimbat substanţial.

Cîmpul politic este plin de etnocraţi cu mîna pe trăgaci. Sînt stimulaţi de această nouă privire, de concepţia etnicizată despre societate şi lume. Şi putem vedea nenumărate comunităţi etnice răsărind din toate părţile. În acelaşi timp, întreaga gîndire liberală bine intenţionată pare dezarmată, redusă la predica toleranţei.

Toleranţa este un bun şi vechi principiu moral. Dar trebuie să ţinem minte că toleranţa este virtutea celor puternici. Predicatorul poate predica toleranţa în faţa unui gigant politic robust, nu în faţa indivizilor slabi. Se poate cere toleranţă din partea unui mare stat neutru - cel mai des din partea unui stat naţional de tipul secolului XIX - faţă de minorităţile etnice slabe. Dar cine este acum puternic în Balcani, în Orientul Mijlociu, în Europa de Est şi în multe alte locuri de pe pămînt: individualităţile cu o concepţie liberală, patrioţii constituţionali sau etnocraţii? Nesfîrşita repetare a cererii de toleranţă sună ca o chemare la răbdare faţă de activitatea grupurilor etnice. Chemarea nu se adresează etnocraţilor, ci oamenilor cu o gîndire liberală despre care se presupune că nu au o identitate proprie. Unii liberali bine intenţionaţi vorbesc despre toleranţă ca şi cum ar fi înălţaţi pe un piedestal moral care le-ar dovedi puterea. Iar lucrurile stau exact invers. Sînt înclinat să cred că puternica industrie de construcţie a unor identităţi etnice colective este în plină dezvoltare. Trebuie să sugerăm etnocraţilor toleranţa? Dacă da, atunci trebuie articulat corect mesajul.

Cine este acum majoritatea? Cine mînuieşte acum drepturile majorităţii? Este corectă afirmaţia că majoritatea este alcătuită din patrioţii constituţionali ai lui Jürgen Habermas, din cetăţeni care se delimitează constant de orice destin comun, cultural sau etnic? Unde este majoritatea? Printre cei care se străduiesc pentru o **naţiune a cetăţenilor**, sau printre cei care luptă pentru **o naţiune etnică**?

Etnocraţii pot fi persoane de familie bună, vecini simpatici, excelenţi patrioţi, luptători hotărîţi pentru autodeterminarea democratică. Dar a fi tolerant cu persoanele care vor să elimine liniile politicii etnice, cu cei care vor să excludă principiul etnic din politica statului e dincolo de puterea lor de imaginaţie. Nu pentru că sînt oameni răi, ci pentru că cele două tipuri de logică a constituirii statului sînt inerent opuse.

Acum sînt în incomoda poziţie de a afirma că fie constituim un stat din indivizi-cetăţeni, fie statul va fi alcătuit din comunităţi etnice cu conştiinţă de sine. În primul caz pot apărea jigniri ale sentimentelor etnice. Fără îndoială. Dar, în al doilea caz, într-un stat etnic nu există legalitate pentru nenumăraţii oameni străini sub raport etnic, nici măcar pentru cei care vor să se ţină deoparte de comunitatea imaginată de alţii. Părţile care se opun în dezbatere sînt ireconciliabile.

După părerea mea, cea mai bună soluţie posibilă este ca statul să fie construit din indivizi-cetăţeni. Dacă ne închipuim că ridicînd problemele fiecărei minorităţi etnice la rangul de politică de stat vom avea un leac pentru rănile provocate de statul naţional, care a oprimat sau oprimă minorităţile, ne înşelăm pe noi înşine. Peste tot unde o minoritate etnică este ridicată la rangul de politică de stat ca unitate colectivă, nu numai că nu se rezolvă problemele anterioare, dar ele chiar sporesc. Politizarea problemei conştiinţei etnice la nivelul politicilor de stat duce la etnicizarea statului. Provoacă naţionalism etnic. Foloseşte la trezirea conştiinţei etnice nu doar în sînul minorităţilor, ci şi în interiorul majorităţii etnice. Duce la întărirea statului, multiplicînd numărul grupurilor centrifuge.

Pare că gîndirea creativă a amuţit în faţa etnicismului. Iată două exemple:

Patrick Moynihan, în cartea sa interesantă, dar timidă despre naţionalismul etnic, intitulată **Pandaemonium** (1993), ajunge la următoarea concluzie: "Misiunea noastră e să facem ca lumea să fie apărată **de** şi **pentru** etnicitate, o lume în care acele diferenţe pe care mulţimile democratice nu tind să le suprime să poată exista". Repet: "de şi pentru etnicitate". Simpatice cuvinte, dar cum să izbutim să facem ambele lucruri în acelaşi timp? În cartea sa **Împăcînd singurătăţile** (1993), Charles Taylor scria, discutînd problema canadiană a Québec-ului, despre două tipuri de societate liberală. În descrierea sa, comunitatea canadienilor francofoni nu e doar democratică, ci şi liberală. Nu prea cunosc realitatea canadiană. Poate că are dreptate. Iată cum sună frazele lui răbdătoare şi tolerante: "Avem opţiunea de a merge în continuare pe acelaşi drum singuri, într-o stare de duşmănie reciprocă, sau să încercăm împreună să găsim soluţii pentru a ne sprijini reciproc". "Sprijin reciproc" între patrioţii constituţionali şi cei care încearcă să rescrie Constituţia liberală de dragul identităţii etnice? "Sprijin reciproc" între naţionalismul cetăţenesc şi naţionalismul etnic? Am mari îndoieli.

Despre o "societate distinctă" şi liberalismul procedural vs. liberalismul "neatîrnării"

Dar situaţia cărţii lui Taylor nu este atît de simplă, cum am formulat-o eu mai înainte. Acolo se sugerează ceva nou. Se vorbeşte despre o "societate distinctă", adică o societate cu particularităţi speciale, deosebită de societatea canadiană, aşa cum este ea cunoscută, copleşită de cereri separatiste. Nu sînt încă convins, dar încerc să fiu atent.

"O societate distinctă" - aşa cum sugerează el - este o cărare spre viitor, încă nouă şi necunoscută. Canadienilor nu le place specificitatea marelui lor vecin, unde rata criminalităţii şi îngrijirea medicală sînt atît de diferite de ale lor, dar unde **liberalismul procedural** este regula jocului. Liberalismul procedural înseamnă că sistemul juridic sprijină drepturile individuale ale cetăţenilor, dar este suspicios faţă de orice drepturi colective.

Mulţi canadieni nu sînt încîntaţi nici de statul naţional de tip francez, întemeiat în secolul XIX. Tocmai conceptul de stat naţional, cu multe dintre viciile sale ascunse, este fondul care încurajează şi alimentează ideea separatistă în Québec. Conceptul nu este doar o colecţie reziduală a rudimentelor ideologice iraţionale; el a fost îmbogăţit şi articulat de democraţia modernă - aşa cum arăta Charles Taylor (p.177). De aici şi vine ideea liberalismului "neatîrnării". Acest tip de liberalism nu este doar un set de proceduri - "acţiunea corectă a unuia faţă de altul şi acţiunea egală a statului faţă de toţi" -, ci un liberalism a cărui substanţă constă din binele comun imaginat, stabilit şi pus în practică de către sistemul legislativ.

După părerea mea, asta înseamnă că există două societăţi:

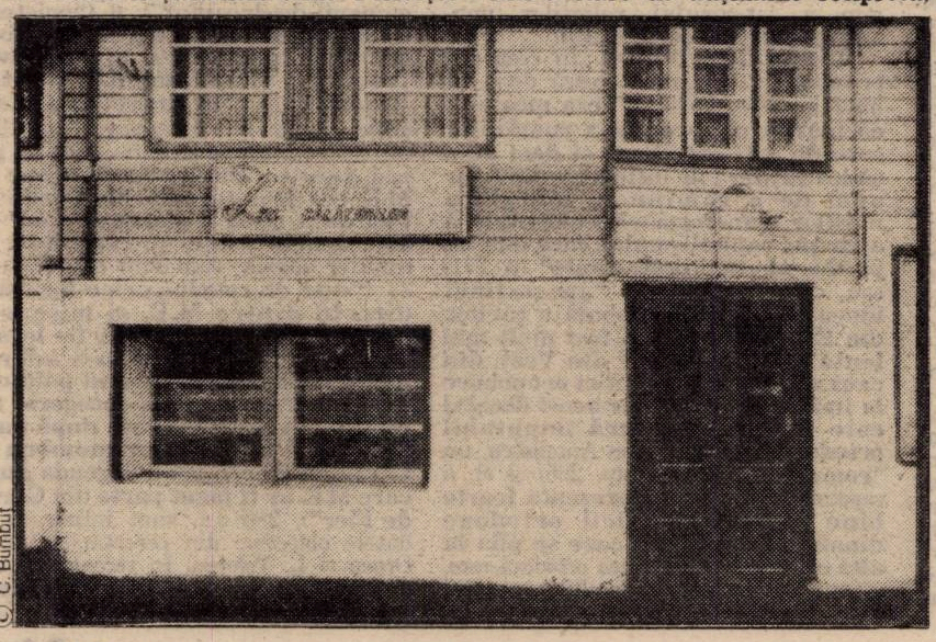

© C. Bumbut

CSABA GOMBÁR este mai curînd o noţiune decît o persoană în carne şi oase. Desigur, el este un ins fermecător şi drăguţ, izbutind să-şi păstreze cumpătul, buna dispoziţie şi spiritul tolerant în cele mai dificile situaţii ale vieţii; dar a devenit o noţiune în viaţa publică a Ungariei.

El a fost unul dintre primii profesionişti care a încercat să introducă în Ungaria noţiunile occidentale de politologie, avînd curajul să folosească aceste instrumente periculoase în analiza tabu-urilor comunismului şi ale socialismului de stat. A publicat, în 1981, **Dicţionarul noţiunilor politice elementare**, care – dincolo de suprafaţa sa rece şi savantă – era plin de idei noi, explozive, despre democraţie, libertate, drepturile omului, parlamentarism, suveranitate, pluralism şi alte concepte interzise din 1948, cînd comuniştii au luat puterea. De atunci a mai publicat cîteva cărţi şi zeci de articole importante despre problemele teoretice şi practice de pe tărîmul politicii şi al politologiei. Transformarea instituţiilor politice din Europa Centrală şi de Est, evoluţia culturii politice, principiile de organizare ale democraţiei, partidele politice şi modificarea articulaţiilor politice în societatea maghiară au fost subiectele sale preferate. Toate lucrările sale sînt caracterizate de realism, de un interes acut pentru detaliile importante, de toleranţă, de antipatie faţă de teoriile măreţe şi zgomotoase.

Acum lucrează la o carte care pune în discuţie una dintre cele mai fierbinţi probleme ale timpului nostru: renaşterea etnicismului şi rapida expansiune a etno-politicii. Teza lui de bază este că dacă etnicitatea va fi ridicată la rang de politică de stat, problemele vor fi exacerbate şi nu rezolvate. Din această carte face parte şi capitolul a cărui primă parte a apărut în numărul trecut al **Dilemei** (123). Un scurt istoric al problemei îi prilejuieşte constatarea că explicarea etnică a lumii tinde să covîrşească orice altă ipostază teoretică. Termenul "etnicitate" le absoarbe treptat pe cele de "naţiune" şi de "rasă". Iar în plan practic, autonomia, suveranitatea, neatîrnarea, tentaţia secesiunii falsifică, în opinia lui Csaba Gombár, dialogul democratic despre drepturile minorităţilor.

Ar mai fi de adăugat că, între 1990-1993, Gombár a condus Radiodifuziunea Ungară şi a jucat un rol important în ceea ce s-a numit "Războiul mediilor". Este profesor de ştiinţe politice la Universitatea Eötvös Lorand din Budapesta şi directorul Centrului de studii **Corridor.**

societatea atomizată, organizată după regulile liberalismului procedural, şi cealaltă, care adăposteşte identitatea naţională comună preferînd drepturile colective, caracterizată de un liberalism al neatîrnării". "Societatea disinctă" - termenul lui Charles Taylor - presupune că cele două moduri de gîndire se vor tolera reciproc, şi Canada va putea supravieţui, rămînînd unitară şi distinctă, dacă respectivele două societăţi vor explora împreună noul drum comun.

Sincer vorbind, am unele rezerve. Tocmai acest mod de a imagina binele comun este caracteristic tuturor disputelor etnice şi, de exemplu, numeroasele noi parlamente de pe teritoriul fostei Iugoslavii tratează mereu binele comun unul împotriva celuilalt. Dacă ar încerca cineva să reconcilieze liberalismul procedural cu cel al "neatîrnării", ar însemna că încearcă să conciliere naţionalismul etnic cu cel constituţional, ideea unei naţiuni etnice cu cea a unei naţiuni de cetăţeni. Este posibil? Charles Taylor scrie următoarele: "O societate cu puternice ţeluri colective poate fi liberală în această direcţie, cu condiţia să fie capabilă să respecte diversitatea, în special cînd este vorba despre cei care nu îi împărtăşesc ţelurile şi cu condiţia de a oferi garanţii adecvate pentru drepturile fundamentale". (p.177) Cuvintele-cheie sînt: cu condiţia. Am o întrebare: ce se va întîmpla dacă liberalii "neatîrnării" eşuează în respectarea diversităţii, aşa cum se întîmplă în general? Putem să-i caracterizăm altfel, să nu-i mai considerăm liberali?

Înţeleg că, de fapt, Canada are trăsături specifice în comparaţie cu Statele Unite. Dar în acelaşi timp trebuie să ţinem seama şi de faptul că descoperim în Canada trăsături specifice şi cînd e comparată cu restul lumii. Pe glob figurează doar opt state care au existat înainte şi au continuat să existe şi după 1914, şi unde din 1914 guvernarea n-a fost deturnată de violenţă. Dintre aceste opt state, patru au făcut parte sau sînt încă membre ale Commonwealth-ului britanic (Moynihan, p. 10). Canada este membră în acest club select. Poate că ea seamănă mai mult cu restul lumii decît cu Statele Unite, dar totuşi nu este Cecenia. Canada are un puternic specific, cu toate problemele ei nerezolvate şi fără să ajungă la situaţia ideală definită de Taylor ca "societate disctinctă".

Despre cercul vicios din epoca multiculturalismului. Integrare sau separare?

Totuşi, trebuie să-mi amintesc ce a scris Charles Taylor în cartea sa: "Este uşor de detectat un cerc vicios" şi "în cele din urmă nu se va ajunge la o securitate mai bună, ci la sporirea incertitudinii în istoria modernă". (p. 110) Propoziţiune care rimează bine cu definiţia lui Richard Rorty: libertatea înseamnă asumarea incertitudinii. Oricum, sarcina reală este ruperea cercului vicios.

A rupe un cerc vicios este preferabil situaţiei în care oamenii îşi frîng gîturile unii altora. Cînd face această observaţie, Michael Walser sugerează toleranţa. El descrie patru tipuri ale predispoziţiei psihice care favorizează toleranţa: resemnarea, indiferenţa, curiozitatea

© S. Ghetie

şi entuziasmul. După el, s-a ajuns în epoca societăţii de imigraţie unde ar fi de dorit ca preponderent să fie climatul intelectual al postmodernismului şi multiculturalismului. S-a ajuns aici după perioadele istorice ale marilor imperii, după experimentele "consociale" şi după era statelor naţionale. În toate cele trei formaţiuni anterioare, minorităţile alcătuite din străini au avut locul lor şi s-au bucurat de o anume toleranţă - cu excepţia situaţiilor cînd formaţiunea dată era intolerantă.

Cînd vorbim despre toleranţă acum, sîntem într-o situaţie nouă, raportată la circumstanţele anterioare. Înainte, lupta pentru egalitate a minorităţilor avea drept scop integrarea. Acum, grupurile implicate luptă pentru graniţe - şi aceasta este caracteristica grupurilor etnice. După Michael Walser, "Lozinca crucială a acestei lupte este autodeterminarea, ceea ce implică un teritoriu, sau, cel puţin, un ansamblu de instituţii independente..." "Pentru masa membrilor grupului, toleranţa poate fi menţinută doar prin separaţie, pornind de la presupunerea că aceşti oameni se consideră membri şi vor să se asocieze doar unul cu altul... Gardurile bune întreţin buna vecinătate".

După Michael Walser, speranţa de a rupe cercul vicios este generată de multiculturalismul care înfloreşte pe teritoriul gîndirii postmoderne. În plan intelectual putem, sau sîntem nevoiţi să tolerăm nu doar excentricităţile individuale, ci şi alteritatea colectivă, care în mod natural tinde către autodeterminare politică. Dacă înţeleg eu bine poziţia lui Michael Walser, el cere toleranţă din partea unui public cu o concepţie liberală şi individualistă. Cum am mai spus, poate fi o adresă greşită. În acest tip de raţionament, aşa-numitul program postmodern nu modifică şi nu anihilează modernitatea, ci doar se mixează cu ea.

Ca realitate, multiculturalismul este un fenomen vechi. Dar ca lozincă sau ca strigăt de luptă, el este totuşi un fapt nou şi cu multe feţe. De-a lungul secolelor, ideea de cultură într-o Europă care se modernizează a fost considerată un remediu pentru dezintegrarea religioasă şi politică. Dar însăşi ideea de cultură se modifică radical ca o consecinţă a multiculturalismului, devenind mai curînd o forţă care separă, decît una care uneşte. Ceea ce mi se pare evident în relaţia cu multiculturalismul - aşa cum îl trăim sau aşa cum îl percepem - nu este pluralismul cultural în sens democratic. Este exact contrariul unei gîndiri europocentriste. Are puternice prejudecăţi împotriva culturii europene. Dar poate că acest multiculturalism este extremist doar la suprafaţă. Michael Walser afirmă că liniile de delimitare între entităţile culturale şi politice devin obligatorii. Dar - adaugă el - nu ştiu cum se va trăi de-a lungul acestor graniţe şi cum vom putea să le traversăm.

În ajunul Crăciunului, mi-am cumpărat o hartă politică a lumii, ca să mă lămuresc cum e cu noile frontiere politice. A doua zi am dat de un articol în **Economist** despre cel mai nou stat independent, Palau, care a completat deja toate documentele necesare pentru a deveni membru ONU. Palau este o mică insulă din Pacific, cu 13 mii de cetăţeni, plus 6 mii de muncitori imigranţi. Aceştia nu pot cere cetăţenia. Palau este unul dintre ultimele efecte ale autodeterminării democratice, pe calea întemeierii unei societăţi bine închise. Ca stat, Palau nu figurează pe noul meu atlas Bertelsman. Dar Palau există, chiar dacă se află la o oarecare depărtare de universităţile americane.

Cîteva cuvinte despre Ungaria şi alte cîteva cuvinte despre ce e de făcut

În Ungaria trăiesc, în mare, zece milioane de cetăţeni şi aproximativ zece procente din populaţie nu sînt etnici maghiari. Există aproape 15 milioane de unguri în lume, iar o treime dintre cei care trăiesc în străinătate locuiesc lîngă graniţele politice ale Ungariei. Deci există minorităţi maghiare dincolo de frontiere şi diferite minorităţi etnice în interiorul graniţelor. Situaţia nu este mai dramatică dacă o comparăm cu cazurile cunoscute din presa cotidiană, care dă seamă despre sîngeroasele conflicte armate, dar nici plăcută nu e. Există multe probleme nerezolvate cu privire la minorităţi, atît înăuntru, cît şi în afară. Avem în acest domeniu extremiştii noştri, şi noua privire asupra societăţii - etnicismul - este evidentă.

Nu vreau să plictisesc pe nimeni cu amănunte, aş vrea să menţionez doar un lucru: adoptarea etnicităţii în sistemul legislativ. Fără îndoială, e un semn al vremurilor noi. Noua Constituţie a Ungariei din 1989 şi legea minorităţilor etnice din 1993 afirmă că în Ungaria există 13 minorităţi etnice, fiecare dintre ele avînd dreptul legal să constituie în mod colectiv statul ungar.

Dacă o să întrebe cineva de ce sînt 13 etnii în Ungaria şi nu 12 sau 14, cel mai înţelept răspuns ar fi: de-aia. Amintiţi-vă ce scria secretarul de stat Lansing despre unitatea de autodeterminare în jurnalul pe care l-am menţionat mai înainte. În cartea sa **Postmodernism, raţiune şi religie**, Ernest Gellner scria: "Cînd nu există nici un motiv temeinic, se poate apela la împrejurările evoluţiei locale, la accidentele echilibrului local de putere şi de preferinţe". Nu e de mirare că nici o minoritate etnică din Ungaria nu e mulţumită cu acest statut legal, dincolo de împrejurările concrete.

Avem o experienţă destul de proastă cu privre la etatizarea economiei şi culturii în ultimele decenii, cînd doar statul avea răspunsuri la problemele economice şi culturale. Dacă punctul central al vieţii etnice este în principal o problemă culturală, de ce se consideră că politicile statului sînt singurele apte să dea un răspuns adecvat? De ce nu ne gîndim la tipul de autonomie practicat de unele biserici protestante de-a lungul istoriei? În ceea ce le priveşte, pe de o parte statul practica toleranţa fără etatizare, iar pe de altă parte nu permitea bisericilor protestante să joace un rol politic în stat. Poate că aceasta ar putea fi soluţia şi pentru diferitele grupuri etnice.

De asemeni, statul constituit din indivizi-cetăţeni este o idee şi o practică binecunoscută. Dar o politică de stat faţă de libertăţile individuale nu a fost un mod de acţiune practicat cu adevărat în partea noastră de lume. Pot să-mi imaginez excesele de prea-plin al libertăţilor individuale, în legătură cu care ne avertizează unii autori. Dar nu sîntem încă în situaţia aceea, pentru că nu am avut niciodată ocazia să comitem excese în acest domeniu.

Sînt sigur că nu există leacuri universale pentru problemele etnice. Etnicizarea statului pare a fi mai curînd o otravă decît un leac. Pentru mine este sinistră perspectiva în care oamenii de stat şi politicienii de partid vor sugera ca terapie pentru politica statală organizarea de partide etnice care îşi vor trimite reprezentanţii în adunările alese, organizînd ministere care se vor ocupa de minorităţile etnice, legiferînd drepturile etnice colective în sistemul de legi, statul devenind astfel o alcătuire a comunităţilor etnice şi nu a indivizilor-cetăţeni. Ei sînt - mai curînd din inconştienţă - sub vraja noii concepţii, a etnicizării. Sînt fascinaţi de noua direcţie a multiculturalismului, care emană de la cele mai dezvoltate regiuni ale globului. Pare a fi practica în virtutea căreia se trăieşte în toată lumea. Poate că ar trebui să-mi termin articolul cu chemarea: **"Etnii din toată lumea, construiţi-vă garduri!"**

Pagini realizate de
Magdalena BOIANGIU

un radio actual

In fiecare zi, de luni până vineri, puteţi audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00

TALK-SHOW-uri LIVE

FM 94,2 MHz TOTAL RADIO

637.37.90; 637.56.45

Luni: Portrete din gulagul românesc - Irina Corbu
Marţi: Câinele de pază - Cornel Nistorescu
Miercuri: Punct şi virgulă - Carmen Bendovski
Joi: Fiţi întreprinzători - Bogdan Teodoriu
Vineri: Taxiul de noapte - N.C. Munteanu

CASE ŞI ORGOLII

- de vorbă cu dl. arhitect Ascanio DAMIAN -

După înghesuiala din autobuz, de la condică, de la vreun ghişeu public, de la policlinică ori din piaţă, majoritatea locuitorilor oraşului îşi încheie ziua în cea din urmă formă de aglomeraţie: blocul în care stau, unde au ajuns cu repartiţie de la întreprindere sau prin înglodarea în "rate" pentru construirea unui apartament proprietate personală. Prin forţa lucrurilor, faţada neutră a unei astfel de clădiri poate spune prea puţin despre gustul, personalitatea, proiecţia sau modul de viaţă real al trăitorilor dinăuntru. Pe drept sau nu, adevăratul proprietar de case este văzut mai ales ca unul care are locuinţă unifamilială, cu elemente de stil propriu, cu o curte împrejmuită în jur şi copleşită de verdeaţa grădinii. În ultimii cinci ani această imagine a casei a devenit posibilă pentru unii.

Dar, tot în acest scurt răstimp, proprietatea imobiliară a căpătat, uneori, şi o altă conotaţie; ea pare să fie înţeleasă mai mult ca extindere şi efect de abuz. De la parlamentarii investigaţi de comisia "Apartamentul", pînă la "J.R. din Slobozia" sau romii ce-şi construiesc mici "palate" kitsch prin satele din Buzău sau Timiş, nemaivorbind de vilele somptuoase care înfloresc în SAI, proprietarul prosper din vremea tranziţiei este receptat de opinia curentă ca un fel de conchistador pe terenul locativ. (Nu e mai puţin adevărat că destule construcţii noi dezvăluie o carte de vizită arogantă a posesorilor, înfăţişînd în beton şi marmură un individualism agresiv, lacom, care se exprima, probabil, pînă nu de mult, în locuri şi prin forme mai puţin vizibile ochiului public.)

Un dialog despre case şi proprietari ni s-a părut binevenit pentru tema numărului de faţă: dl. arhitect Ascanio Damian a avut amabilitatea să răspundă solicitării noastre, motiv pentru care îi mulţumim şi pe această cale.

Un model de organizare a lumii proprii

Stimate dle Ascanio Damian, putem privi locuinţa individuală ca pe un model de organizare a lumii proprii, un mesaj personal inconfundabil?

Arh. Ascanio Damian: Sigur, casa nu este doar un adăpost, un spaţiu protector, o investiţie. În primul rînd e ceva gîndit să corespundă modului de viaţă, nevoilor, dimensiunii familiei, dar, de asemeni, şi imaginii pe care cineva o are despre sine - ori aspiraţiei, în orice caz. Am văzut zilele astea la TV un reportaj despre isprăvile unui ţigan care-şi făcuse o casă imensă undeva la ţară, copleşită de elemente decorative îngrămădite fără măsură şi cît de cît discernămînt selectiv. Imagine mai ciudată - să zic, spre a fi blînd. A plimbat echipa de filmare peste tot: pe scări, prin sufragerie - dar acolo avea şi patul! - prin curtea pavată cu fragmente de marmură, a deschis şi garajul unde se găsea o maşină colosală, scumpă, cu numele fiului său pus ca număr de circulaţie. Proprietarul de care vă vorbeam avea o imagine foarte exactă a ceea ce voia să fie **casa lui**: el dorea să trăiască cu plăcere, cu chef, opulenţa la care ajunsese. Avea şi un ideal: Dallas-ul; chiar aşa spunea: "Ca la Dallas".

Dar, cum s-a observat, Dallas-ul se dovedea meschin - mai mult de trei interioare şi piscina nu era de văzut altceva. *Felix şi Otilia* e mai somptuos - dacă ne luăm după ceea ce propune viaţa "ca-n filme"...

Probabil aveţi dreptate. Dar, ca să revenim, la cîteva zile după emisiunea TV, am răsfoit o revistă unde un arhitect american - nume nou - face nişte trăsnăi, parcă în mod special numai ca să şocheze, nişte clădiri bizare ce n-au nimic de-a face cu o structură de rezistenţă rezonabilă, totul e complet aiurea, dar... de, e arhitect, are lucrări. Ce vreau să spun? Se cultivă disproporţia şi ciudăţenia în lume, nu numai la proprietarii foarte recenţi. De obicei, foarte mulţi nu ţin la imaginea personală revelată prin casa ridicată de ei. Cred că mulţi intelectuali nu ar vrea să se afirme cu ceva şocant. Imaginea lor e mai pură, ţine de altceva. Sau se afirmă foarte subtil! Am o amintire din tinereţe: casa pictorului Camil Ressu, pe atunci rector la Institutul de Artă Plastică. Eram coleg de studenţie cu băiatul lui şi l-am vizitat o dată. Ţin minte că mi-a deschis o subretă, foarte drăguţă, în ţinuta de rigoare, ceea ce ar fi presupus un interior de o anumită factură; cînd colo - casa era aproape goală: biroul, o bibliotecă, 2-3 fotolii, parcă un tablou, altminteri dominau spaţiile mari, libere, denudate de ceea ce se găseşte de obicei prin locuinţa oamenilor. M-a frapat concepţia lui despre ceea ce trebuia să fie o casă, un interior intim. Uneori proprietatea reflectă chiar modul de cîştigare a banilor de către proprietar. N-aţi întîlnit clădiri opulente, trufaşe? Noi stăm de vorbă acum în locuinţa construită de bunicul matern al soţiei mele - G. Costescu, fost institutor, autor de manuale de şcoală primară, care i-au adus venituri bune, se reeditau anual, erau căutate etc. A ridicat două clădiri asemănătoare - zestre fetelor - pe un teren care aparţinea parcului Bonaparte, în vecinătatea Pieţei Victoriei - aşa mai scrie şi acum pe plăcuţa de la poartă. Case solide, echilibrate, temeinice, fără exagerări - ele îi exprimau, bănuiesc, modul de privire al lumii, perspectiva individuală.

Etapele oraşului şi tipurile de proprietari

De multe ori acest tip de locuinţă arată că proprietatea nu este văzută doar ca achiziţie ori investiţie, ci, s-ar putea spune, ca o creaţie, contribuind la estetica oraşului.

Între cele două războaie s-au populat cartiere întregi cu case individuale, toate mai cu acelaşi regim de înălţime, construcţii joase, în mare măsură asemănătoare, pe terenuri lotizate cam în acelaşi fel - circa 200-300 m.p.-, din care clădirea propriu-zisă ocupa cca. o treime, restul era curtea şi grădina. Parter, etaj, poate aveau şi un pod - aşa arătau cele mai multe. Între 1 Mai şi Griviţa îşi făceau case ceferiştii, de obicei doi pe un loc, cu curticică, iar casa - parter şi pod; uneori poate şi etaj, uneori şi pivniţă. Erau ceea ce se cheamă locuinţe ieftine, cum s-au mai făcut în Vatra Luminoasă, pe Filantropia, în Florească. După război s-au făcut construcţii masive - încă nu marile blocuri de mai tîrziu - care au mai păstrat ceva din raportul prietenos dintre locuitorul casei şi spaţiul dimprejur - gen cele din jurul Academiei Militare, cu un parc interior şi cu bolţi la intrarea în grupul de clădiri. Noi, tineri arhitecţi pe atunci, le găseam cam împopoţonate, nu ne plăceau, le criticam. Acum, trebuie că e foarte bine de stat acolo, mai ales că spaţiile sînt mari. Dar - dacă ai de cazat sute de mii de oameni - cum s-a întîmplat cu Capitala, dispui numai de anumite şume şi vrei să satisfaci pe cît mai mulţi... În fine, locuinţa iese cum iese, te rătăceşti printre blocuri prea asemănătoare, de care sînt pline noile cartiere. Tot locuinţe ieftine s-au ridicat şi în zona lacului Herăstrău, pentru funcţionarii de la Gaz şi Electricitate, unde era un director luminat, Caranfil, un domn, care şi-a asociat un arhitect, Octav Doicescu, şi au pornit proiectul. Bineînţeles că ele erau, mai mult sau mai puţin, case- tip, dar ofereau şi un **model** de viaţă: nişte oameni cu venituri modeste puteau locui destul de comod, locatarul putea să-şi îngrijească proprietatea, să-şi crească într-un anumit fel copiii, să petreacă decent, să ţină la un anumit stil de viaţă şi de relaţii sociale etc. Proprietatea, vecinătatea reglementează stilul, pînă la un punct, în unele cazuri îl impune chiar. Cel puţin aşa era atunci cînd s-a construit cartierul...

Fost de locuinţe ieftine, care a devenit rîvnita zonă Primăverii din zilele noastre.

Zona este foarte atrăgătoare - practic parc - şi evident că e bine să stai singur. Cred că asta a fost principala atracţie a noilor locatari intraţi acolo după război. De ce să stai la bloc, cu vecinul care tropăie, murdăreşte scara, chefuieşte, primeşte rude de la ţară, copiii defectează liftul etc.? Prin restricţii de circulaţie şi închideri succesive, repartiţii preferenţiale, a devenit un perimetru exclusiv, foarte invidiat. N-a mai contat că nu prea existau la început (pînă la troleibuze şi la metrou) mijloace de transport în comun. De altfel, toţi noii veniţi beneficiau de maşini la dispoziţie.

Cît se supune un arhitect dorinţelor pe care le manifestă proprietarii unei viitoare case?

Un arhitect întîlneşte, în relaţia sa cu clienţii care comandă, toate variantele de comportament uman, cu diversitatea tipurilor. În tinereţe, chiar după război, am lucrat împreună cu arh. Cucu la cîteva proiecte şi clădiri, aşa că m-am întîlnit cu tot felul de proprietari. Unde debuşează str. Batiştei şi str. Rosetti este o pieţuşcă - acolo am refăcut o casă bombardată, dar cu zidărie trainică, i-am făcut şi o scară, proprietarul ne-a lăsat să lucrăm cum ştiam. Pe urmă, am făcut proiectul unei vile în str. Popovici - pe lîngă Arcul de Triumf - acum acolo e o ambasadă - la care m-au pasionat şi nişte soluţii tehnice foarte moderne - de pildă, clădirea are un sistem de încălzire special, toată tubulatura trece prin podea, prin tavan, prin pereţi - chiar şi terasa e încălzită - lucrarea fiind realizată de către specialişti elveţieni. Bineînţeles, ca arhitect, am avut de-a face şi cu oameni prea siguri de ei, care mă chemau să văd ceea ce au făcut ei singuri, fără specialist - case mari, dar deficitare din punct de vedere al nevoilor funcţionale, al soluţiei raţionale, ori al imaginii întregului. Aştia sînt capsomanii - n-am cum să le spun altfel. Treaba lor, la urma urmei, ei locuiesc acolo, dar casa e în oraş, şi o greşeală în construcţie ne supravieţuieşte, durează. Viaţa are limite, trece, construcţiile rămîn; sînt palate medievale, locuite şi azi, şi rămîn încă în picioare, ba mai vine lumea şi casă gura la ele şi azi.

Proprietatea ca extindere

De ce credeţi că multe din noile construcţii, mai ales din ultimii cinci ani, sînt privite ca rezultat al operaţiilor maloneste, sugerînd ideea că proprietatea n-are o bază curată?

Este reflexul unui timp în care s-a mers pe ideea că numai mijloacele îndoielnice, adeseori condamnabile, pot s-o producă. Dar oamenii unde să locuiască? N-a fost greşit faptul, aşa socotesc eu, că statul - în "perioada socialistă" - s-a implicat masiv în construcţia de locuinţe. Şi acum ar trebui s-o facă, terminînd ce a rămas început şi este pe cale de dispariţie prin jefuire, prin degradare, din pricina unei concepţii proaste despre eeonomie şi patrimoniu locativ. Cît de criticate au fost ICRAL-urile, au avut totuşi un rost, măcar au mai ţinut în fiinţă casele pe care cei care le aveau nu mai erau în stare să le întreţină din cauza costurilor imense ale reparaţiilor. Dau numai un exemplu: drama caselor cu şarpantă de ţiglă, cu acoperişuri şi terase ce nu puteau fi reparate de proprietarii care locuiau în acele clădiri. Sigur, cînd ICRAL-ul a făcut modificări în case, fără să consulte, unde se mai putea, pe autorii proiectelor unei clădiri sau ai alteia, şi-a depăşit competenţa şi a produs pagube şi schilodiri. Fiindcă, să nu uităm, există, sau trebuie să existe, o relaţie de durată şi respect între proprietarul clădirii/casei şi proprietarul ideii/viziunii - cu alte cuvinte arhitectul. Eu am lucrat la aeroportul Băneasa cu un grup de colegi din care nu mai trăieşte decît unul: acum acolo se fac nişte extinderi şi îmbunătăţiri. Mă bucur că sînt consultat, deşi ar trebui să-mi pară perfect normal, dar uite că nu e: cei ce răspund de pavilionul expoziţiei din Herăstrău, tot un proiect de care m-am ocupat, deşi l-au transformat într-un fel de bazar - deci cu alte împărţiri şi modificări de spaţiu -, nu m-au consultat; eu încă sper s-o facă, totuşi! Şi la marele pavilion al expoziţiei TIB s-au adus nişte schimbări asupra cărora, ca arhitect proiectant, mi s-a cerut părerea; şocat că aşa este corect. Proprietatea intelectuală este tot atît de tangibilă prin efecte (şi-ar trebui să fie indiscutabilă) ca şi proprietatea imobiliară, nu mai puţin.

Cum se desenează noul proprietar de după revoluţie, dacă ne luăm după imaginea unora dintre casele ce se ridică în jur?

Averile mari - nu numai cele de azi, dar în special cele făcute în timp foarte scurt - nu corespund totdeauna - uneori deloc - cu calităţi pe care le recunoaştem ca pozitive. Să nu uităm că acum s-au îmbogăţit rapid nişte oameni care şi înainte ar fi fost agresivi în dorinţa de avere cu orice preţ, dar erau frînaţi de frică, de controlul Partidului, de sancţiuni etc. Instinctele lor s-au păstrat intacte, comprimate în acel timp de supunere, acum au irupt cu forţă, se simt descătuşaţi, liberi de orice frînă.

Credeţi că arhitecţii tineri şi-ar putea impune opiniile în faţa unor asemenea comanditari?

Nu, deşi prin ceea ce au învăţat ar putea. Noi avem o şcoală foarte bună, dau numai un exemplu de felul cum sînt cotaţi arhitecţii noştri în străinătate: la Paris, cînd se închide o agenţie de proiectare, ultimii concediaţi sînt sîrbii, polonezii şi, ultimii de tot, românii. Dar aici ei vor avea de-a face cu oameni puternici, chiar duri, printre proprietarii de case individuale ai zilelor noastre, pentru că numai nişte "aventurieri" se pot înhăma la o asemenea faptă temerară. Un lefegiu nu accede la asta: pentru el - blocul, şi numai dacă are noroc. Cînd aud de locuinţe pentru tineri căsătoriţi sau pentru pensionari-proprietari, sînt destul de sceptic în viitorul imediat. Mai e o problemă: în unele zone ale oraşului mai sînt încă, destul de bine conservate, clădiri proiectate de Horia Creangă, Haralambie Georgescu, Tiberiu Niga; astea, dacă vor fi vîndute, nu trebuie să fie tratate ca o marfă - modificate, supraetajate, împopoţonate, numai fiindcă proprietarul poate face orice cu lucrul achiziţionat. Nu poate!

Dumneavoastră aţi văzut ce fel de garduri înconjoară noile vile sau pe cele vechi cumpărate de proaspeţii oameni cu bani? Cetatea Neamţului le-ar invidia, atît sînt de masive, solide, opace.

Nici asta n-ar trebui să se îngăduie. Era, din cîte ştiu eu, pe vremuri, un regulament care interzicea gardurile opace, fiindcă dădeau o notă discordantă străzii, cartierului; clădirile şi amplasamentul lor corespund unei anumite alinieri, unei anumite mărimi, presupun o anumită retragere de la stradă, de asemeni, una faţă de trotuar, faţă de vecini etc; toate astea sînt prevederi care modelează egoismul sau capriciul proprietarului. Erau. Nu ştiu dacă mai sînt. Ar trebui să fie. Dar au apărut, în anii din urmă, mulţi oameni îndrăzneţi, care au idei personale în privinţa legilor şi a respectării lor. Cînd eram în CPUN - pînă în mai 90 - şi aveam diferite întîlniri cu cetăţenii înainte de şedinţe, ca să luăm pulsul vieţii "la zi", ţin minte că a venit o dată la noi un precupeţ din Obor cu o propunere concretă: "lăsaţi, domne, nu vă mai ocupaţi de chestii de-astea cu economie, cu discuţii, cu hîrţoage; ştiu eu pe unu' din Obor de la hale, care pune ordine-n piaţă dimineaţa, dacă vine aici le rezolvă în doi timpi şi trei mişcări". Am refuzat propunerea, deşi... Sînt sigur că magnificul organizator de care n-am "beneficiat" în '90 este acum multimilionar. Iar dacă şi-ar face o casă, teamă mi-e că n-ar accepta nici o sugestie de specialitate. Va rămîne, deci, în piatră o "viziune" mult prea personală a sa despre lume şi despre dreptul proprietarului de a face orice, indiferent de lumea din jur, o dată ce **el are**.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea. ● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Bogdan GHIU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE : Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la R.A.I. CORESI, Piaţa Presei Libere nr. 1, Bucureşti

Anul III
nr. 125
2-8 iunie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

LAS' CĂ MERGE ŞI AŞA!

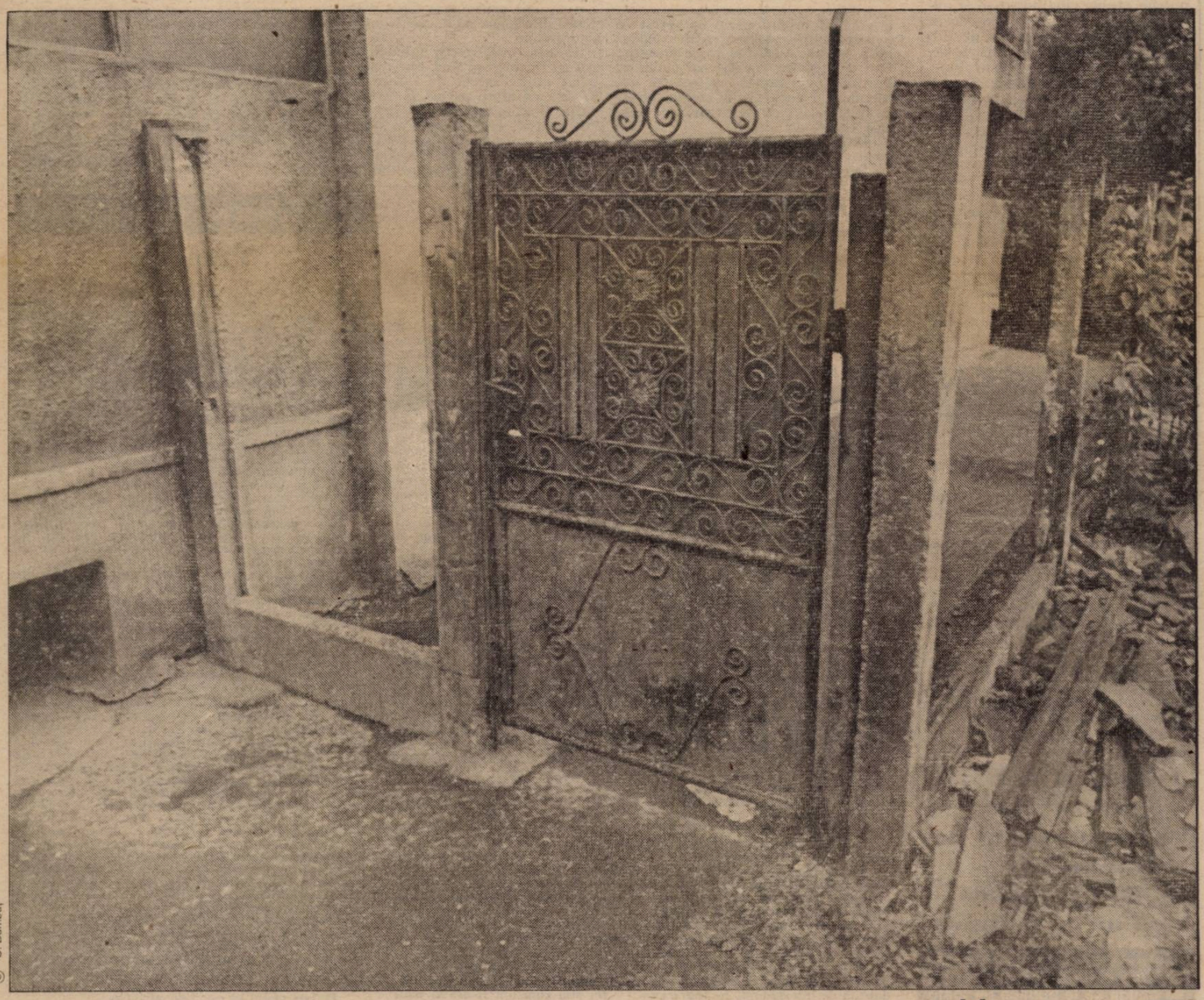

© C. Bumbuț

SE PUTEA ŞI MAI RĂU

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Argument

"Merge şi aşa" pare să fie primul articol al pactului pe care-l încheiem cu provizoratul. Ne consolăm cu ideea că sîntem nevoiţi să admitem soluţia improvizată, impostura, linguşeala, şmecheria şi aflatul în treabă numai pe timp limitat, pînă una alta şi pînă s-o alege-ntr-un fel, ori-ori. Deocamdată las că ţine şi aşa. Îi dăm înainte. Se putea şi mai rău. Odată convinşi de acest fapt, căpătăm o mare siguranţă în soluţia aleasă, asupra căreia nimeni nu are a se pronunţa, cîtă vreme noi înşine am decis că nu-i de nesuportat, dacă lucrurile continuă, aparent, să funcţioneze. La urma urmei cui ce-i pasă dacă nouă ni se pare convenabilă şi această variantă, cu care, aşa cum putem, ne descurcăm? Nici comparaţia, nici competiţia nu intră în vederile acestei atitudini, nu atît de resemnate pe cît s-ar crede.

Pe de altă parte, nu ignorăm nici speranţa timidă pe care o nutrim atunci cînd admitem şi alt aspect al problemei; totuşi, decît nimic mai bine ceva cît de cît posibil, chiar dacă aflat departe de rigoarea cerută de lucrul bine făcut. N-avem încotro; asta-i situaţia. Şi, citeodată chiar merge. Numai că, dacă ne lăsăm cu lene şi linişte în voia lui, tot ceea ce "merge şi aşa" are tendinţa firească de a-şi impune propriile reguli. Sîntem astfel nevoiţi să ne modificăm, la rîndul nostru, supunîndu-ne normei de funcţionare a noii realităţi acceptate. În această împrejurare nu mai deosebim cu claritate cine e imperfect şi cine nu, noi sau situaţia pe care am creat-o, cine pe cine tolerează, pînă una alta. Între noi şi ceea ce se petrece în jur ca o fatalitate de durată pe care singuri ne-am menit-o, apare tensiunea: a-i pune capăt cînd ne convine, şi fără urmări prea grave, aşa cum am crezut la început, se dovedeşte că nu stă numai în puterea noastră. "Las' că merge şi aşa" şi-a creat drepturi şi privilegii pe care nu le-am calculat din vreme. Propunînd această temă, revista noastră a încercat, cu ajutorul colaboratorilor săi, nu să inventarieze situaţiile în care întîlnim optica în discuţie - lucru practic imposibil mai ales într-o vreme de tranziţie - ci, meditînd asupra ei, să stabilească, atît cît ar fi cu putinţă, pînă la ce nivel sîntem dispuşi s-o acceptăm. Cînd decidem, şi potrivit căror criterii: gata, nu se mai poate, pînă-aici?

Fiindcă atunci cînd constatăm că, din păcate, "las' că merge şi aşa" omitem adesea să punem o întrebare nu lipsită de importanţă: merge – dar încotro? **(T. C.)**

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Memorie şi memorii**
- **Rol şi mască**
- **Laic şi religios**

Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum trei pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă mulţumim. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Mîntuială şi mîntuire

E sigur: producţiile purtînd marca (secretă) "merge şi aşa" în 99% din cazuri indignează. Lucrul de mîntuială ne revoltă. O primă întrebare: de ce? În primul rînd, pentru că se vede: lucrul superficial - deci prost - făcut nu ţine, se strică. De cele mai multe ori repede, astfel încît trebuie luat de la capăt sau, tot de cele mai multe ori, cîrpit, dres sau pur şi simplu lăsat aşa cum e: pentru că a fost făcut o dată, nu-i aşa? E, deci, normal să ne revoltăm. Întrebarea "de ce" e hotărît absurdă. Nici n-ar trebui pusă. Şi nici nu se pune.

Viciul de producţie iese, deci, la iveală. Originea defectuoasă se dezvăluie repede, practic imediat. Este o origine fără secret, o falsă origine. Simetric, numai unui lucru care "ţine" îi presupunem un "mister al creaţiei" sau un "secret de fabricaţie". Lucrul prost făcut e comun; lucrul trainic ţine de excepţie. Conform acestei logici, produsele prost produse sînt transparente, lizibile, îşi revelează repede "esenţa" (absenţa acesteia), în vreme ce produsele care îşi servesc scopul sînt opace, dense, profunde. Idealul nostru epistemic - dorinţa de cunoaştere, de descifrare - se bazează/proiectează/presupune, prin urmare, un defect de construcţie, pătrunderea esenţei impune lipsa oricărei esenţe, a oricărui secret. Dar, din fericire, de cele mai multe ori lucrurile lumii rezistă, cu toate că noi, bănuitori şi insistenţi, le credem făcute de mîntuială, gata să se strice = să se lase "citite".

Deci: lucrul prost făcut e (ca şi) nefăcut.

Dar nu e întotdeauna aşa? Există cazuri - ilogice - în care se dovedeşte că "merge şi aşa". Să fie adevărat? Cred că da. Dar cum e posibil? Nu "cum e cu putinţă ceva nou", ci **cum e cu putinţă ceva prost**? Cum poate ceva (ca şi) nefăcut să funcţioneze, să ţină, să nu fie înlocuit? Cum poate ceva superficial realizat să dureze? În politică, de exemplu, adică în istorie. Comunismul, de exemplu. Dar a fost el **prost făcut**, sau **contra-făcut**, facere contra-facere? Răspuns provizoriu: cînd facerea, construcţia, edificarea nu vizează (decît cel mult ipocrit, formal, ideologic) o **pozitivitate** anume, ci **negarea unei pozitivităţi**, cînd îşi ia, deci, un suport preexistent, ea poate să dureze. Căci, tocmai, în cazul acesta nu de facere ca atare este vorba, ci de **negarea** ei. Comunismul nu a fost un lucru prost făcut, "de mîntuială" (cum cred nostalgicii), ci o de-facere, o (jucîndu-mă) **a-facere**, o parazitare (prin mimetism) a facerii autentice. De aceea şi inculparea lui ("procesul comunismului") este problematică. El nu a produs ceva anume (deşi aşa se lăuda), ci a "subprodus" ceea ce era produs, a contrafăcut ceea ce era făcut. A constat, preponderent şi decisiv, într-o operaţie asupra unui produs gata făcut şi asupra înseşi principiilor de facere. O mîntuială de mîntuire.

Există, însă, efectiv (gîndul insistă) cazuri (momente) cînd ceva "merge şi aşa", cînd excesul de facere strică, facerea ca atare putînd fi în plus, în exces. Sînt momentele (puţine), numite "de graţie", cînd facerea e spontană. Atunci, ea nu este secretă numai celorlalţi, ca în cazul secretului de fabricaţie, ci şi producătorului însuşi. Lucrul e gata făcut înainte de a se face. Astfel de momente de graţie nu cunosc, însă, decît cei care sînt atenţi în creaţie, pentru care niciodată nu "merge, şi aşa". De aceea, din cînd în cînd, li se întîmplă să "meargă şi aşa". De fapt: numai "aşa".

"Merge şi aşa" este un gînd pe care cel care îi dă curs îl crede bine ascuns, incomunicabil. Înşelătoare, această decizie, dacă i se poate spune astfel, devine imediat publică prin produs. În loc să rămînă ascunsă, ea deconspiră. Şi ajunge să creeze **norme**, o stare generală de **permisivitate** în cîmpul căreia un lucru bine făcut devine o insulă, se pierde. Starea general paradoxală, aporetică chiar a societăţii ne face să fim de mîte ori îngăduitori faţă de lucrurile "serioase" şi severi, intransigenţi în cazul celor "doar" simbolice. Nu observăm mîntuiala în politică, administraţie, servicii, economie etc. (sau o observăm dar o aprobăm, căci ne recunoaştem în ea, nu produce "străini", "monştri"), însă o sancţionăm prompt cînd e vorba de un meci de fotbal, de exemplu.

Superficialitatea şi opusul ei, seriozitatea sînt, aşadar, norme sociale ce se comunică. Ele ţin, deopotrivă, de puterea exemplului şi de aceea a obişnuinţei. Trecerea de la una la cealaltă este, de cele mai multe ori, anevoioasă, cînd nu de-a dreptul imposibilă. Cînd toate "merg şi aşa", efectiv totul "merge şi aşa". Imposibilul devine real fără a fi devenit în prealabil posibil. Uneori, cînd "timpul nu mai are răbdare", merge **numai** aşa, căci orice insistenţă, orice adăstare poate echivala cu o catastrofă. Atunci, mîntuiala devine chiar mîntuire.

Bogdan GHIU

Aduse cu poşta

Noi şi „merge şi aşa"

La încercarea de a ne defini ca mentalitate colectivă, s-a răspuns, nu o dată, că ne aflăm sub imperiul fatidic al lui "merge şi aşa". Dar, ce înseamnă asta?

"Merge şi aşa" nu este decît la prima vedere expresia dezinteresului şi superficialităţii ce par, în cazul românilor, funciare. În fond, este un fel (nu ştiu în ce măsură specific doar nouă) de a vedea lumea; este, în consecinţă, o filosofie. Dar, "merge şi aşa" este, mai ales, un fel de a fi. Acest fel de a fi - întemeiat pe propria sa filosofie, care este profund asimilată – are avantajele sale. Întîi, excludem cu desăvîrşire fixarea în proiect şi, astfel, înlătură una din sursele directe ale prostiei. Apoi, permite o anume detaşare faţă de real şi imperfecţiunile sale. Încăpăţînarea de a bate la uşi care nu se vor deschide niciodată, cu tot cortegiul de frustrări şi disperări ce ar decurge de aici, este, deci, imposibilă. "Merge şi aşa" este, iată, un fel de a fi tonifiant pentru spirit, ba chiar confortabil şi benefic pentru un anume gen de spirit: cel voios, sprinţar, pitoresc colorat. "Merge şi aşa" rimează de minune cu fundamentul spiritual al unei lumi în care "tout est pris à la légère". Căutarea febrilă, îngrijorarea în faţa unei probleme aparent insurmontabile, neodihna tensionată sînt cu totul străine acestui fel de a fi. Existenţa pare a fi o sală de bal parcursă, coregrafic, în poante.

Felul de a fi "merge şi aşa" poate fi, uneori, păguboş. Pentru că filosofia "merge şi aşa" este, din multe unghiuri, criticabilă. Realizată prin practică, ea interzice performanţa, eficacitatea, rigoarea, pentru că mizează exclusiv pe improvizaţie. Improvizaţia este apanajul inteligenţei, e adevărat, dar inteligenţa dublată de înţelepciune, ne spune că la improvizaţie se recurge în cazuri extreme şi că rezultatele improvizaţiei sînt, de cele mai multe ori, acceptabile şi, doar foarte rar, remarcabile. Or, "merge şi aşa" înseamnă improvizaţia ridicată la rang de principiu de viaţă.

Ceea ce este, însă, cu adevărat îngrijorător la acest fel de a fi, este compromisul pe care-l implică în mod necesar. Şi nu e vorba aici de un compromis mărunt, de faţadă, dintre acelea care nu reverberează profund. E un compromis interior, o abdicare de la fundamentale criterii axiologice. Pentru că "merge şi aşa" exprimă, de fapt, o judecată de valoare. "Merge şi aşa" porneşte de la recunoaşterea incongruenţei între ceea ce este şi ceea ce ar trebui să fie şi continuă, obligatoriu, cu acceptarea senină a acestei incongruenţe. Devenim, astfel, complici ai imperfecţiunii şi ai precarităţii. Cu alte cuvinte, ştim că nu e bine dar să fie aşa!

O observaţie se impune: "merge şi aşa" nu are temei, cum s-ar crede, într-o utilitate imediată şi provizorie. Demisia de la spiritul critic, este cu atît mai gravă, cu cît "merge şi aşa" nu subînţelege un provizorat, o situaţie care va fi schimbată, ci marchează definitivul. "Merge şi aşa" este, de multe ori, însoţit de "vom mai vedea", ceea ce înseamnă acceptarea permanenţei. Această stabilitate a imperfectului pe care o induce, face din "merge şi aşa" un fel de a fi respingător. Iar ceea ce este cumplit, este permanenţa compromisului voit cultivat. Efectul ce se naşte de aici este mutilant: pervertirea scalei de valori prin ignorarea ei deliberată.

De ce sîntem aşa? Sau, mai exact, de ce sîntem **şi** aşa? Explicaţii se pot găsi. De la îndepărtata etnogeneză la actualul "zeitgeist", toate par a răspunde acestei întrebări. Ceea ce trebuie, însă, spus, este că filosofia "merge şi aşa" nu este una a leneşului, ci una a săracului. "Merge şi aşa" nu înseamnă că nu vreau să schimb, ci că nu pot - în sensul că nu am mijloacele necesare - să schimb.

Nu ştiu cum am fi arătat dacă am fi fost mai intransigenţi, mai inflexibili, mai scrupuloşi în raporturile cu realitatea din jurul nostru şi în raporturile cu noi înşine. Oricum, ceva ar fi fost deja schimbat în noi şi în jurul nostru.

Sever VOINESCU

Efectul de ecou

Property

Un vechi proverb arab spune "Cel mai bogat om este cel care nu are nimic". Această sănătoasă, dar prea veche înţelepciune a fost piatra de temelie a dezvoltării popoarelor din însorita, dar bulversata Peninsulă Arabă. Dar mai ştiu un proverb românesc care spune "Nu ascultaţi acest proverb arab". Şi mai ales se pare că a prins, în zilele noastre, la oameni profund aplecaţi spre înţelepciune. Totodată, se observă o rafinare a accepţiei de proprietate.

Ca să devii proprietar (pe o marfă, în general) uneori plăteşti prea mult. Şi în acest caz tu eşti cel păgubit. În mod clar de cele mai multe ori nu îţi dai seama. Şi nu ar fi numai vina ta, caci eşti dirijat, fără să realizezi. Uneori ai simţit chiar o amabilă atenţie, tradusă în "neinteresata" şi spontana generozitate social-salarială. Şi ajungi să te bucuri cînd devii proprietar al unei ciosvîrte aruncate în plictiseală, cînd de fapt tu plătişeşi, în timp, pentru o masă bogată.

Este vechiul obicei al arătării pisicii. Dacă te doare piciorul, te vaieţi: dacă te mai doare şi capul, uiţi de picior, şi aşa mai departe, pînă cînd te va durea într-un singur loc, în spate*.

Un înţelept spunea că fiecare act de cunoaştere are preţul său. Să ne gîndim la ce preţuri fantastice au, uneori, informaţiile. Majoritatea, din care facem, uneori, cu toţii parte, plăteşte conştiincios. Şi plăteşte mereu. De un an, de o sută, de două mii, din totdeauna, fără însă ca prin aceasta să devină proprietara nici măcar a unei experienţe, fără să înţeleagă nimic, pentru că nu a înţeles nimic.

Să observăm şi cealaltă clasă, a aparenţilor proprietari, a celor care plătesc puţin şi primesc în proprietate mult, şi bun, şi bine... Aceştia sînt "şmecherii". A fi "şmecher" presupune un anumit grad... De inteligenţă, aţi înţeles. Dar acesta are puţine în comun cu adevărata putere cognitivă. "A fi tare", "e descurcăreţ", şi, în fine, "e deştept" sînt clişee şi etichete cu care profanii îşi gratulează puternicii zilei, fără să mai conteze dacă sînt de aceeaşi parte a baricadei sau nu. Şi cum spunea cîndva domnul care filozofa cu ciocanul, idolul este mărimea slăbiciunii. Iar daca te uiţi în jur, vei observa mai mulţi idoli decît realităţi. Revenind la futilitatea percepută ca deşteptăciune, şi neglijînd aspectul imoral, infamant, neglijînd că un om cu adevărat inteligent distinge moralul de turpitudine, şi în plus este conştient de calitatea sa de vertebrat, nefăcînd spagatul de fiecare dată cînd se schimbă vîntul, ei bine, aceşti băieţi autoproprietariţi, sînt doar nişte farisei, asupra cărora am insistat deja prea mult.

Dacă m-ar întreba un venetic care este cea mai ieftină marfă aici, i-aş răspunde patriotic: Oamenii. Şi nu cei mulţi, ci chiar Proprietarii noştri, "băieţii deştepţi". Aceştia nu aşteaptă să-i cumpere cineva, ci cu preţul de gît se roagă, te trag de mînecă, mai lasă din preţ.

De fapt preţul lor este insignifiant.

Ialcin IZET
student

---

* NOTA Incisiv-vulgară: Interesantă este reflectarea în slangul de peste Ocean: "pain in the ass/but" exprima cu adevărat ceva spinos, greu şi total neplăcut. Pe meleagul mioritic, este contrariul, totala nepăsare, sictirul ca normă a balcanismului.

Stilul boemei

– Amintiri despre Nicolae Krassovski –

Mă întorceam, într-una din nopţile studenţiei, de la o petrecere ratată, în a cărei bună-dispoziţie nu găsisem nici un punct de sprijin. Eram învăţat cu "improvizaţiile" spectaculoase ale lui Marin Tarangul, în compania căruia orice întîmplare căpăta nimbul unui melancolic delir, amărui, deşuchiat, imprevizibil. În lipsa lui, căzusem în capcana purei mondenităţi. Excedat de o variantă îmburghezită a dionysiacului, plictisit de o companie inept cuviincioasă, cu care propria mea cuviinţă - în perpetuă căutare a alterităţii - nu putea dialoga, plecasem deci şi traversam romanţios piaţa pustie a Palatului... Lae mi-a ieşit tocmai atunci în cale, cu alcătuirea lui incertă, în care o mare febră şi un mare frig conviețuiau sub acolada lichidă a aceluiaşi zîmbet. Avea ceva din fiinţa apelor: mobil pînă la împrăştiere, firav şi întreprinzător, hazliu şi tragic, el îşi obţinea forţa - asemenea apelor - prin simplul patos al curgerii. Lae mi-a ieşit aşadar în cale şi, amestecînd într-un fel specific urgenţa cu nepăsarea, mi-a cerut o sută de lei, adăugînd justificativ: "Mi-a ars casa!". Îl cunoşteam destul de bine ca să realizez cît de "krassovskiene" erau fraza aceasta şi împrejurarea însăşi pe care o consemna. Mai întîi, o anumită voioasă sărăcie, trăită în stil picaresc, histrionic şi totuşi netrucat, ca o periculoasă acrobaţie. Apoi, un fel de a formula drama ca pe o platitudine curentă. Între viaţa lui Lae şi literatura sa era atîta omogenitate, încît nu le puteai declara pe amîndouă decît la fel de adevărate, sau la fel de ireale. De aceea, "mi-a ars casa" putea însemna orice: o glumă funebră, o stratagemă autoironică folosită pentru a obţine banii, sau o vorbă în vînt. Tipic krassovskian era însă faptul că acest "mi-a ars casa" putea foarte bine să comunice purul adevăr, fără ca vreun detaliu de intonaţie să o confirme. Krassovskiană era şi disproporţia între derizoriul cererii şi elefantiaza justificării ei: ce să faci cu o sută de lei, dacă ţi-a ars, într-adevăr, casa?... În sfîrşit, krassovskiene erau zîmbetul tandru şi blîndeţea exoftalmică a privirii, însoţind cum nu se poate mai inadecvat iminenţa catastrofei. Bani să ofer, n-aveam. Lae mi-a strîns atunci mîna prietenește şi s-a îndepărtat sprinţar ca şi cum rugămintea lui nici nu se născuse pentru a fi satisfăcută, ci doar pentru a stîrni dialogul. Ne-am revăzut după cîteva zile şi încercarea mea de a afla ce se întîmplase de fapt s-a destrămat în mimica relativistă a lui Lae, ca un fleac oarecare. Adevărul nu-l ştiu nici astăzi. Adevărul e că prietenul meu cu nasul gascon şi ochi lăcrămoşi era totodată integral creditabil şi sublim incredibil, ca demonul însuşi al imaginaţiei. Sub puterea demonului acestuia toate incendiile sînt - se ştie - reale.

În tot ce făcea, Lae lăsa, dealtfel, impresia de a se juca cu focul. Cu focul desenului, al iubirii, al închipuirii şi al vinului. Sau, de-a dreptul cu focul. Mi-a pîrlit, într-o seară, sprîncenele încercînd să-mi aprindă o ţigară... Trăia tonic, riscant, fără iluzii, dar fără urmă de blazare. Părea inconsistent sau placid, dar avea geniul de a crea din nimic situaţii neobişnuite. Era la antipodul brutalităţii şi o căuta totuşi cu un fel de mirată voluptate. Era aberant cu naturaleţe. Avea stil. Stilul trepidant al boemei, pe care dacă am trăit-o vreodată, prin el am trăit-o. Boema nu era pentru Lae ceea ce este pentru noi toţi: un **episod** picant, un dulce libertinaj juvenil din care ne alimentăm nostalgiile vîrstelor tîrzii. Ea nu era nici o cochetă şarjă mondenă şi, cu atît mai puţin, o teorie a "interesantului". Pentru Lae, boema nu era o vîrstă sau o ideologie. Era un instinct spontan al libertăţii, un fel de a fi, ale cărui repere erau autenticitatea, totala disponibilitate faţă de orice împrejurare, asumarea integrală a oricărei experienţe. **Această** boemă, care nu crede că poţi înţelege

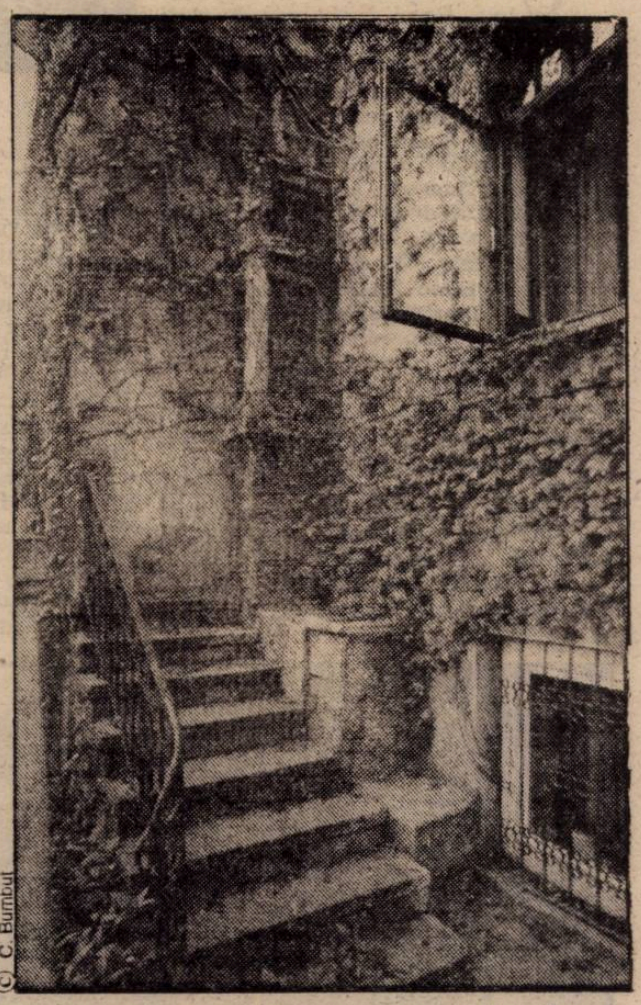
© C. Buntuț

decît ceea ce trăieşti în chip primejdios, **Lae** se născuse pentru a o întruchipa. Era limpede că pentru el viaţa era un prilej de a păţi cîte ceva... Moartea i-a fost şi ea o păţanie. Ce va fi înţeles dintr-însa stă poate scris, premonitiv, în opera pe care a lăsat-o. Şi pe care, pe nedrept, o uităm mereu pînă şi noi, cei care i-am fost aproape.

Andrei PLEŞU

Al treilea pol

5. Ceauşismul eliberat

Întrebat, prin 1990, de un jurnalist francez, cum îşi vede viitorul, Gelu Voican Voiculescu a dat un răspuns încă mai neaşteptat decît pitoreasca lui prezenţă în echipa "revoluţionarilor victorioşi" din decembrie '89: mă văd, a spus el atunci, ca un bătrîn cerşetor orb, stînd cu mîna intinsă la vreun colţ al bulevardului Nicolae Ceauşescu din Bucureşti.

Un bulevard care să poarte numele lui Nicolae Ceauşescu încă nu există în Bucureşti, iar Gelu Voican Voiculescu nu este nici orb şi nici cerşetor, ci ambasadorul României într-o ţară din Magreb. Shakespeariana lui profeţie nu este totuşi, în esenţă, mai puţin împlinită; a fost însă corectată de spiritul operei lui Caragiale. Absenţa bulevardelor şi a străzilor botezate Nicolae Ceauşescu nu face decît să mascheze de circumstanţă supravieţuirea, dezvoltarea şi victoria ceauşismului în perioada de după înlăturarea de la putere a fostului "geniu al Carpaţilor". Acesta este fenomenul pe care politicienii şi publiciştii din opoziţie, între aceştia din urmă şi dl. Gheorghe Grigurcu, îl denumesc "restauraţie": un termen cu atît mai nepotrivit, cu cît i se adaugă, adesea, calificativul "comunistă". Ceauşismul, altfel spus naţional-comunismul românesc, fusese pînă în decembrie '89 sever limitat în evoluţia lui aşazicînd naturală. Expansiunea şi libera afirmare îi erau îngrădite de trei factori de constrîngere.

Cel dintîi era apartenenţa României la blocul politic, militar şi economic al sateliţilor europeni ai Uniunii Sovietice; cu toată relativa autonomie ostentativ declarată atît de Gheorghiu-Dej, în ultimii lui ani de viaţă, cît şi de Nicolae Ceauşescu, această apartenenţă însemna în primul rînd o strictă vasalitate. Aspirînd spre o independenţă anacronic identificată cu o autarhie de tip rural, ceauşismul era astfel constant umilit şi

© S. Ghelie

contrazis în tendinţa lui cea mai profundă. Al doilea factor de constrîngere era imposibilitatea de abandonare pe faţă a ideologiei marxiste în favoarea unui naţionalism hibridat cu lozinci sociale mai mult sau mai puţin comunizante. Din discursul oficial ceauşist dispăruseră de altfel aproape cu desăvîrşire referinţele la "clasicii marxism-leninismului", locul lor, de "far teoretic", fiind luat de cuvîntările-fluviu ale lui Nicolae Ceauşescu. Împămîntenirea comunismului rămînea însă incompletă, în ciuda unor considerabile eforturi.

În sfîrşit, a treia piedică în calea deplinei înfloriri a ceauşismului devenise Nicolae Ceauşescu însuşi. El nu a împins niciodată autohtonizarea comunismului pînă la lepădarea formală de ortodoxia doctrinei, cum ar fi fost în firea lucrurilor; se transformase, de aceea, într-un operetistic "voievod roşu", intuind probabil că îi era imposibil să ducă pînă la capăt metamorfoza pe care o patronase. În ultimii ani, de altfel, un alt mesianism încolţise în mintea lui: se proiecta în ameţitoarea ipostază de salvator al "lumii socialiste", de fapt comuniste, pe care o vedea - corect - ameninţată de iniţiativele gorbacioviste. Încercările lui de a crea un pact al dinozaurilor, trecînd peste tot ceea ce îl despărţise pînă atunci de liderii de la Berlin şi Praga, arată o spectaculoasă repliere în stalinism şi reprezintă totodată un indiciu de imobilism opac. Într-un moment cînd la Moscova temeliile comunismului se clătinau tot mai puternic, şansa lui Ceauşescu ar fi fost să profite de ocazie pentru a forţa o desprindere, pînă atunci mai mult declarată decît reală; el a încercat însă, nebuneşte, să transfere la Bucureşti centrul mondial al comunismului. Ceea ce nu a reuşit Ceauşescu au realizat însă, nu se poate şti dacă premeditat sau involuntar, cei care l-au înlocuit. Între foştii lui adversari din partid, ajunşi la putere după decembrie '89, şi cei care îl regretă în mod public există astăzi o alianţă pe cît de neverosimilă, pe atît totuşi de trainică. Impulsurile autarhice şi izolaţioniste, mefienţa anti-europeană, naţionalismul obtuz, patetic şi înfumurat, obsesia pierderii puterii, organizarea clientelară, recuperarea integrală a foştilor "slujnicari de încredere" ai regimului ceauşist, acum aflaţi în favorabila situaţie de a-şi putea da drumul fără a mai fi obligaţi să se supună disciplinei de partid, disprețul complexat faţă de lumea intelectualilor, atracţia maladivă pentru impostori şi mediocrităţi, mania substituirii realităţii prin "imagine", incapacitatea de a concepe şi accepta descentralizarea şi separarea puterilor, toate acestea ţin de triumful ceauşismului.

Fără Ceauşescu sacrificat pentru a fi continuat.

(va urma)

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Tirania „moale”

Visul oricărui post de televiziune, fie el privat sau de stat, este să emită douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru. Să afişeze cît mai puţin timp mira, la rigoare deloc. Cele cu bani reuşesc, străduindu-se să programeze emisiuni adaptate categoriilor de public disponibile la diferitele momente ale zilei. Pentru toate, vîrful de audienţă posibil îl reprezintă seara, începînd cu jurnalul de actualităţi, **“la grande messe”**, cum îl numesc francezii. În restul timpului - romane-foileton dramatizate (puzderie), jocuri, reluări. Lupta pentru întîietate, pentru captarea unei audienţe cît mai mari se dă, deci, seara, cînd proletarii din toate ţările se unesc în faţa ecranelor cu umbre luminoase, consumatori-consumaţi.

Am văzut case în care deschiderea televizorului a luat locul aprinsului focului în vatră, unde trezirea şi culcatul oamenilor sînt comandate, parcă, prin comutarea (on-off) butonului micului aparat casnic. Bine, însă, nu mă simt decît în locurile unde televizorul, deşi prezent, rămîne sub stăpînirea oamenilor: este deschis la o anumită oră şi pentru un timp strict determinat, după care este stins cu un gest ferm. Acolo, el ocupă exact locul care i se cuvine. Nu este lăsat să tiranizeze. Cei care - cu adevărat - se servesc de el ştiu bine ce vor, nu se uită, indistinct, la tot ce mişcă în rama neagră. Căci televizorul, odată pornit, este greu de întrerupt şi, de obicei, te face să priveşti, absent, la orice. În astfel de cămine, el ţine loc de viaţă privată. Este, în casele oamenilor, singurul cu adevărat la el acasă. Atunci, totul devine posibil. Adică nimic, nimicul însuşi. Iar patriile, fie ele republici, se transformă pe nesimţite, însă cît se poate de real, în monarhii impalpabile. În monarhii fără monarhi.

© S. Gheţie

Programele Televiziunii Române îmi par cel mai adesea făcute pentru oameni fără o activitate precisă. De multe ori, programarea este nepotrivită: emisiuni interesante plasate la ore neconvenabile, şi seriale de (cel mult) după-amiază - serile. Posturile private recent apărute par a dori să o imite cu orice preţ, ca unic model existent. Lipsa de criterii de programare, indiferenţa sînt evidente. Există, în Bucureşti, un singur post care emite pentru oameni ocupaţi, pentru oameni care şi muncesc, dar care ţin, în acelaşi timp, să-şi prezerve şi o viaţă proprie. Este vorba de **ProTV**. Sînt - am mai spus-o şi cu alte ocazii - un fan al **Ştirilor de la ora nouă**: reduse la esenţial, adică la imagine şi la relatarea din **off**, cu comentarii aproape fără excepţie deopotrivă concise şi expresive, reuşind, cu alte cuvinte, să profite de avantajele radioului, care cultivă vocea şi derobează imaginea de mediator-şaman a crainicului, acestea reuşesc cu adevărat să captiveze.

Luni seara am stat o vreme şi am privit - pe **ProTV** - la **Procesul etapei**, emisiune coordonată de Ovidiu Ioanităoaia. Ideea nu e originală: o astfel de emisiune, de mare succes, există pe postul **Italia 1**, de pildă. Mi-a fost, însă, dat să văd cîţiva domni serioşi îmbrăcaţi cu nişte cămăşi incredibile: albe, obişnuite, însă arborînd pe revere, cu litere de-o şchioapă, marca **JVC**. Am crezut că este o glumă. Dar nu era.

Am amintit de postul **Italia 1**. Acesta, ca şi **Rete 4** şi **Canale 5**, este proprietatea lui Silvio Berlusconi, toate împărţindu-şi, în ţara în formă de cizmă (mai nou, şi la noi), întîietatea în ceea ce priveşte audienţa. Nu ştiu, însă, cîtă vreme ne va mai fi dat să le privim emisiunile. Căci o ciudată ştire a venit de curînd din Italia: forţele politice de stînga, geloase pe ascensiunea politică fulgerătoare, din primăvara trecută, a lui Berlusconi, datorată în bună parte imaginii create prin intermediul posturilor de televiziune pe care acesta le deţine, au iniţiat un referendum prin care electoratul italian este chemat să ceară vînzarea a două dintre aceste canale de televiziune sau funcţionarea lor fără emisiuni informative şi fără publicitate, ceea ce echivalează cu sufocarea lor. Italienii au început să se teamă de puterea televiziunii, foarte mare în peninsulă. Ca şi cum nu ei ar fi fost cei care i-au cedat-o, ca şi cum politica nu mai poate fi despărţită de televiziune. Cererea reprezintă un fel de “punct 8” **à l'italienne**. Care, spre deosebire de cel românesc, s-ar putea să şi reuşească. Dacă ideea aceasta nu ar proveni din rîndurile clasei politice, ci din acelea ale societăţii civile, ar fi perfect. Aşa, însă, unei manipulări i se răspunde cu o altă manipulare. Care, în loc să pună capăt derivei, nu face decît s-o continue. Miezul păţaniei ar trebui, însă, să ne dea serios de gîndit: televiziunea asociată politicii, simulînd “democraţia directă”, este devastatoare. Atîta doar că, într-o democraţie precum cea italiană, proprietatea privată este făţişă şi poate fi atacată atunci cînd pune stăpînire asupra spaţiului public, în vreme ce la noi ea se ascunde sub masca statului şi poate fi administrată, fără griji, pe cheltuiala contribuabililor. Ceea ce nu este deloc acelaşi lucru. Căci, paradoxal, s-ar putea spune despre România că a înfăptuit idealul liberalismului: “statul minimal”. La noi, statul ca atare nu există. Este adevăratul - singurul - nume al proprietăţii private. Iar una dintre aceste proprietăţi o constituie tocmai Televiziunea Română.

Bogdan GHIU

Economie

Exportăm prea puţin? Importăm prea mult?

Guvernul a declarat război importatorilor. Însuşi premierul Nicolae Văcăroiu, nemulţumit că se scoate prea multă valută din ţară şi se aduc prea multe mărfuri din afară, a anunţat măsuri drastice. Sperînd, desigur, că va stopa... risipa.

Întrebat dacă importurile i se par într-adevăr mari, preşedintele Comisiei Naţionale de Statistică, Alexandru Radocea, a răspuns afirmativ. Mai mult, a precizat că domnia sa l-a sesizat pe primul-ministru despre creşterile exagerate din acest sector, cu efecte negative nu doar pentru balanţa de plăţi externe, ci şi pentru rezerva de valută a statului. “Fenomenul este caracteristic - a adăugat dl. Radocea - îndeosebi în cazul agenţilor economici cu capital privat. Ei fac exporturi de 600 de milioane de dolari şi importă mărfuri de 1 miliard de dolari. De unde apare diferenţa de valută? Mă îndoiesc că, în condiţiile în care statul obţine cu mare greutate finanţări externe, agenţii privaţi primesc credite de sute de milioane de dolari din străinătate, pentru a-şi derula importurile. Pentru o ţară săracă, importăm prea multe produse electronice şi electrocasnice, prea multe banane, portocale şi alte mărfuri cu care s-a umplut piaţa. Sînt convins că mijloacele de plată pentru aceste produse provin de la bursa valutară interbancară, unde se dau lei şi se obţin dolari”.

Să vedem ce spun statisticile. După ce au avut o cădere în martie, exporturile s-au redresat în aprilie, creşterea faţă de luna precedentă fiind de 25,4 la sută. Importurile, în schimb, au scăzut cu 6,6 la sută în aprilie faţă de martie. Datele pe luna mai nu au fost încă definitivate, dar unele calcule preliminare arată că aceste tendinţe se menţin. Deşi informaţiile statistice din domeniul comerţului exterior sînt extrem de sărace, se poate contura totuşi un clasament al principalelor tipuri de produse importate. Pe locul întîi sînt mineralele, cu un procentaj de 26,9 la sută. Locul doi îl ocupă maşinile, aparatele şi echipamentele electrice. Pe locul trei sînt textilele. Pe locul patru - produsele industriei chimice. Aici se încheie tabloul datelor referitoare la mărfurile importate. Dacă ponderea importurilor de banane, portocale şi a altor produse alimentare ar fi chiar atît de alarmantă, cu siguranţă că ele ar fi fost nominalizate pe lista “incriminatoare”. Lucrurile au însă o altă faţă. Dacă la clasele de importuri comunicate, ce însumează cam două treimi din total, mai adăugăm medicamentele, maşinile şi utilajele, alte materii prime decît mineralele, vom vedea că se ajunge la un procentaj considerabil. Şi că mai rămîn prea puţine procente pentru incriminatele importuri de produse alimentare.

Dl. Radocea crede că importatorii de banane (şi în general de bunuri pentru consumul populaţiei) obţin valută pe piaţa interbancară. Deşi, pe această piaţă, tocmai ei sînt cei descurajaţi. De două luni, leul cade continuu, în raport cu dolarul. Un curs mai bun al dolarului îi stimulează pe exportatori, care pot să-şi schimbe în condiţii avantajoase valuta obţinută din vînzarea mărfurilor româneşti în străinătate. Importatorii, însă, sînt dezavantajaţi. Ei trebuie să adune tot mai mulţi lei pentru aceeaşi cantitate de valută necesară cumpărării, de pe pieţele externe, a mărfurilor pe care le aduc în ţară. Mulţi dintre ei, tocmai din acest motiv, ocolesc schimbul valutar, zbătîndu-se să obţină credite comerciale de la partenerii lor externi. Şi chiar obţin. Comerţul exterior îşi are “tunarii” săi, în acest domeniu se fac averi din şarlatanii, dar în acelaşi timp s-au format numeroase reţele încadrate cu profesionişti de clasă, pentru care corectitudinea este criteriu de performanţă. Astfel de reţele sînt deja cunoscute pe piaţa externă, şi-au construit reputaţie prin capacitate profesională şi moralitate, fapt care le ajută să primească mărfuri pe credit.

Aşadar! Nu importurile trag înapoi balanţa comercială, ci exporturile. Pentru că nu importăm prea mult, ci exportăm prea puţin.

Exportăm, într-adevăr, puţin. Deşi această expresie nu e tocmai corectă. Pentru că de fapt se exportă mult, în sensul că se scot din ţară mari cantităţi de mărfuri, ce sînt vîndute în străinătate. Dar ce exportăm noi? Comisia Naţională de Statistică se rezumă la următoarele informaţii: “metale comune şi articole din acestea (20,1%); materii textile şi articole din acestea (18,9%); produse minerale (11%)”. Din această vagă înşiruire putem deduce, totuşi, că vindem metale, vindem produse minerale, în general mărfuri ieftine. Ceea ce înseamnă că încasăm din export prea puţină valută.

Dintotdeauna, în comerţul exterior s-au pus etichete: “ţări ale cafelei”, “ale bananelor”, “ale arahidelor”. Nu sînt simple metafore. Aceste ţări oferă la export mărfuri primare, prea puţin prelucrate. Iar pe piaţa mondială, preţurile “produselor de bază” sînt relativ scăzute. Preţurile cresc îndeosebi la produse cu grad înalt de prelucrare. Acele produse care încorporează mai multă muncă, mai multă competenţă. Gîndirea, inteligenţa aduc dolari. Dacă n-ar fi aşa, lumea ar fi stat în loc şi ar fi rămas la minereu de fier, nu ar fi ajuns la “metalul cu memorie”. E normal ca banii să se adune acolo unde materia se transformă şi sporeşte în valoare. Nu avem nici un motiv să ne “specializăm” în exportul de semifabricate. De ce să vindem ţagle şi nu sîrmă? de ce să vindem tablă şi nu maşini? de ce să vindem fier-beton şi nu oţeluri speciale? Sigur, e uşor de formulat întrebări. Mai greu este de găsit răspunsuri, soluţii. Încercările actuale, exprimate prin măsuri de tip centralist (vezi amputarea importurilor), refuzînd ostentativ stimulentele proprii mecanismelor de piaţă, nu vor aduce însă soluţiile aşteptate. Vom continua să cheltuim pentru importuri mai multă valută decît încasăm pe exporturi.

Adrian VASILESCU

Partidele împotriva schimbării

Vremea în care sindicatele se temeau de privatizare pare să fi rămas doar o... amintire electorală: de aproape doi ani, liderii marilor confederaţii acuză tergiversarea procesului de reformă, deşi mişcările sociale au la bază mai degrabă revendicări antireformiste decît dorinţa de liberalizare. Paradoxul manifestaţiilor de stradă sau al grevelor spontane nu e greu de detectat: angajaţii la stat vor salarii mai bune, reglementarea legislativă a raporturilor cu guvernul şi patronatele, punerea în practică a măsurilor de protecţie socială promise în programul cu care PDSR a cîştigat alegerile parlamentare. Nemulţumiţii au înţeles însă că excesele centralizatoare, lipsa voinţei politice a majorităţii parlamentare şi demagogia populistă în spatele căreia înfloreşte corupţia vîrfurilor conducătoare sînt principalele cauze ale crizei social-economice. Drept urmare, sindicatele nu ies în stradă cu lozinci şi portrete ceauşiste, aşa cum şi-ar dori aliaţii PDSR, nici cu strigăte împotriva dreptei şi a terapiei de şoc, aşa cum şi-ar dori însuşi partidul de guvernămînt. Ele cer nici mai mult nici mai puţin decît **schimbări** radicale la nivelul deciziei politice - adică înlocuirea guvernului Văcăroiu cu un guvern capabil să înfăptuiască reforma, cristalizarea unei alte majorităţi parlamentare şi accelerarea efectivă a privatizării. Sindicatele nu se opun deci economiei de piaţă, nu resping "costurile tranziţiei", nu plîng după epoca în care aveau un loc de muncă asigurat în schimbul prelungitelor aplauze cu capul plecat şi cu spaima de aproape în suflet. Oricît de mare le-ar fi dezamăgirea, milioanele de sindicalişti, pentru care căderea dictaturii a însemnat doar înlocuirea unei forme de dezastru cu alta, mai cred în redresarea economică şi în şansa iniţiativei particulare. O spun, au spus-o în fel şi chip la întîlnirile cu prim-ministrul Văcăroiu şi cu echipa sa, au confirmat-o şi reconfirmat-o la Cotroceni, au întărit-o fără echivoc în comunicate şi declaraţii de presă. Mulţi, foarte mulţi analişti politici sînt înclinaţi să creadă că, între reformismul declarat al liderilor sindicali şi convingerile secrete ale maselor pe care le reprezintă se cască o prăpastie ca de la cer la pămînt. Şi totuşi, cine are interes să-i aducă pe sindicalişti la condiţia lor de "masă de manevră", cine cîştigă dacă în locul schimbării pentru care oamenii ies tot mai des în stradă li se oferă un încăpăţînat program al stagnării, o zilnică adîncire a crizei justificată pe de o parte prin prisma "stabilităţii puterii" şi pe de alta prin aceea a "moralităţii opoziţiei"? Cererile publice ale sindicaliştilor nu mai încîntă de mult coaliţia antiguvernamentală, pentru că ea însăşi doreşte ceea ce doresc şi guvernamentalii, adică statu-quo-ul - îngheţarea scenei politice, laurii "sacrificiului" pe altarul unor false principii. Şi pentru că opoziţia s-a retras pe post de victimă mulţumită de ea însăşi, confruntarea guvern-sindicate a ajuns un fel de "pisică neagă" pe care şi-o arată unii altora aliaţii majoritari ori de cîte ori unuia dintre ei îi trece prin cap să se supere pe ceilalţi. PDSR refuză schimbarea de frică să nu-şi transforme partenerii în duşmani pe faţă, aliaţii o blochează de frică să nu-şi piardă poziţia privilegiată înainte de scrutinul la care şi-au propus să rămînă singuri în fruntea bucatelor. Jocul politic al coaliţiei guvernamentale se bazează pe exacerbarea conflictelor sociale şi nu pe realizarea mult trîmbiţatului pact sindical: în momentul în care menţinerea actualelor alianţe politice ar deveni o soluţie sinucigaşă, liderii PDSR vor avea nevoie de "ajutorul preţios" al sindicatelor. Numai la cererea lor, numai în urma unor greve generale declanşate peste apelurile la înţelepciune ale preşedinţiei, PDSR şi-ar putea asuma riscul alcătuirii unui nou guvern. Altfel, formaţiunea lui A. Năstase e obligată să-i lase cabinetului Văcăroiu întreaga libertate de mişcare, tocmai pentru că primul ministru e sprijinit "pînă în pînzele albe" de aliaţi, a căror politică anti PDSR o şi face atunci cînd îi vine bine. Creşterea furiei sindicale peste limita la care muncitorii mai pot asculta programele întocmite de liderii propriilor confederaţii şi promisiunile făcute de şeful statului e pîndită însă cu mare speranţă şi de tabăra PSM-PRM-PUNR: după atîtea amînări şi probe clare că privatizarea nu aduce bine decît celor hoţi şi sus-puşi, sindicaliştii vor intra de bună voie în capcana stîngii ultranaţionaliste, alegîndu-i pe cei care continuă să-l proslăvească pe Ceauşescu susţinînd că ne aflăm în război cu... "hoardele ungare". Teoretic, toate partidele politice vor binele electoratului. Practic, fiecare dintre ele lucrează pentru adîncirea şi generalizarea crizei, cu gîndul s-o valorifice în lupta electorală. Populaţia are nevoie de schimbări imediate şi structurale, partidele şi coaliţiile parlamentare se opun oricărei evoluţii interne ori modificări strategice. Inerţia politică întreţine tensiunile sociale, tensiunile sociale descurajează capitalul străin, neîncrederea investitorilor favorizează eşecul integrării europene, izolaţionismul împinge în prim plan forţele stîngii şi stafiile dictatoriale. Un cerc vicios ca atîtea altele, o schemă banală şi perversă în acelaşi timp.

Elena ŞTEFOI

Presa despre...

Morala pomului lăudat

A doua zi după Duminica Orbului, ziarele nu şi-au permis să dea faptului divers o importanţă mai mare decît politicii, chiar dacă ele n-au putut trece cu vederea pătrunderea crimelor rituale pe pămînt românesc prin portul Constanţa, şi dragostea fără margini a unui epistolier kaghebist pentru spiritul de dreptate al bucureştenilor antiprezidenţiali. Congresul Dracula şi can-can-urile de la Cannes au pierdut la puncte în faţa sesiunii Adunării Atlanticului de Nord desfăşurate la Budapesta, iar misterele accidentelor în care dispar martori-cheie ai revoluţiei din '89 au ţinut cu sufletul la gură mai puţini gazetari decît Plenara PSM şi deciziile din tabăra Verdeţ. E drept, corespondenţii speciali, aflaţi la Alba-Iulia şi Cluj-Napoca, au "raportat" şefilor de departamente mai puţine realizări şi mai multă dezamăgire. Editorialiştilor, în frunte cu Ion Cristoiu, nu le-a rămas deci decît să tragă concluzii: "Apele politicii româneşti au rămas la acelaşi nivel. În ciuda gălăgiei care le-a precedat şi care le anunţa destul de palpitante, reuniunile de partid de la sfîrşitul săptămînii n-au adus nimic senzaţional, nici pentru formaţiunile autoare, nici pentru viaţa politică a ţării". Acolo unde bulina roşie vede stagnare, **Adevărul** vede însă lezarea intereselor naţionale: "La Cluj s-au făcut declaraţii iredentiste deşănţate", iar la Budapesta "- unde, ca o ironie a soartei, s-a pronunţat sentinţa abandonării României ca ostatic al Rusiei" -, a ieşit la iveală "lipsa unei strategii oficiale pentru contracararea propagandei antiromâneşti". Ridicîndu-şi condeiul împotriva interpretărilor fataliste ale istoriei, Dumitru Tinu susţine că pentru a reuşi în plan diplomatic nu avem nevoie de lobby şi de bani, ci de "antrenarea unor personalităţi de marcă, indiferent dacă sunt legate de Putere sau sunt din Opoziţie". Raportul Voigt în care România şi ţările baltice nu sînt menţionate pentru o primă etapă a integrării euroatlantice a supărat alte cîteva ziare naţionale: "NATO ne trînteşte uşa în nas", scrie, pe prima pagină, **Libertatea**. "Adunarea Atlanticului de Nord «uită» că România a aderat prima la Parteneriatul pentru pace", precizează, cu amărăciune, **Cronica română**. Noroc cu **Vocea României** pentru care speranţa vine chiar de la declaraţiile liderilor Ungariei, decişi să nege orice conflict între Budapesta şi Bucureşti şi să dea drept sigură încheierea tratatului bilateral: "În orice caz, România şi Ungaria sînt destinate să fie integrate în alianţă în acelaşi timp", răsuflă uşurat Radu Buşneag pe post de trimis special al oficiosului guvernamental. Cu alte cuvinte, ceea ce se chinuie să obţină unele partide aliate la guvernare - adică izolarea politico-militară a României ca o garanţie a victoriei lor electorale în 1996 - se poate nărui prin "contribuţia" autorităţilor din ţara vecină, gata să tragă cu forţa România în NATO numai să nu piardă Ungaria şansa integrării! **Curierul naţional** ne previne că e de datoria noastră să ne lăsăm greu şi să oblojim susceptibilităţile ruseşti, "înţelegînd" rănile crizei economico-sociale autohtone din perspectiva oarecum filosofică. "Ar fi o pură utopie să crezi că evoluţiile din spaţiul fostei URSS nu-şi vor trimite undele de şoc spre Bucureşti sau Varşovia", argumentează Eugen Ovidiu Chirovici "teza integrării ca un box cu umbra". La ce bun să ne risipim elanul şi timpul, pare să se întrebe cotidianul fraţilor Păunescu înfrăţiţi cu moscovitul Volski întru publica susţinere a relaţiilor economice din fostul CAER! Mai bine să ne întoarcem la oile noastre, adică la moderaţii maghiari proaspăt radicalizaţi, la ţărăniştii care se pregătesc de o schimbare de generaţii cu "un nou triumf al gerontocraţiei", la socialiştii care vor sprijini în continuare guvernul pentru că nu vor "să vină dreapta la putere". La nivelul vieţii de partid, gazetarii văd lucrurile cum nu se poate mai clar, pentru că le văd prin prisma unor ferme convingeri politice. **România liberă**, de exemplu, s-a umplut de bucurie la Alba Iulia, întrucît acolo a participat la "O demonstraţie de viaţă politică reală în cadrul partidului". Pentru directorul cotidianului **Oglinda**, "PNŢCD a rezolvat criza doar pe jumătate" iar Oana Iurascu de la **Adevărul** constată că "Bătrînii ţărănişti n-au lăsat nici o şansă tinerilor". **Ziua** întrevede participarea UDMR la "al treilea pol", alături de PD, PSDR, PL'93 şi PAC, iar **Libertatea** dă crezare socialiştilor care susţin că dintre două rele au ales răul mai mic, sprijinindu-i pe înlocuitorii lui Ceauşescu de frica înlocuitorilor comunismului. Cît despre Congresul de la Cluj, el intră în schema unanimităţilor patriotice exprimate cît mai divers. Ce ne poate aduce o întrunire UDMR decît "cea mai lungă noapte a prezidenţialelor" (**România liberă**), de vreme ce nu avem îndoieli că "pînă la urmă Laszlo Tökes a învins!" (**Jurnalul naţional**), nici că ungurii, vor obţine ce-şi doresc (adică autonomia teritorială) pentru că sînt "politicieni abili" (**Evenimentul zilei**)? (E.Ş.)

De jur împrejur...

Frica

Alegerile locale din Spania au dat semnalul sfîrşitului dominării socialiste. Fericit că proporţiile înfrîngerii nu sînt totuşi atît de mari pe cît le anunţau sondajele, premierul Gonzalez a declarat că nu se pune problema unor alegeri parlamentare anticipate şi că va guverna pînă în 1997, speră el, netulburat. Şi opoziţia îşi aşteaptă liniştită rîndul, cel mai credibil semn că războiul civil a devenit istorie. Efectele crizei globale, dificultăţile integrării europene, erodarea prestigiului puterii după 13 ani de guvernare îşi spun cuvîntul. Oricît de puţin farmec ar avea liderul Partidului popular de opoziţie, Aznar, vine în viaţa oricărei ţări normale momentul în care schimbarea în sine devine mai importantă decît caracteristicile ei concrete. Franţa vecină experimentează satisfacţia de a fi încheiat o epocă - aceea a preşedintelui Mitterrand. Satisfacţie ambiguă, pentru că simultan cu analiza discursurilor prospective ale noilor lideri se produce şi despărţirea de o anume imagine despre putere, reprezentată de cel care este numit acum "cel mai celebru pensionar al Franţei". Cărţile despre fostul preşedinte deţin de cîteva săptămîni recordurile de vînzări în librării; privit din perspectiva timpului, cariera politicianului cinic şi ascuns, postura omului bolnav care spune pînă în ultimul moment fraze bine şlefuite dezvăluie explicaţiile unei neobişnuite longevităţi, ale duratei în preajma şi în centrul puterii. S-a identificat cu stînga pentru a cuceri puterea, dar n-a uitat niciodată valorile de dreapta care i-au determinat primele opţiuni politice: fidelitatea faţă de trecut, cultul continuităţii, al rădăcinilor. Cum spune unul dintre cei mai critici admiratori ai săi, Jean Daniel - "Mitterrand a sintetizat mistica poporului cu aristocratismul comportamentului. Pentru el rasismul este în primul rînd o impolitete şi o necuviinţă. Străinul nu este cineva care suscită neapărat simpatie, dar care impune în orice caz obligaţii". A avut suficientă autoritate pentru a "adapta politica socialistă realităţilor contextului mondial" - ceea ce într-un limbaj mai puţin criptic a însemnat abandonarea strategiei de ruptură cu capitalismul şi imperativele economiei mixte, care figurează în toate programele social-democrate. Guvernele care s-au succedat sub François Mitterrand au gestionat mai mult sau mai puţin eficient o realitate, n-au creat alta. Dreapta care îi succede îi preia bilanţul, dar şi soluţiile. Experienţa celor două coabitări - în care un preşedinte de stînga şi-a îndeplinit prerogativele cu un parlament şi cu un guvern de drepata - a concentrat marile dezbateri naţionale în perimetrul dialogului, marginalizîndu-i pe extremişti.

Nici o ţară nu este atît de fericită, încît o semnificativă categorie a electoratului să nu dorească schimbarea, şi nimic nu este mai firesc decît faptul că oamenii politici promit că vor ţine seama de interesele celor care i-au ales, fără a-i neglija sau izola pe cei care nu doresc să-i vadă în fruntea ţării. În ţările Europei bogate aceste mecanism şi-a dovedit şi eficacitatea şi utilitatea. Dar bogăţia nu e un leac pentru frică, şi sfidarea cu care se confruntă acum democraţia tradiţională este cea a neliniştilor iraţionale în care SIDA şi şomajul, delincvenţa şi cursul monedei naţionale se înnoadă într-un ghem încîlcit, din care nu se desprinde decît firul demagogiei politice.

Frica individuală împinge la recluziune, frica mulţimilor naşte catastrofe. În contextul european actual catastrofa ar fi retragerea din procesul de integrare, care, în pofida tuturor disfuncţiilor şi exagerărilor sale birocratice, este singura perspectivă a unei evoluţii paşnice. Incapacitatea de a rezolva problemele concrete, de la tarifele vamale, pînă la cea a Bosniei, nu vine din cauza uniunii, ci din cauza imperfecţiunii mecanismelor ei, din cauza fricii de a avansa în necunoscut. De dreapta sau de stînga, puterea politică din ţările occidentale n-are cum oferi modele, situaţii fixe, reţete. În folosul Europei ea nu poate decît să se preocupe mai mult de frînele decît de frîiele puterii. Pentru un om politic modern, proba de curaj nu e cea de a-l băga pe adversar la puşcărie, ci de a rezolva problemele pe care el le-a încurcat.

Magdalena BOIANGIU

Între Orient și Occident

Filosofarea minimei rezistențe, a acomodării cu răul și nelucrarea ține, poate, de firea contemplatorului, lipsit de inițiativă și de dorința de schimbare. Ne aduce aminte de celebra interogație a insului din **Povestea unui om leneș** de Creangă care, deși o cucoană milostivă voia să-l salveze de la moarte dîndu-i să mănînce uscături, a întrebat, tolănit în carul care-l ducea la spînzurătoare, dacă mulți-îs posmagii". Și, cînd a aflat că el ar trebui să-i umezească înainte de a-i mînca, a îndemnat să-l ducă la spînzurătoare pentru că "ce mai atîta grijă pentru astă prostie de gură". Minima rezistență a lui "merge și așa" e o opțiune între două sau mai multe posibile. O opțiune a lenei în gîndire, refuzul acțiunii, inaderența la energetism. E, altfel spus, nu o singură dată, menținerea în tradiție anchilozată nu numai comodă, dar consonantă cu un psihism colectiv care se revendică din comunitatea cu Orientul și respingerea, implicită, a Occidentului. Pentru că, oricum am judeca lucrurile, Occident înseamnă activism energetist și progres iar Orient contemplare resemnată, fatalism și respingerea schimbării obiceiurilor îndătinate.

Cine ar putea nega existența, în formula sufletească a românului, a stratului de resemnare fatalistă și contemplativă simbolizat de **Miorița**, atît de detestată, din această cauză, de Cioran? Dar poate fi redusă această formulă sufletească numai la fatalismul resemnării contemplative? Și alte balade românești, tot mituri fundamentale, precum **Toma Alimoș, Mihu Copilul** exprimă un spirit activ, războinic și răzbunător, nesupunîndu-se deloc sorții. E inutil să ne întrebăm: care dintre aceste trăsături prevalează în firea românului. E probabil că în doze anume s-au infuzat în componența spirituală și comportamentală, deși anume teorii, întotdeauna de dreapta, și extrema dreaptă dau prevalență resemnării fataliste, pentru a demonstra că firea românului, orientală prin structură, nu se supune civilizației occidentale și a sincronizării - totuși necesare și înfăptuite de peste un secol cu Europa de Apus. Voi reveni la această din urmă observație etnosociologică și ideologică. Deocamdată, aș aminti vestitul studiu al lui Mihai Ralea, din 1928, intitulat **Fenomenul românesc**. După ce constată că structura psihică nu e eternă, că sufletul etnic se preface mereu pentru că istoria e creație veșnică, afirma decis: "echilibrul nostru sufletesc se cheamă adaptabilitate. Prin el ne deosebim de toată lumea orientului, dar și de aceea a Apusului. Există în caracterul nostru excese de lene, de plictiseală, de îndurare, de răbdare excesivă, care ne împiedică de a fi occidentali. Pe de altă parte, găsim în noi inițiative, o anumită hărnicie în a pricepe ce e bun în altă parte și a ni-l apropia, o vioiciune în a pricepe imediat mecanismul unei noutăți, o agerime în a nu fi dezorientați și nici intimidați în fața nevăzutului, care ne îndepărtează cu mult de apatia indolentă a Orientului". Această adaptabilitate presupune inteligență, dinamism, luciditate netulburată, spirit critic dezvoltat (de aici și zeflemeaua), absența naivității. Adaptarea presupune un sens activ. Nu e imitație ci o prefacere, o localizare. De unde suplețe, tact, bun-simț și luciditate. Aceste trăsături, vorba lui Ralea, l-au menținut pe român departe, totuși, de apatia indolentă a Orientului.

Și, cu toate acestea, anumite opinii din sfera filosofiei culturii și a ideologiei propriu-zise, ne plasau, cum spuneam, irevocabil în spațiul oriental, stîrnind ideea că românul e, prin structură sufletească, refractar Occidentului. Toți cei care se străduiseră, timp de un secol aproape, să ne sincronizeze necesar cu civilizația occidentală erau prezentați ca niște înstrăinați vinovați. Nichifor Crainic a fost un neîmpăcat partizan al exclusivei noastre apartenențe spirituale orientale, necontenind să-i blameze pe filooccidentali. Nae Ionescu cerea, în 1932, decuplarea noastră de civilizația Occidentului, pentru a ne cufunda, apatici, în noi înșine. Pe urmele acestora și a altor asemenea s-a creat un întreg curent de opinie antieuropean, cu toate valorile acestuia: antidemocratic, antipluralism și o neascunsă propensiune spre totalitarism de dreapta. E ciudat cu totul că aceste valori reprezentate de cîțiva cugetători simbol (Nae Ionescu, Noica, Mircea Eliade etc.), sunt astăzi revitalizate. "Merge și așa", cred unii, deși aceste puncte de vedere sunt contrarii aspirației spre europenism de care avem, acum, atîta nevoie. De curînd, dl. Adriano Marino a publicat o remarcabilă carte, intitulată chiar **Pentru Europa**, în care pune în evidență teoriile antieuropene reprezentate de Nae Ionescu, Noica, Țuțea. D-sa constată, cu uimire și dezaprobare, recrudescența lor actuală cu o neașteptată energie. Dl. Marino demonstrează cît de pernicioasă este prezentarea acestor personalități drept modele ideale, cînd, de fapt, prin antidemocratismul, antipluralismul, naționalismul extremist și antieuropenismul lor sunt modele negative. De aceea revitalizarea lor astăzi e contraproductivă și profund dăunătoare idealului integrării României în structurile europene. Priza la tineretul studios a acestor gînditori, cu tot ce au reprezentat ei negativ în deceniile dintre războaie, e, consideră cu dreptate dl. Adrian Marino, un mare pericol nu numai pentru prezent dar și pentru viitor. Dar, cred unii, astfel de pericole sunt inventii răuvoitoare. Pentru că, nu-i așa?, merge și așa. Ba e chiar mai bine așa.

Z. ORNEA

Vieți antiparalele

Însemnări pe marginea unor evenimente recente de la Institutul de Fizică Atomică

Alexandru Glodeanu este fizician. Și-a început cariera ca experimentator, obținînd faza hexagonală compactă a nichelului în stare pură. Pînă atunci nu se cunoștea decît faza cubică cu fețe centrate. Cercetările sale au tranșat o dispută științifică dificilă. Pentru prima dată, în 1960, o lucrare de fizică experimentală din România era acceptată spre publicare în prestigioasa revistă americană **Physical Review Letters.** Lucrarea a fost citată intens în anii '60 și mai este citată și acum.

După 1960, Alexandru Glodeanu s-a dedicat fizicii teoretice a corpului solid. Erau anii în care interesul comunității științifice era focalizat pe fizica semiconductorilor. Electronica semiconductorilor avea să ducă, datorită miniaturizării și fiabilității, la marile progrese tehnologice ale anilor '70-'80, în special în tehnica de calcul și științele spațiale.

El a abordat frontal o problemă centrală a fizicii semiconductorilor, anume teoria nivelelor adînci în semiconductorii dopați. Lucrările sale, apărute în modesta **Revue Roumaine de Physique**, au fost citate și valorificate intens de comunitatea științifică. Ele au constituit punctul de plecare al mai multor teze de doctorat, una în SUA, alta în Suedia și cîteva în țară. Tezele respective au dus mai departe teoria lui Glodeanu în aspectele sale tehnice, profitînd în special de progresele făcute între timp de tehnica de calcul, fără a-i modifica însă liniile generale. Ea a rămas pînă astăzi teoria unanim acceptată a nivelelor adînci în semiconductori.

Profilul pronunțat umanist al **Dilemei** nu ne permite mai mult decît o simplă enumerare a altor tematici abordate de Alexandru Glodeanu: teoria aliajelor, teoria mezoatomilor în semiconductori, proprietățile normale ale supraconductorilor cu temperatură critică mare, teoria transferului de sarcină în hemoglobină și în alte metaloproteine.

Alexandru Glodeanu nu are o evidență completă a citărilor; știe doar că **Citation Index** îl menționează de circa 250 de ori în perioada 1964-1990, și că există peste 30 de citări înainte de 1964. Printre cei care îl citează se numără și celebrul Charles Kittel, a cărui monumentală "Introducere în fizica solidului" a fost tradusă și în limba română. Alexandru Glodeanu este probabil cel mai citat dintre fizicienii teoreticieni din România. Această abundență de citări este cu atît mai remarcabilă, cu cît, după război, o dată cu creșterea acerbă a concurenței și cu pătrunderea mentalității economiei de piață în lumea cercetătorilor, imparțialitatea citărilor a început să fie viciată de considerente extrastiințifice: autorii înclină să citeze personalități influente, a căror poziție binevoitoare le-ar fi de folos în cariera lor, și mai puțin necunoscuți din Est, lipsiți de orice putere de decizie în acordarea de burse, subvenții sau fonduri de cercetare. Cum ar fi Alexandru Glodeanu, care, după o viață închinată științei, este posesorul unui modest apartament de 3 camere situat la etajul 8 într-un bloc din Drumul Taberei și al unui autoturism Dacia 1100, fabricat în urmă cu 26 de ani.

*

Teodor Necșoiu este militar. A absolvit Școala de subofițeri și maiștri militari de la Mediaș. În 1960 a intrat în Academia Tehnică Militară - lucru neobișnuit pentru un maistru militar - pe care a absolvit-o în 1965. În 1972 s-a transferat la Institutul de Fizică Atomică. A lucrat în cadrul secției de dispozitive speciale cu laseri, care efectuau lucrări pentru armată.

Nu a publicat nici o lucrare în străinătate. Nu a ținut niciodată un seminar științific. Nu vorbește nici o limbă străină. În decembrie 1989, Teodor Necșoiu era inginer principal I, funcție neatestată specifică personalului ajutător în cercetare. După Revoluție, odată cu crearea funcției de inginer tehnolog, trecută prin lege în categoria funcțiilor atestate, Teodor Necșoiu a obținut cea mai înaltă funcție în cercetare, fără să fi parcurs drumul lung și anevoios al unei cariere științifice decente.

*

Spre sfîrșitul lui 1994, un grup de activiști sindicali au dus o intensă politică de discreditare a directorului general al IFA, care în acel moment era - spre satisfacția marii majorități a cercetătorilor - Alexandru Glodeanu. În urma presiunii activiștilor sindicali, care cereau destituirea lui Alexandru Glodeanu, ministrul Cercetării și Tehnologiei, Doru Dumitru Palade, a convocat Consiliul Științific IFA, pentru analizarea situației din institut. La întrunirea care a avut loc la 27 februarie 1995, 31 din cei 38 de membri prezenți ai Consiliului Științific l-au confirmat prin vot secret pe directorul general. Ministrul Palade i-a asigurat pe cei prezenți că va ține seama de acest vot.

La 19 aprilie 1995, ministrul Palade decide eliberarea lui Alexandru Glodeanu din funcția de director general, numindu-l în locul său pe Teodor Necșoiu și încălcînd astfel Hotărîrea Guvernului nr. 458 din 1990, art. 3, alin. 6, conform căreia "conducătorul unității de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și proiectare se numește de forul ierarhic superior, la propunerea Consiliului Științific".

Pentru prima dată, Institutul de Fizică Atomică este condus de un ne-fizician. După cunoștința noastră, o asemenea situație este unică în Europa, dacă nu în lume; e drept că nu cunoaștem cum stau lucrurile în Coreea de Nord sau în Vietnam. Prin această măsură, fizica românească este decapitată la propriu. Dialogul început între Institutul nostru și institute occidentale încetează, din simplul motiv că, din partea noastră, nu există un partener de dialog, în sensul adecvat al termenului.

În plus comunitatea științifică mondială nu poate percepe înlocuirea unui fizician cu un militar decît ca o tentativă de militarizare a Institutului. Nimic nu repugnă mai mult fizicienilor, a căror conștiință continuă să fie traumatizată de imaginea ciupercii atomice, decît folosirea fizicii în scopuri militare. Așa că este cert că ajutorul acordat de comunitatea științifică va fi retras, sub diferite pretexte. Cu atît mai mult cu cît militarizarea în cauză se face sub patronajul unor persoane formate în perioada în care România era o simplă colonie a Uniunii Sovietice. Cu atît mai mult cu cît statul succesor al Uniunii Sovietice duce și acum o politică agresivă și fățiș anti-occidentală.

Dar merge și așa. Cum a mers atîta timp fără încălzire, apă caldă și unt, merge și fără fizică.

Victor BÂRSAN

Deci...

Să fi fost prin 1947 cînd, în salonul casei părintești, s-a instalat polcovnicul, cu soția și șoferul, în tovărășească bună înțelegere, datorită unui singur pat aflat în încăpere și devenit socio-conjugal. După-amiază, ei sforăiau ca tanchiști ce erau, iar ea spăla cu sîrg vasele în bideu. Nesuportînd sosurile cu rîntaș noi am renunțat iar ea a perseverat. Deci merge și așa.

După ani de hoinăreală între subsoluri și mansarde (odioasa burghezo-moșierime, expropriată, naționalizată etc.) mi-am arvunit un apartament bi-cameral în rate. Ca proprietar mi-am inspectat apartamentul făcînd o descoperire senzațională: în spațiul carpato-pontico-danubian șuruburile se bat cu ciocanul. Oamenii se învîrtesc, șuruburile, ba. Deci, merge și așa.

Un muzeu nu putea expune un tablou cu o scenă din 1877 din cauza prezenței în centru a Principelui Carol. În urma unei înalte inițiative, cu un penel atent i-a fost rasă barba; și a mers și așa.

Apoi mi-a venit și mie rîndul. Luat cu furgoneta cu body-guarzi marca Grivița Roșie am fost deposedat de perciuni (modești) sub privirile crunt disprețuitoare ale unui ofițer care-i răcnea frizerului ce tăia cu zgîrcenie "ca conducătorii, ca conducătorii". Comparîndu-mă apoi cu Biroul Politic am constatat cu mîndrie patriotică asemănarea mea cu a lor. Perciunada dăduse roade; favoriții însă scăpaseră. Deci se poate și așa.

Cînd mi-am cumpărat și eu o mașină (nepriceput am luat-o de frumoasă, nu de bună) un eminent mecanic mi-a făcut instructajul: dacă atîrnă toba o legi cu sîrmă, dacă s-a deslipit ceva, pui scotch, dacă curge, cîlți (Tampax nu se găsea), dacă nu mișcă îți dau eu adeverință de revizie. A mers mai mult pe loc pînă am vîndut-o, cu adeverință. Deci...

Prin anul 1990, sub icnetele îngrozite ale unui bărbos apărător al patrimoniului național, cîteva sculpturi de Brâncuși au fost trimise la o expoziție în străinătate. Contrar așteptărilor sale de întors s-au întors tot originalele. Deci se poate și așa.

Am un televizor care mi l-a arătat ani de zile pe Ceaușescu, dar cu purici. Acuma tot așa, și tot cu purici. Deci... așa (nu) se mai poate!

Radu IONESCU

O metonimie a tranziției: școala

Nimeni nu poate face un tablou complet al școlii românești după 1989. Într-o gazetă, sarcina pare chiar disperată. Dar aș vrea să profit de tema produsă de **Dilema** - "Se poate și așa..." - pentru a schița imaginea unui eșec indiscutabil, cel al învățămîntului și cercetării, punere în abis ori metonimie a eșecului general pe care îl numim, printr-un spasm metafizic al limbii de lemn, Tranziție.

Ucronia. După cinci ani și jumătate, "Revoluția" rămîne pentru naturile mai lucide amintirea unui exces emoțional și epistemologic: atunci am cedat euforiei generale, căzînd în acea ebrietate a posibilului care îi face chiar pe cinici să fantasmeze, în clipe de criză, schimbări radicale. Comisar al Poporului la Ministerul Învățămîntului și Științei (adus acolo de Mihai Șora), am trăit dramatic iluzia posibilității de a schimba, iluzia **kairos**-ului. Credeam că este de ajuns să ne mișcăm repede, profitînd de smogul social ce se risipea vertiginos, și să schimbăm din temelii structurile și conținuturile învățămîntului și cercetării. Am descoperit imediat că mai toate proiectele mele ratau milimetric, parcă tocmai cînd erau pe punctul de a se strecura în ontologia unei lumi extrem de inerțiale. Totul se întîmpla ca și cum în anticamera lumii noi pe care o visasem sub comuniști exista o trapă secretă prin care liniile de univers ducînd spre schimbare erau atrase irezistibil în neant. Nu m-am putut împiedica să cred că ar fi fost suficient să găsesc mai mulți oameni potriviți și să-i mobilizez pentru un efort imens care ne-ar fi ajutat să trecem cu bine de capcanele anticamerei.

Astăzi, ne mai rămîne ucronia: ce s-ar fi întîmplat dacă în loc de a scrie articole în miriadul de gazete post-"revoluționare", toți acei oameni deștepți și dornici de schimbare ar fi acceptat să intre în instituții (măcar în cele marginale: învățămînt, știință, cultură). E o inepuizabilă temă de speculații, tocmai bună pentru niște învinși.

Realitatea. Totuși, așa cum nasul Cleopatrei a fost egal cu propria sa lungime istorică, **wie es eigentlich gewesen**, învățămîntul și cercetarea de după 1989 sînt egale cu ele însele, ba chiar sînt aproximativ egale cu ce erau înainte de acel an simbolic. Voi începe cu o imagine a cercetării.

După căderea comunismului de stat (mai exact, după alsorbția Partidului de către stat), desființarea structurii staliniste a Academiei R.S.R. părea logică: institutele de cercetări - poate cu excepția unor structuri mai mult onorifice, cu misiuni de **défense et illustration** - trebuiau să se integreze la locul lor firesc, în universități; academicienii impostori trebuiau trimiși la plimbare, laurii fiind în fine atribuiți după merit. S-a întîmplat altfel: institutele de cercetări s-au grăbit să rupă formal cu universitățile, pentru a nu fi supuse de acestea din urmă la o nouă versiune a celebrei "integrări a învățămîntului cu cercetarea și producția", mutantul ceaușist al unui aranjament natural, precum și pentru a se lipi de ipotetica prosperitate materială și morală (prestigiu, glorios **farniente**, călătorii) a Academiei Române. Din discuțiile cu diverși, am aflat cum era în trecut, și anume în anii stalinismului, cînd institutele nu aveau programe de cercetare constrîngătoare, plăteau bine publicațiile, chiar dacă nu dădeau lefuri mari. Mai general, cred că am înțeles atunci că alternativa cea mai populară la ceaușism era chiar ceaușismul timpuriu, uneori dejismul. Izolarea cercetării de învățămînt debilitează simultan pe ambii parteneri, menținîndu-i într-un model caduc și contraproductiv, fără echivalent în Occident și chiar în fostele "țări surori".

Acest neajuns structural, care a dus între altele la birocratizarea delirantă a Academiei (nu mai vorbesc de politica stranie a primirilor de noi membri, asociată cu păstrarea impostorilor: asta mi se pare o problemă de conștiință a acelor membri care își ocupă justificat fotoliile), a introdus dificultăți noi în execuția modicului buget național al cercetării: dacă totuși unii profesori inteligenți reușesc să obțină granturi, asta se întîmplă prin subterfugiul dublei lor afilieri, la universități și la institute ale Academiei. Pe de altă parte, cercetătorii au fost reconstruiți juridic și simbolic, devenind un "corp" separat, cu statute proprii, cu Ziua lor (nou prilej de mesaje și discursuri, precum și de indicații ale cercetătorului ratat Ion Iliescu, aflat într-un jenant derapaj al bovarismului său intelectual, nemîngîiat că e cel mult "intelectual tehnic", deși veleitățile sale enciclopedice îl fac să ne lumineze în toate subiectele, de la geopolitică la Lucian Blaga, de la hidrotehnică, unde îi putem eventual presupune o oarecare competență, la morală), cu devălmășia care îi topește în rapsodia geniului românesc pe toți, de la admirabili savanți la funcționari tehno-științifici din cercetare-dezvoltare. Specialiștii care au de ales cu adevărat, mai ales cei tineri, dau cea mai bună interpretare sistemului, "votînd cu picioarele" pentru aranjamentul occidental, unde nu au nevoie de compensații simbolice (ședințe festive, comemorări interminabile, funcții oficiale) pentru a uita că sînt plătiți mizerabil și nu au echipamente și biblioteci competitive. Dacă lucrurile continuă așa (și nu văd de ce nu ar continua, cîtă vreme sistemul are avantajele lui pentru majoritatea mediocră), vom rămîne curînd fără competențe reale chiar în domeniile vitale pentru economie, ca să nu îi mai amestec aici pe specialiștii din cercetarea fundamentală. Fără tinerii deștepți, bătrînii semidocți vor putea să se dedice în voie vieții lor firești: decorații, vizite în străinătate (protocolare, nu profesionale), întîlniri cu domnul Iliescu și alte asemenea vicii nevinovate ale vîrstei a treia. Cum ei s-au dotat și cu frumoase computere, nici nu mai trebuie să repare mașinile de scris cu caractere speciale: computerul folosit ca mașină de scris și recepția lipsită de prilej au devenit emblemele acestei combinații de conformism solzos și frivolitate **nouveau riche** care definește viața noastră publică: Popa Tatu cu ceas Rolex, domnul Dumitrașcu asudînd peste un **laptop**, domnul Gherman la "Ceaiul de la ora 5".

Universitățile nu s-au schimbat esențial. Nici ele! După crizele din ianuarie 1990, cînd activismul studențesc a contribuit decisiv la alegerea unor rectori și decani de regulă foarte merituoși, precum și la alungarea unor personaje îmbătrînite în rele și în neghiobie, restaurația universitară s-a relansat. Numai cei care nu au vrut nu s-au întors (pe furiș, fără concursurile cerute de lege), fie pentru că au intrat în afaceri (cea mai fără risc fiind universitățile particulare), fie pentru că s-au resemnat cu pensia. Este adevărat, universitățile au primit și mulți profesori noi, fie dintre specialiștii mai bătrîni care nu ajunseseră din diferite motive la catedră (de exemplu, din motive de dosar), fie dintre cei aflați în jur de 35 de ani și deci rămași pe dinafară datorită închiderii aproape totale a unviersităților după 1972, fie dintre cei foarte tineri, eventual cu stagii, studii complete sau grade post-universitare străine. Integrarea acestora din urmă este foarte anevoioasă, fiindcă universitățile noastre sînt conduse de funcționari (aceiași...), iar criteriul central rămîne "vechimea în cîmpul muncii". Cînd totuși unii tineri specialiști de valoare (fiindcă, desigur, există și **altfel** de tineri, favorizați de coteriile mediocrilor) sînt integrați în structurile academice, asta se întîmplă într-un mod pe jumătate demn, prin conspirații ale rarilor savanți înzestrați și cu o conștiință civică, sensibili la adevăratul interes național. Dar și dintre tinerii universitari se pleacă masiv: lefurile lor sînt rușinoase, iar condițiile de lucru sînt demotivante (biblioteci proaste, lipsă de birouri, echipamente, consumabile, comunicare, precaritatea vieții comunitare a universității).

Cei care nu pleacă, sau nu pot să plece, trebuie să subziste. Ei predau un număr excesiv de ore, uneori și la universități particulare, ori încearcă, dacă au cum, să-și mai găsească alte surse de venit (sectorul privat, publicistică etc.). E inutil să insist că un asemenea stil de viață nu încurajează excelența academică, ci deprofesionalizează, blazează prematur, uzează. La asta aș adăuga totala confuzie în privința conținuturilor de învățămînt, deriva structurală, soluțiile conjuncturale ale unor probleme endemice și de fond: nu există încă un sistem clar de credite academice capitalizabile și transmisibile, care ar sparge etanșele ziduri dintre specializări și facultăți; planificarea curriculară e arhaică, bazată pe un sistem de cursuri obligatorii, facultative și opționale care descurajează și marginalizează inovația; ponderea cursului magistral e comparabilă cu situația din secolul trecut, metodele interactive de predare-învățare sînt ca și absente; autonomia universitară e o simplă ficțiune. La universitățile particulare, cu rare excepții, catastrofa e și mai desăvîrșită: biblioteci și laboratoare cu totul improvizate (cînd există), corp profesional de regulă slab ori absenteist (unii profesori cu nume consacrat sînt prezenți pe statele de funcțiuni ale mai multor universități, sfidînd uneori limitele cunoscute ale timpului și spațiului - președintele Curții Constituționale, el însuși practicant al sistemului, a cîntărit probabil greu atunci cînd instituția pe care o conduce a respins limitarea legală a afilierii unui cadru didactic universitar), lipsă de exigență față de studenți care oricum, ratînd examenele de admitere la facultățile de stat (așa cum sînt aceste examene, adică prost și irelevant concepute), arătau că au unele probleme de învățare.

Cît despre învățămîntul nostru de pînă la universitate, ce se poate spune? Aceleași neajunsuri în pregătirea și retribuirea dascălilor, aceeași sărăcie (dotările sînt la nivelul Lumii a Treia, iar ministerul competent a returnat la buget anul trecut 34 de miliarde), aceeași stagnare la nivelul conținuturilor, metodelor, obiectivelor. Cercetarea pedagogică, așa cum este (adică preponderent formală și diletantă), nu participă cu adevărat la elaborarea strategiilor de reformă, fiindcă ierarhia sistemului preferă să gestioneze în liniște un sistem prost. Reforma reală le-ar amenința multora pozițiile și privilegiile, deci e mai inteligent pentru autoritățile școlare să exalte succesele unor elevi la olimpiadele internaționale (exemplul tipic pentru a escamota criza profundă a sistemului: justificarea speciei prin mutanții ei) și să joace un joc foarte ambiguu cu organizațiile internaționale (în primul rînd Banca Mondială) care presează în direcția schimbării: pe de o parte, națiunea (mai ales Parlamentul) află că schimbarea este impusă de străini, deci e reprobabilă și inacceptabilă pentru demnitatea noastră; pe de altă parte, Banca Mondială (care folosește învățămîntul, alturi de sănătatea publică și de protecția socială, drept criterii de performanță ale reformei întregii societăți) este totuși acceptată ca arhitect și finanțator al unor schimbări punctuale, recuperate de mlaștina sistemului (așa cum cred că se va întîmpla cu manualele școlare alternative). Alte programe internaționale, de la PHARE la ERASMUS, deși aduc mîngîieri și paleative, nu schimbă sistemul în adîncime, ci oferă mai curînd, ca și Fundația Soros ori alți finanțatori generoși, posibilități ca sistemul să-și camufleze și depășească temporar degringolada.

Epilog. Pe cînd Dumneavoastră citiți aceste rînduri grăbite, Parlamentul votează Legea Învățămîntului, un text de circa 80 de pagini scrise prost, prolix, de mai multe condeie care nu comunică. Această lege, așteptată de cei interesați încă din 1990, nu aduce nici ea o viziune coerentă și o opțiune clară pentru schimbare. E drept, haosul acestui text include unele puncte de progres în raport cu legislația comunistă (rămasă, cel puțin ca discurs, matricea noii legi), iar laxismul și arbitrariul aplicării legilor noastre vor face posibile, sper, multe lucruri bune. Asta nu trebuie să ne facă să uităm că România are o mare problemă cu învățămîntul și cercetarea, iar viitorul țării va arăta deplorabil și din acest motiv.

Sorin ANTOHI

Ograda de păsări

Perfecționiștii sînt puțini pe lume. Două sînt motivele care-i opresc să fie mai mulți. Primul e dictat de scepticismul funciar al omului: "La ce bun?", se întreabă perfecționistul, obosit de agresiunea comodității. Și tot el răspunde: "Merge și-așa". Al doilea ține de spaima colectivă: "E bun perfecționismul, dar perfecționiștii sînt răi: vor să ne oblige să fim ca ei". Urmează întrebarea firească: "La ce bun? Noi niciodată nu vom fi tot atît de perfecționiști ca perfecționiștii". Răspunsul non-perfecționiștilor sună puțin diferit: "E mai bine așa", dar tot acolo ajunge. Comoditatea și perfecțiunea se întîlnesc într-un punct al nimănui și al tuturor: "Dacă merge și-așa, de ce n-ar merge și-așa?"

Dacă totul s-ar rezuma la progresul cunoașterii și la progresul tehnologic, omenirea ar avea viitorul asigurat; ea se apropie mereu de entropie, se dizolvă în limfa proprie. Pînă cînd viața, cu spiritul pe care îl prespunem în plantă, în piatră sau în ființa vie se întrupează în imaginea unui bulbuc bolborosind din ape. "Și nemica mișcă", ar rosti înfiorat Caragiale la vederea bulbucului, simțindu-se primul martor al vieții.

Trec peste faptul că I.L. Caragiale s-ar substitui, în acele condiții, Demiurgului. Pun între paranteze Creația, bulbucul fiind metafora ei vie. În marea noastră entropie, tînjim la condiția de bulbuc, spre care ne îndreptăm, perfecționiști sau nu. "Merge și-așa", am respira din ape cu voluptatea unui ocean planetar.

Noi, însă, nu avem dimensiuni cosmice. Din cînd în cînd, măcar, întrezărim două zăplazuri, de-a dreapta și de-a stînga noastră. Printr-unul se văd cîteva umbre Pîlpîitoare. "Oho!", ne zicem cu mirare, "Acolo e trecutul. Dar știu că avem un trecut!". Prin celălalt nu se zărește nimic sau, dacă vreți, o mare adîncime. "Oho!", exclamăm cu aceeași evlavie. "Acela ne e viitorul! Doamne, cît viitor ne așteaptă!". În rest, printre zăplazuri nu trece nici o lumină, nu se așterne nici un fel de întuneric. Stăm ghemuiți între ele ca niște curci, așteptăm dimineața, ca să ne scuturăm praful din aripi, tînjim după asfințit, ca să ne punem ciocul sub aripă. Ne reglăm ritmul după ritmul cosmic, iar tot ce se întîmplă în curtea noastră de păsări e o paranteză între zori și asfințit.

Abia aici ne regăsim identitatea. Istoria e chiar această paranteză, interpusă între două hăuri incomode. Și-n loc să ne găsim comoditatea între cele două zăplazuri care ne feresc de propria noastră condiție, ne-o ascund, noi cotcodăcim de după gard, dăm din aripi, de parcă în felul acesta ne-am putea depăși limitele, și cuprinși de elan civic ne răzvrătim împotriva condiției noastre "Așa nu mai merge!"

Cam așa se dezvoltă, în ograda de păsări, revoluția și restaurația. Luna bate în ferestrele noastre, ne trezește din somn, ne răsucim de pe o parte pe alta, ca treziți dintr-un coșmar și adormim la loc. Ce ne așteaptă nu mai contează: un vis frumos sau alt coșmar. Somnul nostru, ca și viața noastră de toate zilele, se mișcă între "Merge și-așa" și "Așa nu mai merge!". Iar din urma noastră istoria respiră dintr-un bulbuc.

Val CONDURACHE

Din Parlament

De ce se spune la români, chiar şi în aceşti ani post-decembrişti, că "merge şi aşa" (adică cu legi care nu se respectă şi nu se aplică, hoţii naţionale nepedepsite etc.)?

Maria Matilda-Teţu
(senatoare grup liberal independent)

Întrebarea dv. priveşte întreg programul politic care se aplică României în ultimii 5 ani. Cred că punînd punctul pe "i", e vorba de o lipsă totală de competenţă. Sigur că după '89 aspectul politic s-a schimbat, noi mergînd în principiu către democraţie şi economie de piaţă, dar oamenii au cam rămas aceiaşi, cu mentalitatea şi pregătirea din perioada anterioară şi, ce e mai rău, mulţi şi cu funcţiile de dinainte. Cineva care are mentalitatea din epoca comunistă nu poate conduce o ţară spre economie de piaţă, deşi el îşi zice că "merge şi aşa", uite că se poate. Se poate să coexiste legi şi instituţii după model capitalist, cu o formă dominantă a proprietăţii de stat. Şi la toate astea se mai adaugă şi balcanismul nostru de influenţă asiatică. Sîntem singura ţară latină din această mare slavă şi sîntem şi ortodocşi. Ameliorarea acestui amestec va fi foarte grea din cauza lipsei unei elite autentice, latura morală esenţială în distrugerea acestui "merge şi aşa", – neputînd prinde cheag fără elite, care la rîndul lor să impună populaţiei.

Radu Ceontea
(senator independent)

Neamul nostru românesc este aşa cum este şi ca dînsul sîntem noi. Această meteahnă tipic naţională, este o sumă de metehne individuale, de la care prea puţini fac excepţie şi aceia sînt nepopulari. Dar excepţia confirmă regula şi atunci cînd nu se mai poate nicicum, au loc acele izbucniri de revoltă spectaculoase, manipulări politice necruţătoare şi deasupra tuturor răzbate o "boierie" politică dezgustătoare, care speculează tocmai această meteahnă naţională. Momentul politic actual are la bază tocmai cunoaşterea la perfecţie de către mai marii zilei a acestei tare şi se complace în specularea ei. Dacă Ceauşescu mărea puţin raţiile de hrană şi votcă ale populaţiei, la mijlocul anului '88, sînt convins că "momentul decembrie '89" ar fi fost amînat şi poate că şi astăzi România era comunistă. Puterea politică actuală priveşte cu curiozitate de entomolog asupra comportamentului muşuroiului naţional şi are pregătite supape pentru eventuale nevoi minore ale indivizilor. Dar ar fi mult mai la adăpost de eventuale revolte, guvernul dlui Văcăroiu, dacă ar elabora o lege a pîinii şi a salamului, prin care să se garanteze fiecărui om venitul necesar pentru procurarea unei jumătăţi de salam şi a unei pîini proaspete pe zi. Imediat s-ar instaura o mare mulţumire minoră în România. Dincolo de toate astea răzbat păreri de rău că, deşi poporul cere guvernanţilor extrem de puţin, pentru a fi mulţumit şi supus, generaţii după generaţii, acest puţin se tot vămuieşte. Secretarii generali, preşedinţii şi guvernanţii noştri se complac în postura condamnabilă de a-şi învinui la nesfîrşit predecesorii pentru greşelile şi incompetenţele proprii. De ce aşa? Fiindcă şi aşa merge... Dar merge rău şi în urmă se întinde "frînghia" împletitelor neîncrederi reciproce dintre popor şi conducătorii lui vremelnici.

Mircea Vâlcu
(senator PUNR)

La noi, dacă întrebi pe cineva, de ce se întîmplă cutare sau cutare lucru, răspunsul va fi deseori: de aia. Uneori acest răspuns ilustrează doar comoditatea de exprimare, dar în general acest răspuns are un substrat social şi genetic. De ce nu se respectă la noi legile? Pentru că merge şi aşa, s-ar putea răspunde. La noi se prelungeşte o stare aşa-zis revoluţionară, adică am rămas cu nostalgia momentului în care am răbufnit şi de asta e foarte greu să se înţeleagă că fără legi şi ordine, ne vom înfunda în propria neputinţă şi, automat, îi vom descuraja şi pe cei care vor să ne ajute, din afara ţării. La ora asta am putea vorbi de o adevărată pactizare între cei care ocolesc legea şi cei care ar trebui să o aplice. Toţi par fericiţi şi mulţumiţi, dar o asemenea fericire nu poate dăinui, pentru că te poţi trezi că îţi dă unul în cap şi legea se face că nu te vede, aşa cum şi tu ai procedat cu ea cînd ţi-a fost bine. Noi nu prea avem spirit civic. Şi mai e şi fatalismul nostru proverbial, balcanismul patentat de români, cu care ne-am obişnuit de prea multă vreme, istoria noastră nefiind prea darnică. Iată, intrarea în Europa are în vedere corectarea unei mentalităţi, fie ea şi "balcanică", pentru că vom putea să ne socotim europeni atunci cînd vom avea rigoarea neamţului, punctualitatea britanicului, tenacitatea nordicului etc.

A consemnat
Petru IONESCU

Un remediu la temă

– de vorbă cu dl. Ioan BUDA, director general în Ministerul de Finanţe –

Stimate domnule director Ioan Buda, la noi, cel puţin o generaţie cînd a întîlnit prima oară noţiunea de "concurenţă", a aflat că ea e o activitate "sălbatecă" şi presupus incorectă. Acum, în tranziţia spre economia de piaţă, cînd a devenit un termen foarte vehiculat, ce a mai rămas, în percepţia curentă, din acest adjectiv?

Ioan Buda: Cum la noi, înainte, funcţiona numai "întrecerea socialistă", nu o concurenţă reală, n-ar fi exclus ca unii să nu-i înţeleagă prea bine natura adevărată. Nici nu e foarte simplă lupta aprigă, uneori dureroasă, între operatorii de piaţă, întreprinzători, întreprinderi, comercianţi, agenţi economici - numiţi-i cum vreţi - care se află în concurenţă. Într-o economie de piaţă, întreprinzătorii trebuie să fie liberi să acţioneze conform cu propria lor dorinţă, dar după reguli de conduită morală, în primul rînd. Scopul luptei concurenţiale, atragerea a cît mai mulţi cumpărători cărora să li se ofere mărfuri şi prestări de servicii de calitate, la preţurile cele mai bune/convenabile contribuie la frînarea creşterii acestora din urmă, la reducerea/stoparea inflaţiei, la eficientizarea activităţii agenţilor economici şi, prin agregare, la eficientizarea întregii economii naţionale în folosul consumatorului. Obiectivul ultim al oricărei legi de protecţie a concurenţei este interesul consumatorului, care poate fi un individ sau un agent economic, pentru că fiecare spre a produce se aprovizionează, cumpără, e un client. Dacă toată producţia era înainte strict planificată, structura, volumul ei, ba chiar şi beneficiarii erau planificaţi, nici nu mai era nevoie de concurenţă, fiindcă dispăruse libera iniţiativă. Nici nu se putea realiza.

Aşa că, aflîndu-ne mereu la cheremul lui "dacă-ţi place"..., am fost nevoiţi să constatăm că "merge şi aşa".

Ei asta e, că în economia de piaţă nu "merge şi aşa", nu ne jucăm cu formulele. Şi e logic să fie aşa. Fără liberă concurenţă nu s-ar realiza reducerea preţurilor, creşterea calităţii, dezvoltarea economică prin investiţii în sectoare deficitare, dezvoltarea tehnologică şi alocarea eficientă a resurselor. De aceea, ea trebuie creată, menţinută, stimulată şi protejată.

Climatul concurenţial ne poate ajuta să apreciem stabilitatea, gradul de sănătate al unei economii?

Bineînţeles; ambianţa concurenţială este un indicator calitativ al economiei, fiindcă depinde de structura acesteia şi de modul ei de funcţionare. Dar m-aş întoarce puţin la expresia "dacă-ţi place": ea apare şi se pronunţă în condiţii de **monopol**, cînd există un singur producător sau distribuitor de bunuri, sau de **oligopol**, cînd doar doi-trei domină piaţa. În această situaţie tendinţa de abuz de poziţie dominantă este aproape naturală. La noi, atmosfera creată de structura moştenită a economiei este foarte adecvată pentru abuz. În anumite domenii importante existînd doar puţini producători - cum ar fi o singură fabrică de frigidere, sau doar două-trei uzine de automobile - cumpărătorul nu prea are alternativă. Acum în loc de "dacă-ţi place", cum auzea înainte în magazinul alimentar din colţ, i se spune "atît te costă - deci (dacă-ţi place) plăteşti". Ce-i de făcut? La dirijism nu ne putem întoarce, dar putem supraveghea situaţia, astfel ca poziţia dominantă să nu impună nivele de preţ nerezonabile şi profituri exagerate. Multe dintre produse şi din servicii se află în această situaţie, mai ales după '89, cînd a scăzut producţia (ca să iau doar un exemplu: de unde eram exportatori de zahăr, acum importăm). Revenind la virtuţile concurenţei ce observăm? La nivel proxim - produce selecţie. Bun, şi? Ce se întîmplă cu cei neeficienţi? Dispar, ratează orice şansă? Realitatea îi obligă să-şi orienteze atenţia şi energia în alte domenii unde pot să-şi găsească utilitatea. Şi astfel apare o altă cale de alocare a resurselor, în mod eficient, fie că e vorba de un individ, de o societate sau de economie în general. Din acest punct de vedere, paradoxal, concurenţa creează anticoncurenţă.

Cîştig în funcţie de fazele lunii

După '89, multă lume "s-a mişcat", a intrat în afaceri în negustorie, a înfiinţat societăţi şi firme comerciale, sperînd cîştig rapid şi avînd convingerea că isteţimea (adesea şi şmecheria) românească n-are rival. Ar putea fi ea un atu în adaptarea la regulile concurenţei moderne?

Nouă sau veche, concurenţa e dură, iar în economia de piaţă este implicită, inseparabilă. Nu-i un secret că agenţii economici caută să scape de rigorile ei, intrînd în tot felul de înţelegeri, realizînd acorduri scrise, nescrise, tacite, exprese sau prin comportament imitativ pentru a o limita cît mai mult posibil. Înţelegerile de preţ, de împărţire pe zone geografice ori de trucare a ofertelor la licitaţie sînt dintre cele mai des întîlnite şi grav sancţionate - cum se întîmplă în SUA, de pildă. Nu ştiu ce pregătire avea majoritatea celor care s-au avîntat în afaceri după'89 la noi, parte din ei poate că făcuse studii economice. Dar, în general, nu prea există experenţă autohtonă în ce priveşte practicile anticoncurenţiale. Ele sînt numeroase, diverse, numai anumite categorii sînt cunoscute, fiindcă agenţii comerciali care le practică sau măcar încearcă s-o facă sînt deosebit de inventivi. Trucarea ofertelor la licitaţie în domeniul achiziţiilor publice a evidenţiat adevărate modele de fantezie, cazuri de referinţă. Participînd la o licitaţie, mai ales în cazul cînd acestea se ţin periodic, concurenţii stabilesc între ei o înţelegere, ca să cîştige unul dintre ei, pe cînd ceilalţi vin cu oferte de acoperire mincinoase, care nu răspund caietelor de sarcini, ori cer un preţ exagerat, iar fiindcă nu îndeplinesc condiţiile pierd, succesul fiind asigurat celui desemnat dinainte de către toţi ceilalţi. În viitor, vine rîndul altuia pentru o ofertă susceptibilă de a fi acceptată. Uneori se practică chiar tragerea la sorţi. Dar cum, urmărite statistic, unele din aceste tehnici au fost depistate, agenţii comerciali au ales altă formulă. Faptul, care a făcut destulă vîlvă, s-a petrecut "undeva în Europa" şi s-a lămurit cu dificultate. De cé? Cei care trucau ofertele au convenit ca licitaţia să fi cîştigată de unul sau altul dintre concurenţi în funcţie de... fazele lunii: vă imaginaţi, dacă e luna în pătrarul 1 cîştigă x, dacă e în 2, y ş.a.m.d. Americanii care au lege antimonopol (aşa se mai numeşte legea concurenţei) de peste 100 de ani, şi suficientă experienţă în depistarea încălcărilor ei - consideră că aşa-numitele "înţelegeri orizontale" constituie cazuri penale, interzise per se, prin ele însele; anul trecut au fost condamnate 37 de persoane cu funcţii mari, directori, experţi, personalităţi, care au contribuit determinant la conceperea şi punerea în practică a unei acţiuni anticoncurenţiale. Legiuitorii americani spun că nu poţi trimite o întreagă întreprindere la puşcărie, o poţi amenda, chiar şi pînă la 10 milioane de dolari! - dar pe conducătorii vinovaţi da, şi ca atare îi condamnă ca pentru orice alt delict. Bineînţeles, nu e de crezut că orice agent comercial de la noi va avea de-a face cu o concurenţă atît de "rafinată" în metode infracţionale. M-am referit la exemplul în cauză, numai spre a observa că părerea unora de la noi cum că "merge şi aşa" - fiindcă românii sînt deştepţi - poate fi amendată. În cîmpul concurenţei, corectitudinea e cel mai bun apărător, iar şmecherie absolută nu există, fără riscuri imense.

Însănătoşirea mentalităţii sociale

Legea pentru protecţia concurenţei, la care aţi lucrat a fost elaborată la vreme sau tîrziu? Şi care altele - dintre cele existente deja sau de aşteptat de-acum înainte - ar putea s-o sprijine?

După părerea mea, tîrziu. Ni s-a cerut prin Memorandumul încheiat cu FMI, în care ea apare ca o condiţionalitate, un reper structural. Dacă ar fi existat mai devreme şi ar fi fost coordonată secvenţial cu alte legi de natura reformei (fiindcă la climatul concurenţial contribuie direct sau indirect şi privatizarea şi liberalizarea preţurilor) nu mai vedeam noi toţi trepăduşii cum fac fraude fiscale fără să-i doară capul, nici nu se înregistrau distorsionări păgubitoare în multe domenii. Ca fenomen constatat, se poate spune că, imediat după 1989, economia românească a fost supusă prematur şi foarte intensiv concurenţei din exterior. Există şi acest pericol: ca noi, neavînd încă destule cunoştinţe asupra comportamentului concurenţial sau anticoncurenţial, să intrăm în relaţii cu nişte versaţi în practică, deloc inocenţi, fără scrupule. Ei ştiu ce e voie şi ce nu e voie, cunosc exigenţa în dimeniu a autorităţilor din ţara lor, şi - foarte bine chiar -, exigenţa Comisiei Europene care are o direcţie generală de concurenţă ce supraveghează şi ia măsuri în spaţiul comunitar, sancţionînd, cînd e cazul, cu severitate. Dar, deocamdată, la noi, lipsa unei legislaţii adecvate le dă posibilitatea să creadă că aici "las' că merge şi aşa". (Deşi, în paranteză fie spus, trei companii internaţionale de prestigiu, prezente şi în România, aflînd că lucrăm la legea de care vorbim s-au interesat ce modele am avut în vedere. Cînd li s-a spus că ne-am inspirat şi de la americani, nu şi-au manifestat încîntarea; SUA are experienţă şi dovedeşte fermitate în aplicarea de sancţiuni.) În acest timp de tranziţie se pune problema protejării economiei naţionale. Întrebarea e: în ce măsură, cît timp, şi cu ce intensitate o faci? Nu cumva concurenţa din exterior îşi dovedeşte în acest caz forţa modelatoare, obligîndu-i pe agenţii noştri economici să se eficientizeze? Dacă-i vom ţine mereu ca sub un clopot de sticlă, departe de exigenţele competiţiei internaţionale, nu vor ajunge buni şi puternici în veci. Chiar acordurile la care România este partea ne obligă să nu luăm măsuri de protecţie exagerate, ci doar pe cele foarte bine justificate, armonizîndu-le cu prevederile acordului european.

Din cele ce mi-aţi spus pînă acum, putem considera concurenţa şi ca pe o soluţie de însănătoşire a mentalităţii sociale?

Nu singura, dar sigur. Exact acolo unde cei neavizaţi presupun că se poate face orice şi **"merge"** oricum - în domeniul concurenţei - avem de a face cu multă rigoare şi severitate legislativă. Vă dau un exemplu. Peste tot în lume, în toate ţările cu economie de piaţă funcţionează ceea ce numim monopoluri naturale: în energia electrică, în transporturile feroviare, în aprovizionarea cu apă, în transportul pe conducte a petrolului şi a gazului natural. În fiecare din acest domeniu n-ar putea funcţiona eficient decît o singură întreprindere (ce-ar fi să ne spargă strada 10 societăţi diferite de aprovizionare cu apă?) Acestea sînt reglementate în toate ţările. Dacă în America vrea cineva să majoreze tariful la energia electrică, i se cere o căruţă de documente. După 6-10 luni de dezbateri publice, uneori televizate, unde participă oameni credibili care pledează pentru interesul cetăţeanului ca la campania electorală, propunerea se aprobă doar dacă e temeinic justificată. Numai după astfel de chinuri se ia hotărîrea pentru majorarea de preţ/tarif dacă ea e motivată de un proces inflaţionist. La noi, argumentele RENEL-ului sună cam aşa: au crescut preţurile la cărbune, la gaz, au crescut salariile (reţineţi - au crescut salariile!) indexările, deci tariful trebuie să fie ăsta. Şi după un timp (de obicei scurt) de analiză - chiar acela devine noul tarif. Lucrurile n-ar trebui să fie deloc aşa. Spre regretul nostru, şi sindicatele marşează la soluţii de minimă rezistenţă, care ignoră, sau vor să calce în picioare, un principiu economic: raportul obligatoriu dintre productivitate şi salariu. Se întîmplă, astfel, cu totul altceva decît ar trebui să se petreacă într-o economie de piaţă normală. Dacă nu poţi, n-ai de unde, cum să arunci totul mereu numai pe seama consumatorului? Asta se întîmplă şi fiindcă se crede că ceea ce numim monopoluri naturale trebuie să fie în totalitate monopoluri. Dar chiar sînt sau sfera lor ar putea fi mai restrînsă? Anumite activităţi se pot desprinde spre a intra în domeniul concurenţei. Bineînţeles, în nici un caz reţeaua sau transportul energiei. De la RENEL, de pildă, s-ar putea scoate producţia din cadrul monopolului natural. Unităţile producătoare de energie electrică ar deveni societăţi comerciale care pot fi privatizate şi, odată supuse concurenţei, şi lor şi nouă ne-ar fi cu mult mai bine decît acum.

A consemnat
Tita CHIPER

Managementul românesc şi... „las' că merge şi aşa"?

Meditaţi o clipă de cîtă vreme ni se întîmplă să fim copleşiţi sub avalanşe de cifre de genul: în anul 1993 producţia firmei X a crescut cu 1,5% faţă de 1992, iar în anul 1994 a crescut cu 6,8% faţă de 1993, ceea ce reprezintă (de fapt) 70% din producţia anului 1989! Ce să înţelegem de aici: că trăim mai bine, mai rău, că "merge şi aşa"? Sau că ar trebui să nu ne mai întoarcem privirea spre trecut?

Cineva, cîndva, ne-a atras atenţia că, dacă nu învăţăm din greşelile trecutului, nu ne vom putea construi nici viitorul. Numai că, pentru a trage învăţămintele necesare, cifrele nu ne ajută îndeajuns. Ar mai fi nevoie să înţelegem şi ce se ascunde în spatele acestor cifre. Şi uite aşa, ajungem la vorbele altcuiva, care spunea că oriunde ai căuta, în final dai de oameni. Iată de ce vom risca pentru început o definiţie voit-nepretenţioasă a managementului, spunîndu-vă că managementul este, în esenţă, "cu oameni şi despre oameni".

Spicuind din studiul "Formarea managerială în România: nevoi şi capacităţi", studiu elaborat de Fundaţia Internaţională de Management (FIMAN), vedem că managementul a devenit un "cuvînt la modă", pe care-l invocăm adesea, nu neapărat pentru că l-am înţelege, ci pentru că-i atribuim "puteri miraculoase". Managementul este asociat, de obicei, cu ideea de schimbare, dar şi cu tehnici şi instrumente sofisticate care, odată aplicate, ar duce la rezolvarea tuturor problemelor noastre.

Aceasta fiind percepţia generală despre management, să vedem ce se întîmplă în managementul românesc. Studiul FIMAN ne arată că, atunci cînd ne referim la sursele de dobîndire a cunoştinţelor profesionale, managerii noştri pun pe primul loc **experienţa proprie**, urmată de lecturi şi urmărirea mijloacelor de informare în masă. Cursurile universitare ocupă un loc modest în pregătirea lor, la fel ca şi cele postuniversitare, cunoştinţele dobîndite pe această cale fiind considerate doar interesante, nu şi utile. S-ar părea că modelul preferat de managerii români este modelul american, "self-made-man". Dar, cînd la capătul atîtor efoturi, ei constată cu dezamăgire că problemele n-au dispărut, sînt tentaţi fie să renunţe la cărţi, deoarece "teoria ca teoria, dar...", fie să-i acuze pe profesori, traineri, consultanţi. De fapt, tendinţa de a aprecia că **răul vine din afară** este o trăsătură care caracterizează managerii români. Nu vrem să se înţeleagă de aici că apariţiile publicistice în management (atîtea cîte sînt la noi) ar fi de o calitate ireproşabilă, nici că programele universitare sau cele de training ar fi atins perfecţiunea, pentru că ar însemna să mistificăm realitatea. Oferta de servicii de educaţie, training şi consultanţă în management este dezechilibrată din punct de vedere al repartiţiei sale geografice; colectivitatea profesională a educatorilor, trainerilor şi consultanţilor în management are mai degrabă preocupări academice şi mai puţin preocupări de cunoaştere şi soluţionare a problemelor concrete cu care se confruntă întreprinderile şi managerii; metodele de predare sînt în general învechite, constînd în expuneri, prelegeri, cel mult dezbateri şi uneori studii de caz; cît despre conţinutul acestor programe, ce să mai spunem? Majoritatea lor sînt axate pe contabilitate, management general, informatică pentru manageri, limbi străine şi marketing. Sub acelaşi titlu se "ascund" produse diferite şi, din păcate, calitatea minim-admisibilă nu este întotdeauna garantată. Acelaşi lucru este valabil şi pentru programele de resurse umane, management strategic, managementul calităţii, analiza problemelor şi luarea deciziei, comunicare, negociere, dezvoltare organizaţională şi managementul schimbării, cu singura deosebire că aceste programe sînt un fel de "rara avis".

Totuşi, dacă atunci cînd ne analizăm la rece, ajungem la concluzia că, dacă am avea resurse financiare, materii prime şi contracte, legi mai bune, tehnologie mai nouă şi instituţii non-birocratice, am putea să fim eficienţi şi să depăşim toate problemele, se cheamă că vorbim de un self-made-man carpato-danubiano-pontic, nu de unul american. Care este de fapt rolul unui manager? Să primească resurse financiare de-a gata, şi materii prime, şi contracte, eventual şi o organizaţie vindecată de boala birocraţiei? Şi cine să i le dea, statul? Parcă modelul acesta l-am mai încercat odată şi rezultatele le simţim şi acum. Ştim cu toţii că astăzi, în România, avem blocaj financiar şi o legislaţie economică defectuoasă, care afectează în egală măsură toate întreprinderile. Dar, la fel de bine, mai ştim că unele întreprinderi se descurcă bine, altele mai puţin bine. Ce face deosebirea între organizaţiile performante şi cele cu probleme?

Spuneam că oriunde şi orice ai căuta, dai în final de oameni: oameni care se adaptează la noile situaţii şi oameni care se plîng că noile situaţii nu li se adaptează lor, oameni care aşteaptă ca altcineva să le creeze condiţii şi oameni care îşi creează singuri condiţiile, oameni care se lasă prinşi în plasa propriei lor experienţe şi oameni care sînt deschişi să asculte, să înţeleagă, să înveţe, chiar şi atunci cînd experienţa lor se măsoară în zeci de ani.

De altfel, dacă privim mai atent cam ce cuprinde această îndelungată experienţă, am vedea că - pe lîngă aspecte pozitive - sesizăm şi o serie de deformări pe care comunismul le-a indus în cultura managerilor. Planificarea centralizată a avut, ca efect direct, subdezvoltarea capacităţilor manageriale, ale căror simptome se pot observa cu ochiul liber: incapacitate cronică de a formula o viziune asupra organizaţiei; de a luat decizii strategice; dezinteres faţă de cunoaşterea şi analiza cerinţelor pieţei; dificultăţi în a intra în relaţii cu alte companii, în special cu cele străine; incapacitatea de a induce un comportament organizaţional centrat pe performanţă, deoarece, în lipsa pîrghiilor clasice de motivare, s-a dezvoltat un tip specific de filosofie a relaţiilor umane, bazat pe compromis reciproc şef-subalterni; orientare marcată către producţie, dar o producţie în care elementul-cheie de competitivitate era costul scăzut al forţei de muncă, nu calitatea şi nici productivitatea.

Simplificarea accentuată a funcţiei manageriale la gestiunea situaţiilor de criză explică starea de confuzie în care ne-am trezit cu toţii, după prăbuşirea sistemului economic centralizat. Managerii nu au încă un rol bine stabilit în cadrul organizaţiei (deşi Legea Contractului de Management a încercat să facă ceva în această direcţie, reuşita este doar parţială), imaginea lor asupra întreprinderilor româneşti este incertă: acestea, fiind privite ca o formă tranzitorie către privatizare, li se par puţin susceptibile de a li se aplica o strategie pe termen lung.

Importanţa acordată în trecut relaţiilor de putere şi improvizaţiei, în detrimentul profesionalismului, se combină cu evitarea asumării responsabilităţii faţă de performanţele întreprinderii, obstrucţiile birocratice şi deficienţele normative devenind scuze pentru propriul eşec. De aici, o atitudine a "neputinţei învăţate", care poate justifica orice, combinată cu o remarcabilă capacitate de simulare a performanţei, atunci cînd este necesar. Pe de altă parte, succesul individual fiind multă vreme eliminat din codul comun de recunoaştere socială, iar nivelul de competenţă profesională fiind relativizat la maximum, exercitarea funcţiei de manager a fost marcată de o cultură a "politichiei", în care totul se rezolva prin relaţii şi aranjamente, bunăvoinţă şi favoruri reciproce, practică despre care astăzi nu mai putem spune "las' că merge şi aşa".

De fapt managerii au început, unii de nevoie (şi aceştia sunt cei mai numeroşi), alţii de voie (mai puţini, e drept, dar important este că există şi această categorie), să întrevadă că multe din practicile de odinioară nu mai corespund noilor condiţii: stilul de conducere instabil, bazat cînd pe indulgenţă şi sentimentalism, cînd pe rigiditate şi ignorare a problemelor umane ale organizaţiei; credinţa că "nu prea este mare lucru de făcut", pentru că oricum le ştim pe toate; ignorarea unor concepte ca: piaţă, calitate, clienţi, etică de afaceri, responsabilitate socială a organizaţiei, cultură de organizaţie; şi nu în ultimul rînd, automulţumirea cu propriile performanţe - ca stare "călduţă" în braţele căreia ne simţim confortabil şi deci nu mai avem motive să ne dorim schimbarea.

Majoritatea managerilor acceptă ideea de schimbare, dar reacţiile la schimbare sînt deocamdată confuze. Mediul în care schimbarea trebuie să se producă este perceput ca unul mai degrabă ostil, mergînd de la "acceptare, dar nu entuziastă", pînă la "blocare, reacţie negativă". Desigur, la nivel declarativ, toţi acceptă schimbarea, numai că cei mai mulţi văd în prim plan piedicile în calea schimbării: lipsa unei mentalităţi manageriale, comoditatea, conservatorismul, teama de conflicte personale, nu avantajele pe care schimbarea le-ar putea aduce.

Vom încheia observaţiile noastre cu două paradoxuri. Primul vizează faptul că managerul român, care are încredere doar în propria experienţă, care se bazează mai mult pe cunoaştere empirică şi pe intuiţie, decît pe acumularea şi folosirea unor cunoştinţe sistematice, care pare a avea propria cale de dezvoltare, căreia cu greu îi găsim similitudini în alte părţi, recunoaşte criza în care ne aflăm, ba chiar mai mult: are încredere în capacitatea sa de a o depăşi.

Şi acesta este unul din puţinele paradoxuri "de tranziţie" care ne bucură.

Al doilea paradox se referă la modalitatea în care managerii cred că vor depăşi situaţia de criză, adică **tot prin intuiţie şi tot sprijinindu-ne pe acumulările produse ca rezultat al experienţei proprii**, ca şi pînă acum! Şi acesta este un paradox. Şi nu mai ştim dacă el trebuie să ne bucure sau să ne întristeze.

Om fi trăit noi în ţara lui "las' că merge şi aşa", ne-om fi făcut noi că muncim şi ei că ne plătesc, dar vorba poetului:

"A'nceput de ieri să bată/Cîte-un vînt..." pe care l-am simţit cu toţii. Ce s-o fi întîmplat?

"... acum a stat"?

Mihaela GHEORGHE
Fundaţia Internaţională de Management

CRISTIAN DUMITRESCU
(senator P.D.)

Un principiu al mediocrităţii

R. - Pe vremea cînd era la putere, FSN-ul a propus şi a adoptat o mulţime de legi, unele esenţiale pentru dezvoltarea ulterioară a societăţii. Sub imperiul grabei şi al presiunilor de tot felul însă, o parte din ele au fost, în mod inevitabil, imperfecte sau incomplete. Aţi fost puşi probabil, atunci, în faţa unei dileme: "ne oprim şi reparăm sau mai bine continuăm aşa?" Bineînţeles, fiecare variantă cu riscurile ei. Luînd în considerare acest cadru, pe care l-am schiţat, ce părere aveţi despre principiul sintetizat în expresia "merge şi aşa"?

C.D. - E foarte clar că o lege, odată adoptată, nu este imprescriptibilă. Ea corespunde unor situaţii şi unor momente, fiind continuu perfectibilă. Există legi concepute pentru perioade foarte scurte, de exemplu cea a bugetului. Altele, cum ar fi legea privatizării, privesc un întreg proces, de la începutul pînă la epuizarea lui, şi au, firesc, o finalitate mai lungă. Sînt şi legi adoptate pentru perioade foarte lungi de timp: legile de procedură penală sau de procedură civilă, preluate tocmai din Codul Napoleonian şi avînd ca sursă iniţială Dreptul Roman. Aşadar, o lege are un ciclu de viaţă impus de utilitatea ei. Cînd la guvernare s-a aflat FSN-ul, au fost adoptate foarte multe legi, aş spune, principalul pachet care a făcut posibil începutul tranziţiei. Unele au fost, desigur, adoptate foarte repede sau după o experienţă relativ scurtă şi în condiţiile în care magma realităţii concrete era într-o efervescenţă permanentă. Aşa au apărut, pe lîngă legi care corespundeau acelor momente şi unele care nu corespundeau (poate chiar de la adoptare). Aş da un exemplu: în varianta propusă de guvernul Roman, Legea 18 avea un alt conţinut; prevedea suprafeţe de pînă la 50 de ha care să fie restituite ţăranilor (nu numai 10 ha). Pe deasupra, erau prevăzute şi alte legi, a cadastrului, a arendei, care să fie adoptate împreună cu aceea a fondului funciar, pentru ca acest sistem să funcţioneze. Însă iată că legea cadastrului nu există nici astăzi, ceea ce e chiar un lucru păgubitor. Legea 18 a rămas practic suspendată într-un sistem de referinţă care ar avea nevoie şi de alte elemente pentru a funcţiona cum trebuie. Sigur că am acceptat, de fiecare dată cînd a fost cazul, ideea că am făcut legi care ar fi putut fi mai bune. Uneori ştiam asta chiar în momentul adoptării lor. Trebuie să ţinem cont însă de realităţile şi de viteza impusă atunci. Am făcut multe legi care puteau fi amendate. Am văzut utilitatea şi necesitatea unor modificări ale lor. Dar am fost întotdeauna pentru o amendare în spiritul legii şi a nevoilor reale. De exemplu, Legea 58, cu privire la privatizare, era o lege care funcţiona şi se putea aplica. Perfecţionările puteau fi făcute din mers, nu era nevoie de o nouă lege. Guvernul actual a venit cu această lege a aşa-zisei accelerări a privatizării, care modifică legea dată de noi şi care practic a blocat timp de un an de zile procesul de privatizare. Iată că uneori mai binele e duşmanul binelui. Evident trebuie să spun că de fapt eu nu cred că guvernul a lansat această lege pentru a sprijini privatizarea. Manevra a avut un caracter pur electoral: cuponul şi milionul, omul şi milionul.

Merge şi aşa e un titlu cu care, din nefericire, suntem învăţaţi. Cred însă că în domeniul legislativ mentalitatea asta e destul de păgubitoare.

R. - Acum, din perspectiva unui partid de opoziţie, cum vedeţi corelaţia dintre elaborarea legilor şi formula «Merge şi aşa».

C.D. - Titlul acesta este ridicat la rang de principiu fundamental. Nu schimbăm nimic, lucrurile merg înainte aşa cum ştim şi noi (P.D.S.R.-ul, n.n.) şi cîştigăm alegerile. Lumea, de bine de rău, nu moare de foame, aproape fiecare are cîte un serviciu şi, lasă domnule, că merge. Nu se pune problema să o ducem mai bine, să devenim o societate normală, să avem un sector reprezentativ al proprietăţii private, nu. Acesta e aşadar un principiu al mediocrităţii, pe care-l utilizează clasa politică aflată în condiţia majoritară, mediocră la rîndul ei, pentru a-şi satisface propriile nevoi. A schimba, înseamnă pentru ei a se intercala în alt sistem de referinţă pe care nu-l cunosc şi pe care se tem că nu-l mai pot stăpîni. Dar această frică e şi normală, ţinînd seama de concepţia lor conservatoare şi neocomunistă. Orice schimbare le-ar aduce numai pagubă şi nesiguranţă. Sunt duşmanii lui **merge şi altfel**, adică ai unei schimbări în mai bine, care ar presupune trecerea de la regimul mediocrităţii la cel al competenţei. Ei n-au nevoie de aşa ceva.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Ah, refugiile...!

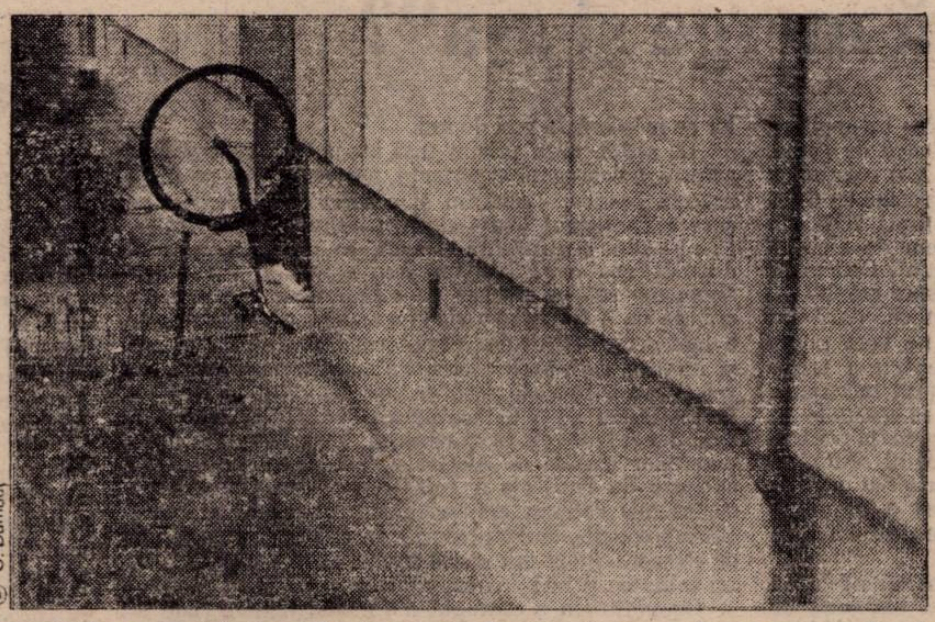

© C. Bumbuț

De la stația de metrou cîndva Pieptănari, azi Eroii Revoluției, începe să șerpuiască nesfîrșita șosea a Giurgiului, așa cum bine ne spune dl. Despa, patron, tot pînă spre Asia. Deși nu foarte departe de centrul Bucureștiului, cartierul de la gura drumului spre Giurgiu, de la Șura Mare la Piața Progresul (cu extensie în zona Viilor și a cimitirelor) e o unitate, o comunitate cu regulile și oamenii ei. Studiindu-l prin prisma cîtorva "puncte strategice" în economia locului - cimitirele, cîteva magazine de stat și private, biserica, poliția, parcul-circiumă - am descoperit că, pentru locuitorii săi, lucrurile "merg și așa" mai curînd într-un sens pozitiv: astfel că, în această primă periferie, patronii de magazine se întîmplă să mai dea pe credit, patronul circiumii - magnatul local - ctitorește părculețul copiilor, și un magazin cu momeli pentru pește vinde, în continuare, cam două-trei pahare de rîme pe zi. Sigur că, dacă-i iei la bani mărunți, oamenii se mai plîng de una, de alta - de curățenie, apă, gaze, lume proastă. Dar pe un ton, în majoritatea cazurilor, blajin.

De aprovizionare zona Giurgiului - Pieptănari nu se plînge nimeni. Căci magazine sînt, slavă Domnului, 57 (conform statisticilor aceluiași domn Despa, patron) de la Șura Mare la primele blocuri. **Vînzătoarele**, fie ele de stat sau private, dovedesc o zdravănă trăsătură comună: **optimismul**. Pentru ele totul merge strună așa cum e, clienții cumpără, se poartă frumos, cartierul e civilizat, doar salariile mai scîrțîie. Da... Așa crede vînzătoarea unui mic centru de pîine, într-o mare renovare, ca și surata ei de la complexul Viilor, la unison cu cele două siameze de la "Shimiș Omimpex", magazin de lux și dotat cu cramă, unde cel mai bine se vînd salamul Italian și Poiana.

Mai vehemente și mai puțin în consens decît doamnele din spatele tejghelelor sînt **bunicile ce-și duc nepoții în relativ noul loc de joacă** ce se-ntinde nisipos în fața unei mărețe curățătorii (postrevoluționare). Copiii se joacă fără griji în sunetul muzicii de mititei și bere Grivița de-alături. Cele două locuri de recreere sînt, de fapt, mai profund legate: parcul e un fel de ctitorie a d-lui Ion Udilă, patron la **Bomboana SRL**, localul de pomină al districtului. Atît ca să se pună bine cu Primăria, cît și ca să ajute oamenii în nevoie, dl. Udilă, fost negustor la negru în fața statuii Libertății din New York, a amenajat și continuă să amenajeze singurul parc din zonă. Chiar în clipa în care stau de vorbă, pașnic, o fostă directoare de grădiniță - elegantă - și cu două gospodine - mai puțin cochete - dintr-un camion o fată cu basma îi aruncă alteia un ghiveci de flori. Gunoiul rămas îl aruncă în boscheți. Deși apa se oprește în timpul zilei, gunoiul umple străzile și lumina mai face feste ocazionale, la o adică, te poți duce să te relaxezi în Cimitirul Eroilor, "un punct bine întreținut pe care îți face plăcere să-l vizitezi", ne declară aceeași distinsă fostă directoare de grădiniță.

Căci cimitirul, mai bine-zis cimitirele (Bellu, Evreiesc, Eroilor) sînt aspirațiile și evaziunile locuitorilor. Pentru **Boris de la Mona Com. S.R.L.**, a face tapițerie de cosciuge nu are nimic sinistru. Sigur că, în tinerețe, ar fi vrut să se facă altceva, dar merge și-așa..., "obișnuința e a doua natură", îmi spune el, adăugînd că moda la sicrie e, acum, să fie ardelenești și sculptate cam floral. Nu-i sinistru cimitirul, ne spun **cei doi gardieni publici** ce joacă poker și rezolvă integrame. De cînd sînt ei aici, e liniște, "oamenii sînt dispuși peste tot și toată ziua merg dintr-o parte în alta", mă lămurește un foarte amabil tînăr gardian. De cînd cu plimbările lor, au dispărut și jafuri, și profanări, și prostituție. Nu că visul lor ar fi fost să fie gardieni, dar fiind "dați în șomaj"...

După părerea **unei foste tipografe pensionare**, prezentă pe o bancă din Bellu cu o carte în sacoșă - pe care o scoate să mi-o arate -, nu se mai poate ca lucrurile să meargă chiar așa. Adică de ce s-o legitimeze pe ea gardienii publici cînd o găsesc în cimitir, că ea nu vine să cerșească. La 26 de ani, doctorul i-a spus: "Așa nu mai merge. Nu ești robot, trebuie să te relaxezi în aer liber". Și a ales cimitirul, pentru problemele ei cu glanda tiroidă, deși același doctor i-a spus "să evite sîngele". Pentru **doamna în negru** de lîngă fosta tipografă chiar că nu mai merge așa: ea are 82 de ani, iar fata ei de 56 a murit de 9 luni...

Cu moartea te obișnuiești la biserică, sau o uiți la crîșmă. Circiuma, la gura șoselei Giurgiului, stă lîngă biserică. Oamenii le frecventează pe amîndouă. **Doamna de la lumînările bisericii Buna Vestire** a crescut de mică în casa Domnului și-i place totul aici: preoții buni, slujbe frumoase, "Au venit preoți, au murit", dar lucrurile o țin pe făgașul lor. E bine că s-au înălțat blocuri pe locul fostelor noroaie. Singura problemă e că muzica de la Bomboana se ia la întrecere cu vocile credincioșilor și, dacă nu pleci noaptea pe drum, ca să-ți dea țiganii în cap - precum i-au dat băiatului uneia dintre doamnele din părculeț, buticar (dar a scăpat!), n-ai probleme.

Toate bune și frumoase și aici, la **Bomboana**, declară clienții ei. E curat, e frumos, e berea rece-gheață, ne spune un **cîrciumar din Brașov**, venit în vizită. "Nimic nu ne lipsește", adaugă un **mecanic de 73 de ani**, cu coatele pe mușama. "Fac totul să-i ajut pe oamenii de-aicea", conchide controversatul erou local, **patronul Udilă al șuvoaielor de bere de la Bomboana**. "Acolo, în America, unde am stat eu, 11 luni nu s-a scumpit deloc pîinea. Aceeași pălărie pe care am vrut-o pentru tatăl și pentru socrul meu costă 120 de dolari într-un loc și 60 în altul". Deși a lucrat numai la case mari, s-a hotărît să facă și-n zona asta ceva "util și ieftin", îmi șoptește încercînd să-mi vîre un pachet de Kent în buzunar.

Dl. Udilă nu e singurul întreprinzător căruia îi merge. Îi merge și **dințosului de la** "momeli de pește", **de 32 de ani**, atunci cînd e prăvălia deschisă. Acum nu e, dar se stă pe bancă în fața ei. Dacă vinde 2-3 pahare de rîme pe zi, la 300 de lei paharul, căci astea sînt momelile (și uneori mămăligă), comerțul înaintează.

Inginerului Marian, de la Piese auto, tînăr întreprinzător, lucrurile chiar îi merg. Marfa încearcă s-o ia direct de la producător, ca să reducă rabatul comercial, iar cu concurența de vis-à-vis se are ca frații: își pasează clienții. Oricine intră-n magazin e de încredere - e deviza d-lui Marian. Riscă să dea pe încredere chiar și unor necunoscuți; el a dat unor clienți piese de 100.000 lei fără nici o garanție, și a doua zi i-au adus banii. Vinde și cîte un far, în consignație, de la demolările de mașini din Olanda.

Domnului Nicolae Despa, pensionar și patronul unuia din cele 17 buticuri, nu-i merg treburile prea grozav: toți vînd aceleași produse, dar ce să vîndă altceva? E fostă zonă de demolări aici, și de-aia au rămas numai bătrînii. Tinerii (din '70) și-au luat cîmpii. Asta, mai treacă meargă. Problema gravă, care nu ține deloc, e alta: nu, nu țiganii, ei sînt problema domnului Marian. Circulația nu merge deloc. Șoseaua Giurgiului face legătura cu Asia și, de cînd s-a construit metroul ăsta la Pieptănari, totul s-a dus dracului. Cînd se vine dinspre șoseaua Viilor, se aglomerează rău traficul. Mai ales că s-a mai deschis și o benzinărie, deloc binevenită, în fața cimitirului Eroilor. Acolo, colac peste pupăză, mai e și loc de refugiu. Pietrele din cimitir au și început să se înnegrească de atîta poluare. Soluția e următoarea: să se desființeze locul de refugiu și stația lui 19; stațiile să se mute în spatele liceului Autobuzul. La intrarea dinspre Giurgiului și Viilor să se pună semafoare și să dea drumul la circulație. Să se desființeze toate refugiile...

"Opriți", îmi strigă, disperat, dl. Despa. "E o vecină de-a noastră, haideți s-o vedem!" Ieșim în fața buticului, unde îi recunosc pe mulți din cartier. Se apropie un cortegiu funerar somptuos, cu multe mașini și mulți pedeștri. "Avea 44 de ani și a murit de un colaps la plămîni". "Era frumoasă?" "Era. Blondă." "Ăla grasu-i bărba-su". "Ce era?" "Era vînzătoare". Abia atunci am realizat că-nțelesesem greșit optimismul vînzătoarelor... totul mergea, firesc, înainte. În inima începutului Șoselei Giurgiu o duceau la groapă și cei de la biserică și cei de la cîrciumă. Un tramvai galben a oprit în stație; ah, refugiile!

Iaromira POPOVICI

© C. Bumbuț

Pilotul automat

Vremea lui "aiasta nu se poate". În copilăria mea mai existau o mulțime de meșteri care își făceau treaba cum se face și, atunci cînd cineva le pretindea să schimbe ceva din ce învățaseră, spuneau răspicat și cu fermitate, cucoană, așa nu se poate! Alții, mai complezenți, ascultau comanda cu capul dat pe o parte și pe urmă ziceau, pot să încerc, dar nu garantez. A treia categorie nu exista.

Mărturisesc că mă exasperau. Croitorii mai ales. Îi duceai ștofa, i-o arătai și el spunea că n-ajunge. Cum nu ajunge, domnule, și îi dovedeai că te înfășori în ea de trei ori. Dacă avea amabilitatea să-ți explice, aflai că tiparul de mînecă se pune așa și cracul de pantalon se pune așa, că aici trebuie să vină pe drept și acolo pe biè, apoi schița rapid ceva pe ștofă și la sfîrșit vedeai că n-ai material de spate sau pentru piepți. Nea Fane, săracul, era altfel. El îți făcea palton dintr-o batistă. Iar nea Traian mi-a făcut cizme desfăcînd o servietă... Dar ei lucrau la teatru. Acolo învățaseră că se poate și altfel. Ceea ce cred că i-a făcut să accepte ușor noul fel de lucru a fost faptul că nu făceau haine-haine, nici pantofi, ei făceau "costume de scenă" și răspunderea, toată, o purta scenograful. Amîndoi au murit.

Procesul comunismului. Cînd au venit comuniștii, lumea s-a întors cu josul în sus. Te miri ce a început să se poată și ce să nu mai fie posibil. O sumedenie de oameni s-au pomenit peste noapte meseriași. Făceau ce n-au învățat și cei mai mulți făceau prost. Nu-mi iese din cap o observație a lui Horia Bernea referitoare la țărani. Ceea ce făceau, zice, era **definitivul însuși**. Definitivul însuși... tocmai pe ăstă l-am pierdut și am ajuns o țară plină de cîrpaci. Să nu se înșele cineva crezînd că substantivul **cîrpaci** este în relație directă cu verbul **a cîrpi,** care numește o activitate modestă dar corectă. Peticul bine pus este uneori un adaos prețios. **Cîrpaci** vine de la **a cîrpăci, cîrpăceala** fiind în orice lume normală prost văzută.

Nu știu cum își închipuie alții procesul comunismului. Acum, după cinci ani pierduți, nu-l mai văd decît sub forma unei analize generale în care fiecare ins va trebui să judece ce a pierdut. În lista de pagube va apărea, probabil, mereu cuvîntul demnitate: demnitatea de a fi profesor, doctor, inginer, arhitect, muncitor, țăran... Cum poți să fii demn cînd ești profesor cîrpaci, doctor cîrpaci, inginer cîrpaci și așa mai departe. Totul este marcat de cîrpăceală. Cum spunea nepoata mea, cînd avea trei ani și oamenii, și pungile, și telefoanele, și patria...

Paradoxal este că lucrurile merg și așa. Merg datorită capacității neobișnuite pe care o are românul de a recurge la sisteme secundare. Cînd ceva nu merge, el trece pe pilotul automat care poate fi cumnatul, nașul, finul, unul cu care a făcut armata, altul pe care l-a cunoscut într-o vară. Acest ins intervine și face treaba cum se face, atît de bine cît poate el. Ce se va întîmpla însă cînd cîrpaciul va deveni cîrpaci și pentru el și ai lui, cînd "cel mai binele" pe care știe să-l facă nu va mai fi suficient? Nu-mi pot închipui cum se poate ieși dintr-o astfel de criză. Mă încredințez unei vorbe bătrînești, știu eu cît de bătrînească o fi: "Niciodată nu-i așa, ca să nu fie cumva". Ni s-or alege apele, doar nu ni s-a astupat viitorul!

Irina NICOLAU

De ce „dreapta”?

Discuţiile care s-au încins în jurul importantei cărţi a lui Z. Ornea, **Anii treizeci - Extrema dreaptă românească**, (şi pe care eu cred că le-am anticipat cu unele comentarii şi nuanţări, publicate în paralel în paginile revistei de faţă) erau întrucîtva de prevăzut, dacă ţinem seama de subiectul abordat, de orientarea autorului şi de încercarea sa de analiză ştiinţifică. Cu ani de zile înainte, văzînd unde ajunge cu direcţia sa de cercetare, îl avertizasem să nu rîcîie prea profund lucrurile, deoarece se va trezi cu un demon neaşteptat în faţă.

- Anima Daco-Romaniae naturaliter fascista, îi spuneam şi lui şi altora... Aveam dreptate? Într-un sens da: radicalismul politic românesc ia totdeauna forma unor mişcări de "dreapta" şi dezvăluie substratul popular aderent mai degrabă la acest tip de extremis decît la cel de "stînga". Populismul românesc (în programe, în apeluri demagogice) este întotdeauna de dreapta, în primul rînd. Şi rămîne o întrebare tulburătoare pentru politologia românească: de ce e aşa? În timp ce foarte aproape de noi, în Rusia, marile lor mişcări de răsturnare sînt marcate de revoluţionarismul social, culminînd cu evenimentele din 1917?

De ce istoria modernă în principatele dunărene începe cu o mişcare de revoltă generală, cosmopolită, pan-creştină şi anti-otomană, deviată brusc într-una naţionalistă, cu accente şovine, avînd în final "curăţirea ţării de greci", adică tocmai de cei mai eroici participanţi la insurecţie? De ce, o vîrstă de om mai tîrziu, o mişcare de inspiraţie mazzinistă, condusă cu oameni cu mentalitatea de carbonari, precum mişcarea dela 1848, se orientează şi ea după cîţiva ani altfel, pune în surdină programul "social" şi se transformă în "partida naţională" din care vor ieşi partidele liberal şi conservator? De ce socialismul românesc, de aşa de frumoase perspective şi care a avut în frunte pe Gherea, o personalitate de maxim relief în gîndirea marxistă mondială a eşuat în "poporanism" şi în antisemitismul ilustrat de A.C. Cuza şi N. Iorga? De ce Partidul comunist din România (iniţial o simplă agentură a Internaţionalei moscovite) s-a transformat în Partidul comunist român, o formaţie care a alunecat din ce în ce mai mult spre social-fascism?... De ce Ceauşescu, de cîte ori a cerut aprobarea populară, a făcut-o agitînd sloganе naţionaliste şi a sfîrşit calificînd revolta populaţiei împotriva sa drept un complot internaţional, anti-românesc, operă a unor infiltraţii străine? În fine, să ne gîndim la situaţia politică de după dec. 89, la felul în care o mişcare de amplă cumprindere şi deschidere, peste orice criteriu etnic, a fost deviată într-o mişcare conservatoare cu accentele cele mai detestabil naţionaliste ce se pot închipui. Pastorul Tökes şi Doina Cornea au fost stigmatizaţi ca neromâni, s-a reproşat acelaşi lucru unui Silviu Brucan şi Petre Roman, ba chiar şi lui Al. Bârlădeanu, absenţa din ţară fiindu-i reproşată şi lui ca şi lui Radu Câmpeanu sau Ion Raţiu, pentru ca însuşi regele Mihai să devină un indezirabil, căruia alde Romulus Vulpescu & consoarta să nu-i spună decît Hohenzollern... Tipul reprezentativ şi plebiscitat a ajuns să fie Funar, Dumitraşcu şi C.V. Tudor. Nu au toate acestea o anumită semnificaţie?

Atîta timp cît vom folosi conceptele inadecvate "dreapta-stînga", de utilitate în unele ţări din Europa occidentală, mai ales catolice, (şi unde dreapta e de cele mai multe ori monarhistă, tradiţionalistă, clericală şi militaristă), opunîndu-i "stînga" (libertară, progresistă, populistă şi avangardistă), vom continua să nu înţelegem nimic din ceea ce se întîmplă în alte ţări unde asemenea polaritate nu se constată. Nazismul a fost marea sinteză spectaculoasă a naţionalismului cu socialismul, care ulterior a cucerit tot spaţiul mentalităţii non-liberale. Pentru o dată, bolşevicii ruşi, în faţa şocului nazist, stupefiant şi îngrozitor, au reacţionat rapid şi cu supleţe, transformîndu-se aproape pe loc în naţional-socialişti (de fapt, dînd curs unor tendinţe simţite încă mai dinainte de 1941-45). După război, şi în primul rînd Partidul comunist chinez, toate partidele comuniste din ţările unde au luat puterea au devenit partide naţionaliste, în zona direct ocupată de ruşi aceste tendinţe fiind puse în surdină de ochii ocupantului.

Este însă o profundă eroare să mai întreţinem legenda după care România şi Ceauşescu au fost o excepţie în geografia comunistă mondială sau măcar a Estului Europei, prin poziţia "naţionalistă". Las' că şi independenţa faţă de Moscova e de pus în cauză, dar în materie de naţionalism, toate, dar **absolut toate** ţările comuniste l-au cultivat şi-l întreţin, bulgarii nu mai puţin decît cubanezii, coreenii sau vietnamezii (Ţările din Estul Europei erau naţionaliste, cu unica rezervă a raporturilor lor cu Rusia comunsită, exact aşa cum ultranaţionaliştii români din anii războiului aveau ca tabu Germania nazistă). Dar, încolo...

De ce e aşa? Că naţionalismul, ca agent mobilizator, este supremul refugiu al comunismului devenit putere de stat e întru totul explicabil; e singura forţă ce poate consolida o societate după o mare distrugere a celei precedente şi da o legitimitate celei noi precum şi o legătură cu trecutul. Dar la noi, demonul naţionalismului a apărut în varii momente iar pe plan mondial se observă o anumită alternanţă a soluţiilor. Se dovedeşte că există ţări de "stînga" sau cu înclinaţii de dreapta, cărora conjuctura istorică le cristalizează pe moment anumite tendinţe latente. Brazilia, ca toate ţările foste coloniale, unde tensiunile sunt între mase mari "populare" şi o elită iniţial privilegiată, acum numai superioară prin capacităţile ei, e normal să fie de stînga (asemeni Africii de Sud). Rusia după secole de regim militarist şi autoritar, absolutist monarhică, a fost în mod firesc doborîtă în 1917 de "mase", după cele două războaie pierdute. Germania wilhelmiană aşijderi. După cel de al II-lea război mondial, condus catastrofal de partida conservatoare, Anglia a încercat soluţia laburistă (ce se va dovedi tot catastrofală, ca şi după 1918). După vreo 15 ani de regim liberal (social-demokrat şi democrat-creştin) ca să iasă din dezastru, Germania a optat pentru Hitler şi nazism. Alternanţa opţiunilor este, în toate aceste cazuri, explicabilă. Dar, de ce la noi "dreapta" este o constantă?

Cred că de trei puncte trebuie ţinut seama în orice analiză a situaţiei: 1. Experienţa subjugării românilor de către alte naţiuni cotropitoare sau numai abuzive, care au şi zădărnicit de cîte ori s-au produs unele insurecţii sociale (momentul Tudor Vladimirescu la 1821, reformismul anului 1848, răscoala din 1907) şi au creat o solidaritate pe verticală, împotriva străinilor.

2. Orizontul îngust, rural (patriarhalismul, enodogamia, chiar rasismul) persistent la majoritatea intelectualilor români, practic vorbind la întreaga clasă politică după 1918, ostilă în felurite grade societăţii deschise, adică o calamitate datorată dublei distrugeri după 1918 şi 1945, a elitei abia înfiripate.

3. Acţiunea marilor dascăli ai neamului, modelarea de către cei mai mulţi scriitori a conştiinţei naţionale în sens reacţionar cu nuanţă naţionalistă, prin abaterea direcţiilor de acţiune de pe făgaşul realităţii.

Asupra ultimei probleme, care ţine de domeniul ideologiei (şi al cărui moment final şi suprem îl reprezintă fenomenul studiat de d. Z. Ornea) să-mi fie permis a reveni, deoarece eu însumi am enunţat-o deja în mai vechile pagini ale **Dilemei**.

Alexandru GEORGE

Un martor al realismului socialist (XII)

Partidul şi-a urmărit cu multă răbdare şi consecvenţă politica de a-i supune pe artişti, de a-i face să devină ascultători şi a procedat tot mai sever la a pune botniţă criticilor şi a-i determina să devină nişte instrumente docile. O parte din procedee, mentalitatea care a prezidat la folosirea lor, le-am arătat. Sîntem încă de abia la început, în acest an 1948 care nu este un an-culme, dar negreşit un an-cheie, în implantarea metodelor, ce se vor dovedi treptat tot mai perfecţionate. Acum, în domeniul atît de menajat al artei, cenzura de partid, imixtiunea în textele critice şi chiar şi în activitatea creativă vor funcţiona deplin, cu toate că progresiv.

Cred că nu este nevoie să demonstrez că pentru partid "critica", fie ea plastică sau literară, însemna cu totul altceva decît pentru profesioniştii cît de cît calificaţi ai acestor discipline. Erau de tot felul, de la profesorul G. Oprescu şi imediat după el generaţia celor în jurul a 60 de ani, ca de pildă Eugen Crăciun şi K.H. Zambaccian, urmaţi descrescător de N. Argintescu-Amza, V. Beneş, Ionel Jianu, Petru Comarnescu, Eugen Schileru, Amelia Pavel, Ion Frunzetti, Lelia Rudaşcu, Mircea Popescu, Radu Bogdan, Jack Brutaru, Paul Constantin, Ervin Ditroi, Ştefan Borghida (ultimii doi prezenţi cu regularitate în presa maghiară din Ardeal). Nu i-am citat decît pe cei mai activi. La toţi aceştia trebuie să adaug cîţiva artişti îndeobşte tineri, fie pictori, fie sculptori, cu toţii membri de partid: Titina Călugăru, Ligia Macovei, Dorio Lazăr, G. Şaru folosiţi - cu excepţia celui de al treilea - numai ocazional, după 1948 inclusiv; din partea lor partidul n-a întîmpinat vreodată dificultăţi, cel puţin nu la cunoştinţa mea. Cu ceilalţi a fost ceva mai greu: posedau o anumită cultură de specialitate, fie teoretică, fie practică, fie uneori amîndouă. Unii erau mai adaptabili. Alţii, cu toate că oportunişti, se adaptau dificil, înţelegeau greşit ce le cerea partidul, nu renunţau la un stil de exprimare cît de cît mai personal şi se străduiau să aprecieze o operă în funcţie în primul rînd de calităţile ei prin excelenţă plastice.

Aici însă atingem punctul cel mai sensibil, mai deficitar, mai dureros al criticii de artă, punctul generator de dispreţ al artiştilor faţă de critici. Pictorii, sculptorii, graficienii (şi nu numai la noi, ci pretutindeni) îi acuzau în general pe critici că nu se pricep! Şi această acuzaţie, foarte adesea, nu era lipsită de temei. Este o realitate de care nu mi-am dat seama decît odată cu trecerea anilor, urmărind îndeaproape motivaţia acestui fenomen de respingere, dispreţ şi negare, care nu o dată mă făcea să sufăr şi să mă simt pus în inferioritate. Şi a trebuit să le dau în sînea mea de multe ori dreptate! Nu pentru că aş fi fost efectiv un nechemat, un nepriceput, ci pentru că "priceperea" mea - asemenea numeroşilor alţi confraţi - nu opera decît prea puţin (la unii deloc!) în cîmpul problematicii specific picturale sau sculpturale, pe care dacă nu ţi-o însuşeşti nu înţelegi ce face, concret, un artist atunci cînd îşi elaborează opera, pentru ce soluţii caracteristice are de optat şi prin ce mijloace de limbaj eminamente plastic le dă curs. De aceea, în critica de artă - care artă, în epocă, mai era încă un domeniu preponderent al sensibilităţii, al sentimentului şi senzaţiei - trebuia să depui un efort deosebit şi foarte incomod, dublat de un har înnăscut, pătruns de abnegaţie, ca să devii competent, să fii analitic şi substanţial, aplicat la obiect, şi să nu baţi apa în piuă literaturizînd superficial şi înşiruind cuvinte goale în afara registrului de specificitate. Acest mod de a înţelege critica, pe care puţini l-au adoptat cu adevărat - trăind în mijlocul artiştilor, învăţînd de la ei şi arătîndu-se capabili să apeleze la literatura de specialitate cea mai instructivă dar şi cea mai anevoie de procurat - era complet opus punctului de vedere al partidului, care îl detesta, combătîndu-l din răsputeri, împroşcîndu-l cu tot felul de epitete şi considerîndu-l "mic-burghez, putred, decadent, expresie conştientă sau inconştientă a duşmanului de clasă". O astfel de critică partidul socotea că trebuie nimicită! Şi începînd din 1948 a purces s-o facă foarte sistematic, într-un crescendo gradat, importînd şi aplicînd procedeele sovietice, drastice, necinstite, mult "avansate"...

Pentru atingerea scopului a selecţionat cadrele superioare cele mai potrivite traducerii lui în practică, avînd grijă să fie înfeudate intereselor strict sovietice, să fi trăit un timp în URSS şi să cunoască realitatea politic-artistică a ţării "marelui frate" sau măcar să posede curent limba rusă spre a-şi însuşi materialul propagandistic existent, iar pe deasupra a toate să nu fie specialişti, ba chiar cît mai puţin cultivaţi în general. Nici o mirare deci că la nivelul conducerii şi deciziilor au fost instalaţi mai ales comunişti născuţi şi copilăriţi în Basarabia, deja amintiţii Chişinevschi, Răutu, Ofelia Manole, Moraru, cu toţii lipsiţi de cea mai alementară cultură artistică, în sensul înţelegerii procesului de creaţie şi a ceea ce înseamnă cu adevărat **calitate**, oameni care - în ignoranţa şi fanatismul lor - nu aveau şi nu puteau să aibă scrupule faţă de artă, necum faţă de tradiţiile artei româneşti.

Ei sînt marii răspunzători - pe lîngă alţii ceva mai mărunţi şi în bună parte neştiuţi - pe care nimeni nu i-a tras şi nu mai poate să-i tragă la răspundere pentru toată nenorocirea care s-a abătut asupra artei şi culturii între anii 1948-1963. Ei, aceste "curele de transmisie" ale ocupantului sovietic şi ale "marelui şi genialului conducător de popoare", care şi-au pus toată inteligenţa, ingeniozitatea diabolică, sau numai

© C. Bumbuț

şiretenia, ba adesea chiar şi stupiditatea la contribuţie, ca să servească pînă la urmă ce ideal şi pe cine? Căci de dragul puterii şi a vieţii îndestulate, veşnic atenţi dincotro bate vîntul, i-au trădat pe toţi şi pe toate, sfidînd suferinţele semenilor şi călcînd cu cinism peste cadavre, dezavuaţi la capătul unei vieţi pînă şi de propriii copii! Oameni despre care mă întreb pînă astăzi ce fel de conştiinţă au avut şi dacă au avut măcar vreuna! Fiinţe complexate, suflete strivite, care cîndva, pentru o credinţă utopică, au ştiut să îndure puşcăria şi uneori tortura, dar care n-au semănat şi cules decît ură şi nu au format decît discipoli sortiţi să-i urmeze la scara mai "modestă" a altor micimi, vanităţi şi crime: un Niculescu-Mizil, un Popescu-Dumnezeu, o Tamara Dobrin, toţi nişte "inocenţi", incapabili - ca şi predecesorii lor - să lase măcar o fărîmă de mărturie cinstită!

Radu BOGDAN

Citit/Auzit

"ACTUL 1 - Bine puişorii şi cele două dansuri de ansamblu. ACTUL 2 - Bine dansul de deschidere şi dansul saboţilor, totuşi picioarele la început se ridică la 90° nu la 45° CLARISA? (cînd fac cele 3 cerculeţul în jurul lor la început). Ar fi ieşit bine şi dansul de ansamblu, dar neglijenţa de care au dat dovadă P.M. şi S.C. au reuşit să strice tot dansul. Bine s-au integrat în ansamblu C.R. şi C.P. Bine şi dansul spicelor, dar este entrelassé nu fouelette en l'air R.N. la ridicatul cu celălalt braţ" **(de la avizierul Operei Române)** • "Un veac de eternitate" (Comunicare la Centenarul Blaga – semnată de **Radio România Actualităţi**). "Moartea – acest fenomen de neagreat – este prezentă totuşi în traficul rutier" **(de la TVR, 18 mai).**

Idiosincrazii

Bulion de cultură

Răsfoind o veche carte de bucate am întîlnit definiţia - de pe vremuri - a "bulionului". Vine de la francezul **bouillon**: este o supă limpede, obţinută prin fierberea îndelungată a multor feluri de legume fine. Trebuie bine strecurată şi se serveşte la începutul unei mese distinse. Astăzi, definiţia s-a schimbat. Bulionul este un terci fiert din roşii de obicei de calitate inferioară, "roşiile de bulion", şi este utilizabil în orice împrejurare culinară.

Cum în cotidianul nostru cam înghesuit domenii de acţiune nu pot fi strict delimitate, ciudata diferenţiere survenită în acea definiţie şi-a descoperit de îndată o vocaţie metaforică în lumea culturii. Cel mai la îndemînă loc de desfăşurare a acestei vocaţii a fost ecranul Televizorului, de vreme ce acolo, de la "Prima oră" pînă tîrziu noaptea, se tot face şi cultură. Dar cel fel de cultură? **Bouillon** sau "bulion"? Am deschis prin urmare televizorul. Am nimerit tocmai o emisiune culturală în care un domn firav, prăbuşit într-un fotoliu, îi spune unui reporter discret întors cu spatele spre public că "a înfiinţat încă din 1990 o asociaţie de metafizică, dar nu orice fel de metafizică obişnuită, ci una «pragmatică» (!?) de actualitate. Rememorîndu-mi că sîntem "francofoni", m-am îndreptat spre TV 5. Se desfăşura tocmai emisiunea "sigma" în limba română. Surpriză mare pentru francofonii noştri: un serial american "artistic" ocupă acum o parte din program. Regăseşti acolo promptul I love you - I love you too şi multe alte reţete de comportament la normă în familie, în amor, în viaţa socială, în caz de pericol. Interviurile cu Gabriel Liiceanu, cu Ştefan Aug. Doinaş, cu Andrei Pleşu trebuie şi ele compensate, nu? Mă întorc la unul din posturile noastre de televiziune. Cineva îl evocă pe La Fontaine "fabulistul din secolul al XV-lea". Altcineva subliniază "revelanţa" unor lansări de carte; urmează rostirea orgolios patriotică, despre o casă memorială-muzeu dintr-un oraş moldovenesc care ar fi un "unicat mondial" (ca şi cum n-ar exista pe lume muzeul Rodin, casa Gustave Moreau etc.). Avalanşa - şi nu excepţia unor astfel de terciuri culturale - umbreşte nu puţinele emisiuni de cultură de valoare.

Capitolul culturii religioase nu este nici el scutit de terciuiri. Aflăm că în Drumul Taberei există un restaurant numit "Te Deum". O relatare de la un serviciu religios iudaic ne vorbeşte despre cultul mozaic; un comentator specializat în recomandări picoase pentru sărbători ne spune că, în săptămîna Patimilor, este bine să ne apropiem de **divinaţie**; un altul, la fel de competent, explicînd semnificaţia Paştelui evreesc vorbeşte despre "Fuga în Egipt", confundînd "Ieşirea din Egipt" (Exodul) din Vechiul Testament, cu episodul din Noul Testament, al Fugii Sfintei Familii de furia lui Irod. Despre expoziţiile care mimează icoane, considerîndu-le o modă rentabilă, s-a mai scris, cu indignarea cuvenită. Capitolul vernisajelor de expoziţii este de altfel dintre cele mai afectate de vocaţia bulionului. Deschideri de expoziţii ale unor artişti de seamă - consacraţi sau debutanţi - se intercalează cu altele care invadează sălile de toate felurile: sînt expoziţii ale unor cucoane de care n-a auzit nimeni, de la noi sau venite cine ştie de unde. Ele ne surîd de pe ecran, în faţa unor imagini de o platitudine descurajantă, pictate aşa cum o făceau - uneori mai bine - bunicile şi străbunicile noastre, fără să le treacă prin minte să deschidă expoziţii.

Revista **Panoramic** nu se lasă nici ea mai prejos. De multă vreme putem citi, în programul TV 5 de sîmbătă, despre emisiunea "Genii în iarbă" (!!), adică **génies en l'herbe**, ceea ce în franceză înseamnă "genii în devenire".

Totuşi mai îngrijorător încă este bulionul de cultură rezultat din unele emisiuni de istorie de toate felurile, făcute fără o informaţie completă adusă la zi în domeniul abordat. Voi da un singur exemplu, referitor la studiul, tratarea, evocarea după caz, a anilor interbelici. Bulimia nediscriminatorie de care sînt cuprinşi unii din fanii "interbelicului", văzut ca teren de joc şi defulări la modă, duce la grave indigestii intelectuale. Dacă în materie nostalgică, în problema cîrciumioarelor de cartier şi a şansonetelor cîntate cu voce nazală de Jean Moscopol, a spectacolelor de la Alhambra, a prăvăliilor cu pălării "cloche" şi şepci "apache", lipsa unei informaţii complete nu are importanţă, pitorescul putîndu-se uşor dispensa de adevărul total, în cultura propriu-zisă lucrurile stau altfel. În recapitulările culturale ale anilor interbelici ne implicăm şi raţional şi emoţional, indiferent de faptul de a fi trăit sau nu direct acei ani. Ne implicăm, oricum, cu experienţa noastră de azi într-un fel inevitabil părtinitor. Această situaţie nu scuză însă informaţia, documentarea insuficientă sau escamotată; dimpotrivă ne obligă să interpretăm faptele trecutului la stadiul cunoştinţelor de astăzi. *(Va urma)*

Amelia PAVEL

Din viaţa unui extremist de centru

Lirism şi dramă în acea eroare

O idee cu adevărat simpatică - şi cîte apar în vremurile astea de lacrimă şi pergamută? - a formulat de curînd criticul Alex Ştefănescu (cu care, de altfel, de-a lungul timpului, m-am întîlnit plăcut în cîteva opinii şi gusturi literare). Discutînd în "România literară" excepţionala carte a lui Z. Ornea despre extrema dreaptă în anii '30, Alex Ştefănescu a pus pe hîrtie următoarea părere: "O greşeală - cel puţin din punctul meu de vedere - face totuşi Z. Ornea şi anume prea ia în serios opţiunile politice ale scriitorilor. Publicistica lor poate fi considerată tot **literatură** (subl. sa) şi nu neapărat un proiect de doctrină politică..." Şi mai departe: "Ideologiile unor scriitori sunt mai curînd forme de lirism. Puse în aplicare ele ar face, într-adevăr, viaţa de nesuportat... Dar cine se gîndeşte să le pună în aplicare?" (Ei, cine? - n.mea)

Transcriind citatul, m-am gîndit că ideea e mai mult decît simpatică. E direct veselă. Popular vorbind, îţi vine să sari în sus de bucurie.

Sîntem salvaţi!

Şi cînd pun totul la "întîia plural" mă gîndesc, cu o modestie care sper să-mi fie luată în toată îndreptăţirea ei, nu, numai la ai noştri şi ai mei, la Noica, Eliade, Cioran, Sadoveanu, Bogza, Călinescu, dar şi la "cei mai nenorociţi" fascişti şi comunişti, de la Céline la Fadeev, de la Pound la Babel, de la Hamsun la Aragon, tîrziu, dar nu deloc, ajungînd la "persoana întîia singular", cu literatura ei de "lirism" ideologic de pînă la "Maimuţele personale". Bravo, Alex! Ura, - ura şi la gară! De ce la gară? Cît sînt, în ochii amicilor, de apolitic, de ipocrit, de tolerant inconştient, incapabil ca Jean Valjean să-mi ascund "trecutul" în faţa unor Javert (a se culege corect), nu mi-a trecut prin minte o asemena formulă încîntătoare (şi Malraux socotea comunismul "aventura lirică a secolului"!) cu care i-am elibera pe toţi nefericiţii - genii şi "doar" talente! - din vagoanele tot mai plumbuite care îi duc azi spre o posteritate echivalentă cu o îndeportare.

Mă gîndesc imediat la ce a făcut "Alex" din Bogza, în urmă cu cîteva luni în "România literară", la rubrica sa "O nouă lectură". De cînd am citit pagina aceea îmi învîrtesc creionul între degete cum să-i spun mai delicat că acea "nouă lectură" nu era decît un denunţ pentru "prosovietism". Oribil din punct de vedere politic, foarte slăbuţ din punct de vedere literar. Să faci o a doua lectură din Bogza, fără "Ţările..." de la început şi fără ultimul interviu din "Arc" acordat Dianei Turconi (netrecut în bibliografie!), să-i transformi lirismul în ideologie, fiindcă "a lăudat pe Stalin şi poporul rus", să-i uiţi subversivitatea reducînd-o la "pedagogie", să rezumi - leneş şi aţîţat, ca orice "anti" - geniul genului său literar, împotrivirile lui la fascism şi stalinism în două sau trei pagini "prosovietice" sau "dobrogene", toate acestea sînt de o rea credinţă care duce la întrebarea nu mai puţin veselă: să fie şi anticomunismul lui "Alex" tot un lirism? Să nu-l luăm în serios? Viaţa, viaţa literară, se înţelege, ar deveni - vorba lui - "de nesuportat", dacă Noica, Eliade, Cioran ar avea dreptul la neseriozitatea lirismului lor politic, în timp ce lui Bogza, lui Călinescu, lui Vianu li s-ar lua acest "lirism", demascîndu-i, de-a serioaselea, pentru "colaboraţionism".

Mi-aş îngădui să propun o ieşire din alternativa seriozitate-neseriozitate ("Seriozitatea, acest caraghioslîc"... cum zicea Ionesco) pentru a fi - dacă se poate, căci nu ne e uşor... - dramatici. Dacă există vreun domeniu în care drama funcţionează la români - neam sucit care aspiră permanent la fiorul tragic şi respiră exact invers, în farsă - acesta e cel al culturii politice. Pentru a cuprinde această dramă e necesară o primă condiţie, aceea formulată caragialean (scriitorul cel mai competent în materia asta care plînge şi rîde totodată!): a se slăbi!

A se slăbi cu cliseele "dreptei" şi "stîngii" care, la noi, blochează cînd comic, cînd melodramatic, problema;

a se slăbi cu organizarea alibiurilor penibile prin care derutele, fanatismele, tăcerile, complicităţile unora (la experienţa noastră din 1995 - inadmisibile şi paralizante!) justifică - strict politic! - pe ale celorlalţi; dacă explicaţiile "de dreapta" şi "de stînga" sînt insuficiente, alibiurile sînt inoperante: Eliade '36 nu se poate justifica prin Sadoveanu '46, Fadeev, la arestarea lui Babel, nu-i "mai bun" (cam în acelaşi 1940) decît Ion Barbu care, după înhumarea căpitanului, nu mai avea lacrimi pentru a-l plînge pe Iorga;

a se slăbi cu simplista numărare a zilelor de dictatură legionară şi proletară în ultimii 50 de ani pe acest picior de plai unde, cum-necum, au prins viaţă "Gorila" şi "Rinocerii", animalele emblematice ale secolului pentru ceea ce poate face politica din om;

a se slăbi cu politicile unilaterale ("ideea care ucide" e cînd numai fascismul, cînd numai stalinismul, "durerea românească-i mult mai mare", n-o să spun din cine e acest vers fiindcă se va leşina de indignare şi uimire...) pentru a se cuprinde într-un efort transpolitic - deci cu ambele mîini, cu ambii plămîni, cu cei doi lobi cervicali - drama inteligenţelor puternice şi nevolnice ale acestei ţări în ale cărei secrete şi secreţii intră şi "Bacovia socialistul" şi "Eminescu reacţionarul" şi "Sebastian asimilatul, anatemizatul", şi Ionesco, cel care "nu va putea lupta împotriva ruşilor alături de nemţi"...

Lirism în toate aceste erori politice? Literatură? Doar dacă am uitat ce este o dramă, o inteligenţă, fiorul erorilor ei de care - eminescian vorbind - "nu ne lăsăm copriinşi", fascinaţi de "întru", incapabili de "totodată". Există o vorbă în lalomiţa care taie în carnea vie a problemei, rău tranşate de critic: "Dea Dumnezeu ca Leana să fie fată mare, dar nu el"

Radu COSAŞU

retro CINEMA scop

Legends of the fall asleep

La scurt timp după **Fiicele doctorului March**, replica masculină (la fel de interminabilă) nu a întîrziat să apară. De astă dată, fiii colonelului Ludlow (sau **Legendele toamnei**) sînt cei/cele ce te aruncă în braţele lui Morfeu. De unde nici imaginea - de altfel oscarizată -, nici sex-appeal-ul marca Pitt&Ormond şi nici măcar soluţiile propuse de recentul "Mitică" nu ne mai pot smulge. Narată deloc iute de indianul Mînă-iute, această (de)sagă melodramatică plină de "indienisme" baleiază decenii bune de istorie americană şi dezgroapă securile atîtor războaie pentru a le-ngropa la loc, odată cu morţii ce nu-nceteză să se strîngă, storcîndu-ne lacrimi la comandă. Ne îneacă de-a binelea plînsul cînd vedem însă ce "teddy bear" diform compune sir Anthony Hopkins. Mai rar aşa o legendă în care călăreţii se simt bine-n şa numai la costum şi cravată, iar indianul - la volanul maşinii. Norocul (!) e că personajele ştiu a scrie şi a citi, şi ca atare, numeroasele scrisori pe care şi le trimit (sau nu) mai atenuează din ridicolul dialogurilor. Naratorul se încăpăţînează în final să ne informeze cum şi cînd a păşit în veşnicele plaiuri ale vînătoarei şi Tristan (Brad Pitt - dezolant!), în capul căruia se sparg multe din borcanele destinate întregului film. Numai despre indian nu aflăm nimic: să fi murit oare la volanul unui Cielo?... Trist an cinematografic...

Cui i-e frică de Robert De Niro?

Genericul creat de Saul Bass pentru **Cape Fear** dă discret cheia în care ar putea fi citit (sau privit) întregul film al lui Martin Scorsese. Cei doi - implicaţi şi în **Vîrsta inocenţei** - preiau aici funcţionalitatea temporală a spiralei hitchcockiene din genericul lui **Vertigo** (făcut tot de Bass), transferînd-o în jocurile (sau perdelele) de apă din debutul **Promontoriului groazei**: acestea inundă prezentul şi dilată pe ecran cinemascopic dimensiunile trecutului, oniricului şi proiectivului, sugerate în alte producţii prin utilizarea insinuant-explicită a procedeului "ripple". Filmul capătă astfel o logică, deşi renunţă treptat la orice urmă de verosimilitate. Inadvertenţele, supralicitările şi ne-explicaţiile devin expresiile amintitei tridimensionalităţi şi totodată atuurile remake-ului. Pînă la urmă, totul depinde de tăria fiecăruia de a-şi înfrînge teama şi a trăi în prezent, dar şi de inventivitatea literară a tinerei Danielle (Juliette Lewis). Şi asta pentru că filmul nu e decît compunerea-confesiune a fetei pentru cursul de literatură. Ea ne priveşte fix atît la început cît şi la sfîrşit, derulîndu-şi lent povestea, în timp ce imaginea virează înspre alb-negru negativ. În acest context, trazirea fetei ca după un coşmar - în toiul filmului - fără ca noi să ştim ce a visat devine punctul de sprijin al teoriei conform căreia psihopatul Max Cady (Robert De Niro) ce-i hărţuieşte pe soţii Bowden (Nolte şi Lange) ar fi proiecţia mentală negativă a fiicei lor care se răzbună - în anumite limite - pentru frustrările, mai ales sexuale, îndurate. Crimele se succed, dar nu vom şti niciodată prin ce minune a inteligenţei reuşeşte Cady să intre în casă. Încă o dată Scorsese îşi susţine moral personajul vinovat, dîndu-i pentru a şaptea oară (ceva mai multă) apă la moară interpretului său favorit. Secvenţe remarcabile: straniul minut de cosmetică al Jessicăi Lange cu rolul dramatic al culorii, baricadarea – comparabilă cu cea din **Păsările** –, descoperirea cadavrelor din bucătărie, lecţia de actorie dată de De Niro lui J. Lewis (şi invers) şi finalul, cu mişcările de aparat, efectele speciale şi capcanele kitsch în care se cade. Şi, nu în ultimul rînd, un montaj la cuţite şi tema herrmaniană a primului **Cape Fear** (1962), prelu(cr)ată de Elmer Bernstein. **(Mihai CHIRILOV)**

Joi, 18 mai 1995, RIZZOLI BOOKSTORE, una din cele mai importante librării din New York, a găzduit un eveniment cultural deosebit: lansarea romanului *Refugii* de AUGUSTIN BUZURA, editat în cadrul colecţiei "East European Monographs" de către Columbia University Press din New York şi Editura Fundaţiei Culturale Române din Bucureşti.

La ceremonie, au luat cuvîntul domnul John Brancati, managerul firmei Rizzoli la New York, care şi-a exprimat satisfacţia pentru publicarea acestui roman în SUA, domnul Mihai Botez, ambasadorul României la Washington, şi domnul prof. Stephen Fischer-Galaţi, îngrijitorul colecţiei, care au vorbit despre mesajul artistic al romanului şi despre personalitatea de excepţie a acad. Augustin Buzura. În final, d-l Buzura a adresat mulţumiri instituţiilor americane şi româneşti şi personalităţilor care au concurat la realizarea acestui act şi a oferit autografe.

Au fost de faţă şefi ai unor misiuni diplomatice şi consulare, diplomaţi, directorul de la Columbia University Press, scriitori, artişti, personalităţi ale vieţii culturale din New York (Rose Styron, vicepreşedinta PEN-Clubului american, sub a cărei egidă s-a desfăşurat evenimentul, precum şi renumitul scriitor american William Styron), un numeros public alcătuit din americani de origine română, care au elogiat personalitatea scriitorului Augustin Buzura şi activitatea deosebită a Fundaţiei Culturale Române.

Ioan-Aurel POP

director al Romanian Cultural Center, New York

Busturile Thaliei

Deşi stagiunea e pe sfîrşite şi atmosfera cvasi-caniculară, premierele se ţin lanţ. La Bulandra, Nona Ciobanu, care după succesul **Dragostei celor trei portocale** ne lăsa să sperăm mult, a montat cu mult efort şi inutilă dăruire un şi mai inutil text al lui Kazantzakis, **Melissa**; "povestea e un fel de dramă", spunea un copil imediat după premieră. Sînt cu totul de acord cu el. Iar vina nu este nici măcar a Nonei, cît este a lui Nikos - autor în privinţa căruia nu mi se pare de prisos îndemnul: a se slăbi!

La Naţional, Felix Alexa a pus în scenă un text dificil al lui Koltès, **Roberto Zucco**, în premieră pe ţară - montare deja TV-lăudată de George Banu; vom reveni cu impresii.

Cătălina Buzoianu, ea, a reuşit performanţa unui "legato" de două texte la două teatre diferite: **Fuga** lui Bulgakov la Comedie şi **Pelicanul** lui Strindberg la Teatrul Levant.

În fine, tînărul coregraf Răzvan Mazilu ne-a uluit cu o **Damă cu camelii** "new look" la sala Atelier a Naţionalului. Aceste ultime două paragrafe vor fi dezvoltate în cele ce urmează

Concentrat de Cătălina

Între Bulgakov şi Strindberg, Cătălina Buzoianu pare să fi găsit trăsătura de unire: rapiditatea. **Fuga** şi **Pelicanul** sînt două spectacole montate în timp record, extrem de diferite (deşi...), iar performanţa aparţine unei femei care ţine, de ani buni, afişul oricărui teatru bucureştean. De astă dată, Cătălina Buzoianu s-a orientat (şi bine a făcut), mai întîi spre Bulgakov şi Teatrul de Comedie - aflat într-un nemeritat con de umbră - apoi spre Levantul Valeriei Seciu şi un "replay" Strindberg. Şi trebuie spus, înainte de toate, că ambele realizări sînt incandescente, inventive, vii: doldora de idei şi de creativitate, regizoarea este unul dintre puţinii artişti români de astăzi capabili să atace un repertoriu atît de greu şi să nu dea chix cu graţie...

Revenind la Bulgakov după o îndelungată complicitate cu acesta, Buzoianu a creat o **Fugă** care impune respect în aceeaşi măsură în care entuziasmează, măcar în parte; o splendidă demonstraţie de **organicitate** a montării, un spectacol îmbinînd rafinatul simţ plastic deja ştiut cu fluiditatea muzicală a tablourilor - toate, **Cătălina-style!** În ciuda unor fisuri, a unor ruperi de ritm în a doua parte, **Fuga** Cătălinei la Teatrul de Comedie este un eveniment şi el trebuie salutat ca atare - de n-ar fi decît pentru performanţele actorilor: un George Ivaşcu literalmente halucinant, un Mihai Bisericanu, un Vladimir Găitan! Prin acest spectacol, Teatrul de Comedie poate afişa din nou - fără vreo concesie făcută facilităţii - "complet"; ceea ce e reconfortant.

În privinţa lui Strindberg montat la Levant, cred că meritul cel mai mare al Cătălinei Buzoianu îl constituie alegerea spaţiului: Dallesul "delabrat"! Aici, Strindberg poate "bîntui" în voie, vîntul poate sufla ca-n "La răscruce de vînturi", aducînd frunze moarte (totuşi, cam stridente unele efecte!...), Valeria Seciu se poate întinde în toată amplitudinea Weltschmerzului său... Şi totuşi, nu ea iese cea mai cîştigată - sau alte valori "sigure" precum Mircea Rusu (de altfel, de un manierism foarte cabotin!), ci un tînăr absolut devastator precum Vlad Zamfirescu: debutul său, purtînd dublul semn al siguranţei şi firescului, este unul dintre cele mai remarcabile în teatrul românesc.

Pînă la urmă, vorbim de fapt despre un singur spectacol: cel al Cătălinei Buzoianu - cu obsesiile sale, cu foarte reperabilele sale ticuri, cu **clin d'oeil**-urile sale (la Greenaway, de pildă: vezi **Bucătarul, hoţul**... şi aluziile la canibalism); ambele montări nu sînt decît un "concentrat de Cătălina": adică o formă de autocitare şi de "reciclare" în care toată plăcerea e s-o recunoşti la tot pasul. "Play Cătălina" este **summum**-ul postmodern într-o postmodernitate culturală iluzorie; să recunoaştem, totuşi, că ne place!

Maia vestida chiar de către celibatarii săi

Poate că n-ar trebui să mă feresc să scriu, din nou, cuvîntul eveniment: **Dama cu camelii** în viziunea lui Răzvan Mazilu îl merită din plin! Cunoscut pînă acum doar în calitate de coregraf şi dansator, Mazilu a realizat spectacolul cel mai şocant din actuala stagiune, cu Maia Morgenstern în rolul Marguerite Gautier, Marius Capotă în cel al lui Armand Duval şi R.M. însuşi în cel al demonului tandru-maliţios ce trage toate sforile... Este un spectacol de răscruce, care pune arta dansului în serviciul teatrului, muzica în serviciul dramaturgiei şi pe Maia însăşi - marea, minunata noastră M.M.! - în serviciul "divin" al tuturor acestora.

Montarea este mai puţin "despre" **"adevărata"** (?) **Dame aux camélias** cît "despre" mitul ei. Şi e normal să fie aşa - în fond textul, serios vorbind, e inexistent, povestea e o peltea absolută, iar singurul lucru interesant în toată afacerea asta cu nişte camelii şi-o damă este **aura** personajului: operatică, cinematografică etc. Această faţadă uşor terifiantă a Mitului, această ieftinătate sînt perfect asimilate de tînărul regizor; miza montării - considerabilă - va fi aceea de a demonstra că, în spatele straturilor culturale în care este înfăşată, ca o mumie, Marguerite Gautier, există un suflet şi acel suflet (încă) emoţionează.

"Sînt o creatură a hazardului", - spune, chiar în început, Maia/Marguerite. O păpuşă dezarticulată, manechin pe care bărbaţii aşează fantasmele lor cele mai neruşinate; o Femeie-Obiect care, pentru că aşa a vrut Dumas-fiul, tuşeşte... M.G. e Monstrul Suferind - nu doar prin toate încheieturile corpului, ci prin toate "farmecele" sale: creatură a hazardului, cu adevărat, dar şi a unei proiecţii colective în care Femeia e Păcatul Originar. Într-un mod mai apropiat poate de sensibilitatea noastră, ea e chintesenţa unei anumite "broderii" artiste, cu accente în falset şi gesticulaţie largă şi desuetă: Traviata, Garbo - adică Femeia-de-Seră (şi "de Seară", evident...) Poate de aceea, mitul M.G. are sens mai curînd prin "depuneri" decît prin "expuneri": "goliciunea" ei este un şir neîntrerupt de costumări, de dispariţii sub Veşmînt: M.G. este Femeia înmormîntată în Mătase (a se vedea finalul, superb, cu Maia împovărată din ce în ce de parura interminabilă care ajunge s-o sufoce - ca o variantă retro, "imobilă" aproape, a morţii Isadorei D.!).

M.G., întoarsă cu faţa spre public: **"Aţi mai văzut scena asta?"**

Desigur, desigur - e răspunsul implicit.

Montarea lui Răzvan Mazilu se joacă parodic cu tot acest lest, ducînd estetismul pînă dincolo de limita de risc - jucînd inocenţa, însă repetînd, de fiecare dată, înţelepciunea: înţelepciunea de a "juca" totul pe (doar) cîteva corzi de violoncel, de a folosi spaţiul cu măsură, de a explora unica recuzită (un catafalc-pat-cameră-zid) cu imaginaţie. De a întoarce, pînă la urmă, minimalismul în avantajul său. Şi mai ales, de a crea cîteva scene de neuitat: vorbirea Maiei "prin batistă", punerea pantofilor (cothurni aproape...), "masa" cu ciorchinele negru de strugure, finalul de care deja am pomenit. În ciuda unor insistenţe multi-cromatice ale luminilor, tablourile sale au graţie, au forţă şi, mai ales, nu au cîtuşi de puţin acel aer superfluu din alte montări cu pretenţii "novatoare" (inutil să mai subliniez, rafinamentul **Damei cu camelii** este la mile distanţă de kitschul comercial gen **Romeo şi Julieta**!)...

Rămîne, iată, necomentată performanţa Maiei Morgenstern. Şi asta întrucît trupul, vocea, sufletul Maiei în chip de Marguerite Gautier cheamă mai curînd aplauzele decît exegezele. Atît numai: ceea ce face ea aici este copleşitor şi vă puteţi convinge! **(a.Lş.)**

Luna trecută, George Banu - renumit teatrolog, membru de onoare al Fundaţiei Culturale Române - se afla la Bucureşti, prezentînd la Institutul Francez documentarul său intitulat **Cehov, martorul imparţial**: unică proiecţie, din păcate, pentru un film de mare fineţe, care reuşea să spună cîteva lucruri importante despre Cehov într-un mod lipsit de emfază, cu acea graţie şi libertate de spirit caracteristice lui G. Banu.

Lunea trecută, pe 29 mai, Georges Banu reîntors la Paris şi-a lansat cartea sa dedicată lui **Sarah Bernhardt** în loja lui Sarah Bernhardt de la Théâtre de la Ville. Cartea este ilustrată cu fotografiile lui Nadar - din care, cea de mai sus, servind totodată drept invitaţie.

Cronica literară de tranziţie

Tertium datur? Mica trăncăneală creştinească dintre Occident şi Orient

*În condiţii de clandestinitate, cu complicitatea lui V. Ierunca, N. Steinhardt publica, în 1975, în revista **Ethos** de la Paris, eseul **Secretul "Scrisorii pierdute"**. El apare acum pentru prima oară integral în ţară, într-o ediţie * "gîndită şi alcătuită" de Ion Vartic, care sugerează "şase texte fundamentale pentru revelarea viziunii religioase a lui N.S.". Deoarece textul permite, eu nu voi scruta direcţia religioasă, ci pe cea psiho-socio-tipologică.*

N. Steinhardt constată că opera lui Caragiale a fost citită pînă acum (1975) în două chei. Una "stîngistă", care supralicita critica burgheziei, a viciilor şi a regimului ei politic; cealaltă, "naţionalistă" (N. Grigorescu, Iorga, Lovinescu, N. Davidescu), care-l blama pe scriitor pentru pretinsa "ură" faţă de neamul său. Între aceşti doi conu' Iancu, ateul revoluţionar şi "ocupantul fanariot", N. S. introduce "a treia posibilitate": un Caragiale profund creştin, creatorul unei lumi în care **"atmosfera generală ... e blîndeţea, stîlp al creştinismului"** (p. 83). Teza, prin radicalismul ei, e surprinzătoare. Înainte, însă, de a duce mai departe expunerea şi discutarea ei, e musai să ne amintim o altă teză, nu mai puţin tranşantă, dar situată la polul opus: cea a lui Mircea Iorgulescu din **Marea trăncăneală - Eseu despre lumea lui Caragiale** (ed. I, 1988; ed. a II-a, 1994): **"deloc domoală, blîndă, potolită, îngăduitoare şi glumeaţă, lumea lui C. îşi iese din sărite repede şi reacţionează brutal"** (ed. I, p. 105); o lume cu **"tendinţă spre militarizare"** (p. 117), sedusă de **"universul cazon"** (p. 119), de **"politica de mînă forte"** (p. 123), de **"ispita autoritarismului"** (p. 124) în care domneşte frica, **"alarma"** (p. 119), **"dictatura falsului"** (p. 65), **"vacarmul"** stresant (p. 80), **"vocaţia înşelăciunii"** (p. 64). E limpede că ne aflăm la antipodul cumsecădeniei creştine. Mai puţin limpede este în ce măsură era (este) convins M.I. de realitatea şi profunzimea, de specificitatea şi esenţialitatea acestor componente în universul lui C., atita vreme cît, fără putinţă de dubiu, eseul său era, în 1988, un mod (excelent) de a bate şaua ca să priceapă iapa. M.I. găsea, în lumea lui C., pre-texte, suporturi pentru a vorbi, **aux bons entendeurs**, despre lumea contemporană a totalitarismului românesc, **"spaţiu al minciunii neîntrerupte"** (p. 55), **"lume a ficţiunilor verbale"** (id.), un **"univers de faţade şi decoruri"** (p. 89), în care **"SECŢIA se îngrijeşte de mersul neabătut înainte** (ăsta nu e limbajul lui Pristanda, ci al lui Postelnicu, n. G.P.) **al trăncănelii"** (p. 38) şi de **"protecţia mecanismelor de mistificare"** (p. 42), iar **"accesul la adevăr e interzis"** (p. 39). Cu inteligenţă şi curaj, M.I. crea un subtil şi impecabil echivoc între lumea lui Caragiale şi lumea lui Ceauşescu. Întrucît, însă, în ed. a II-a, liberă de cenzură, el nu "retractează", nu re-orientează nimic din ceea ce-i atribuise, parabolic, lui Caragiale, îi putem folosi viziunea ca punct de referinţă pentru cea a lui N.S.

Un Caragiale mioritic şi ortodox, deci. De ce? Pentru că lumea sa n-a atins încă **"machiavelismul absolut"** (J. Maritain), e **"încă plină de valori umane şi creştine"** (p. 21), e **"lumea minunată a echilibrului românesc"** (p. 25), situată sub semnul iertării şi al toleranţei. Nu e lumea arhipragmatică a Occidentului protestant (Max Weber), **"bolnăvicios obsedată de bani şi clipe"** (p. 28; asta cred că i-ar plăcea grozav lui Petru Dumitru, care mi se plîngea de Occidentul cel "pustiu şi duşmănos" - **"gheţăria iadului, inimi împietrite"**, p. 36, îi fură gîndul N.S. - în care n-a mai regăsit tihna taclalei româneşti). Nu e nici lumea slavă a deznădejdii anxioase, nici cea asiatică a nepăsării ataraxice. Este, crede N.S. (odată cu Noica, alt mefient faţă de riturile şi ritmurile Apusului) un tărîm aflat **"într-un punct de aur al cumpănirii"** (p. 28), cu calităţile Estului şi Vestului deopotrivă şi fără cusururile niciunuia. Oamenii lui ar fi **"pătrunşi de un creştinism nesolemn şi neştiut, un creştinism latent"** (p. 39), care primesc cu **"sănătos relativism"** (p. 29; à la légère) orice idee sau teorie, aşa cum vrea Cioran. De aceea, caracteristic românescului, intra sau extra-caragialian ar fi **"hatîrul"**, concesia, **"lanţul slăbiciunilor"** (o spune şi M.I., p. 71), compromisul, aranjamentul.

Viziunea lui M.I. e una trivial-infernală (**"infernul fanfaron"**, p. 88) şi demonizantă (**"în comparaţie cu lumea lui C., iadul este un veritabil paradis"** , p. 104)**; a lui N.S., una paradiziacă şi quasi-angelică (**"taina finală a operei caragialeşti e condiţia paradiziacă"**, p. 84).

N-am nici de gînd, nici loc să împac cele două concepţii. Le găsesc doar punctele de convergenţă, între care cel principal este **"trăncăneala"**. Amîndoi autorii decid că oamenii lui C. vorbesc pe rupte, că pălăvrăgeala e ocupaţia lor emblematică (M.I.: p. 25-34, 137 şi passim; N.S.: pp. 30, 65, 71 şi passim), dar sensurile pe care le conferă acestei constatări sunt antipodice. La M.I. e Marea Trăncăneală, care duce la fals, la pişicherlîc, la tămbălău, la zarvă, vacarm şi, în ultimă instanţă, teroare, de care şi dracul fuge (p. 104). La N.S. e Mica Trăncăneală, **"tihnă, cafeluţă, şuetă, ţuicăreală, taifas"** (p. 30), în **"tabieturi şi taclale"** (p. 65) ale deplinei împăcări, ("pupat piaţa endependenţi"), în care eseistul vede, magnific, **"legătura ontologică neîntreruptă cu esenţa creştinismului"**, totul emanînd **"dulceaţă, binecuvîntare"** (p. 92).

Gîndul cronicarului de tranziţie. *Ni cette indignité, ni cette excès d'honneur. Amîndoi eseiştii forţau nota, din nobile şi fermecător servite raţiuni extranee literarului, M.I. cu scopul vituperării prezentului mîrşav, N.S. cu acela al exaltării virtuţilor ortodoxiei. Caragiale nu e nici acel amestec mefistofelic de Orwell cu Kafka, dar nici mixtura patriarhal-blagoslovitoare între un fel de Sfînt Vasile şi un fel de Botticelli. Îmi vine, la rîndu-mi, să heğelianizez şi să produc un **tertium**, o **sinteză** între extremele "cristică" şi "anti-cristică" ale lui Caragiale, cel uman-prea-uman.*

George PRUTEANU

---

*) **Cartea împărtăşirii**, Bibl. Apostrof, Cluj, 1995, 156 p., 2040 lei.

**) M.I. are totuşi grijă să se contrazică dialectic: **"într-un anumit fel, această lume e una cuminte şi paşnică"** (p. 110). Mai înainte, şi Ralea o văzuse paradisiacă.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

JOSEF HASLINGER

scriitor şi ziarist austriac

VISUL DESTRĂMAT AL EUROPEI CENTRALE

Potrivit statisticilor ONU, între 1980-1992, 15 milioane de imigranţi s-au stabilit în Europa occidentală. Majoritatea a fost încurajată să-şi părăsească ţările de baştină de guvernele occidentale. Mulţi erau refugiaţi veniţi din Europa de Est, şi mulţi dintre acei care izbutiseră să scape dintr-o ţară a Tratatului de la Varşovia au fost întîmpinaţi ca nişte eroi politici. În relaţia dintre Est şi Vest traficul cu fiinţe umane era o problemă de profundă implicare umanitară. Era o mare cerere de disidenţi. Părea că Germania Occidentală e dispusă să cumpere treptat întreaga populaţie a Germaniei de Est.

Din cînd în cînd, în Austria se observa un aflux brusc de refugiaţi. În 1956, au venit mii de unguri, dintre care 180.000 au cerut azil politic. În 1968/69, 162.000 de cehi şi slovaci au trecut graniţa austriacă. Mulţi dintre ei au părăsit Austria pentru alte ţări occidentale. Doar 12.000 au cerut azil. În 1981 au venit în Austria 100.000 de polonezi, dintre care 29.000 au cerut azil.

Pînă acum guvernul austriac a profitat de fiecare ocazie pentru a se felicita în privinţa pregătirii sale de a face faţă acestor situaţii extraordinare, pentru bunăvoinţa cu care a absorbit şi a integrat un mare număr de refugiaţi europeni. Chiar în anii revoltelor eşuate şi ai suprimării experimentelor democratice, cînd foarte mulţi oameni cereau azil în Austria, erau acceptate cam 50 la sută din cererile de azil politic ale refugiaţilor politici, conform Convenţiei de la Geneva. Ceilalţi trebuiau să se adreseze autorităţilor de imigraţie din alte ţări, dar nu-i ameninţa expulzarea în ţara de origine.

Totuşi, în vremurile normale refugiaţii din Europa de Est erau puţini. Unii dintre ei veneau cu avioane bizare, construite de ei înşişi, alţii se strecurau pe lîngă sîrma ghimpată conectată la curent, unii aterizau cu avioanele de luptă ale Tratatului de la Varşovia. Alţii săpau tunele sub Cortina de fier, alţii năvăleau cu camioane de mare tonaj peste barierele de la punctele de frontieră, în timp ce o altă categorie se autoambala în colete poştale. Toţi aceşti refugiaţi erau siguri că vor obţine azil în Austria.

În acea perioadă, rata de acceptare a azilului politic era de 70-80 de procente, uneori chiar mai ridicată. Dar brusc situaţia s-a schimbat. În 1990, cînd peste 12.000 de români au cerut azil în Austria, rata acceptării a scăzut pînă la 6,8 procente, deşi în ultimele două decenii în nici o ţară din Europa de Est preţul vieţii nu era mai scăzut. Pentru a-i opri pe români să mai intre în Austria s-a dat un decret prin care refugiaţii români trebuiau să prezinte la graniţă suma de 5000 de şilingi austrieci.

Ce s-a întîmplat? Realitatea de care fugeau aceşti oameni nu devenise mai puţin înspăimîntătoare, dar felul cum priveam noi realitatea se modificase profund. Decesul comunismului a avut un impact serios asupra ideologiei noastre şi asupra intereselor noastre politice. Preocuparea pentru statele din care, pînă în 1990, un mare număr de refugiaţi plecau pentru a evita sărăcia, discriminarea şi persecuţiile, a scăzut pînă la un nivel alarmant.

În 1984, la o întîlnire a artiştilor şi intelectualilor Est-Vest de la Dubrovnik, un filosof maghiar a căzut în admiraţia monarhiei austro-ungare. El a afirmat că singurele clădiri valoroase din Ungaria sînt cele zugrăvite în galbenul pal al palatului austriac de la Schönbrunn. În pofida împărţirii Europei centrale în două lumi distincte, zugrăveala galbenă de la Schönbrunn a devenit un liant magic. Unitatea culturală a Europei centrale era predicată în toate conferinţele, de la Berlin pînă la Triest. Restauraţia unei culturi comune, central-europene, era considerată a fi strategia adecvată pentru punţile care să înlăture sciziunea existentă în regiune, pentru victoria împotriva comunismului. Asemenea întîlniri Est-Vest erau tot mai multe, în apartamentele particulare de la Budapesta, ba chiar şi în cele de la Bratislava sau Praga. La una dintre aceste întîlniri, Egon Schwarz, un distins profesor de literatură germană la Universitatea Washington, St. Louis, Missouri, exilat în 1938 din Austria, a afirmat cu un infailibil simţ al ironiei: "Europa centrală există, dar ea e redusă la o singură graniţă".

Dar visul nu recunoaşte graniţele. Cum nu le recunoaşte nici scriitorul maghiar, mult timp preşedinte al PEN clubului, György Konrad, care grăbea de la o conferinţă la alta ca să-şi proclame mesajul central-european: "Europa centrală consideră că sciziunea Europei este o construcţie artificială (...) Reprezentanţii Europei centrale consideră că diversitatea este o valoare. Este o nouă concepţie globală (...) Ideea Europei centrale înseamnă variata înflorire a părţilor ei constitutive, afirmarea diversităţii". Şi în 1985, Konrad spunea: "Acum avem nevoie de un oraş apt să joace în Europa centrală rolul unui traducător simultan, al unui mediator şi arbitru, să-şi asume misiunea medierii".

Erhard Busek, pe atunci vice-primar al Vienei, acum vice-cancelar al Austriei, a aderat la visul lui Konrad. El ştia care va fi capitala Europei centrale şi îi striga numele de pe acoperişurile fabricii de vise: VIENA. "E incitant să fii vienez - îndemna el -, e incitant să devii cetăţean al unei metropole central-europene".

În februarie 1991, periodicul francez **Autrement** cerceta ce a mai rămas din visul Europei centrale. A găsit urme la Budapesta, Bratislava şi Praga. Dar Viena făcuse deja cererea de admitere în Comunitatea Europeană şi o trimisese la Bruxelles. Neutralitatea, considerată pînă atunci de către intelectualii europeni drept un scop al întregii zone central-europene, nu mai era la ordinea zilei. Doar cei care strică plăcerea mai vorbeau despre neutralitate. Contribuţia Vienei la construcţia Europei centrale, după abolirea Cortinei de fier, poate fi în mod simbolic redusă la propunerea unui politician conservator care a sugerat ca Viena să aprovizioneze Bratislava cu mai multe banane.

Confruntaţi cu economiile de stat falimentare, noi am încurajat oamenii din Est să fie mai inventivi şi să-şi asume iniţiativa unor întreprinderi private. La sfîrşitul anilor '80, cînd Cortina de fier devenise permeabilă, s-a ivit şansa ca sfatul nostru să poată fi transpus în realitate şi să se realizeze un mic capital privat. O parte din Praterul Vienez părea că se transformă într-un bazar central-european. Dar poliţia a pus rapid sub control această evoluţie. Într-o lume în schimbare, xenofobia austriacă a revenit pe unul dintre fronturile ei cele mai semnificative din trecut: ura împotriva popoarelor slave. Visul Europei Centrale s-a scufundat în istoria Austriei.

După declinul comunismului, nu am oferit nimic substanţial statelor din centrul Europei, inclusiv Iugoslaviei. Dimpotrivă, n-am vrut să ne implicăm în treburile lor interne şi ne-am preocupat intens de evitarea lor. În 1989, i-am încurajat; acum preferăm să-i lăsăm singuri cu necazurile lor. Unde este comerţul nostru înfloritor cu Europa de Est? L-am redirijat spre Europa de Vest.

Acum soldaţii armatei austriece patrulează la graniţa de Est a ţării noastre, pentru a oferi sprijin funcţionarilor vamali şi nou înfiinţatei jandarmerii. Oricine trece graniţa ilegal va fi trimis înapoi, oricare ar fi motivul pentru care a fugit. Da, e incitant să fii vienez, e incitant să fii cetăţeanul metropolei Europei centrale. Dar realitatea Europei centrale a fost din nou redusă la o graniţă. Şi capitala ei e Viena - unde cetăţenii Europei centrale stau la puşcărie, aşteptînd să fie deportaţi în ţările lor de baştină.

Situaţia de azi era previzibilă dintr-o scurtă străfulgerare de la începutul anilor '80. Cînd refugiaţii polonezi au început să năvălească în Austria, rata de acceptare a cererilor de azil a scăzut de la 72 de procente în 1980, la 46 de procente în 1981. După ce s-au organizat riguroase controale la frontieră şi polonezilor li s-a cerut să prezinte o viză, rata a crescut din nou la 85 de procente. Am putut să ne dăm seama ce s-ar întîmpla în Austria, dacă Occidentul ar cîştiga războiul rece.

Cortina de fier a fost o stavilă între Austria şi lumea Europei centrale. Şi dacă au apărut găuri în ea, am făcut tot ce ne-a stat în putinţă ca să le astupăm prin procedee birocratice. Pînă la urmă, pentru guvernarea social-democrată din Austria, a fi central-european nu însemna altceva decît obligaţia rezonabilă de a deschide o mică uşiţă în Cortina de fier pentru traficul diplomatic.

Cînd s-a terminat pe neaşteptate cu Cortina de fier, aceeaşi scenă putea fi văzută şi în părţile nordice şi în cele estice ale Austriei. Cîteva luni, Viena şi alte oraşe au fost năpădite de mulţimi de cehi, slovaci şi unguri. De-a lungul drumurilor de tranzit, în mijlocul cîmpurilor şi al fineţelor, erau expuse pentru vînzare frigidere şi aparaturi video. Noii clienţi se uitau cu gura căscată la produsele unei societăţi îmbelşugate, dar erau prea săraci pentru a le cumpăra. La sfîrşitul săptămînii şoselele spre Ungaria şi Cehoslovacia erau aglomerate nu doar de automobile poluante cu motor în doi timpi, ci şi cu ultimele modele occidentale cu convertori catalitici. Cînd se întorceau erau burduşite cu carne de porc, cîrnaţi, ţigări şi băuturi alcoolice. Profitînd că multe bunuri - cum ar fi mîncarea - erau mai ieftine - austriecii au creat o serioasă criză alimentară în părţile sudice ale Cehoslovaciei.

La Budweis şi în alte locuri se putea observa cum hoardele de austrieci le arătau localnicilor în ce fel se comportă rasa stăpînilor care-şi aprindeau ţigările cu bancnotele cehe. Rememorînd întîlnirile neplăcute de acum cincizeci de ani cu vecinii lor austrieci, cehii nu erau dispuşi să-şi ascundă dezamăgirea faţă de noua ordine mondială. Nu prea era ceea ce ei speraseră despre o Europă centrală liberă.

Pe de altă parte, brusc a devenit posibilă actualizarea a ceea ce odată s-a considerat a fi temeiul Europei centrale: fondul cultural comun. Dar de fapt interesul pentru cultura Europei centrale era ruşinos de superficial. Chiar de la început, în 1989, artiştii din Europa de Est au fost invitaţi să-şi prezinte lucrările la Viena, şi noi am considerat că ne-am făcut datoria şi ne-am văzut de celelalte treburi. Dacă simţim că lipseşte aerul proaspăt în teatru, în muzică şi artă, privim spre Germania şi Statele Unite, apoi spre Marea Britanie şi Franţa.

Într-un răstimp foarte scurt, euforia creată de evenimentul secolului a devenit dorul după vechea Cortină de fier. În vîrtejul schimbărilor sociale nu eşti pregătit pentru problemele pe care ele le provoacă. Băieţii ingenioşi din Est încercau să compenseze absenţa banilor cu şterpeleala îndemînatică. În două sau trei dintre străzile comerciale ale Vienei se recomanda să fii atent la poşetă şi portofel. Dar în presa populară povestirea acestor întîmplări nu era inspirată de efortul de a găsi noi soluţii la noile probleme, ci de dorinţa mai mult sau mai puţin mărturisită de a restabili **status quo**. Şi exact aceiaşi politicieni care condamnau cel mai intens sistemele care nu permiteau cetăţenilor lor să-şi părăsească ţara au devenit cei care solicită cu cea mai mare intensitate închiderea graniţelor estice. În primul rînd ar trebui menţionat aşa-numitul Partid al libertăţii, de fapt partidul naţional al lui Jörg Heider. Heider a dat un imbold schimbării de atitudine şi rezultatele au devenit capitalul său de succes personal.

Un exemplu poate ilustra această schimbare de atitudine. După 1945, multe dintre drumurile de la graniţa cehoslovacă, care duceau odată de la satele austriece la cele vecine din Cehoslovacia, erau barate de o frontieră fortificată. Micuţa comunitate din Augern, de exemplu, e separată doar de rîul March de Záharská Ves din Slovacia. Înainte de refacerea vechiului pod, armata austriacă a construit o trecere provizorie. Într-o zi s-au furat cîteva biciclete din Augern. Protestul împotriva noului pod s-a declanşat imediat şi a devenit din ce în ce mai puternic. Primarul n-a mai avut ce face şi a supus problema unui referendum. Două treimi din cetăţeni au votat împotriva podului.

Dar mai era o mică problemă. Ce să faci cu toţi oamenii ăştia din Europa centrală care se îngrămădeau la noi în ţară, căutînd de lucru şi un adăpost? Nu prea era potrivită înălţarea unei noi Cortine de fier. Secretarul general al Partidului Social-Democrat implora: legi, nu agitaţia mulţimilor! Era o idee excelentă, aşa că guvernul a început să formuleze legi în legătură cu străinii, care, de fapt, erau dictate în mod public de Jörg Heider. Deci, din nou Cortina de fier. De astă dată, cei de pe partea occidentală o găseau tolerabilă şi zîmbetele lor macabre exprimau o onestă predispoziţie pentru lege şi ordine.

În termenii noii legi cu privire la străini, cetăţenii din asemenea locuri îndepărtate ca Insulele Shetland, Reykjavik sau Hammerfest nu erau străini în Austria, iar oamenii care locuiau la cincizeci de kilometri sud de Viena erau... S-ar putea spune şi altfel: potrivit statisticilor cu privire la nivelul de viaţă din Europa – care arată gradul de prosperitate al naţiunilor raportat la produsul naţional global (GNP) împărţit la numărul locuitorilor – străini sînt cei care aparţin naţiunilor de după locul douăzeci, începînd cu Republica Cehă care e pe locul douăzeci şi unu. Locuitorii celor mai bogate douăzeci de naţiuni se bucură de statutul privilegiat al cetăţenilor Uniunii Economice Europene.

Evoluţia din ultimii ani nu s-a desfăşurat în absenţa unei reacţii publice. În primul rînd trebuie să menţionez mişcarea anti-rasistă SOS - Mitmensch. Într-o seară rece de noiembrie, din 1992, zece oameni s-au întîlnit în vila artistului André Heller. Printre ei erau doi proeminenţi politicieni, Peter Pilz, purtătorul de cuvînt al Partidului Verzilor, şi Rudolf Scholten, ministrul culturii în guvernul social-democrat. Mai era Peter Huemer, un gazetar foarte popular, Daniel Charim, un bine-cunoscut avocat, Ostbahn Kurti, cel mai popular cîntăreţ de rock din Austria, Helmut Schuller director la Caritas, şi cu mine. Eram nemulţumiţi de situaţia politică şi jigniţi de noile tonuri rasiste pe care le auzeam străbătînd ţara. Ni se părea că vocile critice din Austria au fost sugrumate.

Noua lege pentru acordarea azilului fusese adoptată de şase luni şi urma să se adopte o lege specială pentru străini. Mai mult, Jörg Heider anunţase o "petiţie în legătură cu străinii". Textul nu era încă cunoscut, dar era clar că va fi o petiţie împotriva străinilor din Austria. Un cotidian popular se pronunţase împotriva integrării străinilor în şcolile austriece.

Din ce în ce mai des aflam despre actele criminale ale membrilor partidelor de extremă-dreaptă. Au fost profanate cimitire evreieşti, au fost mîzgălite zvastici şi chiar atacuri directe împotriva străinilor. În 1992, au fost trei incendii premeditate în cartierele locuite de străini, din fericire fără victime. Şi în fiecare zi vedeam poze din Germania, din Rostock şi Hoyerswerda, unde oamenii omagiau excesele neo-naziste. Numai în anul 1992, 338 de incendii premeditate împotriva străinilor au avut loc în Germania. Ne temeam că mişcarea neo-nazistă din Austria ar putea fi încurajată de activiştii germani.

O parte din presa austriacă acuza constant faptul că legea azilului a fost încălcată de aşa-numiţii refugiaţi economici care imigrează ilegal. Dacă sînt aici, nu vom scăpa niciodată de ei. Noua lege a azilului a fost o reacţie politică la aceste acuzaţii. În loc să se examineze cu mai multă atenţie cazurile de persecuţie din ţările din care proveneau refugiaţii, a fost inventată o formulă

care ne permitea să trimitem acasă zdrobitoarea majoritate a refugiaţilor. Oricine trece printr-o ţară sigură înainte de a ajunge la graniţa austriacă, fie şi printr-un hol de tranzit al unui aeroport, va fi trimis înapoi în acea ţară de funcţionarii biroului austriac de imigraţii. Toate ţările vecine, chiar şi Croaţia, erau considerate state sigure. Şi totuşi, doar oamenii care vin în Austria direct cu avionul din ţara lor de baştină au şansa să le fie luată în consideraţie cererea de azil. Peste noapte, cererile de azil în Austria au scăzut cu o cincime faţă de perioada de dinaintea aplicării legii.

Se aştepta ca slovenii, ungurii, slovacii şi cehii să preia toţi refugiaţii din Europa de Est şi din ţările asiatice, care nu aveau destui bani ca să-şi plătească biletul de avion. Firește, toată lumea, inclusiv guvernul austriac, ştia că ei nu vor putea face faţă acestor cereri. Dar asta a fost în 1992. La ora aceea nimeni nu vorbea de Europa Centrală. Franz Loschnak, ministru de interne (social-democrat), susţinea că noua lege a azilului era un demers exemplar pentru întreaga Europă occidentală. Şi într-adevăr, aşa a fost.

Cînd i-am întrebat pe cei mai sofisticaţi membri ai Partidului Social Democrat, de ce naiba susţin asemenea politici inumane, ei înşişi au recunoscut că sînt regretabile, dar sînt obligaţi să procedeze aşa, pentru că, altfel, Jörg Heider va deveni Cancelar Federal al Austriei. "Petiţia în legătură cu străinii", spuneau ei, nu e altceva decît o încercare de a da jos guvernul austriac. Aceşti critici răspîndeau cifre înspăimîntătoare în legătură cu gradul de simpatie al opiniei publice faţă de această petiţie.

Ceea ce lipsea complet guvernului austriac în acele zile era apărarea curajoasă a politicilor liberale în acord cu graniţele deschise ale Europei centrale. La întîlnirea din noiembrie a SOS-Mitmensch, eram absolut de acord asupra chestiunii principale a modificărilor politice necesare. Trebuia să devină posibil să fie neutralizată xenofobia creată de petiţia lui Heider şi în felul acesta să neutralizăm argumentul guvernului cum că naţia ar cere legi împotriva străinilor. Printr-o elocventă mişcare de masă vroiam să punem în evidenţă convingerile noastre fundamentale, punctul nostru de vedere opus. Vroiam să ne ridicăm cu îndrăzneală pentru o altă Austrie şi doream să ni se alăture cît mai multe personalităţi. Vorbeam într-adevăr despre introducerea unei mode noi. Spiritul cosmopolit antirasist urma să devină la modă pentru majoritatea austriecilor. Ne-a inspirat ideea utopică de a crea un forum civic non-partizan, din care vor face parte şi membri ai guvernului, care vor critica politica guvernamentală faţă de străini. Ar fi trebuit să ştim că acest lucru e imposibil într-o ţară în care directivele partidelor politice sînt mai importante pentru deputaţi, decît propria lor conştiinţă.

La început de tot, mişcarea noastră a avut un succes neaşteptat. Oameni cu profesii diferite şi organizaţii cu un spectru foarte larg ne susţineau. În toată ţara au fost întemeiate grupuri locale ale organizaţiei SOS-Mitmensch. Dar aveam o problemă serioasă. Mult timp n-am fost capabili să cădem de acord asupra unui manifest comun. Tot ce discutam se transmitea la cartierele generale ale partidelor politice şi se publica în reviste. În special politicienii din Partidul social-democrat erau supuşi unei presiuni uriaşe din partea partidului lor. În fiecare zi veneau cu alte sugestii pentru modificarea manifestului, ca să-l mai îmblînzească. Vroiau să accentueze opoziţia faţă de Jörg Heider şi să reteze colţii critici faţă de guvernul austriac. Uneori mi se părea că iniţiativa noastră civică a eşuat, pentru că a avut prea mult succes. După nopţi de discuţii am reuşit să cădem de acord asupra unui manifest care exprima o opoziţie puternică faţă de "Petiţia" lui Heider şi în acelaşi timp includea pasaje care se adresau noilor legi guvernamentale.

În decembrie 1992, era de prevăzut că primul nostru mare eveniment, aşanumita Lichtermeer (Marea de lumină), pe care îl stabilisem pentru 23 ianuarie, putea deveni cea mai importantă demonstraţie din ultimele decenii. Dar a venit ora oficialilor de partid şi ei au luat taurul de coarne. Era atît de paradoxal, încît nu ne venea să credem cînd într-o dimineaţă de decembrie secretarul general al Partidului social-democrat, Josef Cap, şi ministrul de interne, Franz Loschnak, şi-au declarat sprijinul faţă de SOS-Mitmensch. Chiar persoanele responsabile pentru noile legi cu privire la străini ziceau acum că sînt alături de mişcarea care contesta aceste legi. I-am trimis ministrului o declaraţie intitulată: "Cerere urgentă adresată activistului SOS-Mitmensch, Franz Loschnak". Punctul esenţial al declaraţiei includea cererea ca legea restrictivă a azilului să fie liberalizată, astfel încît fiecărui refugiat care ajunge la graniţa austriacă să i se ofere şansa unor proceduri corecte. Peste două săptămîni aveam o audienţă la ministru. Nu era dispus să schimbe ceva. Dar în mod public, continua să sprijine SOS-Mitmensch.

Nu credeam în refuzul categoric de compromis al lui Loschnak. Simţeam că era mai curînd o tactică politică, cu scopul de a devaloriza petiţia lui Heider. Cine s-o mai semneze, dacă cererile ei sînt deja puse în practică? Mai tîrziu s-a dovedit că în această privinţă greşeam complet.

Lichtermeer a fost cea mai mare demonstraţie din Austria de la sfîrşitul celui de al doilea război mondial. Petiţia lui Heider a fost complet înfrîntă. Partidul lui a trecut prin serioase dificultăţi, cînd cinci deputaţi au demisionat şi au alcătuit un nou partid numit Forumul liberal. Dar spiritul lui Heider mai dirijează încă politica austriacă. Noi n-am reuşit să captăm şansa de a controla fluxul evenimentelor. Mişcarea SOS-Mitmensch a determinat o reacţie în lanţ care a culminat într-un mare spectacol naţional. Dar succesul real a aparţinut celor care somau: legi, nu agitaţia mulţimilor.

După Lichtermeer am încercat să culegem roadele. Dar nu existau roade. Pentru noi, Lichtermeer a fost un fel de mandat public în favoarea manifestului nostru. Dar puterea politică ne-a trîntit uşa în nas. Ne-am dus din minister în minister sa discutăm problemele noastre. Eram întîmpinaţi cu prietenie, felicitaţi pentru succesul nostru, ascultaţi cu atenţie - şi nu se întîmpla nimic. Nici lunga - şi după părerea mea constructiva - conversaţie cu Cancelarul Federal Franz Vranitzky - n-a avut vreo consecinţă. Dimpotrivă, în iunie 1993, a fost adoptată o lege foarte restrictivă care reglementa problema rezidenţei străinilor în Austria. Autorităţile erau autorizate să expulzeze oameni care trăiau legal în Austria de zeci de ani sau chiar mai de mult. Doar cînd erau pe punctul de a deporta copii şi femei, s-a auzit un protest public care a oprit aplicarea rigidă a legii.

Dezbaterea în legătură cu îmbunătăţirea legii continuă. Conservatorii exprimă acum atitudini mai liberale decît social-democraţii. SOS-Mitmensch este implicată în această dezbatere. Mişcarea există încă şi luptă în continuare pentru un statut mai bun al străinilor din Austria. Dar şi alţii luptă în perspectiva viitorului, un viitor cu totul diferit de sugestiile organizaţiei noastre. Ei trimit scrisori-capcană instituţiilor care se ocupă de străini. Anul trecut, primarul Vienei şi-a pierdut mîna stîngă în timp ce îşi deschidea poşta la el acasă. Nici acum poliţia austriacă n-a izbutit să-i găsească pe autori. În octombrie 1994, a fost expediată o nouă serie de scrisori care conţin bombe. Din fericire, scrisorile n-au fost deschise, şi de data aceasta nimeni n-a fost rănit.

Şi totuşi mulţi se tem că graniţele deschise cu Europa răsăriteană vor înstrăina Austria de ceea ce ei numesc identitate naţională. Noile forţe politice de dreapta folosesc această teamă pentru a restabili ceea ce s-a dovedit a fi una dintre cele mai periculoase idei ale ultimelor secole: un stat curat sub raport etnic.

Dar există şi oameni, care se împotrivesc xenofobiei şi se străduiesc ca toţi locuitorii Austriei, ori de unde ar veni ei, să convieţuiască într-o ţară paşnică, cu reguli echitabile. Nu e deloc clar dacă proiectul lor e realizabil. Dar dacă vor izbuti, va fi cea mai eficientă contribuţie a Austriei la renaşterea politică, economică şi culturală a Europei Centrale.

Pagini realizate de
Magdalena BOIANGIU

Duşmanii noştri cei iubiţi

Cîteva consideraţii naive despre drepturile omului

N-am uitat anii 1970-1980, cînd Occidentul îşi lansa anatemele asupra regimurilor comuniste şi a concepţiei lor concentraţionare asupra liberei circulaţii a oamenilor şi ideilor. Îmi amintesc arcanele şi umilinţele birocratice la care erau supuşi acei prieteni ai mei care îndrăzneau să ceară un paşaport. Era epoca în care Securitatea stăpînea ţara, anii în care cel de al "treilea coş" de la Helsinki permitea Occidentului să acuze ipocrizia democratică a republicilor pretins populare sau socialiste. Războiul rece îşi trăia ultimii ani în maniera spectaculoasă a unei lupte "titanice" între un Imperiu al răului agonizant (unde se află Imperiul Binelui?) şi ţările care pretindeau că sînt impregnate de imperativul moral al drepturilor omului.

1989... regimurile comuniste se prăbuşesc... decembrie 1989 Ceauşescu este trimis **ad patres** şi cele mai nesăbuite speranţe de odinioară pot acum să se împlinească, devenind normalitate cotidiană. Fiecare are dreptul să posede un paşaport şi, potrivit mijloacelor sale, să-şi cumpere un bilet de tren sau de avion, s-o pornească la drum cu automobilul, cu bicicleta sau pe jos. Lumea largă e la îndemînă şi unii vor să profite pentru a-şi confrunta visele cu realitatea. În sfîrşit, libertatea şi egalitatea se pot conjuga la o scară mai largă. Dezamăgirea a venit repede, şi, la fel ca înainte, unele popoare sînt mai libere şi mai egale decît altele!

Cuvintele frumoase, ideile generoase încărcate de speranţa unei vieţi noi au fost contrazise de faptele care lăsau să se întrevadă micimea omenească în adevărul ei cotidian. Gazetarii occidentali nu prea vorbesc despre asta, nu e nici prea spectaculos, nici prea agreabil; nu e un subiect care să-ţi liniştească la un preţ acceptabil conştiinţa. E suficient să fii român (sau ungur din România) şi să vrei să călătoreşti într-o ţară occidentală, deci să ai nevoie de o viză, ca să înţelegi cît te respectă reprezentanţii consulari ai ţărilor democratice. Prăpastia între **ideea** drepturilor omului şi realitatea lor se vede în faţa consulatelor: încă o dată platonismul tardiv se dovedeşte a fi cea mai redutabilă iluzie.

Încercările prin care trec prietenii mei, universitarii, ca să obţină o viză franceză, germană, austriacă etc.... mi se par umilitoare. În calitate de cetăţean al unei ţări care face parte din Comunitatea Europeană, mi-e ruşine. Recent, unui eminent profesor de istorie de la Cluj, pe deasupra membru corespondent al Academiei, invitat de o universitate din Franţa să facă parte dintr-un juriu de teză, nu numai că i s-a refuzat viza pentru că îi lipsea o hîrtie din dosar, ci a şi fost tratat ca un nimenea. Altui profesor, de filosofie, i s-a acordat o bursă de către Direcţia relaţiilor culturale din Ministerul Afacerilor Externe din Franţa, dar nici el n-a putut obţine viza, pentru că s-a pierdut fax-ul cu invitaţia. Domnesc birocraţia, aroganţa şi mediocritatea funcţionarilor, în timp ce agenţiile de intermediere au intrările lor privilegiate şi un negustor cu paşaport de serviciu obţine fără efort o viză permanentă.

Şi atunci, ce sens mai au frumoasele discursuri de primprejur, care laudă farmecele democraţiei, în special primăvara, cînd temperatura e mai blîndă şi turismul universitar mai intens? Ce să creadă studenţii români despre aceste ţări ale drepturilor omului, ei, care, spre deosebire de copiii noştri, n-au cum să-şi ia rucsacul şi să plece cînd vor, să descopere lumea? Şi atunci, cum, în pofida limitelor impuse de mijloacele financiare ale fiecăruia, poate sensul libertăţii să pretindă că este încarnarea unei experienţe existenţiale? Universitarii, dar în special studenţii, purtători ai speranţei, să rămînă legaţi doar de atribuirea burselor? După cîte ştiu, libertatea circulaţiei de care se bucură copiii noştri, copiii mei, nu are nici o legătură cu acordarea burselor! Dacă se uită aşa, degeaba demască sufletele caritabile declaraţiile antioccidentale ale partidelor de extremă dreaptă. Acţionînd astfel, nu oferă Occidentul argumente care legitimează recursul la teoriile sociale şi culturale autohtoniste? Repet, demascarea acestor discursuri, fără a ne analiza propriile greşeli, este un enunţ-paravan, caracteristic societăţii de spectacol.

De la cei cîţiva învăţători ai mei am aflat că libertatea nu e divizibilă, că ea nu se împarte ca porţiile dintr-un tort. Libertatea este ori deplină, ori nu este deloc. Noi trebuie să ne asumăm riscurile. Astfel, înainte de orice lege, de orice regulament pe care statele puternice le impun celor mai slabe, există un imperativ moral, cel al demnităţii omeneşti, al Antigonei în faţa lui Creon. Dacă, în cazul nostru, Franţa nu oferă în primă şi ultimă instanţă cetăţenilor români decît faţa hidoasă a unei birocraţii arogante şi mediocre, de ce ne mirăm că prestigiul ei scade? Adevărul viu al unei culturi nu se găseşte în paginile moarte ale cărţilor, nici în relaţiile mondene ale diplomaţilor, şi cu atît mai puţin în excitaţia orchestrată de presă, ci în moravurile care se arată în fiecare zi, în simplitatea relaţiilor omeneşti.

Claude KARNOOUH

Cluj, 23 mai 1995

SE POATE ŞI ALTFEL, DAR MERGE ŞI-AŞA

Stimate dle Valeriu Moisescu - "merge şi aşa" **exprimă parcă o fatalitate căreia sîntem siliţi să ne supunem uneori. Dar nu poate anunţa şi descoperirea unei noi conexiuni, a unei situaţii la care nu ne-am gîndit, dar nu este neapărat una rea?**

Valeriu Moisescu: Adică depinde cum se interpretează - ca la teatru... N-aş zice. Înseamnă mai repede "treacă meargă"; un compromis, lipsă de respect faţă de profesie, urechismul, lăutărismul ş.a. Cîteodată poate să evoce şi o mîndrie nejustificată: uite, cum facem noi nu face nimeni (n-am trecut prin epoca atîtor improvizaţii?) iar alteori să indice un spirit conservator - "aşa e la noi, las' că pînă la urmă merge, ce să facem"... O concluzie deprimantă rămasă din timpul în care criteriile s-au amestecat - vezi festivalul "Cîntarea României" , sau nu existau criterii - vezi aceeaşi manifestare care trata egalizator valori diferite, încurajînd amatorismul. Tocmai pe scenă, care teoretic, pare să fie teritoriul tuturor posibilităţilor, al viziunilor şi interpretărilor insolite, se vede foarte bine că lucrurile nu se pot desfăşura oricum. Îmi amintesc ce se spunea într-un song al lui Brecht: "se poate şi altfel, dar merge şi aşa". Valoarea e dată de acel **altfel** - acolo este descoperirea pe care o faci, (sau nu). Lucrurile care doar **merg**, de obicei şchioapătă. Publicul simte asta, deşi, de obicei, nu ştie să detalieze motivele pentru care un spectacol sau altul l-a atras ori nu. Credeţi că acei care aplaudau spectacolele lui David Esrig, ştiau de ce acolo totul nu mergea decît **aşa**, adică perfect pînă la ultimul amănunt? Regizorul era în stare să repete luni de-a rîndul şi hotărîrea cu care-şi asuma acest stil de lucru părea să spună că e-n stare s-o ţină aşa 1-2-3 ani, pînă spectacolul va ieşi cum crede el de cuviinţă că e mai bine.

În general, spre deosebire de alt interpret care e obligat să exerseze ore în şir, la noi actorul nu face asta decît dacă e silit; Esrig le impunea zilnic un program riguros de antrenamente fizice (colabora cu dna Sybille) iar dacă observa, după premieră, cea mai măruntă dereglare în ritmul întregului sau în interpretare programa repetiţii respectate cu străşnicie. Deşi un alt tip de personalitate, cu ritm de lucru diferit de Esrig, Lucian Pintilie are aceeaşi necruţare, proprie adevăratului profesionist, cînd e vorba să monteze un spectacol. Capcanele fatale ale comediei şi ale popularităţii interpreţilor, gata să improvizeze, să "tragă" spre public, cum se spune, sînt astfel evitate de la început.

Nu se poate invoca şi presiunea publicului pentru cei care cedează în favoarea mersului oricum?

Relaţia pe care trebuie s-o aibă publicul cu teatrul este determinată de abilitatea celui care face spectacolul. "Trilogia" lui Andrei Şerban mi se pare exemplul cel mai elocvent. Dacă ne gîndim ce se oferise pînă atunci publicului în materie de spectacole în general, mai ales în ultimii ani de înainte de '89 (filme mediocre, două ore de televiziune în care de la 8 la 10 vedeai aceeaşi faţă, ori spectacole cu omagii şi chiuituri), putem spune că unii dintre spectatori veneau la teatru de parcă ascultau Europa liberă, gata să descopere fitile în piese, să se bucure de cea mai mică aluzie, măcar de-o "poantă"; teatrul avea pentru ei mai multe funcţii decît cele presupuse îndeobşte. Ce a reprezentat pentru un acest tip de public un spectacol în greaca veche, la care obişnuitele lui reflexe nu mai erau nicidecum necesare?

Cred că a fost, deopotrivă, şi o reacţie programatică. Repertoriul fusese alcătuit pînă atunci în proporţie de 60% din piese româneşti care, indiferent dacă erau foarte bune, bune, slabe sau idioate, trebuia jucate. Acum nocivitatea actului politic de comandă în stabilirea repertoriului îşi arată efectele de durată; astăzi piesa românească este ocolită, deşi, de pe urma saţietăţii create atunci suferă şi piese bune, chiar premiate de UNITER, cum ar fi cele semnate de Alina Mungiu, Iosif Naghiu ş.a. - care n-au ajuns pe scenă (cu toate că se spunea că UNITER-ul asigură în afară de premii, şi publicarea şi va contribui şi la realizarea montării lor). Dar iată că... merge şi aşa. Îmi amintesc că imediat după decembrie 1989 am dat un interviu în **România literară** în care invitam pe regizorii aflaţi departe de ţară (Ciulei, Şerban, Esrig, Penciulescu, Vlad Mugur şi alţii) să vie înapoi, să se întoarcă în mijlocul nostru. Ei s-au întors şi uite că nu mai vin să lucreze aici, deşi n-au rupt toate legăturile cu scena noastră. Pare că de fapt nu s-a întîmplat nimic, chiar dacă unii din ei au făcut spectacole de referinţă (mult aplaudate şi în străinătate) sau filme pline de interes, mă gîndesc de pildă la un film de televiziune al lui Esrig despre Revoluţie pe care întîmplător l-am văzut dar pe care TVR evită să ni-l arate. De ce? Probabil pentru că la noi expresia la care tot ne referim este pseudonimul unei fatalităţi. Sau aşa este interpretată, n-aş zice că totdeauna neinteresat.

Credeţi că sărăcia de dinainte şi de după n-are nici un amestec în această percepere a lucrurilor?

Cînd studiourile Cinecitta au fost bombardate, marii regizori italieni au ieşit în stradă şi au creat ceea ce s-a numit neorealism. Nu sărăcia este cel mai rău lucru, nu pledez pentru ea, Doamne fereşte, dar nu o acuz mai mult decît e necesar. La noi s-au făcut spectacole bune şi în condiţii de-a dreptul inumane. Îmi amintesc că la vizionare cu nişte ştabi de la partid şi de la cultură în sala "Izvor" interpreţii jucau desculţi (aşa era piesa). Aveam la mine un termometru adus anume de acasă şi am luat temperatura sălii: 6°. L-am arătat unuia dintre cei înfofoliţi în paltoane şi cu căciuli în cap care veniseră să dea viza. Ştiţi cum a reacţionat? Mi-a confiscat termometrul! Tot din cauza frigului, întreaga mise-en-scène a unui spectacol s-a făcut numai pe partea dreaptă a scenei, şi aşa a rămas, dezechilibrată într-un fel, fiindcă, la repetiţii, interpreţilor li se pusese în dreapta cadrului un radiator ca să dea o părere de căldură. La spectacol ei, în mod automat, treceau toţi spre dreapta. Se putea şi aşa: ..., de ce nu, la urma urmei?

Întrebarea ar fi de ce unele lucruri nu se petrec foarte diferit şi acum?

Pentru că dacă s-a rezolvat cu frigul sau cu imixtiunile directe, gen viză sau altele, se prelungeşte totuşi o mentalitate. Cea mai evidentă mi se pare atitudinea faţă de regizori. Sigur, regizorul e un creator care, în actul scenic, emite o lume a sa, congruentă, posibilă artistic, cu viziunea ansamblului. Profesionistul ştie **ce vrea** şi **cum** să obţină efectul întregului. Are ceea ce se cheamă o concepţie clară şi foarte personală. Or, asta devine incomod. E mai bine să ai de-a face cu oameni comozi, obedienţi, care nu-şi bat capul să atace inerţiile şi nu dau dureri de cap. Întrebarea e: nu cumva asta se întîmplă pentru că lucrurile trebuie să fie direcţionate numai într-un anume sens? E doar delăsare, inerţie, sau este o uşoară (deocamdată) încercare de a determina un anumit traseu, fără indicaţii clare (tot deocamdată!). Uite că merge şi fără Andrei Şerban, şi fără Vlad Mugur, şi fără ăla şi fără celălalt şi nu se termină lumea!

Se descurcă oamenii: cei de la teatrul **Masca** fără sediu (dar cu succese în străinătate), cei de la revista **Teatrul azi** editînd o publicaţie cu tiraj aproape confidenţial (şi e singura noastră publicaţie de specialitate!) cei de la **Secolul 20** cum pot şi ei (cînd apare un număr nou se dă o recepţie, se invită ambasadori!) etc. În aceste condiţii este firesc să întîlnim situaţia în care spectacolul este judecat în presă - între timp, au apărut doar atîtea ziare - de oameni de care n-a auzit nimeni, amatori nerăbdători să-şi vadă semnătura tipărită, mai degrabă sub o bîrfă decît sub o informaţie corectă unde - dacă nu cerem prea mult, bineînţeles - măcar numele actorilor să nu fie stîlcit. Amatorismul agresiv încurcă criteriile şi amestecă afacerile de gaşcă şi partizanat politic, în actul artistic. Deşi, oricît de novatoare ar fi o viziune regizorală, nu cred că ne va propune cineva un spectacol în care Romeo să ţină cu puterea şi Julieta cu opoziţia; totuşi... mai ştii?

Dar poate că tocmai ăsta e specificul vremii de tranziţie spre economia de piaţă? Nu vi s-a adus niciodată argumentul?

Ceea ce se ignoră (deliberat?) e că "merge şi aşa" nu merge oricît. A începe economia de piaţă de la cultură mi se pare şi stupid şi nepotrivit. Se ignoră astfel chiar experienţele din istoria teatrală de la noi. Cine spune că teatrele particulare din perioada interbelică nu primeau şi subvenţii de la stat, comite măcar o eroare de informaţie; lasă că sistemul de subvenţionare se practică şi în numeroase ţări occidentale. Dar la noi principala calificare a incompetenţilor pare să fie inventarea excepţiilor păguboase. Ce, aşa nu merge? Pentru ei, chiar foarte bine. Ce rost are să căutăm toată vremea ceva **altfel**?

A consemnat
Tita CHIPER

Uneori, merge!

În perioada în care ne aflăm, auzim frecvent, tranziţia este "complexă şi complicată". Te uiţi să vezi cît de complexă şi complicată este şi constaţi că nimic nu merge, dar nici nu stă. În aceste condiţii îţi vine să te tragi la o parte, adică să te aşezi pe marginea drumului cu genunchii la gură şi să aştepţi să treacă. Să treacă tranziţia!

Dacă te împaci totuşi cu ideea de destin ("Unde-i bine, nu-i de mine/ Unde-i rău, hop şi eu") ajungi la un fel de libertate. Şi cu toate că ai conştiinţa limpede că eşti a şaptea roată la căruţă, începi să te porţi ca şi cînd te-ai afla în momentul 0 al lumii, cînd toate căile sînt deschise şi nu trebuie decît să ai curajul să alegi.

Sînt dintre cei care au ales Muzeul Ţăranului Român a cărui realizare, în termeni de reţetă de bucătărie, ar suna cam aşa:

1. Ca să faci un muzeu ai nevoie de o colecţie bogată. O colecţie trebuie bine păstrată, ferită de praf, umezeală, lumină şi multe altele. Numai cine nu a organizat o colecţie poate să ignore dimensiunea eroică a acestei acţiuni.

2. Ai nevoie de un spaţiu de expunere. În ce ne priveşte, noi am preluat o clădire în care, timp de decenii, muzeul PCR a ocupat un spaţiu uzurpat. Este neînchipuit de greu să redai unei clădiri o formă decentă, după ce un muzeu al partidului şi-a înfipt rădăcinile adînc în beton.

3. Condimentele pentru un muzeu se pun după gust. În cazul nostru a fost nevoie de multă imaginaţie. Am încercat să ne eliberăm de prejudecăţi culturale şi să facem exerciţiul bucuriei sincere.

4. Cînd prepari o expoziţie trebuie să înveţi să priveşti, să te minunezi de simpla frumuseţe, fără să-ţi fie ruşine că te bucuri. Să înţelegi că vecinătăţile dintre obiecte sînt uneori tot atît de importante ca obiectele însele. Spaţiul poate fi asumat integral, cu guri de apă cu tot. Un spot scump, să zicem Philips, poate fi prins de o scîndură care se sprijină de perete. A trebuit să învăţăm să ne purtăm relaxat. Hainele au fost îmbrăcate pe statui pictate sau atîrnate pe cuiere rudimentare. Este greu să prepari o expoziţie atunci cînd urmăreşti să faci pe oameni să-ţi pună întrebări, să aibă reacţii...

Şi cu asta ce-am făcut? Ajunge o reţetă ca să te lupţi cu tranziţia? Cum de a fost posibilă (re)naşterea unui muzeu, fără mijloace materiale, frecvent fără multă înţelegere din partea "forurilor", în plin haos şi blazare? Totul se datorează faptului că am ales libertatea. Am ales!

De fapt, Horia Bernea a ales şi în jurul lui, chiar şi cei care ocupă în ierarhia roţilor locul şapte, au început să se învîrtească. În plină tranziţie, cînd îţi vine să te aşezi pe marginea drumului cu genunchii la gură, **noi totuşi ne învîrtim**!

Mai e ceva...

Ultima sală din expunerea actuală a muzeului (care se va schimba curînd) se numeşte "Crucea-i peste tot". Sînt prezente acolo şi obiecte care, cel puţin aparent, nu au nimic a face cu crucea. Ne gîndeam că unii vizitatori ar putea întreba unde-i crucea? E peste tot, răspunde Horia Bernea.

Ioana POPESCU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul III ● Nr. 125 ● 2-8 iunie 1995 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE : Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la R.A.I. CORESI, Piaţa Presei Libere nr. 1, Bucureşti

Anul III
nr. 127
16-22 iunie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

ROLUL ŞI MASCA

© C. Bamuni

„Astăzi, actorul se străduieşte să **personifice** *un caracter şi să-l interpreteze, mîine el va încerca să îl* **reprezinte** *şi să îl interpreteze; mai apoi, el însuşi va crea unul. Astfel se va naşte iarăşi stilul."*

Edward Gordon CRAIG, ***Actorul şi supramarioneta,*** **1907**

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Argument

Întrebuinţată exemplar în tragedia greacă, în commedia dell'arte sau în reprezentaţiile tradiţional-orientale nô, masca nu este un fenomen ce aparţine exclusiv teatrului, nici prin originile sale, nici prin multiplele funcţiuni care acoperă aria semantică a unor roluri sociale, frecvente dincolo de spaţiul convenţional al scenei. Descinzînd din ceremoniile rituale, din cultul strămoşilor şi al morţilor, din riturile de iniţiere sau de fertilitate, masca devine simbol al Carnavalului, al unei omeniri care, pentru o clipă, îşi suspendă istoria spre a reinventa, iar şi iar, normele unei lumi sacramentale. Dar lumea asta, a noastră, nu mai trăieşte de mult în sacru, înlocuindu-l, în schimb, aşa cum vor fi făcut romanii înşişi, cu elementul spectacol. Un spectacol al lumii, deci, în care, vrînd-nevrînd, trebuie să-ţi asumi un rol, fie el şi de simplu "privitor ca la teatru". Se naşte, aşadar, o tensiune între două adevăruri paralele: pe de o parte un anumit rol în Cetate, o funcţie a unui mecanism social, adesea neînţeles în dimensiunile sale profunde şi căruia îi corespunde o mască, un chip străin, cu care încerci să te identifici, dar care, nu rareori, se dovedeşte constrictiv şi deformator. Pe de altă parte, realitatea intimă a individului, cu dorinţele şi aspiraţiile sale, poate doar nemărturisite, poate nicicînd conştientizate. O blîndă schizofrenie cotidiană devenită, prin repetare, o formă benignă de rutină care, însă, ascunde o "umanitate gîlgîind de sentimente".

De la clovnul care, seară de seară, indiferent de cum sau ce (se) simte, trebuie să-şi distreze publicul, la politicianul, de azi sau de ieri, de aici sau de aiurea, care îşi plimbă prin mulţime masca sa ideologică, sîntem, cu toţii, prinşi în d'ale carnavalului.

Dar demascările...?! (I.C.)

Rolul măştii şi masca rolului

Nu o singură dată perspective şi noţiuni plămădite într-un anume domeniu ajung să exprime, în timp, plastic şi exact totodată, o realitate mult mai cuprinzătoare decît cea care le-a dat naştere. Viaţa socială văzută ca un spectacol de teatru (cu "scenă", "roluri" ş.a.m.d.) este un astfel de exemplu. Analogia, propusă încă din antichitate, a fost, remarca Tudor Vianu, care i-a consacrat o serie de comentarii erudite, "reluată necontenit, dar totodeauna într-un spirit deosebit, în acord cu tendinţele felurite ale societăţilor care au folosit-o". Asociaţiile de acest gen sînt, în plus, persistente. Atunci cînd perspectiva generală asupra societăţii încetează a mai aparţine oamenilor de litere, ea fiind înlocuită cu perspectiva sociologică, analogia nu este abandonată, ci trece din sfera figurilor de stil în aceea a cercetării ştiinţifice. În sociologia actuală apar direcţii de cercetare care se alimentează direct din paralela viaţă socială-spectacol de teatru. Interacţionismul, etnometodologia ş.a.m.d., ilustrate de cercetători binecunoscuţi ca Erwin Goffman sau H. Garfinkel, pot fi invocate ca exemple. "Psihodrama" devine, pe de altă parte, metodă de analiză psihosocială. Afirmînd, aşadar, că fiecare individ joacă un rol social, că rolul social este determinat de factori multipli, că "interpretarea" acestui rol presupune o "iniţiere" complexă, fiind interiorizat diferenţiat, după structura individului etc. etc., nu facem decît să enumerăm cîteva din direcţiile de cercetare ale sociologiei şi psihosociologiei zilelor noastre.

Deşi atît de veche, analogia vieţii sociale cu teatrul este, cum se vede, în continuare profitabilă. Ne-am putea referi, în acest sens, la frecventele şi flagrantele confuzii dintre rol şi mască. Dacă rolul social desemnează funcţia pe care o îndeplineşte un individ în societate, masca este, în schimb, imaginea sub care acesta se înfăţişează celorlalţi. Rolul se află în planul realităţilor, masca în cel al fantasmelor, aspiraţiilor, ambiţiilor, dorinţelor, strategiilor afirmării individuale.

Pentru a exemplifica această stare de lucruri nu este nevoie să căutăm exemple exotice. În jurul nostru abundă cazurile de măşti ale unor roluri care ascund roluri de cu totul altă natură. Înainte de '89 cel puţin era dusă o adevărată politică de stat pentru mascarea rolurilor reale... La nivelul declaraţiilor dictatura comunistă pretindea că asigură cetăţeanului toate drepturile garantate de un stat democrat. În spatele declaraţiilor realitatea era, desigur, cu totul alta. Instituţiile şi persoanele care trebuiau să susţină funcţiile statului democrat trebuiau prezentate, în consecinţă, cu măştile corespunzătoare. Atunci cînd nu erau tragice, efectele deveneau hilare, pentru că aceia care purtau măştile unor roluri specifice unui stat democrat nu reuşeau nici măcar să-şi imagineze ceea ce ar fi trebuit să mimeze... Boala ruşinoasă a regimului comunist, delaţiunea, se sprijinea tot pe confuzia între rol şi mască. Sub masca unor roluri "normale" - colegul de serviciu, vecinul, prietenul ş.a.m.d. - se escamota rolul adevărat: delatorul. Ambiguitatea între mască şi rol era întreţinută înainte de toate la nivelul instituţiilor fundamentale ale statului. Judecătorul purta masca celui care împarte dreptatea - rolul său era însă adesea acela de a media verdictele stabilite de instanţele politicii comuniste. Miliţianul purta masca slujbaşului de stat ocupat, ca oriunde în lume, de respectarea legilor. Rolul său nu era însă acela de a apăra legea, ci de apăra conducerea comunistă. Fosta MAN purta masca parlamentului - rolul efectiv era însă acela al aprobării prin rafale de aplauze a hotărîrilor luate de alţii, cu mult timp înainte de deschiderea sesiunilor... Am putea continua la nesfîrşit seria exemplelor - pătrunzînd, eventual, pînă în sfera unor domenii mai delicate, precum acela ale vieţii spirituale. Şi acolo rolurile reale erau acoperite de măşti mincinoase...

La modul general, de altfel, sistemul comunist nu putea permite dezvăluirea rolului pe care îl juca în viaţa societăţii fără a-şi periclita existenţa. Duplicitatea fundamentală, sistematică, a adus comunismului, cum bine se ştie, titlul de "imperiu al minciunii".

Dar clivajul mască-rol nu apare doar acolo unde apasă dictatura comunistă. În perioada care a urmat lui '89 întîlnim o gamă la fel de bogată de inadvertenţe. Şi nu mă gîndesc atît la foştii admiratori ai regimului care, pentru a nu-şi pierde toate privilegiile deţinute sub dictatură, au abandonat măştile de comunişti zeloşi pentru acelea de... democraţi nu mai puţin zeloşi. În spatele măştilor se aflau înainte, şi se află şi astăzi, aceleaşi roluri - de carierişti, oportunişti, în fond oameni indiferenţi faţă de structura politică pe care o slujesc.

Mult mai mult rău au făcut (şi fac) însă cei care, propunîndu-se după '89 ca reprezentanţi ai lumii democratice, după care românii tînjiseră decenii la rînd, sînt doar purtători, şi ei, ai unor măşti convenabile, de circumstanţă. Din spatele măştilor au apărut, treptat, rolurile adevărate - acelea proprii unor indivizi modelaţi după cel mai pur calapod bolşevic - fanatici, intoleranţi, cu o perfidie a folosirii oricărui mijloc pentru a parveni, proprii "omului nou" cu care s-au lăudat comuniştii. Deşi sînt repetate cu obstinaţie noile cuvinte magice - libertate, democraţie, nouă mentalitate... - rolurile sociale jucate de aceste personaje sînt comparabile, ca efect catastrofal asupra societăţii româneşti, cu acelea jucate de comunişti. Acestor pretinşi democraţi li se datorează, în cel puţin aceeaşi măsură ca şi celor care au făcut imense eforturi pentru a menţine schimbările la dimensiunile unei perestroici, indiferentismul politic, blazarea, demobilizarea morală, irosirea energiilor sociale declanşate în decembrie '89. Distanţa dintre rolul social al instituţiilor şi al indivizilor şi masca pe care o poartă arată, în cele din urmă, starea de sănătate a unei societăţi. Cu cît circuitele normale sînt mai dereglate, cu atît această distanţă este mai mare...

Constantin PRICOP

Între „a fi" şi „a părea"

Masca şi rolul, gîndite din "perspectiva" dilemei, sînt doi termeni care nu se înscriu în cadrul unui silogism sui-generis. Chiar dacă dilema este percepută ca o alternativă în care una din posibilităţi poate să fie dezirabilă, şi cu atît mai puţin în cazul cînd este văzută ca o alternativă în care oricare din cele două posibilităţi am alege-o rezultatul ar fi acelaşi. Este, de altfel, accepţia cea mai frecventă dată dilemei, numită în logică "dilemă simplă constructivă". Numai că masca şi rolul nu pot fi considerate termeni aparţinînd unei dileme. Probabil din această cauză tema enunţată n-a fost sugerată sub o formă dilematică, ceea ce ar fi presupus premise ipotetice şi disjunctive ("masca sau rolul"), ci într-o formă conjuctivă ("masca şi rolul"). Cele două forme comportamentale nu pot fi înscrise, deci, în rîndul dilemelor, fiindcă opţiunea pentru mască sau pentru rol n-ar duce la acelaşi rezultat, ci la rezultate diferite.

Surprinde, de asemenea, că în alăturarea celor doi termeni lipseşte conceptul de "status" care este complementar oricărui rol. Dacă nu poate exista status fără rol sau rol fără status, masca, în schimb, poate sau nu să însoţească rolul. Ea devine chiar un atribut specific pentru unele statusuri, cum ar fi acela de "actor", unde rolul implică adesea masca, devenindu-i consubstanţială şi, în acest caz, l-am exprima prin sintagma "rol-mască". Afirmaţia noastră devine, desigur, discutabilă în condiţiile existenţei unei corespondenţe între personalitatea actorului şi rolul pe care-l interpretează. În schimb, în cazul altor statusuri "rolul-mască" are serioase implicaţii de ordin etic şi social.

În esenţă, problema care se pune aici este următoarea: în ce condiţii, în cazul unui anumit rol, se acceptă "dedublarea" sa cu o mască. Facem, bineînţeles, abstracţie de cazurile de dedublare de natură patologică incluse în sindromul de depersonalizare. De fapt, în anumite situaţii sociale, o adaptare perfectă a rolului la status (fără mască) poate să fie condamnabilă atît din punct de vedere etic, cît şi social. Cîţi oameni - ca să dau un exemplu - cu funcţii de răspundere la unele nivele ierarhice inferioare, din statele totalitare de stînga sau de dreapta, pentru a estompa, atenua consecinţele nefaste ale unor decizii venite "de sus" le acceptau verbal (mască), dar niciodată nu le traduceau aidoma în realităţi concrete? Prin comportamentul mascat, duplicitar în esenţă, aceştia au comis o deviaţie de la rolul corespunzător statusului lor, evitînd, astfel, posibile dezastre. Nu sînt, de asemenea, rare cazurile cînd masca dă impresia că rolul este adecvat statusului, deşi în realitate sînt în discordanţă: existenţa unor jurişti, al căror rol este apărarea dreptăţii şi care sub masca "omului-drept" comit în mod premeditat inechităţi strigătoare la cer. Aici, problema se complică: statusul, rolul şi masca s-ar cuveni a fi analizate în relaţie cu conceptele, în acest context fundamentale, de persoană şi personalitate, implicit cu probleme cum sînt: "iluzia despre sine", "distanţa de rol", "distanţa socială", dedublarea (evident, nu în accepţia ei patologică), snobismul, imitaţia (cu care masca are comun caracterul ei conştient sau inconştient), bovarismul ca fenomen psihologic şi social, grandomania etc.

Sub aspectul social, masca reprezintă şi o încercare a individului de a fi perceput diferit de ceea ce el simte că este în realitate, dorind să creeze aparenţa unei corespondenţe între el şi aşteptările "grupului de apartenenţă" sau a "grupului de referinţă" (grupul la care individul aspiră). Problema devine şi mai complicată în condiţiile schimbărilor rapide de statusuri sociale specifice perioadelor de tranziţie, ce implică roluri, pentru unii imposibil de exercitat cu competenţă şi, în acest caz, substituirea rolului real cu aparenţa (rolul-mască) devine o fatalitate cu consecinţe grave, în condiţiile unor statusuri politice, care, culmea!, fie datorită perspicacităţii indivizilor purtători ai noului status de a se dedubla, fie datorită naivităţii publicului, acordă "rol-măştilor" o oarecare credibilitate, chiar dacă unii dintre purtătorii noului status poartă, în funcţie de împrejurări, măşti diferite.

Gheorghe CORDOŞ
prof. univ. dr.

D'ale Bucureştilor

Cu mască, fără... rol

Bucureşti, iunie, căldură mare. Ideea unui festival al anilor 1900, al Bucureştilor de altădată, a fost fără doar şi poate inspirată. Oraşul are nevoie ca de aer de o sărbătoare a străzii, vie, animată, colorată, fără solemnitatea posacă pe care o dau românii festivităţilor lor oficiale. Fundaţia care a dat numele acestei manifestări a lipit afişe, a dat anunţuri la televiziune şi sfoară-n ţară. Telefoanele au zbîrnîit eficient (– Ce faci?/– Bine, monşer./– A, deci ai aflat deja de carnaval!). S-au promis şi s-au pregătit spectacole: teatru comic, vodevil, pantomimă, circ, marionete, taraf şi muzică de pe plăci de patefon, romanţe vechi care au încărcat cu dulceaţă zidurile de la Hanul lui Manuc. O parte din centrul istoric a fost decorată, refăcînd atmosfera caragialescă pentru care, sub masca unei asumate ironii, nutrim o discretă nostalgie. S-au pregătit fanfara, flaşneta şi pozarul, trăsurile, concursul de mustăţi şi de halbe, defilarea în costume de epocă, distinsele reuniuni "five o'clock" chez Capşa. Şi - de joi pînă duminică - bucureştenii au început să defileze pe la Curtea Veche, cu gîndul să se joace puţin de-a Caragiale.

Prea puţin obişnuiţi cu excesele demonstrative şi de fantezie, concetăţenii noştri au făcut tot ce-au putut ca să intre în joc. Mai o mască din carton, mai o pălărie de hîrtie, un papion, o rochie lungă sau o bluză cu volane, mai o fustă roşie şi un batic de ţigancă, sau măcar o insignă cu sigla "D'ale Bucureştilor". Destui au fost şi "junii galanţi", cu joben şi jabou, însoţind "dame bine", care îşi ascundeau sub umbreluţe toată splendoarea lor interbelică.

Dar, fatalitate!

În programul atît de minuţios al unicului festival bucureştean al străzii, publicului nu i-a revenit decît rolul pasiv de privitor. Obosiţi de plimbările circulare prin zonă, de statul în picioare, în piaţeta însorită şi plină de praf, însetaţi şi sătui de cozile interminabile pentru o halbă de bere luată "la botu' calului", la "Birtul familial", vizitatorii au plecat acasă fără să se fi jucat. În ultima seară, cele mai frumoase femei din oraş şi-au plimbat zadarnic toaletele între Şelari, Şepcari şi Covaci, sperînd că va începe balul. Spiritul de convivialitate nu s-a putut instala între spectatorii cu stomacul gol, înşiraţi pe bordura trotuarului, sau lungindu-şi gîtul pe vîrfuri, ca să zărească o secvenţă din show.

Aceste rînduri nu doresc să devină o cronică a dezamăgirii. La anul, sperăm, această sărbătoare a verii, a Bucureştiului şi a unor timpuri mai prietenoase va trezi, alături de imagini şi amintiri din trecut, şi spiritul întreprinzător. Aşteptăm multă bere servită la mese, pe terase, sub umbreluţe, mititei, gogoşi, iaurt, bragă, limonade, muzică, dans, antren - CARNAVAL!

Domnica MACRI

Cine a adus minerii?

Încă prea devreme să răspundem corect la această întrebare, născută cu cinci ani în urmă, la 14 iunie. Avem prea multe pasiuni politice şi prea puţin calm analitic. Avem prea multe convingeri şi prea puţine dovezi. Avem, în sfîrşit, prea multe **răspunsuri** gata făcute ca să găsim **răspunsul** adevărat. Dintre răspunsurile gata făcute două mi se par cu deosebire demobilizatoare pentru reflexia lucidă: amîndouă au partizani intratabili, amîndouă cultivă reducţionismul contondent. Pentru opoziţie, singurul răspuns acceptabil, răspunsul univoc şi total este cel anti-prezidenţial: minerii au fost aduşi de Ion Iliescu. Drept argumente esenţiale se invocă apelul televizat către populaţie din seara zilei de 13 iunie şi mulţumirile finale. Lucrurile au avut deci simplitatatea unui contract banal: comandă - execuţie - plată. Nu mai puţin simplificator e răspunsul gata făcut al puterii, în speţă al preşedinţiei: minerii au năvălit în Bucureşti mînaţi de un instinct arhaic al dreptăţii, de o spontană îngrijorare pentru soarta tinerei noastre democraţii. Cine încerca să răpună în faşă democraţia printr-o lovitură de stat legionară? Opoziţia. Prin urmare, minerii au fost aduşi în capitală de un impuls justiţiar, pe care însă, indirect, l-a provocat felonia opozanţilor. E de adăugat că ambele tabere acceptă, pînă la un punct, ideea că minerii erau infiltraţi, că printre ei se aflau agenţi de securitate care ştiau adrese şi oameni şi puteau manipula mulţimile după bunul lor plac. Opoziţia pretinde însă că "infiltraţii" erau "mandataţi" de putere, în vreme ce puterea îi taxează drept reziduuri rebele ale fostei securităţi, animate de porniri contra-revoluţionare. Oricum ei sînt vinovaţi cu adevărat de huliganismul mineriadei.

Din punctul nostru de vedere, există totuşi nenumărate **alte** elemente de natură să nuanţeze, să complice şi, deocamdată, să suspende răspunsul.

Să ne reamintim, mai întîi, că o bună parte a populaţiei bucureştene i-a primit pe mineri cu o stranie euforie, cu aceeaşi unanimă euforie cu care merseseră la urne la sfîrşitul lui mai: Faptul că strada (în accepţiunea ei de sumă a "simplilor cetăţeni") a întîmpinat cu aplauze camioanele lămpaşilor conferă o anumită, crudă, legitimitate invaziei şi, totodată, spune ceva despre unele efecte, rar comentate, ale Pieţei Universităţii. Fidelii Pieţei Universităţii au comis cel puţin două erori de apreciere: în primul rînd, şi-au imaginat că sînt expresia unei ideologii de massă, că se pot bizui, aşadar, pe milioane de suporteri în toată ţara. În al doilea rînd, au manevrat în permanenţă un set de lozinci manicheiste (ambalate după reţete "Pop" nu prea îndepărtate, uneori, de "Cenaclul Flacăra") care, în loc să stîrnească **simpatia** populară, stîrneau iritare, culpabilităţi difuze, disconfort, pe scurt o senzaţie de excedantă insecuritate. Oamenii se solidarizează greu dacă sînt **somaţi** să se solidarizeze. Prost plasată în spaţiu (într-un nod urbanistic care aspiră în mod natural la decongestie şi fluenţă) şi prost dozată în timp (astfel încît puriştii Pieţei nu se mai identificau cu ea de la o anumită dată înainte), demonstraţia de la Universitate a sfîrşit într-un derapaj cu consecinţe paradoxale din unghi electoral. Evident, rămîne să ne întrebăm cum se face că o populaţie care a suportat cu oarecare "înţelepciune" lungi decenii de dictatură comunistă, s-a enervat brusc cînd a fost confruntată cu o lună de miting anticomunist. E, aci, un mister al sufletului naţional, un spasm al "României profunde", pe care uităm adeseori să-l luăm în calcul; s-ar zice că e ceva în noi, în măruntaiele noastre mioritice, care "cheamă minerii" şi îi aplaudă... Mitică vrea "o dictatură ca-n Rusia", vrea "mînă de fier", "disciplină", să se termine mănţelegi cu papugiii, cu "scîrţa-scîrţa pe hîrie", cu golănimea. Dacă e un reprezentant al "boborului", Mitică face apel, fără ezitare, la mineri. Iar dacă e miner, Mitică **vine**, răspunde apelului cu promptitudine (ar fi, într-adevăr, util să dublăm întrebarea "cine i-a chemat pe mineri?" cu întrebarea "de ce s-au conformat minerii chemării cu pricina?" "ce-i mîna pe ei în luptă?". Au fost manipulaţi, desigur. Dar de ce se lasă ei, de ce ne lăsăm noi atît de uşor manipulaţi? Sîntem proşti? Sîntem naivi? Sîntem prea obedienţi, prea speriaţi?).

Lucrurile sînt într-adevăr complicate. De aceea, răspunsurile gata făcute nu mă conving, iar demonizarea unei singure categorii sociale sau profesionale şi a unui singur om mi se par soluţii facile, leneşe, prin care fugim de noi înşine şi de beteşugurile noastre naţionale. Preşedintele Iliescu a greşit, neînţelegînd simbolica Pieţei Universităţii, mecanismul ei psihologic, relevanţa ei politică. A greşit refuzînd, de la bun început, dialogul cu strada şi baricadîndu-se în nervozitate şi incomprehensiune. A greşit, de asemenea, mulţumind minerilor **după** dezastru, pentru a-i determina să plece, în loc să le mulţumească **înainte** pentru a-i determina să renunţe la furioasele lor manevre. Puterea, în întregul ei, a greşit întîrziind să se desolidarizeze public de ororile petrecute în inima Bucureştilor sau, mai rău, pretinzînd că nu se întîmplase, de fapt, nimic. Au mai existat şi anchetele televiziunii naţionale care difuzau, la ore de vîrf, chiotele de revoltă ale precupeţelor împotriva intelectualilor, a mai existat şi campania de o iresponsabilă vulgaritate a ziarului **Azi** împotriva tuturor "antiguvernamentalilor" şi chiar împotriva acelor cîtorva, puţini, guvernamentali care nu se "solidarizau" cu strategiile de camuflaj ale colegilor lor. Vor fi existat, în sfîrşit, o serie de fesenişti zeloşi, de la centru sau de prin judeţe, care s-au gîndit să se "evidenţieze" dinaintea "conducerii" organizînd mişcări de trupe "spontane".

Sînt de părere, totuşi, că toate acestea la un loc n-ar fi fost de ajuns, dacă fibra autohtonă ar fi fost mai sănătoasă, mai puţin subţiată de nenoroace şi slăbiciuni, mai puţin disponibilă faţă de spiritul agresiv primar. Nu ştiu, deci, dacă minerii au venit chemaţi, sau din proprie iniţiativă, dar ştiu că mulţi dintre noi ar fi putut şi ar fi vrut să-i cheme, şi că mulţi dintre noi i-au primit ca pe nişte eroi aşteptaţi. Cînd au revenit în septembrie 1991 a fost rîndul opoziţiei să-i cocoloşească, să jubileze dinaintea vandalismului lor, să-i justifice. O dovadă în plus că nu "mineriadele" în sine sînt privite la noi ca barbare şi nedemocratice: Ceea ce contează e orientarea lor politică. Cînd bîta e de partea "alor noştri", ea simbolizează sfînta mînie a naţiei. Cînd e de partea "ălora" e încălcare criminală a drepturilor omului.

Bine - mi se va spune - dar dumneata creezi confuzie. Învinovăţeşti pe toată lumea şi diminuezi, astfel, culpa vinovaţilor reali. Nu diminuez nimic. Încerc însă să pricep, să nu mă spăl pe mîini cu nonşalanţă cînd e vorba să judec o dramă care mă priveşte. Şi aş mai avea un răspuns. Către toţi aceia care, de cinci ani încoace, trăiesc într-o monolitică edificare; parafrazînd o lozincă nefericită a primăverii lui '90, le-aş spune: Noi, cei de la **Dilema**, gîndim, nu muncim pe tărîm ideologic, gîndim, nu activăm electoral, gîndim, nu distribuim anateme şi indulgenţe.

Andrei PLEŞU

Al treilea pol

7. O utopie, deocamdată

Deşi dl. Gheorghe Grigurcu socoteşte eventualitatea ivirii unui "al treilea pol" un pericol pentru opoziţie, întrucît n-ar fi altceva decît o "diversiune" a Puterii (cu majusculă, obligatoriu), mai cuminte ar fi, poate, de văzut cît de realistă e această eventualitate. Spaimele dlui Grigurcu şi ale celor care gîndesc, scriu şi cuvîntă asemenea lui nu pot fi luate drept un certificat de existenţă.

Politic, un "al treilea pol" ar însemna constituirea unui partid sau, poate, a unei alianţe diferit situate în raport atît cu majoritatea actuală, cît şi cu opoziţia. O asemenea delimitare este însă, pentru moment, imposibilă practic. Blocată în echilibrul fragil şi ambiguu al unei simbioze agitate, ale cărei convulsii de rutină generează iluzoria vioiciune a beligeranţei permanente, viaţa politică românească pare tot mai mult să fi devenit un sistem închis, un microcosm, un club ori, poate, o castă. Apartenenţa la această mică lume aparent suficientă sieşi are un rol de liant şi deopotrivă de factor de omogenizare. Împotriva unui partid ori a unei alianţe ce s-ar delimita energic de coabitarea simbiotică dintre actuala majoritate şi actuala opoziţie, ambele tabere s-ar solidariza în mod cert. Există o alergie la independenţă, comună atît majorităţii cît şi opoziţiei. Diferenţierea duce, obligatoriu, la excomunicare. Înregimentarea, clientelismul, organizarea hegemonică reglează deopotrivă funcţionarea majorităţii şi a opoziţiei. Similitudinile de comportament traduc similitudini de valori: ceea ce desparte cu adevărat majoritatea de opoziţie este puterea, mai exact posesia puterii. Majoritatea este la putere, opoziţia aspiră la putere, de unde aspectul de concubinaj între deţinători şi pretendenţi, inevitabil cînd miza o reprezintă posesia, nicidecum valorile.

Fiindcă un "al treilea pol" nu s-ar putea constitui decît în numele unor comportamente şi valori diferite de cele împărtăşite în comun de actuala majoritate şi actuala opoziţie. În chestiunile fundamentale diferenţele dintre cele două tabere sînt minime, dacă nu chiar cu totul absente.

Atitudinea faţă de naţionalism - piatră de încercare pentru testarea aptitudinilor democratice - este în esenţă aceeaşi atît în lumea opoziţiei, cît şi în cea a majorităţii; mai mult, fiecare tabără îşi are extremiştii ei, numai aparent aflaţi în conflict. Sau numai poziţional. În fond, Petre Roman a fost cel care a "născut" publicaţia **România Mare**, pe vremea cînd era, împreună cu Ion Iliescu, o figură simbol a "noii Puteri": a făcut-o din considerente tactice, pentru a înzestra Frontul Salvării Naţionale cu o lance împotriva opoziţiei. De altfel, în aceeaşi perioadă - primăvara anului 1990 -, tot Petre Roman pledase public pentru recuperarea sentimentului naţional. La fel, primul preşedinte al Alianţei Civice a fost Marian Munteanu, devenit apoi propovăduitor al unui naţionalism ortodoxist identic pe mari porţiuni cu doctrina legionară. Actualul preşedinte al Partidului Democrat, partid de opoziţie ce jură pe europenism, nu şi-a asumat public niciodată răspunderea pentru a fi patronat, cîtă vreme a fost la putere, resurecţia naţionalismului, după cum nici Alianţa Civică nu şi-a precizat atitudinea faţă de opţiunile fostului său întîi preşedinte (a existat o singură încercare de delimitare, individuală, a lui Gabriel Andreescu). Dacă liderul "României Mari", Corneliu Vadim Tudor, este un adept declarat al unui regim militar, de mînă forte, Marian Munteanu, liderul "Mişcării pentru România", militează deschis pentru o "militarizare sectorială" a ţării. Idolatrizarea sau măcar idealizarea lui Ion Antonescu mobilizează în bună parte atît majoritatea cît şi opoziţia, după cum găunoasele lozinci "patriotice" asigură şi unora şi altora material pentru discursuri, intervenţii şi declaraţii ce nu fac decît să reproducă, într-o formă uşor cosmetizată, discursul ceauşit. Şi au fost cazuri cînd, în Senat, reprezentanţi ai opoziţiei au lăcrimat şi au aplaudat la pateticele exerciţii păunesciene de "cîntare a României"... La urma urmelor, o analiză a denumirilor partidelor politice româneşti ar pune elocvent în lumină obsesia termenului "naţional" sau a unor formule scoase din aceeaşi vatră semantică.

Un "al treilea pol" eventual nu s-ar putea constitui decît în opoziţie cu naţionalismul, cu anti-occidentalismul, cu micul, dar cît de puternicul!, sentimentalism ruralo-ortodixist, cu aspiraţia, mărturisită ori nu, spre militarizare şi autoritarism, cu anti-pluralismul gregar. Deocamdată nu este însă decît o utopie, cel puţin în plan politic. Pentru că în plan intelectual există totuşi cîţiva îndrăzneţi care militează, direct sau indirect, pentru un "al treilea pol", polul democratic. **Pentru Europa**, cartea lui Adrian Marino, poate fi chiar considerată un manifest în acest sens; eseurile lui Alexandru George, Z. Ornea, Ion Solacolu (acesta s-a şi pronunţat în favoarea unui "al treilea pol" de factură politică) merg în aceeaşi direcţie.

Pe care nu vor apuca, însă, politicienii. Ca şi visul noocratic al lui Camil Petrescu, "al treilea pol" este pe cît de necesar, pe atît de puţin posibil.

Dl. Grigurcu & Co. pot fi liniştiţi: din "Jos Iliescu!" şi "Sus Iliescu!" nu se va ieşi prea curînd. E simplu, e confortabil, e chiar exaltant.

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Propagandă şi persuasiune

Promiteam, în articolul de săptămîna trecută, să mă ocup de recenta carte a analistei Alina Mungiu, intitulată **Românii după '89. Istoria unei neînţelegeri** şi apărută la Ed. Humanitas. Nu am să fac acest lucru, deocamdată, decît în parte, şi anume enunţînd presupoziţia metodologică de bază a studiului şi încercînd s-o comentez din punctul de vedere al rubricii de faţă (televiziunea, cu specificul ei comunicaţional), amînînd discutarea de ansamblu a întinsei cercetări (din acelaşi punct de vedere specific) cu încă o săptămînă. Cauza acestei amînări o constituie, cum se va vedea din cele ce urmează, producerea unui "eveniment" mediatic neaşteptat. De fapt: surprinderea, prin simplu **zapping**, a unei corelaţii grăitoare, care, "grăitoare" fiind, se cere expusă verbal, desfăşurată. Căci televiziunea, centralizînd şi privilegiind **imaginea** (mai bine spus, **imaginile** ce se înlocuiesc succedîndu-se), trebuie **vorbită, scrisă, fixată**: continuumul trebuie decupat şi părţile rearanjate, uneori, pentru a alcătui adevăratul "discurs" pe care îl emit, în fapt, posturile de televiziune. Cu atît mai mult acum, cînd sînt **mai multe**, şi corelaţiile, complicităţile, conivenţele şi strategiile combinate au devenit mai greu de surprins.

Episodul 1 (pentru că tot ne plac atît de mult serialele). Alina Mungiu îşi structurează cercetarea societăţii româneşti în tranziţie pe modelul teoriei comunicării: emiţători, mesaje, receptori. Populaţia (=electoratul) reprezintă în această ecuaţie **publicul** pentru captarea căruia se duce, între diferiţii emiţători (simplificînd: putere şi opoziţie), prin intermediul unor mesaje şi cu ajutorul unor tehnici la rîndul lor diferite, ceea ce autoarea numeşte "războiul persuasiunii". Conform acestei ipoteze, România s-ar afla într-o "campanie electorală permanentă" (şi, aş adăuga eu, generală), cîştig de cauză (retoric, adică efectiv) avînd, pînă în prezent, acele forţe care nu stresează, nu solicită, ci, dimpotrivă, confortează publicul. Importantă, însă, din punctul meu de vedere, este tocmai această echivalare: **populaţie (=electorat) =public**. Căci, aşa cum subliniază Alina Mungiu, revoluţia română a fost opera unei "minorităţi revoluţionare", grosul populaţiei "trăind" atît revoluţia, cît şi, după aceea, evoluţia societăţii româneşti **"în direct" (indirect)**, la televizor, ceea ce a aşezat-o în postura de spectator la propriul destin. Spectator-obiect, spectator-pacient, de unde şi titlul capitolului dedicat **receptorului: "o descriere clinică"**. Este limpede că, în analizarea societăţii româneşti în tranziţie, factorul "televiziune" este esenţial. Mai mult: structural.

Episodul 2. Săptămîna trecută, în toiul unei emisiuni în sfîrşit de educaţie a TVR, pe cînd ni se înfăţişa, prin imagini de arhivă, concepţia propagandistică "moale", indirectă, prin evitare, **soap**, pre-"hollywoodiană" a lui Goebbels, aflată în opoziţie cu aceea, mai pronunţat "stalinistă", marcată de cultul explicit, brutal al personalităţii dragi lui Hitler (să nu uit: toate acestea se petreceau - se putea altfel? - pe programul II al TVR şi către ora 22,30, deci atunci cînd omul vrea să adoarmă plăcut, nu să fie pus să reflecteze la ceea ce i se întîmplă, la ceea ce se face cu el), a avut loc ceea ce pentru mine constituie, de obicei, adevăratele evenimente prin care o televiziune îşi arată chipul veritabil: ca pentru a confirma că nu face altceva decît să aplice programul lui Goebbels (după ce ani în şir fusese mai curînd adepta tehnicilor de sorginte adolfiană), TVR a introdus pe ecran un anunţ liniştitor care calma publicul (=electoratul) asigurîndu-l că serialul **Santa Barbara** (=Moş Ene) urma să fie difuzat negreşit la orele 23 trecute fix. Am exultat. Mai mult nu poţi pretinde de la o televiziune. Iată, în sfîrşit, un spectacol perfect!

Episodul 3. Luni, 12 (13 minus 1) iunie, preşedintele Iliescu a apărut, la ora 20,30, "la închiderea ediţiei" de **Actualităţi**, pe postul naţional, în cadrul unui "interviu" realizat în colaborare de **TVR** şi de postul independent (?) **Antena 1**, "unicul canal de film şi ştiri". Tema (de fapt, cauza): evenimentele din 13-15 iunie 1990 (de la care se împlinesc cinci ani) şi campania antiprezidenţială (avînd ca obiect "kaghebismul") desfăşurată de cotidianul **Ziua**. Lecţia de istorie a preşedintelui e cunoscută, ea urmărind impunerea unei priviri "dialectice" asupra tragicelor evenimente de acum cinci ani, în zadar însă: imaginea, cum o fi ea, s-a imprimat, s-a impus, s-a arhivat. Lupta preşedintelui pentru modificarea (sau măcar nuanţarea) ei "prin părţile esenţiale") este inutilă. Ion Iliescu, însă, se ştie, nu este dintre cei care renunţă. Nu ar fi intervenit, însă, pe postul naţional dacă unele forţe politice de opoziţie, ca şi unele centrale sindicale nu ar fi anunţat organizarea de manifestări în zilele cu pricina. Preşedintele Iliescu se face văzut, de obicei, cu prilejul unor mai mult sau mai puţin semnificative vizite la Cotroceni (cu cît mai multe, cu atît mai bine: cantitatea primează), iar direct, în carne şi oase (dar cu televiziunea în suită), prin zone de preferinţă necentrale, în ceea ce jurnaliştii, bată-i vina, nu încetează a numi "vizite de lucru". În afara telejurnalelor postului naţional (spaţiu consacrat, dar şi de protecţie), preşedintele apare rar şi precis. Cînd o face, ceva se întîmplă: e un semnal, un "pericol". De obicei, însă, preferă medierea purtătorului său de cuvînt. Consider această dozare nimerită. La ea se mai poate, însă, lucra.

Din punctul de vedere al televiziunii, denumirea de "interviu" a fost, însă, improprie şi abuzivă. Ca să nu sperie ţara cu un mesaj adresat direct, Ion Iliescu a convocat doi jurnalişti, ca să aibă, aparent, cu cine sta de vorbă. În acest caz, nu poate fi vorba de presă propriu-zisă, ci de o simulare a ei. Cu care prilej a fost atacată presa, cea scrisă. (Ciudat: pînă acum n-am remarcat ca preşedintele să se fi supărat pe vreun post de televiziune...) Nu sînt un fan (dar deloc) al cotidianului **Ziua**, dar nu pot să nu observ, o dată în plus, disproporţia şi asimetria. De ce nu o discuţie? Inutil să mă întreb. Cu cei care îl atacă, preşedintele, a spus-o chiar el, "nu stă de vorbă".

Întrebarea pe care ţin să o pun este însă următoarea: de ce nu mai este de ajuns TVR? De ce, dacă nu pentru simularea obiectivităţii şi pentru jocul de-a presa, a fost nevoie de asocierea unui post (zis) independent? Să fim atenţi: "goebbelsian" (sau, dacă vreţi, "hollywoodian", "american") - vorbesc în termeni de tipologie, simple etichete -, moale deci, evazionist, distractiv, prin filme (mai mult sau mai puţin de-a valma) şi ştiri (idem: cantitativ, deşi încununate cu premii), postul **Antena 1** pare a emite pretenţii de acoperire a întregului teritoriu naţional, caz în care ar deveni **unicul** post în afara **TVR** cu această putere, un fel de duplicat altfel realizat al serviciului public.

Episodul 4. Ca o întărire imediată a acestei bănuieli, a cărei confirmare/infirmare nu o va putea produce decît viitorul, în cadrul **Observatorului** (jurnalul de actualităţi al **Antenei 1**) din aceeaşi seară de luni, 12 iunie, ziarul **Ziua** a fost din nou, colegial, combătut pentru că la rîndul lui ar fi atacat **Fundaţia Crescent**, făcîndu-se vinovat de interceptarea unei informaţii aflate sub incidenţa secretului judiciar.

Nu mai ştii ce să crezi: avem de-a face cu instituţii de presă sau cu reţele de informaţii? Să nu fie televiziunea şi, prin extensie, presa de la noi, în general, altceva decît o formă (printre altele) de activitate a serviciilor de informaţii, aflate în competiţie, în, vorba Alinei Mungiu, "război persuasiv"? Unde sfîrşeşte presa şi unde începe poliţia? Unde, informarea şi unde, dezinformarea? După epoca propagandei brutale, a cultului personalităţii care nu avea în vedere receptori ce trebuie convinşi, ci spectatori muţi şi participanţi cu de-a sila, să fi intrat în epoca (mai "modernă") în care multiplicitatea surselor de informare, în loc să constituie o garanţie a obiectivităţii, nu face decît să spulbere definitiv realitatea şi să risipească, prin înmulţire, orice speranţă de acces la adevăr? Rămîne esenţialmente - **de văzut**. Căci, pe ici, pe colo, se poate vedea. **Se vede**.

Bogdan GHIU

Economie

Vom trăi drama lui Columb?

Se aud voci, chiar prin sferele puterii executive, care spun că s-ar putea să trăim drama lui Columb. El, sărmanul, pornise către Indii şi s-a trezit în America. Pentru a accepta o astfel de judecată, fie ea dreaptă ori strîmbă, ar fi necesar să putem răspunde mai întîi la o întrebare elementară: încotro am pornit?

Vrem să intrăm în Uniunea Europeană? Avem şi o alternativă? Se conturează şi alte opţiuni? A vorbi în termeni generali despre **tranziţie**, proiectînd un obiectiv vag: **economia de piaţă**, înseamnă de fapt a ocoli sau a amîna răspunsul la această întrebare fundamentală: încotro mergem?

Timp de aproape o jumătate de secol, sub constrîngeri geopolitice, am făcut un lung ocol în istorie, fapt pentru care am întîrziat la întîlnirea noastră cu binefacerile civilizaţiei moderne. Am plătit şi plătim scump acest ocol, pe care l-am înfăptuit fără voia noastră, deşi în aparenţă l-am acceptat şi chiar l-am venerat. L-am plătit cu umilinţe, cu amărăciuni, cu masa niciodată îndestulată, cu copii rău hrăniţi. Îl plătim şi acum, cu confuziile noastre, cu indeciziile noastre şi cu o întrebare fără un răspuns clar: "Încotro?"... Şi cu nepregătirea noastră pentru vremurile ce au venit şi pentru cele ce vor veni. Ce ni s-a întîmplat într-o jumătate de secol de socialism? Mai întîi o mobilizare totală: "Nu sta pe gînduri/ Intră în rînduri!", a urmat un iureş generalizat, presărat cu exemple care să înflăcăreze: "La Bumbeşti-Livezeni, brigadierii se iau la trîntă cu munţii". Ideea-fixă era să fim toţi UN ELAN! Dar a venit oboseala şi elanul s-a stins. Pentru că s-au comis greşeli grave. Cea mai mare dintre ele: "Dezbină şi stăpîneşte!" S-a crezut, o vreme, că motorul dezvoltării societăţii nu poate fi decît lupta de clasă. Au apărut baricade. Oamenii s-au prins să se înfrunte: demascări, arestări, şedinţe furtunoase. Frica s-a generalizat. Dar ţara sărăcea. Frica poate să "cumînţească", să-i facă pe oameni ascultători, supuşi, dar nu aduce prosperitate. În loc să prindem din urmă statele capitaliste şi să le întrecem, decalajul devenea şi mai mare. Ne poticneam tocmai la interferenţa centrilor nervoşi ai progresului: productivitate, calitate, eficienţă. Plus lipsa dolarilor, pentru că încetul cu încetul am descoperit că ne trebuie dolari, dar nu-i avem. S-a schimbat, atunci, deviza, păstrîndu-se direcţia de mers: de la discriminare socială s-a trecut la propovăduirea "unităţii" întregului popor, desigur în jurul partidului. Ideea a prins. Ţara s-a umplut de şantiere, s-au ridicat uzine, locuinţe, edificii culturale, s-au construit sisteme de irigaţii, a fost repus pe tapet şi isprăvit Canalul Dunăre - Marea Neagră. Dar elanul nu ajungea, mai

era nevoie şi de bani. Îndeosebi de dolari. A urmat deschiderea spre Occident, de unde au venit valută, tehnologii, idei. Elanul a fost iarăşi exaltat, mai cu seamă că viaţa se schimba, societatea se schimba. Am rămas însă, în continuare, "în rînduri": o singură comandă şi obsesia de a se păstra cadenţa. Şi uniformizarea gîndurilor, ideilor, stimulentelor, sub masca spiritului revoluţionar. Ne-am pierdut cele mai importante deprinderi specific-umane: luciditatea judecăţii, analiza datelor reale, înţelegerea conjuncturii - obligatorii atunci cînd trebuie să decizi singur. Inutile cînd se decide "de sus". Mintea, spiritul s-au moleşit. Starea de inerţie a fost forma blocajului de protecţie ce a urmat, firesc, eşecului istovitor al "marelui elan". După aceea oamenii au început să se convingă de un adevăr cumplit: acela că uriaşele construcţii nu ne-au schimbat viaţa în bine; că am rămas tot săraci, tot umiliţi pe la cozi, tot ademeniţi cu iluzia unei bunăstări viitoare. Treptat, ne-am obişnuit să gîndească alţii pentru noi, să fim "în rînduri", să înaintăm după cum se dă comanda.

Una dintre minunile geneticii este ADAPTAREA. Viaţa a devenit "călduţă" fără răspunderi, subordonată cerinţei de a spune DA ori NU după cum se cerea. Era comod ca alţii să gîndească în locul nostru, bine sau rău, treaba lor, numai să ne lase în pace.

La 22 decembrie 1989, cînd am trecut dintr-o epocă istorică în alta, eram obosiţi şi am crezut că avem dreptul să ne odihnim. Am căzut, atunci, în capcana viitorologilor din Evul Mediu, care-şi închipuiau lumea ce avea să vină plină de castele şi catedrale, de care să se bucure tot poporul. Fiind incapabili să vadă schimbarea, vedeau realizarea binelui general în cadrul cunoscut de ei, prin răsturnarea piramidei cu vîrful în jos. Repetînd această gravă eroare, am aclamat căderea "aberantului preţ al kilowatului/oră şi ieftinirea energiei electrice", în iluzia că se face un lucru raţional şi binevenit pentru ţară. Am aclamat salariile mai mari la muncă mai puţină. De fapt, am aclamat şi ne-am bucurat că traiul nostru se îmbunătăţeşte, fără să vedem ce pericol anunţa faptul că se întorcea spatele legităţilor economice. Acum, după cinci ani de tranziţie - timp în care am plătit, cu sărăcirea ţării, ocolul de o jumătate de secol, din vremea socialismului şi, ocolul pe care am acceptat să-l facem în aceste vremuri noi, pe care însă nu le înţelegem bine - în loc să dovedim că nu merităm atîta nedreptate, continuăm... să ne odihnim. Vin acum sindicatele de la RENEL şi cer un salariu real cu cinci la sută mai mare faţă de 1990, se trezesc şi alte sindicate să ceară salarii mai mari, democraţia se reduce astfel la interesul imediat al unor grupuri mai mult sau mai puţin restrînse. Nimeni nu întreabă guvernul: încotro mergem? Am rămas cu deprinderea de a-i lăsa pe alţii să gîndească pentru noi, bine sau rău, treaba lor, numai să ne dea pace.

Adrian VASILESCU

Aroganţa şi foamea

Se spune că sătulul nu-l crede pe flămînd, dar, în cazul grevelor de la începutul lunii iunie, flămînzii au privit cu circumspecţie şi suspiciune acţiunile celor pe care ei îi consideră sătui. Salariile de la Renel, chiar dacă nu sînt atît de mari pe cît spune puterea, depăşesc în orice caz media cîştigurilor, şi ameninţarea că prin demisii în masă se va ajunge practic la oprirea sistemului energetic, nu a fost de natură să coaguleze simpatii şi susţinere. Nu de mila economiei naţionale, ci cu gîndul la oprirea propriului frigider.

Conflictele de muncă generate de votarea de către Parlament a Ordonanţei numărul unu au ceva ezoteric în ele; salariaţii regiilor care deţin monopolul unor ramuri sau al unor servicii sînt percepuţi ca o "aristocraţie muncitorească", departe de zbaterea reală a masei oamenilor care trăiesc sub limita sărăciei. Discursul liderilor este tehnic, lipsit de un mesaj care să se adreseze colectivităţii. Toate acestea, precum şi multe inabilităţi de parcurs au permis guvernului să se arate puternic în pofida evidentei sale nevolnicii. S-au importat cîteva sute de mii de kilowaţi, s-a declarat că demisiile vor fi acceptate şi greviştii s-au întors cuminţi la lucru, lăsînd ambelor părţi satisfacţia de a declara că au învins. Liderii sindicali par a uita că obiectivul iniţial al grevei era demisia guvernului şi morfolesc acum procente, le adună, le scad şi în final reiese că au obţinut ceea ce au cerut. Dar şi domnii de la guvern, Văcăroiu, Hrebenciuc, care nu numai că nu au demisionat şi nu au retras ordonanţa, ci au şi proferat tot timpul ameninţări arogante, au motive să se felicite pentru victorie. Greva ratată a Renelului şi reacţiile ezitante de solidaritate ale minerilor şi ale unor lucrători SNCFR au validat de fapt imobilismul, centralismul, etatismul unei tranziţii care se desfăşoară cu faţa spre trecut. Ca atare, la conferinţa de presă a partidului de guvernămînt, secretarul general al guvernului, Hrebenciuc, propune un pact social prin care promite un spor de salariu de zece la sută pînă la sfîrşitul anului în schimbul renunţării la politică din partea sindicatelor.

Despre politică se vorbeşte mereu: pînă s-a văzut cu sacii în căruţă, guvernul a declarat că greva este de fapt o manevră a opoziţiei, iar opoziţia a susţinut că totul nu e decît un scenariu guvernamental, prin care puterea şi-a programat un succes facil, dezbinînd astfel mişcarea sindicală. Se întreţine astfel ficţiunea interesului economic care ar putea funcţiona izolat de lupta politică. Or, situaţia jalnică a economiei româneşti şi, prin efect de consecinţă, pauperizarea continuă a salariaţilor nu sînt decît urmarea unei politici, a politicii antireformă. Reforma economică din România nu avansează sub raport legislativ, iar oamenii puterii pun în mişcare toate mijloacele pentru a-i distorsiona evoluţia spontană. Lupta sindicală este atît de confuză, pentru că ea însumează şi nemulţumirile celor care vor o schimbare reală, şi inerţia celor care vor îmbunătăţirea nivelului de trai pe seama producţiei de stocuri.

Cînd propune sindicatelor bani în schimbul renunţării la politică, Hrebenciuc vrea de fapt să le înhame la propriul car politic: le va oferi liderilor onoruri şi posturi, iar salariaţilor procente care oricum nu vor putea ţine ritmul inflaţiei. O poate face fără grijă, întrucît opoziţia, dincolo de chemarea la protestul global, nu a făcut cunoscut nici un proiect specific, nici în materie de protecţie socială, nici cu privire la reorganizarea sau reorientarea ramurilor industriale deficitare, nici pentru recalificarea forţei de muncă. Cît timp statul rămîne principalul proprietar al economiei româneşti, lupta sindicală se va mărgini la cereri de creştere a salariilor şi la menţinerea în funcţiune a întreprinderilor falimentare, justificînd lentoarea guvernului în ochii organismelor internaţionale. Oricît de vehement-reformist ar fi discursul liderilor, la bază rămîne frica de necunoscut exprimată prin dorinţa de a obţine ceva în plus în cadrul existent şi nu pretenţia de a schimba acest cadru.

Tot despre politică s-a vorbit şi în legătură cu marea manifestaţie sindicală anunţată pentru 14 iunie şi amînată pentru 15 iunie. Centralele sindicale anunţă că sute de mii de oameni vor sta în stradă, forţînd astfel demisia guvernului. Un consilier prezidenţial declară că guvernul nu e treaba lor şi că liderii sindicali au salarii foarte mari şi ambiţii pe măsură. Liderii se simt jigniţi, dl. Fulga îşi mai şlefuieşte discursul, dar războiul comunicatelor se desfăşoară în paralel cu greva spontană de la Uzinele Republica şi cu manifestaţia sindicatului Sanitas. Este evident că nemulţumirea depăşeşte dialogul reglementat de legi şi ordonanţe.

Liderii a trei mari centrale sindicale s-au adresat partidelor din arcul guvernamental, prezentîndu-le varianta lor de pact social nu ca o alternativă la demonstraţii, ci ca o completare a lor. Politicienii sînt dispuşi să negocieze, să ofere garanţii, dar nu să-şi asume responsabilitatea. Ei au timp să discute. Tocmai s-au sculat de la masă şi foamea lor de putere e din altă categorie, nu are o măsură comună cu "coşul zilnic" pe care-l consideră satisfăcător pentru simplii cetăţeni. **(M.B.)**

De jur împrejur...

Cîştigătorul ia ce poate

Spre deosebire de alţi oameni politici, care întîi obţin puterea şi apoi aservesc televiziunea, Berlusconi a parcurs drumul invers. Principalul proprietar al Fininvest - un conglomerat al mijloacelor de informare, cu trei canale de televiziune care deţin 43,7% din piaţa audiovizualului şi 65% din veniturile realizate - miliardarul italian a avut întîi organul de propagandă şi apoi obiectul propagandei. Berlusconi a avut totul la îndemînă (aşa cum se explică pe larg în pagina 14 a revistei) pentru a afirma că el reprezintă un politician de tip nou, destul de bogat ca să fie incoruptibil, generos cu marile pasiuni populare (fotbalul), hotărît să pună o stavilă infiltraţiei comuniste - rebotezată sau nu. A avut într-un anume sens parcursul cîştigătorilor de la marile concursuri televizate: performanţa lui a fost urmărită cu sufletul la gură, victoria în alegerile din 1994, în fruntea unui partid pe care îl înfiinţase cu trei luni în urmă, părea că marchează o reală schimbare în moravurile politice ale Italiei.

În concursurile televizate există un moment în care prezentatorul îl întreabă pe cîştigătorul etapei dacă se mulţumeşte cu suma (mică dar sigură) obţinută, sau merge mai departe, renunţînd la ce a dobîndit pînă acum de dragul unui premiu foarte mare care licăre la capătul etapelor care urmează. De obicei publicul îl încurajează să meargă mai departe şi concurentul, sfîşiat între "ce-i în mînă nu-i minciună" şi vanitatea lacomă, cedează îndemnurilor. Cînd în etapa următoare nu ştie răspunsul la o întrebare şi pierde totul, de abia dacă este aplaudat politicos.

Prin Legea Mammi din 1990, Berlusconi, pe atunci prieten cu socialiştii, a obţinut aprobarea pentru cele trei canale pe care le transformase din mici staţii locale în posturi de importanţă naţională. Astfel "Il Cavaliere" intra în concurenţă cu cele trei canale ale televiziunii publice (RAI) la rîndul lor afiliate, fiecare, celor trei mari partide (democrat-creştin, socialist, comunist). Pe această piaţă n-a mai rămas nici un fel de loc pentru micile televiziuni private, acele posturi care pretind sau chiar sînt independente. Stînga a iniţiat referendumul ca să remedieze această situaţie, dar şi pentru a slăbi mijloacele de influenţă ale partidului **Forza Italia**, catalizator al dreptei. Poporul a fost întrebat dacă să se permită unei persoane private să aibă dreptul să posede mai mult de un canal de televiziune, dacă o regie publicitară poate avea dreptul să lucreze pentru mai mult de două canale naţionale (lovitură dată agenţiei lui Berlusconi **Publitalia**), dacă filmele vor mai putea fi întrerupte prin spoturi publicitare, dacă RAI n-ar trebui cumva privatizată.

Între timp însă alegerile locale au arătat că magia Berlusconi nu mai operează şi atît fostul prim-ministru cît şi adversarii săi ar fi vrut să se dea înapoi: un "da" la toate întrebările ar fi însemnat o pierdere pentru ambele tabere. Dar campania se declanşase şi ea a fost pe viaţă şi pe moarte. Cele trei canale ale lui Berlusconi şi-au folosit toată forţa, au convocat toate personalităţile lumii artistice, care îl apreciază sau depind de el, în pledoaria pentru "nu". De cealaltă parte, Umberto Eco a donat 30.000 de dolari pentru "da".

Referendumul de duminică a tranşat cu 57% în favoarea lui "nu" la primele trei întrebări: poporul, la judecata căruia s-a apelat, nu doreşte ca domnul Berlusconi să piardă bani la agenţia de publicitate şi să vîndă în pagubă canalele care-i prisosesc. În schimb, e de acord să înceapă privatizarea televiziunii publice. De vîndut Berlusconi oricum va vinde ceva, pentru că nu vrea să fie acuzat de conflict de interese. Dar promiţînd italienilor că le va oferi în continuare emisiunile de divertisment şi serialele preferate, el a mai cîştigat o etapă. Spre deosebire de ambiţioşii de la concursurile televizate, el a rămas şi cu ce a avut în mînă şi poate merge şi mai departe... Prin rezultatele sale, referendumul s-a întors împotriva celor care l-au iniţiat, tot aşa cum continuarea operaţiei "Cu mîinile curate", care a favorizat ascensiunea lui Berlusconi, se poate întoarce împotriva lui. Parchetul din Milano, după ce l-a arestat pe Marcello Dell'Utri, preşedintele agenţiei **Publitalia,** cere punerea sub acuzare a lui Berlusconi pentru dare de mită.

Cînd actualitatea politică devine un serial cu diletanţi, preferinţa electoratului italian pentru seriale profesioniste este de înţeles.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Maşinării şi maşinaţiuni

Ce sînt şi ce vor sindicatele, cine le manevrează şi împotriva cui, de ce şi cu ce rezultate se ţin lanţ mişcările de protest, cum s-ar putea opri vîrtejul crizei şi lanţul nemulţumirilor? Toate aceste întrebări au ţinut, timp de aproape două săptămîni, afişul mediatic iar în ediţiile din 10/11 iunie părerile erau mai împărţite decît înainte de declanşarea grevei de la Renel. "Conştient sau nu, prin revendicări mirobolizante şi atitudini radicale, inflexibile şi fundamentaliste, sindicatele au reuşit să devină piese importante din acea infernală alcătuire care, peste timp, a grefat dezvoltarea României. Şi pe care o putem numi fără să greşim prea mult **Maşina de produs sărăcie**", pune lucrurile la punct, într-un editorial din **Jurnalul naţional**, Constantin Gheorghe. În viziunea istorică a ziaristului, rolul pe care l-au jucat fanarioţii pe vremea Principatelor, trusturile multinaţionale cărora statul le concesionase economia naţională după Marea Unire din 1918, Sovrom-ul rusesc după război şi datoria externă în anii '80 a fost preluat acum de bietele confederaţii sindicale "care bat cu pumnul în masa Guvernului". Constantin Gheorghe nu se îndoieşte că prezentul e mai complicat decît trecutul ("Acum, maşina de produs sărăcie e mai mare şi mai sofisticată. Evaziunea fiscală, SRL-urile ventuză, munca la negru, contrabanda, corupţia economică, traficul de influenţă, şantajul sindical, speculaţia deşănţată, privatizările pe sprînceană, lipsa de legi, demagogia, politicianismul, crima organizată, grevele spontane, lupta pentru putere, condiţiile FMI şi BIRD, datoria externă, lipsa de fermitate, birocraţia, haosul, un mecanism inuman care ne face din ce în ce mai săraci"), dar e sigur că valul revendicărilor sociale e o "piesă importantă" în acest mecanism şi că ele aduc mai mult rău decît bine. La fel gîndeşte şi consilierul prezidenţial Gheorghe Fulga, şeful Compartimentului politică internă de la Cotroceni. Intervievat pe o pagină din **Curierul naţioanl** pe care o împarte "frăţeşte" cu liderii CNS-Cartel Alfa, BNS şi CNSR - Frăţia (supăraţi pe afirmaţiile "mincinoase şi defăimătoare" făcute de el în numele preşedinţiei), consilierul Fulga avertizează: "Transformarea sindicatelor într-un instrument al unor jocuri politice nu poate fi decît dăunătoare ţării, intereselor salariaţilor". Jocurile politice se fac însă în două direcţii: dacă liderii sindicali primesc posturi de directori în instituţiile puterii, ei contribuie la stabilitatea guvernului; şi deci la "binele ţării"; dacă refuză mai mult de două săptămîni ofertele executivului, devin suspecţi de... "trădare naţională". În ambele cazuri presa îi judecă, ajutîndu-i să se dezică unii de alţii: "Liderii sindicali de la Bucureşti sînt la mîna Guvernului" titrează, de exemplu, **Ziua,** invocînd o declaraţie a şefului filialei Cluj a Cartelului Alfa. Din provincie, lucrurile se văd ca şi de la Cotroceni: "Aceşti lideri ai confederaţiilor sindicale sînt interesaţi doar de beneficiul lor personal. Ei sînt acolo de patru ani, o duc bine, au salarii mari, merg în străinătate cînd vor, au birouri de miniştri şi maşini de ultimul tip, în timp ce în filiale n-au ajuns, încă, banii din martie". Şi totuşi, "tîrgul" e încă departe de a fi încheiat, susţine Mircea Bănărescu în **Tineretul liber**: "Urmează o săptămînă de foc pentru guvern. Liderii sindicali, chiar dacă au fost certaţi de preşedintele Iliescu, au refuzat să discute pactul social cu premierul Văcăroiu. Cît de cuminţi vor fi sindicaliştii rămîne de văzut. Greve peste greve sînt anunţate zilnic. Parcă niciodată n-au fost atîtea". Tipografii înşişi s-au înscris în categoria greviştilor. Ei protestează, după cum aflăm dintr-un comunicat publicat de ziarul **Adevărul**, "împotriva crizei de hîrtie create deliberat de către Guvern". Adevărul e că nemulţumirea sindicală e mai uşor de suportat dacă numărul cotidianelor care o întorc pe toate feţele e mai mic. Altfel, colaborarea între puternicii zilei şi reprezentanţii statului patron în teritoriu e una "cu cîntec": "Directorii unor societăţi comerciale din Mehedinţi au fost obligaţi să sponsorizeze cenaclul lui Adrian Păunescu", iar ştirea stă cît mai sus cu putinţă pe prima pagină a **României libere**. "Surse din cadrul Prefecturii" şi "din interiorul PSM" afirmă că "lui Adrian Păunescu i s-a cerut să nu abordeze probleme politice cu acest prilej". Normal - dacă sindicatele n-au voie să solicite înlocuirea guvernului şi să acuze ineficienţa politică a majoritarilor, de ce-ar avea cenacliştii, familiile şi fanii lor un drept în minus? Nu e în interesul lor şi al ţării să beneficieze, ca noi toţi, de cenzura oficială, de interdicţia de a gîndi şi a ne exprima politic? **(E.Ş.)**

Bibicul şi structura de rezistenţă

Hotărît lucru, în nastratinismul lui căptuşit cu paradoxuri, românul nu e doar un epicureu mazochist, ci şi un sceptic sucit. Ispitit, adică, de instincte contorsioniste.

Văduvit de realitate, dar cultivînd reveria adevărului cu două feţe; mînţit sistematic în toate cele, însă refuzînd oglinda şi "trasul în poză", de frică să nu i se fure identitatea; explicînd cu fervoare rostul aberaţiei ca normalitate, al explicării lumii cu capul în jos şi etalînd invariabil Inversul, piezişul, aluzivul ca noime ale directeţii.

Cum altfel să-ţi explici fascinaţia lui în faţa chipului scrutător al anchetatorului, imboldul irepresibil de a-i înţelege torţionarului mobilurile, de a-i accepta perspectiva, a-i asimila explicaţiile şi, în final, a-i plînge de milă?

Magnetizat de palma ce-i înroşeşte obrazul, meduzat de privirea călăului, revolta lui constă de obicei în efortul mental de-a se transpune în malefic, a se substitui imaginar agresorului, legitimîndu-şi durerea prin dreptul celuilalt de a i-o provoca! Sindromul nevestei bătute de soţ şi care, la intervenţia vecinilor, se răsteşte sălbatic printre lacrimi: "ce vă băgaţi, mă? e bărbatul meu, face ce vrea cu mine, e dreptul lui să mă bușească!" Nu altfel ne comportăm faţă de românii din exil ("să rămînă la ei acolo dac-au plecat! să ne lase-n grijile noastre!"), faţă de zîmbitorii de la conducere ("ce! nu i-am ales noi? lăsaţi-i în pace să lucreze, or şti ei ce fac, mai bine ca noi"), în scrîşnetul nostalgiei egalitarist-dictatoriale ("ar mai fi mişcat careva sub Ceauşescu?") şi chiar în reveriile represive ("Mobutu, domnule, ăla om: a pus mitraliera pă ei!")

Ce figuri ne-au rămas întipărite-n minte din atîtea "romane ale obsedantului deceniu"? Anchetatorii şi cinicii dominatori din paginile lui Preda, Barbu, Lăncrănjan, D.R. Popescu, Sălcudeanu, Ţoiu, Băieşu ş.a.m.d., atunci cînd nu activiştii cu insomniile lor provocate de vizita de mîine dimineaţă a Tovului Prim, ori de cum să se onduleze mai bine după linia partidului. Făcîndu-ne scut din umilinţă şi mască din adaptabilitatea la neadevăr, furăm mereu cu ochiul la chipul malign al Poruncii: de ce să mă bag unde nu-mi fierbe oala? nu e treaba mea. Să comande cine trebuie! Care-i rolul nostru? să stea fiecare-n banca lui, să ne vedem lungul nasului, să nu ne întindem mai mult decît ne e plapuma, să nu vorbească gura fără noi, să nu fluierăm în biserică, să-ţi vezi de ale tale... Lasă-i să rîdă de sub masca lor! rolul nostru e altul... Care? Nimicnicia, nemernicia, obedienţa lucrativă, trasul preşului pe tăcute, ce naiba, eşti prost, nu ştii? cîinii latră, etc.

Aşa e-n toate, de la înaltele principii şi pînă la savoarea naţională a scuipatului pe stradă. Ce-i Europa? un "continuu amestec în treburile interne", mască a dorinţei imperialiste de sfîrtecare a României. "N-avem nevoie de libertatea lor", libertatea nu-i decît masca anarhiei spulberătoare de ţară. Democraţia - masca expansionismului occidental! Cultura - masca alienării tradiţiilor naţionale! Confortul - masca lenei şi-a hoţiei! Moda - masca înstrăinării! Lupta pentru retrocedarea proprietăţilor - masca pentru întoarcerea la avuţie a evreilor. Pluralismul - masca elanului masonic destabilizator. Soros - masca furtului de inteligenţă mioritică, minoritarismul e masca federalizării României, rock-ul e masca ruperii de căluşari, orice alternativă e masca dezmembrării României, doi va să zică nu mariajul cu unu şi nu şansa lui trei de-a se naşte, ci anularea lui Unu. Că nu degeaba vor fi fost dacii singurii monoteişti într-o lume politeistă, nu?

Pe scurt, rolul nostru e să vedem peste tot măşti. Lumea e un carnaval, istoria e bîlci, nimic nu e ce pare, totul e de-a-ndoaselea. Poporul lui Cănuţă. În plus, rolul nr. doi e de-mascarea tuturor, a tot ce-i bun precum că-i rău şi-a tot ce-i rău precum că-i folositor. Educaţi aproape exclusiv în spiritul aparenţei, al travestirii perpetue, am devenit experţi în cititul sub fard şi demachiajul sardonic.

Ce-i pentru noi FMI-ul? o mască a Cămătarului de-odinioară, spune Dan Zamfirescu. Ce-a fost şi ce este Securitatea: structura de rezistenţă a poporului, spune acelaşi Dan Zamfirescu (în prefaţa la cartea lui C. Troncotă despre Eugen Cristescu).

Viziune totală, infinită, a lumii pe dos! Ce-a făcut şi ce face pentru noi respectiva structură de rezistenţă? La orice cutremur, singura ei grijă e propria-i rezistenţă, clădirea ducă-se, oricînd facem alta. Sub masca "păstrării unităţii" a dezbinat sistematic, de nu mai ştii lîngă cine stai şi cine pe cine trădează. Sub masca profesionalismului "fără mamă, fără tată" - slujirea necondiţionată a duşmănirii aproapelui şi a refuzării violente de tot ce va să zică înnoire şi normalitate. Sub masca patriotismului (pe care şi l-a arondat integral, cu de la sine putere şi fără nici o posibilitate de tăgadă) - un individualism omniacaparator, de la munţi de bani pînă la captarea celei mai umile şoapte de nesupunere. Sub masca integrităţii, rolul de acid dezintegrator. Sub masca pedagogic-îngăduitoare ("măi copii, noi vă ajutăm să nu greşiţi"), rolul pumnului şi al călușului. Sub masca "respectului faţă de om" şi a "iubirii de neam" - rolul de Iudă cu conturi externe. Sub masca zîmbitoare a consensului, ranchiuna permanentă şi sadismul răzbunării cu orice preţ. Ş.a.m.d.

Ce înseamnă clădirea - adică noi, ceilalţi, noi, muritorii - pentru respectiva structură de rezistenţă? O îngrămădire de cărămizi cretine, popor de pungaşi, care cer necontenit de mîncare, fără să facă nimic. Noroc, nu-i aşa, cu Securitatea. Dacă rolul ei este cumva coagulant, apoi este exclusiv în folos propriu; în rest, tot ce se încheagă e numai pentru a des-face cît mai eficient mai tîrziu. Dar spectatorii nu de rolul ascuns, ci de mască vor să ştie.

Spiţa lui Crăcănel. În plin carnaval, el e singurul dornic să-şi scoată masca, spre a fi recunoscut de fostul tist de vardişti Pampon. Sîntem un popor în rol de Mache Răzăchescu, zis Bibicul. Ce altceva să faci decît să-ţi lepezi masca amărîtă, să înaintezi viguros către pumnii haidamacului şi să-i strigi cu înfiorată plăcere: eu sînt Bibicul, da, Bibicul, nene Iancule! (îşi scoate masca) nu mai poftești?... Pentru noi, însă, "scena deslușirii" nu se va juca niciodată.

Dan C. MIHĂILESCU

Salvarea prin mască

Primele scene din **D'ale carnavalului** nu ne trezesc prin nimic suspiciunea: trucuri, qui-pro-quo-uri şi coincidenţe, firești în orice comedie. Numai că, fără de veste, textul nu mai poate stăpîni puterea dezlănţuită a convenţiei, o avalanşă de travestiuri şi deghizamente prăbuşindu-se brusc asupra întregii lumi ficţionale şi modificîndu-i destinul. Dramaturgul, care asistase o vreme alături de noi la spectacol, distrîndu-se, de altfel, copios, pare a fi, la rîndu-i, marcat de vîrtejul încurcăturilor de tot felul, aşa că nu-i rămîne decît să accepte ca masca să se transforme din simplu procedeu în chiar modul de existenţă al dramaturgului. Şi, poate că această modificare nu ar avea de ce să ne pună pe gînduri dacă ea nu ar fi evidenţiată cu o atît de minuţioasă ostentaţie. Sub semnul măştii, asumat ca posibil blazon de noblețe, scenele şi înscenările se succed cu repeziciune. Locul de desfăşurare al acţiunii este fie o frizerie unde se pot executa operaţiuni de trucare fizionomică, fie o sală de bal unde oameni poartă costume şi măşti, pe care, pentru a complica şi mai mult lucrurile, le schimbă între ei, la nevoie. Efectul unei astfel de perspective **en abîme** este, apoi, accentuat de confuzia, savant întreţinută, între numele şi porecla protagoniştilor, ca şi de identificarea, iluzorie, desigur, a acestora cu imaginile cărţilor de joc. Se adaugă o bogată recuzită de

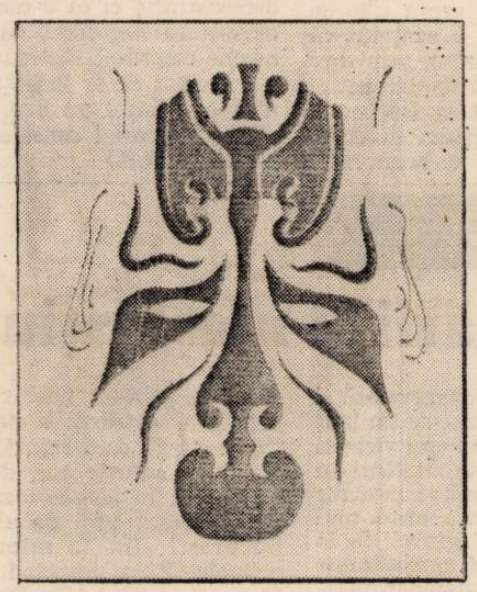

substanţe, ce nu au altă menire decît aceea de a şterge sau accentua urmele pe obraz ("pomăduri", "cerneală violentă", "vitrion englezesc") sau pe hîrtie ("doftorii, metaluri"). Ce să mai spunem de sentimente, şi ele supuse înşelăciunii, mai precis, "traducerii în amor". Cu mască sau fără mască, toată lumea joacă cu bunăştiinţă alte roluri decît cele programate iniţial în distribuţie şi pentru ca acest fapt să nu rămînă cumva ascuns privirii personajelor, spectatorilor sau cititorilor, Nae Girimea este cel care îl dezvăluie cu luciditate şi umor: "Apoi dacă n-ascultaţi... Trebuie să vă spun cum i-am liniştit, ca să ştiţi şi voi ce să spuneţi, cum s-o potriviţi... 'Aide, să nu dea peste noi aici... 'Aideţi să punem odată la cale încheierea comèdiei ăştia". Comèdie în comedie, deci, travesti, mască, deghizament la puterea a doua. Din nou, remarcăm asumarea deschisă, "la vedere" a unui set bine precizat de artificii teatrale şi e puţin probabil ca dramaturgul să fi făcut un asemenea gest decisiv dacă nu ar fi fost un caz de extremă urgenţă. Gest de atac sau gest de apărare? Formă de optimism sau de deznădejde? În orice caz, nu obţinerea faimei imediate este vizată (deşi procedeele par a fi, în acest sens, o reţetă verificată) căci, citim în presa timpului, premiera din primăvara lui 1885 "a avut puţin succes decît lumina electrică ce se inaugura în aceeaşi seară". În joc se află ceva cu mult mai important. Dramaturgul supraliciteză pînă la ultimele consecinţe virtuţile măştii, căci are de răspuns neliniştilor profunde ale teoreticianului. La 12 ani după primul spectacol cu **D'ale carnavalului**, Caragiale publică, în **Epoca**, articolul "Oare teatrul este literatură?" în care observă că "pe cînd concepţiunea poetului se formulează în gîndirile lui proprii care sunt chiar materialul intern al artei sale", "concepţiunea dramaturgului se formulează în înfăţişări vii de împrejurări şi fapte omeneşti". De aici, o concluzie ce nu încetează să ne uimească prin tonul tranşant al formulării, o concluzie referitoare la teatru: "Convenţionalitatea acestei arte este cea mai grosolană posibilă: căci intenţiunea de a arăta obiectul - care aici sunt conflictele morale ivite între oameni - se realizează prin arătarea obiectului chiar întocmai. Aici intenţia artistului îmbracă, în carne şi oase adevărate, figurile ce ne arată: toate sunt nu spuse, ci aievea înfăţişate: bucuria rîde din ochi vii, durerea plînge cu lacrimi adevărate".

Să fie, atunci, masca o posibilă soluţie pentru înnobilarea "grosolăniei" convenţionalismului teatral? După exact un deceniu, asupra ei va medita, în Europa, Gordon Craig (editor, între altele, în 1908, al revistei **The Mask**): "Nu va mai exista personaj în carne şi oase şi nu vom mai confunda în mintea noastră arta cu realitatea; nu va mai exista personaj în carne şi oase, în care slăbiciunile şi tremurul cărnii să fie vizibile. Actorul va dispărea, în locul lui vom vedea un personaj neînsufleţit, care va purta, dacă vreţi, numele de **supramarionetă**, pînă cînd îşi va fi cucerit un nume mai glorios".

Revenind la Caragiale, s-ar putea ca reabilitarea măştii să fie echivalentă şi cu reabilitarea teatrului însuşi.

Antoaneta TĂNĂSESCU

Rolul şi tranziţia necontenită

Rolul presupune, de regulă, o mască. Actorul sau situaţia împrumută ceva sau totul din atributele personajului (situaţiei) întruchipat(e). Şi cu cît înzestrarea nativă e mai bogată, cu atîta întruchiparea se apropie de izbîndă. La noi, în epoca modernă, s-a întîmplat că aproape permanent s-a interpretat, în societatea românească, un rol. Masca sau grimasa se vedea cu ochiul liber. Dar această antinomie era necesară şi, de aceea, de neevitat. Într-o societate (mă refer, desigur, la cele două Ţări Româneşti care s-au unit în 1859, devenind regat în martie 1881) pripit intrată în circuitul comercial şi cultural european, totul trebuia adaptat repede şi cam pe nemestecate. Vestimentaţia orientală a fost înlocuită cu cea europeană, ani destui ele coabitînd, bătrînii boieri refuzînd să accepte modelul adus de cei tineri. Işlicul se întîlnea, curent, în saloane, cu pălăria, meşii şi condurii cu botina, caftanul cu gherocul. Tranziţia (cînd n-am fost noi în tranziţie?) era greoaie, chinuitoare şi îndelungată. Dar nu întîlnim această grăbită mutaţie şi în literatură; oamenii de litere adaptîndu-se rapid spre modernitate? Călinescu observase că, pentru înţelegerea "dramaturgiei" lui Costache Negruzzi, trebuie să avem în vedere fizionomia Iaşilor pe la 1840. Era, socotea criticul, o "epocă de carnaval tranzitoriu", în care actori improvizaţi jucau - infinit aplaudaţi - teatru în franţuzeşte, preceptori neşcoliţi se prezentau drept omniscienţi, iar snobismul făcea ravagii în această epocă "de trecere". Cum teatrul era cel mai gustat, efortul a fost îndreptat aici, Negruzzi, Alecsandri şi alţii improvizînd o dramaturgie de început. Negruzzi a propus drept piese de teatru, care s-au şi reprezentat cu succes mare, unele ce nu erau decît localizări ale unor originale mediocre. Acuzaţia de plagiat (pe care o profesase Ion Nădejde în anii optzeci ai secolului trecut şi, apoi, în 1909, cel care descoperise că **Muza de la Burdujeni** e o adaptare după un Leclercq) nu se susţine însă, pentru că localizările nemărturisite erau în obiceiul vremii. A mai existat o adaptare (**Carantina**) după Scribe, în care procedeele sînt aceleaşi. Le Havre a devenit Galaţi, eroul, Revan, vine nu la Paris ci la Iaşi, personajele sînt Dospinescu, Brustur, Fedeleşan, Pipirig. Şi această piesă s-a jucat cu imens succes în 1847. Chiar piesele de teatru ale lui Alecsandri, deşi nu sînt localizări şi creaţii originale (**Farmazonul de la Hîrlău, Iorgu de la Sadagura**), sînt inocente producţii de început. Şi de n-ar fi venit, mai tîrziu, **Fîntîna Blanduziei** (1884) şi, poate, **Despot Vodă** (1879), dramaturgia sa ar fi rămas aproape asemeni în saloane cu "teatrul" lui Negruzzi (Spun "aproape", pentru că mai există, în acea perioadă de început, şi **Chiriţele**.) Epoca născuse necesitatea rolului şi masca, adaptată, era acceptată şi mult aplaudată. Nimeni nu contesta, atunci, nici rolul, nici masca, pentru că, s-a văzut, erau impuse de vreme şi dorite de toţi cei care militau pentru propăşirea (crearea) culturii româneşti moderne.

Dar în aşezămintele politice nu s-a procedat la fel? Nu s-au adaptat legiuiri apusene pe un fond încă feudal? Rolul nu-l reprezentau oamenii care procedaseră la adaptare, ci chiar aceste forme legislativ-instituţionale. Iar cei care adaptaseră erau purtătorii de mască. Dar adesea aceleaşi personaje erau, deopotrivă, şi rol şi mască, actori chemaţi de istorie să figureze într-un scenariu impus de real. În 1866 se adoptă şi se votează cea mai liberală Constituţie europeană a timpului, efectiv copiată după cea belgiană. Se legiferează şi un sistem electoral, cu patru colegii electorale (din 1884 au devenit trei), criteriul fiind volumul venitului alegătorului. Pluripartidismul şi democraţia parlamentară devin realităţi de netăgăduit. Dar sistemul electiv era aşezat pe un fals, imensa majoritate a populaţiei, ţărănimea, lipsită de avere şi analfabetă, (97% din populaţia rurală era analfabetă) fiind, practic, exclusă de la dreptul la expresie politică. Ea vota, la oraş, la colegiul IV (din 1884 la al treilea) prin reprezentanţii săi aleşi de primarul satului. Şi acest colegiu, totdeauna guvernamental, era denumit "colegiul minciună". De fapt, cum aprecia Maiorescu în 1889, la noi lipsea pătura mijlocie. Atîta cît exista, ea "se compune din acei zece sau douăzeci de mii de oameni de prin oraşe, care fac în statul nostru ceea ce se numeşte politică. Ei duc lupta electorală, ei sînt adevăraţii alegători şi tot din ei se compun şi aleşii". Mai tîrziu aprecia că "într-o ţară în care 97 la sută din ţărani nu ştiu să citească, nu se poate vorbi de independenţa votului, fiindcă îl pot escamota cei care ştiu să citească". Aprecierile sînt, negreşit, drepte. Ceea ce nu înseamnă că Maiorescu, om politic, ca toţi ceilalţi, n-a beneficiat de avantajele acestui sistem electoral, odată alegîndu-se senator de Roman, la Colegiul I (cel al marilor proprietari), cu 40 de voturi, fără măcar a se deplasa în localitate pentru campania electorală. Treaba i-au făcut-o, perfect, electorii locali. Scena I din actul doi al **Scrisorii pierdute** de Caragiale, în care Farfuridi, Trahanache şi Brînzovenescu studiază listele electorale, stabilind dinainte cu cine vor vota alegătorii, era o tristă realitate. Nu alegerile creau guvernele, ci guvernele (odată învestite de suveran să conducă ţara timp de patru ani) îşi adjudecau majorităţi confortabile. Cu ajutorul acestei majorităţi parlamentare guvernau în voie, legiferînd fără probleme. Şi numai un eveniment neprevăzut, o gafă impardonabilă a unui prim-ministru sau ministru putea duce la căderea guvernului înaintea celor patru ani soroci ţi. Dar, apoi, se făceau, după acelaşi tipic, alegeri noi care erau cîştigate de cei ce se aflau la guvernare. Spiritele înaintate ale epocii (să-l amintesc pe C. A. Rosetti, dar apoi şi pe cei de la **Viaţa Românească**) au condamnat sistemul electoral, arătînd că a creat o masă clientelară coruptă şi coruptibilă, cu trei categorii de funcţionari (cei numiţi de noul guvern, cei înlocuiţi ca fiind "oamenii" partidului advers şi cei care rîvneau la posturi bugetare spre care nu mai încăpuseră). Şi e greu de spus cine îndeplinea, pe această scenă cu actori mereu schimbători, funcţiunea de rol şi pe aceea de mască. Deficientă era chiar scena sistemului electiv, pe fundalul căreia rolurile erau îndeplinite - cînd de liberali, cînd de conservatori (referirea mea se opreşte la 1918) - cu brio. Dar masca, cam grotesca, se vedea cu ochiul liber. Pentru că actorii erau numai vreo douăzeci de mii dintr-o populaţie care, în 1859, era de aproape patru milioane de locuitori, în 1899 de aproape şase milioane, iar în 1912 de peste şapte milioane. De aceea, tocmai Ionel Brătianu voise, în 1914, să modifice Constituţia, legiferînd două mari reforme: agrară şi electorală. Ele au devenit realitate abia în 1918-1921. Rolurile s-au modificat, distribuirea lor a fost alta, pentru că au apărut noi partide politice. Dar masca, şi ea alta, continua să fie depărtată de rol. Începuse, după 1918, o nouă epocă de tranziţie.

Z. ORNEA

Politica măştii, masca politică

În cadrul reprezentaţiilor dramatice din vechea Eladă şi din Roma antică, masca era un accesoriu comun obligatoriu. Dar originea şi rolul ei în cele două micro-sisteme culturale, cu înrîuriri fundamentale asupra culturii europene, nu erau cîtuşi de puţin identice.

Spectacolul dramatic grec s-a dezvoltat, ca o prelungire a cultului unor divinităţi – probabil Dionysos şi Demeter –, din procesiunile închinate acestora. Înrudit, la origine, cu misterele orfice şi eleusine, el a parcurs drumul de la cult la ritual şi, apoi, de la acesta la spectacol. Conceput iniţial ca un comentariu la ritual, spectacolul grec are ca obiect povestirea mitică sau glorificările cu caracter istoric pe cale să se transforme în mit. El reprezintă, totodată, o prelungire a cultului strămoşilor.

În aceste condiţii, masca era o continuare perfecţionată a arhaicei deghizări rituale, făcută, bunăoară, cu drojdie de vin şi frunze de viţă. Cînd, dintr-un element de cult, masca a devenit un simplu accesoriu estetic al dramei, ea s-a menţinut pentru incontestabilele ei avantaje scenice: masca favoriza amplificarea vocii actorului, dădea posibilitatea histrionului bărbat să interpreteze cu mai multă verosimilitate roluri feminine, contribuia la înălţarea staturii, dînd talia obligatoriu înaltă a zeilor şi eroilor – personaje de tragedie – şi, nu în ultimul rînd, crea tipuri tragice sau comice.

În civilizaţia romană, originile teatului nu sînt legate atît de manifestările religioase, cît de parodie. Căci, pe lîngă reprezentaţiile ritualico-scenice învestite cu un caracter magic, pentru a capta bunăvoinţa divinităţilor, sau elogiile bărbaţilor vestiţi – echivalent latin al elenicului cult al strămoşilor –, geniul italic a cultivat înclinaţia sa funciară spre comicul satiric, umor şi sarcasm. Imaginaţia realistă, grosolană dar plină de sevă, a ţăranilor din Campania sau Latium, dezlănţuită în improvizaţii verbale şi gestice, caracterizate de bufonerie, obscenitate, satiră liberă, mascaradă, se contopeşte cu cultul religios al zeităţilor greceşti din Italia meridională, dînd naştere unui tip de spectacol dramatic specific. Faptul că prima manifestare scenică la Roma este de natură comică, şi nu tragică, îi delimitează în mod grăitor originile şi funcţia.

Dansurilor cu finalitate magică, importate din Etruria, romanii le-au adăugat cuvîntul: acele **oprobria rustica**, glume înţepătoare şi obscene, pe care ţăranii şi le aruncă unii altora în timpul muncilor cîmpului, dar care sînt destinate şi mirilor, în cadrul ceremoniilor nupţiale, sau îi însoţesc pe comandanţi, în timpul triumfului. Căci se credea că obscenităţile alungă piaza-rea, avînd rol apotropaic şi, în acelaşi timp, ferind de **hybris** "personajul" aflat într-un moment de supremă prosperitate, glorie, fericire. Nu întîmplător cel mai vechi tip de manifestare dramatică italică, fesceninul, îşi trage, probabil, denumirea de la mica amuletă falică numită **fascinum**.

Cînd, la această îmbinare de dans etrusc şi muşcător verb roman, s-a adăugat o intrigă de provenienţă grecească, a luat naştere comedia. Aşadar, romanii au furnizat dialogul, etruscii - pantomima, iar grecii - subiectul. Dar, spre deosebire de comedia greacă, cea romană, la începuturile ei, nu folosea masca.

La Roma, masca este un element de import. Numele ei, **persona**,reprezintă etruscul **phersu**, traducere aproximativă a grecescului **prosopon**, " figură, chip". În domeniul spectacolului dramatic, etruscii se constituie într-un factor de mediaţie. Romanii recurg la subiecte greceşti pentru că le aveau la îndemînă, prin intermediar etrusc, dar şi pentru că era mai prudent ca, pe scenă, să nu se reprezinte întîmplări romane, istorice sau actuale, publice sau particulare, reprezentare pe care societatea romană nu ar fi privit-o cu ochi buni. Romanii nu recurg însă la mască. Poate că înclinarea lor spre realism îi făcea să prefere unui chip de mucava unul real, cu o mimică firească şi cît mai expresivă. Se ştie, de altfel, că jocul feţei este un joc specific roman. Poate că masca le apărea ca un obiect exotic, al cărui nume şi uz sînt străine la Roma, lucru pentru care ea nu a devenit şi aici emblema teatrului.

Totuşi, anumite reprezentaţii teatrale au recurs la mască: este vorba de atelană, în care masca era obligatorie. Această farsă populară, ce are la origine, poate, o reprezentaţie funerară etruscă sau o tradiţie comică greacă, aduce în scenă patru tipuri fixe, roluri bine determinate, ca în Commedia dell arte: **Pappus**, bătrînelul vanitos, păcălit de toţi; **Maccus**, prostănacul desfrînat: **Bucco**, mîncăul gras, îngîmfat şi guraliv; **Dossenus**, flecarul lacom dar şiret. În ciuda faptului că aceste "roluri" prefigurează tipurile tradiţionale ale comediei latine - tatăl de familie, militarul fanfaron, sclavul descurcăreţ şi parazitul şarlatan -, ele sînt interpretate de măşti. Prin acest joc de origine oscă, importat din Campania, masca etruscă ajunge la Roma. Or, condiţiile în care de desfăşoară asemenea tip de reprezentaţie dramatică ne dezvăluie rolul atribuit de romani măştii.

Histrionii, actorii de profesie, nu erau oameni liberi. Oricine urca pe scenă era marcat de infamie, şters din registrele tribului său de către censor, îşi pierdea drepturile cetăţeneşti, juridice şi politice. Şi aceasta pentru a nu da actorului posibilitatea unei **actio**. Numai cetăţeanul, omul politic acţionează prin cuvînt şi are, astfel, **auctoritas**. Actorul este lipsit de imagine civică. Cuvintele lui nu sînt decît modularea unui cîntec, căci universul ludic nu trebuie să interfereze niciodată cu realitatea serioasă, cu viaţa politică. Ce s-ar întîmpla oare la Roma dacă vorbele rostite pe scenă ar avea valoarea celor rostite pe tribuna din for, ar avea forţa unei **actio**?

Atelana, însă, era interpretată de oameni liberi. Masca îi punea la adăpost de infamia ce-i marca pe histrioni. Masca şi numele osce făceau să dispară identitatea cetăţeanului.

Şi astfel, la Roma, **persona** devine numele unui paradox. Pe scenă, **persona** "personajul" este actorul. În societate, **persona** nu poate fi decît o "fiinţă conştientă, independentă, autonomă, liberă, responsabilă", care are strămoşi, nume, cognomen sau bunuri personale. În conformitate cu dreptul roman, neavînd nimic din toate acestea, **servus non habet personam**.

Pe scenă, sclavul-actor încalţă coturnul omului liber, se înfăşoară în mantia purpurie a regelui sau în haina albă a preotesei, poartă sceptru sau sabie; în societate, cetăţeanul îmbracă toga (pretextă – dacă e magistrat, galbenă – dacă e preot augur, brodată cu aur - dacă e general triumfător) şi se înfăşoară în **auctoritas.**

Cetăţeanul ajuns om politic devine personaj asumat. El îmbracă, odată cu haina funcţiei sale, şi un rol, pe care şi-l asumă cu responsabilitate. El nu mai este Fabius sau Metellus, ci "consulul" sau "pretorul". Omul politic grec e o personalitate, cel roman e o **persona**. La expirarea mandatului public, omul politic se dezbracă de rol, asemeni lui Cincinnatus, care, după ce i-a învins pe vrăjmaşi, în calitate de dictator, s-a întors la coarnele plugului.

Histrionul putea deveni consul doar într-un cortegiu funerar, cînd purta masca unui strămoş defunct. Sclavul devenea **persona** doar o dată pe an, de Saturnalii, sărbătoare care ţinea şapte zile, începînd cu 17 decembrie. Atunci sclavul îşi punea boneta frigiană şi cina la masă cu stăpînul, iar oamenii liberi îşi lăsau toga, înlocuind-o cu o tunică uşoară. Avea loc un schimb de **personae**.

Ne întrebăm ce s-ar fi întîmplat dacă cei care căpătau o **persona** de Saturnalii ar fi refuzat să renunţe la ea după săptămîna legiuită. Boneta frigiană pe capul unei **actoritas** de ocazie o transformă într-un măscărici.

Florica BECHET

„Bă, zoon politikon cu mască”

Poate “din cauza căldurii”, poate “din cauza sfîrşitului de sesiune”, ba că “nu-i actuală tema, dom'le, acum cînd ne pîndesc ungurii”, sau pur şi simplu pentru că “nu mai am chef nici de publicitate, am obosit” - motive exprimate de tot spectrul politic - parlamentarii s-au eschivat să răspundă la întrebarea **Dilemei**, dacă adoptă sau nu o mască anume ca oameni politici, cînd interpretează rolul omului politic, dar au încins o “miuţă” pe tema respectivă, fără să-şi dea seama, nimerindu-se mai mulţi la un loc, cînd le-am lansat provocarea. Şi a ieşit o “masă rotundă” la care numele participanţilor nu mai contează, îi putem ghici.

“Bă, zoon politikon, lasă masca asta de persoană în călduri şi zi omului ce rol joci mata în parlamentul ăsta”, a venit auto-provocarea interlocutorilor mei şi restul a mers de la sine. “Da' tu ce hram porţi, sau e secret şi de aia umbli cu masca asta de om de lume, să-ţi mai speli şefii de păcate?”, “Imaginea, bă, imaginea e totul, ce folos că aveţi minţi scăpărătoare, dacă în parlament fîsîie?! Aveţi măşti tragice, nene, pentru electorat!”. “Mă faci să rîd colega, voi sînteţi de plîns!”. “Domn' profesor...”, “da, domnu' istoric...”, “domnilor de la Strasbourg...”, “măi tovarăşi...”, “domnu' vice”, “ce e domnu' prim...”, “măi oameni buni...”, “cred că sîntem aproape de consens, fraţilor...”, “ptiu drace, să batem în lemn, mă băiete...”, “de ce domn' doctor, păi care e rolul nostru cînd ungurii se unesc...”, “no, mintenaş v-aţi mai amintit de noi, da' să ştiţi că vă lăsăm singuri sub masca patriotismului, să nu-mi spui mie honved că...”, “că tu eşti de fapt ienicer, sau katiuşă, te rog să scuzi”, “asta-i de actualitate, nu-i aşa, pişti-baci...”, “gata cocoşilor, că nu ne stă bine...”, “o clipă, alo, dom' preşedinte, faceţi-ne onoarea şi daţi-vă jos masca cu noi...”, “poftim?, vă rog să treceţi în sală, se votează...”, “mergeţi mascaţilor la turmă că vă ia raţia, pardon, rolul, nu, domnu' ziarist...?”, “de ce pozaţi mă în independenţi cînd rolul vostru e altul, mai rău ca la noi...”, “ba voi vă daţi democraţi în faţa Europei, da' cine vă mai crede...?”, “da' pe voi cine vă mai ascultă, darmite votează, umbre ale trecutului...”, “voi sînteţi chiar trecutul...”, “alo, alo, hai camarazi, că ne-am dat destul în spectacol pe gratis, hai s-o facem pentru ţară, pe voturi!”

A consemnat
Petru IONESCU

Pe străzile Bucureştiului

Ce legătură ar putea fi între **Franţuzitele** lui C. Faca, seria **Chiriţelor** lui V. Alecsandri, **În contra direcţiei de astăzi în cultura română** de Titu Maiorescu şi **D'ale carnavalului** a lui I. L. Caragiale? Aparent nici una. Şi totuşi... Toate surprind ca pe o caracteristică de bază a societăţii româneşti, ca pe o constantă - **masca**. Încercarea de a fi ceea ce nu eşti tu, sau, mai grav, ceea ce nu poţi fi. Că între textele citate sînt mari diferenţe de viziune, e adevărat. Dar fundamentul rămîne: plăcerea măştii la români.

Să facem o scurtă plimbare pe străzile Bucureştiului anului 1995! Mai sînt măşti în Bucureşti? Sigur. Iată două dintre cele mai frecvente:

Masca omului de afaceri - Omul de afaceri bucureştean poartă obligatoriu un costum parcă de-abia scos din magazin. De asemenea, are şi cămaşă albă, impecabil de curată, şi cravată din cea mai scumpă, de mătase. În cravată, la vedere, stă înfipt un ac cu piatră. Omul de afaceri are pe degetul inelar sau pe arătător (uneori şi pe cel mic, în funcţie de preferinţe) un ghiul cît mai mare şi mai evident. Ca un tip important ce este, omul de afaceri cară după el o geantă tip “diplomat” (şi ea) cît mai mare şi cu cît mai multe încuietori şi sisteme de cifru. Urcat în vreun autobuz (atunci cînd omul de afaceri nu are încă maşină proprie) îşi desface iute preţiosul bagaj şi extrage cîte o hîrtie semnată şi parafată pe care o examinează, căzut în cea mai adîncă admiraţie. Şi cum curiozitatea este o boală general umană, tragi cu coada ochiului în hîrtia omului de afaceri... “Am livrat firmei X 100 (una sută) pungi de alune «Michael», în valoare totală de 30000 (treizeci mii) de lei şi... etc.”

Pentru că sîntem în plin proces de occidentalizare, am început să avem şi femei de afaceri (din engl. **business woman**). Femeia de afaceri poartă un sacou şi fustă mini indiferent de anotimp. Valiza omului de afaceri este înlocuită, în cazul femeii de afaceri, cu un fel de valijoară cubică, conică, piramidală ş.a.m.d., pe care se lăfăie la vedere numele firmei producătoare - de preferinţă franţuzească. Atît femeia, cît şi bărbatul de afaceri merg pe stradă cu paşi mari, într-un fel de jogging permanent. Cînd sînt obligaţi de semafoare să se oprească, scot imediat telefonul cu antenă şi încep să vorbească gesticulînd: “Alo, Dani dragă, ce faci mamă, ai mîncat? Vezi că ai ouţ şi lapte în frigider şi pîinea...”, sau “Alo, Vio, sînt în colţ lîngă Hotel Dorobanţi, tu unde eşti? Unde? În faţă la ASE? Şi ce mai faci, dragă? Ai văzut aseară **Tequila şi Bonetti**? Daaa, şi mie îmi place. Nu dragă, mie-mi place Tequilla... etc.” ş.a.m.d.

La polul opus, stă purtătorul măştii **Intelectualului în devenire**.

Intelectualul în devenire poartă părul ciufulit şi destul de lung. De asemenea, este obligatoriu ca intelectualul în devenire să poarte barbă. Intelectualul în devenire se îmbracă fără gust, ca să arate că nu-l interesează amănuntul. Haine largi, pantofi prăfuiţi, eventual cu un şiret descheiat pe care-l lasă dinadins să adune gunoiul de pe stradă. El duce o geantă cît mai evident plină cu cărţi, dar el preferă geanta atîrnată pe umăr. Este mereu grăbit, presat de problemele existenţiale la care ia parte. Încruntat, fără să se uite în dreapta şi în stînga, intelectualul în devenire îşi croieşte drum printre ceilalţi... Cînd discuţi cu el, ia poză: inspirată (e poet); ironică (e critic); superioară (e filosof); binevoitoare (e avocat) ş.a.m.d.... Intelectualul în devenire nu are niciodată bani, dar fumează un pachet de ţigări pe zi (“Lucky Strike”) şi bea Coca-Cola numai acolo unde-i sare preţul de 500 de lei, pentru că în celelalte localuri s-ar amesteca cu “ţăranii”... Intelectualul în devenire citeşte cărţi cît mai serioase posibil: Heidegger sau Kant - în autobuz, agăţat de bară şi cu cartea cît mai sus (ca să-i fie văzută coperta) -, cărţi în franceză sau în engleză - în tren, ca să vadă şi partenerul de drum -, **Amorurile unui hospodar** sau **Justine** - acasă, sub plapumă, la lumina lanternei, ca să nu-l vadă părinţii... şcl., şcl.

George ŞIPOŞ

Actor şi personaj

- interviu cu actorul Dan PURIC -

R.: **Un actor bun intră în pielea personajelor pe care le joacă, trăieşte intens fiecare din rolurile sale. Întrebarea care s-ar putea pune în aceste condiţii este cum îşi mai regăseşte el, apoi, propria piele, propria identitate?**

D.P.: Pot să-ţi spun că eu personal, în perioada asta de tranziţie, aş vrea să mă identific cu un personaj şi să nu mai pot ieşi din el. Un personaj care ar avea capacitea de a face curăţenie. Un Vlad Ţepeş. Să ies din Teatrul Naţional şi să mă duc să fac curăţenie în stînga şi-n dreapta. Dar eu nu sînt decît un actor şi arta noastră se bazează şi pe detaşare faţă de personaj. Tomaso Salvini, un mare actor din secolul trecut, spunea: “Plîng, dar îmi număr lacrimile”. Deci există în această stare de suprapunere şi o anumită detaşare care întotdeauna ordonează şi gradează foarte bine raportul cu personajul. Fără acest control am ajunge în patologie, am fi Ştefan cel Mare şi în timpul liber.

Dar nu vi s-a întîmplat niciodată în viaţa de toate zilele să vă surprindeţi avînd anumite reflexe sau folosind unele gesturi caracteristice unui personaj pe care l-aţi jucat? Ca un fel de deformare profesională?

Fenomenul e acela de feed-back, de conexiune inversă. Nu numai tu, actorul, te duci către personaj, ci şi el vine către tine şi uneori se întîmplă să te trezeşti cu cîte o reacţie sau o atitudine care e a lui, nu a ta. E un cost care se plăteşte. Există chiar o teorie legată de asta. Tu, ca actor, pleci de la tine şi te duci către personaj, care e un dat obiectiv, pe care ţi-l apropii. Unii şi-l aduc chiar la personalitatea lor, alţii fac drumul pe jumătate, lăsînd personajului cealaltă jumătate de parcurs. Raportul acesta e foarte interesant. Creaţia unui rol e tocmai o stare de raport, care de fapt e extraordinară. Ei, şi în asemenea condiţii, poţi deveni uşor victimă a unor gesturi de felul celor de care vorbeam. Aici, bine-înţeles, e loc şi de multe speculaţii dar acest comportament, care-ţi vine înapoi de la personaj, există.

Dv. cam pe unde vedeţi graniţa asta între actor şi personaj?

Dacă le apropii pe toate de personalitatea ta, rişti să te joci numai pe tine. Au fost şi mari actori care aveau un şarm fantastic şi care, din acest motiv, nu deranjau pe nimeni prin faptul că se jucau tot timpul numai pe ei înşişi. Dar creaţia mare, creaţia celebră, vine din efortul de a-ţi aduce, de a-ţi transforma propria ta natură, către nişte date obiective. Laurence Olivier, de pildă, şi-a coborît vocea cu o octavă, pentru a-l juca pe Othello. Gestica şi fiziologia se schimbă în funcţie de rol. Dacă joci teatru antic, chiar şi respiraţia face parte din altă fiziologie, dacă joci Cehov, e iarăşi altceva. Roland Barthes are printre eseurile sale critice un studiu foarte interesant în chestiunea asta. El remarcă lipsa de unitate stilistică la **Orestia** pusă în scenă de Jean Louis Barrault. Spune că printre actori, unul avea instrumente de teatru psihologic, altul de teatru retoric, altul de teatru naturalist, în vreme ce **Orestia** era scrisă într-o cheie a teatrului clasic, în care se cerea de la ei un cu totul alt stil. Se mai pot da exemple: cînd îl ataci pe Shakespeare, ai de-a face cu un simbolism fonetic, e o altă partitură, o altă fiziologie; cînd joci o piesă modernă, să zicem un Bernard Shaw, intri în alt registru în care trebuie să interpretezi rolurile.

Sînteţi de părere că există în viaţa obişnuită o anumită distanţă între actori şi restul oamenilor? Uneori, lumea actorilor ne pare nouă, celor-lalţi, închisă sau, oricum, diferită.

Da, ştiu ce spui. Şi eu mi-am dat seama de asta, mai ales atunci cînd am intrat în teatru. Nu înţelegeam de ce marii noştri comici sînt foarte taciturni şi serioşi. Parcă era reversul medaliei. Am descoperit că e vorba de un efort specific care la un moment dat te izolează. Te duce într-o bucătărie internă care e extraordinară dar care, totuşi, te poate rupe de restul lumii.

Aveţi prieteni neactori?

Da, să ştii că am foarte mulţi prieteni buni. Printre ei sînt unii care vin doar la spectacole şi alţii pe care i-am primit chiar şi în bucătăria teatrului, să vadă cum lucrăm. Şi trebuie să spun că întrebarea cea mai paradoxală care ni se pune de obicei este cum de reţinem atît de mult text. Or, ideea nu este de memorizare, ci de a avea în minte personajul, de a te suprapune cu el. Textul vine totdeauna după, ca o chestiune secundară.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Demachiat nu te mai recunoaşte nimeni

- dezvăluirile clovnului Bebe şi ale soţiei sale, echilibristă pe sîrmă moale -

Crainicul: “Însuşi leul se teme de pavian. Stimaţi spectatori, staţi la locurile dv., nu vă mişcaţi.”

Bebe Grigorescu: Am un nas făcut din tifon întărit cu aracet, la Teatrul Naţional, apoi sprîncene, fond de ten pronunţat şi fard.

Lucky Grigorescu: El a lucrat două genuri cu totul opuse. Clovnul alb şi comicul. Clovnul alb e cel care se impune spectatorului prin ce face, comicul e simpatizat de public. Clovnul alb are faţa cu totul albă, neutră, celălalt are o mască colorată, i se permit toate şotiile: obrazul îi e roşu ca şi nasul. Prima e masca clasică, cealaltă grotescă. Comicul de reprize parodiază cu poantă, în masca albă, el ştie totul, este un muzician perfect şi este deranjat de ceilalţi comici, mai întîi cinci, cu nepoata şi cumnata, apoi am rămas trei, doar cu nepoţii. El cînta la un instrument şi noi îl deranjam cu muzica noastră, iar împăcarea venea tot prin muzică, cîntînd în armonie. Clovnul de reprize vine după basculă, să zicem, şi vine cu basculiţa. Partenera lui este o păpuşă şi n-o urcă pe umeri, ci în pantaloni. Dacă a fost sîrmă înainte, el încearcă să întindă sîrma şi aceasta i se agaţă de pantaloni şi el rămîne fără. Dacă e balans, face “oala soacrei”. Pune o oală în cap şi o balansează, zicînd că e fierbinte, pînă se apropie de primele bănci cînd îi şi cade, dar ea e legată şi lumea se sperie. El le-a făcut pe toate astea în tinereţe dar acum nu mai poate. Puterile te mai lasă.

Crainicul: “Şi acum un număr pentru care Parisul a aplaudat şi şi-a ţinut respiraţia”...

Bebe: Aceştia sînt pantofi de comic. I-am cumpărat din Uniune, o ocazie, de la artişti.

Lucky: Fiecare repriză are un costum, îl mai îmbogăţeşti cu paiete, punem culori vii şi contraste de culori şi el are specificul ăsta, de bebé, o pălăriuţă.

Bebe: Eu sînt cam timid în viaţa de zi cu zi, dar pe scenă sînt alt om. La noi nu există praf de gîdilat şi de asta să fii simpatic tot timpul e greu. Ce n-am reuşit din prima, am lăsat deoparte.

Reporter: Cum vă demachiaţi?

Bebe: La noi e altfel decît altundeva, că după ce îţi dai jos masca nu te mai recunoaşte nimeni. Acum cîteva săptămîni am fost recunoscut şi m-a gîdilat. Eu nu fac glume acasă, aşa cum nici tatăl meu nu făcea. Cine are glume cu copiii nu prea e bine. Eu nu sînt comic de societate, aşa mai scot cîte un cuvînt de rîs, dar rar. Nu merg la chefuri, că n-am bani. Mai fac o măsuţă acasă, la onomastică, la ziua numelui. Nu ţin la kilograme, dar nici gras nu sînt să se rîdă de asta, sau slab ca o măturăă nu mă ţin.

Rep.: La piaţă mergeţi?

Bebe: Îmi place să mă tîrguiesc, că altfel nu facem faţă, îmi ajut soţia, meşteresc la maşină. Am prieteni apropiaţi, cel mai bun e la Piteşti.

Lucky: Nu glumeşte şi nu-i plac glumele, nici la ultimul spectacol. Ca soţ, Bebe e foarte serios, sîntem de 24 de ani împreună şi ne-am ajutat în meserie. El e chiar timid, dar cuvîntul lui, în faţa copiilor, e cuvînt. Nu că ar ajuta prea mult în gospodărie... Ceea ce nu-i place în viaţă compensează pe scenă. Viaţa e o scenă, că scena e acel lucru pe care reuşim să realizăm ce nu facem în viaţă.

Crainic: “Astăzi nu avem tigri, dar avem şerpi”...

Lucky: Nu ştiu dacă a avut amoruri, dar după căsătorie este un clovn foarte serios. Stăm foarte mult timp împreună, în vagoane şi în turnee. La role eu am emoţii pentru el că e un balans scurt, şi dacă nu eşti atent, te-ai dus. El are mai multe emoţii pentru mine, că sînt pe sîrmă.

Bebe: Ea e la înălţime, eu pe sol.

Rep.: De ce aveţi nevoie de mască, nu-i omul destul mască?

Bebe: Nu contează masca decît la început. Omul rîde întîi de mască, dar dacă a doua oară stai popîndău, te-ai terminat. Unii n-au atîta bagaj de material ca să stîrnească rîsul. Eu am recuzită, salturi, mers pe sîrmă şi sînt mulţumit şi plec şi eu bucuros acasă cînd lumea rîde.

Lucky: Să ştiţi, de îmbrăcat se îmbracă cu cravată, cravata e felul lui de a trăi, e sobru, eu sînt în pantaloni, mai sportivă. Ajută cît poate în circ. Are o credinţă de a face bine. Uite, de pildă preferă să tacă, decît să dea o părere.

A intrat în vorbă
Eugen ISTODOR

Măştile cenuşii

Cine este curios şi vrea să ştie ce este masca, să citească o singură carte. Cum citeşti mai multe, te încurci. Ca în multe alte cazuri, sub aceeaşi pălărie sînt îndesate lucruri diferite, am ajuns să numim mască orice obiect care se aplică pe obraz: mască de gaz, mască medicală, mască pentru ten gras... Uneori obrazul iese complet din discuţie, zicem, ăla este un prefăcut, purtările lui sînt o mască. Alteori ies din discuţie şi obrajii şi purtările, auzim, prăvălia cutăruia merge prost dar nu se sinchiseşte, pentru el este o mască.

Masca ascunde. Te ascunzi de bună voie sau te ascund alţii cu forţa. Pentru al doilea caz am în vedere masca de fier pe care este obligat s-o poarte personajul din filmul cu acelaşi nume, dar şi pe cele purtate de către noi toţi timp de patruzeci şi cinci de ani. Insistenţa cu care s-a vorbit în toată această vreme despre demascare mă face să cred că agenţii demascatori ştiau că trăiesc într-o lume de mascaţi. Gîndeau aşa pentru că măcar o parte dintre ei aveau conştiinţa propriei lor duplicităţi şi pentru că măcar o parte dintre ei îşi dădeau seama că puterea pe care o slujesc obligă pe oameni să poarte o mască, să-şi ascundă adevărata identitate (etnică, socială, culturală) după un paravan gri.

Îmi vine şi acum să rîd-plîng cînd îmi aduc aminte cum, în 1972, m-am mascat ca să-l conving pe ofiţerul de la paşapoarte că sînt o fată simplă de la ţară care, după ce stă o lună în Grecia, se întoarce. Porneam cu handicapul de-a nu fi măritată, de-a nu avea copii, casă proprietate personală sau maşină, în viziunea celor din strada Nicolae Iorga eram o frunză în vînt, gata să trădeze şi să emigreze, nefiind legată prin nimic de ţară. Mi se refuzase deja paşaportul de două ori. Eram turbată. Doream "să ies". În dimineaţa zilei de audienţă am stat în faţa oglinzii trei ore. Mai întîi **nu** m-am fardat. Fardul este şi el o mască pe care am înlăturat-o adoptînd ceea ce era pentru mine masca obrazului nud. Mi-am pieptănat părul peste cap, l-am uns cu cremă să stea lipit pe spate şi mi-am pus o bentiţă albă, nici prea lată, nici prea îngustă, în genul acelora pe care le pretindeau directoarele îndrăcite prin şcoli. Pe urmă mi-am pus o fustă plisată de tergal gri, demodată şi lălîie, o bluză de poplin albă cu guler mic şi meschin iar în picioare am încălţat o pereche de tenişi modeşti, spălaţi de cîteva ori şi cu şireturile destrămate. M-am dus la audienţă aşa. Era ceva în ţinuta mea care l-a făcut pe ofiţer să simtă că nu e în regulă. Era mic şi semăna cu Birlic. M-a privit şi pe urmă a început să-mi răsfoiască dosarul. La un moment dat, Birlic a ridicat ochii din foi şi a exclamat, ahaaa, macedoneancă, legionari, cu cuţitul la brîu... Nu mai fusesem în nici o audienţă. Venisem decisă să vorbesc cît mai puţin, dar m-a luat gura pe dinainte şi am început să mă răţoiesc la el. I-am spus că macedonenii n-au fost mai legionari decît alţi români, că lor li s-a dus buhul, ceea ce este cu totul altceva, şi că la noi în familie cuţitele sînt de două generaţii păstrate în sertarul de la bucătărie, dar că bunicul l-a purtat la brîu cum îl purta toată lumea, adică aşa cum l-a purtat, probabil, şi bunicul lui. Nu-mi dau seama pentru ce nu s-a enervat şi a continuat, dumneata ai văzut tot ce merita să fie văzut în România? Nu, i-am răspuns, dar eu vreau să văd Acropola şi n-are rost să o caut aici. Ştiam că pierdusem paşaportul şi nu-mi mai păsa. Ce garanţii poţi să-mi dai că te întorci? Nici una! La un moment dat mi s-a părut că vorbim aproape ca nişte oameni normali. Îmi venea să-mi scot bentiţa de pe cap. Oricum, simţeam că nu-mi trebuie o Acropole obţinută la preţul ăsta. Veţi primi răspunsul nostru, mi-a zis. Am ieşit. Pînă la urmă am plecat în Grecia.

Povestea mea nu urmăreşte să umanizeze figura ofiţerului de la paşapoarte. Nimeni nu este perfect şi tembelismul meu, probabil, l-a contaminat. Cred că nu se lăsa contaminat prea des pentru că, dacă ar fi făcut-o, zbura de nu se vedea. Prin povestea mea am încercat să arăt cît de apăsătoare erau măştile cenuşii. Presupun că, uneori, oboseau şi ei să le poarte. Pe mine pur şi simplu mă sufocau. Cînd am fost obligaţi să ne cumpărăm la servici măşti de gaze, cu plata în rate, ca să rîdem, ni le-am pus pe faţă. Mi-amintesc că mi-am smuls-o imediat cu gîndul că mai bine mor de gaz. Nu toţi erau la fel de nestăpîniţi.

Purtate timp de două generaţii, măştile gri au produs omul de tip nou. El este de două feluri: vînătorul şi vînatul. Masca vînătorului îl face să pară bun chiar şi în clipa cînd apasă pe trăgaci. Masca vînatului înfăţişează un ins nevinovat şi obedient indiferent ce se petrece în sufletul său. Omul care nu voia să aibă belele încerca să adopte una dintre cele două măşti gri. Ce mă surprinde este faptul că acum, de cînd cu libertatea, o mulţime de oameni ţin cu dinţii de măştile vechi. Purtate timp de două generaţii, unora le-a intrat masca în faţă. Şi, de bine de rău, acum ar avea alternative, rolurile s-au diversificat, poţi să fii dizident, opozant, neutru, poţi să te maschezi cît vrei de colorat... În ce mă priveşte, în relaţia inevitabilă cu măştile omeneşti, încerc să exprim cît mai limpede gîndul, sînt contra voastră, domnilor!

Irina NICOLAU

Maciste de la Europa liberă

Ah, dvs. sînteţi! Un "ah" plutind uşor între dezamăgire şi surpriza politicoasă. Chiar dumneavoastră? Eu. Chiar eu! Nu se poate! Ba da, zic. Eu, în carne şi mai ales în oase. Zîmbesc stingherit, oleacă nefericit că nu corespund deloc imaginii pe care atîţia oameni şi-au făcut-o despre mine cînd nu eram pentru ei decît una dintre vocile nopţii. Toţi îşi imaginau că sînt mare cît Florin Piersic şi inteligent ca Sergiu Nicolaescu. Sau invers.

Nu sînt ce par a fi. Ce le păream a fi. Ştiţi, glumesc eu, esenţele bune se ţin în sticle mici! Ei, bată-vă norocul să vă bată, acum vă recunosc!

Însă n-a fost întotdeauna aşa. Odată a fost altfel. În seara faimoasei zile de 13 iunie, nu mai spun anul, eram pe Calea Victoriei, cînd cu singura soluţie, a doua revoluţie. Era spre seară şi revoluţia era mare. Revoluţionarii tocmai se dădeau de ceasul morţii cu maşinile poliţiei, pe Eforie. Ziceam ceva într-un dictafon, de jurnalist occidental pînă în unghii şi aparatură. Impresii fierbinţi, de la locul faptei, şi numerele maşinilor cărora revoluţionarii le puseseră foc, să se ştie o socoteală. Trece o băbuţă vigilentă, ieşise şi ea la revoluţie, se uită la mine pieziş şi începe să zbiere ca o apucată. Săriţi, maică, securistu'! Sînt pe loc înconjurat de vreo opt revoluţionari excitaţi la culme de avînt revoluţionar, de acţiune, de incendiu, cu ochii injectaţi de fum, afumaţi la propriu, cîţiva, după damf, şi la figurat. Paştele şi dumnezeii tăi de securist, noi murim aici, ne mor copiii şi tu, bă, şi tu... Mă uitam la ei, nişte copii, nu prea păreau a avea şi copii. Dar, mă rog, la revoluţie, ca la revoluţie, nu mai stai să te uiţi în buletin. În culmea excitării, băbuţa continuă să-şi facă numărul ca o apucată. Explică mulţimii de curioşi cum a depistat securistu'. În timp ce erau cu mîna în gîtul securităţii şi trăgeau şi de mine şi de geantă, eu îmi feream buzunarele şi mai ales magnetofonul Sony. N-aveam de gînd să plătesc o căruţă de bani pe altarul noii revoluţii. De la o secundă la alta, spiritele se încinseseră la roşu, iar revoluţionarii păreau tot mai hotărîţi să facă de petrecanie securităţii, acolo, pe loc. Eu eram numai bun pentru început. Însă vroiau s-o facă cu cugetul împăcat şi în deplină legalitate. Legimitaţia, bă! Ce legitimaţie? Legitimaţia de securist, paştele şi dumnezeii... Între timp mama fusese şi ea energic invocată, convocată şi ea la revoluţie. Duc mîna la buzunar după legitimaţie şi, printr-un noroc chior, există pe lumea asta şi un Dumnezeu al securiştilor şi al proştilor, slăvit să fie, nu acela era buzunarul în care aveam toţi banii de deplasare. O groază. Bani buni, nemţeşti, americăneşti. Atît ar mai fi lipsit să-i scot sau să fi fost găsit cu valută la revoluţie. Ştiu că ar fi avut ce scrie Darie cel aprig de la **Adevărul**. Printre ghionţi - revoluţia nu mai avea răbdare! - scot cu chiu cu vai legitimaţia. Arăta a ceva nemaivăzut. Clar, legitimaţie de securist, grijania mă-tii! O întind celui mai înalt dintre revoluţionari şi care mi s-a părut mie că ştie să şi citească. Ştia. Şi într-o secundă de linişte, se auzea şi focul care troznea la poliţia capitalei, zbiară şi el ca un apucat, e Maciste de la Europa liberă. Al dumneavoastră? Îhî, nu din nepoliteţe, dar laba unui revoluţionar ţinea strîns gîtul securistului. Al nostru! Urlete, urale, aplauze n-au fost, entuziasm şi pupături cît cuprinde, strîngeri de mîini, strîngeri în braţe ş.a.m.d., dragostea revoluţionarilor pentru Maciste de la Europa liberă era la fel de sufocantă, chiar mai periculoasă decît ura împotriva securistului pe care-l interpretasem o secundă mai înainte. Hă, hă, c-o fi, c-o împărţi, veniţi cu noi, la ministerul de interne, mama lor de securişti, praf îi facem! Veniţi cu noi! Asta mai lipsea, unul de la Europa liberă la revoluţie cu buzunarele doldora de valută! Ştiu că Darie n-ar fi avut ce să uite. Nu zic nu, inima m-ar fi tras şi la revoluţie. Sfîşiat ca dracu între pasiune şi raţiune. A învins raţiunea. I-am înjurat şi eu pe revoluţionari de mamă, ei nu s-au supărat, eram chit, şi-am dispărut pe strada Doamnei. M-am dus să-mi fac datoria şi să transmit revoluţia la Europa liberă.

Într-o zi filmam cu o echipă a televiziunii germane pe undeva prin Piaţa Universităţii. Cam la vreo două luni bune după ce minerii, dragii de ei, plantaseră pe acolo flori, ciomege, în fine. Curioşii cu nostalgia balconului, noi de-aicea nu plecăm, nu plecăm acasă, s-au strîns în jurul nostru cît ai zice peşte. De îndată vreo doi au şi prins a ne înjura. Tot de mamă. Nemţii se uitau la noi ca la circ. Nu dădeau semne că ar înţelege ceva. Aveam o cameră de luat vederi? Aveam. Clar. Alţii nu puteam fi decît cei care cu televizorul aţi mîntit poporul! Mama voastră, aşa şi pe dincolo. De ce mă înjuri, domnule? "Măi animalule" era rezervat. Îl iau tare. Umflu piept, bicepşi, pectorali, îmi par chiar un Sergiu Nicolaescu altoit pe Florin Piersic sau invers, şi zbier şi eu ca un apucat. Sînt Maciste de la Europa liberă. Tipul se uită la mine ca la felul şapte, cu o consternare complice se uită şi la cei din jurul nostru. Îi ia de martori, adică, uitaţi-vă, bă, la ăsta, ne crede proşti, se uită iar la mine a mirare şi a "pe ce te bazezi". Scot legitimaţia, tipul se uită la ea şi din nou cu o milă infinită la mine. Vă cunosc eu, bă, v-aţi şmecherit, vă daţi drept ăia de la Europa liberă, ne credeţi proşti, hai! Nu, nu, sînt chiar Maciste! Du-te bă! Pe Maciste îl ştiu eu, nu umblă pe-aici şi nici nu se dă cu voi.

Asta este. Nu sînt ce par a fi. Dimpotrivă. De mai multă vreme mă bate gîndul să caut un psihiatru. Doar aşa, să-l întreb cum e cu dedublarea. A mea. A altora. Sper din toată inima să găsesc unul mut din naştere. Ca să pot vorbi liniştit. Să mă fac înţeles.

N. C. MUNTEANU

Umanitatea gîlgîind de sentimente

Probabil că mai mulţi dintre cititorii **Dilemei** au văzut spectacolul "Fedra", pus în scenă la Teatrul Naţional din Craiova de Silviu Purcărete. Pentru cei care nu l-au văzut, voi încerca să vizualizez în cuvinte una din imaginile centrale: scena este invadată de nişte pitici care se sprijină în nişte toiage lungi, albe, încîrligate la un capăt. Toiagele sînt mult mai înalte ca oamenii. Piticii sînt îmbrăcaţi în nişte pelerine închise la culoare şi poartă jobene înalte. E foarte greu să-i localizezi în timp, au şi ceva din oamenii Inchiziţiei, dar şi ceva din personajele lui Kafka ori Musil. Sprijinindu-se în toiag, ele înaintează cu paşi mărunţi şi repezi, un grup compact, care pare să se mişte în virtutea unui magnetism biologic. Poate că aşa arată, privită de sus, umanitatea noastră obsedată de individualitate.

O întîmplare nefericită m-a pus în faţa unei imagini care semăna, cutremurător, cu alegoria lui Purcărete. Am fost la slujba de înmormîntare a mamei unui coleg şi prieten al meu, la biserica lipovenească din Iaşi. Serviciul religios nu a început în biserică, ci în pridvorul ei. Sicriul era aşezat pe două scaune, în stînga intrării. Preoţii păzeau parcă intrarea în biserică, în vreme ce neamurile, cunoştinţele, prietenii stăteau înghesuiţi, ca nişte sălbatici ţinuţi departe de serviciul divin. În spatele preoţilor sta corul alcătuit din bărbaţi, iar pe margini "mirenii". Preoţii rosteau slujba în limba rusă şi cu toate că, lipsindu-mi exerciţiul, mai înţeleg ceva într-o conversaţie liberă, nu izbuteam să disting cuvintele rostite sau cîntate de preoţi. Erau atît de compacte, încît păreau rostite sub o mare ameninţare. Corul intervenea rar, "Hospodi pomilîi, hospodi pomilîi", cîntat sacadat, din ce în ce mai repede. Aveai senzaţia că moartea ne pîndeşte pe toţi de după colţ, nu ne lasă nici măcar răgazul să ducem la sfîrşit un oficiu care, de fapt, o hrăneşte. În lăcomia ei voia să ne înghită pe toţi, dacă tot ne-a prins laolaltă.

Apoi s-a făcut linişte, preoţii au înaintat, ca şi cum ar fi fugit de ameninţarea unui demon, înspre altar, corul s-a dat la o parte, iar sicriul a fost luat pe sus de mai mulţi bărbaţi şi femei. Scaunele au fost şi ele duse sub cupola bisericii. În sicriul ei, despărţit de noi de o mare singurătate, moarta sta în faţa bunului Dumnezeu. Preoţii o păzeau, făcînd parcă un zid, în spatele lor se instalaseră bărbaţii din cor, ca o legiune, iar dincoace, la patru cinci metri, stăteau familia, prietenii, cunoştinţele. Ritualul a fost luat de la capăt, corul a repetat de cîteva ori "hospodi pomilîi", cîntat cu aceeaşi înfrigurare ameninţătoare, iar după ce slujba s-a terminat, tatăl şi fiul au îngenuncheat cu o palmă sprijinită în pămînt în faţa unei icoane, au sărutat crucea, preoţii s-au refugiat în altar, lăsînd-o pe moartă, pentru cîteva clipe, în voia patimilor lumeşti, ultimele de care avea să aibă parte. Cei doi bărbaţi au ocolit de departe sicriul, s-au apropiat, parcă împovăraţi de păcate, de sfînta care era deja pe cale să fie primită în braţele Domnului, au îngenuncheat după acelaşi ritual, au sărutat-o pe frunte şi s-au îndepărtat. În urma lor, mînaţi parcă de acelaşi magnetism biologic, cei din biserică au îngenuncheat în faţa crucii, au sărutat icoana, au dat un mic ocol, au îngenuncheat în faţa moartei, apoi au sărutat-o.

Totul îmi amintea de "Fedra" lui Purcărete şi de piticii lui. Eram într-o lume cu alte reguli. Lacrimile curgeau încet, absente, pe obrajii oamenilor. Iar după ce slujba s-a încheiat, l-am văzut pe soţul defunctei, un bătrînel cu o figură de sfînt, îndepărtîndu-se de sicriul peste care tocmai se aplecase ca să-şi sărute soţia pentru ultima oară, mergînd împleticit prin biserică, dezorientat ca un copil de doi ani care nu-şi mai descoperă mama într-o mulţime de oameni. Era atîta umanitate disperată în singurătatea definitivă pe care o descoperise abia atunci, încît am înţeles pînă la capăt mesajul "Fedrei" lui Purcărete. Simbolul e doar o perdea de fum, la fel şi rolul, la fel şi masca. În spatele lor se ascunde ruşinată o umanitate gîlgîind de sentimente. S-a ridicat un colţ de perdea, doar o clipă, şi am putut întrezări viaţa unei familii, bărbat şi femeie, trăită împreună cincizeci de ani. I-am înţeles toate rosturile, de la gesturile mici, pînă la marile atitudini, cînd l-am văzut pe bătrînel nemaigăsindu-şi rostul. De la pasiunile Fedrei la mersul piticilor lui Purcărete, de la corul lipovenilor la marea singurătate a bătrînelului, goală, de aici înainte, de pasiuni (ori plină de-o pasiune goală) nu e decît un deget. Iar cu degetul acela ne aşezăm, mai bine, masca. "Hospodi pomilîi"!

Val CONDURACHE

MASQUE & MASQUERADE

Hogarth, *Masquerade Ticket*, 1727

Din cronica lui Hall aflăm că, în noaptea de 6 ianuarie 1513, adică de Bobotează, s-a desfăşurat la Londra o mare "întrunire mascată", în ocazia "arătării Domnului celor trei Magi". Epifania era ultima sărbătoare a Crăciunului, ţinută în "ziua a douăsprezecea de la Născare". Organizată seara tîrziu, "mascarada" marca "a douăsprezecea noapte". Comedia cu acelaşi nume scrisă de Shakespeare (care era un asiduu cititor al relatărilor lui Hall), are drept subtitlu o formulă semnificativă - **Cum doriţi**. Spectacolul cu măşti (**masque**) devine un divertisment obişnuit la Curte, în secolele XVI-XVII, fiind magistral orchestrat sub bagheta marelui rival al lui Will, Ben Jonson. Descrierea nu este exagerată: somptuoasele "masques" baroce anticipează efectiv spectacolele de operă care copleşesc publicul anilor 1650-60 cu desfăşurarea de costume orbitor de elegante şi maşinării sofisticate, menite a sublinia ariile, recitativele şi corurile elaborate - toate probe că ne aflăm în faţa unei încercări susţinute de a crea şi păstra **iluzia**. Spectatorilor li se solicită colaborarea imaginativă, în schimbul promisiunii că li se va oferi un spectacol "cum doresc". Efectele de **trompe-l'oeil** sînt masiv amplificate prin exploatarea la sînge a spaţiului scenic, adesea sugestiv extins în sala de spectacol. "Măştile" compuse spre a face pe plac regelui James I îl aduc adesea în scenă pe monarhul însuşi, căruia, din convenienţă estetică, devenită obligaţie oficială, i se alătură o bună parte din obişnuiţii curţii. Jocul puterii se transpune în spaţiul fictiv, creînd o iluzie periculoasă: cine are, de fapt, puterea? Şi cine joacă? Şi ce joc (se) joacă? Nu s-a schimbat mai nimic de la "masca" barocă la "pantomima" victoriană din preajma Crăciunului. Pe alte meridiane, aceeaşi iluzie putea purta numele **Cîntarea României**, sau **D'ale carnavalului**. Iluzia, puterea, jocul - cum doriţi...

Era de aşteptat ca, după exilul în care este trimis teatrul de către puritani, Restauraţia regalităţii engleze să repună în drepturi şi spectacolul dramatic. Şi mai de aşteptat încă era etalarea spectaculosului ostentativ. O ilustraţie de epocă ne prezintă o "mască a maimuţelor", dramatizare după fabulele lui Esop. În primul rînd al salonului regal în care are loc "înscenarea", regele, purtînd diplomatic un turban pe cap, este înconjurat de ambasadori străini şi membri ai Curţii. Sîntem imediat după 1660. La circa un deceniu mai tîrziu, John Dryden îşi pune două personaje din **Marriage à la Mode** să discute despre virtuţiile (altminteri pline de vicii) ale prolificei **masquerade**: nimic nu este sigur în "mascaradă", căci te poţi trezi cînd ţi-e lumea mai dragă într-o **terra incognita**, printre "indieni necivilizaţi" şi "sălbatici", lipsit de siguranţă, de frumuseţe, de sănătate! Sub titlul monden afişat, comedia lui Dryden aduce trucurile "mascaradei" pe scenă, într-o **iluzie a iluziei**. Ca în mascarada engleză clasică, se înscenează o "intrigă la miezul nopţii". Efectul este un şir nesfîrşit de complicaţii provenind din confuziile astfel alimentate. Englezii trec drept sicilieni, bărbaţii drept femei, creştinii drept "barbari". O relativizare de moment a ierarhiei oficiale aruncă o rază de dubiu asupra dreptului în virtutea căruia s-au aşezat pînă acum lucrurile. Şi dacă totul e numai iluzie?

Prin anii 1710-20, în plină epocă augustană, spectacolul de **masquerade** se modelează după rigorile unei instituţii perfect organizate. Două figuri publice devin managerii recunoscuţi ai înscenărilor cu pricina: John James ("Contele") Heidegger (nume predestinat parcă punerii în contrast a **existenţei** cu **fiinţa**, a **iluziei** cu **realitatea**!) şi Theresa Corneyls sînt impresarii desăvîrşiţi ai "mascaradelor" de la Haymarket Theatre şi Carlisle House. Heidegger este ridiculizat de către Pope şi Fielding, sub acuzaţia că încurajează noul gust pentru opera italiană. Ardent partizan al muzicii lui Händel (asimilat drept "compozitor englez" la curtea lui George II), elveţianul Heidegger orchestrează săptămînele întruniri mascate, cînd nu au loc spectacole de operă. Prietenă cu Casanova, Mrs. Corneyls îşi transformă casa într-un "palat ca-n poveşti", în care balurile, concertele şi mascaradele se succed în ritm ameţitor. În cafenele se vînd bilete pentru mascaradele publice, la reşedinţele aleşilor oaspeţi sînt trimise invitaţiile galante. George II descinde uneori **incognito** în mijlocul asistenţei înfierbîntate. Ilustraţia satirică a lui Hogarth intitulată **Masquerade Ticket** ne sugerează ambianţa: locul este Haymarket, cum "citim" şi în cadranul ceasului cu ornamente de bestiar, din mijlocul căruia ne surîde sardonic chipul lui Heidegger; candelabrele atîrnate de liane învelite în frunze tropicale proiectează lumină asupra numeroasei şi ocupatei audienţe ce se ascunde sub costume şi măşti minuţios confecţionate; siluetele de ambe sexe alternează din loc în loc cu figuri înfricoşătoare - pitici, vrăjitoare, diavoli; ghicim amestecul de promiscuitate şi ciudăţenie şi în tabloul din fundal, care sporeşte **iluzia spaţiului lumii**, în afişele expuse simetric, anunţînd că "jos" se poate servi cina, dar mai ales în "depravometrele" (**lecherometers**) care pot măsura temperatura celor interesaţi. O Venus şi un Cupidon, ambii mascaţi, sînt contrapartea unui bărbat/bărbatului încornorat din stînga, din nişa sub care tronează o pereche de coarne de cerb! Confuzia de regnuri, stări sociale, sexe şi culturi cu care se laudă "biletul de mascaradă" sugerează multe alte suprapuneri voite: coarnele de cerb erau însemnul celebrilor "morris dancers", a căror asemănare cu căluşarii români trimite la obiceiuri rituale păgîne comune; arătările animale sugerează balaurul din reprezentările Sfîntului Gheorghe (sfîntul patron al Angliei), vîscul aminteşte de preoţii druizi oficiind lîngă trunchiul unui stejar secular.

În mod frecvent, în secolul XVIII, mascaradele marchează sărbătorile calendarului oficial, fiind spectacole de interior în intervalul carnavalesc prin excelenţă, adică din octombrie pînă în februarie, şi baluri şi întruniri dansante (**ridottos**) primăvara şi vara, de pildă de 1 mai (cînd, urmînd un străvechi ritual de iniţiere, se alege Regina Maiului sau a Armindenilor), sau în miezul

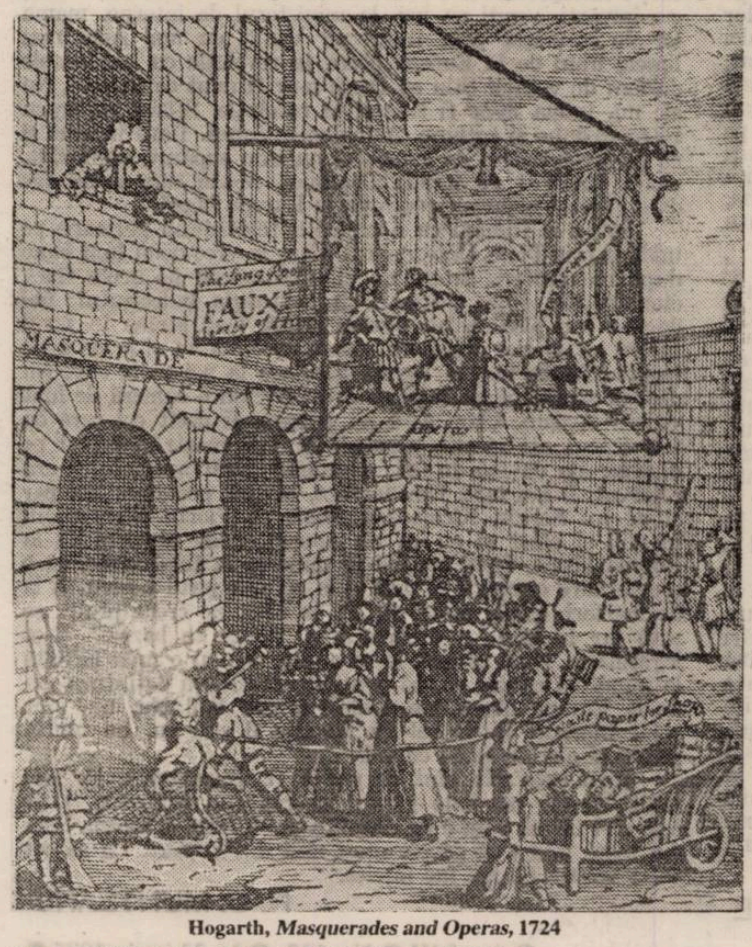

Hogarth, *Masquerades and Operas*, 1724

nopţii de miez de vară, cînd, ştim tot de la Shakespeare, se produc cele mai fantastice metamorfoze. Din romanul **Cecilia** al aventurierei Fanny Burney aflăm că la mascaradele de salon bărbaţii se pot arăta drept "spanioli, coşari, turci, gardieni, vrăjitori sau babe", femeile putînd alege să se prefacă în "păstoriţe, vînzătoare de fructe, cercheze, ţigănci sau sultănite". Mascaradele ţinute la Banqueting House, Whitehall, etalează de regulă costumul de damă "Ruben's wife", prelungind pe parchetul senzaţional al superbei încăperi iluzia falduri-lor baroce de pe plafonul pictat de "cavalerul englez" Peter Paul Rubens, în vremea lui Charles I.

Căutarea şi găsirea **celui-lalt** nici nu sînt greu de satisfăcut în marea metropolă. La mijlocul secolului XVIII, "mascaradele" londoneze afişează **alteritatea** într-un inventar sartorial inepuizabil - de la dominoul neutru (efasînd tranşant diferenţa de sex), la costumele de personaj (Pierrot, Harlequin, Punch, Scaramouche) şi, senzaţional, la costumul de "bal mascat": se poartă costume "orientale" (persane, arăbeşti, turceşti, chinezeşti, amerindiene, polineziene, siberiene!), costume profesionale (de lăptăreasă, vînzătoare de flori, păstor şi păstoriţă, morar şi morăriţă, soldat şi soră de caritate, amestecînd disponibilităţile metropolei avansate tehnologic cu negînditele surprize ale unei Arcadii moştenite sub semnătură englezească), costume ecleziastice (cu precădere de cardinali, episcopi, preoţi, maici şi călugări catolici), costume "fantastice" (de vrăjitoare, demoni, hermafroditi şi druizi!, Diavolul conversînd mascat cu Eva), costume animaliere (păsări vorbitoare, urşi care "joacă bine" şi maimuţe care se schimonosesc de minune!) etc.

Un scenariu al **lumii pe dos** reglează mişcările acestei populaţii pestriţe. Acolo unde cedează structura apar răsturnările spectaculoase. Dezordinea simbolică nu este lipsită de efect terapeutic, căci răvăşirea de moment nu face decît să întărească ierarhia stabilită, în cea mai bună tradiţie a teoriei bahtiniene. Mascarada, aidoma carnavalului, a cărei logică o respectă întocmai, este un **joc serios**. Or, în această potrivire de opuse, mascarada îşi verifică caracterul de iniţiere rituală. Ca **joc**, ea propune eliberarea momentană de constrîngeri şi ne dăruieşte iluzia libertăţii. Ca joc **serios**, ea rămîne copilul **seriei**, anonim printre atîţia alţii, visînd un vis de miez de vară din care se va deştepta înainte de a-l crede adevărat. Mascarada ne azvîrle în tranzacţii scandaloase, amăgindu-ne cu trecerea frauduloasă a frontierei: din Europa în Orient, din familiar în exotic, din natural în supranatural, din sclavie în libertate. Pentru a ne readuce brutal înapoi în obişnuitul plat. **Skandalon** era capcana întinsă cuiva, atunci cînd lupta de la egal la egal nu ducea la efectul scontat. La Curte, odraslele regale jucau nu numai Împăratul indian sau cucerirea Mexicului ci şi piesa castelului de cărţi, cum ne atrage atenţia Hogarth. **Scandaloasă**, iluzia te putea cuprinde. Puteai trăi cu ea ani, luni, zile, sau fie şi o noapte. Şi încă una furtunoasă. "Rivuluţia" conului Leonida şi a coanei Efimiţei se rezolvă spre dimineaţă cu epifanica... constatare că a venit dobitoaca cu vreascurile. Dale carnavalului...

Mihaela IRIMIA

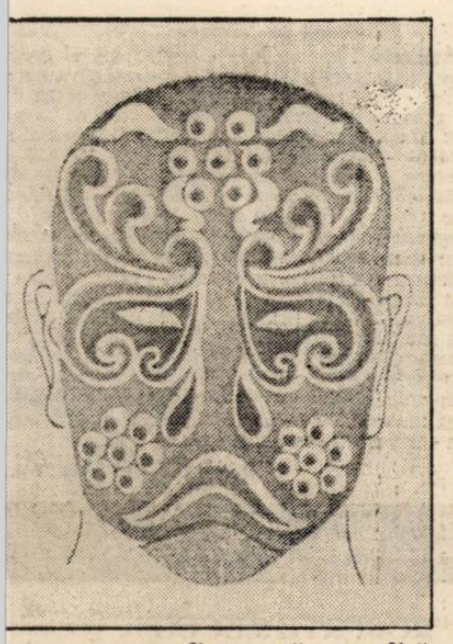

Un martor al realismului socialist (XIV)

u poate fi operată o analiză pertinentă a proceselor de conştiinţă care întîmpină plantarea - în masa artiştilor, scriirilor, criticilor profesionişti şi telectualilor în general - a realismului cialist, fără o incursiune aprofundată tacticii şi metodelor la care a recurs rtidul. În epocă acest lucru nu era cu ıtinţă, întîi de toate pentru că tregul sistem decizional şi procedural a ţinut secret (este de neconceput că ar fi putut face obiectul unei rcetări!) şi în al doilea rînd pentru că psea reculul necesar şi cumulul formativ care să-i alimenteze acestui cul perspectiva. Astăzi, desigur, spunem în bună parte de condiţiile cesare, deoarece comunismul de tip ninist-stalinist s-a prăbuşit şi putem totodată beneficia de libertatea nu mai de investigare ci şi de exprimare. ar şi astăzi încă perspectiva rămîne nendabilă, mai ales într-o seamă de talii, întrucît nu avem la dispoziţie hivele de partid privind dirijarea şi ntrolul de către el al fenomenului ltural-artistic. Carenţa aceasta e ravată de faptul că, la noi, nici unul n protagoniştii cultural-ideologici ai ocii - fie ei mai mărunţi sau mai semnaţi - nu ne-a lăsat vreo mărturie re să ridice vălul "conspirativ" ce protejează perfidele mecanisme de procedură ale instanţelor inferioare şi superioare de partid. Eu însumi, încercînd s-o fac, sînt conştient că mă expun unor posibile erori de datare sau interpretare. În acelaşi timp, ştiu însă că numai un martor din epocă, introdus cît de cît - fie şi numai printr-o simplă situare "pe tuşă" - în tainele cîmpului operaţional ale aparatului propagandistic al Comitetului Central, este capabil să descifreze şi interpreteze politic **tîlcul** real al anumitor documente şi acţiuni de partid. Istoricii de azi, născuţi în sau după anii '40, au toate şansele să cadă în capcana falsificării istoriei (adesea şi cad!), pe care le-a pregătit-o cu o diabolică abilitate partidul, oferindu-le o faţadă, o mască alcătuită din aparenţe.

Tot acest preambul mi s-a părut necesar pentru a înţelege cum se cuvine insistenţele, poate uneori fastidioase, asupra unor aspecte expoziţionale şi documente legate de acestea, care pot crea impresia că alunec în problemele şi stilul de expunere ale unei cronici de artă. Or, nu este cîtuşi de puţin vorba despre asta, ci numai despre principalii factori determinanţi care acţionează în cîmpul proceselor de conştiinţă: intervenţiile ideologico-politice ale partidului şi problematica artistică moştenită prin educaţia unui secol şi jumătate de creativitate modernă. Fără analiza acestor factori determinanţi semnificaţia realismului socialist la noi - ca fenomen urmărit în toate consecinţele sale - rămîne nerelevată. Expoziţia "Flacăra", tocmai pentru că reflectă metodele de tranziţie spre realismul socialist, oferă un bogat material cognitiv întru divulgarea feţei ascunse a partidului.

Să ne oprim pentru o clipă la articolul amplu desfăşurat cu privire la expoziţie, apărut în **Scînteia** din 26 aprilie 1948 sub semnătura lui Nestor Ignat. Pasămite, textul nu se vroia o cronică plastică, ci urmărea doar "precizările cîtorva poziţii critice". Este însă evident - întregul stil, cu normativele, clişeele şi lozincile lui o confirmă - că avem de-a face cu o emanaţie redacţională a ziarului, de cea mai pură speţă a limbajului de lemn, iar nu cu opiniile personale ale semnatarului, străin în realitate de problemele artei. În esenţă - dar fără o mai insistentă apăsare pe pedală - accentul era pus pe un element lăsat pînă atunci de partid mai mult sau mai puţin în umbră: "ascuţirea luptei de clasă pe măsură construirii socialismului", teză celebră - falsă şi criminală - formulată, precum se ştie, de Stalin. În spiritul ei, **Scînteia** opera un transfer asupra confruntării dintre viziunea stilistică modernă şi mijloacele de exprimare plastică academiste, confundate mecanic şi abuziv cu realismul. Erau astfel amintite "rămăşiţele unor concepţii vechi despre artă, pe alocuri chiar decadentă", precizîndu-se că "în linii mari expoziţia "Flacăra" oglindeşte tocmai un asemenea moment de ascuţire a luptei dintre concepţiile şi tehnicile noi şi vechi din arta plastică". În continuare se arăta că "procesul de transformare se poate urmări (...) îndeosebi la aceia care au trecut - şi nu fără urme - prin anumite experienţe şi şcoli formaliste".

Cînd citesc **astăzi** rîndurile de mai sus, cunoscînd tot ceea ce a urmat, descifrez imediat adevăratul mesaj, premonitoriu, pe care îl conţineau. Partidul dădea a înţelege, deocamdată sub o formă voalată, că opoziţia dintre vechi şi nou în artă, concretizată în limbajul plastic, echivala în ochii săi cu opoziţia dintre muncitorime şi duşmanul ei de clasă. Cuvîntul "ascuţire" dă în vileag, pentru cine posedă grija interpretativă şi ştie să citească, un întreg sistem procedural, necruţător şi crud, ţinut în rezervă pentru viitor. Dar faptul nu trebuia să transpară codul era limpede numai pentru iniţiaţi. Încă nu sosise momentul ca artiştii să fie speriaţi, să se simtă jigniţi şi să intre frica în ei. Drept care **Scînteia** îi admonesta pe cei vizaţi acordîndu-le o medalie pentru merit: "Nu încape nici o îndoială că eforturile merituoase de transformare ale unor artişti ca M.H. Maxy, Lucian Grigorescu, sau chiar acelea ale lui Sorin Ionescu, Jiquidi şi alţii trebuie privite în această perspectivă de trecere către teme care nu mai pot fi redate cu vechile mijloace tehnice rămase uneori ca nişte tipare strîmte şi artificiale, pentru un conţinut căruia îi răpesc în bună parte bogăţia şi profunzimea reale". Şi - referindu-se cu elogii la "adeziunea masivă a plasticienilor la temele omului şi ale vieţii" - organul Comitetului Central mai afirma că nu întotdeauna artiştii "Flăcării" au izbutit "să le trateze în mod realist, (...) să exprime realitatea complexă şi dinamică", arătînd că "foarte multe din lucrările expuse folosesc scenele de muncă din uzină ca un simplu pretext pentru rezolvarea unor probleme coloristice, oamenii transformîndu-se în nişte pete de culoare, cu chipuri afumate, complet ascunse sau inexpresive, dînd în mod fals muncii un aspect sumbru şi liric". Cine ar fi putut bănui atunci că o astfel de critică - severă dar nu lipsită de politeţe - nu era decît un avertisment dur, deghizat în veşmîntul urbanităţii. Partidul aştepta însă, cu subînţeles, ca membrii săi - artişti şi critici - să-l priceapă. Că de nu...

Radu BOGDAN

Duşmanii noştri cei iubiţi

Amintirea unei vizite la Mogoşoaia (1982)

Amintirile sînt din vînt, ele inventează nori...
Jules Supervielle

Arborii bătrîni ai parcului vibrau sub efectul miriadelor de particule răsfrînte în razele mpacte ale soarelui care pătrundeau in frunziş. Era sfîrşitul primăverii, nd primele ore ale după-amiezii purtau omisiunea toridei veri valahe, căldura copleşitoare, umedă şi lipicioasă. Am irăsit biblioteca Academiei, fugind din aş, de poluarea cu vapori de benzină, norii de praf mîlos, de tristeţea fără raţie a urbei, de mizeria ei lipsită de stalgie, şi am plecat la Mogoşoaia. ici o adiere nu străbătea printre paiele scate ale întinderii care dispărea în părtare, spre Levant, într-un labirint canale întretăiat de lacuri şi de laştini şi unde, la cea mai uşoară riză, se auzeau şoaptele trestiilor. junsesem la marele heleşteu a cărui glindă verde-albăstruie, densă şi ătută, arunca reflexe verzi argintii. La al, apa stătută e acoperită de trestii şi uferi şi se simte unduind la suprafaţă uşoară miasmă putredă amintind celui ıre se plimbă fermentaţia primordială vieţii. Sub greutatea aerului ıpraînclăzit apa părea uleioasă, emişcată, de abia tulburată de iriturile cîtorva copii cu pielea bronzată lutînd nepăsători binefacerile unei icori nesigure. Un debarcader ruinat te sa să presimţi venirea unei gondole, în mp ce mai în spate, dominînd apele, se dica potcoava unei scări monumentale ı treptele dizlocate, semn lugubru al ecutei măreţii. Mai încolo, tufişuri de ierişor tunse grosolan alcătuiau un birint care ducea spre grădină.

Parcul, grădina şi castelul - mai ırînd o vilă mare - sînt înconjurate de duri masive, construite pentru a le roteja de hoardele de jefuitori care ustiau pe vremuri cîmpia. În faţa lădirii, o scară stil Renaissance te ıvită în interior, în timp ce o lumină dulce transpare prin ferestrele ale căror giurgiuvele închid vitraliile transparente. Clădire de cărămidă, cu culorile şterse din cauza trecerii timpului, vila te face să te gîndeşti la o construcţie de jucărie în care s-a încrustat, în corpul principal, un bloc mare de calcar de un alb orbitor, sculptat în relief. O arcadă susţinută de coloane în torsadă şi păzită de doi lei în stil veneţian - cu marginile zdrobite de violenţa intemperiilor - domină intrarea. Ansamblul pare depus aici, la întîmplare, ca şi cum o mînă străină nepăsătoare l-ar fi uitat în drumul spre o altă destinaţie. Parterul, cu flori sădite recent în mijlocul unei peluze îngălbenite din faţa intrării, nu poate să risipească impresia de părăsire care pluteşte ca o ceaţă uşoară deasupra pietrelor şi a aleilor pe care e presărat pietrişul. Viaţa pare suspendată în aşteptarea imprevizibilului. Cei cîţiva angajaţi, muncitorii, grădinarii, apar din cînd în cînd şi dispar imediat în interiorul anexelor, ca nişte fantome speriate de umbra lor proiectată pe sol. Ansamblul oferă o imagine confuză de restaurare şi de delăsare, de ceva nefiresc, artificial şi provizoriu, incapabil să disimuleze voinţa imperioasă, dar neîndemînatică de distrugere, a cărei forţă irepresibilă e evidentă peste tot şi tot timpul, de îndată ce privirea părăseşte strălucirea alb roz a vilei pentru a se aşeza pe malurile iazului care se transformă treptat în mlaştina originară, sau cînd îmbrăţişează dezolarea parcului, printre tufele răzleţe de iarbă, îngălbenite şi măcinate de agresiunea pămîntului. Graminee sălbatice cu firave tije aurite se vestejesc ca şi cum şi-ar fi epuizat toate forţele în căutarea hranei dintr-o veche pîrloagă devenită stearpă.

Toropit de căldură, căutam un colţ la umbră cu o iarbă ceva mai deasă, pe care să mă pot lungi şi am găsit un muşuroi părăsit acoperit de un muşchi aspru, pe care mi-am pus capul şi mi-am lipit urechea de pămînt, ca să prind şoaptele trecutului. Păsărelele îşi ciripeau intens litaniile lor în monodie, zburau, despicau aerul ca lama unei săbii, săgetînd albastrul monocrom, în timp ce insectele ţîrîiau vehement pe măsură ce căldura se intensifica. Auzeam, din ce în ce mai stinse, pierzîndu-se în depărtare, chiotele tinerilor care se scăldau continuîndu-şi jocurile acvatice. M-a cuprins un fel de somnolenţă, pe care o întrerupeam uneori printr-o uşoară ridicare de pleoape. Atunci am văzut, în toată splendoarea sa anacronică, un mormînt monumental, un imens bloc de piatră cenuşie care ţîşnea din smocurile de iarbă sălbatică, solitar şi pierdut în inima paraginei. Acoperit de o cupolă cu pantă lină el protejează rămăşiţele pămînteşti ale ultimilor stăpîni ai locurilor. E desigur un mormînt, dar şi un cenotaf de un stil incert, juxtapunere de ortogonalitate austeră şi de curbe lascive care se pierd în masa cenuşie. Zace aici, însingurat, suprinzător vas fantomă împietrit în mijlocul străvechii mlaştini pe care, odată, un braţ demiurgiuc a secat-o lipsind-o de viaţă. Au apărut trei copii, care s-au cocoţat strigînd pe vîrful cupolei şi au început să-şi dea drumul în joc, ca pe un tobogan de piatră. Spaţiul s-a umplut de ţipetele lor ascuţite, de bucuria şi de teama lor care sporea în intensitate de cîte ori reîncepea jocul. Nu mai era un răgaz al compasiunii şi reculegerii şi nimeni n-a venit să oprească joaca lor nelegiuită. Brusc, atraşi de alte interese, copiii au dispărut.

Pentru moment acoperite de vehemenţa vocilor omeneşti piţigăiate, vocalizele permanente ale păsărilor au recucerit văzduhul şi mormîntul prinţilor Bibescu a redobîndit pacea solitară a naufragiului în uitare.

Au trăit ei vreodată?

Claude KARNOOUH

Cluj, treisprezece ani mai tîrziu,
7 iunie 1995

Cititi/Auzit

● "În ce mă priveşte, sînt încredinţat că doar receptînd corect realitatea, vom putea **spera** să o şi îmbunătăţim." (Laszlo Alexandru în **Românía literară** nr. 20) ● "Delfuin Seiruig, cunoscută din filmul **Anul trecut la Meriănbead...**" (Corina Dănilă, prezentînd **Telecinemateca** din 6 iunie cu accent de Texas) ● "Foşnitor **şi îmbietor** ca întotdeauna, Cătălin Duţă" (crainica de la **Antena Bucureştilor**, în după-amiaza de 8 iunie)

Trecerea prin reviste

Litere nouă este revista studenţilor de la Litere şi poate fi cumpărată cu trei sute de lei de la Cafeneaua facultăţii. Acum cîteva luni, Bogdan Ghiu (care coordona numărul dedicat "Crîşmelor şi cafenelelor") a ilustrat una din paginile **Dilemei** cu coperta acestei reviste studenţeşti, ceea ce i-a înfuriat straşnic pe redactorii ei. ● LIRISME HIGH-TECHNOLOGY, în ultimul număr sînt două lucruri cu adevărat bune: cronica la **Travestiul** lui Cărtărescu şi cea la **Născuţi asasini**. Prima (semnată Cătălin-Mihai Gheorghe) face o chestie simpatică şi îndrăzneaţă, adică "citeşte" **Travestiul** cărtărescian cu ochii (şi) pe **Travesty** al lui Hawkes, rezultînd un "cut-up" critic de toată frumuseţea şi reamintindu-ne - celor ce-l iubim pe Hawkes - această sentinţă superbă: "Imagined life is more exhilarating than remembered life." Mihnea Mircan scrie o analiză inteligentă "Din care se vede cum **Născuţi asasini** nu e ceea ce pare" - şi cum, am adăuga, a părut multora. "Cu tot acest balast de «intertextualitate» involuntară, Stone eşuează în lipsă de discernămînt, ajungînd la eclectisme dezechilibrate, obsesii mărunte, lirisme high-technology şi trucuri esteticide. Hrănit forţat cu o sevă care se vrea nietzscheană, spectactatorul trebuie să nu mai observe că acţiunea e trasă de păr pînă la călviţie, că atmosfera nu reuşeşte să fie onirică şi bulversantă. În mod normal, el va trage aer în piept şi va privi crunt în jur. Filmul nu e nicidecum o «faţă a secolului». E un şoc fără sens şi o infirmare categorică a unor îndelung clamate calităţi regizorale." ● VERVA ŞAMPANIZATĂ. Ultimul număr (5) al foarte-necesarei **Noul Cinema** cuprinde acele cîteva rubrici "clasice", care dau o bună parte din farmecul acestei reviste: dialogul cu cititorii al lui Dumitru Solomon (care "cenzurează" cu umor savuros opiniile prea ingenue), "potretul lunii" realizat de Eva Sîrbu (întotdeauna, cu tact şi fineţe) şi - eu unul mă dau în vînt după ele! - paginile semnate de Doina Stănescu. Ancheta începută de Irina Coroiu promite să devină interesantă ("filmele de căpătîi dintr-un secol de cinema"), după cum interesante şi bine făcute sînt cele două grupaje: "Amorul şi excentricităţile sale" (al aceleiaşi Irina Coroiu) şi "Vervă şampanizată şi infuzie de optimism" (al Danei Duma), care mai scrie - competent şi cu (bună) măsură - şi despre **E pericoloso sporgersi** al lui Nae Caranfil. ● DAMA DE SERVICIU. De la Cluj am primit şi două numere (ultimele, presupun) ale revistei **Echinox**, care sînt serioase şi stufoase (cam prea, după gustul meu...) Lucrurile într-adevăr gazetăreşti sînt cele două interviuri - cu profesorul american Scott Long despre starea (jalnică, firească) a învăţămîntului universitar de la noi şi cu Virgil Nemoianu despre Cluj şi Bucureşti. "Jurnalul renan" al lui Mircea Zaciu este, ca întotdeauna, un deliciu (cu cîteva consideraţii pertinente asupra filmelor lui Derek Jarman!), în timp ce "Voyeuristica" lui Radu Afrim (cronici cine-teatrale) dă sarea şi piperul acestei reviste: "Foarte rar pot să scriu în pagina aceasta despre premiere cinematografice-eveniment pe ecranele româneşti (aşa cum or fi ele, ecrane mai uzate, mai spălăcite, mai ronţăite de şoriceii casei, mai cu vedere la toaleta a cărei uşă nu se închide, în schimb se deschide din cinci în cinci minute pînă în momentul paroxistic în care dama de serviciu trage voluptos trei rînduri de perdele la uşile de la ieşirea din sală cu scopul de a ne anunţa că mai sînt vreo cinşpe minute şi ne luăm tălpăşiţa)." **(a.l.ş.)**

Scrisori deschise

"La Beaubourg"

"Aşadar am fost la Beaubourg, am fost «vizionaţi» - groaznic cum sună - şi m-am întors...

Povestea invitaţiei a început în anul... 1980. Timp de zece ani nu am fost lăsat să plec de către maiorul Pescaru, iar după 1989 au intervenit tot felul de modificări în programele Centrului Pompidou, ca în sfîrşit, centenarul cinematografului să-i ofere D-lui Jean-Michele Bouhours, şeful departamentului de Cinema, posibilităţi financiare sporite care îi permit să organizeze în acest an o serie de retrospective naţionale, ale unor grupuri sau personalităţi din cîmpul filmului experimental. Şi iată aşa ne-a venit şi nouă rîndul, iar eu am scăpat de o fixaţie care multora le părea exagerată, dar pentru mine a reprezentat o chestiune de obligaţie morală faţă de tinerii mei colegi, care vreme de două decenii au investit talent şi energie într-un domeniu considerat marginal.

Dar să revin la Beaubourg. Conform programului stabilit de comun acord, proiecţia celor 22 de filme a fost efectuată în două seri de la orele 18 la 20 la Cinéma du musée, o sălită de 70 de locuri din zona expoziţiilor temporare. În prima seară a fost făcută o prezentare a grupului/atelierului de către D-l J-M Bouhours şi subsemnatul. După ambele proiecţii au urmat întrebări şi s-au făcut comentarii pe marginea filmelor, destul de pertinente, dar nu de un nivel teoretic prea ridicat. Mă rog, asta e...

Trebuie să recunosc că vreme de cîteva zile am fost oarecum deprimat deoarece în sală erau aproximativ 25-30 de persoane, ce-i drept specialişti ai genului şi studenţi. M-am «liniştit» în săptămîna următoare cînd am asistat la proiecţia unor filme ale lui Stan Brakhage - un fel de numărul unu al filmului experimental american - constatînd că publicul era acelaşi atît numeric cît şi calitativ: în sfîrşit mi s-a explicat că aşa se întîmplă la toate retrospectivele genului... Aşadar rămîne important faptul că am fost invitaţi să proiectăm filmele la Beaubourg, vor rămîne plachetele care au fost şi vor mai fi editate în sinteza anuală şi faptul că am fost înregistraţi de către sistemul informaţional al centrului. Deci existăm aşa că mă declar mulţumit. Sau mai exact am existat deoarece capitolul film experimental a luat sfîrşit...

Am fost întrebat ce facem (de-)acum încolo şi am explicat

➠

Din viaţa unui extremist de centru

Confesiunile unui gazetar sportiv

Are cineva puterea să asculte confesiunea unui gazetar sportiv, azi, la Bucureşti? Răbdarea? Cheful? Se găseşte vreun Tihon de serviciu? Cel care vi se încredinţează şi-a redactat de mult epitaful la care n-are ce stiliza: "Aici zace..., care a visat să fie ziarist sportiv şi a fost".

Am fost. Asta am fost. Nuvelistica mea nu-i decît un "ciubuc" la acest proiect împlinit, nu încremenit. Romanele - dacă le pot spune aşa - le-am ratat. Aşa-zisele poeme sînt o încercare de a mă autoderuta. Scriitorul, ficţionarul permanent nesigur sub presiunea idolilor săi inaccesibili nu poate ascunde, tremurînd în faţa "morţii lui Ivan Ilici", siguranţa gazetarului care a descris bine şi foarte bine goluri, fente, şuturi intrate în memoria mulţimilor; am 25 de ani de meserie fotbalistică şi nu mă ruşinez, vorbesc de ea rar, dar fără complexe, nu ca despre pian. Pianul l-am părăsit pentru a deveni gazetar de fotbal, indiferent de sistem, da, domnule, merg pînă aici, m-am realizat ca "om de gol". Belphegor a fost cineva în ţara asta... Nu pot să nu mă laud ca gazetar sportiv - cînd am lipsit o lună din Bucureşti (prin '70, plecînd pentru prima şi ultima oară la Frankfurt) un simplu grănicer, cel care mi-a cercetat paşaportul, a rostit aceste vorbe care şi azi îmi ordonează opera: "Ne-aţi lipsit!" Sînt conştient că dacă aş fi scris "Muntele magic", urechile nu mi-ar fi auzit această vorbă. Peste o săptămînă, au venit acasă trei bărbaţi serioşi să mă ia la întrebări, ce-am discutat cu X, într-un hotel din Wissbaden - i-am aiurit printr-o şuetă lungă despre centrul înaintaş Dumitrache, zis "Mopsul"; au fost încîntaţi şi atunci le-am spus-o clar: "nu-i meseria mea să vă spun ce am discutat cu X, e meseria d-voastră s-o ştiţi şi sper s-o ştiţi, luaţi-mă, umflaţi-mă ca pe o minge", "vai de mine... pe Dvoastră?". Eram şi foarte deştept ca Belphegor...

Cît mă mai lăsaţi să mă laud? Dacă m-aş fi priceput la politică şi literatură ca în domeniul sistemului 4-2-4, eram undeva între Dante, Stendhal şi bunica mea.

... Dar azi, domnul meu, mi se cere altceva.

Mi se cere să-mi schimb destinul, nu în general, ci chiar epitaful.

Mi se cere ca din "om de gol" să devin inspector de poliţie economică, combinat cu procuror şi, inexorabil, informator. Am auzit-o cu urechile mele, la "Procesul etapei".

"Procesul etapei" e cea mai bună emisiune în direct a lui Pro TV, dar nu numai a lui şi nu numai de sport. Nici un post n-a realizat, "in vivo", o emisiune mai populară, cu zeci de telefoane slobode la gură pînă la pisălogeală, ca asta, a lui Ovidiu Ioanitoaia. E mult prea lungă, vreo patru ore!, dar trebuie să fii prost ca să imputi românilor că pot sta de vorbă, ore întregi, despre fotbal. Da' despre ce?

Ei bine, acolo a venit, după miezul nopţii, un telefon de o duritate încă necunoscută: cineva, un bărbat-precizez, fiindcă nu putea fi şi o femeie, atît de obsedată e ţărişoara noastră în această direcţie - i-a cerut lui Ioanitoaia să caute şi să aducă probe asupra trucării unuia dintre multele meciuri trucate, de nu toate, din campionat. Ziaristul i-a spus că nu poate, că meseria lui, totuşi, ar fi alta... I s-a răspuns de la obraz: "dacă nu faci asta, înseamnă că te faci că te faci şi nu ne mai interesează!?". Am fost copleşit; a existat un caz cînd înaintea unui meci, la Mondialele din '90, celebrul Anglia-Olanda, s-au luat, la Palermo, asemenea măsuri poliţieneşti că un ziarist de la "L'Equipe" i-a scris mamei sale din hotelul peste care zburau helicoptere gata să intervină în caz de masacru între suporteri: "Mamă, nu m-ai născut ca să fiu corespondent de război". Nu e cazul meu. Încă.

Cazul meu - că nu degeaba îi zice "Procesul etapei" - ţine de aceste evidenţe: azi, dacă ziaristul de fotbal nu scrie despre mită, fraude, escrocherii, e neinteresant; azi, la noi, dacă nu alergi după "dovezi" care "dau în gît" un blat, eşti un rahat şi a te mulţumi cu analiza meciului Ajax-Milan, finala finalelor, poate da naştere, la acelaşi proces, suspiciunii că eşti laş, diversionist, de nu chiar "tamşe" cu acuzaţii. Nu se mai deosebeşte - decît prin cîteva fleacuri de scoruri şi clasamente - rubrica de fotbal de aceea juridică şi, cu totul logic, de aceea politică. Facsimilele, chitanţele, casetele video şi audio obsedează redacţiile de specialitate de parcă ne-am învîrti în Parlament. Nu exagerez: e aproape vremea cînd lîngă Raportul "Apartamentul", ţara întreagă va fi "zguduită" (c'est une façon de parler!) de Raportul "Fotbalul". Pînă atunci, "balonul rotund" e deja intrat în scandalurile financiare ale tranziţiei, în biografia politică şi "ideologia" nenumăraţilor conducători de partid şi de stat (dacă nu s-a uitat această expresie). E şi partea bună a "procesului": fotbalul a încetat să mai fie "o metaforă a vieţii", cum susţineau cîţiva stilişti ai ludicului; el nu mai e o joacă - e, în direct, politică, finanţe, afaceri, dolari, casă, masă, vamă, mamă, maşină, tranzacţie, "rămîne cum am vorbit...", flagrant delict, închisoare, într-un cuvînt: "proces". Nu mă pot opune. Nu pot să nu le dau dreptate mulţimilor însetate de adevăr şi halucinate, în pustiul lui, după "dovezi" ca după apă, manipularea atingînd paroxismul a la Beria: dacă nu se găsesc dovezi, asta înseamnă că ele există! Fotbalul a ajuns să împărtăşească soarta, opiniile şi pulsaţiile întregului popor. Ce fac cu epitaful meu redundant şi individualist?

Mă întunec - precum poetul gazetar.

Corespondenţă: **Olga Ronai**, bul. 1 Mai 42-52, bl. 35 - Ne bucură că v-aţi simţit datoare să ne împărtăşiţi sentimentul d-voastră despre acel articol total neînţelegător în analiza filmului lui Pintilie, apărut în "Arhitekt", semnat Dan Adrian; sîntem pe aceeaşi lungime de undă.

Radu COSAŞU

➠

că din 1990 Atelierul Kinema-Ikon - component al secţi
Artele spectacolului de la Muzeul din Arad - este în curs
tranziţie - iarăşi - spre noile tehnologii mediatice şi că d
acest an vom produce documentare video şi ceea ce se n
meşte video-art. Drept urmare am fost invitat la «Spaţiul
consultaţie video» - departament relativ nou, un fel
pandant la cinema - unde mi-am «sacrificat» jumătate d
cele două săptămîni pariziene ca să «vizionez» aproape 100
lucrări video de referinţă, cu şanse de colaborare viitoare.

O bună impresie a făcut revista **Intermedia** cu efect
imediat al unui abonament făcut de D-na Agnès de Bretag
care conduce departamentul Documentation - cărţi, reviste
manuscrise din cîmpul avangardei, dar nu numai. Apropo
revistă, din nou gratitudinea noastră faţă de **Dilema** pentr
aprecierile mai mult decît măgulitoare făcute de D-l Bogda
Ghiu. De asemenea, vă rog să transmiteţi salutări amica
D-lui Alex Leo Şerban de care ne leagă de la început an
mite afinităţi de ordin stilistic, căruia bănuiesc că o să-i preda
epistola mea şi materialele însoţitoare pentru o informaţ
succintă asupra - să-i zicem - evenimentului cu pricina."

Gheorghe SABĂU

Bustul Thaliei

"ROBERTO ZUCCO" SAU TEATRUL CARE "FURĂ"

Sfîrşitul stagiunii teatrale 1994-95 aduce pe scena Teatrul Naţional Bucureşti, în premieră pe ţară, un spectacol diferit formă şi conţinut. Este vorba despre **Roberto Zucco** Bernard-Marie Koltès. Dramaturgul francez, considera "cercetător al extremelor pămîntului", îşi construieşte subiecte dramatice pe o singură idee: marginile civilizaţiei astăzi încep prindă viaţă, să asalteze, să ocupe şi să devină ele însele centr În acest context teatrul lui Koltès se află la graniţa dint duritate, brutalitate, violenţă şi speranţă, optimism. Rober Zucco este "un amestec de Rimbaud şi Faulkner, o creatu poetică", un personaj ce-şi trăieşte propria tragedie: traged căutării unei idei pierdute.

În viziunea regizorului Felix Alexa drama trece de individual la general. În spectacol nu există eroi principa pentru că personajul central este Moartea. A muri înseamn poate singurul adevăr. Iar Adevărul înseamnă Lumină. Rolul care îl acordă regizorul reflectorului este acela de clarvăzător, ne ajută să privim în interiorul eroilor, camerei, cartierului Vedem altceva decît moarte? Regizorul face din lumină u factor dramatic. Raportată în mai multe moduri la personaj poate, sau nu, crea umbre, penumbre, iar în plan simbolic d sau nu, personalitate eroului. Lumina nu este doar lumin orbitoare sau palidă, ci ea ne poate ataca, violenta sa dimpotrivă, conduce spre ieşiri misterioase. Iar mister n înseamnă ceea **ce** se întîmplă, ci **de ce** se întîmplă. Decorul (u spaţiu întunecos), anulează ideea formei în teatru, accent fiind mutat pe timp şi reprezentare. Astfel **Roberto Zucco** înscrie în şirul spectacolelor de tip expresionist pentru care cri teatrului este o criză a spaţiului. Felix Alexa creează o poezie o emoţie umană într-o reprezentare de caractere şi id succedate filmic. De menţionat că tehnica cinematografi aplicată limbajului teatral este din ce în ce mai des folosită. F direct, atunci cînd decorul reprezintă unul sau mai multe ecra pe care se derulează benzi filmice, supraîncărcînd mesajul; f indirect, prin forma spectacolului, ce ne dezvăluie subiect printr-o "derulare" de secvenţe. Tehnica **fondu** are rolul de echilibra emoţia şi a accentua poezia. Spectacolul lui Felix Ale depăşeşte starea "developării", ajungînd a fi un "negativ" filmi fără a atinge clarvizualitatea imaginii "fotografice". De ace actorii se află în sfera unui joc naturalist, cu conţinu psihologic, aducînd o pasiune pentru mişcare, de "însufleţire" "benzii". Jocul nu creează tema ci o dezvăluie, de unde nerezolvarea momentului final, lipsit de tensiune.

Urmărind spectacolul lui Felix Alexa ne dăm seama teatrul astăzi nu trebuie să fie doar o artă sintetică, ci sincronică. Căci dacă filmul, sau oricare altă artă la orizon încearcă să prevaleze, teatrul trebuie să şi-o subordonez folosindu-i tehnicile. În aceasta constă singura lui şansă de supravieţui.

Vitalie MORARU

Ocolul

Miercuri, 31 mai, pe terasa unei locuinţe din Cotroceni avut loc şedinţa de constituire a grupului interdisciplina **pat ru'ntru 1** - cerc de reflecţie şi acţiune asupr ambientului cultural. Tema propusă studiului a fost "Ocolu (ocolul mioritic, ocolul sinergic, ocolul de oi) şi ea a fos exemplificată de un happening la care au participat toţi c doisprezece membri ai grupului.

Ideea acestui cerc sui-generis - din care fac parte num cunoscute ale vieţii culturale bucureştene - este parazitare parodică a ceea ce înseamnă fenomen artistic contemporan prin anticiparea, "actarea" şi, astfel, dezactivarea lor mass-media. Totodată, grupul militează "soft" pentr descentralizarea manifestărilor culturale, scoaterea acesto de sub pernicioasa tutelă a oficialului şi a seriosului pentru implementarea unor spaţii alternative. **pat ru'ntru** îşi propune să mimeze convingător deruta artistică/economic postmodernă, inserîndu-se practic şi teoretic în ea. (Cîtev din sloganurile care au însoţit happeningul din 31 mai a. spun, credem, suficient despre marja de acţiune a grupulu "Un behăit pentru liniştea noastră", "Nu putem behăi deci împreună", "Nu tropăiţi în spaţiul mioritic!" ş.a.m.d.)

Bal mascat la 1986

Dragă Vladimir Ilici Lenin,

Mi-a plăcut foarte mult cum ai dansat! Sigur, comunismul m-a atras dintotdeauna, dar mama s-a opus să-l studiez pe la 12-13 ani, temîndu-se să nu capăt "obiceiuri urîte"... Ieri, văzîndu-te pe tine şi pe Rosa Luxemburg acolo pe scenă, alături de ceilalţi comunişti plini de abnegaţie, m-a cuprins nostalgia: era atîta energie în tot ceea ce făceaţi, atîta bucurie şi atîta lipsă de inhibiţie (n-aş fi crezut niciodată că Recviemul lui Mozart poate fi "comunicat" astfel!) încît m-am gîndit că e ceva nemaipomenit să fii comunist negru şi evreu şi lumea să se uite la tine atunci cînd declari toate aceste lucruri în faţa tuturor! Şi că probabil comunismul merită un Recviem dacă asta înseamnă o asemenea performanţă **fizică**: a da, a lua, a (te) contorsiona, a împinge demonul nevăzut al comunismului în afara scenei şi-apoi a te confrunta din nou cu el - sau cu acea confuzie de unii numită Speranţă. (Mi s-a părut minunată Freda Rosen atunci cînd îţi explică, ţie Vladimir Ilici, că ea nu are decît speranţe pentru ea şi pentru familia ei... dar comunismul a fost construit de toţi la un loc, exact ca şi dansul; şi, tot ca şi el, a fost un fel de pasiune diktată (cu trei de "k") de intelekt **dar**, spre deosebire de Amy Pivar şi voi toţi, de intelektul unui singur om, de cenuşiul unei singure minţi care a sperat pentru toţi - de unde şi confuzia). Comunismul vostru, ieri pe scena de la Teatrul de Comedie **(of all places**!), a fost unul vesel, naiv, profitabil şi american: de la toţi pentru toţi, cu dăruire, poftă de "comunicare" şi indiferenţă faţă de comandamentele doktrinare ale Trupului Ideologic. Nu e o ideologie, ci o simplă chestiune de performanţă: cît de mult pot întinde corpul meu în direcţia aia sau ailaltă? Cît de bine pot cînta? Cîte tumbe pot face? Cu voi, Vladimir, Amy-Rosa, Freda, Jonathan şi ceilalţi, comunismul are haz - chiar şi atunci cînd pe bandă răsună "Internaţionala"...

Acum am înţeles şi "de ce un Recviem"; e, oricum, mai bine decît o Uvertură!

Take care, sincerely yours,

a.l.ş.

Sculptură de George Segal

Celebrul Bill T. Jones şi Amy Pivar în „Recviem pentru comunism"

Bon de lectură

Pascal BRUCKNER, Alain FINKIELKRAUT

Noua dezordine amoroasă

Traducere de Luminiţa BRĂILEANU
Editura Nemira 1995, 300 p., 4000 lei

Publicată pentru prima oară în 1977, cartea, pe atunci, foarte tinerilor Pascal Bruckner şi Alain Finkielkraut face cu poetică luciditate bilanţul a ceea ce a însemnat eliberarea sexuală trăită cu frenezie de lumea occidentală a anilor '60 şi '70 şi se constituie într-un original antitratat de sexologie menit să deculpabilizeze iubirea ca trăire şi s-o readucă în actualitate ca scriere. Pentru că revoluţia sexuală a secolului XX, solid întemeiată pe texte de medicină care au făcut să triumfe o viziune exclusiv terapeutică şi tehnicistă asupra iubirii, a eludat programatic inefabilul necuantificabil al oricărei emoţii sau trăiri şi a proclamat că oamenii liberi trebuie să fie în primul rînd oameni sănătoşi. În acest context, dragostea, de mult scăpată de tirania religioasă, şi mai de curînd de puritanismul burghez, dar lipsită în consecinţă de repere esenţiale ca finalitatea metafizică sau garanţia împlinirii în cadru instituţional, s-a aşezat de bună voie sub dominaţia şi mai cumplită a medicinii. Nemaiputînd fi asumată ca destin personal, dragostea şi-a căutat soluţii în formule ştiinţifice generalizatoare, în dorinţa regăsirii unei noi ordini, chiar cu preţul ştergerii diferenţelor şi a diversităţii dintr-un domeniu în care doar particularul este important.

Acestei noi ordini înscrise în insuportabilul discurs terapeutic de tip ştiinţific, înrobitor şi creator de complexe, Pascal Bruckner şi Alain Finkielkraut îi opun în mod ostentativ arbitrarul şi subiectivismul discursului literar. Ei nu oferă soluţii, sau dacă le oferă, sînt de natură poetică, se mulţumesc să-şi afirme nedumeririle şi să pună în dificultate un sistem teoretic prea sigur de sine. Textul lor, admirabil tradus de Luminiţa Brăileanu, jonglează cu concepte psihologice, psihanalitice şi sexologice, divaghează ironic şi iconoclast, de la subtil la scabros, pe tema juisării, pentru a proclama misterul feminin împotriva simplistei "aritmetici" masculine a plăcerii, analizează în termenii economiei politice marxiste relaţia prostituată-client, iar în termenii naratologiei mecanismul producţiilor porno, distruge mitul străvechi al androginului pentru a pleda supremaţia alterităţii împotriva unităţii, acumulează metafore, se autorezumă în maxime şi paradoxuri percutante, dar mai ales afirmă într-o mare varietate de registre ale limbajului un singur lucru: că ordinea, sau noua ordine amoroasă susţinută de discursul ştiinţific trebuie anulată, măcar la nivel textual, şi spre marea satisfacţie a tuturor celor care se desfată în plăcerea textului sau în textul de plăcere, de noua dezordine amoroasă a discursului literar.

Marina VAZACA

Cronica literară de tranziţie

Ultra-moderatul moderator

"Le choix de pensées est invention"
LA BRUYÈRE

Mi-a scăpat primul volum de după '89 al Jurnalului lui Iosif Sava (**Jurnal pe portative**, I, Ed. Roza Vînturilor, 1994). În schimb, am citit cu interes aceste două tomuri recente, cu titluri opacizante, care dau impresia că ar fi vorba de nişte sinteze filozofice: **Muzica în zgomotul lumii** şi **Muzica la sfîrşitul mileniului**[*]. Ele sunt de fapt un jurnal, în sensul cel mai propriu al cuvîntului, cu note zilnice (mart.-sept. '91 şi, respectiv, aug. '94-febr.'95), care-l caracterizează cum nu se poate mai bine pe Iosif Sava.

El este un agitat, un febril al faptului de cultură, pentru care este, cum se spune-n fizică, un "bun conducător" şi chiar catalizator. Pe trunchiul muzicii, care e dominanta vieţii sale (şi-ntr-a cărei istorie şi fenomenologie este un ştiutor), s-au dezvoltat preocupările pentru literatură, filozofie, arhitectură, istorie, politologie, teatru, film ş.c.l. Marile sale plăceri sunt să organizeze, să mediatizeze şi să fie prezent (vorba lui Liiceanu din **Epistolar**) "peste tot unde viaţa dă semne", dar mai cu seamă la "întîmplările de soi petrecute la curţile spiritului". Într-una din zile îşi notează bucuria că are un program încărcat pe trei săptămîni înainte; într-alta, îşi mărturiseşte spaima de pensionare, cînd ar fi nevoit să iasă din această activitate trepidantă. (Probabil, e ca un titirez: dacă s-ar opri, s-ar prăbuşi). Alergătura sa de la un eveniment la altul mă face să mi-l imaginez oarecum ca pe Gaittany al lui Călinescu, din **Bietul Ioanide** şi **Scrinul negru** (honni soit qui mal y pense: Gaittany e, la urma urmelor, coşcogea Al. Rosetti), făcînd act de prezenţă şi-n dreapta şi-n stînga şi bifînd fericit în agendă etapele "rezolvate".

Contactul cu realitatea nemuzicală al lui Iosif Sava e prin excelenţă unul **mediat**. Jurnalul nu consemnează discuţii intelectuale cu parteneri apropiaţi (sunt menţionaţi Radu Cosaşu, Eug. Simion, dar nu şi conţinutul dialogului) şi nici impresii după lectura unor cărţi, iar notaţiile cultural-turistice sunt frenetic convenţionale. Viaţa lui Iosif Sava se desfăşoară în public, la Radio sau TV, de aceea se şi plînge undeva că, deşi cunoaşte sute de inşi, nu are un prieten care să-i sară în ajutor la o nevoie vitală. Cît despre citit, Iosif Sava e sub ziare ca personajul lui Eugène Ionesco sub scaune. Mereu activ (carte după carte, 17 din 1989 pînă azi, voiaje dese pe "linie" muzicală, emisiuni fără răgaz), ceea ce umple paginile jurnalului nu sînt gîndurile **sale** despre sine şi alţii ci, într-o proporţie covîrşitoare, cele **ale altora** despre el sau despre diverse fenomene şi situaţii, luate din gazete. Aşa cum trăieşte Iosif Sava, aşa se şi exprimă: **mediat**, prin mijlocirea altora, dintr-o parte sau din alta. Comentariile sale sunt minime şi, uneori, sibilinice, de nu poţi preciza: aprobativ sau reprobativ a fost reprodus cutare text? Se află aici un anume laxism axiologic (cărturari şi caracude sunt citaţi cu egală migală), o angoasă a angajării periculoase, de unde şi o obsesie a echilibrului prudent, a pandisponibilităţii precaute. (E adevărat că poziţia sa îl şi cam obligă la asta. I-ar putea el invita şi pe M. Dinescu şi pe T. Raveica, şi pe O. Paler şi pe A. Năstase, dacă n-ar "juca" aşa? La p. 114 îşi mărturiseşte o "laşitate": că a refuzat să semneze în apărarea lui Gogu Rădulescu, dar şi fapta şi mărturisirea au ceva strategic). A apărut **Dimpotrivă** de Virgil Ierunca? Iosif Sava reproduce patru pagini compacte ale cronicii lui D.C. Mihăilescu din **"22"**. Nu ştim dacă I.S. a citit cartea, nici dacă e de acord cu consimţirile lui DCM. El îi dă doar cuvîntul. E, şi în scris, un ultramoderat moderator. (Proclamîndu-se un **"fundamentalist al valorilor"**, îşi declară, în două rînduri, afinităţi profunde cu Radu Cosaşu, care se defineşte "extremist de centru"). De aceea, jurnalul său e deopotrivă LETOPISEŢ al evenimentelor (muzical-culturale), ca o, mutatis mutandis, **Cronică de la Arbore**, şi ANTOLOGIE de texte publicistice, de felurite calibre, de la anunţuri, ştiri, notiţe şi pînă la editoriale, foiletoane, cronici, multe in extenso, din ziare şi reviste de toată mîna ori culoarea. Astfel, "coautorii" acestor cărţi sunt şi V. Cristea, C.T. Popescu, A. Vieru, I.M. Ştefan, R.F. Alexandru, N. Brânduş, D. Titus Popa, Ov. I. Moldovan, M. Cosma, L. Ulici, C. Cubleşan, P. Fülop, A. Erszebet, N. Manolescu, C. Buzinschi, Şt. Gheorghiu, O.S. Pîrîu, E. Nussbaum, S. Achim, V. Parhon, M. Iorgulescu, V. Silvestru, F. Monceaux, St. Tănase, Eug. Ionescu, O. Paler, M. Handoca, Dan Grigore, Şt. A. Doinaş, Gh. Dumitraşcu, N. Cristache, N. Dragoş, N. Corbu, A. Păunescu, C.V. Tudor, S. Nicolaescu, A. Riderelli, N. Mihăescu, G. Barbă, D. Cornea, Cr. Sîrbu, A. Cornea, G. Grigurcu, C. Stănescu, Cr. Teodorescu, A. Moisin, E. Simion, I. Neacşu, G. Constantinescu, V. Pîrvu, M. Apolzan, Z. Ornea, A. Pleşu, Dan Popa, M. Mihăieş, T. Octavian, E. Florescu, G. Pascu, L. Grigorovici, D. Ţepeneag, O. Soviany, R. Gheciu, D.C. Mihăilescu, S. Faur, N. Prelipceanu, S. Oţeanu, I. Cristoiu, J. Corti, C. Coroiu, O. Andronic, D. Bossun, Z. Marineasa, I.D. Sîrbu, G. Andreescu, P. Everac [**].

Pe ce teme li se dă cuvîntul acestor "invitaţi" ai cărţii lui I. Sava? 1. Cea mai mare parte sunt integraţi unui scenariu egocentric şi masochist. Iosif Sava transcrie toate ecourile de presă ale Seratelor sale, din Parlament sau de la cutare pensionar, dintr-o revistă de cultură sau o obscură foiţă, fie că-l laudă entuziast, fie că-l beştelească scabros. 2. Tema nevoii de muzică simfonică. 3. Tema naţionalismului şi a şovinismului în ascensiune. Ca provocator de dialog, I. Sava are un farmec sui-generis, amestec de redundanţă, retractilitate şi expansionism incontinent. Sînt în carte cel puţin trei convorbiri ale sale (cu Celibidache, Ion Vianu, Andrei Şerban) absolut remarcabile.

Jurnalele lui Iosif Sava sînt cartea plină de patima culturii, asumată cu gravă candoare şi imensă bună voinţă, a unui om eminamente necesar în zile ca acestea.

George PRUTEANU

---

*) Ed. DU Style, Buc., 1995, 240 p. şi, resp., InfoTeam, Buc., 1995, 400 p.

**) Plus: 1. Persoanele din "public" ale căror scrisori, măgulitoare sau terfelitoare, sunt reproduse integral; circa 40; 2. Interviuri in extenso de T.C. Zarojanu (C. Mandeal), R.S.-Brumariu (A. Şerban), C. Iftimie, E. Comarnescu (Mitică Popescu), C. Pavel (Marko Bela), R. Palade, G. Pruteanu (Dan Grigore), C. Stănescu, M. Petcu (Iosif Sava), C. Ciochină (Dan Zamfirescu).

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Cînd masca se lipeşte de chip

În zilele noastre, un om politic care nu apare cît mai des la televizor încetează să existe pentru opinia publică, chiar dacă, între timp, el îşi face conştiincios datoria. Pentru a fi aleşi şi realeşi, politicienii au nevoie, din ce în ce mai mult, nu numai de idei, programe, structuri de partid care să-i susţină ori calităţi personale care să-i impună atenţiei, dar şi de mijloacele prin care toate acestea să ajungă la poporul care-i votează. Sîntem departe de vremea cînd candidatul la preşedinţia SUA numit Eisenhower şi-a făcut reclamă la TV şi a generat comentarii ironice: "vrea să se vîndă ca un săpun". Astăzi, şi în lumea politică, dacă imagine nu e, nimic nu e. Important e, desigur, mesajul, dar numai pentru cine are mijloacele de a-l comunica.

Spune-mi cum (te) comunici, ca să-ţi spun cine eşti!

Se întîmplă însă că dezvoltarea culturii de masă, transformările rapide ale comunicaţiilor, pătrunderea marketingului şi în domeniul politic fac, de multe ori, ca mijloacele s-o ia binişor nu numai înaintea scopului, dar şi a personajului politic (cu ideile şi programul său cu tot). Interferenţele dintre diversele mesaje cu care e bombardat consumatorul de **media**, suprapunerea, pe aceleaşi canale de comunicare, a unor genuri diferite, fac ca personajul mediatizat să producă asupra publicului efecte asemănătoare eroilor din ficţiunile populare (fie ele seriale de televiziune, "soap operas" ori benzi desenate). Judecata - şi, deci, votul - electoratului se bazează în mare măsură pe ceea ce **arată** un politician, nu pe ceea ce **este** într-adevăr; pe **imaginea** sa, mai mult decît pe ideile sale şi pe capacitatea reală de a le pune în practică. Manipulare? Într-un sistem democratic, deci pluralist, în care puterile se controlează reciproc, în care mediile de informare sînt libere? E posibil? În sensul strict al cuvîntului, nu e posibil: sistemele democratice au suficiente mijloace pentru a împiedica eventuale încercări de a "controla" opinia publică. Dar nu e nici cu totul inevitabil: comunicaţiile de masă au suficiente mijloace pentru ca, în forme aparent democratice, să "influenţeze" opinia publică într-o direcţie sau alta. Cel puţin aşa demonstrează experienţele politico-mediale recente din Italia: faptul că proprietarul unui adevărat imperiu multimedial (trei canale de televiziune, un cotidian, cîteva săptămînale de mare tiraj, o editură, o mare societate de publicitate) a devenit prim-ministru după numai cîteva luni de activitate politică - este vorba, desigur, de Silvio Berlusconi - a obligat opinia publică occidentală să se întrebe ce se întîmplă, într-o astfel de situaţie, cu principiile democratice? În Italia s-au iscat polemici aprinse, iar una dintre cauzele căderii lui Berlusconi a fost tocmai faptul că nu a vrut să renunţe la statutul de patron al "celei de-a patra puteri", odată ajuns în fruntea uneia dintre cele trei tradiţionale (cea executivă). "Doar nu sîntem în România lui Ceauşescu, unde guvernanţii erau şi stăpînii televiziunii!" - a exclamat, în Parlamentul italian, unul dintre liderii opoziţiei. Dar problema în cine a depăşit spaţiul Peninsulei, stîrnind îngrijorări şi în celelalte ţări europene. Şi nu fără motiv: dincolo de ce a făcut sau nu a făcut ca şef de guvern, Berlusconi a demonstrat că se poate ajunge la putere, prin vot liber şi democratic, mizînd aproape totul pe imagine, pe "mască": jucînd un rol şi - mai ales - dispunînd de mijloacele prin care acest rol să fie difuzat, cu insistenţă şi forţă de persuasiune, în opinia publică.

Nimeni nu putea spune, acum mai bine de un an, cît de bun sau cît de rău este programul politic al noului partid "Forza Italia" şi nici nu se ştia exact dacă el există într-adevăr. Dar partidul a apărut şi a cîştigat, după numai cîteva luni, alegerile parlamentare. Aceasta pentru că, înainte de a fi cu adevărat o formaţiune politică, el a fost o imagine care se adresa electoratului dezamăgit de corupţia vechilor partide. Creatorii acestei imagini au mizat pe o simbolistică simplă, dar penetrantă, uzînd de cîteva elemente din "patriotismul cotidian": o denumire care corespunde îndemnului auzit pe stadioane cînd joacă naţionale de fotbal, o emblemă în roşu-alb-verde (culorile naţionale), un fundal albastru pe toate scenele unde aveau loc întruniri electorale (sportivii care reprezintă Italia în competiţii internaţionale sînt supranumiţi, după cum se ştie, "gli azzurri"). În structurile de conducere ale partidului au fost numiţi oameni proveniţi din întreprinderile lui Berlusconi, asigurîndu-se astfel un management eficient, care a adaptat la domeniul electoral tehnicile de marketing aplicate cu succes în activitatea antreprenorială. În sfîrşit, elementul decisiv a fost chiar Berlusconi, supranumit imediat de ziarişti "il grande comunicatore": cu ajutorul specialiştilor în reclamă şi în sondarea opiniei publice, el şi-a compus, pînă în cele mai mici detalii, un personaj "bun pentru TV": veşnic surîzător, îmbrăcat mereu la fel (costum "la două rînduri", cămaşă bleu-ciel, cravată cu picouri, pentru ocaziile oficiale; cămaşă bleu plus pulover bleumarin cînd era intervievat acasă, stînd mereu pe aceeaşi canapea albă), vorbind simplu şi direct, fără retorica, emfaza şi şabloanele politicienilor "de profesie", prezentîndu-se ca om de succes, care a creat, pornind de la zero, unul dintre cele mai importante grupuri de societăţi din Italia şi, deci, poate administra la fel de bine şi "afacerile politice"; în fine, exploatînd faptul că nu a fost implicat în politica "vechiului regim", iar decizia de a intra în politică nu vizează cine ştie ce interese, ci se datorează numai dorinţei de a face ceva pentru ţară (altfel, nu-i aşa, ar fi putut să-şi vadă liniştit de afaceri). Toate aceste mesaje simple au fost repetate cu insistenţă, în diverse forme, pe canalele de televiziune ale grupului său. Susţinătorii lui Berlusconi afirmă că nu e vorba nicidecum de o "intoxicare" a publicului cu mesaje publicitare pentru "noul produs politic", ci de o reală dorinţă de schimbare, venită "de jos", dinspre alegători, şi căreia fostul premier i-a dat o structură şi o organizare politică, reuşind să coaguleze (e adevărat, şi cu ajutorul televiziunii) un curent de opinie care altfel ar fi rămas neexprimat. Adversarii lui, dimpotrivă, apreciază că, fără posturile de televiziune pe care le-a avut la dispoziţie, Berlusconi şi partidul său n-ar fi putut nici măcar să ia fiinţă, cu atît mai puţin să cîştige alegerile. Adevărul nu e, în acest caz, la mijloc, ci undeva deasupra: imaginea partidului (fără să fie neapărat una "falsă", "trucată") a devastat partidul însuşi, iar Berlusconi a fost mai întîi un personaj, un "rol", o "mască" în spectacolul politic. Dacă a reuşit să devină un adevărat politician este destul de greu de spus chiar şi acum, după ce a guvernat zece luni şi se află de alte şase luni în opoziţie. Într-un fel, uzul (şi abuzul) de mass-media pot fi contraproductive: întreţinînd cu asiduitate **imaginea** unui personaj, îl condamnă la a fi mereu acelaşi şi împiedică perceperea şi evaluarea reală a acţiunii sale politice (cîtă e şi cum e).

"Cazul Berlusconi" - un caz european?

Deşi guvernul Berlusconi a căzut de şase luni, consecinţele trecerii sale prin încăperile puterii alcătuiesc şi acum actualitatea politică a ţării: faptul de a fi avut un premier-patron de mass-media a generat, în lumea politică şi în opinia publică, ideea de a reforma sistemul de televiziune din Italia, astfel încît să nu mai fie posibilă o asemenea concentrare (şi combinaţie) de puteri în mîna unui singur om. Pe 11 iunie, poporul italian este chemat la nu mai puţin de 12 referendumuri pe diverse teme, dintre care cele mai importante privesc reorganizarea sistemului TV. (Pentru a înţelege despre ce e vorba, e nevoie de o precizare: conform Constituţiei italiene, referendumurile pot fi convocate dacă sînt susţinute de minimum 500.000 de alegători; ele au un rol **abrogativ**: pe buletinul de vot, cetăţeanul este întrebat dacă este de acord cu abolirea unei prevederi legale existente; în funcţie de rezultatul consultării populare, Parlamentul adoptă, ulterior, noi articole de lege sau lasă lucrurile cum sînt).

Cele două referendumuri-cheie se referă la: 1) un articol din actuala lege a audio-vizualului care îi permite unei persoane particulare să posede 3 canale cu difuzare naţională; 2) posibilitatea de a întrerupe filmele şi spectacolele TV cu inserturi publicitare ("norma" europeană este o întrerupere la 45 de minute; în Italia, posturile de stat se supun deja acestei prevederi, în timp ce televiziunile particulare, care trăiesc din reclamă, introduc 3-4 serii de anunţuri publicitare într-un film). De rezultatele referendumurilor depinde nu numai restructurarea sistemului TV, dar şi, într-o oarecare măsură, destinul politic al lui Berlusconi. Eventuala opţiune pentru abrogarea actualelor articole de lege l-ar obliga să renunţe la unul sau două din canalele sale, iar veniturile din publicitate s-ar diminua substanţial. Oricum, el nu va mai dispune de aceleaşi mijloace de promovare a propriei imagini, nu va mai avea un statut privilegiat, ci va intra "în rîndul" celorlalţi politicieni: vocaţia sa (reală) de "grande comunicatore" va primi o serioasă lovitură.

Nu este vorba însă doar de "cazul" italian şi de Berlusconi. Cariera sa rapidă nu a făcut decît să atragă atenţia într-un mod foarte "vizibil" asupra unei probleme ştiute, dezbătute, dar al cărei mecanism era doar aproximat înainte de a deveni realitate: acea a noii relaţii dintre mass-media şi putere într-o lume în care comunicaţiile de masă au din ce în ce mai mult un rol structural în configurarea organismului social. Fără să fi avut un Berlusconi (şi beneficiind de cu totul alte tradiţii şi reguli în materie de presă şi televiziune), Parlamentul britanic a şi adoptat, în urmă cu cîteva săptămîni, o "lege antitrust" în domeniul mijloacelor de informare în masă: o persoană particulară nu poate deţine mai mult de 20% din reţelele TV cu difuzare naţională; în plus, s-a reglementat mai strict sistemul de acţionariat reciproc între societăţi editoriale şi societăţi de televiziune, tocmai pentru a limita posibilităţile ca un privat să devină stăpîn al unui imperiu multimedial. În Germania există voci care cer, de asemenea, revizuirea modului în care este organizat sistemul TV, inclusiv posturile de stat. Şi e de presupus că, mai devreme sau mai tîrziu, şi în alte democraţii opinia publică şi clasa politică vor deveni mai atente la ceea ce se întîmplă în domeniul televizualului. Altminteri, chiar sub aparenţa democraţiei (atunci cînd aceasta nu beneficiază de reguli reale şi respectate de toată lumea), televiziunea poate "crea" puterea politică: în Brazilia, fostul preşedinte Collor de Melho a fost un "produs" al reţelei de televiziune "Globo", care, făurindu-i o imagine pozitivă, l-a făcut dintr-un mic politician de provincie cel dintîi cetăţean al ţării. Roberto Marinho, patronul reţelei "Globo", este omul fără de care nu se poate face ori desface nimic în politica braziliană.

Subteranele şi tapiţerii

Politica devine oricum un spectacol, iar posibilităţile televiziunii de a contribui din ce în ce mai mult la acest proces sînt în creştere, odată cu perfecţionarea tehnologiei. Victoria lui Jaques Chirac în alegerile prezidenţiale din Franţa s-a datorat în bună măsură, spun comentatorii, fiicei sale Claude, specialistă în comunicaţii, care a reuşit să-l convingă să fie mai atent la imaginea sa, să "intre" în rol - aspect cu totul neglijat de Chirac la alegerile la care a mai candidat. În seara cînd s-a anunţat victoria, o echipă de la France 2 l-a urmărit în toate deplasările sale prin oraş, transmiţînd **în direct** "ce face preşedintele ales": publicul teledependent a putut avea iluzia că i se arată totul, că transparenţa e totală, că omul politic nu mai poate scăpa de sub supravegherea opiniei publice. (De fapt, singurele momente cînd Chirac e de presupus că făcea, într-adevăr, ceva, au fost cele cînd s-a aflat în clădirea primăriei, unde televiziunea, evident, n-a mai putut intra). În dimineaţa cînd a avut loc "la passation des pouvoirs", spectacolul a putut crea emoţii şi mai mari, dar contrastul dintre iluzia "directului" şi inevitabila regizare a fost, şi el, mai evident. Transmisia a avut de toate: cu ajutorul echipelor răspîndite în tot Parisul, nu numai Chirac, dar şi personalităţile invitate la ceremonie au fost urmărite pînă la sosirea la Palat; apoi, scurte reportaje, pregătite dinainte, despre "universul" de la Elysée, cu acele detalii care totdeauna constituie sarea şi piperul presei şi creează senzaţia de intimitate - cadourile preşedintelui, "les petits métiers de l'Elysée" (bucătarul, maestrul de ceremonii, femeile de serviciu, tapiţerii), subteranele, camera unde se află comanda dispozitivului nuclear etc. Evident, tradiţionala discuţie secretă dintre preşedintele nou şi cel vechi a rămas secretă. După care Chirac şi Mitterrand au ieşit în faţa palatului, pentru a-şi "juca rolul" prevăzut de ceremonial. Transformată în spectacol şi transmisă în direct, puterea devine familiară şi dă impresia/iluzia "participării". Problema e în ce măsură mediatizarea modifică nu numai imaginea puterii, dar şi puterea însăşi; nu numai retorica şi stilistica politicii, dar şi acţiunea politicienilor. Limitele şi neputinţele oamenilor politici ajunşi la putere se dezvăluie în timp. Dar dacă beneficiază de o bună campanie de imagine, aceste limite pot fi compensate. În acest caz, cetăţeanul votează nu doar un program sau un candidat "aşa cum e", dar şi o societate de marketing electoral care "l-a făcut să fie astfel"; votează, de fapt, masca, pentru a descoperi, eventual, mai tîrziu ce se ascunde sub ea.

Ceea ce explică bătăliile care se dau în "noile democraţii" pentru controlarea posturilor de televiziune de către grupări politice (sau, indirect, de grupări de interese economice strîns legate de cele politce). S-ar părea însă, după exemplele recente, că nici mai vechile democraţii nu sînt scutite de asemenea lupte. În orice caz, capacitatea de a reglementa statutul mijloacelor de comunicare în masă fără a aduce prejudicii libertăţii de expresie şi fără a atinge în vreun fel pluralismul opiniilor este un mod de a verifica maturitatea sistemelor democratice înseşi. În mod sigur, marile şi rapidele schimbări în tehnologia comunicaţiilor de masă, ale căror efecte sînt greu de prevăzut, vor trebui reglementate prin legi noi, care să nu permită interferenţe între puterea politică şi mecanismul de influenţare a opiniei publice pe care îl reprezintă folosirea, nu întotdeauna "ingenuă", a mediilor de comunciare. Altminteri, ex6istă riscul ca politica să devină **numai** spectacol, iar cetăţenii să fie chemaţi să-şi voteze "eroii" preferaţi, în funcţie de cît de bine şi-au jucat rolul. Iar puterea politică va putea fi creată şi "promovată" de cei care vor deţine mijloacele adecvate. Fără să fie, deci, o adevărată putere.

Mircea VASILESCU

Roma, 8 mai 1995

„Naşii" în carnaval

La Rio, sărbătoarea este pervertită de negoţ, de bani şi de organizatorii loteriilor clandestine convertiţi la traficul de droguri şi la comerţul de arme. Patronii jocurilor au pus mîna pe şcolile de samba, încă de la mijlocul anilor '70.

Oficial, carnavalul de la Rio de Janeiro se ţine pe Marquês de Sapucai, o stradă lungă de 700 de metri. Cum ar putea o panglică de ciment, chiar dacă e mărginită de loji şi de gradene proiectate de arhitectul Oscar Niemeyer, să cuprindă entuziasmul sau dezamăgirea celor 70.000 de spectatori îndrăgostiţi fiecare de şcoala "sa". Bulevardul dă un frison, exercitînd un efect aproape hipnotic. Căldura este caniculară, mirosul canalelor persistent, şuvoiul mascaţilor e uneori plicticos, dar lumea revine ineluctabil pe Marquês de Sapucai, împinsă de o stranie febrilitate, într-atît pasiunea carnavalescă este nutrită în amonte, ancorată în copilărie, în moştenirea de familie sau şocul emoţional prin care într-o zi devii pentru toată viaţa Portelense sau Mangueirense, aşa cum la fotbal ţii cu Flamengo sau cu Fluminese, două dintre cele mai bune cluburi din Rio. Carnaval al pasiunilor, fibrele sale nervoase sînt ţinute mereu în stare de excitaţie la cafenea, la radio, în autobuz. Disputa este frumoasă redînd astfel savoarea unui carnaval care suferă din cauza comerţului şi a implicării loteriilor clandestine cum ar fi **jogo do bicho**.

În 1984, cînd în statul Rio de Janeiro se inaugura Sambodromul, pista de pe strada Marquês de Sapucai, în apartamentul celui mai celebru naş al jocurilor ilicite cariocas, Castor de Andrade, s-a întemeiat Liga şcolilor de samba (Liesa), alcătuită astăzi din cele mai prestigioase şaisprezece şcoli. În total, la Rio sînt şaizeci de şcoli, împărţite în cinci grupe. **Jogo do bicho** (jocul animalelor, combinaţie de cifre şi de animale) a fost iniţiat cu o intenţie onorabilă: a fost creat în 1889 de un baron, Joao Batista Drummond, ca să strîngă fonduri pentru grădina sa zoologică. Imediat imitat de sute de "banqueiros" săraci, care plăteau pariurile, popularul joc bicho a fost declarat ilegal în 1946, de către guvernul Dutra. Astăzi acest joc, care adună pe săptămînă mai multe milioane de dolari clandestini, e răspîndit în toată ţara şi are 40.000 de angajaţi la Rio.

Alianţa dintre patronii jocului şi şcolile de samba este veche: au aceeaşi clientelă, aceeaşi organizare piramidală şi rigidă, iar naşii au remediat adeseori carenţele puterii publice în favele. **Bicheiros** au preluat puterea în şcolile de samba pe la mijlocul anilor '70: şi acestea au devenit o afacere profitabilă. Astăzi, o şcoală investeşte unu pînă la patru milioane de dolari pe an; în patru zile, 400.000 de turişti cheltuiesc aproximativ optzeci de milioane de dolari la Rio. Astfel, defilarea devine o problemă de onoare şi de competiţie între naşii jocurilor în căutarea unei faţade respectabile, ei între timp fiind convertiţi la traficul de droguri în parteneriat cu cartelurile columbiene, iar mai recent la negoţul cu arme.

În 1993, un judecător de primă instanţă, Denise Frossard, oprea activităţile lor tentaculare. Convocaţi ca să răspundă acuzaţiilor de corupţie, de trafic şi de răpire au venit la tribunal înconjuraţi de paznici înarmaţi pînă în dinţi. Judecătorul n-a apreciat, şi i-a arestat pe loc, pentru întovărăşire de răufăcători, pe José Pétrus Khalil zis Zinho (finanţatorul şcolii Estacio de Sa), Carlos Maracana (Portela), José Carlos Monasa (Unidos do Viradouro), Waldemiro Garcia Miro (Mocidade Independente do Padre Miguel) etc. Cu totul paisprezece **bicheiros**, cărora din iulie 1994 li s-a adăugat Castor de Andrade, arestat la Salonul automobilului din Sao Paolo, unde credea că ar putea circula incognito.

Dar naşii jocurilor îşi continuă afacerile şi din puşcărie. Au la dispoziţie reţele funcţionale. În 1994 au fost arestate 58 de persoane (avocaţi, judecători, un procuror) dovedindu-se că au luat mită de la **bicheiros**. Şi după unsprezece ani de existenţă controversată Liesa a preluat întreaga responsabilitate a festivităţilor de carnaval, pînă atunci supravegheate de Riotur, agenţia de turism a oraşului Rio. Prima estimare a reţetelor încasate de Liesa în 1995 ajunge la douăzeci şi patru de milioane de dolari. Poate că într-o zi conturile din 1995 vor deveni cunoscute. Cele din 1994 arată că s-au încasat 8,4 milioane de dolari pe bilete (din care 84% încasează Liesa şi 16% municipalitatea din Rio de Janeiro, care răspunde de infrastructuri). Ce s-a obţinut din vînzarea discurilor şi a comercializării drepturilor de televiziune a fost redistribuit de Liesa cîştigătorilor concursurilor de defilare, desemnaţi de Comissao Julgadora, juriul oficial.

Încheiată pe 1 martie, în Miercurea cenuşii, ediţia 1995 a fost considerată de către presa braziliană "haotică, dar frumoasă". Constrînsă să-şi reducă activităţile, **zoomafia** a impus anul trecut şcolilor pe care le finanţează o cură de slăbire, "o reformă administrativă, încă nu o terapie de şoc", după cum scria hebdomadarul **Veja**. Mai puţini bani, mai puţin lux. Unele şcoli au profitat de ocazie ca să-şi recapete inocenţa şi să înceapă netulburate "era samba SA", după cum o observă Marilia Barboza da Silva, istoric al carnavalului carioca. Astfel, Mangueira, una dintre cele mai prestigioase şcoli, fondată în 1937, a creat o societate ZMM, la Sao Paolo, care în 1994 a primit 1,6 milioane de dolari de la companii bogate (Golden Cross, Rank Xerox, bere Bramha) în schimbul lojilor frontale pe Sambodrom, al călătoriilor de carnaval cu întîmpinări dansante - şi dezbrăcate - la aeroport.

Cum observa o cîntăreaţă, "Mangueira a inventat corectitudinea politică: sîntem cei mai buni pentru că sîntem singurii care nu sîntem controlaţi de **bicheiros**". Altă şcoală de prestigiu, Portela, a obţinut anul acesta o cauţiune morală, reintegrîndu-i pe "cei adevăraţi" care o părăsiseră, cum ar fi marele compozitor de samba Paulinho da Viola, plecat în 1976 cînd **bicheiro** Carlinhos Maracana a obţinut preşedinţia la **Portela**. Şcoala prezidată astăzi de Luiz Carlos Scafura, fiul unui alt **bicheiro** celebru, ar fi putut cîştiga competiţia în 1995, dacă opţiunile juriului n-ar fi fost influenţate de politică. Clasicismului şcolii Portela (tema lor a fost istoria carnavalului) cei patruzeci de membri ai juriului - intelectuali, artişti, specialişti selecţionaţi de Liesa - i-au preferat omagiul şcolii Imperatriz Leopoldense, adus provinciei Ceara: devenit unul dintre cei mai importanţi sponsori "pentru a da un brînci turismului", guvernatorul acestui teritoriu, Tasso Jereissati (PSDB, partidul preşedintelui Cardoso) a plătit cu 220.000 de dolari dreptul de a străbate bulevardul înfăşurat în drapelul naţional.

Colonizatorii portughezi sărbătoreau **entrudo** (intrarea în Postul Paştelui) în pas de vals, mazurcă sau polcă, stropiţi cu făină şi apă, în timp ce sclavii de orgine africană (bantu la Rio, ioruba la Salvador) dansau semba (buric) pe plantaţii, profitînd de Lăsata Secului pentru a reda reginelor, regilor şi vracilor prerogativele, fără să prindă de veste colonizatorul. Chiar intrată pe mîna negustorilor, sărbătoarea şi-a păstrat regulile stricte, începînd cu refrenul care deschide de o sută de ani carnavalul din Brazilia, Ze Pereira, de fapt o adaptare a cîntecului francez **Pompiers de Nanterre** de Antonin Louis. La început, carnavalul de la Rio de Janeiro îl copia pe cel de la Nisa şi Veneţia.

În 1854, Congresul somităţilor de carnaval, intelectuali abolinionişti, artişti republicani au organizat prima defilare pe străzile din Rio: caleşti trase de cai alezani, Don Quijotte cu perucă, regi ai Istanbulului şi ai Rusiei. Primul concurs de carnaval de la Rio se datorează lui Ze Espinguela, un mulatru firav, adept al macumbei şi sambei şi s-a desfăşurat pe 20 ianuarie 1929. Espinguela îi organiza pe negrii de la periferie, ajunşi în capitala coloniei, alegea o temă - la întîmplare: sărutul, de exemplu - aprecia el însuşi rezultatele, chiar dacă făcea uz de cuţit ca să-şi impună opiniile. Primele "blocos", strămoşi ai şcolilor, au apărut la periferie. În 1933, ziarul **Globo** a numit un juriu oficial. Dansul şi percuţia au domnit douăzeci de ani. În 1954, un critic de la **Globo** a atacat absenţa creativităţii şi lipsa de rigoare estetică a şcolilor. Fernando Pamplona, profesor la Şcoala de Arte, şi Joazinho Trinta, dansator la Teatrul Municipal, au introdus artele vizuale şi coregrafia. Zece ani mai tîrziu, **Orfeu Negro**, filmul lui Marcel Camus, premiat la Cannes, a răspîndit în străinătate mitologia carnavalului.

Astăzi Fernando Pamplona este unul dintre cei mai vitali prezentatori ai canalului de televiziune **Manchete**, iar Joaozinho Trinta concepe temele defilării (enredos). A luat locul trei la concursul din 1994 cu şcoala sa Unidos do Viradouro, omagiind o sclavă neagră fugară, Teresa de Benguela. Carnavalul este un ritual, cu ale sale **alas** (aripi, grupuri) rezervate doamnelor în vîrstă cu forme generoase, îmbrăcate în ample rochii brodate; cu coloana sa vertebrală, **bateria**, secţia de percuţie care poate avea pînă la patru sute de membri; are eleganţii săi, cuplul care poartă drapelul, maestrul de balet, cupluri de metişi pudraţi, aleşi pentru frumuseţea lor.

Cei patruzeci de membri ai juriului au criterii severe, expuse în volume groase furnizate de Liesa cu cîteva săptămîni înainte de carnaval. Acolo sînt expuse în amănunt cele zece prestaţii care trebuie notate (unisonul percuţiei şi armonia generală a defilării, deghizarea, paşii de dans ai celui care poartă drapelul, **samba-enredo**, cîntecul, tema alegorică)... Misiunea e grea: poate fi iertată o echipă pentru că a pierdut, niciodată un arbitru pentru că a apreciat greşit. Unii membri ai juriului se recuză "ca să evite discuţiile pînă la sfîrşitul zilelor lor", afirmă un tînăr cineast. "Nu mai puteam ieşi din casă, şi presa m-a bălăcărit în toate felurile şi am fost insultat la telefon" - explică altcineva, desemnat să aprecieze fondul (tema alegorică şi tratarea ei) şi care a dat şcolii Mangueira o ruşinoasă notă 8.

Adeseori fondul şi forma nu prea se cuplează, dar totul este bun pentru a atrage atenţia; un manechin cunoscut mascat într-o marchiză franceză drept omagiu pentru pilotul de curse Ayrton Sena. Puzderie de fete dezbrăcate, blonde cu sînii dezgoliţi, mulatre cu un slip cît o aţă tronează pe impozante care alegorice. (Unul din episoadele cele mai comentate acest an la Rio a fost fuga **in extremis** a cincisprezece adepţi ai sectei Hare Krishna, chemaţi să simbolizeze religia indiană şi obligaţi să stea pe acelaşi car cu creaturi sculpturale aproape goale). Prezentatoare de televiziune, soţii de fotbalişti (cea a lui Romario, eroul Cupei mondiale) iau locul dansatorilor legendari de samba.

"Cine ar îndrăzni să nu-i dea zece lui Bidu Sayao (o celebră cîntăreaţă lirică braziliană) această bătrînă de nouăzeci de ani, atît de fermecătoare şi care va defila în zori pe un car înalt de treizeci de metri?" se întreba cronicarul de la **Jornal do Brasil**. Membrilor juriului li se fac oferte abia deghizate (vacanţe, călătorii...) din partea şcolilor şi a sponsorilor lor. Dar presiunea populară e mai puternică. Cea a televiziunilor, **Manchete** sau **Globo**, iniţiatoarele unui sistem de juriu interactiv. Verdictele lui sînt confruntate cu sondajele efectuate pe gradene şi imediat cunoscute de cei 60 de milioane de telespectatori care urmăresc defilarea transmisă în direct pe tot teritoriul, timp de două nopţi, între orele 19 şi 7. Zvonurile străzii sînt foarte insistente. Peste tot se discută despre carnaval. Există favoriţi şi condamnaţi la eşec, deţinători ai adevărului muzical despre samba, negrii ridaţi cu un surîs strălucitor, purtînd mocasini şi pantaloni albi, matroane generoase cu un zîmbet încremenit, ei sînt autorii reputaţiei şcolilor. Bip Bip, un bar mic, cu trei mese pe trotuarul de la Copacabana, este fieful amatorilor de samba. Patronul, Alfredo, cu barba lui căruntă şi vocea sa răsunătoare, este dezamăgit de carnavalul modern, de "samba fără poezie care seamănă cu un marş forţat, au dispărut tandreţea, balansul emoţional". El este unul dintre acei eruditi populari care ştiu în ce an juriul a dat cutărei şcoli o notă ruşinoasă, la fel cum alţii recită performanţele lui Pele, acum Ministrul sporturilor în guvernul Fernando Henrique Cardoso.

Alfredo face mofturi. Nu va mai defila cu Mangueira, verde şi roşie, aleasa inimii lui, unde aparţinea aripii de "susţinere": vreo sută de indivizi care împingeau carele alegorice (motoarele sînt interzise) şi trebuiau să vegheze la sobrietatea participanţilor (cinci mii de mascaţi). Alfredo reproşează şcolilor că s-au vîndut, străinilor. Adică micii burghezii albe din zona de la sud de Rio sau Sao Paolo, turiştilor brazilieni sau străini care plătesc între 300 şi 1000 de dolari pentru un costum dat pe credit de către şcoli sau inclus în preţul călătoriei. Rezultatul de pe bulevard este fleşcăit.

"La defilarea unor şcoli - explică Fernando Pamplona - 70% dintre participanţi erau străini de comunitatea cartierului. N-a mai existat coeziune. Samba «no pe» (cu picioarele goale) a fost înlocuită cu samba «în pantofi de piele»". Devin din ce în ce mai rare **passistas** – figurile radioase al dansului –, dispar acrobaţii şi poeţii tamburinei.

Véronique MORTAIGNE

Le Monde, 18 martie 1995

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

un radio actual

In fiecare zi, de luni pînă vineri, puteţi audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00

TALK-SHOW-uri LIVE

FM 94,2 MHz TOTAL RADIO

637.37.90; 637.56.45

Luni: Portrete din gulagul românesc - Irina Corbu
Marţi: Cîinele de pază - Cornel Nistorescu
Miercuri: Punct şi virgulă - Carmen Bendovski
Joi: Fiţi întreprinzători - Bogdan Teodoriu
Vineri: Taxiul de noapte - N.C. Munteanu

Scene din viaţa unei persoane demascate

– de vorbă cu poeta Doina SĂLĂJAN –

La nici 21 de ani, în 1957, Doina Sălăjan publicase deja două volume de versuri "Despre copilărie" şi "Confidenţe". Făcea parte pe atunci din grupul tinerilor scriitori care depăşiseră stadiul de "harnici şi talentaţi" - N. Labiş, Florin Mugur, T. Mazilu, Radu Cosaşu, N. Ţic, Lucian Raicu - devenind certitudini ale "literaturii noastre noi", aşa cum se menţiona în cronicile, bilanţurile anuale sau studiile de critică aparute în epocă. Un an mai tîrziu, în 1958, ea a fost demascată ca "duşman de clasă", într-un adevărat spectacol de amploare, care a avut loc în solemna sală de marmură a Casei Scînteii (azi Bursa de Mărfuri). A reapărut în vitrinele librăriilor în 1967, cam în aceeaşi vreme în care reveneau în lumea literară cei întorşi din detenţie - N. Carandino, Ion Caraion, Ştefan Aug. Doinaş, Ion Negoiţescu ş.a. Spre deosebire de ei, Doina Sălăjan n-a fost nici un moment arestată; a trecut doar printr-o "demascare" durabilă, ani în şir, rămînînd în libertate şi în singurătatea unui destin tulburat. Este autoarea a opt volume de poezie. Interviul de faţă e primul pe care l-a dat vreodată: poeta are 60 de ani.

Care o fi, mă, scriitoarea aia a lu' Hristos?"

Stimată Doina Sălăjan, pentru unii demascarea a fost preludiul întemniţării, pentru alţii nu. Ce se urmărea în cazul celor din urmă?

Doina Sălăjan: Să le pună pe faţă masca nimicului. Ţi se arăta în public şi cu martori luaţi dintre cei de-aproape, că - brusc şi din întîmplare - poţi să nu mai fii nimic. Mie mi s-a dovedit că nu e nevoie de mine nicăieri, ani în şir; am văzut pînă şi cretini de care a fost nevoie, de mine nu... şi asta a durat. Cred că nu există fabrică din Bucureşti unde să nu fie o autobiografie de-a mea la arhivă: la Automatica, la o uzină de reparat utilaj greu, dincolo de Gara Progresul, la fabrica de lapte, la depozitele de lemne, la spălat sticle sau la ADP - unde n-am încercat să intru pentru o bucată de pîine? Era de ajuns să trec pe foaia de hîrtie - "am fost scoasă din presă" - că refuzul venea prompt - deşi, pe faţă, eram asigurată că "o să vedem". Se interesau şi aflau că nu mai e nimic de văzut cu mine: soartă pecetluită.

Aţi împărţit cu un grup al generaţiei tinere din '50 succesul şi drama: demascări, excluderi, scoateri cu tam-tam din presă. chiar şi Mazilu aflat în plină glorie n-a scăpat nici el, pus la zid de un "turnător fără dicţie". De ce "cazul Doina Sălăjan" a trebuit să capete amploare deosebită?

Fiindcă am nimerit anul '58, "revizionismul" - aşa se zicea. Dar lucrurile fierbeau mai de mult, de vreo doi ani erau cu ochii pe mine, după Ungaria. Spusesem că intrarea tancurilor ruseşti în Budapesta e cea mai mare crimă pe care-am apucat-o eu în viaţă. O singură persoană fusese de faţă, "tovarăşa Bălănescu"; femeie rea, agitată o analfabetă-şefă, trăgînd veşnic din ţigara umedă. Îi tremura "Scînteia"-n mînă de bucurie şi repeta mereu "să vezi cum o să-i facă ruşii praf, praf îi fac, praf". Am scris atunci o poezie cu titlul "Zările iau foc" - publicată undeva, nu ştiu unde, n-o mai am, care a devenit apoi probă infamantă. Poate că dacă aş fi citit atunci ziarele sau aş fi ascultat radioul, n-aş mai fi fost chiar atît de imprudentă (dar n-aveam atunci nici casă, necum radio). Imediat au început "convorbirile" la Cabinetul de Partid (deşi nu eram membră PCR) - care mi să părea că semănau a încolţiri şi anchete (Mă luau cu maşina de la redacţia "Cravata Roşie", unde lucram ca zilieră). I-am spus lui Labiş, şi mi-a interzis să mă mai duc acolo orice ar fi. Zicea că un accident de maşină nu-i greu de făcut. "Dar nu moare şi şoferul?" - Pentru ei nu contează, o persoană, două persoane tot aia. Mai bine să mergem, să mergem tot timpul pe stradă. E mai sigur"... După moartea lui s-a lăsat în jurul meu o linişte compactă, grea. Nu m-au mai deranjat, nu mi-a mai spus nimeni nimic. Şi-a venit '58.

Ca-ntr-un limbaj orwellian, demascarea însemna, de fapt, tocmai aplicarea unei măşti confecţionate, cu puţine elemente de legătură cu realitatea. Cum apărea Doina Sălăjan, desenată de acuzaţiile colective?

Ei, primii, cei din jurul meu, urîţiţi de grimase, gesturi dezordonate, voci răguşite deveniseră nişte măşti, în care nu-mi mai recunoşteam colegii, cunoscuţii. Oricum, se făcuse gol în jurul meu de la început, de la intrarea în sală. Înainte să-i aud, vedeam totul ca un hău plin de necunoscuţi; chiar aşa era, au fost aduşi muncitori de la fabricile bucureştene, special pregătiţi să se indigneze, cărora li s-a dat volumul "Confidenţe", îl tot roteau în mîini, nedumeriţi. I-am văzut pe unii din faţa mea cum se uitau prin sală şi se-ntrebau: "care-o fi, mă, scriitoarea aia a lu' Hristos?" Le-am spus că eu sînt, şi s-au mutat imediat. Eram senină, împăcată, mă temeam să n-adorm, luasem aproape un flacon de Pasifloral înainte. Starea semăna cu un vers care-mi place şi azi: "şi eu eram de faţă/şi-n ceruri era vară". Şedinţa era condusă de Virgil Trofin, şeful UTM-ului, pe atunci, dacă-mi aduc bine aminte: şi el părea foarte destins, îmbrăcat în haine uşoare, de iunie. Motivele incriminării erau următoarele: am scris o poezie intitulată "Uitarea" - publicată în "Gazeta literară", într-un număr confiscat imediat de pe piaţă (acolo mai apăreau şi Cosaşu, Ţic, Mazilu - din cîte ştiu) în care reproşam puternicilor zilei că au uitat şi de unde au plecat, boierindu-se. O socoteam un fel de manifest: nu trebuia să rămînă, dar trebuia să apară. Era revolta mea profundă; îmi spuneţi mie ceva şi voi faceţi altă? Veniţi din închisori, promiteţi o lume generoasă, dreaptă; vă cred! Şi văd rezultatul: schimbaţi, distrugeţi, daţi oameni afară din case şi pe urmă în locul celor izgoniţi vă aşezaţi voi, îngrăşaţi şi privind lumea necăjită pe geamul maşinii. Pentru ce-aţi stat în puşcărie dacă aşa arată lumea promisă? Al doilea cap de acuzare îl constituia atitudinea mea faţă de invazia sovietică din '56. Asta şi poezia - două adevăruri asupra cărora nu reveneam şi nu-mi puneam cenuşă-n cap. Ziceam c-aşa am gîndit. "Gîn-deşti - urlase Petre Gheorghe, activist la CC, cînd m-a auzit prima oară - cum îţi permiţi să gîndeşti, cînd gîndeşte Partidul?" "O fi, dar eu gîndesc cu capul meu" Mai stăpîniţi dar mai cinici, cei de la preziduil adunării de demascare, încercau să "aranjeze lucrurile" în pauze: hai, Doinito, fii fată de treabă, recunoaşte greşeala şi fă-ţi o autocritică sănătoasă! Stai şi tu pitită vreo 6 luni şi după aia se rezolvă. Tu eşti un exemplu, să le intre şi altora minţile-n cap, nu-nţelegi?" La ceea ce făcusem şi spusesem în adevăr se adăugau două acuzaţii grave mincinoase: că m-aş fi dus la mitingul de solidaritate al studenţilor cu Ungaria (în fine, se recunoştea oficial că se-ncercase măcar un gest de revoltă) şi-n plus - asta era foarte grav! - că la mine acasă vin colegi cu care plănuim "activităţi contrarevoluţionare, duşmănoase". Nu recunoşteam ceea ce nu era adevărat: dac-aş fi fost la manifestaţie înfundam puşcăria iar cu prietenii mei stăteam de vorbă, ne citeam ce scrisesem, glumeam, sigur că şi-njuram ce se-ntîmpla, dar nu plănuiam nimic. A fost o şedinţă care a durat de la 5 după-amiaza pînă la 5 dimineaţa, 12 ore de tensiune. Se căuta anume, cred, acest interval pentru demascări, spre a se profita de vulnerabilitatea pe care ţi-o dau orele de noapte. N-am avut apărători, numai acuzatori. Eram "duşman înrăit", "vierme tîrîtor", intimistă, "morbidă" (pomeneam într-un vers despre moarte) mic burgheză, infatuată - tot ce putea fi mai rău. Îmi amintesc că Marcel Breslaşu a fost invitat parcă "la expertiză": "Să ne spună tovarăşul dacă un duşman poate avea talent. Sălăjan Doina - de-o pildă". Bătrînul a ezitat să se pronunţe şi a fost trimis la loc să se mai gîndească. Din cînd în cînd era întrebat: ei, gata, v-aţi gîndit? Cînd a fost iarăşi chemat în faţă a decis: "nu, n-are!" Preşedintele Uniunii, Beniuc, a fost mai clar: "Talent are, mult, nu pot să neg. Dar nu contează: e un duşman". În 1982 şi-a cerut scuze.

De la colegul meu, Nicolae Stoian, revoluţionarul veşnic zburlit, sala aştepta un "recital partinic": n-a dat satisfacţie, a dezamăgit chiar, s-a şi rîs cînd a povestit ceva nesemnificativ, despre obiceiurile mele mic burgheze. De poezii nu s-a atins.

Problemele păcii şi-ale războiului

E-adevărat că amănuntele acelei şedinţe au ajuns pînă la Gheorghiu-Dej?

Asta nu ştiu. Că-mi ştia numele şi poezia "Uitarea", e sigur. Mereu îl întreba pe Stancu dacă mai vreau să-i iau locul în maşină şi-n vilă: ce mai face Doinita?... aici urma totdeauna o înjurătură, aşa-ncepea. După cîţiva ani de foame, trăind din pensia de 250 de lei a mamei ori din ce vindeam de prin casă, sau din cusut tivuri, din tuns - pentru 5 lei, ori pus părul vecinelor pe bigudiuri, tot pentru atît, nu mai vedeam altă soluţie decît să mă sinucid. Cine mă cunoştea se făcea că nu mă vede pe stradă, mă ocolea lumea şi mă simţeam sălbăticită. Un om pe care abia îl cunoşteam - matematicianul Liviu Solomon s-a zbătut să mă ajute cînd, întîmplător, a aflat ce-am păţit (cum n-a făcut-o aproape nimeni din cei cunoscuţi înainte, dacă n-o pun la socoteală pe Sonia Olaru, cu care lucrasem la presa pentru copii). Matematicianul şi soţia lui au început să-mi dea 300 de lei pe lună - restituiţi din onorariul primului volum apărut **după** - şi tot el a făcut imposibilul şi a obţinut pentru mine o audienţă la Gheorghiu-Dej. Nu voiam să mă duc, simţeam că-i zadarnic; m-a cărat aproape de-o aripă. Am nimerit într-o anticameră de panopticum: figuri spectrale, oameni ajunşi la capătul puterilor şi - nu ştiu ce-o fi fost în ziua aia - mulţime de invalizi, de război probabil, tîrîndu-se, ologi, cu cioatele pe parchet. Cînd după cîteva ore am ajuns la un şef de-acolo, nu la Dej, la ceea ce se numea "preaudienţă" m-a întîmpinat un tip calm şi sever. I-am spus că vreau: cer să muncesc, nu contează unde. M-a cîntărit gînditor: "D-ta, tovarăşă, priveşti numai interesul dtale mărunt, pe cînd tovarăşul Dej are în grija lui problemele păcii şi-ale războiului... "Am plecat, n-am vrut s-aud mai mult. Pîinea mea nu intra - se vede - în nici una din aceste înalte sfere. Primul post, "cărător materiale" la Electromagnetica - I-am căpătat după ce la CC s-a hotărît pesemne că "a sosit momentul ca Doina Sălăjan să respire un aer pur, muncitoresc" (textual!), în societatea celor ce muncesc **cu braţele** (Aşa se spunea, nu?). Plecam de-acasă la 5 fără un sfert dimineaţa, n-am întîrziat niciodată. Dar, fără vină, acest post mi-a fost şi fatal în primăvara lui '62. Mă chemaseră atunci la Uniunea Scriitorilor să fiu într-un fel "reintegrată": să merg pe teren, să scriu reportaje, să public iar, să mă reafirm. Am demisionat cu jale (mi se ordonase), oamenii de la Electronica se purtaseră frumos cu mine. Iluzia a durat 3 săptămîni, - cît am fost trimisă în Deltă pentru o documentare - iar ceea ce am scris n-a văzut niciodată lumina tiparului. La întoarcerea de pe teren am fost exclusă din Uniune - ceea ce nu mi se întîmplase 4 ani cînd ajunsesem muritoare de foame sau distribuitoare - cărătoare de materiale la Electromagnetica. Iar eram "demascată": fiindcă stau pe un loc care nu mi se cuvine! Totul s-a petrecut în secret şi fără să mi se dea vreo explicaţie: de unde să ştiu eu că tocmai se vorbise între timp la "Europa liberă", despre soarta tristă a poetei Doina Sălăjan aruncată într-o fabrică!?

Cînd aţi fost reprimită?

În 1968, la Conferinţa Scriitorilor. Eram atunci studentă bătrînă, la filologie la zi şi autoarea unui volum de versuri cam trecut cu vederea, apărut de un an. În felul ei, Uniunea mi-a dat înapoi răstimpul pierdut... altfel, ce să mai recuperez şi de la cine? Cînd m-au chemat, după moartea lui Dej, la CC, Manea Mănescu m-a anunţat că am fost reabilitată şi am de-acum înainte toate drepturile de cetăţean şi scriitor român. Am întrebat de ce am fost reabilitată, că doar n-am făcut nimic, susţin şi azi asta. "Tocmai de aceea vă primiţi înapoi toate drepturile. Cer scuze pentru ceea ce vi s-a întîmplat". O întrevedere simplă, colocvială care-a-nceput cu "Ce mai face, Doina Sălăjan?" (timpul înjurăturii după nume credeam că trecuse).

Continuarea rolului

Rezumaţi ceea ce vi s-a întîmplat fără patos şi incriminări, după cum văd...

Aşa pare? Ieri noapte, gîndindu-mă probabil la întîlnirea de azi, am visat o mulţime în care mă aflam, - una întîmplătoare, aşa cum se formează dimineaţa la coborîrea din tramvai, cînd oamenii aleargă la lucru. Toţi merg în aceeaşi direcţie, cu acelaşi scop. Merg şi eu cu ei, în acelaşi ritm, dar nu-i cunosc: toţi sînt tineri, numai eu, aşa cum numai în vis te poţi vedea, mă văd (şi sînt) bătrînă. Şi mergem toţi **acolo**, unde totul se va repeta, ca atunci; aşa simţeam în vis.

Chiar la Casa Presei libere? Nu e prea simbolic?

Nu-i nevoie chiar acolo. De curînd, în alt loc, unde nu mă dusesem să cer nimic, cineva mi-a spus că eu n-am dreptul la opinie asupra zilei de azi, fiindcă fac parte dintre scriitorii care "au întins mîna la comunişti". Dacă-ntindeam mîna, ca mercenarii tuturor conjuncturilor, prindeam măcar ceva: aşa, n-am nici casă, nici masă, singura mea avere e cîinele găsit pe stradă, unul temător de tunete, care aleargă lătrînd disperat spre mine de cîte ori plouă. Altă "mască" a mea e adusă azi la judecată: şi eu n-am drept să-ntreb de ce unii din cei care m-au scuipat şi jignit cînd eu aveam dreptate şi ei nu (sau nu-i interesa să afle adevărul) acum sînt puri, neîntinaţi şi suferinzi de trista soartă de a fi contemporani cu noi, cei care n-am murit la vreme. Deja faptul că nu mă plîng pare suspect, ca şi faptul că nu alerg la dreapta ca să înjur stînga. "Culmea e că şi eu sînt de stînga" - mi-a şoptit unul dintre "procurorii" de azi, cu aerul că rămîne-ntre noi. "De ce ar fi culmea, domnule?" Nu mi-a răspuns.

În cadrul "reabilitării" nu vi s-a propus niciodată să intraţi în PCR?

De mai multe ori. Numai că eu nu mă înrolez, m-am obişnuit să strig singură ce am de strigat. Şi cum mi-ar fi stat alături de cei care mă umiliseră, din frică, mulţi, (îi înţeleg) sau din pură plăcere personală, unii, ceea ce mă scîrbeşte pe viaţă de oameni? Oricînd ar fi făcut la fel, de se mai ivea cazul. Îi pot înţelege, - la urma urmei - dar nu-i pot uita sau urma. După cum - într-un fel - mi-l pot explica pînă şi pe Virgil Trofin - nu însă pe "cine" m-a turnat. Cînd am spus în şedinţa de demascare că nu am vorbit despre tancurile ruseşti decît faţă de-o singură persoană, altcineva n-avea cum să ştie, Trofin a rîs, făcînd cu degetul spre banca întîi unde stăteau "fidelii": adică, "proaste unelte, dacă pînă şi Doina Sălăjan, cea cu capul în nori a ghicit". Demasca plin de dispreţ, rîzînd. El cu mine stătea de vorbă, rolul "vigilenţilor" era îngrat şi urît în sine. Ştiu unde se duce victima, ştiu unde ajunge călăul: dar turnătorul, veşnicul intermediar al răului, oare unde-şi găseşte locul? De toate astea nu-mi face plăcere nici să-mi amintesc, nici să vorbesc. Pe cine mai interesează, cînd eu însămi mă gîndesc cu destulă indiferenţă la înţelesul măştii şi rolului de care parcă mi-e scris să nu mă despart? De cinci ani şi mai bine, mă uit cită lume poartă cruci pînă la buric, şi femei şi bărbaţi. Poate şi cel de la CC care a urmărit cu necruţare zbuciumul meu în căutare de-o bucată de pîine - să aibă o cruce la gît în ziua de azi; nu ştiu, îl văd numai în maşină, are o afacere de multe milioane pe-aici, prin vecini. Cei pe care Hristos i-a îndemnat să dea cu piatra numai dacă ei înşişi n-au greşit niciodată, s-au ruşinat de propriile păcate şi s-au dus. Au plecat, n-au dat. Azi, mulţi dintre cei mai păcătoşi aruncă piatra şi nu pleacă deloc: ar mai da, încă şi încă. În aceste condiţii - mai trăiesc şi mă-nfior, simţind că "intoleranţa cu paduchi sub zale/la fiece răscruce-aprinde-un rug" ("Prin veacuri", 1986).

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Ilieş CÂMPEANU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
TEHNOREDACTARE: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul executat la R.A.I. CORESI, Piaţa Presei Libere nr. 1, Bucureşti